37
7
B
21

DANIELIS GEORGII MORHOFII

POLYHISTOR,

LITERARIUS, PHILOSOPHICUS ET PRACTICUS

CUM ACCESSIONIBUS VIRORUM CLARISSIMORUM IOANNIS FRICKII ET IOHANNIS MOLLERI, FLENSBURGENSIS.

EDITIO TERTIA.

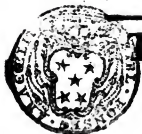

TOMUS SECUNDUS ET TERTIUS,

SIVE

POLYHISTOR PHILOSOPHICUS ET PRACTICUS.

LUBECÆ,
SUMTIBUS PETRI BOECKMANNI,
MDCCXXXII,

JOHANNIS MOLLERI
FLENSBURGENSIS,
Scholæ Patriæ Rectoris,
In
DANIELIS GEORGII MORHOFII,
Viri Summi,
POLYHISTORIS
Tomos duos Posteriores,
PHILOSOPHICUM ET PRACTICUM,
PRÆFATIO.

§. I.

Diu me, L. B., an duo hi *Polyhistoris* Morhofiani Tomi Posteriores publico Orbis Literati, mea qualicunque opera, sistendi essent conspectui, ac *Polyhistori*, qui primum Operis Tomum constituit, *Literario* subjungendi, hæsisse ancipitem, & invitum ferme, assiduisque Bibliopolæ flagitationibus ægre exoratum, laborem hunc suscepisse, haud diffiteor. Cum enim Muneris Scholastici occupationes ne tantum quidem succisivi mihi relinquant temporis, quod Scriptis propriis elucubrandis sufficiat, ab alienorum publicatione merito horreo, talium præsertim, quale Opus hoc Morhofii est posthumum, Editioni nec ab Autoribus suis initio destinatorum, nec idoneorum satis atque maturorum. Certe, quod ipse Morhofius (*T. I. Polyhist., Lib. I., c.* 2., §. 27., *& c.* 16. §. 5.) de Commentariolo *de Universæ Eruditionis à N. C. propagatione* Conringiano, in argumento versante haud dissimili, ac Uratislaviæ nuper edito, tulit Judicium, eum *plane esse compendiarium*, *extemporalibus Autori suo natum Dissertationibus*, *& multis accessionibus augendum*, in hunc etiam quadrat Polyhistorem, ac Tomos præsertim illius posteriores. Primi enim Libros III. priores, a superstite editos, quatuor item reliquos, Lipsiæ, auspiciis Carpzovianis, a Viro Docto ita, licet contra voluntatem autoris ultimam, reformatos & interpolatos, ut novam plane faciem induerint, istis & accuratiores longe esse, & pleniores, αὐτοψία demonstrat. Totum scil. hoc Opus natales suos Prælectionibus debet Academicis, privatim Kilonii, in Studii historiæ Literario-Librariæ Tyronum gratiam, aliquoties institutis, quas ipsummet nunquam in chartam conjecisse, sed omnia e penu memoriæ, librorum, secum allatorum, subsidio interdum sublevatæ, depromsisse, & Auditoribus, sermone, ob impares horum in linguæ etiam Latinæ cognitione profectus, humili ac intellectu facili, ad calamum dictasse, quotquot istis interfuere, poterunt testari. Qualibus in Acroasibus, sive Collegiis, quæ

* vocant

vocant, Academicis, cum à docentibus ad captum potius Auditorum, quam doctrinæ accurationem, soleat respici, & *principium* insuper plerumque *ferveat*, *medium tepeat*, *ultima frigeant*, in Morhofianis etiam hisce Recitationibus, præsertim, ubi ad finem paulatim declinant, & ad σωματοποίησιν ac perfectionem Operis complura deesse, & ubique, nec parem observari accurationem, nec stylum satis esse castigatum, nemo mirabitur, vel Autori vitio poterit vertere. Posthuma enim ille hæc sua manum & limam non experta ultimam, iisdem facile verbis excusabit, quibus Dissertationes suas *de Orbis universis Rebuspublicis* Academicas, per Phil. Andr. Oldenburgerum, sub *Thesauri Rerump.* Titulo, ignaro se atque invito, editas, adversus Censuras easdem, in *Admonitione* de iis peculiari, Herm. Conringius, Germanorum suæ ætatis doctissimus, A. 1675. vindicavit: *Nihil horum calamo a me fuit conceptum, -- omnia ex tempore, & solius memoriæ beneficio dissertata sunt. Quoniam vero captus Auditorum, tanto in promiscuo numero, multum diversus, universi autem juvenilis ætatis essent, & satis industrii quidem, tyrones tamen: hinc officii mei esse duxi, ita temperare semper sermonem, ne vel illi audiendo, vel ego verba faciendo, operam perderemus. Itaque ego quidem semper continere me coactus fui infra rerum sublimitatem, interque angustos limites, ad prolixiora autem & majora quæque digitum duntaxat intendere. Quotiescunque vero, ut fieri solet, ne sic quidem omnes me satis assequi observabam, repetenda mihi eadem subinde fuerunt, idque aliis atque aliis verbis, pro meo in docendo nunquam non usitato more. Nec enim licuit in extemporaneis illis Dissertationibus elegantiam Latini sermonis affectare, quinimo existimavi, sufficere, si perspicue omnia auribus juvenilibus proponerentur. - - Enimvero cruda isthæc omnia erant, non abs me ipso calamo tradita, sed ad captum & usum eorum tantum, qui præsentes me audiebant, quorum nemo non juvenis, & hactenus ejusmodi rerum rudis, composita & accommodata. Qualia sua nemo sani cordis solet publicare.* Sed nec Conringiano Operi huic opus est patrocinio, ad cujus nævos palliandos atque excusandos Lectores cordatos vel sola illa, quæ Autor ipse *Tomi I.* inseruit Procemio, Apologemata facile permovebunt.

§. II. At, inquies, si posthuma hæc talia erant, Editionem illorum Autorem moribundum non debuisse permittere, sed haud eadem, quæ Tyronibus, Orbi etiam Erudito & Posteritati convenire, posthumasque Scriptorum similium, à J. Henr. Boeclero, Aug. Buchnero, aliisque Viris doctis, relictorum, Publicationes, in ipso etiam hoc *Polyhistore*, a se passim esse improbatas, memorem, serio potius, cum Conringio, impedire atque prohibere, imo Maronis exemplo, Labores hujusmodi affectos, nec limam ullam passos, igni addicere. Verum enimvero, Autori, si vel maxime in Fœtum hunc suum, immaturum quidem, nec satis exasciatum, sed ob plurimas tamen Observationes in Scientiis singulis præclaras, & vel sola Judicia de Autoribus omnis generis accurata, summo in pretio habendum, rigidiori sævire sententia, in voluntatis ultimæ tabulis, voluisset, neutiquam illud fuisse integrum, si in Operis conditionem ac Fata accuratius inquires, facile observabis. Libri Tomi Primi priores,

ces, ab Autore recensiti, castigati ac locupletati, ipso superstite, jam prodierant. Horum, summo cum applausu ab Orbe Literato exceptorum, Continuationem, etsi haud æque accuratam, cum sperari talis ab Autore valetudinario vix posset, non Bibliopola solum, quocum de toto Opere publicando erat transactum, jure velut suo exigebat, sed Lectores etiam numerosi, & hos inter Viri complures Eruditissimi, quibus salivam illi moverant, velut ἐργοδιῶκται assidui, cupide, & tantum non importune, efflagitabant. Quibus etsi Autor, rigidus certe suorum Censor, cum triennio post Primitias Operis luce donatus publica, Lubecæ morbo decumberet fatali, morem gerere noluisset, verendum tamen erat, ne, quod Conringio superstiti, ipsi post fata accideret, Sociique Lucripetæ, aut alii Prælectionum suarum MSStarum, per omnem jampridem divagantium Germaniam, Possessores imperiti, è mendoso eas exemplo, *erratis plurimis & vitiis, tam rerum ipsarum, quam sermonis, haud tolerandis, fœdatas*, imo mancas quoque forsan ac mutilas, aut centonibus alienis interpolatas, vel suis in Orbis Eruditi conspectum protruderent ingratiis. Quale fatum sinistrum ejus *de Epistolis conscribendis*, *Argutiarum disciplina*, aliisque Argumentis, Commentationes, ob importunitatem Tenebrionum quorundam temerariam, effugere non potuisse, nemo ignorat. His ille causis, & amicorum precibus, adductus, Bibliopolæ Lubecensi moribundus, Partes Operis residuas, ab Homine Erudito accurate prius revisas atque emendatas, è MSStis evulgandi potestatem quidem concessit, sed diserte simul ceu Amici, qui morienti adfuerunt, testantur Lubecenses, ne quid alienum Laboribus suis admisceretur, interdixit. Quod mandatum ejus ultimum, cur à Viro docto, qui, Frid. Bened. Carpzovii, Peirescii Germanici, auspiciis, *Libros IV. Tomi I.* posteriores, satis alioquin dextre & accurate, futuræ præparavit Editioni, sit neglectum, & plurima Autoris Textui Additamenta, imo integra Capita, egregia quidem omnia & luculenta, sed seorsim tamen rectius adjicienda, absque ullo signo διακριτικῷ, quid Morhofio, quidve ipsi debeatur, edocente, temere immista, causam me justam videre nullam, in Operis totius *Prolegomenis* jam monui.

§. III. Ego, cui religio fuit, hac in parte à voluntate Autoris ultima discedere, cum à Bibliopola, ut curam novæ hujus Operis integri Editionis in me susciperem, ægre licet, essem persuasus, *Tomum Primum Literarium*, dimidia sui parte jam ante editum, reliqua autem hactenus ἀνέκδοτον, qva par erat accuratione, perlegi, a mendis, partim Typographicis, partim Graphicis, repurgavi, & in Paragraphos distinctum Capitum Summariis (qvæ soli Libri IV. posteriores exigebant) instruxi, *Hypomnematisqve* pauculis *Historico-Criticis*, ac Prolegomenis de Autoris Vita, in Literas Meritis, Scriptisqve omnibus, & hoc præsertim Comm. Polyhistorico, prolixioribus, illustravi. In Tomis duobus, qvi primam jam seqvuntur, Posterioribus, *Philosophico* & *Practico*, recensendis, longe plus laboris fuit exantlandum, molestiæqve devorandum. Cum enim Apographum Lectionum *de Autorum Notitia* Academicarum, qvod Morhofius (cujus nullum superesse Αὐτόγραφον jam monui) in suos de-

fcribi ufus a Studiofo curaverat, & non nifi paucis in locis ἰδιόχειρι correxerat, mihi transmiffum, longe effet mendofiffimum, ter quaterve illud mihi quam accuratiffime fuit perlegendum, & tam cum Codicibus MSStis earundem aliis, quam cum *Prælectionibus* Autoris *Polyhiftoricis*, in eodem verfantibus argumento, fedulo conferendum. In hac collatione occupatus, Sphalmata Scribæ innumera, tum alia, tum Orthographica præcipue in Nominibus Autorum propriis, turpiter depravatis, quæ ceteris erant crebriora, fuftuli, Solœcifmos, qui incuria ejusdem paffim irrepferant, Syntacticos emendavi, Lacunas aliquot e MSS. aliis fupplevi, & Cognominibus Scriptorum, quæ fæpiffime fola allegabantur, Prænomina adjeci. Textum deinde Librorum, Sectionum Capitumque fingulorum, in Paragraphos diftinxi, brevibusque inftruxi Lemmatis five Summariis, & Additamenta Autoris propria (mea enim nulla Textui funt admifta,) quæ vel in Margine manu ejus inveniebam annotata, ac præ ceteris minoris pretii Obfervationibus (in MSSta hæc, ceu Locos quosdam Communes, congeftis) luce digna judicabam, vel e *Prælectionibus*, uti ipfemet jufferat, feligi poterant *Polyhiftoricis*, locis fuis inferui. Quæ non pauca effe, totumque *Librum Tomi II. Tertium* Ματαιότεχνον, de Artibus Divinatoriis ac Magia (quarum nulla in *Lectionibus de Notitia Autorum* occurit Hiftoria, in folis obvia *Polyhiftoricis*) breviter differentem, his accenfendum, MSti utriusque Poffeffores Αὐτοψία docebit. In Locum *Libri Secundi* Tomi ejusdem, five *Polyhiftoris Phyfici*, qui, Ματαιότεχνον præcedens, campum Difciplinæ hujus, Philofophicarum omnium præftantiffimæ & jucundiffimæ, ampliffimum, præcipuis tantum aliquot illius Scriptoribus obiter recenfitis, Judiciisque de iftis e *Naturali* excerptis ac repetitis *Hiftoria*, paucis emetiri velle videbatur paffibus ipfam illam, Bibliopola fic volente (ego enim feorfim edi maluiffem) fubftitui *Hiftoriam Naturalem*, Opus bipartitum prolixum, nec eruditum folum, fed &, in Caufis Phænomenorum Naturalium veftigandis, perquam ingeniofum. Quod, ab Autore duobus diverfis, folius itidem memoriæ beneficio, propofitum Collegiis, eodem quo reliqua, ftudio revidi, contuli, emendavi, Autorum Prænominibus auxi, in Paragraphos diftinxi, Summariis exornavi & e *Prælectionibus de Notitia Autorum* ac *Polyhiftoricis* pauculisque Morhofii ipfius Notis marginalibus αὐτογράφοις, hinc inde fupplevi & locupletavi. Exhibentur tibi proinde, L. B., unico hoc Volumine, τοῦ πάνυ Morhofii, tum *Polyhiftor* integer, aliis ad Πολυϊστορίαν viam oftenfurus regiam, tum *Hiftoria Naturalis*, Methodo Eclectica, genioque Seculi noftri, in Phyficis perquam curiofa, fed in Magiftri nullius verba juranti, congrua, dexteritate fingulari concinnata, Opera, non quidem omnibus numeris abfoluta, & jufta, quam fuperftes abhibiturus fuiffet, accuratione exafciata, fed publica tamen luce, ob plurima, quibus fcatent, præclare monita, & folerter obfervata, nihilominus digniffima. Quibus uti meum nihil immifcui, ita privata aliquot Dogmata, Phyfica præcipue (de Anima fc. Mundi, Transmutatione Metallorum, &c.) & fingularia de Scriptoribus nonnullis Judicia, paucorum forte applaufum meritura, magnamque partem nimio, quo flagrabat,

grabat,

grabat, Chymiæ Secretioris ſtudio imputanda, Autori me ſuo relinqvere, nec patrocinium illorum ſuſcipere, profiteor. Qvæ in Bibliopolæ ac Tyronum Hiſt. Lit. gratiam, ſeorſim adjeci *Hypomnemata* paucula *Hiſtorico-Critica*, partim lapſus Autoris Hiſtoricos modeſte emendant, ac ea, de qvibus dubitavit, confirmant aut refellunt, partim Librorum aliqvot Hiſtoriam, ubi neceſſum id videbatur, uberiorem, novasqve & præſtantiores Editiones, ac adverſarios recentiores, ſuggerunt, qvos velut ἀνεκδότους, ille laudavit, in lucem poſtea prodiiſſe oſtendunt, atqve ἀνωνύμων, aut ſine Autorum nominibus allegatorum, Parentes veros detegunt, partim deniqve alias ſiſtunt Obſervationes, Locis qvibusdam lucis nonnihil fœneraturas. Uberiora totius Operis Supplementa, ipſum illud, ſi Autorum allegatorum Hiſtoriam accuratius perſeqvantur, ceterosqve mentione dignos adjungant, mole ſuperatura, qvæ mihi, ob temporis penuriam, cauſasqve alias, addere nec libuit, nec licuit, unicuiqve, cui neceſſaria ea videbuntur, attexere per me eſto integrum. Exſtant Scriptores, e qvibus magnam ea partem depromi poterunt, in quolibet Scientiarum & Literarum genere Iſagogici & Bibliothecarii non pauci, partim ab ipſo jam laudati Morhofio, partim vero præteriti, aut poſt fata demum illius ſua edere aggreſſi, e quibus, Recentiſſimis inprimis, potiores, aliisque præferendos, Tyronibus obiter commendari, forſitan haud erit inutile.

§. IV. *Sic Polyhiſtoris Literarii Libro I. Bibliothecario* augendo atque illuſtrando, præter X. Indices, Phil. Labbei *Bibliotheca Bibliothecarum*, ab Ant. Teiſſierio auctæ, ſubjunctos, inſervient, quæ, de omni re & Hiſtoria Literaria, Val. Henr. Voglerus, *in Introd. in Scriptorum omnis generis bonorum notitiam*, Henr. Meibomius Jun., in *Acceſſionibus* illi A. 1691. adjectis, & cum novo Augmento A. 1700. recuſis, Adr. Bailetus in *Judiciorum de Eruditis* Gallicorum *Tomis II.* prioribus, & noviſſime, hoc ipſo Anno 1704. Burch. Gotthelfius Struvius, in *Introd. ad Notitiam rei Literariæ*, in ſupplementum Libri hujus Morhofiani ſcripta, congeſſerunt. Bibliothecarum Hiſtoriam, poſt Scriptores Autori laudatos, & cum aliis, a J. Joach. Madero ac J. Andr. Schmidio in unum Syntagma congeſtos, luce aliqua Caſp. Sagittarius in *Notitia Bibliothecarum* ἀνεκδότῳ, & Struvius, tum *in Ep. ad Chriſtoph. Cellarium* peculiari, An. 1696. edita, tum *Introductionis Capite I.*, perfuderunt. MSStorum notitiam accuratiorem, oſtenſa Scripturæ illorum Seculis diverſis diverſitate, Joh Mabillonius in eximio *de re Diplomatica* dedit Opere, &, qui in eodem jam verſari Argumento traditur, Joh. Burch. Menkenius, Hiſt. in Acad. Lipſ. Profeſſor, pari diligentia porro excolet. MSStorum Ævi veteres Catalogos, poſt Poſſevinum, Thomaſinum, Labbeum, Lambecium, Spizelium, aliosque Cap. VII. recenſitos, è Biblioth. Cæſarea Dan. Neſſelius, Lambecii Succeſſor, ex Anglicis & Hybernicis omnibus Edu. Bernhardus, e Cantabrigienſi & Oxonienſi Thom. Jameſius, e Cottoniana Londinenſi Thom. Smithus, e Belgicis Aub. Miræus, Ant. Sanderus & Franc. Swertius, ſimiles autem ἀνεκδότων recentiorum Theod. Janſonius hujusque *Bibliothecæ Latentis & Promiſſæ* Continuator, Rud. Mart. Meelführerus, publicarunt.

De Libris damnatis ac prohibitis, illorumqve Indicibus, præter Th. Raynaudum & Gabr. Putherbeum (*c.* 16. §. 28. allegatos,) consulendi Jac. Gretserus, Jesuita, Indicum illorum Patronus, in *Tr. de Jure & more Libros Hæreticos & noxios prohibendi, expurgandi & abolendi* (Ingolst. 1703. *in* 4.,) eorundemque è Protestantibus Adversarii, Dan. Francus in *Tr. de Indicibus Libr. prohibitorum & expurgandorum Papisticis* erudito (Lipf. 1634. *in* 4.) & Casp. Löscherus *in Schediasm. de Hæreticorum in Scriptores Publicos, præcipue Patres, Latrociniis* (Marti-b. 1674. *in* 4.) Anonymis & Pseudonymis larvam detraxerunt J. Rhodius, Pet. Scavenius, Frid. Geislerus, & Vinc. Placcius, qui trium illorum Schedas breviores Tractatui suo, Hamburgi A. 1647. edito, adjunxit & immiscuit, Curasque hujus argumenti secundas, ingenti comprehensas Volumine, Gerhardo a Mastricht, Syndico Bremensi (quem ipsummet tale Opus moliri à Struvio, *c.* 4. *Introd. p.* 168., perperam traditur,) publicandas moribundus reliquit. Spicilegia post messem Placcii, aut Symbolas, Operi ejus majori augendo inservituras, dedere posthmodum Joh. Deckerus (in *Conjecturis de Scriptis Adespotis, Pseudepigraphis & Suppositittis*, tertia vice Amst. A. 1686. recusis,) Paulus Vindingius & Pet. Bælius (in Epistolis Libello Deckheriano adjectis,) J. Frid. Mayerus (in *Diss.* ad Placcium *Epistolica*, Hamb. 1689. *in* 4.,) Joh. Pet. Jac. Villanius, sive Angelicus Aprosius, Italus (*en la Visiera Alzata*, Parmæ 1689. *in* 12.,) Joh. Alb. Fabricius (in *Decade Decadum, sive Plagiariorum, & Pseudonymorum Centuria*, Halæ 1689. *in* 4.,) & novissime Adr. Bailetus (in Tr. Gallico *des Auteurs Deguisez*, &c., Parif. 1690. *in* 12., Rob. Coci, Andr. Riveti & Joh. Dallæi, de Patrum Pseudepigraphis labores taceo. Scriptorum Homonymorum, & Confusionis illorum, Historiæ Specimen aliqvod, una cum Autorum, qvi certorum qvorundam Prænominum aut Cognominum Viros Eruditos celebrarunt, indice, mea A. 1697. exhibuit *Homonymoscopia Historico-Critica*. *De Impostoribus doctis* Diatriba exstat B. G. Struvii, Jenæ A. 1703. edita, Plagiarios complures, post Steph. Forcatulum & Jac. Thomasium, Furti coram Orbe Erudito Literarii Theod. Jansonius (*in Opusculis* Miscellis, Amst. 1686. *in* 8.) & J. Alb. Fabricius, modo laudatus, insimularunt, excusare autem qvodammodo, sed haud feliciter, in *Tentamine de Plagio Literario*, Halæ Sax. A. 1701. aggressus est Joh. Conr. Schwartzius. Libros Ethnicorum Mysticos, de qvibus seorsim nemo egit, Historiæ singularum Gentium Philosophicæ Scriptores *T. II. L. I.* enumerati, Judaicos, sive Cabalisticos, J. Franc. Buddeus, in eleganti *ad Philos. Hebr. Introductione* (Halæ 1702. *in* 8., Christianos autem Gothofr. Arnoldus, in *Theologiæ Mysticæ Historia* (Francof. eod. A. 1702. *in* 8.) Gallusqve Anonymus (Pet. Poiretus, ni fallor) in *Ep. de Scriptorum Mysticorum præcipuorum Principiis & Characteribus*, isti subjuncta, recensuerunt. Chymicorum notitia, non è Pet. Borelli *Bibliotheca* illorum, Heidelbergæ A. 1656. recusa, futili plane & Rhapsodica, sed ex Ol. Borrichii *de Ortu & Progressu Chemiæ Diatriba*, *Sapientia Hermetis & Ægyptiorum Vindicata*, & *Conspectu Scriptorum Chemicorum*, Morhofii *de Transmut. Metall.* Epistola, Herm. Conringii *de Medicina Hermetica Libris*, Mich. Mayeri *Symbolis Mensæ XII. Nationum*

num Aureis, Thomæ Reinesii *Chymiatria*, & novissimo Celebriorum Scriptorum Chymicorum Syntagmate Genevensi (Borrichii etiam *Diatribam* & *Conspectum*, cum *Epistola*, exhibente, Morhofiana,) quod, sub *Bibliotheca Chemicæ Curiosæ* titulo, J. Jac. Mangetus A. 1702. (*in fol.*) edidit, est haurienda.

§. V. Historiam Societatum Literariarum omnium Gotfr. Vockerodius, Gymn. Gothani Rector, A. 1687. est aggressus, sed præter *Introductionem* eruditam, & *Sect. I. de Societatibus Antediluvianis*, Jenæ excusas, nihil hactenus edidit. Solam jam Europæarum, trecentis plurium, Historiam Christ. Junckerus, Athenæi Schleusingensis Conrector, a se jubet expectari. Scriptores pleriqve, de Academiis, tum universis in genere, tum singulis speciatim, commentati, a Casp. Thurmanno in *Bibliotheca* enumerantur *Academica*, Halæ A. 1700. edita, sed haud satis accurata, & Spicilegium aliis relinquente non exiguum. *De Ephemeridibus Eruditorum* modernis lectu dignum est *Schediasma Historicum* Christ. Junckeri, Lipsiæ A. 1692. (*in 12.*) excusum, cujus donec Editio locupletior prodeat, de Diariis Anno 1692. recentioribus Henr. Melbomii *Additamenta ad* Vogleri *Introd.*, A. 1700. recusa, & B. G. Struvii *Cap. III. Introd. ad Notit. Rei Lit.*, consuli poterunt. Quorum postremus de Judiciis etiam & Fragmentis Virorum Celebrium Posthumis, ad *Scaligerianorum*, *Thuanæorum* & *Perronianorum*, exemplar catervatim nuper edi cœptis, nec non de Bibliothecis Universalibus, & Historiæ singularum Gentium, Regionum ac Urbium, Literario-Librariæ Scriptoribus (in *Apparatu* nostro *ad Notitiam Reip. Lit. Geographicam* plenius atque accuratius olim recensendis,) *Capite IV.*, complura Morhofio, vel prætertita, vel ignota, congessit. Biographorum, qui in Vitis singulorum Virorum Doctorum describendis fuere occupati, indicem, in *Catalogo Catalogorum*, dedit Ant. Teissierius, sed imperfectum valde, & neutiquam accuratum. Fœminas Eruditas, præter J. C. Capaccium, Jac. Thomasium, J. Bapt. Fregosum, & Ott. Sperlingium (cujus MStum, mihi lectum, luce dignissimum est publica), a Morhofio laudatos, Veteres item, Philochorum Atheniensem, Apollonium Stoicum & Charonem Carthaginensem, jamdudum deperditos, e Recentioribus celebrarunt Joh. Boccatius, Jac. Phil. Bergomensis, Andr. Tiraquellus, Paulus de Ribera, Franc. August. de Chiesa, Joh. Beverovicius, Hilarion de Coste, Franc. de Grenailles, Joh. Fronto, Joh. Herbinius, Joh. Paschius, Christ. Junckerus, speciatim autem Germanicas Magnus Dan. Omeisius, & Christ. Franc. Paulinus, Danicas Matth. Henr. Schachtius, Hispanicas Joh. Peresius Moya, Theologicas Joh. Andr. Schmidius, Hæreticas & Fanaticas idem Schmidius ac Joh. Henr. Feustkingius, Medicas Joh. Ulr. Meurerus, Philosophas Æg. Menagius & Joh. Esbergius, Poëtrias Laur. Legatus & Seb. Kortholtus. De quibus, sicut & Marci Zuerii Boxhornii, Lud. Jacobi a S. Carolo, Vinc. Placcii, Er. Francisci, Georg. Matth. Königii, Corn. a Beughem & Guvoneti, Operibus ejusdem argumenti ineditis aut promissis, locus dicendi se alibi forte offeret commodior. Sic & juvenes puerique ingenii præcocis Eruditi Adr. Bailetum, in Tr. Gallico *des Enfans devenus celebres par leurs etudes ou écrits* (Paris. 1688. *in 8.*), Seb. Kortholtum, in

Tr. de

Tr. de Eruditis Præcocibus, a Baileto, omissis, brevi prodituro, Ὀψιμαθεῖς eundem Kortholtum in *Diss.* Kiloniensi *de Studio Senili*, A. 1701. edita, Principes autem Eruditi, (quorum, sicut & Cardinalium, Bibliothecas Lud. Jacobus a S. Carolo, Labbeo teste, moliebatur integras, *Pontificiæ*, a se editæ, geminas) Val. Ern. Löscherum in *Bibliotheca Purpurata*, seu Specimine ejus brevi Academico (Witeb. 1698., Georg. Henr. Götzium in Triga Schediasmatum *de Principibus Concionatoribus*, *Græceque & Hebraice doctis*, nuperorum, & Sam. Reyherum in *Diss. de Rege Mathematico* (Kil. 1674.), nacti sunt Encomiastas. De fructu Historiæ Bibliothecariæ Henr. Meibomius, in *Proleg.* Accessionum suarum ad Vogleri *Introduct.*, eleganter disseruit. Inventa Seculi nostri, præter J. Joach. Becherum, collegerunt, & magnam partem antiquioribus postliminio vindicarunt, Theod. Jansonius in *Tr. de Inventis Medicis Novantiquis* (Amst. 1684. *in* 8.), & in *Rerum Inventarum Onomastico*, *Opusculis*, A. 1686. publicatis, inserto, Christoph. Wegleiterus, Theol. Altorfinus, in *Or. de palmariis Seculi nostri Inventis*, Ann. 1679. habita, Georg. Paschius, Philosophus Kiloniensis, in *Tr. de Curiosis hujus Seculi Inventis*, *qvorum cultui accuratiori facem prætulit Antiqvitas*, Editione secunda auctiori Lipsiæ Anno 1700. publicato, & Corn. à Beughem in *Syllabo recens in re Medica*, *Physica & Chymica*, *exploratorum*, Amst. A. 1696. (*in* 12.) edito, sed ex Ephemeridibus tantum modernis Medico-Physicis, Indicis instar, sine delectu, congesto. De Epistolographis tandem, quos Ultima *Libri I.* Capita recensent, conferri cum hisce possunt Rol. Maresii *Epistola I. Libri Secundi*, Henr. Meibomii *Additt. ad Introd. Vogleri*, *p.* 145-155. 179. 180., Magni Dan. Omeisii *Commentatio de Scriptoribus Epistolicis Latinis*, *Prolusionibus Academicis*, Altorfii A. 1677. (*in* 12.) editis, adjecta, Ad. Rechenbergii *Schediasma de Epistolarum Virorum Clar. & illustrium Usu*, Lipsiæ A. 1693. publicatum, Joh. Franc. Buddei *Diss. de aucta*, *per recentissimas Epistolarum Collectiones*, *Re Literaria & Ecclesiastica Præliminaris* nupero *Epistolarum Lutheri Supplemento* A. 1703. præfixa, B. G. Struvii *Introd. ad Notit. Rei Lit.*, *c.* 4. *p.* 184-190., ipsiusqve Morhofii *Cap. I. Libri* I. *de conscribendarum Epistolarum ratione*.

§. VI. *Libro Tomi I. Secundo*, sive *Methodico*, Supplemata suggerent Struvii, toties jam laudati, Prolegomena *de formandorum Studiorum Scriptoribus*, Bapt. Gvarini *de ordine docendi & studendi Libello*, Jenæ A. 1704. a se nuper recensito, præfixa; *Tertio* autem, seu *Parasceuastico*, Vinc. Placcii Caput *Libri de Arte Excerpendi*, A. 1689. editi, Primum, Scriptores hujus Argumenti universos, Judicio de singulis adjecto, enumerans. Linguarum, ac Scriptorum in singulis Grammaticorum, Classicorum, aliorumque, Historia, *Libro IV.* proposita, suos itidem habet, è quibus ulterius illustrari possit, Autores. E quibus, Orientalium Amasiis J. Henr. Hottingeri *Bibliotheca Orientalis*, Heidelb. A. 1658., & Aug. Pfeifferi *Introductio in Orientem*, Witteb. A. 1670. edita (cui & *Criticam* ejusdem *Sacram*, ac *Consultationem de Lexici Biblici Ebræo-Chaldaici novi editione Epistolicam*, Dresdæ A. 1679. excusam, jungere licebit,) commendari præsertim merentur. De Linguæ Græcæ Scriptoribus antiquis,

Antiqvis, in IV. Ætates, totidem Anni temporibus comparatas, digestis, Paulus Vindingius, Hellenismi in Acad. Hafniensi Stator, in *Vere & Æstate Linguæ Græcæ*, A. 1693. & 1699. publicatis, cœpit commentari, *Autumnum* istis & *Hyemem* haud dudie subjuncturus, uberius autem differet *Bibliotheca Græca* Joh. Alb. Fabricii, Polyhistoris Eximii, qvam, post Joh. Meursium, Leonem Allatium, Joh. Conr. Dietericum, Phil. Labbeum, Humphr. Hodium & Henr. Chr. Henninium, simile quid, sed absque successu, molitos, a se jubet expectari. Editionem hujus accelerari optant, qvotqvot Musas mecum depereunt Argolicas, & e politissima *de Lexicis Græcis Dissertatione*, *Decadi Decadum* A. 1689. subjuncta (qvam in Librum itidem transformabit integrum), qvid ab eo in hisce Literis expectandum, jampridem cognoverunt. Grammaticorum & Didacticorum Græcorum Joh. Conr. Dietericus, in *Specillo Chrestomathiæ Græcæ*, A. 1649. edito, agit Censorem. Sermonis Latini Grammaticorum & Philologorum Notitia uberior e G. Joh. Vossii *Aristarchi Libro I.* & *Tr. de Philologia*, Lexicographorum ex Ol. Borrichii de istis Diatriba, Scriptorum autem Classicorum e Casp. Barthii Commentatione, *Lib. 50. Adverf. c. 9.* obvia, & *Apparatui* qvoqve *Philologico* Joh. Mich. Dilherri inserta, Casp. Scioppii *de Scholarum & Studiorum ratione Consultationibus*, Henr. Jul. Scheurlii, *Statua Mercuriali*, Ol. Borrichii *Cogitationibus de Ætatibus L. Lat.*, & *Præstantiorum ejus Scriptorum Conspectu*, ac Joh. Alb. Fabricii, *Biblioth. Latina*, in ipso jam, ni fallor, *Polyhistore* commendatis, iis item Autoribus, qvi de Historicis, Oratoribus, Epistolographis Poëtisqve Latinis, seorsim sunt commentati, est haurienda. Phil. Caroli *Bibliotheca Romana*, cujus Editionem Christoph. Arnoldus 1663. in *Præfat. Animadversionum* ejusdem *in A. Gellium.*, promisit, Altorfii etiamnum, teste Mehlführero, in Biblioth. Omeisiana latet ἀνέκδοτος. In Criticos, *Lib. V.* sibi vindicantes, Casp. Scioppius, in *Diss.* de iis *Commentariolo de Arte Critica* præfixa, in horum vero Comites, Antiqvarios (qvorum Phil. Labbeus, in *Mantissa Antiqvaria*, tantum egit Nomenclatorem), Romanos præsertim, Joh. Georg. Gravius, in Tomorum sui *Antiqvitatum Romanarum Thesauri* singulorum Prolegomenis, & B. G. Struvius, in *Syntagmatis Antiqq. Rom. Quadripartiti* (cujus sola hactenus *Pars I. de Ritibus Sacris* Jenæ A. 1701. prodiit) Procemio, Crisin dextre satis exercuerunt. Nec contemnenda est ejusdem Struvii *Bibliotheca Numismatum Antiqvorum*, ibidem A. 1693. (*in 12mo*) excusa, in qva Studii hujus Cultoribus, post Phil. Labbeum (*in Biblioth. Nummaria*) & Car. Patinum (*in Introd. ad Historiam Numismatum*), viam ad adyta ejus commonstravit regiam. Qvæ *Liber VI.* de Oratoribus ac Rhetoribus habet profanis, Lud. Cresollii *Theatro Veterum Rhetorum ac Oratorum*, & Gerh. Joh. Vossii *Lib. de Rhetoricæ Natura, deqve antiqvis Sophistis, Rhetoribus & Oratoribus*, Autori jam laudatis, lucem ulteriorem desiderant. Inscriptionum modernarum Artifices Christ. Weisius *Libro I.* sui de istis Syntagmatis, Jenæ A. 1688. (*in 8.*) impressi, Oratores autem Sacros Lud. Bailius, *Bibliotheca Concionatorum*, Parisiis A. 1666. publicata, celebrarunt. Poëtæ, qvorum Recensui Critico *Liber VII.* est dicatus, tot invenere Nomenclatores, Encomiastas, Censores,

ut vel sola horum nomina brevitatis studioso recitare vix liceat. Ne qvid enim dicam de Scriptoribus hujus argumenti Vetustioribus, Tricenarium excedentibus numerum, jam deperditis, e Recentioribus Poëtas Græcos Antiqviores celebrarunt Pomp. Gauricus, Lil. Greg. Gyraldus, G. Joh. Vossius J. Pet. Lotichius, Tanaqu. Faber, Laur. Crassius, Basil. Kennetus, Ren. Rapinus, Ol. Borrichius, Adr. Bailetus, Jos. Barberius & Georg. Matth. Königius, Latinos autem Veteres, præter Gyraldum, Vossium, Lotichium, Rapinum, Borrichium, Bailetum, & Königum, jam laudatos, Pet. Crinitus, Cæs. Scaliger, Honor. Domin. Caramella & Phil. Brietius. De Poëtis Latinis Recentioribus in universum commentati sunt iidem, qvi de Antiqvis, Gyraldus, Lotichius, Caramella, Rapinus, Borrichius & Königius, de Vernaculis autem Linguarum Europæ Vulgarium, præter Borrichium ac Bailetum, Morhofius noster Parte Scripti *de Lingua & Poësi Germanorum* Germanici Secunda. Solos Italos Recentiores, vel Latinos, vel Vernaculos, vel utrosqve, celebrandos sibi sumserunt Alex. Ziliolus, Hartm. Scopperus, Nicol. Francus, Apostolus Zenus, Joh. Franc. Lauredanus, Laur. Crassus, Laur. Legatus, nuperrimusqve Poëseos Vulgaris Hetruscæ Vindex, Joh. Marius Crescimbenus, ac, qvi circa Dramaticos occupatus tantum fuit, Leo Allatius. Simili instituto Poëtas deprædicarunt Hispanos Lupus Felix de Vega; Arragonicos Joh. Franc. Andr. Uztarrozzius; Gallicos Henr. de Mesmes, Gvilh. Colletetus, & Anonymi duo, qvi Selectiorum Poëmatum atqve Epigrammatum Vernaculorum Collectiones Lutetiæ A. 1692. & 1698. publicarunt; Provinciales Ævi Medii (præter Hugonem de S. Cæsario, Hermanterum Monachum Lirinensem, Hilarium de Martinis, Monachum Massiliensem, Rostagnum Brincoliensem, duosqve Anonymos, Labbeo memoratos, sed non visos) Joh. Nostradamus, Joh. Judex, Claud. Falcetus, & Pet. Casanova; Germaniæ Latinos Georg. Fabricius, Joh. Bocerus, Barthol. Bilovius, Vernaculos autem Morhofius (*in Lib. cit.*,) Car. Ortlobius, Georg. Neumarkius, Christ. Grübelius, Erdm. Neümeisterus, aliiqve inter modernos complures; Rythmopoeos ævi inferioris Teutonicos (die Meister-Sänger) Cyr. Spangenbergius, J. Chr. Wagenseilius, & W. E. Tenzelius; Vates Thuringos Joh. Weitzius; Anglos Edu. Philips & Wilh. Winstanley, Dramaticos autem Angliæ Langbainius & Car. Gildonus; Scaldros Veteres Arctoos Autor Catalogi illorum antiqvi Anonymus, Ol. Wormius, Magnus Olavius & Thom. Bartholinus Jun.; Poëtas Daniæ modernos Joh. Olavius; Arabes Abulcasem & Abunazar, ac Letifus tandem Turcicos. Taceo Ad. Chr. Eschenbachium, qvi Poëtas Christianos Sacros, Henr. Muhlium, qvi Poëtas Episcopos, Thom. Bartholinum, qvi Poëtas Medicos, & Laur. Legatum, qvi Poëtrias, Scriptis peculiaribus recensuerunt.

§. VII. TOMI POLYHISTORIS SECUNDI, sive PHILOSOPHICI, *Liber I.* Philosophiæ, Sectarumqve singularum Philosophicarum, Historiam, & hujus Scriptores, exhibens, e Thomæ præcipue Stanleji *Historia* illustrandus est *Philosophica*, omnium, qvæ hactenus prodierunt, absolutissima, Anglice Londini A. 1655. 1687. & 1701. Belgico autem Idiomate (in qvod Salom. Borrius eam transfudit) Lugd.

Lugd. Bat. A. 1702. (*in fol.*), edita. Latine tantum Ἀποσπασμάτιον ejus prodiit, *Historia* sc. *Philosophiæ Orientalis*, a Joh. Clerico translata, &, cum Additt. quibusdam, seorsim Amstelod. A. 1690., *Tomo* autem *II. Operum* ibidem A. 1698. (*in* 8.) publicata. Jungi huic, præter Scriptores ab Autore jam allegatos, possunt J. Jac. Frisii *Bibliotheca Philosophorum Classicorum Chronologica* (Tig. 1592. *in* 4.), Ant. Possevini *Apparatus ad Philosophiam*, seorsim Vicentiæ A. 1599. (*in* 8.) editus, & *Tomo* deinde *Biblioth. Selectæ Secundo* (Ven. 1603. *in fol.*) præmissus, Abr. Gravii *Historiæ Philosophicæ Libri IV.* (Franeqv. 1674. *in* 8.), Leonh. Cozzandi, Servitæ Brixiani, *de Magisterio Antiquorum Philosophorum Libri VI.* (Genev. 1684. *in* 12.) Burch. Gotth. Struvii *Biblioth. Philosophica* (Jenæ 1704. *in* 8.), & Jac. Thomasii *Schediasma*, breve quidem, sed accuratissimum, *de Originibus Historiæ Philosophicæ & Ecclesiasticæ*, Lipsiæ A. 1665. (*in* 4.), auctiusque Halæ A. 1699. (*in* 8.) excusum. Scriptores hujus argumenti minutiores, Opera item Majora, a Phil. Labbeo & Æg. Menagio promissa, ac *Bibliothecas* Isr. Spachii, Pauli Bolduani, Georg. Draudii & Mart. Lipenii, *Philosophicas Reales*, prætereo. Omnes hos superabunt, quas J. Franc. Buddeus expectari a se jubet, de singulis Philosophorum Sectis Commentationes, si eadem Historiam illarum ubertate & accuratione, qua Hebræorum Philosophiam illustravit, proponere Viro Doctissimo vastitas argumenti permiserit. De *Philosophia Sectaria & Electiva* in genere lectu digna est Diss. Joh. Christoph. Sturmii elegans, Altorfii A. 1679. publicata. Philosophiæ Hebræorum, non Mosaicæ tantum, sed & Cabalisticæ atque Rabbinicæ, Historiam & Scriptores luculentius nemo enarravit, quam Buddeus, modo laudatus, in nupera *ad Hist. Philos. Hebr. Introductione*, Halæ Sax. A. 1702. (*in* 8.) edita. De Philosophia Barbarica Chr. Kortholti *de ejus Origine & Progressu Tractatus* (Jenæ 1660. *in* 4.) de Chinensi autem Theoph. Spizelii *de re Sinensium Literaria* Libellus (Lugd. Bat. 1660. *in* 12.,) Prosp. Intorcettæ *Lib. de Sinarum Scientia Politico-Morali* ad mentem Confutii, Sinice Goæ A. 1669., Latine autem *Tomo VII. Comm.* Pet. Lambecii *de Biblioth. Vindobon.*, editus, Confutii ipsius *Scientia Sinica*, ejusd. Intorcettæ, Phil. Coupletii, Christ. Herdtrichii & Franc. Rougemonti, Jesuitarum, studio Latine exposita, & cum luculenta *Declaratione Proœmiali*, Parisiis A. 1687. *in fol.* publicata, Athan. Kircheri *China Monumentis, qua Sacris, qua Profanis, illustrata* (Amst. 1666. *in fol.*) Is. Vossii *Caput XIV. Libri Variarum Observationum*, & Dav. Algoueri *Exerc. de Mathesi Sinica* (Helmst. 1702.,) consulantur. Ægyptiacæ Cognitioni Herm. Conringii & Ol. Borrichii Scripta *de Medicina & Sapientia Hermetis Ægyptiorumque* contraria, Athan. Kircheri *Oedipus Ægyptiacus Quadripartitus* (Romæ 1652. 1654. *in fol.*,) & Abenephii, Medici Hebræi, *Lib. de Veterum Ægyptiorum Disciplinis* Arabicus ἀνέκδοτος (quem Kircherus, Welschio *in Exerc. de Vena Medicin. p.* 97., & Alegambio *in Bibl. Jes. p* 49., testibus, habuit & Latine transtulit,) Persicæ autem Chaldaicæ & Indicæ (de quibus & Conringius, in *Supplem. Antiqq. Acad. p.* 214., sua promisit Meletemata) Thom. Hydii Historia Religionis Veterum Persarum (Oxon. A. 1700. *in* 4.,) & Joh. Schmidii

Diss. de Gymnosophistis Indorum (Lipſ. 1683.) inservient. Celticæ Germanorum Gallorumque Veterum Philoſophiæ Hiſtoriam & λείψανα Joh. Picardus, *in Libris V. de priſca Celtopædia*, inepte doctrinæ omnis origines Galliæ vindicantibus (Pariſ. 1556. *in* 4.,) Steph. Forcatulus *in Libris VII. de Gallorum Imperio & Philoſophia* (Pariſ. 1579. *in* 4.,) Janus Cæcil. Frey *in Philoſophia Druidum*, *Opuſculis Variis* inſerta (Pariſ. 1646. *in* 8.,) Cæſ. Egaſſius de Boulay *in Hiſtoria Veterum Academicarum Galliæ Druidicarum*, *hiſtoriæ Acad. Pariſienſis*, ſex Voluminibus Anno 1665. publicatæ, præmiſſa, Thom. Smith *in Syntagm. de Druidarum Moribus & Inſtitutis* (Lond. 1664. *in* 8.,) Ulr. Obrechtus *in Exerc. de Philoſophia Celtica* (Arg. 1676. *in* 4.) Eſ. Pufendorfius, Conr. Sam. Schurtzfleiſchius & Pet. Lagerloſius, in Diatribis *de Druidis*, Lipſ. A. 1650. Witeb. A. 1697. & Upſaliæ A. 1689. evulgatis, & neſcio quis Marſilius (a G. Naudæo, *in Diss. de inſtruenda Biblioth. p. m.* 117., commendatus,) in Tr. de iisdem inedito, exhibuerunt. Sectæ Philoſophorum Græcorum diverſæ Scriptores itidem plures, præter eos, quos Morhofius recenſuit, invenere Iſagogicos, Hiſtoricos & Bibliothecarios, Pythagoræa ſc. J. Schilterum, JC. Doctiſſ., in *Diss. de Diſciplina Pythagoræa* Lipſienſi, & M. Joh. Jac. Syrbium, *in Pythagora intra Sindonem noſcendo*, *ſive Introd. in Phyſicam Pythagoræam Hiſtorica* (Jen. 1702. *in* 8.,) Heraclitica Gotfr. Olearium, Prof. Lipſ., Epicurea Nicol. Hillium in *Hiſt. Philoſ. Epicureæ*, A. 1605., uti fertur, edita, & Trog. Arnkielium, in *IV. Diſſertt.* Kiloníenſibus, A. 1671. publicatis, Sceptica Mart. Schookium in *Scepticiſmo* (Gron. 1652. *in* 8.,) & Joh. Ulr. Wildium in Pentade Diſputationum, *quod aliquid ſcitur*, Lipſienſium, A. 1664. & ſeqq. propoſitarum, Platonica pariter atque Ariſtotelica Ant. Poſſevinum *P. II. III. & IV. Apparatus Philoſophici*, ſola autem Platonica Foucherium, Canonicum Divionenſem, cujus *Diſſertationum de Philoſophia Academica* Gallicarum *Libri IV.* Pariſiis, ab A. 1690. ad 1693. (*in* 12) prodierunt, & plures expectantur. De Doctoribus Scholaſticis Jac. Thomaſii *Diss.* perbrevis, Lipſ. A. 1676. edita, & *Or. XII. de Secta Nominalium*, *de* Carteſianis Adr. Baileti, Valent. Alberti, Pet. Dan. Huetii, & hujus Adverſariorum, Scripta, in *Hypomn. ad T. II. L.* 1. *c.* 15. §. 5. & 6. jam allegata, de Philoſophia Paracelſico-Chymica Conringii & Borrichii Amoebæa, aliaque de Chymicis jam ante laudata, de Sectarum denique in Philoſophia diverſarum Conciliatoribus Jac. Thomaſii *Or. XV. de Syncretiſmo peripatetico*, J. Bapt. Röſchelii, Prof. Phyſ. Witeb., *Diss.* de Philoſophia Conciliatrice, A. 1692. propoſita, conferantur.

§. VIII. Hiſtoria Phyſices, ejusque Scriptorum, Literaria Univerſalis, culturam licet, præ ceteris diſciplinis, merita diligentiorem, turpiter hactenus eſt neglecta, ſolusque ferme Morhofius, in hac ipſa, quæ *Librum II. Tomi II.* ſibi vindicavit, *Hiſtoria Naturali*, minus quamvis, ubi ad finem vergit, plena atque accurata, aliquod operæ pretium feciſſe videtur. Quæ enim Herm. Conringius, *Introd. ad Philoſ. Naturalem* (Helmſt. A. 1657. *in* 4. edita, attulit) licet haud contemnenda, juſto tamen ſunt pauciora, & quia ævi recentioris Dogmata, Scripta atqve Inventa, parcius delibant,

libant, imperfecta. Cornelii vero a Beüghem *Bibliographia Medico-Physica*, quæ Amstelod. A. 1681. (*in* 12.) prodiit, Alphabetica solos Librorum, post A. 1650. editorum, Titulos, absque ullo selectu, enumerat, ac in Librariorum tantum Indicum classem est referenda.

§. IX. Scientiarum, de quibus *Tomi II. Lib. IVtus* disserit, Mathematicarum Libris Isagogicis & Bibliothecariis, præter Mart. Hortensii *Consilium de Studiis Mathematicis*, Elzevirianæ Scriptorum *de Studiis instituendis* Syllogæ Amstel. A. 1645. incertum, J. Christoph. Sturmii Diatriben *de Mathematis & Mathematicis* Altorfinam, A. 1678. publicatam, brevem quidem, sed lectu dignam, & Corn. a Beüghem *Bibliographiam Mathematicam & Artificiosam* Librorum, qui post A. 1650. prodierunt, Alphabeticorum, Amstelod. A. 1688. (*in* 12.) editam, quos adjungam, non habeo. De Cosmographis, & diversis illorum Systematis Mundanis, Sam. Reyheri *Diss. de Mundo* (Kil. 1673) de Geographis J. Bapt. Riccioli *Geographiæ & Hydrographiæ Reformatæ* (quæ Bononiæ A. 1661 auctiorqve Venet. A. 1672. *in fol.* prodiit) *Lib. III. Periegeticus & Lib. XI. Onomasticus*, G. J. Vossii *Libri de Philologia Partis II. Cap. XI.*, J. Christoph. Becmanni *Historia Orbis Terrarum Geographica & Civilis* (*P. I. Cap.* 1., *& sub reliqvorum initium*) & B. G. Struvii *Biblioth. Historicæ Cap. XXXI.* de Pneumaticis Sam Reyheri *Diss. de Aere* (Kil. 1668. & 1673.,) de Acusticis Ejusdem *Exerc. de Natura & Jure Auditus ac Soni* (Kil. 1693.,) de Musicis J. Alb. Bannii *Diss. de Musices Natura & Studio*, in Syntagm. Scriptorum *de Stud. Instit.* Elzeviriano obvia, Joh. Andr. Angelini Bontempi, Perusini, *Historia Musica*, Perusiæ A. 1695. *in fol.* Italice edita, & in *Actis Erud. M. Majo Anno* 1696., commendata, Scriptumque ejusdem Tituli Germanicum, a Wolfg. Casp. Prinzio Dresdæ A. 1690. (*in* 4.) publicatum, conferri cum his, quos Autor allegavit, poterunt. Historia Computi variarum Gentium ab Æg. Strauchio, in Diatribis hujus Argumenti Witebergensibus, IV. vero Artium Popularium, Scriptoriæ, Musicæ, Gymnasticæ & Pictoriæ, a Gerh. Joh. Vossio Lib. peculiari, eleganter est tradita.

§. X. De Logices Historia & Scriptoribus, post Keckermannum & Vossium, Jac. Frid. Reimannus in Scripto Germanico, sub Titulo des Critisirenden Geschichts-Calenders von der Logica ridiculo atque absono, Francof. A. 1699. (*in* 8. publicato coepit commentari. Dissertationes hujus Argumenti breviores Academicas (quas inter J. Alb. Fabricii *Specimen Historiæ Logicæ Elenchticum*, Hamburgi eod. A. 1699. editum, præcipue arridet) prætereo. Uberius illud posthac illustrabunt Joh. Pet. Ludovicus, Prof. Hallensis, *in Polyhistore Logico Libris IX* comprehenso, cujus σκιαγραφίαν *Dissertationi de Rationalis Philosophiæ apud Arabes & Turcas Historia*, Speciminis instar A. 1699. præmissæ, adjecit, & Philosophus Acad. Hafniensis Doctissimus, Sever. Lintrupius, præter *Historiæ Logicæ Breviarium*, *Schediasma* quoque *de Fatis Metaphysicæ Historicum*, in *Reliquiis Incendii Bergensis p.* 47. nuper pollicitus.

§. XI. Universæ Philosophiæ Practicæ, cujus Partem *Tomi Polyhistor. Tertii*, si-

ve PRACTICI, *Libri III. priores*, sed minori, quam par erat, studio, pervagantur, Scriptores recenset Vinc. Placcius, *in Epitome Consilii de Studio Philos. Pract. optime instituendo* (Hamb. 1695. *in* 8.,) & Georg. Schubartus, in *Bibliotheca* (quam ἀνέκδοτον, teste Struvio, *c.* 6. *Biblioth. Philos. p.* 102., reliquit) *Philosophiæ Practicæ Selecta;* solius autem Ethicæ (post Scheurlium & Rachelium) Pet. Resenius, in Prolegomenis de Quatuor Scriptorum hujus Generibus, Gnomicorum sc., Paradigmaticorum, Apodicticorum & Characteristicorum, Editioni suæ, *Eddæ* Snorronis Sturlesonii *Islandicæ* Hafniensi A. 1665. præmissis. Specimen hæc esse voluit Operis, *de Ethices, usque ad nostra tempora, per Scriptores Hebræos, Arabicos, Græcos, Latinos, Italicos, Hispanicos, Gallicos, Germanicos, Anglicos, Danicos, & Islandicos, propagatione*, majoris, cujus jacturam solari poterit Georg. Paschii, Professoris Kilon., *Liber*, quem eadem Methodo dispositum esse observo, *de variis Moralia tradendi formis modisque*, Disputationibus biennio jam proximo ventilari cœptus Academicis, Politices, Scientiæ illius Regiæ, cultoribus longe plures viam ad adyta illius, & Scriptorum notitiam, præter Naudæum (cujus *Bibliographiam* Georg. Hier. Welschius auctiorem edere, teste Schröckio *in Memor. Welsch. p.* 69., voluit) Conringium (cujus huc quoque spectat *Diss. de Civili Philosophia, ejusque optimis ac præcipuis Scriptoribus*, Helmstadii A. 1673. publicata,) Caselium, Scioppium, Colerum, cæterosque a Morhofio allegatos commonstrarunt Hodegi. J. Henr. Boecleri *Bibliographia Historico-Politico-Philologica Curiosa*, ἀνωνύμως Germanopoli A. 1677. & 1696. (*in* 8.) excusa, fœtus est posthumus, affectus potius quam perfectus, atque idcirco informis ac mendosus, ob judicia tamen de variis Scriptoribus haud plane contemnendus, sed cum Libello ejusdem *de Eloquentia Politici*, Argent. A. 1654. edito, sociandus. Accuratiores sunt J. Andr. Bosii, Polyhistoris eximii, *Introd. Generalis ad Notitiam Rerump. Orbis Universi* A. 1676. & *Dissertt. duæ de comparanda Prudentia & Eloquentia Civili Isagogicæ*, A. sequ. 1677., Jenæ, post obitum Autoris, a Georg. Schubarto publicatæ, & A. 1698. recusæ. Quarum uti posterior, in secunda hac Editione (sub nova *Rationis legendi tractandique Historicos, Civilis Vitæ Scopo accommodatæ*, Titulo,) auctior comparuit, ita prior *Bibliographiæ* Bœclerianæ, velut Appendix, sed manca, inepte interpolata, & mendis, non minus quam illa, deformis, omisso Autoris nomine, jam ante accesserat. Diatribas quoque de Scriptoribus Politicis Academicas Helmstadii Gebh. Theod. Meierus, & Jenæ, J. Georg. Jochius, e-, vulgasse perhibentur. Recentiores, qui, ab A. 1651. ad 1680, sua publicarunt, Alphabetico enumerat ordine Cornelii a Beughem *Bibliographia*, quæ Amst. A. 1680 (*in* 12.) prodiit, *Juridico-Politica*, potiores autem ex his nonnullos Censura, rigidiori quidem, sed satis plerumque accurata, sub ficto Eubuli Theosdoti Sarcmasii nomine, A. 1699., *in Judiciis de XV. novissimis prudentiæ Civilis Scriptoribus*, perstrinxit κριτικώτατος Conr. Sam. Schurtzfleischius, quo minus Continuationem iis promissam subjungeret, Crabronum, quos irritaverat, tumultuantium multitudine prohibi-
tus

tus. In Argumentis Politicis specialibus, satis tamen diffusis versantur Casp. Thurmanni *Bibliotheca*, qvam vocat, *Statistica*, Autorum, qvi de Ratione Status, Principumqve Ministris, Consiliariis, Legatis & Bonis Domanialibus, scripsere, recensum instituens, Halæ A. 1701. (*in* 4.) edita, & Gabr. Naudæi *Bibliographia Militaris* e luculento *de Re Militari Syntagmate* per Georg. Schubartum, Auctaria qvoqve pollicitum, decerpta, & seorsim Jenæ Anno 1683. (*in* 12.) evulgata. Qvi de Oeconomicis Scriptoribus in universum egerit, nemo mihi innotuit. *Rusticæ* tamen *Rei Autorum*, *qvorum Scripta*, *tum extant*, *qvam desiderantur*, *Græcorum*, *Latinorum*, *Arabum*, *Germanorum*, *Italorum*, *Gallorum &c. Catalogum* a Joach. Camerario Jun., Poliatro Norib., Opusculis hujus Argumenti nonnullis Norib. A. 1570. (*in* 4.) a se publicatis, esse subjunctum, Labbeus (*in B. B. p.* 174.) testatur.

§. XII. Ad Historiæ Tractationem, justo breviorem, *Libri IV.* ductu, delati, Scriptoribus hujus Isagogicis & Bibliothecariis, Vossio (*Libri* etiam *de Philologia Parte II.* paucis de illa commentato), ejus illustratoribus ac Censoribus (qvos *Hypomnemata* ad hunc lib. nostra plenius enumerant) Wheario item, Reineccio, Bodino, Mothæo, cæterisqve ab Autore laudatis, addi itidem haud paucos posse, cum Generales, tum Speciales, observamus. E Generalibus mentionem, præ cæteris, merentur Scripta J. H. Boecleri & J. A. Bosii, paulo ante memorata, Joach. Pastorii duæ *de præcipuis Historiæ Auctoribus Orationes.* (Dant. 1656. *in* 4.), Burch. Gotth. Struvii *Bibliotheca*, qvæ Jenæ hoc ipso A. 1704. lucem aspexit, *Historica*, & Corn. a Beūgheim *Bibliographia Historica*, *Chronologica & Geographica novissima*, ab A. 1651. ad 1685. (qvo Amstelod. *in* 12. prodiit) ordine perducta Alphabetico. De Historiæ Universalis Scriptoribus plenius Boeclero, ab Autore commendato, disseruit Joh. Andr. Bosius in *Notitia* illorum, *Dissertationibus de Prud. & Eloqv. Civili*, in Editione Anni 1698. Novissima Jenensi, subjuncta, de Lexicis vero Historicis Struvius, *in Introd. ad Notit. Rei Lit.*, c. 4. §. 17., & *in Biblioth. Histor. c.* 13. §. 28., meretur consuli. Historicorum, qvi superstites sunt, Græcorum omnium, tam Gentilium, qvam Christianorum, Notitiam, ab Herodoto ad Metrophanem usqve Smyrnæum pertextam, Casp. Sagittarius, teste Schmidiano Scriptorum ejus *Catalogo*, reliqvit ineditam. Scriptores Historiæ Augustæ Imperatorum, tum junctim omnium, tum singulorum, Mich. Hertzius *Parte III. Biblioth. Germanicæ*, Casp. Sagittarius *in Introd. ad Hist. Eccl. c.* 23. & 24., ac Struvius *in Biblioth. Histor. c.* 5. 6. & 7., Sacro-profanæ autem Pontificum Lud. Jacobus a S. Carolo, Carmelita Gallus, *Libro Posteriori Bibliothecæ Pontificiæ*, Lugd. Gall. A. 1643. (*in* 4) editæ, hujusque vestigiis insistens C. Sagittarius, *l. c. c.* 25. 26. & 27., fuse satis enumerarunt. Ex Historicis, cuivis Regno, Genti ac Regioni propriis, potiores a Joh. Bodino, *in Methodo Historica*, c. 10. H. Conringio *in Lib. de Prud. Civ.* c. 14. Bœclero *in Bibliographia.* Bosio *in Introd. ad Not. Rerump. & Dissertationum de Prud. & Eloqv. Civili*, J. Christoph. Becmanno in *Historia Orbis Terrarum Geographica & Civili*, aliisque, breviter, a Struvio autem *in Bibliotheca*

Historica

Historica paulo fusius, sunt recensiti. Imo nec desunt, qvi universos singulorum Regnorum, Populorum, Regionumqve, Historiam, ac res cæteras, persecutos, diligentia curiosiori, sollicite congesserunt, & seorsim, Librisqve peculiaribus, accuratius celebrarunt. Qvorum cum Recensum pleniorem *Apparatui ad Notitiam Reip. Lit. Geographicam* reservemus, Indicem autem Compendiarium in *Isagoges ad Historiam Chersonesi Cimbricæ*, circa Rerum Cimbricarum Scriptores simili Instituto occupatæ, A. 1691. jam dederimus Prolegomenis, breve jam saltem in hoc præteritorum instituemus Spicilegium. Addantur ergo istic enumeratis Encomiastis ac Nomenclatoribus

HISTORICORUM ROMANORUM Pet. Angelius Bargæus & Adr. Politus in suis *de Ordine Historiæ Romanæ legendæ* Libellis, ac Burch. Gotth. Struvius in *Syntagmatis Antiqq. Rom. Prolegomenis.*

GALLICORUM Herm. Diet. Meibomius, Hist. Prof. Helmst., *Programmate* de iis prolixo & erudito, A. 1703. edito.

GERMANICORUM idem Meibomius in *Or. Auspic. de genuinis Historiæ German. fontibus.*

MISNICORUM Joh. Conr. Knauthius in *Bibliographia Historicorum Misniæ*, ac *Prodromo Misniæ Illustratæ Latino*, in *Prodromo* ejusdem Vernaculo, Dresdæ Anno 1692. edito, promissis.

SILESIACORUM Frid. Lucæ in *Præfat. Memorabilium Silesiæ*, Germanice Francof. Anno 1688. (*in* 4.) editorum, Godfr. Rohnius *in Epistolis III. de Ineditis quibusdam Historiæ Silesiacæ Scriptoribus*, Uratisl. Anno 1693. & 1694. (*in* 4.) publicatis, Autorque *Præfationis Silesiographiæ* Nicol. Henelii, quæ hoc ipso A. 1704. prodiit, *Renovatæ*, Mich. Jos. Fibigerus.

ANGLICORUM Rich. Smitheus in Elogiis Scriptorum de Rebus Anglicis, *Floribus Hist Eccl. Gentis Anglorum* (Paris. 1654. *in fol.*) præfixis, Guilh. Nicholson, Episc. Carleolensis, *in Bibliotheca Angliæ Historica* (*English Historical Library*,) Tomis II. Londini Anno 1696. & 1697. (*in* 8.) edita Herm. Diet. Meibomius in *Programmate de Historiæ Anglicæ Periodis & præcipuis Scriptoribus* Helmstadiensi, Anno 1702, publicato, & Gilb. Burnetus (de potioribus tantum Hist. Eccl. Scriptoribus judicans) *in Præf. P. I. Hist. Reform. Angl.*

SCOTICORUM Guilh. Nicholsonus *en the Scottish Historical Library* (Londin. 1702. *in* 8.)

ARCTOORUM Historiæ Ecclesiastico-Literariæ Danicæ, Norwegicæ ac Suedicæ, Prolegomena nostra ad Bibliothecam Septentrionis Eruditi, A. 1699. editam.

ISLANDICORUM Thormodus Torfæus *Capp. VI. prioribus Libri I. Serici Dynastarum & Regum Daniæ*, *e Monumentis Islandicis*, Hafniæ Ann. 1702. (*in* 4.) evulgatæ.

De Scriptoribus Genealogicis Jac. Frid. Reimannus, Rect. Scholæ Halberst. *in Historia*

Historia de fatis studii Genealogici Literaria (Qvedlinb. 1702. *in* 8.,) de Heraldicis Thom. Gore in *Catalogo* illorum *Alphabetico* (Oxon, 1675. *in* 4.,) & Pet. Palliot, Typogr. Divionensis, in Prolegomenis *Indicis Armorialis*, Divione Anno 1660. (*in fol.*) Gallico Serm. excusi, uterqve a Labbeo & Teiserio laudatus, de Fabulis autem Romanensibus Pet. Dan. Huetius & Georg. Paschius singularibus commentati sunt Diatribis. Scriptoribus Historiæ Ecclesiasticæ Bibliothecariis, J. Andr. Bosio & Sev. Walth. Slutero (cujus *Propylæum Hist. Christianæ* Lüneburgi Anno 1696. (*in* 4.) triplo auctius est recusum,) ab Autore laudatis, jungendi sunt J. Christoph. Rumetschius, qvi *Schediasma de Historia Theologorum Evangelicorum* Spiræ A. 1679. (*in* 4.) publicavit *Universali*, de Ecclesiasticæ etiam reliqvæ ac Patrologicæ Scriptoribus priscis ac modernis differens, ceterisqve omnibus præferendus, Casp. Sagittarius. Cujus *Introductionis ad Hist. Eccl., & singulas ejus partes*, *posthuma* Tomus prior, a Joh. Andr. Schmidio, Theologo πολυμαθεστάτῳ, Jenæ A. 1694. (*in* 4.) editus, Scriptis qvotqvot in isto prostant argumento, universis uberior, Posterioris, a Schmidio suppleti ac continuati, desiderium eo vehementius in nobis accendit. Historiam Reformationis (de cujus scribendæ modo & ratione digna est lectu J. Henr. Hottingeri *Diss. Epistolica*, Tiguri Anno 1664. (*in* 8.) excusa) Ecclesiasticam Vito Lud. Seckendorfio & Gilb. Burneto debemus, Literariam autem ab Herm. ab Hardt, Prof. Acad. Juliæ Celeberrimo, expectamus. Patrologos Bellarmino & Labbeo, qvos Autor memorasse fuit contentus, longe præstantiores nostra protulerunt tempora, e Pontificiis scil. Ludov. Ellies du Pin, *Novæ Scriptorum Ecclesiasticorum Biblioth. Gallicæ*, a Matthæo Petitdier *Observationibus* impugnatæ contrariis, Casim. Oudinum *Supplementi Bellarminiani*, & Nicol. Nourrium *Apparatus ad Bibliothecam Patrum Maximam Lugdunensem*, e Reformatis Guilh. Cavium & Henr. Whartonum, *Historiæ Scriptorum Ecclesiasticorum Literariæ*, e Lutheranis autem J. Gotf. Olearium *Abaci Patrologici*, & Thom. Ittigium *Bibliothecæ Patrum Seculi I. Apostolicorum*, Autores candidos pariter atque eruditos. Conciliorum Editores ac Illustratores J. Georg. Dorscheus Rostochii A. 1654. Programmate recensuit Academico, simulque *Isagogen* pollicitus est *Synodologicam*. Scriptorum Judaicorum, quos Christianis Hottingerus aliique Syntagmatum H. E. Conditores, admiscent, Notitia plenior ex Bibliothecis Rabbinicis Joh. Buxtorfii & Joh. Plantevitii & J. Franc. Buddei, *ad Philos. Hebr. Historiam Introductione*, præsertim vero e Jul. Bartoloccii IV. *Bibliothecæ Magnæ Rabbinicæ* Voluminibus, Romæ A. 1675. 1678. 1683. & 1693. *in fol.* excusis, quintoque *Bibliotheca Latino-Hebraicæ*, A. 1694. per Car. Jos. Imbonatum his adjecto, nec non R. Schabthai Ben Joseph. שפתי ישנים (*Labiis Dormientium*,) Opere Hebraico, Amst. A. 1681. (*in* 4.) edito (cujus Versionem frustra hactenus e Septentrione, a Chr. Wormio & Gust. Peringero, expectavimus Latinam,) est haurienda.

§. XIII. *Polyhistor Theologicus*, *Libro V. Tomi III.* exhibitus, cum nonnisi de Theologia Naturali, Biblico-Exegetica, Thetica & Polemica, nec de his ipsis plene

Crowæus ſub initium *Elenchi Scriptorum in S. Scr. Alphabetici* Lond. 1672. *in* 8.) & Pet. Terpagrius *in Prodromo Biblioth. Sacræ* (Hafn. 1680. *in* 8.) texuerunt, ſolam autem Operum Biblicorum πολυγλώττων Hiſtoriam Chr. Kortholtus *Libri de Variis S. Scr. Editionibus* (ſeu Verſionibus potius) *cap. ultimo*, & Wilh. Ern. Tenzelius Diatriba peculiari (Witeb. 1686.) fuſius expoſuere. Verſionum Biblicarum Recenſus Hiſtorico-Criticos, præter Hottingerum & Huetium ab Autore laudatos, Joh. Wouwerius *in Syntagm. de Græca & Latina Bibliorum Interpretatione*, Mich. Waltherus *in Officina Bibl.* Brianus Waltonus *in Apparatu Biblico*, Chr. Kortholtus *in Tr. de variis S. Scr. Editionibus* (in Ed. ſecunda Kilon. A. 1686. auctiore, qvam in prima A. 1668.) & Rich. Simon *Lib.* 2. *Hiſt. Crit. V. T.*, ac *in Hiſtoria Verſionum N. T. Critica*, Gallice Roterod. A. 1690. publicata, exhibuerunt. Quibus utinam accedat Syntagma, quod ſe de iisdem molitum olim eſſe, Celeb. Tenzelius nuper (*Sect. X. Biblioth. Curioſæ p.* 1008.) ſignificavit. De Chaldaicis Paraphraſibus Scripta exſtant Chriſtoph. Helvici & Aug. Pfeifferi peculiaria, de Verſionibus Syriacis Diatribæ And. Mülleri (*in Symbolis Syriacis* Col. Brand. 1673.) & Bernh. Pet. Karlii, de Gothica (IV. Evangeliorum) Diſſ. Georg. Frid. Heupelii (Witeb. 1693.) de Germanicis, tum ſequioris ævi Vetuſtioribus, tum Lutherana, Joh. Frid. Mayeri, Joh. Reiskii & Georg. Frid. Magni, Commentationes, *in Hypomn. ad* §. 14. Libri hujus commendatæ, de Gallicis Anonymi *Hiſtoire des Traductions Françoiſes de l' Eſcriture Sainte, tant Manuſcrites, qu' imprimées, ſoit par les Catholiques ſoit par les Proteſtans* (Pariſ. 1692. *in* 12.) de Danicis Epiſtola Joh. Wandalini Jun., in *Tr. de Verſ. Luth. Germ.* Mayeriano (*c.* 6. *p.* 68-72.) obvia, de Suedicis Prolegomena, nuperrimæ Bibliorum Suedicorum Editioni Holmienſi, An. 1703. *in fol.* excuſæ, ab Erico Benzelio, Archiep. Upſalienſi, præfixa. Metaphraſtarum S. Codicis Metricorum, e quibus Biblia facile congeri poterunt Poëtica, Recenſum exhibent Dan. Guilh. Molleri *Laterculus* illorum imperfectus, Joh. Calfhilli, Angli, Translationi *Libri Sapientiæ* Heroicæ, Altorfii A. 1699. (*in* 8.) editæ, præfixus, & Joh. Georg. Neumanni *Diſſ. de Metaphraſtis, qui N. T. Græco Carmine expreſſerunt*, Witeb. Anno 1686. publicata. Commentatorum in S. Cod., Librosque ejus, & horum Capita ac Loca illuſtriora, Nomenclatores (præter Poſſevinum, Bolduanum, Draudium, Voetium, Hottingerum, Gerh. Meierum, Lipenium, aliquos Bibliothecarum, in quibus & hi enumerantur, Theologicarum Architectos) habemus haud paucos, ſeorſim Indices illorum ſcribere aggreſſos, Fabianum ſcil. Juſtinianum, Jac. Pamelium, Ang. Roccham, Andr. Schottum, Jac. Zanachium, J. Georg. Dorſcheum, ejusque Generum, Joh. Grambſium (*Bibliorum Numeratorum* Collectores), ac nuperrimum *Repertorii Biblici* Compilatorem, Henn. Wittenium. Solos Exegetas Britannos, ſed prolixe ſatis, Mart. Kempius, *Lib. I. & II. Bibliothecæ Anglorum Theologicæ*, & cui multa hic debere perhibetur, Vernevillius, Catalogi eorundem Vernaculi, Lond. A. 1668. (*in* 8.) excuſi, Autor, enumerarunt. Hiſce tamen, ſola Autorum ac Librorum nomenclatura contentis, ego, qui Hiſtoriam

aut Crisin aliquam de singulis, aut potioribus, adjungunt, prætulerim, Sixti sc. Senensis *Biblioth. S. Lib. III. & IV.*, Rich. Simonis *Lib. III. Hist. V. T. Critica*, & *Historiam Criticam Commentatorum N. T. præcipuorum*, Gallice Roterod. A. 1693. evulgatam, Gvilh. Crowæi, Ludimag. in Anglia Croydoniensis, circa Exteros subinde cespitantis, *Elenchum Scriptorum in S. Script. Alphabeticum*, Lond. A. 1672. excusum, & J. Frid. Mayeri *Bibliothecam*, quæ, per aliquot jam annos, publicis in Athenæo Gryphico ventilata Disputationibus, integra nondum prodiit, *Biblicam*. De Concordantiarum Historia & Usu, post Conr. Kircherum, Scriptorem illarum eximium, Andr. Glauchius Libellum edidit singularem, Lipsiæ A. 1694. (*in* 8.) impressum.

§. XIV. Ab Exegetis Biblicis ad Theologos pergimus Polemicos. Hos inter, ex Atheismi Antagonistis, Historiam ejus, post Voëtium, Spizelium & Ant. Reiserum, Autori laudatos, diligentius ceteris persecuti sunt Tob. Wagnerus in *Examine Atheismi Speculativi Elenchtico* (Tub. 1677. *in* 4.), &, qui Zelotis quibusdam moderatior, ab istis Atheismi falso insimulatos, contra Censuram hanc præcipitem, defendit, Imman. Weberus, Prof. Giessensis, in Libello Vernaculo: Beurtheilung der Atheisterey, wie auch der mehresten deshalben berüchtigsten Schrifften, (Francof. 1697. *in* 8.). De Naturalismo consulantur Ad. Tribbechovii *Historia* illius, posthuma licet & valde imperfecta, Jenæ A. 1700. (*in* 4.) a Filio edita, &, quod huic accessit, seorsim antea (Kil. 1683. *in* 4.) & Lipſ. 1684. *in* 12.) excusum, Joh. Diecmanni, Theologi πολυΐστορος, *Sched. de Naturalismo, cum aliorum, tum Joh. Bodini*, elegantissimum, de Indifferentismo autem, cum Historia accuratior nondum prodierit, Casp. Löscheri, Conr. Tyb. Rangonis & Val. Velthemii, Disputt. Academicæ, parce quamvis Historica delibantes. Scriptorum de Religionibus, Sectisque variis, ingens est numerus. Anti-Judaicos, aut de Religione Rebusque Judæorum commentatos, Car. Jos. Imbonati *Bibliotheca Latino-Hebraica*, Romæ A. 1694. (*in fol.*) edita, plenius aliis enumerat. Hæreseologorum, qui de Hæresibus, vel universis, vel nonnullis, vel singulis, sunt commentati, Seculo XVI. antiquiorum, Notitia e Thomæ Ittigii Prolegomenis, quæ Tractatui suo *de Ævi Apostolici, & Apostolico proximi Hæresiarchis*, A. 1690. & 1703. præmisit, eruditis, Antiquiorum vero pariter atque modernorum, e Casp. Sagittarii *Introd. ad Hist. Eccl. Cap.* 32. & 33., ac Sev. Walth. Sluteri *Propylæo Hist. Christianæ*, (*p.* 191-242. *Edit. Sec.*) poterit parari. Inter Scriptores de Religionibus Sectisque Christianismi modernis, Historiam illarum Ecclesiasticam pariter atque Literariam plenius aliis proponunt Conr. Schlüsselburgius in *Catalogo Hæreticorum*, Libris XIII. Francof. Ann. 1597. & seqq. (*in* 8.) edito, Joh. Hornbeckius *in Summa Controversiarum*, & Gottfr. Arnoldus in grandi *Historiæ Ecclesiastico-Hæresiologicæ* Opere Germanico, Tomis IV. haud ita pridem publicato, ille Zelotarum Lutheranorum, iste Reformatorum, hic vero Separatistarum, partibus addictior, ac ὑποθέσει sæpe δουλεύων. Sunt quoque haud pauci, qui Sectarum ævi nostri singularum Historiam, vel solam, vel Disceptationibus Polemicis mistam, accuratius

accuratius proposuerunt, e quibus consuli merentur: I. de PONTIFICIA Mart. Chemnitii *Examen Concil. Trident.*, Joh. Gerhardi *Confessio Catholica*, Phil. Mornæi *Mysterium Iniquitatis* (Salmur. 1611. *in fol.*) Pet. Molinæi Opus *de Novitate Papismi* (de quo in *Hypomn.* dictum est) Gallicum, J. Henr. Heideggeri *Historia Papatus* Lud. Maimburgi *Historiæ Lutheranismi & Calvinismi* (sub larva Nicandri ab Hohenegg) κατὰ βίαιν reposita (Amst. 1684. *in* 4.) & G. Calixti Scripta de Controvv. specialibus luculenta. II. De JANSENISTICO in ea Schismate, e Pontificiis Phil. Labbei *Biblioth. Anti-Janseniana* (Paris. 1655. *in* 4.) & Abbatis du Mas *Histoire des cinq Propositions de Jansenius* (Leod. 1699. *in* 12.;) e Lutheranis Joh. Ad. Osiandri *Specimen Jansenismi* (Tub. 1666. *in* 4.) & Ægid. Strauchii *Jus Tertii Orthodoxi circa Causam Jesuitico-Jansenianam* (Witt. 1663. *in* 4.;) e Reformatis Joh. Henr. Ottii *Or. de causa Jansenitica* (Tig. 1653 *in* 8.) & Melch. Leydeckeri *de Historia Jansenismi Libri IV.* (Ultraj. 1695. *in* 8.) e Jansenistis autem ipsis Anonymi *Histoire abregée du Jansenisme* (Col. 1697. *in* 8.) & alterius itidem Anonymi (ob diligentissimum Scriptorum utriusque Partis recensum ceteris præferendi) *Histoire Generale du Jansenisme*, Amstelod. Anno 1700. (*in* 8.) Tomis III. edita. III. De Schismate ejusd QUIETISTICO Gilb. Burneti *Iter Italicum*, & Anonymi Epistolæ III. Gallicæ *de Statu Italiæ præsenti*, in supplementum istius editæ (Col. 1688. *in* 12.) Incerti *Recueil de diverses Pieces, concernant le Quietisme* (Amst. 1688. *in* 8.) Anonymi *Traité Historique, contenant le Jugement d'un Protestant sur la Theologie Mystique, sur le Quietisme, & sur les Demelez de l'Eveque de Meaux avec l'Archeveque de Cambray* Amst. 1699. *in* 12.) Joh. Frid. Mayeri *Diss. de Quietistarum Persecutionibus* (Hamb. 1688. *in* 8.) & Joh. Andr. Schmidii *Diss. de Quietismi Revolutione in Quietistis XIVti & hujus Seculi* (Helmst. 1697. *in* 4.). IV. De Ecclesia REFORMATA Conr. Schlüsselburgii *Libri IV. Theologiæ Calvinisticæ* (Francof. 1592. & 1610 *in* 4.) Lud. Maimburgii, Jesuitæ, *Historia Calvinismi* Gallica (Paris. 1682. *in* 12.) variique hujus e Reformatis Adversarii, in Sluteri *Propylæo p.* 205. 206. enumerati, Jac. Basnagii *Historia Relig. Reformatæ* Gallica, Bossvetiano *de Variationibus Ecclesiarum Protestantium* Operi opposita (Tomis II Roterod. 1690 *in* 12.) ac Henr. Ludolphi Benthemii Scripta de Ecclesiarum Scholarumque Angliæ & Belgii Fœderati statu moderno Germanica (Lüneb. 1694. & Martisb. 1698. *in* 8.) de solo autem Certamine Eucharistico, e Lutheranis *Historia Augustanæ Confessionis*, Ambr. Wolfii Scripto ejusd. Tituli, per Theologos aliquot, Germanice opposita (Erfurti 1584. *in* 4.) & Anonymi Historie des Sacramentstreits (A. 1591. *in* 4.) e Reformatis autem Edm. Albertini *Libri III. de Eucharistia* (Daventr. 1654. *in fol.*) Lud. Lavateri *Historia de Orig. & Progr. Controv. Sacramentariæ*, ab Anno 1523. ad 1563. deducta (Tig. 1672. *in* 8.) Rudolphiqve Hospiniani *Historia Sacramentaria* (Tig. 1598. *in fol.*) V. De REMONSTRANTIBUS *Epistola* illorum *Ecclesiastica & Theologicæ*, a Phil. Limburgio & Christ. Hartsœkero Amst. A. 1660. (*in* 4.) longe vero auctiores a solo Limburgio

burgio ibid. A. 1684. (*in fol.*) publicatæ, Ejusd. Limburgii *Historia Vitæ Sim. Episcopii* (Amst. 1701. *in* 8.) Joh. Utenbogardi *Historia Ecclesiæ Belgii Fœderati*, ad finem usqve Synodi Dordracenæ, vernacula, a Jac. Triglandio, Prof. Leid., opere impugnata contrario, & Gerh. Brandii *Histor. Eccles. Belgica*, itidem vernacula, cujus Pars I. (ab A. C. 712. ad 1573.) Amst. Anno 1663., Continuatio hujus (ad A. 1600. ib. An. 1671., Pars II. (ab A. 1600. ad 1618.) ib. 1674. Tertia autem & Quarta, metu Reformatorum diutius suppressæ, Roterodami nuper anno 1704. (*in* 4.) prodierunt. VI. de SOCINIANIS, & Unitariis reliqvis, Christoph. Sandii *Biblioth. Anti-Trinitariorum*, cum. Joh. Stoinii Georg. Schomanni & Andr. Wissowatii Opusculis, ad eorundem spectantibus Historiam (Freistadii, seu Amst. 1684. *in* 8.) Stanisl. Lubienicii *Historia Reformationis Polonicæ* (ibid. 1685. *in* 8.,) & Mart. Ruari *duæ Epistolarum Centuriæ* (ib. 1677. & 1681. *in* 8.,). VII. De ANABAPTISTIS, præter J. Henr. Otii *Annales Anabaptisticos* (Bas. 1672. *in* 4.) merito ab Autore commendatos, Frid. Spanhemii Sen. *Diatribe de Origine, progressu & Sectis Anabaptistarum*, J. Cloppenburgii Gangrænæ Theologiæ Anabaptisticæ (Franequ. 1656. *in* 4.) subjuncta, Anonymi *Histoire des Anabaptistes* (Paris. 1695. *in* 12.,) E. M. P. ἐπίδειγμα *Historia Anabaptistica* (A. 1701. *in* 8.) J. H. V. P. N., Mennonitæ Batavi, ob candorem in Vitis suorum etiam Gregalium detegendis laude dignissimi, Beginsel en Voortganck der Geschillen, Schnürringen en verdeeltheden, onder de Doopgesinden, tot A. 1615. (Amstel. 1658. *in* 4.) junctaque eidem Ubb. Philippi *Confessio ultima*, ob parem φιλαλήθειαν commendanda. VIII. De DAV. GEORGIO, ejusque Asseclis, præter Frid. Jessenii *Larvam*, quam Autor laudavit, *Davidi detractam*, Vitaque ejus auctam, Germanice Kil. Ann. 1670. (*in* 4.) editam, Acad. Basileensis *de Vita illius & Doctrina Narratio* (Witeb. 1559. (*in* 8.,) Nicol. Blesdikii, generi Davidis, sed Sectæ desertoris, *Historia* illius (Daventr. 1642. *in* 8.,) ac Jac. Stolterfothii Biographia ejusd. Germanica, Lub. A. 1635. (*in* 4.) edita, & in Chr. Thomasii *Tomo I. Historiæ Sapientiæ & Stultitiæ* Vernaculo A. 1693. recusa. IX. De ENTHUSIASTIS (quorum Historiam Morhofius quoque & Mart. Schookius olim promiserunt) Nicol. Hunnii *Consideratio Novæ Theologiæ Paracelsicæ & Weigelianæ* Germanica (Witeb. 1622. *in* 8.) Aug. Pfeifferi *Anti-Enthusiasmus* (Lub. 1692. *in* 8.,) Joh. Hornebekii Opusculum *de Paradoxis & Heterodoxis Weigelianis* (Ultraj. 1646. *in* 12) & *Pantheon Anabaptisticum atque Enthusiasticum*, plurimos de illis Scriptores, sed disparis pretii ac fidei, junctim exhibens (Halberst. 1702. *in folio*,). X. De FANATICIS, Angliæ præsertim Quakeris, Thom. Eduardi, Ecclesiastæ Gospelensis, *Gangræna Errorum, Hæresium ac Blasphemiarum illorum*, (Lond. 1646. *in* 4. *Ed.* 3.) Honorii Reggii (sive Georg. Hornii) *Tr. de Statu Ecclesiæ Britannicæ hodierno* (Amst. 1646. *in* 4.) Pet. Gartzii Puritanischer Glaubens-und Regiments-Spiegel (Lips. 1650. *in* 12.) J. Conr. Danhaueri *Culluvies Quackerorum* (Argent. 1665. *in* 4.) Anonymi *Histoire Abrée du Quackerisme* (Col. 1692. *in* 12.,) Gerh. Croesii, Past. Alblasiensis (cæterorum omnium de Tremulis Scriptorum

ptorum accuratiſſimi & moderatiſſimi) *Hiſtoria Qvackeriana Libri III.* (An. 1696. *in* 8. Latine Amſtelodami, Berolini autem Germ. editi,) Philalethæ (ſive Kolhanſii Med. Amſtelod. Qvackeriani) *Neceſſaria* in Croeſii Lib. *Dilucidationes*, in quibus Errores ejus deteguntur (Amſtelod. 1696. *in* 8.,) Joh. item Laſſenii, aliorumqve, Scripta varia contra Quakeros Germanica, in *Pantheo*, paulo ante memorato, junctim recuſa. XI. De JOH. LABADIO, ejusqve Cœtu Schismatico, Petri Yvon, Doctoris illius, *Fidelle Narrée des dernieres Paroles & diſpoſitions de diverſes perſones de l' Egliſe de Wiewert* (Amſtelod. 1681. *in* 12.) Anonymi aſſeclæ Labadiani, *Abregé ſincere de la Vie, de la conduite & les vrais ſentimens de feu Mr. de Labadie*, ad An. usqve 1666. pertexta, & a Gotofr. Arnoldo An. 1703., *in Supplem. Hiſt. Eccl.* Germanicis (*p.* 199-297.,) publicata, Anonymi ejus adverſarii *Hiſtoire Curieuſe de la Vie de Jean de Labadie* (Hagæ 1670. in 12., Chriſt. Niſanii *Mataeologia Labadiana*, Mindæ Anno 1673. (in 8.) Germanice edita, aliiqve Scriptores contra Separatiſtas hoſce, *P. II. Iſag. ad Hiſt. Cimbr., c.* 5., *p.* 121-127., fuſius enumerati. XII. De ANTONIA BOURIGNONIA, ejusqve Aſſeclis, Vitæ ejus Hiſtoria Gallica prolixa, ab ipſa ſcribi cœpta, & ab Anonymo (qvi Pet. eſt Poiretus) continuata, Galliceqve ſeorſim Amſtelod. A. 1683., *ac T. I. & II. Operum* Anno 1686. Belgice vero ibid. Anno 1684. (*in* 8.,) excuſa, *Teſtimonia Veritatis de Vita, Moribus ac Scriptis ſuis*, ab ipſamet collecta & Joh. Berkendalio Germanice oppoſita, Huſæqve Anno 1673. (*in* 4.) edita, deinde vero Gallice translata, & *Parte II.*, cæteris Adverſariis Sacri Ordinis repoſita Holſaticis, aucta, Pet. Poireti Epiſt. de Vita, Doctrina ac Scriptis Magiſtræ Gallica, in Bælianis *Reip. Lit. Novellis*, (*M. Apr. & Majo A.* 1685.) publicatæ, ejusdemqve *Monitum*, Relationi de Operibus Antoniæ, *in Actis Erud. Lipſ.* (*M. Jan. A.* 1686.) obviæ Amſt. A. 1686. *ἀνωνύμως* repoſitum, ex Adverſariis autem Viti Lud. Seckendorſii *Defenſio* Relationis iſtius, a ſe conſcriptæ, contra Poiretum (Lipſ. 1686. in 4,) Georg. Henr. Burgardum *Animadverſiones in Errores Bourignonianos Germanicæ*, A. 1674. Sleſv. in 4. & Hamb. *in* 8. *publicatæ*, & *in Iterata Narratione*, adverſus *Lapidem* Bourignoniæ *Lydium*, A. 1677. (Sleſv. *in* 8.) defenſæ, Cockburnii Angli *Bourignianiism Detected*, circa A. 1698. evulgatus, aliaqve, tum Aſſeclarum, tum Adverſariorum, Scripta, in *Iſag.* noſtra, *P. II., c.* 6., *p.* 151-164., recenſita. XIII. *De* aliis Mulieribus Hæreticis ac Fanaticis, J. And. Schmidii *Diſſ. de Muliere Heterodoxa* (Helmſt. 1697. *in* 4.), & J. Henr. Feuſtkingii *Gynecæum Hæretico-Fanaticum*, Germanice A. 1704. (Francof. *in* 8.) editum. XIV. De CHILIASTIS Promachi illorum, J. Wilh. Petræi, *Nubes Teſtium Veritatis de Regno Chriſti Glorioſo, Libris III.* exhibita (Francof. 1696. *in* 4.), ex Adverſariis autem Differtt. Academicæ Gisb. Voëtii (*T. II. Diſputt. Select.*), Ad. Tribbechovii (Kil. 1667. *in* 4.), Chriſtoph. Laur. Meelführeri (Gieſſæ 1678), & Joh. Gvilh. Baieri, Tr. Anonymi (qvi Dan. Brenius fuit pro Chiliaſmo Belgicum adorti (Jenæ 1678.), Auguſtiqve Pfeifferi *Anti-Chiliaſmus* Germanicus (Ratzeb. 1691. *in* 8.) XV. De Certaminibus modernis SYNCRETISTICIS Abr. Calovii *Hiſtoria Syncretiſmi* Germanica

nica (Ratzeb. 1658. *in* 4.), & Conr. Tyb. Rangonis Scriptum ejusd. Tituli Vernaculum bipertitum (1674. & 1680. *in* 12.,) cujus Continuationem reliqvisse perhibetur. XVI. De certaminibus PIETISTICIS, e Pietistarum Adversariis, Anonymi Unfug der Pietisten, Scriptum autoritare publica suppressum, & Sam. Schelvigii *Itinerarium Antipietisticum* (Holm. 1695. *in* 4.), ex adversa autem parte Phil. Jac. Speneri, aliorumqve, Apologiæ, Duumviris hisce oppositæ, Viti Lud. Seckendorfii *Responsio ad Imaginem Pietismi* Vernacula, cum *Præfat.* Historica Speneri A. 1692. ἀνωνύμως publicata, ipsiusqve Speneri Erzehlung, was wegen des Pietismi in Deutschland vorgegangen (Francof. 1697. *in* 12.)

§. XV. Scriptores Theologiæ Moralis Gebh. Theod. Meierus in *Introd.* sua *ad studium ejus universum* (Helmst. 1671. *in* 4.,) Asceticos autem Mysticosqve Gottfr. Arnoldus & Pet. Poiretus A. 1702., ille in *Hist. Theol. Mysticæ*, hic in *Ep. de Scriptoribus Mysticis*, ei adjecta, recensuerunt. *Opusculorum Asceticorum*, *qvæ inter Patrum reperiuntur Opera*, *Indiculum* Lucas d' Achery, Mon. Bened., teste Teiserio (*in C.C.p.*219.) Parisiis A. 1648. (*in* 4.) edidit. Ad Oratoriæ tandem Sacræ Historiam spectant, Lud. Bailii, Theol. Parif., *Bibliotheca*, *Concionatorum illustriorum Vitas continens* (Paris. 1666. *in* 4.,) nec non Catalogi Scriptorum Homileticorum Reales, ab Henn. Wittenio *in Repertorio Homiletico*, & Ephr. Prætorio, in *Biblioth. Homiletica* Vernacula (Lipf. 1698. *in* 4.) sed absqve justo selectu, exhibiti. De *Postillis*, qvæ barbara voce sic appellantur, *Ecclesiasticis* Diatribe Gottfr. Wegneri nuper Regiomonti prodiit. Qvalium Librorum, qvibus nihil freqventius aut vendibilius, neminem adhuc Bibliothecam, in Plagiariorum tot Sacrorum, qvibus in deliciis sunt, gratiam, miror congessisse, labore exiguo plures illorum, non Centurias tantum, sed & Chiliades, conqviri posse, persuasus.

§ XVI. Theologiam *Libro VI. Tomi III.* excipit Jurisprudentia. Hujus Hodegos, & Scriptores Bibliothecarios, cum haud vacet recensere universos, solos ex recentissimis commendo Gotfr. Gvilh. Leibnitium *Methodi discendæ docendæqve Jurisprudentiæ* (Francof. A. 1668. *in* 12.) Nic. Christoph. Lynckerum *Instructorii forensis* (Jen. *in fol.*,) Pet. Müllerum *Tr. de Studio Juris tractando* (Duderst. 1670. *in* 4.,) & Burch. Gotth. Struvium *Biblioth. Juris Selectæ*, Jenæ A. 1703., (*in* 8.) editæ, (qvæ *c.*1.§. 1. & *c.* 4. §. 2. alios fuse enumerat,) Autores. Addo, cum a Struvio omittantur, licet ipse non viderim, sed in Ephemeridibus saltem memorari observaverim, Augustini Fontanæ *Amphitheatrum Legale Alphabeticum*, *seu Bibliothecam Legalem omnium Autorum amplissimam*, IV. Tomis *in fol.* Parmæ A. 1681. editam, & Dion. Simonis *Nouvelle Bibliotheqve Historique & Chronologiqve des principaux auteurs & interpretes en Droit Civil*, *Canoniqve*, *& particulier de plusieurs Etats & Provinces*, *depuis Irnerius*, *avec les Characteres de leurs esprits*, *& les jugemens de leurs Ouvrages* (Parif. 1692. *in* 12.) Henr. Ern. Kestneri *Polyhistor Juridicus* (Francof. 1699. *in* 4.) Tituli magnificentiæ non respondet. Cui an Joh. Gröningius, *Polyhistorem* itidem *Juridicum*, in Morhofiani Supple-

Supplementum, pollicitus, accuratius fit satisfacturus, Struvius dubitat, nec ipse definire ausim. Georg. Beieri *Specimina IV. Notitiæ Autorum Judiciorum*, Lipsiæ quinquennio edita proximo, circa Libros tantum paucos, nullo ordine observato, occupantur, Casp. autem Thurmanni *Bibliotheca Canonica & Duellica* A. 1700. *Metallicaq; & Salinaria* A. 1702., Halæ Sax. editæ, in Argumentis versantur specialibus, & ob laborem potius, quam judicium, sunt commendandæ. Juris Nat. & Gentium Universalis Scriptorum Notitia, ex Er. Mauritii *Specimine Dissertt. de Principiis J. Publ.*, eximio, sed imperfecto (Tub. 1665. *in* 4.,) Vinc. Placcii *Epitome Consilii de studio Philos. Pract.* (Hamb. 1695. *in* 8.,) Jac. Frid. Ludovici *Delineatione Historiæ J. Div., Nat., & Positivi Universalis* (Halæ 1701. *in* 4.,) Joh. Gröningii *Biblioth. J. Gent. Exotica & Europæa.* (Hamb. 1703. *in* 8.,) & J. Franc. Buddei *Historia J. Nat.*, quæ, Halæ nuper A. 1704, inter *Selecta J. Nat. & Gent.*, auctior recusa, cæteris ob *κρίσιν* de singulis accuratam, merito præfertur, est haurienda. Juris Civ. Rom., ejusque Librorum, Historiam & Fata, post Gentilem, Seldenum, Duckium, Gothofredum, Mauritium & Riccium, Autori memoratos, exposuere Sim. a Leuwen *in Narratione de J. Civ. Rom. Origine, Progressu, Usu, Autorit., & varia Editione atque Emendatione*, Jenæ A. 1697. (*in* 8.) recusa, Joh. Dousatius *in Historia J. Rom. Civ.* (Paris. 1678. *in* 12.,) Georg. Schubartus in Triade *Exercc. de Fatis Jurisprud. Romanæ, ab U. C. ad primos usque Impp.* Jenæ 1696. *in* 8.,) & Joh. Vinc. Gravina *in Lib. de ortu & progressu J. Civ.* (Neap. 1701. *in* 12., Lips. 1704. *in* 8.). Plures Struvius *c.* 4. §. 1. suppeditabit. In autoritatem illius in Germania, post Conringium (*in Lib. de Orig. J. Germ.*,) in Biga *Disputt. de Juris Justinianei receptione atque Autoritate in Germania*, Altorfii Anno 1679. inquisivit Henr. Linckius, Conringio ei longe addictior. Commentatorum in *Institt.* Indicem, in *Subsidio Juris* (Rost. 1659. *in* 4.,) dedit Chr. Woldenbergius JCtorum Vett. Biographis, hoc Lib., & *T. I. L. l. c.* 19. *p.* 248., commendatis, jungendi præ aliis Nic. Henelius in *Comm.* de illis peculiari (Lips. 1641. & 1654. *in* 8.,) & Gvilh. Grotius, qui *Vitas* itidem *JCtorum, quorum in Pandectis exstant nomina*, reliquit, sex lustris post obitum ejus elapsis, à Filio Lugd. Bat. A. 1690. (*in* 4.) publicatas. Juris Canonici Studiosis, præter Gentilem, Duckium & Rittershusium, adjumento erunt Gerh. a Mastricht *Historia J. Can., sive de illius Ortu, Progressu, Incrementis, Collectionibus Autoribusq;, Tractatio* (Duisb. 1677. *in* 8.,) Joh. Dousatii *Histoire du Droit Canoniqve* (Paris. 1676. *in* 12.,) & *Prænotionum Canonicarum Libri V., quibus Sacri Juris, atque universi studii Ecclesiastici, principia & adminicula enucleantur* (Paris. 1687. *in* 4.,) Joach. Clutenii *Historia J. Can.* (Arg. 1609. *in* 4.) Georgiique Wernerii & Huld. Eybenii Disputt. hujus argumenti Helmstadienses, A. 1669. & 1672. publicatæ. Ad Jur. Can. Orientalis cognitionem Historicam Christoph. Justelli & Gebh. Theod. Meieri duæ Præfatt., *Codici Canonum Ecclesiæ universæ*, in Edit A. 1663. Helmstadiensi, præmissæ, & Petri de Marca *de Veteribus Canonum Collectionibus Diatriba*, *Opusculis* ejus *Posthumis* (Paris. 1681. *in* 8.) a Steph. Baluzio inserta, manuducent. De Juris Feudalis Scri-

ptoribus Er. Mauritii *Nomenclator* illorum confulatur pofthumus, e fchedis defuncti, ordine Alphab., a Joh. Nic. Hertio congeftus, & in *Differtt.* ejusd. Volumine (Franc. 1692. *in* 4.) publicatus, fingulorum Hiftoriæ Judicia fubjungens. In Juris Publici Germanici Hift. Literaria omnes haud dubie idem fuperaffet Mauritius, fi Opus ei *de hujus Principiis* affectum, amplum atque diffufum, eadem, qua *Specimen* illius, de J. Nat., feu primo a. gens principio, ac lectiffimas de Argumentis J. Publ. variis Differtationes, doctrinæ copia & ἀκριβεία perficere licuiffet. Jacturam hanc folantur Sam. Rachelii *Introd. ad Jus Publ. Germ., præcipuos ejus Scriptores exhibens* (Amft. 1680. & 1685. *in* 12.) & J. G. Sulpicii (five Joh. Georg. Kulpifii) *Diff. de ftudio J. Publ. recte inftituendo, & Scriptoribus eo pertinentibus*, cum *Epift. de Studiis Juvenis Nobilis Academicis*, A. 1688. & 1700. (*in* 8.) edita, quam Scripto etiam Racheliano Struvius merito prætulit. Addatur his J. Henr. Bœcleri *Confignatio de Scriptoribus J. Publ. præcipuis* pofthuma, *Notis in Dan. Ottonis Jus Publ.* præmiffa, & deinde a Phil. Reinh. Vitriario fuis *Inftitt. J. Publ.* fubjuncta, a Kulpifio pariter atque Struvio laudata. De Juribus Statutariis Germaniæ Herm. Conringius in *Comm. de Origine Juris Germanici Hiftorico*, perquam luculento, tertia vice (poft Editt. A. 1643. & 1649. priores) Helmft. An. 1665, cum augmento infigni, publicato, de Danicis Andr. Sev. Vellejus, Pet. Galthius, Pet. Refenius & Otto Sperlingius Jun., in Scriptis, (quæ *Prolegomena* noftra ad *Biblioth. Septentr. Erud.*, §. 45. fufius enumerant) ineditis, de Cimbricis, Lubecenfi etiam & Hamburgenfi, Tr., quo *Ifagogen ad Hift. Cimbr.* exhibuimus, quadripartitus, de Svedicis Joh. Olai Stierenhök, JC. Aboënfis, *in Libb. II. de Jure Sveonum & Gothorum Vetufto* (Holm. 1672. *in* 4.) Car. Lundius in *Hiftoria Juris Sveo Gothici*, & *Collatione LL. Sveo-Gothicarum & Atticarum*, prælo maturis, & Laur. Ludenius in duobus, quæ Wittenius memorat (*T. I. D. B., ad A.* 1654.) hujus argumenti Schediafmatis, Hiftorice funt commentati. Circa Anglica eodem inftituto occupati fuere Joh. Seldenus *in Diff. ad Fletam*, & *Notis ad Joh. Fortefcue Lib. de laudibus* Legum *Angliæ* (Lond. 1616. *in* 8.,) Morhofio laudatis, Matthæusque Haleus *in Hiftoria & Analyfi* Legum *Angliæ* ἀνεκδότῳ (cujus, e Jac. Tyrellii *Hift. Anglica*, Lipfienfes, *in Act. Erud. A.* 1703. *p.* 315., injecere mentionem,) circa Hifpanica autem Gerh. Ern. de Franckenau, Secret. Danicus, in *Sacris Themidis Hifpanæ Arcanis, Jurium Legumq; Ortus, Progreffus, Varietates & Obfervantiam, cum præcipuis Gloffarum Commentariorumque Auctoribus, & Fori Hifpanici Praxi hodierna, complexis*, (Hannov. 1703. *in* 4.) ac quem is laudat, Joh. Lucas Cortefius, Regii Caftellæ Senatus Confiliarius, *in Hiftoria Juris Hifpanici* inedita. Gallicorum Hiftoriam qui tradiderit, nondum inveni, nifi referendus huc fit Joh. Doufatius, qui, in *Hiftoria J. Civ. Rom.*, Gallici etiam originem tefte Titulo, perftrinxit. *Introductiones ad Praxin forenfem*, de Scriptoribus differentes Practicis, Er. Mauritius, ab Autore commendatus, &, poft hunc (A. 1694.,) Sam. Strykius, Struvio (*c.* 7. *p.* 250.) laudatus, dedere, JCti ambo illuftres, quibusque peritiores nemo Hodegos defiderabit.

§. XVII. Differtatio de Arte Medica perbrevis, quæ toti finem imponit *Polyhiftori,*

histori, adeo, fateor, imperfecta est & jejuna, ut vel sola, Acroasibus, quarum *ultima* plerumque *frigent*, Academicis totum hoc Opus deberi, testetur, & nisi lacuna ista mancum illud reddidisset atque mutilum, luce indigna haud immerito potuisset videri. Supplementa, quibus præ ceteris indiget partibus, longe plurima, præter Herm. Conringii *Introductionem in Artem Medicam*, laudibus, quas à Nostro reportavit, eximiis dignissimam, sed cum Accessionibus præclaris, quibus, in novissima Anni 1688. Editione, Gener eam Autoris haud degener, G.C. Schelhammerus, dexterrime illustravit & continuavit, sociandam, Scriptoresqve Bibliothecarios & Biographicos, *h. l. & T. I., Lib. I., c.* 18. *p.* 228. *seq.*, memoratos, alii etiam, Opere hoc tum Antiqviores, tum Recentiores, suppeditare poterunt. De illis, præsertim Biographis, & Laboribus qvoqve hujus generis affectis Th. Reinesii, Æg. Menagii & Phil. Labbei (qvibus J. Bapt. Capponus e *T. I. L. I. p.* 228. addi poterit), consuletur Henr. Meibomii Jun. *Epist. de Medicorum Historia Scribenda*, Helmst. 1669. (*in* 4.) edita, Operis inprimis *de Vitis Medicorum*, a Parente πολυμαθεστάτῳ, J. Henr. Meibomio, Libris IV., ab O. C. ad A.C. 1450., perducti, a se vero aucti & emendati (qvod, post semiseculi ab Autoris obitu intervallum, nondum prodiisse miramur), σκιαγραφίαν proponens. Plerosqve etiam, tum Biographos, tum Bibliographos Medicos, recensuit, & accurata simul de iis tulit Judicia, Val. Henr. Voglerus *Cap.* 8. *Introd. in Notit. Bonor. Scriptorum.* Inter Recentissimos, Bibliothecarum Medicarum auxit numerum Georg. Abr. Merclinus *Lindenio* suo *Renovato* (Norib. 1686. *in* 4.) in qvo Lindani Libros *II. de Scriptis Medicis* augere ac continuare (post Conr. ab Hove, Med. Brem., El. Paulandum Danum, & D. Becherum Saxonem, qvorum ipse Labores *in præfat.* memorat affectos) aggressus, e suis eos Annott., & Georg. Hier. Welschii Schedis, non solum emendavit, sed & dimidia fere parte amplificatos, Libris plusqvam 1700., Vitisqve Medicorum brevioribus pene 300., locupletavit. Autoribus de Studio Medico Isagogicis, præter Joh. Rhodium, & alios, *Introd.* Conringianæ a Schelhammero adjectos, Rod. a Castro *Medicus Politicus, sive de Officiis Medico-Politicis Libri IV.* (Hamb. 1614. *in* 4.), Pet. a Castro, Poliatri Veron., *Bibliotheca*, quæ Patavii A. 1654. (*in* 12.) prodiit, *Medici Eruditi* (cujus Tituli Scriptum, Castriano locupletius & accuratius, τὸν πάνυ G. H. Welschium molitum quoque esse, Schröckiana ejus *p.* 56. testatur *Memoria*), & Casp. Höfmanni *Isagoge Medica*, *Oratt.* 2. *de ratione Medicinam, tum discendi, tum exercendi*, proposita & a Collega Jac. Pancr. Brunone Curiæ Varisc. A. 1661. (*in* 12.), cum Supplemento, edita, jungi merentur. Peregrinationis Medicæ Hodegos se Thom. Bartholinus, in Diatr. eleganti, Hafn. A. 1674. edita, & Joach. Vitus Wigandus (sive Joh. Val. Willius) in *Triga Dissertt. de Philiatrorum Germanorum Itineribus* (Frib. 1678. *in* 12.), præbuere peritissimos, *Desiderata Medicinæ* a Georg. Hier. Welschio *im Somnio Vindiciani* (Aug. A. 1676. *in* 4.) sunt recensita. Oblitus pene essem *Historiæ Artis Medicæ*, quæ principem inter Modernorum Scripta hujus argumenti locum meretur, Gallice, Amstelod. A. 1702. (*in* 4.) a Dan. Clerico, Med. Genev.,

Genev., editæ, Tribusqve Partibus (qvarum Prima seorsim Genevæ A. 1699. *in* 12. prodierat) ad Galeni usqve ævum perductæ. In qva cum Autor Celeberrimus Medicinæ Universæ Antiqvioris, ejusqve Sectarum, Autorum & Propagatorum, Dogmatum item & Scriptorum, singulis propriorum, Historiam summa eruditione, & judicio accurato, proposuerit, præclare utiqve, si qvisqvam modernorum, de Arte sua meruisse est censendus, præclarius vero adhuc meriturus, si telam inchoatam, a Galenicis temporibus, ad nostram usqve ætatem, pari dexteritate pertexet. E Scriptoribus de singulis Medicinæ Partibus Isagogico-Historicis, Chymicos jam supra recensuimus. Physiologiæ Historiam, & Scriptorum Censuram, in sua ad illam *Introduct.* (Helmst. 1681.) exhibuit G. C. Schelhammerus, *Anatomes* vero *Origines A.* 1683. Regiomonti, *Dissertt. IV.*, ab antiqvissimis repetiit temporibus & ad nostra deduxit, Phil. Jac. Hartmannus. Thom. Bartholini *Biblioth. Anatomica*, qva Prosectorum omnium, tam Vett., qvam Recentiorum, Vitas, Inventa, Scripta, & multorum etiam effigies, erat complexus, in Biblioth. ipsius periit incendio, Rei Lit. & Medicæ admodum funesto. Qvæ Genevæ A. 1685. *in fol.* sub cod. Titulo, prodiit, *Biblioth. Anatomica*, a Dan. Clerico & J. Jac. Mangeto in *Tomos II.* digesta, Celebriorum recentioris ævi Anatomicorum Tractatus selectiores, junctim recusos, exhibet. *Biblioth. Botanicam*, sub larva Joh. Ant. Bumaldi Bonon. A. 1657. (*in* 24.) editam, Ovidio debemus Montalbano, Prof. Acad. Bonon. Medico, in Placcii *Tr. de Scr. Anon. & Pseudon. p.* 170. detecto. Praxeos tandem Medicæ Cultoribus Autores, de morbis commentatos singulis, suggessere Matthias Moronus *in Directorio Medico-Practico*, Lugd. Gall. A. 1647. & 1650. (*in* 8.) publicato, &, qui istud, a se auctum, Francof. A. 1663. (*in* 4.) denuo recensuit, Seb. Schefferus, Poliater Francofurtanus. Sed finis aliqvando Recensui huic Scriptorum de Arte Medica Historicorum est imponendus, ne in majorem is, quam Autoris nostri de eadem Commentatio justo brevior, molem excrescat. Vale ergo, L. B., & Morhofii, Viri de Re Literaria præclare meriti, Labores justo mecum æstimans pretio, de posthumis hisce, illorumque imperfectione, ac nævis aliis, quos *emendaturus*, *si licuisset*, *erat*, benignius judica, memor illorum, quæ ipse, de Operibus ejusmodi affectis, T. I. *Polyhist.* hujus, *Lib. I. c.* 7. *p.* 66., inculcavit: *Qui imperfecti sunt Libri, neque extremam limam senserunt, & vel ruditer tantum designati, cum Orbe tamen erudito communicandi essent, etiam contra Autorum morientium vota, qui sibi ipsis interdum iniquiores sunt, quam alii, Judices. Apellis tabulæ, etiam imperfectæ, in pretio fuere: Ita Virorum ingeniosorum opera imperfecta suis Autoribus dedecori non sunt. Ac sint in illis nævi, facile hos excusat non adhibita operi ἀκρίβεια, tegunt illos, & quodammodo pulchriores faciunt, opera perfectiora.*

Scribebam Flensburgi Cimbrorum,
M. Decembri Anni
Æræ Christianæ. M. DCC. IV.

JO. MOL-

JOHANNIS MOLLERI
Flensburgo-Cimbri,
Scholæ Patriæ Rectoris,
in
DANIELIS GEORGII MORHOFII,
Polyhistoris inclyti,
POLYHISTOREM LITERARIUM PROLEGOMENA,

Autoris Vitæ ac Scriptorum, non Editorum modo, sed & Ineditorum atque Affectorum, præsertim vero POLYHISTORIS hujus, Historiam exhibentia, ac plurimis Virorum Eruditorum Judiciis, quibus & Autorem, & singulas ejus Lucubrationes, publice commendarunt, Honorificis illustrantia.

§. I.

POLYHISTORIS (h. e. *Multiscii*) agnomen honorificum solis olim iis, quos eruditio multiplex pariter atque solida præ aliis nobilitabat, & supra Literatorum ævi sui vulgus longissime evehebat, nec tamen omnibus, fuisse tributum, nemo, in Veterum Monumentis, & Historia Literaria Antiquiori, vel mediocri versatus diligentia, ignorat. Tales utique fuere, quos coævorum illud, aut Posterorum, Judicio reportasse, Joh. Wouwerius nostras, in eleganti *de Polymathia* Libello (1.), annotavit, ALEXANDER CORNELIUS (quem Svidas Milesium, Stephanus, aliique, Cotyæum fuisse perhibent), Cornelii Lentuli ex Pædagogo Libertus, & Grammaticus Syllanis temporibus Romanus, ac M. TERENTIUS VARRO, Equestri Romæ natus familia, suæque a C. Julio Cæsare Bibliothecæ, cum dignitatibus, quibus in toga pariter atque sago functus erat, amplissimis valedixisset, præfectus. Tales etiam extitere, quos Idem Alexandro & Varroni adjungit, C. JULIUS HYGINUS, Hispanus, Augusti Imperatoris Libertus & Bibliothecæ Palatinæ Custos, APIONque, Ægyptius, Tiberio σύγχρον⊕, & Alexandrinorum ad Successorem ejus, C.

a Caligu-

(1.) *cap. 15., num: 8., p. 152.*

Caligulam, Legatus. Scriptis singuli, in omni ferme Literarum genere, inclaruere quamplurimis, quæ, licet pleraque dudum perierint, ab aliis tamen Autoribus Vetustis, non sine luculentis illorum Elogiis, frequenter allegantur. Qvæ fuse recensere, Vossiiqve, Jonsii, Hanckii, ac aliorum, de iis Analecta exscribere, cum instituti nostri ratio haud permittat, paucissimis erimus contenti. ALEXANDER CORNELIUS, Cognomen hoc a Lentulo Patrono mutuatus, Vir fuit, Eusebio (2.) teste, πολύιστωρ καὶ πολυμαθὴς, τοῖς δὲ μὴ παρέργον τὸν ἀπὸ παιδείας καρπὸν πεποιημένοις ἐλλησιγνωριμώτατος. De VARRONE silere propemodum præstat, quam pauca dicere, cum merita ejus in Literas immortalia, & laudes, quas istis promeruit, Ciceronis, Quintiliani, Augustini, aliorumque Ordinis Literarii Principum, invidendæ, vel Libro integro exponi digne vix possint. *Nemo* certe, si Lactantium (3.) audias, *unquam, ne apud Græcos quidem, nedum apud Latinos, illo vixit doctior.* APIONEM, qui à συγχρόνοις πλειστονίκης jam (*Plurimorum Victor*) ac Μόχθος (*Labor*), a Tiberio autem Imperatore *Cymbalum Mundi*, ob dotium ingenii præstantiam, diligentiam incredibilem, & famæ magnitudinem, salutabatur, Aulus quoque Gellius (4.), propter *Literas multas, rerumque imprimis Græcarum plurimam atque variam scientiam*, extollit. HYGINO eundem Polyhistoris Titulum a coævis fuisse delatum, Wouwerius (5.) & Gerh. Joh. Vossius (Hieronymi etiam *Chronicon Eusebianum*, ad A. M. VIII., hunc in finem allegans) (6.), ex hisce Suetoniani de *Illustribus Grammaticis Libelli*, verbis c. 20. in Vita illius, obviis, evincere allaborant: *C. Iulius Hyginus, Augusti Libertus, natione Hispanus, etsi nonnulli Alexandrinum putant, & a Cæsare Romam affectum, Alexandria capta. Studiose & avide imitatus est Cornelium Alexandrum, Grammaticum Græcum, quem, propter Antiquitatis notitiam, Polyhistorem multi, quidam Historiam vocabant.* Verum, ne quid dissimulem, iste Suetonii Locus pro Hygino a Duumviris πολυμαθεστάτοις perperam videtur allegari, & Alexandro potius Cornelio, quem ille imitatus est, paulo antea nobis laudato, Polyhistoris agnomen asserere. Quod Tobiæ etiam Magiro (7.), quanto Alexander apud Romanos habitus fuerit in pretio, ex illo probanti, video jam esse observatum. Non indignum interim eodem Titulo Hyginum fuisse lubentes fatemur, & duo ingenii ipsius Monumenta, quæ sola e tot injuria temporum amissis supersunt, Literaria, *Poëticon* nempe *Astronomicum* & *Fabularum Liber*, haud obscure testantur.

II. Verum eidem fato ac mutationi Titulus hic Polyhistoris, aliique ejusdem generis Literarii, fuere obnoxii, cui Politici, Augustis olim, Principibus, aliisque Viris illustribus, ceu tanto fastigio proprii, honoris gratia, a Veteribus attributi. Hos enim nemo ignorat, Seculis posterioribus, & præser-

(2) *Lib. 9. de Præparat. Evang.* 17. (3) *L. 1. Instit. Divin., c. 6. p. m.* 23. (4) *L. S. Noct. Att. c.* 14. (5) *l. c.* (6) *Lib I. de Hist. Lat. c.* 20., *p.* 102. (7) *in Eponymologio Critico, p.* II.

præfertim XVIImo nuperrime elapfo, laxiore admiffo fignificatu, hominibus fubfellii longe inferioris delatos, ita paulatim degeneraffe, ut Monarchis, Supremique Ordinis Magnatibus, de novis, quibus ipfi foli gauderent, in iftorum locum adfcifcendis, hactenus fæpe fuerit & inpofterum quoque fit cogitandum. In Republica Literaria, uti dictum, partim ftolidæ ambitionis, partim vero φιλαργυρίας fordidæ & turpiffimæ adulationis vitiò, non minor, quod Titulos attinet, invaluit ἀταξία. Graduum certe, quos vocant, Academicorum, folis olim vere Eruditis deftinatorum, appellationes, honorificæ fane ac plaufibiles, poftquam pretio ifti venales effe, & dignis atque indignis promifcue conferri, cœperunt, adeo jam eviluerunt, ut Illiterati eas rideant ac contemnant, Eruditiffimi quique faftidiant, multique ex ipfis Profefforibus ac Brabevtis, iisdem olim donati, nominibus fuis, tanquam parum fibi decoras, adjicere dedignentur. *Clariffimi* Titulus, tantæ olim dignationis, ut Viris Confularibus, Provinciarumque Præfidibus, Romæ effet proprius, Seculo autem XVIto folis ferme Literarii Ordinis Proceribus cœperit tribui, multis jam Literatoribus Umbraticis, illo ob famæ & doctrinæ obfcuritatem ne quidem dignis, itidem fordet; faftuofæ autem contra, & Magnatibus merito relinquendæ, *Excellentiffimorum* ac *Magnificorum* appellationes etiam ab iis ambitione nonnunqvam fibi vindicantur ridicula, in quibus, fi dotes fpectes ingenii, nil nifi exile & vulgare, nedum magnum aliquid, aut τῶν ἄλλων ἔξοχον, deprehendes. Non eft igitur, qvod miremur, Polyhiftoras etiam, imo πανσόφους nonnunqvam & πανεπιστήμονας, noftra ætate, ab Affentatoribus imperitis, &, qvid æra lupinis diftent, ignaris, falutari, qvi ad Polymathiæ veræ adyta nunqvam penetrarunt, fed vel in uno tantum Literarum, five Elegantiorum, five Sublimiorum, genere diligentius aliis funt verfati, vel, fi pluribus vacare libuit, ftudio illa fugitivo & defultorio, canis inftar e Nilo bibentis, obiter tantum delibarunt, nullius autem accuratam atqve folidam adepti funt peritiam. *Vera* nimirum, in Republica etiam Literaria, qvod Salluftius Romanæ indignabundus olim exprobravit, *rerum Vocabula jampridem amifimus*, nec Studiorum faltem præmia, fed ipfum etiam eruditionis nomen, & Titulos huic foli debitos, Indocti cum Doctis partiuntur, ac fæpisfime illis præripiunt.

III. Non tamen tanta eft noftrorum temporum infelicitas, ut nullos amplius habeant, qvibus gloriari, qvosve Prifcis opponere queant, vere Polyhiftoras. Decrefcit, fateor, ob qvotidiana barbariei, & turpisfimi doctrinæ folidioris contemptus, incrementa, paulatim illorum numerus, fed nondum tamen omnino difparuit. Inclaruere, noftra etiam ætate, inter Germanos, Batavos, Italos, Gallos, Britannos, imo in Cimbria etiam, ac vicino ei Septentrione, & etiamnum, numero licet imminuto, fuperfunt, Heroes nonnulli Literarii, qvi accurata totius Polymathiæ peritia, & immortalibus in omne

Literarum genus meritis, Seculi se esse Ornamenta satis superque demonstrarunt, ac Polyhistores, non prisco solum illo ac genuino Vocis significatu, sed & κατ' ἐξοχὴν, appellari meruerunt. Indicem τῶν ἐξοχωτέρων sisterem, nisi brevitatis studium, & timor indignationis Pseudo-Polyhistorum quorundam, in Republica φιλοπρωτευόντων Literaria, ob mentionem sui in illo forte omissam, gravissimæ, calamum sufflaminarent. Unus ergo, ceterorum omnium loco, in scenam prodeat Polyhistor, quem Chersonesus hæc Cimbrica Ornamentis Chori sui Literarii adoptivis potioribus accenset, plane eximius, & Titulo isto, præ aliis, extra omnem controversiam, longe dignissimus,

DANIEL GEORGIUS MORHOFIUS.

Polyhistorem hunc Viri jam Eruditi quamplurimi, & hos inter, Polyhistores etiam ætatis nostræ Celeberrimi, suo paulo post loco enumerandi, in Monumentis suis Literariis, publice salutarunt. Polyhistorem Auditores Academici in Cathedra publica, & Museo domestico, Amici autem, in Colloquiis Familiaribus, & Commercio Epistolico, sunt experti. Polyhistorem Scripta tot, quibus omnes ferme Polymathiæ Elegantioris partes insigniter illustravit, exasciatissima, nemine Lectorum diffidente, ostendunt, & Posthuma, quæ, manum ac limam Autoris sui ultimam experta, luce publica digna Censoribus videbuntur accuratis (delectu enim hic opus, hactenus forte interdum neglecto), itidem demonstrabunt. Polyhistorem denique fuisse, vel solus hic *Polyhistor Literarius*, qui tertia nunc vice, & integer quidem, dimidiaque parte jam redditus auctior, Orbi erudito sistitur, cum *Philosophico* & *Practico*, eum secuturis, testis est omni exceptione major. Longe potiori utique Jure ἐπιγραφὴν istam sibi vindicat, quam C. JULII SOLINI, Scriptoris, a quo Noster mutuatus eam esse videtur, Vetusti equidem, sed Eruditioribus minus probati, *Polyhistor*, ex *Historia Naturali* Pliniana, aliisque Veterum laboribus, nec fideliter satis, nec judiciose, compilatus, aut ANT. GVIBERTI COSTANI, Tolosatis, JCti, *Polyhistor* miscellæ doctrinæ, sed sex tantum octernionum, exiguus, cum ejusdem *Quæstionibus Juris Memorabilibus* A. 1557. editus, ac Hanoviæ A. 1598. (8.) recusus.

IV. Verum de Opere hoc illustri, totiusque Rei Literariæ exhibente Pandectas, ac ceteris Morhofii nostri Laboribus, Editis, Ineditis, atque Affectis, fusius dicendi, suasque singulis laudes, allegatis hunc in finem Eruditorum Judiciis, admetiendi, commodior postea recurret occasio, ubi Vitæ Viri Summi Historiam brevem atque Synopticam præmiserimus. Prolixiorem equidem, & studio accuratiori (quali Phil. Melanchtonem Joach. Camerarius, & Tychonem Braheum, ac Mecænatem Galliæ, Nicol. Fabricium Peirescium, Pet. Gassendus, celebrarunt) concinnatam, Wilh. Ern. Tenzelius, Historiographus Ducum Saxoniæ πολυμαθέστατος, ante decennium,

(8.) *in 8vo.*

nium, publice (9.) a me efflagitavit. Verum ignoscet mihi, qua est humanitate, haud gravate, ni fallor, Vir Celeberrimus, quod desiderio iste suo ab aliis distracto laboribus, nec hactenus sit satisfactum, nec jam satisfiat, sed Palma ista Theologo in Literatura elegantiori versatissimo, HENRICO MUHLIO, communi utriusque Amico, ac Morhofii non Discipulo solum γνησίῳ, interiorisque admissionis domestico, sed & in Professione Kiloniensi Poëtica Successori, quem Vitæ Laborumque Præceptoris moliri Historiam, ipsemet paulo post (10.) ex Epistola ejus ad se A. 1692. exarata, significavit, relinquatur. Cujus Meletematis sui Editionem ut Vir Summe Reverendus, de Manibus jam ante Morhofianis venusto Poëmate Elegiaco, iis sacro, (quod Lipsiæ An. 1691. (11.) seorsim prodiit, deinde vero, sub *Libri III. Polyhistoris Literarii* initium, Lubecæ Anno 1692., & in *Dissertationum Academicarum atque Epistolicarum* Nostri Appendice (12.) Hamburgi A. 1699. est recusum), præclare meritus, maturet, serio eum obtestor. Lenient interim ejus exspectationem Schediasmata breviora, partim Biographica, partim Encomiastica, Viri Summi memoriæ a Tanti Nominis Cultoribus, intra Undecennium hoc, a morte ipsius elapsum, consecrata. Hos inter agmen ducit ipse CL. TENZELIUS, cujus Narratio de Morhofii Vita, & in Literas Meritis, compendiaria, ex Henr Muhlii Epicedio modo laudato, & Epistola ad se Familiari, sermone collecta Germanico, bimestri post obitum τοῦ μακαρίτου tempore vix elapso, *in Dialogis Anni* 1691. *Menstruis*, M. Septembri, (13.), lucem aspexit publicam. Anno sequenti 1692. MATTHIAS HENRICUS BURCHARDUS, Slesvicensis, Georgii Henrici, Antistitis Regii Segebergensis, Viri eleganter docti, nobisque olim amicissimi, Filius haud degener, sed morte immatura ante quinquennium extinctus, in Nundinarum, sive (uti ipse, ad Nomen Vernaculum Umbschlag alludens, has appellat) *Vertumnalium* Kiloniensium Panegyri Anniversaria, XIV. Kal. Febr., Oratiuncula Præceptorem defunctum Panegyrica celebravit haud ineleganti, istique, triennio post (A. 1695), Lubecæ, & seorsim (14.) excusæ, & Secundæ Trium priorum *Polyhistoris Literarii* Librorum Editioni adjectæ, *Laurus Cimbricæ Arescentis, ad Busta Morhofii sparsæ*, Titulum præfixit. Novissime, A. 1699., in Voluminis *Dissertationum* Nostri *Academicarum atque Epistolicarum*, Junctim Hamburgi publicatarum, Appendice (15.), Vitæ Morhofii prodiit Historia, ab ipsomet MORHOFIO, continua narratione, ab Anno Natali 1639 ad 1671., sive ætatis tricesimum secundum, perducta sed Editioni, uti credo, haud destinata. Adjecit isti Amicus Autoris Ἀνώνυμος (quem *Bibliothecæ Morhofianæ forulos ac schedas fere omnes diligenter excussisse*, Joh. Burch. Maji testatur *Præfatio*, Studiosum autem Juris fuisse Veteranum, &

 τοῦ Μα-

(9) *In Dialogis Menstruis Germanicis*, *M. Jan. A.* 1692. *p.* 63. (10) *M. Jul A.* 1692. *p.* 603. 604. (11) *in fol.* (12) *p.* 138-143. (13) *p.* 801-808. (14) *in* 4*to.* (15) *p.* 1-48.

τȣ Μακαϱίτȣ per annos complures domesticum, ab aliis accepi) Continuationem suam, ad A. usqve 1691. (qvi Nostro fuit Emortualis) laudabili pertextam diligentia, nisi qvod ordinem subinde magis concinnum, & delectum accuratiorem, desideres. Subjunctus est utriqve (16.) CASPAR. THURMANNI, Rostochiensis, J. U. D. & Consiliarii olim Saxo-Lauenburgici, Recensus Scriptorum Morhofii, ac Judiciorum, qvæ de Autore pariter atqve istis Viri Docti tulerunt, honorificorum, laudabili sane instituto, sed parce nimis, qvod Elogia attinet, ex solis ferme Actis Eruditorum Lipsiensibus, Dialogisqve Tenzelianis, ac paucis aliorum Scriptis, deprompta, congestus, cuiqve, e prolegomenis hisce nostris, haud exiguum forte accedere poterit Auctarium. Mentionem etiam aliqvam meretur, qvæ idem *Dissertationum Academicarum* inserta est *Appendici* (17.), Sylloge locuples Carminum Adoptivorum, qvibus Collegæ Rostochienses ac Kilonienses, Amiciqve alii, vel de Titulis ac Dignitatibus Academicis Nostro sunt gratulati, vel in Nuptiis ejus, ac Filiorum Natalibus, Applausum, in Uxoris autem funere συμπάθειαν suam, testati, vel Scriptis, ab illo editis, hederam suspenderunt, vel obitum tandem ipsius, Orbi Literato luctuosum, deplorarunt. Suggerit enim & ista, qvæ Historiam Vitæ Nostri illustrant, cujus σκιαγϱαφίαν brevem, ex hac *Dissertationum Appendice*, eodem, qvo illa prodiit, Anno 1699. LIPSIENSES qvoqve *in Actis Eruditorum* (18.), Literatis exhibuerunt. Horum nos exemplo, in Vita eadem exponenda, ipsius potissimum Morhofii Biographiam, ejusqve Continuationem seqvemur ἀδέσποτον, ac utriusqve narrationes observationibus subinde nostris augebimus atqve illustrabimus.

V. Natus est MORHOFIUS Wismariæ, Urbe Ducatus Megapolitani vetusta ac munitissima, Portuque insuper egregio & Commerciis maritimis præsigni, Anno Æræ Christianæ Vulgaris 1639. (non 1636., quem Celeb. Tenzelius (19) perperam substituit), diemque Sextum Februarii, Romanis olim nefastum atque inauspicatum, ortu suo, & Patriæ, & Orbi Literato, faustissimum reddidit atque auspicatissimum. Natalem hunc, cum Socrate, Alexandro Magno (cui idem Emortualis etiam fuisse traditur), Friderico Wilhelmo, Electore Brandeburgico, hujusque Primogenito, Carolo Æmilio, sibi communem, Heroumque proinde, & Bellicorum, & Literariorum, fœtura jam olim illustrem, ac ab Atheniensibus præterea, Græcisque ceteris, ob victorias crebras a Persis eodem reportatas, inter fortunatissimos relatum, ipsemet, ductu Æliani (20.), quatuor celebravit Carminibus, ad Principes Brandeburgicos, paulo ante laudatos, Genethliacis. Quæ cum prolixiora sint, quam ut huc possint a brevitatis Studioso trans-

(16) *p.* 49-60. (17) *p.* 61-143. (18) *M. Jul. p.* 291. 292. 293. (19) *in Dial. Menstr. German., M. Sept. A.* 1691. *p.* 806. (20) *L.* 2. *Var. Hist. c.* 26.

transscribi, in *Operibus* Autoris sui *Poëticis* (21.), ab Elegantiarum hujusmodi Amasiis, evolvi merentur ac perlegi. Patrem habuit *Joachimum Morhofium*, Notarium Publicum, Senatuique Urbano a Judicii Inferioris Secretis, tenuioris quidem sortis Parentibus in Marchia procreatum Brandeburgica, sed probitate pariter atque doctrina conspicuum; Matrem vero *Agnetem*, Danielis Hintzii, Mercatoris honesti, Fliam. Quæ in hujus, Nostro in tenera fato præmaturo ereptæ infantia, locum successit, *Anna Tabberta*, Friderici Petræi Vidua, Noverca licet esset, affectu tamen vere materno Privignum est prosecuta, & Bona sua, Marito omnium Hærede nuncupato, ad ipsum pervenire voluit.

VI. A teneris unguiculis, ductu Parentis (cujus se cura, consilio & informatione, solida variorum Studiorum jecisse fundamenta, Ipse, in Vitæ propriæ Historia, grato agnoscit animo), tum Pietatis Exercitiis, & Lectioni S. Codicis quotidianæ, tum Historiarum etiam, e Versione *Chronici* Carionis Germanica, cognitioni mature assvevit, Musica autem, in qua progressus deinceps fecit insignes, ipsemet, etiam adhuc ἀναλφάβητος, summopere est delectatus. Primis Latinitatis rudimentis ab eodem imbutus est Parente suo, qui e Ludo eum, in qvem missus erat, Literario, quod caput Pueri, per Orbilium quendam, fuste ita læsum esset, ut tubera inde orta, ac præ pudore dissimulata, in febrim illum periculosam conjicerent, domum revocavit, triennioque ipse informavit integro. Isto elapso, Athenæi Wismariensis Urbani (nec enim, vel Scholam Civitatis Rostochiensis Trivialem Anno eum ætatis nono accessisse, a Matth. Henr. Burchardo (22.), nec Lubecensem deinceps frequentasse, a Lipsiensibus (23.), persvaderi, cum ipse neutrius, in Vitæ suæ Historia, mentionem injiciat, patior) commissus Præceptoribus, Rectoris ejus, Joh. Poltzii (Scholæ postea Lubecensis Subrectoris ac tandem Conrectoris), auspiciis, ita, & in soluta, & ligata Oratione, profecit, ut 14. natus annos ea utriusque daret specimina, quæ ab ipsis Ludi Doctoribus extollebantur. Poltzium hunc non in Vitæ solum Historia, *unicum se ad Bonos Autores, & Selectiorem Latinitatem, Ductorem* habuisse, grata mente est professus, sed & jam ante, A. 1683., in Programmate, Studiosi cujusdam Kiloniensis dicato Exequiis (24.), sequenti dignatus Elogio: *Erat Viro illi singularis, in bonis Autoribus enucleandis, Industria, Judicium de iis acerrimum, Græcarum & Latinarum Literarum accurata peritia. Nec præpostera, ut nunc plerumque fit, Juvenes via ducebat, sed λεώφορον Bonarum Literarum Viam ad Artes sternebat.* Non autem satis habuit Noster Lingvas, Historiam, Artesque dicendi ac disserendi, in prima hac ætate familiares sibi reddidisse, sed Mathematica-

(21) *Libro secundo Charitum p.* 52-56. (22) *in Or. Fun. p.* 7. (23) *in Actis Erud. M. Jul. A.* 1699., *p.* 291. (24) *V. Programmata, Orationum subjuncta Fasciculo, num.* 56., *p.* 775.

maticarum etiam, Arithmeticæ inprimis, Sphæricæ, Geometriæ & Geographiæ, ab Andrea Pauli, Wismarienſi, Scholæ Patriæ Subrectore (cujus *Thematorologiam N. T., Radicum & Derivationis Terminationem uſum exhibentem*, Lubecæque A. 1661. editam, prælectiones ipſius *de Notitia Autorum* Academicæ MSStæ, *c.* 11. honorifice commendant) non minus feliciter hauſit principia.

VII. Ex Urbe Natali, ſedecim natus Annos, d. 7. Mart. A. 1655. Stettinum abiit, & in Pædagogium iſtic admiſſus Regium, in Philoſophia Joh. Micrælium, hujus Rectorem (cujus in ſe merita nec publice diſſimulavit (25.)), in Lingua Hebræa Joach. Fabricium, Superintendentem, in Jurisprudentia autem (cujus jam Tyrocinia, Parentis ductu, abſolverat) Joh. Sithmannum, ejus Profeſſorem, fideles habuit Hodegos. Nulli tamen Præceptorum Stettinenſium plus debuit, aut familiarius ſe applicuit, quam Henrico Schævio, Kilonia Holſato, Med. Doctori, Literarumque Humaniorum & Poëſeos Interpreti Publico, ac Gymnaſii tandem Thorunienſis (cui morte immatura A. 1661., æt. 37., eſt ereptus) Rectori, *Viro*, prout ipſe teſtatur, *ad omnes elegantias facto, Poëtaque, Muſico, Mathematico, Mechanico, & Philoſopho Sectæ Carteſianæ* eximio, cujus Scriptis ſuis paſſim mentionem inſeruit perquam honorificam (26.) Hujus Doctoris, cui ipſe viciſſim in deliciis fuit, χειραγωγίαν fidelem ſecutus, univerſæ Matheſeos Curriculum abſolvit, Phyſicam doctrinam eſt ingreſſus, & in Poëticis diligenter ſe exercuit. Acres tamen illos primæ ætatis ad Poëſin impetus, Schævii exemplo in ſe excitatos, poſtea freno indiguiſſe, Judiciique accuratioris lima fuiſſe emendandos, ipſe, in Vitæ ſuæ Hiſtoria, verbis hiſce ingenue fatetur: *Quoniam Vir ille* (Schævius) *Statium imitandum ſibi unice propoſuerat, Ingenio olim ſuo plus juſto indulgens, ſolam tum ſcribendi carminis vim ſequebar; a qua tandem me ipſum revocabam, judicio maturiore, & Poëtarum antiquorum lectione, monitus. Nam, ut impetus ad Poëticam facultatem illius Viri exemplo magis, quam præceptis, excitati ſunt; ita poſtea felicior Carminis cultura ab Ingenio, Exercitatione & Lectione, ſuccrevit. Scribebam XVI. annorum Adoleſcens alicui Carmen de dignitate Conſulari Gratulatorium juſtæ magnitudinis, cujus dictio Statii, & aliorum arduorum Poëtarum, floſculis tota erat concinnata. Mirifice id nonnullis placebat. Verum ipſe & conatus meos poſtea ridebam, & illos, qui tantopore Carmen illud celebraverant.*

VIII. Biennio (non autem, uti Tenzelio (27.) relatum eſt, qvadriennio) Stettini exacto, & Schævio ſuo (cui *Poculum boni Dæmonis*, ſive Carmen hujus Tituli Apobaterium elegans (28.) diſceſſurus obtulit), & ceteris valedixit

(25.) *in Comm. de Lingva & Poëſi German. Vernaculo, P. III., c. 2., p.* 482. (26.) V. *Miſcell. Poët. p.* 73., *Polybiſt. Lit. Lib. 2. c. 6., p.* 374. 375., & *L. 3., c. 10., p.* 66. 67., *Orat. VIII. p.* 243., & *Comm. de Lingva ac Poëſi German. P. III. p.* 620. (27) *in Dialog. Menſtr. M. Sept. A.* 1691., *p.* 806. (28) V. illud in *Operibus* Noſtri *Poëticis, p.* 909-914.

ledixit Profefforibus, ac, annos natus XIIX., d. 29. Maji A. 1657., Roftochium commigravit, Studioque Juridico ductu Henr. Rud. Redekeri, Jac. Seb. Laurenbergii, Henricique imprimis Rahnii (quem Præfidem A. 1658. elegit fuæ *de Jure Morborum* Disputationis, proprio Marte confcriptæ, nec vel levisfimam ab illo paffæ mutationem), incumbere feliciter perrexit. Non tamen ifti foli vacabat, fed Polymathiæ etiam reliquæ, & Poëfi, ad qvam naturæ vehementiori ferebatur inftinctu, haud minimam temporis fui partem invidendo admetiebatur fucceffu, nec exiguo cum famæ, Carminibus argutis atqve venuftis qvamplurimis, Latinis ac vernaculis, in Amicorum gratiam, magnamqve partem fub nominibus etiam illorum, publicatis, acqvifitæ incremento. Alacriter fponte jam fua, in Stadio hoc Poëtico ad palmam contendenti calcar exemplis atqve hortatibus fuis addebant Andr. Tfcherningius, Poëfeos Profeffor, ἐργοδιώκτης hujus Auditorum fuorum Primicerii, nec multo poft Succefforis, perpetuus, & Commilitonum, uti olim Scholafticorum Stettinenfium, ita nunc Academicorum Roftochienfium intimo, Joh. Rölingius, Lütkenburgo Holfatus. De quo ipfius Pylade, in *Cymbria* fufius celebrando *Literata*, hic tantum notamus, eodem illum, qvo Nofter Tfcherningio Roftochii fucceffit, Anno 1660. Regiomonti Simoni Dachio, in Profeffione itidem Poëtica, effe fubrogatum, eodemqve cum ipfo die, ante difceffum, Roftochii fupremos Philofophiæ Honores, applaudente, uti poftea dicetur, communi utriusque Præceptore, Henr. Schævio, adeptum (29.)

IX. Profesfionem Poëfeos in Academia Roftochienfi, antehac à Nathane Chytræo, Eilhardo Lubino, Joh. Kirchmanno, Pet. Lauremberg.o, Viris magni in Rep. Literaria nominis, &, quem paulo ante laudavimus, ipfe autem accuratius celebravit (30.), Andrea Tfcherningio, ornatam, A. 1660., cum luftrum ætatis quartum vix impleviffet, raro præcocitatis Literariæ exemplo, Epicedii in Ciconiam Jocularis occafione, obtinuit. Alebat iftam, *Adriani* á fe nomine donatam, domi fuæ Laur. Bodockius, J. U. D. & Rhetor Academicus, qui, cum, d. 25. Oct. A. 1659. creatos a fe novos Magiftros, aliosque Hofpites, folenni excepiffet convivio, ab horum uno fub noctem, Avis innocua telo elt transfoffa. Nofter, fatum illius trifte miferatus, accedentibus Amicorum monitis, Leffu ei Heroico, adjectaque huic Infcriptione pereleganti, parentavit, & utrumque iftud Poëmation joculare eodem Anno editum, Bodockio infcripfit. Qvod cum Jofuæ Arndio, Guftaphi Adolphi, Ducis Megapolitani, Protecclefiaftæ Aulico, Theologo peritia Literarum

b Elegan-

(29) V. Morhofii Carmen ad Rölingium, Regiomontum difcedentem, Propemticum, *in Poëmatis Germanicis p.* 111-119., & *Comm. de Lingua ac Poëfi German.*, *P. II.*, *c.* 9., *p.* 432. (30.) *V. Scazontes in Natalem Tfcherningii in Mifcell. Poët. p.* 47-50., Anagrammata bina, & Scazontes iftorum Interpretes, in ejusdem Obitum, *in Funeribus p.* 12. 13., nec non Elogium Poëmatum illius Germanicorum infigue, *in Comm. de Lingua & Poëfi Germanica*, *P. II.*, *c.* 9. *p.* 428. 429.

Elegantiorum singulari conspicuo, Poëtæqve haud vulgari, esset lectum, adeo placuit, ut Principi suo istud, simulqve Autorem ejus, antehac sibi ignotum, de nota meliore commendaret (31.) Permotus ista Commendatione Princeps Eruditorum amantissimus, Morhofium, posthabita Palæstra, cui Parens eam destinaverat, forensi, dissuadentibus incassum Dav. Mevio, JCto patriæ percelebri, Martinoqve Böckelio, Syndico Lubecensi (Filii simul natu majoris, in Academias abituri, offerente Ephoriam), Professionem, quæ Tscherningii obitu vacabat, Poëticam modeste ambeuntem, voti confestim A. 1660. fecit compotem. Qvam Musagetæ hujus Illustrissimi, Panegyri in Natalem ipsius (d. 26. Febr.) Heroica, paulo ante in Acroaterio recitata Academico, prolixius a se celebrati, benignitatem Oda ille Eucharistica, Sermone scripta Germanico (32.), deprædicavit. Munus deinde sibi commissum, cum Magistri ante Titulum, una cum Rölingio suo, d. 26. Jul., Brabevta Aug. Varenio, Collega, reportasset. Oratione *de Genio & Spiritu Poëtico* solenni d. 17. Oct. A. 1660., est auspicatus, applaudentibus gemino huic honori, tum Academiæ Rostochiensis Professoribus plerisqve, tum Amicis ac Fautoribus aliis (33.). Qvos inter Henr. Schævius, ejus olim in Gymnasio Stettinensi Præceptor, in prolixo *Epiphonemate* ad ipsum & Rölingium, Auditores suos, & Magisterii, & Spartæ Professoriæ, Honoribus eodem tempore potitos, *Heroico*, Castorem & Pollucem Duumviros hosce Doctissimos atqve amicissimos salutavit (34.). Qvoniam vero annuo, anteqvam publice doceret, spatio peregrinandi potestatem a Principe suo Noster obtinuerat, exeunte eodem A. 1660. in Bataviam & Angliam abiit, Viros utriusqve celebres salutavit, Caroli II., Britanniæ Regis, inaugurationi interfuit, suumqve applausum Carmine illi testatus est Gratulatorio, & in Academia Oxoniensi, ut Bibliotheca hujus Illustri frueretur, aliqvamdiu substitit. In reditu, Franeqveræ Frisiorum, Supremos Juris utriusqve Honores Academicos, a Joh. Jac. Wissenbachio, Athenæi illius Antecessore Primario, sibi collatos, habita d. 26. Sept. A. 1661. Disputatione *de Jure silentii* Inaugurali, Laur. Banckii, Sueci, JCti Franeqverani, & sui ibidem Hospitis, Collegarumqve & Amicorum Rostochiensium, Elogiis compluribus ornata Metricis (35.), haud difficulter exambiit.

X. Rostochium redux, qvam nactus erat, Spartam egregie ornavit, non Prælectionibus solum in Claudiani *de Raptu Proserpinæ Libros*, aliosqve melioris notæ Poëtas, Publicis, sed privatis etiam Acroasibus Juridicis, Oratoriis atqve Poëticis, mensaqve & hospitio, qvod cœlebs esset, primum Henr. Rahnii,

(31.) V. Epistolas duas ad Bodockium & Arndium Lessui isti A. 1667., in Editione secunda Kiloniensi, præfixas. (32.) V. eam *in Poëmatis Germanicis, P. I p.* 39-42. (33). Carmina illorum Gratulatoria una cum Alb. Willebrandi, JCti Rostoch., programmate ad Orat. Auspic. Invitatorio, leguntur in *Appendice Differtt. Acad. p.* 68. 77. (34) *ibid. p.* 69-72. (35.) V. illa *in Append. Differtt. Acad. p.* 78-83.

nii, JCti (cui, A. 1662. defuncto, Oratione parentavit publica) eximii, & Casparis deinde Marchii, Professoris Medici, integro usus est quadriennio. Hoc elapso, cum fama doctrinæ ejus multiplicis, ceterarumque ingenii dotium, longe lateque sparsa, in Cimbriam etiam nostram penetrasset, a Christiano Alberto, Duce Holsatico, A. 1665., una cum tribus Collegis, *Christ. Kortholto*, Theologo, *Casp. Marchio*, Medico, & *Matthia Wasmuthio*, Philologo, in Academiam Kiloniensem recens a se conditam, est evocatus, &, post missionem a Principibus Megapolitanis ægre impetratam, Doctor in illa publicus eloquentiæ ac Poëseos constitutus. Inaugurationi Athenæi hujus Cimbrici, d. 5. Oct. A. 1665., non interfuit solum, sed & Odis suis in laudem Ferdinandi III. ac Leopoldi, Imperatorum, Fridericique & Christiani Alberti, Holsatiæ Principum, per Musicos Ducales decantatis, & Oratione solenni, die sequenti recitata, illustriorem eandem reddidit. Anno, qui hunc excepit, 1666., d. 22. Jan., quo Gradus Academici Quatuor, quas vocant, Facultatum Candidatis prima vice, sumtu Principis, conferebantur, ipse, Prodecanus Ordinis Philosophici, in locum Mich. Watsoni, Decani, paulo ante defuncti, electus, habita *de Causis, ob quas multi ad minus solidam perveniant sapientiam*, Oratione eximia, septem Philosophiæ creavit Magistros, Actorumque primæ istius Promotionis Academicæ Historiam, â se conscriptam, una cum Strenis, sub novi Anni initium, Principi, Patronisque & Professoribus Academiæ, distributis, ceterisque *Primitiis Parnassi Kiloniensis Poëticis*, juris fecit publici. Sex Annos Vitæ Kiloniensis priores cœlebs, in convictu Casp. Marchii, Professoris Medicæ Artis Primarii, quem Rostochii etiam Hospitem habuerat, exegit. Rectoris Academici Officium, d. 5. April. Anno 1669. prima sibi vice demandatum, Oratione *de Imtemperantia in studiis* eleganti est auspicatus, & Semestribus postea Annorum 1677. 1685. 1690. æstivis denuo administravit; Philosophici vero Ordinis Decanatu Anno jam 1667., & sæpius deinde functus, laurea ejus suprema Juvenes subinde haud paucos exornavit.

XI. Anno 1670., media æstate, sub initium Feriarum Canicularium, iter denuo, Principis permissu, in Bataviam & Angliam, maximo suo fructu, suscepit Literarium, & cum Viris illarum Doctissimis, partim ante duo jam lustra salutatis, partim nunc demum visis, amicitiam vel contraxit, vel renovavit. Ultrajecti Joh. Georgio Grævio familiariter innotuit, magni nominis Critico ac Philologo, Amstelodami autem Theod. Kerckringio, Joh. Swammerdammio (Historiæ Insectorum, quibus museum ejus instructissimum abundabat, Scrutatori industrio), Mart. Birrio, Matthiæ Slado, ac Justo Schradero, Medicis atque Chymicis celeberrimis. Quibus addi etiam meretur, illiteratus licet, Nicol. Petterus, Oenopola, quem certo & æqvali vocis suæ sono, vasa vitrea diversa disrumpentem coram spectavit, istudque Experimentum Societati dein Regiæ Anglicanæ præsens exposuit, ac, Kilonium

 rever-

reversus, Diatriba Epistolica peculiari luculenter illustravit. Leidæ cum Joh. Frid. Gronovio est conversatus, Hagæ Comitum vero cum Nicol. Heinsio, Constant. Hugenio, Consiliario Principis Arausionensis Intimo (cui, multiplicem ejus expertus favorem, *Horas* postea inscripsit *subsecivas Poëticas*) ac Franc. Junio, quo duce Isaaci Vossii, in Anglia absentis, Bibliothecam ac Codices MSStos perlustravit. In prædio Sam. Schaffii, Hagæ vicino, Marquardum Gudium nostratem salutavit, Schaffii tunc Ephorum, postea vero Duci Holsatico, & tandem Regi Daniæ a Consiliis, inspectisque in Bibliotheca ejus locupletissima MSStis plurimis rarioribus, Operibusque Possessoris ἀνεκδότοις atque affectis, arctiorem cum illo contraxit familiaritatem, in Cimbria deinceps ab utroque, ad fata usque suprema, continuatam. E Batavia in Angliam iterum transgressus, Londini diutius hæsit, consuetudine potissimum Rob. Boylæi, Philosophorum modernorum facile Principis, Isaaci Vossii, Polyhistoris eximii (cujus beneficio Bibliothecam ipsi videre licuit Regiam), & Henr. Oldenburgii, Societatis Illustris Anglicanæ (in cujus Consessum, hoc Proxeneta, admissus est Philosophicum) Secretarii, delectatus. Cum ex Anglia in Bataviam maritimo remearet itinere, præsentissimum naufragii, prope Brielam, vix evasit periculum, quod rumori de ipsius in undis æquoreis morte, Holsatiam tunc pervagato, & Epigraphis, quibus inter Amicos, huic credulos, Christianus a Stöcken, Protecclesiastes Aulicus Eutinensis, Germanico, Johannes autem Georgius Pellicerus, Collegii Canonicorum Lubecensium Secretarius, Latino Idiomate, superstiti parentarunt, Feralibus (36.), præbuit occasionem. In Batavia veteres amicos denuo salutavit, Pauli Würtzii, Archistrategi Ordinum Fœderatorum Eruditi, Husæ Cimbrorum in lucem editi, prolixum expertus est favorem, & Amstelodami tandem ingens, ope divina, vitæ discrimen iterum superavit. Cum enim in Bibliopolio Eltzeviriano Libris perlustrandis esset intentus, magna Librorum atque Chartarum moles, quæ trochleis in suprema attrahebatur tabulata, in aream decidit, & tergum ei laterali motu concussit, si vertici incidisset, certissime enecatura.

XII. Cum, finita altera hac peregrinatione, Anno 1671. (ad quem Vitæ suæ Historiam ipsemet perduxit) Kilonium rediisset, vitæ cœlibis pertæsus, uxorem d. 23. Oct. duxit *Margaretam*, Caspari a Degingk, Tremonia Westphali, Lubecensis Reipublicæ Senatoris (quem ad Consularem ejusdem evectum tandem esse dignitatem, Scriptor, qui vitam Nostri, ab ipso inchoatam, pertexuit, Anonymus (37.), & hunc secuti Lipsienses (38.), falso perhibent), Fili-

(36) Pelliceri Inscriptionem in obitum Morhofii, falso creditum, recusam invenies in *Append. Differtt. Acad.* p. 91-94. (37.) *in Append. Differt. Acad.* p. 12. (38.) *in Actis Erud., M. Jul. A.* 1699., p. 291. 292. 293.

Filiam (39.) Cujus Virtutes cum Maritus ipse, in Programmate, quo Exequias defunctæ, M. Jun. A. 1687., Rectoris Academici nomine, indixit, Funebri (in Programmatum, Orationibus Anno 1698. subjunctorum, Sylloge perperam omisso) (40.), & Collegæ Kilonienses, in Epicediis, memoriæ ejus consecratis (41.), debitis ornaverint laudibus, mentione illarum prolixiori, brevitatis studio, supersedemus. Quatuor ex illa suscepit Filios, Casparum nempe Danielem, Primogenitum (eodem, quo Avus paternus Wismariæ efferebatur, die octavo Aprilis A. 1675. in lucem Kilonii editum (42.)), Georgium Marquardum, Fridericum, & Ericum Georgium. Quos inter Secundus atque Quartus in ætate decesserunt tenera, Primus vero ac Tertius Patri fuerunt superstites, & Posthuma ejus nonnulla Juris fecerunt publici.

XIII. Ceterum, ut, a rei domesticæ facie, ad munera, quibus Kilonii functus est, revertamur Academica, Professioni geminæ, quam ab A. 1665. ornaverat, Oratorio Poëticæ, post reditum ex Secundo Itinere Literario, aliæ Dignitates, fama ejus subitis progressibus accrescente, sunt adjectæ. Anno enim 1673. Adamo Tribbechovio, Theologo insigni sibique amicissimo, in Aulam evocato Saxo-Gothanam, in Professione successit Historica. Sequenti autem 1674, Cura scribendorum publico Academiæ nomine Programmatum, & sexennio post, A. 1680., Bibliothecæ, cui Sam. Rachelius, JCtus percelebris, hactenus præfuerat, Academicæ Ephoria, a Principe ipsi est commissa. Historiographi etiam Ducalis Officium eodem, quo Historias docere jussus est, Anno 1673. ei fuisse destinatum, Joh. Adolphi Kielmanni, Aulæ Holsaticæ Præsidis, omniumque Ministrorum Ducalium ea tempestate Principis, quem summum Noster habuit Patronum atque Evergetam; Literæ, Slesviga d. 13. Nov. Anno jam dicto, ad eum exaratæ, & inter Schedas defuncti repertæ, ostendunt. Intervenit tamen aliquid, quod consilia ista irrita redderet.

XIV. Quanta fide, qua item dexteritate & diligentia, singulis, quæ in novellis Cimbriæ Athenis commissa ipsi sunt, insigni cum famæ harum incremento, & studiosæ Juventutis emolumento, functus sit officiis, satis superque, ne Collegarum & Auditorum allegem testimonia, Prælectiones, quibus, per quinque lustra, Cives Academicos, non in Oratoria solum, Poësi & Historia, sed reliqua etiam Polymathia Elegantiori universa, præclare admodum erudiit, Publicæ pariter atque Privatæ, demonstrant. Syllabum illarum, e Catalogis Operarum Academicarum Semestribus, Continuator Vitæ ejus Anonymus

(39.) V. Epithalamia Erici Mauritii, Josuæ Arndii, Pet. Musæi, Chr. Kortholti, Pauli Sperlingii, Sam. Rachelii, Ad. Tribbechovii, Mich. Kirstenii, & aliorum, in *Appendice Dissertt. Acad. p.* 94-97. (40) Recusum istud est in eadem *Append. p.* 113-119. (41) Leguntur hæc Epicedia in eadem *Appendice*, *p.* 119-126. (42) V. Carmina Genethliaco-Epicedia Ad. Tribbechovii & Pauli Sperlingii in ejus Natalem, in *Appendice* sæpius laudata, p. 107-112.

nymus operose congessit. Nos prolixo singularum Recensu, cum pleræque infra in ἀνεκδότων Nostri indice denuo sint memorandæ, studio brevitatis h. l. supersedemus. Addemus tamen, quæ de earum scopo atque instituto in illo ipsemet disseruit Programmate, quo, d. 2. Sept. A. 1683., Juventutem Studiosam ad audiendas Lectiones de Argumentis Selectioribus (Patavinitate scil. Liviana, Germanorum in literas Meritis, Juris Romani Historia, τῷ θείῳ in Disciplinis, alliisque similibus) Acroamaticas & Extraordinarias, semel hebdomadatim habendas, invitabat (43.): *Cum Eloquentiæ*, ait, *& Historiæ geminæ atque sororiæ, ut ita dicam, Partes mihi sint injunctæ, id semper operam dedi, ut earum disciplinarum interiora pro virili excuterem, eaque Auditoribus meis inculcarem. Publicis enim privatisque Lectionibus, toto hoc, quo docui, tempore, Eloquentiæ, tam Solutæ, quam Ligatæ, Partes ita explicui, ut, quæ aliis omissa, vel leviter tractata, mihi præ cæteris excolenda sumerem. Nam vel Oratorem Civilem præceptis exemplisque lectissimis exhibui, vel totam Characterographiam, sive de Stylo doctrinam, vel Pathologiam Oratoriam, vel de Arguta dictione, de Excerpendi ratione, de Argutis Thematibus sacris eruendis, de Epistolis scribendis, Inventionibus Poëticis, de omni tam Latina, quam Germanica Poësi, ea proposui, quæ publicam aliquando lucem, si ultima illis lima accesserit, non spernendo, ut puto, juventutis fructu, videbunt.* Interjectis deinde qvibusdam, de Historicis suis Laboribus ita disserit: *In Historia, ex quo Eloquentiæ Professioni illa juncta fuit, ea præ cæteris spectavi, quæ & Civilis usus essent, & ab horum temporum Viris doctissimis nove observata, vel etiam prætermissa, aut mea industria, ut se interdum aliqua obtulerunt, notata. Historiam itaqve vel universam proposui, vel eam, quæ a Caroli Magni imperio ad nostra se tempora extendit, vel Taciti quædam Commentationibus illustravi; unde nonnulla suo quoque tempore ad Editionem seligentur. Neque Literariam Historiam prætermisimus, cujus bonam partem Lectionibus Publicis de re Bibliothecaria, privatis de Notitia Autorum, expedivimus. Et hunc campum, vastum sane & diffusum, intra tres annos proximos, operoso sane labore bis decurrimus. Naturalem quoque Historiam, ut hodie illa tot Observationum foecunda messe ditata est, tentavimus. Quæ omnia, ubi paulo diligentius tractata, & continuis accessionibus perculta fuerint, prælo, Deo ita volente, subjicientur; præsertim, cum non desint, qui ad editionem eorum maturandam impellunt, Viri doctissimi.*

XV. Prælectionibus subinde miscebantur Disputationes, nec non Orationes, tum publico Academiæ nomine, tum aliis ob causas, habitæ. In quibus, uti & Recitationibus Ordinariis, etsi extemporanea dicendi facultate haud pollebat, eorum tamen, qvæ præmeditatus erat, elegantia, soliditate, multiplicique eruditione, ac observationum, quas lectionibus suis, e Libris præstantioribus atque rarioribus, in Auditorium a Famulo deportatis, immiscebat, egregiarum copia, istam linguæ tarditatem abunde compensavit. Ta-

(43.) Recusum est Programma istud in Sylloge *Programmatum* reliquorum, *Orationibus* adjecta, *n.* 93. *p.*, 961-965., & in *Appendice Dissertationum Academicarum*, *p.* 28-31.

Taceo Programmata, qvæ nomine publico freqventer scripsit, & *Orationum* Fasciculus, in adjecta his Appendice, junctim recusa exhibet, non ob rerum minus pondera ac varietatem, qvam Styli nitorem, commendanda. Taceo item ingentem illam Carminum varii generis, Latinorum pariter atqve Vernaculorum, qvæ vel ingenio obseqvens proprio, vel Amicorum precibus adactus, qvotidie propemodum pangebat, multitudinem. Qvæ sane, sive Inventionis acumen & crebras spectes argutias, sive Numerum facilem & Dictionis Poëticæ venustatem, ad Veterum præstantiam proxime accedunt, modernis autem, & Germanorum, & Exterorum, palmam vel dubiam reddunt, vel extorqvent. Laboribus his Academicis, qvibus Athenæo Cimbrico famam paravit ingentem, imo Chersonesum hanc universam, lumine ipsius adoptivo insigniter illustratam, æternum sibi devinxit, haud contentus, totum etiam Orbem Literatum Scriptis tot exactissimis atqve eruditissimis, in omni ferme Literarum genere editis (ut de affectis atqve ἀνεκδότοις, qvorum summa ubivis fuit expectatio, sileam), demeruit, & in sui rapuit admirationem. Verum de istis uberius differendi infra commodior se offeret occasio.

XVI. Miretur forsan aliqvis, qvomodo tot laboribus Academico-Literariis exantlandis, tot Libris & Operibus, non nisi infinita congestis Lectione, elucubrandis, Homo unus, nec longævus admodum, nec firmæ valetudinis suffecerit. Mirarer & ipse, nisi stupenda & incomparabilis Morhofii diligentia ex familiari cum illo mihi innotuisset conversatione. *Totus ille*, uti Biographiæ, ab ipso inchoatæ, Continuator vere affirmat, *in Literis erat & Libris, continuaqve Lectioni sic deditus, ut ne cibum qvidem caperet, vel iter faceret, qvin Librum simul legeret, vel evolutum penes se haberet.* Bibliotheca gaudebat locuplete, & Libellis præcipue ac Schediasmatis minutioribus notæ melioris instructissima. His enim, qvod cito distrahi soleant, & sæpe nullo postea, ob raritatem, parari pretio possint, coëmendis magis, nec sane immerito, studebat, qvam Libris grandioribus, Vastisqve Voluminibus, qvorum usum vel Bibliothecæ Publicæ, Bibliopolarum Tabernæ, nunqvam non hominibus Eruditis concedent. Bibliothecæ hujus (cui, selectum Librorum qvod attinet, paucas pares fuisse, Wilh. Ern. Tenzelius (44.), fidem licet tantum alienam, & rumorem secutus publicum, vere perhibet) Catalogus, post obitum Possessoris concinnatus, in eam excrevit molem, ut Plagularum numerus Centenarium excederet. Ipse superstes Autores, qvorum aliqva possidebat, in Indicem, Cognominum serie observata, digesserat Alphabeticum, Materiarum vero, sive Argumentorum, circa qvæ Libri occupabantur singuli, nullum, præter Memoriam, habebat.

XVII. Hujus tenacitati confisus, studio etiam lecta excerpendi, ma-gno

(44) *in Dial. Menstr. German. M. Jan. A. 1692, p. 63.*

gno utiqve temporis compendio, parcius vacavit, fed iftam ob caufam, ceu ipfemet fatetur, ἁμαρτήματα fubinde μνημονικὰ evitare haud potuit, in Scriptis, & Prælectionibus imprimis Academicis ἀνεκδότοις, paffim obvia. Verba ipfius hac de re adjicio (45.): *Ego certe Excerptis congerendis non multum operæ me impendiffe fateor, etfi aliorum diligentiam laudo, meæque in his neligentiæ fuccenfeo, magno tamen in lucro reputaturus, fi aliorum mihi opera uti conceffum fuerit. Nunc ego, memoria promiconda contentus, fcribo multa, quæ fallat quidem nonnunquam, & res fuas repetenti raro refpondeat, plerumque tamen, cum argumenti occafio follicitat, ultro offerat, & quafi ex capfula depromat.* In Carmine etiam condendo, primas Meditationes & Inventiones, fponte fibi, in Enthufiasmum abrepto Poëticum, a folo ingenii fuggeftas impetu, longe plerumqve præftantiores iis effe eft expertus, qvas artis Poëticæ fecutus præcepta, e Locis Fontibusqve Inventionum, huic ufitatis, ftudio conqvirebat laboriofo. Qvam ob caufam φροντίδας illas πρoτέρας, τῶν δευτέρων, fecus ac in Græcorum traditur proverbio, σοφωτέρας, in chartam confeftim ne fibi perirent, tumultuaria fcriptione anteqvam de Difpofitione & ornamentis cogitaret ulterioribus, conjicere affueverat (46.).

XVIII. Mores Morhofii quod attinet, Ideam illi Viri vere Boni exprimebant, & Symbolo, quod fibi elegerat, familiari (PIETAE, CANDORE, PRUDENTIA) exacte refpondebant. Animo enim in Deum erat religiofo, &, hypocryfin omnem exofus, pietati vitæqve probitati infucatæ ferio ftudebat. Candor, res licet hoc ævo pene intermortua, in Verbis pariter ac Factis illius omnibus, illuftres adeo fpargebat radios, ut ætatis prifcæ, five aureæ, non noftrorum temporum, ferreis pejorum,

quorum fceleri vix invenit ipfa
Nomen, & a nullo pofuit Natura metallo,

Hominem effe crederes. In ipfo certe, fi in quoquam alio, Perfiani illi Viri boni Characteres fpectabantur:

Compofitum Jus Fasque Animi, Sanctique receffus
Mentis, & incoctum generofo Pectus Honefto.

In Converfatione cum aliis modeftus erat, comis, & ad officia Humanitatis paratiffimus. Sermone qvidem, præfertim, fi ab ignotis falutaretur, utebatur parcius, Homo qvippe natura nec πολύλογος, nec περιαυτόλογος, fed, absqve ulla tamen morofitate, ad qvæftiones fingulorum ea regerebat, qvæ confummatam folidamqve & eruditionem prodebant, & Prudentiam. Cum Amicis vero etiam jocari, & Salibus Argutiisqve lepidis, qvæ & fcribenti, & fermones cædenti, nunqvam non in promptu erant, certare, qvotiescunqve res pofceret, affueverat.

XIX.

(45.) *e Lib. III. Polyhiftor. Lit., cap. 1., §. 21.* (46.) *V. Partem III. Commentarii de Lingua & Poëfi Germanica, c. 15., p. 725. 726. 727.*

XIX. Tantæ ingenii dotes, tot virtutum decora, uti omnibus Reip. Literariæ Civibus merito eum reddiderunt venerabilem, ita Optimates ejusdem, paris gloriæ vel jam compotes, vel cupidos, ad amorem ejus non potuerunt non provocare. Natæ hinc ipsi tot cum Viris, & Germaniæ, & Regionum Europæ exterarum, Summis, & ob doctrinam omnigenam inclytis, Amicitiæ, & cum plerisqve literarum etiam commercia. Batavos atque Anglos supra, in secundi itineris Literarii Historia (§. II.), jam recensui, sed Gisbertum tamen Cuperum, summæ in patria dignationis, nec minoris doctrinæ, Virum, ac Jac. Tollium, magni nominis Philologum ac Chymicum, illis, Thomam autem Willisium, Medicum atqve Anatomicum Regiæ Londinensis incomparabilem, & Eduardum Bernhardum, Polyhistora Academiæ Oxoniensis Inclytum, his jungendos, præterii. Ex Italis, suis Noster Amicis annumeravit Ant. Magliabechium & Joh. Ciampinum; e Gallis Pet. Dan. Huetium, Ægid. Menagium & Pet. Petitum; e Danis Thomam Bartholinum, Vitum Beringium, Ol. Borrichium, Wilh. Wormium, Pet. Resenium & Hildebrandum ab Horn, Kiloniensem, Regium ex Auditore quondam suo ad Moschos Legatum; in Suecia Ol. Rudbeckium, Ol. Verelium, Laur. Normannum, & ornamentum Regni hujus adoptivum insigne, Joh. Schefferum; in Livonia Nicolaum & Henningum Wittenios; in Borussia Joh. Rölingium Nostratem & Joh. Pet. Titium. E Germanis, quorum longe major est numerus, brevitatis studio non nisi paucos, & τῶν ἄλλων ἐξόχως, allegabo, Vitum scil. Ludovicum Seckendorffium, Ezech. Spanhemium, Jobum Ludolfum, Gotfr. Guilh. Leibnitium, Frid. Rappoltum, Joh. Andr. Bosium, Frid. Bened. Carpzovium, Henr. Meibomium Juniorem, Ott. Menckenium, Joach. Fellerum, Casp. Vogtium (Wismariæ, Patriæ utrique communis, Consulem), & Heroinam Illustrem atque Eruditissimam, Henriettam Catharinam Gersdorfiam.

XX. Chersonesus hæc nostra, uti Patronos ei dedit Principes suos Serenissimos, Magnatesque in horum Aulis præcipuos, Joh. scil. Adolphum Kielmannum, Parentem, ejusque tres Filios, Joachimum Alefeldium & Mart. Böckelium in Gottorpiensi, & in Eutinensi Christianum Cassium, ac haud paucos præterea alios ex Ordine Eqvestri Proceres, ita Amicos etiam, ex Eruditorum Coetu, conciliavit plurimos. Qvos inter e Slesvicensibus haud prætereundi Marqu. Gudius, ceterorum omnium facile Princeps, Joel Langellottus, Archiater Ducalis, Ad. Olearius, Bibliothecæ Præfectus, Joach. Rachelius, Scholæ Moderator, & Pet. Axenius, JCtus, ceteris jam defunctis superstes; ex Hamburgensibus, Mich. Kirstenius, Mart. Fogelius & Vinc. Placcius, Gymnasii Professores; e Lubecensibus, Henr. Bangertus ac Abrah. Hinckelmannus, Athenæi publici Rectores, & Achilles Daniel Leopoldus, JCtus; e Tanningensibus denique (cum alios, qui diversis in locis vixerunt, fuse jam

enumerare non liceat), Jac. Holstius, doctrinæ majoris, quam famæ, Poliater. E Collegis tandem Kiloniensibus, Musæum, Christ. Kortholtum, Paulum Sperlingium & Christoph. Franckium, Theologos, Ericum Mauritium, Sam. Rachelium & Sam. Reyherum, JCtos, Casp. Marchium, Joh. Dan. Majorem & Joh. Nicol. Pechlinum, Medicos, & e Philosophis Ad. Tribbechovium, præ ceteris æstimabat, Kortholtique imprimis, Franckii, Mauritii, Marchii Hospitis, Pechlini (Convictoris sui per annos complures ac Domestici), Tribbechovii, atqve Georg. Ern. Heldbergii, Logices Ethicesqve Professoris (cui Uxoris Soror erat nupta), familiari ac freqventiori delectabatur consvetudine.

XXI. Tot Amicorum, imo Cimbriæ totius atqve Orbis Literati, votis si fata annuissent, diuturniore haud dubie lucis usura Noster esset gavisus. Sed eadem, quæ tantam illi gloriam Literariam, tantumqve in Orbe Erudito nomen, conciliaverat, nimia pene in studiis assiduitas Corpusculi ejus Vires paulatim prostravit, & καχεξία istud lethali afflictum exanime tandem reddidit. Haud parum istam auxit invaletudinem luctus, quo obitum Conjugis, M. Jun. An. 1687. sibi ereptæ, prosequebatur, immodicus. Ab eo enim tempore cum langvore conflictatus est pene assiduo, qui in morbum An. 1690. degeneravit periculosum, & lecto aliquamdiu ipsum affixit. Hoc ægre superato, Medici cujusdam intempestivo ac præcipiti consilio obsecutus, ad Acidulas, quarum ope vires se pristinas sperabat recuperaturum, Pyrmontanas Iter A. 1691. suscepit inauspicatum, spretis Amicorum, & hos inter Joh. Dan. Majoris, Medici itidem Experientissimi, cum indignatione & lacrymis istud dissuadentis, precibus contrariis. Verum, uti æger illas adibat, ita tantum non exanimis relinqvebat, &, cum, in reditu, Hamburgi fores Andreæ Leseri, Mercatoris Literati sibiqve amici, pulsaret, his illum vocibus compellabat extremis: *Unde alii Vitam, ego Mortem hausi. Ibo igitur Lubecam ad Socrum ocyus, ut domi ejus moriar. Valete o mei! Nunquam enim huc redire dabitur.* Lubecam delatus, paucis post diebus, tricesimo Julii An. C. 1691., æt. 53., Cachexia totius Corporis insanabili, decessit. Exuviæ defuncti Monumento Socrus, Margaretæ Degingiæ, Sepulchrali, in Æde Lubecensi Catharinæa, ante Chorum extructo, d. 5. Aug. funere illatæ sunt amplissimo, quod, præter Aug. Pfeifferum, Ecclesiarum Lubecensium Antistitem, & Enochum Svantenium, Scholæ Rectorem, aliosque in Civitate hac Amicos, plerique etiam Collegæ Kilonienses suis decorarunt Epicediis (47.). Kilonii, in Professione gemina Historico-Oratoria, Joh. Burchardus Majus, Pfortzensis, eodem in Gymnasio Marchionatus Badensis Durlaceno antea functus munere, in Poëtica autem Henr. Muhlius, Bremensis, Auditor ipsius, Theologiam etiam simul, Linguasque Græcam & Orientales, docere paulo post jussus, Successor ei obtigit.

XXII.

(47.) Leguntur illa in *Appendice Differt. Acad, p.* 127-137.

XXII. Eccum habes, Lector Benevole, Historiam Vitæ atque Excessus DANIELIS GEORGII MORHOFII, Polyhistoris nostrorum temporum plane eximii, compendiosam, quem uti Polymathiæ universæ, Sublimioris pariter atque Elegantioris, peritia insigni excelluisse supra jam asseruimus, ita, haud temere, aut assentandi studio, a nobis id esse factum brevi jam singularum utriusque partium, & Meritorum τῦ Μακαρίτυ in has plurimorum, Recensu, ostendemus. Theologiæ sincerioris quam solida instructus fuerit scientia, vel solæ ostendunt profundæ de rebus divinis Meditationes, in Carminibus ac Programmatis Sacris obviæ, non soli inhærentes Theoriæ, sed Praxin etiam Christianam, uti par est, ubiqve serio inculcantes. Inter Affecta ipsius, suo infra loco enumeranda, Commentaria & Schediasmata Argumenti Theologico-Philosophici, Theologico-Historici ac Theologico-Politici, qvæ molitus aliqvando est, tibi se offerent complura. Sed consilium de istis perficiendis maturiori ætate abjecit, tum qvod sacrum istud multorum assidue de Mysteriis litigandi Cacoethes, cujus vitio Theologia in Matæologiam non raro degenerat, aversaretur, tum ne πολυπραγμοσύνης, in messem alienam falcem immittentis, a Zelotis accusaretur immodestioribus. Suos ergo in Doctrina Sacra profectus Vitæ ac Morum pietate exprimere, qvam Scriptis ambitiose ostentare, maluit, Joh. Frid. Gronovium imitatus, Polyhistorem magni itidem nominis e Cimbria Batavicum, qvi a Christophoro Arnoldo, Theologo Noribergensi, de Periocha Josephi, qvæ Jesum Servatorem summis decorat laudibus, controversa, rogatus sententiam, ita An. 1651. illi respondit (48): *De loco τῦ ἑλληνίζοντος Ἑβραίυ noli me in palæstram istam vocare. Τοῖς μαθῦσι γράμματα res expeditissima est. Sophistis non potest persuaderi, qui statim ad impietatem Bonis Viris objiciendam, & Grammaticos esse Theologiæ (quam isti in Sophisticen converterunt) ignaros, decurrunt. Hoc Scaligero, Casaubono, Salmasio, accidit. Itaque constitui ansas istas calumniaturis non dare, & Vita potius ac sententiis pietatem, ac si quid in sacris profeci, ostendere, quam quæstiones, quas sui fori esse putant, tangendo ostentare.*

XXIII. Juris eum Consultissimum fuisse nemo inficiabatur, qvi illius potissimum studio juvenem incubuisse, Praxi ejusdem in Palæstra forensi a Parente fuisse destinatum, Doctorisqve Titulo mature satis reportato, Scholas, tam Rostochii, qvam Kilonii, Juridicas privatim subinde aperuisse, imo & de Morborum ac Silentii Jure Diatribas edidisse eruditas, integros autem, una cum Juris Romani ἱστορυμένοις, promisisse Commentarios, cognoverit. Medicinæ peritiam haud contemnendam, præter Schediasma *de Morbis, eorumqve Remediis*, Juridicum, modo laudatum, tot egregii, qvibus Philosophiam Naturalem, hujus matrem, illustravit, Labores, Editi atqve Inediti, Autori suo vindicant. Præ ceteris tamen ejus partibus, Chymiam, & imprimis qvi-

(48.) In Epistola ad Arnoldum, quam in hujus *Testimonio Flaviano p.* 204. 205. invenies.

dem Arcaniorem illam χρυσοποιητικὴν, deperiit, cujus ficut Junior, in *Epiſtola de transmutatione Metallorum*, egit Hyperaſpiſten, ita, accreſcente ætate, longe adhuc majori flagravit ſtudio, Operationibus etiam, ſi diutius vixiſſet, manum forſitan admoturus. Qvod ab eo factum non eſſe, Joh. Ludov. Hannemannus, Collega, uti video, dolet, (49.), cum *ſub tali fuerit natus conſtellatione, qua felicem iſtis exitum promittat, ea præterea pietate, candore & amore in pauperes, qvi beneficium hoc ipſi a Deo potuiſſent impetrare.* Verum iſtam Chymicorum Ἀςρομάντειαν, & vanas pollicitationes, parum moramur, nec diſſimulamus Nævum Morhofii, ex qvo ſtudiis hiſce Hermeticis animum applicuit, in nimiam ac ſuperſtitioſam qvandam prolapſi credulitatem, Chymicis pleriſqve familiarem, cujus vitio Vir cetera Κριτικώτατος Narrationes de his rebus falſas aut incertas pro veris, Scriptaqve iſtius argumenti ſpuria, Veteribus ſuppoſita, pro genuinis, juſto audacius ſubinde venditavit. Qva de re infra, ubi de *Epiſtola de Transmutatione Metallorum, Libroqve Primo Polyhiſtoris Literarii*, erit dicendum, plura forte monebuntur.

XXIV. Inter Diſciplinas Philoſophicas, Metaphyſicam & Logicam haud qvidem neglexit, ſed difficilibus tamen, qvibus Scholaſticorum culpa hodie ſcatent, nugis, facete a ſe in Poëmate de Ente Rationis Satyrico exploſis, immorari ingenio ſuo merito putavit indignum. Naturalem contra Philoſophiam ſumma excoluit atqve illuſtravit diligentia, Eclecticum ubiqve agens, *nullius in Magiſtri verba jurare addictum*, ſed Veteres Recentioribus jungentem, & ex illorum Ratiociniis, horumqve Experimentis, ſedulo ex Hiſtoria Philoſophica Novantiqva collectis, ac judicioſe inter ſe collatis, vero propiora ſolerter ſeligentem. Qvod Inſtitutum perpetuo ei arriſiſſe, præter *Stentorem* Ὑαλοκλάστην, ſive ingenioſum de Vitro, certo vocis humanæ ſono diſrupto, Commentarium (peritiæ etiam ipſius Diſciplinarum Mathematicarum, Muſicæ inprimis & Acuſticæ, teſtem omni exceptione majorem), qvas *de Sole Igneo, Metallorum Transmutatione & Senſuum Paradoxis*, publicavit, Diatribæ oſtendunt, & *Hiſtoria* integra *Naturalis* Bipartita, luculentius confirmabit. Nec minus de Practica illum Philoſophia bene eſſe meritum, licet nihil propemodum hujus Argumenti a ſuperſtite, præter prima *Theologiæ Gentilis Poëticæ* lineamenta, ſit editum, patebit, ſi, qvæ *de Heroibus, Bono Viro, Fatoqve Politico*, una cum *Polyhiſtore & Polypragmone Civili*, eſt pollicitus, aut in Tacitum jam olim commentatus, ultimam Autoris ſui manum ſunt experta, & in lucem proferri poterunt.

XXV. E Linguis, Hebræam eum Stettini jam familiarem ſibi reddidiſſe, ſupra eſt monitum. Græcæ (qva Carmina etiam ſubinde haud infeliciter exaravit) cognitione paucis, Latinæ autem (cujus dictionis puræ atqve urbanæ genium qvam accurate perſpexerit, vel ſolus *de Patavinitate Liviana* Commenta-

(49.) *in Ovo Hermetico-Paracelſico, ſive Tr. de Auro p.* 283.

mentarius testabitur) peritia interiori nemini coævorum fuit secundus. Qvid qvod primus ferme veras utriusqve in Germanica Veteri vestigavit Origines, in Scripto, cujus jacturam merito dolemus, *de Linguarum Græca ac Latina Novitate*, si diutius vixisset, detegendas. Specimen istius, uti & *Originum*, qvas expectari a se itidem jussit, *Germanicarum*, perquam luculentum exhibet Commentarius *de Lingua & Poësi Germanorum* Germanicus, An. 1682. juris factus publici. E qvo etiam, qvantum Vernaculæ sibi Teutonum Linguæ ornandæ atqve illustrandæ studium impenderit, nec minus, qvantam Belgicæ, Anglicæ (cujus notitia etiam Tyrones Academicos Kilonii aliqvoties imbuit), Danicæ, Svedicæ, Gallicæ, Italicæ, & aliarum Europæarum Vulgarium, peritiam sibi comparaverit, perspicies. Qvantus Rhetor fuerit, Opuscula *de Arguta & Copiosa Dictione*, *scribendisqve Epistolis*, Posthuma, etsi limam nondum & manum experta ultimam, una cum aliis hujus generis etiamnum ἀνεκδότοις; Quantus autem Orator ac Poëta, *Orationum* & *Programmatum* Academicorum, nec non *Carminum* Latinorum atque Germanicorum, integra, quæ in luce publica versantur, & applausum Eruditorum omnium meruerunt unanimem, Syntagmata, suis jam §. 15. ornata laudibus, satis superque evincunt.

XXVI. In Historia tandem, quam publice Kilonii docuit, & Re Antiquaria, versatissimum Polyhistorem nostrum fuisse, Schediasmata, quæ de *Theologia Politica*, *Novo Anno*, *ejusque Ritibus*, *ac Principe Medico*, evulgavit, paucula quidem, sed eximia, Lectoribus suis facile persuadebunt, & ut *Historiæ Cimbricæ*, *Mysterii Septentrionis*, ceterorumque affectorum, jacturam eo vehementius doleant, eosdem incitabunt. Nullo tamen Noster ingenii monumento doctrinam suam multiplicem, insignemqve simul judicii accurationem, Orbi Literato magis approbavit, qvam postremo omnium, *Polyhistore* scilicet triplici, *Literario*, *Philosophico & Practico*. Qvo non solum Historiam, cujus scientissimus erat, Literariam pene universam perseqvi, sed suas etiam de omni Literarum genere Observationes, ac Judicia de Scriptoribus Linguarum, Scientiarum & Artium singularum, ἐξοχωτέροις, e Lectionibus 30. Annorum Academicis, ceterisqve Laboribus, qvos absolvi a se non posse prævidebat, Affectis, exhibere, est aggressus. Qvod Opus, Pandectarum titulo dignum Pansophicarum, etsi Partis tantum Primæ, sive *Polyhistoris Literarii*, tres Libri priores, qvi soli manum Autoris sui ultimam, mortis immaturæ ceteris subtractam violentia, sunt experti, hactenus prodierunt, adeo tamen eruditis ferme omnibus, ceu Phidiæ qvoddam signum, placuit, ut reliqvorum, e Schedis defuncti & Acroasibus Academicis, tumultuariis licet, & minus perfectis atqve accuratis, Editionem flagitare, per aliqvot jam lustra, non cessaverint. Qvibus illorum votis qvatenus jam satisfiat, infra, in *Polyhistoris* hujus Historia, fusius exponetur.

XXVII. Sed erunt forsan, qvi hactenus a nobis de Eruditione Morhofii, in omni Literarum genere, multiplici & præclara, ad Titulum Veri Polyhistoris ei vindicandum, in medium allata, aliorum ævi nostri Polyhistorum ac Hominum Eruditorum Suffragiis, Elogiisqve eidem passim tributis, ut fidem eo facilius mereantur, desiderent confirmari. Horum votis, licet a CASP. THURMANNO, JCto erudito, & Morhofii ipsius laudes (50.) merito, in Sylloge Elogiorum τȣ̃ Μακαρίτȣ, §. 4. jam commendata, aliqvatenus iis sit satisfactum, morem lubentes geremus, præsertim cùm justo pauciora sint, qvæ ille congessit, & pleraqve nobismet etiam observata. Nec tamen omnia promiscue, ex Analectis nostris, copiam judiciorum istiusmodi honorificorum suppeditantibus ingentem, huc transscribemùs, sed potiora tantum, & a Scriptoribus singularum ferme Europæ cultioris gentium ἐξοχωτέροις, aut famam saltem aliqvam doctrina haud vulgari jam assecutis, profecta, ceteros obscuriores haud morati, brevitatis studio, seligemus.

XXVIII. Agmen ducant ITALI, & hos inter, Jesuitæ duo Romani, doctrina multiplici, Sacra atqve Profana, nomen jamdudum celebre ubiqve terrarum consecuti. Alter horum, ATHANASIUS KIRCHERUS, gente Germanus, in *Phonurgia Nova*, A. 1673. edita, *Virum Eruditum*, alter autem DANIEL BARTOLUS, Ferrariensis, *in Libro de Sono & Tremoribus Harmonicis*, Sermone Italico Bononiæ A. 1681. excuso (51.), *Autorem Doctum*, Morhofium nostrum salutat. Loca utriusqve integra §. 63. in *Epistola de Scypho Vitreo sono Vocis humanæ disrupto*, honorifice ab ipsis allegatæ, Historia, αὐτολέξει recitabuntur. Accedat his tertius BENEDICTUS BACCHINUS, Casinensis, & Ducis Mutinensis Historiographo Theologiæ in Acad. Bononiensi A. 1693. factus Professor, qvi, in Ephemeridibus suis Literariis Anni 1692. Parmensibus, Italice exaratis (52.), Epistolæ Viri Illustris, Godofr. Gvilh. Leibnitii ad Ant. Magliabecchium Excerpta, &, in istis, hoc de Morhofio, ejusqve *Polyhistore*, judicium exhibet, ab Achille Daniele Leopoldo, JCto Lubecensi eximio, mihi communicatum: *Havendo il Sig. Magliabechi, con sue Lettere al solito dottissime, relevato alcuni sbagli presi dal Morhofio nel suo Polistore, il Sig. Leibnitio gli accorda proceduti dell' imperfetta notitia delle cose, e delle Lingue ad' esso estranee, quantumque fosse il Morhofio huomo di gran lettione, di vasta eruditione, Poëta egregio e Filosofo buono, e sia desiderabili il vedere uscita la continuatione dell' opera sodetta, un Tomo di cui manoscritto si dice in istato da uscir posthumo alla luce.*

XXIX. Italos GALLI seqvantur. E qvibus AUTOR *Continuationis Europæ modernæ* (Suite de l' Europe Vivent), qvæ Genevæ A. 1671. prodiit, ANONYMUS, in Professiorum Academiæ Kiloniensis ἐξοχωτέρων Recensu (53.), se-

(50.) *Lib. I. Polyhist. Lit., c. 18., p. 211.* (51.) *Tract. III., c. 8.* (52.) *pag. 67.*

(53.), seqventi Nostrum dignatus est Elogio: *G. D. Morhof, Professeur en Philosophie, outre sa profonde Erudition, est admirable dans la Poesie, & pour le beau fair de il, & pour la netteté de l' expression.* ÆGID. MENAGIUS, Vatum Galliæ modernorum Celeberrimus, Poëmata Morhofiana tanta prosecutus est admiratione, ut Poëtarum eum Germaniæ Principem (*Le Premier Poete de l' Allemagne*), in *Anti Bailleto* suo (54.), appellare non dubitaverit. Nec minus honorificum est HENR. BASNAGII, JCti πυλυμαθεστάτυ, ob religionem patria extorris, in Diario Gallico Anni 1688. Literario (*l' Histoire des Ouvrages des Sçavans*), de Scriptis Nostri omnibus Judicium (55.), quæ suo ille Idiomate vocat *Ouvrages remplis d' une Literature, si agreable, & si curieuse.*

XXX. Inter BATAVOS, JANUS BROUKHUSIUS, Vates & Elegiarum præsertim Artifex cultissimus, cum Anno superiori (1701.) Sebast. Kortholto, Viro Clarissimo, de Professione Academiæ Kiloniensis gratularetur Poëtica, a Morhofio antehac ornata, seqventi Prædecessorem hunc ipsius celebravit Disticho:

Scilicet his Ingens quondam Morhofius orsis
Ingenii cœpit promere ditis opes.

THOMAS CREENIUS, Philologus, qvem Germania Belgio largita est Fœderato, plurimæ lectionis Doctissimus, in *Animadversionibus* suis, quarum lectione haud parum delector, *Philologicis ac Historicis*, *Virum* eundem salutat (56.) *Eruditissimum*, *harumque rerum* (ad Historiam spectantium Literariam) *apprime prudentem*, ac (57.) *Polyhistorem Celeberrimum;* PETRUS vero RABUS, cui Batavi Ephemerides debent Literarias, patrio scriptas Idiomate (58.), Eenen Hoofdmann van't gilde der Boeckwijzen.

XXXI. Nec minus dotes ingenii Morhofiani eximias, & Venæ imprimis Poëticæ præstantiam, Noster admiratus est Septentrio. Testem e DANIS allego Censorem Poëtarum, qvos inter ipse eminuit, dexterrimum, OLAUM BORRICHIUM, ita (59.) de Nostri Latinis judicantem Pœmatis: *D. G. Morhofii Poëmata ipsæ Gratiæ finxisse videntur, ita, in omni Carminum genere, in omni argumento, lecta ei dictio est, subtile judicium, inaffectata jucunditas, clausulæ argutissimæ. Quam fœcundam & versatilem venam declaravit in Pontici & Accæ nuptiis? Sed &, si Autoschediasmata consulantur, si Miscellanea Poëtica, Veneres, Funera, Epigrammata, ubique cura, nitor, lepos & beata ubertas occurrunt.* Germanica JOH. OLAVIUS, Parochus in Jutia Randrusiensis, Poëta & ipse venustissimus, in Elegia de Poëtis singularum gentium Vernaculis potioribus, quam Petri Sylvii *Grammaticæ* A. 1685. præmisit *Danicæ*, versu hoc commendavit Pentametro:

Morhofii purgat Musa beata Sliam.

OTTO-

(53.) p. 498. (54.) *Tom. II.*, *p.* 71. (55.) *M. Jun. A.* 1688., *p.* 158. (56.) *P. I*, *c.* 1. *p.* 9. (57.) *P. II.*, *c.* 1. *p.* 18. (58.) *in Bibliotheca Europæa* (dem Boeckzaal van Europa), Batavice edita, *M. Sept. & Oct. A.* 1699., *p.* 252. (59.) *Diss. IV. de Poëtis Latinis*, §. 162. *p.* 133.

OTTONI SPERLINGIO Juniori, JCto multiplici doctrina conſpicuo, & Auguſtiſſimi Danorum Regis Conſiliario, in Opere (quod beneficio Auctoris penes me habui), de *Fœminis doctis*, *ἀνεκδότῳ*, ſed luce publica digniſſimo (60), *Princeps fere* audit *Seculi noſtri Poëta;* FRID. ROSTGARDO autem, Archivi Regii Ephoro (61.), *Celeberrimus Academiæ Kilonienſis Polyhiſtor.*

XXXII. E SVECIS, LAUR. NORMANNUS, Theologus Academiæ Upſalienſis πολυμαθέςατ@, in Epiſt. ad Sam. Reyherum de Noſtri Obitu falſo credito, M. Apr. A. 1683. ſcripta (62.), Virum eum ſalutat, cujus *Famæ celebritas, pulcherimis elegantiſſimi ingenii monumentis, maxime Poëticis, dudum parta, quo inpoſterum aſſurgeret, vix habebat, & qui ſolida certaque nominis immortalitate vivus valensque fruebatur*; in Carmine autem, quo *Hebraismum* Matthiæ Waſmuthi *Reſtitutum* celebravit, Panegyrico, Holmiæ A. 1673. edito, *Muſam* ejusdem *Phœbeæ* judicat eſſe *proximam.* Collegæ Normanni, JOH. BILBERGIO, Mathematico inſigni (63.), *Vir* itidem audit *Celeberrimus, & verum Seculi ornamentum.*

XXXIII. BORUSSORUM de Morhofio judicium exponant MART. KEMPIUS, Bibliothecæ olim Academicæ Regiomontanæ Præfectus (64.), *Elegantiſſimum Oratorem & Poëtam*, SAMUEL SCHELGVIGIUS, Profeſſor Gymnaſii Gedanenſis Theologus (65.), *Virum ſummum, & jam pridem Orbis Eruditi admirationem meritum*, ac CHRISTOPH. BEHRIUS, ejusdem Gymnaſii Rhetor (66.), *Virum Incomparabilem*, eum appellantes. LIVONORUM autem HENNINGUS WITTENIUS, Athenæi patrii Rigenſis Profeſſor, ſcriptis compluribus de Hiſtoria Literaria Recentiori non male meritus, a quo in *Decadis III. Memoriæ Philoſophorum Renovatæ*, ipſius An. 1677. inſcriptæ Nomini, frontiſpicio, *ICtus exactiſſimus, Vir virtute, prudentia, pietate, Myſteriorum Naturæ maximorum penitiori ſcientia, perquam inclytus, Seculi Ornamentum, Poëtarum Princeps, Suaviſſimum omnis Eruditionis Delicium, Amoeniorumque Literarum Aſſertor ac Vindex ſtrenuus*, alibi autem (67.) *Polyhiſtor Ingenioſiſſimus*, vocatur.

XXXIV. GERMANIAM Noſter matrem agnovit, &, Scriptis ſuis ac Laboribus omnis generis Literariis, a contemptu Exterorum ſuperciliofo, cum paucis aliis, vindicavit, magis etiam vindicaturus, ſi, quam toties promiſit, *de Meritis Germanorum in Literas* Commentationem perficere, lucique ſiſtere publicæ, per fata ipſi licuiſſet. Quis ergo miretur, longe eum plures quam alibi & propemodum innumeros, ſuorum hic in Literas Merito-

rum

(60.) *num.* 195. (61) *in Præf. Deliciarum Poëtarum Danicorum.* (62) Ejus Fragmentum Continuator vitæ Morhofii huic, *in Append. Differtt. Acad. p.* 44. 45., *inſeruit.* (63) *Aphorismis Miſcellaneis*, Upſaliæ A. 1688. editis (quos Thurmannus *in Elog. Morh. p.* 52. allegat.), *p.* 4 (64.) *in Tr. de Oſculis p.* 913. (65.) *in Programmate Joh. Pet. Titii, Eloqv. Profeſſoris. A.* 1698. *conſecrato Exequiis.* (66) *in Programmate Profeſſionis ſuæ Auſpicali, A.*1688. *publicato.* (67) *in Præfat. Tomi I. Diarii Biograph. Sec. XVII.*

rum præcones, dotiumqve ingenii admiratores, inveniſſe? Nos, inſtituti memores, potiores ſeligemus, primumque hos inter locum tribuemus ACTORUM ORBIS ERUDITI, qvæ Lipſiæ, per qvatuor jam luſtra, qvotannis prodiere, COLLECTORIBUS celeberrimis. Ab his, *M. Sept. A.* 1682. (68.), Vir vocatur *Doctiſſimus, Germanicorum, Latinorum Græcorumque Carminum venuſtate nulli Poëtarum ſecundus*, M. Majo autem A. 1683. (69) in *Stentoris* Ἱαλουλάςυ Recenſu, verbis extollitur ſequentibus: *Inter ævi hujus Panepiſtemonas referendus vel maxime venit D. G. Morhofius, Profeſſor Academiæ Kiloniensis, celeberrime jamdudum florens. Neque enim intra Themidis, cujus ſumma Axiomata jamdudum obtinuit, ſeſe continere poteſt cancellos, quin libero & excelſo animo per latiſſimos ſcientiarum lingvarumque omnium campos fertur, Poëſeos quippe & Eloquentiæ, quas publice profitetur, Antiquitatis item omnis, atque uti Philoſophiæ univerſæ, ita Naturæ imprimis Arcanorum, & olim & recens inventorum, conſultiſſimus.* Quibus, ſub finem Recenſus iſtius, hæc adduntur; *Sed Autorem inſpicere ipſum pretium erit operæ. Is enim, uti Cornu Copiæ quoddam eſt Eruditionum non trivialium, ita legentes quoque ſic delectabit, ut ardentiſſimum in ipſis reliquorum ingenii fœtuum, quos affectos perfectosque domi fovet, deſiderium accendat.* M. Aug. A. 1686. (70.), *Præfulgidum* ab iisdem *Academiæ Chriſtian-Albertinæ Lumen* eſt appellatus, &, biennio poſt, M. Oct. A. 1688. (71.), in Summorum Capitum *Partis Polyhiſtoris Literarii prioris* Enarratione, hoc mactatus Elogio: *Hanc Eruditionis partem, qua omnes omnium Scientiarum ac Artium Scriptores ſcrutatur & explorat, commonſtrare ſatagit doctiſſimus & in omni literarum ac diſciplinarum genere probe verſatus Autor; qui, cum nihil ferme ignoret, infinitos Libros legerit, & res omnes mente complexus de iisdem eleganter & ornate ſcribere valeat, uni quaſi Syſtemati univerſæ Eruditionis Apparatum includere, &, ſub Polyhiſtoris Elogio, omnem ſcientiarum complexum, aut Polymathiam, exhibere, inſtituit. -- Quam provinciam quin Vir omnigena eruditione inſtructus inſigniter exornaturus, & vaſtum licet argumentum, pro doctrina, qua ingenti valet, digne executurus ſit, dubitare nos non ſinunt, quos jam dedit, priores duo Libri.*

XXXV. A. 1691., M. Sept. (72.), Mors ejus Literatis hiſce verbis eſt annunciata: *Diſſimulare non poſſumus Celeberrimi & ſæpius nobis in his Actis ex merito laudati Polyhiſtoris, lugendum univerſo Orbi Literato obitum, quippe qvi Lubecæ, d. 30. M. Julii proximi, ex diuturno langvore & Cachexia, A. æt. 55., expiravit.* A. 1697., M. Jun. (73) ſequens de Poëmatis ipſius, ac Autore ſimul illorum, judicium legitur honorificum: *Inter cæteras feliciſſimi ingenii Morhofiani dotes, quibus Vir Doctiſſimus rem Literariam ornavit, &, præclaris variisque editis ingenii induſtriæque monumentis, æternam nominis famam ſibi acquiſivit, non poſtrema fuit Carminis pangendi, & ſcientia, & facultas. Rei quidem Poëticæ quæ fuerit in eo ſcientia, quamque recondita diviniæ hujus Artis cognitio, ex eruditiſſimo ejus de Germanorum Lingva*

d & *Poëſi*

(68.) *p.* 271. (69.) *p.* 194. 197. (70.) *p.* 418. (71.) *p.* 564. 565. (72.) *p.* 448. (73.) *p.* 261.

& Poëſi diſcimus Commentarrio. Qua vero polluerit carminis etiam ſcribendi facultate, & quam dextrum in huc ſenſerit Apollinem, argumento eſſe poterunt, cum Germanica Carmina, memorato Libro ſubnexa, tum Latina cumprimis longe plurima diverſis temporibus ab eo compoſita atque edita Poëmata, nunc ab Hæredibus optimo conſilio in unum Corpus collecta. An. 1698., M. Jul. (74.), *Orationum* ejus, junctim editarum, Recenſus ita inchoatur: *Qui dicendi artes, legesque Carminis, magna, dum viveret, laude profeſſus eſt, D. G. Morhofius; æternum Kilonienſis Academiæ Ornamentum, idem & Oratoris, & Poëtæ, nomen decusque raro exemplo egregie ſuſtinuit; quod nec Ciceroni, nec Virgilio, contigiſſe ſcimus &c.* Anno tandem 1699. M. Jul. (75.), ubi Voluminis *Diſſertationum* ſiſtitur σκιαγραφία, Elogium hoc plauſibile, cum Autore illis commune, obſervabis: *Qui toti Erudito Orbi invidendis ingenii monumentis dudum innotuit, Vir Celeberrimus, D. G. Morhofius, Diſſertationibus quoque Academicis, exquiſitiſſimis iis, & admodum ſolerter elaboratis, famam haud mediocrem aſſecutus eſt.*

XXXVI Lipſienſibus ſubjungimus Scriptores reliqvos Literariarum, qvæ Germanico in Germania prodierunt Idiomate, Ephemeridum ἐξοχωτέρως. Hos inter, CHRISTIANUS THOMASIUS, ICtus novellæ Academiæ Saxo-Halenſis Celeberrimus, cujus παῤῥησία in Cenſuris Literariis ἀπροσωπόληπτος, & adulari neſcia, nemini non innotuit, Morhofium, in *Cogitatis*, qvibus Libros varios recenſuit, *Menſtruis Jocoſeriis* (67). *Virum* ſalutavit *Doctum*, *multaqve lectionis* (Einen gelahrten und vielbeleſenen Mann), imo *admirandam* agnovit (77.) ejus eſſe *Eruditionem*, & ſingulis Germaniæ Academiis Morhofium aliqvem exoptavit, a qvo ſolidioris doctrinæ, veræque πολυμαθείας, Studia in iis reſuſcitentur. WILHELMI ERNESTI TENZELII, Ducum Saxonicorum Hiſtoriographi, Scriptoris πολλῶν ἄλλων, ob variam atqve reconditam Eruditionem, ἀνταξίῳ (cui alibi etiam (78.) Noſter *Lumen* audit *Academiæ Kilonienſis Clariſſimum*), *Dialogi Menſtrui de Libris Recentioribus Vernaculi* plurimis, & admodum luculentis, Polyhiſtorem hunc Cimbricum paſſim ornant Elogiis. Recenſu *Polyhiſtoris* ejus *Literarii* illos A. 1689. eſt exorſus, Noſtrumqve ad ſcribendum Syſtema Hiſtoriæ Literariæ, præ aliis omnibus eſſe idoneum, dotibusqve neceſſariis univerſis, ingenio ſc., judicio & doctrina, inſtructiſſimum, ad Orbis Literati totius conſenſum provocans, judicavit (79.), ſub finem vero anni ejusdem (80.) *Virum* ſalutavit *Præſtantem*, *quem non Germani ſolum, ſed & Galli, Angli & Batavi, certatim venerantur.* A. 1690., M. Dec. (81.), unum eum ſibi inſtar omnium Academiæ Kilonienſis Profeſſorum eſſe eſt profeſſus, & A. ſeqv. 1691., M. Ap. (82.), peculiarem ipſi optavit addici Bibliopolam, curæ ſumptuque ſuo ſola illius Scripta ἀνέκδοτα atque Affecta luci expo-

(74) *p.* 419. (75.) *p.* 289. (76.) *M. Nov. A.* 1689., *p.* 968, (77.) *M. Aug.* 1688., *p.* 275. 288. (78.) in *Præfat. Judiciorum de Symbolo Athanaſiano*, A. 1687. editorum. (79.) *M. Jan. A.* 1689. *p.* 10. (80.) *M. Dec.*, *p.* 1277. (81) *p.* 1139. (82.) *p.* 307.

expofiturum publicæ. M. Sept. ejusdem Anni 1691. prolixus admodum eft in obitu ejus deplorando, & dotibus meritisque defuncti in Acad. Cimbricam, totamque Remp. Literariam, fufe, Epicedii Muhliani ductu, celebratis, voto Editionis Pofthumorum ejusdem ferio digreffioni huic finem imponit (83.). Menfe Februario Anni 1692. (84.), Virtutes illius deprædicat Homileticas, ipfumque, Virum licet extra controverfiam πολυμαθέςατον, nihilo tamen minus, Gerh. Joh. Voffii & Herm. conringii prementem veftigia, ab omni faftu atque arrogantia fuiffe alieniffimum, &, in converfatione, cum Doctiffimis pariter ac femidoctis, affabilem & humanum, obfervat. Plura eorundem Dialogorum loca coacervare fuperfedeo. Clar. ECCARDUS tandem (id enim Scriptoris hujus Ἀνωνύμου Doctiffimi verum effe cognomen perhibent), Menftrua Librorum Recentiorum Excerpta, Hannoverana, Illuftris Leibnitii, ante biennium, concinnare aggreffus aufpiciis, quanti Morhofiana omnia faciat, fatis fuperque oftendit, dum voto fuo Editionis Reliqviarum Polyhiftoris fequentia fubjunxit, Latine a nobis tranflata (85.): *quæcunque e calamo Doctiffimi profluxere Morhofii, imperfecta licet fint, non poffunt tamen non erudita effe atque utilia.*

XXXVII. E Ducatu Brunfvicenfi teftes πολυμαθείας Morhofianæ, præter Mufagetam (quem modo laudabamus, cujusque de Noftro judicium §. 28. jam eft exhibitum) illius, ac Germaniæ reliquæ, incomparabilem, GOTHOFREDUM GUILH. LEIBNITIUM, allegamus Polyhiftoras duos Academiæ Juliæ Inclytos, JOH. ANDR. SCHMIDIUM, Theologum, & HENRICUM MEIBOMIUM, Medicum, utrumque magni merito fuo nominis. Quorum prior *Splendidiffimum Orbis Literarii Sidus* (86.), *&* *Magnum Polyhiftorem* (87.), pofterior autem *Eruditi Orbis & Amicitiæ fuæ Decus* (88.), *Poëtamque infignem, & varia eruditione confpicuum* (89.), τὸν Μακαρίτην appellare non dubitavit.

XXXVIII. Quanta in Ducatu Megapolitano, & Academia Roftochienfi, quibus prima famæ fuæ Nofter aufpicia debuit atque incrementa, de illius, admodum adhuc Juvenis, ingenio ac doctrina fuerit expectatio, præter ANDR. TSCHERNINGII, Anteceffloris, Choriambos *Difputationi de Jure Morborum*, A. æt. 19. publicatæ, adjectos (90.), Programma docet LAUR. BODOCKII, Rhetoris Academici, quo publicam Poëmatis in Guftavi Adolphi, Principis fui, Natalem ab eo conditi, recitationem A. 1660. indixit (91.). In ifto enim *Juvenis* appellatur *indolis infignis, egregiæ eruditionis, magnæ fpei, atque exaggeratæ virtutis & doctrinæ, gloriam Virorum, qui monumen-*

 ta in-

(83.) p. 801-808. (84.) *p.* 233. (85.) im monathlichen Auszuge aus allerhand Büchern, *M. Majo A.* 1701., *p.* 60. (86.) *in Diff. de Muris Hierichuntis collapfis p.* 23. (87.) *in Diff. de Pfeudo-Novo Teftamento p.* 6. (88) *in Præfat. Additamentorum ad V. H. Vogleri Introduct. in Notit. Bon. Scriptorum, p.* 122. (89.) *in iisdem Addit. p.* 186. (90.) V. eos in *Append. Differt. Acad.* Morhofii p. 62. 63. (91) *ibid.* p. 63. 64. 65.

ta ingenii & doctrinæ per Orbem Literatum disseminarunt, Deo Auspice, æquaturus. Quanto vena ejus Poëtica ibidem fuerit in pretio, AUG. VARENII, Theologi Rostochiensis, ostendit judicium justo benignius (92.), quod, *Maronem* a Morhofio *ingenio cantuque superari*, audacter contendit. Ostendunt JOSUÆ ARNDII, Aulæ Güstroviensis Protecclesiastæ, Elegi, tum illi, quibus de Magistri titulo An. 1660. ei est gratulatus, Distichio (93.) Nostrum compellantes sequenti:

Nam, post quæsitas HeinsI Grotiique Camœnas,
Dignior ingenio non erat Urna tuo;

tum Nuptialis, in quibus hoc celebratur Tetrasticho (94):

Ille solet Tiberis quiddam testudine majus,
Et canere ad Grajos Carmina docta sonos.
Ille movet, quicquid Germania possidet artis,
Et palmam Batavis reddidit ambiguam.

Nec minoris eum a modernis Rosceti Varniaci Professoribus fieri, vel solus testimonio suo evincet JOH. FECHTIUS, Theologus illius Primarius, a quo, in *Præfatione Historiæ Universalis* Joh. Henr. Boecleri (95.) *Polyhistor* salutatur *Admirabilis.*

XXXIX. In Superiori Saxonia, e Scholæ Leucoreæ Professoribus, GEORG. CASP. KIRCHMAIERUS, Rhetor Seniorque Academicus, *Virum* eum appellavit *ingenii admirandi, ad Physin & Poësin maxime ornandum peridoneum* (96), *Virum ad ingeniosa & recondita scrutanda natum, cujusque nihil inaccessum est ingenio* (97), ac *Vatem, cui principem locum Pater Phœbus inter Seculi nostri dedit Poëtas* (98.) E Novellæ Academiæ Saxo-Halensis Luminibus, plures Morhofianorum in Literas Meritorum allegari merentur Admiratores, VITUS LUDOV. SECKENDORFIUS scilicet, primus ejus Cancellarius, & Decus Nobilitatis Eruditæ Æternum, cui (99.) Noster *Vir* audit *merito suo longe sibi charissimus, & æstimatissimus, in quo habet Germania, quo Genti nostræ gloriam omnigenæ & exquisitæ Eruditionis, qua ingenii viribus & indefesso studio eniti licet, afferat,* SAM. item STRYKIUS, JCtus (100.), *Virum meritis in rem Literariam Illustrem*, FRID. HOFMANNUS, Medicus (1.), *Virum supra Seculi genium Doctum*, & CHRISTOPHORUS CELLARIUS, Philologus excellens (2.), *Decus Academicæ Kiloniensis insigne*, eundem salutantes.

XL. Sed dudum nos in Tempe sua revocat Misnia, hujusque Occllus

(92.) *in Epithalamio, A.* 1671. *scripto. V. Append. cit p.* 96. (93.) *in ead. Append. p.* 69. (94.) *ibid p.* 95. (95.) *p.* 10. *apud. Thurmannum in Elog. Morb. p.* 51 (96.) *in Ep. de Noctiluca constante p.* 20. (97.) *in Comm. de Phosphoris, Natura Lucis & Igne, p.* 31. & 69. (98.) in Jambis ad Morhofium, in *Appendice Poëmatum* hujus *Latinorum Adoptiva p.* 938. obviis. (99.) *in Comm. Hist. de Lutheranismo, L.* 3., *Sect.* 21., §. 84. (100.) *in Præfat. Biblioth. Academicæ Casp. Thurmanni.* (1.) *in Exerc. de Cinnabari Antimonii, c.* 65. *p.* 2. (2.) *Programm.* 50., *p.* 357.

lus, Lipsia, Morhofianum nomen jampridem venerari assveta. Sub primum mox in Athenas Cimbricas adventum, nascenti ejus famæ FRID. RAPPOLTUS, Poëta ac post Theologus Philureæ eximius, applausum suum, tum aliis Epigrammatis compluribus, tum seqventi testatus est Tetrasticho:

Principis Auspiciis Parnassus in æthera surgit:
Carmine Morhofi personat ille gravi.
Pace tua liceat mihi dicere, maxime Princeps:
Parnassi Vates alter Apollo tui est.

Gener Rappolti non degener, & in Poëtica Professione Successor, JOACH. FELLERUS, in Poëmate, quo Magistrorum Promotionem, Lipsiæ A. 1673. factam factam, celebravit, Heroico, Morhofium Virum salutavit,

Quem nostra Aureolum mirantur Secula Phœbum;

in Poëmate *de Brabeis Philosophicis* simili An. 1691. edito (3), *Astrum Poli Arctoi rutilum*, *Polyhistorem magnum*, &

Nobile Depositum Cœli, quo Cimbria gaudet,
Quique hodie cluit Aonio Pan magnus in Orbe,

alibi autem (4), *Polyhistorem Kiloniensem incomparabilem.* Novissime etiam *Orationi de Auro* Morhofianæ, Lipsiæ A. 1690., auspiciis Carpzovianis, recusæ, Epigramma ad Autorem subjecit, in quo *Polyhistor* is vocatur *maximus & sine pari*, *Suadaque Cimbrica*, & in ultimo tandem Disticho hac compellatur προσφωνήσει:

Nec mirum, docti cum sis Sol Aureus Orbis,
Aurum si promas efficiasque merum.

Par meritis ipsius pretium statuit AD. RECHENBERGIUS, etiamnum Lipsiæ superstes, qui non in aliis solum Scriptis *Summum Polyhistorem* (5.), *Polyhistorem Excellentissimum* (6.), *Virumque longe doctissimum, & nunquam sine laude nominandum* (7.), appellat, sed & in Jambis, quos Henr. Muhlii Honoribus dicavit philosophicis, ita alloquitur (8.),

Salve erudita, quæ sub Axe Cimbrico
Hodieque floret, Gentis illustre o Decus.

Ultimum inter Lipsienses locum occupet, qvi primum merebatur, FRID. BENED. CARPZOVIUS, Inclytus ille ætatis nostræ Peirescius, in Germanai redivivus, omniumque vere eruditorum, ac, hos inter, Morhofii imprimis, amantissimus, cujus obitum, in Literis ad me Non. Oct. An. 1691. exaratis, hisce verbis deploravit: *Morhofium, Virum Doctissimum, Cimbriæ subtractum esse morte inopinata, nemo non dolet Literis bene cupiens.*

(3.) *p. 2. 30. & 42.* (4.) *in Præf. scil. ad Tobiæ Richteri Metaphrasin German. Meditationum Sacrarum Joh. Gerhardi, Metrice A. 1690. evulgatam, & in Or. de Fratribus Kalendariis p. 19.* (5.) *in Præf. Obstetricis Animorum Edm. Richerii.* (6.) *in Lib. de Studiis Academicis, Sect. II. c. 1. p. 15. 16.* (7.) *ibid. p. 98.* (8.) *V. Append. Dissert. Acad. Morhofii p. 46.*

XLI. Ex Hassia prodeant Professores duo Academiæ Giessenæ Celeberrimi JOH. NICOL. HERTIUS, JCtus, cui Morhofius *Summus* audit *temporibus nostris Poëta*, (9.), & MICH. BERNH. VALENTINUS, Medicus, a quo, in *Declamatione de Physicæ Experimentalis Origine & Progressu* (10.), præcipuis hujus in Germania Illustratoribus merito annumeratur. E Franconia autem JOH. CHRISTOPH. WAGENSEILIUS, Polyhistor Altorfinus, *multæ* Nostrum *Lectionis Virum* salutans, *cujus Mortalitas potius, quam Vita, finem suum attigit* (Einen vielbelesenen Mann, dessen Sterblichkeit sich mehr, als das Leben; nunmehr geendet (11.)), & ERASMUS FRANCISCI, Ornamentum illud Noribergæ e Cimbria adoptivum, quo (12.) Judice *Vir* fuit *longe doctissimus, Philologis principibus accensendus, totumque Eruditionis omnigenæ Orbem pervagatus* (Ein Haupt-eruditer Mann und Haupt-Philologus, der den gantzen Kreiß gelehrter Welt durchlauffen, und derowegen nirgends sich lange verweilen wollen). Sed non vacat nobis omnem Germaniam diutius pervagari, & Morhofii Encomiastas in singulis ejus vestigare Provinciis & Civitatibus. Quæ restant ergo Germanorum Elogia, mentione digna, junctim ordine exhibemus Alphabetico:

XLII. TRAJANO BOCCALINO, Scriptori Ψευδωνύμῳ *Judicii ex Parnasso de Triga Scriptorum Recentiorum* (ipso scil., Matth. Wasmutho & Chr. Thomasio), Cosinopoli A. 1689. editi (13.), *Germanorum* audit *Decus, Singulare hujus Seculi Ornamentum, Reip. Literariæ Præsidium, &, ob variam Eruditionem, alter Eleus Hippias.*

MART. DIFENBACHIO, Ecclesiastæ Mœno-Francofurtano (14.), *Decus Virorum Germaniæ, qui jam vivunt, Eruditorum.*

JOH. GRöNINGIO, JCto Wismariensi (15.), *Vir, cujus in Poësi, Philologicis, Historicis & Physicis, Scripta vastissimum ipsius ingenium, & per omnes Literas diffusum, arguunt: Princeps* item (16.) *Polyhistorum populi suffragio, quo nemo majori studio, doctrina & ingenio, ad scribendam Historiam Literariam accessit.*

CHRIST. GRüBELIO, Gymnasii Mindensis Rectori (17.), *Vir de Re Literaria optime meritus, & Lumen Academiæ Christian-Albertinæ præfulgidum.*

CHRIST. JUNCKERO, Athenæi Schleusingensis Conrectori (18), *Vir post fata immortalis.*

JOH.

(9.) *in Vita Erici Mauricii, Dissertt.* hujus præfixa *Academicis.* (10.) *Octava inter Declamationes reliquas, p.* 82. (11.) im Berichte von der Meister Singer Kunst, Libello Vernaculo, *Commentationi Latinæ de Civitate Noribergensi* A. 1697. adjecto. c. 1., p. 452. (12.) in Scripto Vernaculo contra M. Joh. Matthæum, Jac. Böhmii Hyperaspisten, Apologetico gebrochene Spott-und Läster-Pfeile, p. 427. 429. (13.) *in 4to.* (14.) in Scripto *de Officiis Præceptorum Christianorum* Vernacula (in Thurmanni *Elog. Morhof.* p. 53. allegato) p. 365. (15) *in Cogitatis de Historia Wismariensi, M. Apr. Nov. Lit. Lubec. A.* 1698., p. 50. (16) *in Præfat. Tom. I., Relationum Reip. Lit., A.* 1702. *editi.* (17) *in Diss. de Lingua Germanica Veteri & Moderna, c. 1., p.* 4. *&* 13. (18.) *in Præfat. Tr. de Ephemeridibus Eruditorum.*

JOH. WILH. PETRÆO, Theologo & Præsuli olim Lüneburgensi (19.), *Magnus ille Polyhistor.*

JULIO PFLUGIO (20.) *Vir Clarissimus, deque Re Literaria optime meritus.*

JOH. CHRISTOPH. RUMETSCHIO, Gymnasii Spirensis Rectori (21.), *Musarum Delicium & Holsatiæ Martialis.*

JOH. HADR. SLEEVOGTIO, Professori Acad. Jenensis Medico (22.), *Vir Ingeniosissimus.*

SEV. WALTHERO SLUTERO, præsuli Lauenburgico (23.), *Vir insignis.*

CHRIST. WEISIO, Gymnasiarchæ Zittaviensi (22.), *Vir Magnæ Existimationis* (Ein vornehmer Mann).

JAC. WOLFIO, Prof. Medico Jenensi (23.), *Summus Polyhistor, & Vir Sapiens ac Prudens.*

GOTFR. ZEUNERO (24.), *Vir, cui, quod ad πολυαναγνωσίαν attinet ineffabilem, judiciique acrimoniam, paucos jam pares Orbis habet.*

ANONYMO poëmatum Heliconis Silesiaci Selectiorum (der auserlesensten Gedichte des Schlesischen Helicons), qvæ Francofurti A. 1699. prodierunt, Editori (25.), *Vir in omnibus admirandus & portentosæ indolis* (unser in allem zum Wunder gewordene Morhof).

XLIII. Ex itinere per Europam ferme universam, quod, famæ Morhofianæ, longe lateqve diffusæ, secuti vestigia, confecimus, Literario, in CIMBRIAM nostram revertimur, Tanti Viri Lumine, adoptivo licet, per qvinqve lustra eximie illustratam, dotesqve illius ac merita, qvod *Bona hæc sua nosset*, non minus qvam gentes exteræ, veneratam. Testes allego, ex LUBECENSIBUS, Celeberrimos NOVORUM MARIS BALTHICI & SEPTENTRIONIS LITERARIORUM Collectores, a qvibus cum aliis passim laudibus ornatus est, tum *Celeberrimi Academiæ Kiloniensis Polyhistoris* (26.), & *Delitiarum, imo Oraculi & Miraculi Septentrionis nostri* (27.), invidenda reportavit Elogia. Ab AUG. PFEIFFERO, supremo haud ita pridem Ecclesiarum Lubecensium Antistite (28.), *Claræ salutatur spes magna Juventæ, magna Musarum Gloria, vatesqve, cujus pectore se vetustas cuncta condidit, parem non habiturus*, a GEORG. HENR GOETZIO, Theologo, qui Pfeifferi locum nuper occupavit, multæ doctrinæ & lectionis (29.), *Polyhistor Clarissimus ac Eruditorum facile hodie Princeps*, &, alio in loco (30.), *Magnus & Incomparabilis Polyhistor,*

(19) *in Monumento Wasmuhtiano p.* 18. (20) *in Ep. de Bibliotheca Budensi p.* 111. (21) *in Aquila Leopoldina p.* 103. (22) *in Disp. Inaug de Anthrace pestilenti*, §.33., *p.* 12. (23.) *in Præfat. Edit. posterioris Propylæi Hist. Christianæ.* (22) *in Oratore Politico, Germanice edito*, c. 22. (23) *in Progr. Auspicali de* Αὐτοδιδάκτοις, *A.* 1690. *edito, p.* 6. & 10. (24) *in Parnasso Anni* 1692. *Autumnali Vernaculo*, *p.* 53. (25) *in Præfat. p.* 25. (26) *M. Jun. A.* 1699., *p.* 184. (27.) *M. Jul A.* 1700. *p.* 170. (28.) *in Epicedio.* (29.) *in Diss. de Scriptorum Ciceronis Lectione*, Lipsiæ A. 1689. edita, §. 3. p. 9. (30.) in Principe *Hebraice docto p.* 4.

ſtor, ab ENOCHO autem SVANTENIO, Athenæi Scholaſtici Moderatore Eximio (31.), *Mare Scientiarum Grande*, *& inſigne Chori docti Præſidium.* Nec ſilendus *h. l.* JOH. GEORG. PELLICERUS, JCtus & Collegii Canonicorum Lubecenſium Secretarius, Poëta venuſtiſſimus, qui, uti §. 11. jam narratum, falſo de obitu ejus rumore deceptus, ſuperſtiti Inſcriptione Latina ἀμέτρῳ A. 1671. parentavit, &, in hac, *Principem* illum *Poëtarum*, *Poëtamque Principum*, *Vatem divinum*, *Solem Muſarum*, *Cimbriæque Maronem*, appellare haud eſt veritus (32.).

XLIV. Qvanto a Viris Civitatis HAMBURGENSIS Eruditis habitus fuerit in pretio, teſtis omni exceptione major eſt VINC. PLACCIUS, omnigenæ Eruditionis gloria pleriſque, cum viveret, ſuperior. Is non *Decus* ſolum *Academiæ Kilonienſis Elegantiſſimum* (33.), *Doctiſſimum Academiæ Kilonienſis Profeſſorem* (34.), *& Virum rei Librariæ peritiſſimum* (35.) in aliis eum Scriptis vocavit publicis, ſed in *Juriſconſulto* etiam *Perfecto* (36.) his verbis eſt uſus: *Morhoſius unus eruditæ caveæ magnæ mihi inſtar eſſe poteſt.* ὁμόψηφος huic eſt Succeſſor longe digniſſimus, JOH. ALB. FABRICIUS, *in Decade Scriptorum Recentiorum* ἀνωνύμως Hamburgi A. 1688. edita (37.), ſequenti Noſtrum dignatus Elogio: *Hunc & Eloquentiæ, & Poëſeos, & Elegantioris omnis Literaturæ, Magiſtrum merito appellaverim. Quæ laus ipſi adeo propria eſt, ut cum Naturalis Scientiæ exquiſita cognitione, accurataque Juris Scientia, ſit communis. Gratulamur Patriæ noſtræ, quod in hoc Viro invenerit, quem Exteris opponere poſſit. Ejus Polyhiſtore nihil noſtra memoria prodiit eruditius. Levia illa, quæ notari forte in illo poterant, ne memoranda quidem eſſe arbitramur.* Succinit Fabricio, qui Lubecæ A. 1689. *Epiſtolam* de ejus *Decade* ad *Candidum Philalethen* edidit, SINCERUS VERIDICUS, Scriptor ψευδώνυμος, *Virum, qui Scientiarum exhauſit Oceanum*, *Κειμήλιον Germaniæ in Seculi Decus pariter ac ſtuporem natum*, *Magnumque Polyhiſtorem*, *ſupra Bonorum laudem*, *ſupra Malorum invidiam*, *poſitum*, eundem appellare (38.) haud veritus. Succinunt etiam JOH. FRID. MAYERUS (39.) & DETHL. CLUVERUS (40.), Theologus alter, alter Philoſophus Civitatis Hamburgenſis adoptivus percelebris, quorum utrique *Vir* audit *Incomparabilis*, illi vero etiam (41.), *Vir laude ſua major*, *& præmaturo fato*, *non ſibi tantum & Kilonienſi Academiæ*, *ſed Muſis ipſis*, *& Literis*, *quas mirifice ornabat*, *ereptus.*

XLV. Sed nec in ipſa, cui per tot annos docendo inſerviit, ACADEMIA Cherſoneſi hujus KILONIENSI *Præſentia*, qvod ſæpe admodum fieri nemo ignorat, *famam* ejus potuit *minuere.* Ne qvid enim de Studioſis dicam, præſtan-

(31.) *in Leſſu Alcaico in obitum ejus.* (32.) *V. Append. Diſſertationum Academicarum Morhoſii p.* 91-94. (33) *in Notis ad J. Rhodii Catal. Scriptt. Suppoſit. p.* 40. (34.) *in Tr. de Script. Anon. detectis p.* 41. (35.) *in Invitat ad Anonymos ſuos augendos p.* 7. 8. (36.) *c.* 4. *p.* 141. (37.) *num.* 1. (38.) p. 5 (39) *in Præf. Muſæi Miniſtrorum Eccleſiæ.* (40.) *T. I.*, *Novæ Criſeos Temporum* p. 104. (41.) *in Diſp. de Codice ſuo Bibliorum Germanico MSto* (quam *in Appendice Hiſtoriæ Verſionis Lutheri* invenies) p. 168.

Præstantissimi qvique inter omnium Ordinum Professores, tantum abest, ut hanc ipsi inviderint, ut potius pro virili laudibus non privatis tantum, sed & publicis, auxerint. E Theologis, CHRIST. KORTHOLTUS *Vatem* eum salutavit (42.),

Qualem non ullum doctior Orbis habet,

& (43.) *Lycæi Kiloniensis Decus immortale*; PAULUS autem SPERLINGIUS (44) *Poëtam Divinum*, *Carmina toties*, *æterna cedro merito digna*, *canentem*; *Dulce* item (45.) *Seculi Nectar*, *Ocellumque*, *Lumen & Decus Poëtarum*, *cujus Vena Castalin Permessiasque Musarum Undas*, *& Favos vincit Hymettios*. HENR. MUHLII Poëma, quod §. 4. jam laudavimus, Elegiacum, Manibus ejus Sacrum, totum in dotibus ac meritis ipsius in Literas eximiis celebrandis occupatur, &, una cum *Præfatione* similis Argumenti in *Opera* Nostri *Poëtica*, Lubecæ A. 1697. junctim recusa, integrum a Tanti Nominis Cultoribus legi meretur ac relegi. E Collegis Ordinis Juridici, ERICUS MAURITIUS (46.) *Poëtam Ingeniosissimum* & (47.) *Seculi Nostri Gloriam*, SAM. RACHELIUS (48.) *Decus Academiæ Holsaticæ eximium*, NICOL. MARTINI (49.) *Decus Sororum Aonidum immortale*, *Carmine Maronem*, *Ore Tullium*; e Medicis JOH. DAN. MAJOR (50.) *Vatem Ingeniosissimum*, & (51.) *Magnum Polyhistorem*, e Philosophis denique AD. TRIBBECHOVIUS (52.) *Vatum maximum*, appellavit.

XLVI. Plura accumulare Elogia, quibus Homines Eruditi Polyhistorem hunc Cimbricum suo ornarunt merito, supersedemus. Qvæ enim hactenus sunt recitata, & Titulum hunc ipsi jure deberi, imo communi ferme Literatorum consensu decretum esse, ostendunt, & in multiplici ejus Eruditione celebranda, defectu potius, si cum aliorum Judiciis nostra conferantur, quam Excessu, peccatum supra a nobis fuisse, satis superque demonstrant. Si quis plura desiderat, præter Biographos, §. 4. *enumeratos*, Appendices Carminum Adoptivorum, *Dissertationum Academicarum atque Epistolicarum Poëmatumque Latinorum*, Collectionibus subjectas, Præfationes iisdem, ceterisque Scriptis Posthumis, a Successoribus præmissas, aliosque Autores, passim deinceps, in Monumentorum ipsius Literariorum Recensu, allegandos, consulat. Nos, alienis eum laudibus haud indigere persuasi, qui tot Scriptis, omnium consensu præstantissimis, has dudum supergressus, æternatura in Templo Famæ Monumenta sibi ipsemet erexit, ad horum pergimus Historiam, Edita initio, temporum, quibus prodierunt, ordine, enumeraturam, istisque Ἀνέκδοτα & Affecta subjuncturam.

e XLVII.

(42.) *in Epithalamio*, *ei scripto*. (43.) *in Epicedio*. (44.) *in Carmine de primo Academiæ Kiloniensis Rectoratu Gratulatorio*. (45.) *in Genethliaco in Natalem Primogeniti ejus*. (46) *in Epigrammate*, *Veneribus Nostri præfixo*. (47.) *in Epithalamio*. (48.) *in Introd ad Jus Publicum p.* 95. (49.) *in Epicediis*, *ipsi atque Uxori scriptis*. (50.) *in Deliciis Hybernis p.* 17. (51.) *in Epistola Disputationi de Aurea Jovis Catena subjecta*. (52) *in Epithalamio*.

XLVII. Primum, inter Edita, cum Temporum ſeqvi decreverimus ordinem, locum ſibi vindicant Poëmatia, quæ Anno 1657., octodecim natus annos, publicavit, Juvenilia,

1. *Poculum* ſcil. *Boni Dæmonis*, ſive Carmen, qvo, Gymnaſium Stettinenſe relinquens, Henrico Schævio, Præceptori, valedixit, Apobaterium, in *Operibus Poëticis p.* 909-914. recuſum;

&

2. *Lanx Satura*, ſive Cento in χειϛογονίαν, e Virgilio, Statio & Claudiano, contextus, Andreæqve Tſcherningio, ſuo in Profeſſione Poëtica Anteceſſori, Roſtochii inſcriptus, qvem *Liber Prætermiſſorum*, in iisdem *Operibus Latinis Poëticis*, A. 1697. legendum denuo exhibuit.

Quibus addi etiam poteſt, qvod biennio ante, A. æt. 16., Patroni cujusdam novis conſecravit Honoribus, Carmen *de Dignitate Conſulari* Gratulatorium juſtæ magnitudinis, de cujus in Stylo Poëtico Κακοζηλία Judicium Autoris ipſius, iſtam damnantis, parum benignum, maturiori latum ætate, §. 7. jam recitavimus. Minuta iſta ſunt, fateor, nec tanto Poëta, ſi cum Virili ætate ſcriptis comparentur, ſatis digna, ac proinde nonnullis mentione forſitan etiam indigna videbuntur. Verum alia Noſtro mens fuit, qvi Puerilia ac Juvenilia Magnorum Poëtarum ſtudioſe conqviſivit, & de Grotianis Heinſianisque hujus generis, inter Poëmata reliqva, in eorum Editionibus plerisqve, haud recuſis, *Lib. VII. Polybiſt. Lit.* (53.) judicavit, *ſervari & iſta poſſe, quod multa bona in illis reperiantur, & deprehendi iisdem ſuccreſcens* Heroum hujusmodi Literariorum *poſſit perfectio.*

XLVIII. A. 1658. prodiit *Diatriba de Morbis, & eorum Remediis, Juridica,* quam Præſide Henrico Rahnio, Anteceſſore, publicæ Commilitonum Diſquiſitioni Roſtochii expoſuit, in Volumine *Diſſertationum Academicarum* (54.) Hamburgi An. 1699. recuſa. A ſe ipſo hanc eſſe elaboratam, & a Rahnio Præſide ne apicem quidem in illa mutatum, Ipſe in Vitæ propriæ teſtatur Hiſtoria (55.), pleniorem, ſimul monens, ejusdem Argumenti tractationem, ſub juſti Voluminis magnitudine, inter Schedas ſuas deliteſcere, *Tractatum* nempe *de Jure & Privilegiis Morboſorum* integram, publice etiam, Anno jam 1664., *in Catalogo Nundinarum Vernalium Lipſienſi* (56.), promiſſum. Et inventus ſane ille eſt in Muſeo defuncti, ſed charactere ita minuto & fugiente, tamqve intricata ſcribendi ratione, exaratus, ut edi non poſſit. *Vid. Anonymi Continuationem Vitæ ipſius*, in *Appendice Diſſertt. Acad. p.* 25., ubi etiam *p.* 61. 62. 63. Joh. Georgii Dorſchei, Theologi Celeberrimi, Henr. Rahnii, Præſidis, & Andr. Tſcherningii, in hanc Diſputationem Carmina leguntur.

XLIX.

(53.) *Cap. III.*, §. 15. Confer. *Lib.* 1. ejusdem c. 7., §. 42. ubi ita de Heinſianis ac Grotianis hiſce judicat: *Etſi a Virilibus multum diſcrepant, delectat tamen florum illa luxuries, quos tam præclari fructus poſtea ſecuti ſunt.* (54.) *p.* 2.-50. (55.) *in Append. Diſſertt. Acad. p.* 7. (56.) *p.* 97.

XLIX. A. 1659. lucem viderunt publicam:

1. *Epigrammatum & Jocorum* Centuria *Prima*, *Popularibus dicata*, Rostochii *in 8vo.* Quam Autor postea, potioribus inde in *Epigrammata Selecta* translatis, abolevit, recudique noluit. Vid. *Anonymi Continuationem Vitæ ipsius*, *in Appendice modo laudata p. 25.*

2. *Lessus in Ciconiam ADRIANUM D. Laur. Bodockii*, Carmen Juvenile & Ludicrum ad Bodockium, Rostochii *in 4to.* Tertia autem vice recusum in *Operibus Poëticis*, junctim Lubecæ A. 1697. editis, *in Libro Jocorum*; *p.* 857-873. De Occasione, qua Lessum hunc Heroicum, junctamque illi Inscriptionem venustam atque argutissimam, concinnavit, & quo pacto Carmina ista jocularia Viam ipsi, ad Cathedram Academiæ Rostochiensis Poëticam straverint, supra, in Vitæ Historia, §. 9., jam est dictum. D. Frid. Rappoltus, Poëta ac Theologus Academiæ Lipsiensis eximius, in Ciconiam hanc ita lusit:

Morhofio, tristi sic dicta Ciconia Lessu,
Ut Passer Vati, Lesbia pulchra, tuo.
Auguror, hoc major mansura est gloria nostrum,
Passere quo melior est Avis illa levi.

Non ineleganter etiam, sermone licet soluto, Matth. Henr. Burchardus (57.) argutatur, Morhofium, *Ciconiæ funus cantu vere olorino celebrando*, *quantus Poëtarum futurus esset Phœnix*, *Vatem non falsum portendisse.* Lessum hunc cum Plagiarius quidam compilasset, & ex eo in *Pirrulæ suæ Encomion*, e *Cupidine* autem Nostri *Argo* in Epithalamion aliquod, pleraque audacter, velut propria transtulisset, castigatus ob Furtum illud Literarium est peculiari Epistola, a Nostro ad Jacobum Henricum Pauli, Consiliarum Danicum, exarata, seorsim ab hoc, ignaro Autore, edita, & ad calcem *Collegii Epistolici*, in Editione Anni 1693. Lipsiensi, recusa.

L. A. 1660. publice a Nostro Rostochii, d. 26. Febr., recitatum est Poëma in Natalem hunc *Gustavi Adolphi*, Ducis Megapolitani, Heroicum. Quod seorsim prodiisse, licet primæ hujus Editionis nullum hactenus viderim exemplum, Aug. Varenii & Josuæ Arndii Carmina in illud mihi persuadent Encomiastica, una cum Laur. Bodockii, Rhetoris Academici, Programmate, quo ejusdem recitationem indixit, *in Dissertationum Academicarum Appendice* (57.) obvia. Recusum est Lubecæ A. 1697. in *Operum Poëticorum Latinorum* Syntagmate, *Libro Chāritum Secundo*, duosque in isto Octerniones occupat integros.

LI. A. 1661., d. 26. Sept., in Itinere Literario priori, Franequeræ Frisiorum Supremos Juris Utriusque Honores Academicos, sive Doctoris Titulum, Disputatione *de Jure Silentii* exambiit Inaugurali, cujus hic est Titulus:

57.) *p.* 63-68.

Τὰ πρῶτα Tractationis Juridicæ de Jure Silentii, Synopticis Thesibus summarie delineata. Franeqveræ 1661. *in 4to.* Recusa Hamburgi A. 1699. in *Volumine Dissertationum Academicarum, p.* 51-70.

Elogia Metrica, qvibus D. Laur. Banckius, JCtus Franeqveranus, Aug. Varenius, Henr. Müllerus, Henr. Rahnius & Christ. Kleinius, Academiæ Rostochiensis Theologi & JCti, Theod. Suterus, Urbis Consul, Michaelqve Kirstenius & Casp. Vogtius, illam ornarunt, in Voluminis ejusdem *Appendice, p.* 78-83., leguntur. Curas secundas, *πρώτοις* hisce subjungendas, sive Tractatum Argumenti ejusdem integrum, sub finem illorum, uti & in *Prælectionibus de Notitia Autorum MSStis, c.* 26., promissum, vix unqvam videbit Orbis Literatus. Inter Schedas enim Autoris defuncti (teste Vitæ Continuatore *p.* 25.), multa qvidem Auctaria Disputationis *αὐτόγραφα*, Tractatui destinata prolixiori, superfuerunt, sed ita misere disjecta, ut edi vix possint.

LII. Eodem A. 1661., cum Rostochium rediisset, Lectionibus in Claudiani *de Raptu Proserpinæ Libros* publicis, M. Novembri inchoatis, præmissa ab ipso est *Dissertatio de Enthusiasmo seu Furore Poëtico*, ibidem, A. eodem 1661. in 4to, teste Casp. Thurmanno (58.), impressa, & in *Volumine Dissert. Acad. p.* 71-82., recusa.

Programma, qvo Studiosos ad audiendam eam invitavit, Elegiacum *in Miscellaneis Poëticis, p.* 18. 19. 20., occurrit. Non video igitur, cur Henr. Muhlius, in sua de eodem *Enthusiasmo Poëtico* Exercitatione (59.), Dissertatiunculæ hujus, qvæ publice legitur, bis deploret jacturam. Confudisse certe eam videtur cum Diatriba sive Commentario Argumenti ejusdem prolixiori, qvem, non sub hujus solum finem *p.* 81., & in *αὐτογράφοις* Scriptorum Suorum Affectorum Indicibus, per Vitæ Continuatorem evulgatis, sed *Parte* etiam II. Operis *de Lingua ac Poësi Germanica* Vernaculi (60.), imo & in *Catalogo Nundinarum Anni* 1664. *Vernalium Lipsiensi* (61.), pollicitus Noster qvidem est, sed nunqvam absolvit.

LIII. A. 1662. prodierunt.

1. *Theologiæ Gentilis Politicæ Dissertatio Prima, de Divinitate Principum.* Rostochii *in 4to.* Recusa A. 1699. in *Volumine Dissertationum, p.* 82-112., una cum Dissertatione (qvam in Priori *p.* 14. promisit) Secunda *de Titulis Principum Divinis*, e MSto tunc primum edita, sed sub finem mutila.

Reliqva Pars *Theologiæ hujus Gentilis Politicæ* (qva Principum viventium Cultum Divinum atqve Idololatricum percensere Autor constituerat) nec lucem vidit, nec absoluta a Nostro esse videtur.

2. *Memoria Henrici Rahnii, Academiæ Rostochiensis JCti, publica Oratione, celebrata.* Rostochii *in 4to.* Miror, hanc in Orationum Nostri Syntagmate, Hamburgi A. 1698. excuso, locum non invenisse. 3. *Que-*

(58) *in Elog. Morhof. p.* 55. (59.) *Proemio p.* 7., & §. 12., *p.* 21. 22. (60.) *cap.* 1., *p.* 201. (61.) *pag.* 37.

3. *Querela Halecis ad Neptuni Tribunal, Carmen Joculare.* Rostochii in 4to. Recusa inter *Opera* Nostri *Poëtica*, in *Libro Jocorum*, *p.* 873-880.

LIV. A. 1663. lucem viderunt publicam:

1. *Prosphonema in Christiani Kortholti* (Professoris tunc Rostochiensis, & dein Kiloniensis) *Summos in Theologia Honores* (in quo de Philosophiæ ac Theologiæ Concordia, Promotionumque in Academiis Theologicarum Ritibus, disseritur), Rostochii impressum, & Hamburgi, A. 1699., *in Volum. Dissertt. Acad. p.* 117-126., recusum.
2. *Diatribe Philologica de Novo Anno, ejusque Ritibus*, a Joh. Gothardo a Böckeln, Ratzeburgensi, Auditore ipsius, & Acad. Juliæ deinceps Jurisconsulto, Rostochii A. 1663. *in 4to.* edita, quam sibi Noster, e Lectionibus quippe suis privatis a Böckelio congestam, *in Prælectionibus. Polyhistoricis MSS.*, *c.* 15., postliminio vindicavit.

LV. Eodem An. 1663., vel sequenti 1664., prodiisse videtur:

Carmen de Ente Rationis Heroicum Joculare, Matthiæ Wasmutho, Logices in Acad. Rostochiensi, Linguarumque postea Orientalium ac Theologiæ in Kiloniensi Patria, Professori, inscriptum, quod Rostochii primo, & deinde Kilonii, utrobique sine Anni mentione, *in 4to* est editum, tertiaque vice Lubecæ An. 1697. inter *Opera Poëtica* reliqua, in *Libro Jocorum*, *p.* 881-900., recusum. In Editionis Secundæ Kiloniensis *Præfatione* refert Autor, se, quæ in hoc Poëmatio joculariter de Entium Rationis in Cerebro, per αἰδοῖα illa, quorum speciem Anatomici istic deprehenderunt, propagatione finxerit, serio deinde a Roberto Fluddio, Angliæ Philosopho, in *Mystica Cerebri Anatome*, asserta, Arcanisque annumerata, reperisse.

LVI. Ultimum Scriptorum Nostri Rostochiensium est:

Princeps Medicus, sive Dissertatio Historico-Medica de Curatione Strumarum, quæ a Regibus Angliæ & Galliæ fit, eruditissima, Rostochii An. 1665. *in 4to* edita, & Hamburgi An. 1699., *in Volumine Dissertt. Acad.*, *p.* 127-160., denuo impressa, cujus Editionem, auctiorem; *in Historia Naturali MS.*, P. *II.*, *c.* 8., & Scriptorum Affectorum Indicibus, promisit.

Sententiam Autoris, miraculosas esse has Regum Angliæ & Galliæ Curationes persuasi, refellere aggressus est Joh. Joach. Zentgravius, Argentinensis, Theologus jam Academiæ patriæ Primarius, in *Biga Disputationum de Tactu Strumosorum Regis Franciæ*, Wittebergæ A. 1669. & 1675. editarum, *Disp. II*, §. 2. *& seqq.*

LVI. Inter Scripta Kiloniensia, Rostochiensibus, ut numero, & dignitate, superiora, primus illis locus debetur, quæ Novellæ Academiæ Cimbriæ Inaugurationi, An. 1665. exeunte, & sequenti 1666. ineunte, Soluta pariter atque Ligata Oratione, insigni cum Applausu, consecravit. Ad Classem τῶν Ἀμέτρων pertinent:

 1. *Oratio*

1. *Oratio Panegyrica, in laudem Christiani Alberti, Ducis Holsatiæ*, Kiloniensis Academiæ Fundatoris, in hujus Inauguratione, d. 6. Oct. An. 1665., recitata, in Alex. Julii Torquati Chiliarchæ Svedici, *Historiæ Inaugurationis* istius, quæ Slesvigæ A. 1666. *in fol.* prodiit, *Appendice* primum evulgata, ac inter *Orationes* deinde Nostri reliquas, in earum Syntagmate, An. 1698. Hamburgi edito, *num.* 1., *p.* 1-33., recusa.
2. *Descriptio Actorum Promotionis, in omnibus Facultatibus Academiæ Kiloniensis, Principalibus Auspiciis & Sumptibus, d. 22. Jan. An. 1666. instituta, omniumque, quæ cum iis sunt connexa.* Accedunt, præter alia, *Vota* illius *Pythagorica seu Lusus Extemporaneus, de Numero Candidatorum Primæ Promotionis, in tribus Facultatibus Superioribus Ternario, in Philosophica autem Septenario*, Petrique Musæi, Theologi, Erici Mauritii, JCti, Casp. Marchii, Medici, ac ipsius Morhofii, Orationes in eadem Promotione recitatæ. Prodierunt hæc omnia, & seorsim Kilonii An. 1666. *in fol.*, & in Alex Jul. Torquati *Appendice* modo laudata, Slesvigæ eodem An. 1666. edita, novissimeque Hamburgi An. 1699., in *Volumine Dissertt. Acad. p.* 161-234., tertia vice sunt recusa.
3. *Oratio de tribus Causis, ob quas multi ad minus solidam aliquam Sapientiam perveniant* (Ignavia scil., Philavtia & Discordia), in Promotionis Magistrorum Primæ Actu, d. 22. Jan. A. 1666. ab eo, Ordinis Philosophici Pro-Decano, recitata, quæ non solum in *Descriptionis Actorum Promotionis* istius Editionibus duabus prioribus, An. 1666. impressis, ac modo laudatis, comparet, sed & in *Orationum* Syntagmate (*num.* 2., *p.* 33-61.) lucem denuo An. 1698. vidit publicam.

Numeris adstricto Sermone Natales Academiæ hujus celebrant:

1. *Epigrammata Sex* in Academiæ Kiloniensis, & Quatuor ejus Facultatum, Insignia, in Torquati *Historia inaugurationis p.* 110. 111. obvia.
2. *IV. Odæ Concertantes* in laudem Ferdinandi III. & Leopoldi, Imperatorum, Fridericique & Christiani Alberti, Ducum Holsato-Gottorpiensium, scriptæ, ab Augustino Pflegero, Chori Ducalis Præfecto, Modis ornatæ Musicis, & in Academiæ Inauguratione d. 5. Oct. A. 1665. decantatæ, quæ in *Historiæ* Torquati *Appendice* comparent.
3. *Strenæ Poëticæ*, sub initium Anni 1666., Principi, Patronis & Professoribus Academiæ, distributæ, & a Torquato in eadem publicatæ *Appendice*, in *Volumine* autem *Dissertt. Acad.* (*p.* 182-188.) Hamburgi An. 1699. recusæ.

Et, quæ hæc omnia junctim (sed Odas tamen absque Modis Musicis Pflegerianis) exhibent, aliaque insuper Carmina complura, eodem tempore scripta; complectuntur:

4. *Primitiæ Parnassi Kiloniensis*, Joh. Adolpho Kielmanno, Ministro Aulæ Holsaticæ Primario, inscriptæ, ac Kilonii An. 1666. (licet nulla hujus in Titulo occurrat mentio) *in 8vo*, impressæ, An. 1697. in Syntagmate *Operum Poëti-*

Poëticorum Lubecensi (*p.* 581-620.) denuo publicatæ, quas Frid. Rappoltus, Prof. Lipsiensis, eleganti commendavit Epigrammate Encomiastico, supra §. 40. jam recitato.

LVIII. Proximo Quinquennio (ab An. 1666. ad 1671.) sex alii Poëmatum Nostri Latinorum Fasciculi lucem viderunt publicam, omnes, in eadem Collectione *Operum Poëticorum* Lubecensi, An. 1697. recusi:

1. *Miscellanea Poëtica*, &, quæ istis accesserunt, *Epigrammata Selecta*, utraque Bibliothecæ Ducum Holsaticorum Gottorpiensi inscripta. Kilonii A. 1666. in 8vo.
   In *Miscellanea* Frid. Rappoltus, modo laudatus, ita lusit:

   Singula quæ condis, cur Miscellanea ponis?
   Lauta an congestis secla imitare cibis?
   Visa meo certe est Olla hæc Miscella palato,
   Coenari solis digna sed Olla Diis.

   Epigrammata autem *Selecta* hoc commendavit Tetrasticho:

   Quæ selecta tibi, mihi sunt Epigrammata lecta,
   Et jucunda bonis, & piperata malis.
   Nempe Epigrammaticos ætas non una lepores,
   Nec vendit mordax Bibilis una piper.
2. *Venerum*, sive Epithalamiorum, *Liber* Joh. Adolpho Kielmanno inscriptus, Elogiisque Collegarum, Erici Mauritii & Ad. Tribbechovii, ornatus Metricis. Kilonii 1667. in 8vo.
   Veneres Novæ, sive Epithalamia Recentiora, Augusto Friderico, Episcopo Lubecensi, Duciqve Holsatico, dedicata, ibidem Anno demum 1675. (licet in Titulo non exprimatur) *in 8vo.* prodierunt.
3. *Funerum Liber*, sive Epicedia, Christiano Cassio, Ministrorum Episcopi Lubecensis, modo laudati, Primicerio, inscripta. Kilonii 1667. *in 8vo.* Adjecta est Elegia Ad. Tribbechovii Encomiastica.
4. *Avtoschediasmata Poëtica*, sine Titulo, aut Anni (qui 1668. fuisse videtur) indicio, *in 8vo* excusa.
5. *Epigrammatum Libri II.*, prior Joeli Langellotto, Archiatro Holsato-Gottorpiensi, posterior Casp. Vogtio, Civitatis patriæ Wismariensis Consuli, inscriptus. Kilonii, sine Anni mentione, *in 8vo.*
6. *Horæ Subsecivæ Poëticæ*, ad Constant. Hugenium, Consiliarum Principis Auriaci Intimum. Kilonii 1671. *in 8vo.*

Judicia Eruditorum de Poëmatis hisce Latinis honorifica Recensui Syntagmatis omnium Lubecensis, qui infra suo loco exhibetur, reservamus.

LIX. A. 1667. exeunte, Principi suo, Christiano Alberto, Duci Holsato-Gottorpiensi, nuptias cum Friderica Amalia, Friderici III., Danorum Monarchæ Augustissimi, Filia, celebranti, publico Academiæ Kiloniensis nomine, Oratione soluta pariter atque ligata, gratulabatur, istaqve occasione edebantur.

1. Venus

1. *Venus Cimbrica*, seu Poëma Heroicum in Nuptias istas Ducales, Academiæ scriptum nomine, adjectaqve huic Epigrammata aliqvot, eidem Festivitati dicata. Kilonii 1667. in fol. Recusa An. 1675. *in Veneribus Novis*, ac A. 1697. in *Operibus Poëticis*.

2. *Panegyricus in Nuptiis Augustissimis Christ. Alberti, Ducis Slesvici & Holsatiæ, ac Fridericæ Amaliæ, Friderici III., Dan. & Norw. Regis, Filiæ, M. Dec. A. 1667., publico Universitatis* Kiloniensis nomine, dictus. Kilonii 1667. in fol. Recusus in Syntagmate *Orationum*, Hamburgi A. 1698. edito, *num.* 3., *p.* 61-106.

Vincentii Fabricii nostratis, Consulis Gedanensis, non JCti solum, sed Philologi etiam & Poëtæ imprimis ἐξοχωτάτου, eodem A. 1667. Warsoviæ, in Regni Polonici Comitiis, extincti, Memoriæ, hortante Christ. Cassio, Consiliario Episcopi Lubecensis Intimo, Communi utriusqve Amico, consecravit.

Manes Fabricianos, seu Poëma prolixum Elegiacum, & Epigrammata qvædam, in Obitum ejus. Kilonii An. 1667. *in fol.*, excusa, recusa autem, tum sub finem *Operum* Fabricii, Lipsiæ A. 1685. *in 8vo* junctim editorum (*inter Adoptiva p.* 805-818.), tum in Morhofii ipsius *Operibus Poëticis*, Lubecæ An. 1697. impressis, *Libro III. Manium.*

LX. Anno seqventi 1668. ipsimet Inscriptione parentavit duarum plagularum elegantissima, cujus hic est Titulus:

Nænia Funeralis in Annum 1668. expirantem, Lusus Epigraphicus. Kil. *in fol.* A. 1669. prodiit ipsius

Venus Alphabetaria in Nuptias Laur. Gutzmeri, Pastoris Ratzeburgensis, & Helenæ a Nedden, Ratzeburgi in fol. excusa, & in *Veneribus* deinde *Novis* An. 1675., in *Operibus* autem *Poëticis* An. 1697., recusa; Poëma Elegiacum, omnium, qvæ in Amicorum scripsit gratiam, prolixissimum, Literarumqve Alphabeti ordine Cogitata varia Erotica, per integras qvinqve plagulas, coacervans argutissima, de qvo, in Jambis ad Sponsæ Fratrem, Apolphum Fridericum a Nedden, J. U. Lic. & Principis Megapolitani Secretarium, ita est præfatus:

En, quod petebas, Carmen! en ipsum Librum!
Insitata quem mihi fæcunditas,
Et mira quædam Lusuum felicitas,
Et profluentis ingeni velocitas,
Et ista nominis tui jucunditas,
Et ista lucis optimæ festivitas,
Et oris ista pervicax dicacitas,
Calamique non sistentis improbus furor,
Et excitatæ mentis efferus calor,
Tot ampliarunt versibus, tot paginis.

LXI. An-

LXI. Anni 1670. partem maximam Itineri fecundo ad Anglos & Batavos Literario Nofter impendit. Ex iſto Kilonium A. 1671. redux, Opuſcula quædam Roberti Boylii, Naturæ Scrutatoris feliciſſimi & incomparabilis, qvorum in Anglia familiariter erat converſatus, Phyſica Latino donavit Idiomate, iſtamqve verſionem, nomine ſuo diſſimulato, ſub hoc edidit Titulo:

Rob. Boylii Introductio ad Hiſtoriam Qualitatum Particularium: Cui ſubnectuntur Tractatus de Coſmicis Rerum Qualitatibus, de Coſmicis ſuſpicionibus, de Temperie Subterranearum Regionum, de Temperie Submarinarum Regionum, de Fundo Maris; ex Anglico in Latinum Sermonem converſi. Hamburgi A. 1671. *in* 12*mo*.

Bina ipſiusmet in Verſionem hanc ſuam ἀνώνυμον Epigrammata in *Horis ſubſecivis Poëticis*, *p.* 3. 4., leguntur.

LXII. Ipſe deinde, in Scrutinio Naturæ Arcanorum Curioſiori, Boylium, aliosqve Philoſophiæ Experimentalis Inſtauratores feliciter æmulatus Lynceos, complura, & luculenta quidem ac præſtantiſſima, illius ſubinde publicavit Specimina. Quorum primum, breve quidem, ſed neutiquam pœnitendum, fuit

Diſputatio de Sole Igneo Academica, Kilonii A. 1672. in 4to edita, & Hamburgi A. 1699., in *Volumine Diſſertt. Acad.* (*p.* 235. 244.), recuſa, quam Georg. Caſp. Kirchmayerus (62.), aliique honorifice paſſim commendant.

LXIII. Excepit hanc, eodem A. 1662.,

Epiſtola de Scypho Vitreo, per certum Vocis Humanæ ſonum rupto, ad Johannem Danielem Majorem; Profeſſorem Medicum Kilonienſem, ſcripta, & ultra ſex excurrens Quaterniones, quæ Kilonii, An. jam dicto 1662. *in* 4*to* prodiit.

Iſtam, Scyphorum Vitreorum, a Nicolao Pettero, Oenopola Amſtelodamenſi, certo & æquali vocis ſuæ ſono, An. 1670., ſe præſente, diſruptorum, Hiſtoriam proponentem, & Ratiociniis Phyſico-Mathematicis ingenioſe illuſtrantem, Autor *Ephemeridibus* Curioſorum Germaniæ *Phyſico-Medicis Miſcellaneis* inſerere primum parabat, ſed deinde, cum in molem ſpe majorem excreviſſet, ſeorſim edere maluit. Quam vendibilis fuerit, quantoque excepta ſit applauſu, Exemplorum illius intra breve admodum tempus distractio, & hinc orta raritas, abunde teſtantur. De utraque, præter Lipſienſes (63.) & Eraſmum Franciſci (64.), iſtumque allegantem Cl. Tentzelium (65.), Joh. Chriſtianus Frommannus, Medicus & Profeſſor Coburgenſis, An. jam 1675., *in Tr. de Faſcinatione* (66.), ſequentia annotavit: *Vocum verborumque efficaciam naturalem primo limine confirmare videtur elegans Experimentum*

(62.) *In Commentatione de Phosphoris, Natura Lucis & Igne p.* 31. (36.) *in Actis Erud., M. Majo An.* 1683., *p.* 195. (64.) *in Annott. ad Baronis a Valvaſor Gloriam Ducatus Carniolæ Vernaculam Germanicis, L.* 4., *c.* 50. (65.) *in Dialog. Menſtr. German., M. Dec. A.* 1689., *p.* 1277. (66.) *Lib. III. Part. III. Sect.* 2., *c.* 3., §. 4., *p.* 985. 986.

mentum Excell. & Clarissimi Dn. D. Danielis Georgii Morhofii, Prof. Kilon. Celeberrimi in Epistola, quam inscripsit de Scypho Vitreo, per certum humanæ vocis sonum rupto, Kilonii A. 1672. edita. Argumenti raritate Angli, sua natura curiosi, ducti, propera Exemplarium, Hamburgi venalium, coemptione, & in Angliam transportatione, istorum raritatem in Germania pepererunt, ut rara sit inter Literatos Germanos Epistola ista. Nec defuit, qui vix editam in Belgicum transfunderet. Idioma, istoque luci publicæ, Amstelodami A. 1673. *in 8vo*, sub hoc exponeret Titulo: D. G. **Morhoffs Brieff over het Breken van een Glaseromer door feker menschelik Geluyt.** De qva Anonymi Versione, Notulisque passim interspersis, Noster (*in Præfatione Stentoris* Ὑαλοκλάςυ) judicat, satis quidem illum concinne in labore hoc esse versatum, nisi quod in nonnullis mentem suam non satis sit assecutus, &, in ipsa Experimenti Historia, de fracto per sonum Diapason vitro, dissentiat. E Germanis, præter Joh. Christ. Frommannum (cujus verba paulo ante exhibuimus), publice Epistolam hanc commendarunt Christophorus Wegleiterus, Theologus Altorfinus (67.), & M. Theod. Kirchmayerus, Ordinis Philosophici Wittebergensis Assessor, qui *Schediasmate de Viribus Toni Consoni admirandis Academico*, Wittebergæ eodem, quo illa, An. 1672. edito (68.), hoc de ea tulit Judicium: *In hac videas multa rara ac curiosa, quæ famam Viri amplificant, quanquam ipse de se fateatur, quod magnam partem acceperit ab Anglis.* E Danis, Erasmus Bartholinus, Medicus & Mathematicus Acad. Hafniensis Eximius, in *Disp.* (quam Casp. Thurmannus (69.) allegat) *de Problematibus Geometricis*, eodem A. 1672. publicata (70.). Ex Italis autem, præter Joh. Cinellum, *Bibliothecæ Volantis* Scriptorem (71.), Athanasius Kircherus & Daniel Bartholus, Jesuitæ duo longe doctissimi, & in Philosophia Naturali præ aliis egregie versati. Quos inter ille, in *Phonurgia Nova, de prodigiosis Tonorum Effectibus*, Campidonæ A. 1673. in fol. edita, facta experimenti hujus de Vitro per vocem Petteri rupto mentione, seqventia adjecit: *Causam hujus rei anxie sane inquirere conatus est Eruditus Vir, Dan. Georg. Morhofius, in Opusculo supra citato. Sed adhuc sub judice lis est, compluribus id tentantibus quidem, sed non cum eo, quem sperabant, successu.* Alter, Dan. Bartolus in Libro Italico *de Sono & Tremoribus Harmonicis*, Bononiæ An. 1681. evulgato (72), omnes in partes idem Experimentum versat, &, magna Observationum Nostri parte adducta, compluribus aliis, tum ratiociniis, tum Experimentis, illustrat, sed Argumenta Epistolæ Morhofianæ, e Philosophiæ Democriteæ Principiis deducta, fastidit, his, inter alia, verbis utens, Nostro (*non parum se iis affici, in Præfat. Stentoris* Ὑαλοκλάςυ, fasso) perqvam honorificis: *Jo havea scritto fin qui, ne altro*

(67.) *in Or. de palmariis Seculi nostri Inventis p.* 43. (68.) *cap.* 2., §. 3. (69.) *in Elog. Morhof. p.* 56. (70.) *p.* 5. (71.) *Parte illius Prima*, Florentiæ A. 1676. edita, & in Morhofii ipsius *Stentore* Ὑαλοκλάςῃ *p.* 19. laudata. (72.) *Tr. III.*, *c.* 8.

altro mi rimaneva che aggiugnere; quando mi si die', dopo lugnamente cercatolo, a vedere un trattato, sotto nome di lettera di Daniel Georgi Morhof de Scypho vitreo per certum humanæ vocis sonum rupto. Lettolo avidamente, ne giudicai dotto l' Autore, e l' opera piena d' eruditione e d' ingegno. Vidi in essa havervi del favorevole, e del contrario a me, oltre al filosofare, ch' egli adopera, didotto dà principi d' un tal moderno Sistema Democritico riformato, che a me non va punto pel verso.

LXIV. Noster, partim tot Eruditorum Encomiis, & de raritate Epistolæ querelis, partim vero scrupulis, a Kirchero (cui, *in Diss. de Paradoxis Sensuum* (73.), nonnulla jam A. 1676. regessit) circa experimenti certitudinem, ab interprete Belgico circa nonnullas ejusdem circumstantias, & a Bartolo circa Philosophemata Democritea, sibi motis, instigatus, Laborem suum, ut & istis, & his, satisfaceret, revidere, decennio a prima Editione jam elapso, decrevit. Revisionem aggressus, plurimis eundem Accessionibus ita locupletavit, ut Editionis prioris magnitudinem sextuplo excederet, atque ex Epistola in Tractatum prolixorem, 18. distinctum Capitibus, esset mutandus, qui A. 1683. sub hoc prodiit Titulo:

Stentor Ὑαλοκλάστης; seu Dissertatio Epistolica de Scypho Vitreo per sonum vocis humanæ rupto, ad D. Joh. Dan. Majorem, in qua imprimis natura Soni non parum illustratur. Editio Secunda, Emendatior & Auctior, Kilonii 1683. in 4to (1½ *Alphab.*).

Stentoris istius (Hamburgi An. 1699., *in Volum. Dissertt. Acad. p.* 329-445., recusi) Recensum prolixiorem Lipsienses (74.), Ephemerides Eruditorum Gallicæ (75.) & Christ. Franc. Paulinus (76.) exhibuerunt, quos consuli a curiosis jubemus. Lipsienses hoc eum ornant Elogio: *Naturæ Mystagogum esse Morhofium, vel solus hic Libellus locupletissimus potest esse testis. Omnia enim in illo allegationibus rarissimorum Autorum, omnia Experimentis recentissimis sunt plena, nec ullum eorum sine acuta atque accurata disquisitione a perspicacissimo hoc Viro dimittitur. - - Autorem inspicere ipsum pretium erit operæ. Is enim, uti Cornu Copiæ quoddam est eruditionum non trivialium, ita legentes quoque sic delectabit, ut ardentissimum in ipsis reliquorum ingenii fœtuum, quos affectos perfectosque domi fovet, desiderium accendat.* Commendant præterea eundem Sam. Reyherus, Autoris Collega, *Acusticam* hunc *maxime illustrasse* judicans (77.), Chr. Franc. Paulinus (78.) & Joh. Hadr. Sleevogtius, Professor Acad. Jenensis Medicus (79.) cui *Tractatus* audit *Eruditissimus.*

LXV. Sed ad Annum 1672. revertamur, quo, præter Physica ista, jam recensita, in lucem etiam prodiit

Oratio de Intemperantia in Studiis, & Eruditorum, qui ex ea oriuntur, Morbis,

f 2

(73.) *p.* 18. (74.) *in Actis Erud., M. Majo A.* 1683., *p.* 194-197. (75.) im Philosophischen Feyerabend *c.* 99., *p.* 874-878. (77.) *in Diss. de Natura & Jure Auditus, c.* 3., *p.* 7. (78.) *loco citato.* (79.) *in Disp. Inaug. de Antrace Pestilenti,* §. 33., *p.* 12.

bis, triennio ante, M. Apr. A. 1669., ſub auſpicio Rectoratus Academici, habita Kilonii in 4to, Hamburgi deinde A. 1698., in *Orationum* Syntagmate (p. 106-143.), recuſa.

Commendari hujus Lectio omnibus meretur Literatis, non ob doctrinam ſolum & Styli Oratorii Elegantiam haud vulgarem, ſed etiam, & potiſſimum quidem, ob ſapientiam, qua Vitia Eruditorum Epidemica nonnulla, horumque cauſas, cordate detegit, Literariam rariorem. Cujus intuitu Jac. Thomaſii, Polyhiſtoris Athenarum Misniæ Celeberrimi (80.), & Ant. Itteri (81.) albos jam reportavit calculos.

LXVI. Anno 1673. Orbis Eruditi conſpectum ſubiit

Epiſtola de Transmutatione Metallorum, ad Joelem Langelottum, Sereniſſimi Cimbrorum Principis Archiatrum, Hamburgi *in 8vo* publicata, & 10. conſtans octernionibus, qvæ in Volumine etiam *Diſſertationum Academicarum atqve Epiſtolicarum*, ibidem A. 1699. excuſo, locum ſuum *pag.* 245-302. invenit, a D. Joh. Jac. Mangeto *Libro Bibliothecæ Chemicæ Curioſæ*, Genevæ hoc ipſo A. 1702. editæ, *Primo*, uti Lipſienſes narrant, itidem eſt inſerta.

Scripta eſt illa rogatu Langellotti, cum hujus argumenti nonnulla …ter, in Colloqvio de ipſius *Epiſtola ad Naturæ Curioſos*, cum eo communica…t. Hiſtoriam perſeqvitur non Scriptorum ſolum Chymicorum ἐξοχωτέρων, ſed Adeptorum etiam, qvos vocant, Celebriorum, factarumqve per iſtos Transmutationum Metallicarum, & ſubinde ad alia qvædam Secreta Chymicæ Artis digreditur. Auctiorem longe illius Editionem Autorem eſſe meditatum, & Scriptorum ipſius Affectorum Index Αὐτόγραφος, in Vitæ Continuatione ab Anonymo publicatus, teſtatur, & Joh. Ludov. Hannemannus (82.) confirmat, ſimulqve, ultimis Vitæ Annis, tum qvoad Hiſtoriarum Circumſtantias, tum qvoad experimenta & Principia, multa melius edoctum, mentem in non paucis, refert, mutaſſe. *Laciniæ*, qvas ſe aliqvando *purpuræ huic eſſe aſſuturum*, idem Hannemannus pollicetur, jacturam Supplementorum Autoris ipſius vix reſarcient. Qvorum ſi ſpes nulla ſupereſt, Epiſtola hæc, tot Obſervationibus referta eximiis, Lectori cuivis Erudito, vel ſine illis, uti hactenus, ita porro etiam, ſeſe approbabit. Merito enim illa a Vinc. Placcio vocatur *Doctiſſima* (83.), *Elegantiſſima* (84.), *Lectuqve jucundisſima, & multa ſcitu non inutilia continens* (85.) ab Henn. autem Wittenio (86.) & Chr. Wilh. Eybenio (87.) *Libellus perelegans*, & a Chriſtoph. præterea Weglcitero (88.) Phil.

(80.) *in Tr. de Plagio Literario*, §. 285. 288. 334. 634. (81.) *in Synopſi Philoſophiæ Moralis*, *L.* 3. *c.* 3., *p.* 158. (82.) *in Ovo Hermetico-Paracelſico p.* 133. (83.) *in Notis ad Joh. Rhodii Catal. Scriptorum Suppoſititiorum p.* 41. (84.) *in Tr. de Scriptt. Anon. & Pſeudon. p.* 159. (85.) *in eod. Tractat. p.* 42. (86.) *Dec. IX. Memor. Philoſ. Renov. p.* 628. (87.) *in Eponomologio Critico Tob. Magiri Aucto p.* 743.

(88.), Phil. Jac. Hartmanno, Acad. Regiomontanæ Medico percelebri (circa Succini licet Physiologiam modeste a Nostro dissentiente, suique dissensus rationes adjungente) (89.), Mich. Bernh. Valentino (90.), aliisqve pluribus, commendatur. Unum hunc, in Libello, cetera pulcherrimo, nævum observes, qvod Autor, nimio in Chymiam indulgens affectui, justum, circa Transmutationum Metallicarum Narrationes, non ubiqve adhibuerit delectum, nec a credulitatis vitio, in ista χρυσοποιΐας & Adeptorum Historia, plane sit immunis. Id qvod Viro etiam Illustri, Godofredo Gvilhelmo Leibnitio, est notatum, qvi, teste Celeb. Tenzelio (91.), pleraqve Transmutationum, qvas illa exhibet, Historias suspectas esse, nonnullas etiam manifesto falsas, Autori ipsi, paulo anteqvam obiret, significavit.

LXVII. Anno 1675. Juris Noster publici fecit
Veneres Novas, de qvibus §. 58. jam dictum;
Seqventi autem 1676.
Dissertationem de Paradoxis Sensuum Academicam, seorsim Kilonii, & hoc Anno, &, novennio post, A. 1686., *in 4to* impressam, A. 1699. autem, in Volumine Dissertt. Acad. (*p.* 303-328.), tertia vice Hamburgi recusam, *elegantissimam* utiqve (ceu vere Christoph. Wegleiterus (92.) judicavit), & Observationibus Experimentisqve Physicis Selectioribus scatentem.

Digna itaqve est, qvam doleamus, Jactura *Libri*, in qvem Diatriben hanc transformare, Accessionibus plurimis adjectis, voluit, *de Paradoxis Sensuum* integri, non in Scriptorum tantum Affectorum Indice, sed *Stentore* etiam Ὑαλοκλάστῃ (93.), a superstite promissi.

LXVIII. Sexennio seqventi, qvo nubeculæ qvædam turbarum Bellicarum Cimbriæ Ducalis, & Musarum Kiloniensium, Tranqvillitati subinde erant infestæ, nihil Morhofianum, præter Programmata, Carmina & Schediasmata hujusmodi, qvæ recensere haud vacat, minutiora, lucem vidit publicam. Reddita autem Chersoneso huic Pace & Principum suorum Concordia, ad Scriptiones etiam Noster Eruditas rediit, & A. 1682. junctim, ob argumenti cognationem, Sermone Germanico, duo, qvæ sola isto elucubravit, ingenii monumenta typis (*in 8vo*) evulgavit Kiloniensibus, junctim etiam ab Hæredibus (qvi ex Autoris illa codice emendarunt, passimqve auxerunt, ac nova insuper Præfatione instruxerunt) Lubecæ A. 1700. *in 8vo* denuo recensita. Primum istorum est:

Der Unterricht von der Deutschen Sprache und Poësie, deren Uhrsprunge, Fortgange und Lehrsätzen, wobey auch von der reimenden Poeterey

 der

(88.) *in Or. de palmariis Seculi nostri Inventis p.* 42. (89.) *Libro II. Historiæ Succini Prussici* Francofurti A. 1677. editæ, locis compluribus. (90.) *Diss. V. Epistolica de Lusu & Erroribus Naturæ p.* 173. (91). *in Dial. Menstr. German., M. Oct. A.* 1692., *p.* 837. (92.) *in Orat. cit.* 42. (93.) *p.* 142.

der Ausländer mit mehrerm gehandelt wird. (h. e. *Commentarius de Germanorum Lingua ac Poësi, hujusqve Ortu Progressu & Praeceptis, in qvo etiam de Poësi Exterorum Rythmica fusius* disseritur.)

Tractatus hic Vernaculus, Operis de Lingua & Poësi Germanica Latini plenioris, sed (affecti tantum, nec unqvam sperandi) Prodromus, qui e Prolegomenis, Poëmatum Germanicorum praemittendis Syntagmati, in Librum ipsis Poëmatis duplo majorem, teste Praefatione, excrevit, tribus absolvitur Partibus. Harum Prima, de Lingua agens Germanica, eamqve, & Boreales illi cognatas, antiqvitate, & Graecam, & Latinam, superare, imo has Germanicae esse originis, luculenter (etsi longe compendiosius, qvam in affecto *Originum Germanicarum* Opere, idem argumentum fusius persecuturo, facere decreverat) ostendit. Eo fine Autor Capite I. de Linguae Germanicae Praestantia & Vetustate generatim disserit, Cap. II. Graecam & Latinam illa esse recentiores, III*io* autem voces Graecas & Latinas qvamplurimas a Scythico-Germanicis Veteribus ortum traxisse, ostendit, Cap. IV. V. & VI. Fontes Derivationis Vocum cujuslibet Linguae genuinos commonstrat, & VII*mo* tandem Cognationem Vocum Graecarum & Latinarum, hominem ejusqve partes & membra, denotantium, cum Germanicis ejusdem significationis exponit. Partis Secundae, de Poëseos Germanicae commentantis Origine & Progressu, Capita Qvinqve priora Poëseos Gentium Europae aliarum, Gallorum scilicet, Italorum, Hispanorum, Anglorum & Belgarum, Rythmicae sistunt Historiam & Faciem Antiqvam pariter atqve modernam, VI*tum* & VII*mum* Poëseos Germanicae Aetatem Primam, ad Caroli Magni usqve Imperium, ac Secundam, ad Mart. Opitii porrectam tempora, VIII*vum* Gentium Arctoarum Poësin, & Nonum deniqve Tertiam Germanicae Aetatem, qvae in nostra incidit tempora, considerant. Partis Tertiae, Germanorum Artem ipsam proponentis Poëticam, Caput I. de Linguae Germanicae ad Poësin agit aptitudine, II. III. IV. & V. de ejusdem Orthographia, Etymologia, Syntaxi & Prosodia, VI. de Numero Poëtico, VII. VIII. IX. & X. de Rythmis eorumqve Necessitate, Origine & Qvalitatibus, XI. & XII. de variis Versuum, Stropharum Carminumqve, Generibus, XIII. de Inventionibus Poëticis, XIV. de Poëmatis Heroicis, XV. de Odis, XVI. de Comoediis & Tragoediis, ac XVII. tandem de Epigrammatis. Sub finem totius Commentarii adjectae sunt Henrici Schaevii (qvem Noster in Gymnasio Stettinensi, uti supra, in Vitae Historia, §. 7., jam est relatum, habuit Praeceptorem) Metaphrases XVII. priorum Odarum Libri Primi Horatianarum Metrico-Germanicae, variis Carminum generibus elaboratae. Pleniorem Operis cedro dignissimi desiderantem notitiam ad Recensum illius ablegamus prolixum, & perqvam honorificum, *in Actis Eruditorum Lipsiensibus*, *M. Sept.* A. 1682. (94.) obvium,

(94) *pag.* 271-277.

vium, & qui isti sua debet, Adr. Bailetum, Scriptorem Judiciorum de Eruditis Gallicum (95.). Lipsienses (96.) his illud verbis extollunt: *Cum de Latinorum Lingua & Poësi multi Commentarios scripserint, Poësin etiam Germanicam quidam in Artem redegerint, ac certis legibus astrinxerint, deqve Lingua Germanorum diversorum Autorum extent Monumenta: nullum tamen præstantiori ingenio, ac majori eruditionis rariorisque doctrinæ copia, conditum fuit hoc Opusculo, quod, vernaculo Idiomate scriptum, Germanicis suis Poëmatibus, in unum collectis Fascem, & Kilonii hoc anno editis, præmisit Doctissimus Morhofius; Latinorum etiam Græcorumque Carminum Venustate nulli Poëtarum secundus.* Alibi iidem *Libellum aureolum* (97.), & *Commentarium Eruditissimum* (98.), salutant. Quanti Erasmus Francisci, plurimæ Lectionis, ac singularis in sermone Germanico Eloqventiæ pariter atque Elegantiæ, Scriptor, istud fecerit, verba Epistolæ ejus ad Willh. Ern. Tenzelium Vernaculæ docent seqventia (99.), Latine a nobis translata: *Dn. Morhofium valde admiror, diversisque Viris Illustribus pulcherrimum ejus de Lingua & Poësi Germanica Commentarium, præ aliis hujus generis Scriptis, de nota meliore commendavi.* Joh. Christoph. Wagenseilio (100.) *Liber* audit *laude dignissimus.* (Ein Preißwürdigstes Buch), Joh. Frid. Mayero (1.) *Præstantissimus*, Joach. Fellero (2.) *Opusculum Aureum*, & Christ. Grubelio (3.) *Tractatus Eruditus.* Henr. Meibomium Juniorem (4.), aliosque plures, non minus honorifica Laborem hunc Nostri mentione dignatos, brevitatis studio, allegare supersedeo.

LXIX. Commentario huic de Lingva & Poësi Germanica eximio, in utraque Editione, & Kiloniensi Anni 1682., & Lubecensi Anni 1700., ista paulo auctiori, ob Argumenti, uti jam monitum, affinitatem, subjungitur alterum Nostri Scriptum Vernaculum, sive Poëmatum Germanicorum Sylloge, pari applausu excepta:

Die Teutsche Gedichte.

Pleraque seorsim jam ante prodierunt, omnia autem junctim excusa Eruditis in hoc sistuntur Syntagmate, Trium, in quas dispescitur, Partium. Prima, quæ Argumenti sunt Gratulatorii, secunda Funebria, & Tertia denique Miscellanea non unius generis, Sacra atque Profana, cum Odis atque Epigrammatis plurimis, legenda exhibente. Encomiastas ea invenere plurimos, e quibus solos jam allegabo Collectores Actorum Orbis Eruditi Lipsien-

(95.) *T. IV. des Jugements des Scavans P. I. p.* 117. 118. (96.) *p. l. c. p.* 271. (97.) *M. Febr. A.* 1691. *p.* 55. (98.) *M. Jun. A.* 1697., *p.* 261. (99.) recitat ea Tenzelius *in Dial. Menstr. German.*, M. *Jun. A.* 1690., *p.* 518. (100.) im Berichte von der Meister-Singer-Kunst (*sub finem Commentationis de Civitate Noriberg.*), *c.* 1. *p.* 452. (1.) *in Disp. de Codice suo Bibl. Germ. MSto (in Append. Hist. Vers. Bibl. Lutheri) p.* 168. (2.) *in Præf. Catalogi MSS. Biblioth. Lips., nec non in Præf. Metaphraseos Meditatt. Joh. Gerhardi Richteriana, Metrico-Germanica, A.* 1690. *edita.* (3.) *in Diss. de Lingua Germ. Veteri & moderna,* c. 1. *p.* 4. (4.) *in Additt. ad Val. Henr. Vogleri Introd. p.* 186. 189.

psiensium Celeberrimos, *Venustatem* illorum *plane eximiam*, *nativamque*, *quam præ se ferunt*, *elegantiam*, *minus affectatam anxieqve quæsitam*, commendantes (5.). Non dissimulo tamen, inter Encomiastas hos non deesse, qvi laudibus Censuras, sed ab affectuum forte contagio haud immunes, admisceant, Silesios imprimis, ob prælatum Mart. Opitio suo, Poëseos Vernaculæ Instauratori, Paulum Flemmingium, Nostro subinde minus æquos. Hos inter B. N. (qvem Bened. Neukirchium, Silesium, Anonymus alter M. M. (6.) perhibet) svavitatem in illis videtur desiderare, in *Partis Poëmatum* Christiani ab Hofmannswaldau *Germanicorum Secunda*, Lipsiæ An. 1696. editæ, ita scribens Prolegomenis: **Morhof schreibet zwar so lieblich nicht, als gelehrt: Er hat aber sehr wol verstanden, was zu einem Gedichte erfordert wird** (7.). M. M. modo allegatus, licentiam eorundem, in Constructione verborum turbanda, justo interdum majorem verbis hisce accusat simul & excusat (8.): Die Freyheit, deren er sich bey der Construction, und anderweit, bedienet, ist bey einem Mann von solcher Autorität mehr zu verwundern, als nachzuahmen. Er pfleget auch dergleichen nicht leichtlich zu gebrauchen, es wäre denn, daß eine artige meditation hinfallen müste, wo man der Sprache nicht eine kleine Gewalt anthun wolte. Risum autem linguæ nostræ Cimbricæ gnaris Censura sua haud dubie extorqvebit M. Joh. Christianus Kunckelius, Uratislaviensis, qvi, *in Disputatione de Silesiorum in Germanica Poësi præstantia*, Lipsiæ An. 1698. edita (9.), Flemmingio, ejusque Imitatori Morhofio (cujus tamen Carmina se Germanica subinde admiratione prosequi, non diffitetur (10.)), præter duritiæ quoddam genus, *Holsatismos* etiam, nescio quos, exprobrat.

LXX. Anno 1683. in lucem prodiit

Stentor Ὑαλοκλάστης, Tractatus, cujus Historia §. 64. jam est exposita, Physicus,

Seqventi autem 1684.

Liber de Patavinitate Liviana, ubi & de Urbanitate & Peregrinitate Sermonis Latini universe agitur, Vito Ludovico Seckendorfio, Electoris tunc Saxonici, Ducisque Saxo-Numburgensis, Consiliario Intimo, ad eandem postea in Aula Brandenburgica dignitatem, cum Cancellarii Novæ Academiæ Halensis conjunctam Officio, ob merita in Rempublicam & Literas Immortalia, evecto, Heroi Eruditissimo, omniumqve vere Eruditorum amantissimo, inscriptus, ac Kilonii in 4to excusus, in Volumine autem *Dissertationum Academicarum* (p. 471-592.), tribus post lustris, Hamburgi An. 1699. denuo publicatus.

Scripti

(5.) *M. Sept. A.* 1682. *p.* 276. 277. (6.) in den unvorgreifflichen Gedancken von deutschen Epigrammatis (quæ Lipsiæ A. 1698. prodierunt). *c.* 2. *p.* 54. (7.) *lit. b.* 5. *b.* (8.) *l. c.*, *c.* 2., *p.* 60. 61. (9.) *§.* 8., *p.* 11. 12. (10.) *§.* 6., *p.* 10.

Scripti hujus exasciatissimi Recensus Historico-Encomiastici prolixiores exhibentur in *Actis Eruditorum Lipsiensibus*, *M. Dec.* 1684. (11.), Abbatis Roquii *Ephemeridibus Eruditorum Anni* 1685. *Gallicis* (12.), & Pet. Bælii *Novellis Reip. Literariæ*, eodem An. 1685. Gallice publicatis (13.) Hos consulat Autores, qui pleniorem Argumenti ejus desiderat notitiam. Lipsienses (14.) hanc Libro, per se vendibili, hederam suspendunt: *De Sermonis Romani, qui Consulum, qui Patriciorum, qui Equitum erat, nitore, quam Urbanitatem dixere, docte graviterque disserere; ætatis Aureæ Scriptores ab iniquis obtrectantium Censuris, Livium præsertim, Historicorum Romanorum Principem, & ipsum Equitem, adversus Asinium Pollionem, Patavinitatis insimulantem, acriter defendere, sic ut in animo legentis suspicio impolitæ dictionis ne minima relinquatur, illustris non minus est ingenii, quam artis exquisitæ. Quod cum, in præsenti Scripto, egregie, uti proposuerat, Clarissimus Autor præstiterit, non est dubium, quin de bonis ille Literis tanto præclarius mereatur, quanto majori illis solent esse detrimento, quorum pravum detrahendi studium id agit, ut quacunque ratione Scriptores Classicos erudito Seculo suspectos reddat, primamque adeo dicendi regulam corruptam.* Interjectis deinde compluribus, eundem *Opus* appellant *nitidum, ac profundioris doctrinæ plenum*, in quo multa inveniuntur, *quæ cum Antiquitati, Romanæ æque ac Græcæ, tum rerum Hispanicarum, Gallicarum & Italicarum notitiæ, plurimum accendunt lucis, judicium de Scriptoribus cujuscunque generis ac ætatis acuunt, discernere Lingvarum Idiotismos docent, politiorisque Literaturæ studio excitando, augendo & ornando, apprime serviunt.* Abbatis Roquii (15.) hoc de illo est Judicium: *On trouvé icy des Recherches fort curieuses sur ce defaut de Tite Live, & sur la veritable Urbanité du stile Latin.* Ægid. Menagius (uti in *Menagianis* Posthumis, Amstelodami A. 1694. editis (16.), refertur) sequenti eundem dignatus est Elogio: *J' ai vu un Traité de Morhoffius, imprimé depuis peu, sur la Patavinité de Tite Live, ou il expliqué tres sçavamment ce que c' est que l' Urbanité & la Peregrinité de la Langve Latine. Cet Ouvrage est plein d' Erudition, & de mille choses curieuses, sur cette matiere.* Petro Bælio (17.) audit *Un Ouvrage Infinité des Recherches tres curieuses*, Thomæ autem Crenio (18.) *Liber non inelegans.* Aliorum Laudes prætereo, solumque adjungo Christophori Cellarii, peritissimi atque acuratissimi Dictionis Latinæ Censoris, Judicium de eodem honorificum (19.): *Vossius, Bonifacius, Sigonius, & cumprimis Morhofius, Kiloniensis Academiæ insigne Decus, certatim congesserunt, quæ ad tuendam tanti Scriptoris* (Livii sc.) *famam & ornamentum faciunt: novissimus etiam a morosi Censoris, Asinii Pollionis, iniquitate fortissime nuper defendit, & Patavini hominis Latinitatem vindicavit purissimam.*

(11.) *p.* 570-576. (12.) *num.* 20., *ad d.* 25. *Jun. p.* 318. (13.) *M. Apr. A.* 1685., *p.* 444. 445. *ac M. Jun., Art. III., p.* 609-625. (14.) *l. c.* (15.) *l. c.* (16.) *p.* 190. (17.) *l. c. p.* 445. (18.) *in Notis ad Tractatus Variorum de Eruditione comparanda p.* 294. (19.) *Programm. L. p.* 357.

LXXI. Sed nec tacenda nobis est, tacere quamvis Oratorem jubeat, *Disputatio* elegantissima *de Eloquentia in Tacendo*, Kilonii eodem An. 1684. *in 4to* edita, & Hamburgi A. 1699., *in Volumine Dissertationum Academicarum* (*p.* 446-470.), recusa;

In qua (uti scite Lipsienses (20.) observarunt) *ea* commendatur *Oratoris Prudentia*, *qua id solum*, *quod in Oratione ἐνεργητικὸν est*, *exprimit*, *cetera vero*, *quæ vel circa Inventionem*, *vel circa Elocutionem*, *περίεργα sunt*, *aut superflua*, *ab Argumento*, *Personis*, *Loco*, *Tempore*, *Re*, *aliena*, *aut quovis modo inepta*, *omittit*, *aut indicta esse cupit.* Hujus, præter Gottl. Frid. Seligmannum, Theologum Lipsiensem (21.), Vinc. etiam Placcius noster honorificam fecit mentionem, & *Doctissimam* publice, nec immerito, vocavit (22.).

Recudi etiam Noster, eodem An. 1684., Kilonii in 4to, cum sua ad Pet. Axenium, ICtum & Advocatum Slesvicensem, Virum Doctissimum, sibique amicissimum, Præfatione curavit.

Joh. Laurembergii, Rostochiensis, Mathematum in Academia Daniæ Sorana Professoris, tum ob Eruditionem in reliquis Polymathiæ Elegantioris Partibus eximiam, tum Venam etiam Poëticam admirabilem, in Orbe Literato Celeberrimi (23.), *Satyram Elegantissimam*, *qua Rerum Bonarum Abusus*, *& Vitia quædam Seculi*, *perstringuntur*, A. 1636. ab ipso editam, una cum ejusdem *Querimonia Daphnorini* (i. e. Laurembergii) *de suo & Academiæ Soranæ statu.*

Utrumque hoc Poëmation in Appendice etiam Adoptiva *Operum* Nostri *Poëticorum*, Lubecæ An. 1697. junctim impressorum, locum postea invenit.

LXXII. Anno sequenti 1685. in lucem ab eo itidem denuo sunt protractæ:

Nicasii Baxii, *Monachi Augustiniani*; *Medullæ Eloquentiæ & Figuræ aliquot Rhetoricæ*, *ex M. T. Cicerone concinnatæ*, Quibus ipsius præmissa est *Præfatio*, *qua de omni in Eloquentia excerpendi ratione agitur.* Kilonii 1685. in 8vo.

Quem Libellum quatuor octernionum exiguum uti in Juventutis se usum recudi curasse, in Titulo profitetur, ita eidem etiam *L. 3. Polyhist. Lit.*, *c. 7.*, *§. 27.*, *de nota meliore commendavit.*

LXXIII. An. 1686. Lubecæ in 8vo prodiit

Otiorum Divinorum, *seu Carminum Sacrorum Liber*, Programmata complectens Poëtica, seu ἔμμετρα, Festis IV. Anni Solennioribus, publico nomine, in Academia Kiloniensi proposita, integer postea ibidem A. 1697., in Operum Poëticorum omnium Syntagmate, *Libro I. Charitum p.* 2-40., recusus. Quatuor Pro-

(20.) *in Actis Erud.*, *M. Jul. A.* 1699., *p.* 290. (21.) *in Idea Studiosi πολυμαθεστέρου*, Rostochii A. 1685. edita, *§.* 15. (22.) *in Excerptis Binis Rhetoricarum Accessionum p.* 175. (23.) V. de illo *Hypomnemata* nostra *ad* Alb. Bartholini *Lib. de Scriptoribus Danis*, *p.* 279-283.

Programmata priora, Festo τῆς χριστογονίας dicata, Joach. Fellerus, Th. Lic. & Poëseos in Acad. Lipsiensi Professor, seorsim An. 1689. Lipsiæ, teste Continuatore Vitæ Morhofianæ Anonymo, edidit, & Prælectionibus publicis illustravit.

LXXIV. A. 1687., quod in Polyhistore suo revidendo ac Editioni apparando longe esset occupatissimus, nihil præter Carmina & Programmata aliquot minutiora, juris fecit publici. Ex istis mentione haud indignum nobis videtur

Programma de eo, quod in Disciplinis est divinum, Festo Pentecostes A. 1687. dicatum, quod non Hamburgi solum An. 1698., inter Programmata reliqua, *Orationum* subjuncta Syntagmati (*p.* 551-571.). denuo prodiit, sed totum etiam ab ipso Autore (integrum hujus argumenti Commentarium, uti, in Affectorum Recensu, infra §. 87. monebitur, molito ac politico) *Polyhistoris Literarii Libro I.*, paucis saltem mutatis, insertum, *Caput* hujus *XII.* sibi vindicavit.

De ipso *Polyhistore* Polyhistoris nostri, in *Tomos III.* diviso, *Tomique* præsertim *Primi*, sive *Literarii*, duobus Libris prioribus, *Bibliothecario* & *Methodico*, qui lucem An. sequ. 1688. viderunt publicam, quæ hoc loco essent dicenda, cum prolixiorem exigant παρέκβασιν, προλεγομένων horum Epilogo commodius reservabuntur.

LXXV. Anno 1690. Lubecæ *in 8vo* ὁ Μακαρίτης edidit

Philochrysum, seu de Laudibus Auri Orationes duas, omnis generis Hominum, præcipue Ecclesiasticorum, Vitia salse traducentes; Alteram M. Ant. Majoragii, Rhetoris seculo Superiore Mediolanensis Inclyti, in Orationum ipsius Syntagmate, ob παῤῥησίαν haud dubie adversus Clericos, omissam, a Marquardo Gudio nostrate, Viro summo, inter Ἀνέκδοτα ejus, una cum altera *contra Gaudentium Merulam Apologetica*, Mediolani repertam, & Ultrajecti An. 1666. in 4to pubicatam, nunc autem, in usum Prælectionum Publicarum, cum Præfatione sua, recusam; Alteram propriam de eodem Argumento, Kal. Sept. An. 1699. Kilonii recitatam. Ambæ, eodem An. 1690., Kilonii (sive Lipsiæ potius, quam Titulus quidem dissimulat, sed Typi produnt) *in 4to*, curante Frid. Bened. Carpzovio, Senatore ac Musageta Lipsiensi (cui ab Autore erant inscriptæ), iterum prodierunt, & in Morhofianarum etiam Orationum Sylloge, Hamburgi An. 1698. impressa, *num.* 9. & 10., *p.* 249-366. leguntur.

Utriusque Recensum Vir Celeberr., Wilh. Ern. Tenzelius, *in Dialogis Menstruis Vernaculis* (24.), prolixum satis exhibuit, Morhofianam autem (cujus adversus Clericorum Avaritiam Invectivas & Dicteria Autor, ne Crabrones irritaret, Pontificios tantum Majoragii notare exemplo, in Præfatione finxit),

 præter

(24.) *M. Apr. A.* 1691., *p.* 307-326.

Præter eundem (25.), Vitus Ludov. Seckendorfius (26.), Joach. Fellerus (27.), aliique, insignibus ornarunt Elogiis.

LXXVI. Anno tandem Emortuali 1691. recudi Kilonii *in 8vo*, juxta Exemplar A. 1688. Antwerpiense, cum Præfatione sua, curavit

Johannis Dekeni, Jesuitæ, *Observationes Poëmaticas*, *Exemplis Illustratas*, quarum recensum prolixiorem, laudes illis suas large admetientem, sed nonnulla tamen etiam in iisdem desiderantem, *Libro* jam *Polyhistoris Literarii Tertio Cap. X.* (28.), exhibuerat. Præter istas, & Rob. Boylii, Joh. Laurembergii, Nicasii Baxii ac M. Ant. Majoragii, Opuscula, §. 61. 71. 72. & 75. jam laudata, Francisci item Quarlesii *Enchiridion Morale*, Anglice scriptum, cujus novam Kilonii, incertum quo Anno, in gratiam Auditorum, se in Lingva ista utentium Magistro, Editionem (*in 12mo.*) publicavit, Periochasque deinceps haud paucas argutiores, Metris a se redditas Germanicis, *Poëmatum Vernaculorum* An. 1682. inseruit Syntagmati, & Joh. Wallisii *Grammaticam Anglicanam*, eodem fine, nisi memoria mihi imponit, denuo vulgatam, nihil Scriptorum Alienorum atque Adoptivorum ipsius cura in lucem revocatum est publicam. Accenseri tamen Adoptivis istis forsan etiam meretur Edmundi Richerii, Theologi Sorbonæ Parisiensis Inclyti ac πολυμαθεστάτου, *Obstetrix Animorum*, Morhofii hortatu, & ex ipsius Bibliotheca, per Adamum Rechenbergium, Literarum tunc Elegantiorum, nunc autem Sacrarum, in Acad. Lipsiensi Interpretem, Lipsiæ A. 1693, *in 12mo*, verum mortuo jam Ergodiocta, luci iterum exposita.

LXXVII. Recensum hactenus exhibuimus Historicum Scriptorum Polyhistoris Nostri, quæ superstes ille edidit, omnium, in quo tamen minutiora pleraque, Carmina scil. & Programmata sigillatim excusa (quorum nonnulla, Rostochiensia imprimis, in Syntagmate istorum desiderantur), Epistolas quasdam (qualis est illa, quam, ad Olaum Rudbeckium d. 23. Jun. An. 1681. de ipsius exaratam Atlantica, in Elogiorum Operis hujus Sylloge, Upsaliæ sine Anni mentione in fol. publicata, reperies,) aliaque istius generis Schediasmata, brevitatis studio omissa esse, haud diffitemur. E quorum numero uti Programmata & Carmina, Latina pariter atque Germanica, junctim jam sunt recusa, ita, ut Epistolæ etiam τοῦ Μακαρίτου, omnes ferme, si paucas excipias, Ineditæ, ab Hæredibus primo quoque tempore colligantur, & cum Adoptivis ad Nostrum, Joh. Frid. Gronovii, Joh. Schefferi, J. Georg. Grävii, Nic. Heinsii, Henr. Oldenburgii, Joh. Andr. Bosii, Frid. Rappolti, Ott. Menkenii, aliorumque Hominum Doctissimorum, per illos, Interprete Vitæ Parentis Continuatore (29.), jam promissis, &, præter unicam Grävianam, duasque Oldenburgianas, itidem etiam-

(25.) *l. c.* §. 43. (26.) *in Comm. de Lutheranismo, Lib. III., Sect.* 21., §. 84. (27) *in Epigrammate peculiari Editioni Lipsiensi subjuncto*, e quo §. 40. nonnulla attulimus. (28. p. 73. 74. (29.) *in Appendice Voluminis Dissertationum Academicarum p.* 42.

etiamnum ἀνεκδότοις, lucem propediem videant publicam, serio optamus. Græviana, quam dixi, Hamburgo d. 22. Jul. A. 1678. scripta, in Biographiæ Nostri propriæ Continuatione legitur ἀδεσπότῳ (30.), duæ autem Henr. Oldenburgii, Societatis Regiæ Anglicanæ Secretarii, Londini A. 1672. & 1673. exarata, in *Epistolarum* Viri Illustris, Marqu. Gudii, a Petro Burmanno Ultrajecti A. 1697. editarum, Adoptiva jam prodierunt Appendice (31.).

LXXVIII. Inter Monumenta ingenii Morhofiani Posthuma, quorum enumerationem, ordine Scriptionis sic exigente, jam aggredimur, primum sibi locum vindicat:

Polyhistoris Literarii Liber Tertius, sive παρασκευαστικὸς, de Excerpendi ratione, Lubecæ, Anno ab Autoris Obitu proximo 1692., *in 4to*, excusus, cujus mentio prolixior, in totius Operis Polyhistorici Historia, paulo post recurret. Hunc Anno sequenti 1693. excepit:

Commentatio de Disciplina Argutiarum, sine Loci mentione *in 12mo* edita. Constat ea Tribus Sectionibus, & *Lectiones* Nostri *de Arguta Dictione Academicas*, quas ille publice quidem, in *Commentario de Lingua & Poësi Germanica* Vernaculo (32.), Literatis jam erat pollicitus, sed facie haud dubie, si vixisset, longe cultiori, ac limam expertas accuratam, dedisset, in lucem, insciis Hæredibus, incertum a quo, protrusas, multisque Sphalmatis Graphicis & Typographicis (uti in *Homonymoscopia* jam nostra (33.) est monitum) fœdatas, exhibet. Recensum ejus sistunt Lipsienses, *in Actis Eruditorum*, *M. Sept.* A. 1693. (34.), inque isto (35.), *Opusculum hoc, ut solent, quæ Morhofium agnoscunt Parentem, eruditione plane singulari, egregiisque Animadversionibus, maxime Oratoriis, esse refertum*, pronunciant. Thomas Crenius (36) *Commentationem* vocat *Doctissimam*, M M. autem, Scriptor κρυπτώνυμος, de Epigrammatis commentatus Germanicis (37), *Libellum brevem quidem, sed luculentum* (Eine zwar kurtze, doch wol ausgearbeitete Schrifft.)

LXXIX. Eodem A. 1693., Lipsiæ in 12o. prodiit:

Collegium Epistolicum, ab Autore, cum in vivis esset Studiis tantum privatis Auditorum suorum destinatum, jam vero, ob summum variumque usum, publica luce donatum. Accessit *Epistola ejusdem* (de qua §. 49. jam dictum) *in Plagiarium quendam suum Invectiva.*

Primam hanc editionem, furtim factam, cujus menda fœdissima & admodum numerosa, præter me (38.), Celeberr. Tenzelius, complura illorum enumerans & corrigens (39.), & Vitæ Morhofii Continuator (40.), obelo notarunt,

(30) *in eadem Append. Differtt. Acad. p.* 43. 44. (31.) *num.* 39. & 40., *p.* 73. 74. (32) *P. III., c.* 5. *p.* 541., & *c.* 17. *p.* 757. (33) *Sect. I., c.* 1., *§.* 7., *p.* 16. (34) *p.* 399-402. (35) *p.* 400. (36) *P. I. Animadvers. c.* 7., *§.* 4., *p.* 122. (37.) in den unvorgreifflichen Gedancken von deutschen Epigrammatis, quæ Lipsiæ A. 1698. prodierunt. *c.* 3., *p.* 97. 98. (38) *in Homonymos. l. c.* (39.) *in Dialogis Menstruis Germanicis, M. Aug. A.* 1693. *pag.* 680-683. (40.) *in Append. Differtt. Acad. p.* 27.

tarunt, excepit altera Lubecensis, a Joh. Burch. Majo, Successore Autoris, Anno sequ. 1694., curata, Præfatione nova ac Indicibus instructa, & auctior pariter atque emendatior, *in 8vo*, sub novo hoc evulgata Titulo:

Libellus de ratione conscribendarum Epistolarum, a mendis Editionis Lipsiensis innumeris a J. B. Majo repurgatus. Accesserunt nova quædam Exempla.

Recensum Libelli, ex Editione priori, invenies *in Actis Eruditorum Lipsiensibus, M. Apr. A.* 1693. (41), & Tenzelii *Dialogis Menstruis Vernaculis*, M. Augusto Anni ejusdem (42.), Qui, ob nervosam Præceptorum brevitatem, & Exemplorum Observationumqve egregiarum copiam, magni illum, a Christiano etiam Weisio de nota meliore, antequam ederetur, commendatum (43.), merito æstimat.

LXXX. A. 1694. publice comparuerunt

D. G. Morhofii CVIII. Quæstiones Chymicæ, ex variis Autoribus Chymicis collectæ, cum Responsionibus & Solutionibus (Ænigmata Chymicorum magis plerumque intricantibus, quam explicantibus) Joh. Ludov. Hannemanni, Prof. Physici Kiloniensis, *Ovo* hujus *Hermetico - Paracelsico*, qvod vocat, sive *de Auro Tractatui*, Francofurti A. 1694. *in 8vo* excuso, insertæ (44.)

Quæ nusquam a Nostro promissæ, nec in Scriptorum Affectorum Indicibus memoratæ, si vel maxime Parentem eum agnoscant in privatos tamen solum usus, subitaneo consilio, uti Cordati Lectores facile perspicient, absque justa cura, in chartam sunt conjectæ, nunquam vero publicæ luci destinatæ, nec proinde in eam ab Editore temere fuerunt protrudendæ. ἔκτρωμα certe potius istæ sunt, quam fætus justæ maturitatis γνήσιος, ac nova proinde earum, se ita locupletandarum, ut tres absolvant Centurias, justoque præterea illustrandarum Commentario, quam, *p.* 283. pollicetur, Editione Exegetes modo dictus, absque ulla Orbis Eruditi indignatione supersedere poterit.

LXXXI. Triennio post lucem publicam, uni inclusa Syntagmati, junctim denuo viderunt, quæ antea, vel singulatim excusa, vel, in Fasciculos minores congesta, diversis ipsemet evulgarat temporibus,

Opera Poëtica Latina omnia, in unum collata, ad Autoris mentem disposita, & ab Hæredibus, cum Casp. Dan. Morhofii, Filii, Elegia ad Fridericum, Ducem Holsatiæ, Dedicatoria, Henricique Muhlii, Supremi Ecclesiarum Cimbriæ Ducalium Antistitis, Præfatione de Poësi ac Poëtis Latinis, edita, Lubecæ 1697. in 8vo.

Editio hæc Carminum Latinorum omnium Posthuma (qualem ipse etiam Autor, adhuc superstes, Anno jam 1683, in *Programmate ad Lectiones Acroamaticas Invitatorio*, est pollicitus) exhibet:

I. Cha-

(41.) *p.* 164. 165. (42.) *p.* 680-683. (43.) *in Oratore Politico, Germanice edito, p.* 22. (44) *p.* 251-284.

1. *Charitum Libros III.* (quorum *Primus Otia Divina*, §. 73. memorata; *Secundus* Carmina Gratulatoria ad Leopoldum Imperatorem, Carolum II. & Wilhelmum III., Reges Angliæ, Frid. Wilhelmum, Electorem Brandenburgicum; Christ. Albertum, Ducem Holsatiæ, Gustavum Adolphum, Principem Megapolitanum, Ferd. Fürstenbergium, Episc. Monasteriensem, Christianum, Comitem a Ranzou, Henriettamque Catharinam Gersdorfiam, Heroinam Gentis Frisiæ doctissimam, *Tertius* autem Poëmatia ejusdem generis ad Joh. Adolphum Kielmannum, Aulæ Gottorpiensis Præsidem, aliosque Viros Nobiles, Doctos & Indoctos, complectitur), *p.* 1-252.
2. *Veneres Antiquas*, *p.* 253-336.
3. *Veneres Novas*, *p.* 337-438.
4. *Manium, seu Epicediorum Libros III.* (quorum Primus, sub *Funerum* titulo An. 1667. jam prodierat, reliqui duo ex Epicediis, singulatim antea publicatis, nunc demum sunt congesti), *p.* 439-580.
5. *Primitias Parnassi Kiloniensis*, *p.* 581-620.
6. *Autoschediasmata Poëtica*, *p.* 261-652.
7. *Horas Subsecivas Poëticas*, *p.* 653-688.
8. *Miscellanea Poëtica, & Epigrammata Selecta*, *p.* 689-826.
9. *Epigrammatum Libros II.*, *p.* 827-856.
10. *Jocorum Librum* (quo *Lessus in Ciconiam Adrianum*; *Querela Halecis*, & *Carmen de Ente Rationis*, continentur), *p.* 857-900.
11. *Prætermissa*, *p.* 901-931.
12. *Adoptiva quædam*, partim honori Autoris sacra, partim ab eo edita (&, hæc inter Joh. Laurembergii *Satyram & Querimoniam Daphnorini*, A. 1685. seorsim publicatas); *p.* 931-967.

Prolixioris Syntagmatis hujus (cujus Fasciculorum plerorumque Editiones, hanc antegressæ, §. 49. 50. 53. 55. 57. 58. 59. 60. 67. 71. & 73. a nobis sunt enumeratæ), Præfationisque simul Muhlianæ, Recensus sistunt Lipsienses *in Actis Eruditorum, M. Jun. A.* 1697. (46.); & Pet. Rabus *in Bibliotheca Europæ Belgica* (dem Boeckzaal van Europa) M. Sept. & Oct. An. 1699. (47.). Ceterum, quanta Venam Morhofii Poëticam, & Carmina imprimis hæc Latina, admiratione prosecuti sint Eruditissimi Temporum nostrorum, & in Poësi etiam Exercitatissimi Scriptores, Lipsiensium, Godofr. Gvilh. Leibnitii, Æg. Menagii, Ol. Borrichii, Henr. Meibomii, Aug. Varenii, Josuæ Arndii, Frid. Rappolti, Er. Mauritii, Chr. Kortholti, Ott. Sperlingii, Laur. Normanni, Georg. Casp. Kirchmayeri, Joach. Felleri, Joh. Nicol. Hertii, Pauli Sperlingii, Ad. Tribbechovii, Henr. Muhlii, aliorumque præterea complurium, judicia de illa pariter atque hisce perquam honorifica, imo pene invidenda, quæ, in

(45.) *p.* 261-264. (46.) *p.* 530-536. (47.) *p.* 252-259.

in elogiorum Autoris ipsius recensu, §. 28-46., longa cumulavimus serie, abunde, imo ἀναντιῤῥήτως, evincunt. Pauca jam istis, quæ denuo huc transscribere non vacat, addemus, quibus ipsam hanc Poëmatum Latinorum omnium Collectionem Viri Eruditi commendarunt. Henr. Muhlius, in *Præfatione* illius, Carmina Morhofiana omnium quidem præstantissimis accenseri non posse, cum ab Erroribus suis ac nævis non sint immunia; agnoscit, imo nonnulla e Syntagmate hoc merito eliminari debuisse judicat, pleraque tamen, ob Verborum Curam, Numerorum sollicitudinem, Sententiarum Acumen, Argutiarum Lumina ac Gemmas, laborem studiumque incredibile iis impensum, & accuratam imprimis Veterum Imitationem, prolixe deprædicat. Sed, quid vetat Verba ejus nonnulla αὐτολεξεὶ adjicere, a Celeb. etiam Tenzelio repetita? *Licet*, ait, *fortasse in id, quod optavit, fastigium non ascenderit, licet tanta elegantia & puritas, vel sobrietas quoque & facilitas, in hisce ejus Carminibus ubique non adsit, uberem tamen quandam a natura venam, & divinum quoddam ingenium, & bonorum lectionem Scriptorum, usque quaque perspicietis. - - Licet nonnulla ei exciderint, a quibus mallem abstinuisset, Carminibus tamen suis semper aliquid argutum, quod Lectorem alliciat, aut eruditum, & quod διδασκαλίαν habet, aut morale, aut Politicum, interserit. Et ad invenienda venusta Argumenta ingenium nusquam deest, nec ad ordinanda Judicium. Sed nec Eloquentiæ facultas abest, nec Sermonis puritas & suavitas. Vis & elegantia in clausula fere arguta & aculeata, quam Noster summopere captabat, nec lepores detrectabat ac Sales, aut alios ingenii lusus, sed doctos, sed urbanos, & qui ab Antiquorum elegantiis non recedunt.* Lipsienses (48.) Muhlianum hoc Judicium suo approbarunt calculo, Carmina Morhofii *cultissima*, & *Argumenti*, *Metri atque Inventionis varietate cum paucis comparanda*, vocarunt, *Jocorumque* imprimis *Librum* Poëmata *eruditis acutissimisque Salibus respersa* complecti judicarunt. Tenzelius denique (49.) optime eadem censet esse elaborata, & ingeniosas præsertim Epigrammatum Inventiones admiratur, in quibus *eum*, *Const. Hugenium* & *Pet. Francium*, *sed alium aliter*, *excellere*, Mich. etiam Filizius, Lusatus, haud ita pridem pronunciavit (50.).

LXXXII. Poëmatum Syntagma, Anno mox sequenti 1698., excepit haud dissimilis eorum ingenii Morhofiani Monumentorum, quæ Solutæ etiam Eloquentiæ palmam Autori suo vindicant, Collectio.

Orationes scilicet & *Programmata*, *in Celeberrima Holsatorum Academia Kiloniensi publice proposita*, *utraque nunc cura Filiorum collecta & publicata*, *cum Indicibus necessariis.* Hamburgi 1698. in 8vo.

Decem

(48.) *l. c. p.* 264. (49.) *l. c. p.* 535. (50.) *Corollario V. Speciminis Analectorum ad Ol. Borrichii Dissertationes de Poëtis.*

Decem in Syntagmate hoc exhibentur Orationes (quas inter Quinta, Sexta, Septima & Octava, in isto demum prodierunt, reliqvæ autem jam ante singulatim, uti suis dictum est locis, erant editæ):

1. Or. in Academiæ Kiloniensis Inauguratione, d. 6. Oct. An. 1665. habita, *p.* 1. 33.
2. Or. de Caussis, ob qvas multi ad minus solidam aliqvam sapientiam perveniant, d. 22. Jan. An. 1666., in primæ Magistrorum Promotionis Actu recitata, *p.* 33-61.
3. Panegyricus in nuptias Christiani Alberti, Ducis Holsatiæ, M. Dec. A. 1667. dictus, *p.* 61-106.
4. Or. de Intemperantia in Studiis, & Eruditorum, qvi ex ea oriuntur, Morbis, in aditu Rectoratus Academici, M. Apr. A. 1669. habita, p. 106-143.
5. Or. de Viro Bono, ad mentem Philosophorum Gentilium, in promotione Magistrorum, M. Oct. A. 1669., habita, *p.* 144-164.
6. Or. de Otio Sapientibus dando, in Rectoratus aditu, M. Apr. A. 1677. dicta, *p.* 164-188.
7. Or. de Literarum in Republica Utilitate, in aditu tertii Rectoratus, d. 5. Oct. A. 1684., habita, *p.* 188-213.
8. Or. de Fructibus in Holsatiam, Urbemqve Kilonium, ex Academia redundantibus, in aditu Qvarti Rectoratus, M. Apr. A. 1690., habita, *p.* 213-249.
9. Or. de Auro, Kal. Sept. A. 1690. recitata, *p.* 249-304.
10. M. Ant. Majoragii *Philochrysus, seu Or. de Auro, a Nostro edita*, *p.* 304-366.

Orationibus Programmatum (qvorum, publico Academiæ nomine, scribendorum cura, Anno demum 1674., mandato Ducali, Nostro est commissa, qvibusqve paucula forte aliena a se insciis esse immista, Filii in Præfatione fatentur) integra subjungitur Centuria, Octo sistens Festo χριϛογονίας consecrata, Undecim Paschalia, totidem Pentecostalia, totidem qvoqve de Angelis Michaëlitica, XXXI. Exeqvialia, & XXIX. alia variorum Argumentorum Academica, publico partim, partim privato nomine, evulgata, pleraqve erudita pariter atqve elegantissima, ac ab Autore jam ipso (teste Matth. Henr. Burchardo (51.) Editioni, qvod luce ei digna viderentur, destinata. Σκιαγραφίαν totius hujus Sylloges, *in Actis* qvoqve *Eruditorum*, M. Jul. A. 1698. (52.), sistunt Lipsienses, qvi Programmata *multa elegantiqve* censent esse *eruditione referta*, de Orationibus autem hoc ferunt Judicium: *Orationibus, cum in Genere Demonstrativo, vel Loco Communi, versentur nec tam ad persvadendum, quam ad delectandum, sint composita, exquisitorem Autor adhibuit cultum, genusque dicendi sectatus est argutius, auribusque horum temporum*

h

(51.) *in Or. Fun. ei habita p.* 11. (52.) *p.* 329. 330. 331.

porum accommodatum, *in quo Poëticum nonnunquam decorem relucere voluit*, *ex interiorum Literarum Myrothecio petita quædam ſubinde aſpergens ornamenta*, *quibus doctas aures teneret caperetque.*

LXXXIII. Poſt edita Poëmatum, Orationumque & Programmatum, quæ modo recenſuimus, Syntagmata, pari inſtituto, reliqua etiam Noſtri Scripta Latina, præter *Polyhiſtorem*, Libelloſque *de Diſciplina Argutiarum*, *ſcribendis Epiſtolis & Dilatatione Oratoria*, Poſthumos, omnia, quæ ſuperſtes ipſe diverſis ſeorſim publicaverat temporibus, in Volumen redacta unicum, junctim Anno 1699. ſub hoc prodierunt Titulo:

> *Diſſertationes Academicæ & Epiſtolicæ*, *quibus rariora quædam Argumenta erudite tractantur*, *in unum omnes Volumen collatæ*, *& Conſenſu Filiorum editæ. Acceſſit Autoris Vita*, *quæ tum Lectiones ejus Academicas*, *tum Scripta Edita & Edenda*, *Elogia item ac Judicia Clarorum Virorum*, *exhibet. Additi quoque ſunt*, *præter Joh. Burch. Maji Præfationem*, *Indices accurati & locupletisſimi.* Hamburgi An. 1699. *in 4to.*

Continentur hoc Volumine (qvale Celeberr. Tenzelius (53.), Anno jam 1692. (53.), ob Diſſertationum Morhofianarum, *elegantiſſimis*, uti vere judicat, *Obſervationibus ſcatentium*, raritatem, congeri optavit) Scripta Noſtri ſeqventia, ſeorſim ante excuſa, ſuisqve jam locis fuſius ſupra recenſita ac celebrata:

1. Diatriba Juridica de Morbis, & eorum Remediis, *p.* 2-50.
2. Diſp. Jurid. Inaug. de Jure Silentii, *p.* 51-70,
3. Diſſ. de Enthuſiaſmo ſeu Furore Poëtico, *p.* 71-82.
4. Theologiæ Gentilis Politicæ Diſſert. Prima de Divinitate Principum, cui nunc demum e MSto adjecta eſt Secunda de Titulis Principum Divinis, hactenus ἀνέκδοτος, ſed ſub finem mutila, *p.* 82-117.
5. Proſphonema in Summos honores Theologicos Chriſt. Kortholti *p.* 117-126.
6. Diſſ. de Principe Medico, *p.* 127-160.
7. Deſcriptio Actorum primæ Promotionis Academicæ Kilonienſis, *p.* 161-234.
8. Diſp. de Sole Igneo, *p.* 235-244.
9. *Epiſtola de Metallorum Transmutatione*, *p.* 245-302.
10. Diſp. de Paradoxis Senſuum, *p.* 303-328.
11. Stentor Ὑαλοκλάστης, ſeu Tr. de Scypho Vitreo, per certum Vocis Humanæ Sonum rupto, *p.* 329-445.

Undecim hæc, jam ante edita, & Annorum, qvibus primam viderant lucem, ordine diſpoſita, Tria ſeqvuntur Meletemata, hactenus ἀνέκδοτα:

1. *Diſſ. de Quinta Eſſentia*, *Catholico Morborum Remedio*, adverſus morbos quosvis,

(53.) *in Dial. Menſtr. Germ.*, *M. Jul. A.* 1692., *p.* 604.

quosvis, cum omnes a Spirituum prava dispositione proficiscantur, non nisi Spiritualia Remedia, sive Quintas Essentias, adhiberi debere, ostendens, quam Dethlevus Crusius, J. U. C., Autoris in Civitate Hamburgensi Amicus, privatim ab hoc olim sibi communicatam, ut ederetur, Bibliopolæ tradidit. (595-605.)

2. *Epistola*, qua juvenem, in Academia viventem, hortatus est ad Disputationem de Latinitate Digestorum, de qua ipsi, eam culpanti, cum Professoribus lis erat Juridicis, abrumpendam (*p.* 605-611.)

3. *Dissertationis de Meritis Germanorum in Literas* (cujus paulo post, inter Affecta, prolixior fiet mentio) Fragmentum, & solum ferme Exordium, inter schedas Studiosi cujusdam, qvi ex ore dictantis publice id exceperat, repertum (*p.* 612-616.)

Accedit tandem Appendix, Vitam Morhofii, ab ipsomet inchoatam, & ad An. 1671. pertextam (*p.* 1-48.), Elogia Morhofii, & Scriptorum ejus nonnulla, a Casp. Thurmanno collecta (*p*, 49-60.), & Carminum tandem Adoptivorum, in Honorem Nostri scriptorum, Syllogen copiosam (*p.* 61-143.), exhibens. De quibus Voluminis hujus Accessionibus cum supra, §. 4. & 27., fusius jam sit dictum, *h. l.* ulterius quicquam addi non videtur necessarium. Consuli cetera de Dissertationibus hisce Morhofianis etiam merentur Lipsienses (qvibus *Exquisitissimæ* audiunt & *admodum solerter elaboratæ*), *in Actis Eruditorum*, *M. Jul. A.*1699. (54), prolixiorem, & Lubecenses, *in Novis Septentrionis & Maris Balthici Literariis*, *M. Jun. Anni ejusdem* (55.), breviorem illarum sistentes Recensum.

LXXXIV. Ultimum inter omnia Polyhistoris Nostri Monumenta Literaria, hactenus & ab illo superstite, & a defuncti Hæredibus, Juris facta publici, occupant, quæ, superiore demum An. 1701., Lubecæ *in 8vo* prodierunt,

Deliciæ Oratoriæ Intimioris, sive Liber de Dilatatione & Amplificatione Oratoria; Opusculum e Lectionibus de hoc Argumento Academicis, An. 1683. & 1691. habitis, enatum, & in tres Partes divisum, cujus Σκιαγραφίαν accuratiorem Laudesqve, in *Actis Eruditorum Lipsiensibus*, *M. Aug. A.* 1701. (56.), *Novis Septentrionis & Maris Balthici Literariis Lubecensibus*, *M. Apr.* A. 1701. (57.), & Cl. Eccardi *Excerptis Librorum Recentiorum*, qvæ Hannoveræ prodeunt, *Menstruis Germanicis*, *M. Majo* Anni ejusdem, invenies (58.).

LXXXV. Enumeratis hactenus satis fuse Scriptis Morhofianis, qvæ lucem jam aspexere, publiceqve leguntur, omnibus, ad Ἀνέκδοτα atqve Affecta nobis est pergendum. Horum Catalogum prolixum, qvo LXXI. hujus generis recensentur Meletemata, ex aliqvot Indicibus Autoris ipsius αὐτογράφοις congestum, Vitæ ejus Continuator Anonymus, in *Voluminis Dissertationum*

(54.) *p.* 289-293. (55.) *p.* 184. (56.) *p.* 371-377. (57.) *p.* 126-127. (58.) *p.* 51-60.

tationum Academicarum Appendice, exhibuit (59.). Verum tumultuarius ille est, nulloque, vel Argumentorum, vel Annorum ac temporum, ordine collectus, haud pauca, passim a τῷ Μακαρίτῃ, tam in Lucubrationibus Editis, quam Prælectionibus Academicis ἀνεκδότοις, promissa, omittit, nec quænam illorum, vel Editioni sint matura, vel imperfecta aut inchoata, vel Calamo saltem, nunquam iis admoto, destinata, verbulo ullo significat. Id quod Continuatorem illum, qui, teste Joh. Burch. Maji *Præfatione*, *Bibliothecæ Morhofianæ Forulos ac Schedas fere omnes diligenter excussit*, facere omnino decuisset, præsertim cum Literæ ad Celeb. Tenzelium Muhlianæ (60.), *multa superesse*, *quorum prima saltem lineamenta Autor duxerit*, *plura*, *quæ inter chartas confusa turbataque reperiuntur*, *nos edocuerint*. His Catalogi istius defectibus ut pro Virili medeamur, alium Monumentorum Nostri Ineditorum atque Affectorum Indicem Tripartitum substituemus, Classe prima Ἀνέκδοτα, quæ adhuc supersunt, vel si periere, ab Autore tamen sunt elucubrata, Secunda autem, quæ ab eodem in Scriptis quidem suis, Catalogisque Nundinalibus publicis, sunt promissa, sed vel plane derelicta deinceps, vel saltem inchoata, enumeraturum, & Asterisci Notam singulis, quorum nulla apud Vitæ Continuatorem occurrit mentio, præfixurum, Tertiaque tandem Classe, quæ e solo illius nobis innotuere Catalogo, prioribus subjuncturum. Potiorum Titulis aliæ subinde etiam Observationes Miscellæ adjicientur, quas Lectoribus non ingratas fore speramus.

LXXXVI. Ad Classem ergo Primam τῶν Ἀνεκδότων, quæ etiamnum supersunt, vel si forte periere, ab Autore, uti certò constant, elucubrata fuerunt, limam tamen pleraque accuratiorem desiderant, referantur:

1. *Polyhistoris* Tomi Primi, sive *Literarii*, Libri IV. Posteriores (Quartus scilicet, Quintus, Sextus atque Septimus), Editioni jam parati, Tomi item duo reliqui, Secundus & Tertius, sive *Philosophicus & Practicus*, e *Prælectionibus de Notitia Autorum* atque *Polyhistoricis* congerendi atque excerpendi, congruoqve ordine digerendi, subinde etiam Notis ac Emendationibus illustrandi. Plura de iis, in totius Operis Historia accuratiori, paulo post dicentur.

*2. *Prælectiones Polyhistoricæ*, An. 1671, habitæ, & XVII. Capitibus (quorum Indicem infra, §. 90., in *Polyhistoris*, ex iis congesti, sistemus Recensu) comprehensæ, haud diversæ, ni fallor, a *Lectionibus de Re Bibliothecaria Publicis*, quarum A. 1683., in *Programmate ad Acroamaticas Invitatorio*, & mentionem ipsemet fecit, & Editionem promisit.

3. *Prælectiones de Notitia Autorum*, e *Polyhistoricis*, alio dispositis ordine, passimque auctis ac interpolatis, enatæ, bisque, ab A. 1680. ad 1683., Auditori-

(59.) *p.* 38. 41. (60.) V. Fragmentum earum, in Tenzelii *Dial. Menstr. Germ.*, *M. Jul. A.* 1692. *p.* 603.

ditoribus propositæ. Historiam illarum, & Capitum, quibus constant, XXVII. Indicem (ab Anonymo etiam Vitæ Morhofianæ Continuatore (60.), & Christ. Thomasio (61.) publice jam exhibitum), §. 90., in mox secuturo *Polybistoris* offendes Recensu.

* 4. *Ἰσοῤῥευματα Jurisprudentiæ Romanæ*, A. 1675. privatim Auditoribus proposita, quæ Editioni parata esse, A. 1683., *in Programmate ad Lectiones Acroamaticas Invitatorio*, significavit.

*5. *Mnemonica Juris*, Voces exhibens Mnemonicas, singulis Institutionum & Decretalium Titulis accommodatas, quarum ope isti, earumque numeri, memoriæ possunt imprimi. De Artificio ejus Vid. *Lib.* 2. *Polyhist. Lit.*, *c.* 6. §. 55. 56.

6. *Comm. de Jure & Privilegiis Morbosorum*, e Disp. hujus Argumenti Academica, paulatim aucta, enatus, de quo §. 48. fusius jam est dictum.

7. *Tr. de Jure Silentii*, de quo consulenda sunt, quæ in Historia Disputationis Nostri de eodem Argumento Inauguralis, hujus Prodromi, §. 51., monuimus.

8. *Historia Naturalis, prout hodie fœcunda tot Observationum messe est ditata*, in Collegio Bipartito privatim A. 1675. & 1676. proposita, sive *Polyhistor* (quo Titulo in Continuatoris Vitæ Morhofianæ gaudet Catalogo) *Physicus*, *Veterum & Recentiorum Sectarum Placita proponens & conferens*, *& Vetera Novaque Inventa*, *per omnes Corporum Naturalium Species*, *recensens*. Pars Prima Physicam generatim considerat, diversasque Hypotheses Physicas Philosophorum, tum Veterum (Hebræorum sc., Mosis & Μωσαΐζοντων, Ægyptiorum, Chinensium, Pythagoræorum, Democriteorum, Epicureorum, Platonicorum, Stoicorum, Peripateticorum, Jonicorum, Scepticorum), tum Recentiorum (Bernh. Telesii, Franc. Patricii, Hier. Cardani, Thomæ Campanellæ, Rob. Fluddi, Thomæ Hobbesii, Theophrasti Paracelsi & Chymicorum, Ren. Cartesii & Asseclarum ejus, aliorumque Novatorum), una cum Sectarum singularum Historia, & subjuncta Veteres Modernosque conciliandi Methodo, proponit. Posterior, de singulis Physicæ Specialis Capitibus, Philosophorum Veteris atque nostri ævi Sententias diversas, potissimum autem Recentiorum Experimenta & Observationes, exponit, Methodoque Eclectica, nec Autoritati Veterum, nec Affectui in Modernos, obnoxia, solerter & judiciose examinat. Prolixium singulorum Capitum utriusque Partis Indicem Continuator Vitæ Morhofianæ Anonymus (62.) exhibuit, Editionem vero Autor ipse A. quidem 1683., *in*

 Program-

(60.) *in Append. Dissertt. Acad. Morhofii p.*32. 33. 34. (61.) *in Cogitatis Menstruis de Libris varii generis Jocoseriis, M. Aug. A.* 1688., *p.* 275-279. (62.) *in Append. Dissert. Acad. p.* 34-37.

Programmate ad Lect. Acroam. Invitatorio, promisit, sed dein, mente mutata, nucleum ejus *Polyhistori* inserere maluit *Philosophico*. Verum, nec hoc effectum ipsi dare, per mortem immaturam, licuit. Nos luce illam publica, accurate tamen prius revisam atque emendatam, dignissimam esse, cum Erasmo Francisci (63.), censemus, a quo Elogium Eines trefflichen und Lichtwürdigen Werckes, so verhoffentlich noch in Druck kommen wird (h. e. *Operis egregii*, & *Editionem, cujus nec spes desit, meriti*), reportavit.

*9. *Collegium Historicum*.

*10. *Introductio ad Historiam*, sive Lectiones Academicæ de Scriptoribus, quorum ad Prudentiam Civilem Usus est, Historicis, A. 1673. 1677. & 1683. Auditoribus propositæ.

*11. Lectiones in Taciti Annales, & Vitam Agricolæ, A. 1674, & 1675. publice habitæ, e quibus nonnulla ad Editionem a se selectum iri, *in Programm. ad Lect. Acroam. Invitatorio*, A. 1683. promisit.

*12. *Genealogiæ Familiæ Broktorfiorum Equestris Holsaticæ*, Piscium etiam Volantium (qualem hujus ostentant Insignia) Historiam persequens, quam a Nostro, postulatu Caji Laurentii, Comitis a Brocktorf, Anno circiter 1687., esse conscriptam, & ἀνέκδοτον ab hoc asservari, e Joh. Lud. Hannemanni Literis, *in Additt. ad Partem II. Isagoges in Hist. Cimbr. p.* 215., est indicatum.

*13. *Lectiones Methodico-Practicæ de legendis, imitandis & excerpendis Linguæ Latinæ Autoribus*, A. 1675. publice, & A. 1685. privatim, habitæ.

14. *Tr. de Pura Dictione*, Lectionibus Publicis A. 1688. 1689. & 1690. propositus, ab Autore A. 1684. (*in Lib. de Patavinitate Liviana*), & ab Hæredibus decennio post (*in Catal. Nund. Vern. Lips. A.* 1694. *p.* 13.), Orbi Literato promissus, cujus Editionis desiderium Lipsienses, *in Actis Erud.* (64.) dudum sunt professi.

15. *Characterographia*, *seu Commentatio de Stylo*, *ejusque Exercitiis*, in *Catal. Nund. Autumn. A.* 1668. *Lips. p.* 25., & *Programmate ad Lect. Acroam. Invitatorio*, A. 1683. publicato, promissa.

16. *Prælectiones de Differentia Styli Poëtici & Oratorii*, A. 1670. & 1682. habitæ.

17. *Periodologia*, *sive Tr. de Periodo Oratoria & Poëtica*, quem publicis A. 1686. & 1687. Lectionibus proposuit, cujusque Editionem Hæredes, in *Catalogis Nundinalibus*, *Vernali A.* 1694., *p.* 13., & *Autumnali A.* 1696. *p.* 40., expectari a se *jusserunt*.

18. *Prælectiones Publicæ Oratoriæ*, A. 1669 habitæ.

*19, *Collegium Oratorium Theoretico-Practicum*.

20. *Manu-*

(62.) *in Append. Differtt. Acad. p.* 43-37. (63.) in den gebrochenen Spott- und Läster-Pfeilen M. Joh. Matthæi, *p.* 430. (64.) *M. Dec. A.* 1684., *p.* 575.

20. *Manuductio ad Eloquentiam Civilem, sive Orator, & Praeceptis, & Exemplis perpetuis lectissimisque, adornatus*, cujus spem fecit A. 1683., *Progr. Invit. ad Lect. Acroamaticas.*

*21. *Nova Rhetorices Elementa, in Tyronum & Adultiorum gratiam concinnata, in qvibus ductu Aristotelis & Christoph. Schraderi, de pracipua Rhetoricae Parte, in reliqvis Compendiis hactenus omissa, Enthymematum sc. Inventione, diligentius agitur, ac Figurae, ceteraqve ad Ornatum Orationis spectantia, in concinniorem rediguntur Ordinem.* Promissa sunt A. 1683., sub finem *Programmatis* modo laudati, & A. 1684., publicis proposita Lectionibus.

22. *Collegium Oratorium Sacrum, de Methodo Themata arguta, e Sacro Textu eruendi*, Exemplis singularum Periocharum Evangelicarum, Diebus Dominicis ac Festis Propriarum, illustratum, cujus spem A. 1683. in eodem fecit *Programmate.* Haud diversae ab hoc sunt, uti credo, qvas Vitae Continuator in suo memorat Catalogo, *Sacrae in Dies Dominicos Meditationes, Dissertatione de Eloqventia Ecclesiastica stipatae.*

*23. *Logica Oratoria*, A. 1677. privatis proposita Auditoribus.

24. *Pathologia Oratoria*, XVI. Capitibus comprehensa, & A. 1667. Auditoribus dictata Publicis, cujus Editionem A. 1683., *in Progr. ad Lect. Acroam. Invitatorio*, promisit.

*25. *Collegium Poëticum Theoretico-Practicum*, Rostochii A. 1662., & dein Kilonii etiam aliqvoties, habitum, hujus σκιαγραφίαν sistit Autoris *Programma* 83. (Rostochii A. 1661. publicatum), *p.* 930-935. Editionem optant Lipsienses *in Actis Erud., M. Dec. A.* 1684., *p.* 575.

26. *Hermathen Poëtica, seu Lib. de Inventionibus poëticis*, Lectionibus Academicis A. 1667. propositus, & *Parte III. Commentarii de Lingua & Poësi Germanica, c.* 13. *p.* 650., ac *in Progr. Invit. ad Lect. Acroam.*, promissus.

27. Lexicon *Latinitatis Poëticae magni in scribendo Carmine usus*, Auditoribus A. 1670. dictatum. Specimen ejus, sive Idea de Translatis *Libri III. Polyhistoris Literarii, c.* 11. *p.* 74-111., legitur.

*28. *Oratio de Genio & Spiritu Poëtico*, qva, d. 17. Oct. A. 1660., Professionem Poëticam Rostochii est auspicatus, ab ipsomet *in Diss. de Enthusiasmo Poëtico* allegata (65.)

*29 *Manuductio ad Excerpendum*, Auditoribus proposita privatis, cujus editionem A. 1683., *in Progr. Invit. ad Lect. Acroam.*, promisit, Nucleumqve postea *Libro Polyhistoris Literarii Tertio* inseruit.

Haec sunt, qvae absoluta ab Autore esse, & inedita adhuc latere, vel certò mihi constat, vel probabili suspicor conjectura. Monendum tamen denuo, pleraqve Lectionibus Academicis absolvi extemporaneis, limam accuratiorem

(65.) *V. Volumen Diffaccording. Acad. p.* 81. & Conf. Alb. Willebrandi ICti Rostoch. Programma ad Or. illam Invitatorium *in Append. ejusd. Voluminis p.* 74.

rem & manum ultimam Autoris sui non expertis, nec proinde omnia promiscue luce publica esse digna.

LXXXVII. Classi Secundæ affectorum, ab Autore, in Scriptis suis, Catalogisqve publicis, promissorum quidem, sed deinceps, vel plane derelictorum, vel ad finem haud perductorum, a nobis vindicantur:

1. *Tr. de eo, qvod Divinum est in Disciplinis*, in *Progr. Invit. ad Lect. Acroam.* A. 1683. promissus. Primas illius Lineas *Programma* exhibet ejusdem Argumenti Pentecostale, A. 1687. publicatum, & A. 1689. *Libro I. Polyhistoris Literarii, c.* 12., An. 1698. autem in *Programmatum* Sylloge, recusum, de qvo §. 74. jam nonnulla diximus.

* 2. *Comm. de Infelice Eruditionis hoc nostro tempore statu*, qvem meditatus esse a Joh. Ludov. Hannemanno, *in Præf. Ovi Hermetico-Paracelsici* (66.), perhibetur.

3. *Tractatus de Germanorum in Rem Literariam Meritis*, supercilioso Exterorum opponendus contemptui, qvem non solum *Parte II. Commentarii de Lingua & Poësi Germanica, c.* 2. *p.* 248., *in Progamm. ad Lect. Acroam. Invitatorio, Lib. I. Polyhist. Lit., c.* 13. §. 33. *c.* 16. § 56., *ac c.* 18. §. 50., publice est pollicitus, sed Lectionibus etiam Academicis A. 1686. cœpit proponere, & *Polyhistori* suo, uti Schema illius, eodem A. 1686. publicatum, ostendit, Appendicis instar voluit adjungere. Sed pertexere illi telam inchoatam, Opusqve tot Eruditorum Votis expetitum (cujus solum superest Exordium, inter schedas Studiosi, qvi e dictantis ore in Auditorio exceperat publico, repertum, & *in Dissertationum Academicarum Volumine* (67.) A. 1699. excusum) feliciter absolvere, non licuit. Testem allego Henr. Muhlium, Successorem, qvi, in Epistola ad Wilh. Ern. Tenzelium, A. 1692., d. 30. Martii, ita de illo scripsit (67.): *De Meritis Germanorum spes votumqve plane decollabit. Non enim nisi paucula, qvæ Consilium Institutumqve hujus Argumenti aperiunt raptim, & sine cura, in chartam conjecit.* Argumentum ejus idem Muhlius, in *Poëmate Manibus* Nostri *Sacro*, hisce Elegis eleganter exponit:

Invideat nobis Batavus, sint Gallus & Anglus,
Nomina Teutonicis non satis æqua Viris:
Hic Nostris adstat meritis, parat ille Theatrum,
Quo prostent titulis conspicienda suis.
Civibus ille studet doctis, ne fama laboret,
Et patriæ Laudis gloria prisca cadat.

Quanta

(65.) *lit. B. 2. a.* (67.) *p.* 612.-616. Conf. de illo §. 83. (68.) V. Tenzelii *Dial. Menstr. Germ. M. Jul. A.* 1692. *p.* 603.

Quanta ejus fuerit inter Eruditos exspectatio, Celeb. Tenzelius (69.), Theod. Jansonius (70.), Bernh. Pet. Karlius (71.), vel soli, ut alios taceam, docebunt. Jacturam ejusdem Lipsienses (quibus *Opus* audit *Utilissimum*, *totique Genti Teutonicæ maxime gloriosum*) (72.), Henr. Muhlius (73.), Casp. Thurmannus (74.), Georg. Henr. Götzius (75.), Joh. Burch. Majus (76.), aliique, serio deplorant.

4. *Diss. de Christianismo Veteri, quid ille e Philosophorum Gentilium docendi modo, Moribus & Dogmatibus*, *traxerit*, in *Catalogo Lectionum Kiloniensium Academicarum Semestri* A. 1673. promissa.

5. *Opus plenum & accuratum de ortu & progressu Theologiæ, Enthusiasticæ*, quod A. 1662., *Diss. I. Theologiæ Gentilis Politicæ p.* 48., a se jussit expectari.

* 6. *Comm. de Principiis Naturæ Incognitis*, de quo ita Ipsemet, *in Stentore* Ὑαλοκλάστῃ *p.* 44. scripsit: *Fatendum sane est, in Causarum investigatione plus sæpe subesse difficultatis, etiam in minimis, quam credant Lyncei illi minutiarum Speculatores. Quæ me causa aliquando impellebat, ut de Principiis Naturæ incognitis* Commentarium *meditarer, per omnia Naturalis Scientiæ Capita demonstraturus, sine Principii alicujus incogniti subsidio extricari nos his difficultatibus non posse, ac nullam, hunc usque in diem, Sectam satis validos his nodis cuneos admovere.*

7. *Epistola de Transmutatione Metallorum* Editio nova, longeque auctior, quam molitum eum esse, præter Vitæ Continuatorem, testis est J. Lud. Hannemannus, *in Ovo Hermetico-Paracelsico p.* 133. In cujus Libri *Appendice*, *p.* 12., edi etiam optat *Chronicon Chemiæ Adeptæ*, *quod quidam Colonellus studio & opera Magni Morhofii concinnavit & collegit.* Confer, quæ §. 66. de hac Epistola jam diximus.

8. *Dissertationis de Principe Medico*, Rostochii A. 1665. publicatæ (de qua §. 56. consulenda), Editio nova auctior, *P. II. Hist. Nat. MS.*, *c.* 8. promissa.

9. *Dissertationis de Paradoxis Sensuum*, A. 1676. Kilonii evulgatæ, editio nova longe auctior, sive Liber hujus Argumenti integer, *in Stentore* Ὑαλοκλάστῃ *p.* 142. promissus, uti §. 67. jam est monitum.

10. *Commentatio* πολυΐστωρ *de Ungve*, *in Catal. Nund. Vern. A.* 1664. *Lips.*, *p.* 37. promissa, sed nunquam (licet factum illud esse Georg. Matth. Königius *in Biblioth. Veteri & Nova*, falso tradat) edita.

11. *Idea Viri Boni, ad Theologiam seu Philosophiam Veterem Gentilem adumbrata*, quam *in Catal. Nund. Vern. A.* 1664. *Lips.*, *p* 37., promisit. Nucleum ejus

i sistit

(69) *l.c.*, *M. Sept. A.* 1691., *p.* 757. 758. 801., & *M. Mart.* 1692. *p.* 270. (70.) *in Biblioth. Promissa & Latente p.* 37. (71.) *in Diss. de Germania Literis Artibusque nulli regioni secunda*, Rostochii A. 1698. edita, *p* 2. 6. 7. 58. (72.) *in Actis Erud.*, *M. Jul. A.* 1699., *p.* 291. (73.) *in Poëm. cit. p.* 7. (74.) *in Biblioth. Acad. p.* 61. (75.) *in Diss. de Principe Hebraice docto p.* 4. (76.) *in Præfat. Differtt. Academicarum Morhofii.*

sistit *Oratio V. de Viro Bono, ad mentem Philosophorum Gentilium*, A. 1669. habita, de qua §. 82. consulenda.

12. *Commentatio de Heroibus*, promissa *Diss. I. Theol. Politicæ p.* 24.

* 13. *Homiletica Erudita*, Præcepta Conversationis Eruditæ exhibitura, quam se scribere aliquando voluisse, sed dein consilium istud abjecisse, *Libri I. Polyhistoris Literarii Cap. XV.* (quod totum in Sciagraphia Laboris hujus sistenda occupatur) significavit. Jacturam Operis istius Morhofiani Christ. Dav. Funccius, Görlicensis (Autorem *Eruditorum, dum viveret, facile Principem* salutans), prolixe, *in Vindiciis Seculi Nostri*, Francofurti A. 1696. editis, *p.* 331. 332., deplorat.

14. *Polyhistor Civilis*, de singulis Disciplinis, quatenus eæ Viro Civili addiscendæ, promissus *in* Catal. *Nund. Lips. A.* 1664. *Vernal. p.* 37.

* 15. *Polypragmon Civilis*, quem in eodem *Catalogo p.* 37. est pollicitus, & Georg. Matth. Kônigius, *in Biblioth. Vet. & Nova*, perperam Scriptis Nostri Editis accensuit.

* 16. *Theologia Gentilis Politica*, de cultu Principum Idololatrico & genuino, cujus duæ priores tantum lucem viderunt Dissertationes, §. 53. memoratæ, plena autem Tractatio, in *Catalogo* eodem, *p.* 37., est promissa.

17. *Diss. de Fato Politico*, quam *Diss. I. Theol. Gent. Polit. p.* 19. a se jussit expectari.

18. *Mysterium Septentrionis, seu Diss. Theologica, Physica & Politica de Terra Septentrionali*, promissa non solum *in Catal. cit. A.* 1664., *p.* 37., sed etiam *P. II. Hist. Nat. MS., c.* 21. Caussam derelicti Laboris istius, in *Ep. ad Ol. Rudbeckium de ejus Atlantica*, §. 77. jam laudata, hisce verbis exposuit: *Ego, jam in juventute mea, non absimilis argumenti colligere quædam cœpi, Librum aliqvando concinnaturus, cujus iste Titulus:* Mysterium Septentrionis. *Sed jacuit per bene multos Annos Labor iste. Ego vero nunc in sinu gaudeo, confirmari in multis meas istas suspiciones tuis, pene dixeram, Demonstrationibus. Multa enim domi habes Argumenta, quæ lucem his Cogitatis adferre possunt, Exteris incognita. Omnia itaque mea abjicio: omnino enim, post Roscium hunc, saltare stultum foret atque temerarium.* Confer de Labore hoc affecto Wilh. Ern. Tenzelium *in Dial. Menstr. Germ., M. Febr. A.* 1690. *p.* 174., & Henr. Muhlium *in Poëmate Manibus Morhofianis Sacro p.* 6. honorifica illum dignatos mentione.

* 19. *Liber de Cimbrorum Coloniis in Italiam, ante Urbem Conditam, missis*, de quo ita ipse *Orat. VIII., p.* 221. 222. *Neque sane, quo præ Cimbris multum glorientur, habent Romani, quos ego nostris, & nobilitate gentis, & antiquitate, minores judico, si non omnino falsa sunt, quæ de nostrorum Hominum in Italiam Coloniis, jam ante ipsam Urbem Conditam eo missis, non obscura bariolatione observavi. Tanta est, & Populorum, & Urbium, & Fluminum, & Nominum,*

eum

cum Cimbricæ Gentis Nominibus affinitas, ut hæc mihi attentius contemplanti ſæpe admirationem excuſſerit, nemo vero, caſu ac forte fortuna contigiſſe, perſvaſurus ſit. Quas meas Conjecturas etſi forte quidam ſuperciliofi Cenſores contemſerint, ego tamen aliquo numero habendas, minimeque contemnendas eſſe, exiſtimo; cum, non tenui aut jejuna aliqua Diſſertatiuncula, ſed vel integro Libro, ejus rei veritatem me aſſerturum confidam.

*20. *Hiſtoria Holſatica*, quam Literis mandare, a Joh. Adolpho Kielmanno, Seniore, Miniſtro Ducis Holſatici Primario (Hiſtorici etiam Ducalis pollicito dignitatem), aliisqve Aulicis Gottorpienſibus, perſuaſus, aliquando decreverat. Verum, cum Σκιαγραφίαν ejus jam concinnaſſet, mentem mutavit, Monitis adductus Friderici, Comitis ab Alefeld, Proregis tunc Cimbrici, Summique poſtea Aulæ Danicæ Cancellarii, quam periculoſæ plenum opus aleæ, Diſſidia Regum Danicorum & Ducum Holſaticorum perpetua tradíturus, aggrederetur, quantamque Danorum, ſi Principis ſui cauſam tuendam ſuſciperet, adverſus ſe concitaturus eſſet indignationem, prudenter inculcantis. Confer, quæ hanc in rem a nobis jam ſunt dicta *P. I. Iſagoges ad Hiſt. Cimb.*, *c.* 7. §. 15., *p.* 135.

21. *Syntagma Antiquarium de Pileo*, a Matth. Henr. Burchardo etiam, *in Or. Fun. Morhofio habita p.* 15., memoratum.

22. *Commentatio de Enthuſiaſmo Poëtico plenior & prolixior*, de qua ſupra §. 52. in Diſſertatiunculæ ejusdem Argumenti brevioris Recenſu, abunde jam eſt dictum.

23. *Philoſophia Alphabetaria*, in qua de Literarum natura, & varia apud varias gentes pronunciatione, agere conſtituerat. Vid. *Lib.* 2. *Polyhiſt. Literarii*, *c.* 3., §. 31., Theod. Janſonii *Biblioth. Promiſſam & Latentem p.* 37., & *Catal. Nund. Vern. A.* 1664. *Lipſ. p.* 37.

24. *Diſſ. de Characteribus Linguarum*, ſub finem *Diſſertationis de Enthuſiaſmo* (*in Volum. Diſſertt. Acad. p.* 81.) promiſſa.

*25. *Tr. de Particularum Linguæ Latinæ Uſu & Senſu inveſtigando*, cujus ſpem fecit *L.* 3. *Polyhiſt. Lit.*, *c.* 2. §. 18., ubi Argumentum hoc minime, prout debebat, eſſe excultum, queritur.

*26. *Diſſ. de Linguarum Græcæ & Latinæ Novitate*, qua Germanicam illis eſſe antiqviorem, imo utriusque matrem, oſtendere voluit. Vid. *P. I. Commentarii de Lingua & Poëſi Germanica*, *c.* 1. *p.* 4. De hac ita Sam. Rachelius *in Introd. in Jus Publ. p.* 95.: *Quod ſi Morhofius noſter, eximium Academiæ Holſaticæ Decus, de Græcæ & Latinæ Linguarum novitate, & Originibus Germanicis, ſcribendi conſilium perſecutus fuiſſet, reconditæ Eruditionis Opus ab illo expectandum fuiſſet: Nunc, cum Amico hanc operam ſe commendaſſe nunciet, eumque procul dubio ope & conſilio adjuvet, vel ſic etiam bene merebitur.*

27. *Origines Germanicæ*, Opus ejusdem cum Dissertatione præcedenti Argumenti plenius, ad cujus elaborationem materiam se copiosam jam conqvisivisse, sed vereri, ut vita sua illi sufficiat, in *Præfatione Commentarii de Lingua & Poësi Germanica Vernaculi* (cujus Pars Prima Lineamenta ejusdem sistit atque Specimen,) A. 1682. significavit. Editionem illarum, præter Sam. Rachelium (cujus Judicium de iis honorificum modo recitavimus), Joh. Ludov. Praschius (suam Nostri suffragio confirmans sententiam) *in Diss. altera de Origine Lingvæ Latinæ Germanica*, Ratisbonæ A. 1689. edita, M. Christ. Grübelius, *in Diss. de Lingua Germanica Veteri & Moderna*, c. 1., p. 13. Ludolphus Neocorus *in Biblioth. Librorum Novorum, M. Aug. & Sept. A.* 1697., p. 323., aliiqve, cupide efflagitarunt. Imo & ante istos Ad. Tribbechovius, Autoris Collega, *Exerc. II. Anti-Baroniana, Sect. V.*, p. 60., ita scribens: *Quod si Viri Clarissimi, D. G. Morhofi, Collegæ ac Amici nostri conjunctissimi, Philologemata Teutonica, quæ parat, lucem aliqvando aspexerint, de cognatione Linguarum Occidentalium nemo amplius dubitabit.*

28. *Diss. de Mannis Germanorum*, promissa *Parte I. Comm. de Lingva & Poësi Germanica c.* 7., p. 131.

* 29. *Ars Poëtica Germanorum*, peculiari Opere Latino tradenda, quam, in *Commentarii* ejusdem *de Lingua & Poësi Germanica* Vernaculi (*Parte Tertia* hujus Prægustum exhibentis) *Præfatione*, a se jussit expectari.

LXXXVIII. E solo tandem Continuatoris Vitæ Morhofianæ ἀνωνύμȣ Indice Scriptorum τȣ̃ Μακαρίτȣ Affectorum, ut ad Classem horum Tertiam pergamus, nobis innotuerunt:

1. Bibliotheca, seu de Libris Autorum Elogia politica.
2. Aristarchus Librarius, seu Tr. de Titulis Librorum.
3. Tr. de Arcanis Dominationis in Re Literaria.
4. Tr. de Imagine Dei ex Gentilium Doctrina.
5. Henr. Mori Tr. de Immortalitate Animæ, e Lingua Anglica Latine versus, cum Diss. Præliminari.
6. Kenelmi Digbæi Observationes in Thomæ Brownii *Religionem Medici*, e Lingva Anglica Latine versæ, Notisque illustratæ.
7. Tr. de Religione Politici.
8. Prolusiones Juridicæ de Studio Juris, ejusque Principiis.
9. Tr. de Soloecismis Juridicis.
10. De Consensu Gentium.
11. De Physiognomiæ Usu in Jurisprudentia.
12. De Pœna Furti, ex Jure Naturæ & Gentium.
13. De Arresto Cadaverum.
14. De Falsationibus Relationum & Celatione Mortis.
15. Exercitationes Physicæ.
16. De Fascino Oculorum.

17. De

17. De Arte Oblivionis.
18. De Rerum omnium Circulatione.
19. Thesaurus Politicus Universalis.
20. Justi Lipsii Politica, cum Annotationibus Herculis Catti, e Li Italica Latine versis.
21. De Magia Politica.
22. De Triumpho ante Victoriam.
23. Diss. de Vestitu Civili.
24. Diss. de Novo Anno (diversa ab illa, quam sub nomine Joh. Goth. Böckelii prodiisse §. 54. diximus.)
25. De Hydrolatria.
26. Syntagma de Poculo.
27. Volumen Orationum panegyricarum, a Viris Clarissimis sparsim antehac editarum (quarum plerasque *Libro VI. Polyhistoris Literarii Oratorio c. 3., §. 6.*, fuse enumeravit).
28. *Vervecum Patria*, Satyra.
29. De Virtutibus & Vitiis Carminis Germanici.
30. Lib. de Arte Epigrammatica & Epigraphica, cum Exemplis.
31. Liber Epitaphiorum Jocularium.
32. Vestiarium Epigrammaticum.
33. De Varia Poëtarum Fortuna.
34. Diss. παράδοξος de Aquæ Potu Poëtis præscribendo.
35. Vindiciæ Statii contra Alex. Rossæum.
36. Thesaurus Adagiorum Universalis.
37. Diss. de Lingua Universali.
38. Specimen Philologiæ Teutonicæ.
39. Dissertationes variæ Philologicæ Germanicæ.
40. Die Nothwendige Thorheit (Stultitia Necessaria), Satyra in ineptos Amantium mores Vernacula.

LXXXIX. Locum inter Scripta, quæ hactenus recensuimus, Morhofiana, Edita pariter atque inedita & Affecta, ultimum, uti plus semel jam significatum est, Viri Summi destinavimus

POLYHISTORI, *sive de Notitia Autorum & Rerum Commentariis, quibus præterea Varia ad omnes Disciplinas Consilia & Subsidia proponuntur.*

Factum id a nobis, non solum, quod mole pariter atque Argumenti dignitate cetera omnia superat, & πολυϊστορίαν Autoris sui longe istis luculentius, ac plane ἀναντιῤῥήτως, demonstrat, sed etiam, quod illi, ac Novæ plenioríque, Tomi ejusdem Primi, sive Literarii, Editioni, commendandis Prolegomena hæc, Bibliopolæ, cujus sumtu is denuo prodit, Lubecensis rogatu, potissimum sunt destinata. Accedit, quod Opus hoc grande Scri-

ptis tam Editis, quam Ineditis Affectisqve, jure qveat accenferi; illis quidem ob Libros Tres priores, ante duo jam luftra, & qvod excedit, excufos, his autem ob Partes refiduas, luce publica, vel nunc demum, vel nondum, donatas.

XC. In POLYHISTOREM hunc (quem eundem effe credo cum *Encyclopædia Bibliothecaria, de re Bibliothecaria in univerfum & de præftantiffimis in omni Doctrina Autoribus*, a Noftro in αὐτογράφῳ Scriptorum Affectorum Indice promiffa) Autor, tanqvam in Pandectas Literario-Philofophicas, omnium fuarum per luftra ferme fex Lectionum Academicarum (quas figillatim, uti olim conftituerat, publicare, per adverfam fibi valetudinem, fataqve imminentia, haud fore integrum, facile prævidebat) Nucleum, aliasqve in Hiftoria Literario-Libraria, & Polymathia univerfa, Obfervationes, conftipare in animum, qvinqvennio ante obitum circiter, induxit. Fundum tamen ejus præcipuum effe voluit *Lectiones Polyhiftoricas*, Anno jam 1672. habitas, &, qvæ ex hifce, paffim auctis, interpolatis atqve immutatis, natæ ipfi funt, *de Notitia Autorum* Acroafes privatas prolixiores, bis ab Anno 1680. ad 1683., in Auditorum gratiam, inftitutas. *Polyhiftorica* XVII. abfolvuntur Capitibus, quorum I. de Re agit Bibliothecaria, & LLCC. Bibliothecariis, II. de LLCC. Scriptoribus in genere, III. de Difciplinis in univerfum, easqve tractandi Methodo, IV. de Linguis in genere, & Scriptura, V. de Lingua Græca, VI. de Lingua Latina, VII. de Eloqventia, VIII. de Eloquentia Sacra, IX. de Poëfi, X. de Philofophia Naturali, XI. de Artibus Divinatoriis & Magia, XII. de Philofophia Morali, XIII. de Oeconomica, XIV. de Politica, XV. de Hiftoria, XVI. de Artibus Mathematicis, ac XVII. tandem de Logica atque Metaphyfica. *Lectiones* autem *de Notitia Autorum*, *Polyhiftoricis* & pofteriores, & uberiores, XXVII. conftant Capitibus, quorum I. de Scriptoribus differit, in genere de re Literaria commentatis, II. de Scriptotibus Hiftoriæ Literariæ, III. de Scriptoribus Bibliothecariis, IV. de Catalogorum Scriptoribus, V. de Vitarum Scriptoribus, VI. de Fructu Hiftoriæ Bibliothecariæ, VII. de Locorum Communium Scriptoribus, VIII. de Epiftolographis, IX. de Hiftoriæ Philofophicæ Scriptoribus, ipfisque Philofophis Sectarum omnium, Antiquis pariter atque Modernis, X. de Linguarum Scriptoribus, XI. de Lexicographis, XII. de Grammaticis, XIII. de Lingvæ Latinæ Scriptoribus, XIV. de Criticis, XV. de Antiquariis, XVI. de Rhetoribus Oratoribusque Profanis, XVII. de Oratoribus Sacris, XVIII. de Poëtis, XIX. de Scriptoribus Phyficis, XX. de Mathematicis, XXI. de Ethicis, XXII. de Politicis & Oeconomicis, XXIII. de Hiftoricis, XXIV. de Logicis & Metaphyficis, XXV. de Theologicis, XXVI. de Juridicis, XXVII. vero, five ultimum, de Medicis.

XCI. Has *de Notitia Autorum* Lectiones, iisdem pene verbis, qvibus Auditoribus olim erant propofitæ, in *Polyhiftore* fuo exhibere, fed per fingulas tamen partes prius refingere, & Obfervationibus fuis atqve Au-

ctariis,

ctariis, tum Disciplinas atque Res ipsas illustraturis, tum Scriptores illarum potiores, addita de singulis *Κρίσει* accurata, enarraturis, ex *Historia* (de qua §. 86. dictum) *Naturali Ἀνεκδότῳ*, ceterisque Acroasibus Academicis, Publicis ac Privatis, locupletare, decreverat. Quem Laborem etsi serio, summaque animi contentione, rogatu Amicorum sit aggressus, & per annos aliquot, satis festinanter, quod haud procul a vitæ se fine abesse sentiret, suaque ab aliis, post obitum, inculta atque impolita nollet evulgari, continuaverit, perficere tamen non potuit, sed Octo tantum Prioribus Capitibus (quæ *Libros Polyhistoris Literarii Primum, Secundum Tertiumque*, sibi vindicarunt) absolutis, illi est immortuus. Schema totius Operis hoc A. 1686. publicavit, a Vitæ Continuatore Anonymo (77.) & Casp. Thurmanno (78.) repetitum:

POLYHISTOR,

seu

De Notitia Scriptorum & Rerum Libri XII.,

quorum

I. *Bibliothecarius*, de Re Bibliothecaria in universum, de Subsidiis ad Notitiam Autorum & Historiæ Literariæ parandam, Epistolarum, Vitarum, Locorum Communium, Scriptoribus.

II. *Methodicus*, de Pædagogia Regia & Vulgari, variis parandarum Scientiarum Methodis, tum legitimis, tum illegitimis, variis item Compendiis & Subsidiis Mnemonicis, Excerptis instituendis, &c.

III. *Grammaticus*, de Linguis variis, & illarum Scriptoribus Grammaticis.

IV. *Criticus*, de Critice in genere, Linguarum Græcæ ac Latinæ Autoribus, & Scriptoribus Criticis.

V. *Rhetoricus*, de Rhetoricis Scriptoribus, Oratoribus Antiquis ac Novis, Rhetorica Sacra & Civili, Pura & Arguta Dictione, Periodo, Epistolis, varioque ad omnem Eloquentiam Apparatu.

VI. *Poëticus*, de Poëtis Græcis ac Latinis, in quo etiam varia ad Poësin Adminicula, & Latinitatis Poëticæ Inventionumque Poëticarum Lexica, ac plurima alia, nova quadam ratione, proponuntur.

VII. *Philosophicus*, de Scriptoribus Philosophicis, Antiquis & Recentioribus, Scholasticis imprimis, pro Sectarum varietate, Metaphysicis, Logicis.

VIII. *Physicus*, de Sectis Physicorum, Antiquis & Recentioribus, Specialium item Argumentorum Scriptoribus, & nostrorum Temporum Inventis.

IX. *Ματαιότεχνος*, de Artibus Vanis, Superstitiosis & Dæmoniacis, earumque Propagatoribus & Scriptoribus.

X. *Mathe-*

(77.) *In Append. Differtt. Acad. p.* 31. 32. (78.) *in Elogiis Morhof., ibid. p.* 58. 59.

X. *Mathematicus*, de Matheseos Disciplinæ Scriptoribus, præcipue iis, qui post Vossii & Riccioli tempora innotuerunt, variisque nostrorum temporum Inventis.

XI. *Practicus*, de Philosophiæ Moralis, Civilis, Oeconomicæ, Scriptoribus, variisque ad Societatem Civilem felicius tuendam Adminiculis.

XII. Historicus, de Scriptoribus Historicis, illisque cum fructu tractandis,

Opus e *XX.* Annorum Laboribus Academicis collectum,
& ad omnes Artes ac Disciplinas accuratius noscendas
ac tractandas utilissimum.
Appendicis loco addetur *Dissertatio de Germanorum
in Rem Literariam Meritis.*

XCII. Ab hoc Schematismo, quoad Ordinem, uti a Vitæ Continuatore (79.) jam est monitum, paululum deinde Nostrum recessisse, ostendit Sciagraphia Operis, in tres Tomos dividendi, Recentior, quam *Præfationi* duorum priorum *Polyhistoris Literarii* Librorum A. 1688. hisce verbis inseruit: *Totum Opus a me in Tres Tomos tribuetur, quorum Primus Polyhistoris Literarij, Secundus Philosophici, Tertius Practici Titulo appellabitur. Nunc Prima Pars Tomi Primi, atque adeo duo Libri, Bibliothecarius & Methodicus, in lucem prodeunt, quos ceteri suo ordine & tempore sequentur, & quidem in Polyhistore Literario Liber Grammaticus, Criticus, Oratorius & Poëticus, in ceteris Tomis reliquæ Philosophiæ Partes.* Sed nec isti Sciagraphiæ ita arcte inhæsit, quin Excerptorum Doctrinæ, *Libro Polyhistoris Literarii Secundo* tradendæ, peculiarem deinde tribueret, Tertium scil., sive παρασκευαστικὸν, post Fata Autoris A. 1692. editum, atque ita Tomum Primum Libro Septimo augeret. An Capita Tria Commentationis *de Notitia Autorum ἀνεκδότων* ultima, de Scriptoribus agentia Theologicis, Juridicis & Medicis, *Polyhistoris* sui partem esse voluerit, haud immerito dubites, cum nullam plane illorum, in Schematismis modo laudatis, fecerit mentionem.

XCIII. Lucem hactenus publicam vidit Pars tantum Operis hujus Tripartiti perexigua, Tomi sc. Primi, sive *Polyhistoris Literarii*, Libri III. Priores. Quos inter *Primus* atque *Secundus*, *Bibliothecarius* nempe ac *Methodicus*, ab Autore superstite Lubecæ A. 1688. *in 4to* sunt editi, &, adjecto Tertio (de quo mox dicetur), præfixaque Joh. Burch. Maji, Professoris Kiloniensis, Præfatione nova breviori (in qua suos in Opus Morhofianum Indices, seorsim edendos, promisit), subjuncta vero Matthiæ Henr. Burchardi *Or. Funebri*, Autori habita, auctiores (uti Titulus jactat) ibidem A. 1695. *in 4to* recusi. Bibliothecarius *XXV.* absolvitur Capitibus, quorum I. agi de Polymathia, II. de Historia Literaria, III. de Bibliothecis, earumque erigendarum causis, IV. de Bibliothecarum erigendarum Mediis atque Ornatu V. de earundem

(79.) *l. c. p.* 37, 38.

earundem Ordine atque Everſionibus, *VI.* de Bibliothecariis, & Notitia Bibliothecaria paranda, VII. de MSStis, VIII. de Libris Damnatis, IX. de Pſeudonymis, Anonymis & Plagiariis, X. de Libris Myſticis & Secretis, XI. de Libris Phyſicis Secretioribus, præcipue Chymicis, XII. (de qvo §. 74. dicta conferantur) de eo, quod in Diſciplinis eſt divinum, XIII. de Collegiis Secretis, XIV. de aliis Eruditorum Societatibus, XV. de Converſatione Erudita, XVI. de Scriptoribus ad Rem Librariam & Hiſtoriam Literariam pertinentibus, XVII. de Scriptoribus Bibliothecariis, XVIII. de Catalogorum Scriptoribus, XIX. de Vitarum Scriptoribus, XX. de Fructu Hiſtoriæ Literariæ, XXI. & XXII. de Locorum Communium Scriptoribus & Polygraphis, XXIII. & XXIV. de Epiſtolarum Scriptoribus, XXV. de Epiſtolis Eruditorum Ineditis. *Liber II., ſive Methodicus*, Capita XVI. complectitur, quorum I. de Ingeniorum commentatur Delectu, II. de Scholis, Bonarum Mentium Officinis, III. de Facultatum Animi Subſidiis, IV. de Subſidiis dirigendi Judicii, V. de Arte Lulliana, ſimilibusqve Inventis, VI. de Memoriæ Subſidiis, VII. de Methodis Studiorum variis, VIII. de variis in doctrina paranda Compendiis, IX. de Methodo Lingvas, Latinam præcipue ac Græcam, diſcendi, X. de Curriculo Scholaſtico, XI. de Curriculo Academico, XII. de Pædagogia Regia, XIII. XIV. & XV. de Exercitationibus in Oratione Soluta, quarum Exempla Imitatione expreſſa adjiciuntur, XVI. de Exercitationibus in Oratione Ligata. Pleniorem Argumentorum Libri Utriusqve Recenſum, & aliqvam ſimul Operis totius affecti, e Præfatione, σκιαγραφίαν, pleriqve Scriptores Ephemeridum Literariarum Moderni in Penſis ſuis exhibuerunt Menſtruis, Lipſienſes ſc. *in Actis Eruditorum, M. Oct. A.* 1688., *p.* 564-568., Pariſienſes *in Diario Erud. Gallico A.* 1691., *num.* 38. & 39., *p.* 671-692., Parmenſes (a Pariſienſibus laudati) *in Diario Eruditorum Italico* (*Le Giornal de Letterati*) *An.* 1689., *num.* 9. Pet. Bælius *in Novellis Reip. Literariæ Gallicis, M. Majo A.* 1688., *p.* 575. 576., Henr. Baſnagius *en l'Hiſtoire des Ouvrages des Sçavans, M. Jun. A.* 1688., *p.* 158-178., Joh. Clericus *T. XIII. de la Bibliotheque Univerſelle & Hiſtoriq.*, *M. Apr. A.* 1689., *p.* 1-39., Chr. Thomaſius *in Cogitatis de Libris Recentioribus Jocoſeriis Menſtruis*, Germanice editis, *M. Aug. A.* 1688., *p.* 275-289., & *M. Nov. ejusd. Anni ferme integro, p.* 583. & *ſeqq.*, Wilh. Ern. Tenzelius in *Dialogis Menſtruis*, itidem Germanicis, *Anni* 1689., *M. Jan. p.* 4-115., & *M. Mart. p.* 254-303., ac Joh. Gröningius (ſi jungi is, præter Capitum Indicem vix qvicqvam ſuggerens, modo enumeratis meretur), *Tomo I. Relationum Reip. Literariæ*, A. 1702. edito, Sect. I., *Relat. II. & III. p.* 11. 12. 13. 14. Qvos, ὁμοθυμαδὸν de Libris his Morhofianis honorifice diſſerentes ac judicantes, quibus plura de illorum Inſtituto ac Methodo addiſcere volupe eſt, conſulant.

XCIV. Duobus hiſce Libris, ab ipſo Autore luce donatis publica, Anno ab obitu ejus proximo acceſſit *Tertius* ejusdem *Tomi Primi, vel Polyhiſtoris Literarii*, ſive παρασκευαστικὸς, XIII. is Capitibus, non de Excerpendi ſolum ratione in genere, ſed Specialibus etiam Excerptis, Phraſeologicis, Lexicis, Criticis, Exegeticis, Antiquariis, Oratoriis quadruplicibus, Poëticis, & ad Diſciplinas pertinentibus, adjectis plerorum-

que Exemplis, commentatur, ac, sub *Partis Secundæ Polyhistoris* Titulo minus accurato, Lubecæ, A. 1692. in 4to, cum Henr. Muhlii Epicedio, Manibus Morhofianis Sacro, est excusus, ibidemqve, una cum Libris II. præcedentibus, A. 1695., seorsim autem A. 1698., recusus.

XCV. Partes *Polyhistoris* residuas, Tomi scilicet Primi Libros IV. Posteriores (Grammaticum, Criticum, Oratorium & Poëticum), Tomosque Secundum & Tertium integros, Philosophiæ, ejusqve Disciplinis, Theoreticis pariter atqve Practicis, Logicæ item, Artibus Divinatoriis Magicisqve, & Historiæ, dicatos, qvod attinet, in lucem qvidem illæ, cum Autor moribundus fieri id permiserit, è *Prælectionibus de Notitia Autorum &c*, qvæ jungendæ his sunt, *Polyhistoricis*, proferentur, verum (si Reliqvias *Tomi I.*, prælo jam a Lipsiensibus, uti mox indicabitur, paratas, excipias) neutiqvam ea, qvam & argumenti dignitas exigit, & ab Autore Orbis Eruditus expectavit, vel ἀκριβείᾳ, vel perfectione, Lectoribus se commendabunt. Cum enim Prælectiones istæ Academicæ extemporaneæ maximam partem fuerint, nec eo studio, qvod Monumenta Literaria, publicæ luci destinata, exigunt, elaboratæ, sed minore, uti fieri solet, cura e solius ferme memoriæ penu depromptæ, & Auditoribus dictitatæ, Autor vero moribundus, Colloqvio cum D. Achille Daniele Leopoldo familiari, inseri atqve addi suis qvicqvam, qvod suum non esset, ab Editoribus vetuerit, non poterit sane ab his (nisi Lipsiensium exemplo, voluntatis illius ultimæ sint incuriosi) ullo evitari pacto, qvo minus justa passim accuratio, sæpissime autem plenior de Argumentis nobilioribus, nec mutila adeo ἐργασία, a Censoribus rigidis, in istis, & jure qvidem, desideretur. Non tamen, ob nævos istos, luce publica censendæ sunt indignæ, sed Opus potius utilissimum, morte Autoris immatura interruptum, a Viris Eruditis ea, qvam voluntas hujus ultima permittit, diligentia, emendatis lapsibus, & Autoris Mnemonicis, & Auditorum (qvorum solæ supersunt Scriptiones, Hypomnematis passim Marginalibus a τῷ Μακαρίτῃ auctæ atqve illustratæ, nullum autem ipsius Αὐτόγραφον) Graphicis, satis numerosis, Supplementisqve necessariis seorsim, sub finem paginarum singularum, Scholiorum instar, adjectis, pertexi meretur & continuari.

XCVI. Exantlare hunc Laborem, in Orbis Literati gratiam, Henr. Muhlius initio decreverat, Morhofii & Discipulus, & in Professione Poëtica Kiloniensi Successor, uti, præter Celeberr. Tenzelium, Literis ipsiusmet eade re certiorem redditum (80.), ac Bibliopolam, qui suis A. 1692. sumptibus *Librum Tertium Polyhistoris* edidit *Literarii*, Lubecensem (81), Frid. Bened. Carpzovii, Senatoris Lipsiensis, de Literis optime meriti, ac mihi, dum viveret, amicissimi, Epistola, Non. Oct. A. 1691. exarata, hisce me verbis edocuit: *De Polyhistoris continuatione sollicitus erit Henr. Muhlius, qui me certum esse jussit, in Literas jam ab Autore integrum hunc* Librum *esse missum.* Post Muhlium, quem occupationes munerum diversorum multiplices, aliæque insuper causæ, promissis satisfacere non patiebantur, Continuationis istius curam, ab Hæredibus Autoris Anno circiter 1694.

(80.) *in Dialog. Menstr. Germ., M. Sept. A.* 1691. *p.* 807. 808., *&. M. Jul. A.* 1692. *p.* 603.
(81.) *in istius Præfatione.*

1694. sibi commissam, Joh. Burch. Majus in se suscepit, Athenæi Cimbrici Rhetor atque Historicus, & in gemina hac Professione Morhofii itidem Successor. Cum vero & ille, nova Librorum, jam antehac excusorum, Editione, A. 1695, cum suo publicata Procemio, contentus, Partem residuam ἀνέκδοτον, ob causas mihi ignotas, negligeret, itum est tandem a Bibliopola ad Polyhistorem Lipsiensem modo laudatum, Frid. Bened. Carpzovium, Virum de Commodis Reip. Literariæ promovendis assidue sollicitum, & Morhofii Morhofianorumque omnium amantissimum. Is, qua erat humanitate, ut pertexendi Operis curam gereret, facile se passus exorari, cum ipsemet Labori huic vacare non posset, Juveni Erudito (quem M. Joh. Frickium, Ulmensem, Collegii Lipsiensis Philosophici Assessorem, e Diatribis aliquot Academicis, luculentis variæ Autoris sui doctrinæ testibus, mihi cognitum, fuisse, ab Amico sum edoctus) cum suis exantlandum auspiciis demandavit. Factum hoc Annis 1698. & 1699., quibus publice etiam *Novorum Literariorum Lubecensium* Collectores (82.), & Vitæ Morhofianæ Continuator(83.), *Polyhistoris* Partium reliquarum Editionem a Lipsiensibus, & *Viro* hos inter *Magno, deque Re Literaria dudum meritissimo*, expectandam esse significarunt. Et dextre sane atque præclare Frickius, ductum secutus Carpzovianum, suo functus est officio, Librosque *Polyhistoris Literarii* Quatuor Posteriores (ulterius enim, sive ob mortem Carpzovii, Eruditis omnibus luctuosam, sive alias ob causas, telam Continuationis cœptæ haud pertexuit, ac perperam proinde a τῷ δεῖνα, meam de *Helmoldo Diatriben*, cum Lubecæ haud ita pridem excuderetur, temere interpolare aggresso, §. 1., *Morhofiana omnia studio Carpzovii in ordinem esse redacta*, traditum), e Schedis sive Prælectionibus defuncti Academicis, sedulò pariter atque judiciose congessit, & in congruum redactos ordinem Bibliopolæ Lubecensi transmisit. Primus horum, qui *Polyhistoris Literarii* est Quartus, & *Grammatici* Titulo ab Autore donatus, Capitibus constat XIV., quorum I. de Linguis agit & Scriptura in genere, II. de variis Scripturæ modis, III. de Lingua Universali & Primæva, IV. de Vulgaribus Europæis, V. de Orientalibus, VI. de Græca, VII. de Lexicographis & Glossariis Græcæ antiquioribus, VIII. de Lexicographis ejusdem Recentioribus, IX. de Lingua Latina, X. de illius Grammaticis, *XI.* autem, *XII. XIII.* & *XIV.* de Latinis Ætatum Aureæ, Argenteæ, Æneæ & Ferreæ, Autoribus. Liber V., sive *Criticus*, duo tantum Capita de Scriptoribus Criticis & Antiquariis continet. Sextus, sive *Oratorius*, IV. Capitibus, 1. Scriptores Rhetoricos, 2. Oratores antiquos, & solos quidem ferme Græcos (quod Latinorum Historia Lib. IVto, inter hujus Lingvæ Scriptores, jam esset proposita), 3. Oratores Recentiores, 4 Rhetores & Oratores Sacros; Septimus autem, sive *Poëticus* tribus Capitibus, 1. Scriptores Artis poëticæ, 2. Poëtas Veteres Græcos, 3. Poëtas Recentiores, partim celebrat justisqve ornat laudibus, partim Virgula perstringit Censoria. Unum istud forte haud immerito desideres, qvod Continuationis hujus Collector, ultimæ Morhofii voluntatis, sive ignarus, sive immemor & incuriosus, Textui Autoris Auctaria atqve Supplementa, vel sua, vel Carpzoviana, eaqve crebra satis & copiosa, ubiqve ita

(82.) *M. Mart.* 1698. *p.* 47. (83.) *in Append. Dissertt. Acad. p.* 28.

immiſcuerit, ut Lectorum, qvi prælectiones Autoris non viderunt MSStas, nemo hæc ab iſto qveat diſcernere, & ſuum cuique vindicare. Libri ſane Sexti Caput Secundum de Græciæ Oratoribus, & Septimi Alterum de ejusdem Poëtis, tota Continuatori Lipſienſi debentur, cum nihil ferme de utrisqve, in Prælectionibus Morhofianis mancis hic atqve imperfectis, ſit annotatum. In ceteris autem Capitibus Libri imprimis Qvarti, *Grammatici* (in ſeqventibus enim parcior talium occurrit ſeges), Supplementa iſta tantundem ſæpe ſpatii, qvantum ipſe Textus, imo plus interdum, occupant. Erudita omnia eſſe fateor, & Nomine Morhofiano adeo haud indigna, ut Autoris ipſius Commentationibus extemporaneis præferri ſæpe mereantur, imo & ad Notitiam Autorum, de qvibus agitur, plenam atqve accuratam neceſſaria. Præſtitiſſet tamen, me judice, ſeorſim illa Textui ſubjungi, tum ut Morhofii ſatisfieret deſiderio, tum ut a Lectore qvovis, qvid huic, qvid item Continuatori, debeatur, accurate poſſet dignoſci. Lucem iſta Continuatio, a me, Bibliopolæ Lubecenſis rogatu, reviſa, paſſim emendata, in Paragraphos diſtincta, Capitum ſingulorum inſtructa Summariis, & Hypomnematis Hiſtorico-Criticis ſubitaneis ſubinde illuſtrata, una cum Libris Tribus *Polyhiſtoris Literarii* prioribus, ſimul tertia vice recudendis, & Hypomnematum aliqvot meorum acceſſione itidem locupletandis, propediem videbit publicam. Accedent mea hæc in Opus totum Prolegomena, Vitæ ſimul & Scriptorum Autoris Hiſtoriam cum Judiciis Eruditorum de illo pariter atqve hiſce honorificis, complexa. Qvatuor hos Tomi I. Libros reſiduos Tomi duo *Polyhiſtoris* Poſteriores, *Philoſophicus* (in Qvinqve Libros, Philoſophico-Hiſtoricum, Metaphyſico-Logicum, Phyſicum, Mathematicum & Μαϑηματοτεχνον commode diſpeſcendus) & *Practicus* (Libris Sex vel Septem, qvæ Ethicam, Politicam, Oeconomicam, Hiſtoriam, Theologiam, Jurisprudentiam & Medicinam, illuſtrant, exhibiturus), reviſi quidem accurate atqve emendati, nullibi autem (ut voluntati Autoris ultimæ ſatis fiat) interpolati, ſuo tempore ſeqventur.

XCVII. *Morhofium Illuſtratum, ſeu Commentarium in ejus Polyhiſtorem*, Chriſt. Matthæus Kneſebeckius, JCtus, in *Prodromo Juris Publici Univerſalis*, A. 1700. Roſtochii edito (84.), *Polyhiſtorem* autem *Bibliothecarium*, ſive *Theſauri Polyhiſtorico-Legalis Librum I., ea Methodo adornatum, ut ſimul vice Supplementi in Morhofii Polyhiſtorem commode eſſe queat*, Joh. Gröningius, Wismarienſis, J. U. D, Regiique in Urbe Patria Protodicaſterii Advocatus & Referendarius, in Catalogo ejusdem Anni 1700. Nundinali (85.), promiſit. De Kneſebeckii Opere, ubi Lucem illud viderit, ferri poterit Judicium. Gröningius, promiſſis ſatisfacturus, Anno 1702. Hamburgi *in 8vo* edere cœpit *Tomum I. Relationum* ſuarum *Reip. Literariæ, ſive Apparatus ad Hiſtoriam Scientiarum & Artium Notitiam Univerſalem Celebriorum Autorum, Epiſtolas, Diplomata & Obſervationes, maxime Antiquarias & Phyſico-Mathematicas, cum Figuris Æneis, ea exhibituri Methodo ac Inſtituto, ut ſimul vice Supplementi in D. G. Morhofii Polyhiſtorem eſſe poſſit.* Inſtituti ſui rationem, in Proœmio, hiſce verbis exponit: *Promiſi jam ante biennium, in Catalogo* Lipſienſi, *Faſtos Rei* Literariæ *ſeu* Continuationem Poly-

(84) *pag.* 66. (85.) *V. Catal. Nund. Lipſ. A.* 1700. *Vernalium p.* 66.

Polyhistoris Morhofiani. Quo ipso necessitas quadam mihi imposita datam fidem Specimine quodam liberare. Verum ne varietate & multitudine rerum, quod aliis accidit, forte obruar, rectius me facturum credidi, si omnia in compendium contraherem, & primo quidem Relationes seu apparatum, diversis Tomis, statisque temporibus, divulgarem, & ex eo postea Historiam ipsam, in brevi quasi tabula pictam (qua ad Relationes istas perpetuo se referet, tanquam Referens ad Relatum), Methodo Styloque Historico describerem. Adeo autem præclare de labore hoc suo ipsemet judicat, ut Relationes istas σποραδικὰς, exiguo licet selectu congestas, ac in plerisque Scientiis nihil novi in medium afferentes, sed ab aliis dudum occupata, & ne quidem plene satis aut accurate, iterantes, Lectori se varietate, utilitate & novitate rerum, magis quam Polyhistorem Morhofianum, esse commendaturas, sperare audeat. Quo tanto hiatu an dignum aliquid Promissor hic, Morhofio Cive, ni fallor, quod ad ingenium, judicium, styli nitorem, & Eruditionem variam atque elegantem, attinet, paulo inferior, attulerit, aliorum esto judicium.

XCVIII. Exposita hactenus satis prolixe *Polyhistoris* Morhofiani Historia, Judicia etiam Virorum Eruditorum de eodem, ac Libris imprimis Tribus jam editis subjungemus, sed brevitatis studio, pauca tantum ex plurimis. Elogium, quo LIPSIENSES, in Recensu illius, Actis Eruditorum Anni 1688. (86.) inserto, eum dignati sunt, perqvam honorificum, §. 34. maximam partem jam recitavimus. Addi tamen *h. l.* merentur, quæ sub finem Recensus ejusdem (87.) occurunt: *Omnia, qua affert* Autor, *ea Sermonis elegantia, & multijuga Eruditionis Apparatu, instruit ac exornat, ut a Lectione hujus Libri nemo adeo satur recessurus sit, qvin reliquas partes Operis universi, quod animo Auctor doctissimus destinavit, quamprimum conspicere avide expetat.* CHRIST. THOMASIUS, in Cogitatis de Libris Recentioribus Jocoseriis, Germanice publicatis (88.), suam de eodem sententiam verbis expromsit seqventibus: Ich muß bekennen, daß mich des Herrn Morhofs sein Polyhistor unvergleichlich afficiret hat, daß ich, bey dessen Lesung öffters geseufftzet und beklaget habe, daß nicht jede von unsern Teutschen Academien zum wenigsten einen Morhof hat. Et paulo post (89.): GOtt lasse diesen gelehrten Mann so lange leben, bis er die höchstlöbliche und nützliche Arbeit vollendet hat. Vielleicht wird dadurch der Weg gebahnet, durch welchen die Pedanterey und Unwissenheit, die sich bißher, unter der Larve einer ansehnlichen und gravitätischen Gelahrtigkeit, in die Academien eingeschlichen, und das Directorium geführet, ihren Abzug hinwiderum zu nehmen gezwungen wird. Ich habe nur den tausendsten Theil, oder, so zu sagen, die kleinesten Atomos, von dem, was gut und gelehrt in diesem Polyhistore ist, angemercket. Es ist keine Seite, ja fast keine Zeile nicht, im gantzen ersten Buche, daraus nicht eine verwundersame Gelahrtheit dieses Mannes herfürleuchtet. Wann sein Polyhistor fertig ist, so dürffen wir den Frantzosen mit ihrem Baillet die Spitze bieten, &c. Wilh. Ern. Tenzelius his Opus istud laudibus, in Dialogis Vernaculis Menstruis, dignatur (90.): Ich habe solches Buch schon mehr als einmahl durch-

(86.) *M. Oct. p.* 564. 565. (87.) *p.* 568. (88.) *M. Aug. A.* 1688., *p.* 275. (89.) *p.* 288. 289. (90.) *M. Jan. A.* 1689. *p.* 4.

durchgelesen, und gefällt mir je länger je mehr, so daß ich glaube, der bekandte Vers, wenn er jemahls wahr gewesen ist, wird hier am gewissesten erfüllet: *Lectio lecta placet, decies repetita placebit.* Denn so offt ich den Polyhistorem ansehe, so offt lerne ich etwas mehr daraus. *Et p.* 153.: Dis Buch ist von solcher Importanz, daß man unter tausenden nicht eines finden würde, daß demselben gleich käme. Hisce Ephemeridum Germaniæ Literariarum Scriptoribus Belgicarum Autor, Pet. Rabus (91.), est ὁμόψηφ☉ ita inqviens: Zijn (Morhofii) Boock, *Polyhistor Literatus*, waarin hy van Schriivers en Boockzaken berigt gaf, tot behulp van een volslage Letterkünde, was alleen magtig hem tot Hoofdman van't Gilde der Boockwijzen te verhelpen; als ziinde een wisse Proef van ziin Bedrevenheid, in allerley Oude en nieuwe Schriften, waarmit men kan komen tot de Kennisse van al, wat in't gemeen best der Geletterden omgant, en vor wetgierige Zielen noodig is te weten. Veel heb ick ut dat Werck geleert, buisten Twiifel oock zeer veele met my: en gedenck ick dickwils an de Worden van zeker geleerd Professor, dat he de beste Anlegging van ziine Boockoffeningen het gezeide Boeck van Morhof alleen danck wist. Similia Ephemeridum, quibus Polyhistoris Morhofiani Recensus insertus est, Exoticarum, §. 93. enumeratarum, de illo Judicia, prolixitatis tædio, non vacat exscribere. Sed nec alii Viri Eruditi, a quibus obiter is tantum in Scriptis suis est allegatus, quanti illum facerent, dissimularunt. Vicentio Placcio (92.) *Eruditissimus* ille audit, *Doctissimus, Curiosissimus, Elegantissimus & summo Reip. Literariæ bono editus, Lectu dignissimus*, ac (93.) *curiosæ raræque doctrinæ plenissimus*, Henn. Wittenio (94.) *Opus Incomparabile*, Jac. Wolfio, Prof. Medico Jenensi (95.), *Limatissimus*, Joh. Bilbergo, Mathematico Upsaliensi (96.), *Elegantissimus*, Georg. Henr. Götzio (97.) *Scriptum Eruditum, & ab Eruditis hactenus, ut meretur, magnificis celebratum laudibus*, Joh. Alb. Fabricio (98.) *Liber, quo nihil nostra memoria prodiit eruditius.* Commendatur præterea honorifice (ut Encomiastas obscuriores taceamus) ab Henr. Meibomio Jun., *locis Additamentorum ad Val. Henr. Vogleri Introd. in Notit. Bon. Scriptt. compluribus*, Nicol. Christoph. Linckero, JCto Jenensi, imperfectum eum esse, ob mortem Autoris, dolente, in *Instructorii Forensis Introitu* (99.), Erasmo Francisci, *in Scripto contra M. Joh. Matthæum Vernaculo* (100.), aliisqve pluribus, partim jam a Casp. Thurmanno, in *Elogiorum Morhofianorum Sylloge* ac *Bibliotheca Academica* (1.), allegatis, qvos illaudatos præterire, ad finem Schediasmatis hujus adspirantes, cogimur.

XCIX. Nec tamen Operi, tot nacto Admiratores, ut nullum ejusdem generis aliud majori, nostris temporibus, exceptum fuerit applausu, sui defuere Censores. Ipsi Duumviri, quorum laudes illius invidendas §. præcedenti recitavimus, Celeberrimi, Christ. Thomasius & Wilh. Ern. Ten-

(91.) in Boockzaal van Europa, *M. Sept. & Oct. A.* 1699., *p.* 252. 258. (92.) *in Lib. de Arte Excerpendi p.* 2. 11. 17. 19. 20. (93.) *in Invitatione ad Anonymos suos augendos p.* 7. 8. (94.) *in Præf. Tom. I. Diarii Biograph. Sec. XVI.* (95.) *in Progr.* Αὐτοδ. δ. *p.* 6. (96.) *in Aphor. Miscell., A.* 1688., editis (quos C. Thurm. *in Elog. Morh. p.* 52. allegat) *p.* 4. (97.) *in Diss. de Lect. Cic.*, §. 3. *p.* 9. (98.) *in Dec. Scriptt. Recent. n.* 1. (99) *lit. D.* 1. *b.* (100.) V. die gebrochene Spott-und Lästerpfeile M. Joh. Matthæi *p.* 429. (1.) *p.* 71. 72.

Tenzelius, in suis ejusdem Recensibus, §. 93. allegatis, passim ab Autore, εὐκαίρως ἀκαίρως, dissentiunt, nonnullosque simul Errores ipsius Historicos detexerunt. Qualia παροράματα, in Hypomnematis etiam ad istud nostris Historico-Criticis, quorum supra facta est mentio, subinde sunt notata. Sed Nævi adeo exiles, a quibus nemo immunem se, quantacunque accuratione adhibita, in istius molis atque Argumenti Opere, præstabit, Faciei illius pulcherrimæ nullam conciliant deformitatem, fassusque est, in Præfatione, ipse Morhofius, *non pauca, vel a describentis manu, vel sua etiam festinatione, Sphalmata, fortasse etiam ἁμαρτήματα μνημονικὰ, quibusdam in locis irrepsisse, quæ, manum extremam poscentibus Nundinis, non sollicite adeo a se consignari potuerint.* Majoris momenti est ἔγκλημα, quo nonnulli nimiam Autori festinationem obiiciunt, &, hujus vitio accurationem atqve concinnitatem debitam *Polyhistori* deesse arbitrantur, Celeberr. Tenzelius scilicet, qui (2) *miram* eum, scribit, *arguere properantiam*, & Nicol. Christ. Lynckerus, Antecessor Jenensis, cui (3.) Liber Primus, sive Bibliothecarius, *satis disjecta & inæqualis disciplinæ esse* videtur. Ipsemet sane haud diffiteor, Autorem, si otio abundasset necessario, Prælectionibus illis *de Notitia Autorum*, e quibus hoc Opus enatum est, extemporaneis limam passim adhibere potuisse accuratiorem, multaqve in *Polyhistore* plenius, multa exactius, multa dilucidius & ordine meliori, quam factum est, in Scriptorum præsertim & Argumentorum, de quibus disseruit, Historia, proponere. Verum enim vero, ut taceam, non fuisse ei propositum, omnia, quæ de singulis, vel Argumentis, vel Autoribus afferri possent, undecunque corradere, sed suas ipsius potissimum, in quolibet Literaturæ genere, promere Observationes, propriaque de Scriptoribus istorum, quos legisset, exhibere judicia, tot, cum Laborem hunc aggrederetur, curis premebatur atqve negotiis, tam afflicta ac dubia erat valetudine, tamqve exiguum sibi videbat restare Vitæ spatium, ut Oceano adeo vasto sese committere, cupido etiam atqve volenti, haud fuerit integrum, imo hac quoque Methodo, quam elegit, compendiaria & minus exacta, vix tres priores Libros, strenue licet opus cœptum urgenti, absolvere licuerit. Ipse causam suam, in *Præfatione*, verbis jam dixit sequentibus: *Etsi multo elaboratius enucleatiusque Opus hoc dari poterat; neque enim, quam debebam, poteramque, aliis sæpe rebus distentus, impendi curam; erunt tamen in illis, utut subito calore effusis, non pauca, quæ juvare Juventutis studia possunt, in quibus, si non accuratissimi Judicis, saltem boni Judicis, munere defungar. Scripta sunt hæc plane eo, quo Joach. Fortius libros scribi voluit, modo. Quæ hic chartis illevi, vix interdum relecta, Tabellario deportanda dedi, exscripsit illa, ut a calamo venerant, Typographus. His sæpe Academica & Domestica Negotia, Curæ familiares ex obitu carissimæ Uxoris, Valetudo non semper commoda, moras injecerunt, ut jam præcipitati, jam interrupti labores, rigidiori Examini & ulteriori limæ, locum non reliquerint.* Spectat huc & alterum Apologema, *Lib. I. c.* 16. §. 1. *seq. Nunc ad Autores ipsos perveniemus, quorum recensionem non magno Apparatu & Pompa instituemus, sed præcipua quædam de iis monebimus, quæ τῆς πολυμαθείας Studiosis imprimis profutura existimamus. Neque enim Nomenclatoris hic partibus fungimur, qui & Vitas, & tempora, & Libros Autorum, justa serie recenseat, quo labore alii defunguntur, sed ad solum nos usum respicimus, quem in cognitione rerum præfixum sibi habere bonarum Literarum Cultores debent. Cum primum Scholis privatis illa proponeremus, pleraque, quæ in sequentibus de Autoribus dicemus, ex memoria, sine ullo Libro Commentario, aut operosa meditatione,*

(2.) *in Dial. Menstr. Germ. M. Febr. A.* 1689., *p.* 198 (3.) *in Instruct. Forensis Introitu* §. 7., *lit. E.* 1.

tatione, nobis depromta sunt, ut optime norunt, qui tum illis interfuere. Non displicuit ille Viris Eruditis, utut extemporalis, Labor, qui ejus editionem sæpissime ursere, & nunc quidem Juventutis præcipue commodo illa publici juris facimus, interjectis nonnullis, quæ sub manu, cum illa concinnaremus, nata sunt. Professori Academiæ Batavicæ, qui, in Colloquio cum Henr. Muhlio, Belgium perlustrante, familiari, tum multa alia in *Polyhistore* reprehendit, tum Methodum imprimis Veteres, in soluta pariter atque ligata oratione imitandi, *Lib. II.*, *c.*13.14.15. & 16., commonstratam, tanquam operam minutiorem, putidam ac ad pueros ablegandam, superciliose notavit, a Celeberrimo Muhlio, in Præfatione *Operum* Morhofii *Poëticorum*, A. 1697. jam est responsum. Sed & ipse Morhofius παρέκβασιν hanc suam (quam seorsim forte edi præstitisset, nisi Autor omnium suarum Lectionum Academicarum Nucleum in *Polyhistorem*, mortem propinquam præsagiens, decrevisset constipare) in *Præfatione* ita excusat; *Ubi de Exercitationibus ago, copiosior in exemplis fui, quoniam e re juventutis, cui omnis mea Opera dicata est, fore credidi, si illa paulo plenius proponerem. Qua in re a peritis & æquis æstimatoribus veniam me facile impetraturum confido.*

C. Studium Chymiæ nimium, quod *Libri I. Capita X. & XI.*, de Scriptoribus agentia Mysticis ac Chymicis ubique produnt, non à Tenzelio solum (4.), sed & me ipso, in *Homonymoscopia*, quod, hujus vitio, in Scriptorum Veterum Chymicorum ψευδεπιγραφῶν adversus Reinesium, Conringium, aliosque, Vindiciis, subinde cœcutierit, passim (5) ostendente, notatum, cum aliis Viris Magnis, Errore eodem amabili, sive delectatis, sive dementatis, Nostro fuit commune, & vel hoc nomine excusationem admittit. Huic Chymiæ amori imputandum est etiam mitius, non de Paracelso solum, aliisque in numerum Fanaticorum vulgo relatis, sed Jacobo etiam imprimis Böhmio, Sutore famæ inter Theologos ambiguæ illiterato, ejusque Scriptis Sacris, Judicium, *Lib. I. c.*10.§. 28., obvium, quod ab hujus Patronis, Frid. Breclingio (6), Andr. Stübelio (7), aliisque, honorifice passim allegatur, ab Erasmo autem Francisci, Adversario ejusdem (8.), operose, partim in sensum detorquetur commodiorem, partim vero impugnatur. Verum hos aliosque nævos, in Opere tantæ molis, Argumentique adeo diffusi ac multiplicis, nemo Cordatus morabitur, aut in partem interpretabitur pejorem, sed, *Homerum* etiam *quandoque dormitare*, imo *fas esse in Opere longo somnum obrepere*, a Vate Venusino edoctus, suum Autori πολυμαθεςάτῳ, suum Volumini eximio, & tot Eruditissimorum quorumvis candidos promerito calculos, nihilominus statuet pretium.

- - Ubi plura nitent in LIBRO, non ego paucis
Offendar maculis, quas non incuria fudit,
Verum humana parum cavit natura.

Quod ejusdem Lyrici Romani Judicium sapiens te, L. B., mecum esse approbaturum, & grata mente posthumos, qui in lucem jam prodeunt, Morhofii τȣ̃ *Μακαρίτȣ* Labores Polyhistoricos, etsi ultimam Autoris limam non expertos, perlecturum, nullus dubito. Scripsi Flensburgi Cimbrorum, exeunte Anno Æræ Christ. MDCCII.

(4.) *in Dial. Menstr. Germ. M. Jan. A.*1689.,*p.* 45. & *sq. ac M. Febr. p.* 197. 198. (5) *Sect. II. c.* 2., §. 17., *p.*264., §.18. *p.*269. *c.* 3. §. 79. *p.* 351., *c.*5. §. 35. *p.* 475. §.70. *p.*520., & *c.*6. §. 83. *p.*611. 612. (6) *in Anti-Calov.* (7) *in Append. Jud. de Aug. Pfeifferi Scepticismo Spener. Germ. p.* 157. (8) in den gebrochenen Spott- und Lästerpfeilen M. Joh. Matthæi, Scripto A. 1692. edito, *p.* 427-431.

D. G. MOR-

D. G. MORHOFI POLYHISTORIS TOMUS II. SIVE POLYHISTOR PHILOSOPHICUS.

LIB. I. PHILOSOPHICO-HISTORICUS.

CAP. I.

DE HISTORIA PHILOSOPHIÆ IN GENERE, AC IN SPECIE BARBARICÆ POPULORUM ORIENTALIUM ET SEPTENTRIONALIUM, EJUSQUE SCRIPTORIBUS.

§. 1. *INter Scriptores Hist. Philosophicæ Universalis familiam ducit Diogenes Laërtius, cujus Editio Menagiana præ aliis commendatur.* 2. *Sequuntur hunc Eunapius Sardianus.* 3. *Hesychius Milesius*, Illustrii *agnomine sive Titulo a Græcis Latinizantibus donatus.* 4. *Gerh. Joh. Vossius*, *cujus* Libri de Philosophia ac Philosophorum Sectis, *Posthumi & ferme affecti tantum*, *deplo-*

ratur imperfectio. 5. *Georg. Hornius, cujus non* Historia *solum* Philosophica, *sed Scripta etiam reliqua, tanquam Extemporalia & minus accurata, exploduntur.* 6. *Joh. Jonsius, ob diligentiam commendatus, & aliis prælatus.* 7. *Bened. Pererius, ob nimium Sectæ Aristotelicæ studium in alias iniquior.* 8. *Theoph. Galeus, post Aug. Steuchum Philosophiam Gentilem universam ex Hebræa derivans, sed hoc in conatu nonnunquam impingens.* 9. *Philosophiæ Barbaricæ Historiam tradidit Otto Heurnius.* 10. *Indicæ Veteris Palladius, Ambrosius, & Anonymus quidam, ab Edv. Bissæo junctim editi.* 11. *Indicæ Brachmanum modernæ Abr. Rogerius, hujusque Interpres & Commentator Christoph. Arnoldus (de reliquarum etiam Asiæ, Africæ & Americæ, Gentium Philosophia consulendus,) & Anonymus Scriptor Theologiæ Indorum Indicus ἀνέκδοτος.* 12. *Ægyptiacæ & Chaldaicæ, e Scriptis Hermetis Trismegisti & Zoroastris reliquis (de quorum γνησιότητι controversa Judicium suspenditur, adjecta brevi de Trinitate Platonica atque Aristotelica παρεκβάσει,) Franc. Patricius (Novator in Philosophia ineptus) & Joh. Jessenius.* 13. *Septentrionalium Populorum (quibus omnis Sapientiæ primas Origines Ol. Rudbeckius, Georg. Stiernhelmius, aliique Sveci ob studium Antiquitatum patriarum obiter laudati, vindicare non dubitant) Philosophiæ & Doctrinæ Sacræ Snorro Sturlesonius, in* Edda *Islandorum, a Pet. Resenio edita, ac Ol. Wormius in* Literatura Runica.

IOGENES LAERTIUS Familiam merito ducit, quem nisi ex antiquis haberemus, qui de Philosophorum Sectis & placitis aliquid scripsisset, pauca de Philosophis antiquis constarent. Nunc sane habendæ in pretio sunt superstites hæ è naufragio tabulæ, & diligenter perquirenda sunt, quæ apud ipsum consignata habemus. Non possunt illo libro carere, qui Philosophiæ genuinæ & antiquæ operam dant. Ab his incunabulis arcessenda sunt Veterum dogmata, à Recentioribus recocta, ita in orbem abeunt omnia, veteresque opiniones, qvasi ex ruderibus & cineribus resuscitatæ, vel novitatis aliqua specie obtrudi solent. Facile est hujus historiæ gnaro omnium in Philosophia Novatorum sententias ad sua revocare principia. Extant multorum in hunc Auctorem Commentationes, Henrici Stephani, Isaaci & Merici Casaubonorum, Thomæ Aldobrandini, & demum Ægidii Menagii, qui perpetuos in hunc Auctorem Commentarios scripsit, & ex historiis rem philosophicam diligenti collatione illustravit. Edidit ille Diogenem, cum suis & aliorum Commentariis, Londini anno 1664. in fol. (a) quam tamen editionem Auctor ipse improbare visus est, ob Erra-

(a) Editio, quæ *h. l.* memoratur, Diogenis Laërtii Menagiana Græco-Latina, longe nitidior pariter atque auctior Amstelod. a. 1692. in 4. duobus recusa Voluminibus, præter Ver-

Erratorum multitudinem, novam in Gallia ſe editurum minatus, qvæ tamen ex illo tempore nondum comparuit. Recudere in Germania voluerunt Opus aliqvi, qvod caro nimis vendunt Angli, ſed deterruit hactenus illos opinor, qvod novam & locupletiorem à Menagio metuerent Editionem. Paravit etiam Salmaſius Comm. in Laërtium, teſte Laur. Craſſo *T. II. Elog. p.* 211.

EUNAPIUS. Sub Theodoſio M. vixit Eunapius, Sardibus natus, unde Sardianus qvoqve dicitur; ſcripſit *Vitas Philoſophorum & Sophiſtarum*, ſed pauca ſunt in illo libro ex tanto Oceano hauſta; Editus eſt Antwerpiæ in octavo, typis Plantinianis, anno 1568. & Coloniæ Allobrogum A. 1616. (b) cum MScriptis pluribus comparatus. Accedunt ejusdem Auctoris Legationes è Bibliotheca Andr. Schotti. Nemo hactenus fuit è Philoſophorum & Criticorum ſcholis, qvi aliqvam huic Operi operam impendere voluerit, qvæ tamen non inutilis futura eſſet. Notas tamen in Eunapium molitus eſt Pet. Lambecius, Codice uſus manu Scaligeri notato. Vid. Lib. VI. de Biblioth. Vindobon. p. 263. 2

HESYCHIUS ILLUSTRIUS Mileſius. Heſychius Mileſius, Illuſtris habuit Titulum, qvem Græci ſua lingva efferebant ita: ἰλλȣ́ςριος, ut nobilis νοβίλιος, fidelis φιδέλιος, Cardinalis χαρδινάλιος. Peccant itaqve, qvi hoc qvaſi cognomen ipſi tribuunt. Vixit ſub Anaſtaſio, Juſtino & Juſtiniano. Scripſit de iis, qvi eruditione 3

Verſionem Ambroſii Camalduenſis, a Viro Doctiſſ. Marco Meibomio (qui totius quoque Editionis curam geſſit), nunc demum ſuppletam & emendatam, *Notas* Aldobrandini & utriusque Caſauboni, ac *Obſervationes*, quæ multis hic acceſſionibus denuo locupletatæ comparent, Menagianas, novas exhibet Meibomii & Joach. Kühnii, Philologi Argentinenſis, *Annotationes*, Menagii *de Mulieribus Philoſophis Syntagma*, Editionum priorum omnium Præfationes & Epiſtolas Dedicatorias, XXIV. Philoſophorum Imagines, e Nummis, Marmoribus aut Gemmis, depromptas, Olympiodori *Vitam Platonis*, Thomæ Galei *Varias* in Diogenem *Lectiones*, & Indices denique Joh. Clerici in illum pariter atque Commentatores. Prolixiorem illius Recenſum V. in *Actis Erud. Lipſ. M. Jul. an.* 1692. *p.* 315-319. & cœteris plerisque Literariis ejusd. an. 1692. Ephemeridibus, Gallicis ac Belgicis. De Editionibus Laërtii, quæ, præter geminam hanc Menagianam prodiere, Græca Una, Græco-Latinis VIII. totidemque Latinis, Verſionibus item Gallica Franc. Fougerolii, Italica Joh. Felicis Aſtolfi, Germanica (Auguſtæ Anno jam 1490. excuſa) & Belgica, Dan. Heinſii, Pet. Lambecii & Joh. Bapt. Lantini, Curiæ Divionenſis Senatoris, Commentationibus in eum, partim affectis, partim ineditis, cœterisqve ad Autoris pariter atque operis Hiſtoriam ſpectantibus uberiorem, locus ſe dicendi commodior *in Apparatu ad Notitiam Reip. Literariæ Geographicam*, Eunapium etiam & Heſychium Laërtio comites iuncturo, poſthac offeret. Conferri interea de illo poſſunt Gerh. Joh. Voſſius *L.* 2. de *Hiſt. Græcis c.* 13. Joh Jonſius *L.* 3. *de Scr. Hiſt. Philoſ. c.* 12. Thom. Popeblount *in Cenſura Autorum p.* 158. 159. & Æg. Menagii, cœterorumqve Editorum, ad Editiones ſuas Prolegomena.

(b) Eunapii (de qvo Voſſius *l. c. Lib.* 2. *c.* 18. *p.* 252. Jonſius *l. c. L.* 3. *c.* 17. Popeblountius p. 261. 262. & Mart. Hanckius. *L.* 2. *de Rer. Rom. Scriptoribus, P. I. c.* 9. p. 100-109. conſulendi) *Vitarum*, ex MStis pluribus emendatarum, novas editiones Græco-Latinas haud ita pridem polliciti ſunt Viri Celeberrimi, Rich. Bentleius, Anglus, Philoſtratorum eas adiuncturus Operibus, & Joh. Alb. Fabricius, Prof. Hamburgenſis.

ditione floruerunt, libellum exiguum, qvem Hadrianus Junius (c) in lingvam Latinam convertit, & breves aliqvas notas addidit; Editus eſt Antwerpiæ Anno 1572. in 8vo typo Plantiniano. Scripſit & in illum Notulas Ioh. Meurſius, Vir de omni Græca antiqvitate optime meritus.

4 GERH. JOH. VOSSIUS. Dolendum eſt, virum hunc nobis ereptum fuiſſe, anteqvam perfecerat, qvos moliebatur, libros. Nemo enim majori cura acceſſit ad omnem Philoſophiam, & ejus hiſtoriam, tum qva hiſtoriam, tum qva dogmata, è fontibus & incunabulis ſuis arceſſenda. Immortuus eſt Operi de *Philoſophia & Philoſophorum Sectis*; exiguo ſane libello, ſi cum materiæ amplitudine compares. Edidit filius ejus, Iſaacus Opus, hoc (d) affectum potius, qvam effectum, Hagæ Comitis an. 1657. in 4to. Qvare mirum non eſt, toties ipſum notari à Scriptoribus poſterioribus, qvi accuratius rem illam penſitarunt, qvanqvam exiguus illorum numerus, & pene nemo hactenus fuerit, qvi hoc argumentum pro dignitate tractarit. Eſt tamen alterius præ altero diligentia & cura laudanda. Ponenda itaqve hactenus inter deſiderata vera & perfecta Hiſtoria philoſophica.

5 GEORGIUS HORNIUS. Scripſit & ille *Hiſtoriam Philoſophicam* libris 7. in qva veterum philoſophorum doctrinam proponit, & cum novis qvoqve confert, ſed in veteribus indiligens & inaccuratus, nonnunqvam in digreſſiones ſupervacuas dilabitur, ut extemporalis potius, qvam cura aliqva ſcriptus, liber videatur. Nam pene omnia iſtius Viri ſcripta ſunt αὐτοσχεδιάσματα, à calamo ad typum ſtatim propulſa; omnia enim ex memoria depromſit, vix aliqvo libro conſulto. Quæ de recentioribus afferuntur, itidem exigua ſunt, nec magna cura conſcripta (e), legi tamen & conferri cum aliis poteſt in iſtius argumenti ubertate, & defectu ſcriptorum, undecunqve corradendi ſunt, qvi qvadam in parte exornare illam materiam conati ſunt. Editus eſt ille liber Lugd. Batav. anno 1655. in 4to.

6 JOH. JONSIUS. (f) Holſatus ille fuit, Rector ſcholæ Rensburgenſis, qvi *de Scripto-*

(c) Heſychii (de qvo Voſſius *L.* 2. *c.* 22. p. 268. 269. Jonſius *L.* 3. *c.* 19. Hanckius *in Lib. de Scr. Rer. Byzant. P. I. c.* 4 *p.* 142-145. Gvil. Cavius *P. II. Hiſt. Lit. Scr Eccl. p.* 108 109. & *Homonymoſcopia noſtra*, *P. II. c.* 5 §. 38. *p* 478. 479. plura docebunt) Libellum, poſt Hadr. Junium, Græce & Latine, ediderunt Henr. Stephanus Lugd. an. 1593. in 12. & qvi Junii *Caſtigationes*, Henr. Stephani *Animadverſiones*, *Notasqve* ſuas, imo ipſius qvoqve Heſychii *de Rebus Conſtantinopolitanis* Opuſculum, ac Beſſarionis *Epiſtolam Græco-Barbaram*, illi adjecit, Joh. Meurſius Senior, Lugd. Bat. an. 1613. in 8.

(d) Voſſii hic Libellus & ſeorſim eſt recuſus, cum Joh. Jacobi a Ryſſel Continuatione, ſed itidem nec plena ſatis, nec accurata, Lipſiæ 1690. in 4to & cum reliqvis ejus Operibus, *Tomo* illorum *Tertio*, Amſtelod. an. 1701 in fol.

(e) De Georg. Hornio, eiusqve *Hiſtoria Philoſophica*, haud mitius Autore noſtro judicium, & merito qvidem, tulerunt Joh Jonſius *L.* 3. *Scr. Hiſt Philoſ. c.* 20 *p.* 315 Jac Thomaſius *in Diſſ de Doctoribus Scholaſticis* §. 15. C. S. Schurtzfleiſchius *in Judiciis de Noviſſimis Prud. Civ. Scriptoribus*, *num.* 12. Thom. Crenius *P. III Animadv Philol & Hiſtor. c.* 4. *p.* 178 179. & Burch. Gotth. Struvius *in Biblioth. Philoſ. c.* 3 p 40.

(f) Quæ in laudem Joh, Jonſii noſtratis, & Scripti hujus, cujus Editioni an. 1659. munere

Scriptoribus Historiæ Philosophicæ Libb. 4. scripsit, Francof. anno 1659. editos in 4to; qui, si diutius vixisset, omnes, credo, in argumento Scriptores superasset. Diligentissimus enim & accuratissimus ille fuit Inqvisitor veterum scriptorum. Hornius & Vossius freqventer ipsi vapulant. Multa ipsi Menagius debet in Comment. Laërtianis, apud qvem utramqve ille paginam facit. Magna diligentia Veteres super hoc argumento Scriptores, Editos, Ineditos, recensuit.

BENEDICTUS PERERIUS. Jesuita doctiss. fuit, cujus extant *Commentationes in Genesin* (qvibus cum fructu usus est Sam. Bochartus in *Geographia* sua *sacra*) & 7
Libris 15. *de communibus rerum naturalium principiis & affectionibus*, Coloniæ anno 1595. in 8vo editi, ubi lib. 4. antiqvorum Philosophorum placita, secundum Sectas, exponit, earumqve Auctores. Habentur autem illic tantum Physica, in qvibus recensendis diligenter versatur, illa qvoqve refutans pro asserenda Aristotelis doctrina, cum studeat aliquantulum, in Veterum sententiis recte ponendis vacillare aliqvando videtur.

THEOPHILUS GALEUS. Edidit librum titulo *Philosophia Generalis*, in cujus 8.
prima parte agit de ortu & progressu Philosophiæ, ejusqve traductione è sacris fontibus. Id enim unice illic agit, ut demonstret, Philosophorum sententias & Sectas ex veteri Hebræorum Philosophia & Theologia fuisse derivatas. Id argumentum plenius exseqvutus est in alio libro, qvi Anglica lingva in 4to editus est, sub tit. *The court of gentils*, i. e. *Aula Gentilium*: argumentum qvidem præclarum, hoc est, dignum, in qvo se exerceant ingenia elegantia. Galeus qvidem laudandus ob illum conatum, qvi hoc in argumento multos tamen antecessores habet, qvibus non pauca debet, e. g. Augustinum Steuchium in *libris de perenni Philosophia*, aliosqve, qvi data occasione aliqva particulatim tractarunt. Utiliss. tamen liber est, qvod hic qvasi in unum conspectum omnia congesta sunt. Sed & ille tamen nimium interdum partibus suis favere videtur, & ad Scholam Iudaicam trahere, quæ aliunde originem habent. Solet autem id familiare esse in argumento aliqvo versantibus, ut in theseos suæ gratiam qvidvis afferant & credant. Liber ille Latinus editus est Londini anno 1676. in 8. Ceterum Auctor ille diligentiæ suæ specimina plura edidit, & novam Editionem Herodoti non ita pridem procuravit.

OTTO HEURNIUS, Profess. Leidensis Medicus, Vir doctus, scripsit *Barbaricæ* 9
Philosophiæ Antiquitatum libb. 2. qvorum primus inscribitur *Chaldaicus*, alter *Indicus*; Multa illic habet collecta ex antiqvis Autoribus, de Chaldæorum & Indorum Philosophis & Philosophia ac Magia, qvam secundum partes distinguit in Asiaticam, Africanam & Europæam. Allata sunt multa ex Autoribus loca prolixiora, qvæ pene totum librum conficiunt; sed tamen utile est, illa sic junctim collecta habere. Ipse pauca admodum de suo affert, nuda recitatione contentus. Liber editus est in 12. ex Officina Plantiniana anno 1600.

Prorectoris in Urbis ad Moenum Francofurtanæ fungens Athenæo, fato immaturo est immortuus, Cedro dignissimi, moneri & congeri a nobis possent, qvamplurima, *Cimbria Literata*, brevitatis studio, reservamus.

10 PALLADIUS. Indorum Philosophia, vel exiguis, vel fabulosis Autoribus, prodita est; pauca ejus vestigia habemus apud Strabonem lib. 15. Plin. *l.* 7. *c.* 2. Plutarchum *in Vita Alexandri*; Arrianum *de expeditione Alexandri lib.* 7. & eundem *in Indicis;* Apulejum *in floridis*; Clementem Alexandrinum *l.* 3. *Stromatum*; Porphyrium *de abstinentia l.* 4. Philostratum *in Vita Apollonii l.* 3. *c.* 4. *&* 5. Palladius autem de *gentibus Indiæ & Brachmanibus* singularem lib. scripsit, qvem edidit Eduardus Bissæus, Eqves Auratus, è Bibliotheca Regia Anglica, Græce & Latine, Londini anno 1665. in 4to. Qvis Palladius fuerit (g) vid. Vossium *de Historicis Græcis lib.* 2. *c.* 19. *p.* 255. *& lib.* 3. *p.* 397. Baronium *anno* 388. & illa, qvæ Bissæus proponit, Testimonia. Addidit qvoqve S. Ambrosii Tractatum *de locis*, *doctrina ac moribus Brachmanum*, item cujusdam *Descriptionem* Latinam *de Brachmanis*, tum primum ab se editam. Optime versatus est in colligendis fragmentis obscuræ alioqvin & paucis cognitæ Philosophiæ, è qvibus tamen aliqva ejus vestigia deprehendere licet. In tenebris enim versantibus vel exigua lucis structura jucunda est.

11 ABRAHAMUS ROGERIUS (h). Batavus ille fuit, & lingva patria scripsit de philosophia & religione Brachmanum hodiernorum. Quondam in his terris peregrinatus, & admissus ad Brachmanum conversationem, multa ex illis expiscatus est, qvæ deinde in librum Commentarium conjecit, ut erant ipsi dicta. Incertum itaqve, an illa Veteribus dogmatibus ex asse respondeant. Verosimile enim est, ut apud omnes nationes qvidam Sectarum & doctrinarum orbis est, ita & apud Indos fuisse. Observare tamen licet præcipua qvædam, ut Metempsychosin Pythagoricam, hodieqve illis superstitiose creditam, neqve secura adeo omnia relatione tradi verosimile est, cum peregrini homines, nec philosophiæ studiis imbuti, nec lingua satis promti, sinistre interdum, vel accipiant nonnulla, vel interpretentur. Illum librum in Germanicam linguam convertit CHRISTOPHORUS ARNOLDI, Profess. & Ecclesiastes Noriberg. addito parallelismo ceterarum gentium Orientalium, in religione ac philosophia; qvi labor utilissimus est, & qvasi compendio qvodam proponit omnem Asiaticam, Americanam & Africanam Idololatriam, & doctrinam in naturalibus,

(g) Palladius hic (cuius *Tr. de Gentibus Indiæ & Brachmanibus* Lucas qvoqve Holstenius, *in Systemate Geographorum Græcorum Minorum*, edere voluit) an idem sit, uti Morhofium credidisse è Vossii & Baronii allegationibus apparet, cum Palladio Galata, ex Monacho Palæstinæ Episcopo, sub Sec. V. initium, Helenopolitano, ac tandem Asponensi, *Historiæ Lausiacæ* Autore, adhuc sub iudice lis est, de qva V. Gvilh. Cavii *Hist. Lit. Scr. Eccl. p.* 205. Ambrosii *Tr. de Brachmanibus*, ceu Præsule Mediolanensi indignum, Monachi Congreg. S. Mauri Benedictini, in novissimam suam Operum huius Editionem, noluerunt admittere.

(h) Abr. Rogerius Ecclesiastes Batavorum, in Littore Indiæ Coromandelensi, ab an. 1630. per decennium, fuit Paliacattensis, ac, in patriam reversus, Goudæ a. 1649. obiit. Libri eius Editio prima Belgica, ab A. VV. ICto, curata, & notis illustrata eruditis, Amstelod. A. 1651. prodiit in 8. Conf. de illo *Polyhistoris* huius *T. I. L. I. c.* 13. § 27. & adde Judicium Herm. Conringii honorificum, *in Antiquit. Acad. Supplem. V. p.* 214. obvium.

libus, Tit. libri est: **Asiatisches/ Afrikanisches/ und Amerikanisches Heidenthum.** Rogeri libellus præmittitur, cum tit. **Offene Thür zu dem verborgenen Heidenthum.** Cetera adduntur à Christoph. Arnoldo. Liber editus est Norimbergæ anno 1663. in 8vo. Inveni quoque in Catalogo rarissimorum librorum Corn. Lerkii, qui nunc Hafniæ venduntur, inter MScriptos unum, cui tit. *Vanimavubry, Theologia Indorum, tomis tribus.* Crediderim Virum illum, qui diu in Hispania vixit, Regis nomine Legatus, in hunc librum incidisse apud peregrinatorem quendam, & ipsa lingua Indica esse scriptum.

FRANCISCI PATRICII HERMES & ZOROASTER (i). Ægyptiorum & 12
Chaldæorum prima apud omnes fama est, quibus adjungendi quoque Thraces. A Barbaris illis prima sapientiæ initia, sive ab Hebræis ad illas pervenerint, sive è traditionibus Majorum, quorum cum Patribus primævis conversatio fuit; sed obscure omnia & incerta fide referuntur. Id quidem verissimum est, extitisse illos Philosophos, & fuisse illorum scripta diligenter à posteris servata, sed postmodum ab iis, in quorum manus inciderant, interpolata, vel plane falsa illis supposita. Fuerunt tamen, qui fragmenta aliqua ejus Philosophiæ collegerunt. Hermes quidem, quem antiquissimum alias Ægyptiorum Philosophorum faciunt, fuit ejus nominis Magnus apud illos Philosophos; sed, an genuina sint, quæ sub ejus nomine circumferuntur, affirmari non potest. Publicavit Franc. Patricius Hermetis Trismegisti libellos 20. una cum ejus fragmentis, quæ habentur in *nova* ejus *de universis philosophia.* Non desunt, qui existimant, multa esse in illis, vel à Christianis primis conficta, vel aliunde etiam supposita, quam litem definire vix nostrum erit. Videantur, qui de scriptis Hermetis disquisitiones instituerunt, Kircherus *in Oedipo Ægyptiaco*; J. Henr. Ursinus in peculiari libro; Ol. Borrichius in libris adversus Conringium de *Hermetica Medicina* scriptis. Caute in illis rebus procedendum est, neque statim omnia pro falsis & confictis habenda, ubi historia deficit; nam nec in gentibus ceteris, extra Græcos & Romanos, & nec in illis quidem, certe explorata rerum initia. Nos ad Zoroastrem venimus, de cujus ætate, nomine, natione, omnia sunt controversa. Aliqui Bactrianum, aliqui Medum aut Medo-Persam, faciunt; ætas ejus ad Abrahami tempora vulgo refertur, genus etiam diversum assignatur; quæ omnia diligentissime collegit Joh. Marshamus, Eques Auratus

(i) De Hermete Trismegisto & Zoroastre, illorumque Monumentis, Autori etiam *T. I. L. I. c.* 10. §§ 7. 9. *sqq. c.* 11. §. 6. & *c.* 13. §. 14. *sq.* memoratis, quæ moneri *h. l.* potuissent, ex *Homonymoscopia* nostræ, Judicia etiam Autorum aliorum, fusius de iis commentatorum, exhibentis, *P. II. c.* 2. §. 16. & 17. *p.* 255-267. repeti malumus. Zoroastris Historiam haud ita pridem Thomas quoque Hydius, *in Historia Religionis Veterum Persarum*, Oxoniæ an. 1700. edita, egregie illustravit. De Trinitate Gentilium, inprimis Platonica, cujus *h. l.* facta est mentio, conferri meretur Gothofr. Vogtii, Scholæ olim Hamburg. Rectoris, *Exerc. Historica de Sacrosancta unius Divinitatis Triade ex sententia Gentilium, præcipue Græcorum, cum ante, tum post Christum natum*, Rostochii an. 1675. *in 4to.* excusa.

ratus Anglus, in *Canone* suo *Chronico Ægyptiaco, Hebraico & Græco, pag.* 144. 145. Editionis Lipsiensis, qui tamen nihil definit in tanta incertitudine. Persæ ipsum pro Patre Magorum habent, ac præceptorem Pythagoræ facit Apulejus. Mentio ejus multa, & magna apud antiquos Autores fama. Sic recensentur passim ap. Platonem, & Platonicos, præcipue recentiores (quod suspicionem alicujus corruptionis arguat,) ejus sententiæ. Hæ sententiæ, undecunque collectæ, uno volumine editæ fuerunt superiore seculo in Gallia. Sexaginta enim Oracula, à Juliano quodam Chaldæo Græce facta, Parisiis excusa sunt anno circiter 1530. in quibus ipsa pene Christiana fides, mysteriumque Trinitatis proponitur; quam ob causam suspicati fuerunt multi, pia quadam fraude hic actum fuisse, & supposita quædam à Christianis ad convincendos Gentiles. Clarior enim illic Trinitatis notitia, quam in ipso V. Testamento. Sed aliter tamen dicendum est, si inspiciamus scripta Platonica, in quibus Trinitatis quædam Idea similiter repræsentatur, quæ non aliunde, quam è talibus libris hausta videtur. Platonis Platonicorumque sententias omnes de Trinitate principiorum collegit diligentissime Augustinus Steuchus integro libro secundo de *perenni philosophia*, ubi collationem instituit Platonicæ hujus doctrinæ cum mysterio Christianorum: Voluit & Scaliger in libro de *Subtilitate*; *Exercitatione* 365. *sect.* 3. ex Aristotele aliquam Trinitatis Ideam exstruere, qui ipse ea de re videri potest. Hujus Aristotelicæ cum Platonica Collationem instituit Henr. Morus *in scholiis capitis* 28. *Enchiridii* sui *Metaphysici*, qui & è Cabalistis doctrinam de Trinitate adstruit, *in descriptione tabularum Cabalisticarum p.* 464. Legi etiam potest If. Casaubonus in *Exercitationibus* suis *Anti-Baronianis*, qui de hujus generis scriptis, & Sibyllinis versibus, peculiarem disquisitionem instituit. Ex stylo & dictione multa colligi possunt. Zoroastris illa Oracula, cum Auctario sententiarum, ex antiquis auctoribus collecta, edidit Franc. Patricius, vir doctissimus, de quo infra plura dicemus. Is *novam de universis philosophiam* scripsit ad Pontificem Gregorium XIV., ejusque successores, qua illud agebat, ut, excusso è manibus juventutis Aristotele, Platonica philosophia restitueretur. Quod ut obtineret, monstravit primo, Aristotelis libros esse mutilos & supposititios, ac veteribus surreptos, integro libro in fol. cui tit. *Discussiones Peripateticæ*. Edidit postea aliquos tractatus philosophicos, quos complexus est uno libro, cui tit. *Nova de Universis Philosophia*, edito Ferrariæ, anno 1591. in fol. Hic, non per motum, ut Aristotelica methodus facit, sed per lucem & lumina, ad primam causam ascendere conatur. Nolo quicquam jam de ejus conatu judicare; Id certum est, illum potius hac doctrina Enthusiastas philosophos effecturum, quam methodo aliqua institutos; quæ tamen in re scholastica necessaria est. Certe, si ejus philosophia in scholas fuisset recepta, nec Doctores, quod docere possent, habuissent, nec discipuli, quod discerent, & meras in ista via lucis tenebras invenissent. Ut itaque omnia ex ovo accersit, ita Zoroastris Oracula præmisit cum aliquo Commentario. Hæc Zoroastræa doctrina peculiari libro triennio post est comprehensa à Joh. Jessenio à Jessen, Philosopho

&

& Medico Pragenſi, viro quidem docto, ſed qui fatorum violentia tandem ſuccubuit in Executione Pragenſi. Liber aliquoties editus eſt. Una ejus editio Wittebergæ prodiit anno 1593. in 8vo, qui ſub *Zoroaſtris* titulo promittit novam, brevem, veramque de univerſo Philoſophiam. Vide de nomine Zoroaſtris Menagium *in Commentario ad Diog. Laërtium p. 3.*

SNORRONIS STURLÆ EDDA ISLANDORUM. Ad barbarorum Philo- 14
ſophos referendi quoque ſunt Septentrionum filii; neque enim credat quis, adeo frigidum ſanguinem circa præcordia illis obſtitiſſe, ut nec ipſi aliquam Philoſophiæ partem attigerint. Si audimus recentiores Sveciæ Criticos, pene inter primos fuere, qui philoſophiam alios docuerint; quicquid enim de Orphei dogmatibus traditur, id à ſe profectum putant, namque illum, ut popularem ſuum, laudat Rudbeckius in *Atlanticis* ſuis. Non eſt nunc locus, ea omnia ſub examen revocandi. Ut in tenebris interdum aliqua palpamus, ita & in his fabularum nubibus aliquam interdum veritatem apprehendimus, quanquam metus ſit, ne interdum nubem pro Junone amplectamur. Latitant tamen aliqua in Septentrionis priſcis monumentis, quæ omnem & Græcam & Latinam antiquitatem longe ſuperant. OL. RUDBECKIUS certe vir ingenioſiſſimus eſt, &, quæ illic magno apparatu & molimine e tricis iſtis evolvit, ſi non ſerenam, creperam tamen lucem oſtendunt. Incumbunt nunc in Antiquitatum Septentrionalium ſtudium præ cæteris Sveci, apud quos ſingulare Collegium hoc ſcopo inſtitutum eſt. Eſt illic Profeſſor Septentrionalium linguarum, Runicæ, & antiquæ Gothicæ, OLAUS VERELIUS, vir doctiſſimus, cujus extant multi in Gothica aliquot monumenta Commentarii. Olim in animo habuit GEORGIUS STIERNHELMIUS, Nobilis Svecus, ſingulare aliquod ſyſtema philoſophiæ & literaturæ iſtius veteris ſub tit. *Runa Svecica*, ſed labori illi immortuus eſt, & poſt mortem ejus tantum apparuerunt vagæ ſchedulæ, quas in ordinem redigere nemo potuit, ut in literis ad me datis teſtatur vir clariſſimus Joh. Schefferus, cujus extat in ſimili argumento (*Upſalia antiqua*) præclarum antiquitatum iſtarum ſpecimen. Edidit quidem Stiernhelmius *Synopſin* ipſius *Runa*, in qua habentur nuda illa capita totius tractationis, promiſerat quoque, in aliis quibusdam ſchedis ſuis, hiſtoricas tractationes de ortu veterum Gothorum & Scytharum, adverſus Cluverium & alios, ſed intra ſpem & titulos omnia ſubſtiterunt. E *Synopſi* illa apparet certe, magna illum agitaſſe animo, quæ ſi probare omnia ſufficienter potuiſſet, Svecicæ genti ſe totas deberent linguæ Hebraica, Græca, Romana; imo Græci Idololatriam & Theologiam ſuam cum illis communes haberent. Quæ quidem non omnia fruſtra dicuntur; eſt enim inſignis locus apud Diod. Siculum, *l. c.* 47. qui diſertis verbis teſtatur commercia Orientalium & Græcorum cum Hyperboreis, & de Religione inter Græcos & Hyperboreos communi. Diodorus vero Siculus, qui Bibliothecas veterum perreptaverat, multa invenit in aliorum ſcriptis, quæ alias hodie ignorarentur. Idem teſtantur non obſcure veteres illæ Septentrionalium fabulæ, quæ anno 1215. in unum corpus compactæ ſunt à Snorrone Sturla, ſub tit. *Edda Islandorum*, i. e. Philoſophia Islando-

landorum. Fuit vero Snorro Sturla Islandiæ νομοφύλαξ. Ex antiquis codicibus MScriptis Bibliothecæ Regiæ illam edidit, & notulas quasdam adjecit Petrus Joh. Resenius, Juris & Ethices Profess. & Consul Hafniensis, Anno 1665. in 4to; (k) illa autem omnia dudum fuerunt ante Snorronem istum, qui ex antiquis gentis monumentis illa collegit. Ceterum tota ejus libri historia & argumentum, cum Sectis aliorum Philosophorum collatum, habetur in præfatione illa Reseniana. Verum, ut audio, Sveci habent, quæ in ea editione improbent, &, si recte memini, novam pollicentur. Ex istis vero fabulis manifeste patet Asianorum in Septentrionem adventus, cultus Deorum, Solis, Martis, Jovis, reconduntur multæ Mosaicæ historiæ, sed miris fabulis deturpatæ: legitur & illic de diluvio universali. Ex illis, tanquam fragmentis & laciniis, colligi quadantenus potest illorum hominum Philosophia naturalis & moralis, & de Diis illorum doctrina. Trahi in subsidium potest Olai Wormii *Tractatus de literatura Runica*, ubi habentur vetera aliqua Carmina Runica, in laudem virorum fortium scripta.

CAP. II.

DE PHILOSOPHIÆ PYTHAGORICÆ HISTORIA, EJUSQVE SCRIPTORIBUS.

§. 1. *Hos inter eminet Job. Schefferus, Opus de Philosophia hac vastum molitus, cujus Prodromus est* Liber de ejus Natura ac Constitutione, *A. 1664. editus.* 2. *Jungendi huic Jamblichus (ineptum nactus Interpretem Job. Arcerium,) & Malchus, sive Porphyrius,* de Vita Pythagoræ, *& prior etiam* de Mysteriis Ægyptiorum, Mysticaque *eorundem* Theologia, *commentati, Origenes, Autor* Φιλοσοφȣμένων, *inter Codd. Lucæ Holsteinii (quorum Editio desideratur) reliquorum MSStos. 3. Ocellus Lucanus, Scriptor* Libelli de Natura Universi, *ab Aristotele compilati, solus e Vett. Pythagoricis superstes, ejusque Editores ac Commentatores, quos inter Car. Eman. Vizzanius eminet; Timæi item Locrensis Fragmentum* de Anima Mundi & natura *dubium: 4. Nicomachus & Jamblichus, qui Arithmeticam ex sensu Pythagoræ proposuerunt. Qua occasione de doctrina Numerorum Pythagorica (a Job. Meur-*

(k) De Edda utraque, Antiquiori Sæmundi Sigfusonii, Sec. XI, & recentiori Snorronis Sturlesonii, Sec. XIII. congesta, præter Reseniana hujus Prolegomena, consuli possunt, quæ in *Isagoge* mea *ad Hist. Cimbr. P. II. c. 1. p.* 4. 5. 6. *in Homonymoscopia. P. I. c. 1* §. 5. *p.* 11. 12. & *in Hypomnematis ad Alb. Bartholini Lib. de Script. Dan. p.* 378-379-404-408 istorumque *Spicilegio p* 45. 46, 47. fuse sunt allata. De Ol. Rudbeckio, Ol. Verelio & Georg. Stiernhelmio, illorumque Scriptis & Sententiis Paradoxis, Joh. Schefferi *Svecia Litterata*, & mea ad hanc *Hypomnemata*, locis suis, conferantur. Stiernhelmii *Runa Svecica Capitum Synopsin* Morhofius, in *Tr. Germanico de Lingua & Poesi Germanica, P. I, c. 1. pag.* 11-18. integram Lectoribus suis exhibuit.

Meursio & Pet. Bungo illustrata, a Johanne Heydon vero, Enthusiasta Anglo, ad necromantiam detorta,) quam Hebræorum Cabala debuisse creditur, Sinensium per Lineas philosophandi Methodo, Pulsuumque Medicina, & Tetractus tandem Pythagorica, ab Erh. Weigelio explicata, haud pauca insperguntur. 5. *Philostratus, Scriptor Vitæ Apollonii Thyanæi, Pythagorici, de cujus Miraculis, an Magica arte patrata, an vero in Christianorum invidiam conficta sint, in utramque partem disputatur.* 6. *Franc. Georgius, cujus* Harmonia mundi *ansam suggerente, Pythagoræorum Harmonica Universi Proportio (a Joh. Pico, Rob. Fluddio & Henr. Mobrio, etiam defensa,) & Chimarici Orbium Cælestium Concentus, impugnantur, simulque de miranda Musices vi & efficacia disseritur.* 7. *Ambr. Rhodii* Dial. de Transmigratione Animarum Pythagorica, *in cujus, Ægyptiis quoque & Indis credita, Fontes, Sensum & Veritatem, obiter inquiritur.* 8. *Carmina Aurea, Pythagoræ vulgo adscripta (de quorum Autore controverso, ac Editionibus, nonnulla monentur,) & Hieroclis Pythagoræi in illa* Commentarius. 9. *Paganini Gaudentii (cujus extemporalis in scribendo notatur festinatio)* Diss. de Pythagorica Animarum Transmutatione.

PRocedimus jam ad Sectas Philosophorum, inter quas primo loco referenda 1
est illa, quæ dicitur ITALICA, cujus Autor PYTHAGORAS habetur; nam eorum, qui ante Pythagoram vixerunt, obscura est fama & doctrina, quanquam & ipsius Pythagoræ dogmata non adeo in aprico sint, omnibusque pateant. Fuit tamen JOH. SCHEFFERUS, vir Celeberrimus, Academiæ Upsal. Prof. qui, jussu Christinæ Reginæ, philosophiam Pythagoricam integro Systemate complecti conatus est, Gasendi exemplo, qui Epicuream doctrinam, è superstitibus ejus philosophiæ monumentis, in unum corpus compegit. Cui tamen, ad extruendum hoc Systema, plus materiæ fuit, quam Scheffero, qui vel e Platonis & Aristotelis scriptis, vel è Jamblichi vita Pythagoræ, & similibus scriptoribus, per meras lacinias & fragmenta, colligere illam debuit. Sed dolendum est, integrum opus non conspexisse, ipso vivente, lucem: ejus autem magnam partem superesse, & Catalogus Operum ejus, & literæ ad me scriptæ, testantur. Non habemus nunc nisi prodromum vasti Operis, *librum de natura & constitutione Philosophiæ Pythagoricæ*, qui prodiit Upsaliæ in 8. an. 1664. (*l*) Quo

(l) Joh. Schefferi (in *Hypomnematis* nostris ad *Sveciam* ipsius *Literatam p.* 456-463. fusius celebrati) *Lib de natura & constitutione Philosophiæ Pythagoricæ*, denuo, adjectis Pythagoræ *Carminibus Aureis*, excusus Wittebergæ an. 1701. *in* 8. cum *Præfat.* Conr. Sam. Schurtzfleischii prodiit. Jac. Thomasio (in *Schediasm. Histor.* §. 13. p. 5.) *Aureus* is audit, Schurtzfleischio autem (*in Præfat cit.*) *perutilis, & reconditæ eruditionis plenus, qui magnum Autori nomen famamque confecit.* Inediti hactenus latent, & manum ultimam (teste *Svecia* ipsius *Literata p.* 300.) desiderant, Ejusdem *Pythagoras, seu de Vita Pythagoræ Liber, Tr. de Claris Pythagoræis. & Libri*

Quo in lib. ὡς ἐν κεφαλαίῳ, & velut per ſummam, philoſophiæ Pythagoricæ capita quædam proponuntur.

2 JAMBLICHUS & MALCHUS. Ad hiſtoriam Philoſophiæ Pythagoricæ prodeſt, noſſe illos, qui Vitam iſtius Philoſophi conſcripſerunt. Extat Jamblichi Chalcidenſis de *vita Pythagoræ* liber, Græce & Latine editus à Joh. Arcerio in 4to, anno 1598. Hunc habemus quaſi indicem paucorum ejus dogmatum; ſed libri tantum duo infeliciter ab Arcerio editi, plena mendis omnia, inepte non nunquam converſa, ut mirari ſatis non poſſim, neminem hactenus fuiſſe e ſagaciſſimis Criticis, qui huic Auctori limam addere voluerit: ſed difficile eſt, ex ipſis fontibus ſuis & principiis aliquid eruere. Libros ejus quatuor MScriptos habuit Lucas Holſtenius, ut patet ex Indiculo illo MScriptorum Holſtenianorum, quem mecum communicavit Amicus. (m) Jungendus eſt huic libro Jamblichi alter *de myſtica Ægyptiorum Theologia*, ſed quem itidem in Bibliotheca ſua ineditum ſervavit Holſtenius, diverſum, ut apparet, ab illo, qui *de myſteriis Ægyptiorum* à Jamblicho ſcriptus eſt, quem Thomas Galeus, Anglus, nuper edidit Oxoniæ, Anno 1678. una cum Notis ſuis, in quo multa habentur, quæ pertinent ad veterem illam Pythagoricorum & Ægyptiorum doctrinam, multa de omnium ſpirituum & dæmonum negotio. Extat & Malchi (n) *de vita Pythagoræ* liber, editus à Conrado Rittershuſio cum notis, Altorfi anno 1610. in 8tavo. Porphyrii quoque liber extat *de vita Pythagoræ*, quem, cum aliis ejus Opuſculis, in lucem dedit Holſtenius, Romæ in 8tavo anno 1630. qui cum plura alia MSta volumina poſſederit, hactenus inedita, optandum ſane eſſet, ut MStorum illorum hæres operam iſtorum Editioni impenderet. Inter quæ, ut obiter hoc memorem, habentur quoque Origenis *Philoſophumena, liber de variis Veterum Philoſophorum ſectis & opinionibus*, in quo procul dubio multa latent ejus argumenti. Fuit Origenes, χαλκέντερος inde dictus, incredibilis librorum expugnator & ſcriptor, præterea doctiſſimus, & veteris philoſophiæ etiam in Chriſtianiſmo, ultra quam par eſt, tenax. Ceterum & *Vita Pythagoræ*, à Jamblicho ſcripta, cum nova Verſione & Notis, promittitur ab illo Thoma Gale, qui librum *de myſteriis Ægyptiorum* edidit.

OCEL-

bri III. de Philoſophia Pythagorica. Idem Argumentum, ſed brevius, illuſtrarunt Joh. Schilterus, JCtus hodie Argentinenſis, in *Diſſ. de Diſciplina Pythagoræa*, Lipſiæ in 4. edita, &, ſub finem *Manuductionis* illius *ad Philoſophiam moralem*, Jenæ an. 1676. in 8. recuſa, ac M. Joh. Jac. Syrbius, Ord. Philoſ. Jen. Adjunctus, in *Pythagora, intra Sindonem noſcendo, ſeu Hiſtorica in Phyſicam Pythagoræam Introductione*, quæ Jenæ an. 1702. in 8. prodiit.

(m) Codicum Lucæ Holſtenii ineditorum Indicem, qui h. l. allegatur, integrum invenies *T. I Polyhiſt. L. I c.* 7. §. 66.

(n) Malchus & Porphyrius perperam ab Autore, tanquam duo diverſi totidem diverſorum de Vita Pythagoræ Librorum Autores, laudantur, cum, qui ſub Malchi nomine, curante Rittershuſio, prodiit, idem ſit cum Holſteniano, Porphyrii inſerto Opuſculis. Philoſophus ſcil. iſte Sec. III. Paganus, gente Syrus. Nomen ſuum *MALCHI* vernaculum, Re-

OCELLUS LUCANUS. (o) Fuit ille antiquissimus philosophus Pythagoricus, qui ante Aristotelem de *natura universi* scripsit. Hunc superstitem habemus pene solum ex Autoribus doctrinæ Pythagoricæ. Extat & quoddam Timæi Locrensis fragmentum *de anima mundi & natura*, editum Pariisis anno 1555. in 8. sed non usque adeo plenam meretur fidem. Hujus Ocelli Lucani scriptum genuinum est; Edidit Ludovicus Nogarola cum notis; & postea Carolus Emanuel Vizzanius, Bononiensis, qui diligentissime contulit, quos nancisci potuit MStos Codices, & meliores Editiones; prodierat tamen ante Nogarolæ opera, qui Venetiis anno 1559. ediderat. Latine tantum prodiit Lugduni anno 1541. Gvilhelmo Christiano interprete, ut ideoque primus non sit Nogarola, qui in linguam Latinam convertit, ut ipse jactat. Impressit postea ipsum illud exemplar Commelinus anno 1596. Optimus Comm. in illum Autorem est Vizzanii, nam Nogarolæ breves tantum notæ sunt. Emendavit itaque Autor ille tum ipsam Versionem, tum Paraphrasin, addidit & Commentarios pleniores, quibus argumentum philosophicum illustratur ulterius locis Platonicis & Aristotelicis. Hujus Ocelli passim sunt ap. Græcos Encomia, & apud ipsum Aristotelem. Illud, quod *de natura Universi* scripsit, totum pene Aristoteles exscripsit, ut vel ex uno hoc pateat, non adeo falsos esse, qui Aristoteli plagia, in veteres Philosophos commissa, imputant. Omnia enim, quæ pro æternitate mundi apud Aristotelem argumenta occurrunt, ex his fontibus hauriuntur, ut conferenti patebit. Si alios haberemus aliorum Philosophorum & hujus ipsius libros superstites, plura fortassis observare liceret. Editus est Vizzanii Commentarius Amstel. anno 1661. in 4to. 3

JAMBLICHI Chalcidensis *Introductio in Nicomachi Arithmeticam & de fato.* Fuisse è Pythagorica schola Jamblichum, notum est, & Nicomachum quoque. Is scripsit Arithmeticam ex sensu Pythagoricorum, cujus MStum, cum scholiis marginalibus antiquis, habebatur in Bibliotheca Holsteniana. Illum Auctorem edidit Samuel Tennulius, Belga, qui primus è Codice Memmiano descripsit, cum Codice Regiæ Bibliothecæ Gallicæ, Romanoque contulit, Latine vertit, notisque illustravit. Incipit vero liber ille à libro quarto, nam ceteris editis traditur Vita Pythagoræ. Liber quartus certe, qui unicus hic est, ut tit. promittit, Introductionem in Arithmeticam Nicomachi continet. Ipsa vero Nicomachi Arithmetica integra habentur in Bibliotheca Holsteniana, quæ hactenus edita esse mihi non constat. Vide Tennulium *p. 67. in notis.* Extant quidem Notæ Joach. Camerarii in duos libb. Arithmeticæ Nicoma- 4

Regem significans, hortatu Dionysii Cassii Longini, Præceptoris, cum Græco PORPHYRII, a purpura, velle Regum propria, derivato, commutavit, velut, ex Eunapio aliisque, in *Homonymoscopia* nostra, P. 3. c. 4 § 3 p. 806. 807. est ostensum.

(o) Ocelli Lucani de *Universi Natura*, & Timæi Locri *de Anima mundi & Natura*, Opuscula, Græce & Latine denuo sunt recensita, Notisque illustrata, à Thoma Galeo, in *Opusculorum* Veterum *Mythologicorum*, *Physicorum & Ethicorum*, collectione, Cantabrigiæ an. 1671. & Amstelod, an. 1668. in 8. publicata.

chi, doctæ & laboriosæ, quas adjecit Tennulius suæ Editioni. De isto Nicomacho legatur Tennulius *in notis pag. 64. 65. 66.* Utilis esse liber ille potest ad intellectum Pythagoricæ Philosophiæ, quæ in numeris tota versatur. Edita sunt hæc Arithmetica etiam Lutetiæ anno 1538. teste Vossio *de scientiis Mathematicis, c. 10. §. 1.* Extat & alter hujus Jamblichi liber, cui titulus: *Arithmetica Theologumena*, qui editus est ibid. anno 1543. quo plenius traditur, quod ad Philosophiam de numeris Pythagoricam pertinet. Non inepta est illorum sententia, qui hanc numerorum doctrinam Hebræis, & eorum Cabalæ, debuisse Pythagoram existimant, ut late explicare contendit Henr. Mohr, in *Cabala* sua, Anglica lingua scripta, ubi plurima dogmata Pythagoræa confert cum Hebræorum dogmatibus, atque ipsam adeo doctrinam de solis quiete, quam è Judæorum schola hausisse Pythagoram ostendit. Non est omnino in vulgus notum, quid Pythagoras symbolica hac numerorum doctrina notare voluerit; nam è laciniis & fragmentis illa utcunque conjicere possumus. Galeus, ut omnia, ad Hebræos deducit ejus dogmata. Ego tamen, quod numeros attinet, existimo, Pythagoram illis usum fuisse, ut Ideis suis Platonem, formis Aristotelem, lineolis suis Chinenses. Res enim eodem recidit, an verbo quodam nationali, an signis, exprimantur rerum differentiæ; ad conceptum enim mentis omnia tantum referuntur. Martinus Martinius, in *Decade* sua *prima Historiæ Sinicæ*, sub initium, ubi de Philosophia Sinensium agit, illorum philosophandi per lineas modum plenius describit. Quatuor sc. lineas comminiscuntur, & ex earum vario positu (variantur autem septuagies) de potestatibus naturalibus argumentantur; quodsi quis numeris efficere velit, res eodem recidit. Peripateticus efferre possit per illas suas formas formarum, & quæ nascuntur ab illis, generales, speciales, & subordinatas. Similia sunt illis pene & longe petita in re Medica principia, ubi omnis Anatomes ignari, suas tamen de venis observationes, omni Medicorum choro inauditas, tradunt; de pulsibus nescio quæ Meteora comminiscuntur, quibus tamen illi mirifice, ut fama est, proficiunt. Nam & sedes & causas morbi solo pulsu explorant, ac feliciter non nunquam pronunciant ac medentur, ut vel hinc pateat, de Medicis etiam verum esse, quod de Vatibus non nemo; *Omnium optime qui conjecerit, hunc Vatem perhibeto optimum.* Andr. Cleyerus (p) aliquis nuper mysteria hæc nobis revelavit, quæ, ubi in lucem protracta sunt, risum potius, quam applausum, merentur, ac merito pudorem illis incutiunt, qui Europææ Medicinæ hujus perfectionem objicere non sunt veriti. Quantum ex antiquis autoribus cognita est, numerorum illorum formalium doctri-

(p) Andr. Cleyeri, Cassellis Hassi, Med Lic. & Societatis Indicæ in Nova Batavia Archiatri, *Specimen Medicinæ Sinicæ*, sex Autorum diversorum, partim Chinensium, partim Europæorum, Opuscula, ad mentem Chinensium, Medica, de pulsibus morborumque Indiciis ex linguæ coloribus & affectionibus agentia, complectens, prodiit Francof. an. 1682. in 4 Recensum ejus V. *in Actis Erud. Lips. M. Oct. an.* 1682. p. 301. 302. Georg. Hieron. Welschius etiam *de Medicina Sinensium Relationem Historicam Medico-Politicam* voluit edere, teste Luca Schröckio *in ejus Memoria* p. 75.

doctrinam Pythagoricam magna diligentia est exsecutus Joh. Meursius, in *Denario* suo *Pythagorico*, qui diligentissime investigavit e Græcis Philosophis, quæ ad illam pertinent. His addi potest *Petrus Bungus* in *libro de mysteriis numerorum*, qui & Pythagorica illa congessit, quanquam non isto ordine, accuratione & diligentia, quam Meursius. Plenius quidem & copiosius hoc argumentum tractavit, sed multa addit non ex Pythagoricis fontibus hausta, sed è Cabalistarum & Enthusiastarum scriptis, qui in hoc argumento valde sunt operosi. Aliqui ad ipsam Magiam & spirituum evocationem extendunt doctrinam hanc de numeris, quod facit Joh. Heydon, Enthusiasta Anglicus, in libro, cui tit. *The Rosie Crucian infallibile Axiomata, or, Generall Rules to know allthings past, præsent and to come*, Londini A. 1661. in 8vo edito. Ejusdem Autoris plura extant de Harmonia mundi, quibus multa magnifica promittuntur; hæc tamen omnia imputantur doctrinæ Pythagoricæ, ac nemo inter Enthusiastas tam absurdus est novis sententiis & somniis, quæ non velit ex antiquissimis Philosophis, S. Scriptura, & Cabala Hebræorum, deducere. Qui homines suis sensibus & speculationibus permittendi sunt, ut Achivus ille Horatianus, qui ab amabili insania per Medicum revocari nolebat. Tetractus Pythagorica, quaternarius numerus, in magna veneratione apud Pythagoram, ejusque asseclas, fuit: hinc per illum numerum juramenta ipsis concepta. Sunt, qui hoc ad Tetragrammaton Hebræorum referunt. Erhardus Weigelius, Prof. Acad. Jenensis celeberrimus, multus est in Tetractus hac Pythagorica explicanda & demonstranda, cujus extant varia super hoc argumento Opuscula, diversis temporibus edita. Est ejus *Θεόδειξις Pythagorica*, qua laborat è numeris realibus demonstrare existentiam Dei, item *de Corpore, divini numinis charactere demonstrativo alii Dissertatio*, ubi multa de quaternis principiis cujuscunque cognoscibilis. Quod Jamblichum attinet, editus ille est Arnhemii anno 1668. in 4to.

PHILOSTRATUS de vita Apollonii. Apollonius Thyanæus è Pythagoricorum quoque Secta fuit, homo vere *δαιμόνιος*, de quo multa miranda prædicant passim historiæ, hujusque historiam ac res gestas ad examen revocavit Johan. Francisc. Picus Mirandola *l. 7. de rerum prænotione cap.* 10. Illum omnes Magiæ recessus perreptasse fama est, nam & vetitæ Magiæ illum operam dedisse asserunt. Si veræ sunt historiæ, mortuos ille excitavit, disparuit in media hominum turba, vidit, quæ locis remotissimis fierent. Quæ omnia vix absque Magiæ infamis suspicione peragi ab illo potuerunt. Omnes hominem innocentissimæ vitæ & morum faciunt, nec desunt etiam inter Patres antiquos, qui tam stupenda opera beneficio interioris scientiæ naturalis illum patrasse existimant. Memorabile est, quod Ælius Lampridius, *in Alexandri Severi vita*, scribit, ipsum in Larario suo optimos quosque viros & animos sanctiores coluisse, in quibus Apollonium, Christum, Abrahamum & Orpheum, habebat, quibus quotidie sacra faciebat. Memorabile item est, quod Flavius Vopiscus, in *Aureliano* refert, Apollonii Imaginem Aurelianum, Thyanam, patriam ejus, expugnaturum, monuisse, ne faceret. Quæ dum recenset Vopiscus, quasi sacro quodam fu-

furore abreptus in hæc verba erumpit; *hæc ego à gravibus viris comperi & in Ulpia bibliotheca libris relegi, & pro Majestate Apollonii magis credidi. Quid enim illo Viro sanctius, venerabilius, antiquius diviniusque inter homines fuit? Ille mortuis reddidit vitam, ille multa ultra homines & fecit, & dixit, quæ qui velit nosse, Græcos legat libros, qui de ejus Vita conscripti sunt. Ipse autem, si vita suppetat, & ipsius viri favori usquequaque placuerit, breviter saltem tanti viri facta in literas mittam, non quod illius viri gesta munere mei sermonis indigeant, sed ut ea, quæ miranda sunt, omnium voce prædicentur.* Incomparabile hoc atque invidendum istius viri elogium est. Ex Pythagoræa illum schola fuisse constat, & antiqua Magorum disciplina imbutum. Illum Talismanis usum fuisse, præcipue autor est ille, qui de Talismanis dissertationem scripsit Gallica lingua, quæ reperitur inter varia illa librorum Gallicorum, quæ sub tit. *Mercure galant* prodierunt, & quidem *Tomo nono, Mense Januario Anni* 1680. *p.* 177. (prodeunt vero singulis mensibus aliquot Tomi talium librorum Parisiis, qui continent Dissertationes elegantiores de rebus, vel naturalibus, vel moralibus, tum & Carmina elegantiora.) In medio nunc relinquo, an impostoris titulo salutandus sit. Certe à Magiæ infamis suspicione illum purgare laborat Gabr. Naudæus in doctissima *Apologia sua*, quæ Gallica lingua scripta est pro viris illis, qui falso accusati fuerunt Magiæ, c. 12. Ubi non Apollonium tantum, sed & Pythagoram, Orpheum, & Zoroastrem, a Magia defendit; quod vero Apollonii ista miracula attinet, non fortassis adeo absurde existimat Naudæus, suffragante Huetio in *Demonstrat. Evang.* conficta hæc potius fuisse ab illis, qui in invidiam Christiani nominis amplificare hujus res gestas & opera voluerunt, ne haberent Christiani, quod sibi objicerent. Conjectura ejus inde formatur, Philostratum, qui vitam ejus scripsit, adeo pene in omnibus observasse parallelismum Christi & Apollonii miraculorum, quem ille luculentius illic instituit. Cæteroquin Apollonium Virum fuisse probum & honestum autumat, & maximæ in rebus naturalibus experientiæ. (q) *Vita Apollonii* a Philostrato scripta Græce & Latine prodiit Venetiis in fol. Anno 1502. In Gallicam linguam convertit, qui multos Autores alios, Blasius Vigenerius; quam versionem ad exemplar Græcum emendavit Federicus Morellus, Lector & interpres Regius, & Commentariis prolixis illustravit Artus Thomas,

(q) De Vitæ Apollonii Thyanæi Scriptoribus, Damide Assyrio, Hierocle, Philos. Alexandrino, Maximo Ægiensi, Moeragene, Nicomacho, Sidonio Apollinari, Sotericho Oasite, Tascio Victoriano, Fl. Vopisco, & Philostrato Lemnio, consulendus omnino est Joh. Jonsius *in Libb. IV. de Scr. Hist. Philos. locis in Indice designatis.* Philostrati utriusque (& Senioris hujus, & Junioris, Utriusque Lemnii) Operum & in illis *Vita* etiam *Apollonii*, Editiones novas Græco-Latinas, cum MSS. collatas, emendatas, Notisque, tum propriis, tum aliorum (& has inter Salmasianis quoque), auctas, Rich. Bentlejus (Apollonii *Epistolas* XCI. Eunapii *Vitas Sophistarum & Philosophorum*, suamque de *Apollonio & Philostratis* Diatriben, iisdem adjecturus) & Henr. Muhlius, ante aliquot jam Lustra, publice sunt polliciti, neuter autem promissis hactenus satisfecit.

Thomas, sed qui paulum licentius evagantur. Editus ille liber est Parisiis anno 1611. in 4to majori.

FRANCISCUS GEORGIUS, VENETUS. Inter Pythagoræ dogmata illud 6
fuit præcipuum, totum mundum hunc certo numero, pondere & mensura, conditum fuisse. Hinc harmonica universi quædam proportio ab ipso excogitata, inde concentus orbium cœlestium conficti, de quibus multa operose commentati sunt & veteres, & recentiores. Omnes enim species consonantiarum harmonicarum ad proportionem corporum cœlestium aptatæ, de quibus multa cumulat Kircherus *in Oedipo Ægyptiaco, Tomo 2do, parte 2da, classe 7ma, sect. 7. c. 3.* Multa hic mirifica & monstrosa exstruuntur dogmata: posse per illam harmoniam, si quis recte intelligat, cœlum terræ misceri, ipsosque spiritus & res inanimatas moveri & trahi, quæ omnia nunc suo loco relinquimus. Quanquam quidem negari non possit, Musicæ admirandam esse vim, in moderandis hominum animis, imo & in morbis curandis. Notum enim est, beneficio Musicæ pestem fuisse curatam, & curari hodie, qui à tarantulis mordentur. Per accidens tamen hic videtur tantum Musica quicquam conferre, licet in tarantulis singulare aliquid & paradoxon esse videatur, non facile ingenio humano explicandum, quod suspicionem latitantium plurium in sono affectionum injicere posset. Fuit in Anglia, qui experimentum cepit, quomodo per Musicam certi generis, & certæ formæ, cicurari bestiæ possint; neque desunt etiam vulgo exempla, capi stupida & bruta animalia posse certo soni genere, qui aptus est movere spiritus animales. Ita Delphines afficiuntur voce *Simonis*, & notarunt non nulli, asinum imprimis affici voce *Martini*, semperque respondere, si voce hac appelletur. Sed hæc extra scopum nostrum sunt constituta. Audaciora sunt, quæ hinc educunt Pythagoricæ scholæ sectatores, magnam esse Musicæ vim, etiam in res animatas, imo in ipsos spiritus. Ipsa denique harmonica proportio mundi videtur plus ingenii ac phantasiæ habere, quam veri. Quam enim ineptum hoc est, mundi ætates distribuere per tonos, orbes cœlestes, per varias harmonicas proportiones. Denique concentus ipsi, qui nostris auribus non possunt audiri, nescio quid puerilis commenti, aut anilis fabulæ, sapere videntur. Quanquam Thomas Campanella, *in libro de sensu rerum inanimatarum*, spe illa teneatur, fore aliquando artifices, qui, ut oculi telescopiis armari possunt, ita pro auribus singulare instrumentum aliquod ἀκουστικὸν parent, quo audiri possint concentus orbium cœlestium. Notum quidem est, Hispanos tale aliquod instrumentum, quod ipsi *Sarbadana* vocant, pro acuendo auditu habere. Idem quoque efficit tuba Stentorophonica, auribus apposita, sed concentum orbium cœlestium nondum audivimus. Magna cura & labore totam hanc doctrinam deduxit, vasto libro, FRANCISCUS GEORGIUS, VENETUS, qui & seorsim prodiit, & junctim cum omnibus Scriptoribus Cabalisticis, editis Basileæ anno 1587. in fol. aliquot tomis. Infinita hic sunt somnia & commenta. Tota enim κοσμογραφία & χρονολογία secundum Musica principia instituta est, in quibus qui veritatem quærat, aut philosophiam aliquam solidam, is certe nubem pro

Junone amplectetur. Scripſerat & ante illum, in ſimili argumento, Joh. Picus Mirandula, qui magnus fuit Cabaliſticorum Auctorum amator; omnes enim libri ejus pleni ſunt his commentis. Rob. Fluddius, totus quantus παράδοξόσοφος, omnem ſuam Medicinam & Phyſicam in Monochordo collocat, cujus menſura apta ipſi eſt omnium rerum omnes interiores qualitates demonſtrare. Henr. Mohr quoque, in *Cabala* ſua *Philoſophica*, & ejus *Appendice*, operoſus admodum eſt in Pythagoricis de mundi Syſtemate hypotheſibus cum Judæorum Cabala conciliandis: nam *c. 5. Appendicis*, *n. 3.* Emblemata veſtimenti Aaronis cum hypotheſibus Pythagoræis confert, & proportionem illam harmonicam, Pythagoræis tam diligenter exculcam, in veſtimento illo, quaſi per Euclidæam aliquam demonſtrationem, oſtendere laborat. Multa hic de Tetractus Pythagorica, quaſi primo illo harmoniæ fundamento, de quo Diſſertatio quoque reperitur, hactenus inedita, inter ſchediaſmata Joh. Andr. Boſii, ut patet è Catalogo MScriptorum Boſianorum, quem mecum communicavit Amicus. Illum crediderim accuratius aliquid hac de re tradidiſſe.

7 AMBROSII RHODII (r) *Dialogus de transmigratione animarum Pythagorica.* Inter præcipua Pythagoræ dogmata, in vulgus celebrata, eſt animarum transmigratio, ſive μετεμψύχωσις, cujus an autor primus fuerit Pythagoras, incertum. Apud Ægyptios certe & Indos primum hanc obtinuiſſe ſententiam, è locis non nullis veterum Autorum patet. Vulgo quidem à Pythagora ad Indos hoc dogma perveniſſe creditur, nam hodieque apud illos viget. Sed verum tamen eſt, ante Pythagoram Ægyptiis & Indis hanc fuiſſe doctrinam; incertum, cui genti præcipue aſſignari debeat. De ſenſu hujus opinionis varie diſputatum fuit inter Philoſophos. Aliqui συμβολικόν τι ſubeſſe huic doctrinæ crediderunt, ut fere omnibus cæteris Pythagoræ dogmatibus, cujus hodie ſuperſunt Symbola, & Jamblicho morali explicatione illuſtrata; & poſt illum à Beroaldo & Politiano. Hac in ſententia Galeus eſt, cujus videri poſſunt explicationes *l. 2. c. 3. §. 5.* Ego vero exiſtimarim, non fuiſſe Pythagoræ tropicam hujus doctrinæ acceptionem, ſed veram. Eſt & in eadem ſententia AMBROSIUS RHODIUS, cujus extat *Dialogus de transmigratione animarum Pythagorica*, Hafniæ anno 1638. editus *in 8tavo.* Multus ille eſt in ventilandis variis de hac μετεμψυχώσει opinionibus, ac tandem ſuam profert ſententiam, quatenus ea concipi & defendi poſſit. Sed ita ille non Pythagoricam, ſed ſuam ſententiam, propoſuit; quæ hic adducit de mutationibus animalium, inſectorum & ſimilia, ſpecioſa quidem ſunt, ſed durum eſt, hinc ad animas hominum conſequentias formare. Si enim vel maxime ſtatuas triplicem in homine animam, liberaliores quodammodo eſſe poſſimus, atque unam ex iis vel bovi, vel aſino, velut, ab

(r) De Ambr. hoc Rhodio Juniore, ejusque Scriptis, V. *Hypomnemata* noſtra *ad Alb. Bartholini Lib. de Scr. Dan. p.* 157. Profeſſor fuit Gymnaſii in Norvegia Chriſtianienſis Phyſico-Mathematicus, urbisque Poliater, patria autem Kembergenſis Saxo.

ab intestato relinquere. Sed tamen habet illa sententia nescio quid paradoxi, quæ animas in nobis multiplicat. Mihi hic illustrandus è Platonismo Pythagoras videtur. Platonis hæc erat sententia, animam humanam post mortem certa subire vehicula, prout se in corpore gesserit, vel æthereum, vel aërium, vel terrestre: animas, voluptatibus corporis immersas, in brutam naturam degenerasse, atque ita post mortem aërem hunc sublunarem terrestrem habere pro vehiculo. Hac doctrina præsupposita (nam Platonica Philosophia Pythagoricæ quasi propago est,) non à vero alienum videtur, statuisse Pythagoram talem animam, vehiculo aërio-terrestri huc illuc volutam, tandem in brutum aliquod corpus incidere, pro cœlo forte cavea aliqua aut hara donandam; cum contra mentes, per continuas speculationes in ætheris naturam subtilitatæ & abstractæ, post mortem dignam meditationibus suis sedem in æthere ipso nanciscantur, atque ita fiant θεοειδεῖς, qui finis ultimus est philosophiæ Pythagoricæ.

PYTHAGORÆ *carmina aurea*. Tandem & illa prodeant, Pythagoræ quidem vulgo inscripta, non vero ab illo, sed ab aliquo, Pythagoricæ scholæ discipulo, scripta; sapere tamen ejus scholam videntur, ob summam brevitatem, & argumenti sublimitatem; vere enim *aurea* vocanda sunt, quicunque demum scripserit. Suidas Pythagoræ adscribit, Gellius toti scholæ Pythagoricæ, quæ breves has sententias, quibus moralem doctrinam proponere consueverat Pythagoras, ex ore loquentis exceperit, unde postea ad posteros illæ propagatæ. Alii existimant, ideo Pythagoræ carmina dici, quod, si non essent, illo tamen Autore digna videantur. Aliquoties illa edita sunt. Inter veteres editiones utilissima omnium est, quæ à Michaële Neandro, communi Germaniæ præceptore, in scholarum usum, cum explicationibus & notis utilissimis, curata est, adjectis Phocylidis & Theognidis *sententiis*, proditque Basileæ anno 1559. *in 4to.* In hæc carmina extat Commentarius Hieroclis, qui Philosophus Pythagoricus fuit Juliani tempore, ut vel hinc appareat, illorum jam tum Autorem creditum fuisse Pythagoram; prodiit ejus editio in 8tavo. Parisiis, Græce & Latine, anno 1583. Latine tantum *in 4to*, Romæ anno 1594. & Lugduni *in 12mo*; omnium optima editio est, quæ prodiit Londini, cum notis Merici Casauboni eruditissimis, anno 1665. *in 8tavo.* 8

PAGANINUS GAUDENTIUS *de Pythagorica animarum transmutatione.* 9
Quodnam de illo viro Judicium ferendum, satis patet è *dedicatione Adoptivorum Carminum* Nicolai Heinsii, ubi characterem ejus describit, quod limæ ac lituræ impatiens, magnoque impetu, scribat, ut pro lutulento interdum, minusque nitido, à popularibus suis habeatur. Satis id ostendit ejus *Instar Academicum*, in quo varia sunt, nec inchoata satis, nec absoluta. Hæc *Dissertatio* ejus prodiit Pisis *in 4to* anno 1641.

CAP. III.
DE PHILOSOPHIÆ SOCRATICÆ SCRIPTORIBUS.

§. 1. *Socrates, Philosophiæ Practicæ, quam Theoreticæ, studiosior, immerito à Petr. Pomponatio Atheismi accusatur. Nihil vel pauca scripsit.* Epistolæ *sub ejus nomine a Leone Allatio publicatæ, Xenophontis de illo Scripta.* 2. *Joh. Lud. Balzaci lib. Gallicus* de Vita Socratis (*cui Versio librorum Xenophontis de eodem accessit*) *&* Socrates Christianus *commendantur, & de* Deo Socratis, *similibusque aliorum eruditorum, ac Hieron. præsertim Cardani, geniis, quos Gabr. Naudæus pro ipsorum habuit figmentis, disquiritur.* 3. *Cebetis* Tabula *λείψανον est Philosophiæ Socraticæ, cum Epicteti* Enchiridio, *præcipuum & ferme unicum. Joh. Elichmanni editio illius πολύγλωττος posthuma, & Aug. Mascardi in eandem* Dissertationes, *celebrantur.*

1 SOcraticæ scholæ quanta fuerit olim dignitas & autoritas, non opus est, ut hic prolixe recenseatur. Pauca vel nihil ipse Socrates scripsit, quanquam fuerint olim plures ex ejus discipulis, qui de ejus vita rebusque gestis aliquid consignarint. Tenuia tamen hæc tantum sunt fragmenta, è quibus apparet, quantus ille vir fuerit. Contemplativas scientias non usque adeo excoluit aut excolere voluit, cum videret, quantis difficultatibus omnia essent obsepta, ideoque ad moralem & civilem doctrinam totum se contulit, & quandam vitæ sanctimoniam. Hujus doctrinæ vestigia passim deprehendas in scriptis Platonis, in quibus ille sæpe sub persona Socratis loquitur. Notum est, illum supplicio fuisse affectum ab Atheniensibus, quod ipsorum Deos sperneret, ideoque illum Pet. Pomponatius, *in libro de incantationibus*, ipse Atheus, ut Atheismi Patronum commendat, ac Platonem existimat, eam ob caussam, ne sibi exitio esset illa libertas, religionem & dæmonum cultum præ se tulisse; quæ tamen manifesta calumnia est. Contemsit Deos Atheniensium Socrates, ut idola, interim meliora de divinis rebus edoctus, ut patet è Platonis *Phædone*, ubi mortem ejus describit. Schola ejus in varias postea Sectas se divisit, quæ ex illo omnes ludo prodierunt. Aliquas Socratis & Socraticorum Epistolas Græce & Latine publicavit, cum notis suis, Leo Allatius (s) editas Parisiis in 4to, anno 1637. *Apologias Socratis* scripsere olim Xenophon, aliique ejus discipuli; tum & Xenophon *de Socratis memorabilibus dictis & factis Libros IV.*

JOH.

(s) Dialogum Leonis Allatii *de Scriptis Socratis, Socratis Epistolis & Socraticorum* an. 1637. annexum, in quo varia Philosopho huic ingenii monumenta, contra Plutarchi, aliorumque veterum, sententiam, vindicavit, examini erudito subjecit Gothofr. Olearius, L. Gr. in Acad. Lips. Professor doctissimus, in Exerc. peculiari, Lipsiæ an. 1696. *in 4to.* excusa. De Iisdem, Xenophonte, cæterisque Socratis Apologetis, V. Joh. Jonsii *Lib. I. de Scr. Hist. Philos. c. 7. p. 35.*

JOH. LUD. BALZACUS *de Vita Socratis.* (t) Vir inter Gallos doctisſimus *de vita Socratis* libellum Gallica lingua ſcripſit, quo ille diligentiſſime collegit, quicquid rerum Socraticarum apud Autores antiquos reperiri potuit. Addidit Xenophontis Opus *de rebus memorabilibus Socratis*, à ſe in Gallicam linguam converſum, adjecit quoque tabulas Chronologicas, ad illuſtrandam Socratis vitam, ut hinc uno quaſi conſpectu pateat viri iſtius hiſtoria. Multa illic lectu digna, inprimis de Deo vel genio Socratis, de quo Apulejus quoque libellum ſcripſit. Multa illic affert de hoc argumento curioſa, de quo præterea legi poteſt Naudæus in *Apologia* ſua *cap.* 13. ubi de omnibus illis geniis agit, qui aſſignati fuerunt Socrati, Ariſtoteli, Plotino, Porphyrio, Jamblicho, Scaligero & Cardano, exiſtimatque, illos fuiſſe inter arcana philoſophica, idque confinxiſſe ipſos, ut ſe eo venerabiliores redderent. Quod Cardanum attinet, de illo pluribus agit in Vita ejus, quam præmiſit Operibus Cardani, in unum aliquod corpus à ſe collectis; nam potius ad calliditatem Cardani, quam ad malitiam aut magiam ejus, refert. At erat ille vir mirificæ ſuperſtitionis, in quo magna dementiæ & ſapientiæ miſtura fuit; interdum enim ultra aniculas delirat, interdum ultra hominum ſapit, prout ſua habuit intervalla. Ubi foris aliqua crepuit, ſtrepitus aliqui auditi, ille ad genium ſuum omnia retulit, ut facile eſt ingeniis melancholicis, quale ipſi fuit, quidvis fingere. Prodiit Balzaci liber Pariſiis anno 1650. *in 8tavo.* Scripſit & idem *Socratem Chriſtianum* Gallica lingua, quo libro continentur varii Diſcurſus Theologico-morales, de argumentis, in quibus Philoſophiæ Socraticæ cum Chriſtianiſmo convenit, ubi multa tamen in Pontificiorum favorem. Editus Arnhemiæ anno 1675. *in 12mo.* 2

CEBETIS *Tabula.* Cebes, Thebanus, Philoſophus Socraticus fuit, cujus extat hodieque *Tabula*, qua vitæ humanæ conditio velut ſub fabula aliqua depingitur, quod genuinum eſſe Socraticæ ſcholæ ſpecimen facile videri poteſt, cum Socrates fuerit in iſtis rebus fingendis mire ingenioſus, lepidus etiam & facetus, unde & εἴρων dictus eſt. Hujus Tabulæ extant multæ editiones & commentarii, è quibus illa optima, quæ prodiit Græca, Latina Arabicaque linguas conjunctim, cum paraphraſi Arabica Joh. Elichmanni, edita in 4to Lugdun. Batav. anno 1640. Memorabilis eſt illa præfatio, quam præmiſit Salmaſius, qua dolet obitum Elichmanni, viri in Orientalibus verſatiſſimi, & multa præclaraque olim ſpecimina daturi, ſi ſupervixiſſet. Fatetur ingenue illic, incomparabilia fuiſſe hujus viri erga ſe merita, in adjuvandis ſuis ſtudiis Orientalibus, quibus ipſi ad res maximas indagandas ſubſidio fuit; inprimis conſideratu dignum eſt, quod, cum Perſicæ linguæ ſecreta penetraverit, præ cæteris omnibus ſingulari libro oſtendere voluerit, Perſicæ & Germanicæ affinitatem, imo Græcæ origines 3

(t) Balzaci *de Socratis vita* libello jungi meretur Chriſt. Hoffmanni ab Hofmannswaldau, Senatus Uratislavienſis Præſidis, Sterbender Socrates, ſive Scriptum de Morte ejus, ac Sermonibus cygnæis, Germanicum Proſaico-Metricum, *Phædonis* Platonici ductu doctrinam etiam Socratis Philoſophico-Theologicam, non ineleganter exponens, quod una cum reliquis vatis eximii Poematis vernaculis, aliquoties jam prodiit.

ex Scythica lingua. Habentur quoque illic singularia quædam de versionibus Arabicis Græcorum Philosophorum, quibus illæ vitiis redundent, quave oscitantia ex incogitantia factæ. Sed de his illic plura legi possunt, ubi præterea multa conferuntur paraphrasеos Arabicæ & textus Græci loca. Solet ipsi jungi Epicteti *Enchiridion*, quod itidem scholæ Socraticæ opus est, in quod extant Simplicii & Arriani Commentarii, qui pleni sunt prudentiæ & doctrinæ moralis. In Cebetis *tabulam* extat elegans Commentarius, vel potius Dissertationes miscellaneæ Augustini Mascardi, viri doctissimi, qui Cubicularius fuit Urbani VIII. Cujus & extant aliæ Dissertationes morales, Latinæ, Italicæ ac Poëmata argutissima. Liber ille sæpe recusus est in Italia; una editio Venetiis prodiit *in 8tavo*, anno 1643. In Germanicam linguam nuper conversus est, prodiitque Francof. anno 1671. *in 12mo.* Autor versionis illic non apparet. De Cebete ipso pluribus agit Mascardi ad lectorem *præfatio.* De Epicteto plura dicentur, ubi ad Scriptores Philosophiæ Stoicæ perveniemus, quæ genuina est & princeps Socraticæ propago.

CAP. IV.
DE PHILOSOPHIÆ STOICÆ SCRIPTORIBUS.

1. *Stoici, e Socratis Schola progressi, multos Romanorum, & in his Senecam, atque JCtos ferme omnes, Sectæ suæ habuerunt asseclas.* 2. *Judicium de Justi Lipsii* Manuductione ad Philos. Stoicam, & Physiologia Stoica, *ac Casp. Scioppii* Elementis Philos. Moralis Stoicæ, *e Lipsio contractis.* 3. *De Jac. Thomasii* Dissertationibus Stoicis. 4. *Elogium insigne M. Aurel. Antonini, Imp. Operis ejus τῶν εἰς ἑαυτὸν, ac editionis hujus, a Thoma Gatakero A.* 1652. *cum luculento Comm. publicatæ.* 5. *Commendatur Epicteti* Enchiridion, *ejusque, uti & Commentatorum illius, Arriani (cujus MS. etiam de* Romanorum Exercitiis *laudatur* Equestribus) *ac Simplicii, editiones ac interpretes enumerantur.*

1 E Socratis schola Zeno prodiit, pater atque autor Stoicæ Philosophiæ, quæ qua in re à Socratica differat, non adeo scitur. Quandoquidem Socrates ipse nihil scripsit, & Theoreticæ disciplinæ ab eo negligenter habitæ, dici non potest, an Stoicorum schola hic suas, an vero Socratis sententias profiteatur. Fuerunt Stoicæ Philosophiæ addicti olim maximæ autoritatis viri, &, quia à vulgo segregati honestiorem vitam sequebantur, Principes in Rep. Rom. & postea Seneca, qui Stoicam doctrinam, tam Moralem, quam Physicam, in libris suis excoluit, quanquam non methodo aliqua didactica, sed perpetuis dissertationibus. Post illa tempora JCti plerique omnes Stoicæ Philosophiæ erant addicti, cujus vestigia passim in Digestis deprehendas, ac notarunt loca non pauca alii JCti, in quibus Stoicismi aliqua apparet ratio.

LIPSII

LIPSII *Manuductio ad Philosophiam* Stoicam. Inter dogmaticos libros, quos 2
Justus Lipsius scripsit, præ cæteris laudem merentur ejus *Manuductio ad Philosophiam Stoicam*, & deinde ipsa ejus *Philosophia Stoica*. Cum enim Justus Lipsius vehementer delectaretur lectione Senecæ, eam sibi operam sumsit, ut præcipue è Seneca, hincque ex aliis Philosophiæ Stoicæ Scriptoribus, corpus aliquod concinnaret, & ad certa principia deduceret. Non est plenior in hoc argumento scriptor, & qui accuratius hanc doctrinam tractarit. Nam, quanquam Caspar Scioppius *Elementa Philosophiæ Stoicæ moralis* scripserit, quæ edita sunt Moguntiæ *in 8tavo* anno 1606. tamen partem ejus Philosophiæ, nimirum moralem, tantum attigit, & attigit tantum, nam in compendium traxit, quicquid à Lipsio scriptum prolixius erat. Aliud de Philosophia Stoica universa opus Scioppium esse molitum, Autor Vitæ P. Sarpii testatur.

JACOBUS THOMASIUS. Etiam ille doctrinam Stoicam, post Lipsium, 3
illustravit ulterius, præcipua enim Philosophiæ Stoicæ capita, inprimis illa, quæ ad Physiologiam pertinent, singularibus dissertationibus persecutus est, e. g. Stoicam mundi exustionem: annum magnum; æternitatem mundi; doctrinam de Deo, fato, chao Stoicorum; de immortalitate animarum; pluralitate mundorum, & hominibus redivivis, de quibus ille prolixe & more suo erudite, è variis Scriptoribus, agit, interserit quoque Dissertationem de quatuor Græcorum Sectis præcipuis. Lipsiæ anno 1676. *in 4to Dissertationes* hæ *Stoicæ* prodierunt.

MARCUS AURELIUS ANTONINUS. Veniunt nunc quoque in ordinem 4
nostrum Imperatores. M. Aur. Antoninus, Philosophiæ Stoicæ addictus, vir inculpatæ vitæ, & inter Ethnicos quasi quidam Deus, magna sanctimonia, quam ipse præter naturam suam, quæ ipsi contigerat optima, debebat Philosophiæ Stoicæ. Ejus extant lib. 12. *τῶν εἰς ἑαυτὸν*, *de rebus suis*, sive de iis, quæ ad se pertinere censebat. (u) Editi illi sunt aliquoties, primum cum Merici Casauboni notis *in* 8tavo, postea cum elaboratissimo Commentario Thomæ Gatakeri, viri doctissimi, cujus extant varia scripta, eaque omnia doctissima, ut *Adversaria sacra, Cinnus*, aliaque. Opera illa, quam in Antoninum impendit Gatakerus, plane egregia est. Primum præmisit luculentam Dissertationem de disciplina Stoica, in qua eam confert cum Peripatetica & Academica Vetere, Epicurea, &c. Variæ lectiones notantur in margine, parallelismus Autorum, in Antonino occurrentium, ad minutias usque eos ostendit, lateri appositus. Denique Commentarii uberrimi, aliorum Philosophorum sententias Græcas,

(u) Recusi sunt novissime M. Antonini Imp. *Libri de rebus suis XII.* Græce, cum versione Latina & *Commentario* Thomæ Gatakeri, adjectisque huic *notis* Merici Casauboni & Guilh. Xylandri, inter *Opera* Gatakeri *Critica*, junctim denuo Trajecti ad Rhenum an. 1698. *in fol.* cum Præfat. Herm. Witsii, Theologi Ultrajectini, publicata. Anonymi versio illorum Italica Romæ anno 1675. *in 12.* Gallica autem Andr. Dacerii & Annæ Fabræ, conjugum doctissimorum, *notis* aucta, tum Lutetiæ, tum Amstelod. an. 1691. in 12. prodiit.

Græcas, Latinas, Antonini effatis respondentes, magno cumulo congerunt, ut librum hunc non immerito Pandectas doctrinæ moralis Stoicæ dicere possis; prodiit ille Cantabrigæ *in 4to*, anno 1652.

5 EPICTETI *Enchiridion.* Epictetus, Philosophus Stoicus, judice Gellio, Stoicorum maximus, vixit sub Domitiano, Stoicæque Ethices doctrinam compendiolo quodam proposuit. In illum Commentarii antiqui extant Arriani, qui Epicteti fuit discipulus, & sub Adriano floruit. Scripserat idem de vita Epicteti, præceptoris sui, quod opus injuria temporis periit. Arriani Commentarius in ipsum prodiit aliquoties *in 4to*, Basileæ anno 1554. Latine & Græce, Latine Basileæ *in 8tavo.* Prodiit itidem Genevæ Græce & Latine anno 1594.; sed editio non satis correcta est. In eundem Epictetum extat Simplicii Commentarius, qui Græce prodiit *in 4to*, Venetiis anno 1528. Latine versus ab Angelo Caninio Venetiis *in fol.* anno 1569. Optima editio ejus prodiit, cum Versione Hieronymi Wolfii, & Commentario Claudii Salmasii, Lugd. Batav. in 4to, anno 1640. Arriani, cujus mentio nunc facta est, ut hoc etiam memorem, aliud extat opus MScriptum, & ineditum hactenus, de *veterum Romanorum Exercitiis Equestribus*, quod inter libros MStos Bibliothecæ Holstenianæ apparet. In eadem Bibliotheca extat Zenonis, & reliquorum Stoicorum, Philosophiæ moralis compendium.

CAP. V.
DE PHILOSOPHIÆ EPICUREÆ SCRIPTORIBUS.

§. 1. *Epicuri Secta Stoicæ fuit invisa, & variis ab hac calumniis impetita, magis tamen, quam hæc, profana. In Theoreticis Epicurus Democritum est secutus, Philosophiæ Experimentalis Doctorem eximium, cui an MStum debeatur Chymicum, quod Titulo* Physicorum & Mysticorum Democriti *supereft, disquiritur, judiciumque de illo fertur benignius. Commendatur Pet. Gassendi* de Vita, Moribus & Doctrina Epicuri *Liber.* 2. *T. Lucretius Carus, Poëmate* de Rerum Natura, *in sex Libros diviso, Epicuri Philosophiam complexus laudatur, & de Editoribus ejus ac Exegetis simul fertur judicium, de Hub. Gifanio benignius, de Dan. Pareo autem, Tanaqu. Fabro & Joh. Nardio, sequius. Laus Aonii Palearii, Styli Lucretiani & Ciceroniani imitatoris felicissimi.* 3. *Pet. Gassendi, moderni Philos. Epicureæ instauratoris, ac Operis ipsius de illa, sive* Commentarii in lib. X. *Diog. Laërtii elogium, Bernerii* Epitome *istius.* 4. *Joh. Franc. Grandis* Dissertationum Philosophicarum prima, *Physicæ Epicureæ opposita, commendatur.* 5. *Gvaltheri Charletoni* Physiologia Epicuro-Gassendo-Charletoniana. 6. *Jordanus Brunus*, in libro de Immenso & Innumerabilibus, *Solium & Mundo-*

mundorum pluralitatem, cum Epicuro, defendit, sed vivicomburio hanc luit audaciam. 7. Rob. Boylius doctrinæ Epicuri de atomis corpuscularis, post Cartesium, instaurator. Artificium ejus ossa emolliendi, & in cibum convertendi.

EPICURUS Gargettius, Atheniensis Philosophus, Sectam condidit de suo nomine, Stoicis plane adversam, inter quos perpetua olim bella fuere. Hinc mutua orta fuerunt convitia, cum schola Stoicorum insectaretur Epicureos, & Epicurei Stoicos. Notum est, quænam vulgo sit de Epicureis opinio, quasi sc. voluptatem omnem pro fine habeant, cum alii contra Epicurum defendant, qui existimant, illum per voluptatem non corpoream istam, sed animi intellexisse. Quicquid tandem ejus sit, profana magis fuit Epicuri, quam Stoicorum, Philosophia, ut per certa capita ostendit Gatakerus in docta illa Dissertatione præliminari super Commentarium in Antoninum. Quod doctrinam contemplativam attinet, veterem illam Democriti sententiam secutus est, quanquam verosimile sit, illum suis quibusdam dogmatibus interpolasse, vel adulterasse. Democriti scriptorum nihil extat, nisi pauca aliqua, quæ tamen dubiæ fidei habentur. Id certum est, fuisse illum Philosophum maximum, magnæ in rebus naturalibus experientiæ. Certum est, Aristotelem multa ex eo descripsisse, qui, ut in experimentis totus erat, ita nihil quicquam definivit, nisi quod ipse satis exploraverat. Plinius autor est, ejus libros multa habere de gemmis, vnionibus, metallis, ut hinc suspicio aliqua multis oriatur, fuisse inter primos artis Chymicæ propagatores. Quam suspicionem firmat libellus, qui sub ejus nomine MStus (x) circumfertur Græca lingua, cum illo tit. *Democriti Physica & Mystica*, qui in linguam latinam conversus prodiit, si recte memini, Venetiis. Extat, cum aliis Artis χρυσοποιητικῆς scriptoribus Græcis, in Bibliotheca Regia Parisiensi, unde titulos illorum Auctorum excerpsit Labbæus in sua *Bibliotheca MStorum*, & multa Exemplaria transsumpta fuerunt, Viennense & Altenburgense. Quod extremum ad manus meas pervenit, mecum ab Amico communicatum, cum Annotamentis marginalibus Thomæ Reinesii, qui verba Græca, inemendate scripta, vel correxit, vel explicuit. Differt tamen illud exemplar à Regio Parisiensi MSto, ut notavit ipse Reinesius, in Dissertatione de his Scriptoribus MScripta. Quod enim Salmasius in *Commentario* suo *in Solinum*, ex exemplari Regio adducit de unionibus parvis, in magnos convertendis, in Altenburgensi Codice plane non apparet, ideoque aliqua sui parte mutilatum oportet fuisse librum, nec bona fide descriptum. Quicquid jam sit de illis Scriptoribus, & Democriti ipsius opusculo, non definiri libri istius autoritas potest. Incertum

(x) De MSto, quod Democriti nomen præfert, Chymico confer *Polyhistoris* hujus P. I. L. I. *C. IX.* §§. 31. *sqq.* de dogmatis vero Democriti Philosophicis Joh. Chrysost. Magneni *Democritum Reviviscentem, sive de Democriti Vita & Philosophia libellum*. Lugd. Bat. an. 1648. & Hagæ an. 1658. *in 12mo*, editum.

enim, an ab illo scriptum, quove tempore. Qui acutius hic se videre putant Critici, è stylo judicant, non esse illius ætatis fœtum, qua Democritus vivebat. Adversus quos tamen, quæ excipiat, habet Borrichius, in *Diss.* sua *de ortu & progressu Chymiæ adversus Conringium*, & in libro, quo plenius rem omnem de his scriptoribus persequitur, quem adversus Conringium iterata vice scripsit, sub titulo *Sapientia Hermetis, Ægyptiorum & Chymicorum, a Conringii Animadversionibus vindicata.* Equidem non omnem ipsi autoritatem detraxerim: quod enim stylum attinet, notum est, talia, quæ in Commentariis scribi solent, rudi tantum sermone delineari solere. Deinde, si non ab ipso Democrito, fortassis ab aliquo discipulorum ejus potuerunt consignari, & quasi per manus tradi. Sed illa nunc mittimus, tanquam extra scopum nostrum constituta, & ad Scriptores Philosophiæ Epicureæ procedimus, quandoquidem Democriteæ Philosophiæ nihil restat. Qui vitam Epicuri, ejusque scholæ historiam, plenius nosse desiderat, ille adeat singularem Pet. Gassendi librum, quem *de Vita, moribus & doctrina Epicuri,* scripsit, editum Hagæ Comitum *in 4to*, anno 1656.

TITUS LUCRETIUS CARUS (y) Philosophus potius quam Poëta, sed cu-
2 jus tamen purissima latinitas est, quem non immerito magni faciunt, tam veteres, quam recentiores. Etiam sylvam ejus cæcidit Virgilius, uti ex multis locis deprehendimus, quod argumento est, magni ipsum ei fuisse æstimatum. Nemo est ex antiquis, qui doctrinam Epicuream integro opere complexus sit, uti Lucretius. Nam Diog. Laërtius, *l.* 10, tantum per lacinias & fragmenta ejus doctrinam colligit. Lucretii variæ sunt editiones, & quidem inter eos, qui Autorem ipsum ratione textus emacularunt, præcipuus est præstantissimus ille JCtus, Obertus Gifanius, cujus extant alia multa in alios Autores Commentaria. Nam, quod illum plagio quædam Mureto subripuisse tradunt, in invidiam ejus, ut puto, confictum est. Dedit ille indicem in Lucretium, qui simul explicat ipsum textum Lucretianum. Editus liber est Lugdun. Batav. ex Officina Plantiniana anno 1595. in 8. Est & alia editio Danielis Parei, quæ prodiit Francof. anno 1631. in 8. qui merus est plagiarius Gifanii. Notus est enim inter Philologos vir ille, ut fucus aliena ad pabula. Edidit *Lexicon Lucretianum*, editioni suæ additum, quod ex Gifanio compilatum est, pauculis quibusdam non magni momenti additis. Adjecit Scip. Capitii *libros* 2. carmine scriptos, *de principiis rerum.* & Aonii Palearii lib. 3. itidem carmine scriptos, *de immortalitate animæ*, dictione tali, quæ Lucretianam ad vivum exprimit. Fuit enim

(y) De Lucretio plura *Tomi I. Lib. IVtus, Cap. XI.* jam exposuit. De plagii crimine, Commentatori ejus, Hub. Giphanio, objecto, V. Jac. Thomasii *Tr. de Plagio Literario*, §. 445-448. Anglicis versibus Lucretium reddidit, adjectisque notis, Oxoniæ A. 1682. *in* 8vo publicavit, & deinceps ipsum quoque textum Latinum, interpretatione sua & annotationibus illustratum, ibidem an. 1695. *in 8vo.* edidit, Thomas Creechius, Collegii omnium Animarum Oxoniensis Socius, eodem, quo Lucretius, fato, αὐτόχειρ, ob amoris impatientiam, haud ita pridem, uti fertur, extinctus.

enim illo viro inter recentiores nemo Ciceroni qua dictionem similior, quod ex Orationibus & Epistolis ejus patet. In carmine hoc expressit Lucretium. Edidit quoque Lucretium Tanaquil Faber Salmurii anno 1662. *in 4to*, cum notis suis, ubi ille, more suo, multa audacter corrigit, vir quidem alias doctissimus, sed critica sua virgula nimium censorius. Nam in MStorum defectu parce ingenio permittenda est licentia. Atque hi sunt, quorum in Lucretium extant labores Philologici. Physicum Commentarium in illum scripsit Joh. Nardius, qui prodiit Florent. anno 1647. *in 4to*. Sed strictior tamen est pro materiæ amplitudine, in quam si diffundere se voluisset autor, majus ille opus concinnasset. Ejus multa alias extant scripta Physiologica, sed quæ non videntur spirare illam *ἀκρίβειαν*, quam seculi nostri perspicacitas requirit.

PETRUS GASSENDUS. Per compendium, & quasi per lancem saturam, 3
exhibuerat Philosophiam Epicuri Diog. Laërtius *lib.* 10. Ex his igitur fragmentis, & Lucretiano Poëmate, magno molimine concinnavit Systema aliquod Philosophiæ Epicureæ Pet. Gassendus, quod est instar Commentarii in librum illum decimum Diog. Laërtii. Multa hic sunt prolixe disputata in omnibus argumentis, tam Physicis, quam Metaphysicis & Moralibus, vel pro Epicuri doctrina, vel adversus illam, ubi illa Christianismo, vel communibus Philosophorum placitis, repugnat. Adjicitur in fine *Syntagma Epicureæ Philosophiæ*, quo, & compendiosius, & ornatius, illa proponitur. Magno alioquin ingenio & apparatu liber ille scriptus est, prodiitque *in fol.* Lugduni, anno 1649. & cum ceteris ejus Operibus, junctim editis. Ceterum hic vir est summus Philosophiæ Epicureæ inter recentiores restaurator, quam & ipse ex animi sententia amplexus est. Cetera ejus scripta philosophica, mole non minora, Epicuri principia pro fundamento ponunt, præterquam in illis argumentis & hypothesibus, in quibus ipse ab ejus sententia divortium facit. Prodiit non ita pridem Gallica lingua Philosophia Gassendi Epicurea, in compendium contracta, de qua legi possunt Ephemeridum Gallicarum Scriptores. (z)

JOH. FRANCISCUS GRANDIS. Hujus viri extant *Dissertationes* aliquot 4
Philosophicæ & Criticæ, Paris. anno 1658. *in 4to* editæ. Earum prima est adversus Epicuream Philosophiam, ad Pet. Gassendum scripta. Multa habentur in illa Dissertatione curiosa & non vulgaria, quæ doctrinam Epicuream de atomis &

(z) Epitomator Philosophiæ Gassendi Epicureæ, *h. l.* memoratus quidem, sed haud nominatus, est Franc. Bernerius, Principis Viduæ Aurelianensis Consiliarius & Archiater, cujus *Abregé de la Philosophie de Gassendi*, Lugd. Gall. an. 1678. *in 8vo.* ac revisa emendataque ibid an. 1684. *in 12mo.* VII Tomis prodiit. Exstant & ejusdem *Doutes sur quelques uns des principaux Chapitres de son Abregé de la Philosophie de Gassendi* ed. Paris. an. 1682. *12mo.* V. Corn. a Beüghem *Appar. ad Hist. Lit. Noviss. Conspect. I. p.* 47. & loca Ephemeridum Literariarum isthic allegata. Fuisse autem Bernerium hunc Gassendi comitem indivulsum, & Amicum intimum, Sam. Sorbierius *in Vita Gassendi* testatur. V. hanc in Wittenii *Dec. VI. Memor. Philos. p.* 224.

inani, unde totus orbis componitur, eorumque motu, impugnant. Nam principia illa ad rerum constitutionem, & specierum productionem, non sufficientia monstrat, & ex ipso Lucretio aliquod principium divinius, & quasi supernaturale, ostendit, quo opus sit in digestione rerum, & specierum fabrica. Errare itaque Epicurum demonstrat, qui ex fortuito atomorum concursu omnia vult produci.

5 GUALTERUS CHARLETON. Ille post Gassendum in theatrum hoc venit, & ex Epicuri Paralipomenis, Gassendi dissertationibus, & suis hypothesibus, Systema aliquod confecit, cui tit. *Physiologiæ Epicuro-Gassendo-Charletoniana, or a fabrick of sciense natural, upon the hypothesis of atoms*, editum Londini anno 1654. *in fol.* Ejus quanquam plurima sint è Gassendo desumta, non pauca tamen ipsi adjecit rerum & experimentorum novorum, quæ ad hypothesin de atomis explicuit. Fuit & antea doctrina de atomis tractata à Joh. Chrysost. Magneno in *Democrito* suo *redivivo*.

6 JORDANUS BRUNUS, NOLANUS. Inter dògmata Democriti etiam illud fuit de pluralitate mundorum, imo illorum infinitate, quod argumentum Jordanus Brunus, Nolanus, reassumsit, cujus inter Opera extat *liber de immenso & innumerabilibus, sive de universo & mundis.* Quo in libro doctrinam hanc de multis solibus, & multis terris, summa cum cura proposuit, hac methodo, ut primum præmittat carmen, deinde scholia subjungat, quibus argumenta, pro thesi sua adducta, ulterius firmare intendit. Ille vero in Italia tandem vivicomburio sententiæ suæ audaciam luit, quanquam non desunt, qui alia de causa supplicio hoc affectum fuisse existimant. Alioquin thesis ipsius plerisque Astrologis nunc placet, qui stellas fixas habent pro solibus, quibus singulis suæ circumponuntur lunæ, vel terræ, nobis invisibiles. Editus ille liber est Francof. anno 1591. *in 8tavo*, cum aliis quibusdam ejus operibus, quæ nescio quid Cabalistici, aut Lulliani, sapiunt. His enim rebus videtur fuisse addictus. Prolixe illic de mundis disputat adversus Aristotelem, pro immensitate & infinitate mundi, in infinito sc. spatio, infinita esse finite mobiliq; statuit, infinitos soles (fixas stellas) & tellures (planetas), & non esse compertum planetarum numerum circa hunc solem, neque spectabilem circa alios. Istam illic sententiam multis argumentis propugnât, quæ ibi prolixe legi possunt. Hanc ille sententiam primus videri vult in medium protulisse è recentioribus, quanquam post Copernicum in theatrum venerit. (aa) RO-

(aa) Sententiam de pluralitate mundorum novissime, & majori quidem, quam omnes alii, conatu, audacia & curiositate, propugnavit Christ. Hugenius, Mathematicus Bataviæ celeberrimus, in Κοσμοθεώρῳ *sive Conjecturis de Terris Cælestibus, earumque ornatu*, scripto posthumo, Hagæ Comitum an. 1698. *in 4to* edito, cujus recensum, tum in reliquis Ephemeridibus nuperis Literariis, tum in Actis Erud. Lips. M. Octobr. an. 1698. p. 448-455. Censuram autem in *Memoriis* Jesuitarum *Trevoriensibus Menstruis Anni* (nisi memoria me fallit) 1702. invenies. Dialogum etiam pro eadem Gallicum edidit Dn. de Fontenelles, Academiæ Parisiensi Scientiarum Regiæ nunc a Secretis, in Linguam quoque nuper translatum Germanicam Gallice prodiit Amstelod. an. 1687. *in 12mo* sub Tit. *Entretiens sur la Pluralité des Mondes.*

ROBERTUS BOYLIUS. Inter dogmata Democriti fuit illud de minimis rerum particulis, unde omnia conſtent in rerum natura, quæ ſententia nunc præ cæteris ita exculta eſt, ut addi vix quicquam poſſe videatur. De Carteſio res notiſſima eſt, quam ille particularum etiam minimarum figuras dimenſus fuerit, atque inde operationes naturæ plurimas deducat. Hoc argumentum nemo nunc melius expoſuit, quàm Robertus Boylius, qui ingenio addens experientiam, multa in hac doctrina abſtruſa patefecit. Ejus libri pene omnes, quos ſcripſit (ſcripſit autem multos,) ſuper doctrina corpuſculari, ut vocat, fundati ſunt. *Liber* ejus *de Origine formarum*, *Chymiſta Scepticus*, *& Tr. de frigore*, multas habent curioſiſſimas demonſtrationes, quæ omnes procedunt è conditione particularum, varie mutatarum, figuratarum, & in ſe incidentium, in quibus adeo operoſus & diligens eſt, ut omnium ſuperarit induſtriam. Speciatim quoque ſcripſit *de natura effluviorum, eorum determinatione & mira ſubtilitate, motu etiam particularum in ſolidis & apparenter quieſcentibus corporibus*, etiam compactiſſimis, ut in gemmis, lapidibus, metallis, oſſibus, quæ poſtrema nunc, novo artificio πνευματικῷ, ita in minimis ſuis attenuare docuit, ut in ſubſtantiam cartilagineam ac mollem è dura illa convertantur, & vel ipſi homini in cibum cedere poſſint. Quod elegans quidem eſt & curioſum, ſed in fraudem canum, inventum.

CAP. VI.
DE SCRIPTORIBUS SCEPTICIS.

§. 1. *Sceptici e Schola Socratis & Academicorum ſunt progreſſi. Nicol. Cabaſila, Cl. Ptolomæi, Mar. Merſenni & Malebranchii, contra eos Scripta. Sectam hanc amplexi ſunt Lucianus, Thomas Hobbeſius & Bened. Spinoſa. Falſo contra Scepticiſmi accuſantur Ren. Carteſius, Henr. Corn. Agrippa, moderni-que Philoſophi Experimentales, quibus Joſ. Glanvil*, in Scepſi ſcientifica, *patrocinatur.* 2. *Scepticiſmum defenderunt Sex. Empiricus.* 3. *Et, inter modernos, etſi haud ſerio, Franc. Sanchez, a Dan. Hartnaccio impugnatus.*

VEnimus ad philoſophiam SCEPTICAM veterum, ſive Pyrrhoniam, à Pyrrhone, ejus Philoſophiæ auctore, ita dictam, qui Scepticorum princeps fuit. Videtur hæc Secta ex Academicis prognata. Socrates enim, Academicorum princeps, primus fuit, qui ex modeſtia & neglectu contemplativarum diſciplinarum nihil ſciri poſſe aſſerebat; quanquam non deſint, qui hoc per Ironiam illum feciſſe arbitrantur, quaſi ſcientiam diſſimulando ſimulaverit, renunciando ſc. iis, quos manifeſto ſciebat, ut ea, quæ neſciebat, ſcire etiam putaretur. Tota autem hæc Secta primum orta videtur à vanitate & jactantia, quod & notat Verulamius *de Augm. ſcientiarum l. 5. cap. 2.* eosque, qui eloquentia floruerunt, hanc fere ſibi Sectam ſumpſiſſe, ut in utramque partem copioſe diſputando gloriam aſſequerentur.

tur. Contra illos Scepticos extant veterum nonnullorum Patrum declamationes, uti testatur Lambecius *Commentariorum de Bibliotheca Vindobonensi l. 5. pag. 212. Codice 276.* ubi de MStis Græcis agit. Laudat illic Nicolai Cabasilæ, Archi-Episcopi Thessalonicensis, *Dissertationem de Criterio veritatis*, sive de facultate & instrumento judicandi, quid sit verum, contra Pyrrhonem, Scepticorum principem. Est & Claudii Ptolomæi peculiaris tractatus *περὶ κριτηρίου καὶ ἡγεμονικοῦ*, *de judicandi facultate & animi principatu*, qui reperitur MStus inter libros Lucæ Holstenii, & ab Ismaele Bulialdo Græce & Latine editus est Parisiis, apud Cramoisios *in 4to*, Anno 1663. In eodem illo Codice MSto, quem laudat Lambecius, extat ejusdem Cabasilæ *solutio argumentorum quinque contra Rhetoricam, sive artem dicendi*, quæ à scepticis proponuntur. Sed de istis ineditis nullum formari judicium potest, notari tamen debent, si fortassis aliquando in Bibliothecas incidamus, ubi reconduntur. Fuit & Lucianus isti Sectæ addictus, cujus argumenta multa sunt in ipsius libris. Solebant enim Sceptici omnia false ridere, de omnibus rebus in utramque partem disputare, nihil ut certum asseverare. Audio &, è recentioribus, Marinum Mersennum, virum alioquin doctissimum, ut ex ejus libris editis constat, & Mathematicum solertissimum, totam hanc Scepticorum doctrinam singulari libro *de Veritate scientiarum*, Gallice scripto, à capite ad calcem refutasse. Quem cum ipse non viderim, est enim rarior, ut pene omnes istius viri libri, remitto ad Sorellum, qui, in *Scientia* sua *Universali*, quædam in compendium ex illo redegit. De capitibus, quæ spectant ad doctrinam Scepticorum, evolvi etiam meretur Malebranchius, autor Dissertationum Gallicarum, quibus tit. *la Recherche de la verité;* ubi de illis, quæ ad doctrinam de sensibus spectant, & de eorum erroribus, prolixe agit, eosque distincte proposuit. Palmarium enim argumentum Scepticorum in illo situm est, quod sensus nostros non recte affici demonstrare velint, illos variis modis errare ratione objecti & sensorii, quo fundamento sublato, omnium disciplinarum & rerum incertitudinem se confecisse existimarunt. In hoc itaque omnis opera ponenda est, ut sensuum demonstretur evidentia, unde omne principium demonstrationis dependet, quo sublato, omnes scientiæ essent sublatæ. Sed facillimo negotio illis responderi potest, ut qui meris sophismatibus & parallelismis sententiam suam defensum eunt. Ex hac tamen Camarina hauriunt hodie, qui impia dogmata, tam qua Dei cognitionem, quam qua mores, tradunt, Hobbesius & Spinosa. Ambo enim, in eodem ludo ad nequitiam docti, veterem illam cramben recoquunt, eoque subtilius venenum iis miscent, quo magis Mathematicis disciplinis fuerunt exculti. Sed absurditatem illarum sententiarum deprehendere facile est illi, qui solidam huic negotio affert doctrinam, interiorem scilicet philosophiæ, non veteris tantum, sed & recentiorum Sectarum, & Matheseos peritiam. Non referendi tamen sunt ad hanc classem, qui ideo de rebus dubitant, ut scientiam sibi forment veram & solidam, quemadmodum fecit Cartesius, cujus hoc primum principium est, de omnibus rebus aliquando dubitandum esse. Nam qui ideo Scepticum illum facere volunt, injurii in ipsum

ipſum ſunt: nihil enim ille magis quærit, quam demonſtrationis evidentiam. Ac demonſtrari facile poſſit, ex omnibus Philoſophis antiquis, Platone & Ariſtotele, plane idem illos docuiſſe. Eodem modo Societas Angliæ Regia omnia illa ſeponit præjudicia veteris Phyſicæ, ut certas concluſiones inveniat & demonſtret. Quo fine Joſephus Glanvil librum ſcripſit Anglica lingua, cui tit: *Scepſis ſcientifica, adverſus vanitates Dogmaticorum*, editum Londini *in 4to* anno 1665. Scopus ejus Autoris in hoc opere eſt, ut monſtret, quam multa ſint incognita in ratione, nec ulla arte cognoſci poſſint, illis tamen viam eſſe ſternendam per ea, quæ manifeſtis demonſtrari poſſunt argumentis. Neque pertinet ad hanc claſſem Henricus Cornelius Agrippa, cujus extat *de Vanitate Scientiarum* liber, doctus profecto & laborioſus. Voluit enim potius abuſus & ineptias ſcientiarum Satyrico ſale defricare, quam, illas plane nihili eſſe, oſtendere.

SEXTUS EMPIRICUS. Sextus ille quis fuerit, ubi & quando vixerit, non 2
ſatis certum. Alexandriæ quidam vixiſſe volunt. Ille quidem, in ſcriptis ſuis, multis in locis innuit, ubi non vixerit, nusquam autem diſertis verbis ait, ubi vixerit, ac neſcivit fortaſſe Scepticus, an illic viveret, ubi vivebat. De ordine Pyrrhoniorum doctorum & ſucceſſione Laërtius agit *lib.* 9. Sed parum hæc res ad nos pertinet. Prolixe admodum de ejus ætate diſputat Jonſius, *de ſcriptoribus hiſtoriæ Philoſophicæ lib. 3. cap.* 12. Hujus Sexti Empirici Opera omnia extant Græce & Latine edita Pariſ. *in fol.* anno 1601. & Genevæ 1621. *Pyrrhonianæ* ejus *Hypotheſes* Lat. ling. ſeorſim ſunt editæ ab Henr. Stephano cum notis, *in 8vo* anno 1562. Opus *adverſus Mathematicos* Latine eſt editum a Gentiano Herveto *in fol.* Pariſ. anno 1569. Ceterum Opera ejus Omnia Græco-Latina rara ſunt, operæque pretium faceret, ſi quis ê Criticorum familia iſta recudi faceret & emendatius ederet.

FRANCISCUS SANCHEZ. Fuit ille Doctor Medicus, & in Acad. Toloſana 3
Prof. Regius, qui Tractatum ſcripſit, ut tit. habet, *de multum nobili & prima univerſali ſcientia, quod nihil ſcitur.* Libellus eſt exiguus, ſed qui in compendium traxit pleraque Scepticorum argumenta, argute ſatis & nervoſe. Aliquoties editus eſt, & *in 4to* quidem Lugduni apud Gryphium anno 1581. Poſtea Francofurti *in 8vo* anno 1618. Cui editioni additus eſt libellus Maturini Simonii, JCti, *de literis pereuntibus.* Eſt etiam alia quædam Roterodamenſis editio, ſi recte memini. Sc. is quoque vir è Medicorum gente novi aliquid ſapere viſus eſt. Plerumque enim Medici, vel in Theologia, vel Philoſophia, novaturiunt. Non putarem tamen, adeo ſerio rem ſuam egiſſe Franciſcum noſtrum, cumque potius ſcriptionis ſuæ habuiſſe finem, ut exagitaret Scholaſticos, eorumque Philoſophiam, oſtenderetque, nihilo nos certiores fieri ex eorum ſcriptis, & longe incertiores eſſe, quam dudum. Multa ſane in illo ſcripto ſana ſunt & arguta, quanquam non omnia probem. Adverſus auctoritatem paſſim pugnat, & Ariſtotelem, qui ſi Scepticiſmus eſt, facile ipſi hujus delicti gratiam fecerim. Noviſſima ejus editio, una cum refutatione Danielis Hartnaccii, prodiit Stettini *in 12mo* anno 1665. ſub. tit. *Sanchez aliquid Sciens.* Addi-

Additæ sunt textui notæ refutatoriæ, & præmissa est Historia breviuscula Scepticismi veteris & recentis, quæ tamen longe plenius tradi potest. Nam, qui hactenus hoc argumentum tractarunt, è Scriptoribus Historiæ Philosophicæ, parci admodum in eo sunt. M. Gabr. Wedderkopf Argentorati Disputationem habuit *de Scepticismo Veteri & Recentiori A.* 1664.

CAP. VII.

DE PHILOSOPHIÆ PLATONICÆ SCRIPTORIBUS.

§. 1. *Plato Dogmata, a Socrate accepta, cum Barbaricis & Pythagoricis miscuit: multos Patrum primæ Ecclesiæ Sectatores habuit. Operum illius editiones & commentatores. Scripta ejusdem supposititia. Plagii in Timæum falso accusatur.* 2. *Isagogas in Philosophiam Platonis scripsere Job. Bapt. Bernbardus, & ante hunc Alcinous, collationes autem ejusdem cum Aristotelica Georg. Gemistus, Georg. Trapezuntius (in Platonem perquam maledicus, & a Bessarione Card. refutatus,) Pet. Bembus, Jac. Mazonius, Seb. Foxius, Lud. de Morainoillier & Gabr. Buratellus. Plato pie est philosophatus, Atheisque contrarius.* 3. *Speusippi, successoris Platonis, quem Aristoteles permagni fecit, scripta.* 4. *Platonici reliqui celebriores, scriptisque etiamnum supersntibus; inclyti, Plotinus sc. & Origines.* 5. *Proclus, de cujus scriptis, editis ac ineditis, paulo differitur uberius.* 6. *Maximus Tyrius;* 7. *Plutarchus,* 8. *Numenius.* 9. *Chalcidius.* 10. *Apulejus, Damascius, Hermias, Olympiodorus, Syrianus, Herennius, Sallustius.* 11. *Philo Judæus, si non Platonicus, Platonizans tamen.* 12. *Mich. Psellus, cujus, aliorumque Platonicorum, de Dæmonibus doctrina, magiæ est affinis.* 13. *Franc. Jos. Borri, in eadem de Dæmonibus doctrina, πλατωνίζει.* 14. *Nec non Autor libelli le Comte de Gablis, Georg. Pictorius, aliique.* 15. *Recentiores Platonici, Marsilius Ficinus, ad magiam proclivior.* 16. *Joh. & Joh. Franc. Pici, Comites Mirandulani.* 17. *Gabr. Buratellus, de quo, ceterisque Aristotelis cum Platone conciliatoribus, fertur judicium.* 18. *Scipio Agnellus, doctrinæ Platonis de ideis, contra Aristotelem, propugnator eximius, & Joh. Marcus Marci, ejusdem instaurator.* 19. *Henr. Morus, Philosophus Platonico-Cartesianus, animarum etiam cum Christoph. Sandio, & Anonymo* Lucis Orientalis *Autore, patrocinatus præexistentiæ, per Jac. Thomasium impugnatæ.* 20. *Leo Hebræus, doctrinæ Platonis de amore exegetes.* 21. *Dan. Heinsius, cujus* Poëma de Contemptu Mortis, *Platonis congruens doctrinæ, commendatur.* 22. *Indiculus Autorum, de Historia Dogmatisque Sectæ Platonicæ consulendorum.*

Escho-

E Schola Socratica Platonis Philosophia prodiit, quanquam alii Platonem incusent, quasi miscuerit Socraticam doctrinam cum Barbara & Pythagorica. Exprobrat hoc ipsi Xenophon, ipse Socratis auditor Epistola quadam, ad Æschinem Socraticum scripta, quæ legi potest apud Eusebium *in præparatione Evangelica*, *lib.* 24. & Stobæum *in Sermone de Diis.* Longe autem ille à Scepticismo abest, quem imputare illi nonnulli voluerunt, à quo illum excusat Verulamius, *in novo Organo l.* 11. *Aphor. p.* 67. Claud. Berigardus, *in Circulo* suo *Pisano, Circulo tertio part.* 1. Platonicam Philosophiam partim Pythagoricæ, partim Peripateticæ, similem facit; sublatis enim Ideis, quas impugnarat Aristoteles, in ceteris tantum verbis & ratione considerandi differre ait; de quibus omnibus nunc disputare non est nostri instituti. De dignitate ejus Philosophiæ præ Aristotelica, aut earum convenientia inter se, integris Voluminibus agitur à multis, de quibus plura in sequentibus. Nos hic tantum, ὡς ἐν κεφαλαίῳ, quædam de Platonica doctrina afferemus, nam Historiam ejus integram non teximus: quam velim tamen à quopiam contexi. Non habemus Autorem ullum, qui Platonis Platonicorum omnium Historiam, Vitas, Scripta, justo ordine congesserit & digesserit, qui tamen vehementer faceret ad Philosophiæ illius illustrationem. In Aristotele sollicitiores fuere nonnulli, quanquam tamen neque de illo omnia ea, qua poterant, diligentia tractata sint. Et magni tamen intererat, tum ad Ecclesiasticam Historiam, tum ad Philosophicam, geminæ hujus Sectæ ortus & progressus nosse accuratius, quandoquidem Patrum quorundam etiam in sacris opiniones multum ex his fontibus hauserunt. Platonismus primis Christianis Patribus ad multa singularia facem prætulit, multi ex hoc fonte errores propullularunt; quam ob causam accuratius indaganda sunt omnia, quæ in negotio hoc indagari possunt. Quod Platonis Opera attinet, aliquot eorum editiones prodierunt. Est Græco-Latina à Marsilio Ficino edita, cum argumentis & commentariis, *in fol.* Lugd. anno 1590. Item Francof. anno 1602. Melior vero est editio, quæ duobus Volum. *in fol.* prodiit, cum interpretatione Joh. Serrani, ejusque notis, *in fol.* apud Henr. Stephanum, anno 1578. (bb) Inter Libros ejus singulares, *Timæus* prodiit seorsim, cum Commentariis nonnullorum, extantque *libri* 10. *Commentariorum in Timæum Platonis* Pauli Benii, ne quid de aliis nunc dicam. In *libros de Rep.* extat *Paraphrasis* Averrois, quam in Lat. linguam convertit Jacobus Mantinus, Medicus Hebræus, editam una cum Francisci Philelphi *libris* 5. *de Morali Philosophia & (disciplina)*. Non pauca quoque sunt supposititia, quæ Platoni adscribuntur, quorum aliqua addita sunt Operibus ejus. Fuerunt & olim alii ejus adulterini Dialogi, quos recenset Diogen. Laërtius, sed qui amplius non extant. Emendatissima est editio Platonis illa, quæ Græca tantum lingua prodiit, cum Procli *Commentariis in Timæum*, Basileæ anno 1534. *in fol.* Fuerunt, qui Platonem etiam plagii incusarunt, quod Timæo doctrinam de anima mundi

(bb) Digna est, cujus hic mentio fiat, Andr. Dacerii, Acad. Francicæ Socii, versio Operum Platonis Gallica, cum notis elegantibus, Parisiis an. 1699. *in* 12*mo* edi coepta.

mundi ſurripuerit, qui tamen injurii in illum ſunt. Neque enim plagiarius dicendus eſt, qui profitetur nomen, unde ceperit.

2 Auctores ad doctrinam Platonicam παρασκευαστικοὶ ſunt, tam Græci, quam Latini, tam veteres, quam recentiores, omnium autem Platonicorum ſyllabum, operumque illorum enarrationem, quanquam valde imperfectam, præmiſit *Seminario* ſuo *Philoſophiæ Platonicæ* Lugd. Gall. A. 1599. *in fol.* excuſo, Joh. Baptiſta Bernhardus. Extat aliquoties in lucem edita Alcinoi *Introductio in Philoſophiam Platonis*, Græce *in 8vo*, anno 1521. apud Aldum Manutium (quæ eſt edito correctiſſima,) Græce & Latine à Dan. Heinſio, una cum ejus *notis*, Lugd. Batav. *in 8vo.* Editus eſt idem liber cum Commentariis Dion. Lambini Pariſ. *in 4to*, anno 1557. & cum Commentariis Joh. Carpentarii *in 4to*, Pariſ. duobus voluminibus. Georgius Gemiſtius, cui Plethonis cognomen datum eſt ab amore Platonis, ut exiſtimant, ſcripſit librum Græca lingua *de Platonicæ & Ariſtotelicæ Philoſophiæ differentia*, qui prodiit Baſileæ anno 1574. *in 4to* Latine, & Venetiis, una cum Bernhardini Donati, Veronenſis, *paraphraſi*, *in 8vo*, in linguam Latinam translatus à Georgio Chareandro, qui Baſileenſem editionem Latinam procuravit. Hujus Autoris plurima alia ſunt ſcripta, partim edita, partim inedita, partim Philoſophici, partim Hiſtorici argumenti, de quibus ulterius videri poteſt Leo Allatius in *libro de Georgiis Claris*. Georgius Trapezuntius *Comparationem Platonis & Ariſtotelis* inſtituit, qua Ariſtotelem Platone longo intervallo ſuperiorem eſſe contendit, qui liber Venetiis editus eſt anno 1528. *in 8vo.* Quod vero in Platonem vehementer maledicus eſſet, permovit ejus rei indignitas celebratiſſimum Cardinalem Beſſarionem, ut, diſſimulato Trapezuntii nomine, Calumniatori Platonis libris quatuor reſponderit, quibus ſapientiam Platonis atque doctrinam, & probitatem morum, exponit. Addit porro quintum ſuperioribus librum, in quo Trapezuntii errores in interpretatione legum Platonis refutavit, oſtenditque, illum non intellexiſſe Platonem. Addidit quoque *Diſputationem* ſuam *de natura & arte*, in eundem Trapezuntium ſcriptam, quæ omnia Venetiis prodierunt *in fol.* apud Aldum, anno 1503. Ceterum de Georgio Trapezuntio itidem legendus eſt idem Leo Allatius libro citato: de Beſſarione autem ejusque operibus aliis, ad Philoſophiam ſpectantibus, Jac. Gaddius *in libro de Scriptoribus*, ſub tit. *Beſſarionis*. Scripſerat & Pet. Bembus *Apologiam Platonis*, & *Diſſertationem* in ejus opera, quæ tamen hactenus inedita ſunt, eodem referente Gaddio. Poſt illa tempora ſequuti ſunt alii complures, qui hoc argumentum copioſe tractarunt, de convenientia & diverſitate Philoſophiæ Platonicæ & Ariſtotelicæ. *De conſenſu utriusque* ſingularem librum ſcripſit Jacobus Mazonius, (de quo v. Erythræi *Pinacoth. I. p.* 68.) tum & Sebaſtianus Foxius Hiſpalenſis, qui utriusque conſenſum tantum ad Philoſophiam naturalem reſtrinxit, & editus eſt Wittebergæ anno 1589. *in 8vo.* Idem Autor in *Phædonem* Platonis, & *libros* ejus *de Rep.* prolixos ſcripſit Commentarios, *in fol.* editos Baſileæ anno 1554. & anno 1556. E recentioribus quoque aliquis Ludovicus de Morainuillier d' Orgeville, Doctor

Doctor Sorbonicus, *Examen Philosophiæ Platonicæ* edidit Macloviæ anno 1650. *in 8vo*, quo in libro universam Philosophiam Platonicam speculativam, quam sub nomine Dialecticæ comprehendit, sub examen vocat, additis nonnunquam Parallelis Peripateticis. Est ille liber velut summarium & breviarium Philosophiæ Platonicæ, cujus maxima pars versatur in Theologia & Metaphysica. Causas enim externas, efficientem & finalem, in philosophando magis respexit, quam materialem & formalem, rerum sc. mistionem ac generationem. Pie sane in illis dogmatibus philosophatus. Nam Spinosa, & alii profani ac Athei, omnem finalem caussam è natura eliminare laborant, ut ingenii humani commentum, qua sublata facile ipsa efficiens tolletur, Deus. *De controversiis Platonis & Aristotelis præcipuis* Gabriel Buratellus librum itidem scripsit, qui prodiit Venetiis anno 1573. *in 8vo.*

SPEUSIPPUS. Inter primos Platonis successores fuit, ejusque ex sorore 3
nepos. De illo, librisque ejus, fusius agit Laërtius *lib.* 4. Pauca ab illo habemus: Aristoteles illum magni fecit, ejusque libros maximo pretio emit, teste eodem Laërtio. Laudat ipsum quoque Aristoteles in Metaphysicis. Scripsit *de Philosophis*, scripsit itidem *Encomium Platonis* & *librum de cœna Platonis*, quorum nomina tantum supersunt. *De definitionibus* tamen *Platonicis* supereest libellus sub ejus nomine editus, Paris. lingua Græca, qui jungitur Alcinoo *de doctrina Platonis.*

PLOTINUS. Plotinus è Platonicorum schola libros scripsit, qui hodie su- 4
persunt; vixit sub Alexandro Severo, fuitque discipulus Ammonii Alexandrini, in cujus ludo Origenes quoque fuit institutus, qui in scriptis suis Theologicis Platonismi vestigia ubique ostendit. Fuit tamen inter Peripateticos connumeratus iste Ammonius, credo, quod ipse se talem profiteretur. Nam, ut Hierocles apud Photium testatur *Codice* 251. primus fuit, qui Aristotelem à Platone non dissentire ostendit. Addit porro, utramque illum Sectam edoctum, Philosophiam à contentionibus liberam tradidisse suis Auditoribus. Ejus Opera præ aliis omnibus vehementer illustrant doctrinam Platonicam, quæ Græce & Latine edita sunt Basileæ *in fol.* à Marsilio Ficino anno 1580.

PROCLUS. (cc) Celebratissimus Operibus suis Proclus est, cujus adhuc hodie 5
libri extant plurimi, quanquam & multi ejus sint deperditi. Vixit Theodosii &

(cc) De Proclo, ejusque Scriptis, consulenda omnino est ab horum amasiis Marini Neapolitani *Vita Procli*, non mutila, sicut antehac a Guilh. Xylandro & Æmil. Porto, sed altera Parte *de Virtutibus Procli Theoreticis ac Theurgicis*, è Cod. Biblioth. Guidanæ MSto nunc primum eruta, auctior, atque adeo integra, Hamburgi an. 1700. *in 4to* a Joh. Alb. Fabricio, Polyhistore eximio, edita, ac versione Latina, *notis*, *Prolegomenis* de Proclo & Marino, *Elenchoque Scriptorum* Procli accuratissimo, illustrata. Ex MSStis Procli Holstenianis, *h. l.* memoratis, in Bibliothecam Hamburgensem, beneficio Holstenii Professoris, cum aliis pluribus Codd. ineditis, Platonicorum præcipue transierunt Procli *Elementa Theologica* (cum Guilh. de Morbeca versione illorum Latina), Tres Μονόβιβλοι & *Comm. in Platonis Alcibiadem*, nec non Nicolai, Episc. Methonensis *in Procli Elementa Theologica Explicationes & Animadversiones.*

Leonis Thracis ætate. Scholam ejus, præceptores & discipulos, prolixe describit Jonsius *de Scriptoribus Historiæ Philosophicæ l. 3. c. 18.* Edidit, præter Philosophica, quædam Grammatica & Poëtica, sub titulo χρηστομαθείας, unde Excerptum nobis servavit Photius in *Bibliotheca, codice 239.* quod cum And. Schotti versione, & Petri Joh. Nunnesii *notis*, seorsim prodiit Hanoviæ *in 4to* anno 1615. additum Andreæ Schotti *Observationibus Humanis.* Operum ejus Philosophicorum variæ sunt editiones, neque omnia simul & junctim edita. Edita est ejus *Explicatio Platonis ex Timæo*, ubi de animarum generatione agitur, Latina lingua, cum Numerorum Harmoniarumque figuris, interpretete Nicolao Leoniceno *in fol.* Parisiis anno 1580. Prodiit idem liber, cum *Enarratione difficilium quæstionum in Politica Platonis, in fol.* Basileæ anno 1584. Ejusdem *Elementa Theologica & Physica*, Latine a Francisco Patricio versa, prodierunt *in 4to* Ferrariæ anno 1583. Ejusdem *in Theologiam Platonis Commentarius*, una cum ejus *Vita* a Marino Neapolitano descripta, prodiit Græce & Latine, vertente Æmilio Porto, & sumptus suppeditante Serenissimo gloriosæ memoriæ Principe Holsatico, JOHANNE ADOLPHO, è Typographeo Frobeniano, Hamburgi A. 1618. *in fol.* Multa ejusdem Autoris adhuc hodie supersunt ἀνέκδοτα, quæ in lucem protrahi mererentur. Reperiuntur nonnulla inter Codices MStos Holstenii. Sunt in illis Procli *Elementa Theologica* Latine, ex veteri versione Fratris Guilhelmi de Morbeca, Archiepiscopi Corinthii, cum ejusdem *Demonstrationibus* in fol. Habentur & ejusdem *libri 3. singulares*, sive μονόβιβλοι, primus *de decem dubitationibus circa providentiam*; secundus *de providentia & fato, & eo quod in nobis*, ad Theodorum Mechanicum, tertius *de malorum subsistentia*, Latine translati ab eodem Interprete, Guilhelmo de Morbeca. Extant itidem varii ejusdem Commentarii in Platonis *Dialogos*, ut & in *Alcibiadem priorem*, Græce, in *Parmenidem* ejus *libri* 7. Græce *in fol.* in ejusdem *Cratylum scholia* Græce *in 8vo.* Extant & ejusdem *Dissertationes in Remp. Platonis* Græce, hactenus non editæ. Non dubito, multos alios passim in Bibliothecis superesse, scripsit enim plurimos, sed negliguntur jam illi, neque digna eorum cura habetur, cum præ Platonica triumphet Peripatetica Philosophia. Non tamen inutile est, vel titulos illorum librorum notasse, quanquam ipsos inspicere non liceat. Datur enim nonnunquam ex insperato occasio in libros illos incidendi, in Bibliothecis præsertim publicis.

MAXIMUS TYRIUS. Philosophus Platonicus, & Marci Antonini præceptor, scripsit varias *Dissertationes Philosophicas*, quæ *sermonum* nomine Græca lingua editæ sunt. Scripsit & *de Homero*, & quænam apud ipsum vetus Philosophia sit; an Socrates recte Apologiam detrectaverit. *Sermones* ejus è Græco in linguam Latinam convertit Cosmus Paccius, Archiepiscopus Florentinus, cujus Interpretationis Latina editio prodiit anno 1557. *in 8tavo.* Optima autem ejus Autoris editio est, quæ Græca & Latina lingua simul prodiit, cum interpretatione & notis Dan. Heinsii, Lugd. Batav. *in 8tavo* anno 1607. Jungitur huic Maximo Tyrio Alcinoi *liber de doctrina Platonica.*

PLU-

PLUTARCHUS. Plutarchus vetus collector est variarum rerum, cujus industria multa nobis sunt conservata, etiam in Philosophicis, quorum alioquin non superesset memoria: ejus extat Dissertatio *de placitis Philosophorum*, ubi velut per lancem saturam proponit varias Philosophorum veterum sententias. Ejusdem extant *quæstiones Platonicæ*, & Commentarius *de animæ procreatione*, quæ in *Timæo* Platonis describitur, in quibus omnia illa dogmata Platonica recenset, quanquam breviter admodum. Sunt & de aliarum Sectarum dogmatibus illius libelli singulares, ut *de Stoicorum repugnantiis*, *de communibus notitiis adversus Stoicos Dissertatio*, *ne suaviter quidem vivi posse secundum Epicuri decreta*; item *de Socratis genio*, quæ omnia, ut fragmenta vetustatis, magni facere debemus. 7

NUMENIUS, Philosophus Pythagoricus & Platonicus, sub Lucio Vero & M. Antonino floruit, cujus multi olim libri fuerunt, nunc pauci supersunt. Ejus olim *de Platonis & Academicorum discrepantia* liber fuit, quem laudat Eusebius *lib.* 14. *præparationis Evangelicæ*, atque inde argumenta recenset. Scripsit & *περὶ τȣ̃ ἀγαθȣ̃* aliquot libros: librum *de immortalitate animæ* (quem laudat Origines *lib.* 5. *contra Celsum.*) Item *de anima*. Ejus nominis & alius fuit ab illo diversus, & alius quidam Rhetor; Vide Jonsium *de Scriptoribus historiæ philosophicæ l.* 3. *c.* 10. Ex illo cepisse multa Plotinum existimant, quam ob causam Amelius, itidem Platonicus Commentator & Philosophus, librum scripsit *de differentia Plotini & Numenii* teste Jonsio *loco citato*. 8

CHALCIDIUS. Est & is inter Sectatores Platonicos. Ejus *Commentarius in Timæum* editus est a Joh. Meursio novissime, Lugd. Batav. Græce cum notis, *in 4to*, & olim Parisiis anno 1579. *in 4to*. Magnificum huic viro elogium suspendit Barthius *Advers. lib.* 48. *c.* 8. *Nemo*, inquit, *melius profuisse seculo nostro videtur, quam Chalcidius, homo ita Christianus, ut alium eum non potuisse esse evincatur, ita* Philosophus, *ut videri velit, rationibus solis niti velle*. 9

APULEJUS. Inter Philosophos quoque Platonicos Apulejus est, cujus varia argumenta illuc spectant, ut videre est in libris ejus. Ejus extant variæ editiones, de quibus *L.* 4. *Polyhist. Lit. c.* 13. est actum. Varii extant præterea Scriptores Platonici inediti & editi, tam Compendiarii, quam Paraphrastici & Commentatores. Inter Manuscripta Holsteniana sunt Damascii *περὶ ἀρχῶν* sive *de principiis quæstionum & solutionum*, Græce in fol. quod magnum & præclarum opus in isto Holstenii Indice judicatur. Extant illic Hermiæ Philosophi *in Phædonem Platonis scholiorum lib.* 3. Græce *in fol.* qui & in Latinam linguam conversi sunt a Marsilio Ficino; sed nec versio illa edita est. Extant Olympiodori *Commentarii in Phædonem Platonis de immortalitate animæ* Græce *in fol.* & ejusdem *Commentarius in Gorgiam Platonis*, Græce *in fol.* Extat Siriani Platonici, *in Metaphisicam Aristotelis Commentarius*, cujus objectionibus contra Pythagoram & Platonem respondet, Græce *in fol.* Extant Herennii Philosophi *Metaphysica*, quod est elegans Theologiæ Plato- 10

Platonicæ compendium, Græce *in fol.* Item Ægidii, Cardinalis Viterbiensis, *Commentaria in librum sententiarum ad mentem Platonis*, quibus universa Theologia Platonis luculenter exponitur, Latine *in fol.*

Sallustii Opera Græca a Leone Allatio Græce & Latine edita sunt Lugd. Batav. in 4to, in quæ extant notæ Lucæ Holstenii. (dd)

11 PHILONIS JUDÆI Opera. Philonum multi fuere olim; fuit Philo è Pyrrhonis schola, fuit aliquis Aristoteli familiaris Pythagoricus, & multi alii, quorum opera non sunt amplius salva. Fuit & Alexandrinus, Judæus ille, qui Caji Imperatoris tempore vixit, de quo vulgo creditur illum Platonicum esse. Extant multa ejus opera Philosophici argumenti, quæ quodammodo convenire cum Platonicorum doctrina videntur. Hinc vulgatum de illo judicium: *Aut Philo platonizat, aut Plato philonizat.* Multa quoque ex ejus libris excerpsit Johan. Baptista Bernhardus in *Seminario* suo; sed aliter tamen videtur viris doctis, qui libros ejus Platonicum genium non spirare existimant: qua in sententia quoque est Jonsius (ee) *Historia Philosophica lib. 3. c. 4.* ubi multa de aliis Philonibus. In multis tamen eadem videtur dicere cum Platonicis, sive ex Platone illa hauserit, sive è communi fonte cum Platonicis. Vero enim est simile, recentiores Platonicos multa è Rabbinorum & doctorum Judæorum, scriptis hausisse, uti Plato ipse è sacris literis. Ejus Opera per partes Græce Latineque sunt edita, sed junctim, Francofurt. cum Variorum Versionibus Latinis, curante Dav. Höschelio, A. 1587. *in fol.*

12 MICH. PSELLUS. Etiam hic inter Platonicos multa nos de Dæmonibus arcana, an in illorum ludo institutus, nescio, docuit, neque enim è divina, ut puto, revelatione habuit. Multum sc. rei Platonicis cum Dæmonibus fuit, de illorum tutela, evocatione, familiaritate, pleni sunt omnes Platonicorum libri, de ordine inter ipsos, de distinctione secundum elementa, mirabilia sunt illorum commenta, quæ ad Magiam fenestram aperire posse videntur. Pselli *Dialog. de dæmonibus, & eorum operatione*, est è Græco versus à Petro Morello, Parisiis *in 8vo* anno 1577. prodiit; hinc altera editio Græco-Latina, cum notis Gilberti Gaulmini, viri doctissimi, Parisiis anno 1615. *in 8tavo.* (ff)

La

(dd) Damascii, Hermiæ, Olympiodori, Syriani & Ægydii Viterbiensis, Opera, *h. l.* enumerata, inter Codices MSS. Hollsenianos, in Biblioth. Urbis Hamburgensis Publica, olim se mihi obtulerunt. Sallustii, Philosophi, non Platonici, sed Cynyci, unicum tantum exstat de *Diis & Mundo opusculum*, Græce, cum Versione Leonis Allatii, & Lucæ Holstenii *Observationibus*, a Gabr. Naudæo Romæ an. 1638. *in* 8. editum, Lugd. Bat. an. 1639. *in* 12. recusum, & tandem a Thoma Galeo *Opusculis Veterum Mythologicis, Ethicis & Physicis*, Cantabr. an 1671. ac denuo Amstelod. an. 1688. (*in* 8.) a se publicatis, insertum.

(ee) *Pro Philonis Judæi Platonismo*, Exercitationem, adversus Ioh. Ionsii *Cap IV. Liber III. de Scr. Hist. Philos.* peculiarem Lipsiæ an. 1693. *in 4to* edidit Ioh. Alb. Fabricius, Gymn. Hamb. nunc Professor.

(ff) Mich. Pselli *de Operatione Dæmonum* Dialogus, cum Gilb. Gaulmini Versione & Notis

La Chiave del Gabinetto del Borri. Subjungo hunc librum Psello *de Dæmonibus*, quia in eodem argumento versatur. Quis Franciscus Josephus Borri fuerit, notum puto esse omnibus, multorum arcanorum Physicorum possessor, sed tamen & summus impostor. De hujus Vita & Dogmatibus exiit liber iste, impressus Coloniæ, ut titulus habet, anno 1681. in quo multa referuntur de doctrina ejus circa Dæmones, quæ cum Platonicis & Paracelsistis mire conveniunt. Dici non potest, quam liber ille plenus sit his næniis. Plura alia illic habentur de transmutatione metallorum, quam ipse tamen nescivit; Instructio item Politica ad Fridericum III. Daniæ Regem, qua ratione is cives suos in obsequio continere debeat. Additur quoque Vita ejus. 13

Le COMTE de GABLIS. Quisquis Autor illius libri fuerit (est autem Gallica lingua editus Amstel. anno 1571. ad exemplar Parisiense recusus), mire illi cum *Clave* Borriana convenit. Profitetur titulus, multa illic agi de scientiis secretis, sed revera nihil aliud facit, quam ut Magiam & conversationem cum Dæmonibus probet & doceat, Cabalæ titulo illam honestans. Sed multi tales libri sunt, de quibus ut nimium solliciti simus, non est necesse. Multa de hoc argumento habentur quoque apud Georgium Pictorium, in libello *de Dæmonum sublunarium ortu, potestate, miraculis, & quomodo pellendi;* qui libellus additus est *Sermonibus* ejus *convivalibus*, Basileæ editis. Legi quoque potest Joh. Bodinus in sua *Dæmonomania*. Sed hæc non adeo sunt hujus loci. 14

MARSILIUS FICINUS, Florentinus, insignis Philosophus Platonicus suo tempore fuit, & Medicus, cui editionem Platonis debemus, non quidem omnium accuratissimam, sed tamen non contemnendam. Quia enim potius Dogmaticus fuit & Philosophus, quam Philologus & Criticus, mirum non est, si in Platonis textu interpretando non usque adeo scopum tetigerit. Scripsit ille plurima Opuscula, fundamentis Platonicis superstructa, tam Theologica, quam Medica & Philosophica, v. g. *librum de Christianâ religione*, cujus doctrinam cum Philosophia Platonica conjungit, earumque convenientiam monstrat. Scripsit & *de immortalitate animarum libros* 16. quibus titulum *Theologiæ Platonicæ* fecit. Multa illic memorabilia continentur, quorum usus esse potest ad hoc argumentum illustrandum; disputat enim adversus Epicureos & Atheos. Scripsit & *de raptu Pauli in cœlum tertium*, & *de nativitate Christi aeterna & temporali*; libros item Medicos *de sanitate tuenda, & vita producenda*, ac *librum de vita cœlitus comparanda*, qui Magici aliquid sapere videtur. Docet enim in eo, quomodo vita nostra instituenda sit, ut astrorum nobis assignatorum constitutioni sit conformis. In eo libro per imagines Astrologicas mira se facturum confidit, quem se refutaturum fuisse dicit 15

Notis, novissime a Dan. Hasenmüllero, Prof. Kiloniensi, an. 1688. Kilonii *in* 12. est recensitus. Verum Editionem hanc, & Textum Pselii, & *Notas* Gaulmini, mendis deformasse plurimis, recte jam monuit Ioh. Clericus *T. XV. Biblioth. Univers. Historicæ, Gallice* editæ, *M. Oct. A.* 1689. *p.* 117. 118.

dicit Johannes Francisc. Picus Mirandula *l. 7. de rerum prænotione c. 10.* nisi id ob singularem cum illo amicitiam intermisisset. Plurimæ sunt ejus Epistolæ, quibus omnibus Philosophiæ Platonicæ argumenta tractantur. Tomus Operum ejus secundus continet Commentationes in Platonem ipsum, & in Platonicos aliquos, editus Basileæ in fol. anno 1576.

16 COMITUM MIRANDULANORUM Opera. Johannes Picus, & Joh. Franciscus Picus, Mirandulani Comites, magnum suo tempore nomen sibi pepererunt, editis in lucem libris Philosophici & Cabalistici argumenti, præprimis vero Joh. Picus, qui admodum juvenis magna ingenii sui specimina edidit. Interdum certe in libris suis platonizat, sed plurima tamen è Judæorum Philosophia hausit, ut indicio sunt Opera ejus varia, quæ Cabalisticum quid sapiunt. Scripsit *adversus Astrologos* acutissimum librum, cui respondit quidem Lucius aliquis Bellantius, sed dispari ingenio. Juvenis mortuus est anno 32. ætatis, quod illi tempus Astrologi in vindicationem artis suæ prædixerant. Ejus *Heptaplus* agit de constitutione mundi, in quo non pauca sunt Cabalistica. Est vero Commentarius in opus sex dierum; Joh. Pici Opera junctim prodierunt anno 1504. Argentorati in fol. Joh. Francisc. Pici Opera quoque non pauca sunt, liber egregius *de prænotione rerum*; *Examen* item *vanitatis doctrinæ gentium*, *libri de studio humanæ, ac divinæ Philosophiæ*, & alia nonnulla, quæ omnia, cum Fratris (gg) Operibus, junctim prodierunt Basileæ ex Officina Henr. Petreana in fol. anno 1573. Liber alioquin rarus est.

17 GABRIEL BURATELLUS. Fuit ordinis Eremitarum, cujus extat *conciliatio præcipuarum controversiarum Aristotelis & Platonis.* Multa ille Autor in tit. promittit, nam *diu desideratum opus* vocat, *& à veteribus & recentioribus pollicitum, non tamen absolutum*; procedit per pleraque doctrinæ Platonicæ capita, ab Ideis incipiens. Sed & ille potius suo, quam Autorum, ingenio rem egit, ut solent plerumque omnes conciliatores, qui suo ingenio quomodocunque subveniunt difficultatibus. Fuerunt vero & ante illum, & post illum non pauci, qui hac in re operam præstiterunt, ut nesciam sane, quid ille præcipue hoc in negotio fecerit. (hh) Aristotelem dissensisse à Platone, verum certe est, ac patet ex ejus scriptis, an vere, an cavillandi studio, incertum. Certe & Pet. Ramus Platonis causam adversus Aristotelem agit, mea quidem sententia non infeliciter; nam in multis è diametro distat Platoni Aristoteles. Pleraque enim, quæ Plato de mundi causa efficiente, de animarum immortalitate, vel è traditionibus majorum, vel è suo ingenio, docuerat, vel

(gg) Ioh. Franc. Picus perperam hic Ioh. Pici Frater appellatur, cum nepos ejus potius ex Fratre Galeotto fuerit, uti ipsemet in Vita Patrui, *Operibus* illius præfixa, testatur. *Libros* ejus *duos de studio humanæ ac divinæ Philosophiæ* Ioh. Franc. Buddeus, Prof. Acad. Halensis πολυμαθέστατος, seorsim nuper cum *Præfat.* sua, Halæ Saxonum an. 1702. *in 12.* curavit recudi.

(hh) De Conciliatoribus Platonis & Aristotelis fusius egit Ioh. Bapt. Röschelius, Phys. Prof. Witteb., in *Disp. de Philosophia Conciliatrice*, ed. Witteb. 1691. *in 4.*

vel refutat, vel diſſimulatione quadam negligit, ut vel è ſilentio ejus appareat, quidnam ipſi de multis animi fuerit. Prodiit Buratelli liber in 8. Venetiis anno 1573.

SCIPIO AGNELLUS. De ideis multa docuit Plato. Cum enim mundum in- 18
telligibilem alium à ſenſibili conſtitueret, contra quam nunc faciunt profani noſtri ſcioli, qui totam naturam ſenſuum humanorum objectum conſtituunt, atque ultra ſenſum quicquam eſſe in natura negant, ideas quasdam rerum confinxit, quaſi ſpirituales omnium productorum corporum effectrices. Subtilis eſt illa Platonis diſputatio, in quam ductu ipſius naturæ pervenit, cum ſenſum ad rerum demonſtrationem non ſufficere videret. Multus eſt in illa ſententia refutanda Ariſtoteles, qui tamen ſenſum Platonis non recte cepiſſe multis videtur. Totam hanc doctrinam, adverſus Ariſtotelem, pro Platone, libro doctiſſimo propugnavit SCIPIO AGNELLUS. Nihil eſt omiſſum, quod ad hanc doctrinam pertinet, ab illo. Liber rarior eſt, & in paucorum manibus, Venetiis in 4to, anno 1615. editus. Notari ille unice pro hoc argumento poteſt, ac vehementer laudatur à multis iſtius temporis ſcriptoribus. Simile quid reſuſcitare videtur Joh. Marcus Marci, Med. & Conſil. Cæſareus, Profeſſorque Pragenſis, in *libro* ſuo *de Ideis operatricibus*, (cujus Pragæ An. 1635. *in* 4to. editi, hic eſt titulus: ***Idearum Operatricium Idea, ſeu Detectio & Hypotheſis illius occultæ Virtutis, quæ ſemina foecunda, & ex iisdem corpora Organica producit***) Finxit & ille quasdam ideas rerum, rebus ipſis connatas, aut ipſis immerſas, unde omne agendi principium dependeat. Scripſit & idem Autor ***Philologiam veterem Reſtitutam***, Pragæ An. 1662. in qua idem Argumentum pluribus perſequitur. Sed dolendum eſt, ſpecialem partem ***libri de Ideis operatricibus*** poſt mortem ipſius Autoris, intercidiſſe, in qua multa tractaturus erat de Plantarum palingeneſia, & multis aliis naturæ miraculis, quorum ille cauſas ideis ſuis quærit. Differt tamen ejus ſententia à Platonica, quod ille intelligibiles ſuas ideas faciat, hic etiam ad ſenſus reducat.

HENRICUS MOORE. E recentioribus ſcriptoribus Philoſophiam profeſſus 19
eſt, è Platonis & Carteſii dogmatibus mixtam, quod mirum alicui videri poſſit, Philoſophiam, quæ meris demonſtrationibus, ad Mathematica & ſenſuum principia inſtitutis, utitur, miſceri poſſe cum Philoſophia, quæ tota conſiſtit in abſtractionibus & ſpeculationibus. Sed tamen ille in multis non adeo infeliciter procedit. Nam & Carteſii non omnia probat; ſed, ubi ille deficit & ſubſiſtit, è Platonis principiis intellectualibus quaſi ſupplet, quo non pertingit Carteſii Philoſophia. Quod animæ originem attinet, Platonicam ſententiam de præexiſtentia animarum defendit integro libro, Anglica lingua ſcripto, ***de immortalitate animæ***, qui nunc in Linguam Latinam, cum reliquis ejus Operibus, converſus eſt. Nimis longum eſſet, recenſere, quæ ille Argumenta pro animarum præexiſtentia afferat, adverſus creationem & traducem diſputans. Cœpit hæc controverſia, jam pridem ſopita, nunc iterum agitari inter Philoſophos & Theologos, neque deſunt adſtipulatores & refutatores. Idem argumentum à Chriſtophoro Sandio, Sociniano, pertractatum eſt, in ***Tractatu de origine***

animæ, Coſmopoli anno 1671. *in* 8vo. In illo libro nihil aliud agit Autor, quam ut coacervet ſententias parallelas, quæ ſtabiliant hanc de animarum præexiſtentia opinionem, è S. Scriptura, (quæ tamen valde detorta eſt) è Platone & Platonicis, Patribus, Rabbinis. Adverſus illum Tractatum Orationem ſcripſit JAC. THOMASIUS, Lipſiæ anno 1674. editam, qua & Autorem illum, & totam hanc doctrinam, refutat, prolixeque demonſtrat, quam periculoſi & graves errores ex hac doctrina proveniant. (ii) Ex adverſo alii fuerunt, qui hac doctrina magnam origini animarum lucem accenſam exiſtimarunt. Extat Autor quidam Anglicus, ſed Anonymus, qui libellum ſcripſit Anglica lingua, cui titulum fecit: *Lux Orientalis, ſive inquiſitio in opinionem Orientalium ſapientum*, Londini anno 1662. *in* 8vo. Toto libro Autor ille, quisquis ſit, demonſtrare intendit, doctrinam hanc eſſe clavem myſteriorum providentiæ divinæ, cum Thomaſius in Oratione ſua oſtendat, nihil magis in providentiam divinam impingere, quam hoc dogma. Henrici MOORI Opera Philoſophica Latina Londini prodierunt anno 1679. *in fol.* Anglica autem Lond. An. 1662. *in fol.*

20 LEO HEBRÆUS *de Amore.* Etiam hic inter Platonicos recenſetur, qui *de amore dialogos* 3. ſcripſit. Notum eſt, Platonem Dialogos aliquot de amore ſcripſiſſe, in quibus ſunt multa de Pulchro memorabilia, quæ è principiis & fontibus ſacris hauſta videntur. Multa ſunt ſane divine de amore Dei dicta, & de amore hominum inter ſe, multa recitat Plato de Socratis amore illis in dialogis, quem male audire ob amorem ſuum notum eſt; ſed ſunt, qui illum defendunt, de quo legi poteſt *Vita Socratis*, à Balzaco ſcripta. Hanc ſententiam Platonis de amore, omnemque ejus doctrinam, pleniſſime perſecutus eſt Leo Hebræus in *tribus* illis de *Amore Dialogis*, quos nitida Latinitate donavit Joh. Carolus Saracenus. Editus eſt liber ille Venetiis anno 1564. *in* 8.

21 DAN. HEINSIUS *de Contemptu Mortis.* Partem hanc doctrinæ Platonicæ, quæ in contemplatione mortis conſiſtit, adeo eleganti Carmine complexus eſt Dan. Heinſius, ut addi nihil poſſit. Virgiliano ſane carmini comparat non immerito acerrimus rerum illarum judex, Buchnerus in *libro de commutata dicendi ratione.* Argumentum hujus poëmatis hoc eſt, quod, cum Plato Philoſophiam per meditationem mortis definiverit, ille hanc ejus doctrinam, ex omnibus libris, confirmaverit, progrediendo ab abſtractionibus animi per Philoſophiam ad intelligibilia, monſtransque, quomodo animus noſter à corpore paulatim ſubmovendus ſit ad contemplationem pulchri æterni, quod mortem vocat Plato. Continetur illis libris pene tota doctrina mora-

(ii) Sandianum *de Origine Animæ* Libellum impugnavit etiam, poſt Thomaſium, D. Balth. Bebelius, Theologus tunc Argentinenſis, in *Exerc. adverſus Praexiſtentiam Animarum Humanarum, errorem Chriſtoph. Sandii & Anonymi cujusdam, novorum Origeniſtarum*, Argent. an. 1675. *in* 8vo edita. Jac. Thomaſii Oratio, inter reliquas ejus *Orationes*, Lipſiæ an. 1683. *in* 8vo. junctim publicatas, *num.* 20. p. 457-495. eſt recuſa.

moralis & Theologia Platonica, qui ideo commendandi sunt præ ceteris, quod utile dulci misceant, & suavitate carminis res abstrusissimas proponant. Editi sunt illi seorsim Lugd. Batav. in 4to, anno 1621. & junctim cum aliis ejusdem Poëmatibus.

Atque hæc dicta sunto de Scriptoribus Philosophiæ Platonicæ, de quibus lon- 22
ge plura dici poterant, sed nos ad omnia singularia descendere non possumus. De Interpretibus Platonicis, eorumque Editionibus specialibus, singulari libro legi potest Philippus Labbæus, de quo plura dicemus, cum de Scriptoribus Peripateticis agemus. De dogmatibus specialibus Platonis agit Galæus *l.* 3. *c.* 1. & 2. Videndus quoque est Jac. Thomasius in *Dissertationibus* suis *Stoicis*, supra citatis; nec non Samuel Parkerus in *Tentaminibus Physico-Theologicis*, ubi de anima mundi ex Platonicis agit, *l.* 2. *c.* 1. & 2. & demonstrat, veteres Philosophos animam mundi pro supremo numine habuisse. Utinam pervenissent ad posteros notæ illæ, quas doctissimus ille Paulus Sarpius in Platonem, omniumque Sectarum fragmenta, scripsit, de quibus legi potest Fulgentius in *Vita* ejus *p.* 130. 131. Scripsit & doctissimus Jesuita Renatus Rapinus librum *de comparatione Aristotelis & Platonis*, ubi omnes illos Autores recenset, qui cursus Philosophicos scripserunt, quorum nemo ipsi cum Aristotele conferendus videtur; nam Aristotelem præfert Platoni. Videri quoque potest Hier. Cardanus in singulari libro *de clarorum virorum vita, & libris, & de hominum aliquorum illustriorum judicio*, ubi de Platone, Aristotele, aliisque, agit. Reperitur is *Tomo* 10. Operum, à Naudæo publicatorum.

CAP. VIII.

DE ARISTOTELE, SCRIPTORIBUSQUE DE SECTA AC PHILOSOPHIA PERIPATETICA ISAGOGICIS AC HISTORICIS.

§. 1. *Philosophia Aristotelica Monarchica ferme hactenus gavisa est autoritate. Librorum Aristotelis Versiones ævo sequiori ineptæ Philosophiam Scholasticam, ceu abortum, sunt enixæ. Joh. Jonsii & Joh. Reiskii in Historia Peripatetica Conatus. Inter editiones Aristotelis excellunt duæ Parisienses, quarum recensus brevis exhibetur. Inter Vitæ autem ejus Scriptores Diog. Laërtius & Ammonius, a Pet. Joh. Nunnesio egregie illustratus. Nunnesii ipsius & Guilh. Vudallii scripta de Philosophia Aristotelis Isagogica commendantur.* 2. *Johannis de Launoy* Libri de varia Aristotelis Fortuna *Argumentum.* 3. *Conspectus* Discussionum Peripateticarum *Franc. Patricii, omnia, ad Aristotelis pertinentia notitiam, accurate persequentium, sed maligno simul animo criminantium, Compendiarius. Aristoteles a plagii crimine absolvitur, & ob methodum luculentam commendatur.* 4. *De Theod. Angelutii, quem Patricius adversarium, & Franc. Mucii, quem hyperaspisten est nactus, Scri-*

ptis censura. 5. *Phil. Labbæi Conspectus Interpretum Platonis & Aristotelis Græcorum.* 6. *Discrimen Librorum Aristotelis* ἐξωτερικῶν & ἀκροαματικῶν, *ex Oct. Ferrarij* Libro de Sermonibus Exotericis *addiscendum.*

1 PRocedimus nunc ad ARISTOTELEM, & Philosophiam Aristotelicam; quæ, postquam diu, Platonica etiam, in Christianismo regnaverat, ita tandem occupavit omnium animos & scholas, ut religioni duceretur, vel latum unguem ab ea discedere. Sero librorum Aristotelis notitia ad nos pervenit, non nisi post captam à Turca Constantinopolin. Fuere quidem jam olim aliquot Aristotelis libri, vel ex Arabico in Latinum sermonem conversi, quod curatum fuit à Friderico II. Imp. uti fusius deducit Conringius *in Antiquitatibus Academicis*, (*Diss. III. p.* 95. 96. 97. *& in Supplem. p.* 343. 344. 349. 350.) vel ex paucis quibusdam Græcis exemplaribus quarundam disciplinarum admodum corrupte in linguam Latinam translati, ab hominibus nec Græcæ, nec Latinæ linguæ, satis peritis, quorum tantum quatuor istius temporis numerat Antonius Wood *in Antiquitatibus Oxoniensibus*, qui ortum & progressum Philosophiæ Peripateticæ & Scholasticæ diligentissime tradit. Primi enim ejus natales in Parisiensi & Oxoniensi Academiis. Hinc elaborata est Philosophia, qualis ex lacunis istis hauriri poterat. Ex Aristotele, male intellecto, & versionibus ineptis deturpato, omne hoc Philosophiæ genus primum prodiit. Unde conjici facile potest, quam bella proles è tam stulta sit matre nata. Videre exinde possumus, quam multi ingenii sui commenta pro Aristotelicis dogmatibus venditarint. Sed de illis hic multa afferre nostri non est instituti. Ad Aristotelem ipsum venimus, cujus vita, doctrina, libri, Philosophorum ab illo prodeuntium familia, accurate essent pernoscenda. Sed nihil hactenus habemus, quod implere desiderium nostrum possit. Molitus est JOH. JONSIUS, vir doctissimus, *Historiam Peripateticam*, cujus tamen non nisi *partis primæ prima dissertatio* lucem vidit, qua illud tantum argumentum tractatur, qui Aristoteli fuerint ὁμώνυμοι, & unde ejus Secta Peripatetica sit appellata; prodiit ea Hamburgi anno 1652. *in 4to.* Observavi in *Catalogis Francofurtensibus*, Johannem Reiskium aliquid de historia Peripatetica scripsisse, sed nihil ejus vidi. Aristotelis Opera varie edita sunt, quorum editiones omnes recensere nihil attinet. Videatur Israel Spachius *in Nomenclatore Philosophico pag.* 80. Est vero editio omnium optima, cæterisque præferenda, quæ Parisiis prodiit anno 1639. *in fol.* duobus Voluminibus. Interpretationes Aristotelis sunt ab Hadriano Turnebo, Isaaco Casaubono, & Julio Pacio. Accessit *Synopsis analytica universæ doctrinæ Peripateticæ*, autore GUILHELMO DU VALLIO, qui in hac editione Commentariolos quosdam ad Synopsin addidit. Successit huic editioni alia, itidem Parisiensis, quæ melior tamen priori est & auctior, quod adjectus fuerit Index geminus, alter Autorum, qui suis lucubrationibus Aristotelis libros illustrarunt; alter, quo declaratur, quid sit à quoque è superioribus Interpretibus in singulas Aristotelicæ Philosophiæ partes scriptum, collectus à Paschale Gallo, è Bibliothe-

bliotheca Gesneri: præmissa est Operi Aristotelis Vita, autore Diogene Laërtio scripta, & altera ab autore Ammonio. (kk) Hanc, ab Ammonio scriptam, edidit, cum copiosis & eruditis scholiis, Petrus Joh. Nunnesius, qui liber ad historiam Aristotelis accuratius noscendam facit, editus Lugd. Batav. *in 8tavo*, anno 1621, junctusque ejusdem Autoris libro *de studio Philosophico*, quo ille exponit consilium de recte conficiendo Peripateticæ Philosophiæ.

JOHANNIS LAUNOY *Lib. de varia Aristotelis fortuna in Acad. præsertim Parisiensi.* Constantiensis hic patria, & Theologus Parisiensis historiam hanc scripsit, sed breviter admodum, nec adeo magno apparatu, qua exponit ortus & occasus intervallares Philosophiæ Aristotelicæ. Ordinate omnia instituit, eundo per secula, octoque observavit vices, quibus hæc Philosophia Aristotelis, vel occidit, vel novas vires acquisivit. Videas ex illo longa serie, quam conflictandum libris Aristotelis fuerit cum Ecclesiæ & Conciliorum decretis, quorum sententia nonnunquam combusti sunt publice, obnitentibus semper Scholasticis Doctoribus, qui Ecclesiæ & Pontificibus tandem invitis eos obtruserunt. Accurate hic quoque recensetur fortuna, quæ illi à Pet. Ramo obtigit, totaque illa impugnationis Ramisticæ Historia. Hagæ Comitum *in 4to*, anno 1656. libellus hic prodiit. 2

FRANCISCUS PATRICIUS. *Discussionum Peripateticarum Tomos quatuor* scripsit, in quibus magna cum cura omnia, quæ ad Aristotelis notitiam pertinent, proposuit, sed partium tamen studio ductus. Hinc Conringii est judicium, ex omnibus hostibus Aristotelis optime Patricium de illo esse meritum, in Philosophiæ ejus Historia recensenda. Iniquo enim in Aristotelem animo erat, veteremque, ut vocat, Philosophiam reducere in animo habebat; *Tomo* 1. agit de Aristotelis vita, moribus, libris, auditoribus, sectatoribus, Interpretum Sectis, philosophandi ratione, *libris* 13. cui omnia, quæ potest, adjunxit, ad invidiam Aristoteli, ejusque scriptis, faciendam, dum libros ejus negat esse genuinos, sed corruptos & supposititios esse ait, & dum illum plagiorum arguit, de quibus legi etiam potest Thomasius, in *libro* suo *de plagio literario*, §. 364. & 365. *Tomo* 2. agit de Aristotelis cum Platone, aliisque veteribus Philosophis, *à multis promissa*, (ut titulus habet) *a nemine edita*, in omni Philosophiæ genere, Concordia, *libris* 8. Illic unum opus est Patricii, ut ostendat, nihil ab Aristotele dictum esse aut excogitatum hypothesium verarum, quarum non exstent in aliis quoque Philosophis vestigia. Ista tamen in injuriam istius Philosophi afferre non debebat; nihil enim facilius est, quam talia loca congerere. Quod si nunc excuteremus omnium novatorum hypotheses, nihil in illis inveniretur principiorum, quæ non in veteribus etiam legantur Philosophis, cum nemo tamen dicere possit, illos ex laciniis istis tale quoddam corpus collegisse. Talia enim casu eveniunt, ac possibile est, homines, de una eademque re sollicitos, in similes incidere cogitationes; rerum enim conceptus iidem sunt. *Tomo tertio* Aristotelis 3

(kk) Ammonii *Vita Aristotelis* (quam alii Ioh. Philopono tribuunt), cum *Scholiis* Pet. Ioh. Nunnesii, seorsim Helmstadii an. 1666. *in 4to*, est recusa.

cum Platone, aliisque veteribus discordiam persequitur *libris* 7. ubi omnia rapit in sinistram partem, quæ ab Aristotele disputata fuerunt adversus veteres, & illa, tanquam frivola & cavillatoria, traducit. Cujus generis quanquam aliqua apud illum sunt, in omnibus tamen indistincte non reprehendendus est Aristoteles: quod si enim ille lucem Philosophiæ non intulisset methodo aliqua ordinata, in Platonis Dialogis, ac veterum fragmentis, velut incondita aliqua sylva, errassemus. Nunc ab illo in aliquam tamen viam ducti, agnoscamus beneficium, neque calumniemur. Nisi enim is manum operi tam vasto admovisset, non haberent recentiores tela, quibus adversus ipsum pugnarent. *Tomus quartus* denique, audax plane, totusque hypocriticus, rigidam instituit in Aristotelis dogmata censuram, *libris* 10. Condonemus huic egregio viro contumaciam. Liber certe ejus cum fructu legi potest, qui editus est Basileæ anno 1581. *in fol.*

4 PHILIPPUS LABBÆUS. Locum etiam in hoc Peripateticorum senatu habeat Labbæus, non tamen ut Senator, sed ut Nomenclator & Apparitor. Scripsit ille *brevem conspectum*, ut vocat, *Aristotelis & Platonis, Græcorum Interpretum Aristotelicorum & Platonicorum, eorumque editionum.* Utilis ille liber est ad indicium Autorum, in re ipsa alioquin parum sapit. Editus est Parisiis, ex Officina Cramoisiana, anno 1657. *in* 4to. Promisit novam & locupletiorem ejus editionem, cum titulo *Syntagmatis Philologici Græcorum Aristotelis Interpretum*, quibus additurus est aliorum Philosophorum veterum Interpretes, & præterea Andreæ Schotti *judicium de Aristotelicorum Operum Interpretibus Græcis & Latinis Bibliotheca Bibliothecarum*, *pag.* 7. *editionis Parisiensis*, *anni* 1664.

5 FRANCISCUS MUCIUS, Consentinus, fuit hyperaspistes Patricii. Irritaverat enim scripto suo Patricius Theodori Angelutii calamum, qui adversus Patricium scripsit. Opus ipsum Angelutii vidi quidem, sed non videtur par esse huic viro oppugnando. Franc. Mucii libri *Dissertationum* quinque sunt, Ferrariæ, anno 1588. *in* 4. editi, *in quibus*, ut titulus habet, *pene universa Aristotelis Philosophia in examen adducitur.* Mihi tamen non videtur Opus respondere tam amplo titulo.

6 OCTAVIANI FERRARII *Liber de sermonibus Exotericis.* Vir fuit ille doctissimus, & hanc Dissertationem *de sermonibus Exotericis* scripsit, quæ prodiit Venetiis, anno 1575. *in 4to* Tota hæc Dissertatio facit ad elucidationem Aristotelicorum scriptorum. Notum scilicet est, distingui Aristotelis libros in Exotericos & Acroamaticos. Exoterici libri erant illi, qui non scripti erant ad genuinos discipulos, sed in promiscuum multorum usum. Discipuli itaque Aristotelis quasi in duas classes divisi, in quibus erudiendis duplici est usus ordine, etiam diverso tempore. Ammonius alios libros facit διαλογικὸς, alios αὐτοπροσώπους. Hinc colligitur, Exotericos libros per dialogos fuisse scriptos, quemadmodum libri Platonis; & hi libri Exoterici præterea vocabantur ἐγκύκλιοι, quasi scilicet ideo editi, ut vulgo scilicet ac in circulis legerentur. Accuratiorem istorum librorum disquisitionem Ferrarius

in

in libro laudato habet. Sed edita postea est altera hujus libelli editio, plenior & auctior, quæ recusa est in Germania cura Melchioris Goldasti, à quo præfixa est præliminaris Epistola *de Cryptica veterum Philosophorum disciplina.* Titulus libri est: *Clavis Philosophiæ Peripateticæ Aristotelicæ.* Addita est Dissertationi de sermonibus Exotericis altera ejus Auctoris, *de disciplina ἐγκυκλίῳ*, ubi multa sunt similis argumenti. Editus est liber Francof. anno 1606.

CAP. IX.
DE INTERPRETIBUS ARISTOTELIS GRÆCIS.

§. 1. *Censura de Interpretibus Aristotelis generalis. Græci Latinis sunt preferendi. Latini sæpe ejus doctrinam depravarunt ignorantia Linguæ Græcæ, Philosopho perquam necessariæ. Laus notarum Joach. Jungii in Aristotelem marginalium ἀνεκδότων.* 2. *Theophrasti, Aristotelis discipuli atque successoris, scripta, horumque editiones & exegetæ.* 3. *Inter Græcos Aristotelis Interpretes eminent Alex. Aphrodisæus.* 4. *Themistius.* 5. *Joh. Philoponus.* 6. *Simplicius.* 7. *Aspasius, Eustratius, Michael Ephesius, Andronicus Rhodius.* 8. *Mich. Psellus.* 9. *Georg. Pachymerius.* 10. *Porphyrius, Ammonius Hermeas, Dexippus, Theod. Metochita. Singulorum scripta, translatores & editiones, enumerantur.*

Aristotelicæ scholæ multi fuerunt *Interpretes, Græci*, Arabes, Latini, de quibus omnibus singulatim differere nimis prolixum foret; nos præstantiores seligemus. Id in universum notandum; Aristotelis scripta in re philosophica potiora omnibus Interpretibus habentur; plerique enim ex illis peregrinos sensus in illum inferunt. Græci enim Interpretes omnibus sunt præferendi; nam Latini, inprimis posteriores, vehementer corruperunt doctrinam Peripateticam, qui non legerint, vel legere potuerint, Aristotelem in ipsis fontibus suis, ejusque Interpretes Græcos; magna autem est inter illos diversitas, si quis doctrinas inter se conferat. Accurata linguæ Græcæ notitia habenda est Philosopho. Nisi enim veteres Autores, primos Philosophiæ fundatores, legere possit, totus ille Philosophi titulus precarius est. Legerat olim Aristotelem magna cura JOACHIMUS JUNGIUS, quanquam à doctrina Peripatetica alienus, magnus tamen Philosophus. Vidi, ut hoc obiter memorem, Aristotelis editionem Parisiensem, perpetuis ejus notis marginalibus MStis illustratam, quam thesauri loco se habere dicebat Martinus Fogelius, cujus Bibliotheca ad Ducem Hannoveranum pervenit. Moliebatur ejus editionem Fogelius, sed ipse præmaturo fato huic consilio præreptus fuit. 1

THEOPHRASTUS. Genuinus Aristotelis discipulus Theophrastus fuit, qui omni- 2

omnium Peripateticorum discipulorum princeps merito habendus est. Hujus viri si libri extarent omnes, ab illo scripti, Bibliothecam unus faceret, nam paucos tantum illorum superstites habemus. Qui injuria temporis interciderunt, tam multi sunt, ut è titulis solis integrum libellum confecerit Johannes Meursius. Editus est sub tit. *Theophrasti* libellus ille Lugd. Batav. anno 1640. in 12. Adduntur *Lectiones* ejus *Theophrastea*, in quibus explicantur quædam obscuriora, quæ in libris Theophrasti superstitibus occurrunt. Libri ejus superstites, tam junctim, quam seorsim, variis editionibus prodierunt. Opera omnia Græca lingua prodierunt *in fol.* Basileæ, anno 1541. Græco-Latina itidem *in fol.* ex recensione Dan. Heinsii, Lugd. Batav. anno 1613. quædam autem ejus Opuscula junctim, Interpretibus Daniele Furlano & Adriano Turnebo, quibus accessit liber *de spiritu innato*, qui Aristoteli vulgo tribuitur, e Bibliotheca Joh. Vincentii Pinelli, multarum linguarum & scientiarum peritissimi, Hanoviæ *in fol.* anno 1605. Libri quidam alii ejus seorsim sunt editi, cum nonnullorum Commentariis, ut liber *de Plantarum causis*, in quem extant J. Cæs. Scaligeri præstantissimi Commentarii. In eundem librum Commentarium scripsit Joh. Bodæus à Stapel, Lugdun. Batav. A. 1644. *in fol.* editum, qui aliquanto rarior est. *Characteres* Theophrasti *Ethici & Politici*, aureus libellus, editus est cum Commentario Isaaci Casauboni, liber ad omnem vitam civilem & conversationem utilissimus. Nova ejus editio prodiit Brunswigæ, curante Beckensteinio, anno 1659.

3 ALEXANDER APHRODISÆUS. Recensebimus præcipuos quosdam Aristotelis Interpretes, neque enim omnium instituere indicem possumus. Editiones illorum Autenticæ rarissimæ sunt, Græca enim exemplaria vel Venetiis ap. Aldum, vel Florentiæ, vel Parisiis, vel Basileæ, edita. Aldina autem, ut omnes Græci Codices, ab Aldo editi, optima sunt. Vixit seculo tertio Alex. Aphrodisæus, & multa scripsit in libros Aristotelis, ut in *priora Analytica*, quæ Græce prodierunt apud Aldum anno 1520. *in folio*, & in 4to Florentiæ; in *Topica*, quæ itidem prodierunt Græce ap. Aldum *in fol.* Venetiis anno 1520. Latine autem, interprete M. Ant. Mureto, in 4to, Ingolstadii anno 1602. *in 4to. libros Meteorologicorum*, Interprete Piccolominæo, Venetiis in fol. Anno 1540. Item *de mixtione* Græce *in fol.* Scripsit *quæstiones Naturales de anima, & Morales*, quæ editæ sunt Venetiis, anno 1596. *in fol. & de fato*, qui liber prodiit, cum Versione Latina Hieronymi Bagolini, Venetiis, anno 1541. *in fol.* Scripsit item in *librum de sensu & sensibili*, qui Comm. prodiit Græce *in fol.* apud Aldum, anno 1527. Item in 12. *libros* Aristotelis *de prima Philosophia*, qui Latine prodierunt, translati à Ioh. Genesio Sepulveda, Parisiis *in fol.* anno 1536. Scripsit & *Problemata*, quæ *in fol.* prodierunt apud Aldum, Venetiis anno 1503. & cum *problematibus* Aristotelis ex editione Friderici Sylburgii, *in 4to.*

THEMISTIUS. Vixit ille seculo 4to, multaque scripsit Opera in Aristotelem, quæ ab Aldo Græce edita sunt. Ejus Latinæ versiones *Paraphraseon* in Aristotelis *posteriora Physica, libros de anima, memoria & reminiscentia, somno & vigi-*

vigilia, inſomniis & divinatione per ſomnum, Interprete Hermolao Barbaro, prodiere,
viro elegantiſſimo; additæ *ſunt Lucubrationes in quadam Themiſtii obſcuriora loca,
& ſolutiones contradictionum*, Marci Antonii Zimaræ. Themiſtii comm. *de anima*,
à Ludovico Nogarola, Veronenſi, Latinitate donatus, & ſcholiis illuſtratus, prodiit
Venetiis apud Scotum, anno 1560. *in folio.* Scripſit idem Themiſtius *Paraphraſin in
libros 12. Ariſtotelis de prima Philoſophia*, quam in Latinam linguam convertit Moyſes
Finzius, Venetiis anno 1558. *in fol.* apud Hieronymum Scotum, & *Paraphraſin in libros
de Cælo*, quæ in Latinam Linguam converſa a Moyſe Alatino, Hebræo, *in fol.* Vene-
tiis prodiit.

JOHANNES PHILOPONUS, Grammaticus. Fuit ille inter celebratiſſi- 5
mos Ariſtotelis Interpretes, vixitque ſeculo quinto, quem alii tamen locant in ſeculo
ſexto. Dictus ille fuit, ob multitudinem operum, Philoponus, tanquam laboris amans,
multa enim variaque ſcripſit in Ariſtotelis Opera. Ejus extat *Commentarius in priora
Analytica*, Græce editus *in fol.* anno 1536. in Latinam vero converſus à Lucilio Phi-
laltheo, apud Scotum, anno 1560. *in fol.* *In poſteriora Analytica* prodiit Commenta-
rius Græce apud Aldum, una cum aliis quibusdam Commentatoribus, anno 1534. *in
fol.* Idem Commentarius in linguam Latinam converſus, Venetiis apud hæredes
Hieronymi Scoti, anno 1586. Ejusdem *Explanatio in libros quatuor Phyſicorum,
Ariſtotelis*, in linguam Latinam converſa à Johann Baptiſta Raſavio, Novarienſi, Vene-
tiis, apud Vincentium Valgriſium, *in fol.* anno 1569. Ejusdem *Commentaria in libros
Ariſtotelis de generatione & corruptione*, è Colloquiis Ammonii Hermeæ, qui itidem
Commentator Ariſtotelis fuit, propriisque ejus conſiderationibus, ab Hieronymo Bra-
golino in Latinam linguam converſa, prodierunt Venetiis apud Hieronymum Scotum *in
fol.* anno 1559. *Commentarius in primum Meteororum* Ariſtotelis, à Joh. Baptiſta
Camozio converſus, prodiit cum Olympiodori *in Meteora Ariſtotelis commentariis*,
Venetiis apud Scotum, anno 1567. *in fol.* *Annotationes in 3. Ariſtotelis libros de
anima*, è Diſſertationibus Ammonii Hermeæ, & propriis meditationibus, Latine An.
1581. Venetiis, apud hæredes Hieronymi Scoti *in fol.* Apud Scotum hunc, ejusque
hæredes, potiſſimi Peripateticorum Commentarii prodierunt, quaſi ſcilicet ille, qui à
tenebris nomen habebat, deſtinatus eſſet, ut lucem his ſcriptis conciliaret.

SIMPLICIUS. Præſtantiſſimus Ariſtotelis Interpres eſt, qui & in Epictetum 6
ſcripſit elegantiſſimum Commentarium. Ejus multa extant in Ariſtotelem Commen-
taria. Jonſius Simplicium facit coætaneum Johannis Philoponi, qui ſeculo 5to vixit,
cum Simplicius referatur ad ſeculum ſeptimum; ſed ætas illorum Interpretum non
usque adeo explorata eſt. Ejus extat *Commentarius* in *κατηγορίας* ſive *prædicamenta*,
in Latinam linguam converſus à Juſto Velſio, Peripatetico magni nominis. Addita
ſunt Latina ſummaria, & præfixa ſingulis capitibus; prodierunt Græce & Latine Baſileæ,
anno 1551. *in fol.* apud Michaëlem Iſengrinium. Illud de Operibus Simplicii no-
tandum eſt, neminem diligentius exponere atque enarrare ſententias, tam Ariſtotelis,
quam aliorum, qui ab Ariſtotele diſſentiunt. Eſt vero hæc editio Baſileenſis longe

correctior, quam est Veneta, quæ anno 1499. prodiit; diligenter enim omnia enucleata sunt. Extat ejusdem *Commentarius in 8. libros Physicæ Auscultationis*, qui cum ipso textu Græco Aristotelis prodiit Venetiis *in fol.* apud Aldum, Anno 1526. & Interprete Lucilio Philalthco, Latine *in fol.* Venetiis, apud hæredes Hier. Scoti, anno 1587. quæ ultima editio melior est priore illa, quæ apud ipsum Scotum prodierat anno 1566. Venetiis. Nam hæc posterior à Johanne Vincentio à Collibus diligentiore cura est recognita, & marginalibus Annotationibus illustrata, textus ipse ordinatius distinctus, summaria præfixa, tabulæque additæ in fine, in quibus insigniora Simplicii dicta examinantur & explicantur. Apud eundem Scotum prodierat anno 1543. Latine conversus Simplicii *Commentarius in prædicamenta Aristotelis*, non à Justo Velsio curatus, sed à Sebastiano Foscareno, Venetiis *in fol.* Ejusdem Simplicii *Commentaria in libros Aristotelis de cælo*, prodierunt itidem Venetiis, apud hæredes Hieron. Scoti, anno 1584. *Commentaria in* 3. *Aristotelis libros de anima*, ab Evangelista Lungo, Asulano, in linguam Latinam translata, Venetiis, apud eosdem, anno 1587. *in fol.* Græcus autem textus, cum ipso textu Aristotelis Venetiis *in fol.* apud Aldum, anno 1527. qui Aldus ejusdem etiam *in* 4. *libros de cælo Commentarium*, cum textu Aristotelis Græco, Venetiis *in fol.* edidit, anno 1526. quem in linguam Latinam verterat Guilhelmus Morbecus, cujus Versio prodiit Venetiis, anno 1540. Sed correctior est illa, & diligentius cum Codicibus Græcis collata, prodiitque anno 1584. cujus mentionem supra fecimus, non refertur tamen, quis illam editionem procuraverit. Simplicii *Commentarium in Epictetum* Angelus Caninius, magnum illud in Græca lingua nomen, in linguam Latinam convertit; editio illius procurata est Venetiis *in fol.* apud Hieronymum Scotum, anno 1569. sed longe melior est, quam procuravit Cl. Salmasius, cujus supra c. 4. §. 4. mentionem fecimus.

7 ASPASIUS, EUSTRATIUS & MICHAEL EPHESIUS. Commentatores illi sunt in *Ethica* Aristotelis, cum Aristotele ipso jungendi. Nam cum Aristoteles in Ethicis brevis sit & parcus, præclaram illi accessionem faciunt egregio huic Operi. Aspasius circa initia seculi secundi floruisse traditur, cujus discipulo Galenus adolescens magistro usus fuit. Meminere ejus Aphrodisæus in *Commentariis ad lib. 1. Metaph.* & Simplicius *ad lib. 1. Phys.* Scripserat idem Aspasius Commentaria *in Categoras Aristotelis*, testibus Galeno, Boëthio & Simplicio. Eustratius itidem in *Ethica* commentus est, quem viri docti male passim cum Eustathio confundunt, (ll) præprimis Franciscus Patricius, accuratus alioquin rerum Aristotelicarum inquisitor, &, è Conringii judicio, omnium Aristotelis hostium optime de Aristotele meritus, in ejus Philosophiæ historia recensenda. Nam & Græca Editio Aldina, & Feliciani translata, expresse Eustratii nomen præferunt, quod & apparet in *Catalogo MStorum Biblioth. Florentinæ*, ab Henrico Ernstio publicato. Refertur ejus ætas ad seculum decimum, & illa tempora,

(ll) De Eustratii & Eustathii ob Paronomasiam confusione, nec non *Commentariis in Ethica & Analytica Posteriora* Eustratio, Presb. circa an. 560. Constantinopolitano, per Casim. Oudinum perperam tributis, Conf. *Homonymoscopia* meæ *P. II. c.* 5. §. 30. *p.* 464. 465.

pora, cum in Græcorum imperio Philosophiæ studia, auspiciis Bardæ Cæsaris, renascerentur. Ejusdem Eustratii extant doctissima *Commentaria in posteriora Analytica*, quorum Græca editio prodiit apud Aldum Venetiis, una cum Johan. Grammatici, & incerti Autoris, in eadem *Commentariis*, anno 1534. Eadem Latine vertit Andreas Gratiolus, Michaël Ephesius itidem. Vixit post seculum X. scripsitque in *Ethicam* Aristotelis. Ejusdem exstant præterea *Commentarii in 4. libros Aristotelis de partibus animalium*, quos Petrus Victorius è Bibliotheca Medicæa edidit, quique ab aliis Philopono adscribuntur, nec non *Expositiones in parva naturalia* ab Aldo editæ, & Latine à Philatheo & Gesnero versæ, quarum MSta supersunt in Bibliothecis Medicæa & Bavarica. Hi sunt Commentatores in Ethicam Aristotelis, Triumviri præstantissimi, olim seorsim, tam Græce, quam Latine, editi. Est vero magna adhuc circa capita illarum commentationum controversia. Autores enim nonnunquam permutantur, & uni adscribitur, quod adscribi alteri debebat, qua de re videantur Sam. Rachelius in *Introductione in Philosophiam moralem Aristotelis*, & Conringius *in præfatione Interpretum Græcorum super Aristotelis Opus Ethicum*, à Sam. Rachelio editorum. Edidit vero ille hos tres interpretes, è translatione Joh. Bernhardi Feliciani, Helmstadii *in 4to*, anno 1662. Extat & Andronici Rhodii Paraphrasis Græco-Latina, interprete Daniele Heinsio, *in 4to* edita Lugd. Batav. anno 1607. Eustratii ceterorumque *Commentaria in libros Ethicorum* Græce prodierunt in fol. Venetiis apud Aldum, anno 1536. Habuit in animo Joh. And. Bosius novam horum interpretum editionem, sed morte præventus illam non publicavit.

MICHAEL PSELLUS Seculo XImo vixit, qui in Aristotelis libros multos 8 scripsit. Fuit alioquin Pythagoricæ Platonicæque Philosophiæ deditus, uti testatur opus ejus *de Operatione Dæmoniorum*, de quo supra, ejusque *Lyra Pythagorica Diagramma*, quod hodie MStum in Gallia servari testatur Phil. Labbæus *in Bibliotheca nova MStorum fol.* 114. Ejus exstat *Metaphrasis 2. libb. posteriorum analyticorum*, in Latinam linguam conversa ab Emanuele Margunio, Venet. *in 8vo*, apud Juntas, anno 1575. *Commentarius in librum de interpretatione*, Græce editus ab Aldo, anno 1503. *in fol.* & *Commentarii in Physicorum libros*, qui à Joh. Bapt. Camozio in Latinam linguam sunt conversi, Venet. anno 1554. *in fol.*

GEORGIUS PACHYMERIUS, Constantinopoli oriundus, & in Nicænorum 9 sacerdotum numerum cooptatus, claruit sub Michaële & Andronico Palæologis. Fuit epitomator Aristotelis. Nam pene in universam Aristotelis Philosophiam *Epitomen* confecit, quæ à Phil. Becchio, Philosopho & Medico, in Latinum sermonem est conversa, editaque Basil. anno 1560. *in fol.* ap. Frobenium. Becchius ille magnam curam huic operi impendit. Opus illud, in varias partes scissum, variis in locis prodiit, jam Græce, jam Latine, quarum omnium accuratam recensionem instituit Leo Allatius in *Diatribe de claris Georgiis*.

Atque hi sunt ferme celebriores Græci interpretes. Sunt præterea alii quidam, 10 non usque adeo publici & vulgares, neque tam necessarii usus, Porphyrius in *Categorias*

Græce *in 4to* prodiit, Parisiis anno 1543. Latine ex interpretatione Feliciani *in fol.* anno 1566. Ammonii Hermeæ *Commentarius in* 10. *Categorias* Græce Venet. anno 1503. apud Aldum, *in fol.* Ejusdem *Commentarius in* 5. *voces Porphyrii*, Græce in 8. Venet. anno 1545. Extat Dexippi *Defensio prædicamentorum adversus Plotinum*, Latine conversa à Feliciano, *in 8vo*, Paris. anno 1549. Est Theodori Metochitæ *Paraphrasis in Physica Aristotelis*, à Gentiano Herveto in Latinam linguam conversa, *in 4to*, Basil. anno 1549. Aphrodisæi *Problemata*, quorum mentionem supra fecimus, edita sunt Venet. apud Aldum, *in fol.* anno 1503. Ejus Alexandri magnum olim fuit nomen, ut pene non Aristotelicus haberetur, qui non esset Alexandreus. Solent jungi cum Aristotelis *problematibus*, in quæ absolutissimum Commentarium *in fol.* scripsit Ludovicus Septalius.

CAP. X.
DE INTERPRETIBUS ARISTOTELIS ARABICIS.

§. 1. *Arabum diligentia, in Græcorum scriptis, & speciatim Aristotele, lingua sua donandis, commendatur, sed plurimis simul monetur, versiones istas scatere* ψευδερμηνείαις. 2. *Mentione præ aliis digni Averroës*, 3. *Avicenna*, *Alfarabius*, *Jac. Alkindius*.

1 ARABES Aristotelis Philosophiam diligentissime coluerunt. Nam Platonis & Aristotelis libros omnes in suam linguam converterunt, fuitque Aristotelicorum scriptorum major apud illos notitia, quam apud Italos & Gallos. Legendus est Joh. Leo Africanus in *libro de Vitis Philosophorum Arabum*, (mm) quem, è Bibliotheca Florentina erutum, primus edidit J. Henr. Hottingerus, & *Bibliothecario* suo inseruit. Ubi de quodam Johanne Mesue, Chaldæo, refert, illum in linguam Arabicam convertisse Opera Aristotelis. Videatur etiam Hottingerus *in Historia Eccl. Seculi IX.* Plus igitur circa illa tempora Arabica versio viguit, quam ipse Textus Græcus, præsertim cum interdiceretur publice apud Arabes Græcæ linguæ usus. Hinc itaque factum est, ut, Friderici II. tempore, Aristotelis scripta partim de Arabico, partim de Græco, Latina reddita fuerint, qua de re videatur Conringius *Antiquitatum Academicarum Dissertatione* 3. *p.* 95. & *seqq.* Quid in universum de Arabicis illis versionibus sentiendum, docet Salmasius, in *præfatione* ad *Tabulam* Ce-

(mm) De Abennedin. Ibn. Casta, Abn Alhasii, Joh. Leone, aliisque Philosophorum Arabum biographis & encomiastis vernaculis, in *Apparatu ad notitiam reip. literar geographicam*, fusius dicetur. E Christianis, de illorum Philosophiæ studio, & philosophandi ratione, consuli possunt J. Henr. Hottingerus *in Biblioth. Orientali c.* 3. Sam. Schelgvigius *in Or. Inaug. de Philosophia Turcica* (Dant. 1686. *in 4to.*) Gust. Peringerus *in Historia linguæ & eruditionis Arabum* (Upsal. 1694. *in 8vo.*) & *Historia rationalis Philosophiæ apud Arabes & Turcas*, in Acad. Halensi, Præside Joh. Pet. Ludovico, an. 1699. ab Henr. Balth. Seelmanno, Stasfurdiensi, proposita.

Cebetis. *Ambes enim*, ait, *tum temporis, cum e Græcis verterent, magistros illos habuere, qui Græcam istius temporis linguam vix recte intelligerent.* Regnante apud Arabes Abbasidarum familia, sub regno Almamonis, Chalifarum septimi, omnium scientiarum studia floruerunt, tumque certatim in versiones è Græcis incubuerunt, anno à Christo nato 900. cum barbaries summa, tam Græcam, quam Latinam linguam invasisset. Hinc infinitos esse ait in translationibus Arabum errores, & multas sententias falsas Autoribus affictas. Ita in Operibus Avicennæ, è Græcis Dioscoridis & Galeni, falsa sunt interpretamenta. Credibile itaque est, alios Autores non fuisse melius habitos, ut vix nobis promittere possimus, quod nonnulli volunt, è linguæ Arabicæ thesauris notabilem aliquam scientiarum emendationem.

Præcipuus inter Arabes interpretes est AVERROES Cordubensis, cujus exstant 2
in omnia Aristotelis opera commentarii, ex arabica in linguam latinam conversi à Jacobo Mantino, quibus *annotationes* R. Levi Gersonidis *in libros Logicos*, & *notæ* Bernhardini Tomitani *in Averrois & Aristotelis dicta*, additæ, prodierunt Venet. *in 8vo*, duodecim voluminibus, anno 1575. Exstant quoque ejus *in libros Platonis de Rep. paraphrases*, de quibus supra. De Averroë qui plura velit, legat Jac. Gaddium in *libro de scriptoribus non Ecclesiasticis*, *Tomo I. p.* 50. qui & in eodem libro, sub tit. *Aristotelis*, multa de ipso, & ejus interpretibus, congessit. Fuit vero impius homo Averroës, & profanis sententiis plenus. Adversus illum *libros* 46. scripsit Ambrosius Leo, (nn) quos laudat Erasmus *lib.* 10. *Epistola* 29. Sed illi lucem, ut opinor, non viderunt.

AVICENNA itidem Arabs scriptor est, cujus Opuscula quædam *de Logica, de* 3
cælo & mundo, *de animalibus*, *de intelligentiis*, *in fol.* prodierunt, literis antiquis Gothicis; Opera omnia vero cum interpretibus, Venet. anno 1523. Tomis 5. *in fol.* Ejus medica seorsim quoque edita sunt. Spectant huc quoque ALFARABIUS *de intelligentiis*, & JACOBUS ALKINDIUS *de gradibus rerum*, editus *in fol.* Argentor. anno 1532. De Avicenna videatur judicium Rhodigini *lib. antiqq. lectionum*, *cap.* 2. ubi parum honorifice de ipso judicat, ut qui mutilaverit Aristotelis sensus, & multa commentitia in ipsum intulerit. Legendus etiam Gaddius *lib. citato p.* 55. Multum certe turbarunt Arabicæ illæ interpretationes Philosophiam. Multa enim impia per illas invecta, de quibus conqueritur Piccartus *in dissertatione de origine & progressu Philosophiæ Aristotelicæ*, *pag.* 40. 41. 42.

CAP. XI.

DE INTERPRETIBUS ARISTOTELIS LATINIS.

§. 1. *Horum primicerius est Sever. Boëthius.* 2. *Sequuntur hunc longa serie, præter Scholasticos*, Cap. XIII. *enumerandos*, *de quibus generatim hic fertur judicium.*

(G) 3

(nn) Ambrosii Leonis Nolani, *Castigationes in Averroëm* revera Venetiis anno 1517. prodiisse, testis est Jos. Simlerus *in Biblioth. p.* 30. addens, *librum eas esse magnum*, *ac totius Philosophiæ Thesaurum*, *quosdam quasi commentarios in singulos Aristotelis Libros ordine* exhibentem.

tium. 3. *E recentioribus, Aug. Niphus.* 4. *Pet. Pomponatius, doctor Atheismi, quem ipse ac discipulus ejus, Jul. Cæs. Vaninus, nec non Thom. Campanella, dum impugnare videri volunt, infirmis refutantes argumentis, lectori potius commendant.* 5. *Apollinaris Offredus.* 6. *Franc. Vicomercatus* 7. *Joh. Franc. Burana.* 8. *Joh. Paulus Pernumia.* 9. *M. Ant. Majoragius, de cujus etiam scriptis aliis quædam adduntur.* 10. *Ant. Montecatinus.* 11. *Dan. Barbarus.* 22. *Lucil. Philaltheus.* 13. *Dan. Furlanus.* 14. *Lud. Septalius.* 15. *M. Ant. Flaminius.* 16. *Tarquinius Gallutius, plagiarius.* 17. *Philosophi Acad. Lovaniensis.* 18. *Acad. Venetæ (de cujus historia quædam adduntur) Professores.* 19. *Jac. Mazonius, homo indolis & memoriæ portentosæ.* 20. *Franc. Vatablus* 21. *Franc. Toletus.* 22. *Franc. Robortellus, contra Thuani censuram defensus.* 23. *Jac. Schegkius.* 24. *Don. Acciajolus, (Joh. Argyropuli plagiarius) & Felix Accorombonus.* 25. *Andr. Cæsalpinus.* 26. *Nicol. Taurellus.* 27. *Ant. Scaynus.* 28. *Sim. Simonius & Joh. Neldelius.* 29. *Cæsar Cremoninus & Pet. Joh. Nunnesius.* 30. *Philosophi Altorfini, §. 26. etiam jam commendati, Philippus Scherbius (cujus, uti & Aug. Buchneri, Posthumorum editores, nullo usi delectu, obiter notantur,) Ern. Sonerus & Mich. Piccartus.* 31. *Jul. Pallamedes & Joh. Bapt. Bernhardinus, indicum in Aristotelem Scriptores.* 32. *Interpretes Aristotelis diversum sectati sunt institutum, diversaque usi methodo. Herm. Conringii* Laudationes Aristotelis. *Des. Erasmi Roterodami Epistola de scriptis ejus.*

1 SEVERINUS BOETHIUS. Inter INTERPRETES LATINOS principem locum merito obtinet Sever. Boëthius, cujus extant præclari super varia Philosophiæ argumenta Commentarii. Vixit seculo VII. jam barbariem trahente sermone Latino, Cassiodori æqualis. Ejus Opera omnia, quorum maxima pars ad Logicam doctrinam pertinet, edita sunt junctim *in fol.* Basil. ap. Henr. Petri, anno 1570. Genere fuit illustris, de quo videri potest prolixe *præfatio* Petri Bertii ad Rutgerum Boetzellerium ab Asperen, quæ præmittitur editioni variorum Operis *de consolatione Philosophiæ*, (oo) Lugdun. Batav. ex officina Hackiana, anno 1671. *in 8vo*, cum integris notis Sitzmanni & Vallini. In hac præfat. enarrantur omnia ejus Opera, quæ scripsit in Logicis, Rhetoricis, Arithmeticis, Musicis, Geometricis, Metaphysicis, Mechanicis. *Hujus*

(oo) Non possum *h. l.* laude defraudare debita, quam ingenti cum delectatione, per multos jam annos, volvi ac revolvi, metaphrasin librorum Boëthii *de Consolatione Philosophiæ* Germanicam, longe elegantissimam, quæ ἀνωνύμως Solisbaci an. 1667. *in 12mo* prodiit, Autorem vero agnoscit virum illustrem, & omnigena eruditione famam adeptum jampridem immortalem, Christ. Knorrium a Rosenroth, Silesium, Ministrum Aulæ Solisbacensis principem. Hanc certe, tum ob prærogativas alias haud vulgares, tum ob metra vernacula, Boëthianis ferme superiora, & nulli non Poëtarum Germaniæ modernorum palmam venustatis ingeniosæ, inque Autoris mente accurate exprimenda felicissimæ, dubiam redditura, omnibus aliis Boëthii versionibus cum Chr. Henr. Pastelio (*in Observatt. in Periocham de Junonis calliditate Homericam p.* 480.) præferre nullus dubito.

Hujus viri magna fuit eruditio, Caſpare Barthio judice, *lib. 17. c. 13. Adverſ.* Ejus '*Ingenium neque ante ſe multos, neque poſt ſe aliquem toto Romani Imperii tempore habuit ſimilem.* Plura illo loco de Jani Bernartii & Theod. Sitzmanni editionibus invenies, qui in libros ejus *de conſolatione Philoſophiæ* commentati ſunt. Idem, *libro 24. c. 15. flumen Romani ſermonis apud hunc fere ſolum remanſiſſe*, judicat. Legatur elegantiſſima Epiſtola, quam Caſſiodorus *l. 1. variarum num. 45.* Boëthio inſcribit. Scaliger *l. 6. Poët. c. 5.* de Boëthio ita judicat: *Valla docet Boëthium Latine loqui, at Boëthius Vallam bene ſapere.*

Recenſebimus nunc, è Latinis recentioribus, potiores Interpretes & Commenta- 2
tores. Omnium enim inire numerum res noſtri laboris non eſt. Parum curamus illos, qui in tenebris ſeculi Barbari in Ariſtotelem quicquam commentati ſunt, quanquam tamen in iis delectus etiam aliquis habendus eſt. Nam Scholaſtici Doctores, quos hæc ætas tulit, non ſunt in univerſum ſpernendi, de quibus, poſt enumeratos Latinos Interpretes, pluribus agemus. Licet enim ætate hos præcedant, præferendi tamen ſunt, qui preſſius Ariſtotelis veſtigia ſequuntur, à quibus magno ſæpe intervallo abſunt Doctores Scholaſtici. Non defuerunt, qui in utramque partem de illis diſputarunt. Extant Epiſtolæ mutuæ Joh. Pici Mirandulani & Hermolai Barbari, quorum ille Scholaſticos Doctores defendit, hic impugnavit. Recudi fecit Epiſtolas illas in Germania Philippus Melanchthon, adjectis diſpoſitionibus. Sed Hermolaus Barbarus potius Latinitatem ſpectabat, quæ in hoc argumento attendenda non erat. Sed de iis plura in ſequentibus. Nunc interpretes videamus.

AUGUSTINUS NIPHUS. Philoſophus pro tempore clariſſimus fuit, cujus 3
extant varia ſcripta, neque cultu ſermonis ille deſtitutus. Extant *Commentarii in Ariſtotelis 8. libros Topicorum*, editi Venet. *in fol.* apud Hieron. Scotum, anno 1559. *Expoſitio in Ariſtotelis Elenchorum librum*, quæ prodiit itidem Venet. apud eundem, anno 1567. *in fol. Commentarii* in plures alios Ariſtotelis libros; *Expoſitiones* in ejus *Metaphyſica*, quæ prodierunt Venet. *in fol.* anno 1547. *Commentarius in libros de animalibus* ibidem, item *in libros de anima*, Venet. apud Juntas, anno 1544. *in fol. Commentarius in parva naturalia in fol.* apud eosdem, anno 1540. *Commentarius in Meteorologica*, Venetiis anno 1559. *in fol.*; *in libros 8. Phyſicorum*, Venet. *in fol.* anno 1543.; *in librum de Interpretatione Expoſitio* Venet. anno 1537. *in fol. in libros poſteriorum Analyticorum, in folio*, Venet. anno 1553.; *in lib. 3. Rhetorices Ariſtotelis, in fol.* Venet. anno 1537. Hæc fere ſunt Opera illa, quæ in Ariſtotelis libros ſcripſit Niphus. De ceteris ejus Operibus agemus, cum ad argumenta illorum pervenimus.

PETRUS POMPONATIUS. Omnes, me quidem iudice, 'argutia ſuperavit 4
Pomponatius, qua abuſus etiam ultra, quam par eſt, videtur. Inter primos fere ille eſt, qui Atheiſmi ſemina ſparſit, prodiit ex ejus ſchola Jul. Cæſ. Vaninus, extremo ob Atheiſmum ſupplicio affectus, cujus ſententia & hypotheſes in *Dialogis* conſpiciuntur, qui cum privilegio Regis Chriſtianiſſimi prodierunt, cum ipſe titulus *Deam*

Natu-

Naturam præferat, quæ verba in ipso privilegio repetuntur. Atque hic perpetuo Dialogo inter se & Pomponatium sermonem instituit. Ita enim solent procedere hujus nequitiæ professores, ut, sub reciproci sermonis involucro, cum objectiones injiciunt, doctrinæ suæ interiora proponant. Moventur illic dubia, & segniter respondetur, dum vel ad autoritatem Ecclesiæ confugiunt, vel ad alia argumenta dubiis inferiora. Vaniniana illa argumenta notari tamen possunt in Thomæ Campanellæ *Atheismo Triumphato*. Eandem viam insistit Pomponatius, omnium magister, è cujus pharetra omnia illa tela desumta sunt, quibus nunc utuntur Spinosæ & Hobbesii, & quicunque in uno illo ludo ad nequitiam docti sunt. Vel unus ejus *liber de Incantationibus* multa producit ad hoc argumentum facientia. Acutissime è principiis peripateticis disputat, objectiones formando, iis respondendo, ac alias iterum Objectiones, Objectionumque responsiones, superinducendo. Scripserat autem librum illum, occasione quorundam obsessorum, quorum ille actiones ad ἐνεργείας quasdam occultas naturales reducere voluit, quæ ejus verissima sententia fuit, quam incrustavit specie autoritatis Ecclesiasticæ, cujus censuræ ille omnia sua subjecit, ultro ipsi reformationem thesium suarum concedens. Extat etiam ejus *de immortalitate animarum* Tractatus, quem ego nunquam vidi. Alioquin & in Aristotelem Commentarii aliquot ab eo scripti sunt. Extant quoque ejus *Dubitationes*, Venet. *in fol.* anno 1553. editæ, in quibus multa Aristotelis illustrat. Ego vero nihil ejus, præterquam *de Incantatione librum*, legi.

5 APOLLINARIS OFFREDUS. Celebris ille in Aristotelis præsertim Analytica Commentator, magna diligentia omnia evolvit. Fuit ex illustri familia apud Cremonenses, unde prodierunt viri, non armis solum, sed & literis, illustres, consiliis quoque publicis apud Italiæ Principes admoti. Hujus quoque familiæ fuit Offredus de Offredis, celebris JCtus. Hujus Apollinaris nostri passim meminerunt Historici Itali. Erat enim Medicus & Philosophus præstantissimus, qui famam suo tempore magnam spargebat. Ejus extant *Commentaria* absolutissima *in posteriora Analytica*, una cum *quæstionibus in posteriorum Analyticorum librum I.* In Aristotelis sensibus penetrandis argutus fuit. Ita autem disposuit Commentaria sua, ut primum Aristotelis verba evolveret, atque thesin veram ostenderet, deinde quæstionibus disputationibusque, tam in ipso Aristotele, quam in Interpretibus ejus, inquisitis, omnia illustraret. Edidit Commentarium illum Thomas Vachellius, Bibliopola, Cremonæ anno 1551. impensas subministrante Christophoro Præconio. Ejus Operis Historiam recensuit Joh. Ant. Honoratus *in præfat.* Multa de istius viri laudibus scripsit Hieron. Vida, Poëta Italus. Scripti sunt plures ab illo Commentarii, *in librum Aristotelis de anima*, pluresque alii, quos typis paratos esse ait Honoratus, in dicta *præfat.* ubi illos brevi edendos promittit. Sed nunc quidem dicere non possum, an illi, & quando, prodierint. (pp) Rariores enim illi libri sunt, neque nunc facile in Bibliothecis comparent. FRAN-

(pp) Apollinaris Offredi *Comment. in Lib. Aristotelis de Anima* impressum esse, testatuur Jos. Simlerus *in Biblioth. p. 5.*

FRANCISCUS VICOMERCATUS. Mediolanenſis ille fuit, & Pariſienſis Academiæ Prof. Commentator Ariſtotelis celeberrimus. In varios Ariſtotelis libros ſcripſit, quibus ille diligentiam ſingularem impendit. Nam fontes ipſos curioſe rimatus, adhibitis in conſilium Græcis Interpretibus, id operam dedit, ut mentem Ariſtotelis accurate indagaret. Verſiones depravatas Ariſtotelis ipſe correxit, imo alias ſubſtituit. Adduxit præterea, quæ ornamento eſſe poterant, ut ſuperarit omnium, tam Græcorum, quam Arabum, induſtriam. Denique & hoc in ipſo laudandum eſt, quod cultiori ſermone Philoſophica dogmata proponat. Ejus extant *Commentarii in* 8. *libros Phyſicorum Ariſtotelis*, quos ipſe è Græco in Latinum convertit; Græcæ enim linguæ peritiſſimus fuit, & Philoſophiam Pariſiis Græce profeſſus eſt. Prodierunt Venet. apud hæredes Hier. Scoti, anno 1584, *in fol.* Ejusdem extant *Commentarii in libros Meteorologicorum Ariſtotelis*, quos ipſe etiam è Græco in Latinum convertit, editi Venet. *in fol.* apud Hier. Scotum, anno 1565. Addita eſt ipſius Autoris præfatio, in qua conſilium Commentationum ſuarum exponit. Extant *Commentarii in Ariſtotelis lib.* 3. *de anima*, editi Venet. *in fol.* apud hæredes Hier. Scoti, anno 1574. Addita eſt ejusdem *de anima rationali Peripatetica* Diſſertatio. 6

JOHANNES FRANCISCUS BURANA. Veronenſis ille fuit, optimusque Philoſophus, qui in Ariſtotelis *libros priorum Analyticorum* perſpicaciſſimos Commentarios ſcripſit, librosque ipſos è Græco in Latinum ſermonem ipſe convertit. Additi ſunt Hieronymi Bagolini, Veronenſis, in eosdem libros *breves Annotationes.* In hoc viro illud laudandum eſt, quod ſumma diligentia omnium Interpretum & Commentatorum Græcorum, Arabum, Latinorum, explicationes & ſententias congeſſerit, ſua addita cenſura & judicio. Editi ſunt illi Commentarii Venet. apud Hier. Scotum, anno 1567. 7

JOH. PAULUS PERNUMIA. Fuit ille Medicus Philoſophusque Patavinus, cujus extat *Ariſtotelis Philoſophia naturalis, ordine definitivo tradita, quod à nullo hactenus factum* (ita titulus habet). Liber ille in tenebris latitaverat, à tineis fere conſumtus, quem in lucem protraxit Simon Galignanus de Carera, ſuisque typis publicavit Patavii, anno 1570. *in fol.* Inſcripſit autem Opus Johanni Sambuco. 8

MARCUS ANTONIUS MAJORAGIUS, vir, cujus hiſtoria vel ex Orationibus ejus nota eſt, magnæ doctrinæ, Philoſophusque cultiſſimus. Linguæ Latinæ nitor ſingularis in illo fuit, quod vel ex libello ejus poſthumo patet, quo caſtigat cujusdam Gaudentii Merulæ Latinitatem. Hujus extant varii Commentarii in Ariſtotelis libros, *in libros ſcil. de Cœlo*, Baſil. *in fol.* apud Oporinum, anno 1554. & *in libros de generatione & interitu*, *in fol.* ibidem editi. Multa ſunt ab illo viro ſcripta, quæ lucem non viderunt, quæque in Bibliothecis virorum doctorum paſſim latitant MScripta. Memini ab illo elegantem *Commentarium in quatuor Georg. Virgilii libros* ſcriptum, quem ſervat Bibliotheca Gudiana. 9

ANTONIUS MONTECATINUS. Ferrarienſis ille fuit, cujus extant *Commentarii in 8tavum Ariſtotelis Naturalium librum.* Ita vero Commentarios ſuos inſti- 10

tuit, ut primum ponat argumentum textus, huic ſubjungat Textum Græcum cum Verſione Latina, additis in margine variis lectionibus, illis ſubjungit Explanationem uberiorem, Explanationi deinde ſcholia. Impreſſus eſt liber ille Ferrariæ, apud Benedictum Mamarellum, anno 1591. *in fol.* Edidit idem *Commentarium in librum Ariſtotelis de anima*, adjunctis *ſcholiis, quæſtionibus & digreſſionibus in Averröem*, *in fol.* Ferrariæ anno 1576.

11 DANIEL BARBARUS. Patritius ille Venetus fuit, vir doctiſſimus. Scripſit multa varii argumenti, & inter illa *Commentarium in Porphyrii Iſagogen*, qui editus eſt Venet. *in 4to.* apud Aldum, anno 1542.

12 LUCILIUS PHILALTHEUS. Medicus ille fuit & Philoſophus, qui multa Ariſtotelis convertit in Lat. ſermonem, cujus ille culturam magni fecit; quod teſtantur Epiſtolæ ejus, plane ad Romanæ Latinitatis genium ſcriptæ, de quibus ſupra diximus. Ejus extant *Commentarii in libros Ariſtotelis de Cœlo*, qui prodierunt Venet. in fol. ap. Valgriſium, anno 1565.

13 DANIEL FURLANUS, Cretenſis, è gente mendaci; Philoſophus tamen doctiſſimus, quod oſtendunt *Commentarii* ejus *in Theophraſti Opera*, è Pinelli Bibliotheca editi, de quibus ſupra egimus. Is ſcripſit *Commentarium in Ariſtotelis librum de animalibus*, & *problemata* ejusdem, qui prodiit Venet. in 8. anno 1574.

14 LUDOVICUS SEPTALIUS Medicus ille fuit & Philoſophus maximi nominis, cujus extant multi libri Politici argumenti, inter quos eſt ille, quem *de ratione ſtatus* ſcripſit Italico ſermone, ſed in Latinam linguam converſum edidit Joh. Garmerus, Poliater Hamburgenſis. Edidit & *in Ariſtotelis Problemata Commentarium*, uberrimum & locupletiſſimum, multa rerum varietate refertum, & variis diſquiſitionibus diſputationibusque phyſicis inſtructum. Prodiit Francof. anno 1602. *in fol.*

15 MARCUS ANTONIUS FLAMINIUS. Vir ille doctiſſimus, Poëta quoque Latinus elegans, Italus fuit, cujus, præter Poëmata, extant varia Opuſcula, interque illa *Paraphraſis* quædam *in Ariſtotelis libros de prima Philoſophia*, edita *in* 8. Pariſ. anno 1547.

16 TARQVINIUS GALLUTIUS. Jeſuita ille fuit. Scripſit varios libros, ſtylo cultos, quod teſtantur ejus *Orationes*, quæ de ſingularibus & elegantibus argumentis ſcriptæ in lucem prodierunt. De iis dictum alio loco. Ceterum in Philoſophia non usque adeo virum ſe oſtendit, non indoctus ille quidem, ſed in argumento, quod tractavit, multa aliis ſublegit. Edidit ille *Commentarium in Ethica Ariſtotelis*, una cum eorundem Interpretatione Latina, qui prodiit duobus Voluminibus *in fol.* Pariſ. ap. Cramoiſios, anno 1632. & 1645. Ille, ut magnificum pararet Opus, omnium quercus excuſſit. Quod Textus explicationem attinet; è Gifanio, doctiſſimo *Ethicorum* Ariſtotelis Interprete, pleraque exſcripſit. Quæſtiones, quas adjecit, pleræque è Scholaſticis ſunt congeſtæ.

17 LOVANIENSES. Edita ſunt in Ariſtotelis libros Commentaria ab integris Collegiis, & habemus talia multa. Rarior vero eſt Commentarius, quem in *Iſagogen* Por-

Porphyrii, & in omnes libros Ariſtotelis de Dialectica, ediderunt Philoſophi Academiæ Lovanienſis, cujus 3tia editio prodiit Lovan. anno 1568. *in fol.* ap. hæredes Arnoldi Birckmanni. Illorum Lovanienſium mentionem facit Pet. Joh. Nunneſius, in *Oratione de cauſis obſcuritatis Ariſtotelis, ejusque remediis.* Sed eodem in loco, & laudat illos, & vituperat. Nam, cum l. c. dicit, quod multa addita fuerint, & obſervata à nonnullis in Ariſtotelis libros, per ſe obſcuros, laudat Lovanienſes, qui in Logica rationem definiendi & dividendi accuratiorem tradiderint. In eodem autem libro *pag.* 234. ait, Lovanienſes *accuratius aliquid in Commentariis ſuis ſcribere magis voluiſſe, quam potuiſſe.* Laudat & illic civem ſuum Joh. Gelidam, quem vocat *doctiſſimum Philoſophum, & in Ariſtotele multum exercitatum*, qui addiderit multa, quæ deeſſent Ariſtoteli, detraxerit, quæ redundarent, quem tamen ego nunquam vidi.

ACADEMIÆ VENETÆ Profeſſores. Multæ ſunt in Italia à viris Principibus 18 inſtitutæ Academiæ, quas ita vocant, quarum quidem non illa dignitas eſt, quæ ap. Germanos. Neque enim jurisdictione gaudent, aut privilegiis ſunt munitæ, ſed ſunt ſocietates virorum doctorum, vel ad omnes ſcientias, vel ad aliquas excolendas, inſtitutæ. Talis Academia inſtituta erat Venetiis à Friderico Baduario, qui in Germania pro Veneta Rep. Legati munere fungebatur. Quicquid itaque ab Academicis illis in univerſum, vel ab uno, ſcribebatur, nomine omnium edebatur, ac ſunt permulti optimi libri, ſed qui raro ad nos perveniunt, ab his Academicis editi. Talis eſt *explanatio nova Topicorum Ariſtotelis*, anno 1559. edita, typo eleganti Venetiis. Ex eadem Academia prodierunt multa alia, imprimis Federici Delphini, Medici & Philoſophi, *de fluxu & refluxu maris Tr.* quem ediderunt Medici Academiæ Venetæ. In cujus libri præfatione plura habentur de inſtitutione & conſilio hujus Academiæ.

JACOBUS MAZONIUS. Portentum hominis fuit, Philoſophus ſuo tempore 19 ad omnem palæſtram paratus, magna cum laude docuit, Diſputator promptiſſimus & acerrimus. Nam 5197. *placita* Ariſtotelis & Platonis pro theſibus publice propoſuerat, quibus Ariſtotelem & Platonem defendebat, omnium exſpectans tela, omnes in pugnam vocans. Cum objiceretur illi, quod Doctoris titulo careret, & ſeptem annos ſibi præſcribi videret, ſex menſes poſtulavit, quibus elapſis, cum ſtupore omnium ad omnia quæſita reſpondit. Integras ex Ariſtotele paginas memoriter recitavit. Mille aureorum ſtipendio conductus à Cardinali Aldobrandino, ut Philoſophiam Ariſtotelis in Gymnaſio Romano profiteretur, ſibi ipſi vitam præcipitavit, ultra conſuetam in cibis temperantiam lautioribus epulis admotus. Scripſit ille varia, & inprimis laboravit in conciliando cum Ariſtotele Platone. Perpetua ipſi cum Franciſco Patricio lis fuit, illo Ariſtotelem impugnante, hoc Mazonio defendente, ac, niſi ſcribendi finem feciſſet Patricius, ille reſpondendo nunquam fuiſſet fatigatus. Extant ejus *in Ariſtotelem, & Platonis univerſam Philoſophiam, præludia*, edita Venet. in fol. anno 1597. Ubi & ille demonſtrat, Platonis Ariſtotelisque principia ex uno eodemque fonte hauſta. Plura de Mazonio videantur ap. Erythræum *in Pinacotheca I. p.* 65-68.

FRANCISCUS VATABLUS. Hunc Hebræi ipſi Lutetiæ Hebraicas literas 20

profitentem admirati ſunt. Circumferuntur ejus *notæ in V. T.* ab auditoribus è prælegentis ore exceptæ. Nam ipſe, ſive naturali pigritia, quæ ipſi exprobrata eſt, ſive morte præventus, nihil omnino ſcripſit. Teſtatur hæc de ipſo Thuanus, ad annum 1547. Multa ex Ariſtotele in linguam Latinam tranſtulit, ac ſuperſunt aliqua ejus *Scholia* cum *Paraphraſi* in libros 8. Phyſicorum, quæ edita ſunt *in fol.* Pariſ. anno 1531.

21 FRANCISCUS TOLETUS, Cordubæ natus in Hiſpania, & Philoſophiæ Profeſſor in prima adoleſcentia factus, multa ſcripſit in Ariſtotelem, aliis multum laudata. Meminit ejus Thuanus ad annum 1596. Extant ejus *Commentaria in lib. 8. Phyſicorum, una cum quæſtionibus*, Venet. 1573. *in 4to* edita, it. *in librum de generatione & corruptione*, ibidem excuſa; *Commentaria in Logica Ariſtotelis, una cum quæſtionibus, in 4to*, Colon. anno 1583. ac *in libros de anima Commentaria*, Colon. *in 4to*, anno 1576.

22 FRANCISCUS ROBORTELLUS. Si judicium Thuani audimus, *ad annum 1567. magno* ille *cum ſtrepitu Patavii & Bononiæ profeſſus, majorem de ſe opinionem excitavit, quam implevit*; quod quidem judicium ego paulo acerbius putem. Nam quæ ſcripſit in libros Ariſtotelis *de Poëtica* & *Rhetoricis*, non ſunt adeo contemnenda. Multum enim illis boni ineſt, præcipue *Commentariis Rhetoricis*, in quibus multa de figuris occurrunt, de dictionis charactere, alias non obſervata. Invidiam, ut puto, ipſi concitarunt controverſiæ inter illum & Scaligerum agitatæ, in rebus philologicis, cum quo ille comparandus non erat. Scripſit & *in Politica Ariſtotelis Diſp.* Venet. *in 4to* editas.

23 JACOBUS SCHEGKIUS. Vero ille cognomine *Deginus* dictus, cum hoc Patris agnomine iſtud permutavit. Prof. fuit Tubingenſis, Ariſtotelisque Philoſophiam ſingulari cura excoluit. Medicæ Artis Doctor factus, nunquam Medicinam exercuit; ſed continuis lucubrationibus & meditationibus in cæcitatem incidit, & ex eo tempore majorem ſtudiis, quam antea, operam impendit, in lucem edens libros, cum ipſe luce careret. Optimos enim libros conſcripſit, tam Philoſophicos, quam Medicos. Nam *in Philoſophiam naturalem Ariſtotelis Diſputationes* ſcripſit. Ex Ariſtotelis *libris de anima*, & Simplicii *Commentariis*, interpretationes excerpſit. Ariani *Diſſertationes in Epictetum* Latine vertit. Edidit *libros 15. de Demonſtratione*, qui loco Commentarii locupletiſſimi ſunt, in *duos poſteriorum Analyticorum libros*. Addidit *Commentaria* cum *annotationibus & repetitionibus in Organi Ariſtotelis libros, ad artis partem analyticam pertinentes, in librum de Categoriis, de interpretatione, & duos Analyticorum priorum*. Scripſit item *Commentarium in Libb. 7. & 8vum Topicorum, quibus perfecta & abſoluta definiendi ars tractatur*. Scripſit etiam Theologicos libros Eriſticos, & Medicos plurimos, quorum titulos, cum reliqua ejus vita, vide ap. Melch. Adamum *in Vitis Medicorum Germanorum*, in vita hujus Autoris, *p.* 290-301.

24 DONATUS ACCIAJOLUS, vel Accievolus, celebris Ariſtotelis interpres, Florentinus, ſcripſit in *Ethica* & *Politica* Ariſtotelis. Politica impreſſa ſunt Venet. anno 1566. *in 8vo*, ſi recte memini, una cum *Ethicis*. Fuit præterea vir in rep. occupatiſſimus.

mus. Multa Plutarchi convertit. *Caroli M.* quoque *Vitam* scripsit, quæ solet addi *Vitis* Plutarchi. Vehementer illum laudant Jacobus Piccolomineus, & Erasmus quoque in *Ciceroniano* suo. Refert de illo Vossius, *l.* 3. *de Historicis Lat. p.* 624. *Editionis novissimæ*, fuisse illum auditorem Johannis Argyropuli, Byzantini, qui multa Aristotelis, sub *παλιγγενεσίαν* literarum, in Latinam linguam convertit, Romæque ejus Opera prælegit, & *Commentaria, in Nicomachica Aristotelis*, non Acciajoli esse, sed prælectiones Argyropuli, ab Acciajolo descriptas, inque lucem emissas. Addi huic potest Felix Accorombonus, qui itidem fuit Commentator & interpres Aristotelis, inque *Ethica Nicomachica* Aristotelis *Commentarium* scripsit. Scripsit & de *Controversiis inter Platonicos, Aristotelicos & Galenum*; qui liber, una cum aliis ejus, editus est *in fol.* Romæ, anno 1603. Scripsit & librum, cui tit. *Vera mens Aristotelis, & dilucidissima in omnia Aristotelis opera explanatio*; qui cum priori prodiit. Patria Eugubinus fuit.

ANDREAS CÆSALPINUS, Aretinus, Medicus & Philosophus suo tempore 25
celebris. Scripsit *quæstionum Peripateticarum libros* 5. ad Fr. Medicen, Hetruriæ Ducem. Fuit Prof. Academiæ Pisanæ. Liber editus est Venet. ap. Juntas, anno 1593. *in 4to.* Continentur in illo variæ quæstiones Physicæ, præprimis ex Aristotele deductæ, quibus immiscentur nonnullæ Logicæ & Metaphysicæ. Adjicitur libellus, qui inscribitur: *Dæmonum investigatio peripatetica*, ad Pet. Jac. Borbonium, Archiepiscopum Pisanum, ubi è principiis Aristotelicis de dæmonibus agit, ac Galenum refutat, in credendis dæmonibus plane non superstitiosum.

NICOLAUS TAURELLUS. Fuit ille Medicus & Philosophus Altorfinus, 26
maximi, cum viveret, nominis. Habuit Academia Altorfina præstantissimos semper viros, præprimis Philosophos, qui solida semper principia sectati fuerunt, & Aristotelicam doctrinam, veteresque Philosophos, dogmatibus suis expresserunt. Cæterum Taurellum hunc Cæsalpino subjungo, quod ipsius insolentiora dogmata discusserit singulari libro, cui tit. *Alpes Cæsæ.* Scripsit & *de mundi æternitate* peculiarem librum, quo omnium veterum Philosophorum argumenta inter se confert. Scripsit & alia quædam contra Piccolomineum, *Discussiones sc. Physicas de mundo*; it. *Discussiones Physicas & Metaphysicas de cœlo, adversus eundem.* Adde his *Triumphum Philosophiæ, sive Metaphysicam philosophandi methodum*, qua, è notitiis menti inditis, firmissimas demonstrationes deducere laborat. Scripsit & alia Medica, de quibus videatur Melch. Adami in *Vitis Medicorum Germanorum*, *p.* 403. 404.

ANTONIUS SCAYNUS. Etiam ejus extant commentationes in Aristotelis 27
quædam libros. Fuit Salodiensis, ex agro Brixiano. Scripsit *Expositionem in 8. Aristotelis Physicorum libros*, quæ edita est Francof. anno 1607. *in 4to*, *Commentarium in libros Metaphysicῶν Aristotelis*, qui prodiit Romæ *in fol.* anno 1587. *Paraphrasin in Aristotelis libros de anima*, cum *Annotationibus*, quæ edita est *in fol.* anno 1599. & *in Politica Aristotelis Paraphrasin*, cum *Annotationibus & dubiis, aliisque Dissertationibus de argumentis civilibus*, lingua Italica, Romæ *in 4to*, anno 1578.

28 SIMON SIMONIUS, Lucensis Italicus, exulavit è patria ob religionem profugus. Lipsiam enim concessit, ubi Academiam illam docuit ἀριστοτελίζειν, ac exemplo suo, & præceptis, ad solidiorem Philosophiam Analyticam viam monstravit. Multæ illi cum Jac. Schegkio fuere controversiæ, etiam in religionis negotio, qui tamen nimis indigne se ipsos tractant, cum uterque fuerit Philosophiæ maximo decori. Scripsit ille *Commentarium* in *Ethica* Aristotelis, qui prodiit Genevæ *in 4to*, anno 1567. apud Crispinum. Scripsit & in Aristotelis *librum de sensuum instrumentis, & de his, quæ sub sensum cadunt*, & alium *Commentarium in librum* ejus *de memoria & reminiscentia*, qui prodiit Genevæ, ap. Crispinum, *in fol.* anno 1566. Ex ejus schola prodiit Joh. Neldelius, doctior præceptore discipulus, uti judicat Conringius. Fuit & ipse Profess. Acad. Lipsiensis. Ejus extat præclarus liber, cui tit. *Institutio de usu Organi Aristotelici in disciplinis omnibus*, cujus postrema Editio Helmstadii prodiit *in 4to*, anno 1666. cura M. Henrici Crellii, & cum præfatione Herm. Conringii, qui egregium ipsi Elogium suspendit. Quanquam in Arte Analytica in multis ab illo se dissentire dicit, de qua plenius se acturum in ipsa *Arte* sua *Analytica* promisit, quæ tamen lucem hactenus non vidit, & fortassis non videbit.

29 CÆSAR CREMONINUS. Fuit in Academia Patavina Philosophiæ Prof. cujus exstat egregius liber *de Pædia Aristotelica*, quo continetur Introductio ad Aristotelis naturalem Philosophiam, & quasi διατύπωσις universæ Physices Peripateticæ. Additur *explanatio proœmii librorum de Physico auditu.* Prodiit ille liber Patavii, apud Melch. Novellum, anno 1569. *in fol.* Digni sunt isti libri, qui diligenter legantur. Pauci enim sunt, qui παιδείαν Aristotelicam tractarunt. Hic quidem speciatim ad Physicam se restringit; Nunnesius autem, cujus supra facta est mentio, magis se diffundit, cujus utilissimus liber est, quem *de curriculo Philosophiæ Peripateticæ* scripsit. Elegantissima est ejus *Oratio de causis obscuritatis Aristotelis, earumque remediis*, in qua ingenue defectus Philosophiæ Aristotelicæ notat, neque laudes ejus dissimulat. Plenior ejus editio est, quæ *in 4to*, prodiit, Helmstadii anno 1667.

30 PHILOSOPHI ALTORFINI. E Germanis præcipua laude afficiendi sunt Altorfini, ut qui Philosophiam Aristotelicam præclaris ingenii monumentis illustrarunt, Philippus Scherbius, Ernestus Sonerus, Michael Piccartus, quorum extant Scripta varia, eleganti ingenii acumine & stylo non inculto scripta. Breviores illorum Disputationes & Theses publicatæ sunt uno fasciculo a Joh. Paulo Felwingero, Metaphysices & Logices in Altorfina Academ. Professore, Norimbergæ, anno 1644. *in 4to.* Inter quas est elegantissima Scherbii *Disputatio pro Philosophia Peripatetica adversus Ramistas*, adeo brevis, nervosa, elegans, neque sine flore Eloquentiæ, ut vel vasto libro accuratius aliquid scribi non posset. Adduntur variæ Scherbii & Soneri *Orationes.* Prodierunt etiam ejusdem Scherbii Disputationes quædam, sub tit. *Thesium Philosophicarum* editæ, & in unum corpus redactæ, Helmstadii *in 4to* anno 1659. Inter quas prima est *de libris Aristotelis Acroamaticis & Exotericis*, qua in compendium

dium trahuntur, quæ Octavianus Ferrarius integro libro produxerat. Editus quoque fuit Philippi Scherbii *Commentarius poſthumus in Ariſtotelis libros de Rep.* Francof. anno 1610. Sed ille plane non reſpondet famæ iſtius viri; ex ſchedis enim auditorum hoc, quicquid eſt notarum, collectum fuit, quod editum eſt è Schönwetteris, Bibliopoli, ut fieri plerumque ſolet, cum hæredes, lucri captandi cauſa, omnia, quæ poſſunt, ſcripta corradunt, & Typographi facile ſumtus & opera impendunt. Quod vel videas ex Aug. Buchneri ſcriptis, quorum multa in viri iſtius opprobrium eduntur, uti Joh. Barclaji *Icon animorum*, cum ejus *Notis* plane puerilibus, & ad tyrocinia ſcholarum relegandis. Queſtus eſt ea de re nuper Georg. Caſp. Kirchmaierus in ſingulari programmate. Michaëlis Piccarti multa quoque extant doctiſſima, inprimis aureus ille *in Ariſtotelis Politica Commentarius*, ubi ille veros Ariſtotelis ſenſus enucleate exponit, ac confert cum interpretibus & commentatoribus. Optima ejus editio prodiit Jenæ, anno 1659. *in 8vo.* Vir ille non ſolùm Philoſophiæ, ſed & Philologiæ, peritiſſimus fuit, quod oſtendunt ejus *Pericula Critica* (exiguus libellus), à Joh. Sauberto Jun. denuo publicata, Helmſt. 1663. *in 4to.* Exſtant & ejus *Orationes* varii & ſingularis argumenti, inter quas una eſt *de Origine Germanorum*, qua oſtendere laborat, Germanos eſſe Perſarum fratres, argumentis profecto non futilibus, quanquam Chriſtoph. Ad. Rupertus, ejusdem Academiæ Prof. illam opinionem ſe refutaturum, in quadam ad Georg. Richterum Epiſtola, minetur, quem tamen Richterus, Piccarto conſentiens, in aliam ſententiam adducere laborat. Ejusdem viri doctiſſimi extat *Iſagoge in lectionem Ariſtotelis*, elegans libellus, quo carere non poteſt, qui ſolidioris Philoſophiæ cultor eſt. Scripſit illam juvenis, ideoque quadam parte deficit, ac optandum ſane fuiſſet, ut à viro fuiſſet ſuppleta. Queritur de eo Conringius, qui præfationem ultimæ editioni præmiſit, in qua quanquam multa apud Piccartum eſſe dicit, â quibus ipſe diſſentiat, præcipue in Politicis, unicum tamen in hoc genere ſcriptorum laudat & agnoſcit. Habetur in illo libro, ut Titulus promittit, *Hypotypoſis totius Philoſophiæ Ariſtotelis*, qua ſeries & ordo librorum, ſcopus & ſubjectum, diviſio in capita, breviter & ſuccincte proponuntur. Iteratam ejus editionem procuravit Johannes Conradus Durrius, Theologiæ & Philoſophiæ Moralis in Acad. Altorf. Prof. cujus præmiſſa quoque eſt præfatio. Additur & Piccarti *Oratio de ratione interpretandi.* Editus eſt liber Altorfii, anno 1565. *in 8tavo.*

JULIUS PALLAMEDES, Medicus. Imponemus tandem finem Commentatoribus Ariſtotelicis, quanquam non omnes enarraverimus. 31 Superſunt Commentarii adhuc multi, nemini ignoti, tam ab integris Collegiis, quam à Philoſophis ſingularibus ſcripti. Cui ignota ſunt Franc. Piccolominei, Franc. Zabarellæ, Pet. Fonſecæ Conimbricenſium, Mexicanorum &c. Opera? Sed de iis, cum ad ſpeciales diſciplinas perventum erit, fuſius dicemus. Subjungimus vero hunc *Pallamedem* Commentatoribus Atiſtotetilis, qui Indicem ſcripſit in Ariſtotelis libros *Phyſicorum, Metaphyſicorum & Ethicorum*; Titulus libri eſt: *Tabula, ſive Compendium, explicans*

omnia

omnia ea, quæ in Ariſtotelis & Averrois Libris de naturali, morali ac divina Philoſophia tractari poſſunt; nec non de generatione ac hiſtoria animalium brevis Epilogus. Editus eſt liber Venet. anno 1571. *in fol.* apud Juntas. Indices tales utiliſſimi ſunt; illorum enim ſubſidio indagari interdum aliqua poſſunt, quæ alias induſtriam noſtram fugerent. Sed modicus admodum ille Index eſt, & fortaſſis à JOH. BAPT. BERNHARDINO in *Seminarium* ſuum collatus; nemo enim hactenus mihi innotuit, præter duos illos, qui Indicem in Ariſtotelem confecerit. Imperfectus quidem uterque Index eſt, ſed tamen ob meliorem defectum uti ipſis poſſumus. Bernhardini *Seminarium Philoſophiæ Ariſtotelicæ* Lugd. Gall. anno 1599. *in fol.* editum, præter Ariſtotelem, omnes quoque Interpretes & Commentatores, quos ipſe habuit, ad Indicem retulit, ſed parum ex tanto numero decerpſit. Si enim ex illis omnibus juſtus Index conficiendus eſſet, duo vel tria Volumina *in fol.* non ſuffecerint.

32 Atque hæc dicta ſunto de Ariſtotele, ejusque Commentatoribus. In quo viro laudando multorum verſatur induſtria. Legi poſſunt Herm. Conringii Orationes, quas in laudem Ariſtotelis ſcripſit, quæque amplius deſierunt comparere in Bibliopolis. Prior illarum inſcripta eſt Cancellario Arnoldo Engelbrecht, & edita Helmſt. anno 1633. Altera inſcripta eſt Caſp. Barlæo, eodemque anno edita; ad cujus dedicationem Reſponſoria Epiſtola reperitur inter Epiſtolas Barlæanas. Præfationes illarum Orationum habentur in Epiſtolis Conringianis. Interpretes Ariſtotelis varie rem agunt, quidam in verbis deſudant Criticorum more, quod faciunt aliquando Aſpaſius & Themiſtius: aliqui paraphraſin inſtituunt verborum, uti faciunt Andronicus & idem Themiſtius; alii in peregrinam linguam verterunt, ut Arabes, & qui ex illis in linguam Latinam transfuderunt. Quod res attinet, aliqui ſynoptice ſcribunt, ut Simplicius; alii præcipua quædam dogmata ſibi ſublegunt, ut Porphyrius & Dexipppus *de categoriis*; alii in epitomen redegerunt, ut Pachymerius, Damaſcenus, Nicephorus Blemmydas; aliqui varias quæſtiones congeſſerunt, ut Alexander Aphrodiſæus; alii ſtricturas & cenſuras ſibi ſumpſerunt in Ariſtotelis dogmata, aut, ea cum aliis Philoſophorum contulerunt, ſuo interpoſito judicio. Prout itaque quilibet rem ſuam tractaverit, ita uti illo quis poteſt. De Ariſtotelis libris in univerſum, quinam inter illos genuini ſint, quinam ſuppoſititii, & de nonnullis Ariſtotelis Interpretibus ac Commentatoribus, luculenta extat Epiſtola Eraſmi *lib.* 28. *num.* 13. ad Joh. Morum, Thomæ filium, ſcripta, in qua omnes ejus libros, tam ſuperſtites quam perditos recenſet, deque ſingulis fert judicium; de Editionibus quoque Aldinis & Bebelianis judicat, quarum illas, ut nitidiſſimas ac accuratiſſimas, quidem commendat, Bebelianas tamen, quod minori pretio parabiles ſunt, non contemnendas eſſe exiſtimat. Tum Joh. Morum inſtigat & hortatur, ut philoſophari diligenter pergat, vel ſororum ſuarum exemplo incitatus.

CAP.

CAP. XII.
DE ARISTOTELIS IMPUGNATORIBUS.

§. 1. *Veteres omittuntur. Inter recentiores eminent, post Franc. Patricium (de quo c. 8. §. 3. dictum,) Pet. Ramus, in optimos quosque veterum injurius, Novator in Logica & Rhetorica ineptus, in Physica vero imperitus, Rud. Agricolæ & Lud. Vivis in nonnullis secutus vestigia, de cujus vita, scriptis, asseclis, adversariis & hyperaspistis, plura cumulantur.* 2. *Guilb. Postellus, partim ob ἀκρισίαν, partim ob Pomponatii, aliorumque Atheorum, abusum Aristotelis, huic infensior.* 3. *Pet. Gassendus, cujus* Exercitationes Paradoxicæ adversus Aristoteleos, *opus imperfectum, ob temeritatem juvenilem, & cavillandi studium, notantur.* 4. *Thom. Campanella, de cujus vita, fatis adversis, ingenio portentoso, doctrina multiplici, novaturiendi in scientiis singulis libidine, scriptis potioribus, & opinionibus, quibus plerumque scatent, Paradoxis, fuse disseritur.* 5. *David Gorlæus, cujus* Exercitationum Philosophicarum *brevis sistitur Sciagraphia.* 6. *Henr. Ernstius, cujus* Σόφος Ἄσοφος, *quam leviter in Philosophia versatus fuerit, ostendit.* 7. *Judicium Venerale de novatoribus Philosophicis, aliam, quam Aristoteles, viam ingressis.*

PETRUS RAMUS. Nolo hic prolixe recensere veteres Autores, qui Aristotelem impugnarunt, quidve adversus illum publice nonnunquam actum fuerit, de quibus singulis prolixe Joh. Launoy videatur, *in libro de varia Aristotelis fortuna.* De Francisco Patricio supra c. 8. §. 3. diximus. Nunc ad Ramum venimus, qui suo tempore magno conatu id agebat, ut, ejecto è scholis Aristotele, sua Philosophia substitueretur. Magnos ille tumultus strepitusque fecit in Gallia, fretus præsidio Cardinalis Caroli Lotharingii. Profess. quoque Eloquentiæ Regius illic fuit, & Mathematicarum disciplinarum. Tardior & serior accessit ad literas, aliquo quidem ingenio, sed in plurimis sciolus & cavillator, veteribus Autoribus, iisque optimis, sine causa bellum indixit, adeo, ut nec Cicero ipse, Eloquentiæ Romanæ Princeps, cujus ille umbram non refert, dentes ejus effugere potuerit. Est vero certissimum stultissimæ δοκησισοφίας argumentum, omnium seculorum judicia spernere, & viris, in exemplum positis, & ab omnibus in pretio habitis, detrectare. In Dialecticis præcipue reperisse sibi visus est, non quod pueri in faba, cum rem plane eandem nova & inepta methodo, novisque vocabulis, dixit, ejecta doctrina necessaria de Demonstratione & Elenchis sophisticis, sensusque Aristotelis, quos non intellexit, depravavit. In Rhetoricis ejecit maxime necessariam de Inventione partem, quæ in Enthymematibus Oratoriis consistit, cor itaque & caput hujus disciplinæ abjecit, reliquis servatis. *Mirare*, inquit Joh. Riolanus, Medicus acutissimus, in *præfatione Tractatus de Physicis principiis*, *stipendiarium bene dicendi Professorem in male dicendo bonas horas consumere, bonaque destruere omnia, nihil*

ædificare, eoque magis, quod hoc faciat tam libere, ne dicam, impudenter, ut in hoc Regiis stipendiis militare videatur. In Physicis quanquam corrigi Aristoteles poterat, tantum abest, ut ipse hoc fecerit, ut potius depravarit. Cum Aristotelem redarguit, adversus veteres Philosophos disputantem, audiendum ego illum existimo, sed ut tenuem aliquem disputatorem & qui in re ipsa parum possit. Nihil autem facilius est, quam dubiis implere omnia, nisi quis solidiora possit afferre. Riolano eodem in loco judice, Pet. Ramus, *Physicæ sacris vix initiatus, Physicus videri vult, gradumque sibi munit ad gloriam, cum ruina, cujus umbram referre, vel si se ruperit, non possit.* Liber, in quo novitates ejus proponuntur, præcipue ille est, cui titulum fecit: *Scholæ in Artes liberales*, qui prodiit Basil. *in fol.* anno 1559. Proponuntur illic Grammatica, Rhetorica, Dialectica, Physica, Metaphysica. Controversiæ inter ipsum, & Aristotelicos, magno conatu agitatæ sunt utramque in partem. Pro sua Philosophia ipse Orationes nonnullas conscripsit, quæ & illi Operi junctæ sunt, & seorsim editæ Parisiis, anno 1551. *in 8vo.* Adversus illas Orationes editæ sunt aliæ ab Aristotelis defensoribus, v. g. Joachimi Perionii *pro Aristotele in Petrum Ramum Orationes duæ*, editæ Parisiis, anno 1543. *in 8vo.* Est & Petr. Gallandii, Latinarum literarum Professoris Regii, *pro schola Parisiensi, contra novam Academiam Pet. Rami, Oratio*, edita Lutetiæ, anno 1551. Habuit ille discipulos plurimos, & hyperaspistas, inter quos præcipui sunt Joh. Thomas Freigius JCtus Germanus, vir alias non indoctus, qui multum laboris, in reformandis ad mentem Rami disciplinis, insumpsit, & tabulis, divisionibus, subdivisionibus, Philosophiam discerpsit. Tum & Henningus Rennemannus, JCtus Germanus, qui pro ejus Philosophia Apologiam scripsit, Francof. anno 1598. *in 8vo* editam. Irrepsit in Germaniæ Academias hæc hæresis, & Westphaliam pene totam occuparat. Helmstadio continuis quasi disputationibus eam in exilium misit Cornelius Martini, pene unicus tum temporis partium Aristotelicarum, adversus Novatores illos, adsertor. Ceterum de Secta Ramorum vid. Hornium *in Historia Philosophica, l. 6. c. 11.* & Launoyum *libro sæpe citato.* Ejecta fuit & tandem illa Philosophia ex Gallia, publico Regis Francisci decreto, quod Helmst. recusum est. Vitam ejus singulari libro descripsit Nicolaus Nancelius, discipulus ejus, quæ edita est cum ejusdem Nancelii Orationibus anno 1599. Videatur & Keckermannus in *præcognitorum Logicorum Tractatu 2do*, ubi plura de origine Sectæ Ramisticæ, ejusque incrementis. Gratiam huic viro conciliavit mediocris quædam facundia, qua polluit. Cum Jac. Schegkio ipsi quoque res fuit, inprimis in Dialecticis Disputationibus, & extat Petri Rami *Defensio sui adversus Schegkium.* Rami *Orationes, Præfationes & Epistolæ*, Marpurgi sunt editæ *in 8vo*, anno 1609. cum Vita ejusdem, à Joh. Thoma Freigio conscripta, è quibus tota illa historia tumultuum in Philosophiæ regno quasi compendio disci potest. Id dici in excusationem Rami potest, primum illum non fuisse, qui in rebus multis ab Aristotele dissenserit. Nam RUDOLPHUS AGRICOLA, vir suo tempore maximus, & primus literarum in Germania restaurator, in libris suis *de inventione*, quasdam hypotheses ponit, quæ Rami-

Ramisticis illis ita similes sunt, ut ex illo quasi depromsisse videatur. Nam, quod inventionem Rhetoricam attinet, eam quoque ad Locos Dialecticos reducit, ac prolixe disputat de eo, quod omnia Enthymemata Rhetorica ad locos Topicos reduci possint. Idem in Rhetoricis suis dicebat Ramus. Habuit & LUDOVICUS VIVES quasdam sententias in libris suis Philosophicis, quæ cum Ramisticis convenire videntur. Barthol. Keckermannus sane, in libro superius citato, cum excusat, quod his Autoribus nova multa induxerit.

GUILHELMUS POSTELLUS. Inter professos Aristotelis hostes ille numerandus est. Convertit enim in Latinam linguam librum, qui inscribitur: *Justini Martyris eversio Aristotelicorum dogmatum*, quem Carolo, Cardinali Lotharingio, nuncupavit. Præmittitur huic libro virulenta præfatio, qua damnat omnem Aristotelis Philosophiam, tanquam Sophistices & Atheismi camarinam. Memorabile est, neque adeo à vero alienum, quod de Pomponatio habet: *Eo impietatis profecti sunt multi, ut, quod publice non auderent, ob legum severitatem, sub Aristotelis nomine ausi sint profiteri, ut proximis istis annis perditissimus quidam nebulo, Pomponatius, cum summo Italiæ probro ausus sit, scriptis, etiàm summis Pontificibus oblatis, & tantum non suasis, conari, ut ex Aristotele demonstraret, mortales esse animas. Et ita bellua illa invaluit in ea impietate, ut etiam in gloria ponant quidam Parisiis ejus doctrinæ Interpretes, se Perretti & Pomponatii esse discipulos.* Hæc quidem Postellus, cujus laudanda pietas est, sed judicio plane vir ille non valuit, quod ostendunt multa ejus deliræ sententiæ & fœdi errores, quorum multi magnique sunt in libris illis, quos scripsit *de Orbis terræ Concordia*, & *de Nativitate Mediatoris ultima.* Quo postremo libro, qui rarissimus est, insanas fovet sententias in Theologia, & eo denique insaniæ processit, ut se mediatorem fœminarum jactaret, uti Christus fuit virorum. Videatur Sammarthanus *in Elogiis Gallorum, Lib. III.* 2

PETRUS GASSENDUS. Magno impetu Aristotelem adortus est Pet. Gassendus, vir maximi ingenii, sed juvenili quadam præcipitantia in hæc consilia adductus. Judicium de eo format Honoratus Fabri, Philosophus nostri temporis acutissimus, & qui Aristotelem ex ipso Aristotele interpretari docuit, quod inductus juvenili audacia, alia quadam caussa privata, quam ibi allegat, istam viam instituerit, qua ad famam perveniret. Senem tamen pœnitentia ductum fuisse, idem testatur Faber. Titulus libri ita habet: *Exercitationes Paradoxicæ adversus Aristoteleos, in quibus præcipua totius doctrinæ Peripateticæ fundamenta excutiuntur, opiniones vero, aut novæ, aut è vetustioribus obsoletæ, stabiliuntur.* (qq) Editus est liber anno 1649. Amstel. apud Elzevirium, *in 8vo*, & Hagæ anno 1656. *in 4to.* Inscripsit autem librum *adversus Aristoteleos*, non ipsum Aristotelem, ad effugiendam invidiam. Toto autem hoc libro nihil aliud agit, quam ut ostendat, Philosophiam Aristotelicam esse spuriam, Sophisti- 3

(qq) Gassendi *Exercitationes contra Aristoteleos* Disputationibus Elenchticis Rostochii an. 1698. & seqq. inpugnavit M. Henr. Ascan. Engelke, de quibus, cum non legerim, judicium ferre nequeo.

cam, pejorem histrionica, rixosam, altercationibus horridam, barbaram, tyrannicam, ignavam, nulla autoritate, incertam item & obscuram, superfluis & alienis scatentem, falsitatibus, impietatibus, calumniis & contradictionibus, plenam. Hæc in genere contra doctrinam Peripateticam scribit. Libro secundo toto, sex exercitationibus, Aristotelis Analyticam impugnat, eamque totam vult esse rerum inutilium farraginem, quæ inepte rerum classes in 10. Categorias distinguat, & futiliter multa de propositionibus & utraque Analysi tradat. Addit, nullam dari posse demonstrationem, vel definitionem Aristotelicam. Ceteros 5. libros, nimirum in *libros Physicorum, de corpore simplici, de mixtis, in Metaphysica, & moralem Aristotelis Philosophiam*, teste Honorato Fabri, ex consilio amicorum suppressit. Quam telam suam cum non posset absolvere, vituperare Aristotelem amplius sine dedecore, ad alterum extremum delapsus, Epicurum laudare, ejusque Philosophiam illustrare cœpit. In ejus Exercitationes *Apologeticum pro Aristotele* scripsit hujus olim Academiæ Professor, MICH. WATSONIUS, qui in schedis ejus adhuc delitescit, nec in lucem prodiit. Meras sane cavillationes *in Exercitationibus* illis deprehendas, dum vel methodum incusat, vel contradictiones aliquas venatur; qualia sunt repertu facillima in omnibus scriptoribus.

4 THOMAS CAMPANELLA. Mirum & portentosum istius viri ingenium fuit, ad omnia factum & natum. Philosophus, Theologus, Medicus, Mathematicus, & quid non? Editi ab ipso sunt multi libri. Longe plures, & integram pene Bibliothecam scripsit, quorum Catalogum ipse singulari libello complexus est, qui reperitur in Tomo illo Autorum, qui *de studiis instituendis* scripserunt, & in lucem editi sunt anno 1645. in Batavis. Scriptus autem est ille libellus ad Gabrielem Naudæum. Ordinis Prædicatorum fuit Monachus, omnium pene scientiarum ad suos sensus reformator, à Peripateticis principiis diversissimus, quæ data occasione semper impugnat; non tamen adeo inter professos Aristotelis hostes. Multorum invidiam in se provocavit, cum omnes disputationibus suis fatigaret. Cum Theologis aliquando bellum ingressus, omnem miseriam suam & calamitatem inde hausit. Multa magnaque animo molitus est, non in scientiis solum, sed & in rebus civilibus. Ajunt enim, novum regnum illum animo agitasse, nisi forte ab invidis ejus hoc confictum. Perduellionis tamen & magiæ reus factus, sub Inquisitorum ungues pervenit, ubi acerbe habitus est omni suppliciorum & tormentorum genere. Magiæ in ipso crimen incusabant, qui impossibile crediderunt, tantum doctrinæ vim ab uno homine posse comprehendi. Dubitandum non est de falsitate hujus objecti criminis, si vera sunt, quæ refert de eo Bœclerus *in Elogio Christophori Forstneri*; quod valde memorabile est, neque sine magiæ adminiculo fieri potuit: ipse enim Forstnerum, nunquam antea visum, nomine suo compellavit, & multa de futuris edocuit. Bernh. Telesii doctrinam avide propugnandam susceperat, qui novas hypotheses Physicas adversus Aristotelem confecerat, de quibus in Physicis agemus. Multos æquales suos acerbe tractavit, Joh. Bapt. Portam præcipue, cui plagii crimen impingit, eum accusans, quod multa e MStis suis descripserit, *Disquisitionum Physiologicarum quæstione, articulo 5. in Appendice.* Scripsit multa, quæ partim Parisiis,

risiis, partim Francof. in Germania, prodierunt. In Hispania enim cum viveret, ob acerrimos Inquisitores, qui Philosophicas etiam causas ad fidei tribunal revocabant, non poterat sua propagare: præterea obstinatissimi Aristotelis propugnatores, & scholasticæ Philosophiæ semper fuere Hispani, ideoque, quæ edere voluit, amicis dedit, ut alibi edenda curarent. Multa itaque Campanellianorum Operum publicavit in Germania Tobias Adami, qui in eum inter peregrinandum inciderat, homo varia doctrina instructus, & postea Principum Saxonicorum consiliis admodus, de quo videri potest Tob. Schmidt / in der Zwickauer Chronike / *Tom. I. p 503.* Ubi inter alios patriæ suæ viros doctos, etiam hunc Campanellianorum Operum editorem nominat. E quibus præcipuum est *Philosophia Rationalis.* Habet autem illa partes quinque, Grammaticam, Dialecticam, Rhetoricam, Poëticam, Historiographiam, juxta propria principia. In singulis mirificus Novator est, ut vel in Grammaticis Metaphysicas subtilitates sectetur, de quibus multa moneri possent, si ratio instituti permitteret. Logica mire miscet omnia. Multa illuc pertrahuntur, quæ ad Metaphysicam proprie spectant. Miras habet rerum difinitiones & divisiones, de quibus ipse videatur. In Rhetoricis ad nova capita doctrinam Enthymematicam reducit, & nescio quas *primalitates*, ut vocat, comminiscitur, in quibus contradicit Aristoteli sine ratione, saltem ut contradixisse videatur. Negat adversus Aristotelem, Rhetoricam esse germen Logicæ, quia Logica sit omnium scientiarum Organon; negat, esse artem bene dicendi, cum contingat & Grammaticum, & Physicum, & Poëtam, & Theologum, in arte sua bene dicere, non per Rhetoricam, sed per Logicam. Definit ergo Rhetoricam, quod sit ars instrumentalis, ad suadendum bonum, & dissuadendum malum, dicendo; quo nihil aliud agit, quam ipse Aristoteles, & ipsum illud bene dicere requirit, non distinguens finem externum & internum. Stulte negat, Rhetorices Objectum esse omnem quæstionem, quod ille facit suasionem boni, & dissuasionem mali cum illa, si pro persuasione accipiantur, sensu generali, finem tantum externum constituant Rhetorices, si sensu speciali, finem unius causarum generis, nempe deliberativi. Ineptæ itaque subtilitates illæ sunt. In Poëticis non melius versatur, aut majori judicio, cæcus judicans de coloribus. Edita *Philosophia* est illa *Rationalis* (ne quis exspectet aliam Irrationalem) Parisiis *in 4to.* anno 1638. Scripsit & *Disquisitiones Physiologicas in fol.* editas Parisiis, in quibus multa habentur non spernenda. Adversus Aristotelem passim insurgit, quæstiones multas proponit abditas & abstrusas, in quibus tamen parum sæpe præstat, remittendo nos ad qualitates & elementa, quæ sunt consueta illa ignorantiæ ap. Physicos asyla. In istis *Disquisitionibus* nihil tam absurde asserit, quod non ex S. Scriptura, aut antiquis Patribus, probare velit, illorum autoritatem paradoxis sententiis suis prætendens. Edidit & *libros 4. de sensu rerum & Magia.* Curavit illorum editionem Tobias Adami in Germania; vocat ipse librum hunc suum *partem mirabilem Occultæ Philosophiæ*, ubi demonstratur, mundum esse Dei vivam statuam, beneque cognoscentem, omnesque illius partes, partiumque particulas, sensu donatas esse, alias clariori, alias obscuriori, quantus sufficit ipsarum conservationi

tioni ac totius, in quo consentiunt, & vere omnium naturæ arcanorum rationes aperiuntur. O felices nos, qui jam nihil ignoramus! Simili ratione insaniebat Joh. Bapt. Helmontius, qui, præter sensum, etiam phantasiam omnibus rebus adscribebat. Ita non truncos amplius stipitesque habebimus, & phantasiam etiam habebunt statuæ, in quibus cerebrum desiderabat vulpes Æsopica. Sed bonus Campanella, cum hæc scriberet, novum ignorantiæ asylum aperuit, fingendo novum aliquem sensum, quemadmodum Peripatetici qualitates suas, ut haberet colores, quibus omnia incrustaret. Abundabat sc. sensu Campanella, ut omnibus largiretur de suo. Sed aliud latitat arcanum; defendi hac velut orci galea omnis Magia potest, quod ex *libro 4.* hujus Operis videas. Per eum enim aër sentit, & nobiscum consentit, atque ideo, quicquid nos cogitamus, etiam aër cogitat, qui & verba nostra accipit & sentit; prout itaque affectus à nobis aër est, ita & alii intelligere hanc arcanam aëris communicationem possunt. Hinc operationibus magneticis, incantationibus, similibusque, via sternitur. Editus est liber Francofurt. *in 4to.* anno 1620. Scripsit & *libros 7. Astrologicorum, in quibus.* ut tit. habet, *Astrologia, omni superstitione Arabum & Judæorum eliminata, physiologice tractatur, secundum sacram scripturam & doctrinam S. Thomæ & Alberti, & summorum Theologorum.* Edidit hos libros Francof. *in 4to.* anno 1630. superstitiones, ut mihi quidem videtur, superstitionibus augens. Habentur tamen multa in illis, è Physicis depromta, tempestatum indicia. Liber ultimus agit *de fato Astrologico vitando*, quod nemini Astrologorum hactenus in mentem venerat; sed vitare illud per hypotheses suas Astrologicas docuit, adeoque fatum clusit. Scripsit & *Atheismum Triumphatum*, & *de Gentilismo non retinendo, prædestinatione, electione & reprobatione, & auxiliis divinæ gratiæ, Centonem Thomisticum, adversus Lutheri & Calvini asseclas*, adeoque Thomas ipse Thomam hyperaspisten accepit. In *Atheismo Triumphato* sibi opponit argumenta, in uno latere Atheorum, in altero suas responsiones, quæ non adeo sunt operosæ, & paululum frigidiores. Liber *de Gentilismo non retinendo* adversus Aristotelem directus est, in quo hæc capita pertractat, scientias instaurari debere post Græcorum & Latinorum Gentilium Philosophiam, quod necesse sit contra Aristotelem sentire & agere, ob profana & impia ejus dogmata, quæ recenset, quod utile sit Aristoteli contradicere, exemplo Patrum, quos allegat. Thomam quoque ipsum ab Aristotele dissentientem facit, qui Aristotelem non habeat pro optimo Philosophorum, ac ipse non sit Peripateticus, uti multis locis probare contendit. Callide autem Thomam prætexit suis sententiis, ne tantum in se derivet invidiæ. Editi sunt libri illi, quorum mentionem feci, Paris. anno 1636. *in 4to.* Scripsit & *Medicinalium libros 7.* juxta propria principia, qui prodierunt Lugd. anno 1635. *in 4to.* in quibus nova multa, à reliquis Medicis diversa, habet. Scripsit & in Politicis aliqua, scilicet *de arcanis Dominationis Hispanicæ, & consilium de Belgio iterum subjugando.* Edidit & aliqua in moralibus, de quibus tamen omnibus tenendum est judicium Boecleri, *in Commentario in Taciti Annales p.* 101. Editionis *in 8.* Edita est Campanellæ *Realis Philosophia Epilogistica*

par-

tibus 4. in qua continentur Physiologica & Moralia, in quibus mirabili methodo etiam de morbis, & febrium familia, agit, Politica, quibus addit *Civitatem solis*, ut Ideam Reip. Philosophicæ, ac Oeconomicæ; quæ omnia edita sunt, curante Tobia Adami, Francof. *in 4to.* anno 1623. Post hanc Philosophiam, 4. illis partibus constantem, Parisiis *in fol.* aliam edidit, anno 1637. Petro Seguierio, Galliæ Magno Cancellario, inscriptam, ubi immiscet varias quæstiones, quæ in *Philosophia Epilogistica* non habentur, ipsa quoque dogmata fusius proponit, in omnibus pene Aristotelem vellicans & reprehendens. Ubi in physicis interdum afferuntur aliqua non vulgaria, è quibus fortassis alii quædam ceperunt. E. g. causam intumescentiæ maris non lunæ vult adscribi, sed soli, & objectionibus Galilæi prolixe respondet. Illud, ut novum, Is. Vossius, *in libro de motu marium*, prodidit, causam æstus marini in solis motum conferens, qvod jam tum ante ipsum fecerat Campanella, vel ipsi non visus, vel dissimulatus.

DAVID GORLÆUS, Ultrajectinus. Scripsit ille *Exercitationes Philosophicas, quibus universa fere discutitur Philosophia Theoretica, & plurima ac præcipua Peripateticorum dogmata evertuntur*, ita enim tit. habet. Exiguus liber est, sed tamen cum aliquo ingenio scriptus. Incipit à Philosophia in genere, hincque ad Metaphysica & Logica pergens, multa illic statuit à Peripateticis discrepantia. Procedit deinde ad Physica, in quibus suas sequitur hypotheses Aristotelicasque impugnat. Quarum præcipuæ sunt illæ: cœlum nihil aliud esse, quam extensionem aëris; duo fecit mixtorum elementa, terram & aquam; ignem e numero elementorum excludit, merumque facit accidens, quod etiam primarium Cartesianorum dogmatum est. Editus est ille liber Lugdun. Batav. post mortem Auctoris, anno 1620. 5

HENRICUS ERNSTIUS. Etiam ille Philosophorum Ordini Censor intervenit, ipse Philologus potius, quam Philosophus, sed non adeo quicquam in Philosophia tentavit, quam quod Aristotelem in judicium vocaverit plurimosque adversus illum testes produxerit. Tit. est libri σόφος ἄσοφος, *sive Dissertatio de re summe omniumque difficillima, nempe de vera Philosophia, vocisque ejus abusu, profanis Philosophis non sine gravi consilio opposita.* Diligentissime Autor hic collegit, quicquid adversus Aristotelem, tum à Theologis & Patribus, tum à Philosophis recentioribus, scriptum est, quo major etiam liber colligi poterat. Satis autem ostendit in ea Autor, parum se Philosophiæ sacris imbutum. Prodiit Hamburgi, anno 1665. & 1668. *in* 8vo. 9

Poterant sub hunc tit. plures revocari; sunt enim multi, qui adversus principia Aristotelica philosophantur. Quoniam vero non adeo data opera Aristotelem impugnant, & professos se ejus hostes gerunt, ideo a nobis ad Novatores referentur in Philosophia. Nam ad illam accuratius indagandam, cum semper excitata fuerint ingenia erectiora, non exiguo numero, hanc Philosophiæ partem ingressi sunt multi, qui aliam ab Aristotele viam secuti sunt, quos ego minime reprehendendos existimo, si quid rectius Aristotele in medium afferre potuerunt, ut possunt sane multa, licet multi 7

multi nihilo meliorem doctrinam Physicam fecerint suis commentis. Ut pene satius sit, ab Aristotelis latere non discedere, via scilicet illi communi, quam aliorum manuductione in, nescio quas, sylvas inconditas & horrida tesqua dilabi. Sed de illis, ubi ad Physicam perveniemus.

CAP. XIII.

DE DOCTORIBUS SCHOLASTICIS IN GENERE, ET NOMINALIBUS IN SPECIE.

§. 1. *Aristotelis illi Philosophiam, ob linguæ Græcæ imperitiam, corruperunt, &, neglectis partibus præcipuis, circa solas Notiones fuere occupati. Commentati de illis sunt historice Joh. Henr. Alstedius, Joh. Ad. Osiander, G. Hornius, Joh. Lud. Vives, cæterisque præferendus Ad. Tribbechovius.* 2. *Primus illorum fuit, non Lanfrancus, sed Joh. Rucelinus,* Nominalium *Autor, quorum, nec inter semetipsos concordium, de universalium existentia disceptationis cum Realibus, Historia exponitur, & inter Platonicos, Stoicos & Aristotelicos, eandem jam olim viguisse ostenditur. Gabr. Naudæi de Philos. Scholasticæ Ortu digressio allegata. Nominalium Sectæ, a Guilhelmo Occam Anno* 1320. *instauratæ, & Anno* 1673. *ab Anonymo Anglo resuscitatæ, præcipui recensentur ac celebrantur doctores.* 3. *Guilh. scil. Occam.* 4. *Rich. Suisset, ab Hier. Cardano & J. C. Scaligero, summopere commendatus, a Joh. Pico autem (contra quem* h. l. *defenditur,) & Joh. Lud. Vive ob subtilitates ineptas, exagitatus.* 5. *Greg. de Arimino.* 6. *Gabr. Biel.* 7. *Pet. de Alliaco.* 8. *Joh. Gerson.* 9. *Joh. Major. Mart. de Magistris, Joh. Celaya, Hier. ab Hangesto.* 10. *Joh. Raulinus, Jac. Almainus, Georg. & Pet. de Bruxellis, Joh. Dullard, Joh. Buridanus, Marsilius de Inghen, Thom. Bricot, Casp. Lachs, Ant. Coronell, Henr. & Joh. Altensteigii.* 11. *Alii ejusd. ævi complures, è recentioribus Rod. Arriaga & Joh. Salabertus.* 12. *Erasmi de Nominalibus, cæterisque Scholasticis, judicia. Nominalium, & ducis horum, Guilh. Occami, Pontificem Imperatori subjicientium, cum Realibus, Oxoniæ, alibique locorum, contentiones. Ludovici XI. Regis Galliæ, edictum contra Nominales, A.* 1473. *promulgatum.* 13. *Nominalibus perperam accensentur Marius Nizolius (de cujus novaturiendi in Philosophia libidine, hostilique in Aristotelem animo, plura adduntur) & Thom. Hobbesius.* 14. *Georg. Calixti de Scholasticis judicium benignius.*

1 PRocedimus nunc ad Philosophorum genus, neque Aristotelicum plane, nec ab Aristotele omnino diversum. Scil. hi Aristotelis quidem Philosophiam professi, parum ex ipso, & interpretibus ejus Græcis, sapere potuerunt: cum ipsi Græcæ linguæ ignari fuerint. Quicquid è Boëtio, Latino Aristotelis Commen-

Commentatore, ac ſordidis quibusdam Ariſtotelicorum librorum ex Arabico Verſionibus Latinis, haurire potuerunt, illud, pro ingenii ſui acumine, & ſeculi iſtius genio, exornarunt, & quoddam Philoſophiæ corpus nobis inde fecerunt, quod inſtar ſimiæ illius Claudianeæ, *claro deforme* eſſet *amictu*. Parum ab illis præſtitum eſt in Phyſicis & Mathematicis; in illis enim accuratior omnino indagatio inſtituenda erat. In ſolo notionum regno triumpharunt mirificis perplexisque ſubtilitatibus omnia implicantes, in quibus extricandis licet cerebrum quis ruperit, nihilo tamen in re ipſa ſapientior erit. Hiſtoria ſi accuratior eſſet à quopiam inſtituta ortus progreſſusque dogmatum illorum, non parum illud faceret ad Theologiam & Philoſophiam. Sed, ut ipſi confuſum aliquod Philoſophiæ chaos proponunt, ita & hiſtoria eorum tota tenebroſa eſt. Chronologiam Scholaſticorum Doctorum dedit Joh. Henr. Alstedius *in Chronologia*, ubi in tres ætates diſtinguit; primam à Lanfranco ad Albertum M. ſecundam ab Alberto M. usque ad Durandum; tertiam à Durando ad Lutherum. Prodeſſe etiam huic inſtituto poterit Catalogus Scholaſticorum, propoſitus à Joh. Adamo Osiandro *in Chronotaxi* ſua *Hiſtorica*, ubi & Scholaſticos per ſucceſſionem temporum in tabula diſpoſuit, per ſex ſcil. latera. In primo eſt nomen Autoris; in ſecundo nationis; in tertio Ordinis, quem profeſſi; in quarto dignitas; in quinto tempus, quo floruerunt; in ſexto Scripta illorum recenſentur. Videatur quoque Hornius *l. 6. Hiſt. Philoſophicæ*. Legi etiam poteſt Joh. Lud. Vives *in libro de cauſis corruptarum diſciplinarum*, &, præ ceteris omnibus, qui argumentum hoc cum cura tractavit, Ad. Tribbechovius, *in libro de Doctoribus Scholaſticis, & corrupta per eos divinarum humanarumque rerum ſcientia.* (rr)

Primus Doctorum Scholaſticorum, quantum conſtat, fuit Joh. Rucelinus, Bri- 2
tannus (Angli enim in his ſubtilitatibus valde ſolliciti fuerunt,) quem inter Scholaſticos non video numerari ab Oſiandro, neque ab Alſtedio, qui quidem altius origines Scholaſticorum incipit, ordiendo à Lanfranco, Archiepiſcopo Cantuarienſi, qui vixit anno 1050. Sed illi, quos nominant, non videntur ad Scholaſticos eſſe referendi. Quæ enim illi ſcripſerunt, Theologica ſunt, neque ex illa ſchola, quæ poſtea prodiit. Fuerunt autem primo Doctores Scholaſtici Philoſophi, quos ſecuta eſt poſtea Theologia Scholaſtica. Neque enim Theologia ordinari poterat, antequam ejus principia eſſent à Philoſophis determinata. Refert & Alſtedius Gratianum, Monachum Benedictinum, inter illos, qui collegit Canones ſacros, quo tamen non referri debere videbatur. Sola enim illa Collectio in Scholaſticorum numero non ponit. Primæ itaque debentur Joh. Rucelino, Nominalis Sectæ primo autori propagatorique. Notum enim eſt, Scholaſticos fuiſſe diſtinctos in Nominales & Reales, & ex utriusque ſectæ placitis acerrima inter illos fuiſſe orta bella, ac nonnun-

(rr) Ad. Tribbechovii *de Doctoribus Scholaſticis Libro*, Gieſſæ an. 1665. *in 4to* edito, jungi merentur, qui primas doctrinæ Scholaſticorum origines accuratius aliis veſtigant, Jac. Thomaſii *de Doctoribus Scholaſticis Latinis* Diſſertatiuncula, Lipſiæ an. 1676. *in 4to* excuſa, ac *Oratio XII. de Secta Nominalium.*

quam etiam inter discipulos cruenta. Campus autem harum velitationum erat Dialectica: hanc quoniam habebant à Boëtio Latino sermone traditam, in illam omnem operam impenderunt. Atque hæc dissidia in reliquas disciplinas, imo ipsam Theologiam, postea penetrabant, cum illi, qui se Reales appellabant, Nominales, velut hæreticos, aversarentur. Anshelmus certe appellavit hæreticos Dialecticos. Tota res versabatur in doctrina de existentia universalium, quæ ad Metaphysicos potius, quam Logicos, referenda. Alii non existere universalia autumabant, alii habere in re ipsa fundamentum, adeoque illi Nominales, hi Reales, vocabantur. Non fuit vero hæc doctrina primum in istorum cerebellis nata, sed jam tum in veterum Philosophorum scholis agitata. Qui ante Platonem erant Philosophi, negabant quid in rebus universale esse, sed omnia fluere, ac nihil esse stabile. Plato ideas suas in scenam produxit, velut eorum, quæ sensu percipimus, exemplaria alterna, quæ essent tanquam universalia ante res. Has impugnavit postea Aristoteles, ac ipsa universalia, quasi rebus immersa, tradidit. Stoici autem putabant, tūm demum existere, cum cogitatio illa fingeret. Triplex ita hoc universalium genus, *ante multa*, *in multis*, & *post multa*; ac fuit, ob hanc distinctionem, in ipsis etiam Scholasticis Nominalibus differentia. Reales Scholastici Nominales incusabant Stoicismi, cum vicissim Nominales Reales arguerent, quod Platonica somnia propagarent. Ac erant inter utrosque, tam Nominales, quam Reales, qui sententias suas utrique, tam Platoni, quam Aristoteli, accommodabant, ut fuerunt, qui, Aristotelem & Platonem inter se non dissentire, integris libris docuerunt. Convenientiam concordiamque Nominalium cum Platonis dogmatibus aliqui quoque observarunt. Inter Reales quoque erant, qui Platonem habebant in deliciis. Postea vero, cum universa Realium natio Thomistarum præcipue ac Scotistarum factionibus censeretur, aboliti pene toti fuerunt Nominales, quorum usque ad hæc tempora quasi tres erant familiæ. Aliqui, ut Rucelinus, universalia meras esse voces docuerunt. Alii iterum in solo intellectu posuerunt, atque meros animi conceptus esse autumarunt, quos Conceptuales aliqui vocant, & à Nominalibus distinguunt, quanquam alii etiam confundant. Alii fuerunt, qui universalia quæsiverunt, non tam in vocibus, quam in sermonibus integris, quod Joh. Sarisberiensis adscribit Pet. Abelardo; quo quid intelligat ille, mihi non satis liquet. Vocati sunt præterea Nominales illi Verbales, Terministæ, Connotatistæ; vocati sunt etiam ab aliquibus Tyrones, nam Reales se pro Veteranis habebant. Nominalibus hoc in ore erat Axioma: *non esse multiplicanda entia præter necessitatem*. Reales vicissim Nominales reprehendebant, ob miram illam Entium avaritiam, quam tamen natura non amet. Objiciebant illis, quod multas veritates intermisissent. Atque hæc inter illos contentio perpetua fuit, quæ inter studiosos Parisienses (nam Parisiis & Oxoniæ qs. regnum erat illorum) in cruenta prælia prorupit, de quibus non verum erat illud Hesiodi: Ἀγαθὴ δ' ἔρις ἥδε βροτοῖσι. Est enim illa pulchra præcipue inter studiosos, modo non sit cruenta. De origine progressuque Scholasticæ Philosophiæ & Theologiæ legi potest Gabriel Naudæus

in

in Additionibus ad Historiam Ludovici XI. p. 151-164. qui refert primam hujus originem ad tempora Joh. Damasceni, Græci scriptoris, unde postea ad Latinos etiam pervenit, Petrum Abelardum, ejusque discipulum, Petrum Lombardum, qui Theologica dogmata his sophismatibus incrustarunt, de quibus Joh. Sarisberiensis *lib. 1. metalogici, cap.* 3. conqueritur. Nominalium tamen schola à Rucelino primum orta, cujus mentionem nullam facit Osiander *in Chronotaxi* sua, prima tum partes habuit, quæ postea anno 1320. in Guilhelmo Occamo revixit, quem ideo primum nonnulli autorem Nominalium faciunt. Docuit vero ille Oxonii circa tempus illud, plurimaque scripsit, tam in Theologicis, quam in Philosophicis. Quare omnem hanc Nominalium doctrinam Angli sibi tribuunt, utpote ab Anglis primum introductam, & ab Occamo restauratam. Prodiit Oxonii libellus anno 1673. *in 12mo*, sub tit. *Ars rationis, ad mentem Nominalium.* Autor non est additus, quantum tamen videtur, resuscitare nunc in Anglia Nominalem doctrinam conatur, quam vehementer illic laudat, ac subtilitate & perspicuitate reliquas omnes superare gloriatur. Sed labor illius viri vel in Logicis ipsis valde imperfectus est, & in Historia Nominalium, quam præmisit, deficit. Nulla enim apud ipsum Rucelini mentio, qui tamen primus Nominalium est, & ipse Britannus, & aliquot seculis ante Occanum vixerat. Tum & alios omisit posteriorum temporum, qui tamen maximæ celebritatis erant, atque inter illos Rich. Svissetum, Calculatorem, cui tam mirifica elogia suspendunt Cardanus & Scaliger, uti postea videbimus. Breviter itaque recensebimus Nominales Scholasticos, quantum de iis expiscari possumus. Primi illi à Rucelino scriptores obscuri sunt, néque indagari possunt. Qui post D. Thomam vixerunt, quorum princeps est Gvilhelmus Occamus, Realibus quidem Philosophis posteriores sunt, sed tamen Rucelini, tanquam antecessoris, doctrinam propagarunt; quanquam & in ipsum Thomam, qui ad Nominalium Sectam non pertinet, Commentarios plerique scripserint, cujus in suos sensus pleraque detorserunt, ut hodieque sunt multi, qui ipsum Aristotelem in suos sensus cogunt.

GVILHELMUS de OCCAM, sive OCCAMUS. Vixit circa annum Christi 1320. 3
dictus *Doctor Invincibilis*; scripsit Theologica multa: Lib. *de sacramento altaris*, editum Parisiis *in* 12. anno 1513. *Annotationes in 4tum librum sententiarum D. Thomæ*, & *Centiloquium Theologicum*, *in fol.* editum Lugd. Gall. anno 1594. Scripsit & quædam ad Jurisdictionem Imperialem & Ecclesiasticam spectantia, quæ reperiuntur in Collectaneis Goldasti, quæ *de Monarchia Imperii* collegit. Ejus Opera edidit Marcus de Benevento, qui in *præfatione* testatur, quod *si apud Deos nexus Logicæ invenirentur, nullius, nisi Occami, viri doctissimi, solutione uti dignarentur.*

RICHARDUS SVISSET. Hic quanti nominis fuerit, vix credi potest, atque 4
adeo tamen ignoratur, ut vix in Bibliotheca aliqua ejus nomen supersit, ut testatur Gabriel Naudæus in *Dissertatione* sua *de instruenda Bibliotheca pag.* 86. ubi miratur ille, in nulla Bibliotheca visa sibi esse ejus Opera, quæ tamen adeo commendat Scaliger. Nomen ejus vocatur à Scaligero Richardus Svisset, cum cognomine *Calculatoris.*

latoris. Gabriel Naudæus, qui, *in Diss. de instr. Bibliothec.* illum Richardum vocaverat, in *Additionibus ad historiam Ludovici XI. p.* 214. vocat Rogerium Svissetum, qui Monachus Cisterciensis salutatur in Edicto quodam Regis Galliæ. Vocatus autem fuit vero nomine, Anglica lingua, *Swinshead*, i. e. *caput porcinum*, sive *os porci*, quod postea nomen in Svissetum converterunt. Mentionem quoque ejus fecit Vossius *in libro de scientiis Mathematicis c.* 18. *p.* 78. qui Johannem Svissetum vocat, quod prænomen ipsi quoque tribuit Gaddius *in lib. de scriptoribus.* Sed erravit hic Vossius, qui, Calculatoris nomine inductus, ipsum ad Mathematicos retulit. Dicit enim, quod Logistices agrum excoluerit, & ab eximia artis hujus peritia dictus fuerit Calculator, præterea ne unicum quidem ejus librum citat, quem super hoc argumento scripserit, sed solummodo ex Cardani *lib.* 16. *de subtilitate* ejus elogium recenset. Unde patet, ex sua conjectura eum hoc ipsi tribuisse: præterea nec annum, quo vixit, addidit, ut mirum sit, adeo ignorari celebratum Scaligero nomen. Calculator vocatus est, ob subtilitates suas; ita enim Ludovicus Vives *l.* 5. *de corruptis artibus*: *Invectæ sunt cavillationes stultarum subtilitatum, quas ipsi Calculationes vocant.* Scaliger *Exerc.* 324. de hoc Svisseto ait, illum *excessisse modum humani ingenii*, & Exercit. 340. ita de illo scribit: *Hic vir tam acute scripsit, ut à paucis plene & pro meritis intelligatur, dignus profecto, quem neque senium senem faceret, neque naturæ lex privaret vita. Illi viro maximo multa debeo, plura debiturus, si per ingenii mei imbecillitatem licuisset, non enim leviter in ejus campo nos exercuimus.* Et hic tamen Svissetus adeo ignoratus fuit, ut frustra illum in omnibus Bibliothecis quæsiverit Naudæus. Sed mirari merito debemus varietatem sententiarum & judiciorum. Quem enim adeo in cœlum evehit laudibus Scaliger, illum, ut summum nugatorem, elevant Joh. Picus & Ludovicus Vives, hic *libro* 5. *de corruptarum artium causis* (ubi illi Rogerii nomen tribuit), ille autem subtilitates ejus vocat *quisquilias Svisseticas, quæ nihil ad sciendum, vel ad usum, conferunt.* Prolixior ejus locus adducitur à Gaddio *de scriptoribus Tom.* 2. *pag.* 326. Ejus an quicquam editum sit, diu inquisivi, sed inveni tandem *de reactione Tractatum*, quem vellicare videtur Joh. Picus *dicto loco*, editus est ille liber hoc tit. *Richardi Svisset quæstio de reactione, Venet. apud Octavianum Scotum, anno* 1520. *in fol.* Plura de illius scriptis expiscari non licuit. Ceterum Picus exagitat infinitas ejus subtilitates, de motu uniformi, difformi, uniformiter difformi, difformiter difformi, de infinite raris aut densis, de hora secta in partes proportionales aut hoc illo proportionis genere. Picus illa inventa esse dicit *ab otiosis hominibus, aliarum rerum omnium inscientibus, ad exercendum in scholis guttur, ne tacendo obduceretur situ.* Hæc Picus, vir utique non obesæ naris, adversus Scaligerum, tot Autorum Hypercriticum, judicare non est veritus. Sed, si meam hic sententiam dicere licet, judicio, quantum ex titulo hujus libri colligere possum, rem illam non contemni debere. Motus enim doctrina infinitis modificationibus constat, in quibus si idonee ingenium exercuit Svissetus, profecto condemnandus non est. Qui diceret

ceret Picus, si hodie videret subtilissimas illas speculationes Cartesianorum, Boylii, atque aliorum circa varios motus particularum? At hæc tamen ingenii profecto mera commenta non sunt, sed re ipsa fundata.

GREGORIUS de ARIMINO. Etiam ille inter Nominales celebratur, ipsi 5
Occamo subtilitate non cedens. Hoc enim elogium illi tribuit editor *Logicæ Nominalium*, Anonymus Anglus. Edidit *Theologica* & *Philosophica* varii argumenti, quæ raro in Bibliothecis comparent.

GABRIEL BIEL. Vixit circa annum Christi 1470. Scripsit Theologica & 6
Philosophica, Occami *libros in sententias* in *Epitomen* redegit, & ubi ipse vel nimis obscurus, vel brevis, de suo addidit, ac interpretatus est mentem ejus. Commentarius ejus in Sententiarum libros editus est *in* 4. Brixiæ, anno 1574. tribus Voluminibus. Edidit & in Theologicis *Expositionem Canonis Missæ, in fol.* Parisiis. Prodiit quoque eodem Autore *liber de monetis*, cum Notis Marquardi Freheri, Lugd. anno 1605. Fuit autem natione Germanus.

PETRUS de ALLIACO, Cardinalis Cameracensis, suo seculo doctissimus ha- 7
bitus, vixit anno 1404. qui tamen aliquid elegantius sapere videtur. Nam & in Mathematicis se exercuit, scripsitque *librum de sphæra mundi*, qui editus est *in fol.* Parisiis. Edidit *Commentarios* in varios Aristotelis libros. *Comment. in libros Meteorum*, qui prodiit Venet. anno 1509. *in fol.* Scripsit & Theologicos Tractatus, *Meditationes sc. in 7. Psalmos Pœnitentiales*, quæ prodierunt Parisiis *in* 12. anno 1545. *Lib. de reformatione Ecclesiæ, & de squaloribus Ecclesiæ Romanæ*, editum Basileæ, anno 1551. *Commentarium super libros sententiarum, una cum laudibus Theologiæ*, editum *in 4to.* anno 1505. *Lugd.* ac *Tractatum exponibilium de anima in 4to.* Paris. 1494.

JOHANNES GERSON, Cancellarius Parisiensis, cujus extant varia Opera, 8
tam Theologica, quam Philosophica. Erasmus de eo *l.* 19. *Ep.* 95: *Gersonis quædam Opuscula legi juvenis, nec omnino displicuit.* Ejus Opera edita sunt *in fol.* Paris. 4tuor Voluminibus primum, & deinde auctioria atque castigatiora, anno 1606. *in fol.* Scripsit *de probatione spirituum Tractatum*, (ss) qui reperitur in Jacobi Sprengeri *Malleo maleficarum; Regulas morales, quæ editæ sunt Parisiis in* 12.; *Lib. de Valore Excommunicationis* (Latine & Italice); *de Imitatione Christi Tractatum*, qui editus est Venet. *in 8vo.* anno 1540. Edidit & illa quædam Opuscula Politica, quæ collecta sunt à Goldasto *in Monarchia Imperii.*

JOHANNES MAJOR. Scripsit & ille Opuscula quædam, quæ edi solent cum Ope- 9
ribus Gersonis, partim Philosophica, partim Theologica. Nescio, an idem sit, (tt) qui scripsit

(ss) Joh. Gersonis Opuscula *de discernendis veris Visionibus à falsis, & probatione Spirituum*, occasione Controversiæ de Revelationibus Asseburgianis, Auspiciis Rud. Augusti, Ducis Brunsvic. Helmstadii an, 1692. *in* 8. ab Hermanno ab Hardt, Professore celeberrimo, denuo sunt edita.

(tt) Joh. Major, Hadingtoniensis Scotus; Th. D. Parisiis an. 1528. superstes & *Commentarii*

Historiam Majoris Britanniæ, quæ edita est Paris. anno 1521. Edidit *Comm. in 4tum sententiarum*, Parisiis anno 1616. *in fol.* De illo vide Gaddium *Tom. 2do de scriptoribus p. 55.* Recensebo nunc, quasi per lancem saturam, illos, qui sequuntur. Quis enim in turbo ordinem observet? Est MARTINUS de MAGISTRIS, Ludovico XI. à confessionibus & Eleemosynis, qui præter Theologica, scripsit librum *de consequenciis in vera divinaque Nominalium Via*, quem laudat Naudæus *in Additionibus ad historiam Ludovici XI.* Ejus Opera, duobus Voluminibus *in fol. super 4. virtutes Cardinales*, impressa sunt Paris. anno 1491. Scripsit & *Commentarium super salve Regina*, *Orationem S. Bernhardi.* Vocatus fuit è schola Parisiensi à Rege Ludovico, ut historiam scriberet. Vide de eo Epistolas Trithemii. JOH. CELAYA Doct. Parisiensis dictus fuit, quoniam Parisiis ad instituendam Universitatem Valentinam in Hispaniam evocatus est. Scripsit *Commentarium in libros Aristotelis de natura, una cum quæstionibus*, qui editus est Paris. *in fol.* anno 1507. apud Emundum Febreum. Sequuntur jam multi, nomine solo mihi noti, uti HIERON. AB HANGESTO, cujus aliquod Opuscula memorat Israël Spachius, sine loco & tempore impressionis, quare dubito, an ipse viderit. *De causis* ille scripsisse dicitur, & *de proportionibus*, *p.* 345. & 354. Ejus quoque extant *Moralia*, Paris. edita, apud Joh. Parvum, anno 1519. *in folio.*

10 JOHANNSIS RAULINI aliqua etiam prodierunt in Philosophicis & Theologicis, cujus *Sermones* impressi sunt Paris. *in 8tavo.* anno 1642. duobus Voluminibus. Solebant autem illi sermonibus suis miscere scholasticas subtilitates, quem morem reprehendit Erasmus *l. 5. Epistola 27. p. 322. Editionis Londinensis*, JACOBUS ALMAIN Opuscula quoque scripsit, tam Theologica, quam Philosophica, quæ cum Gersonis, Majoris & Petri de Alliaco, *Opusculis*, junctim eduntur. Extant ejus *Tractatus de Autoritate Ecclesiæ contra Thomam*; *Expositio circa decisiones quæstionum Guilhelmi Occam super potestate Papæ, in* 8. Paris. anno 1537. Nam hæc controversia tum maxime agitata fuit à Nominalibus, de potestate civili adversus Papam, & contra dicebant illis Reales, de qua re in sequentibus plura. GEORGIUS & PETRUS BRUXELLENSES ad hanc quoque familiam pertinent. Scripserunt aliqua in Aristotelem & Petrum Hispanum; & quidem Georgius *in Petri Hispani tractatus Logicos quæstiones*, Lugd. editas, una cum Petro Hispano, anno 1509. apud Jannotium de Campis; *Expositionem in Logicam Aristotelis per omnes Organi partes*, quæ prodiit Lugd. anno 1504. ap. Stephanum Gryad. Fuit alias dictus Crocard, teste Spachio *in Nomenclatore pag. 619.* Petrus de Bruxellis quæstiones in Physica Aristotelis scripsit, editas Parisiis ap. Joh. Parvum, anno 1521. Scripsit & *in libros Aristotelis de anima Commentarium*, qui prodiit, una cum ejus *quæstionibus in Physicam*, ibid. anno 1521. *in fol.* JOH. DULLARD, cujus extant *quæstione*, *in libros Aristotelis de cœlo* Parisiis editæ

tarii in Lib. Sentent. & *Historia Britannicæ*, Autor est. V. Simleri *Biblioth. p.* 393. Bellarm. *de Scr. Eccl. p.* 307. Labbeum *de iisdem*, *T. I. p.* 591. Vossii *L.* 3. *de Hist. Lat.* P. I. c. 13. p. 687.

editæ in fol. JOH. BURIDANI *in Politica Aristotelis Commentarius* prodiit *in 4to*, Oxonii anno 1640. Scripsit & *Logicam*, *& in Aristotelis Ethica quæstiones*. MARSILIUS DE INGHEN, cujus an quicquam editum sit, ignoro; quæ scripsit Opera Philosophica, habebantur manu ipsius Autoris scripta in Bibliotheca Heidelbergensi, teste Israële Spachio *in Nomenclatore*, *pag*. 31. *&* 241. THOMÆ BRICOT, Francisco. I. Regi Galliæ à Concionibus, Commentaria juncta sunt Georgii Bruxellensis *quæstionibus*, & quidem ad Petri Hispani *Tractatum Logicum* & ad *Organon* Aristotelis. Est & ejusdem Epitome *Physices*, cujus meminit Spachius in *Nomenclatore Philosophico*, *pag*. 608. CASP. LACHS scripsit nonnulla de *Syllogismo*, Parisiis edita, & in Arithmeticis quædam, nisi forte fallitur Spachius, qui illic retulit ipsum, ductus *supputationum* titulo, quo nomine tum temporis non numerorum doctrina, sed Scholasticorum Nominalium subtilitates, veniebant. ANTONIUS CORONEL scripsit *in* 12. *capita libri primi poster. Analyticorum*, *qui Commentarius* prodiit Paris. *in fol.* HENRICUS ALTENSTEIG cujas fuerit, equidem dicere non possum, quidve scripserit, novi tamen illum fecisse *Indicem in Thomam*, & si recte memini, alios quoque Scholasticos, qui usui esse possunt illis, qui in hoc sterquilinio aurum quærunt. Est & alius quidam JOH. ALTENSTEIG, qui *Artem Epistolandi* scripsit, è cujus libri titulo satis apparet, quale hic elegantiarum cornu copiæ lateat. Idem scripsit *de vocabulis barbaris*, ipse barbarus. Editus est liber ille anno 1512. Hagenoæ *in 4to*. per circumspectum virum, Rinnemannum.

Supersunt alii, quorum ego libros nunc quidem enumerare non possum, Albertus de Saxonia, Guilhelmus de Rubione, Adamus Godsam, Robertus Holcot, Gervasius Wain Svevus, Caspar Hentesberg, quibus omnibus quoque accenset Editor ille *Logicæ Nominalium* RODERICUM ARRIAGAM, de quo dicit, illum profiteri se quidem Nominalem, sed eorum fundamenta non intellexisse. Facit & mentionem cujusdam JOH. SALABERTI, qui defensionem Nominalium nuper susceperit, & *Logicam in Nominalium via* lingua Gallica ediderit, quem tamen ego hactenus non vidi. Ceterum autor ille Logicæ Anglus, quisquis est, toties a nobis citatus, in terminis, & eorum formalitatibus, mire se fatigat. In quibus tamen meo quidem judicio, satis subtilium tricarum est, quarum usus aliquis in negotio Eristico esse possit. 11

Atque hæc de Nominalibus Scholasticis dicta sunto, quorum Secta magna olim in celebritate fuit. Suo tempore illam floruisse testatur Erasmus *in Epistolis l.* 19. *ep*. 9. *p*. 20. *B*. cujus sunt varia de toto Scholasticorum genere judicia, qui tamen non adeo adverso ab illis animo est. Non enim explodit illos, sed corrigi optat, & totam hanc Theologiam & Philosophiam accessione veteris veræque literaturæ locupletiorem & castigatiorem reddi cupit. Videatur ille *l*. 1. *ep*. 22. *p*. 14. *C*. *l*. 11. *ep*. 15. *p*. 564. *D*. *l*. 19. *ep*. 38. *p*. 859. *E*. *&* *l*. 28. *ep*. 8. *p*. 1647. *F*. Origo Nominalium, quæ Ruccelino à quibusdam tribuitur, ab aliis ad Petrum Abelardum refertur. Sed parum quidem hæc ad nos. Sunt enim illa vetera & obsoleta. Occamus alter ille, si non primus, est, sed qui hodie inter primos tamen habetur, uti Johannes Duns, Scotus, 12

Rea-

Realium suo tempore antesignanus fuit, inter quos duos, Occamum & Dunsium Scotum, acerbæ fuerunt lites & controversiæ, quarum tempus incidit in annum 1343. quo illæ dissensiones, in Oxoniensi Academia ortæ, totam illam universitatem in duas factiones distraxerunt, Aquilonarium & Australium, quæ nomina jam olim factiosa, accedente novæ factionis titulo, vehementius recruduerunt. Australes Occamo, Septentrionales Dunsio favebant. Neque substitit intra pulveres scholasticos illa disceptatio, ac intra Angliæ fines, sed & in Galliam propagata est. Nam Occamus, in gratiam Ludovici Bavari, adversus Pontificem Rom. sententiam hanc publice defendebat, quod jurisdictio Ecclesiastica civili debeat subjacere, quod argumentum illo tempore discutere, erat ulcus tangere. Designatur tamen Avenione in Gallia huic palæstræ scholasticæ campus, rem acriter adversus Occamum agentibus, tum Gallis, tum popularibus etiam Anglicis, qui stabant à Pontificiorum sententia. Illis tamen omnibus superior Occamus *Doctoris Invincibilis* titulum reportavit, quasi in præmium illi è titulis Cæsareis cesserit. Ac magnam Pontificiæ tyrannidi plagam intulit, cum hoc dogma à scholæ ejus sectatoribus propagaretur amplius, & Imperatoribus Rom. cederet in magnum beneficium. Plebs enim, his Doctorum disputationibus commota, in dubium cœpit vocare jura Pontificis, & Imperatorum adhærere partibus. Hæc disputatio nonnunquam in cruentos conflictus abiit, & in Academia Oxoniensi Boreales sibi alium, alium Australes, Cancellarium petiverunt, qui & dati sunt utrique parti. Atque ita divortio illo scissa fuit Academia, sed res tamen iterum conciliata fuit, uti plenius describit Antonius Wood *in Historia & Antiqq. universitatis Oxoniensis, ad annum supra dictum* 1343. Atque hanc ob causam credo in odium istud incurrit Nominalium Secta, dum passim adversus illos concitarentur primum Scotistæ, & qui Scotistarum partibus favebant, Magnates & Principes. Eo tandem res deducta est, ut anno 1473. Rex Galliæ, Ludovicus XI, edicto publico damnaverit omnium Nominalium doctrinam, in quo disertis verbis referuntur Guilhelmus Occam, Monachus Cistertiensis, quem Suissetum Naudæus interpretatur, de Arimino, Buridanus, Petrus de Alliaco, Marsilius Inghen, Adamus Dorp, Albertus de Saxonia, quorum scripta rejiciuntur, commendantur vero & permittuntur D. Thomas, Albertus Magnus, Ægidius de Roma, Alexander de Hallis, quem alii *Ales* vocant. Copia istius edicti, ex Archivo Academiæ Parisiensis producitur a Gabriele Naudæo, *in Additionibus ad Historiam Ludovici XI. à p.* 203. *usque ad p.* 224. Omnes etiam nomen Nominalium & doctrinam eorum ejurare jussi sunt tam Doctores, quam Magistri & Cives Academiæ. Confiscati quoque sunt omnes Nominalium libri. Quam ob causam, puto, factum est, ut nunc tam pauci illorum Autorum libri exstent, ac difficulter etiam in instructissimis Bibliothecis reperiantur.

23 Antequam vero ad Reales accedam, unum adhuc monendum duxi de Mario Nizolio, quem inter Nominales refert Godfr. Gvilh. Leibnitzius, qui ejus librum *de veris principiis & vera ratione philosophandi, contra Pseudophilosophos*, recudi fecit Francofurt. anno 1670. in 4to, in *Dissertatione præliminari* operis illius. Tum & ipse

ipse Autor; *in fine capitis 6. l.* 1. diserte se ipsum Nominalibus annumerat. Dicit enim, se Occami doctrinam & opinionem de Universalibus esse defensurum, non tamen tanquam Aristotelicam & Peripateticam, quod Aristoteles sine ulla dubitatione existimavit, & posuerit Universalia Realia, sed tanquam veram & communi omnium, tam Græcorum, quam Latinorum, recte loquentium, sermoni consentaneam. Sed ille quidem ad Nominalem referri non potest, quippe qui Aristotelem semper & in omnibus impugnat, quod non faciunt Nominales, qui Aristotelem in partes suas pertrahunt. Nam, quod Nizolius ait, Aristotelem Universalia Realia facere, id diserte ex ipso nunquam probabit. Quod vero Nizolium attinet, cujus sunt acerbæ adversus omnes sui temporis Philosophos declamationes: irritatus fuit ille à M. Ant. Majoragio, cum ab ipso rerum philosophicarum plane rudis haberetur; ideoque ut famam suam vindicaret, aggressus est omnes istius ætatis Philosophos, & Aristotelis professum hostem se contestatus, totam & Aristotelis & Aristotelicorum doctrinam, ut sophisticam, traducens. Voluit vero ille omnem Philosophiam ad Oratoriam, Physicam & Logicam, reducere, cui fini immanem apparatum argumentorum struit. In Universalium doctrina ipse adeo à Nominalibus discrepat, ut plane aliam sententiam proponat; Universalia enim tantum habet pro collectione singularium, seu inductione, quod non dicunt Nominales. Multa sane tricatur adversus doctrinam Aristotelicam, de quibus ipse videri potest. Olim rarior erat ipsius liber, nunc à Leibnitzio editus parabilior est, qui breves notulas interspersit, quibus ejus doctrinam nonnunquam sub censuram vocat. Addidit ille utilissimam præfationem, de instituto operis & optima Philosophi dictione, & Epistolam de Aristotele Recentioribus conciliabili, brevem quidem, sed doctam; spectat vero præcipue ad Physica. Summum, sed ineptissimum, Nizolii argumentum, quasi Achillæum, hoc est, nullam esse Dialecticam, si universalia non sint realia, cum tamen ipsi Nominales Dialectica Aristotelis usi sint. Et recte quidem; nam, licet in nominibus saltem, secundum illorum sententiam vera hæc sint, nihilominus tamen seorsim ita tractanda, quoniam nominibus istis in explicandis rebus utimur. Accenset Nominalibus Leibnitzius in eadem præfatione Thomam Hobbesium, quem ille ipso Occamo Nominaliorem, & plus quam Nominalem vocat, qui non contentus cum Nominalibus Universalia ad nomina reducere, ipsam rerum veritatem ait in nominibus consistere, ac, quod majus est, pendere ab arbitrio humano. Quæ bella ejus sententia, quanquam laudat eam Leibnitzius, monstri aliquid alit, ac plane nequam est. Immania enim ex uno summo paradoxo fluunt absurda. Logica certe, quam tractat Hobbesius, à vocibus & terminis incipit, nec communi illa methodo procedit.

Hæc de Nominalibus sufficiant. Quod doctrinam Scholasticorum in universum attinet, legendus omnino de illis est Georg. Calixtus in *Apparatu Theologico, cap. de statu, studiis & Doctoribus Ecclesiæ, pag.* 139. *& seqq.* ubi secundum seriem Ordinum sacrorum, *ὡς ἐν ἐπιτομῇ*, recenset Doctores Scholasticos, & utilissima quædam de eorum scriptis & usu affert, illud inprimis in ipsis laudans, quod, in

capitalibus istis dissidiis suis, & in maximo sua tuendi studio, non nisi rationibus & argumentis pugnent, omnibus convitiis & maledictis abstineant, quod non faciant nostrorum temporum Theologi. Sed responderi poterit Calixto, non usque adeo profecisse hos homines in caninæ Eloquentiæ apparatu, quo instructius est nostrum seculum. Quia enim bene dicere non poterant barbari homines, nec male dicere didicerunt; nisi enim elegantia ingenii & styli ornet cavillos, frigida omnia erunt & insulsa. Ejus tamen doctrinæ studium magnopere illic commendat, monstratque, quid in illa fugere, quid amplecti, debeamus.

CAP. XIV.

DE SCHOLASTICIS REALIBUS.

§. I. *Princeps horum est Pet. Lombardus, de cujus Vita*, Libris Sententiarum, *& scriptis aliis, plura afferuntur, Scholasticosque simul antiquiores & recentiores intermediis multo esse saniores, monetur. Sequuntur Alex. ab Hales, primus in* Sententias *Commentator, Pet. Comestor.* 2. *Albertus Magnus, de cujus Vita, rerum naturalium peritia, ob quam Magiæ est insimulatus, interiori, πολυγραφίᾳ, scriptis genuinis ac supposititiis, discipulisque, pluribus differitur.* 3. *Thom. Aquinas.* 4. *Bonaventura.* 5. *Matth. Aquarius, D. Thomæ interpres recentior.* 6. *Durandus a S. Portiano, a Guilhi Duranto, Speculatore, distinguendus.* 7. *Æg. Romanus.* 8. *Joh. Duns, Scotus, à quo Scotistæ orti, quorum lites cum Thomistis obiter tanguntur.* 9. *Hier. de Ferrariis, LL. CC. in Scoti Opera Scriptor.* 10. *Ant. Sirectus & Franc. Aretinus*, Formalitatum *Scoti Collectores.* 11. *Joh. Ponzius*, Curriculi Philosophiæ Scotistici *compilator.* 12. *Claud. Frassen, Philosophiæ Scotisticæ illustrator, Paulus Leonhardus, Jesuitarum Thomam sectantium encomiastes.* 13. *Barthol. Mastrius & Bonav. Bellutus, doctrinæ Scoti vindices. Joh. Ponzius plagii à Mastrio accusatur.* 14. *Joh. de Rada, Thomæ ac Scoti conciliator.* 15. *Joh. Lalemandet, controversiarum inter Thomistas & Scotistas, Nominales & Reales, arbiter. Judicium ejus de doctrinæ Nominalium & Realium differentia, uti & de Arte Lulliana.* 16. *Mart. Meurisse, Metaphysicus Scotista.* 17. *Petrus Hispanus, ejusque* Summularum Logicarum *Commentatores, Joh. Versorius & Pet. Tartaretus.* 18. *Domin. de Flandria, Thomista.* 19. *Joh. à S. Thoma, Thomista.* 20. *Mich. Zanardus, Thomista.* 21. *Domin. Bannez, Thomista.* 22. *Nicol. de Orbellis, Scotista.* 23. *Barthol. à Medina, & quem is valde extollit, Franc. Victoria, Thomista.* 24. *Joh. Paulus Nazarius, Thomista.* 25. *Did. Nugnocabezudo, Thomista.* 26. *Domin. à Soto, Thomista.* 27. *Jac. Granadus, Thomista.* 28. *Collegium Complutense Thomisticum.* 29. *Franc. Murcias, hujus epitomator.* 30. *Paulus Vallius, Thomista.* 31. *Eustach. à S.*

à S. Paulo. 32. *Bernh. Morisanus.* 33. *Paulinus Soncinas.* 34. *Rob. de Sorbona, Sorbonæ Parisiensis conditor.* 35. *Sylv. Prierias, Thomista.* 36. *Balth. Tellez, Thomista.* 37. *Franc. Mayro, Scotista.* 38. *Franc. Sylvester.* 39. *Matt. Borull. & Paulus Leonhardus,* de Scientia Media *commentati.* 40. *Pet. Hurtadus de Mendoza.* 41. *Franc. à Victoria.* 42. *Gabr. Vasquez, Thomista.* 43. *Franc. Suarez.* 44. *Ant. Ruvio, Thomista, à cognomine Erasmi adversario distinguendus.* 45. *Greg. de Valentia, Thomista.* 46. *Franc. de Oviedo, Thomista.* 47. *Rodericus de Arriaga.* 48. *Ant. Polus, Novator in doctrina de Anima, & sententiæ Aristotelis de Via Lactea defensor ineptus.* 49. *Phil. à Sanctiss. Trinitate, Thomista.* 50. *Christ. Javellus, Thomista.* 51. *Jac. Fournenc, Novator in doctrina de Anima, quam materialem esse, & se ipsam multiplicare, conjicit. Qua occasione Cl. Salmasii Digressio Historica de Doctrina Psychologica commendatur.* 52. *Pet. à S. Joseph, Thomista.* 53. *Did. Masius.* 54. *Melch. Cornaus.* 55. *Joh. Schulerus, Semi-Scholasticus Cartesianus.* 56. *Did. Alvarez.* 57. *Greg. Sayrus, Casuista.* 58. 59. 60. *Lud. Molina, Joh. de Lugo & Leonh. Lessius, Jesuitæ,* de Justitia & Jure *commentati.* 61. *Joh. Azorius, Casuista.* 62. *Ang. à Clausio, Casuista Thomisticus.* 63. *Jac. Zabarella, à Joach. Jungio impugnatus.* 64. *Franc. Titelmannus.* 65. *Ant. Scaynus, qui Alex. Aphrodisæi* Comm. in Metaph. Aristotelis *judicat esse suppositiium.* 66. *Joh. Bapt. Monlorius.* 67. *Rob. Balfoureus.* 68. *Joh. Cottunius, non Interpres solum Aristotelis, sed Epigrammatographus insignis.* 69. *Jul. Pacius.* 70. *Hub. Gifanius.* 71. *Ant. Roccus (de cujus* Tr. de Immortalitate Animæ, *materialitatem ejus adstruente, fertur judicium,) Interpretibus Aristotelis potius, quam Scholasticis, una cum VI. præcedentibus, §. 65-70. celebratis, accensendus.* 72. *Christoph. Binderus, doctrinæ Scholasticorum censor.* 73. *Plerique Scholasticorum Angli aut Hispani fuere, quod à Guilh. Cambdeno Gallis est exprobratum.*

AD REALES SCHOLASTICOS accedimus, quorum princeps PETRUS LOMBARDUS habetur, peculiari nomine Magister sententiarum dictus: scripsit enim *Sententias.* Fuit Episcopus Parisiensis, & anno 1140. vixisse creditur. Frater Gratiani & Petri Comestoris, è cujus ipso nomine quis crediderit non fuisse jejunum Philosophum. Hos ex adulterio quidam natos volunt, quanquam dubia plane fide; plane enim diversæ nationis fuisse, quidam opinantur. De Pet. Lombardo dubitatur, an genuinus fuerit *Sententiarum* Autor; putatur enim à Pet. Abelardo confectum fuisse hoc Opus, cui ille per plagium surripuerit. Refertur quoque ad quendam Bandinum; sed obscura illa omnia sunt. Sunt in isto Lombardo multa sana, quibus Pontificiorum doctrina impugnari potest. Erasmus quoque, *l.* 28. *ep.* 8. *p.* 1634. *B.* opus illud genuinum esse Lombardi, in dubium vocat. Frid. Spanheimius, *in Epitome Isagoges ad Historiam N. T. p.* 685. Lombardum Damascenum I

imitatum fuisse, existimat. Fuit autem Joh. Damascenus Græcus, Græceque scripsit, anno C. 730. Ad ejus imitationem Lombardus, pari arte ac methodo, parique instituto, in compendium redegit Theologiam ejus temporis, collatis sententiis Patrum; quem inter Latinos secuti postea fuerunt Lanfrancus, Anselmus, & Hugo de Sancto Victore. Prodierunt Petri Lombardi *Sententiæ* Lovanii, anno 1576. *in 4to*, & Paris. *in 8vo*, anno 1577. Scripsit itidem *in Psalmos Commentarium*, qui prodiit Paris. *in fol.* anno 1541. & alium *in Paulum*, qui itidem prodiit *in fol.* anno 1537. Hæc prima Scholasticorum ætas; multo tamen sanior fuit media illa ætate: prima enim rerum harum tractatio non tantum sordium admistum habuit, utpote quæ fonti erat propior. Aristotelis enim vel parca est, vel nulla, in Theologicis mentio. Postea vero Dogmata Theologica adeo intricata & implexa fuerunt Aristotelis sententiis, ut pene nullus esset scripturæ locus. Recentior illa Scholasticorum ætas, cum seculo cultiori, cultior quoque ipsa facta est, & nunc quidem, in Commentariis super Thomam, Scotum, Per. Hispanum, scriptis, plus doctrinæ ostentat, & plus scripturæ, quod olim adeo in votis habebat Erasmus, ut politior literatura accederet his ingenii commentis, non omnino vanis & rejiciendis, si saniore via docerentur. Primus in Lombardum commentatus est ALEX. HALENSIS, vel DE HALES, qui vixit seculo sequenti, anno 1245. dictus *Doctor Irrefragabilis* & *Fons vitæ*, qui & præterea librum scripsit de Autoritate Verbi Dei, editum Paris. in 8. anno 1542. PETRUS COMESTOR, sive *Manducator*, Gallis *Le Mangeur* dictus, Magister Philosophiæ Scholasticæ, & ideo Comestor dictus, quod omnes Scholasticos devoraverit, quem elegantius Latina lingua helluonem librorum dicemus. (uu) Scripsit vero *Historiam V. & N. T.* additis multis traditionibus & fabulis. *Historia* hæc *Scholastica* prodiit in 8vo. Lugd. anno 1543.

2 ALBERTUS MAGNUS. Prodeat nunc Germanicæ gentis decus, ALBERTUS, merito *Magnus* dictus, omnium illorum argutiorum Scholasticorum princeps & pater, Thomæ Aquinatis præceptor, è cujus fonte omnes pene rivulos suos derivarunt ut ille ex Alberti M. Oceano. Fuit ille genere illustris, ortum trahens è Sveviæ Regulis, docuit Parisiis & Coloniæ Agrippinæ, ac unus pene Bibliothecam scripsit, cujus omnes Tomi 200. marcarum pretio constant. Fuit ille vir argutus, nec in nudis specu-

(uu) De Petro Comestore nonnulla hic minus accurate traduntur. Non solet is *Philosophiæ*, sed *Historiæ Scholasticæ*, *Magister* salutari, nec agnomen obtinuit *Comestoris*, *quod omnes, devoraverit Scholasticos*, sed potius (quæ verba sunt Joh. Trithemii, à Georg. Calixto, *in Tr. de Autorit S. Scripturæ P. II.* §. 78. *p.* 142. aliisque repetita), *quod Scriptorum autoritates, in suis Sermonibus & Opusculis, crebrius allegaret, quas in ventrem memoriæ manducando reposuisset.* Aliter ad agnomen hoc alluditur in Epitaphio ejus sequenti, quod teste Franc. Swertio *in Deliciis Orbis Christiani p.* 789. in Æde S. Victoris Parisiensi legitur:

Petrus eram, quem petra tegit, dictusque Comestor,
Nunc comedor. Vivus docui, nec cesso docere
Mortuus, ut dicat, qui me videt incineratum
Quod summus, iste fuit, erimus quandoque, quod hic est.

ſpeculationibus ſubſtitit, ut ceteri faciunt Scholaſtici, ſed multa impendit in res Naturales & Mathematicas, quarum ad miraculum fuit peritus, adeo ut pro Mago ab imperitis haberetur; in quam ſuſpicionem facile apud ineruditos ingenioſior quis incurrit. Scripſit de Arithmetica, Muſica, Geometria, Aſtrologia, de quibus omnibus parum ſolliciti fuerunt ceteri. Formatio illius capitis æneï Mechanica, quod loqui potuit, arguit interiorem Mechanices & Anatomes peritiam, iſto ſeculo plane inuſitatam. A magiæ ſuſpicione ſtrenue ipſum defendit Naudæus, *in Apologia Virorum doctorum, magiæ inſimulatorum*. Ad illum ſolet referri ſecunda Scholaſticorum ætas. Opera ejus, quæ ſcripſit, recenſentur à Joh. Jac. Boiſſardo in *Iconibus Virorum Illuſtrium*. Præter Commentarios in libros ſacros, & philoſophica, ſcripſit *Commentarium ſuper ſententias Lombardi* & *Summam Theologiæ*. *Liber de ſecretis mulierum* & nonnulla alia, creduntur ipſi affingi. Publicata quoque ſunt Chymica ſcripta ſub ejus nomine, quæ ſuppoſititia putat Naudæus, cui hac quidem in re fidem non habeo. Nam ille Chymicorum hoſtis eſt: ac fuit tum temporis apud multos arcanior rerum naturalium ſcientia, quam nunc in aprico ſepoſitam habere putant lyncei noſtri. Fuit Epiſcopus Ratisbonenſis. Diſcipulos, ut diximus, habuit Thomam Aquinatem & Bonaventuram, qui Scholaſticam illam doctrinam ſuo tempore authenticam fecerunt, de cujus uſu in Theologia, ut obiter hoc memorem, elegantiſſimam Orationem ſcripſit Franc. Vovaſſor, è S. I., quæ eſt inter reliquas ejus *Orationes decima*.

D. THOMAS AQVINAS. Alpha Scholaſticorum, cui horribilia paſſim elogia 3
ſuſpenduntur à ſuis. Nam ex hominum ordine ſemotum plane Angelum faciunt, & pene Deum. Familiaris enim ejus titulus, ut omnibus quaſi quidam Character tunc temporis imprimebatur, eſt, quod vocetur *Doctor Angelicus*. In ipſis Pontificum Decretis maxima ejus leguntur elogia. Vocatur *plus, quam Salomon, Interpres divinæ voluntatis, matutinus Lucifer, quaſi Luna ſapientiæ & moribus, & veluti Sol oriens mundo*. Solis autem elogium mirifice placuit cuidam Aettelbergero Rettenbachenſi, qui Panegyricum in ipſum ſcripſit, in quo, ut Solem oſtenderet eſſe Thomam ſuum, per duodecim cœli domos deduxit pro ingenii ſui acumine, quidque, in ſingulis illis ſignis, hoc ſigno dignum præſtiterit Hercules ille, oſtendit, cujus itidem feruntur 12. labores. Panegyricus ille editus eſt Patavii, anno 1642. *in 4.* typis Pauli Frambotti. Ejus vita extat, à Monacho quodam deſcripta, in Bibliotheca noſtra Kilonienſi, in qua mirificæ ſunt fabulæ de miraculis ejus. Opera, quæ ſcripſit, & magna & multa ſunt, quæ 18 Tomis *in fol.* compinguntur. Librorum illorum titulos recenſet Autor *Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ Gothan. pag.* 648. Edita autem ſunt Opera illa omnia Romæ *in fol.* anno 1570. Partes illorum Operum, & libri ſingulares, diverſis locis plurimi editi ſunt, & quidem charactere Gothico. *Summa* ejus *Theologiæ*, Lovanienſium & Duacenſium Theologorum opera caſtigatior, & à falſis S. Patrum citationibus repurgata, prodiit Lugd. anno 1655. *in fol.* apud Johann. Baptiſtam Devenet, cum 5. Indicibus, primo locorum ſcripturæ, ſecundo locorum Communium, tertio rerum aliarum, quarto Refutatorio Hæreticorum, quin-

quinto Practico ad Evangelia & Epistolas. Atque hæc sunt Theologiæ Scholasticæ quasi altera Biblia.

4 BONAVENTURA. Fuit & ille discipulus Alberti M. & tandem Cardinalis, cujus extant *Commentarii in Lombardi libros sententiarum*, in quos ipse etiam Thomas, & multi alii, sequentibus temporibus scripserunt. Scripsit varia Opera Theologica, quæ recensentur *in Compendio Historiæ Ecclesiasticæ Gothano, pag.* 648. & edita sunt 4. *in fol.* voluminibus, vel 8. *Tomis*, è Typographeo Vaticano, Romæ anno 1588. Prodierunt & Opuscula quædam seorsim per Henricum Sedulium, Antwerpiæ *in* 4. anno 1660. in quibus & liber ejus *de vita S. Francisci*. *Commentarius in libros sententiarum* Norimbergæ prodiit, apud Anton. Coberger, anno 1500. charactere Gothico.

5 MATTHÆUS AQVARIUS. Longe quidem ab his distat ille in Gymnasio Neapolitano Metaphysices Professor, sed tamen nunc nobis recitatur, tanquam Index quidam & Interpres D. Thomæ. Scripsit enim utilissimum in hoc genere librum, cui titulus est: *Formalitates juxta Doctrinam Doctoris Angelici.* Quo in libro agit de terminis Thomæ usitatis. Prodiit ille, cura Alphonsi de Marcho, Aversani, Neapoli anno 1605. *in fol.*

6 DURANDUS à SANCTO PORTIANO. Etiam ille inter antiquos Heroas Scholasticos est, vixitque anno 1320. Scripsit *Commentariorum libros* 4. *in Petri Lombardi sententias Theologicas*, primum per Nicolaum à Martumbos, & postea per alios quosdam Doctores, emendatos, qui prodierunt Antwerpiæ, anno 1567. *in fol.* Ejus meminit Trithemius *in Catalogo scriptorum Ecclesiasticorum.* Fuit Ordinis prædicantium, & Aniciensis Ecclesiæ Episcopus, quem *magnum Declamatorem sermonum* ille facit. Solent cum illo quidam confundere Speculatorem, cui Guilhelmi Durantii nomen est. (xx) Ille Speculum Juridicum scripsit, quam ob causam *speculator* vocatur, quo continentur, quæ ad processum & fori observantiam spectant.

7 ÆGIDIUS ROMANUS, Ordinis S. Augustini, & illustris generis: Vixit anno 1290. Fuit Thomæ auditor, ejus defensor acerrimus, multaque in illius dogmata scripsit, sed tamen illa Commentariis suis super Aristotelis quosdam libros immiscuit. Ejus extat *Commentarius in libb.* 8. *Physicorum*, *de cælo*, *de generatione & corruptione*, *in libros Meteororum*, *de anima*, *parva Naturalia*, editus *in* 8. Ursellis anno 1604. *Quæstiones* illius *Metaphysicales* Venet. prodierunt anno 1501. d. 7. Octobris. *Commentarius in Rhetorica vero Aristotelis*, una cum Alpharabii *Compendiosa Declaratione;* addita quoque Aristotelis *Poëtica*, cum Averrois in eandem *summa*. In his tamen sordibus aliqua invenias sæpe, quæ non spernas, inprimis in argumento illo, ubi de moribus & affectibus agit Aristoteles. Editus est *Commentarius* ille an. 1515. Venetiis *in fol.* charactere Gothico. Scripsit & *Quodlibetum variarum quæstionum*, editum

(xx) De Durandi à S. Portiano confusione cum Guil. Duranto, aliisque Ὁμωνύμοις, plura invenies in *Homonymoscopia* nostra, *P. II.* c. 6. §. 33. *p.* 556. 557.

editum Venetiis anno 1502. *in fol.* Adduntur Operi *Theoremata* ejusdem *de corpore Christi*, & Guilhelmi Occami *Tractatus de Sacramento Altaris*. Peculiare illi elogium tribuitur, quod appellatur Doctor fundatissimus. Habent enim omnes Scholastici suos titulos. (yy) Bonaventura, cujus supra mentionem fecimus, vocabatur *Seraphicus*, an forte in invidiam Thomæ, qui *Angelicus*, & hujus Seraphici præceptor.

JOHANNES DUNS, SCOTUS. Vixit ille eodem tempore, cognomenque 8
habuit *Doctoris & Magistri subtilis*, à quo orta est peculiaris Scotistarum Secta, uti à Thoma Thomistarum. Perpetuus fuit Thomæ impugnator, habuitque suos asseclas & cum Thoma conciliatores. Legi potest ejus singulare elogium inter inscriptiones Petri Labbe, uti & alia aliorum, Alberti scilicet, Thomæ & Bonaventuræ, argutiora, quam merebatur horum hominum barbaries. Ejus sunt *Commentarii in Lombardi sententias*, editi charactere Gothico *in 4to.* quatuor Voluminibus, Venet. anno 1481. De ceteris ejus Operibus vid. Abr. Bzovii *Annales*, *Tomo 15. p. 765.* ubi habetur Apologia pro Bzovio, contra editorem Operum Scoti. *Recentior Commentariorum in sententias*, ceterorumque operum Scoti, editio procurata est ab Hugone Cavello. Atque ille est, quem impugnavit Bzovius; pro *Cavello vero & Scoto Apologiam* iis præfixit Hugo Magnesius, ejusdem Ordinis Minor; prodiit hæc novissima editio Coloniæ anno 1635. Causæ, ob quas impugnata fuit doctrina Scoti, multæ sunt, inprimis assertio illa de immaculata Virginis conceptione, impugnata præprimis à Jansenio. Historia illarum litium habetur in *præfatione ad lectorem*, quam præmisit *Apologiæ* suæ Hugo Magnesius, in qua potissima, quæ ad has controversias spectant, recensentur.

MAGISTER HIERONYMUS de FERRARIIS. Utilissimus ejus viri liber 9
est, & Indicem præstat in Joh. Scoti Opera, cujus titulus: *Loci Communes ex libris sententiarum, & Quodlibeticis Johann. Duns, Scoti, diligentissime collecti*, in quibus non solum omnia, quæ sunt scitu digna, per modum Repertorii indicantur, sed etiam sententiæ, ad dogmata, & Casuum decisiones, pertinentes, continentur, adjectis propositionibus à Scoto contra D. Thomam assumtis, quas Johann Capreolus confutavit, asterisco demonstratis. Opus hoc usui futurum est non solum illis, qui Scoti, sed & qui Thomæ doctrinam profitentur. Singulis lemmatibus, vel sententiis adjiciuntur Notæ quædam. Ita SP. significat Scoti propriam opinionem, T. significat Thomæ sententiam; per P. H. notatur Aristotelis Opinio; per A. U. Avicennæ sententia; per C. O. M. Commentator Averrois, per O. P. vel, O. P. I. N. notantur aliorum opiniones, quæ a Scoto reprobantur. Literæ D. U. B. notant dubitationes, opinionibus insertas. Denique hoc opus ita comparatum est, ut omnibus Scoti editionibus adaptari possit. Autor est Mag. Hieron. de Ferrariis Fontanus, Viglevenensis, Ordinis prædicantium, excususque est liber Venet. anno 1597. *in 4to*, apud Joh. Baptistam & Joh. Bernhardum Sessam. Errores typographici multi admissi sunt,

(y) De Scholasticorum Titulis, sive Agnominibus Hyperbolicis, plura congessimus in Homonymoscopia, *P. III. cap. V.* §. 10. 11. 12. *p.* 878-884. Conferatur de iisdem Adr. Bailetus, *T. I. des Jugemens des Sçavans*, *P. I cap* 5. *p.* 204-217. in rationes etiam Agnominum, Scholasticis potioribus impositorum, inquirens.

sunt, ob Typothetarum incuriam, quos excusat Typographus. Præmissa est huic libro præfatio erudita Gascalini Regiselmi, qua Theologiam Scholasticam adversus hæreticos, ut vocat, defendit. Docta est, & multa habentur in illa ad historiam Philosophiæ Scholasticæ illustrandam utilia.

10 FRANCISCUS ARETINUS. Produximus supra Autorem, qui *Formalitatem D. Thomæ* scripserat, i. e. Expositionem de terminis Thomæ usurpatis. Ad eundem modum *de Formalitatibus* Scoti scripsit quidam Mag. Antonius Sirectus, in quem *librum Commentarium* alium edidit Franciscus Aretinus, Ordinis Minorum de Observantia Generalis Definitor, ac Hetruriæ Ducis Theologus ac Confessionarius, *in quo*, ut tit. habet, *difficultates quamplurimæ & controversiæ, quæ inter Scotistas versantur, facillime resolutissimeque explicantur* prodiit ille liber Venet. ap. Joh. Antonium & Jac. de Franciscis, anno 1606. *in 4to.*

11 JOHANNES PONZIUS. Ut Thomas habuit dogmatum suorum epitomatores, de quibus in seqq. plura, ita & Scotus. Nam, post multorum Commentarios in Scotum, & conciliationes cum Thoma, de quibus in seqq. agemus, Joh. Ponzius, Corcagia Hibernus, Ordinis fratrum Minorum, S. Theologiæ Lector jubilatus, & olim in Collegio Romano vel Isidori primarius Prof. *Curriculum Philosophicum ex doctrina Scoti* concinnavit, cui tit. *Philosophiæ ad mentem Scoti Cursus integer, primum editus in Collegio Rom. fratum Minorum Hibernorum*, postea *ab ipso Autore, in conventu magno Parisiensi, recognitus, insuperque morali Philosophia, variisque Editionibus, locupletatus;* prodiit Lugd. ap. Joh. Antonium Huguetanum, & Marcum Anton. Ravau, an. 1559. *in fol.* Proponit autem in isto libro non tantum doctrinam & thesin Scoti, sed & adversus adversarios defendit.

12 CLAUDIUS FRASSEN. Persequemur nunc Autores aliquos præcipuos, qui doctrinam Scoti dogmatice proposuerunt. Inter eos est CL. Frassen, Minorita Peronensis, & in majori conventu Parisiensi Philosophiæ Prof. Is librum edidit, cui tit. *Philosophia Academica, quam ex selectissimis Aristotelicis & Scotistis, rationibus ac sententiis, brevi ac perspicua methodo, adornavit.* Liber ille editus est Paris. sumtibus Dionysii Therri, *in 4to.* anno 1657. Laborat in illo Autor iste, ut strictam brevitatem cum solida claritate connectat, omissis Autorum prolixis allegationibus, quæ apud Scholasticos istius temporis pene ita in morem abierunt, ut nunc apud JCtos. Breviter quoque defendit Scotum suum, vindicatque ab impugnationibus aliorum. Thomistæ & Scotistæ pertinaces inter se habuerunt controversias, de quibus, earumque historia, videatur passim Antonius Wood *in Historia Universitatis Oxoniensis.* Jesuitæ tamen præcipue Thomæ doctrinam secuti sunt, quos ob eam causam vehementer commendat Paulus Leonardus, Hibernus, Prof. Theologiæ Menapiensis, *in libro Responsionum ad Expostulationes recentium quorundam Theologorum, contra scientiam mediam* (qui prodiit anno 1644. *in* 4. Lugd.) *Parte 2da, sect.* 12; ubi omnem Jesuitarum Thomistarum familiam, Svarezium, Molinam, Vasquezium, Gregorium de Valentia, Fonsecam, aliosque Thomæ Commentatores, plenis buccis laudat.

Idem Autor, *part. 3. sect. 5. n. 23. & part. 2. sect. 12. n. 29.* plura habet de veteribus Thomæ adversariis, & *ib. n. 54. & 58.* de Thomistarum recentiorum heterodoxia, & à veteribus discrepantia, quæ omnia ad historiam horum hominum accuratius pernoscendam pertinent.

BARTHOLOMÆUS MASTRIUS. Barth. Mastrius de Meldula, & 13
Bonaventura Bellutus de Catana, ille Ordinis Minorum, hic Siciliæ provincialis ejusdem Ordinis, ediderunt junctim *Disputationes in Organon Aristotelis, quibus ab adversariis veteribus Scoti Logica vindicatur*, quarum altera editio prodiit Venet. ap. Marcum Ginammum, anno 1646. *in 4to.* Præmissa est huic libro præliminaris quædam Dissertatiuncula de doctrina Scotistica, cœlitus & humanitus approbata & commendata, in qua recensentur omnes miraculosæ apparitiones & monitiones de doctrina illa, de quibus ipsi Autores viderint. Allegantur multa virorum doctorum & illustrium elogia, quæ omnia ad historiam hujus doctrinæ conducere possunt. Ejusdem Mastrii, sed non cum fratre suo juncti, extant *Disputationes in 12. libb. Aristotelis Metaphysicorum*, in quibus Scoti Metaphysica doctrina vindicatur, editæ Venetiis anno 1646. *in 4to.* In præfatione ad Lectorem de Pontio Scotista, de quo supra vidimus, queritur, quod in *cursu* suo *Philosophico*, nomine suo suppresso, sua quædam descripserit, & in quibusdam se nominatim insectatus fuerit. *Tomus posterior Metaphysicorum* anno sequenti 1647. est editus. Ejusdem extant *Disputationes in libros de cœlo & Meteoris*, quibus itidem Scotum defendit, cujus laboris ille socium habet Bonaventuram Bellutum. Editæ sunt illæ Venet. ap. Marcum Givanium, anno 1640.

JOHANNES de RADA, Arragonius, Episcopus Pactensis, & in Salmanti- 14
censi Academia Theol. Prof. conciliatorem agit inter Thomam & Scotum, in controversiis Theologicis; Tit. est: *Controversiæ Theologicæ inter S. Thomam & Scotum super 4. libb. sententiarum, in quibus pugnantes sententiæ referuntur, potiores difficultates elucidantur, & responsiones & argumenta Scoti rejiciuntur.* Autoris hujus consilium expositum vide in præfatione hujus libri, cujus partes sunt 4.; prodierunt autem Coloniæ Agripp. anno 1620. *in 4to.* ap. Joh. Crithium. Liber utilissimus est, & in hoc argumento palmarius.

JOHANNES LALEMANDET. Etiam ille conciliator inter Thomistas & 15
Scotistas est, qui tamen ea libertate utitur, ut neutri se sectæ interdum applicet, suasque sententias proponat ac stabiliat, destructis communium opinionum fundamentis. Fuit ille Burgundus Sequanus, & Ordinis Minorum S. Francisci de Paula per Germaniam, Bohemiam & Moraviam Provincialis. Ejus extant *Decisiones Philosophicæ*; ita enim inscribit. Earum partes sunt tres, prima *de Logica*, secunda *de Physica*, tertia *de Metaphysica. Logica & Physica* prodiit Monachii *in fol.* apud hæredes Cornelii Leyserii, anno 1644. *Metaphysica* ibidem anno 1645. Liber ille utilissimus est, nam quasi per compendium proponit omnem doctrinam Thomistarum, Scotistarum & Nominalium. Quod Nominales attinet, distinctissime illorum proposuit sententias, earumque differentias à ceteris, suo interposito ubique judicio, ut equidem non meminerim, ab alio quodam Autore simile quid factum. Parti ejus primæ, *Logicæ*,

ſc. adjicitur *Examen Dialecticæ Ariſtotelicæ*, *Nominalium*, *Realium*, *Rameæ*, & *Lullianæ*, de quibus ſingulis ille utiliſſima attulit. De initio Nominalium, & de ejus doctrinæ differentia à Realibus, agit prolixe. Nominales ſc. ait diſputare de rerum conceptibus, terminis & nominibus; de rebus ipſis Reales, e. g. cum de homine diſputatur, Nominales intelligunt conceptum naturæ humanæ, vel nomen & terminum *homo*: Reales vero naturam humanam ipſam. Comparat itaque Reales & Nominales illis, qui vel abſolute ſummam ſupputant, vel calculis utuntur. Nominales, ait, terminis pro rebus ipſis uti, ut ſi Arithmeticus velit uti calculis ad ſummam aureorum eliciendam: Reales vero ipſos aureos nummos numerare & ſubducere. Mentionem hic facit de veteribus quibusdam Sectis Scholaſticorum, nunc abolitis, quæ apud ipſum prolixius legantur. Adducit deinde omnia illa capita ſententiarum per partes, in quibus Nominales à Realibus diſcrepant, & in quibus conſentiunt. Hæc ubi recenſuit, ſingulis ſuum judicium ſubnectit. De doctrina Rami & Lullii omnia in utramque partem argumenta adducit, &, quod Lullium attinet, non quidem è diametro Ariſtoteli contrarium, ſed generaliores quosdam terminos commentum, recte judicat, illam doctrinam potius inſervire extemporali & tumultuario ſermoni, quam accuratæ & philoſophicæ diſputationi. In Phyſicis & Metaphyſicis ſubjicit ſemper quoque Nominalium doctrinam Thomiſticæ ac Scotiſticæ, ut hic Autor inſtar omnium eſſe poſſit. In Nominalium Sectæ dogmatibus, ut & in ceteris, qui junxerit Sectarum illarum dogmata, nemo hactenus fuit.

16 M. MEURISSE. Frater Martinus Meuriſſe, Royenſis, Ordinis Minorum Doctor, & Prof. Theologus Pariſienſis, *Metaphyſicam* ſcripſit *ad mentem Doctoris ſubtilis*; Tit. libri eſt: *Rerum Metaphyſicarum libri 3.* Prodiit Pariſ. ap. Dion. Moreau *in 4to*, anno 1623. Cui Operi magnifica elogia ſuſpenduntur ab encomiaſtis, Poëtis nonnullis non contemnendis.

17 PETRUS HISPANUS. Inter antiquiores ille eſt, ac neſcio quomodo prætervisus, tam Oſiandro, quam Alſtedio, in Scholaſticorum Chronologia. Floruit anno 1272. Epiſcopus Tuſculanus à nonnullis habetur. Helvicus illum poſtea Pontificem factum eſſe ait, de quo tamen, certo quod pronunciem, non habeo; Gaddius certe dignitatis ejus non meminit, qui talia tamen diligenter annotare ſolet. (zz) Celebris eſt *libro ſummularum*, quo nomine innuitur Compendium aliquod Summæ. Suis enim libris Compendium Dialectices proponit, cum alii integra opera *ſummas* vocent. Hinc ſolet Summulator dici. In eum extant diverſorum Commentarii, Joh. Verſorii, Prof. Colonienſis, & Petri Tartareti, Pariſienſis. Petri Hiſpani *Summulæ Logicales*, cum Verſorii *expoſitione*, & *Parva Logicalia*, eidem adſcripta, prodierunt Colon. ap.

(zz) Petrum hunc Hiſpanum, Ulyſſipponenſem, ex Epiſcopo Tuſculano an. 1276 Romanum eſſe factum Pontificem, & Johannis XIX. (XXI vel XXII. juxta alios) nomen aſſumpſiſſe, octimeſtri autem ſpatio ab electione vix elapſo obiiſſe, extra dubitationis aleam eſt poſitum, & Hiſtoriæ Pontificum Scriptores univerſi teſtantur. E quibus ſolum jam allego Lud. Jacobum à S. Carolo *Lib. I. Biblioth. Pontificia p.* 137. quod de Scriptis ejus plura, quam alii, congeſſerit.

ap. Anton. Hieradt, anno 1622. *in 4to.* Petrus Tartaretus, qui fuit Scotista, *Commentarium* in hujus *Summulas* scripsit, qui, uti & reliqua ejusdem Tartareti Opera Philosophica, Physica, Metaphysica, seu *Commentarius in libb. Aristotelis naturales, Metaphysicos, & morales*, prodierunt Venet. *in 8vo*, anno 1621. apud Jac. Sansinam. *Moralia* ejusdem publicavit Jodocus Badius Ascensius. De universis Petri Hispani Operibus vid. Gaddium *p.* 265.

DOMINICUS de FLANDRIA. Inter acerrimos D. Thomæ propugnatores 18 hic fuit, qui, quo tempore vixerit, certo definire non possum. Verosimile est, illum Johanni Capreolo fuisse æqualem, (aaa) oriundo ex inferiore Germania, qui anno 1410. vixit. In Lombardia Ordinis fuit prædicatorum, & ibidem factus est Regens Bononiensis. Docuit multis in locis, ac scripsit in Aristotelis libb. pene omnes, ut & in Thomam, multos Commentarios, qui injuria temporum perierunt. Certe non est ex minimis in Thomam Commentatoribus, neque adeo sordidus, ut alii istius temporis scriptores. Aristotelem, Albertum M. & Thomam, unice sequitur, quem adversus Scotum & Scotistas acerrime defendit, & in Pseudo-Thomistas ubique insurgit. Catalogus omnium eorum, quæ scripsit, non exstat. In illis tamen, quæ servata sunt, deprehenduntur *Tractatus, vel Commentarii in Aristotelis libros Logicos omnes, libros Physicos, de cœlo, de generatione & anima, parva naturalia, Ethica & Politica.* Composuit quoque *quæstiones quodlibeticas*, & Commentatores etiam Vett. Aristotelis sedulo volvit, & contulit. In Alberto M. multus est, quem diligenter legit, ubique ejus auctoritate fultus. Quæ supersunt ejus Metaphysica, *Commentarios* scil. *in XII. libr. Aristotelis Metaphysicorum*, in lucem edidit F. Cosmos Morelles, Theologus Coloniensis, & per illas terras Generalis Apostolicus Inquisitor, magna cura & diligentia, una cum *quæstionibus* ejus. Falsas citationes locorum Thomæ, & Aristotelis, aliorumque, expungit, genuinas substituit. In Aristotelem & Thomam juravit iste Autor. Nam Scoto, ac omnibus Anti-Thomistis, acerrime se opposuit. Editus est liber ille Coloniæ Agrippinæ, typis Arnoldi Kempensis, & Francof. apud Anton. Hierath, anno 1621. *in fol.* Vel ideo in pretio debet haberi hic Autor, quod Germanus sit.

JOHANNES à S. THOMA. Fuit ille Olyssipponensis, Ordinis Prædicanti- 19 um, Professor in Complutensi olim Universitate, postea in Salmaticensi, Theologicus. Scripsit *Cursum Philosophicum Thomisticum, ad exactam veram, & genuinam Aristotelis & Doct. Angelici mentem.* Partes ejus 3. sunt. Prima continentur Dialecticæ Dispp. omissis alienis & prolixis citationibus; secunda parte agit de physicis; de Metaphysicis vero & anima in 3tia parte. Librum illum emendatiorem in lucem edidit Thomas de Sarria, Compellanus, Ordinis prædicantium, Colon Agripp. apud Mynchium, anno 1638. *in 4to*, qui maximis illum elogiis ornat in libri præfatione. Ac sane non contemnendam operam posuisse in hoc opere Autor ille videtur,

(aaa) Dominicus de Flandria, teste Simlero *in Biblioth. p.* 173. circa A. C. 1512. floruit, nec proinde Joh. Capreoli, quem A. 1415. vixisse ex eodem (*p.* 352.) & Trithemio constat, fuit æqualis, sed integro ferme seculo recentior.

Nam secundum hujus scholæ propria ordinate procedit, & multa in illa brevitate complectitur.

20 MICHAEL ZANARDUS, Bergomensis ex Urgnano, SS. Theologiæ Lector, ac Ordinis prædicantium, inter Commentatores Thomæ laudatur, in cujus libros non pauca scripsit, testibus illis, qui Censuram ejus *Physicæ* & *Metaphysicæ* præposuerunt. Ad meam notitiam pervenerunt *Commentarius* ejus *cum quæstionibus ac dubiis, in* 8. *libb. Physicorum Aristot.* ubi diligens est in dubiis movendis, iisque resolvendis, quibus uti possunt, qui in hoc scientiæ genere disputaturi sunt ex principiis Aristotelicis. Eidem methodo insistit in *Metaphysicis*, in quibus principia Thomæ, ab antiquis & recentt. impugnatoribus, defendit. Liber editus est Colon. Agripp. apud Woetzerum, anno 1622. *in 4to.*

21 DOMINICUS BANNEZ. Fuit & hic Ordinis Prædicantium, Professor Theologiæ primarius, in Salmaticensi Academia, patria Mondragonensis. Scripsit in nonnulla Theologiæ Thomæ, & quidem *in primam partem summæ* ejus, *usque ad* 64. *quæstionem.* Scripsit item *in secundam secundæ, de fide, spe, & charitate Commentaria*, quæ ad *quæstionem* 46. pertingunt. Uterque liber prodiit Lugd. apud Stephanum Michaëlem, anno 1588. *in fol.* Inter celebres alias habetur Commentatores, ac fit magni à suis. Ejusdem exstant *institutiones minores Dialecticæ*, quas *summulas* vocant, quæ editæ sunt Coloniæ anno 1617. *in 4to.*

22 NICOLAUS DE ORBELLIS, Ordinis Minorum, vixit anno 1455. Fuit Scotista. Scoti enim doctrinam defendit, & in meliorem ordinem redegit. Scripsit *Compendium super sententias*, elegantiora Doct. subtilis dicta summatim complectens. Edidit *Compendium* illud in lucem Lodoicus Hunnonius, Nerdius, qui non sine elogio illius meminit, addito etiam Epigrammate non omnino inepto. Si ipsius judicio accedimus, illa, quæ à Scoto confuso quodam ordine digesta sunt, hic adeo succincte, ordinate, & lepide, in ordinem redegit, ut singula verba singulis fere quadrare videantur sententiis. Editum est *Compendium* hoc Parisiis, apud Johann. Petit. anno 1511. *in 8vo.*

23 BARTHOLOM. à MEDINA, Ord. Prædicantium, in Salmaticensi Academ. Theologus primarius, *Expositiones in Thomam* scripsit. Et quidem exstat ejus *Expositio in primam secundæ*, quæ edita est Venetiis anno 1550. *in fol.* Præfatio ejus præfixa encomium Thomæ continet, & illorum, qui ex Hispanis Thomisticam doctrinam illustrarunt, in quibus ille celebrat Franciscum Victoriam, in Salmaticensi Academia Professorem, *qui præclarus eruditione, ingenio, eloquentia, abdita Thomæ arcana discipulis patefecerit, ut se ipsum superasse videatur*, imo qui *Hispaniam primus Theologizare docuerit.* Nolo recensere omnia, quæ ille prolixe in laudem ejus adducit. Quibus etiam hoc accedere potest, quod primus in his libris Grotio viam aperuerit, *de pace & bello* Opus suum suscipienti. Laudat præterea Dominicum de Soto, hujus Francisci Victoriæ discipulum primarium, Melch. Canum, Episcopum Canariensem, Soto majorem, Pennam, Mantium, qui multa quidem in Thomam

mam reliquerunt, sed inedita. *Expositio* ejus *in tertiam D. Thomæ partem*, usque ad *quæstionem LX.* complectens *tertium librum sententiarum*, edita est Venet. anno 1582. *in fol.*

JOHANNES PAULUS NAZARIUS, Cremonensis, Ord. Prædicat. itidem inter Commentatores est Thomæ. Ejus exstant *Commentarii & controversiæ in partem primam. D. Thomæ.* Fuit Theologiæ D. Bononiæ Collegiatus, & tum, cum *Commentaria* hæc scriberet, in Academia Bononiensi tertium Regens. Multa super Thomam scripsit, ut testatur ejus præfatio. Non enim tantum Theologica, sed & Philosophica, prælegit. Diligens est in Autorum sententiis citandis, pro Thoma facientibus, & in Thomasticis defendendis. Prodiit Bononiæ, anno. 1619. *in fol.* 19

DIDACUS NUGNO CABEZUDO, Hispanus, Ord. Prædicator. SS. Theologiæ Magister, & in Collegio D. Gregorii Vallisolitano Regens primarius, *Commentaria scholastica* scripsit *in tertiam S. Thomæ de Sacramentis Ecclesiæ*, duobus Tomis comprehensa, cum aliis 4. Tractatibus, primo *de auctoritate Pontificis & Conciliorum*, secundo *de indulgentiis*, tertio *de auxiliis divinæ gratiæ* (de quo argumento vetitum postea fuit aliquid scribere ab ipsis Pontificibus) quarto *de bullis Pontificiis, quas vocant Cruciatas.* Adjiciuntur 3. indices. Editus est lib. Colon. Agrippinæ, *in fol.* apud Petrum Cholinum, anno 1630. 20

DOMINICUS à Soto, Segoviensis, Prædicat. familiæ Theologus, cujus supra §. 23. mentionem fecimus, & quem adeo in præfatione sua commendabat Barthol. de Medina, vocans ejus commentarios *divinos.* Ejus extant multa, tam Philosophica & Moralia, quam Theologica: *Commentarii in Porphyrii Isagogen, Aristotelis Categorias, & libb. de demonstratione, una cum quæstionibus* editi sunt Venet. ex officina Dominici Guerrei, & Joh. Baptistæ, fratrum, anno 1587. *in 4to.* Scripsit præterea *Commentarium in libb. 4. sententiarum, cum quæst.* editum Venetiis, anno 1569. *in 4to.* & Lovan. anno 1573. item *quæstiones in Aristotelis libb. physicorum*, Venetiis, anno 1582. *in 4to. Commentarium in Epistolam Pauli ad Romanos, & libb. 3. de natura & gratia*, editos Venetiis, anno 1547. *in 4to.* & Lugduni *in fol.* anno 1581.; nec non *libb. X. Commentariorum de justitia & jure*, omnibus notissimos, quibus accesserunt *libri de juratione & adjuratione.* Prodierunt Venet. anno 1600. *in fol.* 21

JACOBUS GRANADUS, Gaditanus, è Societate Jesu, Theologiæ Prof. scripsit *Commentarios in summam S. Thomæ*, multum æstimatos. *In primam* ejus *partem*, exstant 3. Tomi, editi à Cramoisio Mussiponti *in 4to.* anno 1624. & Hispali, apud Franc. à Lyra, anno 1623. *in fol.* (bbb) 22

COLLEGIUM COMPLUTENSE. Celeberrima illus *Commentaria in Thomæ* 23

(bbb) Jac Granadi in *Summam* Thomæ *Tomi Quartus & Quintus, Primam Secundæ* absolventes, & *Sextus ad Secundam Secundæ de Virtutibus Theologicis*, Hispali an. 1631. *in fol.* prodierunt. Secuti sunt hos Septimus & Octavus in *Partem Tertiam.* V. Nathan. Sothwelli *Biblioth. Jesuiticam p.* 367. 368.

doctrinam Philoſophicam prodierunt ſub. Tit: *Diſputationum in Ariſtotelis Dialecticam, Philoſophiam naturalem, 3. libb. de anima & Metaphyſica. Diſputationes in Dialecticam & Philoſophiam naturalem* prodierunt Lugduni anno 1650. *in fol. Metaphyſica* quaſi in ſupplementum totius Curſus Philoſophici addita videntur. Autor præfigitur Blaſius à S. Conceptione, Carmelita Excalceatus, Lugd. anno 1651. *in fol.*

29 FRANC. MURCIAS DE LA LIANA. Franc. Murcias de Liana ſcripſit *Curſum Philoſophicum, ſive Diſputationes circa curſum Ariſtotelis Philoſophicum, ſelectas ex ſubtiliore doctrina Academiæ Complutenſis.* In partes 3. illum diſpeſcuit Curſum, ut plerique, epitomator majoris iſtius Operis, quanquam ipſe non pauca adjecerit. Prodiit Colon. Agripp. *in 4to.* A. 1641. apud Wilhelmum Frieſen.

30 PAULUS VALLIUS. Romanus ille fuit, & è Soc. Jeſu. Scripſit *Philoſophiam ſecundum Ariſtotelem & Scholaſticos, Thomam præcipue, in X. diſtinctam Tomos.* Logica prodiit duobus Tomis, Lugd. ap. Ludovicum Proſt. A. 1622. *in fol.* Vaſtiſſimum eſt Opus, in quod conjecit omnia pene Scholaſticorum dogmata; diligentiſſime enim conferuntur & congeruntur. Ceteri Tomi in univerſam Philoſophiam, an & quando prodierunt, nunc equidem dicere non poſſum. (ccc)

31 EUSTACHIUS à S. PAULO. Ex Congregatione Fulienſi Ordinis Ciſtertienſis. Scripſit *Summam Philoſophiæ quadripartitam*, quæ agit de Dialecticis, Phyſicis, Moralibus & Metaphyſicis. Singulis partibus ſingulos Tomos tribuit. Eſt hæc quaſi Breviarium & Epitome Philoſophiæ Scholaſticæ. Editus liber eſt Pariſ. apud Carolum Caſtellanum, anno 1614. *in 8vo.* Joh. Ad. Scherzerus in compendium redegit, *in Breviario Euſtachiano Philoſophico,* Lipſiæ A. 1663. in 12. excuſo.

32 BERNHARDUS MORISANUS, Derenſis Hibernus, ſcripſit *in Ariſtotelis Phyſicam, Logicam, & Ethicam Apotelesma*, quo Controverſiæ, tam veteres, quam novæ, ex mente Ariſtotelis & Scholaſticorum, deciduntur. Editus liber ille eſt Francofurti, apud Petrum Mareſchallum, A. 1625. *in 4to.*

33 PAULUS SONCINAS, Ordinis Prædicatorum, *Quæſtiones Metaphyſicas* acutiſſimas ſcripſit, quibus Thomæ diluuntur Scotique pleraque dubia. Editæ ſunt Urſellis, in Archi-Epiſcopatu Moguntino, ap. Antonium Hieratum, A. 1622. *in 4to.*

34 ROBERTUS de SORBONA. Ejus mentionem *h. l.* facio, non, quod ipſe quicquam ſcripſerit, (ddd) ſed quod inſtituerit pro Scholaſticis, qui Theologiæ vacarent,

(ccc) Pauli Vallii *Tomos VIII.* reliquos in univerſam Philoſophiam, mors illius, *Perusii* eodem, quo priores duo prodierunt, an. 1622. defuncti, intervertit. V. Nathan. Sothwelli *Biblioth. Jeſuit p.* 654. 655.

(ddd) Rob. de Sorbona, Canonicus Sveſſionenſis & Pariſienſis, Ludovicoque IX. R. Gall. à Confeſſionibus, Sorbonæ Pariſienſis medio Sec. XIII. fundator, ipſe etiam nonnulla (quæ Autorem noſtrum latuiſſe videntur) ſcripſit, *Opuſcula* ſc. duo de *Conſcientia & Confeſſione*, nec non *Iter ad Paradiſum*, *Bibliotheca Patrum Pariſienſis*, à Marg. Bignæo anno 1589. denuo publicatæ, *Tom. V.* noviſſimæ autem *Lugdunenſis Tomo XXV.* obvia.

carent, Parisiis Collegium, quod hodie vocatur Collegium Sorbonæ. Ista enim ejus liberalitas etiam causa fuit, ut Theologia Scholastica propagata fuerit præ ceteris. Vide ejus elogium apud *Gaddium p.* 329.

SYLVESTER PERIERIAS, Pedemontanus fuit, & ibidem docuit, scripsit- 35
que multa, tam Theologica, quam Philosophica, nonnulla quoque Juridica. Scoto inprimis infensus, *Malleum Scotistarum* scripsit, & *Defensionem doctrinæ* D. Thomæ. Fuit Antagonista Lutheri, una cum Cajetano. Jdem Professor Patavinus, & postea Romanus est factus.

BALTHASAR TELLEZ, Lusitanus Ulyssipponensis, è Soc. Jesu, primarius 36
Ulyssippone Theologiæ Professor. Ejus exstat *summa Philosophiæ universæ*, Cancellario Franciæ, Petro Seguierio, inscripta ab Antonio Bertierio, qui librum illum in lucem edidit. Docuerat olim in Conimbricensi Academia. Commendari is liber debet, quod præcipue spectat ad usum Philosophiæ in Theologia. Immiscet enim quæstiones Theologicas, quæ & illo tempore inter Philosophos agitabantur. In omnibus Thomam sequens, sed ita tamen, ut Scholasticorum quoque jungat sententias, & aliquid ex elegantiore etiam literatura. In doctrina enim Physica, quicquid è veteribus Poëtis, Virgilio & Lucretio, ad suum pertrahere argumentum potuit, non omisit. Partes ejus *Summæ* 4. sunt, editaque est Parisiis anno 1644. *in 8vo.*

FRANCISCUS MAYRO, Natione Gallus, Scoti discipulus, è Franciscano- 37
rum familia suo tempore celebris. Joh. Picus enim in Apologia sua, judicat illum *Magistri sui, Scoti, famam & ingenium æmulari.* Trithemius quoque appellat *doctissimum*, & majori ornat elogio, quam ipsum Occamum. Peculiare cognomen *Doctoris illuminati* accepit. Vixit Anno 1320. *De primo principio* scripsit, & *de Univocatione, formalitate ac Quodlibeta.* Vide de eo Gadd *p.* 38. *de Scriptoribus.*

FRANCISCUS SYLVESTER, Ferrariensis, Ord. Prædicat. Generalis, Theo- 38
logus, ac Philosophus, inter alia *quæstiones* scripsit *in 3. libb. Aristotelis de anima,* quas *additionibus* suis, aliisque *quæstionibus philosophicis*, illustravit Matthæus Aquarius, in Neapolitano Gymnasio Prof. cujus supra §. 5. mentionem fecimus. Editus est liber Venet. A. 1629. ap. Scotum.

MATTHIAS BORRUL, Valentinus, è Societate Jesu, *de divina scientia fu-* 39
turorum contingentium, præcipue media, scripsit, quod opus prodiit Lugd. A. 1656. *in 4to.* Respondet hic aliorum dubitationibus & controversiis; est enim hoc argumentum præcipue difficultatibus plurimis implexum. De consilio hujus Operis vid. præfatio ejus ad lectorem. Jungi illi potest Pauli Leonhardi scriptum *de Scientia Media*, qui Hibernus fuit, in quo respondet explicationibus recentt. Theologorum, contra scientiam mediam. Qui liber prodiit Lugduni, Anno 1644. *in 4to.* Scientiam ejus litis dabit præfatio ad Lectorem, & pars prima ipsius Operis.

PETRUS HURTADUS DE MENDOZA, e Societate Jesu, magni nomi- 40
nis Scholasticus è Recentt. scripsit *Cursum Philosophicum*, qui rarior est, de quo nunc

nunc dicere non possum, quando editus sit, (eee) Ejus sententiæ & opiniones citantur passim ab aliis. In Theologicis exstant ejus *Disputationes de Deo-Homine*, *sive de Incarnatione Filii Dei*, magna diligentia conscriptæ, in quibus omnes illæ controversiæ, à Scholasticis agitatæ, vel ab hæreticis motæ, operose excutiuntur. Opus illud est excusum Antwerpiæ, apud Martinum Nothium, *in fol.* A. 1634. Fuit ille Salmanticensis Academiæ Professor Theologus primarius.

41 FRANCISCUS à VICTORIA. Ejus supra §. 23. mentionem fecimus. Fuit Hispanus, Ordinis S. Dominici, cujus exstant multa, tam Theologica, quam Philosophica scripta. In Theologicis scripsit *Summam Sacrorum Ecclesiæ*, quæ edita est Antwerpiæ, anno 1562. *in 12mo.* nec non Venetiis, additis multis quæstionibus & Conciliorum Decretis, præsertim Tridentini, studio Thomæ Choves, & Antwerpiæ, apud Petrum Bellutum, anno 1558. *in 12mo.* Scripsit & *Prælectionum Tomos duos*, qui prodierunt Antwerpiæ *in 8vo*, Ingolstadiæ A. 1580. *in 8vo.* & Lugduni A. 1557. & 1586. *in 8vo.* Illi rarissimi sunt, & magno, quod scio, pretio venditi. Magna illi elogia tribuuntur à Medina. Sunt, qui eo usum fuisse Grotium in multis autumant, quanquam raro ille allegetur. Nisi me fallit memoria, ejus mentio est facta *in prolegomenis librorum de Jure Belli ac Pacis*, editionis novissimæ, quæ cum Gronovii notis nuperrime in lucem prodiit.

42 GABRIEL VASQUEZ, Bellomontanus, præcipui inter Theologos Scholasticos nominis, scripsit *in Summam Thomæ*, & quidem, si recte memini, in plerasque ejus partes. Nisi me fallit memoria, deficit *secunda secundæ.* (fff). Quatuor vasta sunt hæc Volumina, in fol. compacta, plures autem Tomi. Edita sunt Antwerp. anno 1621. sed priores editiones imperfectæ prodierunt Colon. *in fol.* ap. Anton. Hieratum, anno 1599. & 1600. Scripsit item *de cultu adorationis libb. 3.* qui editi sunt Moguntiæ, apud Anton. Albinum, anno 1660. *in 8vo.* Exstant quoque ejusdem *Disputat. Metaphysicæ, desumptæ ex variis locis Operum ejus*, quæ prodierunt Antwerpiæ, A. 1618. *in 8vo.* Continentur illo libro pleræque Dispp. Metaphysicæ, quæ usum suum habent in Theologia, sed quæ tamen argumenta ex Philosophicis ducunt, quales sunt Controversiæ de Communicatione Idiomatum, de unione naturarum humanæ & divinæ, de Personarum distinctione, de Dei existentia adversus Atheos, & demonstratione existentiæ ejus adversus ipsos nonnullos Scholasticos, similiaque alia, cujus Operis nullam facit mentionem Valerius Andreæ Taxander *in Catalogo Clarorum Hisp. Scriptorum*, uti nec ceterorum ejus Operum. Collegit enim tantum ex *Catalogis nundinarum Francof.* Scriptores suos, quorum illic parca seges

(eee) Pet. Hurtadi de Mendoza *Commentarios in universam Philosophiam*, sexto minimum recusos, posterioribus editionibus. ab an. 1624 auctiores & correctiores prodiisse, Sothwellus *in Biblioth. Jesuit. p.* 677.

(fff) Inter *Opera* Gabr. Vasquezii, *Tomis X.* Lugduni an. 1620. *in fol.* alibique junctim edita, VII. etiam occurrunt *Opuscula Moralia*, *ad Secundam Secundæ D. Thomæ spectantia.* V. Sothwelli *Biblioth. Jesuit. p.* 272.

ſeges eſt. Accuratior de Hiſpanicis illis Scholaſticis notitia habetur in accuratiſſimo Opere *Hiſpanicæ Bibliothecæ*, quam Romæ publicavit Nicolaus Antonius.

FRANCISCUS SVAREZ, Magnus Doctor, & Sacra anchora Pontificio- 43 rum, qui & noſtræ religionis hominibus magno uſui eſſe poteſt in omni Theologia controverſa, cujus ille quaſi quidam Oceanus eſt. Vaſta ab illo ſcripta ſunt Opera, quæ Tomis XVI. conſtant. De quibus hoc notandum, poſteriores Tomos anticipare annos editionis priorum, quod hanc ob cauſam factum eſt. Cum cenſuræ rigidæ tales libri apud Pontificios committuntur, incidunt nonnunquam dubia, de quibus ipſis inter ſe diutius aliquando eſt diſputandum. Hinc factum eſt, ut poſteriores libri interdum citius ex ipſorum cenſura lucem aſpexerint. Scripſit autem in omnes pene libros Thomæ Theologicos, certe in Summæ partes omnes. Prodierunt Mogunt. *in fol.* ab anno 1619. usque ad 1629. Ordo autem Tomorum, ut dixi, plane interverſus eſt. Tertius anno 1619. primus anno 1622. prodiit. *Metaphyſicæ* ejus *Diſputationes* editæ ſunt Tomis duobus, Mogunt. A. 1614. *in fol.* Fuit Granatenſis, & Theologiæ Profeſſor in Academia Conimbric. Magna illi elogia ſuſpendunt ejus Ordinis homines. Jam enim vocant *Oculum populi Catholici*, jam *univerſi orbis Magiſtrum.* Præter hæc *in Thomam Commentaria*, ſcripſit & alios libros egregios, inter quos eſt *liber de legibus*, *& legis-latione*, JCtis utilis, *in fol.* ſcripſit & *de auxiliis divinæ gratiæ*, & *Defenſionem fidei Catholicæ adverſus Jacobum*, *Angliæ Regem*, *& adverſus Anglicanæ Sectæ errores*, *cum Reſponſione ad Apologiam pro juramento fidelitatis;* quod Opus prodiit *in fol.* Col. A. 1614. Plura de ejus libris videantur apud Alegambium *in Bibliotheca Patrum Soc. Jeſu*, ubi Scholaſticorum Jeſuitarum familia Opera ſatis accurate recenſentur.

ANTONIUS RUBIUS, vel RUBIO, Rhodenſis, Theologiæ D. è Soc. Jeſ 44 docuit in Mexicana Indiæ Occidentalis Academia, tam Philoſophiam, quam Theologiam, annos amplius XX. unde novus Orbis veterem beavit aliqua *Logica*, quæ *Mexicana* dicitur. Complutique eſt edita, & dehinc Colon. Agripp. recuſa, apud Arnoldum Mylium, anno 1605. *in 4to.* Satis ille prolixus Commentarius in Logicam eſt, ubi coacervat pene omnium Doctorum ſententias, tum quæ pro ſua faciunt, tum quas prolixis Diſpp. refutat. Editi ſunt poſtea alii ab illo libri, in omnes Philoſophiæ partes, ſed modo quodam compendiario. Nam Dialectica in quæſtiones breves contracta, ad quas breviter reſpondetur, omiſſis prolixis illis Diſpp. quæ in *Logica* illa *Mexicana* apparent, *ſive Commentarii in Univerſam Ariſtotelis Dialecticam* (ita enim titulus habet,) editi ſunt Colon. Agripp. anno 1624. apud Johannis Critii hæredes, *in 4to. Commentarii in 8. libb. Ariſtotelis de Phyſico auditu una cum dubiis*, *& quæſtionibus*, Col. Agripp. apud eosd. anno 1624. *in 4. Commentarii in libb. Ariſtotelis de cœlo & mundo*, itidem *cum quæſtionibus*, *& dubiis*, Coloniæ anno 1626. *in 4to. Commentarii in lib. Ariſtotelis de ortu & interitu*, ead. methodo ſcripti, ibidem anno 1634. *in 4to. Commentarii in lib. Ariſtotelis de anima*, Colon. 1644. *in 4to*, apud Johannem Critium. Sequitur autem in omni-

bus sententiam Thomæ. Alius est ab hoc Antonius Rubio, seu Antonius Ruvius, Legionensis, Ordinis S. Francisci, qui scripsit *Assertiones Catholicas, adversus Erasmi in operibus passim occurrentes errores, libris IX.* editas Salmanticæ, apud Canovam, anno 1568. *in fol.*

45 GREGORIUS DE VALENTIA. Etiam ille inter Heroës Scholasticos est, cujus celebratissimum nomen tum apud Pontificios, tum apud nostros, est. Fuit Jesuita Hispanus, scripsitque vastos *Commentarios in Thomæ summam*, qui Tomis constant 4. & primo quidem Ingolstadii prodierunt, sed postea Lugduni, anno 1619. Scripsit & *controversiarum Libb. adversus Lutheranos & Calvinianos*, magno junctim Volumine editos, & alia minuta quædam Opera, quæ Lugduni junctim sunt excusa; scripsit *Analysin fidei Catholicæ* (ubi agit de Ecclesia Pontificia, traditionibus &c.) *de vera Majestate Christi, de S. Trinitate, & aliquos libros de Idololatria*, optimum sane scriptum. De illo amplius videri potest Alegambius, *in Scriptoribus Societat. JEsu.*

46 FRANCISCUS DE OVIEDO, Madritanus, è Societate Jesu, *Cursum Philosophicum* conscripsit, qui aliquoties editus est. Prima editio prodiit Lugduni anno 1651. *in fol.* altera ibidem, anno 1663. quæ & melior est, & auctior. Nam respondet in illa ad nonnullas Roderici Arriagæ vellicationes, inter quem & ipsum perpetua videtur esse æmulatio. Sed sunt tamen illi Scholasticorum optimi habendi, quippe qui non auctoritatibus veterum unice nituntur, sed recentt. quoque Auctorum doctrinam, & experientiam, suis principiis accommodant. Scripsit Oviedus tamen *in summam D. Thomæ, in primam* sc. ejus *partem, primam secundæ, & secundam secundæ*, quæ Tomis tribus prodierunt. *Commentarius in primam secundæ* editus est Lugduni anno 1646. *in fol. Comment. in secundam secundæ* Lugd. 1651. *in fol.* Fuit Theologiæ Prof. in Collegio Complutensi, vir certe laude sua dignissimus, & qui Compendium pene esse possit omnium ante se Scholasticorum.

47 RODERICUS DE ARRIAGA, Hispanus Lucroniensis, è Soc. Jesu, Prof. in Pragensi Universitate, cujus viri Laudes à multis & merito quidem celebrantur, arguitque eas ipsa Operum Philosophicorum editio, quæ quater prodierunt, scripsit *Cursum Philosophicum*, cujus 5ta editio prodiit Lugd. anno 1653. apud Claudium Prost, *in folio.* Hoc ejus Opus curiosius elegantiusque videtur scriptum esse, quam ceterorum in hoc genere, præsertim, cum ad observata recentt. sæpe respiciat, quod & ipse se facturum *in præfat.* pollicetur, exemplo Franc. Svarezii, quem *hujus seculi Gigantem inter Scholasticos* appellat. Sequitur & suas quasdem sententias, à reliquis Scholasticis discrepantes, sed magis in Compendium sua trahit, quam Oviedus, qui prolixior est. Ejus exstant *Disputationes Theologicæ in summam Thomæ*, 8. Tomis, qui prodierunt Antwerpiæ, ab anno 1643. ad annum 1655. quo ultimus *in folio* est editus.

48 ANTONIUS POLUS, Venetus, scripsit, ut tit. habet, *novum veritatis lumen in libb. Aristotelis de anima, à nullo unquam Peripatetico ita perfecte cognitum*, quod prodiit Venet. apud Sim. Galignanum de Carera, anno 1588. *in 4to*, & toti

toti Cardinalium Collegio inscriptum est. Videtur hic esse Novator, & quidem satis argutus, qui ubique Aristotelem, ejusque Interpretes, cum Scholasticis confert, & singulis pene paginis, jam in Thoma, jam in Interpretationibus, aliisque Scholasticis, aliquid reprehendit, ac quasi interdum eos contemptui habet. Scripsit item *Abbreviationem veritatis animæ rationalis, 7. libris explicatam*, quæ prodiit apud eundem, Venet. anno 1588. inscriptaque est Gregorio XIII, Pontifici, ubi multæ ventilantur controversiæ de origine animæ, ejusque immortalitate, & similes, in quibus profunda opus est speculatione. Scripsit *Dilucidationem veritatis, in Proœmium Physicorum Aristotelis, à nullo unquam peripatetico* (ut titulus habet) *explicatum*, in qua habentur nonnulla de methodo & cognoscendi principiis. Scripsit etiam *Digressionem de Circulo lacteo, in defensionem Aristotelis, adversus omnes Peripateticos.* Quo certe, nescio, quid sibi velit ille, qui Aristotelem hac quidem in parte defendit, qua maxime falsus est. Quis enim unquam Mathematicorum concedet, illi in meteoris locum esse? Qui ab Aristotele hic dissentiunt, vel Scholastici, vel Interpretes, vera dicunt, quique adversus illos pro Aristotele pugnant, hac quidem in parte delirant. Frustra itaque ab illo respondetur Scholasticorum opinionibus, cum omnes cœci sint, qui Aristotelis sententiæ suppetias ferre argutiunculis suis volunt.

PHILIPPUS à Sanctissima Trinitate, Carmelitarum Discalceatorum Provinciæ 49
sanctæ Theresiæ in Gallia Provincialis, scripsit *Summam Philosophicam ex mera Aristotelis & Thomæ doctrina, juxta legitimam Scholæ Thomisticæ intelligentiam*, quæ edita est Colon. Agripp. apud Wilhelmum Friesen, anno 1665. *in 8vo.* Et ille quidem ita sequitur Thomæ vestigia, ut & *Philosophicam* suam *summam*, ad methodum & rationem *summæ Theologicæ* Thomisticæ dividere voluerit. Uti enim ille *summam Theologicam* in 3. partes, ita hic Philosophicam in totidem divisit. Quomodo etiam Thomas secundum partem, ob prolixitatem, divisit in *primam*, & *secundam secundæ*, ita hic quoque secutus est ordinem Thomæ in proponendis quæstionibus & Articulis, à quo se ne latum quidem unguem discessurum pollicetur.

CHRYSOSTOMUS JAVELLUS, Canapitius, Ordinis Prædicatorum, varios 50
libb. scripsit in Philosophiam Aristotelis, quam pene totam suis illustravit commentariis. Frequens ejus apud Scholasticos nomen est. Scripsit *Commentarios in Logicam Aristotelis*, qui prodierunt Venet. anno 1650. *in fol.* Comm. *in libb. Aristotelis Physicos ac Metaphysicos*, Venet. anno 1555. *in 8vo*; *in libros Aristotelis de anima quæstiones*, ibidem *in 8vo*; nec non *in Aristotelis libros physicos quæstiones*, in quibus resolvuntur dubia Aristotelis, & Commentatoris ejus, Averrois, ac deciduntur juxta Thomisticum dogma, Venet. anno 1555. *in 8vo.* Scripsit & *Institutiones divinas & Christianas moralis Philosophiæ*, in partes 8. divisas, Venet. 1566. *in 8vo.* Omnium illorum librorum, si recte memini, Collectio instituta est, ac uno Volumine edita, *in folio.* Sed non succurrit jam, ubi prodierit. Vidi in Bibliotheca Academiæ Rostochiensis.

JACOBUS FOURNENC, Presbyter Congregationis Oratoriæ Dni Jesu, Doct. 51

Theologus, scripsit *Universæ Philosophiæ Synopsin accuratissimam*, ut titulus habet, *in qua sinceriorem Aristotelis doctrinam, cum mente Platonis, passim explicat & illustrat, & cum Orthodoxis Doctorum sententiis concinnat.* Edita est Parisiis, Anno 1655. *in 4to*, continetque *Logicam, Physicam* & *libb. de anima.* Jungit ille veteribus Scholasticis recentt. atque ex horum doctrina non pauca assumit ad Operis sui complementum. In doctrina de animæ origine diligenter recenset, atque examinat omnium sententias, ac suam quoque timide subindicat, quæ nova est, vel saltem innovata. Nam *cap.* §. 3. ubi refutat doctrinam illorum, qui animas propagari statuunt, aliquam sententiam proponit, quæ in eo consistit, quod putet esse etiam quandam materialitatem spirituum, secundum quam dici possint principium aliquod seminale habere, propter quod in illis requiri possit multiplicatio individuorum sub eadem specie. Terminis rem involvit, sed illud vult dicere, spiritus sua quadam ratione ex se producere posse spiritus, atque ita animam humanam producere posse aliam. Quare addit; *qui sic sentiunt, haud scio, an efficaciter à quoquam refelli possint; quia tamen singularis sententia est, paucosque patronos habet, nolo illam, tanquam certam, asserere, sua cuique sententia sedeat.* Hæc ille, qui plures ibi coacervat profundæ speculationis quæstiones de anima, in quibus, præ ceteris, audiri Scholastici debent. Cum enim res illa consistat in meris speculationibus, in quo regno illi triumphant, illorum judiciis aliquid est tribuendum. Non est ulla homine dignior meditatio, cujus quantum sciri potest, perquirendum nobis merito est, tum quoad dogmaticam partem, tum quoad Historicam. Hanc omnium optime tradidit Cl. Salmasius *in Commentario in Epictetum, & Simplicium*, ubi magna cum industria veterum Philosophorum, Aristotelis, Pythagoræ, Platonis, Epicuri, sententias de anima, ejus partibus, potentiis, origine, μετεμψυχώσει, immortalitate, congessit, prætereaque, ut hoc obiter moneam, de differentia Exotericorum & Acroamaticorum Aristotelis librorum disseruit, *à pag.* 226. *usque ad p.* 244. multa monens de libris & Interpret. præcipuis Aristotelis, aliis non animadversa.

52 PETRUS à SANCTO JOSEPHO, Fuliensis, Compendiator est Philosophiæ, & Theologiæ Scholasticæ, non contemnendus. Quantum in se fuit, in succinctam & perspicuam brevitatem conferre laboravit omnem illam doctrinam, cui tamen ex ingenio suo nova quædam subtilia cogitata addidit. Ejus libelli Parisiis primum prodierunt, postea recusi sunt in Germania aliquot Tomis, *in 12mo.* Scripsit *Ideam Logicæ & Metaphysicæ*, quæ prodiit Colon. Agripp. anno 1655. *in 12mo*; *Ideam Philosophiæ naturalis, sive Physicam*, Coloniæ itidem editam, anno eodem. *Idea Philosophiæ Moralis* prodiit ibidem eodem anno. De anima separata, ejus cognitione, modo existendi, communicatione cum Angelis, aliisque animabus, quæ scripsit, arguta sane sunt, & lectu digna. In Ethicis, ad propria actionum, quæ pertinent, ad bonitatem vel malitiam actionum humanarum, & succincte & eleganter, è Scholasticis sunt disputata, Thoma præprimis, quem sequi præ ceteris videtur. Nam & exstat

ab illo scripta *Defensio S. Thomæ, adversus recentiores quosd. Scholasticos, qui prædeterminationem physicam ad actus liberos illi falso affingunt*, edita Lugduni, anno 1633. *in 8vo.*

DIDACUS MASIUS, Ordinis Prædicatorum, Philosophiæ & Theologiæ D. 53 ejusdemque Professor. ac D. Thomæ Interpres (his enim titulis se ipsum insignit,) edidit *Commentarios in universam Aristotelis Philosophiam, una cum quæstionibus, quæ à Philosophis agitantur.* Sed in illo libro, cui generalem istum fecerat titulum, nihil aliud, præter Physicam, duobus Tomis tractat, Aristotelem, ejusque Interpretes, Græcos & Latinos, diligenter se legisse ostendit, illorum dissidia accurate recensens, quibus addidit Thomam, & recentt. Aristotelis Commentatores, ac Paraphrastos. Methodi suæ rationes uberius in præfatione ad Lectorem exponit. Editus ille liber est Col. Agripp. A. 1628. *in 4to.*

MELCHIOR CORNÆUS, Theologiæ Prof. in Universitate Herbipolensi, e 54 Societate Jesu, scripsit *Curriculum Philosophiæ Peripateticæ, uti hoc tempore in Scholis decurri solet, multis figuris & curiositatibus, è Mathesi petitis, & ad Physicam reductis, illustratum;* sic enim titulus libri habet. Est vero illud quasi aliquid mistum è Philosophia Scholastica & Mathesi, non corpus, sed σκέλετον; vere enim etiam in isto suo *Curriculo* omnia percurrit. Quæ enim spectant ad Logicam & Metaphysicam, in brevia quædam Axiomata ac quæstiones redegit. Non multum scilicet ipsis rebus, quas tractat, se immergens, sed velut littus tantum legens, novitatem operi conciliare voluit, additis quibusdam è Mathesi demonstrationibus, sed levibus illis, & vulgo obviis. Nam pene omnes Matheseos partes percurrit, & ad Physicam trahit, quantum ex illis, vel applicare, vel capere potest. Cum enim ad Planetas pervenit in Curriculo illo suo Physico, ubicunque potest, excurrit, & fere extra oleas vagatur, in ipso suo curriculo in viam & ordinem redigendus. Quam enim inconcinne tota Horologiorum Sciatericorum doctrina ad materiam de elementis, & de astris, refertur? Cetera, ex Matheseos fundo in Physices agrum translata, non aptam illic coloniam inveniunt. Quicquid tamen sit, si non alia re, certe nova quidem Operis forma se commendare voluit, ut solent nova veste induti, qui aliorum oculos in se convertere volunt. Prodiit Herbipoli, A. 1657. *in 4to.*

JOHANNES SCHULLERUS. An hunc Scholasticis accenseam, ignoro. 55 Se ipsum inter Scholasticos reponit, ac fuit Anti-Peripateticus, & quidem Cartesianus. Quoniam vero more tractandi singulari usus est, & ubique Scholasticos, in quibus illi à Cartesio non dissentiunt, sequitur, quasi Semi-Scholasticus nobis sit Cartesianus. Fuit ille Philosophiæ Prof. in Gymnasio Bredano, ibidemque Pastor Ecclesiæ. Scripsit *Philosophiam nova Methodo explicatam*, cujus pars prior continet libris sex Metaphysicam, Theologiam naturalem, Angelographiam, Psychologiam, Logicam, Ethicam; pars posterior continet Physicam. Uti in parte prima Scholasticos quosdam Autores in medium adducit, suæ sententiæ suffragantes, ita in Physicis quoque omni sæpe conatu hoc agit, ut inveniat in illis sententias sibi adstipulantes. Utilis

iste liber erit illis, qui utramque, tam Aristotelicam, quam Cartesianam Philosophiam, jungere volunt, & cognoscere. Ubique etiam usum in Theologia ostendere laborat. Editus est liber Hagæ Com. apud Adrianum Vlacquium, anno 1663.

56 DIDACUS ALVAREZ, Medinensis, Archiepiscopus Tranensis & Salpensis; ex Ordine Prædicatorum. Scripsit *de Auxiliis divinæ gratiæ, & humani arbitrii viribus & libertate, ac legitima ejus cum efficacia eorundem auxiliorum concordia.* Editus est liber Lugduni, ap. Horatium Cardonum, anno 1611, *in 4to.* Argumentum hujus libri est difficile & intricatissimum, dubiisque plenum. Ex D. Augustino, & Thoma, præcipua solent afferri ad has Controversias, in quibus timide tamen, & magna cum cautione, procedendum. Inhibita est illa disputandi libertas ab ipso Pontifice, nec scil. illæ Dispp. in hæresin aliquam erumperent. Paulus Leonhardus quem supra §. 39. citavimus, in ejusd. argumenti scripto, doctrinam controversiarun illarum recensuit diligenter.

57 GREGORIUS SAYRUS, Anglus, Ordinis D. Benedicti Congregationis Cassinensis, Cœnobiique S. Justinæ de Padua Monachus, scripsit librum, cui titulus: *Clavis Regia Sacerdotum, Casuum Conscientiæ, S. Theologiæ Moralis Thesauri, locos omnes aperiens, in quibus præcipue Canonistarum & Summistarum difficultates, ad communem praxin pertinentes, deciduntur & explicantur.* Operosus ille est in præceptis ac regulis ponendis, secundum quas conscientiæ casus examinari debeant, quo in argumento diligenter satis versatur. Prima ejus libri pars illa potissimum tractat, quæ ad Theologicam disquisitionem pertinent, quanquam & de homicidio, & autocheiria, quædam ventilentur, quæ ad forum pertinent, & in illo usum habent. Altera ejus pars potissimum ad Jurisprudentiæ usum facit. Agit enim ibi de dominio, possessione, furto, rapina, restitutione in genere & in particulari, de Judicibus, Advocatis & Notariis. Circa quæ multa argumenta profert, quæ ad circumstantias fori pertinent, potestque velut Indicis loco in multis haberi. Diligentissimus enim est in Autorum locis cumulandis. Adjecit porro Indicem quintuplicem, quo commode uti possumus. Liber prodiit *in fol.* Venetiis, A. 1605. ap. Baretium.

58 LUDOVICUS MOLINA. Qui est dictus Hylas? Is est, qui omnes JCtorum paginas complet, & velut Oraculum à multis consulitur. Fuit quondam primarius in Academia Eborensi Profess. Theologiæ, è Soc. Jesu. Scripsit *de justitiâ & jure Tomos VI.* qui prodierunt novissime Moguntiæ, ap. Schönwetterum, A. 1659. Ediderat olim etiam *in partem primam D. Thomæ Commentarios.* Complexus est his libris *de justitia* pene omnia, quæ spectant ad jurisprudentiam, ex Thoma, & Scholasticis, plena manu adducens, quæ ad illustrationem jurium ex principiis moralibus pertinent. Nemo est, qui horum librorum utilitatem ignorat.

59 JOHANNES de LUGO, Hispalensis, è Societate Jesu, in Collegio Rom. olim Theologiæ Profess. & idem Cardinalis, *de justitia & jure* operosos quoque Commentarios scripsit. Initium fecit ille Commentationum suarum à *Tertia summæ Theologicæ Thomisticæ parte,* ac processit ad *Secundam secundæ*, ex qua parte, qua Tho-

Thomas virtutes pertractat, unicam tantum, justitiam, sibi pertractandam assumpsit. Procedit per omnia jurisprudentiæ capita, &, post Molinam & Lessium, scripsit, sed ita tamen rem suam instituit, ut magis è Theologorum & Scholasticorum fontibus sua hauriat, quam è Jurisprudentiæ fundo, ac tamen ad Conciliorum Canones, & Capitula Juris Canonici, se referat. Ubi occasio fert, ex Jure Civili Romanorum quædam assumpsit, sed ita tamen, ut magis Interpretes ejus audiat, quam leges ipsas è fontibus suis interpretetur. Prodiit editio novissima Lugduni, A. 1652. *in fol.* Idem scripsit *de Incarnatione Domini Dispp. Scholasticas*, quæ prodierunt Lugduni, A. 1623. *in fol.*

LEONHARDUS LESSIUS, è Soc. Jesu, Theologiæ in Academia Lovaniensi 60
Prof. scripsit *de justitia & jure, cæterisque Virtutibus Cardinalibus libb. quatuor, ad secundam secundæ D. Thomæ, à quæstione 47. usque ad 171.* Prior vero prodiit separatus Tractatus *de justitia & jure*, cui etiam accuratiorem operam impendisse videtur. Ultima editio prodiit Lugduni, A. 1653. *in fol.* Accessere Tractationes duæ ad defensionem hujus Operis; una, *de monte pietatis*, quæ ab ipso Lessio scripta, defendit quandam suam sententiam, occurrentem in libris de *justitia*, de monte pietatis; cujus occasionem peperit Controversia, à Moralistis instituta. Altera tractatio militat pro defensione quarundam thesium Lessii, quæ *libro 2. cap. XI. dubio 20. & cap. 49. dubio 9.* occurrunt, de licito usu æquivocationum, & mentalium restrictionum, quæ à Johanne Barnesio impugnatæ, propugnantur à Theophilo Raynaudo. Titulus Dissertationis est: *Splendor Veritatis moralis, collatus cum tenebris mendacii, ac nubilo æquivocationis ac mentalis restrictionis.* Multa in illa Dissertatione utilia occurrunt, ad illustrandam hanc doctrinam, quam Jesuitarum, si Diis placet, solertia nobis peperit, de qua alibi pluribus dicemus.

JOHANNES AZORIUS. Etiam ille inter principes moralis doctrinæ est 61
recensendus, cujus exstant *Institutionum Moralium partes* 3. in quibus universæ quæstiones, ad conscientiam recte aut prave factorum pertinentes, tractantur. Fuit Lorcitanus, è Soc. Jesu, & hoc Opus magna diligentia conscripsit, non è principiis Aristotelicis & Thomisticis tantum (Thomæ enim, ut omnes, methodum sequitur,) sed adhibitis in consilium Juris Canonici ac Civilis Interpretibus, & Scriptura ipsa. Prodiit liber ille Brixiæ, A. 1617. ap. Franciscum Thebaldinum, *in fol.* Altera pars autem Mediolani, eod. anno, ap. hæredes Pacifici Pontii & Johannem Baptistam Picalium. Tertia denique eod. anno, ap. Thebaldinum.

SUMMA ANGELICA de CASIBUS CONSCIENTIÆ. Angelus de Cla- 62
vasio, Ordinis Minorum Vicarius Generalis, compilavit ex Operibus Thomæ Indicem aliquem generalem Casuum, qui occurrunt, & decisi sunt, in Thomæ Operibus, sub titulis *Locorum CC.* Utilissimus sane liber est, ac operæ pretium profecto faceret, quod his adjiceret omnes Thomæ Commentatores, atque ex illis Locos Universales Casuales efficeret. Prodesse hic liber & Theologis & JCtis potest. Quod si in Jure tales LL. CC. Practicos Casuum civilium haberemus, magni profecto usus res esset.

Sed tanta est Objecti illius vastitas, ut facile deterreat eum, qui hunc laborem suscipere velit. Editus est liber ille Argentinæ, anno 1502. *in 4to.* majori charactere Gothico.

63 JACOCUS ZABARELLA Patavinus, nemini ignotus Autor, de quo prolixe verba facere opus non est. Scripsit in Logicis & Physicis, de anima, multa, omnibus celebrata Peripateticis. Edidit illius Opera integra Johannes Ludov. Havenreuterus, Medicus & Philosophus in Academia Argentorat. Francofurt. ap. hæredes Lazari Resneri, anno 1623. *in 4to.* Adversus illum Joach. Jungius, Rector Hamburg. Gymnasii, in Physicis aliquot Dispp. scripsit, in quibus doctrinam ejus, & sub ejusnomine omnem Peripateticam, exagitat. Aggessus autem est ille, quæ de principiis corporis naturalis, & de mistionis natura, apud illum habentur. Cum ingenium Jungius haberet mechanicum, & Mathematicum, accuratius physicas illas res est contemplatus, quam fecerunt Homines Scholastici.

64 FRANCISCUS TITELMANNUS, Ordinis Fratr. Minorum, Theologiæ apud Lovanienses Professor, scripsit *Summam Aristotelici Organi cum Scholasticis collati*, editam Lugd. A. 1480, sub titulo *Dialecticarum considerationum.*

65 ANTONIUS SCAYNUS. Autor ille non est ex Scholasticis, sed ex Aristotelis Interpret. optimis, cujus supra obiter *Cap. XI.* §. 27. mentionem fecimus. Subjungo tamen hic, & misceo Scholasticis, cum aliis nonnullis, ob argumenti affinitatem, cum supra omiserim. Edidit is *Paraphrasin in XIV. Libb. Metaphys. Aristotelis,* Romæ, apud Barthol. Gassum, anno 1581. *in fol.* Præmisit Operi luculentam præfationem, in qua multa continentur, quæ pertinent ad doctrinam *Libb.* Aristotelis *Metaphys.* Inter alia capite VII. occurrit ejus Observatio de Alexandri Aphrodisiensis *Commentario in libb. Metaphys. Aristotelis*, quem ait perperam ipsi adscribi, atque hanc suam sententiam adstruit adversus Sepulvedam. Censet itaque alterius cujusdam Alexandri, aut forte Mich. Ephesii, librum esse.

66 JOH. BAPTISTA MONLORIUS, Valentinus Bokayrentanus, Canonicus Oriolanus, non ignobilis Aristotelis Interpres Latinus, scripsit in Aristotelis *Analytica priora*, quæ latinitate donavit, ac *paraphrasin* & *Scholia* addidit. Quibus Coronidis loco adjecti sunt ejusd. Autoris Libri duo, unus de ἐντελεχεία, alter de *Universis*, vel, ut alii vocant, *Universalibus*, in quo præcipue docet, universalia esse in rebus, sine mentis operatione, adversus Nominales. Alioquin perspicue, eleganterque, pro argumenti conditione, scribit. Prodiit Francof. *in 4to.* A. 1593. ap. Joh. Wechelium.

67 ROBERTUS BALFOUREUS. Præclarus ille Aristotelis Interpres est, cujus exstant *Commentarii in libb. Aristotelis Philosophicos*, è quibus notiores sunt illi, quos in *libb. Ethicorum* scripsit. Scotus est natione, planamque viam insistit, & Aristotelem ex seipso explicat, non pauca elegantioris literaturæ adspergens. Scripsit & *Commentarium in Organum Logicum. Commentarius in Ethica Aristotelis* editus est Burdigalæ, A. 1620. *in 4to.*

JOHAN-

JOHANNES COTTUNIUS in Patavina Academia Philosophus, scripsit varia, 68 interque illa *Commentar.* luculentissimum *in Aristotelis libb. Physicorum.* Præmisit *quæstiones Proœmiales* utilissimas huic Operi suo, quarum primaria est Historia de Aristotele, ex ipso illo libro. Omnia hic adducit in Aristotelis laudem argumenta, additis etiam iis, quæ in contrarium afferuntur, & quidem non pauca Francisci Patricii refutat, quæ ipse Aristoteli objecerat. Sane diligens adeo fuit in describendo à capite ad calcem Aristotele, ut ne quidem crura ejus omiserit. Certe diligentissimus ille Autor est in omnibus Aristotelicis examinandis, & cum Aristotelicis, præcipue Græcis Interprett. conferendis. Nam Græcæ linguæ peritissimus fuit, ut testantur ejus *Epigrammata, Græca lingua conscripta,* quæ Patavii edita sunt in lucem *in 4to,* anno 1653. Inter quæ exstant varia encomiastica in viros Europæ eruditos, unumque in laudes Herm. Conringii. Ceterum & *de Aristotele universa Epigrammatica* integrum scripsit librum, quem aliquoties à viris doctis laudatum inveni, & in Catalogis Bibliothecarum nominatum. *Commentarius in libb. Aristotelis physicos* prodiit Patavii, apud Paulum Frambottum, *in fol.* A. 1648.

JULIUS PACIUS. Ille inter JCtos Philosophus, nec è vulgo, quod rarum in 69 illis est. Scripsit in libb. Aristotelis nonnullos, eosque è Græco in Latinam vertit linguam, elegantioribusque Notis illustravit. Scripsit in Aristotelis *libb. Logicos* omnes, quos è libris MStis emendavit, ac vertit, ac perpetuis notis, tabulisque Synopticis illustravit. Insigniter fuit Dialecticæ peritus, quod satis eruditis illis in jure scriptis ostendit. Scripsit quoque Notas in *libb. Physicorum* Aristotelis, quæ si recte memini, Francof. editæ sunt. *Commentarius in Logicos libb.* prodiit Francof. ap. hæredes Wechelii, *in 4to,* anno 1597.

HUBERTUS GIFANIUS. Jungimus Pacio Gifanium, in Philosophia Practica 70 parem, in Philologia, Criticisque, superiorem. Par certe nobile JCtorum, qui accuratiora ad Jurisprudentiam studia attulerunt, quam nunc vulgo fit, cum piane illotis ad illam acceditur manibus. Scripsit elegantissimos *Commentarios in Ethica & Politica* Aristotelis, *in 8vo* editos, in quibus textum Aristotelis emendat, paraphrasi illustrat, & simul Dispp. ad argumentum accommodatis, è Philosophorum veterum recentiorumque Scholis.

ANTONIUS ROCCUS. Etiam hic inter interpretes Aristotelis supra omissus, 71 merito sibi hunc locum vindicat, in primis numerandus, quanquam postremo hic loco ponitur. Pauca ejus cognita sunt, ac rariora, quæ scripsit. *In libros Physicorum Aristotelis* Commentarium edidit, quem nondum vidi, sed si ex altero quodam ejus Tractatu *de immortalitate animæ* est æstimandus, nihil illi deesse credo acuminis, ad rem illam, quam tractat. Pro ratione tamen, & genio istius Philosophiæ. Tractatus ille ultimus, quem nominavi, hoc titulo prodiit: *Animæ Rationalis Immortalitas, simul cum ipsius vera propagatione ex semine, via quadam sublimi peripatetica, non hactenus per Aristotelem signata vestigiis.* Hæc enim elogia ipse Operi suo suspendit, & in præfatione ad Lectorem, regiam hanc viam unicamque

recte circa animæ rationalis immortalitatem philosophandi vocat. Ipse hæc de suo Opere prædicat, spondetque, lectorem non discessurum, quin in partes suas pertrahatur. Equidem fateor, nihil deesse ipsi argutarum ratiocinationum, è principiis peripateticis deductarum, sed, quantum mihi videtur, pressius urget, & subministrat argumenta, quæ materialitatem quandam animæ inferre possint, dum sua quadam ratione illam è materia productionem asserit. Quæ vero conclusiones hæc præsupposita sequantur, facile per se quivis intelligit; nam quæ ad spiritualitatem animæ probandam vulgo habentur argumenta, tum ex revelatione, tum ex natura, petita, frigide ab ipso tractantur. Hypotheses autem ipsius omnes paradoxologiam & à communi peripateticorum ac Philosophorum sententia heterodoxiam, sapiunt. Liber prodiit Francof. apud Fridericum Hertz, anno 1644. Petro Mauroceno, Senatori Veneto, ab Aut. inscriptus. Qui si extra Germaniam non prodiit, videtur ob censuræ rigorem imprimi non potuisse; nec tamen ejus quicquam refertur in illa editione.

72 CHRISTOPHORUS BINDERUS. Subjungimus hunc omnibus nostris Scholasticis Scriptoribus. Nam de *Scholastica Theologia* in universum scripsit, egitque de ejus causis, origine, progressu, ac methodo legendi scholasticos, deque corruptelis Theologiæ, ab illis institutis. Fuit Theologiæ D. & Ecclesiastes Aulæ Würtembergicæ. Prodiit liber Tubingæ, anno 1614. *in 4to.*

Atque hæc de Scholasticis DD. dixisse sufficiat, quorum plurimi fuerunt Hispani & Angli, exceptis Alberto & Thoma, aliisque nonnullis. Sed numero tamen hæ nationes videntur vincere. Certe magnam Gentis Anglicæ gloriam hanc judicat patriæ suæ Panegyristes, Guilielmus Cambdenus, qui in libro rarissimo, Anglicaque lingua scripto, cui titulus: *Remaines concerning Britain*, edito Londini, anno 1657. *in 4to, p.* 14. enarrat omnes illos terræ suæ filios, & invidiam Gallorum monstrat, jam ab omni ævo Anglos fuisse Gallorum pædagogos. Cum tamen hi se pene totius Orbis magistros venditent. Nam Joh. Piccartus, *in Celtopædia* sua, data opera id egit, ut omnium artium scientiam, ipsasque literas, à Gallis in universum genus humanum profectas, ostendat. Nimirum omnes gentes πατριδομανίᾳ laborant, ut difficile sit inter illas sedere arbitrum.

CAP. XV.
DE NOVATORIBUS IN PHILOSOPHIA.

§. 1. PLerique illorum Aristotelicæ se opposuere Tyrannidi, & in Physicis præcipue fuere occupati, diverso licet scopo atque genio. 2. Celebriores aliis sunt Bernh. Telesius, &, qui hujus nonnulla sua fecit, Franc. Patricius. Illius scripta & dogmata Physica recensentur: hujus autem ineptiæ exploduntur. 3. Hier. Cardanus, de cujus πολυγραφίᾳ, ingenio ob stultitiæ cum sapientia mixturam vario, certamine cum Jul. Cæs. Scaligero, Scriptis Physicis, opinionibusque illorum Paradoxis, Physiognomia ei supposita, genio familiari, Arca-

Arcanis Prudentiæ Civilis, *avaritia, & Atheismo ei imputato, differitur.* 4. *Carpentarius Anglus*, Philosophiæ Liberæ *Scriptor.* 5. *Renatus Cartesius, cujus Vita Sectaque Historiam, sed haud plene satis, Johan. Tepelius & Joh. Christoph. Sturmius sunt persecuti.* 6. *Epicurum in nonnullis sequitur, Atheismi tamen immerito accusatur, licet Ben. Spinosa, aliique Athei, Dogmatis ejus sint abusi. Lites ei à Gisb. Voetio, aliisque Theologis motæ. Sam. Maresii Scriptum de abusu Philosophiæ ejus.* 7. *Fundamentum Philosophiæ ejus, cujus vitia, illorumque causæ, è Joh. Bapt. Hamelio & Henr. Moro, notantur.* 8. *Scripta quædam Cartesii potiora commendantur*, Dioptrica, *sc.* Lib. de Passionibus Animæ, Epistolæ, Tr. de Homine, Mechanica, & Chorea *in Natalem Christinæ Augustæ Poëtica.* 9. *Epitomatores Philosophiæ Cartesii, Henr. Regius, Tattinghofius, Franc. Bayle, Ant. le Grand (de cujus Scriptis plura afferuntur) ac Jac. Rohault.* 10. *Commentatores in eum Joh. de Raey, Dan. Lipstorpius (doctrinam de motu, una cum Joh. Alph. Borello & Christ. Hugenio, accuratius persecutus) & Dn. de Cordemoy.* 11. *Cartesii principia cum Aristotelicis miscuerunt & conciliarunt Honor. Faber & Adr. Heerebord, cum Mosaicis autem, labore vano ac inutili, Joh. Amerpoel & Dn. des Fourneilles, bruta sensu carere, Gomezius Pereira ante eum docuit.* 12. *Franc. Wilh. Lib. Baro de Nüland, Novator in Physica Anti-Cartesianus.* 13. *Thom. Hobbesius, Novator in omni Philosophia, ac Epicureismi instaurator, doctus quidem, sed in Literas pariter atque Religionem injurius. A Joh. Wallisio errorum in Mathesi puerilium est convictus. Physicam suam Epicuream (de qua Honor. Fabri additur judicium) è doctrina de Motu, nec tamen primus, derivat.* 14. Elementorum ejus Philosophiæ *ac* Leviathanis, *Tyrannidi ac Atheismo viam sternentium, Historia & Recensus.* 15. Problemata *ipsius* Physica *è Rob. Boylio confutata. Indoles ejus morosa & contentiosa. Politica ejus à Gallis avide excepta. Adversarii Angli & Belgæ. Vita ipsius Historia* ἀδέσποτος. *Ex ipso Atheismi sui principia hausit Bened. Spinosa. Thomæ nomen plerisque Novatoribus proprium.* 16. *Theophrastus Paracelsus, homo illiteratus, sed ingeniosus, Philosophiæ, Medicinæ, ipsiusque Theologiæ, Reformator, Magiæ suspectus, Enthusiastarum Recc. parens.* Comm. *ejus MSS.* in IV. Evangelia. *Sam. Siderocratis LL. CC. Sententia ejus.* 17. *Joh. Espagnetus, Chymicus ingeniosus, de cujus* χρύψει *Nominis Anagrammatica, Scriptis Chymicis, Paradoxisque illorum Physicis, & in his pluralitate mundorum, breviter agitur.* 18. *Joh. Amosius Comenius, Novator in universa Pansophia, Enthusiasmo affinis, cujus* Janua. L. Lat. *aliaque Scripta Didactica, tanquam Barbara & minus Latina, rejiciuntur.* 19. Physicæ *ipsius* ad Lumen Divinum ex Gen. c. I. reformatæ, *nova Principia & Dogmata, una cum* Libello de Frigore *frigido, itidem exploduntur. Recocta illa sunt à Joh. Bayero, Comenio paulo accuratiore.*

1 POst absolutos Scholasticos, hos in medium adducimus, veteris Scholæ novaturientes discipulos. Horum aliquam partem jam supra Cap. XII. adduximus, ubi agebamus de Scriptoribus Antiperipateticis. Plerique enim, occasione affectatæ Tyrannidis Peripateticæ, rebellionem in hoc regno tentarunt, ut solent in republ. res novas moliri, qui fastidioso premuntur imperio. Ceterum Novatorum illorum non est unus idemque genius; aliqui illorum cum ratione insaniunt, quidam toti sunt inepti, nec quicquam novi, præter terminorum varietates, in Philosophiam intulerunt, qui rectius fecissent, si domi compressis sedissent manibus, aut pinxissent cucurbitas, quam ut tam infacetas turbas excitarent. Gloriolæ venatio multos abripuit, paucos veritatis studium instigavit. Factum vero fuit à rebus naturalibus initium. Nam, cum illæ in sensus incurrerent, ac in notionibus plerique & speculationibus subsisterent Scholasticorum, ad sensus viam reducere demonstrationes suas laborarunt, & in singularibus exercere ingenium, ut expeditior esset Universalium doctrina.

2 Primus itaque, qui laudem aliquam hoc conatu quæsivit, est BERNHARDINUS TELESIUS. Consentinus is fuit ex Oppido Calabriæ, scripsitque Opus *de Rer. natura*, juxta propria principia, quod in *libb. IX.* dispescuit, editos Neapoli, apud Horatium Sardianum, anno 1587. *in fol.* Thuanus tradit, cum à Patruo suo, Antonio, Philosophiæ suæ dogmata accepisse, qui, si recte memini, Opusculum aliquod scripsit *de Coronis*, aliaque nonnulla Physici argumenti. Scripsit & idem Bernhardinus Telesius alia quædam Opuscula, librum sc. unicum *de his, quæ in aëre fiunt, de terræ motibus*, qui prodiit Neapoli, anno 1570. *in 4to*, item *de Colorum* (quos omnes è principiis caloris & frigoris deducit) *generatione*, qui eodem anno Neapoli editus est *in 4to*, tum *de natura maris librum unicum*, (falsum illud esse natura contra Aristotelem disputantem, aquam vero elementorum numero ejicientem) ibidem anno 1570. *in 4to.* Autor hic, ut præ se fert, in *procemio libri de natura rerum*, ad sensum reducere vult dogmata sua. Primo libro demonstrat, solem à calore, terram à frigore constitutam, omnemque operandi facultatem illis inde provenire. Calorem, frigus, & materiam, tria principia esse ait, in quibus omnia consistant, variasque fieri diversasque operationes ratione locorum, in quibus illæ fiunt, ac temperie & moderatione frigoris. Hinc siccitatem, & humiditatem, deducit, & mare solis calore è terra produci ostendit. Lib. 2. contra Aristotelem disputat de communi materia, de cœlo, an igneæ sit naturæ, an calor & frigus sint substantiæ. Tertio libro impugnat qualitates elementares, siccitatem à calore provenire negat, quia calor liquefacit, humiditatem à frigore, quia frigus exsiccat. Rationibus etiam ostendere vult, omnem aquam sua natura esse calidam, ignem summe humidum; 4. humores in corporibus negat, ignem etiam & aërem à mistione corporum excludit. Quarto libro multa de calore solis disputat, multa de motu cœlorum, & primo motore. Quinto Aristotelis de anima humana sententiam impugnat, ejusque potentias & facultates scrutatur. In sexto de generationibus animalium & plantarum agit, in

in quo non adeo multa reperiuntur, à communibus sententiis dissentientia. In octavo de sensibus interioribus, passionibus animi, virtutibus & vitiis, multa adversus Aristotelem philosophatur. Hæc fere sunt præcipua ejus Philosophiæ capp. in quibus cum studio novaturire quis non videt? Hujus quædam principia sua fecit Franc. Patricius. Calorem enim & frigus operandi principia retinet, addidit vero spatium, lucem & fluorem. Sed is magis intricavit sua dogmata, quam ipse Telesius, & pro rerum veritate nebulas aliquas Platonicas captat, quibus & sibi, & Lectoribus, tenebras offundit. Nullam enim veræ methodi, & artis Analyticæ, lucem illic deprehendes. Vid. quæ de Patricio *Cap. VIII.* §. 3. *&* 4. fusius sunt exposita.

HIERONYMUS CARDANUS, Mediolanensis, portentum ingenii insigne, intuitu mistæ cum sapientia stultitiæ. Novator in multis & Polygraphus, si quis alius. Tot enim libb. scripsit, ut & de *suis libris* ipse librum conscripserit, quo recenset tempora & occasiones librorum, à se scriptorum. Tria statuit elementa, aërem, aquam & terram: ignem sublunarem videt, astra calida magis & minus statuit; quæ in libris suis *de subtilitate & varietate* fuse deduxit. In quibus multa continentur egregia, multa immiscentur ridicula, ut fuit ejus hominis ingenium per dilucida intervalla summe stultum, summeque intelligens. Scripsit præterea vastos libb. in omni philosophiæ genere, Philologicos, Logicos, Morales, Physicos, Politicos, Astrologicos, quos X. Voluminibus *in fol.* collectos, atque hactenus magnam partem ineditos, edidit Carolus Sponius, moderante Gabr. Naudæo, Lugdun. anno 1663. Physici sunt ejus libri, quos modo nominavimus, quibus est addenda *Actio prima in Calumniatorem librorum de subtilitate.* Hos Julius Cæsar Scaliger, vir alioquin summus, impugnaverat contradicendi pruritu magis, & vana gloria, ductus, quam rei ipsius veritate. In multis enim potius sophistam & cavillatorem egit, quam Philosophum, ac defendit Cardanum in non paucis Joh. Sperlingius *in Meditatt. in Scalig. de subtilitate*, quæ prodierunt Wittebergæ, anno 1656. *in 8vo.* Sunt porro inter Opera ejus Physica *libris de secretis, de gemmis, & de coloribus, de vitali aqua sive æthere, de fulgure, de natura liber*, hactenus ineditus, *de immortalitate animarum*, *θεογνώστων liber primus, sive de tranquillitate*, itidem hactenus ineditus, *θεογνώστων liber secundus, sive dialogus de vita producenda; θεογνώστων lib. 3. sive de anima immortalitate, θεογνώστων lib. 4. seu de Contemplatione*, *θεογνώστων lib. 5. hyperboreorum*, de quibus multas illic speculationes habet. Magna enim passim prædicatio est apud vett. hyperboreorum, per quos Svecos esse intelligendos, nuper nos docere voluit Olaus Rudbeckius in *Atlantica* sua. Ceterum & tres illi *θεογνώστων* libri tum primum sunt editi. Scripsit porro *de aceti natura, Problematum sectiones VII. Discorso di Vacuo*, Italica lingua, *Discorso, Si la qualita puo trapassade, de subjecto in subjecto*, qui quatuor tantum hactenus fuerant MSSti. Prodiit ejus *Physiognomia* seorsim Gallico sermone, in quam ex Italico est conversa. Sed vix mihi videtur genuinum esse Opus, quanquam ejus nomen mentiatur; nam lucri potius causa Bibliopolis id fictum

fictum crediderim. Valde enim adſtrictus & brevis, præter morem ſuum, in illo eſt, neque omiſiſſent, credo, hoc Opus inter cetera ejus edere, ſi pro genuino habuiſſent. Sed miror tamen, nullam ejus mentionem fieri in *Vita Cardani*, à Naudæo ſcripta, ubi diligenter omnia recenſet, quæ ad Operum ejus Hiſtoriam pertinent. Multa in illo ibi excuſat, multa etiam reprehendit. Quæ de genio ſuo, in *Phyſiogn.* iſta alibique paſſim, recenſet Cardanus, pro confictis habet Naudæus, & ad inanem oſtentationem comparatis. Putavit enim hoc figmento ſe gratiam plebis aucupaturum, vel doctrinæ ſuæ autoritatem conciliaturum, ut videretur quaſi per Enthuſiaſmum ſcripſiſſe, quæ ſcripſit. Fuit, ſicut miri ac variabilis ingenii, ita miræ quoque fortunæ. Multas cum Medicis conflictationes habuit, ipſe Medicus, quorum fraudibus, artibus, calumniis pleni ſunt ejusdem libb. omnes. Habuit etiam non contemnendam rerum civilium ſapientiam, quod mireris in homine perpetuis ſpeculationibus, & Scholaſticis rebus, addicto, tum in pleriſque actionibus ſuis infelice, nec rerum ſuarum provido. Scilicet cum tempus ſibi non ſumeret de rebus ſuis cogitandi, majus aliena curandi otium habuit; ac ſunt ſæpe homines, qui, cum ſibi non ſapiant, aliis tamen ſapiunt. Edidit *lib. de Arcanis prudentiæ civilis*, Lugd. anno 1635. *in* 12*mo.* excuſum, & Helmſtadii recuſum, cui *Proxonetæ* dedit titulum, qui ſane in ſocietate civili verſantibus eſt utilisſimus, & nihil pene non habet fraudium, artium, technarum, quibus uti vulgo inter homines ſolemus, & ob quas adeo commendatur ab hominibus profanis. *Homo* ille *Politicus*, à quodam Pacifico à Lapide, & poſtea à Chriſtoph. Pellero ſub *Politici ſcelerati* titulo, editus. Laudatur Cardanus ab his, culpatur ab illis. Sunt, qui Atheiſmi illum crimine onerant, quod quidem non adeo è ſcriptis ejus elucet, quorum indicio quis interdum illum Fanaticum, & Enthuſiaſtam, habuerit, quanquam & Enthuſiaſticus quidam Atheiſmus ſit. Immitius item de illo judicium tulit Franciſcus Sanchez in *Commentario ad Ariſtotelem de divinatione per ſomnium*, *p.* 139. & 257. Ridicula quoque de illo habetur Hiſtoria. Cum Bilib. Pirkhaimerus honoris cauſa illum in Italia viſeret, hunc ille excipiens ſtatim rogavit, an ſecum ferret pecuniam, cum vero is, miratus quæſiti abſurditatem, nihil præter neceſſaria ſibi itineris eſſe ſubſidia reſponderet, regeſſit ipſi Cardanus, ſe non curare Transalpinos, niſi pecuniam ſibi adferrent. Et, *ex illo tempore*, inquit Pirkheimerus, *non Cardanum*, *ſed* χερδαῖνον, *appellabam.* *De vita ſua librisque propriis* ipſe ſcripſit.

4 CARPENTARIUS, Anglus ille fuit, ſcripſitque librum, cui tit. *Philoſophia libera*, qua ſingulares & paradoxas ſententias proponit, qualia e. g. illa ſunt: Non dari naturales notitias, locum eſſe nihil, omnes res ex nihilo fieri, ſenſus non poſſe errare, ignem eſſe humidum, omnia elementa eſſe gravia, & ſimilia. Non memini, ubi & quando editus ille liber. (ggg)

RENA-

(ggg) Nathanaëlis Carpentarii *Philoſophia Libera*, *triplici Exercitationum Decade propoſita*, *in qua*, *adverſus hujus temporis Philoſophos*, *Dogmata quadam nova diſcutiuntur*, prodiit Londini an. 1672. *in* 8vo.

RENATUS de CARTES, seu CARTESIUS, si quis alius, præcipuum inter 5
Novatores nomen meretur. Neque enim ipse sibi tantum sapere voluit, sed & Sectam
sui nominis condidit, quæ per totum Belgium, Angliam, Galliamque, & multas Ger-
maniæ partes, se propagavit. Qui hujus viri vitam (hhh) descripserit, secundum
omnes circumstantias, non est. Exigua tamen hinc illinc habentur ejusd. monu-
menta. Neque omnes pari consilio de ipso scripsere. Quidam enim ejus hostes
multa de ipso perperam retulerunt, inprimis, quod spectat dogmata ejus. Philosophia
simul & Vita illius aliquo modo adumbrata est à M. Joh. Tepelio, cujus exstat super
hoc argumento libellus, Noribergæ *in 12mo.* editus, anno 1674. Agit vero in illo
Opusculo primum de Aut. ipso, & occasione, qua inductus ad Philosophiam se appli-
cuerit. Agit deinde de scriptis Cartesii, tum & de principiis Philosophiæ Cartesianæ.
Hinc de adjunctis ejus Philosophiæ, postea de oppugnatoribus, & propugnatoribus
ejus, item de judiciis virorum doctorum super Secta Cartesiana. Exstat quoque Joh.
Christophori Sturmii, Professʃ. Altorfini, brevis *Dissertatio de Cartesianis & Cartesia-
nismo*, Altorfii A. 1677. in 4to. excusa. Sed & in illa de Aut. & Historia ejus vitæ,
parum habetur, sed potius quædam de ejus doctrina tractantur.

Longa esset mihi ennarranda Historia, si omnia, quæ huc spectant, in medium 6
proferre velim. Ex Epicuri & Jordani Bruni Dogmatibus quædam reassumpsisse vi-
detur, quæ tamen ita perpoliit meditationibus suis, ut nova esse videantur. Primam
illi litem movere cœperunt Theologi, (iii) quibus nova plerumque hæreseos suspi-
cione

(hhh) Desideriis Morhofii, de vitæ Cartesii Historia fusius atque accuratius exponenda, satisfactum jam est ab Adr. Baileto, Biblioth. Lamoignianæ Parisiensis præfecto, cujus Opus de ista Gallicum prolixum, sub Tit: *La Vie de Mr. des Cartes*, Lutetiæ an. 1691. *in* 4. Tomis duobus, prodiit. Σκιαγραφίαν ejus Encomiasticam, præter alios Ephemeridum Anni 1692. Literariarum Scriptores Lipsienses, *in Actis Erud. A. 1692. M. Jun. p.* 281 - 291. exhibuerunt. Publicata est, biennio post, ab eodem Autore, Parisiis an. 1693. *in* 12. operis hujus sui majoris Epitome, Compendiariam Vitæ Cartesii sistens Historiam, & hoc insignita Titulo: *La Vie de Mr. des Cartes, contenant l' Historie de sa Philosophie, & de ses autres Ouvrages, & aussi ce qui luy est arrivé de plus remarquable, pendant le cours de sa Vie.*

(iii) Præter Theologos Reformatos, quorum plurimi, contra Cartesium & Cartesianos suos strinxere calamos, è Lutheranis eos impugnarunt Valent. Alberti, Theologus Lipsiensis, *in Disp. Inaugural. de Cartesianismo & Coccejanismo, Belgio molestis, quæ* Διπλοῦν Κάππα inscribitur, Lipsiæ an. 1678. *in 4to.* edita, & Joh. Ad. Osiander, Acad. Tubing. Cancellarius, *in considerationum in Dogmata Cartesianorum Theologica Collegio*, Tubingæ an. 1684. *in 8vo.* publicato. E Pontificiis autem contra eosdem insurrexit Pet. Dan. Huetius, Episc. Abrincensis in Gallia, *in Censura Philosophiæ Cartesianæ*, Parisiis an. 1689 *in 12mo.* publicata, & an. sequ. 1600. Helmstadii *in* 4. curante Henr. Meibomio Jun. recusa. Cui tamen, è Cartesianis modernis, D. Andr. Petermannus, Med. Prof. Lipʃ. *Vindicationem Philosophiæ Cartesianæ*, & Joh. Eberh. Schwelingius, Prof. Bremensis, *Exercitationes Cathedrarias*, an. 1690. Joh. Schotanus autem, Philo-

cione laborare videntur: ac sunt in Belgio, qui Atheum, & pene ipsi Vanino similem, faciunt. Doceri certe illic Philosophia ejus primum prohibita, ac Aristotelica prælegi jussa. Sed ita Cartesiani Aristotelem prælegerunt, ut totum ad Cartesii mentem reformarent. Resuscitata illa lis nupperrime fuit, & magna in Academia Leidensi diffidia etiam inter ipsos Theologos inde enata, quod, Cartesianismi prætextu, ipse Atheismus novam speciem sumpsisset. Prodierunt infames illi Ben. Spinosæ, aliorumque libri, qui omnes impingebant Cartesio suas sententias. Hinc ille in invidiam incurrit, qua facile, ut puto, se vivus expedivisset. Nam, post mortem ejus, quidvis in illum rejicere poterant ejus discipuli. Habemus, qui ex Aristotele, & Peripatetica Philosophia, nefanda dogmata produxerunt; neque tamen ob eam causam eversa est Peripatetica Philosophia. Facillimum enim est, alio detorquere sententias, & è principiis, male applicatis, educere conclusiones, Autori istorum inficiandas. In arenam cum ipso primus descendit Gisb. Voëtius, huic impar aggressor Achilli, adversus quem Philosophiam suam mascule defendit. Irrepserunt tamen in hanc Philosophiam, ut dixi, abusus, de quibus peculiari libro Samuel Maresius monuit Theol. ac Philosophiæ studiosos. Titulus ejus est: *De abusu Philosophiæ Cartesianæ subrepente, & evitando in rebus Theologicis, ac fidei.*

7 Primus, quem in lucem edidit, Liber *de Methodo* fuit, quo viam sternebat dogmatibus suis, quem postea subsecuti sunt libri Physici. Tota illa Doctrina fundata est super figuris corporum, & motu, in quibus admirabilis ejus solertia est. Omnes illas recensere hypotheses, res est ab instituto nostro aliena. Vid. Joh. Bapt. du Hamel *lib. 1. de consensu Vet. & Novæ Philosophiæ, nono capite*, ubi prolixe recenset, quæ pro veris ipse habet, & quæ videantur aliena; ac principia Cartesii ita ait cum rebus ipsis cohærere, corporumque omnium vires, tum occultas, tum magis obvias, ita explicare, alia non esse naturæ primordia, vel doctissimus quisque facile dejeraret. Henricus Moor, Anglus, vir ingeniosus, aliquantulum ad Platonismum inclinans, cuique frequens fuit cum Cartesio Epistolarum commercium (quæ adhuc leguntur inter *Opera* ejus *Philosophica*,) singularem quandam Epistolam inter illas habet, quæ quam diligentissime hypotheses Cartesianas recenset, simulque ea, in quibus ingenio suo nimis indulsisse Cartesium credidit. Quos ejus Errores ille ad 3. capita reducit, nimirum (1.) ad simplicem, nudamque inadvertentiam, (2.) ad nimium, seu prudentiæ, seu honestæ astutiæ, studium, & denique (3.) ad enormem quandam Mathematicæ certitudinis, ac necessitatis, in singulis suis conclusionibus, affectationem. Ad 2dum caput refert illud de brutis animantibus, quæ inanimatas machinas, & insensata Automata fingit Cartesius; quod comminisci debuit, ne brutorum animas, pariter ac nostras, è sua philosophandi ratione, concluderet immortales. Cartesianam hanc sententiam nuper singulari libro propugnavit Anton. de Grand, *in lib. de Carentia sensus*

Philosophus Franequeranus, *Exetasin Censuræ Huetianæ*, an. 1691. editam, reposuerunt. V. *Acta Erud. Lips. M. Jan. an.* 1690. *p.* 8-17. *& M. Sept. an.* 1691. *p.* 431-435. Gallico eidem Scripto respondit Pet. Silvanus Regis Paris. an. 1691. *in 12mo.*

ſenſus brutorum. Pertinet & huc illud, de non inveſtigandis finibus earum rerum, quas in naturæ complexu videmus, quo præcavit ſpinoſas quasdam quæſtiones, quæ circa eam rem ſolent formari. Ad 3. caput refert, quod rarefactionem, & condenſationem, fieri ad modum ſpongiæ crederet, nempe diſtantiam, ſive ſpatium, & corpus idem eſſe realiter, nec ullam ullibi fingi poſſe extenſionem, quæ non ſit realis alicujus corporis affectio. Cui fundamento totam doctrinam de immenſis, numero, & magnitudine, vorticibus, deque particulis primi elementi in infinitum diviſis, ſuperſtruit. Refert & huc commentum illud de formatione particularum ſtriatarum, earumque motu, qui non ſit plus minusve motus in natura uno tempore, quam alio. Sed illa, cum refutatione operoſa, apud Morum legi poſſunt, qui quidem Vacuum illud, Carteſio negatum, ideo impugnat, quod in hypotheſibus ſuis extenſionem ne quidem à natura ſpiritualia excludat, ut videre eſt in libris ejus *de immortalitate animæ*, ubi ſpiritui finito, & animæ ſeparatæ, figuram ovalem adſcribit, & *in libris Metaphyſicis*, ubi omne illud, quod arte ſolet fieri, Vacuum, aëre non repletum, quod materiam tamen ſubtilem eſſe vult Carteſius, pro immateriali principio agnoſcit, & pene ipſum Deum facit.

Carteſii Opera prodierunt aliquoties junctim & ſeorſim in Belgio, ut omnibus 8
notum eſt. *Dioptrice* ejus accuratiſſimum eſt Opus, & magno ingenio conſcriptum, ubi doctrina de meteoris ſolidiſſime explicatur. Libellus ejus *de Paſſionibus animæ*, qui, & junctim, & ſeorſim, prodiit, in affectuum doctrina egregia multa docet, quatenus moralia principia cum Phyſicis conveniunt. Poſt mortem prodierunt quoque nonnulla ejus, (kkk) ut *Epiſtolæ*, in quibus multa ſpecialia principiorum ſuorum explicat, & alia multa occurrunt, quæ ad Hiſtoriam Philoſophiæ ipſius ſpectant. Editus eſt quoque *lib. de Homine* à quodam Florentio Schylio, ex Gallico in Latinum converſus. Sed hunc librum poſtea pleniorem edidit, & accuratius converſum, Dn. de Clerſilier. Voluit huic libro Carteſius addere *Tractatum de mente humana*, verum non eo pervenit. Quare hanc operam in ſe ſuſcepit Ludov. de la Forge, cujus liber Bremæ prodiit *in 4to.* Ceterum de tota ſumma Philoſophiæ Carteſianæ multa habentur cognitu digna, in præfatione libri iſtius *de homine*, editus Clerſilerianæ. Reliquit & *Tractatum de Mechanica*, Gallica lingua ſcriptum, quem in linguam Latinam convertit D. Joh. Dan. Major. Ceterum nec Poëticæ artis rudis fuit. Habeo enim, inter Schediaſmata mea, Choream, Gallice *Ballet* dictam ſuper Natalem Reginæ Chriſtinæ, *La Naiſſance de la paix*, quam in Germanicam linguam convertit Joh. Freishemius.

(kkk) Quæ noviſſime Amſtelod. an. 1701. *in* 4. prodiit. Collectio *Opuſculorum* Carteſii *Poſthumorum*, Phyſicorum & Mathematicorum, partim Gallice, partim Latine, ſcriptorum, præter *Diſſ. de Lumine, & aliis Objectis ſenſuum primariis* (Fragmentum *Tractatus de Mundo*, ab Autore ſuppreſſi) & *Explicationem Machinarum Mechanicam*, jam ante editas, *Regulas ad directionem Ingenii, Inquiſitionem Veritatis per Lumen Naturale, Primas cogitationes circa generationem Animalium, & de Saporibus, Excerptaque è MSS. Algebraicis*, hactenus ἀνέκδοτα, uno faſce complectitur. De ſingulis V. Recenſum hujus Sylloges, *in Actis Erud. Lipſ. M. Dec. an.* 1701. *p.* 532-543.

9 Fuere multi, qui ejus doctrinam, vel in compendium redegerunt, vel Commentariis illustrarunt, vel suis dogmatibus miscuerunt. E primo genere est HENRICUS REGIUS, cujus exstant *Fundamenta Physices*, in quibus doctrinam Cartesianam proposuit, sed non satis recte perceptam, & Additionibus quibusdam, quas Cartesio sublegerat, auctum. Queritur de illo passim Cartesius *in Epistolis*. Edita sunt Amstel. A. 1646 *in 4to*. Est & quidam JOH. TATTINUS SOFIUS, qui *Clavem Philosophiæ Cartesianæ* scripsit. FRANC. BAYLE Gallica lingua complexus est ejus doctrinam, libro, qui inscribitur; *le Systeme general de la Philosophie*, (lll) edito Anno 1669. Tolosæ *in fol.* XI. Capitibus pertractat Metaphysicam, Logicam, Principia naturalis Philosophiæ, doctrinam productorum in visceribus terræ, Meteororum, sensibilium qualitatum, plantarum, animalium, hominum, humanarum passionum, & denique Ethicam. ANTONIUS LE GRAND *Philosophiam Veterum è mente Renati des Cartes, more Scholastico, breviter digestam*, scripsit, quæ Londini edita est A. 1671. *in 12mo*. Scripsit idem Autor *Institutionem Philosophicam* uberiorem, qua omnes partes Philosophiæ ex mente Cartesii explicat, & methodo Dialectica tradit, & stylo perspicuo. Liber ille ante annos X. *in 8vo*. prodiit Londini, A. 1672. & nuperrime anno elapso auctior ibidem *in 4to*. postquam Norimbergæ recudi cœperat Anno 1679. *in 8vo*. Ejus quoque exstat *Historia Naturalis*, quæ quasi pars specialis est *Institutionum Physicarum*, in qua experimentis agit, & ratiociniis. Prodiit illa Lond. anno 1673. *in 8vo*. & Norimbergæ recusa est. Credo illam auctiorem aliquando prodituram. Nam argumentum illud infinitis modis augeri potest. Scripsit & *Vindicationem pro Philosophia Cartesiana contra Sam. Parkerum*, quæ hoc Anno 1682. prodiit Londini, *in 8vo*. & tangit præcipuas ejus cum Theologis & Philosophis controversias. Ante non fuit Cartesianæ Philosophiæ addictus Autor ille; scripsit enim Gallica lingua librum, cui titulus: *L'Homme sans passion*, quo veterem illum Stoicismum defendit, & serio quidem. Quam suam doctrinam ipse postea refutavit, postquam Cartesianæ Philosophiæ addictus esse cœpit. Cartesius enim hanc doctrinam accuratius, quam ullus Vett. Philosophorum, è principiis suis eruit, uti liber ejus *de Passionibus animæ* ostendit. Scripsit & JACOBUS ROHAULT *Tractatum Physicum*, Gallica lingua Paris. A. 1671. excusum, Amstelodami v. A. 1672. recusum, *in 12mo*. Autor ille, postea in linguam Latinam è Theophilo Boneto conversus, prodiit, adjectis Antonii le Grand Animadversionibus in eum, Londin. *in 8vo*. A. 1682.

10 Qui Commentariis Cartesium suis illustrarunt, non pauci fuere apud Batavos. Est illic JOH. DE RAEY, Prof. Physicæ, primum Leydensis, nunc Amstelodamensis, qui perpetuas in illum *Dispp.* edidit. Seorsim, sub ejus nomine, prodiit *Clavis Philosophiæ Naturalis Aristotelica Cartesiana*, liber ad intelligentiam principiorum Cartesianorum neces-

(lll) Præter *Systema Philosophicum Generale* Gallicum, Franc. Bayle, Med. D. & Prof. Tolosanus, Latine, triennio abhinc, Tolosæ an. 1700 *in 4*. Tomis Tribus, *Institutiones Physicas, ad Usum Scholarum*, publicavit, de quarum Methodo, Hypothesibus & Dogmatis, tum alii Ephemeridum Literariarum Scriptores moderni, tum Lipsienses, *in Actis Erud. an.* 1702. *M. Sept. p.* 387-391. *& M. Oct. p.* 452-457. *possunt consuli.*

necessarius, Lugd. Batav. 1677. editus altera vice auctior, *in 4to.* Ceteris omnibus illum ego praetulerim. Fuit enim Discipulus Cartesii assiduus, & praeterea singularis ingenii & judicii. DANIEL LIPSTORPIUS edidit quoque *Specimina Philosophiae Cartesianae*, (Lugd. Batav. A. 1653. *in 4to*,) in quibus praecipue doctrinam de motu enucleatam proponit, & ad certas regulas reducere laborat. Quod argumentum multorum jam ingenia sollicita habet, inprimis JOH. ALPHONSUM BORELLUM, Italum, virum singularis & acutissimi ingenii, qui *de motu, & vi percussionis, librum* edidit, & novissime alios *de motu animali*, in quibus omnium motuum in animalibus causas ostendit, & quidem è principiis Mathematicis & Mechanicis. Sunt, qui Cartesii istas Regulas de motu non parum sollicitant, easque maximam partem falsas pronunciant, quod Cartesius potius hic Mathematicas rationes motus abstracti spectavit, quam motum ipsum corporibus concretum. Ideoque hoc negotium prae ceteris magna diligentia excoluit CHRISTIANUS HUGENIUS, qui, globis è varia materia confectis, atque inter se collisis, motus & impulsus doctrinam novis Axiomatibus proposuit, uti *in Actis Anglicis Societ. Regiae* legitur. Aliqua etiam hujus argumenti habet FRANC. WILH. BARO DE NULAND, in *Physica sua Elementis.* Est quidam CORDEMOY, qui Gallica lingua libros scripsit, alterum *de Discrimine Corporis & animae*, (*Le Discernement du Corps & de l Ame.* V. Oldenb. *Transacti p.* 306. *& T. II. Ephem. Gall. p.* 258.) in quo corporis & animae proprietates & operationes, quatenus inter se communicant, ostendere laborat; alterum *de Verbo*, in quo de natura omnis loquelae prolixe agit. Uterque libellus, conversus in Latinam linguam, prodiit Genevae, *in 12mo.*

Qui Cartesiana tandem principia suis miscuerunt, multi sunt, praecipue in Anglia. II
HONORATUS FABER, qui nostro tempore è Soc. Jesu Philosophiae Cursum scripsit, in Physicis omnia, quae potest, novorum dogmatum confert cum veteribus. Aristotelem certe, nova aliqua, & inusitata inter suos methodo, secutus est, quam ob causam etiam male audivit suis, quasi Cartesianismum sectaretur. A quo tamen crimine se defendit in *tribus de hypothesi sua Philosophica Epistolis*, Moguntiae *in 12mo*, editis, anno 1674. Per omnia enim Physicae capp. procedens, ostendit, in quibus à Cartesio differat, & in quibus consentiat. Certe in doctrina de formis non adeo ab ipso diversus est, ut qui ostendat, jam tum Aristotelem in eadem fuisse sententia. Nusquam enim Aristoteles formas dixit substantias, quanquam οὐσιώδεις appellet i. e. substantiales, quae substantiam perficiant. Parallelismum, & dissensum Aristotelicae & Cartesianae Philosophiae ostendit ADRIANUS HEERBORD in *Philosophia* sua *naturali*, quae edita est Lugd. Bat. anno 1643. *in 8vo*, cujus & plures exstant libri. Sed hoc potissimum Philosophiam naturalem proposuit. Fuit quidam JOH. AB AMERPOEL, qui Cartesiana principia cum Mosaicis contulit, in *Cartesio* suo *Mosaizante*, Leovardiae edito, anno 1669. *in 12mo.* Similis argumenti liber Gallica est lingua scriptus à quodam DES FOURNEILLES, quo Systematis Cartesiani cum Mosaico convenientiam, ejusque opinionem de anima brutorum nihil periculosi habere, ostendit. Sed solent interdum homines suo sensu ita abundare, ut de illo aliis etiam largiantur, quod & hic factum esse crediderim.

Neque enim puto, Cartesium, cum primum in meditationes principiorum suorum incideret, Mosen antea evolvisse atque ex eo conclusiones formasse. Postquam semel illæ formatæ erant, ingenio facile erat viam comminisci, qua utraque jungeretur. Perpetuus autem ille, qui inter res ipsas Analogismus est, in opinionibus etiam conciliandis valere potest. Quod attinet Cartesii doctrinam de Anima brutorum, quod ipsa plane non sentiant, fuit jam dudum ante ipsum GOMEZIUS PEREIRA, Philosophus ac Medicus Hispanus, qui librum edidit, cui titulus: *Antoniana Margarita*, quem ipse sic vocavit à nominibus Parentum suorum. In illo eadem doctrina proponitur de carentia sensus brutorum. Plura de ipso videri possunt apud Nicolaum Antonium *in Bibliotheca Hispanica*, & apud Vossium *libro Tertio de Idololatria Gentili*, *c.* 41. *p.* 939. 940. *Ed. Francof.*

12 Cartesianas hypotheses, non pauci sunt, qui ventilant, è quibus tamen illi, qui doctrinæ ejus fundum non attingunt, infeliciter versantur. Nisi enim quis omnis rei Mathematicæ gnarus sit, & mentem Cartesii ex ipsius scriptis assecutus fuerit, nihil plane agit. Est quidam FRANC. WILHELMUS, LIBER BARO DE NULAND, qui *Elementa Physica* scripsit, sive *nova Philosophiæ principia*, *in quibus*, ut titulus habet: *Cartesianorum principiorum falsitas ostenditur*, *ipsiusque errores*, *ac paralogismi ad oculum demonstrantur*. Lib. editus est *in* 12*mo*, Hagæ Com. anno 1669. Promittit plura adversus Cartesium, etiam Metaphysica, quæ an ex illo tempore prodierint, mihi non liquet. Exiguus libellus est, quo Cartesium refutat, vix 4. foliorum. Is non à corpore, Cartesianæ Physicæ principio, sed ipso adeo nihilo, incipit, ac ostendere vult demonstrationes, quibus evinci possit, mundum esse è nihilo creatum, atque hoc suum nihilum ille infinito æquivalere contendit. Finitum ens medium proportionale inter nihil & infinitum ipsi est, cujus ille Mathematicas demonstrationes vult reddere. Vacuum contra Cartesium admittit in natura, corporis Physici rationem formalem, non in extensione, aut doctrinali dimensione, sed in densitate, ac raritate, constituit. Hinc ad motum unicum Dei, Supremi Entis, in productione corporum instrumentum, procedit, cujus regulas etiam à Cartesio diversas habet.

13 THOM. HOBBESIUS, Malmesburiensis Anglus, Regis Britanniæ hodierni quondam Præceptor, magnus in Philosophia omni Novator, tantoque pejor, quo propius fidem & religionem affligit. Nullus hoc seculo exstitit crassior crudiorque Epicureismi propagator, doctus quidem, & rei Mathematicæ intelligens, unde pleraque principiis suis accommodavit. Scholasticam doctrinam omnem contempsit: passim enim traducit DD. Academicos. Omnium scientiarum reformator videri voluit, sed infeliciter in multis est versatus. Quod enim Mathematica attinet, in quibus ille sibi triumphare aliisque visus est, in hoc suo velut fundo, adortus est ipsum JOH. WALLISIUS, Professor Mathem. Oxoniensis, vir celeberrimus, ac pueriles errores ipsi ostendit. Honoratus Fabri, in *secunda Epistolarum*, quas modo laudavimus, *n.* 16. de ejus Philosophia ita judicat, cum vix quicquam addidisse de suo rei physicæ, nisi quantum ex Epicureismo desumpserit, nihil, nisi corpus, & corporis modum, concipi à nobis posse, credens,

dens, uno motu, poſitu, figura, ac mole, omnia perfici. Inane, dixit, eſſe incorporeum, & ipſam cognitionem merum eſſe motum, animamque corpoream. Hæc tam bella principia, quam infamibus paradoxis feneſtram pandant, dici non poteſt. Quod Phyſica attinet, è doctrina de motu omnia demonſtrare allaborat, atque, *in Epiſtola ad Sorbierium, libro de natura aëris præfixa*, primum ſe jactat, qui ita in phyſicis philoſophari docuerit. De quo vereor, ne litem illi Carteſius, aliique, moveant, ne quid de veteribus dicam, Epicuro & Ariſtotele. Uterque certe in motu rationem operationum naturalium poſuit. Ariſtoteli natura ipſa principium motus definitur. Hobbeſii Opera omnia prodierunt Amſtelod. anno 1668.

Elementa Philoſophiæ ſcripſit, atque in III. Sectiones diviſit, *primam de corpore, ſecundam de homine, tertiam de cive*. PRIORIS SECTIONIS partes ille facit IV. Prima illi dicitur *Computatio*, ſeu *Logica*, ubi de Philoſophia in genere agit & de nominibus. Pars ſecunda eſt ipſi Philoſophia prima, ubi agit de loco & tempore, corpore & accidente, cauſa & effectu, potentia & actu. Pars tertia agit de rationibus magnitudinum & motuum, ubi integra Geometria & Statica tractatur. Pars quarta agit de naturæ Phœnomenis, (1.) de ſenſu & animali motu, (2.) de univerſo & de ſideribus, (3.) de luce, calore, & coloribus (4.) de frigore, vento, glacie, &c. (5) de ſono, ſapore & tactu (6.) de gravitate. SECTIONE SECUNDA de homine, pauca admodum affert de ejus conſtitutione & natura; in argumentum enim de natura viſionis incidens totam pene Opticam proponit, quæ doctrina bene ab ipſo eſt exculta. In TERTIA SECTIONE de Cive, novam ſibi viam inveniſſe viſus eſt, qua demonſtraret Monarchiam. Liber ille paradoxis ſententiis eſt pleniſſimus, & velut quidam earum promicondus. Alter ille, qui ipſi ſubjunctus eſt, ſub *Leviathanis* nomine prodiit, ipſoque titulo arguente monſtri aliquid alere videtur. Continentur in illis libb. principia Tyrannidis, & Atheiſmi. Ex ejus ſchola certe BENED. SPINOSA prodiit, & quicunque ejus in Batavia partes ſequuntur. Editus etiam fuit *Leviathan* ejus Belgica lingua, & ex Anglica in illam converſus eſt ab Abr. Berkelio, viro docto, & editis in aliquot Autt. Græcos Commentariis celebri, qua in editione aliqua habentur, quæ non ſunt in Latina. Belgica editio prodiit Amſtelodami, anno 1667. *in 8vo*. 14

Scripſit præterea *Problemata* quædam *Phyſica*, per modum Dialogi, in quibus pleraque ſuarum hypotheſium Phyſicarum proponit: ſed ita quidem exceptus eſt in nonnullis à ROBERTO BOYLIO, ut gloriari amplius de his hypotheſibus ſuis non poſſit. Fuit illi continua cum Philoſophis ceteris contentio. Vivebat, ſapiebatque ſibi quaſi extra ſocietatem conſtitutus, moroſus homo, omnia carpens & reprehendens, in exilium aliquando miſſus, urgente Clero, poſtea tamen revocatus. Conatus Regiæ Societatis contempſit, ideoque adverſus illum ſæpe conclamatum eſt. Boylius certe & Walliſius ipſi oſtenderunt, ſatis *modice* apud illum *habitare philoſophiam*, quod ille lemmatis inſtar imagini ſuæ adſcribi curaverat: *En quam modice habitat Philoſophia!* Acerbiores in ipſum popularium, quam ceterorum, cenſuræ fuerunt. In Gallia ejus Philoſophia Civilis magno cum applauſu eſt excepta, ac libri, illuc ſpectantes, in linguam 15

Gallicam converſi, curante Sam. Sorbierio, Hiſtoriographo Regio. Vernacula lingua multi ſunt, qui adverſus ipſum ſcripſerunt integra Volumina. E Latinis cogniti nobis ſunt SETHUS WARDUS, qui *Exercitationem in Thomæ Hobbeſii Philoſophiam* ſcripſit, quæ ſtrictim ejus Paradoxa recenſet, & refutat. Prodiit Liber Oxonii A. 1656. *in 8vo*; ſcripſit adverſus ipſum RICH. CUMBERLAND, in argumento de jure naturæ, librum ſatis operoſe, & cum diligentia, conſcriptum. Deinde JOH. TEMPLERUS Theologica ejus dogmata præcipue exagitavit, Theſes & Antitheſes diſtincta methodo ſibi ſubordinans, ex quo vel uno ſummaria dogmatum ejus cognitio haberi poteſt. Eſt & quidam GISBERTUS COCQUIUS, qui librum ſcripſit, cui titulus: *Hobbes Elenchomenus, ſeu Vindiciæ pro lege, imperio, & religione,* excuſum Ultrajecti, A. 1668. *in 12mo.* (mmm) *Vita* Hobbeſii nuper prodiit, qua continentur pleraque, quæ ad hiſtoriam ejus ſpectant. Recenſentur ejus libri; additur Carmen aliquod elumbe, cujus ipſe Autor eſt, quo Vitam ſuam deſcribit variis fortunæ viciſſitudinibus fluctuantem. Ex Hobbeſii fontibus BENED. SPINOSA hauſit, cujus *Ethica* aliique libelli, ab ipſo ſcripti, veſtigia ejus Philoſophiæ fuerunt, ita tamen diſcrepant, quod, quæ Hobbeſius in arcanis habuit, ille profiteatur palam, atque ita plane non tegat Atheiſmum. Exſtat *Epiſtola* apud Spinoſam, qua ipſe exponit differentiam ſuorum Hobbeſianorum dogmatum. Atque hæc de Thoma Hobbeſio dicta ſunto, de quo etiam hoc, quod ridiculum eſſe poſſit, obſervo, pleriſque illis Novatoribus Thomæ nomen eſſe.

16 PHIL. AUREOLUS THEOPHRASTUS PARACELSUS von Hohenheim. Mirabile huic homini, ut nomen, ita ingenium fuit, novus quaſi literati Orbis Cometa, Novator in Theologia, & Philoſophia, ipſe pene illiteratus, i. e. nulla Scholaſtica doctrina imbutus. Mira huic animi, ſed plane ſylveſtris, fertilitas, tot nova peperit dogmata perpetua Theologorum & Philoſophorum, offendicula. Magna tamen in ipſo mentis vis fuit, magna Arcanorum naturæ cognitio, quo factum eſt, ut Medicinam in novam aliquam ſpeciem transfunderet. Gloriari tamen Germani hoc nomine poſſunt. Hujus enim artibus pene tota Schola Medicorum Galenica de ſua dejecta eſt dignitate. Quod ſi viro illi contigiſſet in juventute literarum cultura, quibus ornaſſet ſuam doctrinam, non majus habuiſſet Germania Nomen. Quanquam nec αὐτοδίδακτος fuit Paracelſus, ſed præcipua doctrinæ ſuæ Iſaaci Hollandi ſcriptis ineditis, unde multa cum deſcripſiſſe quidam volunt, & Doctoris cujuſdam Chymici informationi, debuit. Nunc ſordes illæ monſtroſorum terminorum, quorum eſt ipſe Autor, infamant ejus doctrinam, & magiæ etiam ſuſpectam reddunt. Nam Magorum ſacra delibaſſe ipſum apparet, à qua ſuſpicione bona tamen fide illum liberat Gabr. Naudæus. Æquius quoque de illo judicabunt, qui, ſcripta ejus omnia eſſe poſthuma, nec à vivo quicquam literis com-

(mmm) *Vita Thomæ Hobbeſii* ἀνωνύμως prodiit *Carolopoli, apud Eleutherium Anglicum, ſub ſigno Veritatis*, an. 1681. *in 12mo.* Autorem, qui nominis ſui literas initiales R. B. præfationi ſubjecit, non alium eſſe credo, quam Radulphum Bathurſt, Collegii Trinit. Oxonienſis Socium, cujus in laudem Hobbeſii, ac Libelli ejus *de Natura Hominis*, Jambi elegantes, una cum Abrah. Cowlæi carmine ſimili Anglico, *Vitæ* huic ſunt præfixi.

comprehensum, consideraverint. Quod si manus à Theologia abstinuisset, minus in se derivasset invidiæ. Nam exstant non solum inter Opera ejus edita, multa Theologica, sed inter inedita etiam. Et adhuc supersunt *in IV. Evangelistas Commentaria*, quæ lingua Germanica scripta, in Bibliotheca Isaaci Vossii latitant, in qua ipse ego vidi. Est quasi pater Enthusiastarum Recentt. qui è Theologia & Philosophia quasi mixtum aliquod chaos confecerunt, unde VAL. WEIGELIUS multa hausit, & qui ex ejus Schola prodierunt. Quo nomine ipse quoque JOH. ARNDIUS in suspicionem est tractus, qui alicubi in libris suis **vom Wahren Christenthum** / honorificam Paracelsi mentionem facit, sed defensus est peculiari scripto ab Henr. Varenio, Augusti parente. De Paracelsi Operibus, omnique Chymicorum illa doctrina, prolixius ago in *Epistola de Transmutatione Metallorum*, ubi tota historia Autt. Chymicorum proponitur. Exstat libellus quidam Germanicus, cui titulus: *Cyclopadia Paracelsica Christiana*, à quodam SAMUELE SIDEROCRATE collectus, qui sub titulis Locorum collocat sententias Paracelsi, easque cum dictis S. Scripturæ conjungit. Impressus est liber ille Nirgendshemii, anno 1583. *in 4to.*

JOHANNES ESPAGNET. Autor hic totus quantus Chymicus est, sed ex illis, qui 17 subtilitatem aliquam & ingenium attulerunt ad hanc doctrinam. Fuit Præses Parlamenti Burdigalensis. Nomen suum non præfigit, nisi Anagrammate involutum: *spes mea est in Agno*; & item alio: *Penes nos unda Tagi.* Libros scripsit duos, quorum alter titulum habet: *Enchiridion Physices restituta*; alter: *Arcanum Hermetica Philosophia.* Primus liber per theses conscriptus est, proponitque dogmata magni momenti & ponderis. Ignem & aërem, è numero Elementorum excludit. Mundos innumerabiles agnoscere quoque videtur, quod fecerunt ante ipsum Jordanus Brunus, & Thom. Campanella, eamque sententiam cum Scriptura S. conciliare nititur. Ceterum plana est scribendi ejus ratio, inque dogmatibus admodum perspicua, & in hoc primo libro quasi viam sternit, & principia ordinat ad Opus *Arcani Hermetici.* Altero Lib. Chymicorum doctrinam, quantum per ipsa artis mysteria licet, distincte, enucleateque proponit, sine tricis, ut ante ipsum multi. Liber prodiit aliquoties recusus, nunc autem rarior; nihil vero in omnibus exemplaribus illius mutatur. Unum ex illis prodiit Rhotomagi, anno 1647. *in 16mo.*

JOHANNES AMOS COMENIUS. Notissimus ille est vel pueris, qui non- 18 dum ære lavantur. Nam variis suis scriptis aliquam ostendit novaturiendi pruriginem. Instituit novum philosophandi genus, atque omnem doctrinam & Philosophiam, à capite ad calcem, reformare voluit. *Pansophiam* enim molitus est, ac pene ad umbilicum perduxerat, cum ipsi, in patriæ suæ eversione, scriptum illud periret. Prodromum tamen ejus in lucem edidit, quem secuta sunt nonnulla alia Philosophici argumenti, quæ Amstelodami edita sunt, *in fol.* In Theologia ad Enthusiasmum accedere est visus, ac lites cum Calvinianis habuit in argumento Visionum Propheticarum, & millenarii Apocalyptici. In re Scholastica varias excogitavit methodos, diversus à se ipso interdum, & consiliis suis distractus, quæ ego neque damnaverim, neque probaverim penitus. In aliquibus ipse errores suos deprehendit. Quod Grammatica præcepta attinet, & Gram-

maticam Latinæ linguæ culturam, ejus aliqua ratio habetur, puræ & solidæ latinitatis nulla. Scatet barbarismis ipsius *Janua*, frustra ab ipso defensa. Nam ipsa *Apologia* ejus, altera Apologia indigeret. *Grammatica* ejus *elegans* adeo non meretur illud nomen, ut plus turbet puram latinitatem. *Janua* ejus, utut compendium linguæ haberi possit, & nominum ac verborum simul junctorum, sanæ tamen structuræ, quæ consistit in connexione verborum, usu particularum, & forma periodorum, nulla illic haberi potest Idea. Quare jejunum ac macilentum sermonem pueris, à prima ætate, instillavit, cum succiplenus magis, & nervosus, sermo hauriri possit ex integro aliquo sermone, justis suis membris & commatibus concinnato, qui typus plus imprimit animo, quam illa rerum multitudo, quanquam distinctissima.

19 Exstat ejus *Physica ad lumen divinum reformata*, in qua Philosophiæ naturalis principia è *cap. Gen. Imo* deducit. Laudo pietatem Viri, quæ tamen una non conficiet rem omnem. Neque enim ex illis principiis deducere omnia possumus, ac fuere forte alia principia totius systematis, cum crearetur, ac è quibusdam creatis producerentur nova, quam nunc, cum per viam generationis philosophandum est. Lucem primævam, materiam, & spiritum, tria statuit mundi principia, secutus autoritatem Sacri Codicis, sed nunc de principiis alia dicenda erant: quanquam, quod lucem attinet, audiendum ego illum esse existimem. Nihil enim illa mirabilius, ac dedit illa forte certis quibusdam corporibus sua principia, an omnibus, incertum. An itaque statui possit principium, non facile Comenius evincet. His suis principiis confisus, securo pede procedit, & ex motu & qualitatibus quibusdam rerum affectiones deducit. Sub quibus tamen omnibus nil adeo solidi est, ut pectus saturare vera aliqua demonstratione possit. Refert etiam huc doctrinam de Angelis, quæ ad Physicam proprie non spectat. Nam ipsi tres tribuit partes, corpus, spiritum & animam, auctoritate Apost. I. *ad Thess. V.* 23. Spiritum illum autem in homine habet, quasi colonum aliquem ex illo mundi spiritu, quem è Sacris agnoscit, pro quo etiam Apologiam scripsit singularem. Scripsit & *Tractatum de frigore*, sed satis quidem frigide; nihil enim accuratioris demonstrationis illi inest, quam apud Boylium invenias, qui de eodem argumento lingua Anglica scripsit. Ejus hypotheses secutus est magna ex parte JOH. BAYERUS, in *lib.* illo, quem inscribit *Ostium & Atrium naturæ*, editum Cassoviæ in Hungaria, Anno 1662. *in 8tavo.* Ille quidem operosior est ipso Comenio, & magna cum diligentia massas & formas distinxit suas, sed si rem recte perpenderis, nihil præter terminos, & nomina, sed plane nova, inveneris, quibus nihil subest demonstrationis. Poterant hic plures adduci Novatores, sed consultius visum est, illos ad Autores Physicos remitti. Illam enim Philosophiæ partem præcipue aggressi sunt. Autores vero, qui Encyclopædias scripserunt, & veterem Philosophiam nova methodo proposuerunt, *Tomi I. Lib.* 2. *c.* 5. & 7. jam enumeravimus, nec istic allata huc denuo transscribemus.

D. G. MOR-

D. G. MORHOFII
POLYHISTORIS
TOMUS II.
PHILOSOPHICI
LIB. II.
SIVE
POLYHISTOR PHYSICUS,
in PARTES II. divisus.

PARTIS PRIMÆ
CAP. I.
QUOMODO HISTORIA NATURALIS SIT INSTITUENDA, E MENTE FRANC. BACONIS VERULAMII, ET EJUS SEQUENTIUM VESTIGIA.

§. 1. *IN naturæ scrutinio duplici potissimum ratione peccatur, vel sensibus nimium tribuendo, vel nimiam argumentandi subtilitatem sectando. Hac ratione peccatum est ab Aristotele, à Democrito autem corpora in atomos scindendo, & his solis inhærendo.* 2. *Franc. Baconis Verulamii, cui tanquam hodego, magnam partem debetur, quicquid ab anglis, aliisque, in philosophia experimentali hactenus est præstitum, divisio historiæ naturalis in narrativam, quæ sola hactenus est exculta, & inductivam, ab omnibus ferme neglectam, deque ista diligentius excolenda consilium.* 3. *Consilium hoc secuta societas regia anglicana studium historiæ illius inductivæ non infeliciter cœpit excolere.* 4. *Partitio Verulamiana Historiæ Nat. inductivæ in historiam:* 1. *Generationum*

2. Prætergenerationum, sive monstrorum (quibus etiam veneficia, divinationesque, possunt adjungi,) 3. Immutationem per Artem, qua occasione prolixe de Artibus Mechanicis, cognitione illarum accuratiori Philosopho necessaria, hujusque parandæ modis, & Scriptis eo facientibus (inter quæ Thevenatii Opus affectuum eminet,) disseritur, & quanto Artes vel sordidissimæ Philosopho possint esse usui, exemplo Libri de Fermentatione, *à Thoma Willisio scripti, ostenditur. 5. Historiæ Immutationum Mechanicæ pars etiam est Historia Falsationum. 6. Artium Mechanicarum summus in Physica usus exemplis & experimentis variis demonstratur. Transmutatio ferri in cuprum possibilis. Cupri cum ferro, stanni cum argento, aquæ frigidæ & glaciei cum stanno fuso, insociabilitas. Aurum admodum extensibile. Frumentum siliginis pro fundi diversitate nobilius, vel ignobilius. Panes igne, seu lentiori, seu fortiori, cocti, majus, & idem quidem semper, pondus acquirunt. Sebaldi Mülleri* de Fraudibus Pistorum *Libellus. Bas. Valentinus curiosus Cocturæ Salium observator. 7. Historia Naturalis, ex Inductiva & Narrativa mixta, commendatur. Quanti usus sint aliorum in conversatione erudita relationes, exemplo Rob. Boylii, plus justo licet creduli, ostenditur. 8. Appendices Historiæ Naturalis sunt Problemata Physica (qualia Aristoteles & Alex. Tassonus scripsere,) & Placita Philosophorum, quorum cognitionis utilitas extollitur, & veterum inventa, operaque naturalia, hodiernis præferenda, suffragio Merici Casauboni confirmatur. 9. Inquirendum etiam in errores vulgares eorumque causas, de quibus Thom. Browne, Jac. Primerosius & Mericus Casaubonus scripsere. 10. Notanda sunt inventa atque experimenta certa, res item deperditæ, & pro impossibilibus, hisque proximis, vulgo habitæ. 11. Utilitas Musæorum Naturalium & Historiæ illorum, à quorum Collectoribus, in herbariis vivis conficiendis, aliisque minutiis congerendis, Vitio aliarum etiam scientiarum cultoribus familiari, sæpe peccatur. 12. Joh. Dan. Majoris Opus de Musæis hisce Historicum affectum. Consilium Autoris de Historia Musæorum Universali, accurate observato rerum naturalium, in iis latentium, ordine, conscribenda. Laus Musæi metallici Ulyssis Aldrovandi. Consilium Verulamii Crypticum de Gazophylaciis rerum naturalium distinctis adornandis, & per homines idoneos augendis & dirigendis, ex* Atlantide Nova *prolixe repetitum. 13. Secuta est istud magna ex parte Societas Regia Anglicana, cujus Historiam edidit Thom. Spraat, in Verulamium, Gentes alias, quibus Anglos, & tempora antiquiora, quibus nostram ætatem, palmam in Studio Physico excolendo præripuisse jactat, iniquior. Ambitio Anglorum Literaria inanis, in Jos. Glanvilio quoque, Soc. Regiæ Encomiaste, notata. Opponuntur utrique Mer. Casaubonus & Henr. Stubbe, Angli, antiquorum contra Societatem hanc, quam plagii etiam accusant, vindices. 14. Ars à nativitate surdos ac mutos informandi, quam Angli, tanquam à Joh. Wallisio & Wilb. Holdero inventam,*

sibi

sibi vindicant, jam ante à Joh. Paulo Bonetto, Rud. Agricola, aliisque, est proposita. 15. *Societatis Regiæ Anglicanæ ortus, progressus, constitutio, & methodus in res naturales inquirendi. Abr. Cowteji Poëma, quo ei prælusit.* 16. *Alibi etiam Gentium Collegia istiusmodi Physica instituta, à quibus Relationes de Rebus Naturalibus Medicisve quotannis eduntur. Tales sunt Romana, Florentinæ, Gallicæ J. Bapt. Dionysii (Gentibus aliis pleraque debentes.) Anglicæ Henr. Oldenburgii, Hafnienses, & Germanicæ tandem (de quibus durius fertur judicium) Academiæ Naturæ Curiosorum. Germaniæ Chymici alios omnes superant, ac proinde, ut suas edant Observ. optatur. Germanorum indoles inquisitiva à Th. Spraato celebrata.* 17. *Commendatur Magni Pegelii* Thesaurus Rerum Selectarum, *A.* 1604. *editus, in quo multa nostræ ætatis inventa jam proposuit, & ad studium Philosophiæ Experimentalis alios excitare est conatus.* 18. *Proceditur ad methodum experimenta indagandi, ingensque in ista Artis Analyticæ, & Locorum Dialecticorum, usus, contra Thom. Spraatium asseritur. Sed Analytica ista, cum propagine sua, Arte Inventiva, inter desiderata refertur. Commendantur Scriptores ei inservientes, Verulamius, Autor* Artis cogitandi, *& Rob. Boylius.* 19. *Verulamii partitio Artis Experimentalis, & septem modi experimenta capiendi, cum variis illorum exemplis.* 20. *Reducuntur isti ad Locos Dialecticos Generales, & in alios vicissim Locos Specialiores subdividuntur.* 21. *Quibus inveniendis & ordinandis mire inservit Index Categoricus.* 22. *Modus inartificialis experimenta capiendi, ex solo casu pendens, & Chymicis familiaris. Huc perperam à Verulamio refertur ignis in corpora operatio. Cujus occasione complura adduntur de præstantia stupendisque effectibus Destillationis Clausæ, qua natura etiam ipsa utitur in Generatione Animalium & Metallorum. Hanc, secretiori Chymiæ propriam, à nemine adhuc tentatam esse, falso credit Verulamius.* 23. *Verulamii partitio Philosophiæ Naturalis.* 24. *Doctrina de Fabrica Universi parum hactenus est exculta, & humano Ingenio vix comprehensibilis. Ad eam spectat Rob. Boylii* Lib. de Cosmicis Rerum Affectionibus. *Ob hujus ignorantiam causæ latent multorum Φαινομένων naturalium, qualia Astrologia divinatrix haud parce suppeditat.* 25. *Physicæ Sparsæ, sive Specialis, Subdivisio Verulamiana, cujus occasione, quam insufficientes sint Hypotheses Modernorum, ex materia sive corpusculorum schematismis, vel motu etiam, omnia deducentium, inculcatur.* 26. Metaphysica Physica *Verulamii causas rerum formales (de quarum cognoscendarum ratione Autor disserit, addito nivis exemplo, & finales scrutatur.* 27. *Physicæ Operativæ partes illi sunt Mechanica & Magia Naturalis.* 28. *Appendix autem & ministra Philosophiæ Naturalis, Mathesis, cui dum Moderni, præeuntibus Democrito & Pythagora, imperium in istam vindicant, non minus peccant, quam Peripatetici, Logicæ idem asserentes.* 29. *Elogium Verulamii, & Scriptorum ejus Physicorum.*

1 CUm nihil ſit inter omnia Objecta inquiſitione dignius, quam univerſa hæc rerum natura, omni ope laborandum eſt, ut ejus cognitionem habeamus, quam fieri poteſt, perfectiſſimam. In illa â tot jam ſeculis laboratum eſt, laborant etiam nunc viri Eruditi & Illuſtres. Quandoquidem vero varia hominum præjudicia varietatem ſententiarum induxerunt, ideoque in tot ſententiarum fluctuationibus incerti ſumus, quid ſequamur, quid fugiamus, inque omnibus illis pene, quod capita, tot ſenſus, habemus. Senſus quidem, quo maxime duci debebamus, deſerit ſæpe nos & fallit. Deſerit, nam ſenſus interdum ſtupent in apprehenſione rerum, quæ, vel exilitate ſua, vel vaſtitate, captum excedunt. Fallit ſæpe ſenſus in ipſa illa apprehenſione: unde obſervatio indiligens & inæqualis eſt, ſiſtiturque intellectui materia aliqua vitioſa, cui, tanquam fundamento, ſuperſtruuntur falſa Axiomata & principia. Altera parte peccat argumentandi nimia ſubtilitas, quæ potius perplexiora reddet omnia, quam expediet. Natura enim ferimur ad aſſenſum, ut tædia inquiſitionum circa individua ſubterfugiamus: hinc ex qualicunque apprehenſione argumentari ſtatim incipimus â particularibus, qui communis eſt Elenchus, quo vulgo peccatur. Oriuntur hinc meræ notiones, & aliquod in Phyſica Sophiſticum philoſophandi genus, dum cupimus potius conceptus noſtros in naturam inferre, quam illos ipſos ex natura formare. Suo vitio laborat Ariſtotelis Phyſica, qui è principiis Logicis Phyſicam potius nobis dedit, quam ex ipſis principiis Phyſicis. Intellectus humanus per naturam ſuam fertur ad abſtracta, atque ea, quæ fluxa ſunt, fingit eſſe conſtantia. Sed abſtractio tamen illa, dum figit animum in iſta contemplatione, quam ſibi ex natura imperfecta formavit, ſimul ab ipſis principiis naturæ abducit. Quo modo laudandus præ Ariſtotele eſt Democritus, qui, ut in materia maneret, maluit ſecare naturam, quam inde abſtrahere. Ariſtoteles vero ad generaliores formarum conceptus quosdam dilabitur, dimiſſa è manibus materia. Sed & ipſe Democritus non minus peccavit, dum in Atomos ſcindebat materiam: non enim reſpiciebat ad maſſas corporum naturalium, & ad fabricam illorum mutuam, unde tot oriuntur in natura φαινόμενα, per ſimplices iſtos particularum conceptus non explicabilia.

2 Hos aliosque defectus ſentimus in indagatione cauſarum naturalium, quos ſub nomine Idolorum, in *Novo* ſuo *Organo*, proponit BACO VERULAMINUS, & prolixe explicat, quam ob cauſam de remedio his hominum morbis quærendo, quoad ejus fieri potuit, fuerit ſollicitiſſimus. Ac commentus eſt viam aliquam maxime planam & naturalem, qua per Inductiones, ſibi ſubordinatas, ad principia deveniret. Hanc ille Hiſtoriam naturalem Inductivam vocat, cujus ille rudimenta aliquot exemplis, in *Hiſtoria Ventorum*, & in *Hiſtoria vitæ & mortis*, magna cum cura, proponit. Ubi non ſatis mirari poſſumus profundiatem iſtius ingenii, in methodo indagandæ veritatis, ac experimentorum inveniendorum. Unde certe, qui hodie tot libros implent, quam plurimum hauſere ſuarum cogitationum. Id enim facile expeditum dabo, nihil nunc præclari ab Anglis iſto in argumento ſcribi, & pro ſingularibus cogitationibus vendi-

venditari, cujus vestigia non inveniantur apud Verulamium, passim in scriptis ejus. Ille enim, aliis negotiis impeditus, digito quasi ostendit vias, quas agmine facto jam occupant multi, ac sibi inventionis gloriam tribuunt. Longe certe vastius ingenium hujus viri est, quam eorum, qui in leviculo experimento tot triumphos canunt. Hic enim promptuaria sunt & fodinæ, ut ita dicam, præclararum cogitationum, illi ab uno quodam & exiguo experimento statim plerumque universam rerum naturam suspendunt, quod jam præviderat ante Baconus futurum *lib. 1. novi Organi*, *Aphorismo* 64. Ex mente itaque Baconis Historia Naturæ, respectu usus & intentionis, dividitur in *Narrativam* & *Inductivam*. *Narrativam* illam vocant, quæ non certis fundamentis superstructa est, sed hinc inde vagatur, omnia consignans, quacunque ratione accepta & tradita, saltem ut aliquid sciatur, quo animus oblectetur & suaves offuciæ menti illinantur. Quo etiam argumento pene omnes, quotquot nunc Historias naturales scribunt, versantur. Nulla enim in illis vera est inductio, aut Topica aliqua specialis inquisitio, sed omnia sine discrimine, vera, falsa, ficta, in censum & ordinem referunt. Sed hi longe absunt â Philosophiæ naturalis penetralibus, nisi quod Chaos aliquod forment, cui lumen mentis infusum ordinatius aliquod Systema conficere potest, rejectis illis, quæ falsa sunt & inania. De his *cap. 2.* plura dicemus. *Inductiva historia* merito inter desiderata Verulamio ponitur. Nullus enim ante illum fuit, cui vel in mentem venit tale quid comminisci, & revera tamen absque ista via, utut laboriosa, vix quicquam præclari præstatur in doctrina Physica. Et quanquam ante Verulamium fuerint viri solertissimi, qui novis quibusdam rationibus explicare tentarunt naturam; illis tamen vel naturæ ductus hanc viam investigationis aperuit, vel ipsi, in imperfectione sua subsistentes, Theatricam Philosophiam, more majorum, nobis construxerunt, ceu talem, quæ ad autoritatem opinionibus faciendam, & sectas instituendas, fuit adornata. Quanquam etiam ipse Baconus ad optatum finem cogitata sua perducere non potuerit, immensitate argumenti victus. Nam unius illud opus esse ipse pernegat; sed multorum tantum esse, qui uno consilio ducuntur, & qui sumtus, tanto operi pares, sufficere possunt. Frustra itaque dicit tentari, nisi Regiis auspiciis res procedat. Fatendum tamen est, lineamenta, ab illo ducta, ansam dedisse posteris, ut colores illis adderent. Colores dico: nam sane non parum mihi videtur à via ista regia deflecti, quam præscripserat Verulamius.

Consilio hujus viri debemus tamen, quicquid hactenus præstitum est in Societa- 3
te Anglica. Ideam enim istam sibi proposuerunt, quam in libris duxerat Verulamius. Hinc videmus, in *Historia Societatis Regiæ*, primum in institutione ipsa Verulamianam istam methodum indagandi experimenta luculentius propositam. Adduntur certi quidam inquisitionum Articuli, circa Subjecta quædam naturalia, more Baconiano concepti, quales sunt Inquisitiones circa gemmas Orientales (quæ tamen non ex natura ipsa, sed ex relationibus artificum petitæ,) Inquisitiones circa variationes tempestatum, Inquisitiones circa confectionem vinorum, circa ponderum diversitatem, circa cocturam nitri, circa confectionem pulveris pyrii, circa praxin artis tin-

 ctoriæ,

ctoriæ, circa generationem ostreorum, quomodo apud Verulamium Inquisitiones de ventis, de duratione rerum, vita & morte, de natura gravis & levis, duri & mollis, sonorum, corporum metallicorum, &c. reperiuntur. Quod si hac ratione à viris istis circa omnia naturæ Subjecta laboretur, posset aliquando universalissimum Opus Historiæ naturalis confici, ut ab initio sibi proposuerunt, nisi in illa obstacula inciderint, quæ vel a communi ingenii humani labe oriuntur, aut in particularitate experimentorum, quæ præjudicare solet axiomatibus universalibus, substiterint, omnia ad unius vel alterius Subjecti normam redigentes, quæ sedulo caveri jubebat Verulamius.

Historiam suam Inductivam ita partitur Verulamius. Primum Historiam gene-
4 rationum Historiæ suæ primam partem constituit, cui partes subordinatas subjungit: 1. Historiam cœlestium, quorsum Cœli φαινόμενα pertinent, 2. Meteororum, 3. Terræ & maris, quæ sunt universi partes integrales, 4. Massarum materiæ communium, sive Collegiorum majorum, ut vocat, quæ vulgo Elementa dicuntur, ratione suæ totalitatis, ut ita loquar, communiumque earum affectionum, seu specierum minorum. Speciales titulos, singulis capitibus generalibus subordinatos, ipse dedit in *Parasceve ad historiam naturalem*, quæ subjungitur *Novo* ejus *Organo*. Huic generationum historiæ addit alteram prætergenerationum; nam tripliciter naturam considerat, secundum quam considerationem historiam etiam partitur. *Imo* in Libertate sua, quo pertinet historia generationum, *IIdo* in Erroribus suis, quo spectat historia prætergenerationum, sive monstrorum, qualem hactenus nos habere negat: nam qui hac de re libri conscripti sunt, multa fabulosa continent, & sine ordine ac methodo res suas proponunt. Oportebat vero omnes prætergenerationum modos generationibus conjungi, ut inde melius innotesceret naturæ operatio, ejusque vel uniformitas, vel diversitas. Non referendæ tamen ad hanc classem sunt superstitiosarum narrationum historiæ, quæ sine fide vulgo circumferuntur. Si quæ tamen certo constent de maleficiis, fascinationibus, incantationibus, somniis, divinationibus, non plane ab hoc ordine excludit, in quantum à causis naturalibus errantibus propagata videntur. *IIIcio* in immutatione sua, quæ fit per artem. Facit itaque tertiam partem Historiæ naturalis, Historiam Artium Mechanicarum, optimo profecto & præclaro consilio. Pessimus enim illorum error est, qui indignam Philosopho putant artium mechanicarum considerationem, tum quod secundum eorum opinionem, magna diversitas inter opera naturæ & artis sit, quæ tamen nulla est, cum nihil fieri possit per artem, quod non mediante natura fiat, tum quod Philosopho circa subjecta specialia versari indecorum putant. Hinc vero omnis fundi philosophici calamitas est, dum de rerum natura securi, secundum rationis perversæ εἴδωλα philosophamur, ac nihil in communem utilitatem afferre possumus ex inanibus ingenii speculationibus. Ea parte solidari debet naturæ cognitio ac stabiliri; quicquid enim experimentis quotidianis disci poterit, in lucro deputandum est. Unde fit sæpe, ut rustici, nautæ, metallifossores ac Mechanici artifices, promtius rerum causas subministrent, quas subministrare nequeunt theatrici & cathedrarii Philosophi.

Indi-

Indignum vero est Philosopho, ea parte superari à vilissimis hominibus. Quare omni ope nitendum est, ut habeamus, quam fieri potest, accuratissimam artium mechanicarum cognitionem, quæ nihil aliud sunt, quam Physica vel Mathesis operativa, & in praxin deducta. Bene hoc intelligebat Aristoteles, qui ad historiam suam naturalem artifices consulebat. Sed solæ relationes nondum rem omnem absolvunt: multa enim aliter accipimus interdum, quam sunt res ipsæ, ideoque penitior quædam scientia est habenda, non tantum nuda historia. Nec in historia naturali tantum, sed in perfectione intellectus ad omnia etiam vitæ genera ista prodest notitia. Quare semper suadere ego soleo, ut pueris, quamdiu uti ratione discunt, exhibeantur artium mechanicarum artificia, ut modos operandi videant, & instrumentorum nomina discant. Incredibile dictu est, quam perficiat hoc intellectum in apprehensione rerum. Omnium enim rerum quasi præsentes se sistunt ideæ, eoque ingenium paulatim præparatur ad analogiam aut conclusiones ex universali illa notitia faciendas: unde & stabiliuntur axiomata generalia, & via sternitur ad inventiones rerum maximarum, quæ magno esse commodo in vita humana possunt. Nam illa plerumque tenuibus orta sunt principiis. Hic vero nolim superficiariam aliquam & levissimam scientiam, qualem nobis proponit Alstedius in sua *Encyclopædia*. Illa enim vulgarior tantum & superficietenus doctos faciet. Seligendi illi, si qui haberi possunt, qui artes mechanicas libris integris persecuti sunt, ut habemus nonnullos, qui inferius data occasione recensebuntur: ipsi, quod præcipuum est, artifices consulendi sunt; etiam eorum secretiora inquirenda, quæ diligentissime notanda sunt. E veteribus scriptis nihil horum habemus, vel certe admodum jejuna, cujus causa veteri illi morbo imputanda est, quod scil. Philosophi infra dignationem suam posita hæc crediderint. Habemus aliqua de agricultura, horticultura, piscatione: de metallicis operationibus nihil, quæ tamen circa nobilissima subjecta, corpora scil. perfecte mixta, & globi hujus terraquei medullas, versantur. Hodie non pauci sunt, qui in isto argumento sollicitiores sunt. Ne quid enim dicam de Societatis Anglicæ conatibus, cujus industria effectum est, ut permulta prodierint, scripta sermone Anglico, ad artes Mechanicas spectantia. Unice hunc fundum occupaturus est, quod ex relationibus amicorum scio, vir illustris, THEVENOTIUS, Gallus, qui historiam aliquam universalem Mechanicam molitur, & præterea, si recte memini, Corpus aliquod scriptorum mechanicorum veterum & recentiorum editurus est. Inter artes vero mechanicas præferendæ sunt illæ, quæ corpora naturalia & rerum materialia exhibent, alterant & præparant, ut agricultura, coquinaria, Chymica, tinctoria, vitrificatoria, confectoria, sacchari, pulveris pyrii, ignium artificialium, papyri, &c. Illæ vero tenuioris sunt usus, quæ in subtili usu manuum & instrumentorum consistunt, ut Ars textoria, Architectura, &c. Sed ne sordida quidem artificia hic sunt excipienda, & maxime vulgaria, unde sæpe plus discitur, quod ad rem Physices facit, quam ex subtilissimis artibus Mathematicis. Cum pulcherrimum suum *de fermentatione* Tractatum scriberet THOM. WILLISIUS, plus didicit è cellis vinariis & cerevisiariis, quam

è Scri-

è ſcriptis Philoſophorum. Vulgare enim opus fermentationis eſt, & tamen tanti uſus, ut hoc principio corpora naturæ fingere & refingere pro lubitu poſſimus, & hac in re experimenta mulierculartum ac coquorum, magno nobis uſui erunt. Nemo enim inter illos eſt, qui non ſingulare aliquid obſervaverit circa artem ſuam, vel caſu, vel alia etiam ratione. Unde ſagacior Philoſophus depromere poteſt, quæ ſunt in rem ſuam, univerſalia ſcil. axiomata formare, è quibus deducat ſimilia experimenta.

5 Ad Hiſtoriam Artium Mechanicarum ego etiam retulerim, quod omiſit Verulamius, *hiſtoriam falſationum*, quibus uti ſolent, tum artifices, tum mercatores. Si quis enim curioſius eas inquirere velit, facili negotio, magnum aliquod volumen conſcripturus ſit, quarum rerum cognitio, præterquam, quod acuat intellectum; & experientiam phyſicam locupletet, œconomicam etiam prudentiam magna ex parte perficit. Quod ſi enim noverimus falſationes rerum, eo dilucidiorem habebimus notitiam artium ipſarum. Oppoſita vero inter ſe illuſtrantur. Utrumque cognitionem naturalem juvat.

6 Si exemplis probare ſententiam noſtram velimus, integrum volumen facile conficeremus de uſu artium mechanicarum in Philoſophia naturali. Sed pauca tamen tangemus hoc loco, inque medium afferemus. Disquiritur inter Phyſicos, an transmutatio ferri in cuprum fieri poſſit? ajunt multi, multi negant. Et videmus tamen in Hungaria, aliisque locis, per aquas vitriolicas ferri ſubſtantiam in ſubſtantiam cupri tranſire. Ferrum ſcilicet rubiginoſum, & uſu jam tritum, imponunt aquæ vitriolicæ; illud certo aliquo temporis ſpatio in pulverem rubiginoſum convertitur. Pulvis ille, igne fuſorio vexatus, in optimum cuprum funditur, quod jam ante confuſionem erat, remanentibus tantum paucis quibusdam fæcibus metallicæ naturæ & ductibilitatis expertibus. Quantum enim partium Mercurialium in ferro latet, tantum ſulphuris cuprei recipit, atque ita revera mutatio in cuprum accidit. Kircherus vero aliique transmutationum metallicarum impugnatores, ajunt, è vitriolo præcipitari latens cuprum. Quod falſum eſſe, paucitas ſcoriarum remanentium evincit. Quo enim tantum ferri pondus receſſit? Refutat tandem experientia fabrilis. Notum enim eſt omnibus fabris ferrariis, minimam cupri portionem, maſſæ ferreæ inſertam, ubi illa candet ab igne & cuditur, id efficere, ut ferrum undique diſſiliat, & hinc illinc ſpargatur, non ſine adſtantium periculo. Quod ſi itaque per præcipitationem cuprum paratum eſt, quomodo à fabro tractabitur? Jam diſquirant Philoſophi naturales de transmutatione ipſa, & de ratione difficilis ſociationis cupri & ferri. Mirabile enim eſt, ab exigua particula cupri tantam ferro candenti fragilitatem communicari. Similiter, ſi multæ argenti libræ fundantur, iisque exiguam quantitatem ſtanni injiciant, impoſſibile eſt argentum naturalem retinere ductibilitatem; fingat, refingat faber, ut volet, nunquam obſequetur malleo. Quare ſedulo cavent aurifabri, ne illud miſceatur argento, cum cetera metalla miſceri facile poſſint. Hic jam labor eſt Philoſophi, ut inquirat de natura ſtanni, diffuſione ſcilicet exiguæ particulæ per tantum

tantam argenti molem, & fragilitate stanni argento communicata. Similiter stanno liquato aqua frigida, vel minima particula glaciei, non est immittenda, nisi velimus stannum fusum hinc illinc spargi. Huic si pinguia & oleosa immittas, ferrumque madidum inseras, non dissipabitur stannum, sed cum ipso ferro unietur. Ex hoc artificio discimus, quæ sit convenientia oleosi cum stanno fuso, aquæ vero disconvenientia. Videndum itaque est, qua in re diversitas illa consistat. Bracteatores artificia multa docebunt Philosophum naturalem de auri & argenti natura. Aurum dupla proportione excedit pene naturam argenti. Qua ex distensione (nam incredibile pene est, in quot folia unus aureus possit extendi) probari etiam potest possibilitas transmutationis metalli ignobilioris in aurum. Pistoriæ artes vulgares sunt, & cuique obviæ: interim, si omnia animadvertas, fermentationis naturam præcipue, multa ex vulgari illo artificio disces. Frumenta, siligo præcipue, ratione fundi, in quo crescat, singulares habent virtutes. Præcipuum & ponderosissimum frumentum siliginis est, quod in fundo arenoso crescit. Secundum locum obtinet, quod in fundo lutoso, Tertium locum, quod in fundo humido. Primum illud nobilissimum est, adeo, ut modius mensuræ Prussicæ C. libras ponderet. Quod frumentum, ubi mola bis comminutum est, XV. libræ furfuris remanent. V. libræ farinæ puræ, si coquantur igne, post fermentationem debitam panem efficiunt VII. librarum: duas enim libras addit portio aquæ, massæ isti quasi incorporata. Quæ massa V. librarum, sive lentiori, sive fortiori igne, coquatur, idem tamen pondus retinet, quæ res inquisitione Philosophi digna est. Nam certe videretur fortiori igne plus aquæ expulsum. Deprehendere ergo vel in illo exemplo libet naturam fixionis, qua per ignem majus pondus corpora acquirunt. Præterea hoc in artificio, si quis illud recte exploratum habeat, detegere facile technas & fraudes pistorum potest, ut detexit aliquis SEBALDUS Müller/ ipse pistor, in Opusculo Germanico, cui titulus: Becker-und Müller-Ordnung. Qui sales coquunt, multa subministrare possunt, ad arcanam & interiorem Physicam spectantia. Nam, pene quot genera salium sunt (quorum magna, tum ratione naturæ, tum ratione fundi, est diversitas), tot sunt præparandi modi. Nemo autem curiosius investigavit, quam BASILIUS VALENTINUS, sive verum illud Autoris nomen, sive fictum sit, in sua *Haligraphia*, quam edidit Joh. Toldenius. Sed pauca ista nobis sufficiant. Nam si singula discutere velimus, magni voluminis illa res esset. Titulos speciales artium Mechanicarum, quorum singularis in Philosophia naturali usus est, vide concinnatos apud Verulamium *in Parasceve ad Historiam naturalem.*

Hoc itaque modo, secundum mentem Baconis instrui debet Historia Naturalis Inductiva. Cum vero Opus illud non unius hominis sit, aditus tamen tentandus est, &, quatenus nostra opera res produci potest, producenda. Quod si itaque Historiam ex omni parte Inductivam habere non possumus, conficiamus aliquam ex Inductiva & Narrativa quasi mixtam, ita ut sub ordine corporum naturalium colligamus, quicquid vel experientia nostra inquisivimus, vel relatione fide digna accepimus, vel cogitatione nostra suspicamur; proderunt tamen ista omnia, quanquam imperfecta.

Quam rationem tenent viri eruditi, qui præclari aliquid conantur in Operibus naturæ. Ex omnibus ROBERTI BOYLII libris patet, diligentissimum illum esse conquisitorem Historiæ Naturalis, tum ex experimentis propriis, tum alienis, tum ex amicorum relationibus. Qua in parte credulus nimis videtur vir alioquin sagacissimus. Si quis librum ejus legat, quem Anglica lingua scripsit *de Usu Philosophiæ naturalis*, mera hic inveniet experimenta, per historiam quandam, sed confusam, congesta, super quibus, ut habet fœcundum ingenium, philosophemata sua instituit. Magna illorum pars in relationibus consistit, quarum fides, si non sit dubia, multum commodi afferre potest in re naturali. Si quis accuratius agere velit, relationes de rebus naturalibus singulari libro seponere possit, & ad ulteriorem dijudicationem reservare. Boylio certe conversatio illa cum tot viris eruditis, popularibus & peregrinis, magnam rerum naturalium lucem accendit, ac solemus interdum expeditiore via duci per relationes, quam per lectiones. Boylii domus commune quasi Oraculum est Gallorum, Belgarum, Germanorum, Italorum, qui ejus nominis fama moti adeunt illum, ac sermones suos miscent, cogitata & experimenta sæpe promunt. Ex variis illis relationibus, meditationibus, cogitationibus, si inter se ab ingenio profundo conferantur, multa analogismo quodam deprehendi possunt, etiam arcanissima, de quibus fortasse non cogitassemus, nisi hæc subministrata fuisset occasio.

8 Adjungit Baco Verulamius ipsi Doctrinæ physicæ Appendiculas aliquas, quæ potius ad ipsam Historiam Naturalem referendæ videntur. Suntque *primo* Problemata Naturalia, quibus de effectibus naturæ inquiritur & causæ multiplices assignantur. Quale Problematum Specimen, Comm. Lud. Septalic. illustratum absoluto, inter Aristotelis scripta habemus. Suntque non pauci etiam inter recentiores, qui problematice de multis Naturalis Philosophiæ capitibus egerunt, inter quos nunc succurrunt *Alexander Tassonus*, qui librum sub Titulo *Cogitationum diversarum*, lingua Italica edidit. Et ARN. SENGUERDIUS, cujus *Exercc. Physica* de Miscellaneis quibusdam Physicæ Specialis, Amst. anno 1658. *in* 8*vo*. editæ, non contemnendæ sunt, ac multa habent alicujus frugis. *Secundo* Placita Philosophorum, quibus complectitur Dubitationes generales circa principia & fabricam hujus universi, quæ res magni usus est. Quanquam enim scientiam per se non pariat, tamen à præjudiciis abstinet, ac libertatem nobis quidvis sentiendi relinquit. Dubitatio, quæ principium est scientiæ, intellectum ad statum inquisitionis reducit, neque enim in dubitationibus subsistendum est, sed eum ob finem dubitationes sciendæ, ut in ipsam scientiam ducamur. Perducimur autem sæpe, si collatis tot sententiis, natura duce, tandem in aliquam dilabamur, quæ vero sit consentanea. Antequam vero dubitatio scientiam pariat, sedulo cavendum est, ne dubitationem ipsam in scientiam convertamus, quæ deinde, accedente authoritate, sectas parit. Quare nos recte fecisse arbitramur, quod Historiæ nostræ Naturalis primam partem constituerimus Historiam illam placitorum, quam inter desiderata refert Baco Verulamius. Eo enim fine id fecimus, ut tum ipsi Historiæ Naturali satisfaciamus, cujus maxima pars in ea re consistit, tum ut

ex

ex collatione mutua aliquam veritatem eliciamus. Id enim deprehendere licet, in tot ſententiarum divortiis, aliqua eſſe, quæ teſtentur, notiones Philoſophorum generaliſſimas aliquam inter ſe convenientiam habere, ut ſtudio naturali idem pene accidere videatur, quod accidit Aſtronomiæ, quæ ex diverſis hypotheſibus & Syſtematibus eadem effecta producit. Ac mirum certe eſt, olim, cum regnaret Notionalis illa Phyſica, non defuiſſe tamen naturæ Artifices, qui, iſtis principiis nixi, ſtupenda tamen opera perfecerint, de quibus fruſtra laborant ſubtiles iſti & lyncei Atomorum ſpectatores, qui adeo in numerato ſe habere omnes naturæ poteſtates exiſtimant, ſi quippiam ex habitu corporum exteriore deducant. Memorabilis illam in rem eſt Epiſtola Merici Caſauboni, Iſaaci filii, quam ad Petrum Molinæum de Studio Societatis Regiæ in Anglia Anglico ſermone ſcripſit, in qua veterum inventa & artificia cum hodiernis conferens, antiqua iſta adeo præfert novis, ut omnes novorum conatus in iis indagandis per ſua principia ſunt fruſtranei. Ad Hiſtoriam illam placitorum pertinent, non antiquorum tantum Philoſophorum ſententiæ, quæ ex Hiſtoriis philoſophicis depromi poſſunt, aut ex iis, qui ſparſim earum mentionem faciunt, ut faſciculo illo Plutarchi *de placitis Philoſophorum*, ex citationibus Platonicis, ex confutationibus Ariſtotelis, aliis item, qui incidenter talia tractant, & rebus ſuis immiſcent, ſed nec excludendi hic ſunt recentiores, qui vel antiquorum Philoſophorum dogmata reſuſcitarunt, noviſque argumentis confirmarunt, vel quorundam Philoſophorum principia confuderunt. Vix enim hodie quis principia comminiſcatur, à Philoſophorum veterum Scholis plane diſcrepantia.

Quarto addenda eſt Hiſtoriæ Naturali Hiſtoria Errorum popularium. Quemadmodum enim per errores ſapere vulgo ſolemus, ita & in re naturali magnum ſcien- 9
tiæ promovendæ præſidium eſt, noſſe illa, quæ falſa ſunt, & ſub ſpecie veri intellectui imponunt. Hoc in argumento nemo plenius inter recentiores verſatus eſt, quàm Thomas Browne, Anglus, Autor illius libri, qui inſcribitur: *Religio Medici.* Is patria lingua librum ſcripſit hoc Titulo: *Pſeudodoxia Epidemica*; doctum ſane & elegantem, quem in linguam Belgicam notiorem convertit aliquis Johannes Grůndahl, Amſtelodami, anno 1668. *in 8vo.* editum, & poſtea etiam alius in Germanicam. Hic primo libro docte diſquirit de cauſis errorum in rebus naturalibus & particularibus. Neque enim ſolum errores in Philoſophia naturali oſtendit, ſed & in ſententiis quibusdam Hiſtoricis, Theologicis, ac in Artibus quoque Mechanicis, quin & in Medicis; quanquam de hoc argumenro peculiarem librum ſcripſerit Jac. Primerosius. Legi etiam in illam rem, & conferri cum hoc inſtituto poteſt Mericus Casaubonus, Iſaaci filius, in doctiſſimo libro *de fide rebus naturalibus, civilibus & divinis, habenda, vel non habenda*, quo, Anglica lingua conſcripto, ex omni Hiſtoria diligenter inquirit in operationes naturæ prodigioſas & ſingulares; qui liber prodeſſe magnopere poteſt hoc negotium tractaturo. Diligenter quoque hac in parte inquirendum eſt in ipſam errorum cauſam & originem, ubi enim illa innotuerit, ſtatim ceſſabit admiratio, & monſtra illa opinionum evertentur, quæ ficto alicui prodigio

ſuperſtruuntur. Eorum maximus eſt in re naturali numerus. Si quis enim ſecretorum naturalium Scriptores, qui de occultis Qualitatibus, Sympathia, Antipathia, Faſcinis, Magnetiſmo, tractarunt, diligenter perſpexerit, infinitam talium rerum ſylvam invenit. Quorum errores facile detegentur, ſi in cauſas eorum inquiratur, quia vel ſuper ſignatura aliqua externa, vel influxu aliquo aſtrorum, aut aliqua alia nugaci Sympathia, ſunt fundati.

10 Quemadmodum Errorum & Dubitationum ſylva ad ſcientiam confert, ita earum rerum, quæ jam tum inventæ ſunt, & certorum experimentorum, ſingularis ratio habenda eſt. Nolim enim hæc miſceri cum ceteris. Baco Verulamius Appendicem facit Phyſices operativæ, ad quam pertinet hæc doctrina, cum conſideratur in ordine ad operandum. Referri tamen etiam poteſt ad Hiſtoriam Naturalem, ſive partem aliquam ſeorſim conſtituat, ſive addatur ipſi Hiſtoriæ Naturali generali. Baco vocat Inventarium opum humanarum, quo enumerentur omnium hominum bona & fortunæ, ſive ſint ex fructibus naturæ, ſive proventibus artis, quæ jam habentur, & quibus homines fruuntur, adjectis illis, quæ olim fuiſſe conſtat, nunc autem perierunt. De quibus integri libri conſcripti ſunt, à Gvid. Pancirollo, *de Rebus Inventis & Perditis* commentato, aliisque. Addi etiam huic Inventario jubet illa, quæ communi hominum opinione judicantur impoſſibilia. Illis jubet jungere impoſſibilibus proxima, ut alterum humanam inventionem acuat, alterum quadantenus dirigat, ut ex his optativis & potentialibus activa promtius deducantur. Jubet quoque ſeorſim poni exempla experimentorum, quæ maxime πολύχρηστα ſunt, ad aliorum inventionem manuducunt. Sed de hoc experimentorum genere plura dicemus, ubi de indagatione experimentorum per certa quædam Dialectices principia diſſeremus.

11 Vidimus hactenus de ſubſidiis Hiſtoriæ Naturalis è Bacone Verulamio, quibus ſi uſi fuerimus, deveniemus tandem in accuratiorem Scientiæ naturalis cognitionem. Cujus Objectum eſt univerſum illud Syſtema mundanum, proximum vero, quod ſenſibus noſtris ſubjicitur, globus terraqueus, & è globo terraqueo producta, unde peti Hiſt ria illa debet. Objectum autem hoc proximum etiam adeo eſt diffuſum, ut perluſtrari unius ingenii oculo nequeat. Compendium cognitionis habebimus, ſi, quæ in majore hoc mundo diſperſa reperiuntur, ſubjecta rariora in unum aliquem l cum congeramus. Quare ad Hiſtoriam Naturalem officina aliqua vel theſaurus rerum naturalium requiritur, qui promtuarii inſtar eſſe poſſit, unde Subjecta naturalia depromamus, & in examen deducamus. Sed ex parte tantum prodeſt ille labor. Cum enim hæc tantum ſint quaſi fragmenta naturæ, & à matrice ſua avulſa, perfectam ex illis cognitionem habere non poſſumus, quanquam iis juvari conatus noſtri poſſint. Quemadmodum in ſcientiis addiſcendis libris opus habemus, ita in ſcientia naturali experimentali uno hoc Volumine opus habemus, cujus Epitomen exhibere nobis poteſt inſtructum aliquod rerum naturalium Muſeum. In iis adornandis, tam viri docti, quam integra Collegia ſollicita fuerunt, ac exſtant non pauca in variis locis, quæ non exiguo labore congeſta ſunt. Horum Deſcriptiones aliquot habemus, inte-

integris Voluminibus traditas, Museum sc. Calceolarianum, Museum Wormianum, Aldrovandinum, &c. quibus Icones rerum naturalium exhibentur, & Dissertationes super rebus naturalibus instituuntur. Hi libri Indicum instar esse possunt, ac Musea ipsa sunt quasi Loci quidam Communes naturæ, si bene ordinata sint, & in Classes suas distincta. Sed & in illis superstitiosior quorundam diligentia esse solet, in quibusdam naturæ inanibus nimis occupatorum. Tales enim reduvias potius & ungues, ut proverbio dicitur, quam caput, curant. Quid enim prodest ad rerum nuturam cognoscendam, adeo accurate depictas habere omnes plantarum species, ut sunt multi, qui Herbaria viva magno sumtu adornant, nullo alio fine, quam ut speculentur varios materiæ schematismos, quos natura in ejus superficie duxit. Parum enim adjumenti ad rem Physicam ex minuta illa cura confertur, tempus autem inutiliter consumitur, quod poterat utilius impendi aliis laboribus. Nimirum omnibus disciplinis accidit, aliqua in parte nugari, ac minutiæ quædam in singulis occurrunt, quibus sæpe nos ac alios, maximo temporis & sententiæ ipsius damno, detinemus. Qualis ingenii nostri abusus tot superflua peperit in omni scientiarum genere, de quibus eliminandis, ne dum augendis, sollicitissimos nos esse oportet.

Museorum Historiam generalem magna diligentia per Compendium dedit 12
Clarissimus Collega noster, J. Dan. Maior, in scripto illo Germanico, cui titulus: Seefahrt nach der neuen Welt / *num.* 49. Integrum antem de iis Opus jam præ manibus habet. (a) Desiderarem vero alium quendam laborem circa Musea, nim. ut

(R) 3 ex

(a) Operis de Museorum Naturalium Historia Germanica a D. Joh. Dan. Majore promissi, & Tractatus plures, quam 30 complexuri, Tractatus quatuor tantum priores Kilonii an. 1674. & 75. *in fol.* prodierunt. Primus sc. Generalis (Unvorgreiffliches Bedencken von Kunst- und Naturalien-Kammern ingemein) Mich. Bernh. Valentini *Museo Museorum*, mox laudando, nuper etiam adjectus, & tres speciales de Museis, 1. Americanis & Asiaticis, 2. Africanis, Constantinopolitanis, Melitensibus ac Siculis, 3 Neapolitanis, & Antiquioribus Romanis. Reliquos, a Gunth. Chr. Schelhammero (*in Addit. ad Conringii Introduct. in Art. Med. p.* 294), aliisque, publice, sed frustra hactenus, efflagitatos, an Autor absolverit, dubito. Extant & ejusdem *Bibliotheca sine Libris*, Schediasina aliquot quaternionum exiguum, ἀνωνύμως, sine Loci Temporisque mentione, editum, in quo itidem de Rerum Naturalium Museis, eorumque usu multiplici, differit, nec non Poëma ejusdem argumenti vernaculum, Kilonii an. 1679. *in fol* sub Fit. Grosser Reichthum / zusammen gebracht aus den meisten Theilen der Welt, oder Poëtischer Interims-Discurs von Kunst- und Naturalien-Kammern) editum, & Dav. Schelhammero, Biblioth. postea Hamburgensis Præfecto, inscriptum. Moliebatur Schelhammerus ille Opus, quale a Morhofio *h. l.* desideratur, de Subjectis Naturæ rarioribus, in Museis, alibique, obviis, Physico-Historicum Germanicum, cujus ὕλην MStam, e variis Museorum Descriptionibus & Itinerariis congestam, J. Dan. Major, modo allegatus, multis quidem & Hyperbolicis, *in Præfat.* sua extollit laudibus, Amico forte, a quo Museum suum haud parum esse locupletatum fatetur, hoc pacto gratiam relaturus, ego autem, qui eandem sæpius inspexi, curioso hujus Seculi genio

ex jam editis Muſeorum Deſcriptionibus unum aliquod conficiamus, ut ſub uno intuitu ſiſti poſſint ſubjecta naturæ, hinc illinc congeſta, eorumque diverſitates & convenientiæ notari. Sed oporteret exquiſitum obſervari ordinem, qualis labor prodeſſe maximopere poſſet in inquiſitione rerum naturalium. Si e. g. ſolum Regnum minerale per Claſſes ita diſtributum, ſecundum ſpecies illas, quæ in Muſeis ſervantur, haberemus; magnæ certe utilitatis res eſſet. Nam perreptare omnes terræ ſinus unius hominis opus non eſt, ac ea eſt, rerum mineralium infinitas, ut vel multi homines tanto operi pares non ſint. Quare in lucro deputare poſſemus, ſi, quæ jam ab aliis ſunt congeſta, conferantur & expendantur. In hoc argumento præire nobis poterit Ulyssis Aldrovandi *Muſeum Metallicum*, quod poſt mortem ejus editum eſt. Longe inſtructiora haberemus naturæ gazophylacia, vel potius ipſum naturæ & mundi ſimulachrum, ſi rerum naturalium ſubjecta per certas domos haberemus diſpoſita, & vivas quasdam operationum naturalium imitationes. Cujus gazophylacii inſtruendi rationem dedit Baco Verulamius in elegantiſſima illa fabula *Novæ Atlantidis.* Ubi, quemadmodum Thom. Morus *Utopiam* ſuam, ita ille civitatem aliquam ſapientum deſcribit, ubi ſit & regimen Politicum perfectiſſimum, & omnium ſcientiarum ſumma perfectio. Eo certe fine fabulam hanc ſcripſit, ut doceret nos, quemadmodum inſtitui illa omnia poſſint. Fingit hic certa conclavia, certasque domos, certis naturæ operationibus adaptatas: (1) Cavernas amplas & profundas diverſæ profunditatis, quibus utantur novi illi cives ad mineras naturales imitandas, & ad prolongandam vitam, pro Eremitis, qui illic habitare cupiunt; (2) Sepulturas corporum naturalium, ubi Cæmenta conduntur, quemadmodum Chinenſes condunt procellanam ſuam: alias item cavernas pro variis ſtercorationibus & fimis; (3) Turres præaltas diverſæ altitudinis pro ſpeculatione Meteororum & habitationibus Eremitarum, qui vitam producere cupiunt; (4) Lacus magnos & ſalſos, in quibus piſces varii generis generentur, ac opera quædam maritima peragantur; (5) Puteos artificiales, ad imitationem naturalium, vitriolo, ſulphure, nitro, aliisque mineralibus tinctos; (6) Ædificia pro imitamentis & repræſentationibus variorum Meteororum; (7) Cubicula vario aëre impleta, qui ad libitum ſtringitur & temperatur, pro curationibus morborum; (8) Balnea varia, ex diverſis tincturis præparata; (9) Pomaria & hortos, qui arbores & fructus ferant, artificiis certis variatos; (10) Septa & vivaria pro beſtiis & avibus, in quibus novæ animalium ſpecies per mutuas admiſſiones producantur; (11) Loca generationi inſectorum deſtinata; (12) Domos pro conficiendis variis potionum generibus, ex variis vegetabilium ſpeciebus, certo temporis ſpacio & modo fermentatis; Potibus etiam Medi-

genio ſatisfacturam eſſe, præſertim cum Autor ejus judicio haud admodum valeret, perſuadere mihi vix potui. Noviſſime, hoc ipſo Anno 1704. ſimile Opus, Lingua Germanica, Francofurti *in fol.* a Mich. Bernh. Valentino, Prof. Acad. Gieſſenſis Medico, eſt publicatum, ſub Tit. *Muſei Muſeorum* ſive der vollſtändigen Schaubühne aller *Materialien* und *Specereyen*. Cujus, mihi donum viſi, recenſum exhibent *Acta Eruditorum Lipſienſia*, *M. Aug.* an. 1704. *p.* 363. 364.

Medicatis inveniendis ex variis vegetabilium infusionibus; Panibus quoque ex variis granis, radicibus, nucibus, glandibus, carnibus & piscibus, conficiendis (13) Dispensatoria & officinas pharmacorum; (14) Officinas varias Artium Mechanicarum; (15) Fornaces varias, quibus opera generationis & vegetationis perficiantur, & pulli excludantur; (16) Domus perspectivas, ubi exhibeantur varia artificia optica, demonstrationes umbrarum & imaginum, irides artificiales, &c. (17) Domos sonorum, ubi omnis generis Instrumenta Musica recondantur, soni varii repercutiantur, augeantur, deferantur; (18) Domos suffituum & odorum ac saporum, ubi odores naturales imitatione ex rebus variis exprimuntur, saporum quoque artificiales misturæ parantur; (19) Domus Machinarum, pro motuum variis operibus in natura imitandis, ut sunt motus animalium, ratione volatus, ratione actionum naturalium, ac denique omnes alii motus, quibus commoditati & necessitati subvenitur; (20) Domum Mathematicam, pro Instrumentis Mathematicis & Astronomicis; (21) Domum præstigiarum, ubi exhibentur variæ elusiones & fallaciæ sensuum. Hæc ille prolixe illic enumerat, svaviterque pro ingenio suo expendit, non, quod eo modo putet à privato quopiam instrui posse naturæ opes, sed, quod à Magnatibus aut Regibus, (quanquam nec unus Rex, nec unum regnum suffecerit,) tam vastum naturæ gazophylacium institui posse putet, quo in effectum dentur, quæ ille jucundissima hac idea præscripsit. Subjungit porro varias functiones & munera Sociorum, qui in Collegio hoc naturæ operationes exercent. Aliqui illi nominantur, qui ad exteros navigent, qui quæcunque rariora importent, qui illi vocantur Mercatores lucis. Tres facit Deprædatores, qui experimenta, quæ in libris inveniuntur, colligant. Tres, qui nova experimenta inveniant, quos vocat fossores. Tres, qui experimenta in ordinem redigant, ut inde eliciantur Observationes & Axiomata, quos Divisores vocat. Tres, qui ex experimentis sociorum nova Inventa comminiscantur, ad usum vitæ spectantia, ac naturales divinationes eliciant; hos Evergetas vocat. Tres alios, qui ex experimentis novis naturam quandam altiorem indagent; hos Lampades vocat. Tres, qui experimenta persequantur, ac eorum successus referant; hos Insitores vocat. Tres, qui ex experimentis Observationes & Axiomata, prævia consultatione, forment, hos Interpretes naturæ appellat. Multa præterea affert de Ornamentis istius Societatis, moribus atque legibus, quæ illic prolixe legi possunt.

Ex hac imaginaria sapientum civitate, quam ille ex ingenio suo finxit, ortum II
tamen postmodum est consilium istud apud Anglos, instituendi Societatem aliquam, certis quibusdam Legibus, Regiisque auspiciis, ad inquirendum in opera naturæ, & certitudinem Historiæ Naturalis in solido locandam. De ejus ortu ac progressu aliquid nobis dicendum, ac repetenda quædam breviter sunt ex *Historia* istius Societatis, quam peculiari libro, Anglica lingua, descripsit Lond. A. 1667. in 4to, Thomas Spraat, (b) postea

(b) Thomæ Sprathii, Episcopi jam ab A. 1684. Roffensis, *Historia Societatis Regiæ*, ante biennium, Anglice, sed nulla sui parte auctior, Londini an. 1702. *in* 4. est recusa. *Σκιαγραφίαν* ejus etiam invenies in Henr. Oldenburgii *Transact. Philos. M. Jul. A.* 1667.

poſtea in linguam Gallicam converſo, ac Genevæ A. 1669. in 8vo, recuſo. Agit primum is prolixe de veterum defectibus in Philoſophia Naturali, cum quibus hodierni ſeculi felicitatem confert, initium faciens à Bacone Verulamio, quem laudibus maximis, ut decebat, ornat, aliqua tamen in illo deſiderat, quod ſcil. ipſam Hiſtoriam Naturalem attinet. De quo tamen ita ego exiſtimo, nullum inter hodiernos eſſe, qui ad tanti viri ingenium accedat. Primos Anglos eſſe jactat, qui in Studio naturali tale quid tentarint, qua in re tamen nimium genti ſuæ indulget. Nam & in Italia ante ea tempora, Collegia fuerunt, quorum inter alia etiam hoc inſtitutum fuit, ut excolerent naturam. Qua de re plenius aliquando nos docebit liber, quem de *Phyſicis Italis* ſub manu habet MARTINUS FOGELIUS, Profeſſor Gymnaſii Hamburgenſis, ipſe Hiſtoriæ Naturalis indagator acerrimus. In eo vero nimius ille Autor eſt, & non ferendus, quod ſuorum temporum ſtudia præferat aliis gentibus antiquioribus. Quot enim ſunt, & quam magna, veterum inventa, tum in Natura, tum in artibus Mechanicis, de quibus vix per nebulam, nobis conſtat? Quare merito virgula critica notantur ſocii iſti à Merico Caſaubono, qui in *Epiſtola* ſupra citata modeſte illis objicit veterum ſolertiam, totque inventa alia, quibus illi ſimilia nondum dederint. Sed familiare hoc in illa gente eſt, invidere alienæ gloriæ, ſibi omnia tribuere, aliarum gentium, præcipue Germanorum, ſtudia elevare & contemnere, unde tamen ſæpe illi multa depromunt, quibus libri illorum turgent, quod facile vel integro Volumine demonſtrari poſſit. Ac aliqua ex parte demonſtravit HENRICUS STUBBE, ipſe Anglus, qui libros contra Societatem Anglicam ſcripſit, in quibus, multa aliis ſubrepta, multa jam tum ab antiquis tradita, oſtendit, quorum illi Authores ſe gerunt. Scripſit vero is, motus Thraſoniſmo cujuſdam Joſephi Glanvil, qui Tractatum ſcripſerat, cui titulus: *Plus ultra*, quo omnem antiquitatem præ novis illis Philoſophis deſpectui habuit. Huic Stubbius oppoſuit alium Tractatum, cui titulus: *The plus ultra reduced to non plus*; ubi multa novorum inventorum examinat, eaque cum veterum doctrinis confert. Negari tamen nequit, illum in quibusdam affectibus indulgere & præjudiciis, quanquam multa etiam ſint, quæ ille jure perſtringit.

14 Exemplum evidens nos etiam daturi ſumus. (*c*) Vindicarunt Angli ſibi inventionem

A. 1667. *p.* 407-411. *Edit. Lipſ. Actis Erud. Lipſ. M. Mart. A.* 1703. *p.* 104-109. & Chr. Junckeri *Tr. de Diariis Erud. p.* 17. 18. Oppoſuit illi Henr. Stubbe *Specimen of ſome Animadverſions upon the Hiſtory of the Royal Society*, editum Lond. a. 1670. *in 4to.*

(c) De Arte hac ſurdos informandi, ejusque Scriptoribus, fuſius diſſeruit Morhoſius *in Diſſ. de Paradoxis Senſuum, c.* 3. *p.* 19. 20. & *L.* 2. *Polyhiſt. Lit. c.* 3. § 13. *ſeqq.* Addendus eſt iſtis Scriptoribus Joh. Conr. Ammannus, Schafshuſia Helvetius, Med. D. qui non ſolum *Surdum Loquentem, ſeu Methodum, qua, qui ſurdus natus eſt, loqui diſcere poſſit*, Amſtelodam. 1692. *in* 12. Latine, ac Harlemi Belgice, edidit, in Chr. Thomaſii *Hiſtoria Sapientiæ & Stultitiæ, M. Nov.* A. 1693. *p.* 180-224. Latine recuſam, ſed & in Eſtera Kolartia, Petri Kolarti, Mercatoris Harlemenſis (cui Opuſculum ejus eſt inſcriptum,) filia à nativitate ſurda, legere pariter atque loqui à ſe edocta, Methodum illam in praxin feliciter deduxit. V. Pet. Rabi *Biblioth. Europæam*, Belgice editam, *M. Sept. & Octob. a.* 1692, & Wilh. Ern. Tenzelii *Dialogos Menſtruos, M. Jan.* A. 1693. *p.* 37-56.

tionem cujusdam artis, qua aliqua à nativitate surdus, & per consequens mutus, informari possit per visum, ut sic satis expedite loqui discat, & ex motu labiorum ipsum vocum sonum intelligat. Scripsit super hac re prolixam Epistolam Joh. Wallisius, quæ in *Transactionibus Anglicis* extat. Scripsit & aliquis Wilh. Holderus Anglico sermone librum, cui Titulus: *Elementa Sermonis*, quo idem argumentum tractat. Illi in cœlum extolluntur in *Transactionibus*, & editor illarum libellum Wallisii *de ratione sermonis & pronunciationis*, *quem Grammaticæ Anglicæ* suæ addidit, quique fundamentum sternit huic arti, vehementer laudat, quasi ante illum nemo exiterit, qui naturam & potestatem literarum descripserit. Cum tamen Hieronymus Fabricius ab Aquapendente id singulari libro longe curiosius exsequutus fuerit, & Petrus Montanus, Sacerdos Batavus, in libro, cui titulus, De Spreek-Kunst. De arte vero ipsa informandi mutos liber satis prolixus conscriptus est, lingua Hispanica, à Johanne Paulo Bonetto, quo omnis illa methodus perspicue proponitur, & in rem ipsam ab illo deducta est. Imo antiquior illa ars esse videtur, si conferas, quæ habet Rudolphus Agricola *lib. 3. de inventione*, *cap. ultimo.* Hujus tamen hominis ille ne unico quidem verbo mentionem facit. Sed hæc quasi obiter hic dicta sunto. Plura fortassis dabimus, ubi ad ipsam Tractationem veniemus.

Origo Societatis Regiæ Anglicæ primum ex eo extitit, quod in Academia Oxo- 15
niensi viri quidam ingeniosi privatum tale aliquod Experimentale Studium instituerint, inter quos fuere *Sethus Wardus*, *Rob. Boylius*, *Joh. Wilkius*, *Thom. Willis*, *Johan. Wallisius*, *Christophorus & Matthæus Wrenii*, ingenio & scriptis omnes celebres. Illorum fama cum perveniret ad Gallos, ipsi Academiam Parisiensem, quæ in linguæ Gallicæ culturam instituta erat, ad studium rerum naturalium transtulerunt; ut refert Thomas Spraat. Oxonio Londinum studium rerum naturalium deductum est cum viris istis, Londinum abeuntibus, ad quorum numerum accessio facta a multis Londinensibus, tàm Proceribus, quam Philosophis, usque dum Regiis auspiciis Anno 1660. illa Societas instituta est, teste Diplomate illo, quod inserit *Historiæ* suæ Thomas Spraatus, quod privilegia Collegii, insignia, sceptra, sigillum, illis tribuit. Antequam illa omnia adornabantur, prodierat Scriptum ab Abrahamo Cowleio, Poëta insigni, & in ceteris Medicinæ & Philosophiæ partibus insigniter erudito, quod suppeditabat consilia pro Studio Experimentali propagando. (Reperitur inter *Poëmata* ejus *Anglica*, Lond. A. 1669. in fol. publicata, p. 43.) Bene hic quidem omnia disposita, secundum officia Præsidis, Præfectorum seu Professorum, Artificum &c. Munia quoque singulorum certis legibus eleganter definita, unde postea, teste Thoma Spraato, Societatis Regiæ membra aliqua in rem Collegii sui verterunt. Sed quoniam is sumptus nimios impendi volebat in singulos Officiales, eorumque numerum nimium auxerat, inconveniens illi putabant, & quadantenus etiam impossibile, ejus consilium sequi. Neque enim certos reditus habet illa Societas, nisi aliqua donaria, ex liberalitate Procerum, & quæ à singulis Sociis, cum primum admittuntur, & deinde in singulas hebdomadas, contribuuntur. Qui fundus quoniam in incerto locatus est, mihi quidem

dem non adeo diuturnus videtur, nec suffecturus omnibus impensis, præsertim, si studia ab initio fervida, pro more hominum, paulatim refrixerint. Quod enim hic Thomas Spraatus philosophatur de experimentis in natura, per modica etiam subsidia capiendis, mihi credibile non videtur. Admittuntur ad istam societatem cujusque professionis, nationis, religionis homines, vel Mercatores etiam & Mechanici, si curiosiores sint, & rem naturalem juvare experimentis possint. Consilium eorum est, his experimentis Historiæ Naturalis certitudinem in solido locare. Methodus inquirendi ista est, ut non multis, sed uni, hoc subjectum, aliis aliud, examinandum proponatur, quæ postea in medium conferuntur. Inquisitio in remotiora subjecta naturæ instituitur per Commercium Epistolare cum hominibus, qui illis in locis vivunt, vel Residentibus Anglicis, qui & ipsi pene omnes in Membris Societatis sunt, vel aliis viris eruditis. Semel in hebdomade conveniunt, cujus Conventus Præses aliquis temporarius est constitutus. Assessores illi sunt viginti & unus, qui ex numero Sociorum per sortem eliguntur. Sociorum indefinitus numerus, Secretarii duo sunt, qui literas prælegant, aut exponant exponenda, aut proponant certa deliberationis capita, de quibus singuli sententias suas pronunciant, dirigente ita Præside. Nulla certa principia Philosophica illis præscribuntur. De principiis enim omnibus securi investigari tantum naturam ipsam jubent. Experientia enim simplex est & una, quæ, ut in facto consistit, ita refertur ab Inquisitoribus & Curatoribus experimentorum, ad id speciatim constitutis. De principiis differtur omnis contemplatio, usque dum ita sit exculta Historia experimentalis, ut certi rerum suarum esse possint. Commercia literaria circa negotia naturalia perpetua habent cum Gallis, cum Italis & Florentinis. Nam & apud illos, auspiciis magni Ducis Hetruriæ, institutum est tale aliquod Collegium Naturale, unde liber etiam, *Ducalium Experimentorum* Titulo, prodiit. Artes Mechanicas adeo in societatem hujus studii receperunt, ut & Professorem artium Mechanicarum constituerit Rex, qui statis temporibus publicas lectiones de iis haberet, quod consilium vehementer laudat Thomas Spraat. Cetera hujus Societatis Statuta legi apud illum Autorem possunt, cum Exemplis variorum capitum, quæ in consilium deducta sunt, & super quibus inquisitiones suas formarunt hujus Collegii Assessores. Enarrantur illic etiam varia instrumenta, quæ in usum hujus Studii comparata sunt vel, eo tempore, cum scriberet, inventa consiliis & ope Sociorum. (d)

Post-

(d) Cum iis, quæ *h. l. & seq.* §. 16. de Societatibus Eruditorum afferuntur, in Naturæ occupatis scrutinio, conferri possunt, quæ *T. I. Polyhist. L. I. c.* 14. de iisdem jam sunt observata, de Actis & Observationibus illarum, quæ ejusdem Libri *c.* 16. §. 34. *sqq.* breviter sunt monita, & Supplementum longe uberrimum. cui capiendo Hypomnemata nostra non sufficiunt, è Chr. Junckeri *Schediasmate de Ephemeridibus, sive Diariis Eruditorum Historico*, Lipsiæ a. 1692. *in 12mo* publicato, aliisque Scriptoribus nuperis, desiderant. Fallitur vero Autor, dum *h. l* Thomæ Sprathii secutus autoritatem, Academiam Francicam, ad Gallicæ linguæ culturam, Card. Richelii auspiciis erectam, ad studium rerum naturalium, à Gallis, Anglos æmulantibus, translatam esse perhibet,

Fran-

Poſtquam ab Anglis conſilia Naturalis Hiſtoriæ reſtaurandæ ſuſcepta, & primo ſtatim tempore res non infeliciter cederet, viam patefecerunt ceteris etiam nationibus ſimilia factitandi. Quanquam jam tum apud Italos, antequam Angli id cogitarent, talia conſilia ſuſcepta. Longe tamen acrius in id incubuerunt, poſtquam viam hanc tentarunt Angli, qui commercio iſto literario eorum induſtriam primum excitarunt. Prodeunt Romæ ſingulis menſibus Relationes de rebus naturalibus, ut fit in Anglia. Sed rarius eæ ad nos exportantur. Quæ Florentiæ, circa naturam præſertim aëris & vacui, Magni Ducis auſpiciis, ingenioſa experimenta tentata ſunt, ſingulari libro illic prodierunt Anno 1668. (*in fol.*) cui Titulus: *Diſcorſus Saggi Academici, di Naturali Experienze fatti nell' Academia del Cimento.* In Gallia ſimiliter talia Collegia ſunt inſtituta. Poſtquam enim *Ephemerides Eruditorum*, quas ediderant, in deſvetudinem abiere, loco earum meræ Relationes Phyſicæ, quæ conſtant experimentis, tam in Gallia, quam extra Galliam, inventis, itidem ſtatis temporibus prodeunt, ſcribente illas *J. Bapt. Dionyſio*, Regio Medico, quibus Titulus *Memoires concernant les Arts & les Sciences.* Sed pleraque in illis ſunt peregrina; niſi enim haberent, quod ab Italis vel Anglis transſcriberent, vix momenti alicujus eſſet, quod in lucem proferunt. Anglicæ Relationes ſingulis menſibus eduntur, in quibus multa etiam peregrina, ſed plura tamen, quam in Gallicis, domeſtica. Addi etiam illis ſolent Recenſiones librorum, qui circa argumenta naturalia ſcribuntur. Sed in iis tamen non ille delectus adhibetur, qui adhiberi debebat. Multa enim omittunt, quæ affectu aliquo ducti, credo, omittunt adverſus Germanos, multa referunt in cenſum illum, quæ nullius pretii ſunt. Editor illarum Relationum non tamen vult contineri illis Acta Societatis Regiæ, ſed Opus aliquod privatum, à ſua tamen induſtria profectum, vocari cupit. Quam ob cauſam ſuccenſet illis, qui in Latinam linguam transferentes Titulum libro dedere: *Acta Societatis Regiæ.* Societas enim Regia, quæ in Collegio ipſo obſervata ſunt, hactenus celat. Verſiones harum *Transactionum* plane non ſunt accuratæ, inprimis, quæ à Joh. Sterpino editæ ſunt. Melior aliquantulum illa eſt, quæ à Chriſtophoro Sandio nuper continuata eſt; utriusque Defectus & Errores monſtravit ipſe Autor Anglicarum Relationum, Henr. Oldenburgius, verſionem novam Latinam Operis proprii, ſi diutius vixiſſet, daturus. *Hafnienſes Medici*, ad imitationem Germanorum & Anglorum, ſingulis annis *Acta* quædam edunt, quibus Rerum Medicarum & Phyſicarum Hiſtoriæ ſingulares continentur. In Germania *Collegium Naturæ Curioſorum* ſingulis annis magnam Obſervationum ſylvam edit, quæ hinc illinc corroduntur, quibus tamen molitionibus ſcopus iſte non obtinetur, qui quærebatur, accurata ſcil. aliqua Hiſtoria Naturalis. Sublectum enim Relationum &

16 Francica enim iſta, etiamnum ſuperſtes, nunquam alia, quam Linguæ Gallicæ & Literarum elegantiorum ſtudia, excoluit. Quæ vero circa res Naturales occupatur, Academica Scientiarum & Artium Regia, à Ludov. XIV. Rege a. 1666. excitata, ab iſta plane eſt diverſa. De Scriptoribus Hiſtoriæ illius, Joh. Baptiſt. Hamelio & Fontenellio, ad *T. I. L. I. c.* 14. ad §. 42. jam nonnulla attulimus.

Observationum fundamentum est, quod ab aliena manu habemus. Quemadmodum enim in Grammaticis prurigo quædam est, Regulas conficiendi, & in Dialecticis distinctiones inveniendi & terminos; ita in Physicis etiam morbus quidam invaluit, novas semper Observationes cudendi, quæ non raro prodeunt ex libidine aliqua paradoxologiæ, & novaturiendi studio magis, quam veritatis, à quibus nisi temperetur, veteris morbi recidivam patiemur, ut pro historiis fabulas habeamus. Neque dicam de Observationibus ipsis, quæ sic sparsim comparatæ sunt, è quibus nulla certitudo Axiomatum formari potest. In Germanis vero desidero præprimis temperantiam aliquam in Commentariis & in opinionum Locis Communibus, quibus illi Annales suos inspissant, quibus potius lumini officitur, quam lux aliqua accenditur. Id ego serio optarem, ut uno sensu aliquo ducerentur omnes in experimentorum methodo. Latitant enim certe in Germania apud Operarios Chymicos, qui vere sunt insignes, & quibus similes in nulla gente reperiuntur, experimenta, quæ si in lucem protraherentur, multis modis superare possent aliarum Gentium conatus. Ac solent tales homines solertiores esse, quam qui scholas nimis sapiunt, præjudiciisque assueti, intentatam experimentorum viam habent. Quod si quis sagacior Philosophus eorum arcana perreptaverit, mirum in modum posset locupletare doctrinam Physicam. Candidus sane ea parte videtur Scriptor *Historiæ Societatis Anglicæ*, Thomas Spraat, qui indolem illam inquisitivam Germanorum præ ceteris gentibus laudat, ut gloriæ ducat genti suæ ex Germanica natione esse propagatam, atque ex illius origine illam indolem transfusam; ob quod ingenuum certe testimonium ceteris popularibus suis anteferendus est.

17 Atque hæc hactenus de Institutione certorum Collegiorum, ad Philosophiam Experimentalem propagandam. De quo consilio sero nunc demum, ante hos quindecim annos, (utinam serio!) cogitatum est. Quanquam non defuerint, etiam sub initium hujus Seculi, qui ista consilia animo agitarint, sed tamen, ut sunt homines suæ salutis sæpe negligentissimi, non auditi fuerunt. *Magnus Pegelius*, *Professor Rostochiensis*, Anno 1604. libellum in lucem edidit, cui Titulum fecit: *Thesaurum rerum selectarum, magnarum, dignarum, utilium, suavium, pro generis humani salute oblatum.* Quo in libello Autor ille varia, tam in studio naturali, quam in ceteris disciplinis & omnibus artibus mechanicis, inventa proponit, à se excogitata, & cum iis communicanda, qui sumtus in illa impendere, & labori suo mercedem statuere, non detrectaverint. Multa in his invenio, de quibus vir ille cogitavit, jam tum suo tempore, de quibus hodie nunc disquiritur, ac inventa magno triumpho à nonnullis ducuntur. Hic inter cetera pollicitus est, consilia se subministraturum, quomodo à Magistratu, Magnatibus, Communitatibus, Urbibus, deputandi & sustentandi nonnulli, qui utilissimas res inveniant, & inventa præclare ulterius experiantur; quod sic fieri possit, ut etiam homo unus, & diebus paucis, & domi quidem, longe utiliora experiatur & exequatur, quam Alexander M. dum animalibus indagandis pro arte impendisse scribitur 400000. Coronatorum, & ablegasse per terrarum orbem

ter

ter mille homines. De quo labore recte judicat idem Autor; non mereri istam laudem, quæ vulgo illi tribuitur, & tanto sumptu plane indignum esse, quo longe perfectior haberi historia poterat. Atque ita, vel in mediis tenebris sæpe inveniuntur ingenia, quæ nonnunquam lucem per nebulam videant, ipsa vero à caligine invidiæ, paupertatis & avaritiæ opprimantur.

Hactenus de Historiæ Naturalis propagatione, ex mente Baconis Verulamii, fu- 18
sius dicimus; reliquum jam est, ut de Methodo inveniendi experimenta, adeoque nova aliqua Dialectica Physica, quædam in medium afferamus, tam ex Baconis, quam aliorum recentiorum Philosophorum, sententia.

Quemadmodum rerum inventio consistit in conjunctione rerum similium, & separatione dissimilium, quæ certos quosdam Locos habet in Logicis, Generales sc. Titulos, quorum indicio mens dirigatur in combinationibus rerum; ita similiter procedere in omni negotio possumus. Quomodo in Logicis Loci isti ad Argumentorum inventionem ducunt, ita deducere etiam nos possunt ad inventionem rerum. Atque in eo præcipue usus Logices consistit, vulgo ignoratus, cujus ministerio non in argumentis tantum, sed etiam in quibuscunque negotiis, uti possumus, modo rem non intra generales illos terminos concludamus, sed ad specialiora nos diffundamus. Quod negotium nostrum attinet, Artem sc. Experimenta indagandi, illa certe fundamentum in Locis istis habet, quanquam Thomas Spraat, *Historiæ Societatis Anglicæ* Scriptor *pag.* 89. impossibile existimet, ad Artis regulas revocare Experientiam, propter infinitas, quæ rem variant, circumstantias. Quem tamen ego audiendum esse non existimo. Utut enim verum sit, multis modis variari rerum circumstantias posse, dari tamen certi quidam conceptus possunt, secundum quos mentis operationes dirigantur. Si singularia & infinita illa velimus respicere, eadem in ceteris quoque scientiis deprehendemus, in quibus tamen à generalioribus principiis & Axiomatibus formandis ab ista rerum multitudine non deterremur. Magnus certe artis Analyticæ, sive Combinatoriæ, ut quidam vocant, per omnes disciplinas, omniaque negotia humana, usus est, si modo illam certa methodo definitam ac præceptionibus descriptam haberemus. Sed hactenus inter desiderata illa referri debet, optandumque esset, ut de ea dispicerent eruditi. Hujus certe propago Ars inventiva est, quam desiderari queritur Verulamius; vel potius illa ipsa est. Sub hac Arte inventiva multo maxima comprehenduntur. Et Verulamius quidem, *lib.* 5. *de scientiarum augmentis*, *cap.* 2. primo loco ponit Artem inventivam ipsarum artium, seu mechanicarum, seu liberalium: quæcunque enim de artibus habemus, casu potius & necessitate, quam consilio, inventa sint. Et erat tamen in Arte illa rationis fundata methodus, qua Artes ipsas invenire poteramus, ut prolixe demonstrat Verulamius. Qui hic vero mentis errores evitandi sunt, prolixe disquirunt idem Verulamius in suo *Novo Organo*, & Autor ille Gallus Anonymus, qui lingua vernacula novam aliquam Logicam, quam *artem cogitandi* vocat, scripsit, *part. I. cap.* 8. 9. 10. 11. Ubi de idearum claritate & distinctione, ac earundem obscuritate & confusione, ejusque confusionis remediis,

agit. (Liber ille in Latinam versus linguam prodiit Lugdun. Batav. anno 1674. *in 8vo.*) Legi etiam in illam rem potest, animusque eo præmuniri contra errores, libellus doctissimus Roberti Boylii *de infido Experimentorum successu*, ubi in causas errorum inquirit, ac, proposita multorum exemplorum farragine, ostendit, quam sæpe minima circumstantia, ac vix interdum vel sagacissimo animadversa, experimenti eventum vel dubium fecerit, vel plane nullum.

19 Ars ista experimenta indagandi Verulamio vocatur ars judicii & directionis, cujus ille duas partes constituit. Nam vel procedere dicit ab experimentis ad experimenta, vel ab experimentis ad Axiomata, quæ & ipsa nova experimenta designent. Priorem harum partium experientiam literatam nominat. Posteriorem vero interpretationem naturæ, quam ille Hermeneuticam Physicam, ut peculiarem aliquam disciplinam, libello, cui titulus *Novum Organum*, proponit, quæ in universalibus formandis sollicita est, cum prior illa circa singularia occupetur, non minori etiam artificio, quanquam posteriorem priori huic præferat Verulamius. Modos ipse præscribit experimenta capiendi, non quidem secundum ordinem Dialecticæ instructos, sed qui facile ad illum reduci possunt; speciaiores enim locos ostendit, omissis generalibus illis, quibus tamen hi substernuntur. Primus modus experimenta indagandi illi est experimenti variatio. Illam instituit (1) in materia, si sc. in materia simili idem experimentum suscipiatur. E. g. Confectio papyri ex linteo usitata est, idem in serico tentandum, uti papyrum conficiunt Chinenses. Insitio in arboribus fructiferis in usu est, quid si idem tentetur in arboribus sylvestribus, in floribus? Huc etiam pertinet, quando in subjecto variatio instituitur, ut si, ad exemplum surculi, trunco arboris insiti, semen cepæ capiti alterius cepæ viridi indatur. (2) Variatio experimenti fit ratione causæ efficientis. E. g. Radii solares, per vitrum missi, calorem augent, an idem præstent radii lunares, tentandum? Item an fumus calefactus? quod tentarunt nonnulli, & similem eventum senserunt, teste Honorato Fabri. Variatio experimenti fit (3) in quanto: multiplicata enim quantitate creditur augeri virtus. E. g. Globus plumbeus unius libræ decem pulsuum spatio ad terram descendit, quot pulsuum spatio globus centum librarum? Secundus modus ipsi est productio experimenti, quæ duplex est, ratione quantitatis continuæ, vel discretæ. Ratione hujus est repetitio, ratione illius extensio. E. g. Spiritus vini, unica distillatione vires acquirit, annon majores acquirat pluribus distillationibus? Magnes ferrum integrum trahit; num etiam frustum Magnetis in dissolutione ferri immersum ferrum ad se alliciat? Tertius modus est illi translatio experimenti, uberrimus sane & pene princeps. Est vero ille triplex: aut à natura vel casu in artem, aut ab arte vel practica alia in aliam; aut à parte alicujus artis in partem diversam ejusdem. Primæ translationi pleræque artes mechanicæ originem debent. Exemplum esse potest Iridum artificiosarum ad exemplum naturalis imitatio, modus distillandi ad imbrium imitationem institutus, tonitrua & fulgura ad imitationem naturalium instituta, per ministerium singularis illius casus, qui Monacho Cimbro, Barth. Schwartzio, acciderat.

Plura

Plura artificialium imitationum in natura exempla vide apud Sorellum *in Scientia Univerſali*, libro Gallice ſcripto, *variis Capitibus*. Secundæ translationis exempla hæc: Specillis ſenſus viſus juvari poteſt, an & ſenſus auditus inſtrumento aliquo ἀκουστικῷ, quale experimentum hodie detectum eſt, ac deſcripſit Kircherus in ſua *Phonurgia*, qui ſe autorem inventionis contra Anglos aſſerit. Cadavera per balſamationes conſervantur, annon & corpora viva? Sigillorum impreſſio arti Typographicæ viam oſtendit. Tertiæ translationis, quæ parum à ſecunda differt, exempla multa in Medicina dari poſſunt. E. g. Si experimenta partis Medicinæ de curationibus morborum ad partes de tuenda ſanitate & prolongatione vitæ, transferantur. Quartus modus illi eſt inverſio experimenti, cum ſc. contrarium ejus, quod experimento conſtat, probatur. E. g. calidum per ſpecula intenditur, num etiam frigidum? Per ignem diſtillationes inſtitui poſſunt, num etiam per res frigidas, nivem, glaciem, &c.? quale experimentum Magni Ducis Hetruriæ refert *du Hamel in libro de affectionibus*. Quintus modus illi eſt compulſio experimenti, quam vocat, ubi urgetur & producitur experimentum ad annihilationem, vel privationem virtutis. Quomodo nihil novi indagatur, ſed natura rei per negationem & contrarium deprehenditur. E. g. Magnes ferrum trahit. Vexentur jam ferrum & magnes, ut amplius non fiat attractio, unde quodammodo deprehendetur, in quo natura magnetiſmi conſiſtat. Ac deprehenderunt ſane, qui de magnete inquiſitiones inſtituerunt. Sextus illi modus eſt applicatio experimenti, quæ illi eſt ingenioſa experimenti traductio ad experimentum aliud quoddam utile. E. g. Aurum plus ponderis, & minus dimenſionis habet, quam argentum, aqua, quam vinum; ab hoc traducatur experimentum Archimedis, ut ex menſura impleta, & pondere excepto, poſſis dignoſcere, quantum argenti auro fuerit admixtum, quantum aquæ vino. Thermometra pro menſura aëris calidi vel frigidi inventa ſunt, an etiam pro menſura liquorum talia inveniri poſſunt? Septimus illi modus eſt copulatio experimenti, quæ eſt experimentorum, applicationum potius experimenti, nexus & catena, ut cum ſingula profutura non fuiſſent, ad aliquem uſum connexa valeant. E. g. Si roſas aut fructus ſerotinos habere cupis, fiet hoc, ſi gemmas præcociores avellas. Idem fiet, ſi radices usque ad ver adultum denudes, & aëri exponas: at multo magis, ſi jungas utrumque. Refrigerant glacies & nitrum, juncta magis refrigerant. Spiritus vini vegetabilia facile recludit; idem Spiritus ſalis Tartari facit; ſi jungas utrumque, fortius habebis vegetabilium ſolutivum.

Hos Baco Verulamius modos proponit, quos ſi recte conſideraverimus, omnes 20 è generalibus illis locis Dialecticis petitos inveniemus. Ex loco cauſarum procedit variatio experimenti, ratione materiæ & efficientis. Ex loco effectuum productio experimenti. E loco ſimilium translatio experimenti. E loco contrariorum compulſio experimenti, ejusque inverſio. Ex loco cognatorum eſt applicatio experimenti & copula. Ex his ille fontibus modos particulares producit, qui generales tamen dicendi ſunt, ſi reſpiciamus Topica ejus particularia, quæ nihil aliud ſunt, quam loca quædam inventionis & inquiſitionis particularibus ſubjectis appropriata, ſive

sive misturæ quædam è Logica & materia ipsa. Illa autem omnia esse disjunctissima certum est. Particulares enim loci isti ratione subjecti valde variant, nec simul & semel excogitari possunt. Quemadmodum enim cum ipsis inventis comparatum est, ut cum ætate crescant, ac dies diem doceat, ita etiam cum inveniendi arte; semper enim aliqua cogitata incidunt, quæ prima vel illustrant, vel interdum etiam tollunt. Quæ omnia quidem generales quosdam locos habere possunt. Sed quoniam subjectorum, ut ita dicam, quædam infinitas est, multis modis particulares isti conceptus, generalibus subordinati, variari possunt.

21 Atque hic ego præter vulgares istos Locos Dialecticos, Indicem quendam categoricum commendarem, de cujus infinitate in inveniendis argutiis plura alibi dixi. *Cum enim inventio rerum requirat magnam rerum sylvam & farraginem, optime nobis cognitam, ista vero confusissima sit, nisi quodam filo Ariadnao ducamur, ejus instar esse posse* puto Locos istos decem, ut vocant, Prædicamentorum, non, quod illam rerum omnium partitionem habeam omnium accuratissimam, sed quod tamen melius sit, aliquas habere rerum classes & series, quæ indicis loco fungantur, secundum quem cogitata nostra dirigamus. Index itaque categoricus ὕλην aliquam sive sylvam rerum nobis suggerit, Dialectica argumentandi modum præscribit, ut sic utriusque ministerio in cognitionem rerum deveniamus, quæ facilitari, supra quam credat aliquis, hac methodo potest. Quanquam enim Index ille Categoricus inveniendis Enthymematibus argutis propositus sit, adeoque ad artem dicendi spectet, tamen nihil prohibet, eundem etiam ad artem meditandi referre. Nam & in ipsis Interrogationibus & Inquisitionibus, quæ sunt meditationum nostrarum consectaria, elucet ista vis animi & rerum combinatio. Nam, ut Plato ait, qui aliquid quærit, id ipsum, quod quærit, generali quadam notione comprehendit. Exempli hic instar esse possunt *Topica* illa *particularia*, sive articuli inquisitionis, quos de variis naturæ subjectis proposuit Baco Verulamius, ut de gravi & levi, *lib. de scientiarum augmentis 5. cap. 3.* de ventis, peculiari libro, cui titulus: *Historia Ventorum*, de vita & morte, libro, cui titulus: *Historia Vitæ & Mortis*, de denso & raro, de Sympathia & Antipathia rerum, de Sale, Sulphure & Mercurio: super quibus subjectis generalia quædam meditata ac imperfecta reliquit, quæ adduntur *Historiæ* ejus *ventorum.* Illorum Topicorum particularium inventio è Categoriis mihi quidem desumi posse videtur, ut facile demonstrari posset, si ulterius huic rei insistere vellemus. De Indice vero illo Categorico legi possunt, quæ in Lectionibus supra citatis, *de Arguta Dictione cap. 6. p. 108.* diximus, unde facilius patebit, qui ejus usus in præsenti negotio constitui debeat. Cujus subsidio si instructi sumus, non opus erit ad artem Lullianam, aut Combinatoriam, de quibus magnifica adeo promittunt nonnulli, recurrere. Omnia enim faciliori negotio, per notiores illas vias, expediri possunt.

22 Est etiam alius quidam modus experimenta capiendi inartificialis, vel irrationalis, quem sortes experimenti vocat Verulamius, cum aliquid experiri velle animum subit, non, quia aut ratio, aut aliud experimentum, te ad illud deducat, sed quia similis res nondum tentata fuit. Qui modus, quanquam absurdus videatur, tamen etiam hic

hic, ut in practicis fieri ſolet, etiam audaces fortuna juvat, & ſæpe occaſio datur novis rebus inveniendis. Hunc in ordinem referas illos, qui circa Chryſopëiam laborant: illi, quando nullis principiis fulti ſunt, neque artem per traditionem acceperunt, cum ex ingenio ſuo aliquid tentare audent, caſu nonnunquam in aliqua experimenta incidunt, quæ fruſtra omni ſtudio & opera indagaſſent. Exemplum hujus ponit Verulamius in operatione ignis ſuper aliquod corpus naturale, in qua alterum horum ſemper evenit, ut aut aliquid evolet, aut ſaltem fiat ſeparatio partium localis, & ad nonnullam diſtantiam, ut in diſtillatione, ubi fæces ſubſident, vapores in receptacula congregantur. Huic opponit diſtillationem clauſam, quam neminem mortalium adhuc tentaſſe ait. Sed & exemplum hoc non quadrat, nam certe inter maxime rationales modos ille poni debet, & ipſa illa diſtillatio clauſa jamdudum ab hominibus tentata eſt. Id autem verum eſt, minime eſſe vulgarem hanc operationem, & omnium artificioſiſſimam, atque unice ſecretam Chymicam, qua perpetrari in re naturali ſtupenda opera poſſunt, ad ipſius naturæ imitationem, quæ h. m. in generationibus rerum omnium operatur. Nec certe fallitur Verulamius, quando ait, vim caloris, ſi intra clauſtra corporis ſua in alterando facinora edat, cum nec fiat jactura corporis, nec liberatio, tunc demum hunc materiæ Proteum, velut manicis detentum, ad complures transformationes adacturam, ſi modo calor ita temperetur & alternetur, ut non fiat vaſorum confractio. Recte etiam Verulamius hanc rem matrici naturali aſſimilat, ubi calor operatur. Has operationes inſtituit natura in generationibus omnium rerum. In generationibus animalium diſtillatio clauſa eſt, vel in utero, vel in ovo, quo poſteriori exemplo ad oculum demonſtrari poteſt, & demonſtrata eſt à nonnullis. In generationibus Metallicis idem proceſſus eſt: in carceribus enim terræ ſurſum deorſum moventur Spiritus metallici, ſi vapores Mercuriales & ſulphurei, quos Witterung coruſcationum nomine appellant Metallici. Eorum continuo aſcenſu & deſcenſu fit illa metallica miſtio, & metallorum generatio, vel puriorum, vel impuriorum, prout, vel munditia, vel immunditia loci genitalis, vel ſolis abſentia & propinquitas, vel concurrerunt ad operationes naturæ, vel eas deſeruerunt. Receptacula illa venarum, quæ vitrorum inſtar ſunt, montibus ſuperinjectis hermetice, ut ita loquar, ſigillata ſunt. Qui Metallorum imitationem intendunt Chymici, ac productionem eorum per artem, ſimilem diſtillationem clauſam principiorum metallicorum præſcribunt, ut videre eſt in ſcriptis illis, quæ genuina eſſe, vel ex hiſtoria, vel ex collatione mutua, deprehendimus. Illic omnes operationes occluſo vaſe inſtituuntur, vaporibus diverſorum principiorum metallicorum continuo aſcenſu deſcenſuque operationes mutuas edentibus. Similes operationes in rebus vegetabilibus inſtitui poſſunt, & qui plantarum reſuſcitationes in vitro exhibere volunt, clauſo vitro prius operationes illas inſtituerunt. Neque dicam de diuturnis digeſtionibus, quæ itidem clauſo vaſe fiunt, quibus magnæ parantur medicinæ. Quare immerito Verulamius, ut rem inſolitam inducit, & intentatam diſtillationem hanc clauſam, quæ certe eſt Chymia illa ſecretior, à vulgari iſta diſtans, quantum

cœlum à terra. Vulgaris enim illa ad destruendas res, aut depravandas, inventa est, hæc vero ad generandas, meliorandas & transformandas res conducit. Prior illa violento igne, vel exterminat subtiles spiritus, vel empyreumate inficit, & peregrinitatem quandam sulphuris impuri admiscet, qua plus nocetur, quam commodum infertur Medicinæ: hæc vero blando igne & diuturno intima misti corporis invadit, vincula unionis mistionis solvit, ac reformare & refingere apta nata est. His experimenta indagandi modis Baconianis jungenda sunt, quæ ab eodem Autore proponuntur in *Novo Organo*, quod id agit, ut ex naturæ experimentis formare doceat Axiomata Universalia, per aliquam artem Hermeneuticam, cujus principia, à Dialecticis quidem desumta, suam autem quandam formam & limites sortiuntur, è subjectis, circa quæ versantur. De qua naturæ interpretatione, ut vocat, legi potest liber ille, neque enim nostrum est, omnia ista huc adducere.

23 Præmissis igitur jam omnibus illis, quæ aditum parare ad Physicam Universalem possunt, videamus, qua ratione scientiam Physices partiatur Verulamius, quaque Methodo, in illa docenda discendaque uti nos velit. Primum Naturalem Philosophiam dividit in Speculativam & Practicam, quas geminas ejus partes constituit. In prima docet inquisitionem causarum, in altera productionem effectuum; altera naturæ viscera scrutatur; altera naturam veluti super incudem efformat. Ulterius partem speculativam de natura dividit in Physicam Specialem & Metaphysicam. Ubi illud notandum, Metaphysicæ acceptionem illi alio sensu venire, quam vulgo nos capimus. Per Metaphysica enim in Physicis intelligit, quæ abstracta magis & constantia sunt. Per Physica, quæ materiæ immersa sunt & mobilia. Physica illi supponunt existentiam tantum & motum, & naturalem necessitatem: Metaphysica etiam mentem & ideam. Physica est illi, quæ inquirit de efficiente & materia: Metaphysica, quæ de forma & fine. Physicam iterum partitur in doctrinas tres, in naturam, in unum collectam, aut fusam, aut sparsam. Colligitur vero in unum natura, aut propter communia rerum omnium principia, aut propter unicam integralem universi fabricam, quæ naturæ unio duas parit Physicæ partes, unam de principiis rerum, alteram de fabrica universi, sive de mundo. Tres itaque partes hæ sunt (1) de principiis rerum (2) de mundo, sive de fabrica rerum, (3) de Natura multiplici sive sparsa.

24 De singulis quædam tractantur communiter apud Physicos, sed quanta accuratione, judicare facile omnes possunt. Certe doctrina illa de fabrica rerum parum fuit exculta, quæ tamen nostri est usus in doctrina physica: quanquam & obsistat imbecillitas sensuum humanorum, qui ideas ejus distinctas & accuratas animo sistere non possunt, ob vastitatem objecti, ejusque occultationem. Suspicione tamen aliqua attingere possumus, & dedit hæc Verulamii speculatio (quanquam ipse dissimulet) Roberto Boylio occasionem scribendi *de Cosmicis rerum qualitatibus*, seu de iis affectionibus naturalibus, quæ corporibus ratione Systematis mundani, & nexus competunt, sive in Globo hoc terraqueo solo eæ affectiones fundentur, in massis sc. illis majoribus, ut vocat Verulamius, aqua, aëre &c. sive ad Globum hunc Terrenum,

vel

vel ejus partes, pertineant, ex operationibus ceterorum corporum mundanorum in hunc terræ Globum perductæ. Quæ pars Phyſicæ cum pateat latiſſime, cum ſit à ſenſibus remotiſſima, niſi forte ex effectu quædam divinemus, mirum non eſt, à nobis non poſſe apprehendi effectus ex his cauſis propagatas, ut fortaſſis plurimi ſunt in natura. Et videmus quodammodo in influxibus corporum Planetariorum in hunc globum terraqueum, quorum effectus paſſim deprehendunt illi opifices, quorum operationes vel circa maſſam aqueam, vel circa maſſam terræ verſantur, e. g, Nautæ, Agricolæ, metalliſoſſores, quibus obſervationes interdum aliquæ è re ipſa naſcuntur, quarum tamen adeo determinata veritas non eſt, ut nec falli interdum poſſint. Referenda etiam huc eſt Aſtrologia illa divinatoria Naturalis, quæ adeo incerta & fallax eſt; & eſſe tamen aliquam, in natura fundatam, tam ratio ipſa dictitat, quam eventus confirmat. Accedit etiam huic naturalis quædam hominum circa univerſalia ſocordia. Plurimi enim, in minutiis & particulis rerum occupati, non adeo ſimul reſpiciunt ad hujus univerſi machinam, cujus intuitu, ſi cogitationes extolleremus, aliam interdum naturæ faciem videremus, & quædam in certiora è conſiderationibus illis formaremus, quam nunc quidem novimus. Hinc poſſemus certiores tempeſtatum regulas formare, cometas prædicere, frigidam vel calidam aëris temperiem prænoſcere, ſi ad habitudinem aëris, aquarum, terræ, ſemper reſpiceremus, & collationibus mutuis, ac obſervationibus, in locis diverſis habitis à plurimis, anguſtiæ unius ingenii ſubveniremus. Quod quidem inſtituerunt ſocii Angli, ſed an effectum daturi ſint, dies docebit. Ratione Aſtrologiæ cogitationes quaſdam proponit Verulamius, *de augmentis Scientiarum lib. 3. cap. 4.* quæ legi illic poſſunt.

Phyſicam Sparſam, ſive de varietate rerum, rurſus in duas partes dividit, Phy- 25
ſicam ſc. de concretis, & Phyſicam de naturis. Altera inquirit de ſubſtantiis, cum omni varietate ſuorum accidentium; altera de accidentium; altera de accidentibus per omnem varietatem ſubſtantiarum. E. g. Si inquiratur de leone, quercu, &c. illa plura & diverſa accidentia ſuffulciunt. Contra ſi inquiratur de calore & gravitate, illa plurimis diſtinctis ſubſtantiis inſunt. Quandoquidem vero omnis Phyſica quaſi media eſt inter Hiſtoriam Naturalem & Metaphyſicam, prior pars Hiſtoriæ Naturali propior eſt, poſterior Metaphyſicæ. Phyſica autem concreta eandem ſubit diviſionem, quam Hiſtoria Naturalis; ut enim Hiſtoria Naturalis factum ipſum perſcrutatur; ita Phyſica concreta cauſas inquirit, adeoque circa omnes illas rerum claſſes verſatur, circa quas verſari Hiſtoriam Naturalem jam tum ſupra diximus. Phyſica vero de Naturis, ſive abſtracta, in duas partes dividitur, in doctrinam de Schematiſmis materiæ, & in doctrinam de motibus. Schematiſmi materiæ ſunt denſum, rarum, grave, leve &c. Motuum vero genera multa ſunt; ſunt enim vel ſimplices, vel compoſiti, & ratione ſchematiſmorum materiæ varii. De quorum ſpeciebus ſingulis nolumus repetere, quæ prolixe Verulamius loco habet, jam ſupra citato. Id vero mirabile eſt, Verulamium ea jam animo complexum eſſe, quorum particulas excolendas ſibi ſumſerunt recentiores, & his, velut principiis & fundamentis, doctrinam Phyſicam inædi-

ficarunt. Sunt hodie, qui in Schematiſmis materiæ omnia ponunt Phyſices principia, omnesque ex iis rerum formas educunt. Sunt, qui in motu ſimiliter univerſam Philoſophiæ Naturalis doctrinam fundant, atque ex illo omnium φαινομένων naturalium rationes reddere laborant. Quo in argumento verſantur illi, qui corpuſcularem Phyſicam profitentur, omniaque è particulis deducunt, G. G. Leibnitzius, in *nova* Motus *Theoria*, & J. Alph. Borellus in *lib. de vi percuſſionis*, & in alio, quem promiſit *de motu animali.* Hi, quanquam eleganter, ac plane Mathematice demonſtrare velint effecta naturæ, quo quidem nomine laudandi ſunt, mihi tamen partem tantum aliquam Philoſophiæ Naturalis comprehendere videntur, nec univerſalia aliqua ſtatuere principia. Externa illi naturalium operationum veſtigia legunt, regulis Mathematicis adjuti; ſed interiora rerum illis modis demonſtrari, à vero valde alienum eſt. Rectius itaque Verulamius hanc tantum partem conſtituit magnæ & univerſalis iſtius ſcientiæ Phyſicæ, qua tamen nondum omnis naturæ fundus exhauſtus eſt, eritque, ubi non minus illi Lyncei laborabunt particularum & motuum ſuorum determinationibus, quam Peripatetici formis ſuis & qualitatibus, de quibus in progreſſu noſtri Operis plura dicenda erunt. Interim videmus Verulamiun jamdudum præcepiſſe animo illa, in quibus novi illi Scriptores triumphant.

26 Metaphyſicæ aſſignavit Baco inquiſitionem cauſarum formalium & finalium. Cauſas formales quod attinet, de iis vulgo invaluit opinio, nulla eas humana diligentia inveniri poſſe. Plato eas à materia abſtractas ſpeculabatur, non in materia determinatas. Unde factum, quod ad ſpeculationes Theologicas diverteret, quibus Naturalem ſuam Philoſophiam corrupit. Subſtantiarum quoque formæ perplexæ ſunt & intricatæ, quas ad tempus ſeponi jubet Baco, explicatis prius ſimplicioris naturæ formis. Ita formæ Schematiſmorum materiæ & motuum, quas primæ Claſſis appellat Baco, citius inveniri poſſunt, quod, velut literæ Alphabeti, eſſentias & formas omnium Subſtantiarum conficiant. Inquiratur itaque de forma hujus vel illius ſoni, de forma denſi, rari, calidi, frigidi, &c. & deprehendemus ea ratione ſubſtantiarum ipſarum formas. E. g. Si inquiratur in cauſam albedinis in nive, redditur illa, quod ſit ſubtilis intermiſtio aëris cum aqua; hæc autem non eſt forma albedinis, cum aër etiam pulveri, vitro aut cryſtallo, intermixtus albedinem ſimiliter procreet, non minus, quam ſi admiſceatur aquæ. Verum cauſa illa efficiens tantum eſt. At vero forma illa, corpora duo diaphora intermixta, portionibus eorum opticis ſimplici ordine, ſive æqualiter, collocatis, conſtituere albedinem. Pars ſecunda Metaphyſicæ Verulamio (cujus hanc diſtinctionem immerito ridet H. Conringius *Diſſ. Phyſ. 1. Th. 3.*) eſt finalium cauſarum inquiſitio, quæ interdum in Phyſicis pro cauſis Phyſicis à nonnullis venditantur. In quem lapidem Plato, Ariſtoteles & Galenus ſæpe offendunt.

27 Doctrina Operativa naturalis in Mechanicam & Magiam dividitur; quæ reſpondent partibus Speculativæ, Phyſicæ Mechanica, Metaphyſicæ Magia. Mechanices uſus eſt quam latiſſimus; ſed ars illa non ita tradita, ut tradi quidem poterat & deberet.

De

De ea ſuperius quædam diximus. Magia vero naturalis eſt, quæ cognitionem formarum abditarum ad opera admiranda deducit. Quæ pars itidem non eſt pro dignitate exculta, niſi velimus ſuperſtitioſas aliquas traditiones & obſervationes eo nomine ſalutare.

Utrique, tam Speculativæ, quam Operativæ Phyſicæ, magnam Appendicem Ma- 28
thematicam ſtatuit Verulamius, eamque inter Appendices potius poni debere putat, quam inter ſcientias ſubſtantivas, magis tamen Metaphyſicæ Philoſophiæ Naturali ſubordinat, quam Phyſicæ. Quantitas enim, quæ ſubjectum eſt Mathematicæ, materiæ applicata, velut doſis naturæ eſt, & plurimorum effectuum in rebus naturalibus productrix. Ideoque inter formas eſſentiales eam ponit Verulamius, quarum doctrinam ille ad Phyſicam Metaphyſicam rejecit. Appendicem autem facit eam, hanc ob cauſam, ut delitiæ & faſtus Mathematicorum retundantur, qui Matheſin Phyſicæ fere imperare cupiunt. Quo morbo, ſi verum fateri velimus, laborant hodie recentiorum illa dogmata Phyſica: hodie enim pene omnis Phyſices ſcientia Mathematica eſt, ſubtilis quidem in iis affectionibus demonſtrandis, quæ ad Matheſeos miniſterium referri præ ceteris poſſunt. At in cauſis internis indagandis æque laborant, ut Peripatetici, quorum contrarius quidem morbus eſt. Nam ut hi Mathematicam Phyſicæ Dominam conſtituunt, ita illi Logicam: hi naturam externe conſiderant, ratione ſolius quanti, unius tantum formæ; illi conceptibus notionalibus omnia metiuntur. Media hic via tenenda eſt, &, quid natura ipſa velit, diſpiciendum potius. Propriorem tamen ad naturæ clauſtra aditum habent, qui Mathematica, velut Indice aliquo, utuntur, in qua tamen iis non ſubſiſtendum eſt, & ipſa penetralia perreptanda. Veteres iſti, qui vixerunt ante Platonis & Ariſtotelis tempora, eadem principia ſecuti ſunt. Nam de Democrito notum eſt, in figuris Atomorum illum principia varietatis rerum collocaſſe. Pythagoras naturam rerum ex numeris conſtitui aſſerebat. Non itaque novus ille modus philoſophandi eſt, ſed jamdudum ab antiquis traditus.

Hæ Franc. Baconis Verulami, Viri Illuſtris & maximi ingenii, de amplianda cogni- 29
tione Philoſophiæ Naturalis, ſunt meditationes. Qui, ſicut in *Libris de Argumentis Scientiarum*, *Novo Organo & Atlantide retecta*, methodum illam primus detexit, ita in *Hiſtoria Ventorum*, *Hiſtoria Vitæ & Mortis*, *Hiſtoria denſi & rari*, *Hiſtoria de ſono & auditu*, *Articulis Quæſtionum circa Mineralia*, & *Topica Inquiſitione de Magnete*, ipſa praxi viam oſtendit, methodique iſtius dedit ſpecimina. *Hiſtoria Gravitatis & Levitatis* periit. *Sylva Sylvarum* farrago eſt Experimentorum Naturalium, quæ, tam ipſe, quam alii, inſtituerunt, quibus tamen in omnibus fides haberi nequit. Nulla enim in illis ἀκρίβεια eſt, & poſt mortem ejus, ſi recte memini, Anglice primum prodierunt: hujus viri ingenium magnæ mihi ſemper admirationi fuit. Profundum enim, expeditum & diffuſum eſt per omnia. Ariſtotelis ſententias in multis ſequitur. Neque enim novaturit, niſi cum neceſſitas, demonſtrationis ratio, & experientia, illud poſtulant. Neque tamen in autoritatibus inſanit. Plura de illo vid. in *Ephemeridibus Gallicis A. 1666. p. 225-228. Ed. Lat.*

CAP. II.

DE LOCORUM COMMUNIUM IN PHILOSOPHIA NATURALI SCRIPTORIBUS.

§. 1. PLeni Autores hi ſunt narrationibus falſis atque incertis, & à tyronibus proinde non legendi. 2. Pertinent ad hanc Claſſem C. Plinius Major, qui ob diligentiam commendatur, & contra recentiorum criminationes defenditur. 3. Solinus, in quem Cl. Salmaſii exſtant Exercitationes *Eruditiſſimæ, ſed feſtinanter nimis, ac ſine delectu, ſcriptæ. Similes in Plinium ab eodem ſunt promiſſæ. 4. Vinc. Bellovacenſis & Gerh. Joh. Voſſius, ille exigui, hic ſummi pretii Scriptor. 5. Ferrantes Imperatus, cui Nic. Anton. Stelliola labores ſuos* 100. *Scutatis vendidit ac tranſcripſit; Georg. Hornius, Scriptor proletarius. J. E. Nierembergius fabuloſus. 6. Epiſtolographi Phyſici, Paulus Sarpius, Nic. Fabricius Peireſcius, Fort. Licetus, Thom. Bartholinus & Sam. Sorbierius. 7. Dialogorum Phyſicorum, & Itinerariorum quorundam, Scriptores, præſertim Cl. Berirgardus, Joh. Bodinus, Monconiſius & Thevenotius. 8. Obſervationum (in quibus opus eſſe delectu monetur) Scriptores, Pet. Bellonius (Pet. Gyllio, Domino ſuo, eas ſuffuratus) Joh. Rud. Camerarius, aliique. 9. Obſervationes integrarum Societatum Phyſicarum, imprimis Collegii Naturæ Curioſorum Germanici, de quibus denuo ſequius fertur judicium. Inſperguntur nonnulla de Acad. Lynceorum Romana, & fundatore ejus, Aug. Cæſio. 10. Polygraphi Phyſici, Hier. Cardanus, Ul. Aldrovandus, Athan. Kircherus, Fort. Licetus, P. Gaſſendus &c. 11. Scriptores Phyſici Miſcellanei variorum generum, Hier. Cardani & J. C. Scaligeri Scripta contraria.*

1 AD LOCORUM COMMUNIUM *Scriptores* accedimus, ſeu Autores illos, qui farragines aliquas rerum naturalium congeſſerunt, quorum notitia aliqua habenda, non quod ex iis multum profecturi ſimus (plauſtra enim mendaciorum, ſuperſtitionum, falſarum relationum, ac animalium fabularum, illic reperimus, ſed quoniam argumenta naturæ tractaverunt, & varietate ſua occaſionem aliis cogitationibus ſubminiſtrare poſſunt. Nam hic primum eſto principium; dubitare, ſi non de omnibus, ſaltem de plurimis. Et prodeſſe tamen nonnunquam ipſa dubitatio poteſt, qua in veram rei naturam ſæpe deducimur, caſu aliquo, vel errore, vel ſorte: nolim tamen admittatur ad illorum Autorum lectionem tyro, cui nulla adhuc via ſtrata eſt ad Philoſophiam Naturalem, miris enim modis dementabit ingenium ac falſis implebit præjudiciis. Verum, ſi jam Mathematices ſit peritior, & notitiam habeat Phyſicorum principiorum, tam veterum, quam recentiorum, cautius in illis verſabitur. Quanquam enim nondum exactam habeat Philoſophiæ Naturalis ſcientiam, & fortaſſis nunquam, ob rei vaſtitatem, habiturus ſit, aliquod tamen illi apparebit veritatis crepuſculum, ut melius certiusque mentis oculos ad

varias illas narratiunculas reflectat, & accuratius de rerum veritate judicium formet.

Inter veteres habemus, post Aristotelem, cujus exstat *Historia Animalium*, & 2
liber mirabilium Auscultationum, PLINII *Historiam Naturalem*, qui mirabili brevitate, ac *stylo* ad summa rerum capita recensenda *facto*, res vastas, & pene infinitas, complexus est. Quam ob causam Rol. Maresius *Lib.* 2. *Ep.* 26. Plinii paucos de Animalibus libros pluris facit, quam Gesneri & Aldrovandi de iis infinitos, quod Plinius omnia egregio ordine complexus sit, & singula in suas classes apte distribuerit, quæ vero ex aliis decerpsit, digesta, & stylo quasi concocta, sua quodammodo fecerit. Ei licentius nonnulli è recentioribus insultant, quam æquum est. Nam certa magna illi gratia habenda est, quod conservaverit nobis memoriam multarum rerum, quæ alias intercidissent. Apud illum enim consignata invenimus multa veterum Philosophorum, tum placita, tum inventa, de quibus profundum apud alios silentium est. Nec est, quod de fabulosis quibusdam traditionibus nonnulli conquerantur, nam certe ego puto, in illis hodiernis Oservationum Scriptoribus plus fabularum esse, quam in Plinio. Ex ingenio autem iste nihil finxit, sed, fidem veterum scriptorum secutus, ad posteros propagavit ea fide, qua à majoribus acceperat. At hodierni illi nostri Observatores sæpe mentiuntur, ut novam aliquam observationem cudant, sæpe rerum circumstantias non recte pensitant, &, ut mancum de rebus formant judicium, ita incertum nobis gignunt experimentum. Sed & multa fabulosa habentur in Plinio, quæ non sunt. Sæpe enim ipsi, laborantes ignorantia, alios incusamus malæ fidei, cum nos ipsi potius culpandi eramus; quod probari in Plinio non paucis in locis poterat, si nostri res esset instituti. Utinam nobis fata *non invidissent Claudii Salmasii Exercitationem de scriptis Plinianis*, quam editurus fuisset, nisi morte immatura subreptus fuisset, cujusque mentio extat in Catalogo Operum ejus, quem nobis reliquit *Laurentius Crassus Tomo* 2. *Elogiorum*.

Plinii epitomator SOLINUS *est*, cujus extat *Polyhistor*, quem *Salmasius* uberrimis vastissimisque Commentariis explicavit, qui liber Locorum Communium instar esse potest. Omnia enim vir ille doctissimus, quæ apud veteres de similibus argumentis tradita erant, collegit, suo ubique interspersо judicio. Sed, quoniam ille festinanter plerumque scribebat, ut uberrimo ingenio nulla sufficeret manus, nec vel verborum, vel rerum, modum nosset, multa illi exciderunt, quæ & ipse noverat melius, & rectius alio die tradebat, quæque facile evitasset, si paululum modo attendisset animum. Quod Gronovii judicium de hoc viro, *lib.* 1. *de pecunia Veteri, c.* 41. ut in Philologicis, ita etiam in his verum est. Nam multa etiam hic miscuit, quæ poterat opportunius alio tempore & loco dixisse. Sed quoniam hic vastitatem & multitudinem habeat objectorum, sponte ingenium ejus in tam varia excurrit. *Exercitationes* ejus *Plinianæ*, quas passim in hoc Commentario premittit, lucem non conspexerunt, mors enim istas molientem prævenit. Multa in illis de herbis & plantis dicturus fuisset, & aliquanto plenius accuratiusque, quam fecerant ante illum Scriptores illarum rerum, ac ipse Jul. Cæs. Scaliger *in Comment. de Plantis* eruditissimo.

E re-

4 E recentioribus naturalium rerum Collectoribus habemus VINCENTII BELLOVACENSIS *Speculum naturale*, partem Quadripartiti operis unam, quem in *Morali Speculo*, velut exſcriptorem Divi Thomæ, accuſat Jac. Thomaſius, *in libro de plagio literario* §. 574. In *Speculo* etiam *Naturali* totum fere Plinium exſcripſit, aliqua tamen è ſuorum temporum Scriptoribus addidit. Sed parum in illo Autore eſt doctrinæ elegantioris. Longe luculentius Opus eſt GERH. JOH. VOSSII, quod *Phyſiologiam Chriſtianam* inſcribit, ac addi ſolet ejus libris *de Idololatria*, quod ego quidem quàm pleniſſimum habeo inter illa, quæ Hiſtoriam Naturalem Narrativam complectuntur. Omnes enim rerum claſſes perambulat, & quæ ad illas pertinent, diligenter ex Autoribus colligit.

5 Editus quoque Italica lingua Neapoli, A. 1599. in fol. liber eſt FERRANTIS IMPERATI, *Neapolitani*, cui titulus: *Hiſtoria naturalis*, qui, antequam Venetiis, anno 1672. eſt recuſus, magno pretio ſæpe redemptus eſt ob raritatem. Liber eſt multa diligentia ſcriptus, ideoque præ ceteris commendandus, quod partem Operativam Phyſicæ plenius, quam ceteri, dederit; qua ratione prodeſſe plurimum poteſt. Quanquam tamen & ille, quod res metallicas inprimis attinet, è Germanis, Georg. Agricola præcipue, pleraque exſcripſerit. Adjutus fuit in Opere ſuo à præſtantiſſimis ſui temporis viris, Joh. Vincentio Pinello inprimis, maximi ingenii & multarum literarum viro, cujus in rebus naturalibus peritiam ex *Vita* ejus, à Paulo Gualdo ſcripta, diſcere poſſumus. Habuit & alios laboris ſocios, aut conſultores potius, Petrum Andream Matthiolum, Melchiorem Guilandinum, Bartholomæum Marantam, Jacobum Antonium Cortuſium, Ulyſſem Aldrovandum, Carolum Cluſium, Caſparum Bauhinum, Fabium Columnam & Nicolaum Antonium Stelliolam, quos ipſe Autores in præfatione libri ſui nominat, ut conſultores ſuos. Sed ſunt, qui hunc poſtremum ſcriptorem verum hujus libri Autorem vocant; is enim 100. ſcutatos accepit ab Imperato, ut nomen illi ſuum præfigere permitteret, quod prodidit typographus in libelli Stelliolæ, quem *de Teleſcopio* ſcripſerat, præfatione, vid. *Nicolaum Guibertum de murrhinis c. 1. in fine*. Plura de eo dicet MARTINUS VOGELIUS *in Hiſtoria Lynceorum*, quam typis paratam habet. Sed quicquid ſit de vero Autore, liber tamen ipſe bonus eſt, vehementer etiam commendatus *Antonio Nardo*, qui & ipſe multa ſcripſit in Hiſtoria Naturali, ac in quodam lib. Italico inedito, qui in Ducis Florentini Bibliotheca aſſervatur, cui titulus: *Scene Toſcane*, magnificum Ferranti Imperato elogium ſuſpendit, in eo laudans veritatem experimentorum. MICH. NEANDRI, Rect. Ilfeld. viri docti, *Phyſica* ſive *Sylloge Phyſicarum rerum eruditarum*, Lipſiæ A. 1591. *in 8vo* prodiit. Multa in ea habentur erudita Phyſica & Medica, ſed mera tantum Collectanea. JOH. EUSEB. NIEREMBERGII *Hiſt. Naturalis in fol.* edita, multa habet de variis rebus, imprimis orbis alterius Exoticis. Sed ſunt, qui Autorem in multis fabuloſam exiſtimant. GEORGII HORNII *Hiſtoria naturalis* Leidæ A. 1670. *in 12mo* edita, magnifico iſto titulo jejunus admodum 17. foliorum liber eſt, qui facile ſomnianti alicui, & aliud agenti, excidere poſſit. Ne quid dicam de iis, quæ hic falſa recenſentur.

Scri-

Scripserunt etiam non pauci sub Epistolarum forma res varias naturales, qui primum locum inter Miscellaneos scriptores obtinent. Priores enim, quos nominavi, Ordinem naturæ sequuntur, & per singulas rerum Classes naturæ historica colligunt. Inter EPISTOLOGRAPHOS PHYSICOS primo loco recensebo *Pauli Sarpii*, Autoris illius, qui *Historiam Concilii Tridentini* scripsit, *Epistolas* de rebus Physicis, quæ tamen lucem nunquam aspexerunt, magno Philosophorum malo. Non enim facile ingenium fuit, quod magis penetraret in arcana, tam Politica, quam naturalia. Primus certe circulationis sanguinis Autor fuit, & experimenta ista publice Venetiis ostendit. Falso proinde jactant Angli, se ejus esse inventores, quibus id Anglus ipse, Henricus Stubbe, objicit, in libro illo, quem contra Societatem Regiam scripsit. Refert autem id *in Vita Patris Pauli* Fulgentius, in qua etiam de summo ejus ingenio in rebus Mathematicis, & de his ipsis Epistolis Physicis, *p.* 232. *&* 233. *vers. Gallicæ* agit. Similiter EPISTOLÆ PEYRESCIANÆ (c) de variis rebus Physicis magnum nobis lumen in Historia Naturali accendere possent, si aliquando ederentur, quas in Bibliotheca sua diligentissime servavit Petrus Puteanus, Consiliarius Regis Galliæ, teste Nicolao Rigaltio, *in Vita ejus p.* 500. ubi de illis ista habet: *Præterea servavit Nicolai Fabri Peyrescii, Senatoris Aquensis, Epistolarum ad se atque Jacobum fratrem volumina duo grandia, quibus continentur ad naturalis historiæ, totiusque literaturæ notitiam, observationes elegantissimæ.* Quis autem vir Peyrescius fuerit, constat ex *Vita*, quam Petr. Gassendus scripsit. Ubi, inter cetera Opera & studia, multum cum rebus naturalibus impendisse & operæ & temporis, deprehendimus. Jungi his possunt FORTUNII LICETI *Quæsita per Epistolas*, vastissimo viri ingenio, cujus extant magna volumina, tam in Medicina, quam in Philosophia Naturali, de rebus Philosophicis scripta. Et quanquam ille Peripateticæ Philosophiæ sit addictus, adeo quidem, ut vel integrum librum *de pietate Aristotelis* scripserit, ejusque sententias, quanquam falsas, cum recentiorum hypothesibus conciliare conatus fuerit, multa tamen apud illum reperiuntur curiosissima, & magno studio conquisita & elaborata. Nostris temporibus diligentissimus fuit, in Epistolis Physicis & Medicis conscribendis, THOMAS BARTHOLINUS, vir in augenda scientia naturali sagacissimus, cujus prodierunt *IV. illarum Centuriæ*, Hafniæ *in 8vo*, duæ quidem priores A. 1663. totidem vero posteriores A. 1667. Scripsit & Autor Gallus, SAM. DE SORBIERE *Epistolas Physicas*, quæ tamen non tantæ accurationis mihi videntur. Levius enim de rebus & Autoribus format judicium. Quo nomine vapulat Anglis, qui *Itinerarium* ejus *Anglicum*, Gallica lingua scriptum, non satis benigne, ut æquum etiam erat, exceperunt, & passim illi ignorantiam & incogitantiam objecerunt. 6

Epistolographis accensendi sunt, qui DIALOGOS scripsere, quibus complexi sunt *res naturales*, quorum aliqui sunt inter Scriptores Exoticos, Italos, Gallos, Hispanos. 7

(c) Nicol. Fabr. Peyrescii *Epistolarum* editionem Galli propediem à se jubent expectari, uti è Novis Literariis, vel Jac. Bernhardi, vel Jesuitarum Trevoriensium, haud ita pridem sum edoctus.

nos. Sic SIM. MAIOLI *Dies Caniculares* de variis naturæ subjectis, per modum Dialogi, agunt. Sic CLAUD. BERIRGARDUS, Philos. Patavinus doctissimus, profundissimi vir ingenii & iudicii, in *Circulo Pisano*, qui Patavii A. 1661. *in 4to* prodiit, è Vett. & Recentt. Philosophis, perpetuo Dialogo inter Charilæum, Philosophiæ Peripat. defensorem, & Aristæum, Anaximandri principia proponentem, omnis Philosophiæ Naturalis penetralia rimatur. JOH. quoque BODINUS, sicut in omnibus, ita & in Physicis, Novator, *in Theatro Universæ Naturæ*, Lugd. A. 1596. *in 8vo* edito, de variis naturæ argumentis sub forma Dialogi differit, & hac styli forma eo commodius paradoxas monstrosasque opiniones suas, ope objectionum, proponit, in quibus plus sæpe theseos est, quam ubi veram Thesin suam ostendit. Inter Hispanos habemus TORQUEMADÆ *Dialogos*, qui postea in linguam Germanicam sunt conversi. ITINERARIORUM SCRIPTORES nonnulli etiam non sunt negligendi, inter quos excellit MONCONISIUS, (f) cujus extant Gallica lingua *Itineraria* per Orientem, totamque Europam: in quibus diligenter notavit, quicquid rerum naturalium apud omnes gentes observavit, quicquid mechanicarum rerum à peritis artificibus obtinere potuit, quos omnes in itinere suo compellavit, nec omisit colloquia cum viris doctis & Philosophis naturalibus instituta. Medica etiam multa & Chymica immiscet, quorum tamen certa adeo non sunt experimenta. Ipse enim omnia, prout tradita sunt, velut per lancem saturam, congessit, suis postea experimentis exploranda. Sed, quoniam morte præmatura præreptus est, omnia sine discrimine, quæ in scriniis ejus reperta fuere, edita sunt, quorum si ipse vivus arbiter fuisset, majore fortassis cura scriptum haberemus opus. Interim laudanda vehementer est hujus viri industria, qui vel sic prodesse non parum studio naturali potest. Laudari etiam, ob diligentiam in naturalibus, merentur Pet. de la Valle *Itinerarium*, Anonymi *Historia Insularum Antillensium*, Guilh. Pisonis *de Indiæ utriusque Re Naturali & Medica Libri XIV.* & vastissima Er. Francisci Volumina Germanica, Norib. *in fol.* edita, in quibus, labore utilissimo, ex Itinerariis variis, Sinensibus inprimis & Indicis, omnia naturalia & artificialia collegit, ac sub unum conspectum produxit. *Thevenotius* in *Itinerariis* suis curiosior est. Ipse enim sua edidit observata, ac cum judicio omnia digessit, à quo, ut jam supra dixi, speranda nobis est aliquando accuratior rerum Mechanicarum Historia.

8 Tandem & OBSERVATIONUM *Scriptores* huc pertinent, qui præ ceteris magni faciendi sunt, si fidem illam, quam debebant, adhibuerint rebus suis. Et hodiernum quidem seculum, quod in experimentis capiendis deliciari nunc quodammodo videtur, supra modum fœcundum est istis Scriptoribus, sed in his oportet magno cum delectu versari. Non enim temere admittenda eorum experimenta, aut Historicis eorum fides habenda, nisi natura etiam nos fecerit certiores. Habuimus & superiori seculo, qui Observationes scripserunt, inprimis in Medicinalibus, quibus naturalia nonnunquam sunt mista. Sed in illis non est ἀκρίβεια illa observata, quam observare

(f) Germanicam Hodœporicorum Monconysii Versionem dedit M. Christ. Junckerus, Gymn. Schleusing. Conrector, excusam Augustæ a. 1696. *in 4to*.

vare debent, qui talia scribunt. Ideoque, velut narratiunculæ quædam sub certa fide traditæ, sunt accipiendæ, in quorum enarratione nos tempus terere nolumus. Mihi præ omnibus aliis arrident Georg. Hier. Welschii Scripta hujus generis, ob delectum pariter atque doctrinam accuratissimam. Quibus addi merentur, quæ Rob. Boylius in Lib. Anglico: *The Usu fulnesse of the Natural Philosophie* (Ox. 1664. *in 4to*), & altero *Occasional Reflexions*, de variis Rebus Naturalibus observavit. Extant Petri Bellonii *Observationes de rebus naturalibus Exoticis*, quas è Gallicis Latinas fecit Carolus Clusius, ediditque Antwerpiæ, anno 1586. sed quas subreptas ab illo Domino suo fuisse, cujus peregrinationum comes erat, fama est, de qua videri possunt Scævola Sammarthanus *Lib. I. Elogiorum pag.* 24 & Thuanus *lib.* 16. *Hist. fol.* 333. In quibus nonnulla sunt fide digna, meræ enim sunt Historiæ ab illo, vel Domino ejus, Petro Gyllio, congestæ. Joh. Rudolphus Camerarius *Centurias* 17. *Memorabilium Medicinæ, & mirabilium naturæ Arcanorum*, collegit, in quibus etiam occurrunt multa non spernenda. Longe tamen plurima sunt è lacunis superstitionum & traditionum hausta, aut ex trivio deprompta.

Hodie huic fini *tota* COLLEGIA instituta sunt in Italia, Anglia & Germania, in quibus in medium consulitur de re naturali per experimenta augenda. Habuerunt priora etiam tempora, apud Italos, talia Collegia, in quibus laudari præ ceteris meretur *Academia Lynceorum*, (g) à Principe Angelo Cæsio, acerrimo rerum naturalium & Mathematicarum indagatore, instituta, in qua tamen potius scribendis libris, quam novis inventis, opera dabatur. Passim enim collegit homines doctos, inopia oppressos, sumtusque iis liberaliter suppeditavit, ut aliquid scriberent. Ipse Nardi Antonii Recchi librum *rerum novæ Hispaniæ*, suis sumptibus, in lucem edidit, de quo videri possunt amplius Erythræus *Pinacotheca tertia*, *num.* 23. & Joh. Baptista Porta in præfatione *libri*, quem *de distillatione* conscripsit. De eodem Angelo Cæsio, ejusque Academia, liberalitate & scriptis vide Collegæ nostri Clariss. D. J. Dan. Majoris *Annot. I. ad Fabii Columnæ Opusculum de Purpura.* Qui Columna ipse membrum hujus Collegii fuit. Scripsit ipse Cæsius volumen ingens, quod *Naturæ Theatrum* inscribit, & multa alia, de quibus eodem loco videri Erythræus potest. Sunt & hodie Romæ & Florentiæ Collegia quædam instituta, unde Observationes prodierunt libris singularibus. Et Florentini quidem aërem & vacuum variis tentaminibus explorarunt, nec legi facile quicquam curiosius potest circa hoc argumentum, quanquam & Angli, Robertus Boylius præprimis, multa in illa re præstiterint. De Gallicis & Anglicis Collegiis, unde hodieque Observationes, vel menstruæ, vel annuæ, prodeunt, jam supra dictum est. Germanorum Societas magna parit singulis annis Observationum volumina, è quibus 9

(g) De Academia Lynceorum, & Principe Cæsio, ejus fundatore, fusius jam disseruit Noster *T. I. Polyhist. Lib. I. c.* 14. §. 18. *seqq.* Ubi recte monuit, incertum esse, an fundatio ejus Federico Cæsio Parenti, pro quo Aug. Favoritus & Joh. Dan. Major, an vero Angelo Filio, pro quo Erythræus, ipseque & Henn. Wittenius, hunc secuti, militant, debeatur. Conferri quoque possunt, quæ nos hac de lite observavimus *in Homonymoscopia. P. III. c.* 7. §. 22. *p.* 657. 658. 659.

ſi quis in compendium traxerit nova illa, & quorum illi ſe primos inventores, vel obſervatores venditare poſſunt, exiguum quis libellum ex iſta Scriptorum mole facile confecerit. Apud Danos quotannis quoque *Acta Hafnienſia* prodeunt, in quibus non pauca etiam curioſa, ſed & non immerito delectum aliquem deſideres. Et habet ſane illa Collectio, è locis tam diverſis, Autorum cujuscunque generis aliquid incerti. Inter eos enim ſæpe ſunt homines aliqua tantum prurigine famæ laborantes, qui, cum & ipſi Principum miſceri Archivis percupiant, aliquid corradunt Obſervatiuncularum, quibus interdum plus mendacii ſubeſſe deprehendas, quam veritatis.

10 Autores POLYGRAPHI in hunc etiam cenſum referendi ſunt, ſuntque illi, qui pene in omnibus Naturalis Philoſophiæ argumentis ſcripſerunt. Inter quos referendus eſt HIERONYMUS CARDANUS, magni ingenii Autor, in quo, mirabili viciſſitudine, ſummam ſapientiam dementiæ miſtam invenies. Nullum pene tam naturalis, quam moralis Philoſophiæ, caput eſt, nulla Medicinæ & Mathematicæ pars, quam ille non Commentariis ſuis attigerit, doctis utique & laborioſis. Sed mira eſt hominis illius ſæpe vanitas in ſomniis, oſtentis, prodigiis, præſagiis aſtrorum ac geniorum, fingendis: Ejus Opera omnia, decem *in folio* Voluminibus, edita ſunt à Gabr. Naudæo in Gallia. ULYSSES ALDROVANDUS quidam in ſcribendis libris Hercules fuit, nullum enim naturalis Philoſophiæ Caput eſt, quod non Commentario proſecutus fuerit. Vaſtum Operum ejus Catalogum vide apud Joh. Imperialem in *Muſeo* ſuo, & Laurentium Craſſum *in Elogiis Hominum literatorum*. ATHAN. KIRCHERUM etiam Herculem (qui unius noctis concubitu cum 50. fœminis totidem genuiſſe filios dicitur) inter Scriptores, ſi librorum numerum videas, vocaveris. Non tamen omnes, qua debebant, accuratione ſunt ſcripti. *Mundus Subterr.* non pauca habet Experimenta, non tamen accurate ſemper propoſita. Multa in illis falſa, multa ex aliis transſcripta, denique multi ligna ſua in hanc ſylvam contulerunt. FORTUNIUS LICETUS referendus etiam inter illos eſt, cujus Operum Catalogum apud Craſſum habemus, *part. 1. pag.* 294. *&* 295.. Similiter & PET. GASSENDUS multos ſcripſit in Philoſophia naturali libros, cujus Opera aliquot Voluminibus congeſta ſunt, quorum Titulos vide apud eundem Craſſum, *Part. I. pag.* 300. De Caroli Cluſii Operibus vero *Part. II. pag.* 40.

11 PROBLEMATUM PHYSICORUM *Scriptores* huc quoque pertinent, de quibus jam tum dictum *priori Capite*. Quibus nunc addo librum CASPARI DE REIES, quam ſcripſit ſub Titulo, *Campus Elyſius jucundarum quæſtionum*. Extant quoque Germanica lingua GOTHOFREDI VOGTII Problemata quædam Phyſica, non contemnenda. Legenda etiam eſt PET. MEXIÆ *Sylva*, Hiſpanico quidem ſermone ſcripta, ſed nunc in Germanicum converſa. ERASMUS BARTHOLINUS, qui pauca quidem ſcripſit, ſed docta & ſelecta, nec vulgari modo tractata, ſed orationis flore veſtita, in *Librum Qq. XIII. Academicarum de Natura Mirabilibus*, Hafn. A. 1674. *in 4to* excuſum, congeſſit, quas ſeorſim ediderat, Diſſertatiunculas *de Figura & Poris Corporum*, *Figura Nivis*, *vi conſvetudinis*, aliasque lectu digniſſimas. E Placitorum Philoſophicorum

Scri-

Scriptoribus spectat huc etiam *Doxoscopia Physica* JOACH. JUNGII, varias Antiquorum & Recentiorum de rebus Naturalibus exhibens atque examinans sententias, quam post Autoris mortem edidit Mart. Fogelius, Hamb. A. 1662. *in 4to.* MARCI FRID. WENDELINI, Viri diligentissimi, *Contemplationum Physicarum Libri*, Physicam generalem, &, ex speciali, Tractationem de Mundo & Stellis, continentes, qui Francofurti, A. 1649. *in 8vo.* prodierunt, utiles itidem sunt ad cognoscendas variorum Autorum, & Scholasticorum quoque, sententias, quorum argumenta diligenter Autor collegit, & in se contulit. HENR. KIPPINGII *Institutiones Physicæ* titulum istum non merentur, cum LL. CC. tantum coacervent. Uti tamen Libro illo cum fructu possumus, cum non pauca notatu digna subministret, & sententias aliorum diligenter colligat. GEORG. HORNII *Arca Mosis* generalem quandam rerum σκιαγραφίαν, sub VII. dierum Operibus, delineat, additis nonnullis è Chymia, Physica, reliquisque Scientiis, inter se mistis. Reperiuntur in illis quædam, verbotenus ex aliis Autoribus Compendiariis (qualis etiam Hornius in omnibus est) descripta. Qui Memorabilia & Magica naturalia scripsere, quoque huc referendi, uti Levinus Lemnius, J. Jac. Weckerus, Antonius Mizaldus, Wolfg. Hildebrandus, Mart. Schmuckius, J. Bapt. Porta, Casp. Schottus, (Scriptorum Kircheri promus condus, & ex istis pleraque compilans,) *in Thaumaturgo Mathematico & Physico, Jocoseriisque Artis & Naturæ*, Joh. Jonstonus (Autor in Collectaneis Rer. Nat. non contemnendus,) *in Θαυματογραφία Naturali*, de quibus quid sit sentiendum, peti è superiori potest capite. Spectant & huc, qui de varietatibus & subtilitatibus naturæ scripserunt, Hier. Cardanus, & Jul. Cæs. Scaliger, qui adversus Cardanum insurrexit, refutatus tamen postea à Cardano, in quem certe injurius in multis fuit. Vindicat Cardanum in nonnullis Joh. Sperlingius, *in Meditationibus super Subtilitates Scaligeri.* Scaligerum multa hausisse ex aliis, præcipue ex Joh. Leone, Autor est Vossius *de origine Idololatriæ*; Vid. Thomasium *de plagio literario*, §. 536. De Museorum Scriptoribus superiori cap. actum est, & de illis, qui errores vulgo refutarunt. Multa quoque ad Historiam Medicam & Physicam spectantia Manuscripta Volumina recensentur *lib. 6. Commentariorum de Bibliotheca Vindobonensi, Part. II.* à Pet. Lambecio, quæ hic referre nimis esset operosum &c.

CAP. III.

DE PHYSICA MOSAICA, EJUSQUE INTERPRETIBUS, VETERIBUS ET RECENTIORIBUS.

§. 1. *Invectiva in pietatem scientiarum omnium principia in S. Scriptura vestigantium ineptam, & hinc orta Fanaticorum somnia.* 2. *Historia Creationis Mosaica fabricam quidem universi illustrat, sed certa ac adæquata Physicæ principia non proponit. Diversæ Spiritus, qui aquis incubuit, interpretationes.* 3. *Vestigia Historiæ Creationis in Philosophis Gentilium, maxime Platonicis.* 4. *Ex Philosophis modernis, Mosis Narrationes Physicas Cartesianis applicarunt.*

Principiis Joh. Amerpoel. Lud. de Beaufort & Henr. Morus, suis Rob. Fluddius, Aristotelicis Physicæ Christianæ Scriptores. 5. *Novum autem ex iisdem Systema Physicum effinxerunt Johan. Amosus Comenius & Joh. Bayerus, quorum tria principia* (Massa *sc.* Mosaica, Spiritus & Lux) *reliquaque Philosophemata παράδοξα, prolixe recensentur ac confutantur.* 6. *Joh. Henr. Hottingeri, Bened. Pererii & Claud. Berirgardi in Historiam Creationis Commentationes, Johannisque Espagneti* Enchiridion Physicæ Restitutæ, *Mosaica legens vestigia, commendantur.* 7. *Cabalistarum, Franc. Georgii, Henr. Mori, &c. Interpretationes Paradoxæ.* 8. *Enthusiasticæ Æg. Gutmanni, Jac. Böhmii (de quo, & Asseclа ejus, Quir. Kühlmanno, fusius disseritur,) Joh. Heydoni, Joh. Sophr. Kozackii.* 9. *Scriptores alii in Historiam Creationis Miscellanei.*

1 ACcedimus nunc ad principia Philosophiæ naturalis exhibenda, ex variis variarum gentium sententiis. Quandoqvidem vero inter illas primatum jure tenent Hebræi, & qui Thesaurum illum possident librorum divinitus inspiratorum, libros Mosis præcipue, Scriptoris antiquissimi, unde sua hausisse videntur, qui propius absunt ab ejus ætate, Philosophi, merito jam primo loco disserimus *de* PHYSICA ista MOSAICA, disquisituri, an in Historia illa Creationis, à Mose scripta, tradantur principia adæquata & sufficientia, quibus superstrui Philosophia naturalis possit. Ac primo hic sancta quorundam simplicitas notanda est, qui, inepta pietate, ac superstitione potius, quam ingenio, ducti, omnium scientiarum principia in sacra Scriptura putant esse recondita, qua opinione quidam imbuti integras Encyclopædias Biblicas nobis pepererunt. Sed satis quidem patet, homines illos non distinctas habere rerum ideas, nec ingenium illis esse aptum natum ad conceptus de rebus formandos. Neque enim eum in finem tradita est Scriptura sacra, ut scientias inde discamus. Quam enim ridiculum est, ex aliquot locis, ubi, data occasione, mentio fit nonnullarum rerum ad scientias pertinentium, principia quædam Methodica educere. Cui viæ si quis insistere velit, eadem ratione è Corpore Juris & Physicam, & Ethicam, & Politicam, & nescio quid non, concinnabit; ut sunt sane, qui magno ac inepto conatu magnas istas nugas egerunt. Quidam enim in Jurisprudentia tradenda principia Grammatica, Rhetorica, Physica, Medica, Theologica, adeoque omnium disciplinarum, indagarunt, quæ illi utcunque educunt è locis quibusdam, eorum argumentorum quædam forte attingentibus. Idem alii forte in Hippocrate, vel etiam aliis Autoribus, præstiterunt. Multæ hinc certe ortæ sunt ineptiæ, non Judæorum ac Rabbinorum tantum, quibus solenne est, in singulis apicibus mysteria quærere, sed & Fanaticorum hominum, qui priori seculo mira somnia excogitarunt, quibus infecerunt Philosophiam naturalem, vel è verbis Scripturæ Sacræ, male intellectis, vel sensibus quibusdam, in ipsam Scripturam Sacram illatis. Ac sunt plerique illorum hominum artis Analyticæ ignarissimi, cumque destituantur vera interpretandi scientia, ea quæ interdum populari sensu, in libris sacris dicuntur, vel

vel etiam Metaphorico, illi alieno capiunt. Quare cavendum est ne, dum in sacris literis quippiam rerum naturalium quærimus, somnia nostra potius inferamus.

Quod jam attinet *Historiam Creationis*, pertinet illa quidem ad contemplationem Physicam, ita tamen, ut Theologicæ potius considerationis, quam Philosophicæ, sit. Nam certe, qui hic vera, adæquata & sufficientia Physices principia quærunt, frustra quidem laborare mihi videntur. Quoniam enim natura, nunc in istum ordinem redacta, alia, generationis scil. via incedit, ad quam principia naturalia dirigenda etiam sunt, ex sola Creationis historia rem omnem non conficiemus, quanquam negari id non possit, quoad σύνταξιν hujus universi inde desumi multa posse. Specialia vero Corpora naturalia quomodo mista vel composita sint, nunquam inde discemus. Fueruntque alia certe principia mundi creandi, quam nunc sunt Corporum naturalium creatorum. Deus enim ex nihilo creaverat universi hujus principia, unde postea producta esse omnia corpora apud Mosen quidem legimus, sed quomodo, ac qua ratione, producta, illic non traditur. Præterea magna hic est in Interpretatione ambiguitas. Quando enim *Spiritum* dicit Moses *incubuisse aquis*, aliqui Spiritum Sanctum, aliqui principium aliquod naturale activum & universi hujus constitutivum simul ac digestivum, aliqui ventum, intelligunt. Qui Physicam Mosaicam stricte sequuntur, generale hoc Spiritus vel Animæ mundi principium, quasi certum & θεόπνευστον, admittunt, de quo nunc disserendi locus non est. 2

Philosophi Gentiles, Mosi viciniores, non obscura habent Mosaicarum traditionum vestigia, quorum loca Parallela diligentissime congessit in *Commentario* ad hæc loca doctissimo *Augustinus Steuchus*. Legi & Hugo Grotius potest in *libris de Veritate Religionis*, ac *Notis in eosdem*, ubi ex Scriptis aliorum Orientalium populorum, Gentilium dogmata ostendit, cum Mose convenientia. Et videtur hinc Platonicorum & Pythagoreorum Schola exhausta, qui ad causas externas in Physicis pleraque referunt, quemadmodum & Moses facit, qui non tam internas rerum causas proponit, quam externas, earumque externum ordinem & dispositionem. Hinc apud Platonicos tam multa est disputatio de Deo, de Ideis, & similibus rebus, quæ ad Theologiam potius naturalem, quam ad Physicam, pertinere videntur. 3

Fuerunt tamen nonnulli è recentioribus, qui ex Historia illa Creationis doctrinam Physicam fabricari conati sunt, qui quidem principia aliqua generalia ex Historia Creationis assumunt, suo tamen modo quodam explicata, & ad suos sensus traducta. In specialibus tantum abest, ut proponant sententiam aut mentem priorum Capitum Geneseos, ut novas etiam sententias suas ad illa generalia principia reducere moliantur. Hinc pene omnes Physicorum sectæ reducere principia sua ad Mosaica illa, si id velint, possunt. *Cartesius* certe, quem ego Philosophiam nunquam ad mentem Mosis instituisse credo, aut cum illam scriberet, illuc respexisse (requirit enim animum præjudiciis omnino liberum,) in eas tamen cogitationes devenit, ut Mosen secundum Philosophiam suam explicare voluerit, quod patet ex Epistolis ejus, *Tomo 2. Ep. 24. & 53. ad Mersennum.* Idem postea integro libro, Leo- 4

vard.

vard. 1669. in 12. tentavit JOHANNES AMERPOEL, Groninga Friſius, quem inſcribit *Carteſium Moſaizantem*, quo in libello, velit, nolit, Carteſius moſaizat. LUDOVICUS etiam DE BEAUFORT, Pariſ. Med. D. in *Coſmopœia* ſua *divina*, ſive *fabrica mundi explicata*, Leidæ A. 1656. in 12. edita, Carteſium non inconcinne in multis conciliat cum iis, quæ apud Moyſen dicuntur. *Henr. Moor*, Anglus, Philoſophus Platonicorum Carteſianus, *in Defenſione ſua Cabalæ Philoſophicæ*, quam Anglica lingua ſcripſit, principia illa gemina, quæ ponuntur à Moſe, Cœlum & Terram, ad mentem Carteſii explicat: vocem enim שמים interpretatur ſecundum principium Carteſianum; *aetherem*, quia vox illa *Schamajim*, ſecundum Rabbinos, compoſita ex אש ignis & מים aqua, quæ Etymologia, vel alluſio vocis, occultiore quadam Cabala exprimere principium iſtud Carteſianum videtur. Terram ex Textu Hebraico Planetam facit, ab uſtione, vel extinctione, dictum, quod ſententiam Carteſii ſtabilire poſſit, terram noſtram aliquando fuiſſe ſolem, qui, igne extincto, degeneraverit in Planetam, de quo infra fortaſſis plura. Qui dogmatica methodo complexus fuerit principia Moſaica, neminem novi, quam Comenium, &, qui ejus principia ſecutus eſt, Johan. Baierum. Rob. enim Fluddius, in *Philoſophia Moſaica* ſua, confuſus eſt, & cœlum terræ miſcet, omnia pervagando. Lamb. Danæus, Conr. Aslacus, Joh. Henr. Alſtedius (*in Triumpho ſeu Encyclopædia Biblica*, ed. Francof. 1625. *in 8vo*, *c*. 9. ac alii, qui *Phyſicam Chriſtianam* ſcripſerunt, nulla certa principia ſequuntur, ſed vel Interpretes ſunt priorum Capitum Geneſos, vel Phyſicam Ariſtotelicam & vulgarem ad Moſaica illa reducunt.

5 JOHANNES AMOSUS COMENIUS, (*h*) quantum memini, primus eſt, qui *in Phyſica ad lumen divinum reformata*, Amſtelod. An. 1643. in 12. publicata, principia quædam diſtinxerit. Ad ſenſum enim Moyſis recte ſe ſtatuere putat tria principia, *Materiam*, *Spiritum* & *Lucem*, quorum fundamentum in primi capitis Geneſ. verbis quærit. Sed unde ille novit, primam mundi materiam, ſive Chaos, fuiſſe fumum vel vaporem? quidve opus eſt, peculiare aliquod principium ſtatuere lucem? Neque enim vel ullo apice indicatum eſt, Lucem principium eſſe Corporum naturalium. De Spiritu ſeu anima mundi, quanquam concedamus, quomodo omnium corporum formæ ex uno hoc Spiritu reſultant? Hominem non ad animalium, ſed ad Spirituum claſſem reducit, nulla quidem, ut ego capio, cauſa. Sed quæ in Comenio obſcura ſunt, aut non ſatis expedita, illa à JOH. BAYERO, in lib. quem inſcribit *Oſtium ſeu Atrium Naturæ*, Caſſoviæ in Hungaria, A. 1662. *in 8vo*, edito, prolixius explicantur. Primum principium, quod vocat maſſam Moſaicam, *Cap.* I. exponit, cujus facit ſtatum duplicem, ſtatum Creationis primæ, reſpectu cujus univerſalis dicitur: alium Creationis ſecundæ, ſecundum quem particularis dicitur. Primus ille ſtatus diem primum duravit, hodieque nullus eſt; alter ille ſtatus eſt Conſtitutio Maſſæ ſub peculiaribus formarum diſtinctarum characteribus, poſterioribus Creationis diebus

(h) Confer cum *h. l.* quæ de Comenii & Bayeri Principiis & Dogmatis Phyſicis, *lib. præced. l. c.* 15. §. 18. & 19. jam ſunt allata.

diebus introductus, qui status hodieque durat, unde in massas illas particulares aquæ, terræ, mineralium, &c. distincta est. Ejus varietatem proponit ex varietate corporum principalium. Unde sicut corpora vel primordialia sunt, vel seminalia, ita massam corporum, vel primordialem, vel seminalem, facit; ratione corporis, cui competit, facit vel nativam, vel adventitiam, vel permanentem, vel fluxam. Pergit deinde Axiomata statuendo, quibus demonstrat, massam in unione Spiritus & Lucis constituere corpus. Massam illam informem fingit: sed tamen instar fumi & vaporis discontinuam, cum Comenio, *Axiomate* 14. *cap.* 1. & tamen *Axiom.* 16. massam mundi partibus suis cohærentem undique facit, quam tamen statim *Axiom.* 6. porosam statuit; quæ quomodo consistere simul possint, ego quidem non video. Et illa cetera, quæ de massa proponit, potius ex suo ingenio finxit, quam ex verbis Moysis accepit. Namque illa omnia & de materia sua dicere possunt Peripatetici & Cartesiani, & quicunque alii Philosophi, qui principium aliquod passivum, ut statuere debent, statuent, quod sive massam Mosaicam voces, sive naturam subjacentem, ut Bayerus, sive Materiam, ut Peripatetici, sive Atomos, ut Democritus, omnia in idem recidunt. Alterum Bayero principium est Natura fabricans, sub qua comprehendit Deum, Spiritum vitalem, Mosaicum Plasmatorem, & extrinsecos patratores. Ita enim sollicite illos distinguit, non Moysis, sed suis insistens vestigiis. Neque enim video, quæ ratio sit distinguendi patratores extrinsecos ab ipso Spiritu vitali. Ex illis enim facit alium patratorem extrinsecum cujusque Individui in specie certa. Hunc facit, vel solitarium, vel totalem, qui sine concursu alterius concausæ sufficiens sit ad semetipsum seminaliter per novorum individuorum generationem propagandum & multiplicandum, vel socium, vel partialem, qui sine concursu alterius causæ id præstare non potest. Spiritum vitalem ex incubatione Spiritus S. super materiam Mosaicam trahere originem, asserit, quod adeo novum est ipsius commentum. Nam de uno tantum Spiritu mentio fit in verbis Moysis, sive intelligendus sit ille Spiritus Sanctus, sive Spiritus mundi, qui, quod incubatione productus fuerit, cum revelatione non constet, neque nos capere possimus, nec Bayerus definire potest. Spiritus vitæ universalis constituitur agens creatum & finitum ab illo, quod naturas corporeas, secundum assignatas ideas, efformet. Tale vero agens in natura esse, multis adhuc disputationibus obnoxium est. Quis vero ideas illas formet, secundum quas operetur illud agens, scire velim? An Deus id facit? Ita ad omnium rerum generationem speciali Dei concursu opus est, ac ipsius formæ vicem Deus subit. Si ab agente ipso ideæ formantur, intelligentiam illud faciat necesse est. Quæ sententia Arabum & Judæorum etiam fuit, quam inducere nobis religio est; maximis enim & periculosis difficultatibus subjacet ista doctrina, quique Magiam profitentur, perpetuum in illo dogmate patrocinium sibi quærunt. Hanc naturam fabricantem particularem, quam Spiritum vitalem vocat, facit, vel internam & immediatam, vel externam & mediatam. Internam ac immediatam vocat Auram illam vitalem, seu Spiritum vitæ (quem Sapientem etiam appellat, unde intelligentiam illum hunc facere certum est) actuosum

ac penetrantem, quique omnia exequatur in particularibus corporibus formandis, omnia penetret, ordinet, formet. Hunc Spiritum vitalem etiam Plasticum vocat, quem ratione subjectorum varie dividit, ut itaque entia præter necessitatem multiplicare videatur, cum alios accersat patratores Spiritus. Nam cum internus ille Spiritus ea jam tum potestate sit præditus, & plasticus disertis verbis ab illo vocetur; quid opus est ad alias causas hic recurrere? Spiritus illi vitæ est vel universalis, vel particularis, specificus scil. & individualis, alius Spiritus vitalis illi est nativus & perennis, qui cum corpore incipit & perdurat, alius adventitius & fluxus, qui extrinsecus advenit corpori, & nativo Spiritui sese commiscet, alius primordialis, qui eadem in statu, quem in creatione acceperunt, conservat. Alius est illi Spiritus vitæ supra-cœlestis, aquarum scil. supra cœlos positarum, de quibus an certi quid ille definire possit, non video. Primum enim de ipsis aquis supra-cœlestibus magna sunt sententiarum divortia, dum aliqui per illas nubes intelligunt, aliqui aquarum molem, supra omne cœlum sidereum constitutam, ex verbis Moysis arbitrantur; quæ tamen sententia maximis urgetur difficultatibus, cum nec cœli, nec siderum, ista sit figura & vicinitas, ut putant forte illi, qui huic sententiæ adstipulantur. Alius illi Spiritus vitæ sidereus est, per quem intelligit Spiritum astri cujusvis, per universam massam sideream diffusum; alius illi est Spiritus Elementaris substantificus, qui in Elementis habitat & agit; alius Spiritus Elementaris modificativus, qui in principiis Chymicis resideat, & modificationem corporum faciat, cum adhuc tamen ipsa 4. Elementorum doctrina, & trium principiorum Chymicorum, non sit adeo in tuto posita, ut certissimæ ac æternæ veritatis sit. Multa possunt contra quaternionem istum dici. Tria Chymicorum principia impugnavit integro libro *Robertus Boylius*, cui titulum fecit: *Chymista Scepticus*. Alius illi est Spiritus vitæ seminalis. Atque hinc per omnia naturæ subjecta Spiritum vitalem suum discerpsit, eaque omnia de hoc Spiritu affirmat; quæ de formis suis Peripatetici, quanquam contra illas disputet, quæ tamen, excepto solo nomine, omnia habent communia. Nam quanquam ille, *cap.* 2. *Axiom.* 21. prolixe ostendere laboret, in quibus doctrina Peripateticorum à sua differat, pauca tamen illa sunt, & vix attendenda, nisi quod ille Spiritus suos corpora esse negat, sed vere Spiritus ait esse, ab Angelis & mente humana secundum gradus distinctos, qua in opinione nova quædam habet, & hactenus in Physicorum scholis inaudita. Reliquæ ejus differentiæ potius in opinionibus illis fundantur, quas ipse in verba Moysis induxit. Huic Spiritui porro omnes operationes in corporibus adscribit, & inter eas fermentationem, de cujus efficacia, secundum principia sua, pluribus agit. Tertium principium, Lucem scil. constituit naturam ministrantem, quam facit inter Massam & Spiritum mediam, instrumentum universale naturæ ad omnes spirituum functiones & massæ adoptationes. Hanc lucem, ratione status sui, dividit in primogeniam sive universalem, & ortam sive characterizatam. Hujus munia & ministerium constituit in motu, agitatione & vibratione, quam alii Spiritui potius adscriberent, quippe cui tales ipse operationes tribuit, quæ absque motu esse nequeunt. Lucem hanc facit, vel evibratricem,

tricem, seu quæ ex interioribus corporis sese agitat versus peripheriam, quam evibrationem colorem dicit, vel introvibraticem, sive quæ corpus ingressa agat se versus interiora, sive centrum corporis, unde frigus in corporibus oriri asserit. Quæ distinctio vereor ne à multis inpugnetur, inprimis recentioribus illis, qui Lucis naturam omnem in motu corporum certo constituunt, ac nihil illi substantiæ subesse existimant. Eandem lucem iterum, ratione subjectorum, dividit pene eodem modo, quo massam & spiritum diviserat; quæ omnia, an non Spiritui, naturam impellenti & moventi, tribui possint, dispiciant alii. Nam certe inter principia corporum constitutiva ut numeremus, nulla nos necessitas cogit, atque omnes istas operationes speciales jam tum tribuerat spiritui Bayerus. Nam *Axiom. ult. cap.* 3. à luce provenire dicit Dispositionem & Ordinem totius mundi, quod ipse jam de Spiritu vitali affirmaverat, in prioribus *capp.* 4.5.6.7, 8.9. Varia etiam ponit, quæ vel principiorum esse loco vult, vel instrumenti vice fungi. *Cap.* 4. naturam dirigentem proponit, seu Ideam, dotes naturarum fabricantem, quæ omnia præsupponere intelligentiam in Spiritu vitæ videntur, & Metaphysicum potius quid sapere, quam vere Physicum. Sunt enim quidam rerum modi aut affectiones universalissimæ, quæ potius in conceptu hominum fundantur, quam veræ affectiones Physicæ sunt, quæ de corpore naturali, ut naturali, prædicari possunt. *Cap.* 5. proponit naturam sigillatam, seu characterem corporum discretivum ac determinativum, ubi agit de schematismis materiæ, & de configurationibus corporum naturalium. Atque hæc necessario consequuntur ipsam corporis naturalis constitutionem, quæ per formam supervenientem, ut ait ille, determinatur. Quod cum ait, aliud quoddam principium constituit, præter tria illa: Massam, Spiritum & Lucem, quibus, inter se operantibus, potius illa configuratio totius & partium tribuenda est, quam ulli alteri formæ. Video tamen formam illi esse potius configurationem sive dispositionem certæ portionis trium principiorum, nempe configurationem Massæ, concentrationem Spirituum, & temperamentum Lucis, in unione ac penetratione mutua. Quare nihil aliud est illi forma, quam notio quædam & conceptus de rebus, qui nihil realitatis involvit. Quorsum ergo opus est, tam anxie distinguere formas earumque proprietates, constituendo aliam genericam, aliam specificam & individualem, aliam totalem, aliam partialem; quales conceptus tantum confundunt notitias rerum naturalium, ut in his, velut in caussis, sæpe acquiescamus, nec interiora rerum perscrutemur? Quid opus est, tot formas partiales subordinatas, graduales, accidentales, secundarias ac ministrantes distinguere, cum tamen omnes nihil aliud esse arbitretur, quam configurationem massæ, concentrationem Spirituum & temperamentum lucis? quæ cum explicare ipse non queat, multo minus eorum varietates distinguere, quid opus est in his formis, nulli usui futuris, tempus perdere? *Cap.* 6. agit de dotibus, seu naturis ornantibus ac instruentibus, sub quibus nominibus intelligit proprietates, & constitutiones, nec non facultates, tum receptivas, tum impressivas, corporum universales unitas. Unitas vocat, quia ab omnibus principiis, simul sumtis, oriuntur, quo intelligimus, alias esse dis-

disjunctas, quæ ratione principiorum singulorum competunt. Dotes corporum, quæ à massa proveniunt, sunt ipsi extensio, exporrectio, terminus, figura, continuitas, contiguitas, situs; & hinc facultates receptivas totidem constituit, extensibilitatem, exporrigibilitatem, terminabilitatem, figurabilitatem, continuabilitatem, contiguabilitatem, situabilitatem, quo quidem conatu magno magnæ mihi nugæ agi videntur. Cum enim Massa sit natura subjacens secundum ipsum, habeatque se mere passive; quæ est hic subtilitas, invenire qualitates impressivas & receptivas, cum materia per se nihil agat, omnis vero actio sit à Spiritu, sive à luce, aut ab utrisque. Denique nihil reale involvunt istæ facultates receptivæ, ac mera tantum sunt nomina, inerti quodam mentis conceptu progenerata. Cur etiam soli massæ tribuantur extensio, terminus, figura, nec simul etiam luci, ego quidem non capere possum, cum & lux, secundum ipsum, sit substantia, nec tamen Spiritus, ergo corpus, quoniam in sensus incurrere & ipse concedit, & natura testatur; ideoque tribui etiam illi possunt istæ dotes vel qualitates, quas ille massæ tantum proprias facit. Proprietates ab altero principio, Spiritu, provenientes, facit vitam, cognitionem, cupiditatem, vim, nixum sive conatum, operationem, de quibus singulis disserere prolixum nimis foret. Absurditatem interim rei istius vel ex eo videmus, quod generalem hunc Canonem formet: *Omne Corpus gaudet vita, cognitione & sapientia, appetitu, vi & nixu, & operatione.* Qui si verus est, omnia corpora naturalia intelligentiam habebunt, quod quam absurdum sit statuere, quilibet videt, & longe quidem absurdius, quam istam Campanellæ sententiam, qui animam sensitivam omnibus tribuebat corporibus. Sed ista consectaria fluunt ex isto principio Spiritus universalis, quem semel intelligentem fecerat Autor noster. Ideoque, dato uno absurdo, plura sequi necesse erat. Per illum itaque bruta non tantum intelligunt, quod παράδοξον aliis statuebatur, sed & omnia corpora naturalia. De reliquis dotibus, scil. lucis, aliisque unitis affectionibus principiorum junctorum, quas facit Entitatem ac Subsistentiam, numerum, locum, &c. dicere nihil attinet, cum quilibet videat, illas potius ad Dialecticam & Metaphysicam, quam ad Philosophiam naturalem, pertinere. Dum *Cap.* 8*vo* de Naturis stimulantibus ac moventibus agit, nimirum amore & aversatione, cupiditatibus & fuga, illæ quoque præsupponere Spiritum suum intelligentem videntur. Hactenus enim locutionis istæ in Physicis, fuga vacui, Anthipathia & Sympathia, Magnetismus, nuda nomina sanioribus habita sunt, & potius quædam ignorantiæ velamenta, quam naturales causæ. Poëtis potius, qui fingere & Metaphoris uti gaudent, istæ locutionum formulæ sunt transscribendæ. Longum esset, recensere speciales istas distinctiones amorum & aversationum, quæ dicis tantum causa omnes adductæ sunt. Quando *Cap.* 9. de Naturis consociatis, sive conspirationibus & hostilitatibus naturæ agit, in iis etiam ἀλληγορεῖν videtur Physicus noster, quanquam in aliqua contemperatione corporum, ratione effluviorum, quædam fortasse sint recondita, quorum nos accuratam adeo scientiam non habemus, quæ tamen omnia in motu aliquo singulari, nobis incognito, consistunt, de quibus in sequentibus forte plura dicemus.

Atque

Atque hæc sunt pleraque illa Capita summa, quæ ex Bayero recensuimus, de 6
quibus judicium facile ferri potest. Si quis jam ulterius velit nosse, quæ à Commentatoribus in Capita illa Geneseos adferuntur, adeat eos ipsos, ut sunt sane eorum permulti, tam Judæi, quam Christiani. Judæorum sententias circa singula pene verba magna cura adduxit singulari libro *Historiæ Creationis* J. HENR. HOTTINGERUS, qui usui esse potest in sententiis Judæorum, circa multa Philosophiæ naturalis Capita, noscendis. Adhiberi etiam BEN. PERERIUS *in Genesin* potest, doctus sane liber, quique Physica plurima persequitur. Legatur etiam CLAUDII BERIRGARDI *Dissertatio de Literarum Sacrarum autoritate circa mundi originem*, & altera *de Origine mundi ex Literis Sacris*, quæ habentur in *Circulo* ejus *Pisano*, libro eruditissimo, in quo perpetuo Dialogo veterum recentiorumque principia confert, atque expendit. Autor ille Anonymus, (JOH. ESPAGNETUS) qui *Enchiridion Physicæ restitutæ*, Rhotomag. A. 1647. *in 12to* editum, scripsit, libellum splendidi Tituli, Mosen in plerisque sequitur ita, ut ubi commode fieri potest, quicquid ab illo traditum est, inter principia reponat, ita tamen moderetur, ut doctrinam Chymicam ex iisdem simul principiis deducat. Quo fine adjungit libellum, quem vocat *Arcanum Hermeticum*, quo confectionem magni Arcani Physici docet. Ac ratio quidem ejus scribendi distincta admodum & plana est, & longe explicatior, quam eorum, qui vulgo in hoc argumento versantur.

Quod si etiam Enthusiastas quæramus, certe nulla fertilior seges fuit, in qua 7
Enthusiasticas illas suas contemplationes figerent nonnulli, quam Caput I. Geneseos. Fuerunt in nostris, qui Rabbinorum nonnulla somnia resuscitarunt. Et sunt integris libris congesti Cabalistici Scriptores recentiores, qui mira hic circa Hexaëmeron comminiscuntur, è quibus nomino nunc FRANCISCUM GEORGIUM, Venetum, qui *Harmoniam mundi* scripsit, mundumque in certos Tomos distinxit, veteres illas Pythagoreorum & Platonicorum fabulas de mundi Systemate repetens, & sacris Scripturæ locis passim abutens. Pertinent etiam huc PAULI RICCI *Agricultura Cœlestis*, & Joh. Pici Mirandulani nonnulla. HENRICUS MOOR, quem supra nominavimus, *Cabalam* Anglica lingua scripsit *literalem*, *Physicam & Moralem*, ubi pro lubitu suo explicat Scripturæ loca, varieque interpretatur. Quam rationem sequi si velimus, nihil certe dici scribique posset, in quod non inferre possemus cogitata quædam nostra. Ut enim perpetua quædam est rerum Analogia, ita nunquam desunt occasiones, quibus, reducere ad hæc vel illa cogitata certa verba ac rerum argumenta possimus.

Superiore Seculo fratres Roseæ Crucis plurimos ejus farinæ libros pepererunt, 8
è quibus integram pene Bibliothecam quis confecerit. Unum nominabo ÆGIDIUM GUTHMANNUM, cujus exstat liber, Germanica lingua scriptus, & A. 1619. *in 4to* primum editus, cui Titulus: Offenbahrung göttlicher Majestät. In illo, ex singulis verbis primi Capitis Geneseos, singulos libros exstruit, in quibus mirabilia format problemata, sed ad nullum pene directe respondit, ut nescias, quid sibi velit. Tanto sane in pretio habitus olim fuit hic liber, ut centenis uncialibus venderetur. Contra illum Autorem video scripsisse aliquem Christianum Fabricium, ut ex *Catalogo-*

nupero Francofurtenfi obfervavi. Extat & alius quidam liber JACOBI Böhmen / hominis plebeji, fed miro interdum Enthufiafmo rapti, ut fcriberet libros, non omnino fenfu omni deftitutos, fed tamen tenebricofos, & qui vix intelligi poffint ab aliquo. Is in Genefin commentatus eft lingua Germanica, ac librum iftum cum Titulo *Myfterii Magni* edidit, quo mifcentur Theologica, Phyfica & Chymica, quæ inter fe omnia mire componit, atque ex iis Enthufiafticam quandam Philofophiam, velut Chaos quoddam, condidit. Principia tamen ejus farraginem quafi quandam veterum hærefium exhibent, quæ fafciculo quodam collecta recenfet Thom. Gatakerus, in *præfatione Mifcellaneorum fuorum*. Judicium de hoc homine inftituere difficile eft. (i) Pium enim fuiffe conftat, & idiotam, & libri tamen, quos fcribit, non omnino rudem illum effe, oftendunt, quanquam pleni fint fanaticorum fenfuum. Unde fufpicio nonnullorum eft, fub ejus nomine fcripta fuiffe edita, ab aliis vero fcripta, quod tamen probari fatis non poteft. Inftinctu numinis fe fcripfiffe, ipfe fatetur, ac fuerunt multi, qui ejus Philofophiam & Theologiam, ut cœlo lapfam, venerarentur, Enthufiaftæ, quorum hominum gregi nuper acceffit QUIRINUS KÜHLMANNUS, fingularis certe homo ingenii; nam quæ pene in ipfa pueritia fcripfit, arguunt magnam ingenii ejus capacitatem. *Tum Prodromus ifte quinquennii fui mirabilis*, ut vocat, quo recenfet libros, aliquando à fe edendos, oftendit illum omni literaturæ genere non mediocriter effe imbutum. Is tamen, cum incideret in fcripta *Böhmii*, adeo iftorum lectione fuit quafi intoxicatus, ut continuo nomen Sectæ Enthufiaftarum *addiceret*, conviciis omnem Philofophiam ac Theologiam noftratium profcindens. Quem tamen in errorem hunc inductum exiftimo, quod cum juvenis effet, nec maturum haberet de rebus judicium, fcientiam autem variam ac non contemnendam, faftu aliquo iftas opiniones, communi hominum judicio adverfas, defendendas fibi fumferit. Contra Böhmium fcripfiffe video etiam Chriftianum Fabricium. Ceterum Hiftoriam ejus viri vellem quis accuratius confignaret. Extat Anglica lingua cujusdam *Johannis Heydon Harmonia mundi*, ubi Mofaica principia fuis fanaticis accommodat, homo, vel ftultus, vel majus, ut facile ex ceteris ejus libris quis colligat, illo præfertim, quo, ex doctrina numerorum & characterum, tradere voluit infallibiles regulas cognofcendi præterita, præfentia & futura. JOH. SOPHRONII KOZACKII *Micæ Philofophicæ*, Bremæ A. 1662. *in 8vo*, excufæ, vix micam aliquam falis habent; nam & illæ fanatica multa mifta habent. Germanica lingua fcriptæ funt, & in Hiftoria Genefeos aliquid, more fanatico, argutantur.

9 Legi quoque poteft Tractatus *de Cabala Hebræorum* Kircheri *in Oedipo Ægyptiaco*, *Tom. 2. Claffe 4.* ubi omnia illa Phyfica, quæ ex mente Hebræorum, in libris eorum Cabalifticis, inveniuntur, ex aliis Autoribus, compendio quodam congerit, ac cum Ægyptiorum Hieroglyphicis utcunque componit. Eft & Anglus aliquis, qui vernacula lingua Hiftoriam Creationis, ante aliquod annos defcripfit, cujus fcripti Argu-

(i) De Jac. Böhmio confer iudicium Autoris *T. I. L. I.* c. 10. §. 28. & ad locum iftum annotata.

argumenta recenſentur in *Actis Societatis Regiæ*. Nomen ipſius Autoris jam non ſuccurrit. Scripſit & aliquis JOH. de MEYEN, Sacerdos Middelburgenſis, *Phyſicam divinam*. Qui tamen Autores locos Communes quoſdam potius congerunt, ac nihil propemodum ſingulare habent, niſi quod ordinem illum Creationis, à Moyſe deſcriptum, ſequantur.

CAP. IV.
DE PHILOSOPHIA NATURALI ÆGYPTIORUM.

§. 1. *De Ægyptiorum Doctrina & Philoſophia ſcripſere Herm. Conringius* (in Libb. de Medicina Hermetica, *Chymiæ odio, plus juſto eam extenuans,*) *Athan. Kircherus (de cujus* Oedipo Ægyptiaco *ſequius fertur judicium, & Ol. Borrichius, Conringii Antagoniſta.* 2. *Principia eorum Phyſica latent, quod Sacerdotes Philoſophiam ſuam occultarent, & per ſola docerent Hieroglyphica. Multum tamen illis Græci debuerunt. Jamblichi* Lib. de Myſteriis Ægyptiorum. 3. *Variæ Hieroglyphicorum Interpretationes Laur. Pignorii (Tab. Iſiacæ illuſtratoris) Joh. Georg. Herwarti (ad magnetem, & pyxidem nauticam, omnia detorquentis) Athan. Kircheri.* 4. *Mich. Majeri, Pet. Joh. Fabri & Blaſii Vigenerii Chymicæ. Alii de Hieroglyphicis Scriptores.* 5. *De Hermete Triſmegiſto, & Scriptis ejus ſuppoſititiis, nonnulla.* 6. *Nihil ex omnibus his certi de Ægyptiorum Philoſophia colligi poteſt. Franc. Patricius, Phyſicus Hermetico-Platonicus.*

POſt Judæos nulla gens eſt, quæ majorem Philoſophiæ, ac omni adeo ſtudio literarum, operam impenderit, quam ÆGYPTII. Non certe iſto pretio ac loco habendi, quo habet illos HERM. CONRINGIUS in libris II. *de Hermetica Medicina*, (k) in quibus illos omnis Philoſophiæ rudes, aut valde mediocriter ea imbutos fuiſſe, contendit, nullo certe idoneo argumento niſus. Mihi quidem pleraque iſtius libri cum affectu ſcripſiſſe videtur, odioque Hermeticæ Medicinæ ductus, quam Ægyptiis vulgo deberi opinantur. Et poſteriori quidem editione agnoſcere illud ipſe videtur, cum ATHAN. KIRCHERI *Oedipum Ægyptiacum* ad manus ſibi tum non fuiſſe queritur, ex quo fortaſſis aliqua cepiſſet, inſtituto ſuo profutura. Quanquam 1

(k) Herm. Conringii *Libris II. de Medicina Hermetica*, Helmſtadii a. 1648. *in 4to* primum editis, quibus Chymicorum doctrina, rigidiori ſubiecta examini, una cum Ægyptiorum Medicina & ſapientia omni, tantum non explodebatur, Olaus Borrichius, Chymicorum noſtræ ætatis doctiſſimus, iuſſu Frideric. III. Daniæ Regis, *Diſſ.* oppoſuit *de Ortu & Progreſſu Chymiæ*, Hafniæ anno 1668 *in 4to* excuſam. Ad quam cum Conringius *in Apologetico* brevi, iteratæ Operis ſui editioni, quæ Helmſtadii anno 1669. *in 4to* auctior pariter atque emendatior prodiit, adiecto, reſpondiſſet, Borrichius, quinquenio poſt, *Hermetis, Ægyptiorum & Chymicorum, Sapientiam, ab Herm. Conringii Animadverſionibus vindicatam*, prolixiori Opere, Hafniæ anno 1674. *in 4to* impreſſo, & in duos itidem libros diviſo, iuris fecit publici.

quam nec istius, vel fidem, vel judicium, hic magnopere quis existimare possit, qui præter illa, quæ ex veterum monumentis in omnium manibus sunt, nihil magnopere adfert, nisi quod tamen diligenter ex omnibus Autoribus collegerit, quæ ad rem Ægyptiacam spectant. Ingenio tamen ipse suo quin indulgeat in Hieroglyphicorum explicatione, nullus dubito. Facile enim, ex Analogia & Combinatione rerum, & perpetua Schematismorum comparatione, per conjecturam quædam explicari possunt; qui an revera sensus Ægyptiorum fuerint, non equidem temere dixerim. Ingenium tamen ejus στοχαστικὸν in figurarum illarum compositione & dijudicatione laudem suam meretur. Digressiones quoque plurimæ ejus sunt, quibus molem libri auget, sed quæ ad rem Literariam Ægyptiorum non nisi ex accidenti, aut aliqua similitudine, reductæ videntur. Iis vero maxima libri pars occupatur. Ceterum in singulis scientiis, secundum quas partitus est libros suos, eos excelluisse ostendit, locis non paucis, quæ plena manu ferit. Legi, post Kircherum, Ol. Borrichii scripta possunt, quibus Conringii *Hermeticam Medicinam* impugnat, primum & alterum, ubi, ex omnibus veteribus Autoribus, loca, quæ pro Ægyptiorum doctrina faciunt, adducit.

2 Ceterum ipsa illorum principia in obscuro latent, quoniam nullos habemus libros, vel paucissimos, qui aliquid ejus rei tangant; nisi forte ex Jamblichi scriptis, cujus extat *de Mysteriis Ægyptiorum liber*, aliquid conjiciendo assequamur, aut ex fragmentis Philosophiæ Pythagoricæ & Platonicæ quædam colligamus, de quibus singularibus capitibus agetur. Nec fieri etiam facile potuit, ut publicaretur eorum Philosophia, cum ejus mysteria solis sibi servarent Sacerdotes, æterna fide celanda, nec nisi literis ænigmaticis quicquam ejus proderent, quarum singularis & ipsa erat disciplina, nec ab aliis, quam à Sacerdotibus, intelligebatur. Quare quicquam hic certi definire non possumus. Magno semper illam in pretio fuisse Ægyptiorum doctrinam, abunde testantur itinera Græcorum Philosophorum, in Ægyptum suscepta. Unde & plurimam suorum partem depromptam ipsi non diffitentur Græci. Quos Ægyptius quidam Sacerdos, ut est apud Platonem, præ gente sua semper pueros vocabat.

3 Imaginum illarum veterum reliquias habemus in figuris Mensæ Isiacæ, quas exposuit singulari *libro* Laurentius Pignorius, cujus Commentarii altera editio prodiit Amstelodami, A. 1670. in 4to, curante Andrea Frisio. Joh. Georg. Herwartus, in libro suo *de admirandis Theologiæ Gentilis*, de pyxide nautica & magnete illas (imagines) interpretatur; quæ, ut res sacræ, tamdiu custoditæ fuerint ab Ægyptiis. Sed nulla probabilis causa est, quare quis ita sentiat; meritoque ille exploditur a Reinesio *in Var. Lectt. & Historumenis Lingua Punica.* Kircherus aliam eorum interpretationem adducit, quæ cum reliquis suis consentiat, quas in obeliscis ipse indagaverat, quorum rudera adhuc in Ægypto supersunt nonnulla, Romam magnis sumptibus transportata.

4 Ceterum variæ eorum interpretationes sunt, dum sensus suos fingunt, quicunque illos explicare intendunt. Sunt, qui doctrinam Chymicam illis occultari existi-

exiſtimant, inter quos *Mich. Majerus*, qui *Arcana Arcanorum* ſcripſit. (l) Talem enim Titulum libro dedit, quo omnia illa Myſtica Ægyptiaca ad Philoſophiam Chymicam, & ſingulares quosdam ſenſus judicioſe ſatis, nec more vulgarium Chymicorum, traducit. Qui etſi omnino videtur improbandus, in quibusdam tamen plura ingenio ſuo tribuit, quam revera invenias in illis Hieroglyphicis. Etiam Pet. Joh. Faber *in Panchymico* ſuo, Gentilium fabulas ſenſu chymico explicavit, qua in re abundare quemque ſuo ſenſu patiamur. Blasius Vigenerius quoque *in Commentario in Philoſtrati tabulas*, diſerte ſatis & prolixe idem Argumentum tractat. De Hieroglyphicis Ægyptiacis Gallica lingua Diſcurſum ſcripſit Petrus l' Angloit de Belestad. Prodeſſe etiam ad eorum cognitionem poteſt *Pyramidologia* Joh. Gravii, quæ Anglica, Gallica & Italica lingua prodiit. Pene omiſeram, Horapollinem, Autorem vetuſtum, ſed brevem & obſcurum, nominare, cujus hodie quæ reliqua habemus de Hieroglyphicis agunt Ægyptiacis, edita, curante Dav. Hœſchelio.

Inter Philoſophos Ægyptiorum Hermes (m) nomine celebratiſſimo eſt, cujus ſcripta doctrinam Ægyptiacam continere putantur. Sed, an illa genuina, & quænam inter illa genuina ſint, multum quæritur. Conringius pene in dubium vocat, vixiſſe aliquando Hermetem, quod tamen temere equidem non negarem; & evicit non contemnendis rationibus Olaus Borrichius in libro iſto, quem contra Herm. Conringium ſcripſit pro Medicina Hermetica. Joh. Henr. Ursinus quoque *in Exercitationibus de Zoroaſtre & Hermete*, non multum abeſſe à ſententia Conringii videtur, ipſe quoque refutatus ab eodem Borrichio. Quæ ejus nomine circumferuntur, & quæ Franciscus Patricius *novæ* ſuæ *de Univerſis Philoſophiæ* adjecit, ab alio quodam videntur ſuppoſita, niſi forte fragmenta aliqua hinc inde illinc ſparſa lateant. Ejus *Pimander*, cum Commentario horribili & vaſto Hannib. Roſſelii Pariſiis *in fol.* prodiit, ſed nugatorio & inepto. 5

Legi etiam poteſt Plutarchus *in libro de Iſide & Oſiride*, in quo aliqua de Philoſophia Ægyptiaca tangit. Otto Heurnius quoque *in libro de Philoſophiæ Barbaricæ Antiquitatibus*, fragmenta quædam hujus Philoſophiæ inter cetera collegit. Sed de iis omnibus nullum formari ſolidum judicium poteſt, quandoquidem certis principiis illa comprehendi non poſſunt, cum omnia fabularum tenebris ſint involuta, 6

(l) Mich. Majeri, Holſati, Archiatri Cæſarei & Haſſici, *Arcana Arcanorum, h. e. Hieroglyphica Ægyptico-Græca, VI. Libris expoſita*, ſine loci & anni (quem tamen 1614. fuiſſe e *Nundinali* ejus didici *Catalogo*) mentione, *in 4to* prodierunt. Qui & idem Argumentum, diversa licet Methodo, denuo pertractavit, *in Tr de Theoſophia Ægyptiorum, ut antiquiſſima, ſic abdita Sacra*, cuius MStum αὐτόγραφον in Bibliothec. Acad. Lipſ. Paulina supereſſe, Actorum Orbis Eruditi Lipſienſium Collectores, plura de eodem referentes; *M. Jul.* A. 1687. *p.* 393. 394. nos edocuerunt, editionem etiam, Morhofii hortatu, uti ipſemet mihi retulit, moliti.

(m) De Hermete complura iam olim a nobis ſunt monita, ſimulque index Autorum aliorum de illo conſulendorum, exhibitus, *in Homonymoſcopia, P. II, cap. 2. §. 16. pag.* 255-259.

luta, & imagines illæ nullam nobis lucem per se affundant. Ideoque potius ad superstitiones Philosophicas referam, quam ad veram rerum naturalium scientiam, quæ è certis principiis deducenda est, non fabulis, aut imaginum coloribus, delineanda. Inter recentiores FRANCISCUS PATRICIUS in *nova* sua *de Universis Philosophia*, aliqua ex parte Hermetica illa dogmata sequitur, vel potius Physicam Hermetico-Platonicam ex vetustis fragmentorum ruderibus concinnat. Sed de his postea dicemus, ubi de Pythagora & Platone agetur, & de Novatoribus illis, qui Aristotelica dogmata singularibus libris insectantur.

CAP. V.
DE PHILOSOPHIA NATURALI CHINENSIUM ET INDORUM.

§. 1. *Populi Chinensis, aliis cultioris & antiquioris, doctrina Mosaica Historia vestigia, & aliquid Pythagoricis dogmatibus simile, ostendit. 2. Cognitio ejus è Mart. Martinio, Athan. Kirchero, aliisque rerum Sinensium Scriptoribus, inprimis tamen è Theoph. Spizelio* de re *illorum* Literaria *scripto, est haurienda. 3. Summa Theologia illorum Naturalis & Physica Capita, ratioque per imagines & numeros philosophandi, cum Pythagorais ipsis communis, 4. In hujus originem inquiritur, addito de eadem judicio. 5. Doctrina Chinensium de quinque elementis, seu rerum principiis (aqua, terra, igne, metallo & ligno,) cum commoda ejusdem explicatione. 6. Indorum dogmata Philosophica (inter quæ μετεμψύχωσις eminet,) Pythagoricis affinia, è Palladio & Abr. Rogerio sunt haurienda. 7. Phœnicum & Persarum doctrina Physica haud satis est cognita.*

1 NUlla inter reliquas gens adeo culta fuit, quam SINICA, cujus tamen monumenta non nisi sero ad nos pervenerunt, & quidam à Jesuitis, qui, hoc & priori seculo, peregrinationibus suis in hanc terræ partem factis, eorum instituta & doctrinas nobis aperuerunt. Quod si illorum relationibus credendum est, nulla gens antiquior est, aut ex Annalibus suis & fastis certiorem computum habet, quam ista. Ceterum & peregrinitas opinionum, ac omnia alia facile ostendunt, Gentem illam à ceteris fuisse sejunctam, nisi quod Historiæ Mosaicæ obscura quædam supersunt vestigia, & aliquid Pythagoricis ænigmatibus, numeris, ideis, simile, in eorum opinionibus possit deprehendi. Quanquam, dudum ante Pythagoræ tempora, istæ opiniones obtinuerunt apud Chinenses.

Fuerunt superiori seculo aliqui Scriptores, qui instituta illius Gentis Politica consignarunt literis; sed de Philosophia eorum pauca ab illis fuerunt memorata, nisi quod MARTINUS MARTINIUS, in *Decade* sua *prima Sinicæ Historiæ*, cujus continuationem frustra forte expectamus, quædam cœpit pressius enarrare de Philosophia eorum

eorum naturali, Matheſi, ac Scientia morali. Quæ tria doctrinæ genera unice illi
æſtimant, ſpretis vel ignoratis aliis. Ex illo, ceteriſque Scriptoribus, in compen-
dium traxit omnem rem literariam & Philoſophiam Chinenſium THEOPH. SPIZELIUS
libro ſingulari *de re literaria Chinenſium*, Lugd. Batav. A. 1660. in 12. edito. Poſt
illum ſcripſere etiam alii, JOH. HEUHOFIUS *in Legatione ad Chinenſes*, JOH. ADAMUS
SCHALLIUS, in *Relatione de Ortu & propreſſu fidei Orthodoxæ in Regno Sinenſi*, (Vien-
næ 1665. & Ratisb. 1672. *in* 8.) qui tamen Sacram Hiſtoriam potiſſimum tractat, &
ATHAN. KIRCHERUS, qui *in China Illuſtrata* colligit paſſim, quæ ſecum communicata
ſunt à ſui Ordinis Sociis.

De Deo & Angelis aliquam, quanquam ſubobſcuram, habent cognitionem. Spi- 3
ritus etiam tutelares agnoſcunt, iis urbes dedicant, templa extruunt. Diluvii aliqua
apud illos mentio. Cauſa nulla additur. Primum aliquem hominem nominant, quem
è Chao, tanquam ex ovo, natum dicunt, illiusque teſtam, ſive corticem in Cœlum,
albumen in aërem, vitellum in terram abiiſſe. Qua cum Phœnicum doctrina quip-
piam ſimile habet, à quibus Ovum, ut imago mundi, religioſiſſime in Orgiis Bacchi
colebatur. (n) De horis mira comminiſcuntur, & extat quidam liber Sinicus *de
natura*, in quo plena atque perfecta dies, quam naturalem dicimus, diſtribuitur in horas
duodecim, ex quibus Orbis univerſi ortum & interitum ita conficiunt, ut horis ſingu-
lis aſſignentur anni decies mille & octingenti. Qua opinione ducti etiam mundo
finem ſuum decernunt. De ſingulis horis ſingula habent ſomnia. Hora nona, quæ
nobis à meridie ſexta, in Orbe univerſo magnam rerum atque ordinum omnium
perturbationem, ingentia bella, regnorum ſeditiones, & hinc publicas calamitates,
fore opinantur, donec tandem omnia ad ſuum Chaos, unde exierant, revertantur.
Noſtrum hoc, quod agitamus, ævum, ajunt, horam poſt meridiem primam eſſe, vel
paulo quid amplius. Ceterum Philoſophia illorum naturalis non usque adeo abſurda
eſt. Chaos initium rerum omnium faciunt & principium. Ex quo materiæ expers,
ſive ſpirituale ſummum, procreavit id, quod materia conſtat. Hoc ipſum adſtruunt
in duas diviſum eſſe qualitates, quas *Yn* & *Yang* vocant. *Yn* occultum ſive imper-
fectum ſonat, *Yang* vero patens ſeu perfectum. Hæc duo quaſi illis principia ſunt.
Ex his autem, in ſe ductis, imagines ſive ſigna quatuor, inde octo formas aut ſym-
bola, prodiiſſe. Per imagines illas quatuor Martinius quatuor elementa, vel quatuor
principes qualitates, notari putat. Illi vero patens aliud perfectum, aliud imperfe-
ctum, occultum itidem aliud perfectum, imperfectum aliud, nominant. Ex octo
formis quælibet peculiarem modum habet, quo pingitur, & generales quaſdam res
ſignificat, ex quibus omnium ſingularium generatio pendet atque corruptio. Earum
picturam exhibet Martinius *lib.* 1. ſtatim ab initio. Ubi quatuor & ſexaginta ſymbo-
la, ſive imagines, adducit, quarum ſingulæ nomen habent ſingulare, quæ tamen
non recenſet. Multa myſteria Chinenſes venantur in his imaginibus, & memorat

(n) Veterum *de Ovo Mundano* ſententias Diſſ. peculiari, Præſide Joh. Andr. Schmidio Jenæ a. 1693. habita, erudite expoſuit M. Gottfr. Tenzelius, Arnſtadienſis.

Martinius multos in eo libro sermones esse de generatione & corruptione, de fato, de Astrologia judiciaria, quæ tamen jejune disputantur, absque causis atque definitione rerum. Transferunt etiam eosdem numeros & figuras ad divinationes & sortilegia, item ad administrationem & morum disciplinam. Imaginibus certe his & numeris Pythagorίζειν videntur, ante ipsum Pythagoram, qui in ideis & numeris, & figuris, fundamenta Philosophiæ suæ ponebat. Sinenses quoque easdem imagines per numeros explicant, & res significatas suis numeris exprimunt, vel paribus, vel imparibus, quomodo Pythagoras etiam omnes rerum formas numeris certis exponebat.

4 Hæc quasi mystica fuit Chinensium Philosophia, &, ut ita dicam, Cabalistica, qualem fere in omni gente observes, quando scil. rerum causas indagant. Indagatione autem illa ducuntur ad, nescio quæ, abstracta, quæ vel per figuras, vel per numeros, exprimunt utcunque. Cum enim videt mens humana, esse quædam illis corporalibus altiora, & potestates quasdam, hæc inferiora sub se continentes, cum nihil in natura novit magis abstractum à rebus, Spirituum vero nullam notionem habet, ad numeros & figuras delabitur, easque vel ut causas, vel ut signa quædam rerum archetypa, pro veris quibusdam causis venditat. In quibus omnibus non quidem adeo certi quid deprehendas, ut pectus saturare possis, aut aliqua super hoc fundamento extruere, sed arguunt tamen illud, ferri natura sua omnes gentes ad generales quosdam conceptus, & naturas rerum spirituales sive æternas, quas quanquam explicare conceptibus idoneis non possumus, sufficit tamen eorum conceptuum quasi umbras inhærere menti. Laudari certe ex eo etiam Chinensium ingenia debent, qui, dudum ante Pythagoram & Platonem, nescio quid illi Philosophiæ simile animo speculati sunt. Pythagorici enim & Platonici, ab Ægyptiis, credo, edocti, è Græcis ad efficientem causam potissimum respiciunt, & Physicam quandam Metaphysicam, ut Verulamius vocabat, professi sunt. Qua in re laudandi præ ceteris, Epicuro, Aristotele, qui quidem naturam rerum ratione materiæ potius, causarumque internarum, indagare laborarunt, cetera autem omnia, quasi res nihili, & vana quædam somnia, eliminare. Unde pleraque orta est Aristotelis contra Platonem disputatio, male certe instituta, cum alio respiceret Plato, alio Aristoteles, hic tamen, ut sibi contrarium, refutaret, cum non esset. Qua in re profani aliquid Aristoteles, divinum aliquid sapiebat Plato. Sed de his in Capite de Philosophia Platonica agemus.

5 Jam, ut ad Sinenses nostros redeamus, alia etiam illi principia scientiæ naturalis habent, quæ elementa vocant, à nostris quidem discrepantia, non vero usque adeo absurda. Ii vero quinque elementa constituunt, metallum, lignum, aquam, terram & ignem. Rideat fortassis aliquis, Sinenses metallum & lignum inter elementa numerare, sed ejus rationes illi habent, quas recenset Martinius. Aqua, dicunt, irrigat & descendit, ignis siccat & ascendit, lignum erectum & distortum vocatur, metallum ductile levitatisque patiens, terra semina capit, affertque fructus. Irrigans illi & descendens, ajunt, dat salsum, siccum & ascendens dat amarum, rectum & distortum facit acidum, ductile & potituræ idoneum mordax facit sive acre, accipiens

semina

semina & fructus dans dulce gignit. Has illi faciunt quinque elementorum qualitates seu sapores; in quibus principia rerum naturalium constituunt, atque illa principia denominant ex iis saltem subjectis, in quibus qualitates illæ dominantur. Quod an accurate factum sit, nunc quidem non disputo. Interim non magis illi ridendi sunt, quam qui hodie magno apparatu omnis naturæ principia statuunt acidum & alcali (salsum,) & integris libris hoc argumentum defendunt, quorum tamen principiorum insufficientiam nuper Epistola quadam demonstravit *Job. Bohnius*, Professor Lipsiensis. Ceterum si nostrorum Physicorum opiniones excutias, invenias in illis, qui multo absurdiora docuerunt. Id tamen videmus ex eo, Practicæ Physicæ fuisse scientissimos Chinenses. Quod enim ajunt de natura salsi & amari, acidi & acris, illud sane è Chymicis operationibus hausisse videntur, neque dubito, illa, si quis in Sinensium libris legerit, aliter proponi, quam recensentur ab hominibus peregrinis, nec linguæ Chinenses adeo gnaris, & Philosophia tantum Scholastica imbutis, ut sunt Jesuitæ. Non vacat singula excutere, alioquin Lynceus aliquis etiam observare hic posset aliquam corpuscularis Philosophiæ apud Chinenses notitiam. Si quis communi sensu interpretaretur hæc elementa, tria naturæ constituentia elementa hic observet, aquam, ignem & terram, qualia etiam hodie tantum à quibusdam statuuntur, excluso aëre, quem illi vix inter corpora specifica, nedum inter elementa numerant, ut qui tantum constet vaporibus terraqueis, & extrinsecus rei adsit, non insit. Quod metallum & lignum attinet, ea quis dixerit elementa artificialia illis esse, tam late sumtis vocabulis, ut sub metalli nomine omnia mineralia capiantur, sub vegetabilium nomine omnia excrera terræ. Unde certe omnia fiunt opera, quæ artifices moliuntur. Metallum itaque comprehendet omnia naturæ composita subterranea, lignum omnia composita naturæ supraterranea, è quibus certe omnia fiunt arte facta ad usus humanos. Et, si quis ita explicuerit, nihil apud Chinenses novi & absurdi in ista doctrina invenerit.

Chinensibus adiungi possent *Veteres Indi*, (o) quorum peculiares quædam fuerunt circa scientiam naturalem sententiæ; sed de illis adeo confusa omnia, ut nihil quippiam distincti colligi inde possit; nisi etiam quæ è quorundam Autorum laciniis colliguntur. Id tamen constat, quantum ex hodiernis Itinerariis patet, aliquid Pythagoricæ doctrinæ simile illas habere. Μετεμψύχωσιν enim statuunt, eamque sibi habent persuasissimam, adeo ut nulla ferme inter illos secta sit (sunt autem plurimæ) quæ non pro principio eam ponat. Est quidam Græcus Scriptor, *Palladius*, qui de gentibus Indiæ & Brachmanibus (ita Philosophi apud illos vocantur) libellum aliquem scripsit, quem ex Regia Bibliotheca edidit *Eduardus Bissæus*, Eques Auratus, *in 4to.* Londini, anno 1665. Cui additur S. Ambrosii Scriptum de moribus Brachmanum. Plura eorum dogmatum qui scire velit, legat ABRAHAMI ROGERII eröffnete Thür zum Heydenthum; qui liber primum Belgico sermone ab eo conscriptus, postea in Germanicum à CHRISTOPHORO ARNOLDO, Professore Noribergensi, 6

(o) De Indorum Philosophia, eiusque Scriptoribus, conferantur, quæ ab Autore *Lib. præced, I. c. I.* §. 10. 13. sunt dicta, & a nobis ad locum istum monita.

genſi, converſus, Norimbergæ prodiit, A. 1663. in 8vo, cum Additamentis, ex aliis Autoribus. Hoc libro continentur omnia iſta, quæ ſpectant, tam ad Theologiam, quam ad Philoſophiam Indorum; miræ ibi occurrunt fabulæ, hic non repetendæ. Ceterum liber eſt jucundus admodum lectu, quo quidem nullus adhuc accuratior prodiit in hoc argumento.

7 De PHOENICUM ſententiis, pene doctrinæ Moſaicæ affinibus, videri poteſt Grotius *in Notis ad Libb. ſuos de veritate Religionis Chriſtianæ;* De PERSARUM autem Dogmatis *Pet. de la Valle* in ſuo *Itinerario*, Italice edito, quod in Belgica J. H. Glaſemakeri editione eſt mutilatum, multaque, & optima fere, omiſſa. Habet & BARN. BRISSONIUS *in Lib. de regno Perſarum* nonnulla, ex aliis collecta. Sed liber iſte exiguo eſt ſcriptus judicio, ac multa falſa continet. Sed his, obſcuris admodum, ac vix notis, non immorabimur.

CAP. VI.
DE PHILOSOPHIA PYTHAGORICA, EJUSQVE PRINCIPIIS NATURALIBUS.

§. 1. *Auctores antiqui, è quibus Philoſophiæ Pythagoricæ notitia haurienda, recenſentur, Johannisque Schefferi* de ejus Natura ac Conſtitutione libellus, *Scriptaque de eadem alia promiſſa & affecta, commendantur.* 2. *Mater illa eſt reliquarum omnium Sectarum, cognitioque illius, non ſummopere ſolum utilis, ſed & neceſſaria.* 3. *Scriptores de Dogmatibus Pythagoræis veteres, Philolaus, Didymus, Moderatus Gaditanus, Ariſtoteles, Jamblichus, aliique una cum Antiphane Comico, iſtorum deriſore, dudum deperditi.* 4. *Pythagoras Pherecydis & Moſchi fuit diſcipulus, dogmataque ſua variis, ad quas excurrit, gentibus, numerorum autem doctrinam Ægyptiis debuit.* 5. *Doctrina de numeris Pythagorica, ad Platonicos propagata, γενικῶς exponitur.* 6. *Pythagoræ Sententia de* Μετεμψυχώσει, *magiaque & artium divinandi peritia. Brutorum voces ſermoni humano ab Iſ. Voſſio prælatæ. Phyſiognomiæ Naturalis commendatio.* 7. *Philoſophiæ Pythagoricæ finis* (ſimilitudo Dei,) *duplexque diviſio.*

1 INter Philoſophos veteres, quorum nobis ſupereſt aliqua notitia, antiquitate ceteris facile ſuperior eſt PYTHAGORAS, (p) Cujus nihil habemus, niſi, quod longo poſt tempore per alios traditum eſt. Ideoque, quæ de ejus dogmatibus apud illos ſuperſunt, obſcura, ænigmatica, confuſa, omnia ſunt, quibus, non dubito, aliena multa acceſſiſſe, ab interpretatione eorum hominum, qui eorum dogmatum aliqua collegerunt. Peti autem debent laciniæ iſtæ è Jamblichi Operibus, qui *vitam Pythagoræ* ſcripſit, è Demophili, Democratis & Secundi opuſculis, editis à *Lu-*

(p) Conferendum eſt cum hoc Capite *Secundum Libri I. præcedentis*, de Philoſophia itidem agens Pythagorica.

à *Luca Holstenio*, & *Ocelli Lucani libro de natura Universi* (quem Lat. vertit, emendavit, & cum Commentario edidit *Carolus Emanuel Vizanius*, Amstelodami, anno 1661. *in 4to*,) è *Porphyrii libro de Abstinentia*, Græce Latineque edito, cum notis à Luca Holstenio. Habet & *Laërtius* aliqua. Laudabilem operam præstitit Vir Clarissimus, JOHANNES SCHEFFERUS, in *libro* singulari, quem *de natura & constitutione Philosophiæ Italicæ*, sive *Pythagoricæ*, jussu Christinæ, Sveonum Reginæ, conscripsit. Quo in libello, Upsaliæ A. 1664. *in 8vo* edito, ea, quæ ad historiam aliquam generalem hujus Philosophiæ pertinent, docte proponuntur, & è veterum scriptis eliciuntur. Sed dogmata ipsa illic non continentur, quæ majoris laboris sunt, *& ut Schefferus in præfatione* ait, ejus, qui nullis aliis occupetur curis, & unum hoc agat, qui tamen ipse negotii plus satis habiturus sit. *Secernere enim à veris germanisque ejus Philosophiæ dogmatibus, neque infarcire aliena, diligentiæ*, inquit ille, *non est superficiariæ, aut subitanei laboris*. Utinam, ab ejus viri summa eruditione impetrare possimus eos, quos promisit, libros, unum scil. *de vita Pythagoræ*, & alterum *de Claris Pythagoricis*. De dogmatibus vero ipsis, adeoque integra Pythagoræ Philosophia, ab ipso aliquando opus perfectum, vix est, ut speremus.

Recte vero is Pythagoricam ante omnes laudat, ut reliquæ Philosophiæ omnis 2
Gentilis matrem & fontem. *Sic persuasum habemus*, inquit ille, *non plus interesse publico, bonisque literis, ut, quid Plato, quid Aristoteles, quid Stoici, quid Epicurei, censuerint de Philosophia, sit perspectum, quam quid Pythagoras. Non modo, quia diligenter isthæc reputanti apparebit, pleraque originem suam habere è Sacris literis, sive bene, sive perperam, intellectis, vel quod ipse illas habuit Pythagoras, vel quod habuerunt ii, quorum disciplina ipse fuit imbutus ac doctrina: sed & quia Plato, Aristotelesque, Capita & quasi Coriphæi quidam omnis sapientiæ inter Paganos atque eruditionis, sua habuerunt à Pythagora, atque ita tandem scietur, quibus debeantur initiis, quæ à gentibus bene, sanctisque doctrinis convenienter, tradita, tantopere apud eas admiramur & extollimus.*

Extiterunt quidem in Philosophia Pythagoræa non pauci Scriptores, qui dogmata 3
ista congesserunt, quorum tamen nihil ad nos pervenit. Et Eusebio quidem nominatur hujus Philosophiæ Scriptor PHILOLAUS, Clementi Alexandrino DIDYMUS, de quo ille ait, quod *librum de Philosophia Pythagorica* scripserit. Qui Didymus tamen alius forte est, quam iste, cujus Hieronymus mentionem facit, qui περί αἱρέσεων scripsit. Is enim Christianus fuit. Philolaus scripsit *Dissertationes Pythagoræ*, Eusebio teste, qui Philosophiam Pythagoricam forte eo modo tradidit, quo Arrianus in *Dissertationibus Epicteti*. Quales Pythagoræ *Dissertationes* scripsit quoque MODERATUS GADITANUS, & quidem *libris quinque*, quas *Scholas* vocat, teste Stephano, *in voce γάδειρα*. Aristoteles quoque *libros de Pythagorica Philosophia* scripsit, teste Jamblicho, qui an Stagirita ille fuerit, dubitari adhuc potest. Quanquam Laërtius, inter libros Stagiritæ, memoret unum πρὸς τὺς πυθαγορείους, & alium τῶν πυθαγορείων, nisi

nisi quis posteriorem librum eum esse putet, quem citarit Jamblichus. Prior enim ille fuit contra Pythagoræos scriptus. Theon Smyrnæus Aristotelem quoque citat ἐν τῷ πυθαγορικῷ. Stobæus etiam, *in Eclogis Physicis*, *cap.* 22. Aristotelis *primum de Philosophia Pythagoræ librum* citat, ut, si non plures, duos saltem fuisse hinc perspiciamus; cum ceteri unius tantum libri mentionem faciant. Quod tamen an sufficiens sit argumentum, ut alterum quendam Aristotelem hujus libri Autorem faciamus, quod facit Schefferus, merito dubium mihi videtur. Simplicius quoque *libro* 1. ἀκροαμάτων *Physicorum*, cujusdam Eudori meminit. Jamblichus *de Secta Pythagoræ* scripsisse *libros tres* dicitur Gesnero, ex quo hoc Simlerus *scripsit de Pythagorica Secta libros tres, qui, cum Simplicii Commentariis, Romæ, in Bibliotheca Vaticana, habentur.* Hos tamen libros aliqui eosdem esse putant, quos *de vita Pythagoræ* scripsit Jamblichus, & tamen Simlerus distinguere videtur. Vossius *in libro de Philosophorum Sectis*, præter illos, quos enumeravimus, Androcyden, Antiphanem & Alexandrum, nominat, quos tamen ad *Symbola* Pythagoræ tantum scripsisse, ex Jamblicho & Clemente discimus. Antiphanes vero Poëta fuit, & Comico sale instituta ejus perfricuit, ut ex Athenæi *lib.* 6. *cap.* 16. apparet. Ut extant multa Comicorum veterum Græcorum ejus argumenti. Cronium, Numenium, Thrasyllum, quædam de hac Philosophia scripsisse, ex Porphyrio discimus. Meminit quoque Laërtius cujusdam Zenonis, quod scripserit *Pythagorica*; & Clemens cujusdam Hipparchi; qui tamen omnes Scriptores jamdudum perierunt. Fortassis aliqua habuissemus è Bibliotheca Vaticana, si supervixisset Lucas Holstenius, qui aliqua Jamblichii inedita de Philosophia Pythagorica editurus erat.

4 Doctrina hæc Pythagoræ ITALICA vocatur, quod Autor ejus, Pythagoras, illam in Italia docuerit. Cujus Autorem tamen Laërtius Pherecyden facit. Quem sequuntur alii, & ad illum initia hæc referunt, quod is Pythagoræ Præceptor fuerit. Sed Laërtius tamen, ipse sibi contrarius, alibi Italicæ Philosophiæ principem Pythagoram facit. Neque enim Pherecydis & Pythagoræ dogmata adeo conveniebant, quanquam ille Præceptor Pythagoræ fuerit. Ideo Pythagoras non recessit ab ejus opinionibus, qui non unius hominis dogmata est secutus, sed ab Ægyptiis, Chaldæis, Persis, Indis, quæ hauserat, postea in unum cinnum redegit, & pro suo ingenio interpolavit. Non pauca etiam ab ipsis Judæis, & forte plurima, habuit. Arabes quoque & Phœnices præceptores habuit, de quibus vide Schefferum *libro citato*, *cap.* 4. & 5. Quibus singulatim recenset, quæ dogmata quibus gentibus debeat. Arithmetica & Physica nonnulla didicit à Phœnicibus, speciatim vero à Moscho aliquo, non Mose, ut legi vult Arcerius, sed vetusto quodam Philosopho, & in rebus naturalibus exercitato, qui primus doctrinam de atomis adinvenit, cujus mentionem faciet Strabo *lib.* 16. Meminit ejusdem & *Sextus* in *Opere adversus Mathematicos.* Ab Ægyptiis accepit mystica sacra, & notitiam de Deo uno, & Geometriam, & arcana numerorum. Theodoretus Ægyptiis jungit Hebræos, quorum aliqui haud dubie tum erant apud Ægyptios. De numeris testis est Josephus, &, præter illum, Apulejus *lib. II. Floridorum*, ubi

ubi ait, quod ab Ægyptiis acceperit *numerorum admirandas vices.* Schefferus legit *vires*, quanquam ego causam non video, cur aliquid mutari debeat. Intelliguntur enim per illas proportiones certæ. Ægyptii vero occultas quasdam numerorum facultates habebant, quæ secretissimam eorum continebant Philosophiam. Quam philosophandi rationem à Mercurio inventam Trismegisto apud Ægyptios, scribit Stobæus in *Eclogis Physicis*, *cap.* 2. Adeoque certum jam est, ab nulla alia gente, quam Ægyptiis, mysticam illam numerorum doctrinam habuisse, quibus postea Philosophiam ipse suam superstruxit. Phœnicum enim Arithmetica longe fuit alia, vulgaris nempe ista & mercatoria; Ægyptiorum vero Philosophica & ad res naturales ac divinas accommodata. Quam, postquam jam alteram à Phœnicibus hausisset, ab Ægyptiis didicit.

Hanc de numeris doctrinam postea ad successores suos propagavit Pythagoras. 5
Atque hinc Plato, ejusque Asseclæ, tam multa de numeris suis passim inculcant. Quorsum etiam referenda est doctrina de ideis. Socrates, cujus omnem Philosophiam libris suis complexus est Plato, ex Pythagoræis hausit illam, ut judicat recte Joh. Bapt. Hamelius *Lib. I. de Consensu vet. & novæ Philosophiæ*, *c.* 3. Secundum enim Pythagoræos unitas & numerus prima rerum exordia statuuntur. Neque numerorum verbo aliud quiddam ab iis diversum intellexere, ex iis quippe ordo, species, modus, distinctio denique omnis repetitur. Per varios numerorum gradus, ab ipsa unitate, qua omnia continentur, usque ad formas rerum sensibiles, descendit. Quas itidem deinceps numeris quibusdam mutabilibus distinguit. Unde patet, Platonicos numeris suis uti, non aliter, quam vulgus Philosophorum suis terminis & notionibus, quarum certe quædam esse debent, quæ vero inter illas rebus ipsis sint adæquatæ, aut essentias earum exprimant, de eo tam acriter disputatur. Porro Platonici, ut corporales res figuris designare solent, ita res spirituales numeris quoque designant. Quod autem, præter numeros intellectuales, vel ideas, alios in ipso Bono, vel Deo, numeros superessentiales plerique Platonici admittant, easque unitates, ut primi Boni effectus quosdam, cum à sua causa, tum inter se, distinctos velint, & quasi innumerabiles quosdam, ut vocant, Deos subsistere, istud per se absurdum est. Chambræus, in opusculo *de Philosophia Platonica*, quod nondum publici juris fecit, laudat a. *citato loco* Hamelius: *Est*, inquit, *in Deo numerus quidam ex unitatibus divinis constans, cum cæteri numeri magis ex rebus, quæ unitatis sunt participes, quam ex ipsis unitatibus sint compositi. Sunt vero divini numeri non absoluti, sed relativi. Nam ad res, quæ fieri possunt, singulæ unitates, aut ideæ divinæ, habitudine quadam rationis referuntur, nec istæ unitates plus, quam ratione, sive cogitatione, differunt. Non enim ex ipsa unitatis Summa, quæ Deus est, fit statim progressus ad numerum absolutum, sed prius necesse est mente concipere relativum quendam numerum, qui suo fonti, ut propior, ita similior; est. Cujus velut partes non seorsim à suo principio disjunctæ, sed in ipso uno, aut Deo, subsistunt.* Hæc Chambræus ex mente Platonicorum disserit, ænigmata ænigmatibus cumulans, ut sunt pleraque ista Platonicorum, qui mira potius student dicere, quam vera. Et

certe illi numeris suis & ideis eandem fabulam ludunt, quam intricatissimis suis conceptibus & notionibus Scholastici, alia saltem scena instituta.

6 Ab iisdem Ægyptiis Pythagoras doctrinam illam de μετεμψυχώσει animarum habuit, de quibus Herodotus *lib.* 2. & Porphyrius; quam sententiam etiam apud Indos aliasque Gentes Orientales, hodieque obtinere videmus. De ea animarum μετεμψυχώσει libellum singularem conscripsit *Ambrosius Rhodius*, qui editus est Hafniæ, anno 1638. *in 8vo*; quo in libello mentem Pythagoræ explicare laborat, & ad saniorem aliquam sententiam reducere, fortassis magis ex ingenio suo, quam ex rei veritate. Ceterum, & alios quoque Philosophos ab hac sententia non abhorruisse videmus. Rerum Magicarum doctrinam, quæ in sacrificiis, consecrationibus, & similibus, consistebat, elegantissime & diligentissime præ ceteris excoluit Pythagoras, divinationum etiam varia genera à variis Gentibus accepit, ὀνειροκριτικὰ ab Hebræis didicit, scientiam auguralem & divinationem ex thure ab Arabibus habuit. Arabes enim, & Phryges primi sunt, qui excogitarunt aruspicinam, ut Theodoretus testatur. Forte & intellectum sermonum, quibus bestiæ creduntur uti, atque aves. Apollonius enim, Pythagoræ simia, ab iis artem hanc se hausisse gloriatur, ut testatur Philostratus *lib.* 1. *c.* 14. Quam artem, credo, hodie etiam callet Vir doctus, (Is. Vossius) qui *de cantu Poëmatum, & viribus Rhythmi*, libellum nuper scripsit, in quo non veritus est asserere, animalibus plus solertiæ inesse, in exprimendis affectionibus vel desideriis, quam ipsi homini; quod inter cetera ejus libri παράδοξα (sunt enim non pauca) reponendum est. Ab Indis Pythagoras habuit Physiognomiam, cujus singularis propagator fuit, adeo ut discipulos suos, ad artis istius regulas, primum explorarit, an idonei essent ad disciplinam, an minus. Videatur Philostratus *lib.* 3. *cap.* 5. *in Vita Apollonii.* Atque certe illa doctrina non est de nihilo, quatenus Physicis principiis superstructa est, non Planetariis, ac mirabilem plane usum habet in vita civili, si quis ex conversatione crebra cum hominibus majorem sibi acquisivit solertiam. De ejus utilitate legantur, *præfatio* Conringii in opus Scipionis Claramontii *de conjectandis latentibus animi affectibus*, librum ejusdem argumenti insignem sane, & CHAMBRÆUS in libro Gallico *de arte cognoscendi homines. Symbola* Pythagoræ, à Phil. Beroaldo, Ang. Politiano, aliisque explicata, non Moralia solum, sed & Magica quædam, celare mihi videntur. Qualia sunt de corde non edendo (quæ adhuc nefaria inter Orientales magiæ species est, à Pet. de la Vale, *P. V. Itenerar. c.* 1. descripta,) unguibus, ante aram non incidendis, speculo, noctu non intuendo, igne, gladio non fodiendo, &c. quorum multa à Thom. Brounio, in *Pseudodoxia Epidemica*, exploduntur.

7 Finis Pythagoricæ Philosophiæ omnis, quam eo etiam definiebat, erat ὁμοίωσις θεῦ, sive similitudo Dei, quæ divina ejus sententia est, à Platone assumpta, & passim inculcata. Hanc Stoici, Cynici, Epicuræi, quoque arripuerunt, qui virum bonum & sapientem definiebant Deo similem. Ad hunc finem obtinendum media præscribebat, nosse semetipsum, & purgare se ac liberare à sordibus corporis, ut animus ferretur

tur ad cœlestia & divina, atque tum vere Philosophum fieri. Quare & Philosophiæ partes duas faciebat, καθαρτικὴν, sive purgativam, τελικὴν, sive perfectivam. Dividebat etiam Philosophiam in ἐξωτερικὴν & ἐσωτερικὴν. In Exotericis tradebantur omnia, quæ ad communem vitam pertinebant, practica; In Esotericis, quæ ad naturam & divina pertinebant, de quorum omnium ordine legatur Schefferus *Cap.* 10. *integro*; ubi summa cum diligentia omnia illa illustrat, & de modo quoque docendi per Symbola, deque ipsis Symbolis Pythagoræorum, pluribus agit.

CAP. VII.
DE PRINCIPIIS PHYSICIS SECUNDUM GRÆCOS, VARIOSQUE EJUS GENTIS PHILOSOPHOS:
AC PRIMUM DE PHILOSOPHIA NATURALI DEMOCRITI ET EPICURI.

§. 1. *Pythagoras omnium Græciæ Philosophorum parens fuit. Ab Apulejo tamen quidam illo antiquiores celebrantur. Diversa Græcorum in philosophando instituta.* 2. *Philosophia Græcorum nec præ Barbarica plane est contemnenda, nec, cum Conringio, in Ægyptios injurio, supra illam nimis extollenda. Methodica ejus Tractatio Græcis debetur, inprimis Aristoteli, cujus tamen in Philosophos se priores tyrannis, sophisticaque contra illos disputandi ratio, culpantur. Platonem contra longe fuisse modestiorem, allato utriusque de Parmenide judicio, ostenditur.* 3. *De Philosophia Poëtarum, Orphei (de qua Lib. promisit J. Franc. Grandis,) Homeri & c. quid sentiendum. Nulla hic certa Principia, omnia fabulis involuta, quas nec ipsi intellexere. Orpheo & Zoroastri supposita ad Platonis doctrinam proxime accedunt.* 4. *Democritus, more veterum, abstractionibus in Physica abstinuit, & ad ea, quæ sub sensum cadunt, omnia reduxit. Magni ejus Philosophia etiam apud Romanos fuit habita. Principia ejus Physica, Atomos & Vacuum, sua fecit Epicurus.* 5. *Utriusque Philosophiam Naturalem, in Poëmate* de Rerum Natura, *proposuit Lucretius, & nuper instaurarunt Pet. Gassendus (in multis licet dissentiens) ac Gualth. Charletonus.* 6. *Democriti Scriptorum nihil superest, & proinde, quid vere senserit, incertum. De MSStorum, quæ sub ejus nomine supersunt, Chymicorum γνησιότητι in utramque partem disquiritur.* 7. *Doctrina de Atomis & Vacuo Epicurea, intermixtis subinde animadversionibus, proponitur.* 8. *Eadem, ex Joh. Franc. Grandis peculiari* Diss. *contra illam, refutatur, & Democrito ipsi (qui per Infinitum Inane Deum intellexit) adversa esse ostenditur.* 9. *Παρέκβασις ad Mediam Henr. Mori, Vacuum in Naturam spiritualem transformantis, eandemque Democrito ac Epicuro mentem affingentis, sententiam.* 10. *Doctrina Epicuri Physica, inprimis de motu Atomorum, confutatio ex J. Franc. Grandi, Cicerone, ipsoque Lu-*

Lucretio, continuatur. 11. *Ex hac Epicuri doctrina fatalitas rerum omnium, aliaque profana Atheorum dogmata, profluunt. Falſo jactatur, eam eſſe evidentiſſimam ac ſenſibus ſuperſtructam, cum imaginaria potius ſit & abſurda.* 12. *Degeneravit à principiis Democriti. Methodus ejus philoſophandi corpuscularis utiliſſima quidem eſt in rerum naturalium ſcrutinio, ſed à dogmatis profanis, ab ipſo confutatis Gaſſendo, repurganda; nec tamen ſine principiis aliis ſufficit, cum & Atomi minutiſſimæ ex aliis coaluerint Elementis.* 13. *Methodo hac utuntur Carteſius, Rob. Boylius (inſigni hic ornatus elogio,) modernique Angliæ Philoſophi. Agnoſcendum tamen iis aliquod in Natura θεῖον, ſibi incognitum, ob cujus in Philoſ. Epicurea neglectum Verulamius Ariſtotelica ſequi maluit Principia.*

1 PRodierunt è PYTHAGORÆ ſchola integræ Philoſophorum familiæ, atque adeo, quicquid GRÆCIA ſapientiæ habuit, huic viro natales ſuos debet. Quanquam & ante ipſum fuerint nonnulli inter Græcos Philoſophi, iique etiam Præceptores Pythagoræ. Sed, quandoquidem etiam illi ex Oriente, & ex Ægypto, doctrinam ſuam habuerunt, ac fama illorum obſcura eſt, hunc Autorem Philoſophiæ apud Græcos, præ ceteris, laudare poſſumus. *Apulejus* quidem, *in Floridis*, Pherecydem Syrum, Anaximandrum Mileſium, Epimenidem Cretenſem, Leodamantem, Creophili diſcipulum, memorat, quorum omnium admodum exigua eſt notitia apud veteres Scriptores; fortaſſis & ipſe non accuratam ejus rei notitiam dare potuit, tanto ab illis temporis intervallo disjunctus. Quod enim inter illos etiam Platonem numerat, vel ingens mendum eſt, vel magnus Anachroniſmus. Quanquam Lipſius huic textui ſubveniat, *in Philoſophia Stoica, lib.* 1. *Diſſertat.* 6. pro *Platone* legens *Piatorem*; quæ emendatio quo fundamento nitatur, non video, niſi ſolo ingenio Lipſiano. Quoniam vero Pythagoræ Philoſophia, ob numeros illos, eſt obſcurior, ac nulla certa habet principia, quod ipſe nihil ſcripſerit, à diſcipulis vero ejus omnia vel interpolata ſint, vel negligenter tradita; ſectabimur jam ceteros è Græca natione Philoſophos, quorum diſtinctiora ad poſteros principia pervenerunt, & quidem ita, ut non magnopere de ordine ſimus ſolliciti, ſed potius ipſum principiorum, ab ipſis poſitorum, ordinem ſequamur. In quibus tamen ipſis dijudicandis non parum difficultatis eſt; aliqui enim principia quædam cum aliis habent communia, alii, præter familiaria ſua, adhuc quædam prima ſupponunt, quidam ænigmaticis locutionibus iſta involvunt. Videbimus tamen, ut, quam fieri poteſt, diſtinctiſſime ea proponamus. Ac ſunt ſæpe inter illos, qui non re ipſa, ſed nominibus, ſeu terminis, tantum diſcrepant. Quidam ſecunda principia pro primis arripiunt, & vice verſa: quidam cauſas externas cum internis confundunt, de quibus omnibus diſpiciendum eſt.

2 Quod attinet in univerſum *Philoſophiam Græcam*, ut non probo, qui nimium illi tribuunt, ita nec audiendi ſunt, qui nihil, adeo ut Græcam illam Philoſophiam mancam, ſophiſticam & puerilem exiſtiment, præ occulta illa Orientalium Philoſophia

phia & Ægyptiorum; à quibus hauſiſſe Græcos doctrinam ſuam, certum eſt. Neque enim temere credo, quod vult clariſſimus vir, Conringius, Ægyptiorum iſtam fuiſſe ignorantiam in omni diſciplinarum genere, ut Græcis præ illis palma debeatur. Qua in re meliora docuit Olaus Borrichius, in nupero illo ſcripto, quod Conringio oppoſuit; ubi prolixe per partes examinat, quam fuerit Ægyptiorum in omni doctrina perfecta ſapientia. Apud Platonem certe ab Ægyptio Sacerdote Græcis objectum ſcimus, illos *in Philoſophia ſemper eſſe pueros*, ſive ſemper diſcere, nunquam perfectos eſſe. In eo tamen laudem ſummam merentur Græci, quod ordinem induxerint in Philoſophiam & methodum; ceterorum enim libri vel ad poſteros non pervenerunt, vel plane ſcripti non fuerunt, ac viva tantum voce præcepta Philoſophiæ tradita. Quemadmodum & in Græcia, ante Platonis & Ariſtotelis tempora, nihil quoque libris & præceptis diſtinctis comprehenſum fuit. Ariſtoteles vero primus methodum aliquam juſtam diſciplinis circumpoſuit, veterum libros, ſi qui fuerunt, deprædatus, ut gloriam ſibi ſoli pararet, aut ſæpe pugnans contra illos, cum tamen eorum ſenſus non recte intelligat. Hinc Verulamius Ariſtotelem comparat Ottomannis, qui, ut tranquillum habeant regnum, & ſoli, fratres ſuos trucidare ſolent. Quare veterum ſententiæ, non ex Ariſtotelis tantum verbis perpendendæ ſunt, qui, propriæ laudi velificans, illas impugnat, vel ex plebis opinione, quam tamen ab his ſacris arcebant veteres illi Philoſophiæ anteſignani, vel ſophiſtica quadam cavillatione. Sed tamen, inquiat aliquis, Ariſtoteli facile fuit, reconditos antiquorum ſenſus ſcrutari. Id ſuſpicari quidem licet, ſed is forte loquendi genere minime proprio offendebatur, quod multis errandi præbuit occaſionem, cumque autor novæ doctrinæ haberi vellet, ea ambiguitate ad cavillationes abuſus eſt, ſuamque potius ſententiam ſtabilire voluit, quam veterum obſcuritatem illuſtrare. Plato hoc longe modeſtior fuit, qui *in Theateto* de Meliſſi ſententia & Parmenidis agens, tantum abeſt, ut exagitet, ut ignorantiam ſuam fateri malit, ac de obſcuritate illorum conqueri: *Parmenides*, inquit, *acer mihi videtur ac venerandus; olim peradoleſcens loquutus ſum cum illo Sene, & mihi viſus eſt ſapientia præditus profunda ac generoſa; itaque vereor, ut ſatis ejus verba capiamus. Quod autem ſub verbis tegitur, multo magis nos latet.* Unde videmus, ea, quæ Plato non intellexit, Ariſtotelem, ut cura ſua indigna, rejeciſſe. Eum Ariſtotelis animum circa Parmenidis doctrinam obſervavit *Bened. Pererius*, vir diligentiſſimus, *lib.* 4. *Phyſicorum cap.* 16. *Parmenidem*, inquit ille, *impugnavit, non ſecundum reconditum ſenſum, ſive iniquum erga eum ſe præbuerit, eum tamen ejus mentem calleret, ſive recte id fecerit, ut vulgo errandi occaſionem præcideret.* Sed de Parmenidis Philoſophia in ſequentibus plura dicemus.

Lipſius inter Germanicæ Philoſophiæ partes etiam recenſet *Poëticam*, quam ille 3
vetuſtiſſimam facit, in qua Muſæus, Linus, Orpheus, Heſiodus, Homerus, quos ſapientiæ ſtudia coluiſſe, certum ſit. De Orphei antiquiſſima Philoſophia & Theologia Johan. Franciſcus Grandis, vir eruditiſſimus Gallus, integrum Tractatum conſcripſit, quo, accuratiſſime veterum illam doctrinam complexum ſe eſſe, dicit. Franciſcum

ciscum Patricium & Augustinum Steuchum primoribus tantum labris degustasse, ait in *praefatione Dissertationum suarum Philosophicarum.* Sed vereor, ne liber ille non sit editus. Hactenus enim nunquam videre licuit. De HOMERO Lipsius Democriti elogium laudat, qui tamen in illo, praeter elegantiam Carminum, nil miratur, & Platonis testimonium *in Alcibiade*, ubi ait; *Non debere, qui initiati nondum sapientia, incidere in Homerica Poëmata, ne fabellas censeant Heroëm illum scribere.* Sed ut mihi quidem videtur, non opus est, Sectam perculiarem hic constituere; quaecunque enim Poëtae isti prodiderunt literis de rebus Philosophicis, ex accidenti tantum prodita sunt. Nulla enim certa hic sunt principia, nullus Sectae Autor, sed pleraque fabulis sunt involuta, quas fortassis ipsi non satis intellexerunt Poëtae, si quae abstrusiora sub iis fuerunt recondita. Uti non intellexit Ovidius, qui tamen totam illam fabularum telam ordine pertexuit, Graecos imitatus; Graeci vero ipsi etiam aliunde, non ex ingenio suo, depromserunt. Quae supersunt ex Orphei carminibus, aut ex Zoroastris *Oraculis*, illa, si genuina sunt, recondita quaedam, fateor, habent, quae tamen Theologica potius sunt, & de Deo, divinis mentibus, animisque, Oracula potius aliqua, quam Philosophiae naturalis certa principia, loquuntur. Physica tamen quaedam de mundo, ejusque ordine, illis insperguntur, non admodum à principiis Platonicis aliena. Vid. Franciscum Patricium in *nova de universis Philosophia, Panaugias lib.* 10. Quibus in libris mystica quoque Aegyptiorum ex Platone & Aristotele collegit. Legi etiam possunt ejus *Discussiones Peripateticae*, in quibus passim de veteris illius Philosophiae, prae Aristotelica, praestantia agit.

4 Nos primo loco, missis ambagibus illis & aenigmatibus, DEMOCRITI *Philosophiam proponemus.* (q) Atque hic statim initio notandum est, veteres illos Philosophos non ausos esse ad materias & formas abstractas rerum naturalium causas reducere, sed ad talia principia, quae sub sensus cadunt. Maluerunt scil. illi manere intra carceres naturae, nec evagari ingenio ad vanas notiones, quemadmodum fecerunt Plato & Aristoteles, qui posterior disputationibus suis veram istam & solidam scientiam naturalem corrupit. Ideoque vel ignem, vel aquam, vel aërem, vel particulas inter principia reposuerunt, quod in sensus illa incidere viderent; quanquam etiam in modo & applicatione erratum ab illis fuit. Democriti nomen maximum fuit apud veteres, nam non suo tantum tempore summo in honore habebatur, sed & ipsius Aristotelis & Platonis schola vigente, apud sapientiores Democriti Philosophia obtinuit, ac Romae cum maximo plausu exceptam fuisse, Cicero nos docet, qui ejus ubique summa cum laude mentionem facit. Quare existimavit Verulamius, *in fabula de Cupidine*, non Aristotelem & Platonem, sed Gensericum & Attilam, & barbaros, hanc Philosophiam perdidisse. *Postquam enim*, inquit, *doctrina humana naufragium perpessa esset, tabulae istae Aristotelicae & Platonicae Philosophiae, tanquam materia cujusdam levioris & magis inflatae, servatae sunt, & ad nos pervenerunt, dum magis*

(q) De Philosophia Democriti & Epicuri dictum etiam jam est *Libri I. praeced. Cap. VIe*, cum hoc praesenti conferendo.

magis ſolida mergerentur, & in oblivionem forte venirent. Hæc Verulamii ſententia eſt de Democrito. Quod jam Philoſophiam ipſius attinet, Democritus omnium principia pleno & vacuo, ſive Atomis & inani, contineri ſtatuit, cujus ſententiam ſuam poſtea fecit Epicurus, qui diligentius expendens motus & formas Atomorum, ex eorum complexione, connexione & occurſu mutuo, omnia formari credidit in hoc univerſo corpora, omnia *Φαινόμενα* hinc oriri.

Eam doctrinam inter Latinos erudito carmine comprehendit *Lucretius*, Philo- 5
ſophus potius, quam Poëta, ſed qui, ob Latinitatis puritatem, magnopere æſtimandus eſt, quemque Virgilius in multis eſt imitatus. Eum à Phyſices Profeſſore in Academia Argentinenſi publicis Lectionibus prælegendum Statuta ejus Academiæ volunt, teſte *Bœclero in lib. de Scriptoribus Græcis & Latinis;* quod mirum tamen videri poſſit, cum ſic crude admiſſa illa principia Epicurea, quemadmodum ea Lucretius proponit, profanum aliquid ſapiant. Noſtro tempore Philoſophiam illam ſepultam pene reduxit *Pet. Gaſſendus* atque diffuſo *Commentario*, Lugd. A. 1649. in fol. edito, explicuit, cui addendus eſt alter ejus *liber de vita & moribus Epicuri*, qui hiſtoriam Epicuream complectitur. In ceteris vero dogmatica tractat ſub ſpecie *Commentarii in Diogenis Laërtii librum decimum*, quo ille dogmata Epicurea complexus eſt, collatis ſemper verbis & rationibus, à Lucretio petitis. Scripſit & Baptista Guarinus *de Secta Epicurea*, teſte Gaddio in *libro* ſuo *de Scriptoribus p.* 219. Sed eum nunquam videre memini, nec fortaſſis cum Gaſſendi ſcripto comparari poteſt, qui iſta diligentia omnia inquiſivit, ut nemini fortaſſis alteras curas reliquerit. Gaſſendus tamen non in omnibus amplectitur Epicuream doctrinam, aut probat, ſed in multis contra ipſam diſputat. Scripſit idem Gaſſendus libros Phyſicos, qui inter reliqua ejus Opera aliquot Tomis prodierunt, & iſtis principiis ſuperſtructi ſunt. Poſtea Gualterus Charleton Anglica lingua edidit librum, quem inſcribit *Phyſiologiam Epicuro-Gaſſendo-Charletonianam, ſive Fabricam ſcientiæ naturalis, ex hypotheſi Atomorum, fundata per Epicurum, reparatam per Gaſſendum, auctam per Charletonum*, quo in libro, Lond. 1654. in fol. excuſo totum Syſtema Phyſicum ad mentem Epicuri, adornat, cum Gaſſendus ordinem Diogenis ſequutus fuerit. Sed prima tantum ejus *Phyſicæ* pars Generalis, cui ſpecialia interdum nonnulla immiſcuit, in lucem prodiit; an altera prodierit, vel proditura ſit, equidem ignoro. Et forte non prodibit, cum, parte iſta generali ſufficienter explicata, in ſpecialibus rationes facile accommodari poſſint ſubjectis. *Democritum Reviviſcentem* edidit Joh. Chrisost. Magnenus, Philoſophiam autem Epicuri cum Democritica & Theophraſtea contulit Nic. Hillius libro peculiari, Pariſiis edito.

De Democriti ſcriptis nihil hodie reliquum eſt, quamvis multa illum ſcripſiſſe, 6
ex Ariſtotele, Plinio, aliisque Scriptoribus, conſtet. Quare adeo ſecuri eſſe poſſumus de ejus principiis, nec determinare nobis licet, an illa cum Epicureis omni ex parte conveniant. Nos, ex aliorum tantum traditionibus, Democriti mentem & ſententiam colligimus, qui fortaſſis non recte ceperunt illam, aut non ſatis bona fide interpretati

pretati

pretati sunt. Uni certe Aristoteli, qui aliquoties contra ipsum disputat, fidem habere nolim. Ejus enim fides, ut in ceteris Autorum antiquorum censuris, etiam hic suspecta esse debet. Extant tamen in Bibliotheca Regis Galliæ, & aliis quoque, quædam MSS. quæ Democriti nomen in fronte scriptum habent, & de arte χρυσοποιητικῇ agunt. Quædam eorum, Latine à se versa, Domin. Pizimentius Patavii in 8vo edidit. Quædam etiam Ant. Mizaldi *Centuriis Secretorum* sunt adjecta. Sed illa suspecta habent plerique, inprimis Salmasius *ad Solinum*, in *Exercitationibus* suis *Plinianis*, qui, data occasione, aliquot ex illis loca descripsit. Titulos librorum recensent PHIL. LABBÆUS *in Bibliotheca MSStorum Regis Galliæ*, & THOM. REINESIUS, aliquam iis fidem habens, in *variis* suis *Lectionibus*, tum & OL. BORRICHIUS in *Hermetica Ægyptiorum Sapientia*, libro, quem nuper adversus Conringium scripsit, qui, genuinos esse Democriti libros, non veretur asserere *pag.* 68. 69. 70. 71. 72. 73. Cujus argumenta illic legi possunt. Multa etiam ille collegit ex antiquis Scriptoribus de Democriti experimentis, quæ non obscure innuunt, hujus argumenti Democritum nonnulla scripsisse. Operationibus Physicis illum incubuisse, ex multis Autorum locis patet. Sunt & mihi nonnulla Democriti, quæ inscribuntur *Physica & Mystica*, sive *Arcana*, ex Codice Bibliothecæ Altenburgensis descripta, sed ea admodum mendosa sunt, ac multa omissa, præ ceteris illa Unionum artificialium præparatio, cujus meminit Salmasius *in Exercitationibus ad Solinum*, quæ formula in isto exemplari non reperitur.

7 Jam, ut ad principia Philosophiæ Democriticæ redeamus, ea constat ATOMIS & INANI. *Atomi* autem sunt Democrito & Epicuro corpora individua, quæ ita feruntur in infinito inani, ut concursionibus inter se cohærescant & efficiant, quæ gignuntur, omnia. Sunt autem Atomi non ita insectiles, ut omnis omnino extensionis sint expertes, non sunt puncta Mathematica, sed Physica, & tota illa Disputatio inepta est & Sophistica, quæ solet à Peripateticis contra existentiam Atomorum adduci. Illa enim divisio in infinitum, quam illi concipiunt, & Atomis opponunt, cum rerum natura pugnat, quæ necessario in minimo aliquo subsistit. Quare & inepta est altera illa quæstio: *Utrum Atomi ex punctis constent Mathematicis* ? quam solide refutat Jo. BAPT. DU HAMEL. *de consensu vet. & nov. Philosophiæ, lib. I. c.* 8. Quicquid sit, res tandem in inanes & Mathematicas speculationes deducitur, quibus sua illa relinquenda sunt principia, ad demonstrandas rerum quantitates, at illæ non pertinent ad minima Physica, quæ si tu minora adhuc animo concipere possis, ulteriusque dividere, nulla ratione hoc ad Physicum pertinebit. Ut jam explicent, quomodo inter se vinciantur Atomi, varias earum figuras, situm, ordinem, magnitudinem, motus, comminiscuntur. Cartesius autem plane depingit & delineat, quasdam enim rotundas, quasdam quadratas, quasdam alterius figuræ, facit, quod non omnino à rei veritate abhorret, & probare pene licet in minimis corpusculis salium variorum. Ut jam demonstrent, quibus vinculis connectantur, multa comminiscuntur, quæ nulla adeo demonstratione, sed quibusdam conjecturis nituntur, leves Atomi aliarum angulis implicantur, ramosæ particulæ firmius cohærent, quibus constare faciunt corpora solida.

solida. In quibus singulis explicandis multa quidem subtilitas est, quæ tamen non usque videtur rem omnem conficere. Nam certe alia debent quædam latere, quæ non expediri possunt sola ista Atomorum compositione: generationes rerum fieri transpositionibus partium, additionibus & detractionibus, docent, quæ ex semine prodeunt. Sic plantas additione formari arbitrantur, cum parva seminis moles, quicquid invenit sibi simile, sibi conciliat, & fermentationis beneficio in suam commutat naturam. Quæ omnia dici quidem ita possunt, sed profecto nondum satis explicari. Omnes porro qualitates non nisi Atomorum quædam effluvia sunt Epicuro. Illud vero nescio quomodo fatuum est & profanum, omnia illa corpora produci ex fortuito quodam Atomorum motu, cum ubivis necessitatem summam videamus. Alterum Democriti principium est *Inane*, vel Vacuum, idque est, vel patens illud infinitum, vel dispersum, & quodammodo in rebus disseminatum. Vacuum admitti debere in natura existimant hujus hypotheseos assertores, quoniam motus corporum cessaret, si omnia plena corporibus essent. Probant iidem vacuum ex rarefactione & condensatione, de quibus *in Cap. de Vacuo* pluribus agemus. Principia itaque hujus Philosophiæ sunt infinitæ Atomi, & infinitum Inane. Atomi, secundum Epicureorum sententiam, compingi in unum corpus non possunt, nisi virtute illius Inanis infiniti.

Adversus has Epicureæ Philosophiæ hypotheses pereruditam Dissertationem 8
scripsit JOHANNES FRANCISCUS GRANDIS, ipsique hujus Philosophiæ propugnatori, Gassendo, inscripsit, inter *varias* ejus *Dissertatt. Philos. & Criticas*, Paris. A. 1658, *in 4to* editas, primo loco obviam. Atque primus is ostendit, infinitatem Atomorum & vacuitatis à Lucretio, non citra insignem paralogismum, constitui, & contra mentem Democriti, qui per infinitum illud ipsum Deum intellexerit, non vero, quemadmodum recentiores Epicurei, spatium aliquod inane, in quo moveri & compingi corpora naturalia possint, atque adeo majora corporum naturalium Systemata, sive Mundi. Tale vero infinitum Inane per ipsam rationem & naturam dari non posse, ex intimiore Philosophia illic disputat, & concipi tale quid non posse statuit, imo pugnare ejus conceptum cum mente ostendit. Multo minus hæc infinitas locum habebit, si & Atomorum infinitas accedat. Nam illa infinitas quomodo adæquabit infinitatem spatii, cumque utrobique principia sua sint & fines, quæ repugnant infinito, quomodo ista infinitas fingi aut concipi potest? Nullus itaque motus fieret, quoniam motus omnis terminos habet, tum à quo, tum ad quem. Principium vero hic ubi, vel in quo, ponendum est, si vacuum hoc & inane statuatur. Namque in ipso, ut plane nihilo, nulla causa esse potest, quæ moveat, atque ita illud Inane corpus esse deberet, in vacuo vero quies potius perpetua esset, quam motus. Nulla enim illic actio, nullus impulsus, atque ita iners & otiosa esset tota rerum natura. Inane enim, qua Inane, nec gravitatem habet, nec levitatem, neque sursum, neque deorsum importat, atque adeo ab omni locorum differentia alienum est: ac proinde motus, qui omnis localis est, causa existere nequit. Quod vero existimant illi, absque vacuo

motum nullum esse, ejus plane contrarium verum est. Nam, quando corpus loco movetur, illud proximum expellit; hoc rursum aliud protrudit, donec motu quodam circulari locus, à primo corpore derelictus, ab altero occupetur. Rem illam eleganter demonstrat Cartesius exemplis globorum, in orbem dispositorum, & explicatius, ad mentem Cartesii, proponit DAN. LIPSTORPIUS in *Speciminibus* Philosophiæ Cartesianæ. Quod attinet Vacuum, rebus interspersum, suis etiam difficultatibus laborat. Nam solent afferri hic quædam specimina, quibus suam sententiam stabilitum eunt Vacui propugnatores; de quibus inferius pluribus agemus; nam hic ista alieno loco proponentur; in ipsa autem Tractatione affectionum naturalium convenientius in medium adducentur. Ex rarefactione & condensatione iidem Vacui experimenta sumunt; quæ res majori difficultati subjacet. Oportet enim in rarefactione & condensatione attingere se particulas propius & rursus discedere; in ista vero recessione admittenda sunt quædam spatia, quæ non sint plena particulis istius corporis, quod dilatatur. Atque hodie machinam aliquam invenit ROBERTUS BOYLIUS, qua aërem pro lubitu rarefacere potest; atque adeo ad numerum, mensuram & proportionem, Sed de his inferius agemus. Quod infinitum illud inane attinet, hoc, uti diximus, impugnat Joh. Franciscus Grandis, atque à Democrito ait longe aliud quid denotatum fuisse, ipsum scil. Deum; qua ratione mentem æthercam illam & Spiritum, de quo adeo multa Platonici, per hoc intelligendum, asserit. Id multis Philosophorum testimoniis confirmat, ipsius præcipue Democriti, ex Clemente, juxta Eusebium *de præparatione Evangelica lib.* 13. Quocum eadem sensit Hippocrates, coætaneus Democriti. Ipsum Lucretium sibi contrarium adducit, qui ultra Atomos & Inane, tandem tertiam aliquam naturam, ipsius veritatis necessitate coactus, statuit, lib. 2. scribens:

Denique cælesti sumus omnes semine oriundi:
Omnibus ille idem pater est, unde alma liquentes
Humorum guttas mater cum Terra recepit.
Fœta parit latas segetes, arbustaque læta,
Et genus humanum, &c.

9 Atque ita Autor ille de hoc Inani Epicureo judicat; à quo tamen abire videtur HENRICUS MOHRUS, in *Enchiridio* suo *Metaphysico, part.* 1. *c.* 8. *num.* 3. *sive de rebus incorporeis succincta & luculenta Dissertatione*, qui quasi mediam sententiam amplectitur. Is scil. toto illo libro hoc agit, ut demonstret experimentis naturalibus, è tota rerum natura petitis, esse aliquid Extensum immobile, à mobili materia distinctum, non imaginarium quiddam, sed reale saltem, quod scil. non sit corpus, sed tamen reale aliquid & extensum, quod ille spiritualis naturæ vel divinæ etiam esse asserere non veretur, inque hunc suum sensum Democriti sententiam rapit, qui principia duo vera ac realia statuat, Atomos & Inane, reliqua vero omnia non res esse, sed apparentias tantum in sensibus nostris excitatas. Rursum ex Diogene Laërtio adducit locum, ubi Epicurus vacuum & locum vocat naturam intangibilem, vel, ut ille interpretatur,

pretatur, incorpoream; ideoque ſecundum Epicureorum ſenſum, per illud inane intelligit naturam aliquam ſpiritalem. Quæ tamen iſte ſecundum ſenſum interpretatur. Omnes enim principium illud alterum Epicureum non aliter, quam ſub ratione privationis alicujus, aut nihili, concipiunt, eſtque in eadem ſententia Lucretius, cujus manifeſta adduci poſſunt teſtimonia. Adducit quoque teſtimonium Pythagoræorum ex Ariſtotele, qui ſpatium tale vacuum deſcribunt, quod ex infinito eſt ſpiritu, totumque univerſum permeat, ſic, ut reſpirare mundus dicatur in hoc ſpatio. Verum, cum nec librum, nec caput, apud Ariſtotelem nominet, non habemus, quod de illo judicemus. Si ejus ſenſum ſequeremur, facile cum ceteris conciliare hanc doctrinam Epicuream poſſemus.

Pergit Joh. Franciſcus Grandis, atque, ultra tertiam hanc naturam, à Lucretio 10
conceſſam, quartam adhuc ab eodem concedi oſtendit contra Gaſſendum, qui iſta Lucretii loca, ſtudio, an caſu, in *Philoſophia* ſua *Epicurea* omiſit, *lib.* 3.

Quarta quoque his igitur quædam natura neceſſe eſt,
Attribuatur, ea eſt omnino nominis expers,
Qua neque mobilius quicquam, neque tenuius, exſtat.
Inde calor, motus, & venti cæca poteſtas
Accipit inde aër, inde omnia mobilitantur.

Quibus ex verbis patet, abſque natura aliqua impellente & movente nihil fieri in natura, quo tamen principio communis illa Epicurea Philoſophia deſtituitur, quæ præter Inane & Atomos nihil agnoſcit. Illas Atomos dicunt eſſe æternas & increatas, quas creatas tamen eſſe, ex conceſſa Atomorum figura probatum it Grandis. Harum Atomorum motus fortuitus eſſe ſtatuitur ab Epicureis, unde omnia proveniant corpora, eorumque viciſſitudines & alterationes. Sed nec fortuitus motus poteſt eſſe à ſe ipſo, aut ab Inani illo, ac, ſi eſſet, res ſtatas & definitas omnibus ſuis numeris perficere non poſſet. Atomos iſtas, non ſpecie, ſed figura duntaxat, poſitione, motu & pondere inter ſe differre ſtatuunt, quod rerum varietati & generationi explicandæ non ſufficere, recte ait Hamelius *de conſenſu veteris & novæ Philoſophiæ*, *lib.* 1. *c.* 8. Porro illa Atomorum ab Epicureis ſtatuta συμπάθεια, vel nihil dicit, vel aliquam Atomorum, ratione actionis & paſſionis, differentiam arguit, quod à diverſis eſſe principiis patet. JOANNES ALPHONSUS BORELLUS, in *libro ſuo de motu corporum*, cum in varias partes verſaſſet doctrinam de motu, ſuper particularum principiis fundatam, quo ſe vertat, neſcit, niſi ſtatuat, inter particulas inertes & materiales alias particulas vividas, ſpiritales, impellentes, & vi movendi præditas. Ideoque tandem omnibus iſtis, qui ex corpuſculari Philoſophia omnia ſe naturæ miracula explanata dare poſſe credunt, ad naturam aliquam ſuperiorem, principium ſpiritale, confugiendum eſt, ſine quo humano intellectui actiones naturæ concipere, impoſſibile plane eſt. Quod palmarium itidem argumentum eſt Johannis Franciſci Grandis, qui toto illo libro ſuo demonſtrare laborat, illum ab Epicureis confictum Atomorum motum per rerum naturam nullum eſſe poſſe. Primo enim, propter infinitatem & ſoliditatem Atomorum,

ab Epicureis ſtatutam, nullum poſſe eorum motum fieri aſſerit. Ex natura enim infinitatis & ſoliditatis Atomorum concurſionem nullam, nullum earum fluorem, nullum pondus, poſituram nullam, dari poſſe evincit, adeoque contra Epicureos non contemnendis rationibus, & quæ Mathematicam ſapiunt demonſtrationem, probat, ex ipſis eorum hypotheſibus ſequi immobilitatem potius Atomorum, quam mobilitatem. Ulterius illud, ex diſcuſſione ſpecierum motus, quas Atomis ſuis tribuunt Epicurei, elicitur. Alias deorſum moveri dicunt, & ad perpendiculum, alias per declinationem, alias ſurſum per motum impulſionis. Primus ille motus ratione ponderis eſt, alter per compulſum alterutrius Atomorum, & tertius quaſi inter illos medius. Ex iſtis motuum ſpeciebus varios iterum ſpecialiorum motuum modulos comminiſcuntur. Motui deorſum ſubjiciunt transpoſitionem, acceſſum, ablationem, inceſſum, detritionem. Atque iſta princeps motuum ſpecies eſt Epicuro, qua motum corporibus impertiri ſtatuit, & Lucretius hinc ait:

Quod vacuum per inane deorſum cuncta feruntur.

Motui ſurſum, qui à percuſſione fit, ſubjiciunt contrarium concurſum, receſſum, refluxum, ſive reflexionem, compulſionem, appoſitionem, permutationem, ſupraadjectionem. Ex utriusque hujus motus ſurſum & deorſum ſpeciebus fieri mundum autumant. Heracliti apud Laërtium ſimilitudinem ducunt à corpuſculis illis minimis, quæ in ſole obſervamus, ſurſum deorſum motis, quod puerile admodum ad rem illam confirmandam argumentum eſt. Tertio motui mixto & obliquo ſubjiciunt concretionem, condenſationem, Synodon Atomorum, complexionem, affixionem, colliſionem, coacervationem, cum ſc. caſu Atomi ſint compactæ in has, quas cernimus, formas. Cum vero plus aut minus ſpatiolorum intercipitur, oriuntur illæ qualitates Atomorum. Cum vero parum, & citra magnam inclinationem, coaleſcunt, hinc oritur poſitio & fixio; ſi major ſit inclinatio, tumores & configurationes oriuntur. Atque hunc declinationis motum omnium compoſitionum naturalium, ſive generationum, principium ſtatuit Epicurus. Lucretius perplexas atomos vocat. Contra totam hanc philoſophandi rationem elegantiſſime, &, ut puto, ſolidiſſime, diſputat Cic. *lib.* I. *de finibus*, qui locus, quoniam prolixior eſt, illic legi poteſt. Recte Cicero rem totam pueriliter fictam judicat, &, ſi verum fateri velimus, multum illis dogmatibus forte ſubtilitatis ineſt, parum veritatis. Et, quanquam tales Atomorum motus, minimarumque particularum fluxus dentur in rerum natura, (ut ſecundum principia Epicurea dari non poſſunt, dari autem poſſe in natura, ſeu mundo, jam conſtituto, nihil repugnat,) ex iſtis tamen Atomorum fluxibus & repercuſſionibus univerſum hoc conſtituere ineptum eſt, & nulla veri ſpecie demonſtrabile. Velim enim concipiat mihi aliquis iſtud Inane Epicureum infinitum, ſeu longitudinum, altitudinum & latitudinum, infinitatem quandam, quanquam nec ita loqui liceat, cum illæ quantitatum finitarum affectiones ſint, quem in illo finget mihi motum ſpontaneum Atomorum primo deorſum, cum in infinito iſto ſpatio nihil ſit, quod ſurſum & deorſum dici poſſit, ac termini iſti relativi ſint, ac modi rerum, ex ſitu, tantum reſpectu noſtri

noſtri, rebus impoſiti. Quomodo reflectent ac reſilient, cum quælibet Atomus ex ipſa doctrina Epicurea vi propria *non poſſit ſurſum ferri, ſurſumque meare*, quæ verba ſunt Lucretii? Quomodo itaque impellet retro, ſi vis nulla eſt ſurſum meandi. Illa enim ſurſum-motio fieri debet per impulſum rei, ſe non ſurſum ferentis; quæ quomodo inter ſe conſtare poſſint, demonſtrari nullatenus poteſt. Vim hujus ratiocinii eleganter ob oculos ponit Cicero *in lib. de fato*, qui locus legi præ ceteris meretur. 11

Magis ridicula eſt, quæ ex ipſis principiis deducitur, feralis rerum aliqua neceſſitas & fatum, cujus cauſa omnis in Atomis Epicuro ponitur. Hinc animi etiam eſſentiam & virtutes omnes compingit, & artes in homine, qua inſania temere majorem eſſe non dixerim. Triumphant tamen apud multos pernicioſa hæc dogmata, vana ſubtilitatis ſpecie imponentia hominum animis, quæ lubentes accipiunt novaturientes, & qui in parte gloriæ ponunt, divina omnia ſpecioſe in dubium vocare, immortalitatem animæ impugnare, dæmones pro ludibriis ſenſuum habere, quales ſententiarum rivuli ex Epicurea hac Camarina promanant. Et hæc tamen Philoſophia, ut evidentiſſimam, ſe jactat, quia ſenſibus ſuperſtructa eſt; cum tamen, ſi rem perpendamus, ex ipſis illis Epicuri principiis pateat, non tam in ſenſu, quam in vanis & quibusdam imaginariis hypotheſibus, eam Philoſophiam poſitam eſſe. Quando enim de natura Atomorum diſſerunt, nullas Atomis ſuis qualitates aſſignant; neque enim ignis ſcintillis, neque aquæ guttis, neque auræ bullis, &c. ſimiles ſunt; neque calidæ aut frigidæ, aut denſæ vel raræ, ſed omnes ejusdem ſpeciei: quod certe, ſi imaginarium non eſt, non video, quid ita vocandum ſit; & magis certe eſt, quam materiæ & formæ reliquorum Philoſophorum. Res certe ipſa inexplicabilis & abſurda eſt, quod & Hamelius *loco ſupra citato* ait.

Atque hæc pene ſunt iſtius Philoſophiæ dogmata, quæ tamen degeneraſſe à veteri iſta Democritea, etiam ego dixerim. Non enim usque adeo tota illa abſurda eſt, quin magnam obtineat vim in demonſtrandis affectionibus quibusdam naturalibus, quarum ratio ad ſenſum manifeſtius patet ex doctrina corpuſculari. Retinere itaque corpuſcularem hanc Philoſophiam poſſumus, & cum utilitate maxima in explicandis rebus, modo abſcindamus ſtultas illas & profanas Epicuri ſententias. Quomodo tractavit eam Gaſſendus in *Phyſicis* ſuis, ubi proponit quidem Epicuri ſententiam, ac, quæ defendi poſſunt, defendit, ſed ita, ut refutet Epicuri profana dogmata: *primo*, quod non detur alia natura incorporea, præter inane, (*Phyſices Sect.* 3. *memb.* 2. *lib.* 14. *c.* 3. & *ſect. I. lib.* 4. *c.* 34.) 2. quod infinitos mundos ſtatuat (*Sect. I. lib. I. c.* 2.) 3. quod mundus ſit æternus, (*ibid. lib.* 4. *c.* 5. & 6.) 4. quod Deum faciat naturæ corporeæ, nec curare res humanas ſtatuat, *ſect.* 1. *phyſices*, *lib.* 4. *c.* 2. 3. 4. 5. 6. 5. quod ex nihilo nihil fieri, vi etiam divina, neget, *ſect.* 1. *lib.* 3. *c.* 1. & *lib.* 4. *c.* 5. Si quis dogmata Epicuri in compendium contracta velit, legat *Syntagma Philoſophiæ Epicureæ*, à Gaſſendo ſcriptum. Nobis, ut dixi, utilis eſſe doctrina illa poteſt in explicationibus multis phænomenorum naturalium; nec tamen in Atomis, velut in principiis, conſiſtere poſſumus, cum & ipſa illa minima naturalia Elementa ſua habeant. Si enim e. g. in 12

 minu-

minutiſſimas partes aurum quis diſſolveret per artificium chymicum, minutiſſima tamen ejus particula adhuc compoſita erit, ex diverſis quibusdam principiis combinata. Similiter in minutiſſima lactis particula ſerum erit & coagulum. Atque ita certe in omnibus corporibus naturalibus minutiſſimis diverſitas quædam principiorum adhuc dari poterit, ut in ſimplicibus iſtis particulis minime ſubſiſtere poſſimus, ac pro veris principiis illas agnoſcere. Illas vero fingere ad ingenium Epicuri, meræ notionis res eſt, non naturæ.

13 Aſſumunt hodie, qui philoſophantur circa res naturales, è Democriti & Epicuri ſchola, particularum principia. Accepit ea etiam Carteſius, non tamen, ut unice ſuper his Philoſophiam ſuam fundaret; quanquam & in multis conveniat. Nemo tamen hanc doctrinam ſubtilius & plenius executus eſt illo, de cujus principiis ſingulari capite infra videbimus. Angli in experimentis ſuis ubique iſtam Atomorum doctrinam profitentur, quanquam incertum adhuc ſit, quæ ſtatuant principia, neque unum omnes ſentiant; ſed obſervant tamen hanc ſenſus in rationibus naturæ methodum, & φαινόμενα naturæ, qua poſſunt, perſpicuitate ob oculos ponere laborant. Sed ut hæc ſe belle habeant omnia, unico iſto deficiunt omnes, obſcuro iſto, incognito iſto, quorſum non penetrant Lyncei iſti oculi; ideale dico illud, formale illud, τὸ θεῖον, quod in natura eſt, quod ſupponendum tamen neceſſario. Nam in nudis particulis omnium rerum cauſas ſufficientes nunquam daturi ſumus; quod bene perſpexit Verulamius, ſagaciſſimus rerum naturalium ſcrutator, qui in particulis illis Philoſophiæ naturalis principia non poſuit, & præ illis Peripatetica potius amplecti voluit. Satis intelligens, qua erat mentis perſpicacitate, animum tamen ſaturari non poſſe his rationum quaſi nebulis quibusdam; quanquam & in vulgaribus illis non diſtinctas etiam præcipuorum notiones habemus. Interim tamen ſubtiliſſima utiliſſimaque illa eſt de corpuſculis doctrina, cui, velut naturæ cortici, inhærere tantiſper poſſumus, donec interiora rerum doceamur. Præ ceteris legi ſuper hoc argumento poſſunt, quæ ſingulari nuper libro propoſuit inſignis ille per ἐμπειρίαν Philoſophus ROBERTUS BOYLIUS, in *Exercitationibus ſuis de Athmo-Sphæris corporum conſiſtentium, deque mira ſubtilitate, determinata natura & inſigni vi effluviorum*, aliaque ejus viri ſcripta, quæ in manibus omnium verſantur. Is enim præ omnibus ita contemplationem experimentis junxit, illam ſuper his fundavit, hæc ex illa confirmavit, ut merito ſociorum ſuorum ANTESIGNANUS habeatur.

CAP. IV.
DE PRINCIPIIS SECTÆ STOICÆ PHYSICIS.

§. 1. *PHiloſophiæ Stoicorum Moralis Scriptores, Epictetus ejusque Commentatores, Arrianus & Simplicius, à Cl. Salmaſio, & M. Antoninus Imp., à Thoma Gatakero, inſigniter illuſtrati, Caſp. Scioppius, Ant. le Grand, Univerſæ autem illorum*

rum Philosophia, ac Naturalis inprimis, Justus Lipsius. 2. Philosophemata Stoicorum de rerum principiis (Deo ac Materia,) corporum mutationibus & motu, vacuo, mundo, ejusque ἐκπυρώσει. 3. De sole igneo, astris, igne, aëre, oceano, terra, ventis, mundo, ejusque interitu. 4. De homine Μικροκόσμῳ, meteoris, anima, intellectu tabula rasa simili, sensibus, voce, discrimine inter animas stultorum & sapientum posthumo, anima, quod ignea sit, in undis interitu (de quo Jac. Thomasius & Pet. Lasena scripsere,) sextoque sensu, titillatione scil. venerea (de qua idem Thomasius.) Pietas doctrina illorum de Deo commendatur.

STOICÆ *Philosophiæ* (r) nihil restat, nisi quæ ex Plutarcho, Stobæo, Seneca, Scriptoribus de vitis Philosophorum, ut lacera Hippolyti membra, in unum corpus colligimus. Plura tamen ejus Philosophiæ, quantum ad moralia spectant, restant, quæ supersunt in Epicteto, cujus *Enchiridion* optimis notis exposuit ARRIANUS, Græce Latineque editum Genevæ, A. 1594. *in octavo*, & Romæ à Luca Holstenio, nec non SIMPLICIUS, in quem, & Epictetum ipsum, extant uberrimi Commentarii Salmasiani. Idem Salmasius *Exercitationum de Philosophia Stoica, in Simplicium & Epictetum, partem alteram*, cum *Prolegomenis* uberrimis de manuductione ad eandem Philosophiam, affectam habuit, teste Crasso, in *Elogiis hominum literatorum, in Elogio Salmasii, Tomo 2. p. 211.* Extat & MARCI ANTONINI, Imperatoris, liber *de rebus suis*, (*τῶν εἰς ἑαυτόν*) ad se ipsum Græce scriptus, plenus morali doctrina Stoicorum, scriptum plane aureum, inque eum aureus plane *Commentarius* THOMÆ GATAKERI, Cantabr. A. 1652. in 4to excusus, quem ego promptuarium veteris doctrinæ moralis non immerito appellare possum, adeo diligenter sententias Antonini, è Stoicorum scriniis depromptas, cum ceteris Philosophis contulit, non quidem, ut longas de iis disputationes institueret, sed breviter tantum testimonia adduceret, quæ hunc fundum occupaturo mirifice prodesse possunt. Præmisit *Diss. de disciplina Stoica, cum ceteris Sectis collata*, & var. LL. in margine notavit. In eundem post Gatakerum & Mericum Casaubonum (cujus editio, cum Notis adjectis, *in 8vo* prodiit, Salmasius quoque *Commentarium* editurus erat, referente eodem Crasso, *loco citato*. Idem quoque, sub elogio Dan. Heinsii, *Tom. 2. p. 219.* eum de Stoica Philosophia scripsisse testatur, quem tamen librum non vidi. Scripsit & CASPARUS SCIOPPIUS *Elementa Philosophiæ Stoicæ Moralis*, exiguum libellum, qui editus est in 8vo A. 1606. Moguntiæ, de quo multa jactitaverat apud Patrem Paulum Servitam, ut habetur in *vita ejus*, à Fulgentio scripta *Editionis Gallicæ p. 193.* Sed is moralia tantum attingit, & Justi Lipsii est Epitomator. Legi etiam possunt, quæ circa doctrinam de affectibus scripsit, è mente Stoicorum, ANTONIUS LE GRAND, in libro Gallico: *l'Homme sans Passions* (*Homo absque affectibus.*) Sed ista, quoniam nostri fori non sunt, omittimus. Præ ceteris Philosophiam omnem Stoicam, ac totam Physio-

(r) Confer cum hoc præcedentis *Libri I, Caput IV. de Philosophia Stoica.*

Phyfiologiam, duobus libris complexus eft, *Manuductione* fc. *ad Stoicam Philofophiam*, & *Phyfiologia Stoica*, JUSTUS LIPSIUS, qui ordinata methodo ex Autoribus collegit omnia, atque in juftum fyftema compegit. Qui labor valde utilis eft ad hujus Sectæ dogmata, ortum eorum & progreffum, & quicquid eo pertinet, intelligendum.

2 Conveniunt vero dogmata Phyfica Stoicorum in quibusdam cum Platonis fententiis. *Duo* ftatuunt *principia*, *Deum* & *materiam*; utrumque mundum vocant, illum intelligibilem & incorporeum, hunc corporeum, illum caufam efficientem, hunc patientem. Illum naturam etiam vocant, & quidem potiffimum, quæ continet mundum omnem, eumque tuetur fumma ratione. Hunc Animam etiam mundi dicunt, mentem fapientiamque divinam corporibus omnibus immerfam. Solet & ipfe mundus Deus Stoicis vocari. Breviter: id ftatuerunt, Deum effe omnia, & in omnibus, unde & animam noftram *divinæ auræ particulam* vocarunt, quafi Dei, feu mundi intelligibilis, vel animæ hujus mundi (ea enim illis funt Synonyma) ἀποτομήν; quam ob caufam Voffius monet, Chriftianis non licere ea uti defcriptione Animæ rationalis, ut quæ principia hæc Stoica præfupponat. Alterum principium ftatuebant *materiam*, eamque æternam, quæ nec augeatur, nec minuatur, cujus fectio in infinitum fit, nec tamen ipfa infinita, fitque continua. Tertium quoque principium idearum eos agnoviffe, Lipfius negat, contra eos, qui id exiftimant. Cum enim Deum ponant, quid opus ideas ponere, quæ funt in Deo? Mutationes & alterationes corporum continuis converfionibus fieri exiftimant; ita ut primum Elementa vulgaria illa inter fe transmutentur; reliqua corpora mifta ajunt per generalem transmutationem Elementorum & corporum fieri. Converfio rerum vel æqualis eft, vel inæqualis, vel perpetua. Quare diftinctionem faciebant inter compofitionem, mifturam, temperamentum & confufionem, quas omnes fpecies fecundum certos gradus, ac materiarum naturas diftinguebant. De motu corporum eadem pene fentiebant, quæ Epicurei; primos motus faciebant, rectum & obliquum, unde reliqui generentur. Motus verfus centrum eft, quem illi omnibus corporibus, inprimis ponderofis, adfcribunt, levia etiam corpufcula ad fuum centrum properare ajebant; mundum in vacuo librari exiftimabant, animal effe ftatuebant, fenfu & ratione præditum. Mundum ab univerfo diftinguebant, univerfum enim effe cum vacuo infinitum putabant, totum fine vacuo mundum. Unde eorum effatum hoc à Plutarcho exagitatum eft, *univerfum corpus non effe.* Ideoque illi per univerfum intelligunt id, qvod inane vocant Epicurei. Epicurei quidem laxe & ubique rebus mixtum afferuere; Stoici vero reftrictius, in mundo nihil effe vacui, extra vero eum infinitum illud effe. Caufa illa ftatuendi hæc illis fuit, quod mundus in vacuum refolveretur per ἐκπύρωσιν, five conflagrationem. Imo & Pythagoras ipfe, tantum vacui effe extra mundum ajebat, ut refpirare cœlum poffit, effe enim ipfum igneum. Sed hæ forte rationes à Plutarcho non recte intellectæ funt, funt enim abfurdæ. Quod vero ἐκπύρωσιν illam attinet, fciendum eft, Stoicos magnam mundi æftatem & hyemem ftatuere; hanc

hanc fieri existimant per generale aliquod diluvium, illam per generalem aliquam mundi conflagrationem, quam causam Lipsius facit, quare universum illud infinitum vacuum extra mundum statuerent, ut scil. esset locus, quorsum concederent particulæ mundi, per conflagrationem resolutæ.

Solem faciunt præstantissimam ætheris partem, & mundanæ animæ ἡγεμονικὸν, 3
esse etiam igneum credunt, quoniam omnia, quæ ignis, præstat. Ignem autem duplicem statuunt: ignem artificialem, & inartificialem. Artificialem eum vocant, qui auget res & conservat, qualis in plantis est, & in animalibus, cujus generis solem esse existimant. Vide, quæ nos in *Dissertatione nostra de Sole igneo* diximus, ubi, ignem illum nihil, vel parum, differre ab ipso igne Elementari, probatum ivimus. Nec Stoicorum alia sententia videtur, quanquam aliqui eos ita interpretentur. Nam de astris ipsi fatentur, teste Laërtio, nutriri atque ali, solem quidem è magno mari, lunam ex aquis dulcibus. Sed ista somnia sunt, & judicia eorum, qui rerum Astronomicarum ignari sunt. Errorem hunc refutavimus in dicta Dissertatione. Aërem primo frigidum vocant Stoici, contra Aristotelem, qui calidum eum facit. Oceanum duplicem faciunt, priorem vocant ipsum rerum magnum originalem Oceanum, qui terram ab ortu ad occasum mediam dividit sub ipsa Zona torrida, sive æquatore: alterum, qui, ab illo ortus, eandem terræ partem mediam secat, ab Austro in Septentriones. Itaque, secundum illos, duplici hoc Oceano tota terra scinditur in partes quatuor, seu totidem insulas. Terram matrem vocant, inde generationem ajunt cœpisse, tanquam à centro, eam etiam animal faciunt. Seneca *quæstionum naturalium lib. 6. c. 14.* ventos animam terræ vocat. Hippocrates, *lib. de flatibus*, Spiritum lunæ fundamentum, & terræ vehiculum, vocat; an ad mentem Stoicorum, non facile patet. Suspicio etiam quædam est, alterum Orbem eis fuisse cognitum. Mundum, uti dixi, duplicem faciunt, quare aliquis æternus dicitur, aliquis corruptibilis; per alterum enim mundum, nihil aliud, quam ipsum Deum, intelligere videntur. Id vero notabile est, duplicem eos interitum corruptibilis mundi statuere, alterum per diluvium, alterum per ignem. Qua sententia sua convenire cum Oraculis Scripturæ videntur. Legi potest *Hier. Magii* liber, quem *de conflagratione mundi* conscripsit, quo omnes Gentilium sententias in hoc argumento collegit. Heraclitum quoque & Epicureos eandem fovere sententiam, demonstrat Lipsius *Physiologiæ Stoicæ, Dissertatione 23.*

Hominem μικρόκοσμον primi, quod sciam, fecerunt, quare non adeo exsi- 4
bilanda est ista doctrina à nonnullis, qui illam comparationem, ut futilem, rident. De Meteoris Seneca prolixe admodum egit, secundum Stoicorum mentem, qui ipse potius ea de re legatur. Animæ sedem in corde, vel in præcordiis, statuunt; animæ principem partem, intellectum, tabulæ rasæ adsimilant, quæ omnium formarum & characterum sit capax. Animam non in facultates, sed in partes, dividunt, quinque sensus principes quinque partes vocant. Visum vocant Spiritum, qui tendit à sede rationis ad oculos. Auditus est Spiritus, qui tendit ad aures; odoratus, qui ad

nares; gustus, qui ad linguam; tactus, qui ad superficies sensibiles rerum tendit. Sextam partem animæ constituunt in semine, septimam in voce, in qua etiam illi ideale & spiritale quid agnoscunt, quod format accentus, depressiones & elevationes, similesque figuras vocum, imo quod persuadet. Nulla enim fit persuasio, nisi talis character animi & affectuum imprimatur omnibus sermonis apicibus, mediante lingua, quæ eundum characterem sibi similem imprimat animo audientis, spiritusque animales eodem motu vellicet, qui fuit insitus isti, qui primum pronunciavit. Legi super hoc argumento potest CORDEMOY in libro, Gallica lingua scripto, *de la parole (de verbo.)* A marum disparem conditionem faciunt Quemadmodum enim Terentius: *Dii bo ! bomo bomini quid præstat?* ita illi, animam animæ præstare, sentiunt. Stultorum animas non esse perpetuas, credunt, & cum corpore interire, existimant. Plutarchus tamen aliter interpretatur eorum mentem; ille enim dicit, animas stultorum & timidorum durare quidem aliquantum temporis, sed vagari circa corpora, & ad occursum præstantium & fortium animarum pavescere, ac metuere, ne ab illis absorbeantur, vel in aërem evanescant, cum animæ hominum magnanimorum sua vi subsistant. Atque isto sapientes præ stultis gaudent privilegio, quod animas habeant validas, post mortem superstites, non quidem æternum, sed per magnas mundi ætates, & vel ad universi hujus usque interitum, si animæ ad istum sublimitatis gradum fuerint evectæ. Easdem animas, ut ut maxime sint sublimes, quoniam igneæ, secundum illos, sunt naturæ, aquis perire posse crediderunt. Unde nihil miserabilius Heroibus habitum fuit, quam si naufragio ipsis pereundum. Ideoque maluerunt, sub instans naufragii periculum, gladio perire, ut scil. cum sanguine exiret anima in auras, quam aquis suffocari. Qua de re integram vide *Disputat.* Clarissimi Viri, JACOBI THOMASII, *de morte in undis.* Sed ante illum scripserat, quod fortassis non advertit, PETRUS LASENA, Jureconsultus Neapolitanus, *de iis, qui aquis pereunt,* integrum librum, quem laudat Crassus *in Elogiis hominum literatorum, part. 1. p.* 233. Idem Thomasius *de Sensu sexto, Titillatione scil. venerea, integram Disputationem,* scripsit, quem Stoicis etiam statui, supra diximus. Quod doctrinam de Deo attinet, si abstrahas inde istam eorum sententiam, qua materiæ immersum illum statuunt, inter Gentiles nemo pie magis de Deo sensit, quod testari multa loca apud Senecam possunt. Mortalitas & interitus animarum hodieque à Socinianis statuitur, qua parte si rectiora scripsissent, nulla inter gentiles Philosophiæ Secta speciosior futura fuisset.

CAP. IX.
DE PRINCIPIIS PYRRHONIORUM ET SCEPTICORUM PHYSICIS.

§. 1. *Scepticismum Scriptis propugnavit Sex. Empiricus, impugnarunt vero Nic. Cabasilas & Cl. Ptolomæus. Sceptici fuere Lucianus & Academici, Socrates vero tantum εἰρωνικῶς. Origo hujus sectæ fuit inanis jactantia, Oratoresque illi*

illi inprimis addicti. Absolvuntur à Scepticismo, qui scientiarum imperfectionem & ineptias detexerunt, Henr. Corn. Agrippa, Nic. Cusanus, Franc. Sanchez. 2. *Absolvuntur etiam Ren. Cartesius, Societas Regia Anglicana, aliique Moderni, dubitationem de rebus omnibus professi philosophicam, de cujus, à Josepho Glanvil etiam defensa, necessitate disseritur.* 3. *Scepticismus antiquus via fuit ad Atheismum, nec Philosophia, sed Sophistica, ipsos sensus absurde ejurans. Thom. Hobbesius ab illo haud immunis.* 4. *Argumenta Scepticorum pro rerum omnium incertitudine, & contra demonstrationem, causas ac motum.* 5. *Sensuum παροράματα certitudini rerum non obesse, ostenditur, & Mar. Mersenni* Tr. de veritate scientiarum *commendatur.*

PRocedimus ad *Philosophiam* SCEPTICAM (s) veterum, cujus principia adhuc supersunt in SEXTO EMPIRICO, cujus tres elegantissimi & acutissimi extant libelli, quibus omnia Philosophorum placita in dubium vocantur, & nihil omnino certi in rebus relinquitur. Ejus Opera Græce Latineque edita sunt Paris. A. 1601. & Genevæ A. 1621. ab Henrico Stephano. STOBÆUS quoque è veteribus Philosophis ea, quæ huc spectant, collegit. Contra illos extant veterum nonnullorum Patrum Declamationes, ut testatur Lambecius *Commentariorum de Bibliotheca Vindobonensi, lib.* 5. *p.* 212. *Cod.* 267. ubi de MSS. Græcis agit. Reperitur in Bibliotheca illa NICOLAI CABASILÆ, Archi-Episcopi Thessalonicensis, Dissertatio de *κριτηρίῳ Veritatis*, sive de facultate & instrumento judicandi, quid sit verum, contra Pyrrhonem, Scepticorum Principem. Est & Claudii Ptolomæi peculiaris Tractatus περὶ κριτηρίου καὶ ἡγεμονικοῦ, *de judicandi facultate & animi principatu*, ab Ismaële Bullialdo Græce & Latine editus, Parisiis, apud Cramoysios, *in 4to*, anno 1663. qui liber pene Titulo priori isti respondet. Sed quia neutrum vidi librum, quid de iis pronunciari debeat, non liquet. In eodem illo *Codice MSto* extat ejusdem Cabasilæ *solutio argumentorum quinque contra Rhetoricam, sive artem dicendi*, quæ à Scepticis proponuntur. Fuit & LUCIANUS istæ Sectæ addictus. Accedunt etiam pene eorum dogmatibus Academici, quanquam nonnulli existiment, Socratem, Academicorum principem, cum scientiæ certitudinem à se amoveret, per ironiam tantum hoc fecisse, & scientiam dissimulando simulasse, renunciando scil. iis, quæ manifesto sciebat, ut eo modo, quæ nesciebat, scire etiam putaretur. Hanc ego Sectam à vanitate & jactantia originem sumsisse crediderim, & notat Verulamius, *lib.* 5. *de augmentis scientiarum, cap.* 2. eos, qui eloquentia floruerunt, hanc fere Sectam sibi sumsisse, ut in utramque partem copiose disserendo gloriam assequerentur. Unde à via illa recta, per quam ad veritatem pergere debuissent, tanquam ad deambulationes quasdam amœnas, animi causa institutas, deflexum sit. Cujus commatis etiam illa sunt, quæ HENR. CORNELIUS AGRIPPA *de Vanitate scientiarum*, libro docto & laborioso, scripsit, quem ad Scepticos eam ob causam non retulerim, cum declamationis atque ostentationis 1

(Bb) 2

(s) De Scriptis, & illorum Philosophia, conferatur præcedentis *Libri I. Caput VI.*

tationis gratia liber ille ſcriptus tantum videatur, atque ut vitia doctorum & imperfectionem ſcientiarum oſtendat, quod ipſe non diffitetur Agrippa. Neque etiam in recentiore Academia, quam Cicero amplexus eſt, illa incertitudo ſcientiarum pro univerſali, atque adeo ſolida & vera, habita fuit, & eo quidem ſenſu non improbandus eſt conatus illorum, qui, ad oſtendendam ſcientiarum imperfectionem, ſimilia quædam ſcripſere. Qui enim imperfectas dicunt ſcientias, non ideo ſtatim negant illas, ſed admonent homines de ulteriori indagatione. Extat Nicol. Cusani, Cardinalis, doctiſſimus *de docta ignorantia* liber, qui inter cetera ejus Opera, junctim edita, reperitur, quo imperfectionem humanæ ſapientiæ, præ divina & occulta illa, demonſtrare laborat. Extat & Francisci Sanchez *Tractatus de eo, quod nihil ſcitur*, quo Scholaſticorum ineptias exagitare voluit.

2 Similiter & Scepticis accenſendi non ſunt, qui ideo dogmaticam veterum Philoſophiam rejiciunt, quod ipſi nolint admittere, niſi quæ ſua experientia habeant comprobata. Scripſit Josephus Glanvil Anglica lingua *σκέψιν ſcientificam*, Londini A. 1665. *in 4to* excuſam, qua omnem doctrinam dogmaticam impugnat, eamque vanam eſſe & ignorantiæ matrem, oſtendit. Idem & conſilium Societatis Regiæ Anglicæ, nulla principia Phyſica agnoſcentis, niſi quæ experientia comprobavit; quod vel Symbolo illo ſuo: *Nullius in verba*, oſtendit. Idem Carteſius propoſitum habuit, quam ob cauſam hæc ejus poſtulata ſunt: omnia præjudicia exuenda eſſe, de omnibus aliquando dubitandum, quæ ejus aſſertiones inviſæ multis fuerint Theologis, præcipue, qui Regulam iſtam: de omnibus dubitandum, ut impietatis plenam, incuſarunt. Sed fruſtra quidem illi contra Carteſium eo pugnant, quod ſenſum ejus non recte capiant, vel capere nolint. Neque enim dubitat Carteſius, aut dubitari vult de omnibus, ut ſit in dubitatione iſta perſiſtendum, ſed ut ſciat, & certas concluſiones demonſtret. Nulla enim ſcientia certa eſt, niſi dubitatio præceſſerit, quæ animum in utramque partem verſat, usque dum ad certas concluſiones feratur. Quare, cum vult probare exiſtentiam Dei Carteſius, primum dubitat de Deo. Neque enim rationes & argumenta ejus exiſtentiæ invenientur, niſi tollamus illa, quæ dubiam faciunt ſententiam; illa autem quomodo tolli poſſunt, niſi iſta dubitatio animo concipiatur? quod certe faciendum eſt omnibus illis, velint, nolint, qui contra Atheos diſputant. Cum enim eorum argumenta refutaturi ſunt, animo illa habere debent præmeditata. Dum igitur cogitat iſta animus, nihil determinat, ſeu dubitat, usque dum per collationes rationum certam concluſionem eliciat. Idem fatum habuit Societas Regia Anglica, non ſemel à Theologis impugnata, quod crederent, iſta accuratiore rerum naturalium indagine detrahi aliquid myſteriis divinis, aut dubitationibus iſtis, atque incertis principiis, aliqua etiam in Theologiam derivari, quo certe falſi fuere homines, doctrinam omnem non niſi ſancta quadam ſimplicitate metientes. Eos tamen, ut ad ſaniorem mentem reduceret, idem Jos. Glanvil librum ſingularem ſcripſit Titulo *Philoſophia piæ*, (Lond. 1671. *in 8vo*,) quo oſtendit, non adverſari religioni novam iſtam Philoſophiam Experimentalem. Sed de iſtis dubitationibus *capite primo* etiam dixi.

Sce-

Scepticorum veterum Philosophia longe fuit alia, & revera Atheismum pro scopo habuit. Ii enim omnium, tam naturalium, quam moralium rerum incertitudinem professi, quid aliud animo volvere potuerunt, quam omnis religionis & virtutis contemtum, quæ perniciosissima dogmata etiam hoc tempore in multorum animis hærent, qui, sub specioso libertatis cujusdam in philosophando titulo, omnia divina humanaque pervertunt. Ex professo tamen, nemo est, qui Philosophiam Scepticam profiteatur. Si modo Philosophia vocanda est, quæ potius est opinio aliqua inconstans, nata ab hominibus vagis, vanis ac malitiosis. Aliqua certe ex illis principia assumsisse videtur Hobbesius, de quibus nunc prolixius agendi locus non est. Si dogmata eorum excutere velimus, omnia Sophismatibus plena inveniemus, quibus animis imbecillis imponunt. Quæ major potest esse dementia, quam ipsos sensus suos ejurare? Omnes enim sensuum perceptiones calumniabantur, unde & scientias simul evellebant, quæ ab iis pendent, cum debuissent potius sensuum defectus corrigere, qui oriuntur, vel ex erroribus mentis, vel contumacia, vel pravis demonstrationibus & modis ratiocinandi, ex perceptione sensuum perperam institutis. 3

Rationes, quæ Scepticos movebant, ut nihil certi in rebus esse crederent, eæ præcipue erant, quod multæ essent ambiguitates in cognitione rerum, quarum decem faciebant genera. Primum illis erat magna illa sensuum diversitas in animalibus, tum qua voluptatem, tum qua dolorem, quodque non habeant æqualem omnium apprehensionem, quod impedimentum adferat consensui nostro, quem vel huic, vel alteri parti, applicamus. Homines aliqua in deliciis habent, quæ animalia aversantur; cicuta in alimentum cedit pecori, venenum est homini. Secundum genus ambiguitatis illis petitur à diversitate naturarum in homine, pro variis ejus complexionibus; unde, quod alii nocet, alii commodat; ideoque & in eo se consentire sensus judicio non posse existimant. Tertium genus illis ducitur à differentia Organorum sensoriorum. Quibusdam dulce est, quod aliis amarum, bene olet quibusdam, qvod aliis male; alii ex hoc loco melius vident, quam ex illo. Quartum genus ducitur illis à vicissitudine affectuum humanorum, qui mutantur secundum ætates, conditiones, statum sanum vel morbidum. Quintum genus illis petitur à legum & consuetudinum diversitate, secundum persuasiones fabulosas, aut Philosophorum quorundam authoritates, quod principium se ad moralia præcipue extendit, honestum & inhonestum, summumque Bonum, de quibus sunt variis nationibus variæ sententiæ; quod principium utinam nec hodie multorum animos insideret. Insidet saltem magna parte illos, qui præclaram illam Hobbesii Moralem & Civilem Philosophiam profitentur. Sextum genus est quibusdam à diversitate, quæ est inter objecta & media sensuum, unde iterum incertitudo. Ita aër, vel crassus, vel tenebrosus, vel subtilis, vel luminosus, vel calidus, vel frigidus, mutat & colores & odores. Septimum genus pertinet ad diversitatem locorum & situum, quam habent objecta, eorum approximationem & elongationem, quæ faciunt apparere res vel nimis grandes, vel nimis parvas, jam quadratas, jam rotundas, jam rectas & obliquas. Unde illi colli- 4

gunt, nihil etiam accurate de illis sensu judicari posse. Octavum genus illis desumitur à diversa quantitate & qualitate omnium rerum vel in defectu, vel in excessu, consideratarum, unde variæ ejus sunt operationes. Nonum genus petitur ab iis rebus, quæ accidunt contra ordinarium naturæ cursum, ut prodigia & monstra. Unde ea dubitatio suboriri possit, annon potius eo modo se res habere debeant, non vero modo communi, quia illud, quod perfectum est, non adeo commune est, quam quod imperfectum. Decimum genus illis à relationibus rerum sumitur, quæ, quoniam sint in rerum natura variæ ac pene infinitæ, impediant veram rerum apprehensionem, adeo, ut qualitates illæ, quæ attribuuntur rebus, nonnisi comparate tales sint, & saltem in modo aliquo relationis subsistant, ipsæ vero nihil Essentiale & Substantiale habeant, quæ eorum dubitatio aliquid etiam ex vero habet. In vulgari enim Philosophia quæ de formis & qualitatibus rerum referuntur, parum realitatis habent, ac multa inter illas nonnisi modi aliqui existendi sunt, aut termini relativi, qui nullam in nobis scientiam fundamentalem, præter conceptum illum notionalem, gignunt, de quibus prolixe videatur Rob. Boylius in *libro* suo *de origine formarum.* Hæc pene generalia illorum sunt dubia circa rerum apprehensiones, unde certe nihil sciri posse colligunt. Quibus accedunt etiam istæ perpetuæ Philosophorum discordiæ in quæstionibus & sententiis, pro quibus tamen illi suo seculo acerrime pugnabant, quæque interdum ab omnibus excipiebantur, quasi extra omnem controversiam positæ, ut: Doctrina de motu solis, terræ, mundi æternitas, & similia. Multas præterea formant ambiguitates in progressu quæstionum ac sententiarum ab una ad aliam, quarum non sit finis, cum incertum probetur per æque incertum, ac omnia se invicem sustineant, quorum uno negato, vel in dubium vocato, collabantur omnia. Omnia præterea Axiomata dogmatica in dubium vocant, ut adeo nullam conclusioni & demonstrationi firmitatem concedant. In isto vero rerum circulo & rationum reciprocatione, quarum tamen nulla certa sit, non sibi, quod pectus saturet, invenire videntur, ipsam illam adeo decantatam demonstrationem, ejusque necessitatem, non agnoscunt. Nam dicunt: Demonstratio fit de rebus demonstratis ad demonstrandam, quod si illa fiat de rebus demonstratis, una demonstratio opus habet alia, atque ita progressus erit ad infinitum; sed si demonstratio fiat de rebus ad demonstrandum, atque inter illas unum vel plura inveniantur, quæ repugnant primis, demonstratio nulla tota erit. Denique dicunt: qui vult comprehendere demonstrationem, necessarium illi esse, ut possit judicare & scire, quid sit judicium. Et ut sciatur, quid sit judicium, scire debet, quid sit demonstratio, eaque comprehendi, ita ut unum se referens ad aliud, alterumque se ipsum non comprehendat, ideoque nulla sit demonstratio. Amplius dicunt, quod non possimus comprehendere res sensibiles per sensibiles, quoniam illæ æqualiter subjectæ sunt sensui, neque intelligibiles per intelligibiles, quoniam illæ æqualiter subjectæ sunt intellectui, quodque h. m. non possit discerni verum à falso. Abolent porro etiam causas argutantes, quod si causa existentiam habeat, effectus quoque causæ habeat suam essentiam, vel ante vel post generationem aut corruptionem,

nem, vel durante illa, quoque res ex eo, sive causa sit, s. effectus, non plus realitatis acquirat, ideoque nullam causam, neque effectum. Motum rebus inesse negant, quoniam, si esset, necesse esset rem motam se movere in loco, in quo est, vel in illo, in quo non est: utrumque vero esse impossibile, quoniam res nulla simul possit moveri & quiescere in loco, ubi est, quoniam esse in loco est illic subsistere & commorari. Quod itaque non moveatur, vel in loco, ubi sit, vel in loco, ubi non sit, atque ita nullus sit motus.

Sed non opus est omnia ista Sophismata diligentius inquirere, quæ facili nego- 5
tio refutantur. Quod enim *παροράματα* sensuum attinet, non ea sunt tanti, ut propterea sensus omnes sint ejurandi, quandoquidem errores facile ad regulas revocari possunt, ut fieri solet ab iis, qui circa disciplinas, sensibus certis dicatas, versantur. Qui visus naturam explicant, abunde errores oculorum demonstrant, ut ab illis nihil falsi metuendum sit. Quæ circa sonos versatur disciplina, proponit etiam & emendat circa illum sensum errata. Similiter & in reliquis sensibus, si accedat ratiocinatio, non est metus, cuiquam facile ab erroribus illis imponi. Legatur Marinus Mersennus in Tractatu, Gallice scripto *de veritate Scientiarum*, ubi prolixe Sophismata ista refutat.

CAP. X.

DE SECTÆ JONICÆ PRINCIPIIS, CUJUS AUTOR THALES MILESIUS.

§. I. *Aquam omnium rerum principium esse, statuere Thales ac Jonici, & ante istos, uti quibusdam placet, Poëtæ ac Ægyptii, quibus Nilus, terram fœcundans, hujus sententiæ præbuisse fertur occasionem. Fœcunditas Ægypti non à sola Nili aqua, sed particulis nitrosis, isti mixtis, derivanda. Rabbinorum Commentum de aqua masculina & fœminina, guttaque masculinæ, Nilum fœcundante, è Chambræi Relatione de Nubeculis, Nilo incubantibus, illustratur. Oculis Tauri (Nubecula) in Insula S. Helenæ Tempestatis Prodromus. 2. Argumenta Thaletis pro sua de Aqua, unico rerum omnium principio, sententia. Istam solam non sufficere, monetur. Resuscitarunt nostris temporibus eandem opinionem Joh. Bapt. Helmontius, falso de Chymarico suo liquore* Alcahest, *omnia in aquam insipidam reducente, gloriatus. 3. Bernh. Palissy (contra quem pro alio præter aquam principio κατ' ἄνθρωπον disputatur,) nec non Rob. Boylius & Nic. Steno, primam gemmarum metallorumque substantiam liquidam esse statuentes. 4. In Scrutinio principiorum naturæ Pythagoræi & Platonici intellectum, Aristotelici & Epicurei phantasiam, Thales autem aquam, Anaximenes aërem, & Heraclitus ignem, principium constituentes unicum, sensum ducem sunt secuti. De singulis judicium Autoris additur.*

THA-

1 THALES MILESIUS, Jonicæ Sectæ Coryphæus, *Aquam* rerum principium (t) statuit, Deum autem esse eam mentem, quæ ex aquis cuncta fingeret, ut ait Cic. *lib. I. de natura Deorum c. 25.* Thaletem postea sequuti sunt HIPPON & HIPPIAS, simulque dixerunt, mundum fuisse à Deo conditum non ex nihilo, sed ex illa materia, informi quidem, sed æterna. Quod etiam Mosi tribuere videtur Marsilius Ficinus. Cur vero Thales materiam universi dixerit aquam, rationem affert Aristoteles *lib. I. Metaph. c. 3.* quia nutrimentum omnium videtur humidum, atque *ideo* (inquit) *quidam existimant, Veteres Theologos ita sensisse, qui Oceanum & Thetyn generationis parentes esse cecinerunt, Deos quoque per aquam jurare solitos.* Johannes Picus, hanc opinionem ortum ab Ægyptiis habuisse, existimat, dum ex Nilo inundante fœcunditatem augurabantur. Proinde neque Hebræos, neque Thaletem, hujus fuisse sententiæ Autores primos. Quoniam enim Ægyptii, statis anni temporibus, Nilum terram inundare videbant, ex ista vero inundatione proveniebant ex terra omnia, atque generabantur, ideo aquam hanc principium rerum crediderunt. Sed tamen ejus rei non sunt adeo certa documenta, neque à veteribus quicquam traditum est de hac Ægyptiorum doctrina. Non poterant certe ex eo magis illud conjicere, quam è pluviis ceteræ gentes, quarum beneficio propagantur omnia vegetabilia. Sed non ab sola tamen aqua generationem istam fieri, facile quidem ipsi potuissent deprehendere, si rem accuratius intueri voluissent. Illa enim fœcunditas agri Ægyptiaci, non ab aqua sola est, sed à quibusdam particulis nitrosis, aquæ isti mistis; unde observatum est hodie, fœcunditatem illam nitro potius deberi, quam ipsi aquæ. Elegans illud est, nec adeo absque fundamento, Cabalistarum commentum, qui duplicem faciunt aquam, masculinam & fœmininam. Fœmininas vocant aquas inferiores, masculinas superiores, quo nomine pluviam & rorem, appellant. Quam ob causam *Baad Tobh. Haavez fol. 28. Colum. 4.* citante Wagenseilio *in Comment. in Sotam p.* 308. problema illud instituit, unde Nilo ista fœcunditas, cum sit saltem aliqua fœminina, non masculina, atque respondet ex Rabbinis suis, Deum annis singulis, circa solstitium, M. Junio, dejicere guttam unam pilæ magnitudine ex aquis masculinis in medium Nilum, quæ gutta ita se habeat ad Nilum, ut fermentum ad massam, unde omnes aquæ Nili efficiantur masculæ, quam guttam annuam Abrahamum precibus à Deo impetrasse existimant. Quod commentum quanquam lepidum sit, & pro more istius gentis confictum videatur, non frustra tamen conficta est illa aquarum masculinarum & fœminarum, superiorum & inferiorum, distinctio. Ab aquis enim pluvialibus, particulis salinis imprægnatis, existit illa fœcunditas. Quod vero Rabbini somniant de gutta aquæ masculæ, singulis annis, solstitii tempore Nilo immissa, etiam id commentum ali-

(t) Historiam & Examen Sententiæ de Aqua rerum omnium Principio nov-antiquæ invenies etiam in Ad. Rechenbergii *Philosophemate, an Aqua tantum sit omnium Corporum Materia & Principium primum?* Lipsiæ anno 1676. *in 4to* edito, & in Morhofii ipsius *Epist. de Transmut. Metallorum p.* 12-28.

aliquid ex vero habere videtur, si vera sunt, quæ observat DE LA CHAMBRE *in libro* suo, Gallice scripto *de Incremento Nili.* Eo scil. anni tempore, quo inundationes fiunt, quod in solstitium incidit, aliquibus locis observatas fuisse nubeculas aliquas, incubantes Nilo, quibus ille causam illam effervescentiæ in Nilo adscribit. Et notum est, unius in nubeculæ exiguæ spatium spiritosæ materiæ vim magnam concentrari posse, ut patet ex ea nubecula, quam *Oculum Tauri* vocant nautæ, quæ in summo fastigio montis, quem à planitie Taffel-Berg vocant, in Insula Helenæ, primum exhibere se solet sereno cœlo, Oculi Taurini magnitudine vel figura, ad cujus conspectum trepidant statim nautæ, velut ad signum furiosissimæ tempestatis, quam *Orcan* solent appellare. Esset itaque ista nubecula velut fermentum aliquod aëris, quemadmodum nubeculæ circa Nilum ejus aquæ fermentum esse videntur. Sed ista obiter.

Undecunque ergo prodierit hæc doctrina, Thales tamen eam sententiam inter 2
Philosophos primus propagavit, cujus amplectendæ rationes forte illas habuit, quia rerum generationes fiunt in humido, ac alimenta sunt ab humido. Quas rationes prolixe adducit & exponit Verulamius in *fabula* sua *de Cupidine*, qua Parmenidis, Thaletis & Democriti dogmata examinat. Junxerat vero Thales aquæ mentem, quæ ex aqua fecerat omnia. Sed quomodo omnia ex aqua fiant, secundum ejus mentem, non est adeo manifestum. Nam oportuit, ut mens ex illa aqua secerneret omnes substantias, ad hujus mundi constructionem. Non enim quicquam ex nihilo fieri putavit, neque transmutationem ex materia statuit, quam ante Platonem nemo sententiam amplexus est. Qua ratione itaque sola aqua possit esse principium corporum mistorum, non satis patet. Repugnare enim naturæ mistionis videtur simplicitas, at mistio omnis diversa principia præsupponit. Crassior itaque hæc & ad rudes sensus excogitata Philosophia videtur, quam tamen nostro tempore resuscitarunt nonnulli è Chymicorum ordine, J. Bapt. Helmontius præ ceteris, qui, in libris suis Medicis & Physicis, doctrinam illam de aqua, omnium rerum principio, tam rationibus philosophicis, quam ex Experimentali Philosophia petitis, confirmare laborat. Rationes vero ejus & experimenta incerta admodum sunt; nam quod de salice affert, nihil plane probat. Liquor autem ille primævus, quem *Alcahest* vocat, per quem omnes res materiales in aquam insipidam reduci possint, tantis laudibus apud illum decantatus, quoniam nemini mortalium, qui cognitus quidem sit, fuit ostensus, imo ne ipsi quidem filio, Franc. Mercurio Helmontio, uti ab ipso in Anglia accepi, unquam visus, nihil probare certi potuit. Ne quid dicam de Helmontio, sibi ipsi contrario, qui fæces è corporibus remanere aliquo in loco dicit, alibi omnem substantiam in aquam abire pronunciat. De eo prolixius egi in *Dissertatione mea de Metallorum transmutatione*. Veterum Scholæ Chymicæ inauditus ille liquor fuit, primumque à Paracelso, Chymico novitio, ac prioribus longe inferiori, memoratus, &, si rem ipsam considéres, repugnare omnino rerum naturæ videtur. Accedo certe illorum sententiæ, qui hoc Sophisma putant Medicum, quo novæ suæ doctrinæ, & gratiam aliquam, conciliare

ciliare voluerit, tam Paracelſus, quam Helmontius, longe iſto ſpecioſior in aſtruendis Liquoris ſui Alcaheſtici dotibus. Me quidem judice, diſtinctæ ſunt liquidarum & conſiſtentium rerum naturæ, ac, licet hæ nonnunquam per illas vinculis, quibus cohærent, exſolvantur, ut diſſipatæ oculorum aciem effugiant, nunquam tamen inter ſe commutantur, nec ab illis principia & originem trahunt.

3 BERNH. PALISSY Gallus, figulus illiteratus, ſed ingenioſus tamen, patria lingua libros conſcripſit *de natura fontium*, *metallis*, *gemmis*, ubi ex aquis omnia vult produci, aquas tamen duas ſtatuit, alteram materialem, alteram congelantem. Quæ ſi quis recte perpendat, diverſitatem hinc principiorum agnoſcet. Quando enim duplicis generis aquas facit, neceſſe eſt, alteram illam aquam diverſum quid eſſe à priori, atque adeo non ratione aquæ, ſed ratione alterius cujusdam principii, differre à priori. Aqua enim, per ſe conſiderata, elementum eſt, ſimpliciſque naturæ. Ergo vel non eſt propria hæc locutio, ſi aqua ſtatuitur primum omnium rerum principium, vel involvuntur ſub aqua iſta diverſa principia, quæ expedita tamen atque inter ſe diſtincta haberi oportebat. Non repugnabo, ſi quis aquam vehiculum omnium miſtorum corporum ſtatuat, & quaſi gluten aliquod, mediumque, quo uniuntur miſcibilia. Sed ex ea ſola fieri aliquid poſſe, non credo: fiet enim ex illa vel per transmutationem materiæ, quæ ſi concederetur, quæreret alius, in quo principium commutationis conſiſteret? neque enim per ſe materia aquæ in materiam alteram abit. Si confugiant ad aliam particularum diſpoſitionem, quæram ulterius, unde iſta diſpoſitio variata? Atomi enim & minutiſſimæ particulæ corporis ſimplicis & ſingularis omnes ſibi ſunt ſimiles; ergo aliud quid accedere debet ad aliam materiam producendam. Qui nuper *de Gemmis* libellum edidit *Robertus Boylius*, gemmarum ſubſtantiam primam liquidam eſſe ſtatuit. De cryſtallis, metallis idem ſtatuit ſubtiliſſimus *Nicol. Steno* in *Prodromo libri ſui de ſolido, intra ſolidum naturaliter contento*, cujus ego ſententiam in citata Diſſertatione mea prolixius impugno, *à p.* 17. *ad* 20. quæ huc transſcribere nolo.

4 Quemadmodum aquam Thales omnium rerum principium, ita *aërem* ANAXIMENES (u) delegit, eadem, qua ille, ratione ductus. Nam & ipſe principium ſubſtantiarum unicum ſtatuere voluit, quod eo certius eſſe putavit, quo illud univerſalius eſt, latiusque ſe extendit. Subtilius illud quidem principium Thaletis, ſed quod æque ſenſum habet pro fundamento, atque adeo certiorem viam eligere voluit præ imaginaria illa ceterorum. Scil. ita cum iſtis variantibus Philoſophorum principiis comparatum eſt, quemadmodum pro varietate facultatum illarum in homine, quæ perci-

(u) De Anaximene, ejusque Philoſophia, Diſſ. ni fallor, peculiari, Jenæ edita, fuſe diſſeruit celeberrimus Philoſophus pariter atque Theologus, Joh. Andr Schmidius. Heracliti Dogmata Phyſica proponunt, & eleganter illuſtrant Gottfr. Olearii, L. Gr. Prof. Lipſ. Diſſertt. duæ, altera *de Principio rerum Naturalium ex mente Heracliti*, anno 1697. altera vero *de Rerum Naturalium Geneſi, ex mente ejusdem*, anno 1702. Lipſiæ publicata.

percipiunt rerum naturam, habemus in nobis intelligentiam, habemus phantasiam, habemus denique sensum. Qui principia naturæ ex fonte intellectus deducunt, ad causas æternas, invariabiles, animum intendunt, nec tam in internis rerum causis, quam in externis, contemplationes figunt, quorum ex ordine sunt Pythagoræi & Platonici. Alter ille ordo, qui phantasiam ducem sequitur, quasi medius inter illos est, qui intellectum, & qui sensum sequuntur. Cum enim vident, esse in natura subtiliora quædam principia, quam ut in sensus incurrant, ideo ad notiones aliquas generales, confugiunt, materiam sc. & formam, quæ demonstrari in natura nequeunt, concipi autem animo possunt, vel ad minutas aliquas & insensiles particulas, earumque figuras & motus, quæ æque sensu quidem non possunt percipi, nisi per longinquas aliquas conclusiones & consequentias, magis tamen ipsi fundare in re ipsa principia sua cupiunt, quam ii, qui generales istas materiæ & formarum notiones sequuntur, quibus pene nihil aliud dicitur, quam prædicamentis Logicis, quæ per se nihil realitatis habent, sed velut indices quidam sunt, & rerum receptacula. Pari modo in forma & materia nihil aliud est, quam generalis quidam conceptus, qui fundamentum quidem in natura habet, nihil vero demonstrat, neque scientiam aliquam in nobis gignit. Nihil enim aliud iis vocibus innuitur, quam esse aliquod in natura principium passivum, quod vocatur materia, & activum, quod vocatur forma; qualia vero ista sint, aut quo nomine vocentur, quomodo se habeant ad se invicem, nihil per hæc principia intelligo. Qui sensum ducem sequuntur, ii quatuor illas corporum massas præ oculis habent, quæ cum maximam universi hujus partem complere vident, vel unum ex iis eligunt rerum principium, vel etiam diversa assumunt, unde misceantur. Atque ita Thales aquam, quod maximam Globi hujus terreni partem implere videret, generarique omnia ejus opera animadverteret, principium rerum statuebat. Ita Anaximenes aërem, heraclitus ignem, aliqui terram statuebant. Qui ita ponunt principia, tribus videntur ordinibus distingui, aliqui infinita, vel innumerabilia saltem constituunt principia, jam tum specificata, & ad sua corpora destinata, quibus proinde non opus est alio quodam commento ad corporum distinctionem. Habent enim naturam, jam tum in ipsis principiis disgregatam, qua in sententia Epicurus & Democritus, cum suis asseclis sunt, qui tamen magis phantasmata speculantur, sed quæ in sensibus tantum sunt magna parte fundata. Secundus ordo illorum est, qui plura constituunt rerum principia, sensibus obvia, corporumque diversitatem ponunt in temperamento & mistione, quorum sententia quidem ceteris videtur anteferenda. Tertius ordo eorum est, qui unum idemque invariabile ponunt principium, corporum tamen naturalium distinctionem deducunt à variatione hujus principii, figura, posituque diverso. Qua in sententia Thales fuit, quam tamen sententiam, ut veritati consentaneam, amplecti non possumus, ob rationes, quas jam supra allegavimus, præferentes opinionem illam, quæ diversitates principiorum sensibilium statuit. Quæ an in elementis illis quatuor reponenda sint, dicemus, cum de iis sermo nobis erit. Quod Anaximenem attinet, habuit ille validiores etiam causas, quam

Thales, quas fusius deducit Verulamius *in fab. de Cupidine pag. 656.* Ejus principia Carmine complexus est Scipio Capitius.

CAP. XI.

DE PLATONICÆ PHILOSOPHIÆ PRINCIPIIS, EJUS ILLUSTRATORIBUS VETERIBUS ET NOVIS, CONSENSUQUE VEL DISSENSU AB ARISTOTELE.

§. 1. *PHilosophiam suam Plato à Socrate præceptore hausit, sed Barbarica mixtura adulteravit. Socrates Physica parum excoluit. Scriptores de Philosophia Socratica, Hier. Cardanus, Joh. Lud. Balzacus & Aug. Mascardus. Physica Socratica Scepticismo fuit affinis, non item Platonica, licet ἀκαταληψίαν aliquam statuat.* 2. *Mistum Philosophiæ Platonicæ ex Heraclitica, Pythagoræa & Socratica; differentia autem ab Aristotelica, si ideas seponas, ferme tantum verbalis. Conciliatores utriusque Jac. Mazonius, Bernh. Donatus, Seb. Foxius, & his antiquior Georg. Gemistus. Platonis Apologetæ Bessarion & Pet. Bembus. Plagium in Timæum ac Mosen falso ei objicitur.* 3. *Dialogi quidam Platoni suppositi. Editiones operum ejus potiores. Commentatorum notitia è J. Bapt. Bernhardi* Seminario Philosophiæ Platonicæ *haurienda. Præcipui inter eos sunt Plotinus (Numenii plagiarius,) Proclus, Maximus Tyrius, Alcinous, Sallustius, Mich. Psellus, Chalcidius, Paulus Benius.* 4. *Platonis eloquentia, ob festivitatem pariter atque magnificentiam, commendatur.* 5. *Physica ejus parum ab Aristotelica differt, ac Naturalem Theologiam sibi substernit atque immiscet.* 6. *Philosophemata Platonica nimis subtilia de rerum principiis (Deo, idea & materia,) causisque, ac mundis totidem.* 7. *Doctrina de anima mundi, quæ sensu Platonico rejicitur, saniori autem admittitur ac defenditur. Trahitur huc à Paulo Sarpio, eam ob causam periclitato, aliisque, Locus Gen. I. 2. Mosaicus. Cavendus ejus abusus multiplex in ignorantia causarum pallianda, in Diis duobus fingendis (quod Platoni à Sam. Parkero immerito objicitur,) & Physica Enthusiastica, Astrologia divinatrice, magia, medicinaque superstitiosa, defendendis.* 8. *Platonis ἀμεθοδεία notatur. Convenientiam doctrinæ ipsius cum Mose, S. Literis & Christianorum dogmatis, ab Henr. Moro defensam, Sam. Parkerus,* in Censura Philosophiæ Platonicæ, ac Diss. de Trinitate Platonica, *impugnavit, sed incassum.* 9. *Sententia Platonis de elementis.* 10. *Doctrina de animarum praeexistentia, à Christoph. Sandio & Henrico Moro resuscitata, à Jac. v. Thomasio & Parkero confutata.* 11. *Philosophia Platonica Speculationibus Metaphysicis nimis indulget. Illustrant eam Dan. Heinsii* Poëma de Contemptu Mortis, *& Henr. Mori Scripta plurima, etiam Theologicus Platonismus Patrum, & Origenis præsertim Heterodoxus, Casp. Barthii Lib. affectus* de Christianismo Epicteti.

A Sc.

(x) A Sectæ Jonicæ conditore Thalete promanavit SOCRATICA, cujus Socrates autor fuit: quæ tamen Philoſophia hinc in varias Sectas abiit, cum ſcil. diſcipuli Socratis ipſi diverſa ſentirent, atque incertum eſſet, quænam genuina Socratis principia. Nihil enim literis ipſe mandavit, ſed omnia apud diſcipulos ejus ex ore ejus prolata aſſervabantur. PLATO certe, qui diſcipulus Socratis erat præcipuus, male audiit nonnullis, qui Socrate uno contenti erant, quod miſcella ſua Philoſophia corruperit genuinam, quam à Socrate acceperat, maximeque Barbarica, Ægyptiaca, & Pythagoræa, quæ ab alio fonte profluxerant. Hanc mixturam Xenophon ipſe, Socratis auditor, exprobrat Platoni, in *Epiſtola* quadam, *ad Æſchinem Socraticum* ſcripta, quæ legi poteſt apud Euſebium, *in præparatione Evangelica lib.* 24. & Stobæum *in Sermone de Diis.* Phyſices tamen negligentior fuiſſe videtur, cujus quidem junior adhuc incredibili cupiditate ductus fuit, ſenior vero factus, ut dubiam, incertam atque inutilem, repudiavit. vid. Euſeb. *lib.* 1. *præparat. c.* 5. Lactant. *lib.* 3. *c.* 21. Quare morali ſtudio præ ceteris ſe dedit. Ceterum de Philoſophia Socratica legi poteſt Hier. Cardani *liber de Studio Socratis*, qui reperitur in *primo* ejus *Operum Tomo.* Legi etiam poteſt JOH. LUD. BALZACUS in libro, quem *de vita Socratis* Gallica lingua ſcripſit. Et in alio, quem *Socratem Chriſtianum* inſcribit, ubi dogmata ejus moralia cum Chriſtiana fide confert. Eſt & quoddam AUGUSTINI MASCARDI Manuſcriptum, hactenus ineditum, *Il' genio de Socrate per la Corte*, cujus meminit Craſſus *in Elogiis hominum Literatorum, part.* 1. *p.* 257. Sed illa ad nos non pertinent, qui Phyſica tantum quærimus. In quibus cum quidpiam è Scepticiſmo traxiſſe, jam ſupra innuimus, quem Scepticiſmum Media Academia in multis amplexa eſt. vid. Voſſium *de Sectis Philoſophorum cap.* 20. ubi de variis Scepticorum differentiis agit. Quare non crediderim ego, in Phyſicis præ ceteris ſecutum fuiſſe Platonem præceptorem ſuum, Socratem. Longe enim à Scepticiſmo abeſt, quanquam ejus quædam ἀκαταληψία & inquiſitio vaga ſit, quam Verulamius, *in novo Organo*, *lib.* 1. *Aphoriſmo* 67. cum primo credit introduxiſſe, tanquam per jocum & Ironiam, in odium veterum Sophiſtarum, qui nihil tam verebantur, quam ne dubitare de re aliqua viderentur, bono quidem inſtituto, non ut in iſta ἀκαταληψία ſubſiſteret, ut fecit nova Academia. Atque ita ille exiſtimat, vel eam ob cauſam, quod per ambages longas rem ipſam dicat, nec modo aliquo dogmatico proponat. Certe Verulamius, Socratem non aliam ob cauſam dubitaſſe, ait, quam ut eo ſapientior haberetur, atque eo occultiora ſcire videretur, quod etiam illa, quæ manifeſta ſunt, ſcire ſe negaret. 1

Si Laërtium audimus in *vita Platonis*, & Heſychium Illuſtrium, Philoſophia Platonis ex Heraclitica, Pythagorica & Socratica miſta fuit. In iis, quæ ſenſibus percipiuntur, Heracliti partes ſecutus eſt; in iis, quæ mente comprehenduntur, Pythagoram; in rebus civilibus, Socratem. Patet itaque inde, in Philoſophia naturali Stoicorum ſententias eum præ ceteris amplexum, quanquam ita Philoſophiam ſuam naturalem 2

(x) Cum hoc Capite conferatur præcedentis *Libri I. Septimum*, *de Philoſophia Platonica.*

turalem instituerit, ut subinde commisceret abstractas illas animi notiones & ænigmatica Pythagoræorum commenta, atque ex iis unum quasi cinnum conficeret.

2 Ipse Aristoteles, *l. Metaph. c. 7.* Philosophiam Platonicam partim similem Pythagoricæ agnoscit, & Claudius Berirgardus, *in Circulo suo Pisano, Circ. 3. part. 1.* Platonicam Philosophiam partim Pythagoricæ, partim Peripateticæ, similem facit. *Sublatis enim Ideis*, inquit, *quas impugnat Aristoteles, fere in ceteris videntur differre verbis, & ratione considerandi.* Arguit Aristoteles Platonem, quod putarit, materiam non distingui à privatione & esse non Ens, unde sequatur, omnia fieri ex non Ente, & præterea materiam esse ex se, postea vero dicit, eum vocasse materiam matrem & caussam eorum, quæ fiunt, privationem vero neglexisse, ut maleficam & non Ens, quod intelligi, nisi diverso sensu, nequit. Ita, *lib. 2. Metaph.* principia rerum apud Platonem ait esse numeros & figuras, alio vero loco *magnum* & *parvum* esse materiam, *unum* autem ideam sive formam, quæ arguunt, litem hanc in verbis tantum esse positam. Materia dissensus pars inter Aristotelem & Platonem sita est in illa de Ideis doctrina, quam ex Pythagoræorum scholis hausisse videtur. Et fuerunt sane tam Pythagoræ, quam Platonis, dogmata pro iisdem habita, *vid.* Barth. *Adversar. lib. 53. c. 13.* Sed injuriam in Idearum doctrina factam fuisse Platoni, jam dudum ab aliis ostensum est, ac legi potest super hoc argumento, liber, quem Scipio Agnellus *de Ideis* conscripsit. Alioquin negotium hoc conciliationis inter Platonem & Aristotelem multi tractarunt. Integrum librum *de consensu Aristotelicæ & Platonicæ Philosophiæ* conscripsit Jacobus Mazonius, Bernhardinus Donatus librum *de Platonicæ & Aristotelicæ Philosophiæ differentia*, Sebastianus Foxius *Tr. de Platonis & Aristotelis consensione in Philos. Naturali*, Witteb. A. 1589. in 8vo editum. Hubertus Folieta quoque *de nonnullis, in quibus Plato ab Aristotele reprehenditur*, Dissertationem edidit Romæ, anno 1574. *in 4to.* Seb. Basso, *in Libb. 12. Philos. Naturalis adversus Aristotelem*, in quibus abstrusa veterum Physiologia restauratur, & Aristotelis errores solidis rationibus refelluntur, dogmata quoque Platonis nonnulla, inprimis istud de Anima Mundi, contra Peripateticos defendit. Et, quem primo loco debuissem nominare, iis, quos recensui, longe antiquior, Georg. Gemisthus, *in Opusculo de differentia Philosophiæ Platonicæ & Aristotelicæ.* Non defuerunt etiam ex antiquioribus, qui Platonis dogmata impugnarunt. Atque contra unum eorum (Georg. Trapezuntium, qui *comparationem Platonis & Aristotelis*, in Platonem injuriam, ediderat, Venetiis A. 1523. *in 8vo*, excusam) Bessarion, Cardinalis, eruditum illum librum *in Calumniatorem Platonis* scripsit, Venetiis ap. Aldum A. 1503. *in fol.* impressum. De quo Bessarione, ejusque Operibus, ad Philosophiam Platonicam spectantibus, legi potest Gaddius *in libro de Scriptoribus, sub Tit. Bessarionis.* Scripserat & Pet. Bembus *Apologiam Platonis*, & *Dissertationes in ejus Opera*, quæ tamen hactenus sunt inedita, eodem referente Gaddio. De ordine in legendis libris Platonicis adhibendo scripserunt Marsilius Ficinus, Johannes Serranus, Franciscus Patricius, Paulus Benius. Qui Platonem plagii incusant, injuriam illi faciunt. Nam quod à Timæo doctrinam de Anima mundi habuisse

habuiſſe exiſtimant, verum id quidem eſt, ſed aperte nomen Autoris laudat, in *Dialogi* ſui fronte, quem totum ex ejus ſententia concinnavit. Neque ſtatim eam ob cauſam plagiarii dicendi ſunt, qui ſententias cum aliis habent communes. Quod Moyſi multa ſurripuerit, pernegat Paulus Benius *lib. X. Commentarii in Timæum Platonis. Nihil unquam inveni*, inquit ille, *apud Platonem, quod deprehendere potuerim ex una Moyſis Hiſtoria fuiſſe expreſſum, in multa vero incidi, ob quæ exiſtimem eam legiſſe nunquam.* Legi quoque Hier. Cardanus poteſt, in eo libro, quem *de clarorum hominum vita, & de illuſtrium Antiquorum judicio* ſcripſit, ubi agit de Platone. Reperitur autem liber ille in Operum ejus *Tomo X.*

Reperiuntur inter Opera ejus Suppoſititii aliquot *Dialogi*, à quibus, qui inſcribitur Axiochus, Æſchynis Socratici eſſe ſcribitur à Suida *in vocibus Axiochus & Æſchynes.* 3
Habentur & plures alii, qui in fine Operum ejus ſolent poni. Fuerunt & alii adulterini ejus *Dialogi*, quos recenſet Diogenes Laërtius, ſed qui amplius non extant. Opera Platonis quam emendatiſſima prodierunt Baſileæ, cum Procli Commentario in Timæum, A. 1534. ſed Græce tantum. Latine una cum Græco Textu edita ſunt ab Henrico Stephano, & cum *Commentariis* Joh. Serrani A. 1578. quod optima eſt editio. Ceteroquin & Lugdini A. 1590. prodiit, cum argumentis perpetuis & *Commentariis* Marſilii Ficini, cujus etiam ſeorſim extant opera, aliquot Voluminibus *in folio* edita, quibus Philoſophiam Platonicam per partes illuſtravit. Interpretum vero & Commentatorum veterum & recentiorum magnus eſt numerus, quos omnes recenſere operoſum nimis eſſet. Legi poteſt Nomenclator iſtorum Autorum Johannes Baptiſta Bernhardus *in Seminario Philoſophiæ Platonicæ*, ut vocat, libro utiliſſimo, quo è Platone & Platonicis omnibus, Græcis & Latinis, Arabicis, veteribus & recentioribus, Interpretibus & Commentatoribus, doctrinas Platonis collegit, utinam meliori ordine & diſtinctione, nam quaſi chaos aliquod confectum eſt. Utiliter tamen liber iſte, & ad varios uſus, adhiberi poteſt, neque enim plenius aliquod Opus & ordinatius hactenus exſtat, & in multis indicis loco eſſe poteſt. Præcipui tamen ex interpretibus ejus ſequentes ſunt. Plotinus, cujus *Enneades* Græce & Latine Baſileæ excudit Henricus Petri; quem tamen plagium in Numenium commiſiſſe, aliqui putarunt. Quod crimen ut refelleret Amelius, itidem Platonicus Commentator & Philoſophus, librum ſcripſit de differentia doctrinæ Plotini & Numenii, teſte Jonſio *lib. 3. de Scriptoribus Hiſtoriæ Philoſophicæ. c. 10. p. 246.* Procli *Elementa Theologiæ & Phyſicæ* idem Petri edidit, *libros autem ſex in Platonis Philoſophiam* Græce Latineque Æmilius Portus. Quæ editio Hamburgi prodiit, ſumtus ſuppeditante Sereniſſimo Friderico, Holſatiæ Principe, glorioſæ memoriæ. Maximus Tyrius & Alcinous, Græce & Latine editi à Daniele Heinſio *in octavo*, Leidæ A. 1607. una cum *notis* ejus. Sallustius à Leone Allatio Græce Latineque editus Lugduni Batavorum; in quem etiam extant *Notæ* Lucæ Holſtenii. Mich. Pselli opuſcula *de Dæmonibus & Magia*, & Apuleji quædam huc etiam ſpectant; nam & is Platonicus fuit. Ceterum Commentatores in libros Platonis ſingulares, *Timæum* præcipue, quo Phyſica ejus principia potiſſi-

potissimum continentur, multi sunt, tam veteres, quam recentiores, quorum Catalogum satis copiosum videas licet in *Nomenclatore Philosophico* Isr. Spachii *p.* 32. 33. 34. Paulus Benius in Platonis *Timæum* legi meretur. Commendat eum Crassus *in Elogiis hominum literatorum, part.* 2. *pag.* 83. Chalcidii in eum *Commentarium* edidit Joh. Meursius, magnificum ejus viri elogium vid. ap. Barth. *Adversf. lib.* 48. *c.* 8. *Nemo,* inquit, *melius profuisse seculo nostro videtur, quam Chalcidius fecit, homo ita Christianus, ut alium non potuisse eum esse evincatur, ita Philosophus, ut videri velit sese rationibus solis niti velle.* Legi etiam potest Plutarchus in *Timæo Platonis,* & *in quæstionibus Platonicis.* Jungi etiam huic possunt nonnulli Commentatores in Ciceronis *Timæum.* Legi & in eam rem merentur Petri Rami *Adversaria de Platonis Philosophia*; Carpentarii *Commentaria*, Johannis Pici & Joh. Francisci Mirandulanorum *Opera*, qui Platonica dogmata itidem illustrarunt.

4 Quod eloquentiam ejus attinet, eam multis laudibus extollunt nonnulli, aliqui etiam habent, quæ in ea desiderent. Plato, Socratis discipulus, ejus quoque in dicendo festivitatem & elegantiam retinuit, quod nec ipse dissimulat. Quam ut accuratius retineret, Dialogo sua proponere maluit, ut esset huic festivitati & elegantiæ in dicendo commodior locus. Sed & magnificentia quædam suaviloquentiæ juncta fuit, quarum virtutum commendationem prolixam, omnemque, quæ super hoc argumento instituitur, Disputationem, vid. apud Franc. Vavassorem *in lib. de ludicra Dictione p.* 41. ubi de Socratis quoque libris disserit. Quæ aliqui in illo desiderant, examinat & refutat Leo Allatius *in lib. de Erroribus magnorum virorum in dicendo, cap.* 4. *p.* 41. *& seqq.*

5 Sed illa ad nos nunc non pertinent, qui Physica tantum sectamur, in quibus, si excipiantur, quæ Pythagoricis debet, non adeo differre ejus Philosophiam à Peripatetica, Claudius Berirgardus dicebat, quod quidem non usque adeo improbabile est. Plato rem omnem à prima & principe causa orditur, quam illi Deum vel Mundum intellectualem vocant. Theologiam itaque naturalem, vel Metaphysicam, eo scil. sensu, quo veteres eam acceperunt, cum illa disciplina, quæ rerum naturalium affectiones docet, vel confundit, vel ab ea non separat. Quoniam itaque Deus, mens illa suprema, principium naturæ est, ideo præsupponere voluit Plato hanc causam, ut, cognito isto naturæ principio, in rerum naturalium causas inquireret. Platonis ergo Philosophia considerari debet, tanquam complexus aliquis scientiarum, quarum omnium initium Theologia est, atque adeo primum illud, unde dependent omnia. Hanc itaque Philosophiæ partem, ut fundamentalem, ceteris substernit, atque ita innectit, ut discrimen vix deprehendi queat. Quam ob causam Platonici divine statuunt, Philosophiæ rationem omnem contemplatione Dei comprehendi, atque hominis finem ponunt in *ἐξομοιώσει τοῦ θεοῦ, in similitudine Dei.* Alterum Theoreticæ Philosophiæ & principium & finis est, alterum Practicæ. Omnis itaque ejus Philosophia huc dirigitur, pie quidem & recte, sed possunt tamen ceteræ scientiarum partes distingui & seorsim tractari, absque consideratione causæ primæ, quæ extra corpora naturalia constituenda est, nisi velimus,

mus, cum Stoicis, Deum formam esse, corporibus naturalibus immersam. Quomodo ipsi, teste Seneca *Ep.* 54. duo principia agnoscunt, causam & materiam, causæ nomine accepto pro eo, quod operatur cum ratione in natura. A qua tamen sententia alienos nos esse oportet, ut quam multa obsurda in Theologia sequantur.

Duplicia itaque apud Platonem abservare licet principia Physica, secundum 6
variam naturæ considerationem. Consideratur enim natura, vel ut creanda est universa à Deo, vel ut illa, quæ jam creata est, alteratur per generationes, corruptiones, aliasque affectiones, quæ posterior acceptio à Peripateticis, aliisque Philosophi, attenditur, ac principia Physica secundum eam acceptionem diriguntur. Apud Platonem vero distinguuntur quidem illa principia naturæ, vario hoc modo considerata; ita tamen temperat ista, ut posteriora illa prioribus innectat semper & committat. Priori consideratione naturæ, quantum ex Platone ipso & è Platonicis patet, tria illi sunt principia, Deus, idea & materia. Deus scil. effectrix illa causa est universalis. Idea essentiam & speciem largitur, quam materia contrahit & singularem efficit. Est vero idea à Deo ipso, non re, sed ratione distincta. Ubi non adeo liquet, an Plato materiam Deo coævam faciat, an vero ab ipso creatam. Posterius non videtur, quoniam inter principia ponit; sed ista, si ita sentit, condonanda ipsi sunt. Causas Platonici quinque statuunt, & Proclus ita discriminat. *Effectrix*, inquit, *causa est id, à quo, Exemplaris id, ad quod, finalis id, propter quod, formalis id, quo, materia id, ex quo, vel in quo, res fiunt.* Effectrix vero & exemplaris causa, quanquam nonnullis confunduntur, aliis tamen distinguuntur, quoniam ad efficientem executionem, ad exemplarem directionem, quemadmodum ad finalem intentionem, referunt. Sed hæc subtilius paululum dicuntur, & ad Metaphysicos rejicienda sunt. Platonici enim in illis causis suis hic Metaphysicos potius agunt, quam Physicos. Porro Platonici gradibus quibusdam ad Deum conscendunt, Deum supra omnia locant, cui substernunt intellectualem mundum, huic subjiciunt rationalem, huic iterum mundum seminarium sive naturam, infimum faciunt mundum sensibilem. In Deo omnia sunt illis, mundus intelligibilis plenus est ideis, quem certe cur ab isto, Deo, distinxerint, causa nulla est, realis mundus plenus est rationibus, vel idearum formulis, natura seminibus, materia simulachris & imaginibus rerum, quo nomine illi formas sensibiles designant. Tres itaque causæ principes sunt illis rerum omnium, Deus, à quo unitas, mens, ex qua ordo & pulchritudo, anima, quæ motu & vita omnia continet, quæ certe singula majorem subtilitatem, quam erat necessum, præ se ferunt, ac entia etiam præter necessitatem multiplicant. Cur enim mundus intellectualis, sive mens, à Deo distinguatur, non video, neque etiam ideæ ab ipso Deo differunt. Licet Dion. Petavius, diversum aliquid à Deo illas statui à Platonicis, longa Disputatione contendat, *T. I. Dogm. Theol. Lib.* 4. *c.* 9. Rationalis mundus ex intelligibili illis procedit, velut lumen à luce, natura fœta seminibus ex rationali, ut calor ex splendore, dimanat. Sensibilis ex naturali & seminario mundo non aliter, atque è calore vitali generatio proficiscitur. Hæc omnia ita illis ordinata sunt, & per quasdam quasi

tribus & classes dispofita, five ab ipso Platone hæc inventa sint, five à majoribus ita hauserat. In iis quidem non sunt, quæ adeo quis improbet, sed tamen ista partitio naturæ an ita se habeat, nec potius imaginaria multa comprehendat, definiri non potest. Quorsum etiam pertinet, tot distinctiones, quasi quorundam Orbium, facere, ubi necesse est, multas concipere substantias, quasi separatas, quæ an existant in rerum natura, incertum est. Nolo hic coacervare, quæ de primo, uno & bono, disserunt Platonici, quæ de ideis, quas percipi existimavit Plato, ea ratione ductus, quod incertam de rebus scientiam habeamus, nisi species quædam perfectæ animo cernantur. Quæ de numeris, de pulchritudine, amore, in quibus plane θεολογεῖν videtur, pulchra quidem ac speciosa proponit, ita sunt à vulgaribus sensibus separata, ita è peregrinis ratiocinationibus collecta, & tricis quibusdam complicata, ut non adeo quid distincte inde concipi possit.

Mundum Animalem Plato vocat totum istud universum, quod, ut animal, considerat, eique animam quandam, per omnes partes infusam, affingit. Ex quo iterum patet, nimium laborasse Platonem in corporibus naturalibus ad universales illas idearum classes, mente conceptarum, reducendis. Absurdum illi scil. visum est, partem aliquam mundi vivere, non vero totum, cum mundus generet animantes, neque illud, quod expers animi sit, generare possit animalia. Atque hæc Platonis vera sententia est, in *Timæo*, universum hoc animal vocantis, quod contineret reliquas animantes, quibus comprehendebat etiam omnes orbes cœlestes; quæ vero magnas absurditates implicat. Quid enim est absurdius, quam fingere animal, ex aliis infinitis compositum? quo idoneo argumento probari poterit, esse aliquam mundi animam intelligentem rationalem, à Deo diversam, quæ tamen nec esset Angelus? nulla certe id ratione evinci potest, nec revelatione; quæ omnia portentis potius, quam rationi sunt similia. Stoici quidem animam mundi etiam agnoverunt, sed ea ipsa Deum notabant, quem tamen alium ab anima mundi facit Plato. Fortassis & Pythagoræorum illa sententia est. Sed de illorum Philosophia nihil adeo distincte doceri potest. Quod si Plato per istam mundi animam (y) intelligere velit Spiritum quendam æthereum, rationibus seminariis fœtum, per partes universi dispersum, non esset adeo ob istam sententiam reprehendendus, quique illum rejiciunt, nihil possunt nobis reponere, quod notius sit, animoque distinctius concipi possit. Præterea omnes ii, qui nobis principia Physica posuerunt, ac ipsi quoque Peripatetici aliud quoddam comminiscuntur commune principium, quo confugiunt, quando per quatuor Elementa

(y) Quæ pro animæ mundi existentia Autor Chymiæ secretioris, tantopere sibi dilectæ, Mystas secutus, & ab istis in devia subinde abductus fuse, licet aliis modestius, disserit, paucissimis haud dubie probabuntur, & maximam partem dudum a multis sunt confutata. E quibus solum indicasse jam sufficiat Ad. Rechenbergium, Theologum Lipsiensium, argumentum istud ex professo, in *Diss. de Anima Mundi*, Lipsiæ anno 1678. edita, persecutum. De anima mundi Stoicorum, eo ipso, eiusque differentia à Platonica, *Diatribe* legatur Jacob. Thomasii accuratissima *in Dissertatt. Stoicis, num.* 14. *pag.* 177-227.

menta rem non possunt expedire. Quare quintum aliquod, sive quintam essentiam, ut vulgo vocant, comminiscuntur, quæ inter quatuor illa Elementa quasi dominetur, illisque præsideat, eorum vero temperamentum quoddam excellentius comprehendat. Cartesiani quoque, cum fingunt subtilem istam materiam, per omnes mundi partes diffusam, quæque ex sole potissimum profluat, non videntur multum ab hac sententia dissidere. Nam & Platonicis sol quasi Regina istius animæ habetur, ut multis probat Johannes Franciscus Grandis *in Dissertatione* sua *de Epicuri Philosophia*. Quare imperite faciunt, qui hanc doctrinam de Spiritu mundi, non Platonico, sed saniori sensu, acceptam, ut rem inanem, vel impiam, rident & rejiciunt, quam aliqui etiam ipso in Moyse fundatam volunt, & per Spiritum illum, qui aquis incubabat, hunc Spiritum æthereum intelligunt. In quorum etiam numero sancti Patres sunt, & multi quoque Theologorum, quanquam aliqui locum hunc de Spiritu S. explicent. Periculosa ex eo lis aliquando mota fuit Patri PAULO SARPIO, doctissimo illi *Historiæ Concilii Tridentini* Scriptori, à nescio quo inquisitore, qui negaverit Sacram Trinitatem ex *I. Genes. cap.* posse probari. Qua de re legi potest Fulgentius in ejus *vita*, in Gallicum sermonem conversa, *p.* 31. Et oritur sane ex coagmentatione illa partium universi quædam contemperatio, ac qualitates quædam universales, quarum effectus interdum videmus, causas vero animo comprehendere non possumus. Vid. quæ in eam rem disserit Rob. Boylius in lib. de Cosmicis qualitatibus. Atque in istarum rerum causas cum inquiritur, ad tale aliquod universale principium confugiendum est. Quorsum enim etiam se vertant omnes illi, qui singularia Physices principia commenti sunt, vident tamen, se rem non posse expedire, nisi ad naturam aliquam communem operatricem in operibus confugiant, ut supra ex Lucretio vidimus, qui ex Atomis suis expedire se non potest, nisi θεὸν ἀπὸ μηχανῆς arcessat, naturam scil. aliquam ætheream, subtilem, quam agnoscere necessitas interdum nos jubet, cum in rationibus specialibus dandis deficimus. Quo tamen nolim probare, quorundam vel superstitionem, vel socordiam, qui, Tragœdos imitati, ut illi ad componendas turbas Deum è machina evocant; ita ad communem aliquam causam confugiunt. Quanquam etiam peccare forte imbecillitas nostri intellectus potest, cum oculis lynceis rerum viscera nos penetraturos confidimus, specialissimas illis causas indagaturi. Nos certe enim circa particulam aliquam & portiunculam Philosophi sumus, & exiguis animi nostri cancellis non includimus universum illud, nec penetrare possumus ingenii acie, quod tot vasta corpora inter se cohæreant; annon quædam eorum inter se sit conciliatio, mutuaque operatio, quæ in occultis se exerat aliquando, nonnunquam in secula extendatur. Multis certe ex illa Platonicorum doctrina sententia hæc de anima mundi inhæsit, unde fortassis non de nihilo est, quod observat Samuel Parkerus, gentilium idololatriam pene omnem ad istam mundi animam respexisse. Vid. ejus *Tentamina Physico-Theologica* contra Atheos & Epicuræos, *lib.* 2. *c.* 1. *&* 2. Ex eodem etiam principio ἡλιολατρείαν ortam esse, illic probat, quandoquidem sol sedes istius animæ à Philosophis sit habitus, Non tamen crediderim,

derim, quod iste putat, à Platone geminum Numen statui, ut geminum mundum fingit, visibilem & intellectualem, nisi forte ita interpreteris, ut per secundarium illum Deum intelligat genium, vel mentem aliquam: ita enim in Timæo: *Deus intellectualis & potens Deum sibi sufficientem & perfectissimum genuit, s. mundum.* Et Origines, *contra Celsum lib. 5.* ita Platonis mentem interpretatur; dicit enim, Stoicos facere mundum Deum primarium, Platonicos vero secundarium. Platonem autem supremum Deum extra pomœria mundi abegisse, Justinus, *in Cohortatione ad Græcos*, ait. Sed illis omnibus vel sanior sensus, vel perversior, à varia interpretatione accedere potest. Plato enim ea omnia sermonibus suis implicuit, ut interdum mens ejus non recte deprehendi possit. Et quoniam elegantiam sermonis sectatus est, non fortasse ita expressit animi sensa, ut Philosophus in illis pedem figere tuto possit. Ab Interpretum vero commentis toti etiam pendere non possumus; nam & vetus illud hic obtinet: *Quot capita, tot sensus*; raroque Philosophia adeo illibata & incorrupta servatur. Solet enim ab interpretibus, novarum rerum cupidis, & vana gloria se jactantibus, illis aliquid affingi, aut per consequentias, non recte institutas, aliquid colligi, quod forte doctori ipsi & antesignano in mentem non venit, ut abunde ex Aristotele, & ejus interpretibus patet. Id vero negari nequit, super ista mundi anima, si ea intellectu prædita statuatur, fundatam fuisse, & adhuc fundari, illam Enthusiastarum Physicam, quæ se plerumque in ista principia resolvit. Ex hoc fonte fluunt actiones in natura magneticæ, Sympatheticæ, Astrologia divinatrix, etiam circa actiones morales & contingentes, Oracula, Imagines Talismanicæ, & omnis denique Magia. Nullæ sunt adeo nefandæ præstigiæ, nulla tam superstitiosa & stulta doctrina est, cui patrocinium ex hac opinione peti non possit. Ex ea magnam partem etiam oritur superstitiosa Medicina, tam quæ olim ex incubationibus originem traxit, quam quæ hodie, per transplantationes, irrorationes, inseminationes, ac similes operationes incertas ac fallaces, conficitur. De quibus videri possunt, quæ ejus Medicinæ propugnator Anglus, SAMUEL BOULTON, sua lingua *de Medicina Magico-Physica* scripsit. Sed, ista omnia hic alieno loco excutere, non est necessarium.

8 Nos Platonis tantum sententias breviter recensemus, quantum ad Physicam spectant; nam de ceteris non sumus jam solliciti, quanquam ipse omnia commiscuerit, & continuo sermone implicuerit, nulla usus legitima methodo, aut argumentis demonstrativis, quam ejus ἀμεθόδειαν taxat, ac compluribus exemplis probat JOHANNES BAPTISTA CRISPUS, *in Quinario suo primo de Ethnicis Philosophis, caute legendis.* Quem librum vehementer commendat in eo negotio Samuel Parkerus *in* sua *Philosophiæ Platonicæ Censura*, libro Anglice scripto, & Oxoniæ A. 1667. edito, eleganti sane & lectu digno, quo doctrinam Platonis Ethicam, Logicam, Theologicam, breviter complexus est, in Physica vero recensenda non eam adhibuit diligentiam, quam poterat. Egit etiam illic de convenientia Platonis & Moysis, ubi examinat, an ista sit revera talis, qualis habetur vulgo, atque ad partes negantium concedit; quo tacite etiam tangere videtur Henricum Mohr, qui in *Cabala* sua *Philosophica*

phica super Cap. I. Genes. consensum illum Platonis & Moysis sæpe urget. Sed mittamus istam Platonis Physicam, ut ita loquamur, Metaphysicam, quæ tamen vel ideo laudem meretur, quod nemo majori studio in ea versatus fuerit, Aristoteles vero eam contemsisse videatur, cum Plato tamen ita in illa versatus fuerit, ut multa in eo sint, quæ consonare cum sacris literis & dogmatibus Christianis videntur, utut Samuel Parkerus *in Tentaminibus* suis *Physico-Theologicis*, *lib.* 2. *c.* 3. existimet, Gentilium Philosophiam & Historiam plerumque Sacræ Historiæ perperam accommodari; rerum vero Græcanicarum & Hebræarum precariam & commentitiam existimet analogiam, quod vel fortuita illa esse potuerit, in ista varietate historiarum & sententiarum, ut fieri non possit, quin analogiam interdum inter se habeant; quam tamen sæpe admodum exiguam arripiant, tum *Aug. Steuchus in libro de perenni Philosophia*, quo Trinitatis mysterium è Platonicis ostendere laborat (vid. *Dissertatio* Parkeri Anglica *de Trinitate Platonica*,) tum Vossius & Bochartus. Qui tamen rem ipsam sine affectibus consideraturus est, is interdum identitatem aliquam conceptuum mirabitur.

Quod jam ipsam illam, stricte ita dictam, Physicam attinet, quæ versatur circa naturam hanc inferiorem, quatenus illa generationibus & alterationibus est subjecta, Platonicorum doctrina non adeo differt à Peripatetica. Nam, & materiam, & formam, mundi sensibilis principia cum Aristotele agnoscit. Ex materia & forma producit quatuor Elementa, quorum singulis proprias figuras assignat, pyramidalem igni, figuram octaëdram aëri, figuram icosaëdram, ex viginti triangulis, aquæ, terræ denique figuram cubicam, cœlo autem dodecaëdram. Quæ philosophandi ratio per figuras istas non omnino omni ratione destituta est, & fundamentum aliquod videtur habere in ipsa natura eorum corporum. Quanquam ista ὡς ἐν πλάτει tantum dicantur, neque adeo quicquam definiat Plato circa figuras illas in minimis particulis, quo reducendi essent illi conceptus, si vellemus aliquam iis inesse firmitatem. 9

Ex ista figurarum variatione, credo, Elementorum etiam varias vires & actiones deducit. Elementa enim facit, vel subtilia, vel crassa, vel acuta, vel obtusa, mobilia vel immobilia. Ignis illi subtilis est & mobilis, terra è contrario crassa, obtusa & immobilis, aër subtilis, obtusus & mobilis, aqua crassa, obtusa, mobilis.

De natura animæ multa quoque philosophatus est Plato, quæ non sunt reliquis Philosophis conformia, quanquam hic Platonicorum interpretationes & commentaria longius abeant, quam ipse Plato. Doctrina de præexistentia animæ Platoni quoque imputatur, & à Platonicis commentatoribus multis argumentis propugnatur, quam etiam hodie defendendam susceperunt nonnulli. Ac fuit inprimis circa illud argumentum diligens Christophorus Sandius, qui, in libello suo *de origine animæ*, non ita pridem omnia illa loca, è Platonicis, Patribus, imo ipsa etiam Scriptura Sacra, quæ huc trahi posse videntur, cumulavit, atque objectionibus nonnullis respondit; in quo tamen ille nimium sibi nonnunquam indulget, nec satis bona fide in locis illis versatur. Legi possunt, quæ nuper animadvertit in illum Autorem in *Oratione* sua *de præexistentia animæ* Clariss. Jac. Thomasius. Inter Anglos multi sunt hu- 10

jus doctrinæ patrocinatores, & HENRICUS quidem MOHR, in Tractatu, Anglica lingua scripto, *de Immortalitate animæ*, multis argumentis eam probare doctrinam laborat, & in reliquis quoque Platonica illa de natura animæ dogmata amplectitur. Legi etiam possunt, quæ Samuel Parkerus, in *lib. citato*, contra illam animæ præexistentiam affert.

11 Ceterum longe plura sunt specialiora dogmata Platonis, quæ omnia docere nimis operosa res esset, omnia autem eo tendunt, ut mira potius videatur ejus doctrina, quam vera, seu quæ demonstrata sit recte, & percipi distincte possit. Omnia enim Allegoriis suis, suisque de amore, pulchro & bono notionibus implicat, quæ aptæ potius sunt, animum in excessum quendam evocare, quam rebus ipsis applicare. Quare eum, cum ita phantasmata speculetur potius, quam sensum sequatur, vel Poëtam, vel Metaphysicum, appellaverim potius, quam Physicum. Qui Philosophiam illam Metaphysicam Platonicam carmine comprehensam velit, legat elegantissimos Dan. Heinsii libros *de contemptu mortis*, ubi in synopsi quadam exhibetur ejus doctrina de anima, adeoque tota ejus Philosophia contemplativa & practica. Quos libros stylo Virgiliano scriptos recte judicavit Buchnerus, in *lib. de commutata dic. ratione*. Versibus Anglicis eam proposuit Henricus Mohr, is scil. cujus exstant tot libri, de Philosophia Platonica scripti. Idem quoque Autor libros Theologici argumenti non paucos scripsit, nempe *Inquisitionem in mysterium Iniquitatis, continentem verum Ideam Antichristianismi*; item *Explanationem grandis mysterii Trinitatis*, quibus itidem Platonica sua dogmata passim immiscet; *Dialogos* item *de Deo*. In quibus Operibus totus in eo est, ut Philosophiam Platonicam repræsentet, velut Christianismo maxime accommodatam. Ac est revera in multis non exigua convenientia, quæ impulit etiam sanctos Patres, ut Philosophiam Platonicam præ ceteris sequerentur. Quanquam & ansam dederit multis heterodoxa sentiendi, uti Samuel Parkerus *in Examine Theologiæ Platonicæ* pluribus annotat. Origines certe documento est, quanto in pretio olim ista Philosophia fuerit, qui, ejus principiis imbutus, ad Theologiæ mysteria multa attulit, quæ etiam pro heterodoxis habentur. Tale quid ex Philosophia Stoica promiserat Casp. Barthius *Adversar. lib. 3. c. 10.* ubi *de Christianismo Epicteti* librum se scripturum pollicetur, quo plurima Epicteti dicta & scripta ex doctrina Apostolorum oriunda demonstraturus erat. Sed nos, missa Platonis schola, ad Peripateticam nos convertimus.

CAP XII.

DE PRINCIPIIS PHYSICIS ARISTOTELIS, VARIISQUE EJUS TAM PROPUGNATORIBUS, QUAM IMPUGNATORIBUS.

§. 1. *Aristotelica Philosophiæ fata varia, à Joh. Launoyo exposita. Operum Aristotelis editio optima est Casauboniana. Plagii reus est. Scripta de ipso, librisque ejus ac Philosophia, Historico-Isagogica Ammonii, Pet. Joh. Nunnesii,*

Oct. Ferrarii, Phil. Labbei, Andr. Schotti, Pasch. Galli, &c. 2. *Præ ceteris commendantur Franc. Patricii* Discussiones Peripateticæ. *De Libris Aristotelis suppositititiis, nec non Metaphysicis, nonnulla. Interpretibus ejus haud secure nimis fidendum. Joh. Cratonis prudens de nova Operum illius editione consilium. Commendantur Joach. Jungii* Notæ *in Aristot. inedita, Paulique Sarpii in eundem, ac Philosophos alios, affecta.* 3. *Præ ceteris Physicæ Aristotelicæ Illustratoribus, commendatur Honoratus Fabri, ob methodum philosophandi ex ipso Aristotele, neglectis Interpretibus, accuratam; eundemque cum recentiorum inventis & experimentis solerter conciliantem.* 4. *Commentatores alii in Libb. Physicos à Spachio enumerantur.* 5. *De Theophrasti, qui Aristotelis fuit successor, scriptis, horumque Exegetis, nonnulla. Honor. Fabri denuo commendatur, & de corruptelis Philosophiæ Aristotelicæ per Interpretes indoctos, Scholasticosque, disseritur.* 6. *Confirmantur illa testimoniis Rogeri Baconi, ob interiorem Physices ac Matheseos peritiam, eximiaque inventa, celebris, simulque de primis Interpretibus Aristotelis Latinis, Scriptorumque ejus in Scolas reductione, agitur. Insperguntur quædam de Telescopiis Bacono ante 5. jam secula, imo, teste illo, C. Julio Cæsari etiam, cognitis.* 7. *Impugnatores Aristotelis moderni, Pet. Ramus in primis & Pet. Gassendus, censura acriori perstringuntur, ac criminationes illorum* γενικῶς *confutantur, adjectis judiciis Hon. Fabri de Gassendo, ac Joh. Riolani de Ramo, parum benignis.* 8. *Aristoteles, contra veteres, qui vel unum tantum (cum Parmenide,) vel infinita statuerunt rerum naturalium principia, insurgens, sophistice disputat & incassum.* 9. *Rejiciuntur tria Aristotelis principia, materia prima, forma & privatio, spinosæque inprimis ipsius & Scholasticorum sublimitates ac disceptationes perplexæ de materia prima (per quam Deum non intellexit) recensentur, &, una cum Henr. Mohri materia prima spirituali, ex Atomis conflata, exploduntur.* 10. *Scriptores de Aristotelis & Platonis consensu vel dissensu. Antiquissimus inter Christianos Aristotelis Antagonista fuit Justinus Martyr, cujus libelli argumentum enarratur.*

z) VEnimus nunc ad ARISTOTELICAM *Philosophiam*, quæ, postquam diu Platonica etiam in Christianismo regnaverat, ita tandem invasit omnium animos & scholas, ut religioni pene duceretur, vel latum unguem ab illa discedere. Fata vero habuit varia, variasque vicissitudines, quas erudito suo libro *de varia Aristotelis fortuna in Academia Parisiensi*, Hagæ A. 1650. *in 4to* excuso, prolixe recensct JOH. LAUNOYUS, quem super hoc argumento legisse non erit inconsultum. De eo, ejusque Interpretibus generatim quædam prænotabimus, antequam 1

(z) Cum hoc capite conferenda sunt *Libr. praeced. Primi* Capita sex integra, VIII. scil. *de Philosophia Aristotelica*, IX. X. & XI. *de Aristotelis Interpretibus*, XII. *de ejusdem Impugnatoribus*, & XIII. ac XIV. *de Doctoribus Scholasticis*,

quam ad ipſa ejus principia Phyſica perveniamus. Ariſtotelis Opera II. Caſauboni induſtria quam optime ſunt edita, cum ſuis, Adr. Turnebi Juliique Pacii Verſionibus, *Volum. II.* Pariſiis anno 1639. *in fol.* eſtque ſine dubio illa editio, de cujus publicatione conſuluerat Joſ. Scaligerum Henricus Stephanus, ſocer Caſauboni, Epiſtola Gallica, quæ reperitur inter *Epiſtolas Gallicas, ad Joſephum Scaligerum ſcriptas*, ac uno volumine in Belgio editas. De ipſo Ariſtotele gravis ſolet eſſe diſputatio, an ſua pleraque ſurripuerit, de qua imputatione videatur Thomaſius, *in libro ſuo de plagio*, *§. 364.* Egit vero diffuſo libro de hoc argumento Franciscus Patricius, quem *Diſcuſſiones Peripateticas* inſcribit, acerbior, ut videtur, aliquanto quidem in Ariſtotelem, ſed tamen in multis à vero forte non diſcedens. *Vitam* Ariſtotelis Ammonius, ſeu Joh. Philoponus, Interpres ejus, deſcripſit, quem cum eruditis Scholiis, edidit Petrus Johannes Nunneſius, qui etiam in *libro de ſtudio Philoſophico, ſeu de recte conficiendo curriculo Peripateticæ Philoſophiæ*, multa habet, quæ pertinent ad Hiſtoriam librorum Ariſtotelicorum. Lugduni is Batavorum anno 1621. *in octavo* prodiit. Jungi etiam huic poteſt liber Octaviani Ferrarii *de Sermonibus Exotericis*, in quo & multa de libris Ariſtotelis, & ejus Interpretibus, occurrunt, Venetiis A. 1575. *in 4to* editus, & à Melch. Golapſto Francof. A. 1606. denuo publicatus, cum *præfat. de Diſciplina Veterum Philoſophorum Cryptica.* Promiſit & *Philippus Labbæus, in Bibliotheca Bibliothecarum pag. 7. Syntagma Philologicum de Græcis Ariſtotelis Interpretibus*, cui additurus eſt Andreæ Schotti *Judicium de variis Ariſtotelicorum Operum Interpretibus Græcis Latiniſque.* Pertinet & huc Index geminus, alter Autorum, qui ſuis laboribus & lucubrationibus Ariſtotelis libros illuſtrare conati ſunt, alter, quo declaratur, quid ſit à quoque ex interpretibus in ſingulos Ariſtotelicæ Philoſophiæ partes ſcriptum, collectus à Paſchali Gallo è *Bibliotheca* Geſneri, ac ſubjunctus editioni Operum Ariſtotelis Caſaubonianæ. Conſuli quoque poteſt Jacobus Gaddius *in libro* ſuo *de Scriptoribus Tomo I. p. 46.* ubi prolixius agit de ejus Interpretibus, de Averroë *pag. 50.* de Avicenna *pag. 55.* de Boëtio *pag. 72.* de Johanne Grammatico Philopono *p. 203. 204. 205.* Legantur quoque Cardanus de *Virorum Clarorum vita & libris*, *Operum Tomo 10.* Conringius *in Antiquitatum ſuarum Academic. ſupplemento p. 233. 238.*

2 Præ ceteris legi poſſunt Francisci Patricii *Diſcuſſiones*, ubi de Ariſtotelicorum librorum ordine, γνησιότητι, omnibusque, quæ eo pertinent, prolixe diſſeritur, tum de Interpretibus etiam, Sectis, principiis, luculenter agitur, quæ cum veterum principiis conferuntur. Nemo enim temere eſt, qui accuratiorem diligentiam eo in argumento præſtiterit, niſi quis forte ſuſpectum Autorem habeat ex eo, quod Ariſtotelicæ Philoſophiæ paululum infenſior ſit. Sed ſunt tamen, hoc non obſtante, multa erudita, ad hiſtoriam univerſæ Philoſophiæ Peripateticæ facientia, quæ legi illic & conferri poſſunt. Nam ſi omnia, quæ ad Ariſtotelem & Ariſtotelicos pertinent, vel in compendium contrahere velimus, non pagellarum aliquot, ſed interi voluminis res eſſet. An vero tot libri, quot ille vult, ſuppoſiti ſint, nec ipſius Ariſtotelis, de eo adhuc diſpiciendum eſt. Multæ enim circa eam rem Diſputationes ſunt,

sunt nondum satis dijudicatæ & compositæ. Recenset PHIL. JAC. MAUSSACUS, in *Dissertatione Critica ad Harpocrationis Lexicon pag. 382.* aliquos libros Aristotelis controversos, de quibus tamen ille nihil definit. De libris *Metaphysicis* Aristotelis publice combustis, velut aliquo hæresium fomite, legi potest Naudæus *in Additionibus ad historiam Ludovici Undecimi, pag. 155.* Ex Academia Svecica etiam publica lege exulare jussi sunt. Qui Aristotelis Philosophiam, ejusque sententias, perdiscere cupiunt, eos lingua Græca non vulgariter oportet esse instructos; nam qui ex Interpretibus tantum sapiunt, non possunt veram Aristotelis mentem indagare. Ii enim & sibi sapere plerumque volunt, cum interpretantur Atistotelem, & suam mentem in illum inferunt. Quare recte Medicus doctissimus, JOHANNES CRATO à CRAFTHEIM, in Epistola ad Fridericum Sylburgium scripta super editione Aristotelis, quæ est in *Centuria Epistolarum Philologicarum*, quas Goldastus uno volumine edidit, octogesima prima, judicat: *Qui in Aristotelem ita in lucem emiserit, ut in eo clare perspiciantur, quacunque scripsit, vel conjectura eorum, a quibus ipse Aristoteles didicit, assequantur, vel eorum, quos ipse docuit: præterea intelligatur, quo loco quidque docuerit, quoties, ad quod propositum, usus sit eodem verbo & phrasi: iste, inquam, ea præstabit, quæ hactenus à nullo præstita sunt.* Sequitur in eadem Epistola porro consilium ejus Autoris, qua ratione edi vellet Aristotelis scripta. Quod, quoniam prolixius est, illic legi potest. Est vero omnium pulcherrimum, &, si hac methodo Aristoteles ederetur, longe profecto minore cum tædio legerentur ejus libri, atque distinctius omnia collocata haberemus. Qualem editionem si habuerint Aristotelis Studiosi, facile carere Interpretibus possent, *atque sic*, ait Crato, *occasio respondendi daretur scripto Patricii, quo Aristotelem privat possesfione multorum librorum, de quibus hactenus Schola Græca, Arabica & Latina eum cognoverunt possessorem.* Quod de Indicibus ait, præclarum est; in primo enim Indice materias omnes selectas annotari vult, secundum tria illa capita, *quid, quotuplex* & *quale.* Secundo Indice vellet colligi omnes locos similes & contradicentes in Aristotele. Tertius colligat, quibus locis Aristoteles esset usus iisdem verbis & phrasi, præsertim obscurioribus, ut ita per collationem eliciatur eorum sensus; quod si fieret, carere poteramus *Lexico* Henrici Stephani, qui non omnia satis observavit. Concordantiæ etiam, ut ita dicam, Aristotelis & Platonis, quas ad marginem vult apponi, magno usui esse possunt. Notari etiam hic potest, superesse Hamburgi ap. Virum Clariss. MARTINUM FOGELIUM, *Notas* MSS. marginales Joachimi Jungii in Aristotelem, doctas atque eruditionis plenissimas, ut fuit ille naturalis scientiæ præprimis ac Mathematum acerrimus indagator, sed qui in plurimis ab Aristotele dissentit. Sed pleraque in Aristotele loca quam diligentissime contulit & examinavit. Edentur eæ, si typographus erit, qui impensas erogabit. Utinam etiam edita illa fuissent, quæ PAULUS SARPIUS, doctissimus Vir, non tantum in Aristotelem, sed & in Platonem, ceterarumque Sectarum fragmenta, scripsit, quæ Autor *vitæ* ejus prolixe commendat *p.* 130. & 131.

Erecentioribus Physicis, qui gustum aliquem habent elegantioris in Physicis 3

doctrinæ, & experimentorum in hoc negotio non sunt ignari, unice commendari potest, HONORATUS FABRI, Jesuita, qui Hypotheses suas Philosophicas principiis Aristotelis inædificavit, non ad mentem Arabum & Scholasticorum, sed ad nativum & proprium literæ, textus & verborum sensum, ut ipse ait in *Epistola secunda ad Pardesium scripta, num.* 4. *Sect.* 4. *Contendo*, inquit ille, *ac denuncio palam, meam hypothesin vere Aristotelicam, & me fere in omnibus Peripateticum esse, de quo certe nemo ambiget, qui rem intellexerit ac serio ponderaverit; nihil enim alios moror, qui nec me, nec Aristotelem, norunt.* Erat vero viro isti ea protestatione opus, quandoquidem, ut Novator & Epicureus, vel Cartesianus, à sui Ordinis hominibus accusabatur, quam ut à se suspicionem averteret, tres scripsit Epistolas ad Pardesium, ejusdem societatis hominem, quibus se parum Aristotelicum, non tamen ex mente Arabum & Scholasticorum, esse ostendit. Excipit tamen, quæ ad religionem, quæ ad corpora cœlestia, quæ ad novæ quædam experimenta pertinent, in quibus liberum se esse profitetur, & veritatem ubique diligere, sive illam in Aristotele, sive in Epicuro, exploret. Cujus viri scripta si quis legerit, mirabitur, si adeo discrepantes à Peripateticorum vulgo sententias invenerit. Nam & in ipsis principiis plane alia interdum ex Aristotelis textu educit, quam vulgo Interpretes, modo vero tractandi utitur Mathematico, & per propositiones incedit. Causa certe non est, quare Aristotelem deseramus, si hoc modo in Physicis philosophemur. Decantatas illas Peripateticorum formas rerum substantiales in Aristotele non invenit, ideoque nec illam sententiam approbat. Ceterum perspicuitas ejus in docendo, & peritia in omnis generis experimentis, quæ semper immiscet suis propositionibus, mihi præ ceteris vehementer placent, quicquid etiam sit de principiis, quibus adeo accommodat novissima illa inventa, ut non nimium morosus acquiescere illis possit, præsertim cum & in primis illis principiis vix habeant, quare glorientur præ Aristotele ceteri. Omnes enim hic in tenebris palpitant. *Operis* ejus *Physici Tomi IV. priores* editi sunt Lugd. Gall. A. 1670. *in 4to. Quintus* autem, sive *Ultimus*, ante istos ibid. A. 1666. *in 4to.* Jungenda autem iis est *Metaphysica* ipsius, Principia Physices explicans, & de Extensione, Motu, Figura, Tempore, similibusque, in abstracto agens, quoniam sine hac Physica ejus non possunt intelligi. Scripsit idem *Dialogos* quoque *Physicos*, quibus id præcipue agit, ut novorum Physicorum inventa cum Aristotele conciliet, quam ob causam illi singulariter commendandi sunt. Scripsit etiam *Opticam*, plana & perspicua methodo traditam.

4 De ceteris Aristotelis libris, præter Physicos, nunc non sumus solliciti. In libros Physici argumenti Commentatores veteres ac recentiores videri possunt ap. Isr. Spachium, *in Nomenclatore Philosophico, à pag.* 605. *ad* 608. *In libros de Generatione, corruptione, mixtione, mundo, cælo, mari, meteoris, anima, sensibus, animalium historia, commentatores* vide *à p.* 617. *ad* 636. in *problemata p.* 707. in quæ etiam extat operosus Commentarius Ludovici Septalii, *in fol.*

5 E Schola Peripatetica veteri etiam THEOPHRASTUS est, cujus *Opera* Græce, Lati-

Latineque, adornata funt à Daniele Heinfio. Edidit vero cum *Commentario* multos ejus libros Daniel Furlanus, cujus *Commentarii* ex Bibliotheca J. Vinc. Pinelli prodierunt. In *libros* ejus *de fomniis & plantis* feorfim extat Comment. Julii Cæfaris Scaligeri. Ceterum magnam librorum copiam fcripfit Autor ifte. Suntque in Ariftotelis Operibus multi libri, qui huic Theophrafto adfcribi folent. De ejus *libris* integram *Differtationem* confcripfit Johannes Meurfius, qua ex Autoribus veteribus collegit tantum titulos librorum, quos Theophraftus fcripfit. *Libros* ejus *de Odoribus* notis fuis auxit Adr. Turnebus. De ceteris Ariftotelis Interpretibus, tam veteribus, quam recentioribus, legantur libri, quos fupra laudavimus. In Phyficis vero omnibus aliis, qui ejus doctrinam fequuntur, præpono Honorati Fabri *Opera*, qui Ariftotelem ex ipfo fonte interpretatur ejusque Philofophiam, non ex verfionibus Arabum, vel Latinorum, fed ex ipfo ejus textu, proponit. Quam adeo difcrepare inter fe nemini mirum effe debet, fiquidem ex hiftoria obfervaverit, quam fero in lucem protracta fuerint Ariftotelis fcripta, quam fegniter, quam inficete, quam barbare, converfa fuerint à Monachis, linguæ Græcæ & Latinæ imperitis. Quos tamen Scholaftici fequuti funt, qui fublefto fundamento fuperftruentes firma non potuerunt superimponere faftigia, cum aliter fenfus caperent, quam fentiret Ariftoteles, ex alieno fenfu vero diverfa orirentur abfurda. Sic, accedentibus monftrofis illis fententiis, quas ipfi excogitarunt, & in Ariftotelem intulerant, non potuerunt hinc nifi multa abfurda confequi.

Sed fortaffis operæ pretium fuerit, illi rei aliquantulum inhærere, ut pateat ortus & progreffus iftius Philofophiæ Scholafticæ, quæ cum vulgo Peripatetica habeatur, nihilominus eft quam Peripatetica fæpe, fed longe in diverfas vias abit. Ejus rei teftem poffumus fide dignum appellare ROGERUM BACONIUM, qui circa annum Chrifti 1270. vixit, & in MStis libris *Compendii Studii Theologiæ*, in *libris Communium naturalinm*, *in Epiftola ad Clementem IV. Papam*, & in *opere de utilitate Scientiarum*, aliquam Philofophiæ iftorum temporum hiftoriam recenfet. Hi libelli in Bibliotheca Oxonienfi affervantur, à viro illo confcripti, qui fuo tempore, in ipfa illa craffiffima barbarie, fummus fuit rerum naturalium & Mathematicarum, imo omnium pene difciplinarum, doctor, ut hodieque in Phyficis & Mathematicis, præ lynceis illis recentioribus, palmam ferat, quippe qui illa fciverit, illa inventa jam tum poffederit vel excogitarit ipfe, quæ fuo tempore, ob ignorantiam humanam pro Magicis habebantur, noftra vero ætate vel primum inventa funt, & magno in pretio habentur, vel inter defiderata adhuc reponuntur. In *Compendio fuæ Theologiæ* Baconus ait: *Tarde venit aliquid de Philofophia Ariftotelis in ufum Latinorum, quia naturalis Philofophia ejus & Metaphyfica, & Commentaria Averrois, & aliorum, his temporibus noftris translata funt, & Parifiis excommunicabantur anno Domini* 1237. *propter æternitatem mundi & temporis, & propter librum de Divinatione fomniorum, qui eft tertius de fomno & vigilia, & propter multa erronea translata.* In *libro de utilitate Scientiarum*: *Una eft*, inquit (caufa fcil. imperfectionis in Philofophia,) *quia Opera* 6

 Ari-

Aristotelis non fuerunt translata in linguam Latinam, nec ab aliquo Latinorum composita, & ideo non fuit mirum, si eorum non æstimabant valorem. Platonis enim libros doctores omnes assumebant in manibus, quoniam translati fuerunt, nec inveniebantur in Græco. Sed libri Aristotelis non fuerunt tum temporis translati. Nam Augustinus primus fuit translator & expositor Aristotelis. Sed in minore & primo libellorum suorum, videlicet prædicamentorum. Nec fuit Philosophia Aristotelis tunc temporis Græcis nota, nec Arabibus, sicut prius factum est, & ideo sancti, sicut alii, ignoraverunt Philosophiam Aristotelis, cujus usum non habebant; laudabant tamen Platonem, & quoniam intellexerunt, quod Aristoteles persequutus est Platonicas sententias, Aristotelem in multis reprobant, & dicunt, ipsum hæreses congregasse, sicut Augustinus dicit. Reperiuntur hæc Baconi loca apud Antonium à Wood *in Historia & Antiquitatibus Universitatis Oxoniensis, lib. 1. ad annum* 1272. Ubi Autor ille recenset primos ejus temporis Aristotelis Interpretes, Guilielmum de Morbeck, natione Brabantinum, fratrem primo Prædicatorem, & inde Pœnitentiarium Pontificis; Cancellarium, & Episcopum in Græcia Corinthiacum, qui, instante S. Thoma Aquinate, Philosophiam Aristotelicam Latine reddidit, circa annum 1271. *Analytica* scil. Aristotelica, reliquasque *Organi* partes. Ante annum ab illo, quem modo nominavi, quadragesimum, perpauci Interpretes fuere, qui in Academia Oxoniensi Logicæ Peripateticæ partem aliquam explicuere, S. Edmundus, Archiepiscopus Cantuariensis, Magister Hugo, Johannes Blond, qui anno 1227. & 1232. vixerunt. Ante tamen illa tempora Johannes Scotus, tempore Alfredi, Robertus Pulleinus circa annum 1146. Simeon Dunelmensis A. 1164. Johannes Sarisberiensis, Johannes Hantwillus, sive Architrenius, vel commentarios scripsere Philosophiæ Aristotelicæ, vel in Philosophia Aristotelica gradus & honores ambierunt in Academia Oxoniensi, qui tamen etiam Aristotelis versiones nullas, nisi aliquas corruptissimas, habuerunt. Postquam vero jus Cæsareum anno 1149. doceri, tam Oxoniæ, quam Parisiis, cœpit, adeo deferbuit omne Philosophiæ studium, & Theologiæ quoque; ut unice legibus Romanis incumberent, unde divitias & honores exspectabant omnes. Quam causam præcipuam ponit Baconus desertæ Philosophiæ, & corruptarum artium, atque in eam passim in Commentariis suis MStis acerbe declamat. Hinc quasi postliminio restituebatur Philosophia Aristotelica, adeo ut hominibus istius temporis quasi novus videretur Aristoteles, ac tum primum in notitiam hominum perductus. Qui tamen, præterquam, quod omnia per versiones erant corrupta, suspicione gravatus est, quasi Christianismo obesset ejus studium, de quo queritur idem Baconus *in opere antea citato.* Qui erant ignorantiores, etiam Magiam subesse suspicabantur. Qui doctiores erant, & exemplaria Aristotelis possidebant, vel ob invidiam supprimebant, vel ipsi ignorabant thesauros suos. Quæ exemplarium penuria etiam causa fuit minus cultæ Philosophiæ Aristotelicæ, & ab ætate Michaëlis Scoti, h. e. anno 1230. ingens fuit. Dogmata autem Philosophiæ vere arcana erant, & omissis tam artis, quam naturæ admirandis, vilissima quævis, eaque segniter, & per partes, convertebantur in Latinum sermonem, ut integra capita, imo integri sæpe libri, in *Physicis, Metaphysicis*

cis & Logicis, deessent. Hujus autem generis peccata in materia potissimum Physica frequentiora fuerunt, partim quod non intelligerent linguam Græcam, partim quod nec rem ipsam, quæ intelligi absque perfecta Græcæ linguæ cognitione non poterat. Bacono enim recensente, in *Epistola ad Clementem Papam*, vix quatuor illo tempore viri fuerunt, qui linguæ Græcæ aliquam notitiam habuerint. Quæ erant Latine reddita, ut erant admodum pauca, illa ad literatorum plebem haud devenerant; quæ erant jampridem factæ versiones, vulgo etiam non innotuerant. Qui vero eo tempore vertendis, vel potius corrumpendis, bonis Autoribus operam commodarunt, recensente Bacono, fuerunt Gerhardus Cremonensis, Michaël Scotus, Alfredus Anglicus, sive Philosophus, Hermannus Alemannus, Guilielmus Flemming, Magister Paraficius, de quibus singulis prolixius agit *eo in loco* Antonius à Wood. Rei Mathematicæ profundissima erat ignorantia, aitque Baconus *de Perspectiva*, neminem ante annum 1267. aliquid præstitisse, Parisiis vero nihil ea de re usque ad illud tempus innotuisse, imo Latinos omnes disciplinam hanc penitus ignorare, si tres in Anglia excipias. Addit quoque, *in opere de perspectivis*, Julium Cæsarem telescopii ope à Gallicano littore portus Angliæ urbesque maritimas spectasse, cum bellum in eam meditaretur, quod certe scire vellem, quo argumento probaret. Nam historiæ omnes silent, & vulgo telescopiorum inventio admodum recens habetur, quæ tamen non est. Nam Baco jam tum telescopium habuit, atque eo usus est, nec tamen se ejus inventorem jactat, ideoque jam ante tempora Baconis Tubum Opticum fuisse inventum necesse est, cujus tamen notitia nulla habetur. Illi certe antiqua visa est ejus origo, cum ad Julii Cæsaris etiam tempora reducat. Latent sane interdum aliqua arcana apud unum alterumve, quæ quia in publicum non proferuntur, vel non esse, vel periisse, putantur. Baconi usus Tubi Optici Magiæ crimen peperit. Is vero, ut Opticam suam tueretur, non modo θαυματουργίαν illis, quæ ad visum pertinent, statuit, sed, in *Opere minori ad Clementem IV.* ait, *omnia sciri per Perspectiva, quoniam omnes rerum actiones fiunt secundum specierum & virtutum multiplicationem, ab agentibus hujus mundi in materias patientes & leges hujusmodi multiplicationem non sciuntur, nisi à Perspectiva, nec alibi sunt tradita adhuc; cum tamen non solum sint communes actioni in visum, sed in omnem sensum, & in totam mundi machinam, & in cælestibus, & inferioribus.* Quæ verba Baconis aliquid in recessu habere videntur, & principia quædam ponere artibus quibusdam arcanioribus, aut curiosioribus; sed tamen nihil sinisterius suspicandum est, cum, quæ illic habeantur, ulterius non sint ad manus. Quæ autem ex eo hic affert Antonius à Wood, illa satis sane explicari possunt. Sed ista obiter omnia, quæ tamen non inutiliter hic adducta sunt. Ad Aristotelem nostrum redimus, ejusque Philosophiam, quæ sequentibus temporibus majores vires sumsit, cum libri ejus è Græco in Latinum converterentur à viris doctissimis, unde postea sensus Aristotelici melius potuerunt indagari. Postquam Constantinopolis capta est, ex ista ruina ædificatæ sunt literæ in Occidente, adeoque Græciæ calamitati debemus renatas bonas literas. Græci enim homines eruditi in ita-

Italiam conceſſerunt, & bonorum Autorum copiam ſecum adduxerunt. Unde poſtea & correctiora fuerunt exemplaria, & verſiones datæ accuratiores: quod & recte notat Gabriel Naudæus *in additionibus ad hiſtoriam Ludovici Undecimi.*

7 Paſſim itaque per Scholas regnavit tum Ariſtoteles, niſi quod ſubinde etiam quidam exſtiterint, qui ejus doctrinam impugnarent, non omnes æque docti. Quod Phyſicam ejus ſpectat, illam quidem adeo non omnibus placuiſſe, facile credi poteſt, cum multa in illa contineantur, quæ ſe omnibus commendare non poſſunt. Sed qui omnia in Ariſtotele rejicere & carpere voluerunt, ii homines vel arrogantes mihi nimium videntur, ac parum obſervantes majorum, vel etiam imperiti. Quo enim imperitiores ſunt homines, præſertim ingenioſi, quod non omnia perreptarunt hujus Philoſophiæ latibula, eo promtiores illi ſunt ad dicam aliis, etiam ſummis nominibus, ſcribendam. Non erat, quare Petrus Ramus adeo in omnibus ſuggillaret Ariſtotelem, qui ipſe non meliora, imo longe minora, dedit. Quanquam *in Scholis Phyſicis*, quæ contra Ariſtotelem diſſeruit, fidem aliquam merentur. Legi illæ poſſunt, nam continetur in illis exacta diſquiſitio eorum, in quibus à veteribus divortium fecit Ariſtoteles. Cujus ſtatus controverſiæ, diſputandi methodum, argumenta producta, ſecundum omnes partes ampliter examinat. Contra vero ejus principia ubique pugnat, adeoque veterum ſententias ab iſtis imputationibus abſolvit, quibus eas oneraverat Ariſtoteles. De ceteris diſciplinis, præter Phyſicam, nihil nunc dicemus, quandoquidem ad nos jam non ſpectant. In iis vero facile quidem primatum, ut ego puto, Ariſtoteli concedere poteramus, præſertim, quod Practicas diſciplinas & Dialecticam attinet, quam immerito quidem, ut mihi videtur, adortus eſt Pet. Gassendus in *Exercitationibus* ſuis, ut vocat, *adverſus Ariſtotelicos*, in quibus tamen acerba & plena injuriarum omnia. Omnia enim impugnat, nihil ſani ab Ariſtotele dictum eſſe vult, totam Ariſtotelicam Philoſophiam ſpuriam eſſe, Sophiſticam, pejorem hiſtrionica, rixoſam duntaxat & altercationibus horridam, chimæricam, barbaram, tyrannicam, ignavam, nulla autoritate, incertam, obſcuram, multis defectibus, inſufficientem, ſuperfluis & alienis ſcatentem, falſitatibus, impietatibus, calumniis & contradictionibus plenam, toto *libro I. Exercitationum Anti-Peripateticarum* deducit. *Secundo libro* Analyticam Ariſtotelis aggreditur, ut quæ nihil, niſi frivola commenta & deliria, contineat, inepte rerum claſſes in decem categorias diſtinguat, futiliter, ſuperflue & ridicule multa de propoſitionibus, & de utraque Analyſi, tradat. Addit, nullam dari poſſe demonſtrationem, vel definitionem Ariſtotelicam, nullamque ſcientiam, concluditque, Pyrrhonios, qui nihil ſciri poſſe profitentur, naturæ non eſſe injurios. Reliquos 5. libros, nimirum in *ἀκρόασιν Phyſicam*, in *libros de corpore ſimplici*, in vulgares *Tractatus de mixtis*, in *Metaphyſicam* & *moralem Philoſophiam*, omiſit de amicorum conſilio, eo quod, propter prioris libri editionem, Peripatetici non parum ſtomacharentur, quorum patientia abuti veritus eſt, teſte Honorato Fabri, in *Epiſtola ad Pardeſium ſecunda.* Qui eo in loco ita de iſto Gaſſendi ſcripto judicat: *Ex hac provincia Gaſſendus multam laudem non retulit. Non tamen deſunt,*

qui

qui velint, nec ego ipſe abnuerim, juvenilis ætatis ardore ac genio, & averſo animo, quo ſemper in Stagiritam fuit, hoc indulgendum eſſe. Omitto aliam cauſam Gymnaſticam, noſtris Gallo-Provincialibus ſatis compertam, qua factum ſit aquis ſextiis, ſicuti Bajonæ, & etiam alibi, ut alienus à novis Magiſtris animus in eam doctrinam, quam ipſi tradebant, refunderetur. Idem ſuperius; *Nibil moror*, inquit, *Semiſciolos quoſdam, qui, cum ſint levioris armaturæ homines; Stagiritam, ejusque organum, ut futile & inutile quicquam, vellicare non ceſſant. Sed ne ſutor ultra crepidam; quanquam forte acerbius illud melius quadraret: Sus Minervam. Nibil unquam ſolidius, nibil felicius, nibil præſtantius, excogitatum & ab hominis ingenio partum eſt; nibil ibi falſum & futile, nulla ibi contradictio vel ineptia, ut perperam Gaſſendus exprobrat.* Quod viri iſtius judicium potius amplecti velim, quam Gaſſendi ſententiam, qui, cavillatorem tantum agens, meliora nos non docuit, quod facillimum eſſe quis neſcit? Inprimis in veterum illorum Autorum Scriptis, qui, cum una illa contextus ſerie ſcribant, nec Methodo Scholaſtica, per theſes & regulas, ſententias ſuas proponant, facile *ἀμεθοδείας* cujusdam argui poſſunt, quod tantis viris exprobrare velle, leve nimis eſt, & futile, cum iis gratiæ potius agendæ eſſent, quod tantarum rerum theſauros nobis conſervaverint. Quis enim ante Ariſtotelem unquam de Dialecticis præceptis, in ordinem redigendis, cogitavit? & is tamen ita ordinavit omnia, ut, qui ingenium iſtius non miretur, aut beneficium æſtimet, improbus profecto & ingratus ſit. Absque enim illo fuiſſet, nemo fortaſſis extitiſſet, qui Dialectices præcepta, ac artem iſtam Analyticam, vel primoribus rudimentis delineaſſet. Quod ſi tam pulchro operi nævi quidam inhærent, non ideo exclamare ſtatim debemus, librum eſſe ineptum & inſulſum. Qui boni viri, ſi absque Ariſtotele eſſent, quem nunquam attente legerunt, in re iſta magis muti eſſent, quam piſces. Nunc, cum primus is nobis fontem aperuit, antea ignoratum, novi quidam Dialectici in rivulis ſuis, quos ab iſto fonte derivarunt, ſoli triumphare volunt. De Ramo recte judicat Joh. Riolanus *in præfatione Tractatus de Principiis Phyſicis: Petrus Ramus*, inquit, *Phyſicis Sacris vix initiatus, Phyſicus videri vult, gradumque ſibi munit ad gloriam, cum ejus ruina, cujus umbram referre, vel ſi ſe ruperit, non poſſit.* De Phyſicis quanquam non adeo nunc dicam, in ceteris tamen tam acerbe tractari à Ramo Ariſtotelem, res eſt intolerabilis. Et in ipſis tamen Phyſicis habemus præclara multa, præcipue *biſtoriam* ejus *animalium*, quibus certe, velut theſauro quodam parato, uti nunc poſſumus. Quod in generalibus principiis ſint, quæ deſiderent nonnulli, res profecto tanti non eſt, ut conjurationem aliquam inſtituamus contra Ariſtotelem, aut exſcindere cum omnibus armis cupiamus. Nemo enim iſta, vel veterum, vel recentiorum Philoſophorum, ita firmaverit, ut nulli diſputationi ſint obnoxia. Urget iſta fatalis quædam obſcuritas, humano ingenio vix perveſtigabilis, quod in aliquibus notionum aut conceptuum generalium umbris conquieſcet, lucem vero ipſam veritatis non aſſequetur. Sufficit illi, quædam ejus ſentire crepuſcula, & ſub crepera iſta luce prominentes veritatis radios; interim in Empirica illa ſpeciali exerceat ſe, quantum poteſt. Qui Ariſtoteli ob *ἀμεθόδειαν* indi-

indignantur, tanta non ista est, quam isti putant; iis responsum velim, quod Salmasius, *in præfatione funeris Hellenistici*, reprehensoribus suis objiciebat, *pretiosiora esse auri frusta, temere per acervum congesta, quam plumbi laminas, specioso quodam artificio fabrefactas & expeditas.*

8 Nos, missa historia Peripatetica, ad principia Physicæ Aristotelicæ pedem movemus, cujus commodum esse potest compendium Fridemanni Bechmanni *Systema Physicum*, in usum Gymnasii Gothani conscriptum, & Jenæ A. 1664. *in 8vo*, non addito Autoris nomine, impressum. Succincte enim omnia comprehendit, & passim nova inventa, sententiasque recentiorum, immiscet. Principia Physicæ positurus Aristoteles, prolixe primum disputat contra veteres, inprimis ideo eos reprehendens, quod nulla statuerint adæquata Physices principia. In quo parum sincere eum egisse, non recte proponendo illorum sententias, aut peregrinas illis sententias affingendo, etiam ii suspicantur, qui ceteroquin Peripateticæ Philosophiæ sunt addicti. Veteres autem Philosophi ab Aristotele in eo reprehenduntur, quod vel unum statuerint omnium principium, vel infinita. Unum principium *Parmenides* ex sententia Aristotelis statuebat, idemque immobile; sed tamen vel ex ipso Aristotele patet, eum principia inter se contraria definivisse, calidum & frigidum. E quo patet, non adeo absurdum fuisse Parmenidem, ut nec fuerunt omnes illi, quos reprehendit Aristoteles, ut unum statuerent principium, unde omnia constituerentur; nisi per unum illud principium forte intellexerunt causam efficientem, vel materiam naturantem, ut Scholastici loquuntur. Aut, si unum aliquod statuerunt, statuerunt vel universum aliquid, aërem, aquam, quod in se contineret contraria, aut quod principiis rerum constitutivis esset pro vehiculo. Qui infinita statuerunt principia, non tamen exclusisse putandi sunt universaliora quædam corpora, aut massas corporum, ex Atomis conformibus compositorum, quæ misti partes principaliores facerent. Argumenta Aristotelis, quibus pugnat contra unitatem principiorum & infinitatem principiorum, sunt ista: Si unum esset principium, nihil esset in natura contrarium, nulla corporum mistio aut generatio, quæ tamen omnia procedant ex principiis contrariis. Cum enim principia sint, quæ non fiant ex se invicem, neque ex aliis, sed ex iis omnia, necesse igitur est, ut omnia, quæ in natura fiant, sint contraria. Quando vero consideramus rationem, in qua ponit fundamentum contrarietatis Aristoteles, ea admodum est imbecilla. Forma enim & privatio illi statuuntur duo contraria principia, quæ qua ratione contraria dici possint, nisi conceptu tantum, non video. Nam sane privatio nullo modo locum meretur inter principia, ut purum aliquod non Ens, cujus nullæ sunt affectiones. Et sane, si in eo constitisset ratio contrarietatis principiorum, quam facile fuisset veteribus, etiam privationem suis principiis substernere. Nam & ipse dicere possum, privationem esse principium eorum etiam, quæ fiunt sola primorum corporum congregatione. Ut enim partes alicujus misti dissimilaris aduniantur, oportet prius non esse congregatas. An verisimile est, aliquem tam hebetem futurum, qui nesciat, vestem non esse consutam, ut consuatur, lucernam non esse accen-

accensam, ut accendatur? Quare privationem recte despexit Plato. Nec Veteribus ista subtilitas in mentem venit, quibus illa oppositio principiorum consistebat in substantiarum consensu atque dissensu, qui tantum ratione distinguebatur à rebus ipsis. Proprie tamen ille consensus, vel dissensus, inter principia non reponebatur, quæ illa potius sunt, quæ vere, realiter & intrinsece constituunt corpus. Unde patet, male disputare Aristotelem contra Veteres, tum quod pervertat illorum sententias, tum quod ratio illa, qua pugnat, minus sententiam suam stabiliat, quam Veterum illorum sententiæ ipsius Aristotelis opinionem confirmant, qui clarius, mea sententia, & rectius viderunt, in quo consisteret principiorum contrarietas, quam adeo exaggerat Aristoteles, &, velut telum ab ipso hoste petitum, longe minori robore retorquet. Contra illos, qui infinita statuunt principia, hoc argumento pugnat: Quoniam infiniti nulla sit scientia, ac proinde nulla Physica, utpote cujus principia nesciantur. Quod argumentum quidem, si eo sensu capiant veteres, quo proponit Aristoteles, satis stringit. Quid vero, si illi negent, infinita se statuisse? Quid si illi infinitas substantias, ad unum infinitum dissimilare reductas, sciri posse contendant, quod vel ipse Aristoteles concessit, qui nec ipse omnes rerum formas mente comprehendit, sed ad unam reducit. Deinde & quærere hic posset nonnemo: An natura, quasi conciliabunda, in universi hujus molitione, hoc sibi proposuerit, nihil sibi esse efficiendum, quod superaret humanam intelligentiam, deliberansque secum, an principiis finitis, an infinitis, uteretur, tandem statuerit, infinitum esse amovendum, propterea, quod sciri non possit. Infinita autem forte etiam ipsi non statuerent, quæ nullo comprehensa essent numero, sed, quæ magno & vasto essent numero, quæ proprie non dicenda essent infinita, essent enim terminabilia. Dubitarent etiam aliqui, an absolute ad ista principia redigenda sint corpora naturalia, quæ generatim præscribit Aristoteles, an non quoque specialiora sint principia certarum specierum & certorum corporum. Quæ infinita si quis dixerit, habito ad multitudinem rerum creatarum, & corporum mistorum, respectu, non absurdus adeo esset. Quo forte sensu aliqui inter Veteres acceptum voluerunt, cum infinita statuerent principia, quæ quanquam ad generalem illam materiæ & formæ notionem reduci omnia possunt, atque adeo istis conceptis terminis ista infinitas describi, nihil tamen veri huic scientiæ subest, neque est accurata quædam rei cognitio, ut merito usurpes hic illud Poëtæ:

Pergula pictorum; veri nihil, omnia ficta.

Quod si etiam ad quaternarium Elementorum omnia reduxeris, nihilo eris sapientior. Nam & hic omnia perplexa & obscura. Neque enim certi esse possumus, qua ratione ad hujus vel illius misti compositionem Elementa, aut qua proportione, misceantur, neque verosimile est, si naturam rerum consulamus, ex Elementorum corpusculis (quorum & numerus ipse disputationi subjacet) πρώτως composita esse mista. Quid enim vetat, naturam in mistione rerum uti propioribus quibusdam principiis, quam Elementis, in quorum indagatione præ ceteris versari industria Philosophi debebat, neque ista consideratio adeo eliminari, ut quæ vel non deceret Philosophum, vel ob

infinitatem fuam excederet intellectum ejus. Si quis in fubterraneis corporibus confideret mineralium fpecies pene infinitas, non eft verofimile, illas ex Elementis compofitas effe à natura, fed à corporibus quibusdam propinquioribus, quæ tamen ad hujus vel illius mineralis compofitionem principii fe inftar habent. Hinc recte à Phyficis recentioribus quibusdam, corpora quædam compofita habentur, quædam decompofita, id eft, quæ è compofitis iterum funt compofita, quemadmodum beneficio ignis, per artem, interdum conficere poffumus nova aliqua corpora, quæ & ipfa externa facie & modo operandi ab iis differunt, è quibus funt compofita. Ita eodem modo in natura fieri, atque in regno ifto fubterraneo, valde eft verofimile. Quare, qui ifta omnia indagare volet, non quidem omnia explorabit, fed tamen fortaffis aliqua, atque ex hoc fuo examine difcet, ad intelligentiam fpecialiffimam Phyficam opus fibi effe infinitis, ut ita dicamus, principiis, quæ in ordinem tamen, per Analogifmum ingenii inftitutum, reduci poffunt. Atque ifta caufa eft, quod rerum naturam in ipfo fundo fuo occupare nonnulli maluerint, ferro & igne eam aggreffi, quam, generalibus quibusdam conceptibus freti, à præconceptis quibusdam opinionibus rerum naturalium veritate fraudari.

9 Ariftoteli principia generationis tria conftituuntur, *materia, forma & privatio*, de quibus omnia confufa funt & intricatiffima, totque hic funt fpinofæ Scholafticorum difficultates, ut cerebrum prius ruperis, quam monftrofos iftos animo conceptus comprehendas, quos ubi omnes ad vivum fecueris, & in omnes partes verfaveris, nihil adeo colliges, quod fatisfacere animo poffit. De prima materia, Dii boni! quam funt mirabiles fententiæ, *quas non fani effe hominis, non fanus juret Oreftes*, quod è fluctuatione Interpretum facile deprehendas. Materia prima Ariftoteli eft & non eft, Entes larva & fimulachrum, nihil actu, omnia poteftate, formarum omnium avida, nullius tenax, generationis & corruptionis fubjectum, cum ipfa fit ingenerabilis & incorruptibilis. Atque iftæ materiæ primæ defcriptiones, velut lacera quædam Hippolyti membra, undique ex Ariftotelis textibus colliguntur, nullo enim in loco integram ejus definitionem propofuit, quam fortaffis nec ipfe dare potuit, nec alii daturi funt. Aliquando eam definit primum potentia corpus fenfibile, interdum illam non omnimodo forma deftitutam, fed etiam nullo Entis genere conclufam exhibet, adeo, ut neque fit quid, hoc eft, fubftantia, neque quantum, neque quale, neque quicquam eorum, quibus Ens determinatur. In Phyficis ita definit: *Subjectum uniuscujusque, ex quo fit aliquid, cum infit, non fecundum accidens*; quæ verba *cum infit*, quid fibi velint, non fatis patet, nifi forte eam ob caufam funt adjecta, ut diftingueret à materia tranfeunte, ut eft vinum refpectu aceti. Addit, *non fecundum accidens*, ut oftendat, ex materia & forma unum per fe, hoc eft, unius effentiæ corpus, non aggregatum quoddam per accidens, conflatum. Interpretes Ariftotelici novos hic nodos nectunt, & Thomiftæ quidem materiam ita effe puram potentiam exiftimant, ut omnis omnino actus & exiftentiæ fit expers. Alii negant, materiam omni actu, faltem Metaphyfico, five Exiftentia, effe deftitutam. Quæ omnia fi quis inter fe contulerit, nihil

tot

tot subtilitatibus subesse deprehendet, quam conceptum aliquem materiæ, qui merum sit aliquod Ens rationis, nec amplius quicquam inferat, quam summa illa rerum genera, quæ Dialecticis statuuntur, quæ non sunt nisi conceptus de rebus, cum in finem adornati, ut sub eorum classibus res distingui, & in ordinem redigi possint. Quæ si quis pro principiis rerum habiturus esset, is certe nihil diceret, ut sane ex tot subtilibus de materia & forma disputationibus nihil firmi solidique possit demonstrari. Ex hac perplexa Aristotelis, de materia prima, sententia aliqui existimarunt, Aristotelem per materiam primam intelligere Deum. Scholastici quidem persuadere nobis volunt, quod Aristoteles materiæ primæ creationem ex nihilo agnoverit. Sed certum est, Aristotelem illam, non coæternam tantum Deo, sed increatam etiam statuisse; ac Scholastici quidem ex Aristotele voluerunt reddere Christianum. Ex Aristotele tamen non patet, illum materiam primam pro Deo habuisse. Quanquam enim de illa occurrant apud Aristotelem prædicata ingenerabilitatis & incorruptibilitatis: tamen alterum ille agnoscit principium incorporeum, activum, formosum, consilii plenum, fontem boni, atque ita duo statuit principia æterna, quorum unum, quod modo nominavi, Dei nomine vocatur, alterum illa materia prima est, principium scil. corporeum, passivum, informe, brutum. Satis itaque ex eo patet, non eam fuisse mentem Aristotelis; quanquam etiam non determinet, quid sit ista materia sua prima. Nam, si materiam chaoticam intelligat, non certe conveniunt illi prædicata ista, alias sibi contraria. Nec video, qua ratione tunc Subjectum generationis dici possit. Qui *Metaphysicas contemplationes* scripsit, HENRICUS MOHR, Anglus, totus illo libro in eo est, ut demonstret, esse aliquod in natura immobile, quod non corpus sit, & tamen extensum, quoniam extensio ejus animadverti possit, saltem in iis partibus, quibus non continentur ab eo distinctæ. Illud à materia mobili distinguit, atque adeo putat, rem esse spiritalem, si non ipsum Deum. Hanc tamen non esse materiam primam Aristotelicam, nec subtilem Cartesianam, contendit, sed aliquod à materia distinctum principium immateriale, imo ipsum Deum, quod nescio, quomodo auribus Christianorum insolens est & durum. Id autem miror, quod corporis notionem hic excludat, cum tamen extensum agnoscat. Sed is, ut ex libro ejus *de immortalitate animæ* patet, nec extensionem spiritibus negat, quos eadem ratione etiam corpora, cum Tertulliano, poterat dixisse, & cum populari suo, Hobbesio. Ille vero materiam primam describit per Physicarum Monadum, (i. e. particularum, adeo minutarum, ut ulterius dividi non possint, vel in partes discerpi) congeries homogeneas, quæ se invicem penetrare non possunt, nec suapte natura cohærere, quæque quantumvis contiguæ sint, sint tamen actu solutæ, & quanquam moveri queunt, quiescentes sunt nihilominus & immotæ. Hæc ejus materia prima nihil differt ab Atomis Epicureis, & quodammodo etiam cum Aristotelica convenit, quam licet ille genus generalissimum omnium rerum corporearum potius, quam veram ac realem materiam, existimet, non male tamen possunt prædicata illa Aristotelis etiam in hanc conferri. Eo tamen maxime differunt, quod materiam suam primam mobilem faciat,

cum contra faciat Aristoteles. Illud infinitum vero extensum immobile facit, unde jam velim explicet nobis, à quo principio motus communicetur materiæ; illud enim infinitum extensum immobile est, ac proinde movendi vim non habet. Mea quidem sententia materia prima Peripatetica, ut nudum aliquod figmentum & chimæra, ejiciatur è Physicis. Quæ enim necessitas nos cogit, aliam fingere materiam primam, quam Elementa, ut si quæ sint alia corpora simplicia, in qua ultimo mixta resolvuntur, cum ex iis cuncta prodierint. Nam, si quis de corporibus simplicibus quærere velit, è qua materia illa sint composita, inutiliter quæret. In mixto corpore tantum quæritur illa proportio materiæ & formæ, in simplici vero Elemento nihil materiæ aut formæ locum obtinebit, cum illius partes omnes homogeneæ. Quis in materiam & formam eas secabit? quis demonstrabit? cogitatione cum Aristotele quidem complecti possumus materiam aliquam communem, Protei instar in omnes naturas versatilem, sed illa nullo modo explicari potest aut concipi. Et quid opus est, materiam istam communem fingere, cum Elementa possint esse prima corpora, ac primo ita creata, ut non statim ad materiam aliquam, vel formam generaliorem, nobis abeundum sit, ac debet sane terminus quidam esse inter conceptus & res. Iste est ingenii humani morbus, ut nunquam possit subsistere. Ubi in prima incidit, priora illis, si non invenit, fingit, cum necessario in aliquo subsistendum sit, nisi velimus abire extra naturam sensilem, super quam tamen fundanda sunt naturæ principia. Ex hac tamen communitate & universitate materiæ, quæ in natura non reperitur, sed in ingenio tantum Aristotelis sita est, multa sequuta sunt per totam Philosophiam Aristotelis paradoxa, quæ, si absque hac materia prima essent, facile ruerent, ac ruunt etiam facile, quandoquidem ejus nulla certa est demonstratio. Huic doctrinæ superstructa est illa Elementorum transmutatio, magnum doctrinæ Peripateticæ principium, super quo multa etiam alia fundantur. At ista Elementorum transmutatio, nec re ipsa demonstrabilis est, nec habet in natura fundamentum, ideoque omnia illa, quæ huic doctrinæ superstruuntur, sublesta sunt & infirma. De quibus omnibus hoc in loco, ubi generalia tantum persequimur, disserendi locus non est.

10 Qui diversitatem doctrinæ Peripateticæ & Platonicæ quasi compendio nosse cupit, legat Autores, quos supra nominavimus, qui de differentia Philosophiæ Aristotelicæ & Platonicæ scripserunt, aut conciliare utriusque sententiam laborarunt. Gabr. Buratellus, *in conciliatione plurimarum Controversiarum Aristotelis cum Platone*, potissimas ejus controversias, per theses & antitheses proponit. Indiculum eorum, in quibus differunt Aristoteles & Plato, texuit etiam Sorellus in *Scientia* sua *Universali*, *capite de iis, qui contra Aristotelem scripserunt.* Inter eos, qui contra Aristotelem scripserunt, ex Ecclesiæ Patribus antiquis, est S. Justinus, Philosophus & Martyr, qui ex *Apologia, pro Christianis* scripta, satis celebris & notus est. Is scil. partem aliquam religionis interpretatus est, impugnare Philosophiam Aristotelis, quam, ut profanam, & errorum ac hæresium promicondam, à Christianis hominibus rejiciendam esse vult. Ac primo quidem incertitudinem principiorum Physicorum, non Aristotelis tantum, sed

sed & reliquorum Philosophorum, ob oculos ponit. Quo argumento persuadere vult, ut potius amplectamur, quæ de re Physica in S. literis docemur, quam quæ à Philosophis, ac inprimis ab Aristotele, docentur, sibi repugnantia, falsa & sophistica. Pergit & inde ad reliqua ejus principia & dogmata, eaque docte satis, & philosophicis etiam argumentis, refutat, ut proinde, qui nuper admodum contra Aristotelem scripserunt, falso sibi gloriam novationis illius vindicent. Apud Justinum enim jam tum potissimum philosophica illa dogmata examinata sunt, ac prolixe disputata. E recentioribus multi extiterunt, qui Aristotelis doctrinam facto agmine impugnarunt, de quibus *Capp. seqq.* videbimus.

CAP. XIII.

DE RECENTIORIBUS IN DOCTRINA PHYSICA NOVATORIBUS, QUI AB ARISTOTELE DIVORTIUM FECERUNT, ET PRIMO QUIDEM DE BERNHARDINO TELESIO, EJUSQUE PRINCIPIIS.

§. 1. *Philosophia Aristotelica Naturalis ævo sequiori Monarchia, & per Æg. Romanum, aliosque Scholasticos, corruptela.* 2. *Primus eam inter recentiores impugnavit, ac Parmenidis vicissim Physicam, duoque principia, ignem & terram, in lucem revocavit, Bernhardinus Telesius, modeste tamen imperfectionem speculationum suarum confessus. Verulamii de illo, ejusque nævis, judicium.* 3. *Antagonistam Telesius habuit Martum, hyperaspisten autem adversus hunc Thom. Campanellam.* 4. *Dogmatum Telesii de duobus principiis, calore, sive igne, cælo, & frigore, terræ proprio, materiaque, quam, velut tertium, his adjungit, qualitatibus item horum ac mistionibus, indeque derivandis omnibus naturæ operationibus ac phænomenis, recensus prolixior, cui subinde Verulamii ac Autoris de iis judicia insperguntur.* 5. *Censura Generalis de principiorum naturalium fabricatoribus, defectibus illorum ac vitiis, horumque caussis, & principiorum verorum inventionis difficultate pene insuperabili.* 6. *Censura & refutatio specialis principiorum Physicorum Telesii, cui laus ejus & nævorum excusatio subjungitur, adjectis Aristotelis & Cartesii de verorum naturæ principiorum impervestigabilitate confessionibus.*

Recepta fuit Peripatetica Philosophia, pene sola & unica, per universi orbis Academias, tanta quidem superstitione, ut piaculo simile haberetur, vel latum unguem ab illa discessisse. Quanquam tamen & illi, qui se Peripateticos jactabant, ipsi nesciebant interdum veras Aristotelis sententias, aut, velut ænigmata aliqua, ex suo ingenio explicabant, omniaque incrustabant ineptis quæstiunculis & vitilitigiis, quæ plena manu spargebant Scholastici, subtiles quidem rerum notionalium speculatores, sed revera solidæ Philosophiæ, præcipue naturalis, corruptores.

ruptores. Non potui sæpe sine risu legere, quæ Ægidius Romanus, inter Scholasticos illos non è postremis, in doctrina physica sua molitur: Deus bone! quot hic de materia prima, formis & privatione futiles & inanes leguntur controversiæ, in quibus adeo sudat ille homo, *diruit*, *ædificat*, *mutat quadrata rotundis*, ut, in ista rerum & cogitationum perplexitate, quid sibi velit, non capias. Illi tamen homines tum temporis triumphos ducebant, & mire sibi placebant Philosophia hac imaginaria. Quare cum literarum lux affulgeret, paulatim imminuta est horum hominum autoritas, atque isto opinionum regno sunt dejecti, quanquam Aristotelis tamen nomen venerabile semper fuit.

2. Tandem etiam ejus doctrina à nonnullis in dubium vocata est, atque inter illos, qui Philosophiam ejus naturalem impugnarunt, primo loco memorandus est BERNHARDINUS TELESIUS, (aa) Consentinus Italus, cujus extat *de rerum natura, juxta principia propria, Commentarius*, distinctus, qui prodiit Neapoli *in folio*, anno 1587. Laudari hic Autor vel eam ob causam potest, quod primus ausus fuerit lacertos erigere adversus homines illos, qui uni Aristoteli omnia tribuebant, atque nihil alios sapere credebant. Sequutus est vero, ut omnes Novatores, sententiam aliquam veterem, quam assumpsit, & ratiociniis suis firmavit quasi & fundavit adversus Aristotelem. Nihil enim ab istis Novatoribus dictum est, aut operosis etiam Commentariis inculcatum, quod non alicui veterum in mentem venerit, quorum licet Systemata integra non habeamus, quæ ab iis suo tempore concepta fuisse, & in Scholis inculcata, credibile est, fragmenta tamen aliqua nobis servarunt, tum Laërtius, tum Plutarchus, è quibus sagacitas ingenii, per combinationes rerum, & progressum mentis ab universalibus ad specialia, facile potuit novum aliquod Systema conficere. Noster Telesius Parmenidis sententiam sequutus est. Is scil. duo principia rerum statuebat, ignem sive cœlum, & terram. Solem & sidera verum ignem esse asserebat, eumque purum & limpidum, non degenerem illum, qualis apud nos est. Ceterum principiorum ejus perexigua est memoria, nisi forte in libello illo, quem Plutarchus *de primo frigido* conscripsit, aliqua Philosophiæ ejus continentur, quæ forte ab homine Scholæ Parmenidis addicto exscripsit Plutarchus. Nam, ut recte judicat Verulamius, acutiora in isto libro & firmiora habentur, quam solent esse istius Autoris, qui ea vulgavit, atque iis excitatum putat idem Autor Telesium, ut ea studiose arriperet, & strenue persequeretur, in suis *de natura rerum* Commentariis. Eum tamen Autorem, judicat, destruendo, quam astruendo, esse meliorem. Multis enim dubiis adeo se involvit, ut expedire sese non possit. Estque inter illos, judice Verulamio, qui, cum prius opinantur, quam experiuntur, ubi ad res particulares ventum est, ingenio & rebus abutuntur, atque tam ingenium, quam res, misere lacerant & torquent. Quare & ipse Telesius, quasi desperabundus, hanc imperfectionem suorum principiorum testatur, ac voto præterea ulteriorem culturam expetit. In modis rerum, & gene-

(aa) De Bernhardino Telesio, ejusque Hypothesibus Physicis confer *Tomi hujus Secundi Lib. I. cap.* 15. §. 2.

generationibus earum, & mistionibus, multa esse obscura; fatetur, ac minime inquirenda, quæque homini nulla innotescere queat ratione. *Utinam*, inquit, *id otio fruentes, & perspicaciori ingenio praditi, & quibus in summa tranquillitate rerum naturam perscrutari licuerit, assequantur, ut homines non omnium modo scientes, sed omnium fere potentes, fiant.* Qua ingenua sua confessione laudandus est Vir doctissimus, præ illis, qui omnino impossibile statuunt, ut id assequantur homines, quod ipsi principiis suis assequi non potuerunt.

Adversus illum scripsit librum, undecim annorum labore confectum, *Martha*, teste Erythræo, *Pinacotheca I. Imagine 21.* Quem undecim mensium scripto refutavit Thomas Campanella, acerrimus Telesii propugnator, ut testatur Erythræus, *eod. loco. Telesii*, inquit *ille, nomine audito, ejus Philosophi librum, intra paucos dies decoravit, ejusque philosophandi rationem penitus perspexit atque probavit. Nec mora, undecim mensibus ad Martha librum, undecim annorum labore studioque contra Telesium exaratum, rescripsit.* Qui libri an lucem publicam aspexerint, me equidem latet, Neque enim quicquam ejus rei mihi cognitum est. Si in lucem prodiissent, multa utique præclara ex ea velitatione discere poteramus. Subtile enim admodum est Campanellæ ingenium, atque amplissime per omnia scientiarum latibula extensum, de quo speciatim nobis dicendum erit. 3

Nunc ad Telesium redimus, ejusque principia breviter atque summatim recensebimus. Primas constituit formas & substantias, quæ tamen incorporeæ sint, calorem & frigus, quibus corpus tamen largiatur materia, quæ utriusque naturæ ex æquo sit susceptiva, ac omnis actionis expers. Lucem vocat calorem dissipatum, quæ iterum possit per constipationem sui fieri sensibilis, opacitatem vocat destitutionem & confusionem naturæ radiantis ex frigore. Rarum & densum quasi caloris & frigoris texturæ illi sunt, à calore raritas, à frigore densitas. Hinc vel proclivitas ad motum, vel ad quietem. Duobus itaque his principiis sociat quasi quasdam naturas, priori calidum, lucidum, rarum, mobile, alteri oppositas, frigidum, opacum, densum, immobile. Naturas primi ordinis (caloris scil.) eminenter tales, ponit in sole, cœlo & sideribus. Naturas alterius principii in terra. Cœlum enim est è summo calore, materia rarissima & lucidissima, illi confectum: terra ex frigore quasi constipata atque condensata. In cœlo dominari caloris naturam ait integram, & ab omni insultu principii contrarii liberam; quanquam secundum magis & minus variat: corpora enim stellata intensius calere, inter stellaria remissius; ipsas etiam stellas aliis alias esse ardentiores, citra tamen frigidi receptionem; recipere enim diversitatem naturæ, non contrarietatem, de quo judicium ferri non possit ex igne nostro communi. Cœlo competere quoque luciditatem, itidem secundum magis & minus, alias enim cœli partes lucidiores esse aliis; etiam stellas, quod viæ lacteæ exemplo confirmat. Cœlum quoque habere substantiam tenuem & raram, sed tamen alia parte materiæ magis explicatam, alia minus explicatam, sortiri. Cœlo motum esse proprium, circularem natura quidem sua, sed qui tamen etiam ab isto ordine nonnunquam divertat. 4

Nam

Nam vel latione, vel incitatione, vel obliquitate, differre, ut sit vel celerior, vel tardior, vel spiralis, ex quo motu postea, accessionis scil. solis & recessionis, causas generationis & corruptionis deducit. Ex opposito terræ quoque portionem illam frigidi intemeratam atque integram adscribit, quæ nunquam penetret ad sedem caloris cœlum; in ejus vero superficie, quæ quasi cortex vel crusta terræ est, generationis illum fundum ponit, in quo veluc extremo, concurrant quasi & confligant geminæ istæ naturæ, unde ex subactione materiæ fiant ista corpora, quæ fieri videmus, ita, ut singula, sive illa sint vegetabilia, sive mineralia, aliquid in se cœli vel caloris, recipiant, cœlum contra aliquid frigidi, è quorum subactione mutua tandem corpus aliquod concrescat; cum pura ista elementa caloris in summa cœli parte, frigidi in ipso centro terræ, conserventur. Atque sic quasi in regni sui inferioribus secura pace fruuntur, cum circa fines perpetuum bellum sit, atque ex eo, prout victoria cesserit, corpora fiunt, in quibus vel frigus dominatur, vel calor. Ex pacto enim, & æquali aliquo fœdere, nihil fieri statuit. Sed imbellius principium necessario servit, validius prædominatur. Ubi tamen aliquid etiam dotis & facultatis tribuere materiæ videtur Telesius, quanquam titubanter id faciat, & cum hæsitatione. Ulterius modum tradit Telesius, quomodo ex ista lucta tam fœcunda generatio fiere possit; quem ut definiat, primum causas ponit, quare terra jamdudum à sole destructa non sit, vel destrui non possit, cum unum quodque principium semper sibi simile laboret reddere alterum, sol, quantum in se est, terram laboret convertere in solem; ac terra vice versa solem in terram. Causas itaque impedientes hujus mutationis reponit, 1. in distantia. 2. declinatione radiorum solis à perpendiculo. 3. Obliquitate motus solis per zodiacum. 4. Celeritate motus solaris. 5. Contiguitate corporum inter solem & terram, quibus intermediantibus quasi frangantur & fatigantur caloris vires. Ex istis causis varias sortitur operationes calor, vehementer inæquales, & diversas, & perplexas. Fit autem ista operatio, vel per vim caloris, vel per dispositionem materiæ, vel per modum subactionis, quæ tria, inter se connexa, sibi ipsis quasi concausæ sunt. Calor differt vi, copia, mora, medio, successione. Successio variatur accedentia, recedentia, intentione, remissione, saltu, gradu, reditu, vel repetitione, per majora aut minora intervalla. Prout itaque calores variant, ita etiam operantur. Ipsi quoque calores inter se, prout gradu differunt, majores minores absorbent; qui aliquid cum frigore commune habere videntur, aut cum ipso conspirare. Copia caloris demonstrari potest, vel in multiplicatione radiorum solis, vel in perpendicularitate. Mora quoque caloris quantum efficiat, diversitas climatum ostendit, in quibus mora rependit calorem, quem alia parte perpendicularitas efficiebat. Medii singularis efficacia est in deferendo calore, unde tot tempestates oriuntur, tot aëris dispositiones sunt, vel salubres, vel noxiæ. Ipsa caloris successio, per motum solis, tot generationum causa est illi. Absque ea enim si esset, non posset tanta esse rerum varietas & vicissitudo. Per eam enim corpus solis se omnibus terræ partibus accommodat, & vicissitudine illa efficit, ut nulla ejus pars calore careat, quod Aristoteles quo-

quoque vidit, qui generationem & corruptionem rerum viæ obliquæ solis tribuit. In eo tamen reprehenditur à Telesio, quod generationem seorsim accedentiæ, corruptionem recedentiæ tribuat, cum utramque utrique conjunctim tribuere debuisset. Nam, ut accedentia solis quædam generat, ita vicissim quædam corrumpit, quemadmodum & recedentia solis facit.

Hujus effigiem quandam & imaginem in igne nostro habemus, inter quos calores nulla ἑτερογένεια est, nisi quod ministerio nostro gradus illi produci non possint, aut caloris istius vicissitudines ita temperari, quemadmodum solaris calor circa terræ corpus dispensatur. Contraria principii, frigidi scil., nulla est accurata apud hunc Autorem dispensatio, nisi forte ea, quæ de materiæ dispositione dixerat, eo referri velit. Sed tamen distincta hæc considerandi ratio est. Distincta enim est natura materiæ, & illi, quasi tertium aliquod principium, prioribus additur. Quare in eo supplet hic Verulamius Autoris Philosophiam, & ostendit, quid de frigidi natura dicere speciatim potuisset, atque ex ea principiis suis accommodare. De materia vero non satis certum est, an non dotes aliquas Autor illi adscribat. Quantum enim ex ejus assertis patet, non mere passive se habet materia, sed aliquid confert ad constitutionem corporis operandam. Qualitates vero generales materiæ Telesio in eo consistunt, ut actionem caloris promoveat, impediat, mutet. Differentias autem constituit quadruplices. Prima est ex calore præinexistente, aut non præinexistente. Existimat enim Telesius, nullum esse corpus, cui non insit aliquid caloris, qui ab adventitio calore ad actiones suas peragendas excitetur suo isto modulo; quare quemadmodum, vel major, vel minor, ille calor est, eo tardior vel celerior est caloris externi conceptus. Secunda differentia est ex copia vel paucitate materiæ; si enim densa fuerit, caloris vires augentur & intenduntur, si laxior, disperguntur. Tertia differentia sumitur ex subactione materiæ, quæ secundum gradus suos multiplex est. Hos gradus constituit: Primo lentorem, quem vocat materiæ dispositionem, qua illa compressionis & extensionis patiens, fluxibilis ac ductibilis est, ac majorem violentiam sustinere apta. Secundus illi gradus est mollities, cum corpus levi etiam impulsioni cedit. Tertius illi gradus est viscositas, s. tenacitas, quæ principium quoddam fluoris est. Quartus gradus est ipse fluor, quando facile movetur corpus, atque ægre definitur & consistit. Quintus gradus est vapor, cum corpus attenuatur in intactile. Sextus gradus est halitus, qui vapor magis est attenuatus. Septimus aër ipse est, quem calore nativo præditum esse, statuit Telesius. Quarta differentiæ ratio est ex clausura vel apertura corporis subacti; aliter enim calor in compacta, aliter in porosa corpora, operatur. Hic vero satagit Telesius, ut omnia principiis suis accommodet, ut expediat modum divortii & separationis qualitatum suarum primarum connaturalium, caloris, lucis, tenuitatis & mobilitatis, & quaternionis oppositæ, prout corporibus accidunt. Aliqua enim corpora sunt calida, & tamen densa, quieta, nigra. Aliqua ita permutant has naturas, ut, quomodo expediri ista possint, non facile invenias. Hac in parte infelices fuisse Telesii conatus, tum Verulamius ait, tum ipse

Autor fatetur iis verbis, quæ ſupra adduximus. Porro ſubactionis modus triplici dogmate Teleſii abſolvitur. Primum eſt, quod omnis effectus in corpore naturali victoria & prædominantia conſtituatur, non vero æquali potentia. Secundum eſt, quod calor actione propria corpora ſemper vertat in Ens humidum. Calori enim non ſiccitatem adſcribit Teleſius, ſed humiditatem, quare per illum flamma eſt omnium humidiſſima, quod facillime cedat, & ægre conſiſtat. Itaque, ait, calorem humidum perpetuo allicere, depaſcere, extendere: contra frigus agere omnia in ſiccitatem, concretionem, duritiem. Quam ob cauſam ſuccenſet Ariſtoteli, quod non recte ſiccitatem cum calore copulaverit. Quod vero interdum deſiccentur corpora per calorem, id fieri, dicit Teleſius, per accidens, in corpore ſcil. diſſimilari, partibus, partim tenuibus, partim craſſis, conſtante, eliciendo per attenuationem primo partes tenuiores, unde craſſiores ſe conſtringant, quæ tamen & ipſæ in humidum cedant, ſi violentiori igne urgeantur, quod exemplo laterum probat, quorum partes tenuiores primum per ignem attenuentur & ejiciantur; ſi vero fortior calor acceſſerit, lateritia ſubſtantia in vitrum tandem abeat, quod absque fluore confici non poteſt. Tertium dogma perſpicue diſtinguit ſubactionis modum, qui duplex eſt, vel rejiciendo, vel vertendo, quando ſcil. calidum & frigidum magna mole concurrunt, tum ſequitur ejectio (Entia enim loco moventur & impelluntur,) ubi vero minori quantitate res geritur, tum ſequitur verſio: tum enim interimuntur Entia, & naturam potius, quam locum, mutant. Hujus rei exemplum exhibet in regionibus aëris ſuperioribus, qui frigidiores reperiuntur, quam ſunt illæ, quæ terræ propiores. In illis enim locis, ubi ad ſedem primi calidi propius perventum eſt, calorem, ſe colligentem, univerſam frigoris vim ſimul ejicere & detrudere, ait, unde & ſimiliter vice verſa in terra fieri poſſit, quod calores vehementiores in profundo ejus ſint, quam in ſuperficie. Alter ejus canon eſt, quod in aperto ſequitur ejectio, in clauſo verſio, quod probat exemplo vaſorum occluſorum, in quibus emiſſio corporis attenuati, ſive ſpiritus, impedita, isque retruſus, corpora per fermentationem alterat. Quod idem etiam fit, ſi corpus adeo compactum eſt, ut egredi ſpiritus non poſſit. Atque iſta fere ſunt, quæ Teleſio circa rerum principia viſa ſunt, quæ cum Parmenidis principiis fortaſſe conveniunt, niſi quod Teleſius illis materiam addidit, in qua quanquam Verulamius eum Peripateticis notionibus depravatum eſſe oſtendit, tamen; ut mihi videtur, rem aliter expedire non potuit. Nec enim video, quomodo ſe explicaret Teleſius ſuis principiis, niſi & materiam agnoſceret, quæ quidem frigido ſuo adeo implicata eſt, ut ſeparari ab invicem non poſſint. Neque enim, quid frigidum ſit, extra materiam demonſtrare poteſt Teleſius, neque etiam ipſam materiam ita diſtinctam explicare novit, niſi ex illis affectionibus, quæ conſequuntur materiam, lentore, viſcoſitate, duritie, mollitie, & ſimilibus.

5 Quod Verulamii judicium attinet, is quidem magnifacit ingenium hujus viri, ut certe absque ingenio confici non poteſt, quæ de objecto aliquo quaſi recens formatur diſciplina, ita enim recte vocari poteſt. Nam à tot ſeculis regnaverat Philo-

ſophia,

sophia, vel Peripatetica, vel Platonica, à cujus principiis cum diversum Systema meditaretur Telesius, in omnes partes versare debuit oculos, ne principia, semel ab ipso posita, fallerent. Sed & in eundem is lapidem impegit, in quem pene omnes. Plerique enim primo ponunt principia, atque ut illorum principiorum jacturam non faciant, eaque vera esse ostendant; non ingenium rebus, sed res ingenio, accommodant, cum potius contraria ratione agendum esset. Id vero, ut recte fiat, præstari humano ingenio, ob infinitatem rerum, vix potest. Quanquam proficere aliquo modo possimus, si illa experiundi cura inter multos dividatur, quæ & ipsa res non pauca habet obstacula. Præterea cum dupliciter considerari universa rerum natura possit, vel quatenus Systemate aliquo est ordinata, suisque connexa globis ex orbibus, tanquam partibus, & hujus globi terraquei massis majoribus, vel quatenus species aliquæ corporum naturalium producuntur, in quibus tam pene Physicorum opera versatur, cum consideratio hujus universi Systematica, & affectiones istæ, quæ universo huic, ob Systematicam compositionem, insunt, comprehendi humano ingenio ægre possint, omnis eorum industria circa minuta ista occupatur. Et, si vel maxime eorum aliquam habeamus notitiam, particularis illa tantum erit, ac nullis adeo certis principiis fundata, quæ tamen nemo non est, qui jactet, ideoque ingenio nostro succurrimus imbecillitati nostræ, & hoc quasi fuco & palpo nobis blandimur, quasi certa quædam & universalia principia in solido locaverimus, cum illa speciem quidem veri habeant, sola tamen humani ingenii, ac notionum inde dependentium, norma exigantur. Quam mirum non est falli, cum & ipsi sensus nostri sæpe fallantur. Sed de his frustra forte instituitur querela, cum veteres istæ næniæ sint, & ab omnibus decantatæ. Est tamen earum ratio habenda iis, qui adeo glorioso animo Mathematicam totius Physices eruditionem jactant. Quare, ut pene omnes, ita & Telesius, in hoc vitium incidit. Omnes, qui secundum sensum solum philosophantur, materiæ æternitatem asserunt. Tria videntur esse dogmata, quæ ex fide nobis constant: Primum, materia creata ex nihilo; hic stupet & horret omnis sensus & intellectus: Secundum, eductio Systematis per verbum omnipotentiæ. Qui enim secundum sensum philosophantur, statuunt ex potentia materiæ omnia fuisse in Schematismos illos reducta; Tertium, quod Schematismus ille, ante lapsum Adami, fuerit optimus. Sed Philosophiæ illæ vulgares ad nullum horum ascendunt. Hæc quoniam magna fundamenta sunt, necesse est, illum, qui istuc non respicit, in multis aliter sentire. Et, si vel extra revelationis principium consideretur hoc universum, quis animo comprehendere potest, quinam post multos seculorum decursus futuri sint universi hujus Schematismi. Aliqua Platonicorum & Stoicorum ea in re cura fuit, sed omnia mira caligine sunt involuta, & potius in conceptibus quibusdam inanibus hic indulgetur, cum certi nihil determinari possit. In principiis Philosophiæ naturalis id cavendum inprimis est, ne ex non Entibus Entia faciamus, aut ex non principiis principia. Abstracta itaque, & universales quidam conceptus non sunt Entia ac proinde non sunt principia. Tum & Entia corruptibilia non possunt principii locum obtinere; quare

cum tot ſint rerum corruptiones & alterationes, neceſſarium eſt, ut unum aliquod ſit immutabile & immobile, ac velut centrum aliquod, quod vel potentiale aliquid eſt, vel minimum. At potentiale eſſe non poteſt, id enim actu ipſo non eſt, nec poteſt eſſe unum reſpectu omnium illorum corporum, quæ in actum deducuntur. Præterea etiam nihil ponit realitatis, ut principii locum tenere poſſit, cui quis ſecure poſſit ſuperſtruere. Ergo natura ipſa nos compellit ad minimum, quod revera eſſe in natura videmus, cum cetera tantum ſint ingenio conficta, atque illud potentiale, de quo loquebamur, idem ſit abſtractum, ut quod actum omnem negat, potentiam omnem continet. In minimo itaque ſenſui acquieſcendum eſt, niſi quis forte nulla principia velit, ſed unum corpus alteri principium eſſe ſtatuat, legem vero atque ordinem mutationis tantum conſtantia eſſe & æterna. Quam ſententiam Verulamius meliorem dicit, quam eam, quæ principiis abſtractis nititur, quæ æterna ſtatuunt homines, cum ſint tantum phantaſtica, & ab ingenio humano conficta. Eo enim modo dicit, exitum tamen aliquem earum rerum eſſe, ut res ita ferantur in circulum, atque in orbem mutentur. Cum in principiis notionalibus, tanquam in perpetuo labyrintho, ſemper occaſio nos aliosque vexandi & fallendi ſubminiſtretur. Quæ ſententia Verulamii, quanquam non ſpernenda ſit, vereor tamen, ne illa abutantur Sceptici, qui fortuitam omnium rerum generationem & conſtitutionem, ut fundamentum, ſubſternere ſolent nefariis hypotheſibus; facile enim ex ſuppoſita iſta ſententia, etiam conſtans ille ordo, quem hic principiorum permutatio ſociaverat Verulamius, labefactaretur.

6 Sed ad Teleſium noſtrum redeamus. Is certamen principiorum ſuorum tot varietati rerum procreandæ inſtituit, quæ quidem concertatio non æquis partibus videtur eſſe diſpoſita. Nam certe inter cœlum & terram non eſt iſta proportio æqualis, quanquam terra compactum corpus ſit, cœlum extenſum. Illa extenſio infinitis modis ſuperat maſſam terræ compactam, quæ ne punctum quidem implet comparata immenſis cœlorum orbibus. Quis etiam certa nobis fide tradet, omnem materiam ſolidam fuiſſe in unicum corpus terræ compactam. Nam, quæ nobis vicina eſt, luna, quaſi altera quædam terra eſt, & corpus opacum, ut oculis, perſpicillo armatis, deprehendi poteſt. Quid jam de ceteris cœli orbibus pronunciandum eſt, qui, ut à viſu noſtro diſtant longiſſime, ita eorum vel tenuitas, vel opacitas, dijudicari nequit. Neque dicam, eſſe multos in hoc expanſo globos, qui videri nequeunt, & generari interdum novos, non in ſublunari tantum regione, ſed etiam extra orbem Planetarium. Ut itaque ex eo ſatis pateat, fruſtra eſſe Teleſium, in unicum terræ corpus omnem maſſam ſolidam compingentem; ne dicam de ipſo ſole, διαφανον eſſe nobis, nemo temere affirmabit, ſuntque hodie, qui ſerio iſtam ſententiam tuentur, corpus ſolare conſtare materia tenaciſſima & compactiſſima, à perpetuo igne ſubacta, &, ut Chymicorum more loquar, fixa. Adduxerunt Teleſium in has ſententias præconceptæ opiniones, è Peripateticis, vel aliis, hauſtæ, de mira cœleſtium corporum ſubtilitate, calore & quinta quadam eſſentia, à corporum miſtorum, elementarium natura exaltata & abſtracta; quod tamen non niſi ex ingenio noſtro dependet, qui

omnia

omnia alia nobis imaginamur, quam illic revera sunt. Quid enim de natura horum corporum pronunciemus, qui neque motum, neque ordinationem mutuam apprehendimus, quod tamen oculorum est, ut testantur varia illa à multis conficta Systemata. Præterea, si, ex Telesii sententia, totum cœlum, cum omnibus illis sideribus, igneum esset, mirum, quod ex tot ignium constipatione jamdudum hæc terra flammis non sit absumpta, & in istud humidum suum, flammam scil. redacta, ad quod, quantum in se est, ignis reducere laborat contrarium principium. Nisi Telesio his hypothesibus, succurramus Jordani Bruni sententiæ, quæ etiam nonnullis aliis placuit, multos soles, multas terras, statuentis, ita, ut ista concreatio calidi & frigidi, & corporum exinde resultantium productio, intra orbem planetarium compingatur. Sed tum in heterodoxas facile sententias delabemur, neque tamen secure & certe satis de eo quicquam definiri potest. Neque recte mensuram iniisse videtur Telesius, cum poneret frontibus adversis pugnantia principia, cœlum & terram: illud πρῶτον δεκτικὸν caloris, vel ipsum potius ignem; hoc πρῶτον δεκτικὸν frigidi, ratione ipsius pugnæ mutuæ, unde illa corporum diversitas oritur. Oporteret enim tela utrinque pertingere & ferire scopos suos; quod de sole quidem verum est, ac reliquis corporibus cœlestibus, quorum efficacitas ad intima terræ penetrat; quanquam etiam multi sint, qui præfracte id negent. An vero terra vires suas usque ad solem & reliqua corpora cœlestia pertendat, de eo magna dubitandi ratio est. Videre itaque hinc licet, quam inæqualibus armis, è Telesii sententia, in hoc naturæ campo, pugnetur, imo ne quidem pugnetur, cum arma ipsa eminus subsistant. At vero in ipsis etiam principiis calidi & frigidi quomodo acquiescere quis possit, non video, cum & illa sola non sufficiant; sunt enim in natura nonnullæ actiones & effectus, quæ ad calorem & frigus reduci non possunt. Nam quod Telesius ait de materia, quod fervet se & sustineat, & potius ad rationem quanti, quam ad formam & actionem pertineat, atque adeo eam neque calori, neque frigori, deputet, eo ostendit, aliquid etiam virtutis inesse materiæ, qua ejus destruibilitas impeditur, quaque renititur operationi caloris contrariæ. Ut igitur immerito ex agentium numero excludatur, utque plus pene agat, quam ipsa ejus agentia, atque, ut Verulamius loquitur ex hypothesi Telesiana, merum fatum & necessitatem inferre videatur. Sunt etiam naturæ nonnullæ, quarum calor & frigus effectus sunt & consectaria, neque per excitationem caloris præinexistentis, aut caloris adventitii, sed prorsus in ipso isto puncto, generantur, ut ex Chymicis operationibus constat. Quorsum referre etiam possis, quod observatur in *Actis Hafniensibus*, *Tom. I. observ.* 71. duos spiritus frigidos, invicem confusos, flammam edere. Deinde multa sunt, quæ à calore & frigore originem ducunt, ac procedunt ab illis, tanquam ab efficiente & organo, non tanquam à causa propria & interna. Denique conjugatio illa quatuor connaturalium, quam instituit Telesius, omnino permiscetur & confunditur. De quibus omnibus singulatim dicere nunc non possumus. Laudandus tamen est Telesius, ut vir amans veritatis, & nonnullorum placitorum emendator, atque adeo ut primus inter

eos, qui brutæ autoritati & opinionum regno ſe oppoſuerunt. Neque vitio vertendum ei eſt, quod, cum in multis ſatis bene ſe habeant dogmata ejus, & argutus ſit & ſubtilis, inprimis cum redarguit Peripateticorum argumentationes, in quibusdam deficiat: quæ ſors omnibus illis Novatoribus communis eſt. Utut enim ſe torqueant in cognitione rerum, aliqua forte, minutiora ſcil. & particularia, ſic ſatis interdum cognoſcent, cum vero ad rerum ſummam perventum eſt, & univerſalia principia, magna ſæpe ſpe decidunt, adeoque multa ſunt, quæ certitudini iſti opponi poſſunt. Perplacet nobis ingenua ſummorum Philoſophorum confeſſio, alterius principis veterum, alterius recentiorum anteſignani, Ariſtotelis & Carteſii. Ariſtoteles enim, *in Meteorolog. lib. 1. cap.* 7. evidenter oſtendit, de iis, quæ ſenſui pervia non ſunt, ſatis eſſe juxta rationem demonſtratum, ſi ad id, quod fieri poſſit, ea reducantur. Unde patet, Ariſtotelem maluiſſe in rebus ſenſum excedentibus opinari, cum ſcire non liceret. Sed tamen inſignis ille paralogiſmus erat, à poſſibilitate ad exiſtentiam rei argumentari. Similiter & Carteſius, ingenioſiſſimus ille principiorum ex abdito exſtructor, hoc Philoſophiam ſuam Corollario claudit: *Quamvis forte hoc pacto intelligatur, quomodo omnes res naturales fieri potuerint, non tamen ideo concludi debet, ipſas revera ſic factas eſſe; & ſatis à me præſtitum eſſe putabo, ſi tantum ea, quæ ſcripſi, talia ſint, ut omnibus naturæ phænomenis accurate reſpondeant; hoc enim ad uſum vitæ ſufficiet.* Quam ingenuam viri illius ſubtiliſſimi confeſſionem, vellem conſiderarent iſti è Schola ejus diſcipuli, qui mordicus adeo defendunt Carteſii ſententias, & in præjudicium ſæpe fidei Chriſtianæ eas ulterius tendunt, quam ipſe voluit extenſas, ac meras in naturalibus demonſtrationes jactant, præ quibus diſſentientes contemnunt, quaſi recta ratione non uterentur, niſi Carteſiana utantur. Ipſe enim longe modeſtior fuit ſuarum ſententiarum æſtimator.

CAP. XIV.

DE FRANC. PATRITII, THOMÆ CAMPANELLÆ ET HIERON. CARDANI, PRINCIPIIS PHYSICIS.

§. 1. *Franc. Patritii eruditio & Scripta varii generis plurima. Juſti Lipſii in* Parallelos *ejus* Militares *plagium. In Phyſicis Ariſtoteli ſe oppoſuit, & Bernh. Teleſii principia duo, frigus & calorem, amplexus, lucem his, ſpatium & fluorem, ſuperaddidit. Philoſophandi ratione utitur intricata & ἀμεθόδῳ. Adverſarios habuit Theod. Angelutium & Jac. Mazonium.* 2. *Hier. Cardani ingenium portentoſum, mixtaque doctrinæ ac ſapientiæ ſtultitia. Dæmon familiaris falſo ab eo jactatus. Controverſia cum J. C. Scaligero, ſophiſtice ipſum aggreſſo. Dogmata Phyſica ſingularia. Scripta Phyſica.* Metopoſcopia *illi ſuppoſita. Jactantia ejus de Inventis ſuis contra Plagiarios. Thema Chriſti Natalitium aliis ab eo ſubreptum.* Liber de Vita propria. *Laus* Proxenetæ *ejus* de Arcanis Politicis. 3. *Thomæ Campanellæ ingenium mirabile ſuſpicione*

Magiæ

Magiæ onematum à Theologis adversariis. Diff. *ejus* de Libris propriis. *Paradoxon de sensu rerum omnium, Lib. peculiari ab illo defensum, fusius refutatur, & artibus Magicis patrocinari perhibetur. Scripta ejus reliqua potiora recensentur, opinionesque Physicæ & Astrologicæ singulares obelo notantur.*

QUædam Telesii principia sua fecit FRANCISCUS PATRICIUS, (bb) Philosophus utique non contemnendus, humaniorum quoque artium peritissimus, &, quod mirandum est, negotiis plurimis districtus & occupatissimus, tot ac tam varia scripsit. Præter Philosophica, in Rhetoricis, Poëticis, arte militari, multa scripsit Italica lingua. *Paralleli* ejus *Militares*, ut vocat, magnam eruditionem continent. Confert enim militiam veterem cum nova. Quo libro magnum fundum subministravit Justo Lipsio, qui illum in aliam orationis faciem convertens, pene totum exscripsit, quod & Josephus Scaliger alicubi in *suis Epistolis* observat, estque eadem de re aliquid inter *Excerpta* ejus consignatum. Magnum certe ingenium ostendit in *Discussionibus Peripateticis*, in quibus, vel integros libros, Aristoteli falso adscriptos, monstrat, vel omnia aliis Philosophis erepta. Quas Aristotelis sententias cum convulsisset primum, substituit deinde *novam* suam *de universo Philosophiam*, in qua principia caloris & frigoris retinet ex Telesio, sed lucem, spatium & fluorem, addit, ut principia oberrantia. In luce vero, ut principio primo visibilium, copiosus admodum est & prolixus, quam una cum tenebris faciem caloris & frigoris constituit, ut loquitur, eorum vero operationes, motum & quietem. Cœli rotunditatem & orbes, eorumque densitatem, vel tenuitatem, contra Aristotelem negat. Ignem sublunarem explodit, & IV. corporum Qualitates. Sed is magis intricavit sua dogmata, quam ipse Telesius, & interdum nebulas aliquas Platonicas potius captat, quam rei veritatem sectatur. Ad autoritatem tamen veterum omnium Philosophorum provocat, illisque Philosophiam suam consentaneam, atque adeo veram illam & unicam, asserit, ac Pontifici Gregorio XIV. & futuris omnibus Pontificibus Maximis, eam ob causam inscribit, ut, ejecto è scholis Aristotele, veram illam veterem Philosophiam ac divinam, se illam tradente, introducerent. Nihil tamen effecit, neque enim Aristotelis autoritatem convellere potuit, quæ altius radices egerat, & Patronos tunc temporis habebat maximos. Neque sane causa erat, quare, relicta Aristotelica, Patritianam illam Philosophiam amplecterentur, quæ discursibus quibusdam constabat, non vero in istam Methodum redacta erat, quam tamen poterat jactare Aristotelica Philosophia. Perpetuas habuit cum *Theodoro Angelutio*, Philosopho ac Medico Patavino, de naturali Philosophia, & cum *Jacobo Mazonio* de morali, controversias, suntque ab illis libri Eristici conscripti, qui in Bibliothecis passim latent, neque adeo ad multorum conspectum veniunt. In Rhetoricis, Poëticis ac Mathematicis, multa nova meditatus est; *de Historia scribenda* etiam Dialogos scripsit, & *Commentarium in Polybium de Militia Romanorum.* Protulit è tenebris antiquitatis *Com-*

(bb) De Patritio Confer *T. II. L. I. c.* 8. §. 3 & 4. *ac c.* 15. §. 2.

Commentarium Græcum Joh. Philoponi *Metaphyſicam Ariſtotelis*, quem etiam in Latinam converſum à ſe emiſit. Unde videri ſatis poteſt, magnum fuiſſe hujus viri & vaſtum ingenium, per reconditas etiam ſcientias diffuſum, quod tamen in Phyſicis contemplationibus ſagacitate multum concederet Teleſio. Vix enim fieri poteſt, ut actionibus, per tam vaſtas meditationes diſtractus, ac ubique habitans, uno in fundo habitare totus poſſit.

2 HIERONYMUS CARDANUS, (*cc*) inter lumina ſeculi merito numerandus, Philoſophiæ naturalis ſuo tempore magiſter fuit, vir prodigioſus in omnibus omnino ſcientiis, Medicus, Mathematicus, Theologus, Philoſophus, quod oſtendunt vaſta ejus volumina, curante Gabr. Naudæo, decem Tomis *in folio*, congeſta, in quibus ut multa ſane ſunt acutiſſima, ac profundi judicii ſpecimina, ita non pauca valde ſtulta & inepta. Quoniam enim Melancholici ingenii homo erat Cardanus, multa divinationibus, ſomniis, oſtentis, auguriis, tribuebat, in quæ ad anilem usque ſuperſtitionem pronus fuit, ut in ſuſpicionem Magiæ veniret nonnullis, quod adeo ſæpe in ſcriptis ſuis Dæmonium illud ſuum nominet, velut monitorem aliquem & doctorem ſuum. Qua imputatione tamen eum liberat Naudæus, tum in *Apologia ſua omnium Magiæ accuſatorum*, tum in *vita ipſius Cardani.* Ac res ſane ipſa oſtendit, vel ridiculam fuiſſe viri iſtius perſuaſionem, vel ſtultam iſtum gloriam affectaſſe, ſi perſuadere poſſet hominibus, à genio ſe quodam, atque adeo divinitus, doceri. Ubi foris crepuit, ubi tumultus aliqui nocturno tempore in ædibus auditi, ubi ſomnium aliquod habuit emphaticum, omne id genio ſuo monitori tribuit Cardanus. Quod ſi ſemel aliquis memorabilis eventus iſta præſagia ſua erat ſubſecutus, quod tamen caſu contingere poterat, ſtatim genium ſuum appellabat, atque ab eo hæc omnia proficiſci credebat. Quod ſi ridicula hæc quis ſuo loco habeat, in ceteris admodum cordatus, eruditus & ſagax eſt. Nam certe, quæ Jul. Cæſ. Scaliger contra illum adducit, meris ſunt ſophiſmatibus & cavillationibus plena, quanquam arguta & docta. Iis tamen reſpondit adhuc, cum viveret, Cardanus, quanquam eloquentia & ingenii acumine Scaligero inferior, libro, cui Titulum fecit: *Actio prima in calumniatorem librorum de Subtilitate.* Ceterum, ut quædam de principiis ejus attingamus, de iis obiter tantum notitia haberi poteſt, cum Syſtema Phyſicum integrum non adornarit, ac potius in argumentis quibusdam ſpecialibus occupatus fuerit. Quantum tamen ex iſtis ejus libris colligitur, hæc præcipua ſunt ejus dogmata. Tria tantum Elementa conſtituit, aërem, aquam & terram: ignem ſublunarem ridet, aſtra minus magisque calida ſtatuit. De quibus ſententiis in *libris* ſuis *de Subtilitate ac varietate rerum*, pluribus agit. Nam in iis *plerque naturalis doctrinæ capita* attingit. Phyſici argumenti libros permultos ſcripſit, præter dictos *de ſubtilitate & varietate rerum*, quorum maxima pars hactenus inedita fuit, edita vero à Gabr. Naudæo in voluminibus omnium Operum; ſuntque inter eos *liber de Secretis*, *de aqua vitali*, *ſive æthere*, θεογνώςων libri *de tranquillitate*, *vita producenda & animæ immortalitate* &c. *de aceti natura*, *de vacuo. Meto-*

(cc) De Cardano Conf. *T. II. Lib. I. c.* 15. §. 3.

Metopoſcopia, quæ ſeorſim prodiit Gallica lingua, Cardani non videtur eſſe, & ab alio potius conficta, titulusque Cardani operi præfixus, ut eo vendibilius eſſet. Ceterum magnifice admodum de ſe ſenſit Cardanus *Lib.* 7. *de rer. variet. c.* 33. Negat, ſe quicquam, ab aliis inventum, ſibi adſcribere, cum ſufficiant ſibi propria; conqueritur potius *lib.* 1. *de ſubtil. fol.* 14. eſſe, qui Cardani nomine ſuppreſſo, inventa ipſius ſibi vindicent, atque hos *amentes* vocat, qui neſcirent, inventa Cardani talia eſſe, ut à nullo inveniri potuerint, qui non jam fama egregia cognitus eſſet. Id quoque Naudæus de eo judicat, in vita ejus. Thema natalitium Chriſti Salvatoris, ab eo confectum, quod tamen dudum ante illum ab aliis jam confectum erat, quod tenaciter diſſimulavit; quanquam à cenſura Eccleſiaſtica vehementer vexatus, ut ſolus haberet inventi hujus vel gloriam, vel audaciam. Ignem quoque ſublunarem ante illum jam impugnarat Laurent. Valla *lib.* 1. *Dialect. c.* 11. Sed id fortaſſis fugere potuit Cardanum. Si recte memini, etiam Teleſius de eo quid monuerat. Legi poteſt ipſius Cardani liber, quem *de vita propria & libris ſuis* ſcripſit, quo multa continentur ejus viri conſilia, multa machinamenta in rebus naturalibus, multa etiam ſtulta & inepta. In Politicis & moralibus divina profecto ſunt, quæ ſcripſit, nec crediſſet aliquis, hominem Scholaſticum in tam profundas ſpeculationes de rebus practicis ſe immerſiſſe. Liber ejus *de Arcanis prudentiæ civilis*, quem *Proxenetam* inſcribit, aureus eſt, & multa continet dolorum & ſtratagematum, quorum uſus eſt in vita civili.

THOMAS CAMPANELLA, (dd) Ordinis Prædicatorum, mirabilis ingenii & 3
fortunæ homo, omnium pene ſcientiarum ad ſuos ſenſus reformator, acerrimi tamen ingenii, ut multorum invidiam & calumnias in ſe provocarit. Occaſionem, qua inclaruit primo ejus fama, oſtendit Janus Nicius Erythræus *Pinacotheca prima*, *Imagine* 21.; ſcilicet in diſputationem cum Theologis inciderat, qui cum ægre ferrent, ignorantiam ſuam à Campanella taxari, & argumentis convinci, magnas illi turbas concitarunt apud Quæſitores fidei, illum Magiæ incuſantes, quaſi ope Dæmonis ſciret, quod ſciret ea, quæ ignorarent Theologi. De libris ejus extat integra Diſſertatio, quæ edita eſt inter varios illos Autores, qui *de ſtudiis inſtituendis* ſcripſerunt, ac uno Volumine Amſtelod. anno 1645. *in* 12. prodierunt. Scripſit *de ſenſu rerum librum*, in quo omnibus omnino rebus ſenſum tribuit, & iis, quæ inanimatæ vulgo habentur. Cujus paradoxæ opinionis palmarium argumentum eſt, quod, quoniam effectus ſentiunt, ideo & cauſæ, ac propterea Elementa ac mundus ſentiunt. Cui quidem reſponderi facile poteſt, neque enim animalia ideo ſentiunt, quia ex Elementis compoſita ſunt, ſed quia Spiritus ille ſentiens per traducem, mediante ſemine, propagatus eſt. Quod ſi ad primum animalis ortum reſpicit tempore creationis, neque ſic efficiet, ex Elementis compoſita eſſe animalia; quæ & ipſa à multis in dubium vocantur, &, ſi vel maxime eſſent, tamen neque tum primum animalibus principium dediſſe, credibile eſt. Potuit enim idea aliqua, vel ſpiritus quidam corporeus, per omnipotentiam divinam, ex nihilo productus, cauſam primis animalibus dediſſe. Neque ſane

(dd) De Campanella Conf. *T. II. Lib. I. c.* 12. §. 4.

à Philosopho expediri potest aut debet, quomodo corpora per creationem facta fuerint; id enim ad aliud forum pertinet. Neque hic canon perpetuæ veritatis est: *Illud, quod est in effectibus, esse etiam in causis*, præcipue causis, corpus aliquod constituentibus intrinsece. Namque ex ignobilioribus, inter se mistis, interdum nobilius aliquid exsurgit. Sic e. g. ex variis nutrimentis animalium, fœno, frumentis, &c. sanguis generatur & Spiritus animales longe nobilioris naturæ, quam illud erat corpus, unde sunt fabricati: in iis enim apud animalia sensus consistit. Prolixe evincit Gassendus in *Philosophia* sua *Epicurea*, ex rebus insensilibus posse fieri sensiles, quod immerito refutat Antonius le Grand *in libro de carentia sensuum & cognitionis in brutis, pag.* 49. Sensum quoque ita definit, ut nec discursum à sensu excludat; quomodo totum mundum animal facit, omnesque ejus partes. Hinc aërem quoque sentire statuit. Quo fundamento posito, nihil tam absurdum est, quod non patrocinium ex ista hypothesi inveniat. Prædicere itaque futura, videre absentia possumus, quoniam sentit & intelligit aër, qui nostro sensui illa communicat. Jam itaque specula magica, & quicquid est divinationum, hac hypothesi salvantur. Cui fini etiam videtur hunc Tractatum scripsisse, ut patet ex *libro* ejus *ultimo*, qui est de Magia. Porro etiam illi, qui occultas interdum causas, vel ob stuporem non assequuntur, vel ob ignaviam assequi nolunt, pulcherrimum hic ignorantiæ asylum inveniunt, si ad sensum communem vel aëris, vel alterius Elementi, referant, quod ipsi explicare non possunt. Illos ridet Campanella, qui propterea sentire corpora negant, quod non habent sentiendi organa. Quod quidem argumentum, non, ut ille putat, adeo absurdum est. Sensus enim referunt se ad sensoria organa: atque ubi illa non sunt, nescio quomodo sensus ipsi concedi possint. Quod enim audimus, quod videmus, id mediantibus organis nostris dijudicamus, quare de corporibus, iis organis destitutis, dicere non possumus, ea audire, videre aut sentire. Nec video, quomodo ex motu aliquo corporum, vel interno, vel externo, sensus illis tribui possit, cujus formalem rationem in contractu statuebat Campanella. *Non propterea*, inquit ille, *vento negandus est motus, quod careat pedibus, non igni manducatio, quod careat dentibus.* Quæ argumentationes admodum elumbes sunt. Non enim omnis motus à sensu dependet. Qui igni manducationem tribueret, insanus esset, nisi poëtice loquatur ac tropice. Ignis enim movet tantum particulas congeneres; quod quomodo manducationi comparari debeat, non video. Plantis quoque sensum adscribit, eam etiam ob causam, quod habeant organa sentiendi, fibras, nervos, succum nutritium. Cui etiam sententiæ adstipulatum fuisse nuper Franciscum Redum *in lib. de generatione insectorum pag.* 258. apparet; scripsit item Campanella *Disquisitiones Physiologicas*, magnum volumen, Parisiis *in folio* editum, in quo multa continentur rara ac curiosa. Scripsit in *Philosophiam realem Epilogisticam*, ut vocat, constantem partibus quatuor, quarum prima est *Physiologia*. Hic locum & materiam inter principia ponit, calorem & frigus principia activa statuit, in quo Telesium sequitur. Vanitatibus Astrologicis supra modum fuit deditus, & ipse nova quædam principia in illis

exco-

excogitavit; Non enim satis ante nugarum erat. Scripsit & singularem *de fato Astrologico evitando* librum, quod argumentum nemini hactenus Astrologorum in mentem venerat. Sed vitare illud, per ipsas suas hypotheses Astrologicas, docuit, adeoque fatum fato elusit. Referente Erythræo, scripsit *ingens Opus de reformatione scientiarum*, decem in codices divisum; quorum singuli plures in partes distribuuntur. Non memini vero, illud opus ea serie prodiisse. Quæ ab illo edita sunt, carptim & per partes prodiere, non illo, sed Tobia quodam Adamo curante. Aliqua etiam à Jac. Gaffarello edita sunt Medicinalia ejus, in quibus multa nova, uti in omnibus ejus, occurrunt. *Grammatica* ejus, *Logica*, *Ethica*, *Politica*, seorsim prodierunt, quæ plena sunt variis novitatibus. In *Ethicis* quoque sensu suo abundat, ubi, nescio, qua intemperie abreptus, de morbis, & omnium febrium familia, tractare instituit, quem ego quidem non exiguum ejus morbum existimo. De *Politicis* ejus vide judicium apud Bœclerum *in Comment. ad Taciti Annales, pag.* 101.

CAP. XV.

DE JORDANI BRUNI, ALIORUMQUE RECENTIORUM, PRINCIPIIS.

§. 1. *Jordanus Brunus, multitudinis mundorum & solium innumeræ assertor, sententiam hanc vivicomburio luit. Pluralitatem mundorum, ac lunæ, aliorumque planetarum, cum terra ὁμογένειαν, ante illum Nic. Cusanus & Nic. Copernicus, post ipsum autem Galilæus à Galilæis (palinodiam canere coactus,) Joh. Keplerus, Athan. Kircherus, Thom. Campanella, aliique Mathematici, itidem defenderunt.* 2. 3. *David Gorlæus & Carpentarius, Novatores Physici, quorum Paradoxa recensentur.* 4. *Thom. Hobbesius, Novator, tum in scientiis aliis, tum in Physica, in qua omnia à motu, non tamen primus, uti jactat, derivavit. Dogmata paradoxa & profana plurima, ipsumque Scepticismum Moralem, propugnat.* Elementorum *ejus* Philosophicorum *recensus Summarius.* 5. *Rob. Fluddius, cujus Philosophia est Enthusiastica. Somnia ejus picturæque nugaces de causis morborum, principia illius Catholica Medico-Physica sunt virtus Septentrionalis & virtus Australis, sive rarefactio & condensatio, quæ Ken. Digbæo etiam arriserunt. Magicarum rerum in eo studium. Cogitationes à Genitalibus cerebri credit produci, eadem ratione, qua Morhofius in* Carm. de Ente Rationis *jocose finxerat. Ridicula divisio morborum. De principiis ipsius naturalibus, confuse admodum expositis, judicium. Adversarii ejus, Pet. Gassendus, Mar. Mersennus & Euseb. à S. Justo.* 6. *Henr. de Rochaz, Gallus, Physicæ è Chymia Reformator, cui aqua est omnium corporum materia. Alia ejus paradoxa.* 7. *Gvilb. Gilbertus, Anglus, Dan. Sennertus & Joh. Sperlingius.*

1 JORDANUS BRUNUS, (ee) Nolanus, ſub ſuperioris ſeculi exitum, partim proſa, partim carmine, explicuit ſua principia, Lucretium eo imitatus, qui carmine Phyſicam ſuam doctrinam propoſuerat, quanquam à Lucretiano ſtylo, quem imitatur, multum diſcrepet. Ejus doctrina, *in libro de immenſis & innumerabilibus, ſeu de Univerſo & Mundis*, propoſita, toto libro (carmine ſcripto, Scholiis autem ſoluta oratione illuſtrato, & Francofurt. A. 1591. *in 8vo* edito) id agit, multos eſſe mundos, imo innumerabiles, quos in duas tamen claſſes diſtribuit, aliquos ſoles vocans, aliquos terras. Stellas fixas, ait, meros eſſe ſoles, ſua congenita luce radiantes. Reliqua corpora, quæ aliena luce ſplendent, ſive illa videri poſſint oculis, ſive ob diſtantiam non videri, terras vocat. Singulis ſolibus ſuas eſſe vult lunas, unde ſingulare aliquod Syſtema conficiatur. Ita ſol, ſtella fixa, plures ſibi adjunctas habet lunas, ſive terras: venerem, lunam in ſpecie dictam, Martem; qui planetæ omnes ſecundum phaſes variantur; unde conſtat, corpora eſſe lunari ſimilia. Atque iſtorum Syſtematum infinita eſſe pronunciat; in quibus ut primaria illa corpora ſolis & terræ ſe habent, ut principia activa & paſſiva, ita & partes illorum corporum varias ex illo conflictu alterationes ſubire exiſtimat. Non ſunt ejus fundamenta & rationes omnino nihili aut ridiculæ. Subtiliter enim ubique diſputat, & verſantur in iſta ſententia Galilæus, aliique Mathematici, qui, quanquam non ita diſertis verbis omnia pronuncient, tacite tamen cum illo conſpirant. Sed ille miſer vivicomburio ſententiarum ſuarum audaciam luit; in quo magnam ei factam injuriam eſſe credo; neque enim Atheiſmi crimine ſuſpectum eum ſcripta ejus faciunt. Orti circa ea tempora ſunt Mathematici, qui totum Orbis Syſtema reformarunt, Nic. Copernicus & Galilæus. Et Copernicus quidem, jam ante Brunum, quippiam de Syſtemate ſuo publicaverat, quo poſteriorem ſe alicubi conqueritur Brunus, cum prior ipſe in cogitationes iſtas devenerit. Sed tamen ante Nicolaus Cuſanus, Cardinalis, ſimilibus quibusdam cogitationibus anſam dederat. Neuter tamen ex illis ad Mathematicas demonſtrationes rem deduxit, ut eo quidem nomine Copernico gloria ſua ſalva ſit. Qua de re ulterius legi poteſt Petrus Gaſſendus *in deſcriptione vitæ ejus*, uberrime inſtituta. Copernicus terræ motum diurnum circa axem, annuum in orbem, ac tertium libratorium, attribuit ſoli,in centro mundi conſtituto. Galilæus poſtea, in *Dialogo ſuis*, rationibus hanc ſententiam probatum ivit, qui orbem terræ à corpore lunari nihil differre vult, omnesque objectiones refutat. Scripſit & Joh. Keplerus opuſcula aliqua pro motu terræ, inter quæ illud eſt, quod inſcribitur *Somnium* Kepleri, ſive *Opus poſthumum de Aſtronomia lunari*, in quo habetur deſcriptio cujusdam fabuloſi itineris verſus lunam, & multa dicuntur de facie terræ, quomodo apparere poſſit in luna verſantibus, quæque illic animalia habitare poſſint. Ad ejus imitationem Athan. Kircherum *Iter* ſuum *Ecſtaticum* confeciſſe veroſimile eſt, librorum ſuorum omnium, me

(ee) De Jordano Bruno, & modernis pluralitatis mundorum defenſoribus, conf. *Tom. II. Lib. 1. c.* 5. §. 6. & iſtic annotat.

me judice, optimum, in quo à Genio Cosmiele ad varios orbes cœlestes se deductum scribit, ac multa illic notasse & vidisse incredibilia. Quo ex figmento tamen apparet, eam quoque Kirchero esse sententiam, quod corpora illa cœlestia non sint ita simplicia, ut vulgo creditur, sed suis quoque ex Elementis composita. Varios passi sunt insultus omnes à Theologis, ac Galilæus quidem adactus fuit, ut palinodiam caneret, Cujus *Apologiam* tamen Thom. Campanella scripsit, & Sebastianus Montanus, Carmelita. Ac Campanella quidem ex sacris literis novos illos lunares vel lunaticos homines probare contendit. Sed ista ad principia Physica proprie non spectant. Incurrit etiam Kircherus Religiosorum quorundam censuram, adversus quos *Apologiam pro Itinere Ecstatico* edidit Casp. Schottus, Herbip. 1668. *in 4to.* Joci tantum gratia scriptus est liber Lusitanicus de homine lunari, in aliis etiam linguas translatus, (De Mann in de Man) Belgiceque excusus Amst. A. 1651. *in 12.* Autor tamen figmento illo, habitari posse lunam, ostendere voluit.

2 DAVID GORLÆUS, (ff) Ultrajectinus, *Exercitationes Philosophicas* scripsit, quæ editæ sunt post mortem ejus, Lugduni Batavorum, Anno 1620. *in 8vo*, in *quibus plurima*, ut Titulus habet, *Peripateticorum dogmata evertit.* Postquam de Metaphysicis egit, ad Physica procedit, agitque de proprietatibus corporum secundum variorum sententias, partim novas, partim innovatas. Formas Substantiales Peripateticorum negat, duo tamen Elementa, terram & aquam, constituit, ignem, è substantiarum classe extrusum, accidentibus adscribit, cœlum nihil, nisi aërem expansum, esse vult.

3 NATHANAEL CARPENTARIUS, (gg) Anglus, ut quidam volunt, *Philosophiam liberam*, uti vocat, scripsit, in qua multa paradoxa adstruuntur, quæ revera istud nomen merentur. Notitias naturales negat, locum nihil esse ait, omnes res ex nihilo fieri contendit, ignem humidum facit, Telesium in eo secutus, omnibusque Elementis gravitatem tribuit. In quibus, ut multa paradoxa sunt, ita non pauca vero consentanea.

4 THOMAS HOBBESIUS, (hh) Anglus, in Physicis, Mathematicis, Moralibus ac Politicis, nova dogmata multa invenit. Quod Physica attinet, è doctrina de motu omnia demonstrare laborat, atque, in *Epistola ad Sam. Sorbierium, Tractatui de natura aëris præfixa*, primum se jactat, qui ita in Physicis philosophari docuerit, de quo vereor, ne illi litem Cartesius, aliique, moveant. Ceterum de hoc Autore in universum tenendum, mirabilem esse ingenii ejus ad paradoxologias propensionem, quanquam ab illo non pauca sint argute satis excogitata & inventa, in Mathematicis præcipue, in quibus tamen Joh. Wallisio, Matheseos Professori Oxoniensi, sæpe vapulat. Longe tamen plura in illo sunt erronea, profana, & quædam, nescio quomodo, fanatica. Ejus Opera omnia prodierunt Amstelodami apud Blauwinum, anno 1668. in

(ff) De Dav. Gorlæo Conf. *T. II L. I c.* 12 §. 5.
(gg) De Nathan Carpentario Conf. *T. II. L. I. c.* 15. §. 4.
(hh) De Hobbesio Confer *T. II. Lib. I. c.* 15. §. 13. 14. 15.

in 4to. Indicem in ea debemus Achilli Epsteinio. *Elementa Philosophiæ* scripsit, atque in III Sectiones divisit, *primam de Corpore*, *secundam de Homine*, *tertiam de Cive*. Prioris Sectionis partes facit quatuor. Prima illi dicitur computatio, sive Logica, ubi de Philosophia agit in genere (cujus plane ineptam suppeditat definitionem,) de vocabulis (quorsum refert notionum doctrinam, prædicabilia ac prædicamenta,) de Propositione (ubi de Enunciationibus, Æquipollentia &c.) de Syllogismo, de Methodo. Pars II. Philosophiæ illi prima est, quam in locum secundum conjecit, eam forte ob causam, quod partem primam, velut Vocabularium aliquod & Lexicon Philosophiæ haberet. Hic agit primo de loco & tempore, uno, numero, toto, parte, infinito, minimo; Secundo de corpore & accidente, ubi de magnitudine, loco, pleno, vacuo, continuo, contiguo, motu & speciebus quantitatis; Tertio de causa & effectu, ubi de actione, passione & principio; Quarto de potentia & actu; Quinto de eodem & diverso; Sexto de quantitate; Septimo de Analogismo, ubi de proportionibus Arithmeticis & Geometricis Mathematico modo agit; Octavo de recto, curvo, angulo & figura. Pars Tertia de rationibus motuum & magnitudinum agit, ubi integra Geometria & Statica tractatur; Pars quarta de natura & ejus phænomenes, ubi primo de sensione & motu animali; Secundo de universo & sideribus; Tertio de luce & calore, & coloribus; Quarto de frigore, vento, glacie, &c. Quinto de sono, odore, sapore & tactu; Sexto de gravitate. Sectione secunda de homine pauca admodum habet, de ipsius constitutione & natura, plura toto libro de natura visionis affert, & plane ἀμεθόδως integram Optices doctrinam proponit, quanquam negari non possit, doctrinam illam bene ab ipso esse excultam. In Tertia Sectione de cive, novam sibi viam invenisse visus est, qua demonstraret Monarchiam. Liber ille paradoxis sententiis plenissimus est, uti & alter, qui illi subjungitur sub Titulo *Leviathanis*, in quo monstrosa proponuntur dogmata, tam Theologica, quam Physica & civilia. Si vero verum fateri velimus, ille Scepticismi Moralis propagator est, quo perniciosior doctrina in societatem civilem inferri non potest. Multos habuit è popularibus suis Antagonistas, de quibus hic disserendi locus non est.

5 Fuerunt etiam ex Anglis alii Novatores, tum etiam è Gallis, quorum adeo celebre nomen non est; neque adeo nova quædam principia invenerunt, quam è Veteribus quædam recoxerint, aut alia forma proposuerint. Quidam etiam confuse omnia tractarunt, & partem tantum aliquam doctrinæ naturalis attigerunt. Fuit pene Enthusiasta in Philosophia naturali ROBERTUS FLUDDIUS, Vir cetera magni & profundi ingenii, qui multa veterum Rabbinorum & Cabalistarum dogmata resuscitavit, multa ipse commentus est, ut habebat ingenium phantasmatum valde fœcundum, quod vel mirabiles illæ picturæ, quibus cum ordinem creationis rerum repræsentat, tum alias operationes naturales, innuunt. Inprimis ridiculus est, quomodo de causis morborum philosophatur, ubi aliquod sanitatis fortalitium depingit, atque circa quemlibet fortalitii angulum angelos custodes disponit, & morborum quasi averruncos, quorum etiam nomina novit, *ceu digitos unguesque suos*, in magnam, cre-

credo, eorum familiaritatem admissus; his opponit è Dæmonum grege Genios illos morbificos, qui à partibus ventorum cardinalium morbos singularum plagarum genio familiares immittunt, omnes nigro ore squalentes & larvatos, & *nescio quos vultus imitantia signa ferarum.* Illic vermiculi quidam barbati apparent, vel locustæ, vel crabrones, atque hic singuli pene morbi suas figuras habent; tanti est sapere. In omnibus his commentis non tamen nihil plane est, quod laudari mereatur. Fuit enim in illo ingenium *μηχανικώτατον.* In omni Matheseos parte quædam scripsit, ac nova etiam non pauca invenit, quæ postea Kirchero, aliisque, in prædam cessērunt. Duo principia illi sunt quasi Catholica, in quibus universam Physicam suam & Medicinam fundat, virtus Septentrionalis & Australis, secundum quas omnia disponit. Virtus Septentrionalis est illi principium condensans, virtus Australis principium rarefaciens. Quod idem est, ac si quis rarefactionem & condensationem principia Physices statuat, quod fecit Kenelmus Digbæus, qui paulum aliter hoc in argumento versatus est, & pulchrius principia ista ornavit, atque omnia Physices φαινόμενα ad[illegible] reduxit, *in Demonstratione immortalitatis animæ rationalis*, Anglice scripta, & Latine etiam Paris. A. 1651. *in fol.* ac Francof. *in 8vo.* cum gemina *Præfat. Metaphysica* Thomæ Angli, Digbæo ὁμοψήφε, edita, *Tractatu priori.* Cui *Demonstrationi Libros V. Institutionum Peripateticarum* addidit, ut manifestiorem redderet suæ Philosophiæ (quam ad mentem veteris Peripateticæ institutam vult esse) cum Aristotelica convenientiam. Ac sunt profecto, in quibus Digbæo, quam Cartesio, malim subscribere, etsi hic in aliis oculatior fuerit. Idem est, ac si quis calorem & frigus principia naturæ statuat, vel ignem & terram secundum Telesium, adeoque hic non nisi terminis variatur. Unde videmus, etiam in naturali Philosophia cramben eandem sæpius recoqui, ac easdem carnes opponi, variatis jusculis. Roberti Fluddii *Opera* aliquot Voluminibus collecta sunt, ac edita Londini, sed rariores sunt quidam ejus *Operum Tomi*, quod Magica quædam in illis contineantur, quibus vehementer addictus fuit Fluddius, quo nomine etiam male apud populares suos audivit. Primæ quoque illorum editiones sunt optimæ, quod in posterioribus multa sint omissa. *Philosophia Mosaica*, Goudæ A. 1638. *in fol.* impressa rarior est, & inter Pontificios prohibita. Nullum non divinationis genus attingit, ac non parum iis tribuit. In Astrologicis, in diebus Electitiis, in furtis inquirendis, & similibus variis vetitisque artibus, sua quædam præcepta ponit. Cogitandi modum in nobis & speculationes illas rationum, mirifice quodam in loco, videlicet in libro *de mystica cerebri Anatome*, ob oculos ponit. Solent ab Anatomicis illic delineari genitalia membra utriusque sexus, quod processus quidam & sinus, eum in modum, figurati sint. Hic Fluddius invenit, non quod pueri in faba, illic dicit generari cogitationes; quod mihi mirum visum est, cum ego aliquando *joculare carmen de Ente rationis* scriberem, &, ferente ita genio carminis, joci gratia finxissem, illic generari Entia rationis, posse, cum incidi in istum Fluddii librum, quod ne somniando quidem cogitaveram, invenisse me

me, ſerio hæc aſſeri à Fluddio. Tota ejus Medicina mirabilibus referta eſt paradoxis, mirabiles habet morborum definitiones & diviſiones. Legatur liber ejus *de morbi Eſſentia.* Ratione totius Macrocoſmi dividit morbos in Empyreos, æthereos, Elementares, tenebroſos, in plaga Septentrionali procreatos, tenebroſos, ex plaga occidentali ortos, præternaturales æſtuoſos, ad plagam meridionalem ſpectantes. Ergo Sphærica nunc opus habemus, ut intelligamus morborum naturam. Fundat vero omnem hanc Philoſophiam ſuam ſupra Septentrionalem & Auſtralem potentiam in natura, ut jam dixi, cujus menſuram quaſi ob oculos ponit Thermoſcopium. Ex eo omnium rerum pene cauſas deducere laborat. Urinarum ac pulſuum myſterium ex eodem Thermoſcopio demonſtrat. Vera autem & ordinata ejus principia iſta ſunt. Principia illi ſunt vel primaria, vel ſecundaria. Primaria ſunt tenebræ, ſive materia prima. Materia omnium rerum ſecunda ſunt aquæ. Lux divina illi eſt eſſentia centraliſſima, omnia creans, informans, vivificans & movens. Secundaria illi principia ſunt, vel activa, ut calor & frigus, vel paſſiva, ut humiditas & ſiccitas. Sympathiam lucis, Antipathiam tenebrarum ſobolem facit, Spiritum quoque atque animam mundi ſtatuit. Quæ omnia, quam ſint confuſa, quivis videt. Neque enim ordinata illa inter ſe ſunt, aut ſatis cohærent, neque ullam demonſtrandi vim habent. Quid enim cauſæ ſubeſt, quare tenebras inter principia ponat, quæ mera ſunt privatio, ut adeo ineptum ſit, materiam illas facere. Quando principia activa frigus & calorem facit, in eo ὁμόψηφος eſt Teleſio, qui tamen multo elegantius principia iſta ſua deducit. Paſſiva principia, humiditas & ſiccitas, non ſeparata ſunt à prioribus, qualitates enim ſunt, quæ calorem & frigus conſequuntur. Porro Sympathiæ & Antipathiæ nomina non ſunt, niſi nomina, atque nihil poſitivi in natura notant, quare inepte, vel ad lucem, vel ad tenebras, referuntur. Non defuere, qui ejus Philoſophiam oppugnarunt, Pet. Gaſſendus & Marinus Merſennus, Galli, multo illo quidem in Diſputationibus præſtantiores. Euſebius de Sancto Juſto, ut ſe vocat ficto nomine, librum itidem contra illum ſcripſit, quo hæreſeos, impietatis, ignorantiæ, illum accuſat. Fraternitati Roſeæ Crucis etiam ſe immiſcuit Fluddius, pro qua *Apologiam*, ſub ficto nomine *Rudolphi Otreb*, ſcripſit.

6 Inter Gallos etiam fuit aliquis HENRICUS de ROCHAZ, in Phyſicis Novator, ſed è Chymicorum familia, qui aliqua ex Bernh. Paliſſio, aliqua ex Nuyſementii principiis de ſale univerſali, deſumpſiſſe videtur. Scripſit quædam *de Aquis Metallicis, ac ſecretis fodinarum Metallicarum*, quibus docuit rationem acidulas artificiales conficendi. Librum edidit Gallica lingua ſub *Phyſica Reformata* Titulo, cujus in principio refutat errores vulgares circa Elementa. Neminem eſſe ſtatuit, qui primam omnium rerum compoſitionem noſſe poſſit, niſi Deo creanti adfuerit, omniumque teſtis αὐτόπτης extiterit. Soli itaque Deo perfectam omnium rerum cognitionem eſſe ait. Nobis tantum à poſteriori, ſcil. per ἀνάλυσιν, res noſſe datum eſſe, quæ ſcil. ſecundum principia Chymica inſtituenda. Porro demonſtrat illa, quæ vulgo haben-

habentur Elementa, præcipue vero ignem & aërem, non ingredi conſtitutionem miſti. Deinde de principiis uberius agit; ſalem facit principium, corpora conſolidans, quod in vegetabilibus oleum, pinguedinem in animalibus, ſulphur in metallis, ſtatuit. Quod Mercurius illi in metallis, aqua & humor eſt in reliquis corporibus. Aquâ illi omnis nutritionis principium. Nec opus eſſe putat, ut terra illi immiſceatur, neque immiſceri poris poſſe, quam opinionem tamen falſam eſſe exiſtimo. Aquam vero ſe corporificare per ſpiritum aliquem vitæ inſitum. Ulterius totam terram ex aqua confectam eſſe autumat, neque Deum duplicem, ſed ſimplicem tantum materiam creaſſe, quæ aqua fuerit. Cumque dicatur *Geneſ. I.* Spiritum, incubantem aquis, diviſionem feciſſe inter aquas & aquas, ex eo aquam omnia fuiſſe probare contendit; qua tamen interpretatione falſus eſſe mihi videtur, cum dicatur illic à Deo non ſola tantum aqua, ſed terra & aqua, creata. Corporum poſitivas qualitates facit calorem & humiditatem, ſiccitatem & frigus privationes ſtatuit. In altera parte operis ſui morborum cauſas, è tribus Chymicorum principiis, deducit, & quomodo ſecundum eadem fieri in illis Medicina poſſit, tradit.

GVILH. GILBERTUS, Glocestrienſis Anglus, Medicus Regius, *in Philoſophia* 7
nova de Mundo noſtro ſublunari, Amſtelod. ap. Elzevirium, anno 1654. *in 4to.* edita, etiam Novator eſt in Phyſicis, ab Ariſtotele diſſentiens. Impugnat enim Elementorum Quaternarium, transmutationem & mixturam, vacuumque ſtatuit duplex, ſeparabile & inſeparabile. Ad doctrinam Magneticam, quam (uti *P. II. c.* 32. §. 2. dicetur) primus cum cura excoluit, ſpecialia multa in Phyſicis reduxit ſpeculationibus. Ita enim ſolet fieri à multis, immoderatius in una affectione demonſtranda verſantibus, ut eam deinde ad omnia referant, ſimiles illi Philoſopho Muſico, qui animam per harmoniam definiebat, taxatus ideo à Cicerone, quod nollet ab arte ſua diſcedere. In cœlo & ſideribus Gilbertus non agnoſcit quintam aliquam naturam & eſſentiam immutabilem, ſed generari illic & mutari ſtatuit corpora. De fluxu quoque & refluxu maris multa habet non ſpernenda. *Dan. Sennerti* Phyſica ab Ariſtotelica non adeo differt, niſi quod materiam primam, mutationem Elementorum, & ſimilia ſpecialia dogmata, impugnet. Eam *Joh. Sperlingius* Wittebergæ profeſſus eſt non ſine applauſu. Sed potius ille declamat, quam demonſtrat, nec ad *ἀκρίβειαν* Carteſianorum, methodumque demonſtrandi Mathematicam, accedit, ſed ſemper formas, qualitates occultas, ſympathias, & ſimilia ignorantiæ vocabula, pro rationibus affert.

CAP. XVI.

DE PARACELSO, EJUSQUE SECTÆ PRINCIPIIS.

§. I. *PHil. Aureolus Theophraſtus Paracelſus magiæ falſo accuſatus. Dotes ingenii ejus, & in Medicinam merita. Πολυπραγμοσύνη in Theologicis excuſatur.*

statur. 2. Doctrina ejus ac Chymicorum de tribus corporum mistorum, in qua resolvi eadem iterum possunt, principiis, Sulphure, Mercurio, & , quem ipse primus super addidit, Sale, Metallorumque speciatim ab his productione, explicatur & defenditur. 3. Illustrantur hactenus dicta exemplo spiritus vini, de quo, an in priorem vini statum reduci possit, disquiritur. 4. Continuatur defensio principiorum Chymicorum contra horum Adversarios, & Rob. praesertim Boylii Chymistam Scepticum. 5. Historia Chymiae è Conringii & Borrichii Scriptis contrariis, Autorisque de Transmut. metall. Epistola, *haurienda esse monetur, & de Chymicis Graecis ἀνεκδότοις, Thomaeque Reinesii in illos* Notis, *quaedam adduntur.*

1 PEnultimus ille, quem nominavimus, *Henricus de Rochaz*, è PARACELSI (ii) Schola fuit, qui circa id tempus mirabilem aliquam Philosophiam & Theologiam instituit, ad cujus exortum, velut ad novi cujusdam sideris exortum, omnes sunt excitati. De vita ejus viri, moribus & studiis, multa traduntur ab aliis, integris libris. Laudatur enim ab his, culpatur ab illis, nec defuere, qui Magiae crimen illi imputarunt, à quo tamen illum liberat Gabr. Naudaeus *in Apologia hominum eruditorum, pro Magis habitorum*; ac solet esse hoc familiare convitium in viros singulari doctrina & inventis illustres. Ipsi Chymiae veteris Professores, Andr. Libavius (*in Exam. Philosophiae recentis*,) aliique, ipsum, tanquam Sophistam, exclusum ivere. H. Conringius, *in Libb. de Med. Hermet.* parum aeque de illo judicat, sed, ut fieri nonnunquam solet, studio partium abrepti, ne quidem virtutes laudare possumus. Recensuit is quidem, è Melch. Adami *vitis Med.* nonnulla in ignominiam Paracelsi ab aliis dicta, sed ea subticuit, quae erant in laudem. Fuisse in Paracelso maximum ingenium, ac perspicacissimum ad res naturales contemplandas, nemo certe negare poterit, qui quidem sine affectu judicaturus est. Magnam quoque lucem arti Medicae intulisse certum est, quanquam ringantur & fremant sectae adversariorum. Si manus à Theologia abstinuisset, neque dogmata sua ad fanaticam aliquam & Enthusiasticam Philosophiam extendisset, plus sibi laudis, invidiae minus, parasset. Sed ferenda sunt in homine, in exemplum certe seculi nato, levia illa vitia, & grato animo accipienda, quae ille in genus humanum contulit beneficia. De mirabilibus ejus remediis in morbis desperatis plurima sunt experimenta, quorum aliquot consignavit Melchior Adami *in lib. de vitis Medicorum Germanorum.*

Physicam doctrinam ad tria illa vulgo decantata principia redegit, Salem, Sulphur & Mercurium, quibus omnia mista corpora, velut Elementis quibusdam, constare credit, in quae etiam arte resolvi possint. Quod certe non inepte, aut imperite admodum dictum est. Primus tamen ille fuit, qui veterum illa principia metallica ad corpora omnia mista extendit, addito insuper principio salis. Et quidem vetus illa Chymicorum Schola duo agnoscebat principia, quibus metalla constabant, Sulphur

(ii) De Paracelso, ejusque Philosophia & Medicina, Confer. *Tom. II. Lib. I. c. 15. §. 16.*

phur & Mercurium, quorum inter se mistura efficerentur corpora ista, quæ metalla vocamus. Sunt vero illis Sulphur & Mercurius non nisi vapores diversi, quorum mutuo complexu oritur primum metallum aliquod immaturum & volatile, quod deinde, pro ratione caloris, à quo excoquitur, pro puritate vel impuritate loci, in quo producitur, varias aliquas species subit. Nam, ubi vapores illi purissimi sunt, citra aliquam peregrinorum salium, vel terrarum impurarum accessionem, aurum fit & argentum, ubi vero accidunt impura Sulphura, & externa corpora metallica, conficiuntur impuriora, qualia sunt cetera illa præter aurum & argentum. Est vero illis unus idemque in omnibus metallis Mercurius, seu aqua quædam metallica, aquæ elementari toto genere dissimilis, quæque nomen aquæ non nisi improprie habet, & ob quandam analogiam, quoniam scil. respectu suorum compositorum se habet, ut aqua, quæ in illo dissolvuntur, quemadmodum corpora cetera in aquam, unde composita sunt, paulatim dissolvi possunt, quia ea quasi glutinis cujusdam instar est, quo compinguntur corpora illa supraterranea, debilius mista, quam corpora metallica. At vero metalla, quæ singularem aliquam classem rerum naturalium constituunt, & quasi radices sunt, vel medulla & nucleus hujus massæ terraqueæ, propiora quædam & sibi vernacula habent principia, Mercurium scil. aquam illam metallicam, sive viscositatem illam mineralem, quæ quasi materia communis est omnium metallorum. Sulphur vero, alterum illud principium, est pinguedo aliqua mineralis, vel oleaginositas metallica, non combustibilis, qualis est in corporibus supraterraneis, debilius mistis, & facile resolubilibus, sed incombustibilis, & quasi ipse ignis corporalis, nullo alio igne combustibilis & superabilis. Illud purissimum in auro est, impuritates quasdam habet in argento, summam vero fœculentiam in ceteris metallis, quibus parum sulphuris incorrupti & incombustibilis inest, & pleraque aduri & comburi possunt sulphure illo impuro combustibili. Hæc principia nemo è veteribus omni corpori naturali, præter Paracelsum, attribuit, qui tertium aliquod principium, Salem, addidit, quod nesciebat Chymicorum veterum Schola. In metallis enim, quanquam salis etiam termino nonnunquam utantur, nullus proprie sal est, qui non simul sit sulphur vel Mercurius. Paracelsus tria hæc principia primus, uti dixi, ad omnia corpora naturalia refert, illa scil. quæ mista sunt. In quo certe non est adeo reprehendendus. Est enim quidam Analogismus corporum naturalium, ac reperitur in ceteris corporibus sua quadam ratione, quod reperitur in metallis. Quanquam in animalium & vegetabilium ordine aliis illa nominibus sint appellanda. Quare Mercurii nomine significatur illud, quod humidum est in corporibus, præcipue vero illud, quod volatile, ut in plantis & animalibus spiritus, atque in fermentatis liquoribus cerevisia & vino, qui omnium primi distillatione separantur. Hunc aliqui cum sulphure confundunt, quod scil. utrique & calor, & motus, & volatilitas, conveniat. Sed est tamen omnino inter Sulphur & Mercurium distinctio. Quanquam enim Mercurius & Sulphur in spiritibus sæpe conjungantur, differunt tamen partes istius spiritus. Partes enim oleaginosæ & pingues subtiliores, quæ Sulphuris nomine veniunt, una

cum spiritu propelluntur. In Mercurio itaque humor est, in sulphure pinguedo, in sale fixitas quædam & soliditas. Tria hæc ferme demonstrari possunt in uno quoque corpore misto, si analysis per ignem instituatur, quæ distincta illa mista principia nobis producit. Quæ principia inter se possunt misceri quasi & confundi, nam nulla pars spiritualis, sive Mercurialis adeo solitaria est, quin habeat sibi adjunctas partes aliquas sulphureas, imo etiam salinas. Raro enim ita separantur partes istæ, ut non vicinas etiam abradant. Sic in oleis etiam sales volatiles habemus aut in spiritibus, ut exinde pateat, ita divisa esse & confusa inter se ista principia, ut non omnia simul solvantur, sed conjuncta etiam remaneant. Ideoque singula illa tria principia partes habent volatiles & fixas, particulas scil. magis vel minus mobiles. Quæ autem inter omnes quam maxime sunt mobiles, illæ omnium sunt purissimæ & præstantissimæ.

3 Distingui ergo eum in modum corpora mista posse, ipsa ἀνάλυσις per ignem docet, quæ certe non videtur novas species producere, quæ quorundam sententia est, sed illa, quæ latitabant, in conspectum proferre, separatis illis, quæ fœculenta erant & non nisi crassam aliquam molem & materiam exhibent. Quis enim existimet, e. g. spiritum vini esse speciem, ab ipso vino diversam, vel per ignem demum productam? Quod enim nobis objiciebat aliquando homo, istius sententiæ patronus, posse scil. ex spiritu vini & aqua iterum vinum fieri, si misceantur, quandoquidem novam speciem non velimus admittere, id ridiculum est. Vinum enim, cum liquor sit fermentatus & fermentationis beneficio ita mistus, vinculo hoc soluto per solam misturam in priorem statum reduci non potest. Est enim hæc confusio tantum liquorum inter se, fermentatio vero minimarum particularum inter se translocatio, interno aliquo motu excitata, quæ si reddi posset per artificium spiritui vini & phlegmati, inter se mistis, ac illæ etiam particulæ reponi, quæ in auras evolarunt, nova iterum fermentatione vinum produci posse non dubito. Quanquam proportio illarum partium deprehensu difficilis foret. Atque rem non omnino impossibilem esse, vel ex eo patet, quod, si liquori, ex uvis expresso, aliqua spiritus vini nobilissimi pars additur, vinum multo generosius evadat, auctis scil. istis spiritibus internis, in liquore contentis, per accessionem externorum. Quomodo in vino præparando multa sunt arcana, magnum profecto habitura momentum in re naturali, si ea omnia scirentur. Multa adhuc latitare existimo, quæ deprehensa magno commodo esse possent.

4 Argutias itaque tantum captare mihi videntur & sophismata, qui tria ista corporis misti principia impugnant, quæ quanquam per se prima non sint, sunt tamen prima ratione mistionis; ex iis enim proxime constant corpora, atque in illa proxime resolvi possunt, ut novas hic species produci non sit credendum. Nam, cum leni igne, eo scil. quo natura in compositionibus & generationibus rerum utitur, mista illa dissolvuntur, nihil aliud infertur partibus misti corporis, quam motus, ideoque simul ac calor incipit, incipiunt moveri in misto corpore particulæ maxime mobiles, quarum motus sensim continuatur calore continuato, ideoque divisio fit

inter

inter partes, quæ constituebant totum illud, quarum partium distinctionem ex ipsa specie externa, & proprietatibus ejus, deprehendere possumus, ideoque nihil novi hic generatur, sed, quod ignotum erat, detegitur. Quod si vero ignis instituatur ultra modum, violentus sit & destructivus, tum partes maxime mobiles, vel avolant, vel, si clausæ sunt, inficiuntur mistura reliquarum partium magis fixarum, per illam vim contra naturam suam propulsarum. Neque dicam de fuliginibus ligni vel carbonum, ex intenso illo igne particulis propulsis pro minima commistis, unde ἐμπύρευμα aliquod peregrinum infertur partibus destillatis. Atque tum certe, cum omnes inter se partes confunduntur, quasi nova aliqua species videtur produci. Atque in istis principiis nobis subsistendum est, naturam corporum mistorum indagaturis. Nam, si ad remotiora aliqua transimus, quibus etiam ista principia constant, nihil amplius sensu deprehendimus, sed ex intelligentia rerum nobis fingimus, sive ab Atomis illa arcessamus, sive à quibusdam formis, quæ omnia dubitationis & fictionum plena sunt Principiorum Chymicorum insufficientiam integro libro, cui titulum *Chymista Sceptici* facit, demonstrare voluit ROBERTUS BOYLE, argutus quidem ille & ingeniosus, sed à quo tamen ego dissentire malo. Nam, nisi aliquis finis modusque argutiarum statuitur, pro rebus tandem ipsis umbras captabimus, & inania quædam simulchra. Subsistere autem nos posse, in mistorum natura deprehendenda, his in principiis, arbitror. Quanquam non negem, esse φαινόμενα naturalia, in quibus ulterius progrediendum est. Sed in iis, cum possimus quædam vi ingenii, non falso examine, deprehendere; multa tamen sunt, in quibus ingenio tantum locus relictus est, cujus fiducia freti causas, vel damus, vel rejicimus.

5 Nolo nunc quicquam de veterum illa doctrina chymica prolixius differere, cum id abunde à nobis præstitum sit in Epistola, quam *de transmutatione Metallorum* scripsimus. Legi possunt in illo argumento libri in utramque partem scripti, Hermannus Conringius *in Medicina Hermetica*, qui aliquanto iniquior est in Chymiam veterum & recentiorum, & Olaus Borrichius in doctissimo libro, quem de *ortu & progressu Chymiæ* edidit, ac alio, quem adversus Conringium scripsit *de sapientia Ægyptiorum*, in quibus operosus est in refutandis Conringii sententiis. Hic prolixe disquiritur de primis in ista doctrina Scriptoribus, quando illi vixerint, quosque libros ediderint. (kk) Ii Autores Græca lingua in Bibliothecis, Regia Parisiensi & Augustana asservati fuerunt, atque eo forte tempore in Italiam & Galliam importati sunt, cum anno Christi 1453. everso Imperio Constantinopolitano, Græci exules, Bessarion, Chrysoloras, Lascaris, Argyropulus, in Italiam & Galliam confugerunt. Ex codice Augustano codex Bibliothecæ Altenburgensis descriptus est, quem ex ista Bibliotheca, per amicum sumus adepti, multis in partibus mutilum. Nam in eo non inveniuntur, quæ Salmasius in codice Parisiensi legerat de artificiali unionum confe-

(kk) De MSStis Chymicis Græcis vetustis, etiamnum reliquis, Autor *Tom. I. Lib. I. cap. XI.* prolixius disseruit. De Herm. Conringii & Ol. Borrichii Scriptis de Chymia contrariis paulo ante, *ad Lib. hujus Cap. IV.* § 1. quædam sunt annotata.

ctione. Notas Thomas Reinesius margini adjecit, ac multa loca emendavit, addita quoque est ejusdem de ætate horum Autorum Dissertatio. Vetustissimi Autores in Annum Christi 400. incidunt. Nam, quæ sub Democriti nomine prodiere, supposititia habent omnes; quanquam Borrichius non omnino supposititia esse velit, sed extitisse quædam ejus generis scripta, veterum quorundam autoritatibus probare contendit. De recentioribus hujus Studii cultoribus legi amplius potest Epistola nostra.

CAP. XVII.
DE PHILOSOPHIA NATURALI RENATI CARTESII, ET ASSECLARUM.

§. 1. *Laus Cartesii. Philosophia ejus immerito Theologis suspecta, & Atheismi, cui Aristotelica potius viam sternit, insimulata. Asseclarum ejus dogmata impia Cartesio non imputanda. Judicium de Gisb. Voëtio.* 2. *Cartesii quatuor de philosophandi ratione Regulæ, è* Libro de Methodo, *& Philosophemata ejusdem Physica, Generalia & Specialia* è Principiis Philosophiæ, *breviter recensentur.* 3. *Scripta illius reliqua enumerantur, illorumque Editores.* 4. *Philosophiæ item illius Epitomatores & Scriptores Systematici, Henr. Regius, Jac. Robault, Joh. Tattinghof, Franc. Bayle, Ant. le Grand.* 5. *Commentatores in eandem, Joh. Claubergius, Dan. Lipstorpius, Jac. Robault, Cordemœus, Thom. Cornelius, Joh. de Raey.* 6. *Cartesiana Principia suis miscuerunt Rob. Boylius & G. G. Leibnitius.* 7. *Adversarii potiores Philosophiæ Cartesianæ, præter Scholasticos, Franc. Wilh. Baro de Nyland, & in motus præsertim doctrina, Gallus Anonymus, Joh. Alph. Borellus & Henr. Morus, ad Enthusiasmum proclivis.* 8. *Cartesianæ Physices mira subtilitas laudatur, sed & incertitudo simul agnoscitur.* 9. *Henr. Mori judicium de nævis illius, vel à simplici inadvertentia, vel ab astutiæ honestæ studio, vel à nimia Mathematicæ certitudinis affectatione, ortis, exemplis, dogmatum de brutis automatis insensatis, causis finalibus non investigandis, motus causa efficiente & mensura, aliisque, illustratum.*

I Accedimus jam ad decantatissimam nostri seculi Philosophiam, cujus Autor RENATUS CARTESIUS, (ll) Gallus, perspicacissimi vir ingenii, & Mathematicorum studiorum peritissimus, quorum ministerio in omnibus Physices hypothesibus usus est. Variis agitata fuit fatis, cum primum orieretur, laudata ab his, culpata ab illis, adversarios tamen nacta est plurimos, inprimis Theologos, qui, nescio quas, insidias sibi ab illa metuebant, in quo tamen falsos eos fuisse, res ipsa docet. Quod enim illi maxime impugnant, adeo planum & perspicuum est, ut

(ll) De Renato Cartesio, ejusque Doctrina & Secta Philosophica, Confer *T. II, Lib. I. c.* 15. § 5-12.

ut ſenſus ſuos negent, qui adverſum iſta loquuntur. Quanquam non negem, quosdam è Carteſii Diſcipulis latius extendere illa, quam ipſe olim Carteſius, ſatis quidem in ſententiis ſuis modeſtus. Quod tantum abeſt ut Carteſio imputari poſſit, ut pene hoc cum omnibus commune habeat. Nihil enim à quoquam dici poteſt, quod non in ſenſus pravos poſſit corrumpi, ubi malum ingenium acceſſerit. Sane ex ipſis Peripateticorum principiis fuere, qui Atheiſmum, qui animæ mortalitatem, propugnarent, cum alii tamen, & ipſi quidem Theologi, ex iisdem principiis, diverſa doceant. Non poſſunt certe Carteſius & Aſſeclæ præſtare, quod infamis ille Diſſertator *de Philoſophiâ Scripturæ Interprete* (Eleutheropoli A. 1666. *in* 4.) Carteſiana principia ad dogmata ſua Theologica Paradoxa detorqueat. Cui Ludov. Wolzogenius, Prof. Traject. Libello eximio *de Scripturarum Interprete* maſcule reſpondit, ac paucis pagellis Nicol. Arnoldi *in Theologia Philoſophiæ Domina*, Franeq. 1667. *in* 12. Prudens eſt & neceſſaria circa abuſum Philoſ. Carteſianæ *Admonitio* Balth. Beckeri, Doct. Theologi, Veſaliæ 1668. *in* 12. edita. Qua cum conferri poſſunt, quæ de vero ejusd. uſu Sam. Mareſius, Brunius & Pet. ab Andlo ſcripſerunt. Fuit vero iſta Carteſii Philoſophia magis iſtis criminationibus ſubjecta, quod ad ſenſum, magis doctrinam ſuam reduxerit, atque eum normam hypotheſεων ſuarum conſtituerit. In quo quidem ille nihil perperam facit; nam qui alia ratione naturam ſpeculatur, in multa fanatica & inania incidat neceſſe eſt. Sed qui illud, per imperitiam ſuam, non aſſequebantur, miros ſtatim clamores excitabant de perverſis quibusdam & hæreticis ſententiis. Id certe ex omnibus conſtat Carteſii ſcriptis, neminem majori ſtudio & conatu in id incubuiſſe, ut demonſtraret animæ humanæ immaterialitatem, & per conſequens immortalitatem, & exiſtentiam Dei; quæ duo certe capita oſtendunt, longe illum abfuiſſe ab iſto crimine, quod illi imputabant adverſarii. Nemo enim è veteribus illis, nec Ariſtoteles ipſe, cujus paſſim principia in Scholis recepta ſunt, id data opera egit. Omnia enim apud illum ſuper hoc argumento ſunt tenebricoſa, ſuſpecta, ambigua, & jam in hunc, jam in illum ſenſum, flecti poſſunt. Unde non deſunt, qui expreſſis verbis aſſerant, Ariſtotelem ſtatuiſſe animam hominis mortalem. Magis forte pius eſt Carteſius, quam illi, qui Carteſianam Dei in nobis Ideam ſcriptis impugnarunt. Quorſum ſpectat Lib. cujusd. Steph. Ezeckii, qui, in *prima ſua veritate defenſa* (Traj. 1666. *in* 12.) acerbe iſtoc nomine Carteſium, ejusque aſſeclas, perſtringit. Quod hiſtoriam vitæ & Operum Carteſii attinet, prodiit non ita pridem libellus aliquis ſingularis de hoc argumento ſcriptus à M. Joh. Tepelio. In quo ſimul exponuntur variæ ejus conflictationes cum Theologis, è quibus præ ceteris habuit antagoniſtam Gisbertum Voëtium, hominem magnæ quidem doctrinæ & variæ, ſed nulla perſpicacitate animi præditum.

Primum Opus, quod Carteſius ſcripſit, *liber* fuit *de Methodo*, quo IV. Regulis 2
omnem philoſophandi rationem complexus eſt. Prima eſt, ut nihil unquam veri admittatur, niſi quod quis certo & evidenter verum eſſe cognoſcat. Secunda, ut difficultates, quas eſſet examinaturus, in tot partes divideret, quot expediret, ad illas com-

commodius resolvendas. Tertia, ut cogitationes ordine promoveret, incipiendo à rebus simplicissimis, & paulatim ad difficiliorum & magis compositorum cognitionem ascendendo. Quarta, ut perfecte singula enumeraret, & ad omnia circumspiceret, in mediis quærendis, & difficultatibus percurrendis. Primum ex eo, quod dubitet & cogitet, demonstrat, quod sit, unde existentia sui, & dubitatione de rerum essentiis, ad demonstrationem excellentioris naturæ, divinæ scil. procedit, naturalium rationem ex arte factis explicat, cum formas illas substantiales non agnoscat. Potissima vero naturæ phænomena è solo motu, & habitudine partium, explicari posse demonstrat. Natura nihil illi aliud est, quam corpus, quod trinam dimensionem habet, sequestrata omni ratione duritiei, asperitatis, gravitatis, &c. cum sola trina dimensio illi corpus constituat. Hinc vacuum, ut impossibile, in natura dari negat, formam in solo homine substantialem agnoscit, cum anima humana sola sit actionum humanarum conscia atque per se operetur. Ceterarum rerum formæ nihil aliud illi sunt, quam accidentium congeries. Inter accidentia principem locum tenet motus, tum quies, figura, situs, magnitudo. Tria illi sunt Elementa. Primum Elementum est materia quædam subtilissima, pernicissime agitata, fluida, nullius figuræ tenax, sed quæ facile corporum adjacentium figuras induat. Illud in sole, stellis, igne & lucidis corporibus, potissimum regnare ait, & meatus corporum occlusissimos pervadere. Secundum Elementum ipsi ex globulis minutissimis componitur, quod æthercam substantiam efficit. Tertium ex materia densiori, & particulis ramosis, aut aliter figuratis componitur. E quibus partibus crassioribus terra, aqua, aër, omniaque mixta corpora, componuntur. Ex primo illo & secundo Elemento vortices suos efformat. Cœlestis enim materia, quæ globulis secundi Elementi constat, circa centrum commune tota in orbem vertitur, & quantum potest, à centro removeri nititur, &, nisi proximi vortices obsisterent, hinc magis ac magis recederet. Unaquæque autem stella proprium sibi verticem & cœlum vindicat, in cujus medio celerrime agitatur. Unicuique vortici sui sunt poli & cardines. Vortex, in quo nos sumus, quique Planetas omnes complectitur, sex aut pluribus vorticibus ita circumdatur, ut motum sibi impressum, quam potest maxime, tueatur. Ex vorticibus illis, qui duobus istis Elementis constant, primo scil. illo, materia subtilissima & globulis illis æthereis, tertium prodit Elementum, quod solares maculas, cometas, & errantes stellas efficit. Id, ex angulis, & velut scobe, secundi Elementi concisum, partes non habet æquabiles, sed aliæ aliis sunt crassiores. Singula prolixius ab ipso Autore explicantur, quomodo maculæ in sole fiant, quomodo cometæ generentur, Planetæ facti sint. Hinc, Planetas novos novos Soles generare posse successu temporis, probare contendit. Quæ an ita se habeant, definire certo non possumus, quanquam sint summa subtilitate & verisimilitudine omnia excogitata. Ex iis principiis Mathematica ratione naturalia effecta deducere laborat, & quas occultas Physici habent affectiones corporum, magnetismos, sympathias, antipathias. Eam doctrinam præcipue in *libro Principiorum Philosophiæ* complexus est.

Scripsit

Scripsit præterea *de Geometricis*, *de Opticis*, libros elegantissimos, libros etiam 3
de Meteoris. Ejus *de Passionibus animæ* aureus liber est, Amstel. A. 1650. *in* 12. editus. Prodierunt itidem variæ ejus *Epistolæ*, tum Gallicæ, tum in Latinam linguam conversæ, quibus controversiæ, tam Physicæ, quam Mathematicæ & Morales, discutiuntur. De quibus Oldenburgius *in Transact. p.* 392. 810. & *T. III. Ephem. Gall. p.* 26. consulantur. Tractatus ejus *de homine*, multa continet, à vulgatis Anatomicorum opinionibus discrepantia, qui primum Gallica lingua prodiit, & in Latinam postea conversus à Florentio Schuylio, cujus præfatio (in Edit. Leidensi A. 1664. *in 4to*) multa de rebus Cartesianis monet. Quoniam vero morte præventus absolvere non potuit, Ludovicus Forgius, Med. Parisiensis, addidit alteram partem libro, Gallica lingua scripto, *de anima hominis*, in quo secundum eadem principia doctrinam de anima explicat, cuique longam præfationem de Cartesii doctrina, non nova, sed cum antiquis Autoribus, ipsoque Augustino, conveniente, præmittit.

Fuerunt hinc multi, qui ejus doctrinam, vel in Compendium redegerunt, 4
vel Commentariis illustrarunt, vel cum suis dogmatibus miscuerunt. E primo genere sunt Henricus Regius *in fundamentis Physices suæ*, Jacobus de Rohault, Joh. Tattinghof *in Clave Philosophiæ Cartesianæ*, Franciscus Bayle in lib. Gallico, qui inscribitur *Systema Generale Philosophiæ*, excusus Tolosæ *in fol.* anno 1669. Qui undecim capitibus pertractat Metaphysica, Logica, principia naturalis Philosophiæ, doctrinam productorum in visceribus terræ, meteororum, sensibilium qualitatum, plantarum, animalium, hominis, humanarum passionum, & denique Ethica. Antonius le Grand *Philosophiam veterum, è mente Renati de Cartes, more scholastico breviter digestam*, scripsit, quæ Londini edita est Anno 1671. Sed superiori anno elegans & luculentum Systema totius Philosophiæ Cartesianæ in lucem dedit, quod præ ceteris commendo, ut quod summa diligentia & perspicuitate dogmata Cartesiana proponit. Cui jungi potest *Historia* ejus *naturalis*, in qua, per singula Physices capita, phœnomenorum Physicorum rationes è Cartesii Philosophia deducit. Scripsit & idem *de carentia sensus & cognitionis in brutis*, ad mentem & sententiam Cartesii.

Qui Commentariis illustrarunt, multi sunt, præcipue Joh. Claubergius *in Medi-* 5
tationibus, pamphrasi, Ontosophia, Physica, Logica, Gilbertus (mm) *in Physiologia, seu Philosophia nova*, (Amstel. A. 1651. in 4to edita) Dan. Lipstorpius *in Speciminibus Philosophiæ Cartesianæ*, in quibus doctrinam motus præcipue tradit. Jacobus Rohault in *Tractatu suo Gallico-Physico*, Parisiis anno 1674. edito, & postea etiam Batavis recuso, Cartesiana principia pluribus deducit, & prima in parte contra Peripateticos & Scholasticos defendit: Cordemæus, doctissimus autor Gallus, populari lingua Tractatum edidit *de differentia animæ & corporis*, ex mente Cartesii, elegantissimum & subtilissimum Opus, quemadmodum & alterum, quod *de verbo* scripsit.

(mm) Quo jure Gvilh. Gilbertus, *Cap. XV.* 7. inter Novatores relatus, Commentatoribus Cartesii accenseatur, anno 1596. demum nati, cum diu ante hunc inclaruerit, & Opus suum, *de Magnete*, anno jam 1600. Londini ediderit, non video.

Scripsit & Thomas Cornelius, Consentinus, *Progymnasmata Physica*, ad mentem Cartesii, *de ratione philosophandi*, *de rerum initiis*, *de universitate*, *de sole*, *de generatione hominis*, *de nutritione & vita*, Francof. A. 1665. *in* 12. recusa. Adversus Aristotelem sæpe disputat, interdum quoque adv. Cartesium, quem ex Jordani Bruni hypothesibus quædam desumpsisse, *Progymn. III. de Universitate*, ostendit. Longe vero plures sunt, quos omnes enumerare opus non est. In Belgia olim Lugduni, nunc Amstelodami, Joh. de Raey celebratissimus Philosophiæ Cartesianæ Doctor est, cujus multa extant, quæ doctrinam Cartesii illustrant, scripta.

6 Qui Cartesiana principia suis, vel aliorum principiis miscuerunt, non pauci sunt. Inter Anglos præcipuus est ROBERTUS BOYLE, qui, in libris suis *de origine formarum*, *formis subordinatis*, *qualitatibus Cosmicis*, *coloribus*, &c. Cartesianas sententias, quod doctrinam corpuscularem attinet, & phænomena naturalia, è motu procedentia, amplectitur, cum interim multa ejus Autoris rejiciat. Motum, è quo Cartesius multam deducit doctrinam, quatenus phænomena naturalia inde dependent, diligenter evolvit Godfr. Gvilh. Leibnitius in *hypothesi sua Physica nova*, qua phænomenorum naturalium plerorumque causas ab unico quodam universali motu, in globo nostro supposito, repetit, & in *Theoria motus abstracti*, *sive rationibus motuum universalibus, à sensu, & phænomenis inde dependentibus*. Quos duos libellos *Societati Regiæ Anglicæ*, *& Acad. Regiæ Franciæ*, inscripsit, Moguntiæ A. 1671. in 12. editos, & in Anglia, jussu Societatis Regiæ, recusos.

7 Cartesiana principia impugnant Scholastici quidem multi, sed, cum è suis hypothesibus contra Cartesianos disputanc, nec Cartesium satis capiunt, nec solide refellunt. Eidem viæ demonstrativæ insistere oportet, si quis contra Cartesium agere velit. Quare illos ne nominabimus quidem. Qui solidiora demonstrationibus Cartesianis opponere volunt, pauci sunt. Sunt tamen, qui, contra specialia ejus dogmata, aliqua comminiscuntur. Est quidam Franciscus Wilhelmus, liber Baro de Nyland, qui *Elementa Physica* scripsit, seu *nova Philosophiæ principia*, *quibus Cartesii principiorum falsitas ostenditur*, *ipsiusque errores ac paralogismi ad oculum demonstrantur & refutantur* (ita titulus scil. jactitat:) Liber editus est Hagæ Comitis anno 1669. & digna, quæ de illo consulatur, censura Tschirnhausii *in Medicina mentis*, *pag.* 131. Is non à corpore, Cartesianæ Physicæ principio, sed ipso nihilo, incipit, quod infinito æquipollere contendit, & mundi ex nihilo creationem demonstrare laborat: quod certe est ἄτοπον, & ante ipsum nemo tentavit. Aristotelico principio: *nihil ex nihilo fieri*, adversa fronte repugnat. Finitum Ens medium proportionale inter nihil & infinitum facit, quod Mathematica demonstratione ponere ob oculos annititur. Vacuum contra Cartesium admittit in natura, corporis physici rationem formalem in densitate & duritie constituit, contra quam Cartesius, qui trinam dimensionem formalem corporis rationem esse vult; hinc ad motum unicum Dei, supremi Entis, in productione corporum instrumentum, procedit. Cujus regulas habet à Cartesio diversas, quæ recensentur *in Actis societatis Regiæ Anglicæ p.* 2167. Quid de sententia

ejus

ejus ſentiat Chriſtianus Hugenius, legi poteſt in *Epiſtola*, libello ejus præfixa. Quod motus vero regulas attinet, à Carteſio præſcriptas, eas etiam alii impugnarunt. Gallus quidam Anonymus *de Motu locali Diſſertationem*, Anno 1670. ſcripſit, qui regulas tradidit, à Carteſianis diſcrepantes, de quibus videantur *Acta Societatis Anglicæ p.* 2110. Scripſit & Johannes Alphonſus Borellus, Italus, *de vi percuſſionis* Tractatum, in quo occurrunt regulæ, à Carteſianis diverſæ, convenientes vero cum Franciſci Wilhelmi hypotheſibus, quod & ipſe fatetur, quanquam librum ante à ſe viſum neget. Eſt & Henricus Mohre, Cantabrigienſis, qui *Enchiridion Metaphyſicum*, ſive *Diſſertationem de rebus incorporeis*, conſcripſit, ſub literis nominis initialibus, H. M. editam Londini, Anno 1671. *in 4to.* In quo φαινόμενα naturalia à Mechanicis cauſis, ut vult Carteſius, produci negat, ſed neceſſarias exiſtimat eſſe quasdam immateriales eſſentias, ſ. Spiritus, ad motum in natura producendum. Carteſium reprehendit, quod Definitionem motus non philoſophicam dederit, quæ omni ſenſui & facultati rationali repugnat. Demonſtrat, quod ſit aliquod extenſum immobile, non apparenter tantum, ſed & vere, exiſtens, diſtinctum ab omni materia mobili, quod ſpirituale & immateriale facit, totum univerſum omnemque materiam penetrans & ſuſtentans, quodque, ab omni cogitatione noſtra independens ſit, & quodammodo divinum. Ergo ſpatium illud, quod vulgo vacuum poſſit vocari, Carteſio vero corpus, ſive materia eſt, ob extenſionem, ille revera diſtinctum ab omni materia facit, & ſpiritum incorporeum, affirmans, ſe ea via, qua Carteſius Deum è mundo excluſerit, introduxiſſe iterum. Quæ ſententia ejus neſcio quomodo peregrina & inſolita eſt. Neque verum eſt, excluſiſſe Carteſium Deum è mundo, quando illum non ſub extenſione concepit. Eam enim differentiam faciebat inter ſpiritum & corpus, in quo etiam conſentit cum omnibus Philoſophis ſanioribus. Henricus Mohre vero extenſionem etiam ſpiritui competere ait, qui in *libro ſuo de immortalitate animæ* prolixe ea de re agit, multiſque capitibus oſtendit, ſpiritus non eſſe extenſione omni deſtitutos, adeo quidem, ut animæ humanæ, ſeparatæ à corpore ſuo, figuram ovalem vel rotundam tribuat, quod certe neſcio quid Enthuſiaſticum ſapit, neque ulla ratione à quoquam demonſtrari poteſt.

8 Atque hæc de Philoſophia Carteſiana dixiſſe ſufficiat, de qua, ſi meum qualecunque judicium eſſet interponendum, ita quidem exiſtimo, nullam unquam ſubtiliorem à quoquam eſſe Philoſophiam traditam, quæque magis conetur naturam in ipſis ſuis principiis deprehendere, quæ miniſterio ſenſuum ita alte ſunt excitata, ut profundius quidem mens humana penetrare non poſſit. Quam enim ſubtilia ſunt, quæ de materia ſubtili, de vorticibus hujus univerſi, excogitavit Carteſius, veriſimillime? è quibus hypotheſibus occulta illa naturæ φαινόμενα, inter quæ præcipuum eſt motus Magneticus, demonſtrare contendit. Quanquam iſta non adeo certa ſint, ut nullus dubitationi amplius locus relictus ſit, puto tamen, generales iſtos conceptus ſatis bene ſe habere, & veriſſimos eſſe, licet in omnibus illis fortaſſis natura ipſa non reſpondeat. Quæ enim inde deducit de ſolium generationibus, eorumque commuta-

mutationibus in terras, quæ de cometis habet, illa quidem omnia admirabiliter excogitata funt, & fortaffis ita fe habent, fed fides tamen earum rerum indubitata non eft, ut quæ humano ingenio deprehendi non poteft, ob vaftitatem objecti, ob diuturnitatem temporum, ob diftantiam locorum, ob imbecillitatem ipfius naturæ & mentis noftræ humanæ, quæ, inclufa hoc corpore, minifterio fenfuum tantum apprehendit, &, vel feparata, fortaffis non omnes illos univerfi receffus capit.

9 HENRICUS MOHRE peculiarem fcripfit *Epiftolam*, quæ reperitur inter *Opera* ejus *Philofophica*, *de Philofophia Cartefiana*, in qua vehementer eam laudat quidem, & adverfus ftolidos & imperitos cenfores defendit, fed tamen aliqua deprehendere fibi vifus eft, in quibus diffentire malit à Cartefianis hypothefibus, vel iis diffidere, quæ ad tria genera reducit, nimirum vel ad fimplicem nudamque inadvertentiam, qualis in omnes fere mortales cadere folet, vel ad nimium, five prudentiæ, five honeftæ cujusdam aftutiæ, ftudium, vel denique ad enormem quandam Mathematicæ certitudinis ac neceffitatis in fingulis fuis conclufionibus affectationem. Singulorum capitum exempla fufe illic recenfet. Ad fecundum genus refert exemplum illud de brutis animantibus, quæ inanimes machinas, infenfataque *αὐτόματα* Cartefius effe fingit, quod illi lepidum commentum neceffe fuit comminifci, ne brutorum animas pariter, ac noftras, ex fua philofophandi ratione, concluderet immortales. Cum enim firmiter teneret, & ut principium indubitatæ fidei poneret, ne viliffimum quidem cogitandi actum in materiam cadere, qualitercunque etiam modificatam, fi agnoviffet fenfum ineffe brutis, debuiffet etiam concedere, ineffe illis fubftantiam, realiter à materia diftinctam, h. e. animam immortalem. Maluit itaque fenfu privare bruta, quam turbari quæftiunculis odiofis hominum captioforum de animarum brutorum ftatu poft mortem. Igitur putat Morus, illi potius hoc velut *κρησφύγετον* fuiffe affumendum, non autem veram ejus aut feriam fuiffe fententiam; quod conjicere etiam liceat ex verbis Epiftolæ alicujus ad Henricum Morum fcriptæ, ubi ait Cartefius: *Quamvis pro demonftrato habeam, probari non poffe, aliquam effe in brutis cogitationem, non ideo puto poffe demonftrari, nullam effe, quia mens humana illorum corda non pervadit.* Similiter etiam huc pertinet illud, *Principiorum part. 3. Articulo 2.* de non inveftigandis finibus earum rerum, quas in naturæ complexu videmus. Quo monito fibi præcavit ab importunis fcifcitationibus, quas de corporibus cœleftibus urgere nonnulli poffent, e. g. cur Deus tot foles crearit, quibus luceant, annon in Planetis omnibus bruta animantia effent, five homines? Ad tertium genus permulta Cartefianæ Philofophiæ deduci poffunt & refert Henricus Morus illam Cartefii magnificam pollicitationem de conclufionibus ex mechanica motus neceffitate, per univerfam fuam Philofophiam deducendis. Neque enim putavit fe fatis fecurum Cartefius de certitudine eorum modorum, quibus naturæ *φαινόμενα* fieri afferit, fi divina confilia, (quæ variis modis eadem *φαινόμενα* exhibere poffunt) cum materiæ motusque legibus mifcerentur. Ad rotationem illam vorticum tam arti-

artificialem, quamque ille expediri putat posse solius materiæ & motus conditionibus, altior causa & divinior requiri debere videtur. Nam, ut recte notat Henricus Morus, nunquam esset motus adeo exactus & ordinarius, si ad solum principium Mechanicum illa referantur. Refert etiam huc scrupulosum illud, ut vocat, principium, quod ne tantillo quidem plus minusve motus sit in rerum universitate, uno tempore, quam alio. Cujus dogmatis ratio certa dari non potest, neque aliter illud considerari, quam hypothesis aliqua Mathematica, quæ assumenda est, ut affectiones corporum cœlestium demonstrentur. Ita Cartesio assumendum fuit hoc principium, quoniam ex motu omnia naturæ φαινόμενα deducturus erat, quod tamen an sit in rerum natura fundatum, vehementur dubitari potest. Quod enim ait Cartesius, nec genios, nec animam humanam, materiam posse movere, sed motus ejus duntaxat versus hanc vel illam partem determinare, credi non facile potest, cum certe, si vim habeant sistendi ac dirigendi motum, etiam movendi potentia privandi non videantur. Interim tamen nihil vetat, ex motus isto principio pulcherrime plurimorum phænomenorum naturam explicari; fieri enim pleraque motu in natura videmus, quicquid etiam de causis moventibus sit. Quod si cum his reliquorum Philosophorum dogmata conferamus, nihil plane isti dicunt, talium phænomenorum causas rogati, quas tamen suppeditat Cartesius. De ceteris videatur ipsa Henrici Mori Epistola, ubi prolixe recenset, quid in Cartesiana Philosophia proponatur, pietati & religioni maxime conveniens, adeo ut Platonicum etiam videri possit, quibus dogmatibus in Physicis nihil religiosius est.

CAP. XVIII.

DE CONSENSU ET DISSENSU VETERUM ET RECENTIORUM, EORUMQUE CONCILIATIONE.

§. 1. *Philosophi, circa principia Physica dissentientes, vel sensum sequuntur ducem, vel intellectum.* 2. *Sensum cognitione confusa secuti sunt veteres qui vel totum hoc universum, (teste haud satis tutæ fidei Aristotele) vel unum ex* 4. *Elementis, principium rerum esse unicum statuerunt, quorum sententiæ dextre contra detorsiones Aristotelis explicantur, & facile conciliari posse ostenduntur.* 3. *Sensum, accuratiori tamen indagatione prævia, secuti sunt Democritei & Epicurei, atomorum patroni, qui tamen, si se tricis omnibus expediri velint, mentem aliquam, vel naturam Ætheream, Architecti vice fungentem, cum Democrito & Lucretio, adjungere coguntur, quo pacto ab aliis eos parum dissentire, & Philosophiam hanc corpuscularem magno usui esse, docetur, admissis tamen de ejus imperfectione, & modo legitime utendi, monitis.* 4. *Intellectum ducem secuti sunt Pythagorici, numeris, Platonici ideis ac animæ mundi, Aristotelici formis ac notionibus, omnia, sed perperam, tribuentes.* 5. *Conciliabuntur hi cum sensualibus, si sensus deficiens intellectus subsidio utatur.*

utatur. Quamvis nec hoc pacto perfecta rerum naturalium notitia unquam sit speranda. Elogium Joh. Bapt. Hamelii.

1 EN arravimus hactenus varias Physicorum veterum & recentiorum sententias, quæ inter se discrepare maxime videntur, ut difficillimum sit, in illa fluctuatione animorum veritatem indagare. Ajunt hi, illi negant, alii deliberandum censent, atque ita nulla certitudo est, nulla veritas. Aliqui sibi conspirare faciunt alienas sententias, & hypotheses ex suo ingenio interpretantur, vel etiam vi quadam in sensus suos detorquent. Quoniam enim Analogismus rerum perpetuus est, ideo facile tali interpretationi locus relinquitur, quoniam item conceptus nonnullorum generales sunt, facile applicari possunt aliis quibusdam specialioribus. Nos jam in superioribus capitibus, non pauca adduximus, quæ ad præsentis Dissertationis argumentum pertinent. Quæ legi possunt, ne hic otiose repetantur. Hoc vero loco quasi summam eorum inibimus, ac rationes, ut ita dicam, omnium sententiarum subducemus. Quod nunc expeditius fieri potest, postquam variorum sententiæ jam tum propositæ sunt. Quantum itaque è collectione omnium illorum, quæ diximus, patet, duplici primum in ordine collocandi sunt Autores, qui Philosophiæ naturalis principia tradiderunt. Vel enim sensum sequuntur ducem, vel intellectum. Quæ duo quanquam sejungi à se non possint, nam intellectus beneficio etiam illa argumenta cuduntur, quæ ad sensum spectant; eam tamen ob causam hanc distinctionem facimus, quod aliqui magis intellectum sequantur.

2 Qui *sensum* sequuntur, vel ea principia agnoscunt, quæ cognitione confusa prima esse vident; vel determinatiore indagatione, non sine opificio aliquo externo, in illa inquirunt. Qui id, quod ante pedes est, tantum vident, & confusa tantum præmeditatione ducuntur, ea, quæ oculis patent, ad principiorum classem redigunt. Quorum in numero collocare quis illos possit è veteribus, qui unum rerum principium statuebant, idque infinitum, aut hoc universum, quod oculis apparet. Quo nomine aliquos è veteribus reprehendit Aristoteles, qui tamen falsam potius sententiam affingere judicandus est, cum, ex iis neminem tam absurdum fuisse, credibile sit, qui non distinctius & determinatius de principiis locutus sit. Nam, ut supra jam diximus, qui unum principium statuebant, vel intelligebant causam efficientem, mentem aliquam, sive Deum ipsum, vel unum aliquod dissimilare, quod haberet tamen in se substantias aliquas primas & simplices, ceterorum mixtorum corporum causas. Quod dum ajebant, diversitatem agnoscebant principiorum, quanquam ordinem & numerum eorum non inibant, quem forte inire, dictante ipsa rerum natura, non poterant. Multa quidem subtiliter Aristoteles de principiis in universum disserit. Ea enim esse vel unum, vel plura, dicit. Si unum, vel finitum, vel infinitum, utrumque vel mobile, vel immobile. Si plura, vel finita, vel infinita. Si finita, vel binario, vel quaternario numero comprehensa. Si infinita, vel essentia inter se distincta, vel figuris tantum. De qua ejus argumentatione non est, ut magnopere solliciti simus, saltem illud ex eo, ut

ut verum, agnoscendum est, principia debere esse plura, non unum. In quo non tam dissentientes, quam consentientes habet veteres, ut itaque male contra illos disputet. Nam qui unum aliquod agnoverunt principium è veteribus, consideraunt illud potius, tanquam subjectum aliquod mistionis primarium, non tanquam causam aliquam internam, quanquam nihil vetat, etiam causis internis accedere posse. Ita aliqui aquam, aliqui aërem, aliqui terram, aliqui etiam ignem, universale hoc statuebant principium, non quod unice constituere corpus credebant, neque enim aliud ex eodem fieri poterat; sed quod vel vehiculi loco erat, & pars etiam ejus aliqua cederet in materiam, ut terra & aqua; vel quod princeps operationum & motus causa esset in quolibet mixto, ut ignis & aër: quandoquidem has substantias maxime simplices, & motu præditas, sensu deprehendimus. Qui omnes, quanquam sententiis discrepare videantur, re ipsa tamen unum idemque sentiunt, cum pateat ex eorum sententia, duobus debere constare principiis corpus quodlibet, uno, quod materiam substerneret, sive illud aqua, sive terra sit, (nam facile ita sentientes in gratiam redigemus, cum terra beneficio aquæ id obtinere videatur, ut mistionem subire possit, perpetuum certe terræ & aquæ sit conjugium :) altero, quod sit substantia aliqua efficax, movens & mobilis, omnium operationum in misto causa, sive id ab aëre, sive ab igne, petant, quorum corporum naturæ sunt affines, & mutuis vicibus sustentantur.

Quandoquidem vero id sensu comprehendi non potest, sed intellectu colligitur, quæ tamen collectio fundamentum in re ipsa habet, non contenti eo alii alia indagarunt principia, quibus illa mistorum diversitas magis probari possit. Nam, quanquam sensu deprehendere possumus, esse aliquod in mistis principium crassius, solidius, quietum, iners, stupidum; aliud vero maxime movens & mobile, efficax, operans: non possumus tamen illa nisi nominibus communibus signare materiæ & formæ, principiique passivi & activi. Sed, quid in unoquoque misto corpore sit illud, quod materiam vocamus, atque illud, quod formam, demonstrare non possumus. Quare aliam viam ingressi sunt nonnulli, quodque se non posse explicare videbant, ob rerum infinitatem, ex alia iterum infinitate remedium huic suæ ignorantiæ petierunt. Statuebant enim infinitas illas numero Atomos, easque omnes uniformes & congeneres, omnium mistorum corporum causas, itidem à sensu suo, ducti dicam, an seducti? Nam, cum deprehendere poterant etiam sensu suo, naturam rerum esse quasi in continuo flexu, crescere corpora atque decrescere, videbantque id insensibilium particularum, vel accessione, vel recessu, fieri, in eas cogitationes adducti sunt, ut corpora omnia mista non alio modo generari, aut interire, existimarent. Igitur varias fingebant motus species, qui ex Epicuri schola erant, quibus expediri orbium omnium, omniumque mistorum corporum, compositionem posse credebant, accedentibus & recedentibus, per inania sua spatia corpusculis illis minutis. Atque ita quidem certos hac sua sententia se putabant, ut quæ alii ad spiritus reducebant & mentis operationes, illi è fluxu corpusculorum suorum determinare magno conatu nite-

niterentur. Sed de iis plenius actum est in *Cap. de Epicureis*, quo dubia non pauca in medium adduximus, quæ istarum hypothesium rationes infringant, hic non repetenda. Id certum est, expedire se Atomorum suarum tricis non posse Epicureos, nisi ætheream etiam aliquam naturam in subsidium vocent, principium scilicet, quod sensu nostro comprehendi non potest; cujus rei veritas, vel invito Lucretio, istam sententiam expressit. Quique ante Epicurum Democritus hanc philosophandi rationem instituerat, mentem non exclusit, & spiritum aliquem, rerum architectum. Idem & Borello videbatur, de quo *loco supra citato*. Qui jam corpuscularem hanc doctrinam amplectuntur, non adeo dissident à ceteris, ut componi cum illis nequeant, quanquam Epicurus aliquanto longius recedat, qui tamen, vel invitus, etiam in aliorum castra compellitur. Neque enim, quia corpora mista resolvi possunt in minimas particulas, certo modo figuratas, atque è talibus iterum componi, ideo negandum est, è propioribus principiis, quatuor scilicet Elementis, aut principiis chymicis, ea componi posse. Resolutio enim corporum in minima non impedit illam è principiis propioribus combinationem, sed substantia tantum corporum imminuitur per alterationem quantitatis, ac possunt etiam in minimis particulis vel diversa esse genera corpusculorum ad corporis compositionem destinatorum, vel singula ista corpuscula adhuc sibi adjuncta habent alia, quorum commistione componitur totum corpus. Quocunque jam modo consideremus particulas minimas, videmus quidem in illas resolvi corpora posse, sed solo sensu eorum etiam corpusculorum inter se differentias non deprehendemus, nisi eas sensu examinemus, cum in eo statu sunt, ut ob conglobationem suam cadere sub sensum possint. Quemadmodum illas detegit nonnunquam ars Chymica, in quo tamen non usque adeo etiam conquiescere possumus, cum raro, vel nunquam, ita puræ sint partes illæ, quas ignis secernit, quin ex aliis etiam participent. Sed ex eo, quod præcipuum est & præponderat, facile colligimus diversitatem. Ideoque non contradicunt aliis, qui corpuscularem doctrinam sequuntur, qui tamen in eo peccant, quod è solis corpusculis omnium corporum mistiones, & rerum causas, deducant. Sed tenenda est tamen firmiter corpusculorum illa doctrina, sine qua multa nescirentur in Physicis, inprimis operationes istæ, quæ è minimorum corporum figuris dependent. Hinc enim varias affectiones sortiuntur corpora, si vel è particulis globosis, vel hamatis, vel oblongis, constent; quarum affectionum ratio pulcherrime ob oculos poni potest illa particularum figuratione. Sed, an ea sola omnia expediri possint, ego non dixerim. Quanquam enim minima certo modo sint figurata, non tamen determinabimus, an omnia corporis alicujus minima pari modo sint figurata, annon è diversis particulis constent corpora? annon aliud quid adsit, sensu non perceptibile, quod hanc vel illam qualitatem impertiat, quanquam mediante certa aliqua figura corpusculari operetur? Quiescendum itaque est in hac particularum sententia, ubi sensus subsistunt. Subsistunt autem sensus, cum nulla demonstratione, quæ sub sensum cadat, ac necessaria aliqua consequentia, conclusio evinci potest. Quare tum suspicionibus & conjecturis locus

est,

eſt, quarum iterum certi quidam gradus ſunt. Aliquæ enim, quo propius ad ſenſus accedunt, aut probabilioribus argumentis colliguntur, reliquis præferendæ. Ac ſunt interdum phænomena naturalia, ubi ſenſus noſtri hebetiores ſunt, quare ad eorum menſuram non ſunt exigenda. Ita canes odorari poſſunt veſtigia fugientis leporis ad dies etiam aliquot interdum, quod hominibus negatum eſt. Fieri tamen hoc beneficio particularum minimarum, è corpore animalis exeuntium, veroſimillimum eſt, cum aliter id accidere non poſſe videamus. Multa ſunt in orbibus cœleſtibus phænomena, de quibus, non niſi per ſuſpiciones & conjecturas, philoſophari poſſumus, quoniam objectum vaſtitate ſua excedit ſenſuum facultates, ideoque hic à partibus ad partes, vel ad univerſum argumentandum eſt, & ex analogiſmo rerum deducenda ſunt, ſi non omni ex parte vera, tamen veroſimillima. Quorſum etiam referenda ſunt iſta in natura phænomena, fluxus & refluxus maris; converſio magnetis ad polos, &c. quæ ex univerſalioribus cauſis dependent, quam nos comprehendere poſſumus. Converſionem magnetis ad polos Carteſius ingenioſiſſime explicuit è vorticum ſuorum cœleſtium natura: & Boylius quoque *in libro ſuo de ſuſpicionibus Coſmicis*, qui ad certum effluviorum fluxum cauſam illam refert.

Succedat jam altera Philoſophorum familia, qui plus ad *intellectum*, quam ad 4
ſenſum, referunt. Nam, cum viderent, à ſenſibus ſuis ſe deſtitui, nec ſine cauſa ſuſpicarentur, ſubeſſe aliquod altius & ſublimius principium, quod in ſenſus non niſi à poſteriori incurreret, eo deducti ſunt, ut ſubſtantias aliquas ſpirituales, vel ex ingenio ſuo fingerent, vel nudis quibusdam conceptibus & notionibus quocunque modo hanc ſolarentur ignorantiam. Et Plato quidem hic mundum ſuum intellectualem & ideas, & animam mundi, confingit. Stoici ipſi materiæ Deum immerſerunt. Plato, undecunque hauſerit iſta ſua myſteria, magis ad cauſam efficientem, quam ad compoſitionem corporum reſpexit, & Theologum potius in Phyſicis, quam Philoſophum agere videtur. Nihil tamen ex eo certi colligitur, ac omnia tantum conjecturis ſunt & ſuſpicionibus plena. Ideas quod attinet, quas è recentioribus Joh. Marcus Marci *in Philoſophia ſua veteri reſtituta* amplexus eſt, & ad rerum cauſas explicandas adduxit, eæ certe ſunt veluti nebulæ pictæ in pariete, & mera quædam phantaſmata, ad ſolandam ignorantiam noſtram inventa. Pythagorici numeris exprimebant rerum eſſentias, velut quibusdam terminis & conceptibus, ut fecit Ariſtoteles. Neque enim numeri poſſunt eſſe rerum principia, ſed quaſi veſtigia aliqua & indices. Peripatetici formas ſuas invenerunt, de quibus mira illi comminiſcuntur, quæ, credo, Ariſtoteli ipſi in mentem non venerunt. Sunt vero illa inexplicabilia & tricarum plena. Non negaverim equidem, eſſe aliquid in corporibus miſtis ſubſtantiale, activum, movens, ſed quod tales conceptus, quales Peripatetici de iis paſſim habent, fundati in rerum natura ſint, nemo facile crediderit: quales ſunt formarum tam accuratæ diviſiones & ſubordinationes, & canones illi, vulgaria Scholæ Cymbala, qui officinam Metaphyſicam potius, quam Phyſicam, ſpirant, ac in demonſtrationibus effectuum Phyſicorum nihil plane efficiunt.

Ex his itaque patet, duplici ordine tantum esse distinctas Philosophorum sectas, atque ad eos reduci etiam posse: ipsos vero ordines inter se etiam conciliari posse, modo desistant ab excessu illo suo in sententiis. Ubi deficit sensus, recurrendum quidem ad intellectum est, ita tamen, ut illo solo non simus contenti. Mutua debent esse ministeria, nec in solo sensu subsistendum est; quanquam intellectus interdum nos fallat. Quocunque tamen modo rem instituamus, nunquam tamen deerit, quod explicari humano ingenio non potest, & ad materiæ opificem, ejusque arcanam hujus universi oeconomiam, referendum est. Ceterum legi in hoc argumento meretur *liber de consensu veteris & novæ Philosophiæ*, Oxoniæ Anno 1668. *in 8vo.* editus à Joh. Bapt. du Hamel, Gallo, Viro doctissimo, qui magna cum cura sua tractat, & ex optimis seligit optima, pulchro quoque orationis flore doctrinam suam vestiens.

CAP. XIX.

DE RECTA PRINCIPIORUM PHYSICORUM CONSTITUTIONE.

§. 1. *Methodus Philosophandi Eclectica in Physicis commendatur. 2. Omnium phænomenorum naturalium non possunt dari demonstrationes, ob defectum principii cujusdam spiritualis incogniti. 3. Circa corporum cœlestium naturam, solis vestigandam conjecturis, Cartesii, vel aliorum, sententiæ maxime probabiles ceteris præferendæ. 4. Principii spiritualis Operativi (animæ mundi, sive geniorum, sive cujuscunque alterius) necessitas inculcatur. Principia Aristotelica, dextre ab Honor. Fabri explicata, in Disputationibus Scholasticis possunt retineri. 5. Ad mixtorum naturam indagandam utilis est Atomorum doctrina, nec tamen sola sufficit. Addendæ sunt, principiorum instar, massæ Globi terreni majores, sive IV. Elementa (de quorum singulis disseritur, & ignem aëremque Elementorum numero excludi non posse demonstratur,) nec non tria principia Chymica, licet nec horum ope omnia possint expediri. 6. Plura mistorum principia, per Analysin illorum, & experientiam, sunt indaganda. Cognitio Physices manca semper erit & imperfecta.*

1 QUod si jam recta principiorum Physicorum ratio ineunda est, id primæ hypotheseos loco assumendum nobis est, in nullius sectæ placita absolute jurandum esse, nec illa omnia ejuranda; quandoquidem ita comparatæ sunt res humanæ, ut non omnia omnes videant, ideo quasi succenturiandæ sunt sententiis sententiæ, atque, ubi una deficit, reponendum ex altera.

2 Secundo supponendum est, impossibile esse, omnium phænomenorum naturalium Mathematicas dare demonstrationes, quanquam allaborandum sit, ut eas, quoad ejus fieri possit, habeamus. Si omnium inter se sectarum principia conferamus in uno

uno aliquo, incognito scil. principio deficiunt, quod naturæ plus quam corporeæ & spiritualis esse probabilibus argumentis colligitur, non vero ita demonstratur, ut satisfacere plenæ cognitioni possit.

Tertio, Philosophia circa corporum cœlestium constitutionem, & naturam stellarum fixarum solis, planetarum ceterorum, cometarum, novarum stellarum, cum nonnisi ex suspicionibus & conjuncturis hauriri possit, præferendæ sunt sententiæ, quæ omnium sunt verosimillimæ. Quare hac in parte quidem audiendum putarem Cartesium cum istis suis vorticibus & orbium conversionibus; quanquam non omnia, quæ ille de tribus suis Elementis, licet ingeniose, præsupponit, probem. Materia quidem subtilis agnosci potest: non enim puto eam quicquam differre ab æthere, vel quinto illo elemento Peripateticorum. Secundum ejus & tertium Elementum redigi etiam ad communia principia potest. 3

Quarto, cum intellectualia principia ponenda etiam sint in natura, poni potest principium aliquod spirituale Operativum, quod tamen cum Stoicis Deum, immersum materiæ, & operantem, non audebimus appellare, quanquam fortassis, cum concursu divino generali omnia fiant, etiam speciale aliquid accidere in natura possit, quod fieri nos non existimamus, semper ad alias causas reducentes, ne videamur veteri aliquo & universali principio ignorantiæ effugium quærere. Nec satis quidem scimus, an cum Platonicis animam mundi statuamus, aut cum aliis genios quosdam & intelligentias, vel totius mundi, vel orbium cœlestium, præsides: id enim, si ita est, vel revelatione debet esse cognitum, vel suspicione aliqua conjicitur. Abstracta illa Aristotelis principia, quæ Metaphysica potius sunt, quam physica, seu universalia quædam de rebus formata, qualia sunt materia & forma, cum regulæ Lesbiæ instar applicari omni hypothesi possint, in gratiam eorum, qui disputationes scholasticas æstimant, retineri possunt, modo commode ex mente Aristotelis, non ejus interpretum, explicentur, atque ita applicentur ad rerum naturam, ne plane omni reali fundamento destituantur: quomodo doctrina de formis, earumque speciebus, harumque eductio è materia & subordinatio, satis commode explicari potest. Uti fecit illud Honoratus Fabri in *Physicis*, ubi eleganter demonstrat, quomodo sint substantiales, quanquam non sint substantiæ: qua interpretatione sua veram Aristotelis mentem se putat assecutum. Legi etiam potest Hamelius *de consensu veteris & novæ Philosophiæ, lib.* 1. *cap.* 7. 4

Verum, cum præcipua Physicæ scientiæ pars sit corporum mistorum naturam & rationem cognoscere, ea enim sensibus propriora sunt, eas Philosophorum sectas perlustremus, qui ad sensuum ductum philosophantur. Atque hic quidam sensuum summam, quam possunt, subtilitatem sequuntur in particulis; quare omnis illa particularum doctrina, è mente Democriti, Epicuri, Cartesii, conferenda & examinanda est. Cum enim mistio fiat inter res diversas per minima, videndum nobis est, ut deprehendamus, in quo diversitas illa materiarum consistat, & quomodo illa mixtio per minima fiat, explicandum, quæ quasi divina quædam manus est. Non tamen in il- 5

lis subsistendum esse putem, aut hærendum in Epicuri Schola, qui nullam aliam mistionem agnoscit, quam minimorum corpusculorum compaginationem. Ea quidem concedenda est, sed non sola explet rationem mixtionis. Nam ad mixtionem diversa corpora requiruntur, non particulæ multæ congeneres. In minima corpuscula resolvi accidit corpori; neque ex eo statim inferendum est: igitur ex iis πρώτως & immediate componitur. Possunt enim minima corpuscula in diversas partes coire, atque hæ partes demum ad mistionem corporis referendæ sunt. Illa vero corporis in minima corpuscula resolutio continua, effluviorum illam doctrinam illustrat atque unice determinat, quæ qualitatum nomine vulgo efferunt Peripatetici, unde omnes sensationes contingunt, ac multæ etiam aliæ in natura operationes. Ex hac itaque doctrina novimus, odoratum, saporem &c. fieri per effluvia corpusculorum è corporibus, quanquam tamen, licet illa jam sciamus, nondum satis nobis cognitum sit, quid in iis particulis talem motum imprimat sensorium; an sola illa particularum figura acuminibus suis pungens papillas nerveas acicularum instar, vel an aliud quippiam reconditum sit. Hic enim subsistere nos rerum natura jubet. Quandoquidem ergo, ut vidimus, è particularum hypothesi, non tam ratio formalis mistionis radicalis dependet, quam aliquis tantum mistionis modus exterior, ideo superest inquirendum Physico, quænam occurrant in rerum universitate corpora prima, unde verosimile sit cetera nasci & misceri. Circumferenti itaque sensus suos per hunc, qui ante pedes est, terræ globum, magnæ aliquæ massæ congeneris materiæ videntur, & inter se commistæ, & seorsim collectæ, quas collegia majora vocat Verulamius. Iis velut matricibus quibusdam inhærent, atque ex earum fundo educuntur corpora illa mista, sive illa subterranea, sive superterranea, sive maritima sint, atque eæ massæ, quæ in oculos incurrunt, sunt terra & aqua. Nam duas illas naturas vehementer esse inter se diversas, vel ruditer inspicienti oculo patet; quanquam illæ sint ratione aliarum rerum, quas qualitates nonnulli falso vocant, vel potius corporum illis immistorum, licet accidentaliter, diversissimæ. Sic aquæ sunt vel salsæ, vel amaræ, vel acidæ, &c. Terræ quoque vehementer discrepant. Sed, si puræ sint utriusque corporis massæ, eas tamen diversas esse, & maxime simplices, ratio nos credere jubet, quanquam difficillima sit corporum illorum depuratio, ob minimorum corpusculorum admixtionem. Sed his alii duo adhuc addiderunt alia corpora simplicia, aërem nim. atque ignem. Et quidem massa aëris etiam sub sensum, quanquam subtiliorem, cadit, quæ globum hunc terraqueum circumvestit, & variis experimentis deprehendi potest essentia distincta à reliquis. Ut itaque falsi sint, qui existimant, aërem nihil esse aliud, quam congeriem effluviorum terreorum atque aqueorum, quibus quidem refertus est aër ille circumterraneus impurior, sed essentiam ejus totam non absolvit. Oportebat enim illis subesse quasi solum quoddam, cui inhærerent, massam scil. aliquam pro sua natura etiam solidam & succi plenam, quam deprehendere possimus ex ejus pressione sive renitentia, quæ certe non esset, nisi massa illa tota sibi esset similis; quemadmodum aqua, quanquam multis

multis modis tenuior. Quod ignem attinet, ejus massas singulares non adeo animadvertimus, nisi quis pro illis habere velit ignes illos subterraneos, aut ejus massam in corpore solari reponat, quod omnis caloris in natura causam principem esse videmus, unde participet globus ille terrenus, ac reliqui Planetæ. Sed de igne, cum semper in materia sit, determinari nihil potest, utrum detur aliqua substantia pura simplex, quam ignis nomine vocare possumus. Nunquam enim absque materia est, quam movet, & sunt, qui in ipso sole materiam aliquam liquefacto auro similem supponant. Quare ne quidem inter substantias aliqui numerant, sed motus aliquam speciem faciunt, à quibus tamen ego diffidere malo. Nullam ego causam video, quare ab antiquis discedendum sit. Nam licet demonstrare non possim purum ignis corpus, quid tum postea? Potest lux ignis esse depuratus non urens, e. g. radius solaris, qui tamen, si per refractiones multiplicetur, in ignem abit & comburere incipit: non enim comburit ignis purior, sed crassior, & tum comburit proprie, quando in corpus incurrit, quod habet particulas congeneres, facile mobiles, quomodo in singulis corporibus, tum animalibus, tum vegetabilibus, vel metallis, inest aliquid vel lucis, vel pinguis atque oleosi, quod ignem inspissatum dicas, quod, ubi extenuatur per motum, sua sponte lucere incipit, atque ita de præsentia sua testatur. Mea itaque sententia hæc est: nullam nos habere causam, quare veterem illam doctrinam de quatuor Elementis immutatam velimus, cum certe meliora non possint dare, qui eam doctrinam impugnant. Ignem inesse omnibus corporibus, ex omni mistorum corporum genere videmus, quanquam aliis magis, aliis minus. In animalibus ignem esse, nemo negabit, qui calidum esse sanguinem novit. Ex vegetabilibus præcipuis spiritus vel olea produci possunt, quæ flammam concipiunt, ubi igni admoveas. Similiter & metallis sua sunt sulphura. Aërem aliqui excluserunt ex Elementorum numero, quod non aptus sit mistioni, quia poros pervadit, & corpori tantum adest, non inest. Quæ tamen falsa sunt. Multa enim sunt corpora, quæ aëri non patent, cum pertranseant etiam liquores certi. Sunt in quibusdam corporibus spiritus volatiles, qui tamen in corporibus tenentur, & aëreæ plane sunt naturæ. Terram & aquam puto omnes in corporibus agnoscere. Qui tria principia chymica propiora statuunt, illi parum differunt sententia. Nam in istis eadem Elementa dominantur, ignis scil. & aër in spiritu & oleo: aqua in phlegmate, terra in sale, quanquam videamus hic aliqua corpora propiora mistioni. Sed qui ex iis principiis plus se demonstraturos credunt de operationibus naturæ, quam è quatuor Elementis, falluntur. Si quis enim quærat, unde virtus magnetis, quæ se ad septentrionem convertit, unde vita in plantis, sensus in animalibus? nullum mihi aliquis causam, vel è quatuor Elementis, vel è tribus principiis chymicis, dabit. Neque enim omnium naturæ operationum causæ è causis, corpora constituentibus, deduci semper possunt, aliqua enim extus adveniunt.

Sexto demum & ultimo corpora ipsa mista per experientiam, secundum naturæ methodum instituendam, resolvenda sunt, atque quid singulis insit, indagandum, 6

quod ſi fecerimus, inveniemus, primordia corporum miſtorum non eſſe quidem numero infinita, ſed longe plura, quam numerantur. Neque enim, ſi aliqua è quatuor Elementis, eorumque miſtione, dependeant, omnia inde deprehendere prædicanda ſunt. Neque enim explicabit mihi Phyſicus, quomodo ſapores, odores, aliæque qualitates, ex iis poſſint educi, quæ tamen è tribus chymicis principiis commode deduci poſſunt. Longe plures ſunt qualitates nobis incognitæ, quæ non magis è principiis chymicis, quam è quatuor Elementis, deducuntur. Unde non eſt abſurdum, nova illis principia adjicere. Fortaſſis etiam in quatuor Elementis, vel tribus principiis Chymicorum, velut in capſulis quibusdam, latent illa corporum ſemina, quæ humana induſtria tota inveſtigari nequeunt. Ideoque cum omnia tentavimus, & plura noſtro ingenio in lucem dedimus, ſemper nobis ſupererunt aliqua, in quibus neceſſario nobis hærendum eſt, deficiente iu nobis ſenſu, ac fallente, & quaſi oculis noſtris ſe ſubducente, quæ in latibulis ſuis deliteſcere amat, natura.

LIBRI SECUNDI,

SIVE

POLYHISTORIS PHYSICI,

PARTIS SECUNDÆ

CAP. I.

DE PRINCIPIIS CORPORIS NATURALIS, SECUNDUM ARISTOTELEM ET RECENTIORES.

§. 1. *PRincipia Phyſica veteres ante Ariſtotelem ex ſenſu rerum ipſo formabant. Ariſtoteles vero ex ſolo intellectu, tria ſc. notionalia, materiam, formam & privationem.* 2. *Ariſtotelis ſpinoſæ ſubtilitates, & Interpretum ejus nugæ difficiles, de Materia prima, quibus ignorantia creationis anſam præbuit. Nonnullis Materia prima eſt ipſe Deus, quem per Vacuum etiam Henr. Morus intelligit.* 3. *Impugnarunt Ariſtotelis Materiam primam, & principia reliqua, Patres Eccleſiaſtici, Thom. Campanella, Franc. Patritius, Pet. Ramus, FF. Botii, Adr. Herebordus, & Dav. Gorlæus, omnia ex nihilo generari, & in nihilum denuo reſolvi, abſurde arbitratus.* 4. *De materia prima creationis Autoris judicium, & Rabbinorum ſomnia, tricis Ariſtotelicis ſimilia.* 5. *Joh. Amoſi Comenii & Theophr. Paracelſi opiniones de eadem inepta.* 6. *Carteſii, corpus ſive extenſum Materiam primam conſtituentis, ſententia, à Franc.*

à Franc: Wilhelmo, Barone de Nüland, parum feliciter impugnata. 7. *De Formis substantialibus in utramque partem, & contra Aristotelicos, earum patronos, & contra Philosophos corpusculares, qui meras accidentales substituunt, disputatur, Liberque Rob. Boylii* de Formarum origine *laudatur.* 8. *Joh. Amosi Comenii de Luce primæva, fonte formarum, & Joh. Marci de Ideis Substantialibus, opiniones. Ejusdem Marci παράδοξον de anima, post mortem in corpore superstite, illiusque consectaria magis adhuc absurda. Vera de formis tam hominum, quam animalium brutorum, & corporum reliquorum, doctrina.* 9. *De variis formarum divisionibus & subdivisionibus judicium. Privatio, tertium Aristotelis principium, exploditur. Scriptores quidam de Principiis.*

POstquam absolvimus varias Dd. sententias, & sectarum, tam veterum, quam recentiorum, hypotheses omnes recensuimus, super quibus illi Philosophiam naturalem exstruunt, deveniemus jam ad specialia Philosophiæ naturalis capita, inter quæ primum est DE PRINCIPIIS CORPORIS NATURALIS. 1

Principia corporum naturalium, ut vidimus, veteres Philosophi, ante Aristotelem, non ex intellectu suo formabant, sed ex ipso sensu rerum. Scilicet, ut judicat recte Verulamius *in Dissert. de principiis atque originibus*, illa ætate regnum nondum prædicamenta acceperant, ut potuisset principium illud materiæ abstractæ latere sub fide & tutela prædicamenti substantiæ. Itaque nemo ausus estconfingere materiam aliquam plane phantasticam, sed principium statuerunt secundum sensum aliquod Ens verum, modum autem ejus dispensandi phantasticum. Aristoteles defectum quidem notans aliquem Antecessorum suorum in principiis naturæ ponendis, non enim sensu expediri omnia posse videbat, ad alterum extremum prolapsus est, & principia corporis naturalis pene in ratione sola constituit. Meliori certe jure Logica illa vel Metaphysica possunt dici principia, quam Physica, nihil enim aliud sunt, quam Termini & Notiones quædam abstractæ, in quibus intelligendis primum est magna difficultas, major in applicatione ad res ipsas. Statuuntur autem illi tria: *Materia, forma* & *privatio.*

Materiam dividit in primam & secundam. De materia prima quam abstrusus est & reconditus ejus intellectus? Sane, si Aristotelis loca consulas, non videntur tam absurda, ut sunt per Interpretum nonnullorum commentarios. Nam illorum quot capita sunt, tot sensus. *Lib.* 1. *Phys. c.* 19. inquit: *Materiam voco primam uniuscujusque subjectum, ex quo inexistente fit*: & 7. *Metaph. c.* 3. *Dico autem materiam, quæ per se ipsam neque quid, neque quantum, neque aliud quippiam dicitur, quibus Ens determinatur. Lib.* 4. *Phys. c.* 2. vocat materiam διάστημα τοῦ μεγέθους, *extensionem seu dimensionem magnitudinis*, dicitque, eam à forma contineri & à superficie determinari. Hæc ejus de materia effata sano quodam sensu explicari possunt, 2

sed

ſed mirum eſt, quam varient hic Interpretes, quibus nos recenſendis non immorabimur. Vid. Joh. Bapt. du Hamel *de Conſenſu vet. & novæ Philoſophiæ*, *lib.* 1. *c.* 6. *n.* 6. 7. & 8. & Claudius Berirgardus *in Circulo Piſano*, *Circ.* 4. ubi principia ſecundum Ariſtotelem, ex ipſo & Interpretibus exponit. In hoc tamen conveniunt Ariſtoteles & Interpretes, quod materia prima ſit pura potentia, non habeat propriam exiſtentiam, non ſit Ens proprie loquendo, non ſit proprie nihil, nec tamen aliquid, quæ certe omnia effata mirabiliter cerebrum vexant. Conciliationem inter illa tentaturi Conimbricenſes ſe eleganter munere ſuo functos eſſet arbitrantur, ſi dicant, materiæ primæ naturam eam eſſe, ut non poſſit ſciri. Quaſi forte Articulus fidei, aut myſterium aliquod ſit. Honoratus Fabri, ſolertiſſimus alias Ariſtotelis Interpres & Conciliator cum recentioribus, commentis Arabum & reliquorum Interpretum rejectis, ſolis verbis Ariſtotelis inſiſtit, quanquam in multis, dicis, ut videtur, potius gratia, ne ſcil. à regulis ſuæ ſocietatis abeat, quam ut vere ita ſentiat. Defenduntur tamen illi propoſitiones iſtæ de materia prima, *Tom. III. Phyſ. tr. 5. lib. 1. propoſ. 19. & ſeqq.* Sed cautior tamen is mavult Metaphyſicæ eſſe conſiderationis, quam Phyſicæ. Nam id *in Epiſtola, ad Pardeſium ſcripta*, alicubi fatetur, cum illi objiceretur, quod negaret materiam primam.

Cauſa, quod Ariſtoteles ita fluctuet in materia prima, nulla alia eſt, quam quod creationis ignarus æternitatem mundi ſtatuerit. Hinc neceſſum erat, illum dilabi ad vaga quædam & inexplicabilia principia, ignorato primo illo principio. Imo ſunt è gentilium Philoſophis, qui, cum neſcirent rerum primordia, eo tandem devenere, ut materiam primam ſtatuerent eſſe Deum, quod Alex. Epicureus, teſte Alberto Magno, *lib.* 1. *Phyſ. tract.* 3. *c.* 13. ſtatuit. Fuit quoque inter hæreticos Dynantius quidam, cujus eadem fuit ſententia, in Conciliis damnata. Compendio explicuit illud dogma ſing. Diſſert. Jacobus Thomaſius.

Non melior certe iſtis videtur eſſe *Henricus Mohr*, Anglus, qui vacuum illud in natura ſpatium, quod dari credit & probat, ipſum eſſe Deum contendit, ſpiſſo ſuper hoc negotio libro ſcripto, qui *Enchiridion Metaphyſicum, ſeu de rebus corporeis luculenta Diſſertatio*, inſcribitur.

3 Ut ad Ariſtotelem redeamus, is materiam primam, ut vidimus, tanquam puram potentiam conſiderat, quæ non ſit Ens actu, tribuit illi prædicata *ἀσύστατα*, quæ explicari nullo modo poſſunt, niſi tricas ex tricis velis nectere, & rem explicatione ipſa perplicatiorem reddere. Hinc Ariſtotelis ſententiæ magno agmine ſe oppoſuerunt multi, tum ex Patribus antiquis, tum recentioribus Philoſophis. Patres antiquos, eorumque ſententias de materia Ariſtotelica fuſe adducit Thom. Campanella *in Diſquiſitionibus Phyſiologicis*, cui id propoſitum fuit, ut ſententiarum ſuarum novitati, quam ſuſpectam ſuæ religionis hominibus ſciebat, auctoritatem à S. Patribus conciliaret. Eos enim ſemper dogmatibus ſuis prætexit, callido ſatis conſilio. Franciſcus Patritius, *in Diſcuſſ. Peripatt.* & in *nova ſua Philoſophia*, magno conatu impugnavit hæc dogmata. Pet. Ramus *in ſcholis Phyſicis* ſatis argutis argumentis contra ea militat.

Botio-

Botiorum quoque Fratrum, Gerhardi & Arnoldi, Hollandorum, *Philosophia Naturalis reformata*, toto illo libro, Dublin. A. 1641. edito in 4to, nihil aliud agit, quam ut principia Aristotelica impugnet, & accurate quidem in hoc argumento versatur, Aristotelem cum suis Interpretibus & Scholasticis conferens, cum alii plurimi, qui Aristotelem refutarunt, non tam ipsum Aristotelem, quam ejus Commentatores, sint aggressi. E novissimis Adrianus Herebord, *in Philosophia naturali capitibus prioribus*, sollicite argumenta omnia congessit, unde depromere possunt, qui doctrinam hanc Aristotelis impugnare volunt, Cartesiana-sententia semper subjecta. David Gorlæus quoque *Exercit. Physic. 14.* ita Aristotelis principia de materia & forma, impugnat, ut plane è Physicorum schola rejiciat illos terminos, nullamque materiam & formam, qualiscunque illa sit, agnoscat. Ait enim, omnia corpora naturalia esse simplicia, nullum componi, proinde neque materia, neque forma, opus esse, imo neque generationem iis principiis indigere. Novum enim plane & inauditum dogma proponit *Exerc. 5, sect. 1.* Quæcunque fiunt, ex nihilo fieri, quæ intereunt, in nihilum interire, imo eo devenit, ut statuat, creaturam posse aliquid ex nihilo facere. Miror certe, à Theologis illi dicam non fuisse scriptam, homini Philosopho quidem satis arguto, sed in hoc παραδοξολόγῳ, quam æquum erat. Laudem certe meretur, quod ante Cartesium ista viderit, quæ postea Cartesius dogmata sua esse voluit. Ignem enim accidentibus adscribit, substantiarum classe exclusum. Sed in eo, quod ex nihilo fieri omnia, quæ generantur, existimat, magis Sophistam agere videtur, quam Aristoteles & Scholastici, qui materiam primam defendunt. Operæ pretium est, ea argumenta legere & conferre. Nobis hic prolixioribus esse non licet.

Ut nostram sententiam tandem explicemus: Materia & forma generales conceptus sunt duorum principiorum inter se contrariorum, quæ existere in natura necesse est, illisque nominibus possunt appellari, quanquam rei natura nihilo clarius iis terminis exponatur, quam si termino Entis, vel Substantiæ exprimamus. Materiam primam quod attinet, illam aliquam fuisse & extitisse verissimum est, non autem sensu Aristotelico. Fuit enim mundi universalis quædam materia, unde postea corpora naturalia formata sunt, quæ aut qualis fuerit, explicare nobis non licet. Rabbini pene Aristoteli similia comminiscuntur: putant enim, illam esse non tam corpus, quam umbram immensam, non tam rem, quam rei imaginem opacissimam, aut Entis larvam quandam fuliginosam: ex remotissimo illo principio, abyssum quandam caliginosam informem ac indigestam, proximam elementorum & mundi materiam, Deum eduxisse, quæ omnia fanatica sunt, & Enthusiasmi plena. Nam certe si Cabalistas consulamus, mira hic quidem deprehendemus somnia, sed rei parum. Compendio quodam illa contraxerunt Hottingerus *in Hexaëmero suo*, & Henricus Mohr in *conjectura Cabalistica*, Rabbinis nihil sanior.

Joh. Amosus Comenius, in *Physica sua*, materiam statuit triplicem, tres sc. massas 5
rudes materiæ, spiritus & lucis, sed primam tamen materiam facit vaporem sive fumum, quem ait fuisse dispersarum Atomorum chaos; sed tamen antea dicit, abyssum

fuiſſe à Deo creatam; tantum enim materiæ Deus produxit, quantum ad explendam abyſſum ſufficiebat. Si jam interrogemus illum, quidnam ſit illa abyſſus, dicet nobis, ſpatium eſſe; quæro jam iterum, corpus ſit, an nihil? Corpus eſſe debebat, quia eſt extenſum, & quoniam Deus creavit. Subſtantia enim terminus creationis. Ergo materia prima eſt ante materiam primam, quod certe implicat. Si abyſſum vult materiam primam eſſe, ſpatium illud ſcil. extenſum, cum Carteſio illi convenit, nam qui *Carteſium Moſaizantem* ſcripſit, Joh. Amerpol, in eo Carteſium Moſi ὁμόψηφον (conſentaneum) facit. Mira hic quoque comminiſcitur pro more ſuo Paracelſus, qui myſterium hoc magnum vocat, nihil aliud tamen nominare novit, quam materiam aliquam, ſeu principium, in quo concluſæ ſunt omnes creaturæ, intra cœlum comprehenſæ; qui forſan Orphei aliquod ovum ſomniavit.

6 Carteſio materia prima nihil aliud eſt, quam corpus, ſeu extenſum aliquod, extenſionem enim facit formalem rationem corporis. Antequam Deus mundum creavit, ſecundum eum nihil erat, quod quomodo ſe habuerit, cogitando aſſequi non poſſumus. Igitur ſpatium quoque & expanſum nullum fuit, ſed id ſpatium vel expanſum poſtea à Deo factum, idque oppoſitum eſt nihilo illi, quod erat ante mundum conditum. Solum hoc ſpatium ſubſtantiam materialem, materiam, quantum & corpus appellat. Deinde Deum hoc ſpatium variis in locis variis proprietatibus exornaſſe, ut totum quidem hoc expanſum ſit mobile, diviſibile, figurabile, certum aut motum, duritiem, levitatem, aſperitatem, figuram, non niſi certæ hujus expanſi portioni, quæ ſpecies deinde conformes conſtituit, indidiſſe, extra has proprietates materiam informem eſſe. Hæc Carteſii ſententia, laudata ab his, culpata ab illis fuit. Non ita pridem aliquis Franciſcus Wilhelmus, Liber Baro de Nüland, Ord. Johannæi Eques, Commendatorque Rotwilenſis, Inſulæ Gaditanæ Proprinceps, ac Regis Hiſpaniæ, Electoriſque Brandeb. Vicetribunus, in libello abs ſe Hagæ A. 1669. edito, cui titulus: *Elementa Phyſica* Carteſianorum principiorum falſitatem, ipſiusque paralogiſmos, ut vocat, oſtendere laboravit, in quibus, contra Carteſium, formalem rationem corporis in pondere & duritie ponit, quam ponebat in extenſione Carteſius. Illud autem quod extra corpus eſt, extenſum, non materiam, ſed nihilum, ipſe vocat, idque vacuum eſſe & extitiſſe ante mundum. Non vacat, ejus argumenta recenſere, quæ multum, vel vacui, vel nihili, habere videntur; certe ἀσύςατα illa ſunt, & neſcio quid paradoxi involvunt.

7 E tenebris materiæ emergentes ad jucundiorem de *forma* doctrinam venimus. Illa vulgo alterum corporis principium conſtitutivum ponitur. Mira de ea Ariſtoteles, mirabiliora Interpretes, produnt. Dicunt, eſſe ſubſtantiam, ſed nemini perſpectam, unum aliquod per ſe eſſe, cujus in puncto hæreat, eſſe principium activum, quod per ſe ſit cauſa actionum & operationum, quaſdam earum eſſe partiales, quaſdam totius, &c. Tota illa res multis difficultatibus plena eſt. Nam quanquam non probem omnia illa commenta Peripateticorum de formis, Metaphyſica potius, quam

quam Physica, non pauca tamen sunt, quæ negotium facessant, argumenta iis, qui formas mere accidentales, secundum Philosophos corpusculares, statuunt. Quam diligentissime omnia Peripateticorum Argumenta pro his collegerunt Fratres Botii in *Philosophia Naturali reformata, c. 1. sect. 3.* Generatio tamen animalium ac vegetatio aliunde videntur ortum, quam ex motu materiæ, habere. Nam certe veniendum est ad aliquod principium movens in natura, sive id commune sit, sive certis corporibus proprium. Quare necessario tandem omnes corpusculares Philosophi ad aliquam substantiam subtilem & spiritalem confugere debent, tanquam θεὸν ἀπὸ μηχανῆς, qua difficultatibus suis se expediant. In corporibus miscibilibus verosimile est, multa fieri sola proportione, vicinitate, & quacunque compositione materiarum, quæ à formis substantialibus deducere summa esset stultitia. Quod ad oculum nobis monstrat Chymia, quæ in tot formas fingit & refingit corpora, nullo alio, quam ignis, ministerio, & variarum inter se materiarum applicatione, quod doctissimo libro ad oculum demonstravit celeberrimus Boylius, quem de *origine formarum & qualitatum* inscribit, Anglice editum Oxoniæ A. 1667. *in 8vo*, qui secundum corpuscularium mentem solidissime scriptus, magnam accendere lucem poterit formarum naturam scrutaturo, & omnia experimentis confirmat. Sententiam de Accidentalitate formarum brevissime, cum dubiis contra illam, complexus est Gvilh. Pembelius, Oxoniæ 1669. *in 12.* Conf. Joh. Bapt. du Hamel *in Lib. de manifestis & occultis corporum affectionibus*, in quo, Boylium secutus, omnem Qualitatum familiam, à formis Substantialibus resultantium, perpulchre ad doctrinam corpuscularem trahit. Adde Boylii Lib. *de Cosmicis qualitatibus*, cum præmissa *Introd. ad Hist. qualitatum Particularium.* Ceterum in animalium generatione, & plantarum productione, substantiale aliquod principium videtur agnoscendum, & in aliis quoque miscibilibus diversæ portiones particularum sunt; quarum aliquæ agiles, mobiles, activæ, quasi formæ imaginem, aliæ immobiles, quietæ & inertes, quasi materiam exhibent, ut videre est in nonnullis corporibus, in quibus arte chymica possunt separari diversæ illæ materiæ portiones. In generatione & vegetatione substantia impellens & movens, & ad certam rationem & mensuram operans, debet agnosci. Fernelius formas omnes à cœlo existimat proficisci, ea potissimum ratione motus, quod animantes, ex putredine ortæ, aliunde formari non possint, quæ sententia non admodum discordare à Cartesiana videtur, quæ materiæ cœlesti suæ, vel subtili, omnia adscribit, quæ formis suis tribuunt alii. Aliqui putant, demonstrari formarum substantiam posse ex eo, quod è plantis incineratis resuscitari idea quædam, vel vapor possit, formam plantæ repræsentans, quod certe non contemnendum esset argumentum, si experimenti fides certa est. Joh. Marcus Marci certe multum illi tribuit, qui in libris *de veteri Philosophia & de Ideis Operatricibus* formis istis vehementer patrocinatur. Sed ille, Ideis suis nimis forte confidens, plus inanium speculationum & notionum habet, quam forte ipse credit. Honoratus Fabri, Peripateticus Autor, hac tamen in doctrina quodammodo cum Cartesio facere videtur; diserte enim dicit, formam potius substantialem

eſſe dicendam, quam ſubſtantiam. Neque enim Ariſtoteles diſertis verbis ſubſtantiam appellat, & in *libro de plantis* nullam formam vegetativam ſubſtantiam agnoſcit.

8 Joh. Amos. Comenius, & alii quidam recentiores, lucem primævam fontem formarum faciunt, atque ex ea derivant principium illud conſtitutivum & operativum in natura. Atque hi certe dicunt, ſe eas habere pro ſubſtantiis ſolidioribus, quam ipſe habet Ariſtoteles. *Joh. Marcus Marci* ſane in ea eſt ſententia, quod formæ rerum ſubſtantiæ ſint, à Deo creatæ, quæ etiam extra materiam & ſubjectum ſuum ſubſiſtere poſſint, imo quæ adeo tenaciter inhæreant ſubjecto, ut, quanquam corpus organicum conturbatum omnino ſit, ipſi tamen pulviſculo ejus adhuc junctæ ſint, & has auguſtiore Idearum nomine ſalutat, ſed tamen à Deo creatarum, cum Platonici facerent ſuas Deo coæternas. Quo principio ſemel poſito, neceſſe eſt, multa ſequi paradoxa, quanquam is nonnulla in natura phænomena, quæ ſupernaturalia habemus, ſi ſatis certa eorum fides eſt, ita explicat, ut è ſuis principiis ultro fluere videantur. Nam cum præſupponit, poſſe animam in animalis demortui corpore ſuperſtitem eſſe, mira hinc ſequuntur conſectaria. Hinc enim ſpectra illa, mortuorum imagines præ ſe ferentia, hinc multas operationes magicas, quas operationes naturales appellat, defendit. Sed ſibi ipſi objicit, an patrocinium ergo magiæ in ſe ſuſcipere velit. Reſpondet negando, quod quamvis naturaliter tantum agant etiam magi, tamen intentio eorum dirigatur ad ſupernaturalia illicito modo facienda. Nihil ergo obſtat, quo minus ferro, igni, &c. puniri poſſint. Hinc transplantationes, magnetiſmos, & ſimilia, deducit, ac ex hoc principio ſalvat mirabiles illas Pontificiorum hiſtorias, de quibusdam per aliquot annos ecſtaticis, iterumque ad ſe redeuntibus. Hinc defendit, cadavera hominum ad ſpeciem poſſe tamen intus vivere, (quod demonſtrare conatur per illos, qui in ſepulchro inventi induſia, veſtimenta, digitos, &c. vocarunt) imo eſſe aliquos poſt longam temporis & annorum moram reſuſcitatos. Hinc aliquos inediam ad aliquot annos toleraſſe, quæ miraculis omnia, quam naturalibus effectis, ſimiliora ſunt: quinimo tota magia omnesque præſtigiæ, hac doctrina ſalvari poſſunt. Ex hoc ſuo principio explicat *celebre illud phasma, quod Morgana* (a) *dicitur*, de quo Kircherus *in arte lucis & umbræ*, à quo tamen Marci diſſentit, putans, eſſe ibi ideas quorundam animalium demortuorum. Vid. Marci *Philoſophia vetus reſtituta*, Pragæ A. 1662. edita *P. 3. Sect. 6. ſubſect. 3. & P. 4. ſubſect.* 1. Nos hic malumus ἐπέχειν; nam in re dubia, obſcura & recondita, definire nihil poſſumus. Certiora nos malumus ſequi principia, ea ſcil. quæ ſenſus implent, & pectus ſaturant: Eſſe in corporibus,

(a) De *Morgana*, Phaſmate æſtivo, quod ad Fretum Siculum, prope Rhegium, Calabriæ Oppidum, media æſtate crebro ſpectatur, & Theatrum quoddam rerum plurimarum atque diverſiſſimarum, mira varietate ac viciſſitudine ſibi invicem ſuccedentium, in aëre vaporoſo exhibet, conſulantur Athan. Kircherus (in repercuſſionem umbraticam illorum, quæ in terris exſtant aut geruntur, cauſam ejus referens) *in Arte Magna Lucis & Umbræ, Lib X. P II. c.* 1. &, qui hunc allegat, Joh. Chriſtoph. Becmannus *in Hiſtoria Orbis Terrarum Parte I, Geographica, c. 3. p. 34.*

bus, præcipue, quæ animata dicimus, ſubſtantiam vegetantem, moventem, impellentem, ſive illa communis ſit materiæ cujusdam cœleſtis propago, ſive ſubjecto alicui propria, quæ tamen, compage corporis ſoluta, redeat ad ſuum integrum. In homine mens ſemper eximia eſt, nec ad ceterorum corporum leges & modos componenda. In reliquis corporibus, vel perfecte, vel imperfecte miſtis, partes quasdam materiæ volatiles agnoſcimus eſſe, formæ ſpeciem præ ſe ferentes, & ſemper particulas quietas impellentes & vellicantes, multa tamen in illis fieri ſolius particularum translocationis beneficio, alterius materiæ combinatione. Quis neſcit, quam varia ſint naturæ per artem producta in officinis chymicis, inprimis in ſalibus, mineralibus mediis & metallis? Ea in officina globi hujus terraquei ſubterranea pari ratione fieri poſſe, nullum eſt dubium. Ex iis autem ſpecies ſingulares conſtituere, & ſubſtantiales aliquas formas illis tribuere, ineptum eſſet. Imo multa, quæ fieri videmus in corporibus viventibus, & nos vulgo peculiari cuidam formæ adſcribimus, ſola translocatione & commutatione particularum effici poſſunt, quod dilucidis rationibus ob oculos ponit Boylius, in ſuo *de origine form.* libello.

Sunt porro nonnulli tam anxie in hac formarum doctrina ſeduli, ut formas, 9 iterum in alias formas particulares, has iterum in novas, dividant, & ſubdividant, quaſi familiam aliquam & exercitum inſtructuri. Nemo in iis diligentior eſt, quam Joh. Beierus in *Atrio ſuo naturæ.* Si terminorum tantum res agitur, diſtinctionis gratia quædam diviſio agnoſcenda eſt, prout in corporibus miſtis variarum particularum congeries eſt, jam hoc, jam illo modo, motarum, quas ſub imagine alicujus formæ notiones noſtræ concipere poſſunt.

Tertium principium ab Ariſtotele ſtatuitur *privatio*, quam ad generationem refert. De ea nihil omnino dicturi ſumus. Principium enim plane nugatorium eſt, & ſubtilitate ſua ineptum. Refutatus in eo Ariſtoteles eſt ab ipſis diſcipulis ſuis. Legantur Botii Fratres in *Philoſophia Naturali reformata, cap. 1. ſect. 4.* Ceterum *de Principiis corporis naturalis*, ſecundum Ariſtotelis mentem, præ ceteris legendum commendo lib. Bened. Pererii *de communibus rerum naturalium principiis & affectionibus.* Neque enim adeo ineptus eſt, ut multi Peripatetici, variæque doctrinæ ſtudiis imbutus, veterum Philoſophorum opiniones cum Peripateticis conjungit, quæque apud Scholaſticos ſunt bona, in unum quaſi cogit, & ea omnia inter ſe conciliat. Prodiit is Coloniæ A. 1585. *in 8vo.* Joh. Sperlingius, in Libello *de Principiis Corporum*, doctrinam Ariſtotelicam impugnat, & ſpeciatim Materiæ primæ exiſtentiam. Quod & dudum ante eum fecerunt Franc. Patritius *T. IV. Diſcuſſ. Peripat. Lib. 3.* Phil. Melanchton *L. 2. Rudim. Phyſ. pag. 175.* P. Ramus *L. 1. Schol. Phyſ. c. 9.* ac Nicol. Taurellus *L. 2. Alpium Cæſarum, p. 286. 592.* & *P. II. de rer. æternitate p. 420.* *De Principiis mixtorum naturalium* Dn. du Clos, Conſil. & Med. R. Galliæ, Diſſ. edidit Gallicam ingenioſam, & brevi nervoſitate conſpicuam, Amſtelod. A. 1680. *in 12mo.* Librum vero Anglicum elegantem Nehem. Grew. Londini A. 1675. *in 12mo.*

CAP. II.

DE CAUSIS EXTERNIS, ET DE IIS, QUÆ ILLUC PERTINENT, NEC NON DE MONSTRIS.

§. 1. *De causa naturæ efficiente, Deo, in Physica non agendum, uti à Platone est factum, sed in Theologia. Eadem est ratio causæ finalis. 2. Fati item, casus & fortunæ. 3. De Monstris in Physica, sed speciali, omnino agendum, cum magna sit hujus doctrinæ utilitas. Causæ illorum, & de his Joh. Marci Marci speculationes Mathematicæ. 4. Judicium de præsagiis Monstrorum, de quibus Corn. Gemma & Mericus Casaubonus sunt commentati. Alii de monstris Scriptores. 5. Monstra humana, Pygmæi, virunculi subterranei, homunculi metallici, &c. Scriptores de iis. 6. Gigantum priscorum existentia conceditur, gentes autem illorum integras fuisse negatur. Fabulæ quædam & Scriptores de iis. 7. Hermaphroditi, qualis Adamus fuisse falso creditur. Hirci Lactiferi. 8. Centauri & Satyri fictitii. Homines marini sunt animalia aquatica.*

1 MUlti hic operosi sunt in *causa efficiente* & *finali*, quarum tamen tractatio, ad Physicam plane non pertinet, sed ad Theologiam potius. Quod enim efficientem causam attinet, quæ Deus est, de eo Physicus, qua Physicus, nihil, quod agat, habet, nisi forte cum quibusdam Deum in partes etiam corporum naturalium vocare velit, ex nonnullorum Philosophorum placito. Quales sunt, qui Deum à rebus creatis non differre statuebant, vel ipsam materiam primam Deum faciebant, vel Deum formam omnium rerum statuebant, quorum sententiæ è Christianorum Scholis merito sunt rejectæ. Inter veteres Plato in Philosophia naturali Theologus est; in Deo enim & Ideis suis operosissimus est, de quo cum parte priori prolixius dissеruerimus, nihil hic repetimus. Causa finalis itidem refertur ad Deum, ad cujus gloriam universum hoc conditum est, ob quem finem homo naturam cognoscit.

De *fortuna*, *casu* & *fato* impertinens plane est in Physicis doctrina, quæ causas Physicas, non morales, considerat. Quæ casu fiunt, fortuita sunt, nec ad scientiam spectant, quæ res æternas & necessarias pro objecto habet, nisi forte circa casus accidant aliqua, quæ contemplationi physicæ ansam præbere possunt. Quemadmodum multa inventa casu sunt, quæ magna meditatione non potuissent excogitari, sed id hoc modò fit, ut aliquid ignoranti accidat, cujus postea causas veras deprehendit. Nihil itaque imputandum est casui, qui eo modo scientiam parere potest, quemadmodum apud JCtos error jus facit, & ineptus esset, qui errorem inter principia juris poneret. Idem dicendum est de Physicis, qui quæstiunculis suis se discipulosque suos hic fatigant. Fortuna per se nihil aliud est, & ad Physicam pariter non pertinet. Si enim omnium rerum causa dari posset, esset fortuna. Ad morales Autores

tores releganda est, si qua est ejus tractatio. Quare inutiles sunt quæstiunculæ de fortuna Medici, quas hic nonnullos congessisse video. Generalis enim & vulgo nota est regula: *Fortunam stultorum esse*, quod & maxima sui parte verum est.

De *Monstris* tamen aliud videtur dicendum, quæ per errores causarum naturalium facta sunt, quanquam vulgo præter naturæ intentionem esse dicant, atque adeo natura causa per accidens monstrorum sit. Sed in eo tamen errare illi videntur, necessarias enim causas præsupponunt, quibus positis, non potuerunt alia nasci corpora. Nam vel in animalibus imaginationis idea aliter determinavit spiritus plasticos, aut materia deficiens spiritum influxui se subduxit, aut ejus copia inutili pondere gravavit, ut itaque omni ex parte necessaria sit causa, necessariusque effectus, ac frustra sint illi, & rhetoricari potius videantur, qui hic de intentione naturæ multum philosophantur. Conimbricenses *in Comm. Phys. p.* 438. & Joh. Bodinus *L.* I. *Theatri Naturæ p.* 32. monstra facere, ajunt, ad pulchritudinem universi. Quod ego non facile dixerim, cum error potius naturæ sint. Locus autem monstris in physicis debetur, sed ad specialissimam Physices partem illa rejicienda sunt, non, quod alii faciunt, ad generalem, & causarum tractationem, ac puto eorum naturam majore cura perlustrandam, quam corporum, quæ legitimo naturæ ordine facta sunt. Nam in excessibus illis naturæ sæpe rimari possumus occultos illos processus operantis naturæ. In animalium corporibus, per accuratam Anatomen, multa possunt deprehendi in monstris, unde judicium fieri possit confirmatius de usu partium adæquato in corporibus, ordinate structis. Joh. Marcus Marci singularem hic diligentiam exhibuit *cap.* 4. *Libri de Ideis operatricibus*, ubi pictis quibusdam schematismis, & Mathematica quadam ratione, ob oculos ponere voluit, quomodo radii plastici monstrorum generationi causam dent, si scilicet species, vel propter obstaculum, aut defectum materiæ, non possint expedite evolvi, aut inæquales faciant progressus, analogismo quodam refractionum radiorum lucidorum, per reflexiones & refractiones varias obliquatorum, in vi spiritus plastica adumbranda usus. Quod quanquam ingeniosum sit, nihil enim magis ad animæ naturam accedit, aut ejus speciem nobis exhibet, quam lux, speciesque ejus (propaginem certe lucis animas omnes facit Gvalth. Charletonus *in Tract. de orig. animarum*, est tamen æque obscurum, nec ideo clariorem habemus ideam generationis.

Magna monstrorum familia est, ad omnia enim corpora se extendunt, suntque hic, qui pietatem potius, quam Philosophicas rationes ostendunt; multi etiam monstrorum causam ad extraordinaria opera divina referunt, quos ego quidem sensu suo abundare patior. Aliqui eo devenere, ut, tanquam ad artis quædam principia, revocarit præsagia ex monstris. Id agit Cornelius Gemma, Prof. Med. Lovan. *in libro Artis Cosmo-Criticæ, seu de naturæ divinis characterismis*, quo in Opere, Antverpiæ A. 1575. *in 8vo* edito, multis de præsignificationibus monstrorum agit, illa, tanquam opera, à Deo extra ordinem facta, considerans. Idem argumentum tractavit ex parte Mericus Casaubonus, Isaaci filius, in libro Anglice scripto *de fide rebus* 4

rebus naturalibus, civilibus & divinis, vel habenda, vel non habenda, ubi monstrorum quoque doctrinam & prodigiorum *Lib. I.* hujus tractationis partem facit. Cornelius Gemma ex Analogia mundanarum partium modum ostendere laborat, quo de præsagiis ex monstris capiendis judicium iniri possit. Peculiares *de monstris* libros scripsere *Ulysses Aldrovandus*, *Mart. Weinrichius*, *fortunius Licetus*, *Fridericus Bonaventura*, *Joh. Schenckius*, *Andr. Laurentius*, *Car. Stengelius*, qui circa specialia versantur, & monstrorum varia genera, cum Schematismis, exhibent.

5 In hominum genere solet de *Gigantibus* & *Pygmæis* quæri, an inter monstra referri debeant. De Pygmæis plurima fabulosa narrantur, quorum integram gentem aliqui memorant, quos falsos tamen esse, dubium non est. Vid. Casp. Schottus in *Physica curiosa lib. 3. cap 7.* Johannes Eusebius Nierembergius *in Hist. naturali lib. 5. c. 16. 17. 18.* Weinrichius *de Monstris c. 21.* Licetus *de Monstr. lib. 2. c. 23.* Joh. Cassanio *in Lib. de Monstris c. 12.* Casp. Bartholinus (qui eos ex Ezech. XXVII. 11. adstruere voluit) libello peculiari, & Conimbricensis *Lib. 2. Comm. Phys. cap. 9. Qu. 5. Art. 3.* Ii quidem, integras gentes ex iis constituisse, frustra nobis persuadere laborant: Casu quidem nascuntur exiguæ staturæ homines, qui inter monstra referendi, non tamen totæ gentes, uti recte judicavit Hier. Cardanus *in lib. de Variet. Rerum c. 40.* & Steph. Theupolus *L. 6. Contemplatt. Acad. p. 224.* *Homunculi subterranei* in eorum classem non referendi, quos nonnulli fingunt, & de quibus miræ solent ab aniculis historiæ narrari. Solent illis habitacula subterranea assignare, quorsum infantes nonnunquam abducant. Notissima est historia de pueris Hamelensibus, quam fabulam tamen esse ostendit, Groningæ A. 1662. *in 12. Martinus Schockius*, peculiari Disquisit. Historica, quam tamen alium iterum refutasse fama est. (b) Esse vero dæmones & spiritus in fodinis versantes, negari non potest. Nam constans est illa omnium metallifossorum relatio. De iis integrum librum scripsit *Georg. Agricola*, & habuere quoque Dissertationes *Caspar Posnerus* Jenæ, & *Joh. Henr. Rumpelius* quidam Lipsiæ, ac vellem historias ejus generis omnes accurate, cum omnibus circumstantiis, notari. Nam solent metallifossores secretissima ista habere, superstitione illa inducti, male mulctari nimiam curiositatem suam. Valde autem faceret ad existentiam & naturam spirituum cognoscendam & convincendos illos homines, qui omnia

(b) Mart. Schockii *Fabula Hamelensi* (ita enim is librum suum appellat, M. Sam. Erichii, Scholæ Hamelensis Rectoris, *Exodo Hamelensi*, Germanice, ad Narrationis vulgatæ veritatem asserendam, anno 1655. Hannoveræ *in 8vo.* editæ, Groningæ anno 1662. oppositum) M. Theod. Kirchmayerus, Ord. Philos. Witteb. Adjunctus, *Historiam* Witebergæ an. 1671. (*in 4to.*) reposuit *Hamelensem*, seu *Diss. de Inauspicato liberorum Hamelensium egressu*, nec multo post Franc. Wörgerus, Ecclesiastes Lubec. *Historiam Hamelensem contra M. Schockii fabulam Hamelensem defensam*, Hamb. an. 1683. in 12. De Homunculis Scotiæ, sive Angliæ Occidentalis, Subterraneis Guil. Neubrigensis (*Lib. I. Hist. Angl. c. 27*) Narrationem, addito iudicio suo, recitat Athan. Kircherus, *in Mundo Subterr. L. 8. c. 3.* & ex isto repetit J. Christoph. Beemannus *in Hist. Orbis Terr. P. I. Geographica c. 9. p. 207-212.*

omnia de spiritibus sine discrimine pro fabulis habent. Mira passim in fodinis Norwegiæ accidere hominibus per istos homunculos, fama constans est, & narravit quædam de iis, *in Actis Hafniensibus*, Ol. Borrichius. Aliter judicandum de iis hominibus, quos sub terra educatos victitasse referunt Historiæ Scoticæ, & ex iis Athan. Kircherus *in Mundo subterraneo*. De omnibus his, quæ ad monstrorum classem referri posse videntur, aut sub phantasmatis alicujus specie pro monstris habentur, videri potest Joh. Prætorius *in suo Anthropodemo Plutonico*; qui liber, etsi inepte scriptus, magnam tamen farraginem historiarum ex omnibus Scriptoribus colligit. Editus est Magdeburgi A. 1666. *in 8vo.* Magna in Autore ejus fuit mistura scientiæ & dementiæ.

De Gigantibus multæ sunt itidem veterum historiæ, plurimam partem, ut arbitror, falsæ, de quibus Joh. Chassanio in *Lib. de Gigantibus, illorumque Reliquiis*, consulendus. Eos fuisse negant Joh. Goropius Becanus in *Gigantomachia* sua, & Kircherus *in Mundo subterraneo, sect. 2, qu. 2.* At testes habemus ejus rei sacras literas. Gentes Gigantum integras fuisse, non facile dixerim, quanquam id multi velint. Ratione Climatis variare tamen staturam hominum, cognitum est, sed ad immanem Gigantum proceritatem gentes integras excrevisse, verosimile non est. Errant etiam, qui existimant, homines primorum temporum fuisse Gigantes, & Rabbini quidem ita delirant, ut Adamum fuisse credant ejus staturæ, quæ ab una terræ plaga se extenderet ad alteram. Successu seculorum cum, decrescente natura, decrevisse etiam homines arbitrantur, refutati à Joh. Jonstono, *in. Lib. de Constantia Naturæ*, nullam antediluvianæ ætati, in corporibus valentioribus generandi, concedente prærogativam. Quod si verum est, non homines tantum, sed & cetera animalia majora esse debebant. Si homo 60. cubitos longus erat, equus elephantis instar esse debuit; sed merito ridetur ista sententia à Joh. Marco Marci *l. c.* Ubi existimat, veteres arte quadam imaginativa effecisse, ut procerioris essent staturæ homines, quam sententiam suo loco relinquimus. De Gigantibus Nephilim antediluvianis elegans extat Dissertatio J. Henr. Heideggeri, *Exercitat. II. Histor. Patriarch.* ubi prolixe, adductis argumentis, pro Gigantum existentia pugnat, & secus sentientium argumenta refutat. De iisdem Nephilim conf. Jac. Boulduci *Lib. de Ecclesia Dei ante Legem*, & Th. Bangii *Cœlum Orientis, de Gigantibus* autem, *qui gemunt sub aquis, Job. XXV. 6.* Zach. Bogani *Diss.* accuratam *Epistolarem*, præfixam Edmundi Dickinsoni *Delphis Phœnicissantibus*, Francofurt. A. 1669. in 8vo. Fuisse inter Germanos veteres Giganteæ proceritatis homines, probant J. Jac. Chiffletius *part. I. Vesontionis, c.* 17. & Herm. Conringius *in libro de habitus corporum Germanic. causis.* 6

Porro etiam *Hermaphroditi* inter monstra censendi sunt, de quibus prolixe agit Joh. Ben. Sinibaldus in *γενεανθρωπεία, seu de hominis generatione Decatevcho, lib. 2. tr. I. c. 5. & 6.* Monstrosa itaque eorum est sententia, imo ipsi monstra sunt, qui Adamum nobis Androgynum (c) fecerunt, quam sententiam Rabinicam resuscitatam cuidam 7

(c) Adamum Androgynum fuisse, & facultate absque conjuge generandi præditum, novissime docuit

nuidam videmus. Curiosam Hermaphroditi descriptionem *V. Transact. Philos.* 32. *pag.* 624. Similia quoque exempla Hermaphroditorum in brutorum genere occurrunt. Sed iis accensenda non sunt exempla illa de hircis, quorum testibus adnata fuerunt ubera, lac copiosum stillantia. Joh. Sophronius Kozackius, *cap.* 8. *lib.* 5. *Horologii*, se Dresdæ hircum vidisse talem, testatur, cui fidem non dedissem, nisi fide dignus vir mihi narrasset, fuisse quendam Regni Suecici Senatorem, qui convivis suis caseum hircinum apponere consueverit, è lacte hirci confectum. Inquisivit ille vir apud rusticos, an simile quid unquam viderint, qui responderunt, solere hircis in senectute mammulam sub scroto nasci, quæ primum serum, postea lac funderet, si crebro mulgeretur. Incidi postea in Sinibaldum, qui, *Geneanthropiæ libr.* 4. *tr.* 2. *c.* 6. *p.* 566. refert, ex Aristotele & Peucero, de hircis lactiferis. Exemplum quoque extat in Schotti *Physica Curiosa*. Quæ si vera sunt, falso Virgilio inter operas frustraneas positum est: *mulgere hircos & jungere vulpes.*

8 Specialium monstrorum humanorum exempla per Anatomen explorata, passim extant *in Actis Societatis Anglicæ.* De *Centauris* & *Satyris* res omnino ficta videtur. De *Nymphis*, *Syrenibus*, *Trytonibus*, multæ extant historiæ, quæ si veræ sunt, inter monstra referendi non sunt, sed ad animalia aquatica referendi. Theophrastus Paracelsus mira hic somnia comminiscitur, & Gallicus aliquis Auctor Anonymus, qui non ita pridem prodiit. Sed illa exempla ad lusus dæmonum referenda sunt. Nam quod ajunt, homines submaritimos tandem eo deductos, ut loquerentur, imo artem textoriam discerent, ejus rei fides certe mihi dubia est. Si artes edocti sunt, nihil novum est, nam & simiæ possunt doceri. Quod loquelam attinet, forte & ipsa ad psittacorum modum fuit instituta. Syrenis alicujus Anatomen dedit Franciscus Rhedus *in Experimentis naturalibus.*

CAP. III.
DE AFFECTIONIBUS CORPORUM COMMUNIBUS, ET PRIMO QVIDEM DE QVANTITATE.

§. 1. *Peripateticorum de his altercationes.* 2. *Quantitatis corporum consideratio accuratior summe necessaria, sed à Peripateticis neglecta. Matheseos usus in illa maximus.* 3. *Quantitatis divisio.* 4. *Mundi infinitas, de qua variorum allegantur sententiæ, rejicitur. Jordani Bruni dogma de mundis pluribus, imo infinitis.* 5. *Corporum divisibilitas, etiam in Atomos, pro quibus*

docuit (*in præf. libri de Novo Cælo & Nova terra Gallici*, A. 1679. edidit) & visione id sibi cœlica revelatum esse jactavit Antonia Bourignonia, notata, ob fanaticum hoc delirium, à Pet. Bælio *T. I. Dictionarii Historico-Critici*, *P. I. p* 94. 95. Et aliis Adversariis, Jacobum etiam Böhmium, tanquam illi (*in Myst. Magno, c.* 18. & *in Lib. de triplici Vita c.* 6.) ὁμόψηφον culpantibus.

quibus contra Aristotelem pugnatur, & inter Scriptores de iis præcipue commendatur Cartesius. Minimis istis considerandis inserviunt microscopia, & microscopiæ, tum aliorum, tum inprimis Rob. Hookii, observationes. Usus doctrinæ de particulis istis minimis insignis. 6. Judicium de Kenelmi Digbæi divisione quantitatis, & à substantia distinctione Methaphysica. 7. Corporum impenetrabilitas mistionem particularum non prohibet.

POstquam causas consideravimus, ad AFFECTIONES CORPORUM COMMUNES descendimus, quales sunt, quantitas, motus certus, cui quies opponitur, qualitas, tam elementaris, quarum quæcunque alia, quibus juxta rei constitutionem & naturam accedunt locus & tempus. De quibus in Peripateticorum scholis insanæ sunt & Cimmeriis tenebris tenebricosiores altercationes, in quibus parum solidi quis invenit. 1

Quod *quantitatem* attinet, ea ita corpori inhæret, ut non sit ab illo distincta, certe semper cum corpore est, ac primum illud, quod animus noster cognoscit, mediante sensu. Quare magna est opera impendenda hujus contemplationi, & paulo accuratior, quam vulgo in Peripateticorum scholis fit, qui pene piaculum ducunt, si quippiam è Mathematicorum scholis in hanc doctrinam transferant, solis imaginariis contemplationibus & notionibus contenti; cum tamen sine exacta Matheseos cognitione nunquam solida hujus affectionis notitia haberi possit, imo multa contingant in natura phænomena, quæ cum alii ex superficiariis quibusdam speculationibus explicare frustra laborent, tota possunt è Mathematica doctrina explicari. Cui certe in acceptis ferenda sunt, quæ hactenus accuratius in Philosophia naturali indagata habemus. Cujus exemplum insigne nobis dedit Cartesius, qui, quod hanc partem spectat, inter omnes Physicos familiam ducit. 2

Quantitas est prima materiæ affectio, imo ipsa materia; non enim nisi ratione differunt. Quantitas est, vel continua, vel discreta, Illius formalis ratio consistit in extensione, hujus in numero. Quæ quantitatis species tantum æquivoca est: in extensione enim quantitas omnis consistit, 3

Quantitas consideratur primo ratione universi totius, scil. mundani corporis, & quæri tum solet, quousque illa extensio corporum pertendat. Ubi *de Infinito* magna est Physicorum disputatio, de quo Cartesius libellum scripsit, *de maximo & minimo* autem Opusculum perelegans Nicolaus, Card. Cusanus, è quo multa Kircherus *in Oed. Ægypt.* exscripsit. Vetus illa controversia est, & magna rationum subtilitate agitata, quarum compendium è veteribus & recentioribus exhibet Claud. Berigardus, *Circ. 7. P. 1.* Ab Aristotele infinitum impugnatum fuit, ab aliis statutum: sed repugnat aliud præter Deum statui. Cartesius in has controversias se non immittit, & extra Physices objectum esse existimat, & vere quidem. Stantibus enim Theologiæ principiis, infinitum aliquod in natura admitti non potest, nisi naturam ipsam Deam facere velimus. Franc. Wilh. Liber Baro de Nuland hic nihilum 4

ſuum nobis obtrudit, quod cum infinito ipſi pari paſſu ambulat, in eo non novam fovens ſententiam, ſed Epicuri ſcholam ſapiens. Is enim ex corpore & inani mundum compingebat, inane vero illud ipſum erat illi nihilum, de quo vid. prolixe Gaſſendus in *Phyſica Epicurea*. Liber Baro de Nüland *p. 12. Elem. ſuor. Phyſic.* Mathematica aliqua demonſtratione, τȣ̃ Nihili ad infinitum proportionem oſtendere laborat, in qua illum ſuo ſenſu abundare permittamus. Nos quidem nulla neceſſitas cogit, ut pro demonſtratione accipiamus. Alii quantitatem corporum mundanorum diſcretam etiam infinitam faciunt, ut *Jordanus Brunus**, qui innumerabiles mundos ſtatuit, de quo ſuo loco agemus. De quantitate corporum principalium, globorum cœleſtium, maſſæ terreſtris & aqueæ, hic dici quidem aliqua poterant, ſed remittimus ad Mathematicos, ubi illa plenius demonſtrantur.

(Hic Jordanus Brunus ſtatuit, plures eſſe mundos, & quidem infinitos, ſi non actu, tamen potentia, & ſtellas in via lactea ſoles eſſe putat, quod & ipſe Carteſius facit. Crematus propterea eſt Brunus, quamvis Atheiſmi accuſari non potuerit.)

5 Quantitatem ſequitur *diviſibilitas*: quod enim extenſum eſt corpus, in partes quoque diviſibile eſt. Eæ ſunt, vel ſenſibiles, vel inſenſibiles. De ſenſibilibus nulla controverſia eſt, de inſenſibilibus magna. Nam Ariſtoteles Atomos negat, & Peripatetici, ſed ſophiſticis potius, quam veris argumentis, quæ inter ſe conferunt & examinant vulgares etiam Phyſici, tamen natura ſane oportet aliquod ultimum eſſe, quod non amplius ſit diviſibile. Quid animo vel notionibus fiat, non curat Phyſica, qua Phyſica. Tota igitur *de Atomis & particulis* doctrina huc ſpectat, de quibus ſingulari libro egit Joh. Chryſoſt. Magnenus, nec non *de poris corporum*, de quibus Er. Bartholini extat Tractatus, excuſus Hafniæ *in* 8. Nemo autem ſubtilius & explicatius omnem particularum doctrinam propoſuit, quam Carteſius. Cui jungi velim etiam è Peripateticis Honoratum Fabri, *Tom. I. Phyſic.* quo de ſtatu corporum ex ratione quantitatis agit. Omnes illæ affectiones, durities, fluor, viſcoſitas, lævor, varietas, denſitas, &c. à nemine melius explicantur, quam à Carteſio, qui in particularum conditione ſive figura omnem illarum affectionum rationem quærit. Et ipſe, cum de iis agit, Ariſtoteles neceſſe habet, ad illas confugere, ut aliquod exemplis demonſtrare poſſem. Legatur Ant. Grandis *in Inſtitutione Philoſophiæ Carteſianæ, part. 4.* qui facilitate inſigni Carteſiana principia explicat. Quanta Atomorum & minimorum effluviorum vis ſit, & quam multæ operationes naturales ex iis dependeant, nemo plenius exequitur, quam Rob. Boylius *in libro de mira ſubtilitate & inſigni vi effluviorum*, Londini 1673. *in* 12. Pertinet huc minimorum ſpeculatio per microſcopia inſtituta, quæ multa detegit in corporibus, quæ ad varias ſpectant affectiones, ſive conformationem totius, ſive rationem ſuperficiei, colores, &c. Italus quidam Fontana primus Microſcopiorum fuit inventor, poſt hunc Pet. Borellus *de minimorum phænomenis Microſcopicas* aliquot *obſervationes*, Hagæ A. 1656. editas, ſcripſit. Poſt illos abſolutiſſimam Rob. Hooke, Vir maximi ingenii, & in rebus natu-

naturalibus tum acutum, quam Aquila, cernens, *Micrographiam* dedit, Londini A. 1667. *in fol.* Anglice hic liber est conscriptus, multisque ornatus figuris æneis & Dissertt. Physicis elegantibus. Henrici Poweri exstant quoque *Microscopicæ* (quæ Figurarum tamen delineatione carent) *Observationes*, Lond. 1664. in 4to. Commendat quoque Georg. Hieronymus Welschius *in Addendis ad Hecatostheam secundam* Germani cujusdam Microscopicas observationes, quas ille admirabiles vocat. Ceterum doctrinæ hujus maximus usus est in Physicis: in omnibus enim naturæ operationibus quasi deprehendi vestigia ejus possunt in minimarum particularum figuris observatis, ut ex Opere illo Hokiano abunde patet. Ne quid nunc dicam de admirabili illa proportione, quam deprehendere etiam in minimis corpusculis possumus. Unde Boylius, in *libro Anglico de utilitate naturalis Philosophiæ p.* 38. *& seqq.* eleganti discursu proportionem illam vermiculi, qui *Acari* vocatur, quo esse nihil potest minutius, confert proportioni, quæ est in Elephante, atque illum huic præferre non veretur. Comparat ibidem vastitatem balænæ cum vermiculis, in aceto detectis.

Edv. Digbæus aliam habet quantitatis divisionem, quam ipse Metaphysicam appellat. Distinguit enim inter substantiam & quantitatem. Substantiam dicit unam eandemque, quantitatem autem variari, unde fiat, ut corpus aliquod varias subeat alterationes, jamque se majus, jam minus, fiat. Atque hæc principia substernit raritati & densitati, quibus affectionibus generalibus omnem doctrinam physicam superstruit. *Non possumus intelligere*, inquit *Tr. 1. c. 3. quo pacto major sit proportio quantitatis, quam substantiæ, vel contra, substantiæ, quam quantitatis, nisi realis inter utramque divisibilitas intercedat, multoque adhuc difficilius est intellectu, quomodo res eadem nunc majorem, alias minorem quantitatis proportionem habeat, nisi major minorve proportio ab ea separari possit, seu nisi vera sit divisibilitas inter quantitatem & substantiam, quod ut principiis, causæ huic principiis, ostenderem, necessarium foret, altius adhuc, & ipsa, ut sic dicam, Metaphysicæ viscera penetrare.* Hæc Digbæus, quem tamen nihil novi hic docuisse video, quam, quod vulgo distinguat inter corpus, & inter effluvia corporum, quod extra illas Metaphysicas speculationes concipi rectius possunt, ut ad eorum intellectum iis non sit opus. Nec video, quomodo distinctio inter substantiam & quantitatem hic commode locum habeat, cum & substantia corporis, quam vocat, ipsa per se quanta sit, effluvia vero particularum, vel corporis rarefacti majores portiones, non desinant substantiæ esse, & suas habere singulæ quantitates. Nihil itaque, ut mihi quidem videtur, hac subtilitate demonstratum est.

Aliud quoque quantitatis consequens est impenetrabilitas; Canon enim est, *non dari penetrationem dimensionum.* Ille autem non prohibet particularum inter se mistionem: alia enim mistio est, alia penetratio. Sunt autem quædam ita apta nata misceri, ut pene penetrare se videantur. Circa quæ multæ considerationis sunt naturalia phænomena, de quibus *Cap. de mistione* pluribus agemus. 7

CAP. IV.

DE LOCO, UBI ET DE VACUO, VARIISQUE CIRCA VACUUM EXPERIMENTIS.

§. 1. *DE Loco doctrina Aristotelis (quæ exploditur,) Cartesii & Pet. Gassendi, Epicurum secuti. Nihil aliud est locus, quam mera relatio. Theoriæ ejus utilitas in Physicis.* 2. *Vacuum in natura defendunt Epicurei, Gassendus, Valerianus Magnus, & alii Recentt. impugnant autem, post Aristotelicos, Cartesiani (& hos inter inprimis Ant. le Grand,) Th. Hobbesius, & plerique Philosophi ceteri.* 3. *Spatium aëre vacuum posse dari, constat è Scriptis & Experimentis Rob. Boylii, Ott. Gverickii & Florentinorum, de hoc argumento, de quibus judicium additur.* 4. *Franc. Lanæ Ars ope Globorum Metallicorum, aëre evacuatorum, per aërem volandi & navigandi, à G. G. Leibnitio commendata & emendata, à Phil. Lohmeiero autem, plagiario Lanæ, pro suo venditata invento, examinatur, & in praxin deduci haud posse ostenditur.*

1 QUoniam corpus naturale quantitatem habet finitam, LOCUS illi competit, quem affectionem corporum externam faciunt. Non opus est, ut hic tempus teramus inutilibus Peripateticorum disputationibus, quorum sunt ad speciem quidem subtiles controversiæ, sed revera nihil habentes solidi. Vid. Berigardus *Circ. Pisan.* 8. ubi Aristotelis doctrina in utramque partem excutitur. Tota res tandem in prædicamentales quosdam conceptus abit. Nuda itaque relatio est, refertur enim ad aliud; jam vero relatio nihil aliud est, quam modus alicujus Entis; ex eo scil. quod corpus habeat respectum ad aliorum corporum situm, ex eo locum habere dicitur, & inde denominamus terminis localibus corpora naturalia, quæ nos non in universum, sed comparate, ratione sensuum & aliorum corporum, consideramus. Aristoteles quidem locum definit per superficiem immobilem, ut significetur, locum non simul moveri cum corpore locato, quo sane quid dicatur, non constat. Nam certe locus alicujus rei, si est superficies corporis adhærentis, oportet illam superficiem moveri, moto corpore. Cartesius locum duplicem facit, primo internum, per quem vocat spatium, trina sua dimensione constans, secundo externum, per quem intelligit superficiem, vel corporis ambientis terminum. Gassendus concedit, locum esse quantitatem, seu spatium, trina dimensione constans, illud tamen facit incorporeum. Dimensiones enim ille facit alias corporeas, alias spatiales, illas verorum corporum, trinam dimensionem habentium, has istius spatii, cujus aliqua dimensio à terminis corporum, vel adjacentium, vel circajacentium, nobis concipitur, revera autem nihil est. Atque in eo sententiam Epicuri sequitur, qui totam mundi compagem ex corpore & vacuo fabricatur, quorum aliquod extra corpora est, aliquod ipsis corporibus interspersum, atque huic vacuo, rebus interspersio, locabilitatem corporum & motum adscribit, id scil. esse, in quo corpora quiescant & moveantur. Neque

Neque enim motum in natura fieri poſſe exiſtimat, niſi per vacuum; *omnia enim*, inquit, *quieſcerent*, *quoniam*, *ſi vacuum non eſſet*, *corpus corpori obſtaret*, de quo poſtea dicemus. Quod ſi plenitudo mundi ſtatuitur, ut à plerisque Philoſophis fit, nihil certe locus eſt, niſi mera σχέσις. Si enim locus definitur per ſpatium, quæro, quid ſit ſpatium. Dicit Carteſius & omnes, eſſe extenſum, quare locus eſſe non poteſt, ipſum enim corpus eſt, & habet locum. Quoniam ergo corpus non poteſt eſſe in corpore, quia non datur penetratio dimenſionum, nullum corpus in ſpatio, vel in ſe ipſo, contineri poteſt. Aut itaque locus, cum Epicureis, per vacuum ſpatium definiri debet, aut nihil eſt, niſi mera relatio, quod poſtremum verum ego eſſe exiſtimo. Magnæ tamen utilitatis eſt hæc doctrina in Phyſicis, quoniam reſpectiva illa corporum locatio magnum ad operationes naturales momentum habet. Magna enim eſt corporum naturalium conſenſio & diſſenſio ratione ſitus, quem habent. Magna ſolis virtus in terram eſt, quoniam eo in loco conſiſtit, quam non haberet, ſi eſſet remotior. Si Sirius ſtaret in loco ſolis, fortaſſis easdem operationes ſentiremus, quas nunc ſentimus à ſole; certe Sirii & ſolis conjunctio duplicare illorum virtutem videtur. Ita vicinitas vel remotio agentium in natura magnos præſtant effectus. De loco totius mundi more ſuo philoſophatur Val. Weigelius, in Lib. Germ. **vom Orte der Welt**/ Halæ Sax. *in 4to* edito, ſed nihil demonſtrat.

Offert hic ſe de VACUO agendi occaſio, de quo varie ſentiunt Philoſophi. Plerique illud non admittunt in natura. Contra ſunt alii, qui naturam ſalvam eſſe non poſſe putant, niſi illud admittatur. Quid Epicurei ſtatuerint, jam diximus, quorum dubiis reſpondet Ant. Grandis *in Hiſtoria naturali corporum*, *Art.* 2. & 3. Demonſtrat illic, non opus eſſe inani ſpatio, ut corpora quieſcant aut moveantur, nam in omni motu integrum corporum circulum ſimul moveri docet, Mathematica plane demonſtratione. Ut itaque non opus ſit, ad Vacuum aliquod recurrere. Reſpondet quoque experimentis illis, quæ Gaſſendus adducit ad vacuitates in corporibus demonſtrandas. Ad quem lectores remitto; perſpicue enim & diſtincte dubia illa proponit & ſolvit. Nam affert Gaſſendus inter alia experimenta & hoc, quod, ſi quis accipiat vas quoddam, aqua ferme repletum, & tantum ſalis communis addat, ut plane ſit repletum, tunc adhuc varii alii ſales, alumen, nitrum, &c. addi poſſint, ex quo Vacuum vult demonſtrare. Carteſiani Peripateticorum exemplo, nullum item Vacuum in natura agnoſcunt; illi enim materia ſua ſubtili omnia complent. Hobbeſius *in lib. de Aëre*, ne aërem quidem excludi è ſpatio aliquo poſſe concedit, quanquam experimentis, ut ego quidem arbitror, contrariis convictus. Valerianus Magnus (in *Philoſophia* etiam ſua Ariſtoteli, in Logicis pariter atque Phyſicis, contrarius,) peculiari libro, Varſaviæ A. 1648. *in 8vo* edito, Vacuum adſtruit, rationibus è thermometro petitis, quæ ulterius à Marino Merſenno experimentis illuſtrantur, Victorio item Torricello, If. Voſſio (*Lib. de Natura Lucis c.* 9. *ac* 10.) & aliis. Defendunt quoque Vacuum Joach. Jungius *in Doxoſcopia*, *P.* 2. *ſect.* 1. *c.* 5. *diſtinct.* 6. David Derodon in *Phyſica* ſua *Contracta*, *P.* 1. *c.* 7. Lud. de Beaufort *in Coſmopœia*; Joh. Phocyl. Holwarda

warda *in Phyſica Novantiqua*, *c.* 2. Liber Baro Nüland in *novis Phyſicæ Elementis.*

ROBERTUS BOYLIUS, in variis libris *de aëris vi Elaſtica, de ejus rarefactione & condenſatione*, ac in *novis Experimentis de aëre*, Anglice ſcriptis, quæ *Actis Philoſophicis Anglicis* inſerta ſunt, non quidem ſimpliciter Vacuum agnoſcere vult, dari tamen in natura poſſe ſpatium aëre vacuum contendit; imo eo devenit, ut certo inſtrumento gradus iſtius rarefactionis ad menſuram vocarit. Experimenta alia multa monſtravit OTTO GUERICKIUS, Conſul Magdeb. magnus affectionum naturalium per principia Mechanica demonſtrandarum Artifex, qui pleniſſimos *de Vacuo* Commentarios *in folio* ſcripſit, quo in libro multa complexus eſt, illuc non pertinentia. Nam totum pene mundi Syſtema illic exponit, & ſuper ſuis demonſtrationibus fundare voluit, quæ tamen pertinent tantum ad ſingulares quaſdam corporum naturalium affectiones, præcipue Vacuum & rerum Magnetiſmum. Certum eſt autem, Virum illum in Germania cogitaſſe de iſtis inventis diu, antequam alibi iſtarum Demonſtrationum quicquam inſtitutum fuit. Liber quidem ejus A. 1672. demum prodiit, ſed Caſp. Schottus *in Technica Curioſa*, præcipuam ejus partem, velut per Epitomen, A. 1664. in prægustum jam dederat. Varia ſunt & curioſa experimenta circa eam materiam, *in Diſcurſibus Florentinis*, *Saggi Academici* dictis. Magni ſunt momenti omnia hæc experimenta, ac inprimis Boyliana, quia inter omnes majorem operam contemplationi huic Boylius impendit. Is ſcil. varia ſpeculatus eſt naturæ phænomena, corporumque locatorum in tali aliquo vacuo, ratione omnium qualitatum, varios effectus inde expertus, quorum cauſas accuratas nec ipſe dare poteſt. Adeo latent nos, quæ in profundo naturæ ſunt. Quod ſi accuratius illa omnia indagari poſſent, mirabiles poſſent inde effectus deduci. Vacuum aliquod ſpatium dari, tale ſc. in quo non ſit aër, certis experimentis demonſtrari poteſt, niſi forte quis exiſtimaverit, aërem adeo rareſieri poſſe, & tamen implere idem ſpatium, quod cum rerum natura pugnat. Neque enim corpus minus fieri poteſt ſe ipſo, aut majus, niſi per alterius corporis vel expulſum, vel inſinuationem. Si aër craſſior eſt atque conſtipatur, ut in ſclopetis πνευματικοῖς, debet id fieri per approximationem partium, à ſe diſtantium, quarum diſtantia concipi non poteſt, niſi quod vacua quædam illis fuere interſperſa, tale, quod aëre ſubtilius ipſi cederet, compreſſione facta. Quemadmodum in ſpongia fieri videmus, cujus partes ad ſe accedunt in compreſſione, aëre expulſo, qui antea foraminula illa complebat, è latere tamen ſuperſtite, ſeu conatu reſiſtendi, & in priorem ſtatum reponendi, ſi libertas detur. Eadem ratio eſt thermometrorum, baroſcopiorum, &c. de quibus *in Cap. de aëre* prolixius dicemus. Nihilominus tamen Franc. Linus, *in Tr. de Corporum inſeparabilitate*, poſt Ant. Deuſingium & Honor. Fabrum (*in Tr. de Vacuo*,) experimenta iſta pro Vacuo, tam Torricelliana, quam Magdeburgica & Boyliana, impugnavit, aliiſque illorum cauſis detectis Vacuum naturaliter dari poſſe negavit, Ariſtotelicam autem de Rarefactione ſententiam, tam contra vacuitatum, quam corpuſculorum, aſſertores, ſibi viſus eſt demonſtraſſe. Sed huic à Rob. Boylio eſt reſponſum. Exſtat & Gilb. Klerckii *Lib. de plenitudine mundi*,

mundi, quo Philoſophia Carteſiana, ea etiam in parte, defenditur. Joh. Marcus Marci, *in Lib. de Iride p.* 54. Vacuum quinto Elemento compleri contendit. Quomodo hinc de levitate quoque & gravitate aëris judicium inſtitui poſſit, *Cap. de aëre* videbimus.

Occaſione tamen hujus doctrinæ incidit, quod aliquis, hoc fundamento fretus, 4 machinam aliquam meditatus fuerit, quæ, ſublevata in aërem proportionatum, aliquod onus ſecum trahere poſſet, quod pro lubitu navicula eſſe poſſit, vel corporibus aliis, vel hominibus, referta, ſervata tamen ponderum proportione. Eſt is Franciscus Lana, Italus, cujus liber Italica lingua ſcriptus, *Prodromo al' arte maeſtra* (Brixiæ A. 1670. in fol.) c. 2. 3. varia à ſe experimenta excogitata proponit, ſed pleraque inania, ac in inanibus ſpeculationibus fundata, nec ad praxin deducta. Inter ea habetur illud quoque *c. 6. quomodo poſſit fabricari navis, quæ per aërem eat, cum remis & velis.* Fundamentum ejus hoc eſt præcipuum: quod ſupponat, dari poſſe globum aliquem, è laminis metallicis confectum, cujus contentus aër ipſo globo gravior ſit, quod ille calculo Euclideo, ex proportione Diametri ad peripheriam ducto, evincere laborat. Præſupponit porro, aërem, in tali globo contentum, graviorem ipſo globo, ſi inde extrahatur per artificia nunc nota, effecturum, ut globus ille ſurſum feratur, quemadmodum, ſi intra aquam globum talem quis haberet, aqua vacuum, globus ille aſcenſurus ſit in ſuperficiem aquæ. Globus illos multipicat pro ratione ponderis appendendi. Hæc ejus Viri ſententia eſt, quæ tamen graviſſimis dubiis urgetur. Ne quid enim dicam de calculo iſto Euclideo, valde vereor, ne ille, in abſtracto ita formatus, in materia deficiat, præſertim in tanta metalli & ipſius aëris proportionis & ponderis incertitudine. Neque enim laminæ metallicæ adeo exacte proportionem ponderis ſervare poſſunt, & ipſa craſſities metallica obſtare videtur. Quod ſi nimis tenuis illa lamina eſſet, difficile exhauriri aër poſſet, qui eſt conatus omnium maximus, adeo ut laminæ non niſi exacte rotundæ, & aliquo modo etiam craſſæ, hanc vim ſuſtinere poſſint. Quadrata forma laminæ etiam craſſæ hoc conatu, velut pannus, complicatur. Denique & ipſa adunitio laminarum multum difficultatis habet, nam non ita illa exacte fieri poteſt, ut non rimula aliqua ſuperſit, qua ſuperſtite tota res in nihilum recideret. Præterea etiam illud Lanæ præſuppoſitum, de aſcenſione talis globi, nondum probatum mihi videtur hoc fundamento; longe enim alia ratio eſt corporis, inter aquam concluſi, quam ejus, quod in aëre eſt. Illud enim terminum ſuum facile aſſequitur, ſuperficiem ſcil. aquæ, quem vero in aëre terminum aſſequi poſſit globus talis, non video, &, niſi me omnia fallunt, preſſio ipſa Athmoſphæræ impediret ejus aſcenſionem: illa enim, æqualiter omnibus lateribus incubans, non admitteret ejus aſcenſionem. Plura de hoc Navigio volatili J. Chr. Sturmius *in Collegio ſuo Curioſo.* Vocarunt quoque Angli ſub examen. Sed fruſtra, ut mihi quidem videtur, omnes illi conatus erunt. Miror Gottf. Wilh. Leibnitium, Virum ingenioſum Germanum, *in Hypotheſi ſua nova Phyſica*, probaſſe hæc fundamenta Lanæ. Diſerte enim ille *p.* 25. ait, ſi quid arte humana parari queat aëre levius, ſpem eſſe, perveniri ad artem volandi poſſe; ubi & recenſet Lanæ ſententiam, quam & Iſ. Voſſii eſſe

ait: Si detur vas concavum, tam grande, ut aër intus concluſus continenti, ſeu vaſi, per ſe ſumpto, præponderet, aëre tum exantlato aſcenſurum illud vas in aërem. Calculos tamen Lanæ non recte ductos ait, aliumque ſubſtituit, quem rectius proceſſurum putat. Caute tamen addit tandem: *Sed an bullæ* (ita vocat vaſa illa) *tantæ magnitudinis commode fieri, & penitus, & ſine ruptura, exhauriri & durare poſſint, ego in me non ſuſceperim.* Illud Lanæ Commentum nuper nonnemo ſibi tribuere auſus eſt, manifeſti plagii facile arguendus, Philippus Lohmeier, ſc. Prof. Rintel. *in Diſſertatione* non ita pridem, *de arte volandi per aërem*, edita. Omnia enim pene verba ex Lana deſcripſit, nulla ejus mentione facta, ſeque Autorem tanti arcani jactat, ac Principes ad elaborationem ejus machinæ invitat. Apud Ott. Guerikium, quodam in loco, legere memini paratum ſibi fuiſſe recipientem vitreum, cujus peripheriam aëre contento leviorem fuiſſe ait, neſcio quo calculo ſuo & menſura uſus. Nulla vero illic mentio eſt, in aërem aſcendiſſe globum iſtum.

CAP V.
DE TEMPORE.

§. 1. *Tempus ad Phyſicam non pertinet, niſi quatenus durationem rerum deſignat. Durationis hujus cognitio uſum habet in Phyſica & Medicina multiplicem. Franc. Baconis Verulamii* Hiſtoria Vitæ & Mortis, *& Joh. Grauntii* Bils of the mortality, *in hoc argumento commendantur.* 2. *Quæſtio de Interitu Orbium & Globorum integrorum affirmative deciditur. Stoicorum hac de re doctrina. Scriptores de interitu mundi, gentilibus credito.* 3. *Diluvii univerſitatis ab Iſ. Voſſio Mathematice impugnata, à Nicol. autem Stenónio demonſtrata. Poſſibilitas conflagrationis Globi Terraquei ex Phyſica itidem oſtenditur. Summa difficultas in corporum, non ſolum maximorum, ſed etiam minimorum, temporibus inveſtigandis.* 4. *Scriptores varii de vitæ termino & prorogatione, uti & longævitate.* 5. *De Cadaverum corruptionis tempore, vita, in iis è Joh. Marci Marci ſententia ſuperſtite, quorundam item incorruptibilitate & cruentatione miraculoſa, monita. Th. Kerkringii præſervatio cadaverum per ſuccinum.*

1 INter externas corporum affectiones TEMPUS quoque refertur, quod quidem per ſe ad Phyſicam non pertinet, niſi in quantum ex duratione rerum judicium aliquod de conſtitutione corporum iniri poſſit. Ariſtoteli definitur tempus *numerus motus ſecundum prius & poſterius*; ſed ea Mathematica potius definitio eſt. Neque ſolum ad motum refertur tempus, phyſice conſideratum, ſed Mathematice, quando ſcil. ex ratione motus ſolaris, vel aliorum corporum cœleſtium, menſura temporis initur. Ideoque temporis conſideratio, quatenus menſura eſt, ad Phyſicam non pertinet, niſi in qnantum nobis deſignat durationem rerum. Sola enim

rerum

rerum duratio spectatur Physico. Quæstiones hinc solent formari: *An tempus fuerit ante sidera & mundum conditum?* quod suo modo concedi potest. *Quomodo differat æternitas à tempore Physico?* quæ inutilis quæstio est, à nobis non expedienda. Habemus & in Mathematicis Mensuræ Mensuras, Horologia scil. secundum quæ computari tempora possunt, de quibus Mathematici consulantur. Ad durationem rerum pervestigandam non est nobis opus illis minutiis, sufficit hic latior calculus. Est vero illa durationum historia in natura maximi usus, unde judicium de mixtura & textura corporum fieri potest, quomodo sc. illa inter se compacta sint, quo ordine, qua proportione. Nam eorum omnium aliqua signa apparent in duratione eorum. Judicium hinc quoque de corruptione corporum institui potest. Inprimis observari possunt fatales illæ corporum periodi & termini, quos Deus ipsis præscripsit, ipsaque non excedunt. Multum quoque cognitionis inde accrescet doctrinæ Medicæ, si historia quædam instituatur durationum vitæ & mortis distinctorum hominum, sub vario cœli climate positorum, in montibus, sylvis, locis paludosis, arenosis, metallicis, calidis, frigidis, habitantium. Præivit in hoc labore Magnus Verulamius, cujus extat *Historia vitæ & mortis*, magno ingenii conatu scripta. Utile quoque erit historias ipsas in aliqua societate vita functorum notare, quo scil. genere morbi, qua ætate, perierint. Id fecit ex Anglis, libro, cui tit. *Bils of the mortality* (i. e. *Naturales & Politicæ Observationes super schedulas mortalitatis Anglicas, sive Catalogos hebdomadales natorum & mortuorum*) Johannes Graunt, qui perpetuum catalogum texuit omnium hominum certo morbi mortisque genere mortuorum & natorum, unde educit multa consectaria, tam Politicis & Statui, quam Medicis & Physicis, utilia. Prodiit Liber iste (cujus Argumenta *Tomo II. Ephem. Gall. p. 352. & seqq.* enarrantur) Oxoniæ A 1665. *in 8vo.* Similiter in omnibus corporibus naturalibus procedere licet à summis ad ima, ad methodum illam, à Verulamio præscriptam.

Pertinet huc quoque quæstio *de interitu & corruptione integrorum orbium & globorum*, cujus esse vicissitudines veteres quoque sensere, qui idem illis fatum esse voluerunt, quod partibus eorum. Et sane generationes illæ novarum stellarum & cometarum non obscurum argumentum præbent, nova quædam corpora, in vasto hoc aëris vel ætheris Oceano, vel vorticibus, ut appellat Cartesius, nasci posse, quemadmodum in mari Insulæ nascuntur per materiæ cujusdam congeriem, in unum aliquem locum compactæ. Non omnia etiam in orbibus æthereis esse æterna & constantia, nunc credere incipimus, postquam Mathematici demonstrationibus suis fidem fecerunt. Stoici olim mundi interitum etiam statuebant, sive generalem quandam ἐκπύρωσιν & κατακλυσμὸν, æstatem scil. atque hyemem universalem, quæ per vices redirent, ut ita mundus secundum externam sui compositionem tantum interiret, non ratione substantiæ. De hac Stoica mundi exustione quid sentiendum sit, legi potest Jac. Thomasius in pecul. *Dissert.* qua Epicrisin & collationem instituit cum Christianorum doctrina, mundi interitum statuente. Vid. quoque Hier. Magius, qui de *exustione mundi* singularem librum scripsit, & quæ Alphonsus Pandulphus ex omni-

bus, tam Gentilibus, quam Christianis Scriptoribus, *libro de fine mundi*, congessit.

3 Ceterum, quod globum terraqueum attinet, impossibile non est, illum has vices subire. Quomodo diluvium toti huic globo accidere potuerit, subtilissima methodo demonstravit Nicolaus Stenonis, *in Prodromo Dissertationis suæ de solido, intra solidum naturaliter contento.* Qua ratione illorum argutatiunculæ retundi possunt, qui Mathematicis rationibus universalitatem diluvii impugnant. Quod fecit singulari libro Isaacus Vossius, quanquam nomen Dissertationi non proposuerit. Ita quoque igne conflagrare posse globum terrenum simili ratione non est impossibile, si æstuaria illa subterranea vires acquisiverint, & vicinas partes, maxime inflammabiles, corripiendo totum tandem globum incendant. Cum enim maxima terræ pars metallica sit, imo ea, quæ centro propiora sunt, ipsissimum metallum fusum existimem, impossibile non est, colliquatione partium metallicarum facta, corticem hunc externum, quem terram vocamus, cum appendicibus suis, facile in cineres abiturum. Fuit quoque Cartesius in illa sententia, terram successu temporis mutari in solem posse, quod fieret forte hac conflagratione; solem vero mutari in terram vel planetam posse, ubi maculæ, quas sensim attrahit, prævaluerint, ut corpus solare crustam aliquam terream sibi obducat. Illa hic obiter de corruptionibus corporum & massarum universi dicta sunto, in quibus sensu suo quemcunque abundare patimur, ab experientia nihil adjuti, sola enim suspicione tantum quædam divinamus, cum unius hominis, & multorum millium, ætates non sufficiant ad has observationes. Objecti enim vastitas, & infinitas, & longinquitas, & diuturnitas, magna sunt philosophantium obstacula, qui in particulis tantum sæpe laborant, & vix sapiunt, quoniam universi hujus connexio illos latet. Unde multæ dependent operationes, multa phænomena naturæ, in quorum causis inveniendis ætatem & vitam consumimus, oleumque & operam perdimus. Quæ difficultas magnorum corporum, eadem minimorum est, nam & in horum temporibus observandis maximus profecto labor est. Quis fungi unius noctis propaginem satis mihi explicet, & texturam ejus aliquot horis elaboratam, ut pene visui petere posset, nisi cognitioni nostræ quasi sponte subduceret natura. In vita Ephemeri insecti, quam Joh. Schwammerdammius Belgice descripsit, quæ non miracula observes?

4 Pertinet quoque huc doctrina de Termino vitæ humanæ & de vita proroganda, & longævitate Patriarcharum, circa quæ argumenta plurimæ occurrunt difficultates, integris Disputationibus & Libris à quibusdam deductæ. *De Vita & Morte* Matth. Flacius Jun. Librum scripsit non contemnendum.

De Termino vitæ Joh. Beverovicius Viros doctissimos sui temporis exercuit, qua Theo-

NB. Subsequens Hypomn. referatur ad pag. præced. lin. 20. ad vocem *Graunt.*

(d) Grauntii Exemplum, laudabili instituto, in Germania imitati sunt Collegæ Academiæ Naturæ Curiosorum Uratislavienses, qui *Historiam Morborum*, in Civitate sua singulis annis grassatorum, Ægrorumque istis correptorum ac mortuorum, an. 1699. inchoatam, ad præsentem usque, quotannis continuarunt.

Theologos, qua Medicos, quorum Responsa singulari volumine (Leidæ A. 1636. *in 4to*) sunt congesta, & lectu digna ob varia dubia, omni ex parte mota. (e)

Quod *longævitatem Patriarcharum* attinet, aliorumque hominum, legendi sunt Verulamius in sua *Historia vitæ & mortis*, Joh. Henr. Heideggerus peculiari *Dissertatione*, quæ habetur in ejus *Patriarcharum historia*, & Henr. Meibomius Jun. in singulari *Epistola de longævis*.

Quod *vitam prorogandam* attinet, Medicos habemus, qui ex artis suæ principiis integros libros eo de argumento scripsere. Physicis quoque rationibus & Medicis usus est, in libro sæpius laudato, Verulamius, cujus liber multarum aliarum cogitationum semina tradere videtur. Ita enim omnia complexus est generali sua contemplatione, ut singula ejus libri viam sternant ulterioribus cogitationibus. Hier. Cardanus quoque *libro 2. θεογνώςων*, qui occurrit in *Operum* ejus *Tomo 2.* argumentum hoc de vita proroganda tractat. Legi quoque possunt *Acta Anglicana Regiæ Societatis p.* 1179. ubi de eodem argumento disseritur.

Potest hic quoque disquisitio institui *de tempore, quo cadavera vel hominum, vel brutorum corrumpi solent.* Joh. Marcus Marci quidem vitam etiam cadaveribus reliquam facit, ac per tempus aliquod satis longum incorruptibilia ea manere posse credit, quoniam existimat, ecstasin pati posse homines, quæ annos plures durare possit, unde corpora hominum cadaveribus similia quidem videantur, revera autem vivant. vid. *Philosophia vet. Restit. P.* 4. *subsect.* 1. & 2. Multa hinc deducit paradoxa, quæ suo loco relinquimus. Videatur quoque Christ. Frid. Germannus in *libro de Miraculis mortuorum*, Lips. A. 1670. edito. Quod corpus totum, vel corporis partes aliquas, incorruptibiles, attinet, ego multa hic superstitiosa & fabulosa subesse existimo. Ceterum existimantur cadavera violenta morte peremtorum inconsumpta manere, cujus rei exemplum memorabile extat apud Melchiorem Adamum, *in vitis JCtorum in vita Hutteni p.* 17. Ipse Huttenus ad Arnoldum de Glauberg, JCtum Francofurdiensem, scribit: *Rem admirandam, & cujus prope nullius fides capax sit, vidisse, quartum jam annum defossum corpus non consumptum, non putrefactum, totam adhuc faciem cognoscibilem, quin etiam sanguine commaduit attactum. En igitur innocentiæ testimonium.* Fuit ille Joh. Huttenus è familia Uldarici, in prælio quodam occisus, de quo prolixior ibi narratur historia. Quid arte fieri possit, non jam moramur. *Theod. Kerckringius* hodie succinum ita temperat, & coquit, ut tota cadavera, quanta quanta sunt, ejus circumfusione à corruptione præservet.

Habet infantem undiquaque succino circumfusum, quem adhuc integrum & sine corruptione servat, fœtum item bimestrem.

(e) Præter Beverovicianam Schediasmatum *de Termino Vitæ* Syllogen, alia etiam Lipsiæ an. 1691. *in* 8 curante Hieron. Dicelio, Prof. Publ. prodiit, in qua Dan. Henrici, Theologi Lipsiensis, Liber de Argumento isto integer, aliorumque Theologorum Lutheranorum, Æg. Hunnii, Joh. Majoris, Balth. Menzeri, Justi Feurbornii & Joh. Guilh. Bajeri, de eodem Dissertationes, junctim exhibentur.

CAP. VI.

DE MOTU CORPORUM, ET PARTICULARUM IN CORPORIBUS.

§. 1. *Motus doctrinam recentiores Mathematice explicant, & ex ea, post Epicureos, omnia ferme Phænomena naturalia deducunt. Sed Principium hoc est insufficiens.* 2. *Aristoteles intricatissime de eo philosophatur, distinctius autem & luculentius Cartesiani, quorum doctrina, ex ipso Cartesio & Dan. Lipstorpio, fuse proponitur.* 3. *Subjungitur ejusdem censura, quædam dubia, quædam falsa in ea esse, ostendens.* 4. *Motus variæ subdivisiones.* 5. *G. G. Leibnitii theoria Motus abstracti, & hypothesis Physica, huic superstructa, commendantur.* 6. *Nec non Scripta de Motu Joh. Alph. Borelli, quocum Franc. Wilb. L. B. de Nüland, ferme eadem docet. Wilb. item Petti nova hypothesis, & Joach. Jungii de Motu MStum.* 7. *E sola Motus doctrina omnia naturæ Phænomena non possunt explicari.* 8. *Pauca de Quiete, & Intestinis motibus particularum in solidis quiescentibus, è Rob. Boylii de his Scripto, adduntur.* 9. *Doctrinæ de fermentatione in Physicis & Medicis utilitas, ac Scriptores præcipui.*

1 AD affectiones externas MOTUM & Quietem referunt vulgo Physici. Affectio enim externa corporis naturalis est moveri & quiescere. De motu hoc multa dici possunt, & sunt, qui omnes naturæ operationes in eo fundant. Recentiores methodo Mathematica plane hic procedunt, ut, positis definitionibus, petita aliqua sive postulata tradant, his impetratis regulas certas, vel axiomata, conficiant, quibus, ut certis & indubitatis, explicari posse putant ea, quæ habemus in natura phænomena, omnesque naturæ operationes. Hinc formam, & formales actiones & vitales, deducunt, & quicquid præterea in corporibus activum est. Epicurei è veteribus primi sunt, qui motum particularum horsum, vorsum, sursum, deorsum, motum concurrentiæ, &c. animo concipiebant, ut inde corporum rationem demonstrarent. Subtiliter illi quidem multa de hoc motu disseruere, & quæ usum aliquem obtinere possunt in demonstratione rerum, solo tamen illo principio frustra confidimus, ut *Cap. de Secta Epicureorum* pluribus diximus. Videri quoque Joh. Franciscus Grandis potest, in singulari *Diatribe adversus Epicureos*, ad Gassendum, eorum defensorem, scripta.

2 Aristoteles quoque multa de motu tradit, imo naturam per principium motus definit. In toto vero hoc argumento, quod in Mathematicorum scholis tractandum erat, Metaphysicis speculationibus omnia involvit, ut certe, quid velit sibi, expeditu admodum sit difficile. Quis enim Oedipus satis mihi explicet illam motus definitionem: *Motus est actus Entis in potentia, quatenus in potentia*? Infinitæ sunt hic Interpretum speculationes, ipsis verbis Aristotelicis intricatiores. Nihil attinet in re inani

inani tempus & operam perdere. Longe diſtinctius Carteſius motum nobis definit: *Motus eſt translatio unius partis materiæ, ſive unius corporis, ex vicinia eorum corporum, quæ illud immediate contingunt, & tanquam quieſcentia ſpectantur, in viciniam aliorum.* Vid. ejus *part.* 2. *principiorum Philoſophicorum*, §. 25. Hinc *quies*, motui contraria exiſtens, nihil aliud eſt, quam *ejus abſentia*, *ibid. p.* 27. & 37. *Determinatio motus eſt, qua mobile à termino à quo, ad certum terminum ad quem, promittitur. Communicatio vel propagatio motus eſt actio, qua motus ex una parte materiæ in aliam, vel quieſcentem, vel tardius aut aliter motam, transfertur.* Atque hæ definitiones ſunt expediti ſenſus, quas capere quilibet poteſt; explicant enim naturam motus localis, extra quem nullus alius datur, quanquam Ariſtoteles motum localem ab aliis quibusdam ſpeciebus diſtinxerit, quales ſunt augmentatio & diminutio, generatio, corruptio, &c. Quæ ipſæ ſpecies tamen motu locali peraguntur, &, ſi recentiores audimus, omnis ejus formalis ratio in particularum motu, ejusque determinatione conſiſtit, quod tamen ſuo loco nunc relinquimus. Nos quidem, materiæ generationem & compactionem mediante motu tali fieri, agnoſcimus, ſed determinationem iſtius motus à ſublimiori principio dependere exiſtimamus. Poſtquam has definitiones motus in ſolido collocavit Carteſius, poſtulata hinc aliqua & axiomata format, quæ diſtinctius ordinat Dan. Lipstorpius *in ſpeciminibus Philoſophiæ Carteſianæ.* Petit enim, ut (1) concipiamus vacuum ſpatium, ſeu corpus, quod motus aliorum corporum nulla ratione impediret, nec juvaret; (2) petit, ut duo corpora perfecte dura, & à reliquis omnibus ſic diviſa, concipiantur, ut eorum motus à nullis aliis circumjacentibus impediretur, nec juvaretur; (3) petit, ut dua illa corcora perfecte dura, & à reliquis omnibus diviſa, inter ſe indirectim, à ſiniſtra verſus dextram, committantur; (4) petit, ut in iis magnitudo & velocitas accurate examinentur & ſeorſim ſpectentur; (5) petit, ut, depoſitis ſenſuum præjudiciis, pura mente conſideretur, quid futurum ſit in eorum mutuo concurſu; (6) petit denique, ut, veritate diſtincte percepta, Philoſophi conſiderent, eſſe à ratione plane alienum, propter ſola ſenſuum præjudicia & experientias, in medio heterogeneo, & ope corporum non exacte durorum, nec perfecte ſolidorum, factas, ea, quæ à puro intellectu clare & diſtincte percipiuntur, in dubium revocare.

Hinc Axiomata & regulas communes deducit: (1) Deus omnium eſt motuum, qui ſunt eruntque in mundo, cauſa generalis. (2) Deus in principio mundi materiam creavit, & tantum motus illi impreſſit, quanto illi opus fuit ad rerum productionem, quam hactenus conſervat. (3) Hinc eſſe, quod omne corpus, quantum in ſe eſt, in eodem ſtatu maneat ſimplex & indiviſum, nec unquam, niſi à cauſis externis mutetur. (4) Et ſic id, quod quieſcit, perſeveraturum ſemper in quiete ſua, niſi externo impetu loco pulſum fuerit. (5) Ubi vero corpus aliquod moveri cœpit, tamdiu moveri eadem celeritate, quamdiu nihil occurrit, quod vel imminuit, vel ſiſtit, ejus impetum. (6) Ex eo porro educit, omnem naturam eſſe conſervatricem ſui, & nihil tendere ad ſui ipſius deſtructionem. (7) Omnem motum ex ſe ipſo eſſe

rectum,

rectum, & ideo circulariter mota tendere semper, ut recedant à centro circuli, quem describunt. (8) Corpus motum, alteri occurrens, si minorem vim habeat ad pergendum secundum lineam rectam, quam hoc alterum ad ei resistendum, nihil amissurum de suo motu, sed solam motus determinationem perditurum. (9) Si occurrat corpori minus forti ad resistendum, quam ipsum sit ad movendum, tum illud se commoturum, & tantum de suo motu amissurum, quantum in alterum corpus transfert. (10) Si occurrat corpori æquali, & æque velociter mobili, solam motus determinationem amissurum. (11) Si vero occurrat corpori plane æquali, sed quiescenti, utrumque sui effectus partem sortiturum dimidiam, h. e. partem sui motus communicaturum cum residuo reflectendam.

3 Hæc ex mente Cartesii Lipstorpius prolixe proponit in libro, à nobis laudato, quod pleraque Mathematicæ veritati inniti videntur. An vero in Physicis pro absolute veris & demonstrativis habenda sint, non parum dubitationis est. Nam aliqua vel ex hypothesi tantum dicuntur, e. g. nullum motum cessare semel inceptum, nisi propagetur eadem quantitate, omnem materiam subtilem recedere à sua Sphæra per lineam rectam, quod circa nos vacuum nullum sit, in quo moveri possunt corpora, ut proinde difficilis ejus probatio sit. Quædam ex iis falsa omnino esse videntur, e. g. motus certa quantitate mundo inditus, ut nullus novus oriatur, sed tantum transeat de uno corpore in aliud, & quantum uni accedit, tantum alteri decedat. Instantias plurimas dedit Ludovicus Beaufort *in Cosmopœia divina pag. 65.* Unicus ille animalium spontaneus motus falsitatis arguit hanc hypothesin. Cum enim animalia, antea quiescentia, incipiunt subito vehementer moveri, quæritur, à quo talis motus iis communicetur, & cui decedat. Denique quis neget, corpus aliquod immediate moveri posse ab aliquo Spiritu, Angelo vel Dæmone? Homo quoque, immediate à mente excitatus, se libere determinat ad motum, vel quietem. Hæ postremæ sunt, sed validissimæ objectiones Beaufortii: Nam ad ceteras regeri non pauca possunt. Ideoque ex his speculationibus, plane Mathematicis, & à materia abstractis, tantum afferendum est ad naturæ phænomena demonstranda, quantum ipsa natura admittit. Multa quidem notionibus nostris præsupponere possumus, quæ satis quidem expedita nobis videantur, multum tamen difficultatis habeant, ubi rei ipsi applicueris. Certe, quæ de propagatione motus semel incepti, Cartesiani tradunt, insignem & apertissimum habent in natura usum; statuendum tamen est, eum aliquando etiam cessare posse. Omnis enim motus propagatur cum gradu aliquo deficientiæ ad quietem.

4 Motus varie subdividi possunt, & secundum varios respectus considerari. Nam secundum gradus alius est, vel celer, vel tardus, vel mediocris. Secundum causas est vel spontaneus, vel violentus, vel insitus, vel propagatus. Secundum terminos alius est vel rectus, vel circularis, vel mixtus. Rectus iterum est vel horizontalis, vel perpendicularis, vel obliquus. Ex his variæ aliæ species oriuntur, tractatio, vectio, suctio, frictio, pulsio, trusio, cursus, volatus, natatus, reptatio, pressio, volutatio, rotatio, refra-

refractio, diſtillatio ſive evaporatio, diſcombinatio, ſerratio, terebratio, & ſi quæ ſunt his cognatæ ſpecies aliæ.

Non ita pridem GODFR. GUILH. LEIBNITIUS *Theoriam motus abſtracti, ſeu rationes motuum univerſales, à ſenſu & Phænomenis independentes*, edidit, qui exiguus 5 libellus magna induſtria omnem motus rationem, ſecundum omnes figuras, poſitus, modos, explicat, ut profecto plus ille perfecerit exiguis iſtis foliis, quam alii vaſtis libris. Huic *Theoriæ* ſuperſtruit *Hypotheſin Phyſicam novam*, in qua Phænomenorum naturæ plerorumque cauſas ab unico quodam univerſali motu, in globo noſtro ſuppoſito, neque Tychonicis, neque Copernicanis aſpernando, repetit. Plena ſunt omnia ſubtili ingenio, & in multis quaſi ex abdito eruit nonnulla, de quibus non cogitarunt alii. Hanc ſuam doctrinam Societati Anglicæ dedicavit, quæ in pretio quoque habuit, & recudi à Typographo ſuo fecit. In *Actis Societatis* quædam habentur Joh. Walliſii ad ejus *Hypotheſin* monita, quæ illic legi poſſunt.

Non ita pridem etiam JOHANNES ALPHONSUS BORELLUS, (f) Prof. Piſanus, Ma- 6. thematices Phyſicesque peritiſſimus Vir, ac ſingulari judicii & ingenii acumine in naturalibus pollens, *de vi percuſſionis* vaſtum librum edidit in 4. acutum & laborioſum, in quo omnem illam motus doctrinam ad certas quaſdam regulas revocavit, in multis cum Carteſianis convenientes. Quibus regulis ſemel poſitis, procedit deinde ad demonſtrationem multorum in natura phænomenorum, ac ſpecialibus exemplis illuſtrat, quæ generalibus regulis conceperat. Dignus ſane eſt liber ille, qui cum Carteſio Leibnitioque jungatur, ut ita collatis omnium ſententiis videamus, in quibus conveniant, in quibus differant. Omnibus certe in illo genere Scriptoribus palmam præripit, & nil ferme addi poteſt ejus ſubtilitati. Poſt Borelli Tractatum editum Franciſcus Wilhelmus, Liber Baro de Nüland, in *Elementis* ſuis *Phyſicis*, vel *novæ Philoſophiæ principiis*, in multis Carteſio contradixit. Nam Carteſium motus naturam non intellexiſſe ait, per ſe nullum motum circularem dari, corpora circulariter mota non conari recedere à centro, regulas quoque motus habet, cum Borellianis in multis convenientes, quod ſe inſcio tamen contigiſſe memorat, Borellum tamen ipſum para-

 logiſmo-

(f) Joh. Alph. Borelli, Neapolitani, Acad. Piſanæ Mathematici, *Tractatum de Vi Percuſſionis*, Bononiæ an. 1667. *in* 4. editum, &, cum *Reſponſionibus ad animadverſiones Stephani de Angelis*, auctiorem Leidæ an. 1686. *in* 4. recuſum, *Librumque de Motionibus Naturalibus, a gravitate pendentibus*, Regiojulii an. 1670. & Leidæ an. 1686. *in* 4. impreſſum, excepit tandem *Opus de Animalium Motu poſthumum* Bipartitum, Romæ An 1680. & 1681. *in* 4. publicatum. Recenſus ſingulorum prolixiores quære in Ephemeridibus iſtorum, quibus lucem aſpexere, temporum Literariis, quarum Loca Corn. à Beüghem, *in Conſp. I. Apparatus ad Hiſt. Liter. Noviſſ. p.* 60. 61. ſuggeret. Joach. Jungii *Phoranomica*, ſeu *Doctrina de Motu Locali*, cujus, etiamnum ineditæ, honorifica etiam mentio, in Henr. Oldenburgii *Transact. Philoſ. Soc. Angl. M. Apr. A.* 1669. *p. m.* 148. & G. G. Leibnitii *Theoria Motus abſtracti p.* 33. eſt injecta, Hamburgi an. 1688. ni fallor, *in* 4. curante Henr. Sivero, Prof. Gymnaſii Mathematico, & Autoris diſcipulo, prodiit, à Siveri autem ſucceſſore, Balth. Menzero, ibid. an 1699. *in* 4. denuo eſt recenſita, & Joh. Ad. Taſſii *W. Opuſculis Mathematicis* adjecta.

logismorum nonnullorum accusat in motus demonstrationibus. Ceterum & ipse Borellus *de motu animali* librum, quem editum nunc esse audio, promisit, quo forte non minus subtilia & curiosa continebuntur. Quæ in natura contingunt generationes & fermentationes, ex hypothesibus suis satis concinne explicat. Superest & Joach. Jungii *Lib. de Motu* posthumus, quem discipulorum aliquis Editioni paratum servat. Urgent hanc vehementer Angli, à quibus magni Jungius æstimatur. Et fuit sane Vir sublimis ingenii, quique naturalium rerum causas, accuratiori, quam vulgo hactenus factum, oculo inspexerat, ac multa ad Mathematicas leges revocaverat. *Novam Hypothesin Motus Elastici* Wilh. Petrus è Soc. Reg. Angl. adjecit Libello suo *de Usu duplicatæ proportionis in singularibus quibusdam*, Londini A. 1674. *in 12mo* excuso. Multa is habet curiosa, quæ spectant ad doctrinam Motus, cujus varia proponit Experimenta specialia, duplicando Motuum propositiones. Quæ de primo motore apud Peripateticos sunt controversiæ, legi possunt apud Berirgardum in *Circulo Pisano*, ubi & de motu projectorum prolixe agitur.

7 Mihi quidem non videntur omnia illa indistincte posse ad motus doctrinam referri naturæ Phænomena. Utut enim subtiliter ista sint excogitata, non tamen omnes absolvunt rationum numeros. Est præterea aliquod in natura super illos motus constitutum principium determinans, quod qui non observat, in specialibus nonnullis exemplis, is nihil videt. Borellus istis suis Regulis explicare se tamen non potest, nisi concedat, esse particulas quasdam in natura, quæ per se ipsas moveantur, & moveant alias. Ad id extremum demum deveniendum est, sive sit illud materia subtilis, sive aliud quod in natura spiritale principium.

8 Restat nunc, ut etiam de QUIETE aliqua dicamus. *Quies nihil aliud est, quam absentia motus, in quo statu corpora per se sunt, motus vero illis accidit.* Atque hic, si argumentum hoc pressius consideremus, profunda sane illa inquisitio est, quæ corpora quiescant, & quatenus quiescant, an, cum tota quiescant, etiam partes eorum moveantur. Quod si rem recte consideraverimus, nullum corpus tam densum & ponderosum inveniemus, in cujus, ut ita dicam, visceribus, & abstrusis recessibus, non dentur intestini quidam particularum motus. Nemo rem illam attentius consideravit, quam Rob. Boylius *in Dissertatione de intestinis motibus particularum in solidis quiescentibus*, ubi exemplis gemmarum, vitri, lapidum, marmorum, lignorum ostendit, tot affectionibus ista corpora esse obnoxia, ob inobservatum quendam motum particularum, in illis delitescentium, quæ, cum in motu sunt, vel provocantur à vicinis corporibus, particulas sibi connexas iterum movere incipiunt. Illustria sunt exempla illa, quæ de maculis in gemmis notat ad solis motum mobilibus.

9 Pertinet huc etiam doctrina *Fermentationis*, quæ maximi in Physicis usus est, cujusque veram indolem ac naturam quisquis accurate sciverit, eum perfectissimum rerum Naturalium habebo Indagatorem. Omnes enim naturæ mutationes, alterationes, generationes, corruptiones, non nisi fermentatione fiunt. Ejus artifex sola atque unica est Chymia illa sublimior, quæ flammis agentibus, modo naturæ æmulo, par-

particulas corporum quieſcentes novit excitare, ut in alium ſtatum deducantur, ipſamque ſpeciem naturalem, vel corpus, in aliud transmutent. Fermentatio, ſive à cauſis externis, ſive ab internis, oriatur, unica eſt & fœcundiſſima morborum genitrix. Ratio ejus plane abſtruſa eſt. Pauca de illa habent Veteres, quæ Herm. Conringius & Mart. Schookius, in Diſſertt. de ea adferunt. Thom. Williſius, magno labore, in cellis vinariis & cereviſiariis, variis Opificum officinis, Experimenta, Fermentationis doctrinam illuſtrantia, collegit, ſed, quia principia quinque, ab omnibus aliis Phyſicis diverſa, ſtatuit, ſententiam ſuam impugnari vidit, tum ab Anglis, tum à Mart. Kergero, Germano, cujus libellus, Witeb. 1663. *in 4to.* editus, non eſt omnino contemnendus, & multa attulit Williſio prætermiſſa. Febres totæ in fermentatione conſiſtunt, quam ſi quis compeſcere norit, his facile medebitur. Qua de re diligentiſſime actum à Williſio *in Diatribis II. de Ferment. & Febribus.* Ziegleri Scriptum *de Fermentatione rerum omnium Germanicum* Titulo, magnifica multa pollicenti, haud reſpondet. Non res enim dat, ſed verba, obſcura ſæpe & ænigmatica, nec experimentis ſua confirmat, quæ tamen unice hic deſiderabantur.

CAP. VII.
DE QUALITATIBUS.

§. 1. *Motus Qualitas eſt non tantum externa, ſed etiam interna.* 2. *Peripateticorum doctrina de Qualitatibus exploditur.* 3. *Pleraque Qualitates à ſitu, figura, motu & miſtione, oriuntur, quod diverſis oſtenditur exemplis.* 4. *Diviſiones Qualitatum Peripateticæ.* 5. *In ſpecie agitur de Raritate & Denſitate.* 6. *De Humiditate, Siccitate, Fluiditate, Firmitate, Mollitie, Viſcoſitate, Flexilitate, Rigiditate, Lævitate, Aſperitate.*

Vidimus de motu, quæ quidem præcipua eſt inter qualitates corporum natu- 1
ralium, quoniam, ut vidimus, recentiores nonnulli ſuper ejus hypotheſi omnem doctrinam Phyſicam exſtruunt. Maluimus tamen nos diſtinguere, methodum vulgatam ſequentes eorum, qui motum affectionem externam faciunt corporum, & diſtinguunt à qualitatibus reliquis, quas internas vocant, à forma illa ſubſtantiali ſua procedentes, quanquam & motus poſſit eſſe internus, atque adeo inteſtinus, ut, quieſcente ſolido, vel toto corpore, quædam tamen particulæ ejus in continuo motu ſint, ut *cap. priori diximus.* Quod ſi obſervaſſent ii, qui motum affectionem externam faciunt, cautius puto diſtinxiſſent ſpecies motus. Accedit, quod qualitates omnes illæ, quas obſervamus in corporibus, non ſine motu fiant. Fiunt enim pleræque ſola partium translocatione, quæ nihil aliud eſt, quam motus, ideoque nunc cum meris larvis & chimæris res eſt, fictis ſcil. illis Entitatibus, quas ſchola Peripateticorum introduxit, formæ ſuæ ſubſtantialis prolem, ut ii quidem putant, non degenerem.

Quod ſi Ariſtotelicos jam rogamus, quid ſit Qualitas, perbellam nobis definitionem moliuntur; *qualitas* ſc. *eſt, qua res qualis dicitur.* Multum ſane hac defini-

tione profecimus. Idem eſt, ac ſi quis interrogatus: quid eſt humor, calor, frigus? reſponderet: eſt id, quo quid humidum, calidum, frigidum eſt. Multæ in Peripateticorum Scholis ſunt diſputationes de qualitatibus illis. Diſquiritur ſcil. an ſubſtantiæ ſola ratione diſtinguantur, an qualitates primæ ſint, an ſecundæ? an qualitas qualitatem producere poſſit; quæ omnia cum dicuntur, nuda aliqua vocabula & notiones audimus, nihil rei. D. Thomas qualitatem melius tamen diſinivit per *modum ſeu determinationem ſubſtantiæ*, quod propius ad recentiorum doctrinam accedit. Ii enim ſatis demonſtrarunt, qualitates illas omnes eſſe relativas & reſpectivas, & referre ſe, vel ad alia corpora, vel ad noſtros ſenſus, quod innumerabilibus exemplis illa illuſtravit Rob. Boylius *in lib. de orig. form. & qualitatum*, ut cornea illi fibra ſit, qui diſſentire ab eo velit. Nugatoria itaque omnia illa ſunt, omnes illæ diſputiunculæ Peripateticorum; an educantur è ſubjecto qualitates? an ex uno in aliud migrent, an qualitates intendi poſſint & remitti? Hinc, cum de cauſis alicujus proprii vel inſoliti affectus quæritur, ſpecifica vel occulta qualitas ſolet prætexi, quarum prima nihilo ſumus doctiores, altera nihil dicitur. Ideo enim quærebatur, quod occulta qualitas inter cauſas allegari poteſt, ut *ſequenti Cap.* videbimus.

3 Natura itaque Qualitatum in eo conſiſtit, quod ex diverſo materiæ, ejus particularum, motu, quiete, quantitate, ſitu, ſitu, figura formentur: nihil enim tam abſtruſum eſt, quod eorum ope non eruatur. Clavis ſeram penetrat & aperit ob figuram illam, ſine aliqua peculiari forma. Ita particulæ penetrant interdum ſola figura ſua, atque hac ratione agunt, quod nos adſcribimus certæ formæ. Mercurii ſublimati particulæ interimunt hominem, non ob qualitatem aliquam venenatam, ut quidam autumant, ſed quod particulæ ejus ſumme acutæ compungant teneriimas viſcerum partes, unde ex infinitis vulnuſculis tandem inflammationes ſequuntur, & ipſa mors; crudus vero Mercurius nihil horum efficit, cum alia ſit partium figuratio, nec aciem ſalinam habet. Videmus, quam ſolo motu ſæpe mutentur res, ſola applicatione diverſorum corporum. Aqua marina ſola partium agitatione colorem mutat. Videmus liquores limpidiſſimos, una miſtos, in momento alios colores acquirere, vel nigreſcere, vel rubeſcere, vel inter ſe exæſtuare. Sic cyathus, aqua tepida ſi impleatur, & foliorum ſenæ manipulus immergatur, mox, mixtione peracta, aliquot olei tartari guttulæ infundantur, tota illico aqua rubeſcet, cum nullus inſit aquæ, foliis, aut oleo rubor. Pomum, qua parte percuſſum eſt, ſapore & colore immutatur. Fructus halicacabi digitis tactus amareſcit, antea dulcis, ubi certe nemo ſomniare poterit de nova qualitate, vel immiſſa, vel emiſſa. Fuit non ita pridem inter Anglos, qui duo ſicca ea proportione miſcere novit, ut, qua velit hora, in incendium apertum erumpant & flammam concipiant, quod factum ſola particularum miſtione fuit. (*) Hæc & ſimila exempla magno numero apud Boylium, in eo, quem laudavimus, libro, legi poſſunt, &, qui ejus Diſſertationes in Compendium traxit, J. Bapt. du Hamel *in libro de corporum affectionibus*, *c.* 1. & 2.

(*) Hanc artem etiam calluit Morhofius, ſibi tamen ſub fide ſilentii concreditam. Qui

Qui Regi Angliæ eam aperuit, præmium magnum reportavit, &, ut nunquam divulgaret, sub pœna Capitali ei injunctum est.

Descendendum jam nobis esset ad qualitatum illas species, quas vulgo faciunt Peripatetici, & alii Philosophi. Quoniam vero inter illas quædam solent ad elementa referri, quæ *prima* ob eam causam dicuntur & *Elementares*, aliquæ secundum sensus distinguuntur, unde qualitates etiam *sensiles* dicuntur, reservabimus earum uberiorem tractationem istis capitibus. Hic tantum eas recensebimus qualitates, quas ex materia dependere præcipue volunt, & ad sensum tactus alias referre. Inter eas est *gravitas* & *levitas*, de quibus agemus *cap. de aëre, & terra*; *calor & frigus*, de quibus agemus, quando ad *caput de igne* perveniemus. 4

Superest primo *Raritas*, quæ est qualitas tactilis, per quam inter alicujus corporis particulas multum materiæ heterogeneæ intercedit, sive illa sit aqua, aër, sive materia subtilis. Talia corpora sunt spongia, vapores, tophus, &c. Hic simplex est istius qualitatis conceptus & rei conformis. Contra *Densitas* est, qua corporis particulæ ita sunt sibi junctæ, ut parum materiæ heterogeneæ iis intercedat, ut aurum, Mercurius, marmor. Hinc est, quod valvæ arida tempestate facile claudantur, ægre, humida & pluviosa, quod clavis ferrea candefecta foramen suum non subeat, quod frigida subit; quod multum materiæ heterogeneæ intercedat. Ita quoque in Thermometris aër condensatur & rarescit, materia subtili subeunte per poros vitri. Digbæus subtilius philosophatur in hac affectione corporum, quam necesse est, quæ ipsi tanti fuit, ut totam doctrinam Physicam illi superstrueret. Sed de ejus sententia in superioribus diximus. 5

Inter has qualitates porro est *Humiditas*, per quam corporis alicujus particulæ facile alterius corporis superficiei manifeste adhærescunt, & in poros ejus leniter penetrant, ut aqua, vinum & oleum. Cui contraria *Siccitas* est, cujus particulæ non facile adhærescunt, ut sabulum, Mercurius, qui tamen ratione auri qualitatem hanc deponere videtur. Illi enim adhæret, illud penetrat. Referenda huc est *Fluiditas* & *Firmitas*, de quibus integrum librum scripsit Rob. Boylius, cui tit. *Historia fluiditatis & firmitatis.* Quo libro omnia corpora ad examen vocantur, quæ vel natura sunt fluida & firma, vel per artem fieri talia possunt. Chymici enim eas qualitates pro arbitrio suo possunt exigere & reducere. In natura maximum illud, & miraculo simile est, aquam fluidam in momento sisti posse & firmitatem acquirere, de quo pluribus dicemus, cum *de Calore & Frigore* agemus. *Mollities* cum fluore coincidit, estque qualitas, per quam particulæ alicujus corporis ita sibi adhærent, ut facile suo loco dimoveri, tactuique undiquaque cedentes in omnem dimensionem & figuram variari possint. Huic affinis est *Viscositas*, per quam mobile est corpus & molle, non vero cum fluore. *Flexilitas* est, per quam corporis alicujus particulæ, salvo inter se situ, cohæsione & vicinia, multæ simul in aliam plagam, poris variatis, converti possunt. Qualia sunt fila metallica, vimina recentia, membranæ, &c. *Rigiditas* est, per quam corporis alicujus particulæ ita sibi adhærent, ut poros suos variari, nisi 6

per partium quarundam rupturam & separationem, non admittant, ut chalybs induratissimus, testa ovorum, &c. *Lævitas* est, per quam corporis alicujus superficies ita est conformata, ut particulæ ejus æquali protuberantia, sine sensibilibus poris ac anfractibus, consistant, tactumque nihil remorentur. Talia sunt speculum, metallum politum, glacies &c. *Asperitas* est, per quam corporis alicujus superficies ita est comparata, ut particulæ ejus inæquali protuberantia emineant, porosque & anfractus, quibus tactum sensibiliter remoratur, admittat, ut sunt cortices arborum &c. Notandum tamen est, illas qualitates omnes secundum sensus nostros se ita habere: nam si microscopium quis inspiciat, illa, quæ lævissima oculis videntur, tamen per specilla scabra apparent & inæqualis superficiei. Ratio est, in iis, quæ poliuntur, polituram illam fieri per pulveres durissimos, quorum grana ita duci nequeunt, quin sulcos quosdam post se relinquant. Videri id ex puncto acus potest, quam depinxit nobis, secundum apparentiam in *suo Microscopio* Rob. Hookius. Et hæc asperitas superficiei, quanquam sensibus nostris non appareat, negari tamen non debet. Non enim sensus nostri sufficiunt ad corporum affectiones detegendas, & in iis sæpe hallucinantur. Polita corpora fortius, quam aspera, agere & resistere putat Ant. le Grand *in historia naturali*, exemplo cultrorum & ensium, qui, ærugine obducti, minus scindunt aut penetrant, quam dum politi nitent, quod ratione aciei verum non est. Nam hæc, utut tenuissima & rectissima ad visum, habet tamen quandam scabritiem ac superficiem serratam, cujus beneficio sectio perficitur.

Harum Qualitatum & similium cognitio, multum prodest ad phænomenorum naturalium rationes inveniendas. De quibus in progressu pluribus agendi locus erit. Missis itaque Qualitatibus manifestis, ad occultas progredimur.

CAP. VIII.
DE QUALITATIBUS OCCULTIS.

§. 1. *Doctrina de Qualitatibus occultis è Physicis est eliminanda, etsi certissimum sit, plurimas dari qualitates Physicas, omnibus Naturæ scrutatoribus occultas & impervestigabiles.* 2. *Alb. Kyperi ineptæ illarum divisiones exploduntur. Omnes ad sensus referri nequeunt. Judicium de exemplis illarum generale.* 3. *De Sympathiis & Antipathiis, & Curationibus, quæ his innituntur, Morborum Medicis,* Theatro *item Scriptorum hujus Argumenti* Sympathetico, *ac* Medicina Magica *Sam. Boultoni, censura.* 4. *De Transplantationibus Morborum, ungvento Armario, pulvere Sympathetico. Ken. Digbæi, & Franc. Joh. Burrhi artificio humorum oculis restituendorum.* 5. *De Transfusione sanguinis, & J. Bapt. Dionysii infaustis circa hanc conatibus.* 6. *De Curationibus per tactum Regum Galliæ & Angliæ, Ensalmadorum Hispaniæ, Prolis septimæ Masculæ, Americanorum, Valentini Greatreak Hyberni, &c. it. de Flagellatione, actus Venerei Incentivo.* 7. *De Induratione & Invulnerabilitate*

tate corporum, magica potius, quam naturali, à Joh. Ern. Burggravio inepte defensa, à Gabr. Naudaeo autem perperam negata, nec non de Imaginibus Talismanicis, illarumque Hyperaspiste, Jac. Gaffarello, & gladiis, (qualem Gust. Adolph. R. Suec. habuisse fingitur) sub certa constellatione confectis. 8. *De Fascino, quod argumentum J. C. Frommannus illustravit.* 9. *De Virgula divina, Metallorum Indice.* 10. *De Antipathiis generalia quaedam, & specialia de Casei Aversatione, Cadaverumque cruentatione.* 11. *Veræ Qualitates occultæ sunt, quæ humano ingenio sunt impervestigabiles.*

1 VEnimus ad QUALITATES OCCULTAS, vexatissimum Physicorum argumentum, de quibus multa dici possunt: Eæ vero per se è Physicis eliminandæ sunt: quid enim rei cum qualitatibus occultis est scientiæ, quæ docet rem per causas cognoscere. Aut itaque non est scientia Physica, aut non docet rem per causas cognoscere, si qualitatibus occultis locus est. Physices scil. negotium est, ut demonstret, inesse affectiones rebus, idque per causas debet facere. Jam autem qualitates occultæ sunt non-Entia, nihil enim illo termino dicitur; quare ridiculi profecto sunt, qui causam alicujus affectionis rogati, qualitate occulta nos absolvunt, quod idem est, ac si dicant, ignorare se ejus rei causam. Terminus ille itaque est, cum multis aliis ejusdem farinæ, Magnetismis, Antipathiis, Sympathiis, &c. modestum ignorantiæ obvelamentum. Quod cum dico, saltem eos reprehendo, qui pro causis hos terminos allegant, illos vero plane non reprehendo, qui inesse ajunt corporibus qualitates, quas perfecte cognoscere non possumus, atque ideo revera occultas, quas negare velle summæ esset impudentiæ & arrogantiæ. Et ego quidem hunc magistrum viderim, qui omnium causas manifestas dare se posse confidat. Fortassis nobis sunt plures qualitates occultæ, quam credant aliqui Lyncei naturæ Speculatores, qui in extremo tandem deficiunt, & universali aliqua causa ignorantiam suam salvant. Cartesiani in materia subtili vexatissimarum quæstionum effugium inveniunt, aliqui in Archæo quodam universali aut spiritu mundi, aliqui ad Deum ipsum recurrunt, quem vel formam rerum informantem faciunt, vel aliquas primas indidisse materiæ creatæ proprietates, existimant, quæ adhuc dum durant. Ita profecto est, ut omnes ferme qualitates ultimo in occultas nobis desinant: nam etiamsi ab Elementorum qualitatibus (si tot essent, quot vulgo volunt) manifestæ deduci possent, res tamen æque dubia esset, unde Elementa istas suas qualitates possiderent. Qualitates, quæ ex diverso materiæ ejusque particularum motu oriuntur, & manifestæ nobis dicuntur, si attentius speculatus fueris, aliqua sui parte erunt occultæ; quædam enim ex illis, vel ad certam motus speciem, nobis cognitam, deduci non possunt, vel occultum est, quid particulas moveat, cur aliæ aliæque species alium atque alium particularum motum ament, ac aliter aliterque determinentur. Ideoque in plurimis ad ordinationem Dei in primæva creatione recurrendum est, quod, ejus sc. directione, species variæ hoc vel illo modo formentur. Præterea multæ quoque qua-

qualitates sunt in natura, quæ sensus nostri mensuram excedunt, ob objecti vastitatem vel infinitatem. Verosimile enim est, multas corporum, à nobis remotorum, esse operationes, quarum effectum interdum percipimus, causas vero indagare non possumus. Possunt quoque in massis corporum, quatenus scil. massæ sunt, esse peculiaria quædam, quæ intelligere nos non possumus, qualis in mari est fluxus & refluxus, & multa alia, quæ jure possunt inter qualitates occultas referri. Quantum itaque est, quod scimus de rebus, in superficie & cortice rerum hæremus, & ne quidem hunc totum pernoscimus.

2 Producamus tamen hic aliquas qualitatum occultarum, quæ vulgo eo nomine salutantur, & monstremus, eas vel non esse occultas, ac ad manifestas posse reduci, vel esse superstitiosas & falsas, vel esse occultas. Quomodo subdividi qualitates occultæ debeant, aliqui sunt solliciti, interque eos *Alb. Kyperus.* Sed quæ possunt esse species rei, quæ per se occulta est? Ille tamen dividit à subjectis qualitatum propriis, ut alias faciat mineralium, alias plantarum, alias animalium, quæ rursus subdividuntur; sed ita pene totam Physicam ad qualitatum occultarum titulum revocabimus. Aliter dividit ex Adjunctis, unde facit alias Sympathicas, alias Antipathicas, illas ob convenientiam & similitudinem, unionem præstantes, has ob disconvenientiam & contrarietatem, à se invicem secedentes. Sed ad has classes omnes tamen referri non possunt. Aliam divisionis rationem sumit ab effectis, ubi alia occulta qualitas est attractiva ferri, alia cathartica sive purgans in medicamentis, alia deleteria in venenis, alia aliud quid præstans. Quam divisionis rationem si sequimur, quot erunt qualitates occultæ, tot erunt species qualitatum occultarum; nam in qualitatibus occultis nihil, præter effectum, videmus, & ex hoc, causa non cognita, qualitatem occultam esse judicamus. Superstitiosa hæc & inutilis diligentia est, ac parum refert, quo ordine illa proponantur. Rectius forte quis faceret, si ad sensus nostros referrentur qualitates occultæ, ad quos tamen omnes referri non possunt: quædam enim corpora mutuas inter se invicem affectiones habent, quæ ad sensus nostros non referuntur, quales sunt e. g. tractio ferri à magnete, conversio acus magneticæ ad polum. Hæc enim quanquam visu percipiamus, non tamen ad visum proprie referuntur, ceu partem aliquam suæ operationis. Præstat itaque sine discrimine illas enarrare.

Exempla Qualitatum occultarum, uti dixi, magnam partem fabulosa sunt, magnam partem fundatas etiam in natura rationes habent, quædam etiam revera titulum istum merentur. Eorum Syllogen aliquando collegit Mich. Watsonius *in Unione Sapientiæ P. II. Sect.* 3. *c.* 1. quorum vel rationes ipse dat, quanquam non semper adæquatas, vel, ut ridicula & falsa explodit. Sed minuta illa missa faciemus, ac notioribus tantum insistemus.

3 Primo loco ponemus *Sympatheticas* & *Antipatheticas* operationes. Sympathia & Antipathia Termini generales sunt, & nihil aliud, quam Termini, si iis causam aliquam sufficientem exprimere volumus. Alioquin negari non debet esse in natura rerum

rerum fundatam aliquam corporum convenientiam & disconvenientiam, secundum quam multa fieri phænomena in natura possunt, ut ita revera causa illa possit assignari, si modo constet modus ille, quo corpora illa sibi conveniant vel non conveniant. Nam quanquam Termini illi pure relativi videntur, termini tamen ejus relationis reales sunt & fundamenta. Ut itaque hac ratione aliquid realitatis agnosci debeat, cum omnes ceteræ qualitates pene in sola relatione & modo consistant. Nihil itaque diximus, nisi modum illum simul demonstramus, & digitum eo intendimus, ut percipere illum possimus. Innumera sunt, quæ ad has classes universales pertinent Sympathiarum & Antipathiarum, ut vastis etiam libris ea proponantur. Nam, sub *Theatri Sympathetici* titulo, Norimbergæ A. 1662. *in 4to* prodierunt, edentibus Endteris, omnes illi Auctores, qui de Antipathiis & Sympathiis scripserunt, uno libro collecti. Et versatur quoque eo in argumento Athan. Kircheri liber, Amst. 1667. excusus *in 12mo.* cui titulus: *Magneticum naturæ Regnum.* Sed in *Theatro* illo infinita sunt mendacia & aniles superstitiones, quam Camarinam aliquis nolim moveat. Sylvestri Rattray *Aditus ad occultas Sympathiæ & Antipathiæ causas inveniendas, per principia Philosophiæ naturalis, ex fermentorum artificiosa Anatomia hausta, patefactus,* qui in *Theatro* hoc occurrit, nil omnino habet, quod Titulo isti satisfaciat. Exhibetur illic Catalogus rerum & Actionum Syn- & Antipatheticarum, temere è secretorum Scriptoribus congestus. Nihil causæ innititur, quanquam Titulus promittat, cujus pollicitationem ex fermentorum doctrina falsam & absurdam esse, res ipsa ostendit. Nulla autem fœcundior his nugis est, quam Ars Medica. Illa enim, ut imperitis hominibus, mulierculis & olitoribus, somniis & incubationibus, primam suam originem debet, ita factum est, ut multa immigraverint in illam, quibus sola patrocinatur superstitio, cujus præsidio multa interdum feliciter effectum sortiuntur, supplente persuasione nostra, vel natura, quæ expectabantur à nugacissimis remediis. Interdum casu fit, ut in iis veri aliquid deprehendatur. Spectant ad hanc Classem curationes Sympatheticæ & Magneticæ, per transplantationes, insitiones, irrorationes, quas describit Samuel Boulton in libro Anglico, cui titulus: *Medicina Magica, sed tamen Physica,* quo in libro rationes adducere laborat, & principia, unde tales vulgo creditæ operationes oriantur. In quibus tamen principiis ponendis magna nobis dubitatio est. Nam, quæ ille pro principiis & Axiomatibus habet, illa non minus dubia sunt, ac ipsæ operationes. Multa sane possunt adversus illa adferri magni ponderis dubia. Quæ enim ille pro veris & indubitatis supponit, illa non sunt extra omnem controversiam posita, aut ita demonstrabilia, ut pro principiis haberi debeant. Quis enim demonstrabit nobis, inter sanguinem, sudorem & excrementa, corporaque, unde illa depromta sunt, esse quandam mutuam passionem & actionem. Certe ad Experimenta provocare, ex iis fidem his principiis asserere, non possumus, ob summam operationum inconstantiam & incertitudinem, cum certi interdum esse non possumus, an non casu interdum aliqua eveniant, quæ illi ex principiis his deducunt.

Transplantationes quod attinet, sunt multi, qui mirabiles earum effectus pollicentur, sed revera, quid præstitum sit à multis, non apparet. Febricularum curatio- 4

nes ajunt interdum feliciter iis factas, ſed earum facilis eſt etiam per naturam curatio, ſolamque abſtinentiam & perſuaſionem, ſi leves illæ ſint, nec inveteratæ. Ut falſo itaque transplantationi adſcribatur, quod ſua ſponte evenit; neque illa cauſarum hic eſt connexio. Vid. Andr. Tenzelii *Medicina Diaſtatica* & Jac. Lupii liber, cui tit. Schatzkammer der Natur; qui Autores mutuo ſe exſcribunt, & in quibus magna talium rerum farrago continetur. Pleni ſunt omnes ſecretorum & arcanorum Scriptores; ſed in iis pene, quod lineæ, tot ſunt mendacia. Ad hanc Claſſem unguentum Armarium & pulvis Sympatheticus Digbæanus, è vitriolo confectus, quoque pertinet. Id unguentum Armarium etiam veteribus in uſu fuiſſe, cognoſcas ex Barthio, *Adverſ. colum.* 1770. A plerisque habitum ſemper fuit pro re diabolica & magica, vel ſaltem impoſtoria, donec tandem Kenelmus Digbæus, in libro ſuo *de pulvere Sympathetico* naturales rationes in medium attulit, quibus qualitercunque ſalvat illas operationes, adducta magna exemplorum farragine, quorum non omnis certa fides eſt. Extiterunt & alii Autores, qui ea de re Diſſertationes ſcripſerunt. Pulveris tamen illius vires Ant. Deuſingius, Medicus Groninganus, in dubium vocavit, ſcripto ſuper hoc argumento peculiari libro. Sed infeliciter contra illum militant, & ille, & Joh. Frid. Helvetius (Homo exigui judicii, & circumforaneæ tantum doctrinæ) *in Theatridio Herculis triumphantis*, Hagæ A. 1663. *in* 8vo Belgice edito. Mihi quidem ſi ſententia promenda eſſet, dubia admodum res tota videtur. Quod Digbæum enim attinet, ſcio, admodum credulum fuiſſe illum, nec experimentorum fides mihi adeo certa eſt, ut qui noverim, aliquos nullo cum fructu eo uſos. Quod ſi ſucceſſus aliquis interdum apparuit, potuiſſet naturæ id beneficio fieri, quæ ſua ſponte ad vulnerum conſolidationem properat, ut in animalibus fieri videmus, modo ab injuria externi aëris cuſtodiantur, quod & hic faciendum eſt. In brutis certe videmus, parum turbare externi aëris injurias vulnerum, etiam gravium interdum, curationem. Idem certe hic fieri mihi videtur, quod in reſtitutione oculorum, quorum humores digitis expreſſi erant. Eos ſe reſtituiſſe per ſingularem aquam Chelidoniæ, gloriabatur Franciſcus Joſephus Burrhus, cujus extat ſuper hoc argumento *Epiſtola*, quod alii poſtmodum ſimplici aqua fecere, reſtituente natura eos humores, non arte.

5 Neſcio, an huc referam eam, quæ fit per *transfuſionem ſanguinis*, curationem; (g) ea enim per priores operationes extendere ſe poteſt. Alius enim ſanguis iterum ſuccedit, qui ſanguis, ſi purior eſt, neceſſario immutationem aliquam facit in corpore. Non pauca ejus rei ſpecimina cepit Joh. Bapt. Dionysius, Medicus Regius Gallus,

(g) De Transfuſoria Medicina diu noſtra ætate eſſe diſceptatum, & ſcripta in utramque partem prodiiſſe plurima, nemo ignorat. Quæ cum omnia recenſeri Inſtituti ratio haud permittat, ſolam jam commendamus, quæ ceterorum nucleum, in folia pauciſſima contractum, exhibet, Joh. Chriſtoph Sturmii, Philoſophi Acad. Altorfinæ eximii, *Diſſertationem de Transfuſi Sanguinis Hiſtoria, Methodo ac Artificio, Effectis item & Phænomenis*, Academicam, Altorfii an. 1676. *in* 4. excuſam. Cujus judicium de illa cum Morhofiano pene congruit.

Gallus, quæ extant *In Actis Philosophicis Anglicis*, sed, postquam tristior eventus bonam spem destituit, communi quasi suffragio recessum ab isto arcano est, & bono Dionysio ab aliis Medicis lis mota de homicidio, à quo tamen is absolvere se omnibus argumentis laborat. Ceterum res illa vetustior est, quam vulgo creditur, nam, sub initium hujus seculi, anno 1618. jam tum Andr. Libavius ejus mentionem fecit, &, si recte memini, apud Marsilium Ficinum, *in libro de vita cœlitus comparanda*, aliqua legi ejus generis. Sed deserenda tamen non esset res meo judicio, nec spernenda, & in maleficis, aut morti damnatis, capienda specimina; non enim destituitur verisimilitudine, sed, in experimentorum defectu, quilibet in se periculum fieri grave existimat. Sine fermentatione mistio illa sanguinis diversi non erit; ubi enim diversi generis humores conveniunt, sanguis corruptus miscetur cum sano, aut cum residuis illis humoribus parata erit fermentatio, ut solent alias diversi humores facile in fermentationem abire, & per eam tandem uniri. Id forte etiam fieri posset in hac mixtura. Verendum tamen esset, ne nimia illa fermentatione tota vita simul expellatur.

Referri etiam huc debet ea, quæ fit per *tactum manuum*, Curatio, qualis, à 6
Regibus Angliæ & Galliæ facta, certas morborum species curare perhibetur. In causis ejus inquirendum merito est, num vere id fiat, an vero Sophisma aliquod politicum intercedat; solet enim Aulicorum fucus in Axiomate Regio exaggerando non esse infrequens. Quod à Vespasiano factum est, Grotius *lib. de Verit. Relig.* speciali gratiæ divinæ adscribere non dubitat. Adrianum simulato egisse, ipse Spartianus fatetur. De Regibus Galliæ & Angliæ prolixe egi in Disputatione mea, cui titulus: *Princeps Medicus*. (h) In Gallis (quorum curationis historiam Andr. Laurentius peculiari *de Strumis* Libello describit) certe rem non esse absque fuco, facile ostendunt fabulæ illæ de Ampulla cœlitus missa, cujus efficaciæ illam potentiam adscribunt in Regibus. Pro Angliæ Regina, Elisabetha, Guilielmus Tooker singularem librum scripsit, quo idem charisma ipsi adscribere, & conquisitis undecunque argumentis

(h) Sententiam Morhofii, *in Principe Medico*, Rostochii an. 1665. edito, & in *Volumine Dissert.* Hamburgi an. 1699. recuso, miraculosas esse Regum Angliæ & Galliæ curationes arbitrati, refutandam sibi sumpsit D. Joh. Joach. Zentgrafius, Prof. Acad. Argent. Theologus, *in Biga Dissertat. de Tactu Strumosorum Regis Franciæ*, Witteb. A. 1669. habitarum, *Disp. II.* §. 2. *& seqq* Ipsum etiam Autorem eandem mutasse, ex *h. l.* facile perspicies. Narrationem de Valentino Greatreate, aliisque Medicis seculi elapsi θαυματέργοις, prolixiorem & accuratiorem, judicio de iisdem cordato illustratam, Joh. Nicol. Pechlini, Consiliarii & Archiatri Holsatici, nobis amicissimi, *Observationum Physico-Medicarum Liber III* *n.* 31, *&* 32. p. 476-493. exhibet. Commendatur inter istos, nomine licet suppresso, & Joh. Thamsenius, Ripensis Cimber, Mercator in vicinia nostra Husensis, ac dein Fridrichstadiensis, qui Miraculis hujusmodi Medicis quamplurimis, circa an 1681. inclaruit. Vir pius & honestus, cujus Historiam, Libello peculiari Vernaculo, Lipsiæ an. 1691 *in* 12. impresso, traditam, fusius quoque repetiit Gottfr. Arnoldus, *in Opere Historia Ecclesiastica & Hæreseologica* Germanico, *T. III. c.* 24. *p.* 242. 243. *& T. IV. Sect. III. n.* 18. *p.* 775-776. nec non in *Vitis Fidelium* Vernaculis, Halæ an. 1701. editis, *p.* 1091-1103.

asserere laborat, exagitatus eam ob causam à Delrio, *lib. 1. c. 3. quæst. 4. Disqq. Mag.* & Balzacio, *in Principe suo*, §. 63. Sunt hodie in Hispania *Ensalmadori*, vel *Salvadori*, vel *Salutatores*, qui vi orationum, saliva, halitu, tactu, suctione, morbis medentur, de quibus peculiari libro *de Ensalmis* egit Emanuel de Valle de Moura, Hispanice scripto, & conferri quoque possunt Mart. Delrius *L. 1. Disquis. Mag. c. 3. qv. 4.* Theoph. Raynaudus *de Stigmatibus sacr. & prof. Sect. II. c. 4. p. 317.* & Pet. Pomponatius *in Lib. de Incantat. c. 4.* Idem ajunt de prole septima mascula, citra interruptionem nata, strumas curandi facultate sc. eam præditam, cujus rei veritatem testatur Vir alias minime vanus, Thomas Willisius, *in Anatome cerebri c. 20. p. 159.* sed omnem rem ad persuasionem refert. Apud Americanos talem per suctionem & tactum curandi modum frequentem esse, testatur Barlæus *in Descriptione rerum sub Mauritio gestarum in Brasilia p. 204.* Fuit non ita pridem apud Anglos Nobilis quidam Hybernus, Valentinus Greatreak, qui multas curationes instituit morborum gravissimorum solo tactu & compressione, quarum historia peculiari libello edita est Londini anno 1666. in 4to, ac inscripta Rob. Boylio, qui aliquod tamen eis pretium statuit. Addita sunt præterea multa testimonia, tam ægrotorum, quam Virorum Illustrium. Sed is Londino excedere jussus est autoritate Regia, forte, quod invidiosa illa Regi curatio esset, qui ipse tactû curat. Memorat etiam notabiles quasdam observationes, de morbis tactu & frictione curatis, Henricus Oldenburgius *in Actis Societatis Philosophiæ p. 206. & seqq.* ex communicatione Boylii, quem vide *in lib. de Utilitate Experimentalis Philosophiæ, Sect. 2. c. 15.* ubi rationes ejus rei fuse proponit. Omnes scil. motus animales, vectionem, lationem, succussionem deducit. Refertur & ibi de quodam fabro ferrario, qui manu sua ventrem mulcens vomitionem parare poterat, si nates mulceret, laxiorem alvum, si pedes, levamen à podagra. Henr. Morus, in *Discursu Anglico de Enthusiasmo*, Enthusiastas naturaliter tactu curare posse credit, suasque rationes *p. 42.* recitat. Forte & huc referri possit, quod aliqui actum venereum exercere non possint, nisi probe fustigati, cui tamen rei rationes Physicæ subsunt, quas legere possumus in singulari Joh. Henr. Meibomii de hoc argumento *Epistola*, cui additæ sunt Henr. Meibomii filii *Observationes quædam*, uti & Thomæ Bartholini, in Editione tertia Hafniensi A. 1670. *in 8vo.*

7 Ad occultas qualitates aliqui etiam referunt, quod corpora animalium vel herbis, vel rebus arte factis, aut imaginibus Astrologicis, muniri possint contra vim externam, gladiorum sectiones, aut globulorum ictus, de qua re multæ circumferuntur historiæ, quas aliqui pro veris habent, aliqui in dubium vocant. Possibilitatem ejus rei voluit ostendere Joh. Ern. Burggravius in suo *Achille Panoplo redivivo, sive Panoplia Physico-Vulcania, qua in prælio Philoplos in hostem educitur sacer & inviolabilis.* Raritas argumenti facile invitet Lectorem, qui tamen admissus mire se ludi videbit ineptis & alienis digressionibus, paralogismis perpetuis, quique nihil minus, quam id, probant, cujus gratia liber ille scriptus erat. Mea quidem sententia operæ pretium non tulit Gabriel Naudæus, qui *in libro suo de studio militari, lib. 1. sect. 32.*

cum

eum (non à Burggravio, sed ab alio, huic gratificaturo, uti ostendit, scriptum) refutat; habet tamen multum doctrinæ ista Dissertatio, quæ ab ovo repetit originem hujus opinionis, qua possibile habetur, invulnerabiles aliquos fieri posse. In eo autem displicet, quod rem totam neget, quam factam tamen fuisse verisimile est, nisi velimus omnium historiarum fidem in dubium vocare. Et ego quidem, non nisi ope Dæmonum, hoc factum fuisse, crediderim, in quam sententiam difficulter descendit Naudæus, non magnus rerum, quas omnes pro vanis & fictis habet, Dæmoniacarum æstimator. Prolixe illic de sigillis, characteribus, & Talismanicis imaginibus, agit, quibus obtinere aliqui voluere hanc corporum suorum soliditatem. De Talismanicis imaginibus multa alias fabulantur nonnulli, tanquam iis magna effici possint miracula, semperque illæ fuere inter superstitionum supellectilem ab Orientalibus ad nos propagatæ. Tota earum ratio & operatio ex influxu stellarum deducitur, aut spiritus cujusdem mundani informatione. Integri sunt super hoc argumento Libri conscripti; præ ceteris vero legi hic potest Jac. Gaffarelli liber Gall. cui tit. *Curiositates Inaudita*, A. 1650. in 8. editus, qui omnia corrasit, indigna relatu, quæ ad patrocinium illis præstandum pertinent. Nuper ille in linguam Latinam conversus est, & notis variis, etiam Elenchticis, auctus à Greg. Michaëlis. Sed & jam ante in Gallia à nonnemine, teste Sorello *in Bibliotheca Gallica*, erat refutatus. Extat etiam Jul. Reichelti *de Amuletis* liber. Fabulantur quoque de gladiis, sub certis constellationibus fabricatis, quibus miracula præstari aliqui posse credunt. In vita Joh. Bapt. Morini Astrologi, quæ *Astrologia* ejus *Gallica* præfixa est, refertur, talem habuisse gladium Gustavum Adolphum, Regem Sveciæ, quem Morinus ab aliquo sibi venditum emerit; quæ ego tamen mendacia esse existimo. Ceterum, quod solidationem corporum attinet, illa quibusdam naturalibus etiam mediis fieri posse creditur, quorum ego simplicitatem satis mirari non possum, qui in corporis cujusdam naturalis potestate credunt esse positum, ut textura cutis & carnis nostræ immutetur, quæ immutatio si fieret, corneam totam & callosam cutem iis esse oporteret, qui hoc præsidio utuntur, quod tamen factum fuisse non audivimus, neque posset ista immutatio tam subito, & tam brevi tempore fieri, ac postea cutis redire in priorem statum. Absurdi itaque omnino sunt, qui id fieri putant posse, vel Ægagropila, vel aliis quibusdam herbis, quarum omnium diligentissimam mentionem facit Frommannus, *in libro de fascinatione*. Legi quoque potest Georg. Hier. Welschii *liber de Ægagropila*, qui fortassis ea de re plenius tractat, nam mihi tantum aliqua pars istius libri lecta est. Sigillis & imaginibus per se nihil efficitur, nisi majore aliqua potentia armatis. Valde itaque vereor, ne Dæmon aliquis sub istis larvis lateat. Si principia Campanellæ, aut Joh. Marci Marci sequeremur, facile talia salvari possent, vel per sensum illum Universalem Campanellæ, vel per Ideas Marcianas; ego tamen ab illis opinionibus manum potius amoverim, veritus *ignes suppositos cineri doloso*. Nostri instituti non est, pluribus de iis hic agere, alioqui integri voluminis res esset. Vid. Chiffletii *Commentarius in Macarii Abraxas*, ubi multa de iis sigillis, aliisque magicis ineptiis.

ineptiis. Pleni sunt talium etiam nugarum libri Henr. Corn. Agrippæ *de occulta Philosophia*, Costaben Arabis, *Tr. de Ligaturis Physicis*, ab *Arn. Villanovano Lat. versus*, Bernh. Penoti *Denarius Medicus*, & Constant. Albini, Villanovensis, *Magia Astrologica, seu Clavis Sympathiæ VII. Metallorum, & VII. Selectorum Lapidum, ad Planetas*, Parisiis A. 1611. edita, qua ratio conficiendi sigilla, ad varios effectus obtinendos, una cum precibus, characteribus, similibusque ineptiis, recensetur. Impugnavit istam characterum efficaciam Ol. Borrichius in Diss. peculiari *de Cabala Characterali*, Hafn. A. 1649. *in* 12. excusa.

8 Doctrina *de Fascino* ad hanc quoque classem pertinet, de qua perculiaribus libris agunt Leonh. Vairius & Gutierrus, ac novissime post illos, J. Christ. Frommannus, Med. D. & Prof. Coburg. vastissimo libro, Norib. A. 1675. *in 4to* edito, quem omnium superstitionum anilium Pandectas dixeris; non facile enim quicquam prætermisit. Et ille quidem fascinum, secundum omnes sensus, pertractavit. Hic aliqua vere naturalia subesse existimem, uti oculorum fascino, multa tamen in illis superstitiosa, multa Dæmoniaca sunt. Non audiendi certe, qui ad Operationes naturales omnia ista referunt, cum Morini, Astrologi Galli, Filius, qui totum Orientem peragravit, ut omne genus artium Magicarum addisceret, hasque naturales esse, Libris editis se demonstraturum promittit.

9 De *virgula divina* etiam hic agendi locus est, de qua multa dubia sunt, an naturalis illa sit operatio, an Dæmoniaca. Mihi quidem, ut verum fatear, non liquet. Nam cum de rei ipsius veritate nondum sim certus, frustra in causas inquiritur. Est vero virgula illa bifurcata, unius anni proles; hanc exscindunt aliqui, non sine magicis incantationibus & ceremoniis, ex Corylo aliqui, aliqui ex aliis arboribus, illas decerpunt, aliqui indistincte è quibusvis arboribus. Georg. Agricola, diligentissimus rerum metallicarum Scriptor, rem non sine concursu Dæmonis peragi putat. Solent quoque diem solstitialem sectioni huic deligere, quod equidem superstitiosum non est; nam & in aliis, vel herbis, vel arboribus, tale tempus cum fructu observatur. Consistit enim tum in vigore suo rerum natura, calore solis & rectis ejus radiis excitata. Figuram ejus exhibet Pet. Molinæus, *Physicorum lib. 5. c. 7.* ubi modum quoque describit, quomodo teneri debeat, & admoveri locis illis, quibus suspicio est, latere venas metallicas. Quod si arbores tales, è quibus exscindi debet surculus iste bifurcatus, excreverint in fundo metallico, rei aliqua verisimilitudo esset, verti posse ad vapores virgam. Sed ad metalla, extra suas venas constituta, verti virgulam, res mira sane, si vera est. Miror, non plus experientiæ hic dari, & adeo latere istius rei fidem. Extant *Disputatiunculæ* aliquæ Joh. Sperlingii & Theod. Kirchmaieri *de hac virgula*, quæ tamen nihil novi nos docent, & pactum cum Dæmone implicitum subesse, cum Georg. Agricola, agnoscunt.

10 *Antipathiarum* etiam multa sunt exempla, quorum aliqua fabulosa sunt, aliqua naturalibus causis expediri possunt, aliqua inter veras occultas qualitates referenda. Fabulosa sunt, quæ de pelle lupi & ovis referunt, fabulosa quoque multa alia. Medici inter-

interdum multa talia obſervant in ægrotis, aut in iis ſubjectis, quibus Medicinam adhibent. Mirabilia enim earum Antipathiarum exempla paſſim invenimus. Sunt, qui ad campanæ ſonitum deliquium patiuntur, ad gladium evaginatum animo concidunt. Fuit apud Anglos fœmina, quæ, tonitru audito, vomebat, & alvo laxabatur, quod fieri forte ob conſternationem potuit, & accidere talia potuere, ſi mater, in utero geſtans, iſtis quondam rebus perterrefacta, earum ideas fœtui impreſſit; unde plurimas antipathiarum ſpecies ortas ego crediderim. De averſatione caſei in quibusdam mira quoque eſt ratio, conatus tamen ad cauſas naturales eſt reducere Mart. Schookius, ſingulari libello *de averſatione caſei*, Groningæ A. 1668. *in 12mo* edito. Solet quoque hæmorrhagia cadaverum inter ſingularia Antipathiæ ſpecimina referri, quæ opinio adeo firmas radices egit, ut inter ſigna judicialia quoque nonnullis admiſſa fuerit, & quædam judicii divini ſpecies habita, quibus ego temere non acceſſerim; facilis eſt enim cadaverum, violenta morte percuſſorum, cruentatio ſpontanea. Recens enim ſanguis eſt, & nullo morbo correptus. Tuetur tamen hanc ſententiam Joh. Marci Marci *in Philoſophia vet. Reſtituta*, *toto cap. de hæmorrhagia cadaverum.* Olim in judiciis majorum noſtrorum magni æſtimata fuit illa probatio, ut patet ex iis, quæ ſuperſunt nobis, legibus vetuſtis.

Ad occultas Qualitates, quæ vere tales ſunt, referri debent omnes illæ, quæ II proveniunt ex objecto, quod ſenſibus capi non poteſt, vel ob vaſtitatem ſuam, vel ob remotionem nimiam. Non enim eſt credibile, cum videamus, minutis etiam corporibus, imo corporum partibus, ineſſe affectiones, non ineſſe illas totis maſſis & globis, e. g. toti maſſæ aqueæ, toti maſſæ aëreæ, globis hujus univerſi, quorum corporum omnium operationes deprehendi à nobis non poſſunt, quibus fortaſſe multa adſcribi debent, quæ fieri in natura videmus, nec tamen ad certas cauſas reduci poſſunt. Poſſunt quoque in magno hoc aëris Oceano diſſeminatæ eſſe multæ corporum particulæ, quæ, hoc vel illo motu accedente, varias mutationes faciant, vel in aliis corporibus, vel in noſtris quoque, quorum cauſæ deprehendi non poſſunt. Unde ego exiſtimo, accidere ſæpe animalibus, hominibusque morbos quosdam inauditos & inſolitos, quibus curandis Medici omnia fruſtra adhibent conſilia. Quam vim vaſta illa corpora, per aërem diſperſa, vel in terrenum hunc globum totum, vel in aliquas ejus partes, aut certas quasdam ejus maſſas, terram videlicet & aquam, aërem, animalia & homines, habeant, definire non poſſumus, fallente nos experientia & obſervationibus, quas longinquitas temporum facile eludit. Nam de Aſtrologicis dogmatibus non omnia credere poſſumus, quanquam nec omnia rejicere. Fortaſſis enim aliqua per revelationem, majoribus noſtris factam, pervenere ad poſteros, aut hodie innoteſcunt, vel bonorum, vel malorum ſpirituum, proditione. Nam quæ Salmaſius, in *Diatribe* ſua *adverſus Aſtrologiam*, contra naturales etiam effectus aſtrorum affert, inepta ſunt, & nullius ponderis. De his plenius agit, & primus eſt, cui de argumento hoc dicere in mentem venit Rob. Boylius in libro *de Syſtematicis vel Cos-*

micis

micis rerum qualitatibus, & in altero, *de suspicionibus Cosmicis*, quibus plura continentur, hanc doctrinam illustrantia. (i)

CAP. IX.
DE MAGIA.

§. 1. *Magiæ Naturalis existentia ostenditur. Discrimen veræ à falsa. Illa nihil aliud est, quam Physica secretior operativa, & naturæ imitatrix. 2. Thom. Campanella & Job. Marcus Marci Magiæ Naturalis nomine, ad vetitæ patrocinium, abutuntur. Scriptorum Cabalisticorum & Chymicorum lectio dissuadetur, obscuritasque culpatur. Magiæ divisio.*

1 Vidimus priori Capite aliqua de Qualitatibus occultis, restat, ut jam aliquid etiam de MAGIA dicamus, quam dari naturalem nemo negare ausit, nisi qui in Physicis omnia ita explorata esse putat, ut nihil sit occultæ Qualitatis. Quod cum falsum esse priori capite viderimus, & plus sit qualitatum occultarum, quam forte credimus; omnino quædam Physices etiam pars erit, quæ circa illas versabitur. Verulamius, *lib. 3. de augmentis scientiarum*, quandam Physices Metaphysicam constituit, quæ occupata sit in contemplatione formarum, atque in relatione ad illas. Magiam ille esse Physices partem existimat. Metaphysicæ enim Physicæ Magiam subordinat, estque, illo definiente, *Magia scientia, quæ cognitionem formarum abditarum ad opera admiranda deducat, atque, quod dici solet, activa cum passivis compingendo, magnalia naturæ manifestat.* Est itaque Magia nihil aliud, quam Physica abscondita, quam qui agnoscunt, certe potissimam Physices partem in absconditis versari concedere debent. Talis itaque Philosophia cum detur, & paucis, quos æquus amavit Jupiter, cognita sit, iis sc. qui admirabilibus inventis humanum genus locupletarunt, non putandum est, omnes illos, qui naturalis magiæ nomen mentiuntur in libris, magna pompa conscriptis, esse ex eorum hominum familia. Multi enim Thyrsigeri sunt, pauci Bacchi. Superstitiosæ enim observationes de Sympathiis & Antipathiis rerum, atque de occultis & specificis proprietatibus, & frivola utplurimum experimenta, potius occultandi artificio ac larva, quam reipsa, admiranda, ut loquitur Verulamius, non absolvunt splendidum Magiæ nomen; ac tantum distare Verulamio videntur à vera Magiæ scientia, quam libri Rerum gestarum Arthuri ex Britannia, & hujusmodi Heroum umbratilium, à Commentariis Julii Cæsaris. Manifestum enim est, Cæsarem majora revera patrasse, quam illi de Heroibus suis

(i) Rob. Boylii Scripta *de Cosmicis rerum Qualitatibus, & Cosmicis Suspicionibus*, h. l. commendata, nec non *de Temperie Subterranearum & Submarinarum Regionum, Fundoque Maris*, Schediasmata, *Introductioni ad Historiam Qualitatum Particularium* annexa, Anglice prodierunt Oxoniæ an. 1670. *in 8vo*, Latine autem (Interprete Morhofio nostro, qui Nomen tamen suum in Versione ista, uti, in *Prolegomenis Polyhistoris* hujus, à nobis jam est monitum, profiteri noluit) Hamburgi an. 1671. *in 12mo.*

ſuis confingere auſi ſunt, ſed modis faciendi minime fabuloſis. Hujusmodi doctrinas eleganter comparat fabulæ de Ixione, eamque levem & degenerem Magiam naturalem ſimilem facit ſoporiferis quibusdam Medicamentis, quæ ſomnum conciliant, atque inter dormiendum læta & placentia ſomnia immittunt. Cum enim ſpectra quædam objiciant & larvas proprietatum ſpecificarum, velut cœlo lapſarum, his occupati homines à veris cauſis indagandis abſtinent. Eſſe quædam, ut in omnibus ſcientiis, ita & in Phyſica, recondita, colligere multis indiciis poſſumus, ac ita mihi ſemper viſum eſt: aliqua poſſe ſciri in natura, eam tamen ſcientiam non omnibus eſſe utilem; ideoque Deum, qui providentia omnes res humanas tractat, etiam in eo proſpexiſſe hominum ſaluti, quod non omnibus ingeniis velit etiam obvia occultiora quædam naturæ miracula, quibus illa abuti poſſint, ſi ſibi relinquerentur. Fabrica divina & univerſi hujus conſtructio, ut ubivis operantis Dei veſtigia perſentiſcere poſſimus. Videmus in natura multa mirabili & occulto modo fieri, omniaque illa opera generationem omnium corporum, in quibus indagandis utut vexemus cerebrum, utut ſæpe nobis blandiamur ſpecie aliqua conceptus, obſervabimus denique, nobis, quo plus progreſſi ſumus, plus reſtare vitæ. Sollicitanda tamen interim natura eſt oculis emiſſitiis, omnia venanda, omnes perquirendi ſinus, an alicubi deprehendere poſſimus naturæ proportiones in mixturis corporum, prima corporum elementa, & rationem conſtitutionis eorum. Idque non ſola inani ſpeculatione efficitur, ſed manus injicienda operi eſt, & ad naturæ methodum, quam diligentiſſime nobis obſervandam, inſtituenda imitatio. Quare recte Verulamius partem alteram operativæ Phyſicæ facit, cum alteram feciſſet Mechanicam, ſapienti ſane in eo uſus conſilio. Ubi itaque continua operatione mirabiles quosdam in natura effectus produximus, perſiſtendum iſto in cœpto eſt, ut fabricare nobis certa principia poſſimus. Neque enim principia prius nobis præſupponenda ſunt, antequam de effectis ipſis nobis conſtat. Vehementer enim falli poſſumus, &, uno poſito abſurdo, ſequentur infinita.

Thomas Campanella, ſagaciſſimi quidem ingenii Vir, ſed qui ultra ſpeculationes in natura non proceſſerat, ut occulti aliquid ſapere videretur, viam commentus eſt, qua mirabilibus & inauditis arcanis fidem faceret. Ut ergo, quicquid magicarum rerum eſt, ſalvaret, etiam earum, quæ non ſine ſpirituum & dæmonum interventu agi creduntur, *de ſenſu rerum libros tres* præmiſit quarto, qui *de Magia* inſcribitur. In quo mirabilia multa proponit, ultro jam ex iſtis, quæ poſuerat, principiis, fluentia. In quibus tamen omnibus, cum quantivis pretii eſſe quis credat, nihil ſolidi & veri ineſt. Quam multis enim mirabilibus concluſionibus principia illa occaſionem ſuppeditant; aëri ineſſe ſenſum, aërem affici rebus præſentibus futurisque, atque nobis eas communicare; aërem eſſe vehiculum ſententiarum, quæ animalibus ſunt incluſæ? Quo uno principio poſito, omnibus prædictionibus, faſcinationibus, omnibusque præſtigiis, fundamentum ſuppoſitum eſt. Imo ex hac Magia, multa fieri poſſe miracula & transmutationes corporum, exiſtimat. Sed illum tan- 2

tum in imaginariis rebus verſari, facile videas ex illo exemplorum apparatu, quæ paſſim adducit: Sunt enim omnia illa multam partem ficta & fabuloſa & ex lacunis traditionum anilium, aut ſcriptorum de ſecretis, petita. Multa poſſunt ad longe alias cauſas referri, quam ipſe retulit, quoniam effectus ipſos & rationes operandi non ſatis exploratas habuit. Joh. Marcus Marci cum eo ſane in multis conſpirat, & quicquid Campanella è ſenſu ſuo rerum educit, hic ex Ideis ſuis exſtruit. Sed rectius ſane faciemus, ſi imaginaria illa relinquamus, præoccupant enim animum præjudiciis, & rectioribus contemplationibus, ſuper ipſa operatione fundatis, eum ſubtrahunt. Eadem ex cauſa ſuaſerim, ut à Cabaliſticis Scriptoribus manum abſtineamus, de quibus magna quidem fama eſt, inprimis *de libris MSS. Esdræ*, quos Judæi adhuc poſſidere dicuntur. Utut enim forte aliquid iis ſubſit, non tamen omnes in ſenſibus occultis perveſtigandis ſunt Oedipi. Ideoque relinquenda ſunt ænigmata Scriptoribus ſuis, & non legantur, quia nolunt intelligi. Quod ſi quis exactum & multis laboribus exercitatum habeat ingenium, diſcere fortaſſis aliquid ex iſtis libris poſſet, ſed magno, ut puto, temporis diſpendio, magnaque animi afflictione. Quod idem dictum velim de Autoribus Chymicis; quanquam enim transmutatio metallorum inter ſumma Magiæ ſecreta ſit, à quibusdam indubiis poſſeſſoribus ejus arcani, multis ænigmatibus & verborum ſenſuumque ambagibus, deſcripta, oleum tamen & operam perdes, ſi vel totam ætatem huic ſtudio inſumſeris, & tamen internecinis vigiliis & laboribus tandem nihil profeceris. Ideoque intemperantiæ ſpecies quædam eſt, plus ſcire velle, quam poſſis ſcire. Nolo hic quicquam dicere de Magiæ diviſionibus in *cœleſtem*, *ceremonialem*, *naturalem*, *dæmoniacam*, & exempla, quæ à vulgaribus Phyſicis etiam referuntur, hic cumulare. Integri ſuper hoc argumento libri conſcripti ſunt. Videantur Mart. Delrii *Disquiſitiones Magicæ*, Mericus Caſaubonus *de fide rebus naturalibus & civilibus, vel habenda, vel non habenda*, Henr. Kippingius *in Inſtit. Phyſic. l. 2. c. 7.*

CAP. X.
DE PRINCIPIIS IN NATURA MECHANICIS.

§. 1. Qualitates Corporum, à Motu & Figura orientes, è Principiis Mechanicis ſunt explicandæ. 2. Factum id à Joh. Walliſio in Controverſia, cur Aqua in loco naturali non gravet? à Carteſio in Operationibus Brutorum explicandis.

1 CUm viderimus maximam partem Qualitatum in corporibus fugere ſenſum, & intellectum, ideo ſinamus eousque tectam hanc naturæ faciem, usque dum ſolertia noſtra aliquid ex ea detegamus, & contemplemur altera ex parte naturam, quam ſc. ſenſibus patet, per affectionem aliquam externam. Summa & princeps omnium affectionum eſt motus. Figura quoque operationibus in natura multis dat originem. Ideoque veriſimile eſt, ex figura & motu maximam par-

partem qualitatum manifestarum, in quantum manifestæ sunt, demonstrari posse. In quo tamen etiam magnos ingenio nostro limites positos esse videmus. Eousque enim ista nostra procedit speculatio, quousque sensum non excedunt corpora. Ideoque oculi ipsi, utut ignei, & specillis armati, in minimis corporum deprehendendis vacillant, & suspicaci ingenio supplent, in quibus minima non respondent sensui. Atque hæc principia vere sunt principia mechanica. Mechanica enim consistit in motu & figura. Ex utriusque enim combinatione diversa tot pulcherrima artis spectacula nasci videmus, ut negari non debeat, naturam simili motu procedere in corporum suorum formationibus, & in effectibus suis producendis. Nemo hoc luculentius depinxit nobis, quam Leibnitius in *Theoria* sua *Motus abstracti*, in qua mira brevitate recenset, quam varia fieri possint in natura per combinationem figuræ & motus; & Borellus, *in libro de vi percussionis*, eo processit, ut in ipsis minimis etiam particulis agnosceret diversitatem harum figurarum, ut quasdam vectis habere figuram diceret, quasdam cuneorum, & ex varia figurarum istarum mistura inexspectatos sæpe effectus subsequi. Sic quod vitrum rotundæ formæ rumpi possit tono consono, imputandum est minimis vitri particulis, quæ tenues quædam sunt armillulæ inflexiles, quæ motu totius corporis, vel potius materiæ subtilis aut æthereæ, quæ in spatiis vitri habitat, constringuntur, usque dum frangantur. Vid. pluribus Borellus *in lib. citato*. Sed subtilior est illa Philosophia, quam ut demonstratio ejus Mechanica in sensus incurrere possit. Nihilominus tamen intentata ejus consideratio facit, ut suspicionibus etiam scopum nostrum feriamus, quæ interdum multis magnisque inventis occasionem præbuerunt. Sic multi sunt in natura mirabiles effectus, de quorum causis acerrima disputatio est, distractis in varias sententias Scholasticis & Physicis naturæ Practicis, quæ tamen sæpe solo Mechanico quodam principio, aut necessitate dispositionis cujusdam, vel superficiei, vel totius corporis, feliciter expediri possunt.

Magna controversia fuit, *cur aqua non gravet illum, qui sub aquis ambulat, cum tamen magni ponderis moles illi incumbat.* Hic varia commenti sunt nonnulli, aliqui causam dedere, quod aqua in naturali suo loco non gravet. Nunc litem illam solide & eleganter decidit Joh. Wallisius in *Discursu* suo Anglico *de gravitate & gravatione*, in quo ex principiis Mechanicis demonstrat, non posse aliter rem se habere. Cartesius operationes animalium omnis generis soli dispositioni organicæ adscribit, quæ tamen omnia formis suis Peripatetici. Hinc omnia illi admirabilia brutorum opera deducunt. Vid. Anton. le Grand *in libro de cognitione Brutorum.* Et aliquam ejus rei verisimilitudinem esse ostendunt statuæ illæ à quibusdam confectæ, quæ vocem humanam imitari potuerunt, qualem Albert. Magnus confecisse dicitur. 2

CAP. XI.
DE MUNDO.

§. 1. *De Mundo in Physica speciali agendum. 2. Mundi triplex acceptio. De Materia ejus, & constituendi (Nibilo scil. vel Chao,) & constituti, sententiarum*

rum varietas. 3. Æternitas ejus à Philosophis Ethnicis, & Hæreticis quibusdam, credita. Argumenti pro istâ Aristotelici, è Motus doctrina deprompti, Refutatio. 4. Sententiæ Platonicorum, Aristotelicorum, Stoicorum & Epicureorum, de coæternitate Dei & Materiæ, Mundique ex hac ortu, recensentur & conferuntur, addito de singulis judicio. 5. Mundorum Infinitas & Pluralitas, ab Epicuro, Metrodoro, & aliis Veteribus, propugnata, ab Aristotele futilibus impugnatur Argumentis. Favent illi etiam Origenes, Cabalistæ Judæi, Nic. Cusanus, Card. & è Recentioribus, Nic. Copernicus, Gvilh. Postellus, Thom. Campanella, Gal. à Galilæis, Cartesius, aliique Philosophi, omnes Stellas fixas Soles, Planetas vero Terras, esse, persuasi. Ex professo eam defendit Jord. Brunus, vivicomburio eam ob causam affectus. Obstant illi dubia Theologica, quibus Campanella satisfacere conatur. In utramque partem complura hic ab Autore, ab illa haud admodum alieno, afferuntur. 6. Argumenta, quibus nonnulli, seposita revelatione, è rationis lumine, novitatem mundi evincere conantur, ab Historiæ Antiquioris defectu, & artium novitate, petita, uti & aliud, quo, Interitum ejusdem esse possibilem è Naturæ senio ac defectibus ostendere allaborant, justo infirmiora esse monetur. 7. Commendantur Scriptores varii de Mundi Origine & Conformatione, quos inter de Ocello Lucano, Pythagorico, fusius agitur. 8. Cartesianorum de Fabrica Mundi, ejusque ratione, sententia recensetur, addito judicio. 9. Scriptores de variis Mundi Systematis Astronomici. Ath. Kircheri Iter *per Orbes Cœlestes* Ecstaticum. *Mundi divisiones supervacaneæ.* 10. *Controversia de Aquis Supracælestibus non est fori Theologici. Proprie sic dictæ non dantur, sed intelliguntur per eas Aquæ nubium.*

1 POstquam consideravimus generalia Philosophiæ naturalis, perveniendum jam nobis est ad specialia corpora. Et, quoniam de principiis & affectionibus corporum in communi egimus, nunc inter corporum species primum ponemus MUNDUM, cujus tractationem quidam solent ad extremum reservare, cum in Physica speciali non nisi de Specialibus agi velint. Sed, cum omnes species, simul sumtæ, sint mundus, ac omnes illæ species, quatenus uno aliquo Systemate sunt concinnatæ, aliquid habeant ab ipsis singulis speciebus diversum, sc. affectiones quasdam ex ipsa Systematica coordinatione emanantes, necessarium est, seorsim de eo agi, ac parum refert, sive id primo, sive postremo loco, fiat.

2 *Mundum* cum dicimus, controversum est, quid eo Termino denotemus: nam vulgari acceptione, non est unus hujus Termini sensus. Aliqui globum hunc terraqueum intelligunt tantum, exclusis reliquis partibus; aliqui Systema totum Planetarium, estque illis mundus, qui terminatur planetis, inter quos & terra est, circumvolutus circa centrum suum, Solem. Aliqui complexum omnium corporum telluris hujus, planetarum, omniumque Stellarum fixarum, dicunt, cum mundum dicunt. Nos ultimo sensu accipiemus, & primum enarrabimus sententias veterum Philosophorum,

rum, de hujus Univerſi, quatenus in illo ordine apparet, cauſis. Et quidem etiam hic, quemadmodum in reliquis corporibus, conſiderare poſſumus materiam & formam. Quod Materiam attinet, alia erat mundi conſtituendi, ſcil. *nihil negativum*. Quamvis quidam hic chaos ſubſtituant, dicantque, mundum mediate ex nihilo conditum eſſe. Quæ ſententia, cum contradictionem invehat, dicunt tandem, modum ex nihilo per indiſpoſitionem factum. Quod *nihil*, an non ſit *aliquid*, expendendum eſt. Alia eſt materia Mundi conſtituti, quæ ſecundum Carteſium magnum illud ſpatium extenſum eſt, omnibus ſpeciebus ſubſtans. Ceterum multæ hic ſunt veterum recentiorumque controverſiæ, de iſta prima mundi materia, & vidimus jam tum in *primo cap.* varias Auctorum ſententias. Ex revelatione nobis conſtat, mundum quidem conditum eſſe, ac habere principium; ſed de materia prima nihil conſtat, ideoque vel ratione ipſa percipienda eſt, vel videndum, quid è veterum Philoſophorum ſententiis, à fide & ratione non alienum, exſculpi poſſit.

Hic vero ſe Oceanus aperit infinitarum diſputationum. Quoniam enim illi 3
ſpeculationibus ſuis relicti erant, ac nihil illis revelatum, ubi pedem figerent, non invenerunt. Id tamen ratione ſibi aſſequi viſi ſunt, quod æternum aliquod agnoſcant in mundo. Deum enim & materiam omnes æternam agnoverunt, è quacunque demum Philoſophorum familia fuerint. Ac fuere inter Chriſtianos etiam Hæretici, qui idem dixere, eo freti argumento, quod nusquam apud Moyſen dicatur, Deum creaſſe cœlum & terram ex nihilo. In eo autem fuit magna ſententiarum diverſitas, *quando* & quomodo aſpectabilis ille mundus ortus fuerit. Aristoteles totum hunc, quantus eſt, æternum facit, & ſemper cum Deo exiſtentem, unico hoc & palmario, ut ſibi videtur, innixus argumento, quod ſc. motus non poſſit eſſe, niſi æternus. *Motus*, inquit, *eſt actus mobilis, qui requirit movens & mobile exiſtens. Vel igitur motus ſemper fuit, vel incepit aliquando.* Si ſemper fuit, habet, quod vult, Ariſtoteles, ſemper enim movens & mobile ſimul natura fuerunt cum motu. Si aliquando incepit, antequam inciperet, mobile & movens, vel erant, vel non erant. Si non erant, ergo facta ſunt aliquo motu præcedente primo, & ſic dabitur motus prior primo, quod eſt abſurdum. Si erant, & tamen unum non movebatur, & alterum non movebat, vel utrumque erat proxime potens, vel non erat. Si erat, nulla videtur ratio, cur movens non moveret, & mobile non moveretur; ſi non erat, ergo redacta ſunt ad potentiam proximam aliquo motu, & ſic iterum dabitur motus prior primo. Dicendum eſt ergo ſecundum Ariſtotelem, motum eſſe æternum, ſimulque primum motorum, & mobile ipſum, i. e. cœlum. Hoc quidem Ariſtotelis argumentum ſatis ſubtile eſt, ſed tamen non conficiet eo hujus univerſi æternitatem. Facile enim reſponderi poteſt Ariſtoteli quærenti: *cum nullus exiſteret motus, unde ſit, ut extiterit aliquando, & quæ ejus cauſa eſſe potuit?* Conceſſa enim ejus hypotheſi, quod motus requirat movens & mobile, dicendum eſt, motum non ſemper fuiſſe, ſed aliquando incepiſſe; & ante primum motum fuiſſe quidem primum motorem, non autem mobile. Ad id, quod quæritur, *an utrumque, priusquam daretur motus, eſſet proxime*

potens? respondendum est: Mobile, cum nullo modo existeret, non fuisse proxime potens; Potentem vero fuisse motum, qui omnia habuit ad movendum requisita. Non sequitur tamen ex hoc, motum semper fuisse. Tale enim argumentum nihil concludit in agentibus liberis, quæ positis omnibus ad agendum requisitis, possunt non agere. Neque demonstratur hoc argumento Aristotelico unus numero motus æternus & continuus, sed probatur fuisse semper aliquem motum in infinita corporum multitudine, neque fieri potuisse, ut omnia simul quiescerent. Atque ita Aristoteles de mundi hujus constitutione judicabat.

4 Plato itidem Deum & Materiam statuebat æternam, quorum neutrum sit alterius procreatrix causa. Materiæ necessitatem maximam omnes sectæ dabant, Deo libertatem tanto minorem quisque ex iis sectis, quanto arctius cum materia connecteret aut ei immergeret. Plato credidit, mundum ex libro Dei cum materiæ congressu exititisse. Platoni itaque maxime, inter Philosophos Gentiles, liberrimum agens Deus est; cum Aristoteles & Stoici fatalem aliquam necessitatem hujus nexus inter Deum & materiam statuerent. Platonicis itaque Deus fabro similis est, à sylva sua per vasta spatia distracto; hic, quamdiu volet, quiescet, ubi cupido veniet exercendæ artis, movebit se ad sylvam, & instrumentis suis tantum ejus fabricabit, quantum aptum est recipere Ideas suas. Stoici Deum plane mundo immergebant, & faciebant eum formam mundi informantem, cum Aristoteles faceret formam assistentem. Illi autem ita immersum putant omni materiæ, ut nulla plane illi libertas competat; fati enim vinculis irretitus est, ut nassa pisces. Solus inter eos Plato rectius quid sensit, quanquam ipse & materiam æternam faceret, & pervicaciorem, quam ut in omnibus pro lubitu Deus operari potuerit, & mundum, semel conditum, nunquam interiturum statuerit. Stoici mundum quidem interiturum credebant, sed per vices tamen iterum exoriturum. Quanquam enim & Cataclysmum & Ecpyrosin statuebant, negebant tamen unquam à modo separari ejus animam, pristinum illud systema suum iterum elaboraturam. Imo Aristoteles ipse, *lib.* 1. *de cælo c.* 10 eos, qui jam ipsius tempore, per vices dissolvi mundum & redintegrari disputabant, revera mundi æternitatem adstruere judicat, ætatibus tanquam per circulum redeuntibus. Eorum sententiam Jac. Thomasius sub figura Ovi & Gallinæ, in circulo positorum, repræsentat. Epicurus plane in alia secessit, & mundum credidit ortum à se ipso, luctantibus ab æterno tamdiu Atomis, donec ad extremum illa, quantumvis temeraria, libratio, formam exprimeret mundi. Atque hæc materia mundi à Deo illi deserta habetur, quem, à materia æterno privilegio abjunctum, sua solum beatitudine frui jubet. Inter hos globos, fortuita Atomorum libratione congestos, fortunam quasi intermediam statuit Epicurus, i. e. necessitatem quandam materiæ, omnem rationem excludentem. Et hæc quidem absurdissima ex omnibus Sectis sententia est, & omnium impiissima, quæ quidem subtilitatis aliquid habere videtur, in isto Atomorum motu curiosius explicando; sed, cum in ipsis principiis impingat, non possunt hinc nisi infinita absurda sequi, quanquam is in quibusdam satis sit argutus. De variarum Sectarum,

rum, circa originem mundi, ſententiis, vid. Berirgardum *part. 3. Circ. Piſano 2. & 3.* & Jac. Thomaſium *in Exercitationibus de Stoica mundi exuſtione, Diſſ. 2. 3, 4. 14. 16. 17.* In quibus agit de Ariſtotelica, Platonica, Stoica, mundi æternitate, & de Deo Stoico, forma mundi informante. Et illæ quidem ſunt ſententiæ præcipuorum Philoſophorum de origine mundi & conſtitutione ejus prima, è quibus tantum capere poſſumus, quantum revelationi non repugnat, modo in eo nobis temperemus, ne quid ſtatuamus temere, quod ſacris literis adverſari ulla ratione poſſit. Nam de æternitate materiæ nihil nobis affirmandum eſt, de modo ipſius conditionis hujus univerſi tantum ex Platoniſmo capiemus, quantum non contrariatur ſacris literis. Liberrimam ſcil. voluntatem divinam ex eo retinere poſſumus, abjicere vero iſtam materiæ æternitatem & pervicaciam. Stoicorum Hypotheſes in eo rejiciendæ, quod Deum ita adſtringant ad materiam, ut omnia in illa agat. Epicuri ſententia de Atomis non omnino abſurda eſt, imo multum ſubtilitatis habet, ſed tamen in ea conquieſcere non poſſumus. Fortuitus ille particularum concurſus totus profanus eſt, & contra rationem introductus.

Illud Epicuri dogma, quod non unum, ſed infinitos mundos ſtatueret, preſſius 5 à nobis conſiderandum eſt, cum, ad hanc ſuam ſententiam ſtabiliendam, non vulgaribus utatur rationibus. Quando vero is plures mundos ſtatuit, non putandum eſt, eum intelligere mundos eo ſignificatu, quo ſc. illo termino denotatur complexus omnium orbium cœleſtium, ſed intelligere illum tantum ſingulares illos globos, quos mundos vocat, & infinitos ait per vaſtum hoc ſpatium ſparſos. Etiam Metrodorus olim dicebat, tam eſſe abſurdum, dari mundum unum in infinito, quam in latifundiis unicam ſpicam reperiri. Cui ſententiæ, extra Epicuri ſcholam, eo vetuſtiores fuere addicti, ut proinde exiſtimandum non ſit, primum Epicurum ejus ſententiæ autorem eſſe. Contra illos diſputat Ariſtoteles, ſed futilibus argumentis. Nam & oſtendere nititur, mundum ita eſſe unum, ut eo plures eſſe non poſſint, quam ſententiam ne Chriſtiani quidem Philoſophi approbant. Quid enim prohibeat, Deum poſſe plures mundos creare, ſi velit? Quam leve illud argumentum eſt: ſi dantur, inquit, plures mundi, terra unius feretur ad terram alterius naturaliter vel violenter. Non primum, alioquin violenter in perpetuo centro detineretur: violentus eſt enim ille terminus, unde fit motus naturalis, non ſecundum, quia ſi movetur violenter, ibi etiam quieſceret violenter, quod falſum eſſet, ſiquidem ibi eſſet in centro. Præſupponit hic Ariſtoteles unum commune toti univerſo centrum, illi vero, qui pluralitatem mundorum tuentur, tot centra agnoſcunt, quot mundos. Nec ulla ratio eſt, quare, ſi plures terræ eſſent, mutuus inter ſe collapſus fieret. Terræ enim, extra orbem ſuum poſitæ, vel ut Carteſius loquitur, vorticem, intra ſe cohibent ſui materiam, nec evagari illam patiuntur, ut nullus itaque ejus metus ſit, quod metuit Ariſtoteles, qui rationem gravitatis recte penetraſſe non videtur. Nam vel ex ejus ſola ratione perſpecta refutabitur argumentum. Non enim eſt inſita quædam qualitas & virtus gravitas, aut ad terram ſolam debet reſtringi, ita ut virtus illi inſit magnetica, quæ pura

Chi-

Chimæra est. Proprie enim nihil grave, nihil leve est in natura, sed prout, vel magis, vel minus, cedit prementi athmosphæræ, ita diversitas aliqua in pondere observatur, quod extra hunc locum aliter se haberet. Hæc Aristotelis argumenta, ut inania sunt, & nihil probant, nollem tamen contrariam sententiam meam facere, ut quæ multas involvit difficultates adversus sacræ Scripturæ authoritatem. Quod si per mundos intelligamus corpora diversa, quæ in hoc universo occurrunt, non est, quod magnopere sententiam illam reprobemus. At Aristoteles, cum mundum unum dicit, totum hunc complexum omnium stellarum & telluris intelligit, tellure pro centro universi supposita, cujus sententiæ absurditas jam satis solide demonstrata à Mathematicis est. Et forte sic unitatem mundi statuere possumus, etiam cum plures statuimus. Aristoteles eo magis pronus in suam sententiam fuit, quod putaret, astra habere quintam quandam Essentiam, subtilioremque, quam ut materia eorum terræ esse similis possit. Sed & hoc in dubium vocarunt Mathematici, & accedunt iis quoque è Physicis nonnulli, qui astra, præcipue Planetas, sole excepto, corpora esse putant, terreno corpori non adeo dissimilia. Id Galilæus dixit, quanquam timidius, & ex parte quoque Cartesius, qui tamen plus materiæ æthereæ & subtilis illic agnoscere videtur. Sed, utut sit, qui in illa sententia sunt, à pluralitate mundorum videntur non alieni; multos enim soles & terras statuunt, quod dum faciunt, plures mundos agnoscunt. Galilæus & Cartesius omnes stellas fixas habent pro solibus, qui circumpositas habeant terras suas, sive planetas, ob nimiam longinquitatem, & mutuatitium lumen, nobis non spectabiles. Quemadmodum enim Sol noster circumpositos sibi habeat Planetas, cum quibus unum Systema, vel mundum planetarium, conficit, ita verisimile illi dicunt esse, omnes Stellas fixas, ceu Soles quosdam, sua habere peculiaria Systemata, quod qui dicunt, necessario debent multos mundos agnoscere, rem sane demonstratu & creditu facilem, si cum Scriptura res transigi posset. Ea sola difficultas ergo est, *an illic homines habitent*, *an pro illis Christus satisfecerit*, si illic existant. Quibus dubiis obviam ire laborat Thomas Campanella in *Disquisitionibus Physiolog.* adeo in hanc sententiam proclivis, ut & è quibusdam Scripturæ locis stabilire tentet thesin suam & ex sanctis Patribus. Ad Theologica illa argumenta respondet, Deum cum terræ incolis fœdus pepigisse, ejusque solum memoriam voluisse extare, de ceteris nos securos esse posse. Fortassis & illic homines sanctos innocentesque, & in statu incorrupto, remansisse quis dixerit, ut satisfactione Christi non indigeant, quanquam Origenes, acris plurium mundorum propugnator, Christum per orbes successive natum passumque fuisse, dixerit. Is enim mundos innumerabiles, æternis sibi seculis succedentes, credidit, ex veteri Gentilium, vel antiquiori Philosophia illud dogma mutuatus. A quo neque Judæorum Cabalistæ abhorrent, ut judaizare hac in parte etiam videatur Gvilh. Postellus, *in lib. de nativitate Salvatoris ultima.* Superiori Seculo Jordanus Brunus, Nolanus, singulari libro illud dogma resuscitavit, plausibilibus satis argumentis in medium adductis, qui tamen scripti sui audaciam miser vivicomburio luit. In quo injuriam illi factam existimo, quia aperte

ex

ex eo quidem libro Atheismi convici non potest; idque dixit, quod ante eum Cardinalis Nicol. Cusanus docuerat, & Copernicus, ejusdem sententiæ Patronus, à quo sibi ereptam queritur suæ opinionis prærogativam. Is enim sententiam suam prior edidit, cum differret adhuc Jordanus Brunus. Argumenta ejus libri hæc sunt præcipua: cœlos non esse, sed æthereum unum spatium circa omnia astra; sicut circa tellurem & solem, duo item esse astrorum genera, soles & tellures, nullam esse Universi finitatem aut ultimam mundi superficiem, neque tellurem, neque ullum quippiam corpus esse in medio, cometas esse planetas omnino & tellures, seu mundos, esse ex perfectionis hujus mundi pluralitatem mundorum, omnes mundos esse dissolubiles, esse plura specie distincta infinita in infinito universo, in infinito spatio infinita esse finite mobilia, infinitos esse soles, seu infinitas fixas Stellas, & Tellures seu Planetas, & non esse compertum Planetarum numerum circa hunc Solem, neque spectabilem circa alios, universum esse infiguratum, mundos vero necessario figuratos & finitos, tellurem ita esse astrum maculosum, & in cœlo positum respectu lunæ, quemadmodum luna respectu telluris, tellurem totam habitabilem esse, intus & extra, & innumerabilia animantium complecti, tum nobis sensibilium, tum occultorum, genera. Hæc ille prolixe eo in libro argumentis suis deducit, de quibus liberum esto omnibus judicium. Certe multa sunt in illo homine arguta & subtilia.

De Mundi exordio aliqui etiam ex signis argumentantur, quibus tamen non 6 inest magna probandi ratio. Certe fabricatorem mundi hæc machina, summo ordine disposita, præsupponit, quo tempore autem ille ortus sit, natura ipsa nos docere non potest. Aliqui argumentantur de novitate mundi ex defectu historiæ. *Si mundus æternus est*, inquiunt, *omnique principio caruit, cur non historiæ supersunt? Cur artes omnes tam noviter sunt inventæ?* nam earum omnium inventarum tempora & Autores constant nobis ex historiis, quæ certe constare non deberent, si tam antiquus esset mundus. Quibusdam responderi potest, etiam esse aliquot gentes, Chaldæos & Chinenses, qui longiorem annorum memoriam, in fastis suis, consignatam habent, quam ex sacrarum literarum computo cogi possunt. Quod Chinenses attinet, Martinus Martinius, sagacissimus rerum Chinensium indagator, adeo se hic torquet, ut, quomodo nodum solvere hunc possit, nesciat. Ab altera parte stat summa Historicorum Chinensium & accurata fides, qua accuratiorem nulla gens historiis suis adhibuit, ab altera S. Scripturæ Auctoritas. Martinius certe rem intricatam & perplexam relinquit. Sunt porro multa obstacula, quæ Historiæ defectum efficiunt. Nam potuere diluvii eruptione, velut aquis letheis, multa mergi. Artium quoque sunt periodi per intervalla redeuntes, neque credendum est, quod nunc inventum est, olim, vel non esse inventum, vel non potuisse inveniri. Migrationes gentium, bella, pestes, incendia, multa confundunt & tollunt, ut vix aliquarum rerum memoria supersit. Non est itaque hoc satis idoneum argumentum pro novitate mundi. Id quoque non firmum argumentum est, cum, ut interitum mundi ostendant possibilem, è naturæ defectibus argumentantur, & miror, hoc argumentum Antonio Grandi placere po-

tuisse, quod singulari & erudito libro oppugnavit Joh. Jonstonius *de natura constantia*, Amstelod. A. 1634. *in* 12. excuso, ubi omnia defectuum naturalium argumenta singulatim explicat, singulaque refutat.

7 Quæ porro spectant ad doctrinam de Mundo, ejus origine, totaque coordinatione, ea prolixe explicantur à Berigardo, *part.* 2. *Circ. Pis.* 1. 2. 3. 4. ubi digressio singularis instituitur de literarum S. autoritate, circa mundi originem, quæ magno usui esse potest in hoc argumento. Quod argumentum de æternitate mundi spectat, legantur Caroli Emanuelis Vizzanii *Commentarii in Ocellum Lucanum de Universi Natura*; qui Ocellus Lucanus, Pythagoræ discipulus, ante Aristotelem, hoc ipsum scripserat, quanquam & suspicio est quorundam, hanc doctrinam fuisse ab Aristotele desumtam, & ab invido deinde subjectam, ficto nomine Ocelli Pythagorici. Fieri enim non potuisse arbitrantur, ut ille liber Aristoteli non lectus fuerit, aut inspectus, qui tamen opinionem illam de mundo æterno non sibi adscribit. Citatur tamen Ocellus à Philone *lib. de mundo non interituro.* Legi potest & Beaufortius *in libro de Cosmopœia divina*, ubi ad mentem Cartesii c. 1. Genes. explicat. In Scriptoribus Rabbinicis, Cabalisticis, & ejus farinæ hominibus, multa habentur somnia, & ineptæ de mundi hujus concinnatione & conformatione opiniones, quas hic legere aut congerere non est necessum. Videantur Auctores Cabalistici, uno volumine comprehensi, interque eos Francisci Georgii *liber de Harmonia mundi.* Vid. & Henricum Morum *in Conjecturis suis Cabalisticis.* Multa sunt quoque Fratrum Roseæ Crucis somnia, quæ libro singulari explicuit Ægidius Gutmann, cui tit. Offenbahrung Göttlicher Majestät.

8 Cartesiani, in mundi Systemate ordinando, alia quadam ratione procedunt. Illis, in prima mundi creatione, Deus dicitur universam corporis molem ex nihilo produxisse. In secunda (nam illi duas quasi creationes faciunt) communem illam & informem materiam divisit in plures velut provincias, variis eam formis & figuris ornavit, diversasque facultates ei concessit, non sine materiæ motu. Communis omnium materia, in mundi origine, vehementi motu fuit agitata, qui hodie cum materia perdurat. Partes ejus materiæ minutissimæ & magis concitatæ primum fecerunt elementum, quod, instar pulveris aut scobis tenuissimæ, ex aliarum partium abrasione, profectum est. Cum exilia ista corpora motus impressioni non obstent, neque alia aliis sint implicita, sed omnino divisa, quam citissime ea moveri necessum est. Secundum elementum prodiit ex infinitis fere & minutissimis globulis, qui minus perniciter cientur, & prima agitatione quasi tornati fuere, ac mutuo contactu spatiola quædam reliquêre non omnino vacua, sed primi Elementi velut polline completa. Tertium Elementum continet communis materiæ partes crassiores & ramosas, alias aliis implicatas, quæ concessêre in terram, Planetas, & Elementa vulgariter ita vocata, quæ ex tertio illo elemento constant. Jam illis primum elementum, in centro cujuspiam mundi, seu vorticis, inquieto motu agitatum, globulos æthereos in rectas lineas protrudit, qui, cum visus organum feriunt, luminis & caloris sen-

ſenſum procreant. Illos globulos majores eſſe ajunt, quo longius à ſole, ſeu centro mundi, diſtant. Cœleſtis materia, quæ globulis ſecundi elementi conſtat, circa centrum commune tota in orbem vertitur, &, quantum poteſt, à centro abire nititur, &, niſi proximi vortices obſiſterent, magis magisque recederet. Globuli illi cœleſtes, colliſione mutua attriti, minus, quam ante, loci occupant, cumque jam aliquantum à centro ſui vorticis receſſerint, primum elementum, ut mole minimum, ſic raptiſſime incitatum, medium locum, abætherea ſubſtantia relictum, implet, major enim eſt & uberior primi elementi copia, quam globulorum anfractibus vel interſtitiis complendis ſufficiat. Quod igitur reliquum eſt hujus tenuiſſimæ ſcobis, in medium vortices confluit, & ſolem efficit, cujus partes tenuiſſimæ & diviſæ ſeorſim inſtar flammæ moventur, atque æthercam ſubſtantiam in rectas lineas undiquaque premunt, in qua preſſione luminis natura illis conſiſtit. Iſta flamma, in medio noſtri vorticis, aut cœli, accenſa, pabulo non eget, neque enim alieno ſubjecto, ut ignis noſter, inſidet, neque in vicinum aëra diſſipatur, ſed tamen hæc materia ex aliis in alios vortices, commeat. Jam unaquæque ſtella ſibi proprium vorticem, aut cœlum vindicat, & in illius medio celerrime agitur. Unicuique vortici ſui ſunt poli aut cardines, circa quos vertitur, ſua eſt Ecliptica, ſeu maximus circulus, quem motu ſuo deſcribit. Alii vortices aliis ſunt majores, atque ita diſpoſiti, ut quam minime ſe impediant. Is itaque vortex, in quo ſumus, quique planetas complectitur, ſex aut pluribus vorticibus ita circumdatur, ut motum, ſibi impreſſum, quam poteſt maxime, tueatur. Primum elementum, per interſtitia globorum recta propulſum, &, qua celerrimus eſt motus, nempe ab Ecliptica unius vorticis, emiſſum, facile ſubibit alium vorticem per eas partes, quæ ſunt polis proximæ, ubi minor eſt reſiſtentia, hinc ad centrum illius vorticis confluit, ut vortex id, quod deperditum eſt, reſarciat. Itaque per polos hujus cœli, ex aliis vorticibus, materia primi elementi continenter elabitur, & ad polum oppoſitum properaret, niſi materia ſecundi elementi obſtaret. Secundi elementi materia in orbem quidem agitur, ſed in alios vortices non prorumpit. Hæc ſunt Carteſianorum de Syſtemate mundi cogitata, è quibus compendio quodam propoſuit eorum doctrinam J. Bapt. du Hamel *de Conſenſu V. & N. Philoſophia lib. 1. cult.* Et ſane plena quidem ſubtilitatis eſt hæc ſententia, ſed habet tamen & permulta dubia, neque ita demonſtrata eſt à Carteſio, ut res ita ſe habere poſſit, quæ tota ſuſpicionibus ingenioſis nititur. Interim ille phænomena nonnulla cœleſtia ſatis feliciter his hypotheſibus ſuis explicat.

Quod varia mundi Syſtemata attinet, notiſſimum eſt, differre in eo, tum Aſtrologos, tum Phyſicos. Et Phyſici quidem eam rem ad ſe pertinere non putant, quo ordine, quave ſerie corpora mundana ſe exhibeant. Aliter Syſtema ſuum diſponit Ptolomæus, aliter Copernicus, aliter Tycho, de quibus videantur libri Hypotheſeon Aſtronomicarum, Galilæus Galilæi *in Dialogo de mundi Syſtemate*, Dan. Lipſtorpius *in Vero Mundi Syſtemate*, Petrus Gaſſendus *in Aſtronomia ſua*, Anton. Deuſingius *in vero mundi Syſtemate*; præ omnibus v. J. Bapt. Ricciolus *in Almageſto ſuo novo*, 9

 quod

quod Opus rei Astronomicæ Pandectas dixeris. Nobis enim hic extra institutum nostrum posita est hujus rei tractatio. Qui imaginarias speculationes velit super natura & constitutione omnium orbium cœlestium, is legat Athan. Kircheri librum, cui tit. *Iter Ecstaticum*, in quo, sub ficto quodam itinere per cœli orbes, Duce Angelo Cosmiele facto, narrat, quæ sibi illic visa sint. Et hunc ego librum optimum è Kircherianis esse, nec sine ingenio scriptum, existimo. Apologiam pro illo, contra Religiosorum quorundam censuras, Casp. Schottus, Jesuita, edidit. Quantum ad usum Physicum, mundum solent dividere (1) in species generabiles & ingenerabiles, sive perpetuas & mutabiles; (2) in supralunares & sublunares; (3) in cœlos & stellas; (4) in tria elementa, ut distinguunt Cartesiani. Sed, me judice, supervacaneum est, hic nimis esse sollicitum: quomodo enim satis accurate distinguemus, quorum conditionis & naturæ ignari sumus.

10 Est & hic locus quæstioni *de aquis supracœlestibus*, de quibus magna controversia est, magna opinionum sunt divortia, quæ enarrata legere possumus apud Bened. Pererium *in Comment. ad cap. I. Gen.* Lud. Beaufortium *in Cosmopœia divina*, *sect.* 2. *c.* 1. Sunt, qui partem Heterodoxias hodie faciunt, si quis negare ausit, aquas dari supracœlestes, eo sensu, quo ipsi accipiunt. Adeo Theologi hanc litem etiam ad se pertinere putarunt, quos satius esset manus abstinere ab iis doctrinis, quæ per se è sacris literis principia sua & auctoritatem non habent. Certe res inexplicabilis est, fingere aliquas aquas, extimam cœli superficiem circumdantes, quæ illic nulli usui essent, & ratione nulla ibi concipi possunt. Cum enim figura mundi extrema non uno aliquo termino contineatur, & Mathematici ad oculum demonstrent, stellas esse corpora, non cœlo, ut plano alicui, infixa, sed diversis altitudinibus, à se remota, & inter ea minima visu altissima, concipi non potest, quomodo aqua hic quasi superfundi possit, atque omnes orbes circumdare. Malim itaque cum illis facere, qui aquas supracœlestes interpretantur eas, quæ supra eam cœli partem sunt, quam regionem aëris vulgo dicunt, eas scil. quæ nubibus continentur. Notum enim est, vocem *cœli* apud Hebræos etiam aëris regiones denotare, cum vocant *pluviam cœli*, *aves cœli.* Quales aquæ etiam aliis corporibus possunt circumdari, ut ita, respectu terræ nostræ, etiam illæ aquæ, quæ in Athmosphæris orbium cœlestium continentur, aquæ supracœlestes suo modo dici possint.

CAP. XII.

DE COELO ET STELLIS.

§. 1. *Aristotelis de Cœlo commenta exploduntur. Cœlum visibile est substantia aëris tenuissima, Empyreum merum figmentum, locus autem beatorum humano ingenio impervestigabilis.* 2. *Stellæ sunt, vel Planetæ, vel Fixæ (quibus etiam Sol accensendus.) Planetæ, uti in luna observatum, corpora sunt composita ter-*

terreno simillima. 3. Stellarum Fixarum natura parum explorata. Veteres eas cum sole igneas esse credebant. Stoici ac Pet. Bourdin vapores maris pabulum illis assignarunt. Non sunt corpora simplicia. Sol Honorato Fabri aurum liquidum. 4. Variæ de Stellis novis & Cometis sententiæ. De Stanisl. Lubienicii Theatro Cometico *sequius, de Joh. Hevelii autem* Cometographia *præclare, judicatur. Cometæ ab Ott. Gverikio, & aliis, prædicti. Effectus illorum naturales. Solis & Lunæ maculæ. 5. Planetæ plures, quam septem. Saturni & Jovis satellites. 6. Nec Astrorum omnium (uti contrariæ de Sole, Saturno, Marte & Luna, docent observationes) Figura est Sphærica, nec omnia moventur. Motus duo contrarii absurde iis affricti. 7. Luna lucem tantum mutuatitiam habet, forte & Venus. 8. Via Lactea, Aristoteli falso Meteorum credita, innumeram continet stellarum multitudinem. Fort. Liceti figmentum duplicis Viæ Lacteæ. Cometæ multi illic orti. 9. Astrorum, & Lunæ præsertim, in terrestria influxus astruitur. Ant. Mizaldi de hoc scripta, parum accurata. De Artis Astrologicæ principiis, certitudine controversa, Adversariis (inprimis Cl. Salmasio,) & Patronis Physicis, Placido de Titis, J. Bapt. Morino & Thoma Campanella, judicium.*

DE COELO apud Aristotelem mirabilia sunt commenta, quorum fides, nec per revelationem, nec per argumenta demonstrata est, ut itaque mirum sit, superesse hodie, qui velint ejus sententiis applicare animum. Cœlum ei est substantia æterna & simplex; tribuit etiam illi soliditatem plus, quam adamantinam; facit memorabile & incorruptibile. Soliditatem in cœlis probat, quoniam, attrito aëre ab eorum latione, calor & lumen generatur, & his orbibus ait infixas esse stellas, claves aliquos, & eorum motu moveri, quo certe quid ineptius dici possit, non video. Ac miror *J. Bapt. Morinum*, Astronomum è recentioribus Gallum, in eo assentiri Aristoteli, & nunc in tanta rei Mathematicæ luce voluisse defendere, quasi vero Deus, ad Archimedis instar, vitream aliquam Sphæram conficere necesse habeat. Hinc opus ille habuit motoribus suis, quos ad machinas suas alligaret, ut canes nos solemus machinæ versatili, qua veru circumducitur. Nolo ejus argumentis, aut refutationibus illorum, immorari. Non enim operæ pretium facturi sumus. Legantur, quæ in utramque partem disceptantur ap. Berigardum *Circ. Pis. 5. P. 2.* Nobis *cœlum nihil aliud est, quam substantia aëris tenuissima, seu illa sit specie distincta ab illo aëre, qui terram ambit, seu ejusdem cum illo naturæ.* Quantum ratiociniis probabilibus colligitur, non nisi gradu aliquo differt ab hoc aëre, qui terram ambit. Puerile itaque est, imaginari sibi hic certum aliquem orbem, vel sphæram, vel concavum aliquod, cui astra sint infixa. Ubique cœlum est, &, tam illud, quod terram circumdat, quam quod reliquos corporum cœlestium globos. Cœlum, quod vulgo *Empyreum* vocamus, est itidem inter suavia ingenii nostri commenta; locum autem determinare velle, ubi *sedes beatorum* sit, nostræ non est res 1

 sapien-

sapientiæ. Non enim determinato tali loco indiget Deus, sed, ubicunque vult, cœlum suum facit. Ubi Deus, ibi cœlum, sedes illa beatorum. Quomodo enim in manu Domini sint animæ piorum, id à sensibus & speculationibus nostris longe est remotum. Vid. Gisb. Voëtii de hoc argumento Tractatus, Gorichemi A. 1666. *in 8vo* editus.

2 STELLAS quod attinet, quas Aristoteles definiebat partes densiores sui orbis, de iis etiam pronunciare nihil nos certi possumus, quamvis tamen discrimen manifestum sentiamus inter Planetas & Stellas fixas, in quarum numerum recentiores Mathematici etiam Solem referunt. Planetæ enim, quorum naturam ex vicina nobis Luna perdiscere possumus, non videntur differre à corpore hoc telluris, & ex suis quibusdam elementis compacti, his telluris elementis non dissimilibus. Ideoque suavia illa somnia sunt, quæ nonnulli sibi imaginantur, de simplici astrorum indistincte omnium natura, & compositionis omnis experte. Id enim in luna oculis, tubo armatis, manifeste perspicere possumus, esse illic partes quasdam solidas & fluidas, quod jam ad compositionem demonstrandam sufficere potest. Quanquam fabulis accenseam, quod refert Gassendus, *in vita Peirescii*, de Cornelio Drebelio, qui tubum parare potuerit, quo oppida & fortalitia lunaria potuerit conspicere.

3 De Stellis fixis major est dubitatio, an illæ adeo sint simplicis naturæ, ut quidam volunt. Cartesius in eo pene cum Aristotele sentit, quod faciat Solis & Stellarum fixarum partes simplicissimas. Veterum Philosophorum schola astra omnia faciebat ignea, aliqui Solem ferro vel lapidi candenti assimilabant. Epicurus quoque in ea sententia erat, in qua explicanda Gassendus operam suam impendit. Idem Stoici quoque dicebant, qui tamen illis pabulum conficiebant ex vaporibus maritimis. Qua in sententia satis quidem illi absurdi. Vid. Jac. Thomasii *Disquis. sing. de vaporibus nutrimento siderum*, quæ inter *Exercitationes* ejus *Stoicas* una est. Eandem quoque sententiam defendit peculiari libro Paris. A. 1646. *in 8vo* edito, Autor Anonymus (Petrus Bourdin,) cui tit. *Sol flamma, seu de Sole, ut flamma est, ejusque pabulo*, in quo mira, sed inepta, diligentia, pabulum Solis, secundum zonas & regiones aëris, distinguit. An vero Solis, & ceterarum Stellarum fixarum, substantia adeo simplex sit, res disquisitione digna est. Sane non veteres tantum, sed & recentiorum nonnulli, mistum corpus esse fatentur, quod certe heterogeneas partes sibi habeat additas, ut è maculis videre licet, ac videtur ignis illis esse cum viscida substantia quadam mistus. Quam ob causam Honoratus Fabri, Solem, si aliquid è mixtis sublunaribus, hactenus cognitis, non nisi aurum liquidum, pronunciat. De ea re prolixius agimus in *Dissertatione* nostra *de Sole igneo*. Videatur etiam Franciscus Patritius in *nova* sua *de Universis Philosophia, lib. 15. an sidera sint ignes & lib. 19. de Sole*, ubi prolixius de eo argumento agitur.

De cetero, quod stellas attinet, non nisi per conjecturas dicere possumus. Supervacaneum itaque est, hic quærere de materia vel forma stellarum, cum nihil ca de re determinare possimus.

4 Aristotelicorum sententia erat, nihil generari, nihil corrumpi posse in cœlo. Sed

Sed illa fabula eſt jamdudum exploſa, cum aliud arguant Cometæ & novæ Stellæ, niſi forte cum Ariſtotele omnes Cometas velimus habere pro ſublunaribus. Quod novas ſtellas attinet, ex ſententia Carteſiana earum origo à macularum diſſolutione pendet, quæ ita aliquando ſideri ſuperinducuntur, ut omnes illius radios ſua denſitate aut duritie impediant, ſi vero ſtella liberetur iis maculis, novæ ſtellæ imago apparet, quæ forte ante multa ſecula non viſa fuerat. Alii exiſtimant, viciniorem poſitum in cauſa eſſe, ut ſtellæ appareant, olim non conſpicuæ. De Geminiani Montanari, Mathematici Patavini, Obſervationibus, de duabus ſecundi fulgoris ſtellis in Argo Navi, Bayero B. & V. ſignatis, quæ A. 1667. penitus evanuerunt, atque, ne veſtigio quidem relicto, è cœlo deceſſerunt, paucis poſt annis evulgatis, v. Car. Patini *Lycæum Patavinum p. 111. in vita Montanari.* Qui & pluribus circa alias ſtellas obſervationibus, in Opere, quod molitus eſt, Italico, *de l' Inſtabilita del Firmamento*, confirmare id voluiſſe perhibetur. Secundum Carteſii ſententiam ſtellæ nonnunquam in planetam & cometam degenerant, quod quomodo accidere poſſit, perſpicue Ant. le Grand *in Hiſtoria ſua naturali, part. 3. art. 7. n. 5. & art. 11.* docet, ubi de Cometarum generatione agit. Sed ea omnia ſolis in contemplationibus conſiſtunt, nec certis argumentis demonſtrari poſſunt, ideoque incertum eſt omne, quicquid de hoc negotio docetur, diſputatur, ſcribitur. Quæ ad rem Cometicam pertinent, & varias eruditorum ſuper Cometarum ortu ſententias, vaſtiſſimo libro congeſſit Stanislaus Lubienicius, cui tit. *Theatri Cometici* fecit. Sed liber ille naturam ſubjecti ſui imitatur. Uti enim Cometæ compacti ſunt ex vaporibus & fumis, ita liber ille multa habet inutilia, & ab argumento aliena, cui caudam tam longam fecere Epiſtolæ variorum præter rem accumulatæ & inſertæ. Habemus & Joh. Hevelii (qui unus hoc ſeculo omnium Anteceſſorum diligentiam in laboribus vicit cœleſtibus, imo cœlum & ſtellas in accuratiorem redegit ordinem, Mathematicis ac Mechanicis principiis omnia ſua ſuperſtruens) tum *Prodromum Cometicum*, tum *Cometographiam*, ſive ingenioſum de Cometis opus. Ejus ſententiam, quoniam liber ad manus non eſt, exponere hic nequeo. Niſi fallor, cauſam ortus Cometarum refert ad Planetarum effluvia, extra ſuam Athmoſphæram, inque unum corpus, conglobata, è quibus Cometæ Lunares, Solares, Joviales, naſcantur. (k) Ex quo principio aliqui Cometarum ortus etiam prædicere auſi ſunt, & quidem non infelici conatu, ejus rei exemplum de *Auzuto* Gallo, qui ex Obſervationibus ſuis motum, tam primi, quam ſecundi Cometæ, præ-

(k) Sententiam Joh. Hevelii de Ortu Cometarum ex Planetarum Effluviis, & perſpicue propoſuit, & adverſus Pet. Petitum (Cometas ſidera eſſe ſemilucida, ſtellis reliquis ὁμοιούσια & coæva, ſed, certa demum annorum periodo abſoluta, viſui noſtro iterum iterumque obvia, ſtatuentem) egregie aſtruxit, Joh Chriſtoph. Sturmius in *Diſſ. Cometarum Naturam, Motum & Originem, ſecundum duas hodie Celebriores Joh. Hevelii & P. Petiti Hypotheſes, declarante*, Altorfii an. 681. *in 4to* edita. Quo Anno ibidem & altera Mathematici ejusdem Celeberrimi, &, in immenſa iſta Scriptorum de Come-

prædixit, & in paucis fefellit, extat *in Actis Regiæ Societ. Anglicæ*, cui Schematiſmum ſuum transmiſerat. De Ottone Gverikio, Conſule Magdeb. referunt, eum ex thermoſcopio prædixiſſe ortum alicujus Cometæ. Generantur autem Cometæ, non in orbe ſublunari, ut voluit Ariſtoteles, ſed inter ipſas ſtellas fixas, unde falſo ab Ariſtotele inter Meteora referuntur. De Cometarum præſignificationibus non eſt hic diſſerendi locus. Aſtrologi antiquum ſuum obtinent, & in omnibus arcana quædam venantur. Mutationes quasdam naturales per eos contingere, non eſt omnino improbabile. Non enim ſine impreſſione magna eſſe poteſt, ſi tam vaſtum corpus extra ſuos vortices feratur. Editæ ſunt ſuper hac controverſia variæ à variis Diſſertationes, quas in *Theatro* ſuo *Cometico* congeſſit Lubienicius. Virorum Doctorum contra Aſtrologorum, de Cometis non niſi infauſta portendentibus, ineptas Diſſertationes collegit, & junctim edidit, J. Andr. Boſius. Eodem ſpectant J. Georg. Grævii *Or. de Cometis, contra Vulgi Opinionem, eos eſſe malorum nuncios*, Trajecti A. 1665. *in 4to*, cum Andr. Dudithii libello ejusd. argumenti, excuſa, Gotfr. Wendelini *Teratologia Cometica*, & Vinc. Gviniſii, Jeſuitæ, *Or. de Cometæ Felicitate*, quæ in *Allocutionibus* ejus legitur. De Solis maculis & Lunæ legendus eſt Hevelius in ſua *Selenographia*. Carteſii ſententiam perſpicue exponit Ant. le Grand *loco citato*, *art.* 9.

5 Planetarum numerus ad ſeptenarium vulgo reducitur, in quo tamen falli nos oſtendunt Teleſcopia; habent enim inter Planetas nonnulli ſatellites quosdam, ut vocant, qui quaſi Planetarum Planetæ ſunt. Saturnus ex tribus ſtellis compoſitus videtur, ut ex varia ejus facie colligi poteſt, jam enim rotundus eſt, jam ovalis ſeu cum angulis, quæ ſunt lunulæ quaſi duæ, quibus utrinque ſtipatur. In hoc Syſtemate Saturni explorando Chriſtianus Hugenius multum temporis impendit, qui *Ephemeridas* certas eorum motuum conſignare laboravit. Etiam Jupiter habet Satellites, quas Circum-Joviales vocant, quanquam alii novem ſibi detexiſſe viſi ſunt. De iis videantur Galilæus in *Nuncio* ſuo *Sidereo*, & Simon Marius *in Mundo Joviali*. Forte & plures in vicinia ſunt Planetæ, nobis hactenus inobſervati.

6 Peripateticorum ſchola omnibus aſtris figuram Sphæricam ineſſe exiſtimabat, ſed falſum id eſſe hodiernorum Aſtrologorum experientia docet. Vidit enim Galilæus Galilæi, &, poſt ipſum innumeri alii perſpicaces ac lyncei Viri, teleſcopio invento, id in Planetis jam fefelliſſe, atque inde incertum quoque in ipſis ſtellis fixis factum. Sol namque ſpectatus fuit ovali figura, de qua videatur Chriſtoph. Scheinerus *in Sole Elliptico*. Saturnus duabus lunulis vel anſis ſtipatus apparet, quanquam id ſphalma viſus

Cometis multitudine, unice à nobis jam commendandi, prodiit, huic jungenda, *an & quæ mala Cometa nuperus Terris, aut illaturus ipſemet influxu Phyſico, aut aliunde juſto Dei judicio inferenda portendere ſaltem & præſignificare credendus ſit, ea, qua Chriſtianum decet Philoſophum, libertate decernens, &* Κωμητομαντείας vanitatem luculenter oſtendens. Quæ &, ex ipſis Theologis, Joh. Olearium, S. Lit. in Acad. Lipſ. Profeſſorem, eodem Anno, in *Diſſ. de Mantice Cometica*, lectu digniſſima, Antagoniſtam invenit dexterrimum.

viſus eſſe poteſt, ob vicinitatem Satellitum, quos adeo diſtinctè, ob nimiam diſtantiam, videre non poſſumus. Mars inſtar montis turbinata figura ac pyramidali conſpicitur. Luna anfractuoſa tota eſt, partibusque eminentioribus ac depreſſioribus tumet ac ſubſidet, de qua antea egimus, & legi poteſt Hevelius, &, qui ante illum ſcripſit, Galilæus *in Nuntio ſuo Sidereo.* De ſingulis vide Matthæum Hitzgarten in *detectione dioptica corporum Planetariorum*, & Lipſtorpium *in Copernico Redivivo c.* 3. Stellas omnes moveri, Peripaticorum Schola ait, recentiores autem vehementer dubitant. De Planetis dubium quidem non eſt, ſed de ſtellis fixis magna eſt diſputatio inter Copernicæos & alios, quorum illi terram moveri aſſerunt, ſtellis fixis in extrema ſphæra, ac Sole in centro univerſi, jugiter quieſcentibus. De qua ſententia videbimus *cap. de Terra*. Quod ſingulorum Planetarum motus attinet, docent nos libri Aſtronomici, qui hypotheſes ſuas prolixe ſatis proponunt. Ab externo principio illos, & omnes ſtellas, moveri Ariſtoteles credebat, & quidem ab intelligentiis, quæ orbibus ſuis, veluti rotæ cuidam, affixæ, ſemper illos volverent, ut Diogenes dolium ſuum. Sed inepta ſunt argumenta, quibus illa confirmantur. Id quoque falſum eſt, quod duos contrarios motus aſtris tribuerint. Serio enim id defendere velle, non eſt fide dignum, ac aliqua ratione veriſimile. Ex hypotheſi Mathematica, ad intellectum quarundam demonſtrationum, talia fingere licitum eſt. Id vero ad Phyſicas veritates transferri non debet. Sicut enim nullum corpus ſimul ad dextram & lævam moveri poteſt ſine motu interrupto, aut ipſo corpore rupto, ita de ſtellis illud ne cogitando quidem concipi poteſt, ſolique tarditati corporis, cujus motus ad aliud comparatur, adſcribendum eſt. Huic figmento originem dat fabula de raptu Sphærarum, ſe mutuo ambientium, ubi exteriores tyrannidem exercent in ſubditas ſeu inferiores, cum potius omnes ſtellæ libero gaudeant motu, ita tamen, ne ordinatis ſuis ſemitis excidant.

Dubitari etiam de Stellis ſolet, *an omnes lucem habeant propriam.* Ac de Sole 7 quidem, & Stellis fixis, res expedita eſt: de Planetis dubitari ſolet, quoniam, quæ proxima nobis luna eſt, ſub Eclipſi, ubi nimirum præpeditur terræ interceſſione, quo minus Sol apertos in eam radios derivare poſſit, obſcuram & ſubruffam lucem retinet, quæ tamen ipſa lunæ non vernacula eſſe, ſed per reflexionem peregrinæ lucis excitari creditur. Nimium ſimplices ſunt, qui ex eo credunt, lunæ lumen ineſſe proprium, quod Scriptura ſacra illam *lumen minus* vocet. Nam ea appellatio lunæ etiam competere poteſt, quatenus mutuatitio lumine ſplendet. Quomodo res ſe cum aliis Planetis habeat, definiri humano ingenio non poteſt, num illis inſita quædam lux ſit, aut omnis mutuatitia. Certe Venus æque phaſes ſuas monſtrat, ac luna, ut itaque veriſimile ſit, non aliam eſſe corporis ejus conſtitutionem, quam quæ eſt corporis lunaris. De cetero verum ego exiſtimo, quod Rob. Boylius, *in libro de Coſm. qualit.* ait, in motibus corporum cœleſtium nimium nos eſſe credulos, & rectiorem nobis ordinem atque accuratiorem imaginari, quam is revera eſt. Neque enim hypotheſes Aſtronomicæ adeo fallere non poſſunt, ut, quæ extra Syſtema Planetarium ſunt, certitudine Mathematica determinent.

Galaxia, seu *via lactea*, Aristoteli olim inter meteora recensebatur, & vapor aliquis credebatur, cum tamen observationes hodiernorum Astrologorum doceant, esse numerosam fixarum stellarum multitudinem, quæ ita sibi sint vicinæ parvæque, ut incertam ac quasi nebulosam lucem aspectui relinquant, quas immenso spatio à nobis, & à se invicem, remotas rationes opticæ satis docent. Certe sola illa via lactea probabilitatem faciat eorum sententiæ, qui multa & infinita Systemata Planetaria statuunt. Humanum enim ingenium succumbit cogitationi isti, si ad tam vasta corpora dirigitur, & in eorum utilitatem & necessitatem inquirit, cui fini tam vasta corpora, tam innumerabilia, si illi vacua, & non nisi ad ornamentum cœli inventa. Vid. Schemata viæ lacteæ apud Galilæum *in Nuncio Sidereo*. Id vero lepidum est de Fort. Liceto, Aristotelis magno defensore, qui, ut salvaret ejus sententiam, quam de via lactea habet, duplicem facit viam lacteam: aliam aëream, aliam æthream. Ne scil. Aristoteles mendacii argueretur, tam monstrosam sententiam comminisci voluit, quæ, ne minima quidem rei veritate, probabilis potest reddi. Unde enim orirentur vapores adeo constantes hyberno tempore, ubi maxime serenus aër est, & quid opus est duplicem illam statuere, cum nullus inter æthream & aëream illam Galaxiam nexus esse possit. Veterum sententia erat, animos Heroum sedes suas illic capere, qua de re prolixe Manilius & Scaliger *in Comment. in Manilium*. Observatum est, Cometarum multorum natales circa hanc Galaxiam fuisse, quod argumento est, multa illic quasi constipata esse corpora, quæ, ob nimiam illam vicinitatem, extra orbitas suas interdum ferantur. Sententias varias *de via lactea* uno libello congessit Ludolph. Georg. Lundenius, Helmstadii A. 1665. *in 4to* excuso.

9 Locus hic quoque esset, de effectibus Astrorum disserendi, an eorum aliquis in terreum globum sit influxus. Eum esse naturæ non repugnat, & ratio sana suadet, & aliqua etiam experientia testatur. Una luna indicio esse potest, magnam esse vim suam in aëris alterationibus & aquæ, frustra hoc negante If. Vossio *in libro de Motu marium & ventorum*, quem vel rustici & nautæ refutent. Marium enim motus & aëris, vel dirigente, vel ministrante illa, fiunt, modo nobis non satis intelligibili. Unde accidit, ut, quæ vulgo observata habentur, non sint tam certæ veritatis, ut fallere aliquando non possint. Possunt enim aliæ æque potentes causæ intercedere, quæ effectum interdum suspendunt, quem alioquin, positis iisdem principiis, consecutum fuisse vidimus. De Sympathia lunæ cum corporibus terrestribus Anton. Mizaldus scripsit singularem librum Gallicum, (*Secret de la Lune*, Paris. 1571 *in 8vo*) De Planetarum ceterorum viribus in *Planetologia* sua (Lugd. Gall. 1551. *in 4to*) idem scripsit, sed sunt illa ex vulgaribus fabulis collecta & corrasa. Idem quoque *Aëromantiam* scripsit; in qua de Tempestatum præsagiis agit: qui liber digna indignaque miscet. Et pleraque certe ejus viri inanibus potius opinionibus, quam solidæ demonstrationi, innituntur. Quid stellis in animos hominum, in mores & in fortunas eorum liceat, res est perplexa, & non satis dijudicata. Principia certe artis Astrologicæ, unde nata primum sint, dici non potest. Eorum verisimilitudinem refutare

futare non est res operosa, ut illi, qui integris libris hoc fecerunt, parum gloriæ hinc, me quidem judice, habeant. Sunt Joh. Picus Mirandula, Tob. Wagnerus, Frid. Spanhemius *in Dubiis Evangelicis* (quanquam is tamen argumentis eruditioribus pugnat,) Claud. Salmasius *in Diatribe de Astrologia antiqua*, qui totus in ratiociniis suis ineptus est, & Grammaticis potius, quam Philosophicis argumentis, pugnat. Aliquid tamen iis subesse veri experientia testatur, ut facile perspiciet, qui rem ipsam tentabit. De principiis res se, ut velit, habeat, quæ ego existimarim per revelationem aliquam hominibus fuisse communicata. Temperamenta moresque hominum ab interno dependent principio. Ideoque facile fieri potest, ut à Planeta aliquo concitetur in homine illa vis, quæ ad tale temperamentum, talesque mores disponat, & ista quidem astra non operantur, per se & primario, sed per consequentiam. De Fortunis hominum multa puto esse incerta, ut illa, quæ ad naturam pertinent, aliquam veri speciem habeant, quod in morbis ad oculum videre possumus, qui ex lunæ positione & configuratione, vel augeri, vel decrescere, solent. Fuit quidem Placidus de Titis, qui, *in Astrologia sua*, (in qua satis est subtilitatis, parum solidæ demonstrationis,) influxus stellarum rationibus Physicis voluit demonstrare; is enim ex luce stellarum, variisque radiorum configurationibus & temperaturis, voluit quasdam conclusiones deducere, pro determinatione quorundam effectuum. Joh. Bapt. Morinus quoque, *in Astrologia Gallica* sua, pene iisdem principiis insistit, & vehementer se torquet in distinctione domorum cœlestium, dignitatibusque & debilitatibus Planetarum ex Physica vel Mathematica demonstrandis. Sed omnis illa res in meris hariolationibus consistit, & eo majus operæ pretium fecit, qui ingeniosius suspicatus est. Thom. Campanella, ingeniosus alias talium disciplinarum rimator, *libros 7. Astrologicorum* scripsit, quibus se Astrologiam, omni superstitione Arabum & Judæorum eliminata, physice tractasse ait, singularemque librum addidit *de Siderali fato vitando*, quo sane fatum fato elusisse videtur, sed solertiam tamen suam ea in re prodidit.

CAP. XIII.
DE ELEMENTIS.

§. 1. *Cognitio nostra globi Terraquei superficiaria tantum est. Terra & Aqua prima mistorum sunt Elementa.* 2. *Errant, & qui Elementum unicum statuerunt, veteres (quoque Aristotelem sententiam hanc illis affinxisse, credit Pet. Ramus,) & Philosophi corpusculares, qui infinita. Minimorum mistionis ratio inexplicabilis.* 3. *Vestiganda sunt Elementa corporum, non remota, quorum ingens est obscuritas, sed proxima. De principiis Chymicis, & Rob. Boylii* Chymista Sceptico, *judicium.* 4. *Nec non de tribus Elementis Cartesii.* 5. *Examen doctrinæ, de 4. Elementis, ac 4. primis eorum Qualitatibus, Aristotelicæ, Honoratique Fabri pro hac Argumentorum.* 6. *Ad Mistionem duo Elementa requiruntur contraria, siccum & humidum.* 7. *Scrutinii Mistio-*

nis necessitas. Trica de illa Aristotelica Veterum doctrina sanior. Mixtionis Chymica cum Naturali collatio. 8. *Mixtionis varia species & divisiones.* 9. *J. Bapt. Helmontii & aliorum, opinio de Aqua, Elemento unico, rejicitur.* 10. *Scriptores de Elementis legendi.*

1 A Cœlo in terram descendimus, tanquam orbem nostrum, omnium parentem & matricem, circa quem tantum hæret Philosophia naturalis, imo circa cujus corticem tantum occupata est. Quantum enim phænomenorum naturalium apparet, vel circa superficiem terræ, vel in regione illa aëris, superficiei terræ proxima, vel in corporibus animalium, vel in plantis; id tantum qualecunque objectum est nostræ Philosophiæ. Ceterum circa interiora hujus globi, & specierum illic in abdito latentium, profunda nobis est ignorantia ac insuperabilis, cum nemo, vel oculis, vel ingenio, pertingere eo queat. Quantum enim rerum metallicarum scimus, id vel alienæ fidei debemus, vel incertis quibusdam experimentis, institutis circa illa corpora, è matrice sua eruta, & artis accessione, & peregrinorum agentium applicatione quasi in novam formam redacta, ut mirum non sit, si in istorum corporum natalibus adeo cœcutiamus, &, nescio, qua imaginaria Elementorum mistura qualitercunque ignorantiæ nostræ subveniamus. Quando jam itaque specierum, vel corporum, ad hunc terrestrem globum pertinentium, constitutio inquirenda est; solemus primo de principiis illorum esse solliciti, internis sc. illis, quæ in constitutionem eorum ingrediuntur. Jam ergo, cum globum hunc consideramus, duas in illo invenimus massas præcipuas, & conformitate quadam naturæ suæ collectas, *Terram* sc. & *Aquam*. Ista duo corpora, ut universalia, intuemur, ac sensu comprehendimus. Quare verisimile est, primas esse materias eorum, quæ ex terra, producta sunt, & summa quædam elementa, quæ ad mixtionem ex ipsa texturæ suæ ratione apta videntur. Satis ergo, ut arbitror demonstrari potest, remotissima corporum principia esse salutanda.

2 Non enim audiendi sunt, qui unum aliquod principium statuerunt, quod fecerunt è veteribus Philosophis aliqui, sunt enim, qui aquam, sunt, qui terram, sunt, qui ignem, sunt, qui aërem faciunt principium corporum. Contra eos argumentis satis stringentibus pugnavit Aristoteles, recte dèmonstrans, contrarietatem debere inesse principiis. Unitatem vero nihil habere in se contrarii. Quanquam Petrus Ramus, *in prælectionibus suis Physicis*, Aristoteli imputet cavillationem aliquam, ut qui noluerit intelligere sententiam veterum. Demonstrat enim illic, non statuisse veteres unum aliquod homogeneum principium, sed partibus dissimilaribus scatens. Ideoque, cum Aquam dixere unum elementum, id agnoverunt quasi principium aliquod & gluten partium, sed tamen & alias partes & principia agnoverunt. Idem de iis dicendum, qui reliqua, aërem, ignem & terram, unicum elementum habuerunt. Fuerunt & alii, qui infinita corporum principia statuebant. In ea sententia fuere Corpusculares Philosophi, qui non aliam corporum mistionem agnoscebant, quam ex Ato-

Atomis, diverſa inter ſe figura & forma præditis. Contra quos etiam pugnat Ariſtoteles, quos & ego ab hac doctrina eliminandos eſſe cenſeo. Naturam enim ultra ſuos terminos producunt, & principia in iis ſedibus quærunt, in quibus ſenſui ſunt imperveſtigabilia. Quanquam enim non diffitear, multa corporum phænomena dependere à minimarum particularum conditionibus: tamen id affirmare non poſſumus, miſtionem corporum talem vel talem eſſe, ob minimas particulas, ita inter ſe comparatas. Et quanquam corpora per extremam reſolutionem in ejus naturæ particulas abire poſſint, non ſequetur tamen ex eo, ab initio ſtatim adfuiſſe tales particulas, quæ corpus iſtud conficerent. Poſſunt enim diverſa quædam corpora, velut principia, eſſe in tertia quadam ſpecie conſtituenda, ubi non eſt tam de particulis inquirendum, quam de ipſis corporibus diverſis, quibus accidit in tales vel tales particulas reſolvi, vel ita per minima ſua miſceri. Quod ſi itaque cognoverim duo illa principia, ultra contemplationem eſt noſtram & ſenſuum apprehenſionem, quomodo minima iſtorum corporum ſeſe complectantur. Id enim ſponte ſua evenit, & eſt quidam nexus & relatio corporum quorundam inter ſe, nullo nobis ingenio explorabilis, quam permittere naturæ debemus, ſatis docti, modo principia ipſa cognoverimus.

Quo magis ergo à ſenſibus receſſerimus in doctrina Elementorum, eo minus certitudinis ſe nobis offert. Animus enim, à materia abſtractus, ſpeculatione quadam, in ſe reflexa, multa concipiet, quæ tamen adeo abſolutæ veritatis non ſunt, ut in his acquieſcere poſſimus. Et id forte poſitum eſt extra ingenii noſtri conditionem, ut Elementa rerum πρώτως prima definire ulla cogitatione poſſimus. Abeundum enim eſt ad aliquas notiones abſtractas communes, univerſales, quibus tamen nihil effectum eſt, quam ut ingenioſa aliqua veriſimilitudine exprimamus ea, quorum veras rationes aſſequi non poſſumus. Nihil itaque nimium, aut à re ipſa alienum, dixero, ſi hunc Phyſicorum laborem Siſypheum dixerim, & in ſe redeuntem, ac incertum. Sufficit nobis, ſi in mixtionibus corporum ea indagare poſſimus principia, quæ illa immediate conſtituunt, & tum, ut puto, officio noſtro egregie functi fuerimus, relicta imaginariis & Cathedrariis Philoſophis illa, quæ viget in ſcholis, infructuoſa contemplatione & altercatione. Sic multa ſunt è corporibus naturalibus, imo pleraque, quæ ex principiis iſtis communibus Elementaribus quomodo compacta ſint, nulla ratione perſpexeris. Ac poſſunt forte aliqua propiora corpora dari, ex quibus proxime componitur corpus aliquod, quæ rectius quis Elementa dixerit, quanquam non ſint iſtius ſimplicitatis, quam vulgo tribuunt Elementis. Certe Chymicorum principia in quibusdam propius ferire ſcopum videntur, quam quæ vulgo habentur de Elementis dogmata: ſed tamen & in illis multa ſpeculationibus incertis ſunt ſuffulta, & generali aliqua notione nos æque in obſcuro retinent. De iis *Parte I.* egi aliquanto prolixius, unde repeti poſſunt, in quantum ad præſens negotium pertinent. Nolim tamen facile omnia probare, quæ adverſus tria illa principia affert Boylius *in Chymiſta ſuo Sceptico*, cujus ſcripti ſcopus omnis in eo verſatur, ut monſtret, non eſ-

(Tt) 3 ſe

se adæquata illa principia, & esse iis aliqua priora, quod posterius equidem non negaverim, ut qui existimem, nobis in cognitione rerum naturalium non opus esse subtilibus illis principiis, quæ sensu dijudicari non possunt, quanquam illa forte revera dentur, sed Philosopho naturæ Practico consideranda potius esse principia in ordine ad mistionem, qua parte quo sagaciores erimus, magis in viscera naturæ penetrabimus, quam si extra eam abducti, ad subtiliora quædam & altiora animum extollamus, de proximis securi. Hinc nihilo doctiores sumus in Physicis his speculationibus, & vincimur interdum operariorum experientia.

4 Tria illa Cartesii Elementa satis sunt subtiliter excogitata, quanquam 3. illa ex uno resultare videantur. Vult enim, mundi initio totum Universi spatium à materia creata, ex cubis constante, fuisse occupatum, quorum singuli cum circa axem converterentur, ita superficies tornata fuit, ut pars in globos abierit, pars in quædam ramenta, pars denique in striata quædam corpuscula, ex hujusmodi ramentorum plexu contexta. In quibus singulis magnis dubiis locus relinquitur. Nam à quo motus ille turbinationis est? cur potius in unam, quam in aliam partem? denique videndum, an non motus unius cubi motum alterius impediat, & an ramenta decisa ita convenire possint, ut nullas vacuitates relinquant, quas Cartesius tamen penitus rejicit. Præterea omnia hæc hypothetica sunt, & nullis necessariis rationibus ita demonstrari possunt, ut assensum nobis extorqueant.

5 Quod vulgatam illam doctrinam de Elementis attinet, sciendum est, illam non esse adeo antiquam, ut quidam existimant, cum Aristotele antiquiores longe alia senserint, quibus aliqua ex iis in Elementa assumta sunt, non autem eo ordine quatuor illa, quæ quidem satis sollicite ab Aristotele disposita sunt, & ferme ad numerum & pondus omnia revocata, ne quid sc. periret è principibus illis 4. qualitatibus, quas velut satellites adjungit suis Elementis; cum tamen & ipsa Elementa, quatenus Elementa, & Qualitates istæ Elementares multum habeant difficultatis. E recentioribus hanc Aristotelis doctrinam magno molimine & apparatu, & doctius, quam ceteri ejus Interpretes, proposuit Honoratus Fabri, *Tom. 2. Phys. Tr. 5 lib. 2.* cujus tamen argumenta eodem labore & ingenio, quo adstruuntur, destrui possunt. Ut quaternarium Elementorum nobis probet, argumentum ducit à primis 4. qualitatibus, &, ut primas qualitates probet, argumentum ducit à primis 4. Elementis, harum 4. qualitatum receptaculis. Ut itaque demonstratio hæc in circulum abeat, & principium suum petat. Neque enim ulla ratio nos cogit, has qualitates absolute primas facere, cum & aliæ esse possint non minus primæ, atque istæ, quas si quis negare velit inesse πρώτως corporibus suis, non difficilis illi labor futurus sit. Quam enim ob causam debet esse aqua frigidum in summo, terra elementum siccum in summo, cum certe demonstrari satis possit, aquam, cum summe frigida est, quasi in aliam speciem abire, & formam suam deponere, quando sc. in glaciem abit, quod fieri, interventu alterius corporis, verosimile est. Ut itaque summum frigus per se non insit aquæ, sed fortassis terræ, ut quibusdam placuit, inprimis Bernhardino Telesio, qui calorem & frigus

frigus duo Elementa ſtatuit, quorum ille cœlo, & corporibus cœleſtibus, competit, hoc terræ, quæ duo mutuo inter ſe concurſu, actione & reactione, conficiant nobis corpora naturalia. Ne quid nunc dicam de qualitatibus ipſis, in ſe conſideratis, quarum natura omnis in relatione ad noſtros ſenſus ſubſiſtit, & in modo aliquo materiæ, unde nulla probatio deſumi poteſt ad quaternarium Elementorum numerum conſtituendum. Si enim illæ Qualitates nec ſimpliciter primæ ſunt, ſi multæ aliæ ſunt Qualitates, quæ æque primæ poſſunt ſalutari, (nam ideo hæ primæ dicuntur, quoniam primo inſunt Elementis,) nullā ratione ex iis probari poteſt quaternarius numerus Elementorum, ſine manifeſta petitione principii. Ubi negavero quaternarium Elementorum, negavi etiam primas illas qualitates, quatenus primas; ubi has negavero, ſimul negabo quaternarium Elementorum. Eandem firmitatem habent reliqua illa argumenta, ab Honorato Fabri adducta, ſc. ex illarum primarum qualitatum conjugatione, vel combinatione. His enim negatis eo ordine, quo ſtatuuntur, fruſtra ſumus ſolliciti de earum conjugatione vel combinatione. Neque triplex ille corporum ſtatus quaternarium nobis probabit. Sunt, inquit Honoratus Fabri, duo ſtatus oppoſiti, tertius medius; oppoſiti, ſunt ſpirabilis & durus, medius vero liquidus. Spirabilis ineſt aëri, durus terræ, liquidus aquæ. En tria Elementa! Ut autem hæc inter ſe uniantur, communi ac primæva fibula indigent, quam facit ignem. Ergo jam per illum ſic demonſtrata habemus 4. Elementa; cum tamen illi reſponderi poſſit, non eſſe nobis opus ſtatibus illis ad quaternarium Elementorum demonſtrandum. Quæ enim dura ſunt, ſunt dura per ſe, quæ liquida, liquida, neque eſt illorum oppoſitio hic in examen vocanda. Spirabilitas aëri plane accidit, nec ad corporum compoſitionem quicquam facit, quibus aër vel in ſuperficie hæret, poros pervadit, corpori per partes adhærens, non autem commiſtus. Quod autem igne fibulatore illi tres ſtatus opus habeant, neque id ſatis apparet, cum, ad diverſas partes conglutinandas, ſufficere humor poſſit, vel aqua. Ignis autem, quem aliqui ne ſubſtantiam quidem eſſe volunt, nulla manifeſta ratione dici poteſt ingredi in ſubſtantiam corporis, ut qui corpora potius deſtruat, ſi vehemens ſit, niſi in quantum motu ſuo movere primum particulas diverſarum partium poteſt, usque dum intra ſe recedant & comprimantur, atque ita uniantur, quam unionem ignis, ut inſtrumentum parare poteſt, non ut Elementum. Præterea multa ſunt corpora, quæ mediante frigore miſcentur, nec fibulatore igne indigent.

Hæc, uti dixi, omnia problemata ſunt, & in utramque partem diſputari poſ- 6
ſunt, in quibus cuivis liberam ſententiam relinquendam eſſe exiſtimo, ut qui una hypotheſi non plus proficiet, quam altera, modo id ſciverimus, principia eſſe diverſa & contraria, quorum miſtio nobis corpus aliquod conſtituat. Illa enim neceſſario ſupponenda ſunt, ſi miſtionem in natura admittamus. Eam autem eſſe, ſenſus noſtri nos convincunt, & ſevera illa ignis anatome. Illa elementa naturæ ſunt ſiccæ & humidæ; Non facile enim miſtio inſtitui poteſt, niſi habeamus corpora ejus naturæ. Sicca ſunt diſcontinua; humida partes habet continuas & contiguas, quæ quaſi glutine

tine quodam colligant particulas discontinuas sicci, iisque sibi associatis massam unam conficiunt, quemadmodum e. g. videre est in gypso pulverisato, cui aqua affusa in lapidis soliditatem partes adunat.

7 In hujus mistionis natura bene cognoscenda pars magna, imo unica, Physices sita est, huic explorandæ omnis impendenda opera est. Nam, quantum illius scimus, tantum etiam de natura scimus. Quid si Peripateticorum scholam consulimus, Deus bone! quantæ hic sunt tricæ, quam varii, sed inanes, conceptus de alteratione & commutatione elementorum? quanta hic est qualitatum primarum, ut vocant, & quam sollicite quæsita distributio & proportio? quæ cum ad unguem omnia perdidiceris, nihilo doctior meliorque, in cognoscenda rerum natura, evades. Cum Aristotelici omne negotium in qualitatibus suis ponerent, veteres tamen ante Aristotelem Philosophi rectius sensere. Statuebant illi primas aliquas substantias simplices, liquidas omnes, alias magis, alias minus, pro naturali partium adhæsione. Ex portionibus simplicium substantiarum, aliarum cum aliis copulatione, mutuoque complexu, fabricabantur semina specierum compositarum, quæ, suscepto paulatim incremento, perficiuntur. In subsidium suæ mistionis demonstrandæ vocarunt etiam particularum figuras, quæ omnia arguunt, oculatiores illos fuisse, quam Aristotelicos. De mistione, secundum Aristotelem & antiquos, vid. Berirgardum *Circ. Pisano* 25. *P.* 3. ubi prolixe admodum, & allatis exemplis, doctrinam eorum explicat, inprimis è Chymicorum operationibus. Chymia enim vera mistionis addiscendæ schola est, sive resolvamus corpora in sua principia, sive commistione & conjunctione diversorum corporum nova quædam producta efficiamus, quæ quanquam species nolint appellare Physici, sunt tamen ab ipsis non magnopere distinctæ, cum videamus, naturam eodem modo procedere, ut nos procedimus in artificialibus productis, in quibus tamen omnia naturalia sunt, quoniam agentia ad patientia applicantur, eorumque operationes mutuæ soli naturæ relinquuntur. In eo vero natura artem superat, quod perfectiori & lentiori modo agat, quem si imitari arte possemus, eadem ratione, eodem gradu, miscere corpora possemus.

8 Mistio illa corporum fieri variis rationibus potest. Fieri enim mixtio potest vel respectu corporum mixtorum, vel ratione modi, quo miscentur. Respectu corporum mixtorum, mistio distingui duplici via potest, scilicet in eam, quæ fit per conjugationem, vel quæ fit per proportionem. Per conjugationem intelligitur certa mixtura quorundam principiorum talium, quæ iterum triplici ratione variat, (1) ratione numeri, ut cum unum corpus componitur duobus, aliud tribus, aliud 4. aliud 5. principiis; (2) ratione speciei, ubi quanquam sit conjunctio ejusdem numeri, non sit tamen ejusdem speciei; (3) cum differunt inter se, & ratione numeri, & ratione speciei. Solis his mistionibus, absque concursu imaginariæ cujusdam formæ, produci possunt varia illa corpora naturalis mundi, cum semel natura præparatas habet varias illas materias, quibus mixturæ illæ fiunt. (2) Mixtura principiorum etiam proportione variare potest, seu diversis quantitatibus diversorum principiorum, vel par-

partium, inter se mistarum. E. g. si quantitas unius se habeat, ut quinque ad decem, alterius, ut quinque ad quindecim, & iterum alterius, ut quinque ad viginti, &c. vel si in uno sit proportio quinque ad sex, in secundo sex ad 7. in tertio 7. ad 8. per quas proportiones mixtura innumerabiliter variari potest.

Ratione modi conjunctionis omnia corpora misceri possunt, vel per mediationem, vel per contactum. Omnis contactus, sive compositorum, sive Atomorum, non alia ratione fieri potest, quam qua respondet illarum figuris, cujus tres modos concipere possumus, (1) per contactum in puncto, ut cum duæ particulæ globulares, vel alio modo gibbosæ, sibi occurrunt. (2) si per contactum in plano, ut in conjunctione triangularium, vel qvadrangularium laterum particularum; (3) per contactum in concavo, ut qvando particula admittitur in concavo, vel in foramine, particulæ alterius. Primus modus vocari potest oppositio, secundus applicatio, tertius receptio, vel intrusio, qvi ultimus modus exprimit nobis misturam per mediationem. His generalibus qvibusdam notionibus Mathematicis concipi ratio misturæ potest: in qvibus tamen ita acqviescere non possumus, ut jam interiorem mistionis naturam recte percipiamus. Nam latitant in principiis & corporibus ipsis occultæ qvædam consensiones & dissensiones, qvibus fit, ut aliqva misceantur, aliqva misceri repugnent, qvæ humano ingenio explorari non possunt, sola autem experientia disci.

Qui unum Elementum statuunt, rationem mistionis non intelligere videntur, 9
aut si illud unum videtur, revera habet in se partes heterogeneas & diversas, ad mistionem aptas. Qvidam è veteribus aqvam statuebant Elementum commune omnium, quam doctrinam reassumsere Joh. Bapt. Helmontius, Henr. de Rochaz, ac alii nonnulli. Helmontius ad experimenta provocat, quo falli tamen ipsum certum est. Quod enim ostendit, salicem omne suum incrementum ex aqua habuisse, falsum ego puto. Aquæ enim, quæ ad rigandum adhibebatur, immistæ erant particulæ heterogeneæ, ab aqua diversæ, quæ non minus, quam aqua, salici aliquid contulerunt.

Quod ceteras illas de Elementis controversias attinet, quas nulla dies compo- 10
net; de iis præcipue legi velim J. Bapt. du Hamel *de consensu veteris & novæ Philosophiæ*, Berirgardum *part. 2. & 3. Circ. Pis.* & Honoratum fabri *loco superius citato*, qvi, seposita scabritie illa Scholastica, & illa terminorum stribligine, elegantius, secundum Aristotelis & veterum Philosophorum mentem, philosophantur, eorumque rationes & momenta inter se componunt. Casp. Contareni, Cardinalis cetera doctissimi, *Libri V. de Elementis, & eorum mistionibus*, Peripateticis & Platonicis principiis potissimum indulgent, sed parum habent, quod sapiat interiorem aliquam ἀκρίβειαν. Prodierunt Leidæ A. 1633. *in* 12. Sperlingiani, vel Sennertiani, quaternarium qvidem Elementorum numerum retinent, sed diversa tamen ab Aristotele in nonnullis sentiunt. Eorum de Elementis doctrinam Henr. Schævius scripto peculiari, adhuc ἀνεκδότῳ, impugnavit. Exstat & Corn. Drebbelii *de Elementis liber*, in Lingu. Germ. quoque conversus, Magistri rerum naturalium & artificialium insignis, quique multis magni Arcani Philosophici possessor fuit habitus. In eo multa arcana

innuit rariſſima, quæ ex Elementis poſſint confieri, mirabilesque in natura effectus habeant. Multa habet de natura ventorum, pluviarum, aliorumque meteororum, inprimis autem laudat Quintam ſuam aëris Eſſentiam, miræ, in refocillandis ægris, & reſpirationibus ſub mari ſublevandis, efficaciæ. Deſcriptionem ejus quandam vid. in Monconiſii *Itinerario*, *P. II. p.* 33. ubi, uti & *p.* 40. plura de Drebbelio, ejusque genero, D. Kauffero, omnium Arcanorum Soceri, poſt mortem illius reliquorum (longe enim plura cum ipſo expirarunt,) poſſeſſore, leguntur.

CAP. XIV.

DE LUCE.

§. 1. Lux in Principiorum & Elementorum naturalium numerum à Franc. Patritio, aliisque, relata. 2. Controverſia, an lux ſit ſubſtantia, vel accidens, adductis partis utriusque Autoribus & argumentis, prolixe ventilatur. Autor ſubſtantiam credentibus favet, & J. Bapt. Hamelii ſimul de pabulo ſolis ſententiam rejicit. 3. Pergitur in aſtruenda, contra Carteſium, Iſ. Voſſium, aliosque, lucis & radiorum ſolarium ſubſtantialitate, diluendisque illorum objectionibus. Obiter quædam de vermiculo Acari adduntur. 4. Lucis Natura imperveſtigabilis. Nihil tamen ineſt divini. Male prætexitur Irradiationibus, Curationibus, Prædictionibus, aliisque Actionibus & Præſtigiis ſuperſtitioſis aut Magicis. 5. Inquiſitio in cauſas Luminis lapidis Bononienſis, lignorum putridorum, carnis agninæ, aliorumque corporum in tenebris lucentium. Thomæ Bartholini Lib. de Luce Animalium *commendatur. 6. Cauſa viſus acutioris Noctuarum, hominum quorundam, aliorumque animalium, noctu videntium. 7. Adamas Regis Angliæ mirabiliter lucens & ſcintillans.*

1 POſtquam de Elementis generatim egimus, veniamus nunc ad corpora illa, quæ Elementa vulgo habentur. Et in eorum ordine primum merito ponimus LUCEM, qua nihil eſt in tota natura admirabilius, &, quo magis ſenſibus noſtris patet, eo magis natura ejus obſcura eſt. Quidam, ſequuti doctrinam Moſaicam, lucem illam primigeniam, quam Deus condidiſſe primo dicitur, vel ut quintum aliquod Ens, quatuor Elementis ſuperadditum, atque ea in ordinem redigens & miſcens, habent, vel inter ipſa Elementa referunt. Ac fuere inter Philoſophos veteres ejusdem aliqui ſententiæ, quam omni conatu reſuſcitare laborat Franc. Patritius *in Nova de univerſis Philoſophia*, quo in libro, ut ipſe titulus innuit, per lucem & lumina ad primam cauſam aſcendere laborat. Idem quoque pro principio præcipuo agnoſcit Auctor ille, qui ſcripſit *Enchiridion Phyſicæ reſtitutæ*. Joh. Amoſius Comenius quoque inter principia ſua recenſet. Quorum ſententiæ equidem non omnino refragabor, ut quæ ſatis eſt veriſimilis, & autoritate etiam ſacrarum literarum fundata.

M ulta

Multa tamen passim adferuntur dubia, & integris libris agitantur, de natura lucis, an sc. illa substantiis, an accidentibus, accensenda; quod ultimum si verum esset, non recte inter principia referretur. Si omnia ea argumenta, quæ ab utraque parte referuntur, recensere velimus, non exigui certe laboris res esset; sunt enim & numero multa, & subtilia. Aristoteles inter qualitates refert, & Cartesius è recentioribus Philosophis, nullam vult esse ejus distinctam naturam, nisi quod solo motu fiat, ideoque, secundum illum, inter accidentia numeranda est. Illi enim lux est motus, quo corpora luminosa materiam subtilem quaqua-versum, secundum lineas rectas, à se propellunt, quo conatu globulos secundi elementi circumjacentes premit, è quibus inferiores in superiores impingunt, ac ultimi demum, qui corporis lucidi superficiei incumbunt, materiam subtilem, omnia spatia inter partes aquæ, aëris, terræ, replentem, propellunt. Alii contra substantiam esse volunt lucem, inter quos è Recentioribus nominandus Kenelmus Digbæus, qui, *Tract. I. de natura Corporum c. 6. 7.* prolixe de hoc argumento agit, lucemque ignem rarefactum esse, imo generari, corrumpi, & in pulverem præcipitari posse, asserit. Quod non credo. Potuerunt enim alia corpuscula adventitia isto igne illuc attrahi & calcinari. Præcipuum ejus argumentum est ejus cum igne convenientia. Controversiam hanc vastissimo libro in utramque partem exsecutus est Franc. Maria Grimaldus *in Physico-Mathesi de lumine, coloribus & iride*, Bononiæ A. 1665. in 4. excusa. Ubi *lib.* 1. afferuntur, experimenta & rationes pro substantialitate luminis, *lib.* 2. dissolvuntur argumenta in primo adducta, & probabiliter sustineri posse docetur sententia Peripatetica de accidentalitate luminis. Pro substantialitate luminis præcipua sunt argumenta; quod reflectatur, quod fieri non posset, si non corpus esset, quod radii solares concentrari in ardentissimum ignem possint. Ut sunt in Gallia artifices, qui specula parare possunt, quibus solis, etiam hyberni, radii ita per refractiones multiplicari possint, ut ignem pariant, qui metalla & lapides in momento liquare possit, cujus rei testis est du Hamel, *lib. de Affect. c. XI.* Quod certe fieri sine corporeitate radiorum nequit. Idem procedere etiam in radiis, è calente furno speculo ustorio exceptis, testatur Honoratus Fabri. Qui in contraria sententia sunt, ut potissimum argumenta afferunt, pro accidentalitate luminis, quod, si lumen corpus sit, impossibile sit, ut mittatur per poros compactorum corporum, quale vitrum est, ut momento temporis diffundatur; sic etiam eventurum, ut venti difflarent corpuscula illa lucida, ut sol non sufficeret infinitorum illorum corpusculorum expulsioni: Impossibile esse, ut per unum aliquod punctum possint transmitti tam distincti & varii variorum corporum colores, quod præ ceteris urget If. Vossius, substantialitatis luminis Impugnator. Nam inter illum, Pet. Petitum, & Joh. Brunium integris libris illæ controversiæ agitatæ sunt. Sed tamen eorum argumenta non sunt ejus certitudinis, ut alteram illam sententiam plane evertant, quanquam, ut verum fatear, turbare possint non nihil. J. Bapt. Hamelius, præstantissimus sane Philosophus, & qui omnium Auctorum recentiorum sententias bene inter se contulit, postquam in *Astronomia sua Physica*,

illam de accidentalitate luminis sententiam secutus erat, in *libro de Affectionibus c. XI.* ita immutat sententiam, ut substantiale quoddam effluvium, cum perpetua motione conjunctum, existimet. In *libro de Astron. Physica* mediam secutum opinionem se dicit, quæ inter substantiam & motionem est, sed illa nihil aliud est, quam qualitas, atque adeo merum accidens. In posterioribus autem cogitationibus substantiam esse lumen agnovit, quod sua mole donetur, quod cum dispendio atque imminutione corporis lucidi fluat, quod omnes corporum affectiones subeat, & iisdem legibus ac cetera corporum moveatur, quod ejusdem cum igne originis sit. In quo quidem recte illum sentire existimo, sed, quod existimet, lucem, cum dispendio atque imminutione corporis lucidi, fluere, id probari mihi non potest. Nihili enim mihi videtur ista contra substantialitatem luminis objectio, quod impossibile sit, corpus lucidum indesinenter corpora lucida spargere, absque sua consumtione, cum ista actio evibrationis radiorum, in Sole præcipue, semper perpetua sit & constans, atque intra certum ambitum finiatur, extra quem corpuscula illa lucida non divagentur; ideoque continua est illa radiorum expulsio; qui eadem via, qua expelluntur, recipi possunt, ut nihil tandem de substantia Solis pereat. Quare mirum mihi visum fuit, potuisse in illam sententiam incidere virum doctissimum, ut aliquo pabulo Solem indigere credat, quo reficeretur ignis deperditus, in eo sequens Stoicorum sententiam. Putat ille, non ex terra solum, sed ex planetariis etiam corporibus egredi pingues quosdam halitus, quos in ignis sui pabulum attrahat Sol, unde macularum ortum in Sole esse existimat, quod mihi certe contra ordinem naturæ factum videretur, qui neutiquam credere possum, aliquod vicinorum illorum corporum, & quidem crassiores fæces, in Solis globum posse recidere. Neque certe illo figmento opus est, cum sibi possit constare per se lux, per eosdem canales revertens, quibus emittebatur. Est enim Sol quasi fomes & receptaculum omnis lucis Systematis hujus Planetarii, in quo vivimus, &, quemadmodum è mari procedunt fluvii & vapores, qui in pluvias resolvuntur, iterumque ad mare tendunt, eodem modo à Solis corpore emittitur lux, & intra illud iterum recipitur. Nihil itaque obstaculi est ab hac objectione.

8 Cum Cartesius lucis naturam in sola motuum pulsione consistere dicit, certe non ita expedita res est, ut quidem Ant. Grandis existimat, qui neminem è Philosophis, tam veteribus, quam recentioribus, melius lucis naturam, quam Cartesium, explicuisse contendit. Nam quanquam dici illa & animo fingi possunt, tamen, si quis urgeat motum ipsum, & rationem motus, non pauca inveniet dubia, quibus, quomodo extricare se possit, non video. Si enim corpus lucidum pellit globulos circumstantes, quæritur, quomodo pulsio ista fieri possit, aut quomodo sola ista pulsio lucem nobis facere possit, absque emanatione substantiæ alicujus. Fieri id modo quodam repræsentativo, ut in speculis fieri solet, nihil est dicere, cum quæri amplius possit, quomodo repræsentatio illa corporis lucidi concipi possit, absque communicatione substantialis effluvii. Igitur non est adeo perspicuum Cartesianum illud de luce

luce dogma. Reliqua dubia contra substantialitatem lucis allata, non sunt istius firmitatis, ut illi quidem putant. Quod enim ajunt, radios ventis debere difflari, si essent corpora; Resp. vel deficere sensum nostri visus in eo, vel obstare pulsionem illam radiorum continuam, quanquam illa non sit adeo fortis, ut variato medio resistere possit. Hinc videmus, radios, per vapores & crassiorem aërem cadentes, infringi, prohibente transitum illum rectum crassitudine materiæ, unde parallaxes oriuntur. Videmus id quoque in vitro, reflecti radios, ut tandem in centrum concurrant, qui per aërem paralleli ivissent, ex quo substantialitas radiorum, ut puto, satis demonstrari potest. Venti enim, qui in infima aëris regione plerumque versantur, non possunt inhibere vim tantæ pulsionis, quæ ultra hanc athmosphæram in Sole potentissima est, ex quo æqualiter omni ex parte propelluntur radii. Quanquam tamen neque dicere nos possimus, annon in ea regione, in qua venti dominantur, inflectatur ille radiorum cursus rectus, quos projicere in alios locos venti non possunt, cum æqualis sit lucis circumfusio, &, sicubi radii alicubi intercepti sunt, illi ne pelli loco possint, obstat universalis illa & constans pulsio. Quod per vitrum radii transire possint, non est argumentum eorum accidentalitatis. Nullum enim est vitrum tam compactum, ut poros non habeat, quicquid etiam neget Vossius; licet illi crassiori aëre forte non sint penetrabiles, luci tamen non obsistent. Imo experimento demonstratum est, etiam liquores aliquos transsudare vitrum posse, ut aliquo in loco observat Borrichius. Quod in instanti moveantur radii, non est quoque ad argumenta accidentalitatis referendum; non enim puto, sensum visus adæquatam esse motionis lucidæ mensuram, cui quanquam in instanti moveri videatur, tamen falli ille potest, & in ipsa illa celeritate tamen successiva aliqua ratio movendi concipi. Atque id colligi potest è corporibus lucidis, non justa distantia à visu nostro remotis; ab iis enim radii evibrati tandem deficiunt, usque dum corpus ipsum lucidum in nebulosam aliquam substantiam converti videatur. Ex eo itaque, quod terminum hujus motus videamus, colligere licet, non esse motum pure simultaneum, sed successivum. Quod enim per gradus distinctæ lucis visioni eripitur, per gradus motum fuisse concipi potest. Ut itaque graduale illud lucis incrementum & decrementum istam motus successionem satis exprimat. Solum illud Vossii argumentum subtile est, & magnæ difficultatis, cum ait, impossibile esse, ut corpora lucida, è vastis corporibus, spatio magno interjecto, effluentia, in uno aliquo puncto Mathematico cameræ obscuræ, vel oculi nostri, subsistere possint. Cui resp. ideo substantiam lucis omnium esse mirabilissimam, quæ ad naturam spiritalem proxime accedere videtur, unde adductæ gentes divinitatis characterem in illa quæsiverunt, & omnium sagacissimæ Heliolatriam pro cultu religioso habuere, quæ certe inter omnes minime absurdæ sunt, & vix aliam viam, sibi relictæ, sequi potuerunt. vid. Joh. Franc. Grandis *Dissertatio* elegans *de divinis nominibus soli attributis.* Cum itaque, post spiritalem substantiam, nihil sit in natura excellentius luce, nemo mirari debet, eam in tam arctum locum compingi posse, quod certissimum summæ subtilitatis argumentum est.

 Quod

Quod si sensus nostros hic in judicium ducimus, certe succumbere illi tantæ subtilitati videntur, qui in minimis vermiculis tam mirabilem structuram, adeoque perfectam & concinnam, videre per specillum possunt, cum non videant, extra ejus adminiculum. Si quis *Acari* vermiculum consideret, punctum nudo oculo videbit, & motum ægre deprehendet; at per specillum mirificam videbit variorum membrorum structuram, adeo elegantem & concinnam, ut mirari quis satis non possit, cumque antea punctum tantum videret, nunc videt partes tot extra partes. Quod si itaque, in corpore tam exili ea tamen varietas & distinctio est, ac minima hujus corpusculi pars tamen substantia, mirum profecto non est, in uno aliquo puncto lucido (quod ego tamen non Mathematicam dixerim) posse tot corporum colores contineri. Qui per pulsionem & motionem naturam lucis exponunt, illi profecto habebunt, quod agant, si ad hypotheses suas phænomenon hoc explicare debeant; quæ enim confusio uno in puncto orirerur, si sola pulsio propagare lucem, & cum luce colores, deberet?

4 Atque hæc quidem de Luce, velut in tenebris palpitantes, philosophamur. Ultra humanum ingenium est ejus vera solidaque demonstratio. Metiri quidem radios ars nos docet, & ex eorum combinatione, vel refractione, mirabilia phænomena producere, quæ omnia certa sunt & satis explorata, ac Mathematicorum regulis definiuntur. At, in natura lucis exploranda, vel omnes Argi & Lyncei cæci sunt. Non possum tamen illorum sententiæ accedere, qui divini aliquid luci omnino subesse existimant, atque hinc operationes suas, quas fieri per irradiationem ajunt, salvant. Ita sunt, qui credunt, radios stellarum certarum quasi figi arte posse in certis metallis & lapidibus, qui item irradiatione sua medeantur morbis, & vim illam stellarum, quæ in luce consistit, suo ministerio in homines transfundant. Hinc infinita sunt figmenta Talismanicarum Imaginum, Amuletorum, Periaptorum, hinc tot virtutes tribuuntur gemmis nonnullis, in quibus nihil nisi superstitionem deprehendere possumus, quantocunque conatu defendat hanc doctrinam Joh. Marcus Marci, in gratiam Paracelsi & Helmontii. Eidem principio superstruuntur tot artes curiosæ & prædictiones nonnullarum rerum. Sunt, qui in crystallis, speculis, unguibus, ostendunt imagines certas, vel personarum, vel certarum rerum aut actionum, quales præstigias nonnulli audent excusare, & naturam lucis diviniorem & præsciam eventuum, ac consciam, omnium eorum, quæ aguntur, effectricem, prætexere, quos facile nos sibi sapere patimur. Nobis securior & certior sapientiæ via placet.

5 Pertinet doctrina quoque huc de Luce variorum corporum. Sunt enim in natura corpora quædam, quæ apta nata sunt per se lucere, præcipue in tenebris, e. g. *Lapis Bononiensis*, qui Soli expositus ad tempus aliquod ita lumine imbuitur, ut in tenebris luceat, de quo videantur *Acta Soc. Anglicæ p.* 375. & 362. ubi & de aliis corporibus lucidis examina instituuntur. De Lapide, qui *Oculus Mundi* dicitur, &, prout magis vel minus aqua imbuitur, transparens fit, simulac vero humor evaporat, priori calori restituitur, experimenta, ratione variationis ponderum, varia vid. in *Hist. Soc.*

Soc. Regiæ p. 230. Edit. Angl. De vermiculis lucentibus in ostreis agitur *in Act. Angl. p.* 203. De Muscis lucentibus in Jamaica *ib. p.* 706. In iisdem *p.* 611. multa de ligno, de piscibus lucentibus, uti & *p.* 581. ubi demonstratur, lumen istis demi posse ab exhausto aëre. Scil. in vase vitreo, cui aër subtrahi potest, lignum putridum, subducto aëre, non lucet, aëre iterum admisso lucet. Causam hujus si quis indagare velit, mire certe vexabit ingenium. Quod Lapidem Bononiensem attinet, is à Sole, vel igne, lucem illam accipit, ut vel ex eo appareat, aliquid substantiæ inesse lumini, neque solo motu rem expediri. Habet enim lapis Bononiensis forte talem superficiei texturam, ut diu servet lucem, sed in quo res ista proprie consistat, nemo fortassis accurate determinabit. Quod ligna putrida, squamæque piscium, luceant, id adscribunt Cartesiani itidem partibus celeri & intestino motu agitatis. Id enim fieri ajunt in putredine, quæ fermentationem novam præsupponit. Fermentatio vero nulla absque aliquo calore est, magis vel minus sensibili, unde lucem sequi posse verosimile sit. Carnis agninæ, in tenebris lucentis, causa non satis indagari potest, quanquam illa ansam dederit THOMÆ BARTHOLINO, ut integrum librum *de luce animalium* conscriberet, satis curiosum & doctum. Plurima enim illic habet singularia lucis animalium exempla, sed, in causis ejus indagandis, nec per illum, nec per alios, multum profecimus. Additus illi libro est Conr. Gesneri rarissimus quondam libellus *de raris & admirandis herbis lunariis & rebus noctu lucentibus.*

Hinc est, quod aliqua etiam animalia noctu videant, & homines nonnulli noctu 6
in mediis tenebris distincte legere possint characteres scriptos, ob lucem aliquam oculis insitam. Et ii quidem ita videre videntur, quod sc. luce oculorum suorum illustrent simul, & medium, & objectum, ad certam quandam distantiam. Quoniam enim visio fit, non solum per receptionem radiorum objecti lucidi & colorati, sed & per emissionem radiorum, ex oculis evibratorum, verosimile est, quibusdam hominibus & animalibus validiores esse radiorum evibrationes, quam sunt corporum lucidorum vel coloratorum, ut ex eo fieri possit, illos in tenebris nonnunquam videre, cum ex somno experrectis collecti vapores moveri derepente incipiunt, quod & in quodam, cum febri maligna laboraret, factum fuisse notat Boylius. Animalia, quæ noctu vident, ut noctuæ, validam habent ex oculis evibrationem, unde fit, ut de die minus videant, quoniam solis lux turbat radios oculorum, quemadmodum majus lumen obfuscat minus.

De corporibus lucidis, per artem factis, quæ idem præstant, quod lapis Bono- 7
niensis, infra pluribus agendi locus erit. De Adamante singulari, qui nunc penes Magnæ Britanniæ Regem est, multa adfert, ratione lucis ejus, singularia experimenta Robertus Boyle *in lib. de coloribus.* E quibus illud memorabile est, quod duro corpore, ut tegula aut ferrei styli acie, aut digitis ipsis, arctius pressus radiet, & scintillas emittat, igni admotus, aut accensæ candelæ, tenuem, sed debilem admodum & momentaneam, lucem spargat. Quod exemplum illustrat illam noctuarum visionem debiliorem de die, fortiorem de nocte. Idem Adamas, affrictus panno, fere ut

ut lignum putridum lucebat, at terreno aut duro corpori, cum motu celeri & reciproco, affrictus, vegetiorem multo lucem vibrabat, quam etiam aquæ immersus diu retinuit.

CAP. XV.
DE COLORIBUS.

§. 1. *Colores propago lucis. Distinguuntur in Reales & Emphaticos. Reales certo quodam sensu dari, contra Cartesianos, ostenditur.* 2. *Aristotelici ab Elementorum mixtione, & Chymici à sulphure suo, colores omnes derivantes, refutantur. Scriptores de coloribus, Franc. Maria Grimaldus, If. Neutonus, Rob. Boylius.* 3. *Ratio albedinis, nivis exemplo illustrata. Censura de Gosfr. Vogtii* Diss. contra nivis albedinem. 4. *Ratio nigredinis & Calorum mediorum.*

1 DE COLORIBUS hoc loco agere malui, quoniam lucis propago sunt, quam alio quodam minus conveniente. Vulgo ad titulum Qualitatum sensibilium referunt etiam colores; sed rectius, me judice, ad lucem illi referentur, quanquam alii ipsam lucem ad qualitates sensibiles referant. Colores vulgo distinguuntur in *Reales* & *Emphaticos*, quam distinctionem aliqui exsibilant, inprimis Cartesiani, qui nullos putant esse Reales colores, rei sc. insitos, sed omnes habent Emphaticos, sc. qui formentur tantum in superficiebus corporum per refractionem radiorum lucidorum, eorumque in superficie modificationem. Ita nullum putant inesse corpori colorem, sed lucis appulsu tantum apparere. Quod quanquam negari non possit, existimo tamen, distinctionem illam non esse rejiciendam, ut exprimamus colorum gradus, quos in corporibus observamus. Nam certe negari nequit, inesse quibusdam corporibus peculiarem illam & perpetuam superficiei dispositionem pro hoc vel illo colore, qui ad distinctionem alterius, qui vel adventitius est, aut momentaneus, aut facile separabilis, realis dici potest. Ita e. g. aurum fusum perpetuo, quamdiu in statu illo manet, flavum colorem habet, per spiritum salis in minimas particulas solutum nigrorubicundum colorem obtinet, sed igni iterum subjectum fusorio pristinum colorem recuperat. Unde apparet, calorem illum perpetuo esse auro naturalem atque realem. Emphatici vero colores illi possunt appellari, qui non perpetuo insunt rei, sed ex certo positu & motu varias sortiuntur radiorum in superficie corporum reflexiones & refractiones, ut in collis columbarum & anatum fit, aliisque corporibus naturalibus. Illud interim certum verumque manet, colores omnes formari pro ratione dispositionis superficierum, ita, ut quædam corpora vix unquam mutent speciem coloris, quamvis subinde gradus admittant, ut in pannis e. g. rubris apparet, aliisque tinctis, quædam omnes colores pro diversa vel visus, vel lucis, applicatione, recipiant, quod in prismate potissimum videre est.

Peri-

Peripatetici, cum colorum naturam nobis demonſtrari petimus, ad Elementa ſua nos ablegant. Ex eorum ſc. miſtionibus putant illi varietatem colorum oriri. Sed Apollo nobis ex iis erit, & Phyllida ſolus habebit, qui modum nobis monſtrare poterit, qvomodo iſta Elementorum miſtio gignere nobis varietatem colorum poſſit. Chymici qvoqve nonnulli indiſtincte ſulphuri ſuo originem & naturam colorum adſcribunt, non felicius ſane, quam Peripatetici. Satis enim habebunt, qvod agant, ſi explicatius proponere ſententiam ſuam jubebuntur. Nam imaginario aliqvo conceptu non patiuntur ſe abſolvi, qvi accurate in rerum cauſas inqvirunt. Ne qvid enim dicam de incertitudine ipſorum trium principiorum, de qva prolixe egit in *Chymiſta ſuo ſceptico* Boylius, vellem aliqvis rationem doceat, qvomodo omnes colores ex principio ſulphuris, vel oleaginoſitatis, oriri poſſiunt, cum & cetera duo principia non ſint ſine colore, aut certe colorem habere poſſint. Id qvidem concedi poteſt, qvosdam colores eſſe cum qvibusdam rebus connexos, ut ex eo facile induci poſſimus, qvo credamus, eas eſſe cauſas talium colorum, cum ſint potius ſubjecta. Ita ſulphurea & oleoſa in rubrum colorem facile abeunt, imo omnia olea chymica, vi ignis expreſſa, rubent, aut, ſi non rubent ab initio, tractu temporis rubeſcere incipiunt. Omnis diuturna qvoqve digeſtio rubrum ſolet colorem inducere, qvod non à ſulphure, aut oleaginoſo principio, per ſe evenit, ſed ab agitatione partium per ignem, qvi in illo figere aliqvas ſui particulas videtur, & colore iſto flavo vel ſubrubro tingere, ut videmus in oleis ac ſpiritu etiam vini, qvi per magnam ignis violentiam pelluntur, fortius aliqvod & rubicundius Empyreuma induci, ſeu hoc fiat à partibus ſpirituoſis vehementius agitatis per ignem, ſeu à fæcibus forti illo ignis pulſu ſimul ſubvectis, & aduſtione qvadam ſpiritus ſubtiliores inficientibus, cum contra, qvæ leni igne ſolent evaporari, Chryſtallinum plane & album colorem ſoleant acqvirere. Videmus ſpiritus varios miſtos, & olea, per ſe nullius coloris, ex miſtione certum aliqvem colorem in momento acqvirere, ut hinc pateat, non ſoli ſulphuri adſcribendam eſſe tincturam corporum, qvanqvam pati nos poſſimus, ut vel Elementis, vel propriis Chymicis, aliqvid in hac parte imputetur, qvod tamen inter cauſas colorum veras adæqvatas poni non poteſt, qvorum primi natales à luce, cjusqve varia reflexione, repetendi ſunt. Qva in re forte prodeſſe poſſunt, qvæ Franc. Maria Grimaldus, *in ſua Phyſico-Matheſi de coloribus* habet. Longe vero ſubtiliora ſunt, qvæ Is. Newtonius, Medicus Anglus, non ita pridem circa colorum phænomena obſervavit, qvi ſingulorum rationem accuratam, è principiis Opticis, deducere laboravit, cujus tentamina referuntur *in Actis Soc. Angl. noviſſimis*. De cetero, qvæ ad colorum doctrinam pertinent, tam in abſtracto, qvam in concreto, toto libro *de Coloribus* diligenter explicuit Robertus Boylius, in qvo de coloribus, non tam de naturalibus, corporalibusqve principiis, qvam de artificialibus, & ex miſtura certorum liqvorum comparatis, magna induſtria agit. Qvæ compendio complexus eſt Hamelius *lib. de Affectionibus c. 12. & 13.* Initia qvidem tantum Hiſtoriæ de coloribus naturalis Boylius exhibuit, ſed plura tamen docuit, qvam qvi vaſtos de eo argumento libros ſcripſerunt, omnibusqve aliis eſt accuratior.

Qvod album colorem attinet, oritur ille ex continuitate corporis diaphani interrupta. Sic aqua in spumam agitatur, vitrum crystallinum, ignis vi calefactum, & aqua restinctum, tot fissuris solvitur, ut candidum appareat, vitrum contusum in partes minutissimas candidum apparet. Unde ratio albedinis patet; alba enim quæ sunt, innumeris particulis constant, quæ cum sint pellucidæ, tamen, ob figuram aut exiguitatem, lumen, seu quædam specula, regerunt. Duo sc. Boylio judice, sunt, quæ corpori albedinem conciliant, primum, ut parvas habeat & innumeras superficies, quæ sic lucem excipiant, ut illam, velut totidem specula, reflectant, adeo ut, nec refractione, nec umbrarum permistione, ut in aliis coloribus fit, lux ipsa diluatur; alterum est, ut lex pene tota, quæ in corpus incidit, reflectatur, nulla intus subeat, aut intra poros coërceatur; sic enim alba corpora confusam velut lucis imaginem exhibent. Exemplum primi modi manifestum in nive videmus. Illæ, quæ prius erant, guttulæ aquæ diaphanæ, in summa ista tenuitate congelascunt, & sunt per se singula nivium fragmenta perspicua, sed compactæ & turbatæ inter se, ob varias minimorum figuras speculares, candidæ apparent, cum lux in singulis superficieculis terminatur & reflectitur. Hanc ob causam Gotofr. Voigtius, *in Dissert. de nivis albedine*, nivem albam esse negat, qvod non sit realis in illa color, sed emphaticus, qvi tamen eo ostendit, se interiorem colorum naturam non satis habere exploratam.

4 Ex natura albedinis patet & ratio nigredinis. Nam, si alba corpora partes sic habent aptatas, ut incidentes radios magna copia extrorsum regerant, nigra vel pauciores reflectent, vel multo plures intra cœcos meatus recondent, aut propter partium asperitatem, in qua Democritus rationem nigredinis ponebat, radii, repetitis intra partes corporis reflexionibus, fracti, & variis umbris diluti, ita languescent, ut visus organo nullum motum imprimant. Qvæcunqve certe nigredinis causa sit, id manifesto observare possimus, nullos vel paucissimos à nigro corpore radios reflecti. Nam in crepusculo corpora nigra conclavis alicujus plane non videmus, alba autem videmus, qvoniam lucem, etiam tenuem, reflectunt. Eam ob causam dici potest, nigrum colorem proprie non videri, nisi per accidens, qvoniam radios nullos spargit, per qvos fit visio. De ceteris coloribus, eorumqve generatione, hic fusius non disseremus, qvoniam vulgares etiam libelli ad nauseam talia inculcant. Qvi accuratius de iis judicare velit, pictorum tabernas adeat, ac ex iis colorum mistiones discat. Omnes enim ab albedine, nigredini permixta, oriuntur, qvanqvam & inde submistiones aliquæ sint, qvæ varios possunt sine nomine colores producere.

CAP. XVI.
DE IGNE.

§. 1. *Ignis à Luce densitate tantum differt.* 2. *Ignem corpus esse, contra Cartesium, Dav. Gorlæum & Is. Vossium, inter accidentia referentes, docetur, veterumque & recentiorum consensus allegatur. Rob. Boylii Tr. MS.* de Igne *eo*

con-

consumptus. 3. Ignis Sublunaris fictitius. Ignes subterranei. Ignes potentiales. Incendia spontanea. Arcana Incendiariorum investiganda. 4. Joh. Mayow de essentia Ignis Nitro-aërea, ejusque per mistionem cum particulis sulphureis propagatione, opinioni proponitur & confirmatur.

PRæmissa de Luce doctrina, ad IGNEM venio, quem inter Elementa numerari pene coqvis ipsis notum est, licet ex horum classe Hier. Cardanus, Clem. Timplerus, Franc. Patritius, Adr. Heerebordus, Lamb. Danæus, Casp. Bartholinus, Henr. Nollius, Dav. Gorlæus, Ath. Kircherus, Joach. Jungius, Thom. Willisius, aliique Philosophi, illum ejiciant. A luce differre non videtur, nisi densitate aliqva, ut sit luce quasi solidius qvoddam corpus, & quasi sustentaculum aliqvod & fomes lucis. Qvi lucem corpus esse statuunt, necessario etiam statuere debent, ignem esse corpus. Eam enim ob causam lucem inter corpora referunt, qvod habeant ignem rarefactum. Qui Cabalæ aliqvam autoritatem agnoscunt, non fortassis, qvod pueri in faba, reperisse se credere possint, si observaverint, apud Hebræos lucem & ignem eadem voce efferri. Lux enim illis אוֹר, Ignis אוּר vocatur. In altero punctum illud distinctivum quasi ventri vocis immersum est, in altero voci superius apponitur, qvo innui possit, illic materialem magis esse ignem, in altero magis abstractum. 1

Cartesianis, qvoniam lux nihil nisi motus est, ignis qvoqve nihil aliud, qvam motus est, atque ideo non inter substantias, sed inter accidentia, refertur. Hæc sententia jam ante Cartesium Davidi Gorlæo, *in Exerc. Philosoph.* defensa fuit, qvi, *Exerc.* 17. *Sect.* 3. multis argumentis probare illud laborat. Cartesii qvidem argumenta non sunt alia, qvod sc. præter motum, nihil in igne concipi possit. Nam, cum particulæ alicujus corporis varie agitantur, & mutuo atteruntur, tactui nostro propter discontinuationem dolor accidit. In ligno, aliisqve cremabilibus, propagato & continuato motu, qvi in scintillam per affrictionem validam introductus est, exturbantur humida, atteruntur reliqva ad cineres usqve ad calcem, qvi ad talem motum sunt inhabiles. Similiter in aliis corporibus motum talem aliqvem excitari posse ajunt, qvem ignem vocant. Hinc calorem etiam ab igne non distinguunt. Illum in animalibus non nisi à pulsu cordis derivant. Ignis culinaris ex silice per motum excitatur, & propagatur in materiam habilem, ita ut in pinguibus ac humidis flamma ac lux in vapore tali accendatur. Ita scil. illi de igne philosophantur, quos ego sensu suo abundare facile patior, modo non existiment, se ita sententiam suam demonstrare, ut ab illa abire piaculum sit. Ego quidem malim insistere veteri sententiæ, & inter corpora referre ignem, ex quorum classe solus ille motus eum non emovebit. Neqve enim statim inferendum est, cum nos nihil præter motum videmus, non subesse aliud qvoddam hujus motus subjectum. Vetusti Philosophi omnes ignem inter corpora retulerunt, cumqve primum elementum fecerunt. Pythagoras, ab igne primum factum esse mundum, censebat. Empedocles in factione mundi dicebat, 2

cebat, primum secretum fuisse ætherem, deinde ignem, post terram, solem ex igne, reliqua circa terram, quæ sunt condensata, coiisse ex reliqvis. Plato igni peculiarem etiam figuram adscribit, ut omnibus elementis. Bernhardinus Telesius, inter recentiores, adeo ignem corpus esse vult, ut inter duo elementa ignem cum frigore ponat. Propendere etiam in hanc sententiam videtur sagacissimus naturæ indagator, Robertus Boylius, *qui Experimentis quibusdam novis* ostendit, posse partes ignis & flammæ reddi stabiles ponderabilesque. Vidit ille & observavit corpora aliqua pondere aucta fuisse, quibus nihil præter torturam ignis accesserat. Unde probabiliter colligi potest, aliquam accessionem ex ipso igne corporibus factam fuisse, nisi quis dicere velit, compactiora corpora beneficio ignis reddita per propiorem partium ad se accessionem, & eam ob causam ponderosiora facta. Ut videmus corpus interdum gravius fieri posse se ipso, exemplo pumicis, qui integer levior est, quam in pulverem contritus. Vid. super hac controversia de accidentalitate vel substantialitate ignis If. Vossius *in libro de natura & proprietate lucis*, *c.* 2. qvi inter accidentia refert, & adversus illum Pet. Petitus, qui in contraria est sententia. Argumenta utrinqve subtilissima adferuntur. Vellem superesset *Tractatus* Rob. Boylii *de igne*, qvi igne consumtus est in incendio Londinensi. Is fortassis multa nos docere posset, quæ aliis in mentem non venissent.

3 Ignis sublunaris Peripateticorum figmentum est, cujus si aliquis locus assignandus est, ut ceterorum elementorum, circa solem, vel in sole potius ipso, quærendus est, quanquam & subterranea habeamus æstuaria, & integra ignita maria, ut in incendiis montium sæpe videmus, de qvibus infra pluribus agemus. De variis ignis operationibus multa dici possunt, in qvibus ingenii solertiam passim exercent Philosophi naturales, sed nobis illa non omnia possunt excuti. Præ ceteris commendo hic Honoratum Fabri *lib. 2. Tract. 5.* ubi propositionibus doctis, & Mathematica methodo concinnatis, ignis operationes explicat, & inprimis, quæ ad corpoream ignis naturam demonstrandam pertinent, sollicite conqvisivit. De ignibus potentialibus, qvos vocant, multa sunt subtilissima, tum ab aliis inventa, tum multa supersunt ab aliis invenienda, è quibus, & damno & commodo hominum, multa extundi possunt. Opportuum est hic monere, fuisse aliquem apud Anglos, qvi duo sicca corpora, sed pulverisata, ita miscere potuerit, ut, quo puncto temporis ipse vellet, in flammam manifestam erumperent. Ita enim proportiones Corporum illorum temperare noverat. Quare non est impossibile, oriri sæpe posse incendia ex causis occultis, nobisque incognitis, nulla nostra culpa, quorum aliqua proferuntur exempla ab Autore aliquo Gallo, qvi super incendio quodam, quod in Galliis contigit, Disquisitionem edidit, cujus Summa recensetur in novissimis *Ephemeridibus*. Verisimile est, doctrinam hanc multum illustrari posse, si quis omnia Incendiariorum arcana penetrare posset. Sunt enim homines, qui naturæ beneficia in infames sæpe usus convertunt, abominabiles quidem, & suppliciis digni, qvorum tamen periculo possit augeri res Physica, si ab Inquisitoribus eorum sufficiens adhibeatur diligentia. Ita Athan. Kircherus, *in lib.*

de

de peste, fatetur, se, inquisitioni veneficorum præfectum, magna didicisse scelestæ hujus artis arcana, nunquam à se in lucem edenda, sed quæ tamen sibi magno in rerum naturalium cognitione subsidio fuerint.

De ratione, qua ignis propagetur, singularis est sententia JOHANNIS MAYOW, 4
Angli, J. U. & Med. Doct. Is, ut essentiam ignis constituit in spiritu nitro-aëreo, ita etiam, propagationem flammæ ejus beneficio fieri, ait. Spiritus nitro-aëreus illi summum est & subtilissimum in natura, quod præcipue sedem suam habet in corpore solari. Illic particulæ nitro-aëreæ, motu velocissimo exagitatæ, corpus solare igneumque choas illi constituunt, hinc illas particulas summe volatiles superiori aëris regioni incumbere ait, ibidemque, pro diverso earum statu, distincta, seu ignis, seu frigoris, elementa constituere. In lumine vero solari rem haud multo secus habere se existimat, ac in illius radiis, ope speculi ustorii collectis. His particulis nitro-aëreis ubi obviant particulæ sulphureæ, accensio fit, ideoque, ad ignem sublunarem conflandum, particularum sulphurearum & nitro-aërearum affluxum perpetuum esse debere contendit, atque id pabulum vocat ignis. In ignibus autem cœlestibus rem aliter se habere putat; illos enim motus suos, semel institutos, sine particularum sulphurearum ope, in æternum continuare, unde & ignis, in speculo ustorio collectus, sine sulphurearum consortio ipsi esse creditur. Quanquam ego existimem, etiam ex aëre illas posse particulis nitro-aëris copulari. Hinc facile propagationem ignis demonstrat; nam particulæ nitro-aëreæ sulphureæque, in motu igneo constitutæ, quamplurimas alias, atque istæ insuper alias ejusdem molis eadem velocitate, exagitant. Hæ particulæ accensæ, ut motus suos augeant, corpus aliquod aliud, in motu constitutum, sociant, quod earum motum promovet & intendit. Scil. particulæ sulphureæ, ab igne in partes minutissimas divisæ, in particulas nitro-aëreas, particulis aëris insitas, impingunt, easque in spatiola ea impellunt, in quibus materia subtilis motu velocissimo circumgyratur. Particulæ autem nitro-aëreæ sulphureæque intra sphærulas, quæ à materia ea circumrotata describuntur, impulsæ, ab eadem protinus impelluntur, motuqve suo aucto foras protruduntur. Hæc, ut verum fatear, subtilissime sunt excogitata ab illo, quorum veritas pulvere pyrio amplius posset demonstrari. Hic enim particulæ sulphureæ particulis nitrosis immediate, & per minima, mistæ sunt, ideoqve subitanea ejus est deflagratio. Cui si humidi aliqvid miscueris, ob partes discontinuatas, lentior erit deflagratio, cum strepitus aliqva continuatione. In reliqvis corporibus, in qvibus rariores sunt particulæ sulphureæ, aut heterogeneis multis permistæ, lentius erit incendium. Hinc ligna viridia difficulter incenduntur, arida vero subito flammam concipiunt & deflagrant, qvoniam vicinior illic est particularum sulphurearum & nitrosarum positus, nec cum heterogeneis iis multum luctandum.

CAP. XVII.

DE FRIGORE.

§. 1. *Calor & Frigus ad omnes naturæ operationes concurrunt. 2. Frigus non solum ut qualitas & privatio, ex mente Aristotelis, Cardani & Cartesii, est considerandum, sed etiam ut positivum aliquid. 3. Joh. Mayow frigus à particularum Nitro-aërearum motu langvidiori, J. Bapt. Hamelius & Seb. Wirdigius à Spiritibus frigorificis, derivant. Experimentum de congelatione Boylianum. Congelatio per pulveres certos artificialis. Vera causa Frigoris sunt corpuscula salina. 4. Thom. Hobbesii sententia, frigoris & congelationis causam ventis tribuens, refutatur, liberque Rob. Boylii* de Frigore *commendatur. 5. Frigoris effectus varii, præsertim aquæ attenuatio. Censura de J. Am. Comenii* Lib. de Frigore. *Frigus & Glacies arte possunt produci. Insecta, hirundines, ciconiæ, imo & homines nonnulli, post diuturnam congelationem, reviviscunt. J. Nic. Pechlini Lib. hujus argumenti commendatur.*

1 CONtrarium calori FRIGUS est, & secundas ab illo partes merito sibi vindicat, utpote, quorum ministerio utitur, in omnibus pene operationibus suis, natura. Quare non sine causa Magnus Baco Verulamius frigus & calorem vocat dextram & sinistram naturæ, neqve omnino absurdus est Bernhardinus Telesius, qvi calorem & frigus duo ponit in natura principia activa, de qvorum pugna inter se & victoria nascantur corpora, & plurima naturæ phænomena; quæ enim ex illis pars palmam obtinuerit, alteram partem sibi subjugat, atque ita, vel corpus aliqvod constituit, vel aliud qvoddam naturæ phænomenon.

2 Eorum, qvæ ad frigoris naturam pertinent demonstrandam, subtilissima plane & recondita ratio est. Potest autem varie considerari frigus, primo qvatenus qvalitas aliqva est, tum meram relationem denotat, & ratione sensus nostri determinatur. Prout enim tactus noster incurrit in corpora, qvorum minima vel non moventur, vel tardius moventur, qvam particulæ nostri corporis, è diversitate illa motus judicamus, rem esse frigidam, qvæ tamen per se nihil aliud agit, qvam qvod ex lege motus agere debet. Ideoqve frigus, qvatenus qvalitas est, Ens est mere respectivum. Considerari potest secundo frigus, ut privatio caloris, & tum nihil aliud denotat, qvam absentiam istius motus minimorum in aliqvo corpore, qvi inest corpori, qvod calidum vocamus. Sunt nonnulli, qvi omne frigus habeant pro sola privatione, ut sit nihil aliud, qvam caloris absentia, qva etiam sententia Hier. Cardanus est, qvi putat, solo caloris discessu corpora refrigescere, non minus ac aër redditur obscurus, solo corpore luminoso abeunte. Aristoteles inter qvalitates suas hæret, cumqve definitionem illum rogamus, illam audimus, qvod sit qvalitas, qvæ congreget homogenea & heterogenea; qva definitione qvid dicere velit, obscurum admodum est. Ille enim congregationis actus, ut vocat, qvomodo frigori adscribi potest? Quod si qvalitas est sola, qvæ actio ejus erit in congregatione homogeneorum & heterogeneorum.

neorum? Cartesium si audimus, is nobis ex materia subtili sua subveniet, qvasi ex insidiis qvibusdam, vel ut θεὸς ἀπὸ μηχανῆς. Is enim statuit subtilis materiæ, sive ætheris, partes majusculas, & validioris motus opifices, calorem procreare, minusculas & debiliores frigus efficere, ut per illum frigus nil aliud sit, qvam insensibilium partium, vel qvies, vel tardior motus. Ideoqve & illi non nisi privationem frigus esse videmus. Verior est illorum sententia, qvi positivum aliqvid intercedere in frigore existimant, ita, ut, præter absentiam motus, accedat novum aliqvod, vel novæ qvædam particulæ, qvarum mistione tam mirabiles mutationes fieri videmus. Qvis enim existimet, sola privatione pluvias in nives & grandines mutari, aqvam in glaciem, nisi nova aliqva causa accedat, vera & realis? Qvam sunt varii & admirabiles frigoris effectus, qvomodo rumperentur vasa metallica, si sola motus cessatio sufficeret ad frigus determinandum? Est itaqve frigus, varia consideratione, aut qvalitas, sive Ens respectivum, aut privatio, aut positivum aliqvid.

Joh. Mayow, cujus superiori capite mentionem fecimus, ut de natura caloris subtiliter admodum, ita & de natura frigoris, disserit. Spiritus enim ejus nitro-aëreus, è solari corpore recedens, motu paulo remissiori commovetur in media äëris regione, cum à sole remotissimus est prope polos, verosimiliter à motu circumgyrationis prorsus cessat, & tum alterum illud frigoris elementum (ita vocat, pene Telesio in eo ὁμόψηφος) constituit. Hic ait hospitari particulas nitro-aëreas copia satis ampla, qvæ congelationem vaporum & guttularum pluviarum efficiant. Hæ particulæ aëreæ, illic ob frigus imprægnatæ & graviores factæ, valde rigidæ evadunt, ut jam, non instar telorum erectæ, sed rotatim, moveri incipiant. Hæ particulæ cum descendunt, probabile est, eas non recta deorsum, sed obliqve versus polos deferri, cum continuus vaporum ascensus in regione meridionali, ob calorem ibi intensum, aërisqve rarefactionem, rectum descensum impediat, à polis autem eas obliqve revertentes versus meridiem iter tenere, usqve dum ad terram deveniant. Unde rationem ait dari posse, cur ventus septentrionalis maxime siccus frigidusqve sit, in qvantum sc. aërem, particulis nitro-aëreis gravidum, secum rapit; qvanqvam tamen & experientia notum sit, non septentrionalem tantum ventum, sed & contrarios, frigus inducere, qvod ex positu regionum determinandum est. Nam qvibus ad Austrum surgunt montes altissimi, nivibus tecti, iis Auster frigora inducit. Atqve hanc aëris continuam esse circulationem, Mayowius putat, ut particulæ aëreæ spiritu nitro-aëreo armatæ in altum tollantur, ibidemqve eodem denuo imprægnatæ, inde ad inferiora revertantur. Qvicqvid jam sit de hac sententia, seu spiritum illum nitro-aëreum statuamus, sive non, illud manifestum est, deportari per aërem corpuscula, qvorum interventu congelatio fit, & frigus oritur, idqve positivum illud est, qvod in frigore reperiri diximus. Neqve absurdum est, cum J. Bapt. Hamelio statuere spiritus aliqvos frigorificos. Non enim existimandum est, illic tantum esse spiritus, ubi calor est: nam & frigida corpuscula æqve celeriter moveri posse, vel paulo etiam tardius, nihil vetat, sive per se illa moveantur, sive ventorum, aut materiæ subtilis vehiculo.

Video

Video etiam Seb. Wirdigium, in suo *de spiritibus* libello, frigus qvoqve inter spiritus referre, qvo referri meliori jure poteſt, qvam tenebræ. Talia corpuſcula revera ad frigefactionem reqviri, oſtendit luculento experimento Boylius. Is enim, aërem folle ventilans, nullam mutationem ſenſit in thermoſcopio, ſimul ac vero nivem & glaciem orificio appoſuit, ſtatim, ubi afflavit thermoſcopium, aër in illo fuit congelatus vel condenſatus. Imo ipſa artificialis congelatio id oſtendit, & arcanum illud Ducis Mantuæ, qvi pulverem habet, certo modo præparatum, qvi poſſit aqvam media æſtate vertere in glaciem. Cujus naturæ forte is qvoqve pulvis fuerit, cujus mentionem facio *in Epiſtola de Scypho vitreo rupto*, qvi aqvam in tam ſolidam ſubſtantiam convertere potuit, ut cryſtalli inde & gemmæ potuerint efformari, genuinis non multum diſſimiles. Id quidem difficulter dici poteſt, qvanqvam ipſam hiſtoriam ſatis veram putem, qvippe qvam ex ore Boylii ipſe habeo. Cauſa itaqve frigoris & congelationis eſt corpus aliqvod novum, & principium aliqvod ſalinum, qvod per minima miſcetur aliis corporibus, liqvidis præcipue, qvæ minima illa corpuſcula facile intra ſinus ſuos recipiunt; tum liqvidæ partes cujusvis miſti, vel humidi, qvæ congelare itidem poſſunt, ita ut in nonnullis locis ligna qvoqve ipſa congelare ſoleant, imo lapides rumpi.

6 Apparet itaqve ex eo, qvam inepta ſit & abſurda ſententia Thomæ Hobbeſii, qvi, *in libro de corpore, cap.* 28. *art.* 6. 7. omnem rationem frigoris & congelationis ponit in motu aëris directo, qvem ventum vocat, à Sole productum, primum ſub ipſa ſolis ſphæra & linea, & hinc propagatum ad utrosqve polos. Qvam rem ut demonſtret, ſchema aliqvod ob oculos pingit, qvomodo ſc. per Solem moveatur aër, aëris motus, ſeu ventus, moveat deinde aqvam, usqve dum ſub locis polo vicinis in grumos qvosdam condenſetur, atqve ita congeletur. Qvæ certe ſententia, utut ad ſpeciem ingenioſa videatur, tamen falſiſſima eſt, & in ipſius effectus demonſtratione plane inexplicabilis. Ne qvid enim dicam, qvam non ſit illud ſatis certum, omnem ventum à Sole fieri, veritati plane repugnat, ad frigus & congelationem ventum reqviri, ut cauſam, qvanqvam concomitans interdum eſſe poſſit, ut putem, Hobbeſium fallacia cauſæ hic ſibi impoſuiſſe. Exemplum, qvod affert de ſufflatione forti ex ore compreſſo, illam frigus efficere, cum halitus ex ore aperto ſit calidus, nihil probat. Qualis enim aër externus eſt, qvi ſemper frigidior eſt intra fauces concluſo, talis ille ſentitur pulſus à flatu oris exeunte. Eſſet vero calidus ille flatus, ſi aër eſſet calidus, ut obſervare in hypocauſtis & balneis poſſumus, ubi aër ore compreſſo protruſus non infrigidat, ſed magis calefacit. Jam vero explicet nobis Hobbeſius, qvomodo venti à Sole producantur; certe non poſſunt aliter, qvam per calorem produci, & eo in loco, ubi producerentur, oporteret eſſe intenſiſſimum frigus, qvod tamen eſt illis in locis, ubi motus iſtos oportet decreſcere, ut longius propagatos. Ergo debet aut aliud qvid accedere ex iſto loco, qvo appellunt, qvod congelandi potentia illos imbuat. Miſerum qvoqve eſt reſponſum ad inſtantiam illam de artificiali congelatione, ubi dicit, ventum aliqvem exire nive & contuſis ſalibus,

qvi

qvi tranſiret vitrum vel metallum, & qvidem inſenſibiliter. Qvæ certe manifeſto ſunt falſa, ut vel uno hoc experimento refutari poſſet tota ejus doctrina. Reclamat etiam experientia. Longe penetrantius frigus eſt aëre tranqvillo, qvam turbulento & ventis commoto, imo congelaſcunt aqvæ in ipſis penetralibus domus, in ipſis vaſis vitreis, etiam hermetice ſigillatis, qvo ne tenuiſſimus qvidem ventus poteſt accedere. Non immerito itaqve ſagaciſſimus Rob. Boylius exagitat illam Hobbeſii ſententiam *in Appendice libri* iſtius, qvem *de frigore* conſcripſit, Londini A. 1665. *in 8vo* Anglice editi, & adeo accurati, ut parum addi poſſe videatur. Multa, & plus qvam ducenta experimenta inſtituit circa varios liqvores, qvorum ſumma capita referuntur *in Actis Soc. Angl. Edit. Lipſ. Latinæ p. 6. & 35.*

Frigoris effectus varii ſunt, aliqva corpora condenſat, aliqva attenuat, in aliqva nullam plane efficaciam habet, qvod accidere oportet, ob ſingularem corpuſculorum diſpoſitionem. Aër condenſatur, aqva attenuatur & diſtenditur, ut ex eo patet, qvod valida etiam vaſa lapidea & metallica rumpantur, ſi aqva iis infuſa congeletur. Imo notandum eſt, bombardas majores rumpi poſſe, ſi aqva, illis infuſa, in glaciem mutetur. Ex qvo apparet, particulis, aqvam ſubeuntibus, Elaterem ineſſe. Hinc etiam eſt, qvod aqva glaciata levior ſit aqva non congelata. Ceterum omnia illa nimis prolixa ſunt, qvam ut hic poſſint recenſeri. Vid. Boylius, &, qvi in compendium eum traxit, du Hamel *in libr. de affect.* Scripſit & Joh. Amos Comenius *librum de frigore*, de qvo operoſe hic nolumus diſſerere, non enim eſt iſtius ἀκριβείας, quam habet liber Boylii. Habetur *in Actis Societatis Angl. p.* 195. experimentum novum, oſtendens, qvomodo in momento notabilis frigoris gradus poſſit produci, ſine uſu nivis, glaciei, grandinis, venti, aut nitri, idqve quovis anni tempore. Paratur id materia quadam ex ſale Ammoniaco extracta. Eorund. *Act. p.* 313. adferuntur quædam remedia contra frigus. Ubi mihi recordatio in mentem incidit cujusdam Artificis, qui jactabat, ſe corpora humana, vel contra Novæ-Zemblæ frigora munire velle. De glacie artificiali multa reperiuntur curioſa in *Experimentis Florentinis*, *à cap. 34. ad* 42. quorum aliqua recenſentur *in Actis Angl. Societ.* recentioribus, nondum in Latinam linguam converſis, p. 1020. De corporibus inſectorum illud memorabile eſt, illa non interire per frigus, ſed ad auram tepidiorem reviviſcere, quod & de hirundinibus & ciconiis memoriæ produnt. Sunt, qui hiſtoriis quibusdam, quas à fide dignis hominibus acceperunt, inducti, exiſtiment, ſimilia in hominibus aliquibus facta fuiſſe, qui non per horas, ſed per dies aliquam multos, &, ſi recte memini, menſes, aqua ſuffocati & congelati, iterum in vitam revocati fuerint. De quibus Exemplis vid. clariſſimi Collegæ D. J. Nicol. Pechlini, *liber de Aëris atque Alimenti defectu.* Refert quoque Beckerus, ſub finem *Diſputationis de frigore*, anno 1618. Nobilem Matronam Wenzelikiam, Treſtii in Moravia Dominam, famulum, quarto poſt congelationem die repertum, ad vitam hoc modo revocaſſe. Primum corpus gelidæ aquæ impoſuit, usque dum glacies è corpore evocata, corporique obducta fuit, poſtea in locum calidum transportavit, orique infudit calidum aromatibus conditum juſculum,

lum, ut ita respirare tandem cœperit, & ad vitam redire. Nescio, an fide digna sit historia, nam, nec unde habeat, refert Autor, neqve satis circumstantias alias examinat. Credo illum ex Comenio *de frigore* cepisse.

CAP. XVIII.

DE AERE.

§. I. Aër Diogeni Apolloniatæ Deus, & rerum omnium materia, Rob. Hookio, aliisque modernis, Tinctura tantum aliqua particularum Terraquearum. Distinctio horum inter Aërem sive Athmosphæram & Ætherem, admitti potest, modo utrumque corpus esse concedant. Vacuum, absolute tale, arte produci posse negatur. 2. Unde varia aëris constitutio, salubris præcipue & insalubris? 3. De Condensatione & Rarefactione aëris Bernh. Varenii & Rob. Boylii observationes. 4. Thermometra, ad inquirendam istam, inventa, vel à Corn. Drebbelio, vel à Rob. Fluddio. Variæ horum species recensentur. Fluddius omnem suam in istis fundat Philosophiam. 5. Aër gravis est, etiam in loco naturali, non minus, quam aqua. Falsum est, Elementa in loco proprio non gravare. Cur aqua non gravet in fundo maris? 6. Modi aëris gravitatem explorandi. Baroscopia ab Evang. Torricellio inventa. Variæ illorum species ac Phænomena. Is. Vossii Aëroscopium, & Ott. Gverickii Virunculus, Baroscopio inclusus (qui, an Cometam prædixerit, dubitatur,) ventos & tempestates præsagiverunt. Quod etiam herba Chinensis Chifung, facere perhibetur. 7. Consilium de Aëromantia ista, per experimenta crebra, ad aliquam perducenda certitudinem. Laudantur Principis cujusdam Germani Tempestatum Ephemerides. 8. *Nautarum, Rusticorum, Metallicorum, præsagia tempestatum. Talia Ant. Mizaldus in* Aëromantia *colligit. 9. Hygroscopia humiditatis siccitatisque aëris præsaga. Variæ illorum species. Cur idem præstent cornua cervina in Aula Taurinensi?*

1 AD AEREM accedimus, cui aliqvi plus, qvam Elemento, aliqvi minus, qvam Elemento, tribuunt, aliqvi ne qvidem inter species corporum locum relinqvunt. E veteribus Diogenes Apolloniates aërem Deum fecit, si Ciceroni *lib. 1. de natura Deorum* credimus. Augustinus, *lib. 8. de C. D. c. 2.* vult, illum aërem agnovisse pro materia omnium rerum, & compotem divinæ rationis. Theodoretus qvoqve & Eusebius ajunt, illum statuisse densum aërem & rarescentem mundos gignere. Sic autem ajunt fecisse mundos, aut factos putavisse, universo motu huc atqve illuc, & rarefacto, & condensato, ubi coincidebat, qvod densum erat, fecisse constipationem, & sic reliqva secundum eandem rationem levissima ordine sursum sumto fecisse Solem. Qvæ coincidunt pene cum Cartesii dogmatibus, cujus varii vortices videntur ad ejus imitationem conficti. Aliqvi ne qvidem inter certas species nume-

numerare voluerunt aërem, estqve inter illos etiam Rob. Hookius, qvi *in Micrographia sua* statuit, aërem nihil esse aliud, qvam tincturam & solutionem qvandam particularum, ex terra & aqva prodeuntium, quæ in æthere exsolvuntur, & continenter moventur, fere ut parum salis aut pigmenti multum aqvæ inficit. Atqve, ut hoc pigmenti arte potest separari, sic aër ab æthere secernitur, atqve ita, secundum ejus sententiam, aër nihil aliud esset, qvam particulæ aqveo-terreæ diffusæ, qvarum sustentaculum esset æther. Qvæ tamen sententia vera esse non videtur. Nam hyemis tempore particulæ istæ, maximam partem aqueæ, in aqvam concrescerent; liqvidæ enim particulæ, aliis junctæ, primum in guttas, hinc in glaciem, verterentur. Accedit, qvod continuitatem hujus corporis, & qvendam fluxum ad mensuram revocare possimus, quod fieri non posset, si corpus esset non continuum, vel discontiguum. Qvi aërem non habent, nisi pro effluviis aqveo-terreis, illi, athmosphæræ nomine contenti, quicquid reliquum est, ætheris nomine complectuntur. A qva sententia nec Boylium alienum esse video, qui, fumum intra vas vitreum cogens, exhausto prius aëre, subsidere fumum observavit instar aquæ undulantis, quique admoto igne in Cylindrum se erexit, iterum recidentem igne subtracto. Alii ætherem ab aëre differre nolunt, nisi ratione puritatis, cum quibus nos non multum litigabimus, modo nobis concedant, esse aliqvod corpus crassius, aliqvod rarius, quod globum hunc terraqueum ambit, seu jam specie distincta sint illa corpora, seu gradu tantum differant. Nam plane vacuum esse, non facile asserendum, neqve ullis instrumentis id ita potest demonstrari, ut nullus dubitationi locus sit relictus. Vitro certe aërem excludi posse, experientia nos docet, an æther vero excludi possit, vel alia quædam materia subtilis, dici non potest, cum videamus, aliqva in illis spatiis fieri, quæ non possunt concipi fieri in vacuo, quanquam aliqua, quæ aërem videntur propius tangere, abesse possint. Ita aëris exhaustio extinxit lumen in corporibus lucentibus, de quo videantur Experimenta Boylii *in Actis Societ. Regiæ p. 474. Edit. Lipſ.* Ceterum, quod absolute vacuum dici possit, nec aëre, nec æthere, plenum, dari non potest, nisi forte velimus illud agnoscere in lacrymis vitreis, seu vitro stillatitio (Spring-gläsern) quarum accuratiorem examinationem instituêre passim Autores Anglici, Merettus *in notis super Anton. Nerum de Arte vitriaria*, præcipue vero Hookius *in Micrographia* sua, è quibus collegit, suis Observationibus additis, Collega noster clarissimus, D. Sam. Reyherus in *libro suo de Aëre.*

Ex heterogenearum particularum mixtura oritur varia aëris constitutio, hinc 2 ille vel salubris est, vel noxius, vel gravior, vel levior, vel salsior, vel nitrosior, vel sulphuratus magis, prout illa loca, quibus imminet, se habent. Unde & corpora, cum aërem spirantia, variis mutationibus sunt subjecta, prout sc. ille ratione loci, accessus & recessus solis, mutatur. Hinc observat Baco Verulamius, *in Histor. vitæ & mortis*, eos, qui in montanis habitant, quoniam aërem spirant puriorem, vivaciores esse iis, qui in vallibus habitant, aut in locis paludosis.

Aër rareſieri & condensari potest. Cum enim spongiosus sit, habeatque vacua 3 spatia, ut per compressionem demonstrari potest, potest aliquando minus, aliquando

majus spatium occupare. Condensatur vel per frigus, vel per compressionem violentam. De condensatione per frigus superiori cap. egimus. Condensationis per compressionem exemplum habemus in sclopeto pneumatico, in quo aër, referente Bernh. Varenio, *Geograph. general. lib.* 12. *c.* 19. adeo condensari potest, ut sexagesimam tantum partem prioris spatii occupet. Rarefactio aëris fit vel per calorem, vel per certas aliquas machinas. Si Varenio credimus, dilatari potest aër, ut spatium occupet septuagies majus, qvam antea, quanquam Boylius, *lib. de vi Elastica aëris, Experim. 36.* affirmet, se ad dimidium tantum istius gradus pervenire potuisse, cujus fides exploratior est, quam omnium aliorum, quia in aëris gravitate, vel levitate exploranda multum temporis consumsit, & ad eam subtilitatem rem redegit, ut mensuram proportionis instituere potuerit, secundum quam aër, vel condensetur, vel rarefiat.

4 Ad hanc rarefactionem vel condensationem aëris inquirendam, inventa sunt singularia quædam instrumenta, quæ *Thermometra* appellantur, quorum inventionem aliqui CORN. DREBBELIO, Batavo, magno in Physicis & Mathematicis Artifici, aliqui ROBERTO FLUDDIO, tribuunt, qui sane illorum inventor videri vult, & in iis quasi omnem Philosophiam suam fundat. Nam in singulis paginis pene apud illum occurrunt eorum imagines, commode incommode adductæ. Is in potentia condensante & rarefaciente, Septentrionali vel Australi, ut loquitur, causam omnium naturalium operationum collocat, atque hoc velut instrumentum habuit rarefactionis & condensationis demonstrandæ, imo totam quasi sphæram, cum omnibus suis circulis, in hoc instrumento ob oculos positam esse voluit. Sed, ut multa in illo Autore Enthusiasmum potius, quam demonstrationes, sapiunt, ita & in hoc ignoscendum illi est, si genio suo paulo liberius indulserit. Thermometrorum variæ sunt species. Simplicissima sunt, quibus Fluddius utitur, & ruditer distincta. Subtiliores modos Recentiores invenerunt, & ex iis Boylius, cujus descriptionem communicavit nobiscum J. Bapt. du Hamel *de corporum affectionibus lib.* 1. *c.* 4. *n.* 14. Nam in vulgaribus illis Thermoscopiis multus errori locus relictus est. Simplicia thermometra constituunt phialæ vitreæ, quarum extremitas aquæ immersa est, in quibus externus aër, aquæ incumbens, alterationes suas aëri interno communicare potest. Prout enim aër externus, vel gravior fit, vel levior, & per consequens, vel rarior, vel densior, ita aquam sibi subjectam pellit, atque hæc iterum aërem inclusum aquæ. Alia thermoscopia sunt utrinque clausa, in quæ externus aër non tantum impressionis habet, quanquam aliqui existiment, certiora in iis sumi posse caloris & frigoris documenta, quæ non ita accurate observari possint in iis thermometris, quorum extremitas vasi aqua pleno immersa est. In iis enim aër externus, pondere suo gravans aqvam, sibi subjectam, pondere suo turbat subtiliora caloris & frigoris indicia, ad quæ cognoscenda aër, intra vitreos canales inclusus, sufficere possit, cum frigoris & caloris externi tanta vis sit, quæ penetrare statim vitrum possit, ut exigua ista aëris portiuncula eodem modo afficiatur, quo exterior aër, quanquam ipse in

sua

ſua ſubſtantia penetrare vitrum non poſſit. Materia enim ſubtilis, aëris quaſi vehiculum, iſtarum alterationum & motuum propagatrix qvædam eſt, cui nihil pene claudi poteſt. De Thermoſcopiis illis refert Monconiſius, *in ſuo Itinerario*, Robert. Boylium integrum Tractatum ſcripſiſſe, ſed qvem ego hactenus non inveni, nec in Indicibus librorum, ab eo conſcriptorum, conſignatum memini. Eſſet ſane operæ pretium, ſi qvis talem in ſe laborem ſuſcipere velit, qvem Boylio nemo poſſet melius in ſe ſuſcipere. Utut enim multum vulgo confidant Phyſici in iſtis inſtrumentis, non pauca tamen urgent eas demonſtrationes dubia, in qvæ ulterius inqvirendum eſſet. Habentur paſſim aliqva apud Boylium, in ejus ſcriptis *de vi aëris Elaſtica*, & *in Actis Soc. Angl.* Hamelius, *lib. 1. de affection. corpor. c.* 4. ex Boylii ſcriptis collegit, qvæ ad hanc doctrinam pertinent, adjectis ſimul iconibus. Legatur & Sam. Reyheri *Diſſ. de aëre, cap.* 2. ubi de aliqvot eorum ſpeciebus agit. Vid. porro J. Chr. Sturmius *in Collegio ſuo Curioſo, Tentamine 9. & in Auctario ad illud Tentamen* Franciſcus Lana qvoqve *in Prodromo all' Arte Maeſtra, c. 7. &* 8. ubi novas aliqvas thermoſcopii inventiones habet.

Aër vulgo levis habetur, ſed is gravis eſt, & æqve gravat corpora ſibi ſubjecta, 5
ac aqua. Qvi enim ſtatuunt, elementa in ſuo loco non gravare, falluntur. Et in toto, & per partes, elementa gravant. De Aqua vulgo creditur, non gravare illam corpora, ſibi ſubjecta, vel potius corpora in aqva verſantia, ut ſi qvis Urinator, in fundo maris ſtans, non obſervat aqvam ſuperincumbentem ſibi eſſe gravem, qvanqvam moles aqvarum à capite, ſeu ad ſuperficiem aqvæ, extans longe ſuperet pondere ipſum corpus. Hinc ſolent ad illud confugere: *Elementa non gravare in locis propriis, in aliis vero non naturalibus gravare*; qvod falſum eſt. Nam, ſi vaſtum aliqvod vas ſit aqva plenum, in illius fundo homo jacens non gravabitur, nec tamen eſt aqva in loco proprio, ſi qvis vero in utre, vel vaſe, portaverit aqvam, ſatis ſentiet ejus pondus. Cauſa vero, qvod in fundo maris non gravet aqva, eſt partium fluentium continuitas. Illæ enim, ſibi junctæ, & ſe mutuo ſuſtinentes, qvaſi fornicem faciunt, & pondus illud intra ſe quaſi reflectunt, qvod ſatis ſentiretur, ſi locus in aqva dari poſſet aqva vacuus, vas forte aliqvod, cui per foramen aliqvod immitteretur aqva. Eodem modo res ſe habet cum aëre; nam & ille gravis eſt, & qvasdam gravitatis ſuæ vices habet, ut levior alio tempore ſit, alio gravior.

Iſta gravitas aëris variis modis exploratur. Aliqvi per lances explorant, ut 6
veſicas ſuillas, nunc inflatas, & aëre multo confertas, nunc flaccidas, ad bilancem examinent. Excogitatum qvoqve ſingulare qvoddam inſtrumentum, qvod *Baroſcopium* vocant, cujus inventio prima tribuitur EVANGELISTÆ TORRICELLIO, Magni Ducis Hetruriæ Mathematico, qvi ſingularem de eo invento *Epiſtolam* divulgavit. Hinc ad alios qvoqve dimanavit idem inventum, & à multis tentatum eſt, cujus hiſtoriam accurate deſcribit Sturmius *in Colleg. Curioſo, in Auctario tertii Tentaminis*. Solet in hoc Baroſcopio, pro aqva argentum vivum adhiberi. Illud orificio, qvod apertum eſt, infunditur, & hinc inverſum vitrum vaſculo, qvod argento vivo im-

 pletum

pletum est, immergitur, clauso prius orificio, ne aër ingrediatur, dum immergitur. Solent aliqvi tubum vitreum, non vasculo alicui immergere, sed ab altera parte incurvatum ita liberum relinqvere, qvomodo Hookius, in *Micrographia sua*, Baroscopium suum efformavit, addito qvodam indice, qvi gradus levitatis & gravitatis ostendat, pondere aliqvo ductus. Schematismum ejus Baroscopii, qvi Hookium non habet, videat apud Reyherum *in Tract. de aëre c.* 11. vid. qvoqve Sturmius *in Collegio curioso Tentam.* 3. ubi plures habet Baroscopiorum Schematismos. Observatum est in Baroscopio, quanto altius illud in aërem evehitur, conscensis altissimis montibus turribusqve, tanto magis deprimi Mercurium intra tubulum, & contra tanto altius ascendere, qvanto id profundiori loco constitutum est, item, cum serenior aër est, & purgatior, depressiorem esse, cum pluviosus, aut nubilus, & tempestates minatur, altius evehi in tubulum Mercurium. Hujus Baroscopii beneficio aliqvi tempestates præcognosci posse existimant, & Is. Vossius *lib. de motu marium, c.* 19. *Aëroscopium* construere docet, qvod à nemine, ut inqvit, hactenus observatum est. Certe idem hydrargyro fistulas illius impleri innuit, ut ex eo pateat, à Baroscopio illud non esse diversum. Observasse is se dicit, qvando procella, vel ventus, in mari oritur, deprimi altitudinem hydrargyri, idqve exacte ad mensuram ingruentis tempestatis, ventis vero à tellure venientibus ascendere denuo observavit. Hoc instrumentum tantæ utilitatis esse existimat, ut nesciat, an ullum magis idoneum ad prævidendas tempestates possit excogitari. Vossius certe, ut à plurimis accepi, vatem quendam ventorum se gessit, ac aliqvoties à nautis consultus non fefellit. Tale aliqvod Baroscopii genus invenisse dicitur OTTO GVERIKIUS, Consul Magdeb. qvi in vitro, in qvo humor absconditus erat, *virunculum* aliqvem formavit, tempestatum significatorem, qvem etiam cometam inde prædixisse volunt; qvod casu ego potius factum existimo, cum sententia ejus de cometis, quæ illos avulsas tempestates facit, non videatur probabilis. Naturale aliqvod Aëro-scopium exhibet nobis, si verum est, qvod referunt Scriptores, herba *Chifung*, qvæ reperitur in provincia Chinensi Quangton; ea enim nautis ostendere perhibetur, qvo mense, & qvot toto anno sint futuræ tempestates; idqve colligunt ex nodulis, sive geniculis. Qvo enim nodi pauciores sunt, eo pauciores illo anno tempestates esse dicunt; ex distantia autem nodorum à radice scire aut colligere se posse autumant, qvo mense qvælibet accidere tempestas debeat. Digna certe inqvisitione res illa esset, &, si veritas ejus constaret, in causas inqvirendum. Sed fortassis aliqvid etiam indulgendum superstitionibus vulgi, in qvas proni sunt Chinenses.

7 Magna alioqvin res esset, si præsciri istæ mutationes aëris accurate possent, & redigi fortassis res ad aliqvas regulas posset, si tentamina talia multiplicarentur, ratione instrumentorum. Nam omnibus Thermometrorum, Baroscopiorum & Hygroscopiorum, speciebus res simul tentanda esset. Tum ratione locorum; deberent enim tentamina institui à multis, sub eodem & diversis climatibus, jam in locis montanis, jam in campis apertis, jam in vallibus, & locis subterraneis, jam in mari, jam

in

in locis paludosis, arenosis & similibus. Tum ratione temporum experimenta capi deberent, alia sole oriente, alia culminante, alia occidente, alia noctu, silente luna vel lucente, alia verno tempore, alia æstivo, alia hyberno, alia pluvio, alia sereno aëre. Ex iis singuli Observatores diligenter variationes graduum in instrumentis observent & consignent. Inde collatio fiat singulorum, & regulæ hinc constituantur. Methodum aliqvam indagandæ prænotionis talis in tempestatibus præscripserunt Angli, cujus specimen vide *in Historia Soc. Regiæ p.* 1073. Notantur illic semper variationes thermoscopiorum ad συζυγίας lunares, qvas multum posse in tempestatibus verosimile est. Hoc pacto si res instituatur, credibile est, aliquid nos profecturos, nisi tædia objectorum tam variorum conatum illum superarint. Fuit & aliqvis, si recte memini, Princeps Germanus, qvi Ephemerides tempestatum, per annos aliqvot, germanica lingva scripsit, qvæ sub *Historiæ Uranologicæ Uranophili Cyriandri* titulo editæ sunt *in 4to.* Qui labor qvanqvam tædiosus, non tamen inutilis est. Nam ex multa & varia observatione aliquid interdum discimus. Si modo ventorum omnium causas & ortus haberemus satis exploratos, felicius etiam judicare in præsagiis illis possemus.

Nautis præcipue & Agricolis solent aliqva observari, & nautæ magnas tempe- 8
states, vel subitaneas & graves, plerumque indicio aliqvo prænoscunt; Ex monte, qvi Tafelberg dicitur, in Insula Helenæ, cum exiguus aliqvis vapor primum è longinqvo oriri videtur, statim nautæ sciunt, eo tempestatem præsignificari atrocissimam. Ea enim nubes semper in majores sphæras se volutat, tandemqve maximo impetu aërem & aquam concutit. Legatur de iis tempestatibus, & qvibusdam earum prænotionibus, Bernhardus Varenius *in Geograph. Gen.* Solent, qui in fodinis laborant, multis horis præscire venturam tempestatem, pluvias, tonitrua, idqve ex aëris subterranei gravitate. Cum enim omnes aëris mutationes principium suum in vaporibus terreis habeant, necessum est, tales primos deprehendi ab iis, qui sub terra vivunt. Hujus rei eadem est, qvæ thermoscopiorum, ratio. Aër enim montibus inclusus, easdem variationes subit, qvas in thermoscopio. Et sunt montes qvidam, qvi diversis temporibus aërem internum exspirant, & externum absorbent, ut in Italia mons Cæsiorum, qvod à rarefactione & condensatione aëris, per accessum & recessum solis, fieri oportet. Vulgares illas prænoscendarum tempestatum regulas, rusticis & nautis familiares, junctis simul Astrologicis Observationibus, edidit Antonius Mizaldus, sub tit. *Aëromantiæ*, Francof. A. 1613. *in 12mo* recusæ. In quibus qvanqvam fabulosa multa reperiantur & superstitiosa, non tamen inutilis labor est; nam seligi ex iis possunt, qvæ vero videntur similiora.

Est & alia Instrumenti species, qvo aëris natura explicari solet & inde depen- 9
dentes aëris mutationes, qvod vocatur *Hygroscopium*, qvo humiditas vel siccitas aëris exploratur. Eorum Hygroscopiorum variæ sunt formæ, & solent ad explorationem adhiberi corpora imbibendis humoribus apta, ut sunt funiculi, chordæ, spicæ avenaceæ. In aula Taurinensi suspensa cornua cervina certum futuræ tempestatis aut mutationis in aëre indicium dedere, prout in hunc vel istum mundi angulum con-

converterentur, cujus rei meminit Sturmius *in Colleg. Curioso, Tentam.* 14. Sed illud non cornibus, verum funiculo potius, adscribendum fuit, ipseqve autor circello ligneo, chorda tenui suspenso, idem expertus est, vid. eundem *ibid. Phænom.* 3. Franc. Lana, *c.* 7. *libri sui*, illud bilance tentat, vid. eund. *Phænom.* 3. *&* 4. & Lanam ipsum *c.* 8. Cujus tamen sal nitratum calcinatum non videtur idoneum esse explorandæ humiditatis instrumentum, qvoniam totum illud corpus successu temporis in liqvorem abit, atqve ita, ratione massæ suæ, ejusqve conformationis, pondus acqvirere videtur. Habet & Lana aliud explorandæ humiditatis Instrumentum. Unam enim chordam inter verticillos tendit, alteram protendit pondere appenso, ut ejusdem soni sint, unde differentiam humiditatis aëreæ ex diversitate soni judicat. Sed dubium & incertum illud esse, recte monet Sturmius *eodem in loco.* Est & aliud Hygroscopiorum genus, Georgio Sinclaro (Scoto,) *in libro de hygroscopio*, *Dial.* 1. vehementer celebratum, qvi in ejus rei causis indagandis vehementer sollicitus est. Fusius hic describere illud nolo, qvoniam Sturmius, *eod. loco*, *Phænom.* 6. 7. *& in Auctario*, satis prolixe istud descripsit. Vid. & Kircherus *lib. 3. Artis Magneticæ*, *cap. 3. p. 2.* & Schottus *in Mechanico-Hydraulico-Pneumatica P. 2. Cl.* 1. *c.* 3. *Mach.* 4. Paratur illud ex spica avenacea, qvod experimentum eandem causam habere videtur cum virga ex corylo, qvæ igni admota intra foramina sponte volvitur. Idem Sturmius aliud qvoddam instrumentum Hygroscopicum invenit, qvod describit *phæn.* 8. Sed idem variatur tantum ratione aliqvorum accidentium, æqve enim, ut cætera, chorda dirigitur.

CAP. XIX.
DE AQUA.

§. 1. *AQua verum est Elementum. Affectiones ejus, fluiditas, humiditas, figura minimorum (quam falso cubicam Hon. Fabri facit.) 2. Frigus, cujus tamen non est* πρῶτον δεκτικόν. *3. Aquæ vulgares impuræ. Puræ an dentur, dubium. Salubres fore, non lethales, si dentur, contra Hon. Fabri, ostenditur. 4. Mistio cum corporibus imperuestigabilis, gravitatio, motus internus. Aqua Tamesis spiritum ardentem emittit.*

VEnimus ad AQUAM, corpus magnæ extensionis in globo hoc terraqveo, pa-
1 tetqve sane ex ipso aspectu, esse hoc inter prima corpora numerandum, cum massam aliqvam universalem constituat. Inter Elementa refertur, & à veteribus nonnullis unicum statuitur Elementum, de qvo supra pluribus egimus. Aqva, ratione texturæ suæ, has qvalitates habet: Est fluida, habet enim partes facile mobiles, qvam qvalitatem aliqvi in eminenti gradu aëri tribuunt; humida est, qvoniam poris & vacuitatibus facile adhæret. Puncta ejus minima, sublata omni determinatione extrinseca, cubica facit Honoratus Fabri, qvod qvanqvam prolixo ratiocinio Geometrico probare nitatur *lib. 2. tr. 5. prop.* 210. non video tamen

adeo

adeo neceſſarias hujus aſſerti rationes. Crediderim enim, terræ potius particulis cubicam figuram eſſe aptam, nec video, qvomodo cum mollitie & fluiditate conſiſtere cubica figura poſſit: De ratione enim formali fluiditatis eſt, ut protendatur materia.

Conſtituunt aliqvi Aqvam πρῶτον δεκτικὸν frigoris, putant ſc. aqvam frigidam eſſe in ſummo, & nullum aliud dari in natura corpus, qvod magis frigidum ſit, qvam aqva. Unde etiam concludunt, ea, qvæ habent plus frigoris, corpora, plus habere in ſe aqvæ; qvod ſane abſurdum eſt, ſeqvens ex primo illo abſurdo poſito. Cum enim frigus non ſit per ſe ſubſiſtens aliqvod, aut corpori alicui inſit vere, ineptum eſt, facere aliqvam rem ſummum frigoris receptaculum, cum frigus qvalitas reſpectiva ſit, ad ſenſus tantum relata. Nam qvanqvam in congelationibus intercedat ſubſtantia qvædam, tamen non poſſumus vere dicere, illam ſubſtantiam eſſe frigus, qvamvis facit, ut miſta corporibus liqvidis, qvietem aliqvam iis inducat ſummam, ad cujus tactum cum motum nullum ſentimus, frigidam rem dicimus. Deinde, qvis dicere auſit, cryſtallos, lapides, metalla, ad tactum ſatis frigida, plus aqvæ habere in ſe, qvia frigida nobis per tactum exiſtimantur. Nullius momenti ſunt, quæ Peripatetici, aliiqve Philoſophi, ſuper hoc aſſerto prolixe contendunt, qvæ luculenta Diſſertatione diſcuſſit Rob. Boylius *in Hiſtoria Experimentali de Frigore, tit.* 17. 2

Aqva, in naturali ſuo ſtatu, parum vel nihil contrahi poteſt. Poteſt autem facile & valde rarefieri. Differunt Aqvæ elementares ab aqvis illis vulgaribus impuris; nollem tamen dicere cum Honorato Fabri, ſpecie illas differre. An vero aqvæ tales puræ dari poſſint, non facile dixerim. Nulla enim aqva adeo pura eſt, qvæ non aliqvid uliginis admixtum habet. Aqva vero pura nulla ſapore & odore debet eſſe prædita, qvalem, ſi detur, nollem ego, cum Honor. Fabri, *loc. citato prop.* 221. præſentiſſimum venenum dicere, cujus aſſerti ratio fundatur in iſta aqvæ falſo credita frigoris prærogativa. Putat enim, ſuo frigore calorem vitalem extincturam, ſanguinem congelaturam, ſuaqve ſubtilitate totum corporis complexum, atqve adeo intimas medullas, penetraturam ope rarefactionis. Hinc dubitat, an aqva illa ſtygis, cujus hauſtu Alexandrum M. extinctum dicunt, ad puram aqvam propius acceſſerit, cum ſaltem in hoc aqvæ puræ ſimilis fuerit. Qvo ego qvidem metu bonum Honoratum facile abſolverim, ut qvi exiſtimem, aqvam talem, ſi detur, potius Medicinæ loco futuram, qvam veneni. Nam videmus vulgo, aqvas, qvo limpidiores, eo ſaniores haberi, qvo magis fæculentas, eo magis noxias. Exiſtimem ego, magnam refocillandi potentiam habituram aqvam talem, qvippe cui ineſſet purior aliqvis ſpiritus nitro-aëreus, ſi Mayowii principiis ſtandum. Sunt ceteroqvin aqvæ omnes, etiam qvæ limpidæ nobis habentur inviſibilibus fæcibus occupatæ, qvas putrefactio detegit, poſt putrefactionem vero ſi diſtilletur aqva, non facile iterum corrumpetur, ſi vaſe bene clauſo ſervetur. Rorem, ſi putrefiat, videmus producere omnis generis vermiculos & inſecta. 3

4 Hæc nobis dicta sunto de Aqva, qvatenus Elementum habetur. Qvomodo enim ingrediatur in mistionem corporum, altius reconditum est, quam humana solertia indagari possit. Qvod aqvam spectat, qvatenus massa integra est, varias habet affectiones, tam cognitas nobis, qvam incognitas. Inter eas est gravidatio aquæ, de qva nobis superiori capite aliqva dicta sunt. Legatur de ea scriptum luculentissimum *Joh. Wallisii*, qvi Mathematicis rationibus eam demonstratum ivit. Altera affectio nobis in oculos incurrens est motus, qvi qvo manifestior est, eo magis perplexas & absconditas causas habet. Intelligo autem internos motus marium, qvorsum spectat præcipuus fluxus & refluxus, ne qvid dicam de aliis incognitis & inobservatis. Qvod si aqvæ, secundum proprietates suas & mistiones cum heterogeneis corpusculis, considerari deberent, res infinita esset, sed tamen magnæ utilitatis. Singulis enim fontibus inest nativa quædam indoles à fundo, vel aëre in illos propagata. Cujus notitiam, qvanqvam confusam, proponit Leonh. Thurnheuserus *in lib. germ. de aquis.* Notat Boylius de aqua Tamesina, illam, diu clausam servatam, si aperiatur, spiritum ardentem emittere, seu qvi tenuem aliqvam flammam ab admota lucerna rapiat. Forte id adscribendum est fundo ejus fluvii cretaceo.

CAP. XX.

DE MARI, EJUSQUE INPRIMIS FLUXU ET REFLUXU, FONTIBUS ITEM, FLUVIIS ET THERMIS.

§. 1. *Mare à ceteris aquis specie diversum perperam facit Honor. Fabri.* 2. *Scriptores de Mari. Ejus affectiones quædam, salsedo inprimis & facultas nauseam excitandi. Remedium nauseæ.* 3. *Maris Fluxus & Refluxus. De causa ejus variæ sententiæ, cum veterum, tum recentiorum, Scaligeri, Seb. Bassonis, Verulamii, Gal. Galilæi, Joh. Wallisii, Theod. Moreti, addito de iis, & præcipuis argumenti hujus Scriptoribus, judicio.* 4. *Verisimillima judicatur illorum opinio, qui ad lunæ pressionem, ac simul motum terræ, eam referunt. Cartesii, Joh. Wallisii & Honor. Fabri, diversæ circa hanc hypotheses. Is. Vossii sententia de sole Æstus marini causa, à Thoma Campanella hausta, exploditur. Observationes circa illum diligenter instituendæ, quales Angli & Bernh. Varenius jam dederunt. Pauli Sarpii de eodem Epistolæ jactura.* 5. *Causæ inundationum, tum Maris, tum Nili, & Scriptores de iis. Diluvii universalis, ab Is. Vossio impugnati, possibilitas Physicis rationibus a Nic. Stenone est ostensa.* 6. De Fundo Maris (*qvi æqve salsam & frigidam habet aquam ac superficies*) *Lib. Rob. Boylii. Ejusd.* Historia Naturalis Maris *affecta.* 7. *De Maris, & aquarum, pondere, colore, aliisque proprietatibus, Monconisii, Anglorum & Bernh. Varenii, observationes.* 8. *Fontium origo e vaporibus, pluviis*

viis & mari. Originem marinam If. Vossius impugnat, Joach. Burserus defendit. Salsedo ab aqua marina separari potest. Fontes Artificiales. 9. *Scriptores de fluviis singularibus, & inprimis de Nili origine.* 10. *De Aquis subterraneis.* 11. *Miscellanea de aquis, & speciatim de Thermis, earumque ortu.*

MARE Honoratus Fabri facit mixtum imperfectum aqveum, in qvo Elementum aqvæ aliis sensibiliter prævalere videatur, ideoqve specie diversum à ceteris aqvis; qvod mihi non satis aptum videtur. Si enim ita velimus distinguere corpora, pene, qvot fontes, tot aqvæ species haberemus. Omnes enim fontes singularem habent naturam qvandam dependentem ab heterogeneis commixtis, & si aqvas ita velimus distinguere, certe aërem etiam ita distinguere deberemus. Qvod enim mare salsum est, illud à salis admistione est, qvem extrahi inde posse per artificium, & per naturam, videmus. Salem tamen illum statim ab initio creationis illi mistum fuisse dici debet. Qvod si statim aqva specie diversa esset, facile ipsi species novas facere possemus & multiplicare Entia. Si communi sale aqvam communem impraegnamus, videmus statim nova aliqva Phænomena, qvæ in communi aqva non deprehendas. Ova in communi aqva merguntur, in aqva salsa natant, unde ratio patet, qvare majores naves non adeo per flumina navigare possint, qvam per maria. Nolim tamen idcirco dicere, aqvam, sale imprægnatam, specie esse diversam à ceteris aqvis. 1

Generales qvasdam *Dissertationes* de mari edidit Franequeræ A. 1651. *in 8vo*, NIC. AMAMA, Sixtini Fil. qvibus tit. fecit *Decadis Dissertationum marinarum*, sed in iis pleræqve Scholasticæ sunt & proletariæ disputationes. De salsedine maris prolixe agit HONORATUS FABRI, *Tract. 6. lib.* 3. ubi & de aliis qvibusdam ejus affectionibus, qvales sunt, æstate, fervente æstu, mare salsius esse, unde sub Æqvatore, & Zona torrida, mare salsius esse dicit, cujus ratio hæc est, qvod calor solis vapores aqveos attollat, & partes facile mobiles volatiles reddat, relicta materia crassiori salina,) marinam aqvam ad ignem extinguendum minus aptam esse, aqvam marinam pinguiorem esse, aqvam salsam vino dulci supernatare, aqvam maris ad nauseam provocare. Cujus causæ motui, & fœtori navis & auræ marinæ, adscribi debent, illæ enim junctæ possunt concurrere ad nauseam excitandam, qvanqvam & singulæ interdum nauseam excitare possunt. (Conf. Ad. Olearii *Itin. Pers. lib.* 1. *c.* 2. *pag.* 6. qvi id soli motui tribuit, & Jac. Pontanum, *in Bellar. Att. p.* 124. fœtori maris id tribuentem, refutat.) Hujus nauseæ remedium arcanum suppeditat Alexander de Rhodes *in Histor. Tunchinensi*: si scil. qvis pisciculum, ab alio pisce devoratum, torreat, atqve edat. Cujus periculum facere potest, qvi velit. Ego fidejussorem boni effectus me non præstiterim: mihi enim vel ipse pisciculus satis nauseæ faceret. 2

Princeps maris phænomenon est fluxus & refluxus ejus, cui immergitur, quo absorbetur omnis humani ingenii solertia. Vid. *Diss.* Belmontis Cagnoli *de fluxu & refluxu maris*, Romæ habitam, & Diatr. elegantem *in cogitatis & visis* Verulamii, 3

nec non aliam Sorelli *in scientia universali.* Qvicqvid hic dicimus, per conjecturas tantum colligimus, qvarum eæ sunt meliores, qvæ verosimiliores. Antiqvi varie se torserunt in indagatione hujus phænomeni, & Pythagorei ac Stoici spiritum qvendam terrestrem excogitarunt, hujus fluxus causam. Eadem Platonis opinio fuit, qvi aqvam è tartaro, vi spiritus, emitti & recipi dixit. Nimirum terram, velut animal aliqvod, conceperunt, qvod spiritum emitteret & reciperet. Aristoteles qvoqve spiritum aliqvem æstus causam agnovit: ait enim, à sole & igne subterraneo multum in terra generari spiritum, cujus vim immensam ait æstimandam, non tantum ex iis, qvæ fiunt in magno mundo, sed & in parvo, h. e. in corpore animalium, *lib. 2. de meteor. cap. de Terræ motu.* Jul. Cæs. Scaliger, in hac de fluxu maris doctrina, totus fluctuat, nec, qvam in partem se vertat, novit, aliqvam tamen causam assignat dominio illi, qvod luna habet in aqvas, externum tamen principium agnoscit potius, qvam internum. Ita enim argumentatur: Si ab interno principio motus procedat, mare animal esse, qvæ argumentatio non satis procedit. Tandem eo tota ejus speculatio finitur, ut ignorantiam suam fateatur. Qui ignibus subterrancis adscribunt causam illius, inconsiderate id faciunt. Non enim ab agentibus dubiis, & non perpetuis, motus tam constans posset propagari, qvi, vel ipso oculo judice, magis videtur per pulsionem fieri, qvam per rarefactionem, à qva si procederet motus ille, tumultuarius esset, interruptus, nec sibi per certa intervalla ac mensuras constans. Seb. Basso tribuit spiritibus qvibusdam mari contentis, qvorum concitatione effervescant aqvæ, perinde, ut in animali accendi febrilem materiam videmus. Qvi etiam nescio qvam animalis Ideam, de terra sibi impressam, habet, ut omnes illi, qvi hanc maris circumvolutionem circulationi sanguinis in corpore humano comparant, vid. Phil. Jac. Sachsius *in Oceano Macromicrocosmico, seu Diss. de analogo motu Aqvarum ex & ad Oceanum, & sanguinis ex & ad cor* (Uratisl. 1664. *in 8vo,*) & Franciscus Follius à Puppio *in Recreatione Physica de sanguinis ac omnium viventium universali analogica circulatione.* (ed. Florent. 1665. *in 8vo.*) Verulamius, acerrimus alioqvin rerum naturalium indagator, vehementer hoc in argumento fluctuat; nam primum longa est illi disputatio de variis motibus marium, & hinc examinat Analogismum cum lunæ motu, qvem tamen ipse in causa hujus motus esse agnoscere non vult, ad internos potius aqvæ motus, & generales totius orbis, qvam ad specialem lunæ pulsionem, confugiens. Unde de motibus maris sexhorario, menstruo, semimenstruo, semestri, varie judicat, nec ad unum illos principium, sed ad varias causas, refert, cum tamen ista varietas hic potius turbet, qvam expediat. Ut itaqve longe incertiores simus, qvam pridem. Primus Galilæus Galilæi, Vir summi ingenii & judicii, aliqvid majus animo concepit; is enim ad motum terræ retulit fluxum maris. Qvoniam enim terræ globus, secundum ejus hypotheses, motum habet annuum diurnum, ex eo pendere ait inæqvalem illum maris motum. Assertionis principium vulgari experimento comprobat, qvod videamus lineam rectam, si ab æqvali

motu

motu transit ad incitatiorem aut repressiorem, aut ad repentinam quietem, illico totam concitari in unam partem, & relabi in contrariam. Hanc hypothesin Galilæi Joh. Wallisius, acutissimus Mathematicus, *in Diss. de fluxu & refluxu maris*, qvæ habetur *in Actis Anglicis p.* 204. summe rationalem causam vocat, non excludendos tamen putat motus lunares, ad determinandas periodos æstus marini. Qvid vero contra illam Galilæi sententiam inferri possit, prolixa disputatione recensetur apud Berirgardum *P. 5. Circ. Pis.* ita tamen, ut magnificis Elogiis semper eum ornet Theodorus Moretus *in Tr. Physico - Mathematico de æstu maris*, Antwerpiæ A. 1665. *in 4to* excuso, ad virtutem lunæ magneticam, & luminosam istam aquarum elevationem, refert, quod nihil est dicere. Sonoræ enim voces illæ sunt, qvibus nihil causæ subest.

Id certe verosimilius conjecturis apprehendere possumus, cum videamus globum hunc terreum maxima suæ massæ parte aqva circumdari & interfundi, motum maris esse aliqvem, qvia corpus fluidum est. Distinguimus etiam facile motum superficialem à motu totius, qvi à ventis procedit. In hoc vero motu, qvando videmus, totam maris massam moveri, nulla deprehensibili externa vi compulsam, qvalis est ventorum, recte & firmiter inde colligimus, motum hunc debere procedere, vel per inclinationem totius globi, vel per pulsionem corporis, qvod corpori terreo mole sua pene respondet. Per inclinationem si fit, ejus ratio petenda est ex motu terræ; per pulsionem si fit, à nullo alio corpore, qvam à luna, fieri talis motus potest: qvoniam vicinus ille planeta est, & breviore circulo circa terram volvitur. Vid. Federici Delphini Lib. integrum, Patavii A. 1559. in 4to, editum, qvo fluxus & refluxus maris cum luna convenientiam demonstravit. Movet vero tale corpus omnia corpora, sibi obstantia, facile mobilia. Obstat autem primo materia cœlestis vel æther, motu suo perveniens etiam ad lunam, hinc aër gravior, qvem excipit aqua, sphærica figura sua terram ambiens. Moto itaque corpore lunari, movetur æther, movetur aër, & omnium ultimo aqua, terminus illius motionis, & quasi ultimus in rota ista circulus. Accedit motus illius tenor quidam & æqualitas, quam non ab alio, qvam à continuo movente, vel premente, posse procedere ratio dictitat. Quæ in isto motu inæqvalitas est, potest & determinari observatione accurata. Nam, qvod in fluviis, vel maribus, per insulas interfusis, aut inter augusta littora coarctatis, inæqvalitas qvædam sentiatur, ab altera illa inæqvalitate decedens, id tribuendum est littoribus aut obicibus, ad qvos alliduntur marini fluctus. Hæc omnia cum consideraret Cartesius, commentus est facilem aliqvam methodum, qva reciprocationem illam maris nobis demonstraret. A pressione enim lunæ, & motu cœlestis materiæ ascensum & descensum maris deducit. Qvoniam enim vastum corpus luna est, omniaqve loca corporibus repleta sunt, igitur nova corpora non aliter admittuntur, qvam ut priora situ suo detrudant, cogantqve alio se extendere. Hypothesin illam Cartesianam perspicue ob oculos posuit Anton. le Grand, *in Instit. Philos. P. 6. Art. 12. & Historia sua naturali*, ubi de specialibus æstuum phænomenis plurri-

pluribus agit, quæ nos, cum prolixiora sunt, hic excutere omnia non possumus. Ex ista pressione lunæ per se patet, & ex schematismo depicto, cur maris æstus bis in die fiat. Luna enim verticalis alicui puncto pressione sua pellit aquas, quæ in extremo pressionis suæ, qvod quadrantem circiter globi implet, altissimæ, atqve ita, in gyrum acta luna, per vices aqua deprimitur & tollitur. In his Cartesius satis, ut puto, explicuit rem totam, nisi forte è motu terræ, quem Galilæus in causa æstuum esse dicebat, qvædam assumenda sint ad inæqualitates æstuum determinandas. Satisfacere tamen non potuit Isaaco Vossiō Cartesius, qui, *in libro de motu marium & ventorum*, (Hagæ A. 1663. in 4to edito,) in omnia alia dilabitur. Is enim omnes, etiam maximas intumescentias marium, vel à tantilla caloris aquæ intensione produci posse putat, qui soli potius, quam lunæ, adscribendus sit. Videatur is *cap.* II. 12. & 13. præcipue, ubi rem istam prolixe proponit, ratiociniis insuper qvibusdam è Stathmica petitis, quæ tamen impingere ait Wallisius in principia istius artis, loco sæpius citato. Non enim se consentire huic hypothesi posse ait, qvod inter maximum minimumqve maris tumorem vix unius pedis perpendicularis intercedat discrimen. Wallisius itaqve judicat, se nihil in toto libro invenire, qvod suam sibi sententiam mutare possit. Quod historica attinet, de iis suspicatur Wallisius, ea ad propositum suum torsisse eum potius, quam ut securi esse possimus de eorum veritate. Manet itaqve in illa sententia, esse lunæ adscribendam causam fluxus & refluxus maris, non soli, ideoqve commune qvoddam centrum gravitatis terræ & lunæ posuit pro explicandis phænomenis illis. Scil. terra & luna corpora illi sunt adeo connexa, ut unius motus motum alterius analogice seqvatur, luna observante terram, ut centrum periodici sui motus. Ideoqve considerari posse putat, ut unum corpus, vel potius ut unum aggregatum corporum, habentium unum commune centrum gravitatis, qvod centrum est in recta linea, connectente illorum respective centra, ita divisa, ut ejus partes se habeant in reciproca proportione ad gravitates duorum corporum. Supponit Wallisius, terram & lunam, simul junctas, ut unum corpus circumvolvi circa solem, in magno orbe motus annui, & ex hac suppositione motum æstimat illum motu communis centri gravitatis utrorumqve corporum. In Stathmicis enim, ait, æstimari corpus, aut aggregatum corporum, moveri deorsum, sursum, aut qvovis alio modo, qvo ejus commune centrum gravitatis illo motu movetur, qvomodocunqve etiam partes inter se loca mutent. Linea itaqve motus annui describitur non centro terræ, ut ii existimant, qui constituunt terram primarium, & lunam secundarium planetam, nec centro lunæ, ut ii, qvi lunam primarium & terram secundarium planetam, faciunt, sed communi centro gravitatis corporum terræ & lunæ, ut unius aggregati. Ex hac hypothesi varietatem ille æstuum deducere prolixis & qvodammodo perplexis ratiociniis laborat, in qvibus tamen non sibi ipsi omni ex parte satisfacit, cum historica æstuum cognitione se non satis instructum esse fateatur. Ideoqve, ut conjecturam tantum suam proponit, & virorum eruditorum dubitationes ultro provocat, qvarum aliqvæ *in Actis* referuntur *Anglicis*,

glicis, una cum Responsionibus ad illas. *Vid. p.* 219. 234. 235. 518. Honoratus Fabri, *Tom. 3. Physices*, *Tr. 6. lib.* 3. magna industria totam hanc doctrinam proponit. Ad lunam tamen causam non refert intumescentiæ maris, sed eam occasionem tantum appellat, qvæ certe subtilitas hic non est magnopere attendenda. Situm lunæ in causa esse dicit, ut aëris, superficiem terræ ambientis, nisus sit inæqualis. Scil. lunæ globus sphæram gravitationis habet: Habet & terra, quarum utrarumqve sphæras gravitationis communi tangente gaudere dicit; unde inæqvalitas aëris, & cum seqventis aqvæ, seqvatur. Qvæ opinio non multum à Wallisiana differre videtur. Ceterum speciales circa æstus marinos observationes, earumqve causas, centenis propositionibus, & multis schematismis, perseqvitur, ut non credam, facile qvenqvam majore industria rem istam examinasse. Pro fundamento tamen hic substernendæ sunt observationes à variis, in variis locis, magna cum attentione, institutæ. Qvomodo æstus secundum tabulas observandi, præscribitur *in Actis Angl. Societ. p.* 18. De varietate æstuum in Insulis Occidentalibus Scotiæ vid. eadem *Acta p.* 40. De varietate eorum in Bermudis, (in Scotia) *p.* 460. & 664. De æstuum vero tempore extat Epistola Henrici Philippi ad Wallisium *in Actis p.* 540. E qvibus videmus, multum adhuc superesse in inqvisitione ipsius rei, anteqvam definitivam de vera æstuum causa sententiam dicere possimus. Jungi etiam iis observationibus possunt, qvæ Bernh. Varenius notavit *in Geographia generali*, cujus nullam mentionem fieri ab istis Inqvisitoribus miror. Subsistemus itaqve in generali illa sententia, lunam vel solam, vel terræ junctam, & cum ea in motu communicantem, horum æstuum causam esse, securi interim de specialibus illis, usqve dum longa dies, & perfectior cognitio eorum, accuratas demonstrationes manifestaverint. Nam, vel illis, ut manifestis causis, adscribendum est hoc phænomenon, vel ad qvalitates qvasdam Cosmicas, nobis incognitas, recurrendum. Utinam superesset Epistola, qvam super hoc argumento scripsit Pater Paulus Sarpius, & adeo desiderat Scriptor *vitæ ejus p.* 131. 133. *Edit. Gall.* Qvod Vossii sententiam attinet, qvi in Sole causam æstuum ponit, ea non est nova ejus opinio, sed ante illum prolixe Thom. Campanella, *in Disquisitionibus Physiologicis*, *quæst.* 20. *Art.* 3. pro sole pugnavit, ac Galilæi objectionibus respondit.

Sunt & alii motus maris, à Septentrione ad Austrum, ab Austro ad Septentrionem, ab Ortu in Occasum, ab Occasu in Ortum, de qvibus Vossius pluribus agit, & Honor. Fabri *loco citato*, *propos.* 101.

E motibus marium, si solito fuerint majores, inundationes oriuntur, qvas Verulamius pocula lethea humani generis vocat. Eas obtingere nonnunqvam videmus, an casu, an successione aliqva periodica, non facile definiri potest; nam non sunt omnium inundationum accuratæ historiæ observatæ, nec observari recte possunt ab hominibus, in extremo periculo constitutis, qvare in illis nihil definire possumus. Verosimile est, illas interdum, si non sint admodum magnæ, oriri ex nimia pluviarum & nivium mole, tempestatibus & procellis insolitis, nonnunqvam à vi aliqva 5

liqva interna, cum fc. aliqva qvafi fermentatio aqvarum eft. Neqve enim adeo abfurdum eft, ut putat qvidem If. Voffius, *in libro de Nili, & aliorum fluminum origine* contra Chambræum difputans, à fermento aliqvo nitrofo intumefcere Nilum. Id enim fit eo tempore, qvo fpiritus ille nitro-aëreus agitare totam naturam folet. Voffius vero omnem illam inundationem à continuis illo tempore in Æthiopia pluviis oriri putat, ut omnes omnino fontes. Dignum fane eft, accuratius inqvirere, & in ortum Nili, & in inundationem iftam. Nitrofitatis indicium eo tempore manifeftum argumentum eft, ex glebis terræ, eo tempore ponderofioribus, quam ante, adeo ut incolæ exinde menfuram inundationis capere poffint. Vide in *Act. Angl. p.* 192. 193. rationes & argumenta fummatim enarrata, qvibus Chambræus fententiam fuam (*in difcurfu Gallico de caufis Inundationis Nili*) ftabilire conatur, qvam & examinat Th. Campanella *Difquif. Phyfiol. quaft.* 20. *art.* 5. *in Appendice.* Ceterum, qvod ad Nilum, ejusqve inundationes, fpectat, legi poteft Marcus Frid. Wendelinus *in Admirandis Nili*, & Joh. Bapt. Scortiæ *lib. de natura & incremento Nili*, Lugd. Gall. A. 1617. *in 8vo* editus. Videantur & obfervationes de incremento Nili in *Itinerario* Monconifii, *P. I. p.* 158. 197. & 268. & Anonymi Lib. Anglicus, Lond. A. 1669. *in 8vo* editus, fub Tit. *Ashort Relation of the River Nile.* De Diluvio univerfali naturalibus rationibus poffibili fupra qvædam diximus, & Nic. Stenonis *prodromum libri de folido intra folidum naturaliter contento* laudavimus, qvi nova qvadam ratione argumenta pro demonftranda univerfalitate illa invenit, qvæ illic legantur. Sufficit nobis verofimilitudo demonftrata, ut habeamus, qvæ opponere poffimus temerariis facrarum literarum impugnatoribus. Ifaaci Voffii certe, qvanqvam fe non nominet, argumenta contra univerfalitatem diluvii non funt tam invicta, imo plus abfurditatis in fe habent, qvam ipfe forfitan exiftimet. Conf. *Tr. de Diluvii univerfalitate*, Genevæ A. 1667. *in* 12. editum, cum *lib. de origine Animalium* Abr. Mylii, cujus an & ille fœtus fit, incertum eft, cum nomen Autoris non addatur. Qvibus ex caufis inundationes particulares contingere poffint, & qvæ olim fuerint in Belgio inundationes, fingulari libello deducit Mart. Schokius, Groningæ A. 1652. *in* 12. excufo.

6 Proprietatis maris, vel in genere confiderati, vel fpecialium qvorundam, fi omnes, qvæ referri poffunt, tractare hic velimus, non paginæ aliqvot, fed volumina, nobis effent fcribenda. Qvomodo mare comparatum fit in fundo ratione frigoris, Rob. Boyle oftendit, è relationibus Urinatorum peritiffimorum, in libello *de fundo maris, & temperie fubmaritimarum regionum*, ubi notat, falfum effe, qvod vulgo dicitur, & à Georg. etiam Fournerio, *L.* 9. *Hydrograph. c.* 26. acriter multisqve rationibus, fed incaffum, defenditur, *minus effe frigidum & falfum mare in fundo*, (l) cum

(l) Maris hyberno tempore congelati, & glaciem, & aquam glaciei proximam, dulcem effe, mediam modice tantum falfam, infimam autem, & fundo propiorem, adeo falfam, ut unus Cantharus, five IV. Libræ Romanæ iftius aquæ, igni appofitæ, & in vapo-

cum contrarium verum ſit. Illud autem verum eſt, non eſſe tam rapidum aquæ motum in medio maris, & in fundo, qvam eſt in ſuperficie. Ceterum præ manibus habuit Boylius abſolutam aliquam hiſtoriam naturalem maris, cujus ſumma capita recenſentur *in Actis Angl. p.255.*

De Diverſarum aqvarum proprietatibus, ratione ponderum, videantur obſervata Monconiſii *in Itinerario p.* 227. 449. 278. 282. *part.* 2. De pondere aquæ congelatæ vid. *eund. p.* 278. *part.* 2. De ponderibus aliorum liqvorum *p.* 449. Qvomodo aqva ponderanda ſit, methodus præſcribitur apud eundem *p.* 27. *&* 28. De diverſo pondere aquæ marinæ vid. *in Actis Anglicis Transactionem* 4. *p.* 442. *edit. Angl.* Ibid. plura habentur de diſcriminibus aqvæ marinæ & fontanæ *p.* 565. *&* 701. De varietate colorum in maribus diverſis vid. *ead. Act. Angl. p.* 496. Multa alia, quæ ad doctrinam de mari ſpectant, tam Geographica, qvam Phyſica, habentur *in Geographia generali* Bernh. Varenii *c.* 12. 13. 14. quæ omnia hic ſpeciatim enarrare non licet. 7

De fontibus, & eorum ortu, peculiariter qvoqve hic agi debebat, de qvo variantes ſunt Phyſicorum ſententiæ, tam Veterum, quam Recentiorum. Ariſtoteles fontes oriri putat ex aëre incluſo & vaporibus à ſole elevatis, inqve aqvam converſis. Alii ex concurſu pluviarum, vel aqvarum nivalium, fontes generari putant; qvam ſententiam Iſ. Voſſius integro libro demonſtrandam reaſſumpſit, eorumqve ſententiam refutavit, qvi è mari oriri flumina volunt, per percolationem, ita ut ſalſugo in terra remaneat, & purior aqvæ ſubſtantia ſcaturiat. Eam enim ſententiam legibus naturæ adverſam putat, & contra principia hydraulica eſſe, imo totos illos tubos ſubterraneos fictos & imaginarios habet. Percolari per terram ſalſedinem poſſe experimento alias probatum eſt, qvanqvam & alii modi ſint ſalſedinem illam ſeparandi. Fuit enim Gallus aliqvis nobilis, qvi coram Rege experimentum ejus fecit per deſtillationem. Modus deſcribitur *in Act. Angl. recentioribus p.* 1048. Ut proinde impoſſibile non ſit, ex mari poſſe oriri fontes dulces. Honoratus Fabri *Tom.* 1. *tr.* 6. *lib.* 3. *Phyſ. ſuæ*, *propoſ.* 105. ægre etiam adducitur, ut ex mari pervenire fontes putet, cujus rationes illic legantur, qvanqvam, ut mihi qvidem videtur, non usqve adeo iis rem conficiat. Quanquam enim verum non ſit, eſſe intra terræ viſcera tales qvosdam tubos, aut machinas aliqvas hydraulicas, tamen ita præfracte negari non poteſt, potuiſſe aliqvos ductus ſubterraneos caſu fieri intra terræ viſcera, per qvos pellatur aqva. Qvod autem fontium ſcaturigines attinet, qvæ è mon- 8

vaporem redactæ, Salis Marini unciam unam, cum ſesqviſcrupulo, reliqverint, d. 6. Februar. A. CIϽ IϽC LXXIC. in portu Kilonenſi, deprehendit Sam Reyherus, Acad Kilon. JCtus & Mathematicus. Vid. ejus Hiſtoriam elegantem *Novi ſui Experimenti de Aqua Marina Dulcedine*, in qua cauſam hujus dulcedinis ab aquæ compreſſione, & ſalis gravitate, repetit, novasqve rationes ſalis coqvendi, & aqvæ marinæ edulcorandæ, è Phænomeno hoc derivari poſſe oſtendit.

montibus oriuntur, illæ cum mari continuæ eſſe non poſſunt, alioqvin aqva, qvæ gravis eſt, aſcenderet, absque ullo exteriori impulſu. Fieri tamen id per accidens poteſt, ſi ſuperficies maris ſit alterior qvopiam terræ tractu, qvo poſito, fieri poteſt, ut aqva maris, per laxiores ſpongioſæ terræ partes ſe inſinuans, in ſcaturigines alicubi erumpat. Mihi hac in re probaretur illa ſententia, non omnium fontium eſſe easdem origines. Aliqvi oriuntur è pluviis, aliqvi forte ex vaporibus liqveſcentibus, qvod qvomodo fieri poſſit, non abſurde exponit Fabri *l. cit. propoſ.* 104. Et memini ipſe tale exemplum, cum flueret in ſuperficie montis rivulus quidam, in effoſſione terræ nullam ſe aqvam exhibuiſſe, ſed tantum vapores qvosdam. Aliqvos Honoratus Fabri ex aëre liqveſcente oriri putat, cui tamen aſſentiri non poſſum, niſi per aërem liqveſcentem velit intelligere pluviam. Aër enim per ſe non mutatur in aquam, aut meros vapores & effluvia aqvea, niſi in pluvias omnes condenſentur, ad fontes producendos aptos eſſe non credo. Qvi ad Angelos motores recurrunt, aut ad influxum ſiderum, illi certe præter neceſſitatem ſuperſtitioſi ſunt in natura. Qvomodo per artificium fieri fons poſſit, docet nos Joh. Majow *lib. de Salenitro c. 15. p. 256.* Qvo experimento evincere vult, ab aqvis pluviis oriri poſſe fontes. Argumentum *de origine fontium integro libello*, (Hafniæ A. 1639. in 8.) pertractavit JOACHIMUS BURSERUS, qvo omnium ſententias examinat, & dubia circa ſingulas ſententias operose diſcutit, qvi tamen fontium ex mari ortum magno conatu propugnat & inprimis *c.* 22. maximæ illi difficultati ſatisfacere laborat, qvomodo aqva marina ad fontium orificia adſcenſere poſſit, qvæ an hydraulicis legibus ſatisfaciant, Mathematici viderint. Jungi Burſero poteſt ſcriptor Gallus Anonymus Libelli *de origine fontium*, Pariſ. anno 1674. in 12. editi, qvi utiliſſimus eſt, & Phyſicorum omnium opinionibus recenſitis & examinatis, ſuam tandem de origine illorum à nivibus & pluviis addidit. De Aqvis Mineralibus vid. *obſervations ſur les eaux minerales de pluſieurs provinces de France, faites en l' Academie Royale des ſciences, en l' année 1670. & 1671.* per le Sieur de Clos, A. 1675. in 12. editas.

9 Spectat huc conſideratio fontium ſpecialium, Nili, Danubii, Rheni &c. tam ratione ortus illorum, qvam ratione ceterarum proprietatum. De Tiberi And. Baccius tres libros Italica lingua ſcripſit. (m) De origine Nili, hactenus abſtruſa omnia & recondita. Marcus Frid. Wendelinus, *in Admirandis Nili* Francof. A. 1623. in 8vo editis, multorum ſententias recenſet. Vide tamen, qvæ affert ex nonnullis Orien-

(m) Veros Nili Natales, in Regno Habeſſiniæ Gojam, Petrus Pays, Jeſuita, Teſtis αὐτόπτης, an. 1618. detexit, Gregorii autem Habeſſini, ac aliorum, ſuffragiis fuſius confirmavit Iobus Ludolphus in *Hiſtoria Æthiopica*, Francof. an. 1681. edita, *Lib. I. c. 7. & 8.* nec non in *Commentario* ad hanc *Hiſtoriam*, anno 1691. ibidem publicato. Charta ejus Æthiopiæ Chorographica, ab Arnoldo promiſſa, *Lib. I. Hiſt. Æthiopica*, modo memoratæ, *Cap. IV.* eſt inſerta. Conf. de Nili, in regno Gojam, Fontibus brevius diſſerentem Joh. Chriſtoph. Becmannum *in Hiſtoria Orbis Terrarum Geographica, cap. 3. P. 4. §. 16. p.* 59. 60.

Orientalibus Scriptoribus Joh. Christoph. Wagenseilius *Comment. in Sotan. p.* 306. 307. 308. & Christophorus Arnoldi *in notis ad eum Commentarium*, sub finem additis, *p.* 1179. ubi promittit D. Hiobi Ludolphi Chartam Æthiopiæ, inqve ea veram Nili originem. *De Rheni Alveis* videatur Phil. Cluverii scriptum. Sunt & multi alii, qvi singulorum qvorundam fontium historiam scripsere, sed ea cura magis ad Geographos pertinet: in qvantum tamen ex iis qvid capi potest de ortu eorum, variis mutationibus, inundationibus, occlusionibus, referri potest ad doctrinam Physicam.

Multa hic etiam de aqvis subterraneis dici possent, qvarum magna est co- 10
pia per viscera terræ diffusa, qvæ multum negotii facessere solent fossoribus, qvi peculiaribus Machinis eas ab uno in alium locum transferre norunt. De earum utilitate videndus Augustus Hauptmann in Tract. Germ. cui tit. Wasser-Schatz/ qvo demonstrat, qvantum illæ conferant ad mineralium productionem, ac Lib. alius Germ. Leonh. Thurnheuseri, rerum metall. maxime gnari, adeoqve præ aliis commendandi. Closii, Scriptoris Galli, paulo ante jam facta est mentio.

Possent hic multa de puteis, de situ fontium, de æstibus fontium, de pro- 11
prietatibus qvibusdam aqvarum, qvatenus illæ corpori humano prosint, vel obsint, de signis aqvæ latentis, de miraculosis qvibusdam & singularibus fontium proprietatibus, qvarum multæ fabulosæ sunt, de fontibus & aqvis tempestuosis, de fluminum cursu, & similibus, dici, de qvibus omnibus legi velim Honorat. Fabri, qvi singulari brevitate complexus est omnia. De aqvis tempestuosis videatur Kircherus *in Mundo subterraneo*. De Thermis multa etiam hic dici possent. De iis scripsit integrum librum Andr. Baccius, & de specialibus nonnullis varii Autores egere, qvi legi possunt omnes & examinari. Bernh. Varenius qvoqve admodum diligens fuit in aqvarum mineralium speciebus & proprietatibus enarrandis *Geogr. Generalis c.* 17. *toto, postquam c.* 16. *&* 15. multis de fluviis, lacubus, stagnis & paludibus, egerat. Multa is, in *Geographia* hac *Generali*, de terris ac maribus plene atqve eleganter tradidit. Optandumqve esset, ut simili labore Geographiam specialem potuisset perseqvi. Sed morte immatura præventus perficere opus institutum non potuit. Thermarum ortum aliqvi tribuunt ignibus subterraneis; sed rectior esse videtur sententia Johannis Mayowii, qvi Jordanum, popularem suum, sequutus, Thermarum incalescentiam à fermentatione, in terræ visceribus alicubi excitata, provenire existimat, ita sc. ut particulæ aëreæ, una cum aqvis pluvialibus (cum qvibus illæ magna copia miscentur,) in altam tellurem descendentes, ibidem mineræ salino-sulphureæ occurrentes, æstum admodum intensum in eadem excitent, & demum aqvarum scaturigines, è minera, eo modo exæstuante, profluentes, thermas constituant. Vide *Tractatum* ejus *de Sale-nitro*, *cap.* 15. ubi de Thermis Bathoniensibus agit.

CAP. XXI.
DE TERRA.

§. 1. *Terra, imo Sabulum quoque, non est Elementum, sed corpus compositum. Cinis residuus pars ejus est purior, & maxime Elementaris. 2. Terram & cineres omnino in aquam posse abire, darique liquorem omnia in hanc resolventem, contra J. Bapt. Helmontium, & alios, aquam rerum omnium materiam statuentes, negatur. 3. Mathematica affectiones Terra recensentur, & pro motu terra Copernicano, contra quietis ejus Patronos, nonnulla congeruntur. 4. Jos. Ant. Gonzalezii opinio de duplici terra. 5. Terra vis magnetica & variatio quoad Climata. Spelunca subterranea. Fabula de terra Septentrionali, de qua Diss. promittitur. 6. Varia terrarum species, cespites, Porcellanæ Chinenses è terra Cretacea confecta. 7. Terra cultura. De illa consulendi Scriptores Geoponici veteres & Job. Evelinus. Jos. Lucatelli nova Machina, simul arans & seminans. 8. E gustu & odore terra loca à nonnullis, ubi degebant, explorata.*

1 ACcedimus ad TERRAM, qvam qvartum Elementum faciunt. Qvomodo vero comparata esse illa debeat, ut Elementum nobis conficiat, certe tam est ambiguum, ut ostendi illud facile non possit; qvod enim nos terræ nomine salutamus, tantum abest, ut elementum sit, ut ipsum potius elementatum & compositum. Nulla enim est terræ species inter omnes illas, qvam simplicis corporis titulo honorare possimus, nisi qvis forte sabulum Elementum terræ nobis exprimere putet. Ajunt enim, eo puriorem esse terram, qvo propior centro sit, exteriorem vero hanc crustam esse metallis succisqve mineralium permistam, unde variæ ejus proprietates oriantur, qvo profundius vero fossores terram scrutentur, eo plus sabuli illos invenire. Qvod ego universaliter verum esse non existimo, neqve enim, qvod uno forte in loco observatum est, perpetuam nobis regulam facit. Crediderim enim ego, plus metallici inesse terræ, qvo magis ad centrum terræ accedimus. Qvicqvid vero scil. esto, sabulum illic reperiri, falluntur illi, qvi id pro terreo Elemento accipiunt. Sabulum enim est corpus aliqvod compositum, habetqve in se materiam lapideam, qvale sabulum, utut in minutissimas partes sit concisum, non tamen corporis simplicis nomine potest salutari. Qvod si aliqvod tale corpus datur, ut certe dari debet, substantia qvædam prima arida, nunqvam forte id oculis exhiberi potest, nisi qvis cineres, post calcinationem fortem & validam residuos, hoc nomine appellare velit. Qvanqvam & hic aliqvi erunt, qvi cinerem productum aliqvod ignis potius, qvam corpus naturale, habebunt, qvibus tamen ego non accedo. Inesse enim revera tales particulas corporibus, nec ab igne produci, manifestis sane rationibus deprehendere possumus. Ignis enim nihil novi producit, sed separat tantum corpuscula heterogenea, varie inter se mista, residuo illo, in qvod imperium suum exercere non potest, qvod vel cinerem, vel salem fixum, appellare possu-

possumus. Alius terram appellaret elementarem illam; dari enim terra pura debet, qvia datur impura. Si cespites bituminosos qvis combusserit, cineres remanent, antea terra erat impura, particulis sulphureis plena; illæ, ubi per ignem deflagrarunt, illud, qvod aridum est, remanet, igne insuperabile. Terram enim puram non esse inflammabilem volunt Physici, non esse exhalabilem, non posse comprimi, non posse liqvari, qvalia omnia dici possunt de cineribus residuis. Certe terræ puræ elementaris ideam non alia notione concepere. Sed illa nunc missa faciamus. De reliqvis, qvæ ad terram, quatenus Elementum est, spectant, videatur Honoratus Fabri, *Tom.* 2. *Tr.* 5. *lib.* 2. ubi de punctis minimis terræ, aliisqve proprietatibus, prolixe agit.

Qvi terram ex Elementorum ordine eliminant, qvod ii faciunt, qvi aqvam omnium rerum principium ponunt, ut inter veteres Thales, inter recentiores Helmontius & alii, ii inepto argumento utuntur: putant enim, qvoniam terra & cineres in aqvam tandem abeant, terram pro Elemento non habendam esse, sed potius aqvam. In qvo tamen eos falli existimo. Falsa enim hypothesi nituntur, qvasi cineres & terra qvævis in aqvas abeant reali immutatione; qvanqvam enim dispergi possint minima eorum per substantiam aqvæ, tamen dicendum non est, mutari particulas illas in aqvam. Qvo magis mirum mihi videtur, posse dari menstruum aliqvod universale, qvod omnia in aqvam insipidam vertat & solvat, cum naturæ ipsi repugnet, tale qvid dari. In tanta enim diversitate structuræ partium in corporibus naturalibus (aliter enim vegetabilia, aliter mineralia, aliter animalia, & hic iterum aliæ species aliter texturam suam sortiuntur,) unum dari posse liqvorem, omnibus corporibus solvendis aptum, res monstro similis videtur, nisi forte dicere velimus, esse aliqvod qvasi gluten universale in omnium corporum particulis, qvod liqvoris hujus affusione solvatur, residuis ceteris portionibus. Sed iidem ajunt, omnia abire in aqvam, qvod magis mirum videtur, & sibi ipsi contrariantur hujus liqvoris Patroni. Helmontius enim alicubi nihil remanere dicit, alicubi fæces aliqvas remanere ait. Sed iis tandem fœcibus qvid fiet? E. illæ generali hujus liqvoris imperio non continebuntur. Ego mera hæc sophismata habeo, vel ad ostentandam doctrinam, vel ad suspicionem secretorum artificiorum fovendam, inventa. Nunqvam enim vel fando accepimus, aliquem oculis suis vidisse experimentum, qvod tamen de aliis dicere possumus. 2

Terra, qvatenus globum cum aqva efficit, Mathematicæ considerationis est, & tum affectiones ejus à Mathematicis excutiuntur, qvibus nos non immorabimur: sunt enim extra institutum nostrum, qvanqvam aliqvatenus eæ etiam pertineant ad Physicam considerationem. Disqviri potest de Telluris figura in universum, de loco telluris in mundi Systemate, de dimensione & magnitudine telluris, de substantia ejus & constitutione, de motu telluris, de qvibus singulis magno studio egit Bernh. Varenius, qvi Mathematicis Physica miscet. Qvod Terræ motum spectat, is magno conatu olim defensus est, & Nicol. Copernico reductus, postqvam per tot secula sententia illa qvasi obdormiverat. Est tamen illa verosimillima, iisqve rationibus 3

 fun-

fundatur, qvæ pene demonstrandi aliqvam vim habent. Honoratus Fabri, præter Ecclesiasticam autoritatem, vix aliqvid opponere novit huic sententiæ, qvæ olim maximis etiam Mathematicis obstitit, ne ex animi sententia loqverentur, multis etiam periculosa fuit. De motu ipso, ejusqve varietate, in vulgaribus etiam compendiis Physicis legitur. Triplex illius motus statuitur: 1. diurnus, 2. annuus, 3. inclinationis, à Copernico. Singulorum motuum rationes explicate proposuit Petrus Gassendus *Institutionum Astronomic. lib. 3, c. 1, & 2.* Ex qvo in Physicam suam excerpsit illa Fridem. Bechmannus. Rationes, tam pro motu, qvam pro qviete terræ, variæ à variis afferuntur, de qvibus singulis agere nos hic non possumus. Qvæ pro qviete terræ à sensu afferuntur argumenta, redicula sunt & inepta. Ad scripturæ testimonia respondet Dan. Lipstorpius *in Copernico suo Redivivo*, qvi hanc litem reassumsit, & argumenta inter se contulit. Aliqva pro qviete terræ congessit Henr. Kippingius *lib. 4. c. 7 Instit. Physic.* sed nullius momenti. Motum terræ diurnum, ante aliqvot annos, Franc. Travaginus (Italus,) è qvibusdam observationibus, à se factis, in terræ motu Ragusiano, demonstrare voluit, de qvo, capite de terræ motu, agemus. Robertus Hookius non ita pridem aliam motus terræ probandi rationem instituit ex observationibus qvibusdam parallaxeos, de qvibus legi ipse Autor potest, *in Conamine suo*, Latine Anno 1679. *in 4to* Lipsiæ recuso. Terræ editiora montes vocantur, de qvibus Varenius videri potest.

4 An terra ista, qvam calcamus, eadem sit cum antediluviana, video dubitare autorem qvendam Hispanum, Josephum Antonium Gonzalez de Salas, *in Dissertatione paradoxa de duplici viventium terra*, Amst. A. 1650. *in 4to* edita, qvam ipse *mirabilem* appellat. Putat enim, terram antediluvianam, vel plane aliam esse ab hac nostra, vel saltem novam esse superficiem, qvæ ante diluvium non erat. Argumenta ejus excussit J. Henr. Heideggerus *in historia Patriarcharum, Exerc. de diluvio.* Micrælius *de Præadamitis p.* 70. ita de eo judicat: *Gonzalez de Salas hanc suam opinionem jactat, tanquam novum repertum, cum nostris Ecclesiis, si nonnulla excipias, in quibus sua sibi habeat, hæc ipsa sententia jam à Luthero sit probata in Gen. c. 2.* De Terra, & Terrestrium corporum textura, de diversis corporum terræ stratis, de productione montium, similibusqve, subtiliter admodum differit Nic. Steno *de solido intra solidum naturaliter contento.*

5 Inter affectiones, quæ terræ competunt, ut globo alicui, est verticitas, sive vis ad polos conversiva, vel vis magnetica. Nihil enim aliud terram, quam magnetem magnum, esse, dudum demonstrare laboravit Gvilh. Gilbertus in suo *de Magnete* libro, ut taceam aliorum experimenta. Ratione situs ad plagas cœli, prout sc. pars aliqva terræ soli, vel magis, vel minus, vicina est, variæ sunt terræ affectiones, ipse quoque aër & effluvia, è terra emanantia, variationes suas sortiuntur. Quicqvid itaque variationis in terra observari potest ratione climatum, huc pertinet, cui fini instituuntur observationes in variis orbis locis, ac methodus ejus rei passim præscribitur *in Societat. Regiæ historia.* Qvi Itineraria curiosiora scripsere, non etiam sunt spernendi, è qvibus Monconisianum ceteris præstat. Pertinet etiam huc considera-

tio

rio locorum subterraneorum, cryptarum, specuum, inter qvas referri debet specus Baumanniana, de qva M. Henr. Eckstormius librum scripsit, & D. Joh. Dan. Major alium pollicetur. Vid. & Kirch. *in Mundo subterraneo*, ubi plurium talium cryptarum meminit. De constitutione metalli-fodinarum & venarum, per qvas ducuntur metalla, operæ pretium est accuratiorem notitiam habere. Vid. Steno, *in libro citato*, prolixe omnes illas terræ facies examinans. Aliqva sunt terræ Septentrionali propria, aliqva Australi. *De septentrionali terra* mirificæ sunt multorum fabulæ, de qvibus aliqvando *peculiari Dissertatione* agam. (n) Volunt Septentrionem primum esse creatum, inde ignem oriturum, qvi mundum destruet, ibi appariturum Christum in judicio, sub ipso polo, vel circiter, esse paradisum, magnam illic esse auri copiam, sedem esse illic ignis infernalis, habitari à Dæmonibus, in terram deturbatis.

Dicenda etiam hic qvædam essent de variis terræ speciebus. Variæ enim illæ sunt, sed earum distinctio in vulgaribus etiam Physices Compendiis solet haberi, ubi de mineralibus agunt. Nemo diligentius omnes congessit Ferrante Imperato, *in Historia sua Naturali*. Varia etiam dici possent de usibus talium terrarum, qvi sunt, vel Medici, vel Oeconomici. De cespitibus bituminosis, (Torff) Mariscis antiqvitus appellatis, vid. Barth. *in Adverf.* 2215. Martinus Schokius, Vir diligentissimus, doctissimus, & multæ lectionis, sed cujus pleraqve cura extemporali sunt scripta) integro libro egit de hoc argumento, Groningæ anno 1658. *in* 12. excuso, ubi multa curiosa, tam Physica, qvam Oeconomica, continentur. Gallicum de iisdem cespitibus Tractatum Car. Patinus edidit Paris. A. 1663. *in 4to*. Porcellanæ Chinensium ex terra singulari cretacea vel alba, per vitrificationem, conficiuntur, & falsa est opinio eorum, qvi ex excrementis humanis, vel ossibus, aut alia materia, fieri putarunt. Modum parandi porcellanas tradunt Kircherus *in China Illustr.* & Joh. Neuhoffius *in Itinerario Chinensi*. 6

Add. Salmuth *Tom. 2. Rer. mem. ad Panciroll. lib. 2.* & Andr. Müllerus *in Cathaja p. 76.*

Potest etiam terra considerari, ut vegetationis & agriculturæ subjectum, &, ratione ejus, variis signis & qvalitatibus, ejus vel bonitas, vel ineptitudo, cognoscitur, de qvibus prolixe agunt *Geoponici Auctores* veteres, qvorum accuratior editio optanda esset, qvam moliri dicuntur Angli. In Gudiana Bibliotheca Exemplar est collatum cum MSS. Codicibus, qvod integras periodos habet, qvæ in vulgatis Editionibus non reperiuntur. Jungendi sunt illis Latini Auctores, Columella, Varro, Palladius, & si qvi forte è Recentioribus hoc argumentum tractant. Superiori anno 7

in

(n) Ejusdem cum Differt. à Morhofio promissa, sed non absoluta, Argumenti Tractatum Physico-Historicum, sub *Borea* Titulo edendum, expectari nunc à se jubet D. Otto Sperlingius Jun Augustissimi Regis Daniæ Consiliarius VII. ejus Capitum argumenta V. *in Novis Literariis Lubecensibus, M. Majo A.* 1703. *p.* 113.

in Anglia prodiit lingua Anglica Joh. Evelini *Discursus Philosophicus de Terra, quatenus refertur ad vegetationem & propagationem plantarum*, qvo de omnis generis stercorationibus agitur. Inventa qvoqve, ut hoc obiter moneam, est nova qvædam machina, qvæ simul arare, serere & sulcos componere possit, Londiniqve in Collegio Greshamiensi asservatur. Ejus descriptio habetur in ejusdem Joh. Evelini literis, qvæ habentur *in Actis Angl. p.* 1056. & *seqq.* Ejus instrumenti Inventor est Eqves Hispanus, Don Joseph Lucatello.

8 Ceterum de terræ variis qvalitatibus, quæ illi ex permistione heterogeneorum corporum insunt, multa dici possunt, qvibus specialibus non immorabimur. Id saltem, qvod memorabile videri potest, hic notari velim, fuisse homines, qvi gustu distinguere terras potuerint, & odore, atqve ex iis certo prædicere, qvo in loco versarentur. Vid. *Dissertationem* nostram *de paradoxis Sensuum*, *c.* 4. ed. Kil. A. 1676.

CAP. XXII.

DE USU PRIMORUM CORPORUM, SEU ELEMENTORUM.

§. 1. *Accommodatio Elementorum ad usus humanos, per mutuam applicationem* 2. *Aëris Exercitatio. Artificium Aëronauticum. Franc. Lanæ, J. Chr. Sturmii, Honor. Fabri, Rog. Baconis, Magni Pegelii circa illud Experimenta & consilia, & judicium de praxi ejus periculosa. Pegelii, Consilium de conclavi Medico, vario aëre replendo.* 3. *Aquæ usus Mechanicus. Scriptores Hydraulici. Statuæ sonantes, aliaque Instrumenta Musica, aqua animata. Scriptores de Artificio liquores varios evomendi, artibusqve Natatoria & Urinatoria.* 4. *Terræ usus non tam multiplex, ac aëris & aqvæ.* 5. *Ignis usus ingens, inprimis in Chymia, cujus laudes decantantur. Artificia veterum Chymicorum, ignis ope parata, præsertim Lampades sepulchrales perpetuæ, in quarum causam inquiritur. Phosphori Modernorum (Chr. Ad. Balduini, Joh. Kunckelii, &c.) Artificiales, & Scriptores de iis.*

1 QUoniam in hoc globo terreo habitamus, & circumposita habemus varia illa corporum naturalium genera, inqve iis qvotidie mutua actione passioneque multa fieri videmus, in eo qvoqve laborare nos debemus, ut & nos, applicatione mutua corporum, usum vitæ civilis perficiamus, sive id per principia Mechanica, sive per naturalia, efficiatur. Primum itaqve ad massas corporum universales respiciamus, aërem, aqvam & terram, qvæ tria corpora varia ratione usibus nostris accommodari possunt.

2 Qvod aërem primo attinet, de ejus quibusdam utilitatibus jam supra aliqva diximus. Nunc, ut de qvibusdam specialibus dicamus, id inprimis consideratione dignum est, qvod aër extrahi possit certis qvibusdam spatiis, & beneficio hujus vacuitatis

cuitatis multæ mirabiles operationes fieri. Multa dependent ex gravitate & levitate aëris, qvæ si exacte scirentur, mirabiles possent ex iis effectus produci. Huic certe principio Franc. Lana superstruit illam inventionem artificii Aëronautici, de qvo supra pluribus egimus: nunc autem addimus, idem fuisse artificium examinatum à Joh. Christophoro Sturmio, *Colleg. Curios. Tentam.* 10. qvi hujus rei possibilitatem aliqvam agnoscere videtur, alioqve qvodam experimento illo subvenit. Qvod enim Franc. Lana in aëre experiri voluit, id ille in aqva tentavit, eoqve modo naviculam formavit è plumbo tantæ gravitatis, ut mergeretur in aqva, huic naviculæ, per funiculum duplicem, æqvali longitudine propendentem, sphæras vitreas connexuit, aëre qvidem plenas, sed aqva vacuas, à qvibus Sphæris pendula navicula libere intra aqvam natavit. Hujus rei rationem ex eo deducit, qvod utriusqve sphærulæ vitreæ tota substantia notabiliter esset levior ea aqvæ mole, qvæ singulas adimpleret, unde absente aqva, & sphærularum cavo ab aëre occupato, totum compositum è vitro & aëre, intus concluso, levius fuit aqva, atqve ideo necessario supra aqvam natavit. Cum jam simili ratione talem navem aëream commentus fuerit Lana, putat, non impossibile esse, ut res illa procedat, modo sphæræ illæ ita comparari possint, ut aër illis extrahatur. Honoratus Fabri, *Physices Tract.* 1. *lib.* 2. *propos.* 246. per tubos amplos, aëre copioso & compresso refertos, obtineri posse sperat, qvod Lana per evacuatos globos confectum vult. Is, occasione illa, qva tradit, modum parandi jacula, qvæ sursum instar pyriorum missilium ferantur, non sulphureo pulvere, sed aëre compresso foeta, inter varia alia artificia, tandem subjungit: *Ut autem aliquid mirabilius addam, potest esse tanta vis aëris, intra tubum majorem compressi, ut magnum pondus, tubo conjunctum, secum attollat. Hinc, si affigatur paulo major clavus & sedes pensilis, in qua homo sedeat, cum clavum ipsum ad libitum regere, & quoquo versum torquere possit, sedens impune volabit per aërem, &, quod majus est, aëra rursum, intruso Embolo, opera organi mechanici, comprimere posset, dum sc. prioris impetus vi sursum ferretur. Hinc diu per multas horas per medium aëra ambulabit, quo nihil fere mirabilius esse potest.* Hæc Honor. Fabri ita proponit, ut invidere videatur, si parabile esset tantum arcanum: non enim explicate innuit, qvomodo machina talis construi possit. Rogero Bacono, homini ad miraculum in Physicis & Mathematicis perito, in *Epistola* illa *de operibus secretis artis & naturæ, atque nullitate Magiæ*, simile aliqvod instrumentum indicatum fuit, sed qvod in artificiali aliqvo motu fundatum est: *Possunt*, inqvit, *fieri instrumenta volandi, ut homo sedens in medio instrumenti revolvens aliquod ingenium* (*machinam*) *quo alæ artificialiter compositæ aërem verberent, ad modum avis volantis.* Plura illic habentur ab illo indicata artificia, ab usu aëris provenientia. In his tamen aliqvid moliri admodum grave est. Nam, ubi nullus rei successus est, Inventor pro gloria reportabit risum & contemtum. Excidere autem ille fine suo potest, si vel minima aliqva circumstantia rem vitiaverit, imo praxis ipsa difficultates ostendet, de qvibus non cogitatum est, cum speculationi indulgeremus. Qvare & Honor. Fabri monitum

ſuæ propoſitioni addit, ſe, licet theoretice loqvendo hæc veriſſima ſint, nemini auctorem eſſe velle, ut periculum faciat, & veniat aliqvando ad praxin. Varii ſunt alii uſus aëris in organis pneumaticis, ſtatuis loqventibus, in ſonorum directione, de qvibus ſingulis dicere non poſſumus. Videantur multa de iis in Sam. Reyheri *Diſſertatione de aëre.* Unicum adhuc meminiſſe operæ pretium eſt, de conclavi aliqvo parando, qvod repleri poſſet, qvo velis, aëre, fumo, halitibus juvenum vigentium, variis item liqvorum, certis morbis medentium, odoribus, ut peregrini aëris nihil accedat, qvibus corpus ægrum, dum reſpiratione perpetua qvaſi in ſpirituum ſuorum familiam adoptat ſalutares odores, ſanitati reſtituatur. Propoſuit illud Magnus Pegelius *in Theſaur. rer. ſelect. p.* 108. qvi & *p.* 123. cujusdam navigii aërei meminit.

3 Aqvæ uſus, tum mechanicus, tum naturalis, multiplex eſt. De naturali uſu non erimus hic ſolliciti. Qvod Mechanicum attinet, varius ille eſt, pro ratione aqvæ, vel compreſſæ vel attenuatæ, unde mirabiles operationes poſſunt in natura fieri, Eſt vero huic uſui dicata peculiaris ars hydraulica, qvam hodie magnopere excultam habemus. Caſpar Schottus ſingulari libro potiſſima artificia collegit. Legi etiam poſſunt Rob. Boylii *Paradoxa Hydroſtatica.* Statuæ ſonantes antiqvitus etiam factæ ſunt, mediante aqva, & docet Kircherus, *in arte ſua Muſica*, talem ſtatuam conficere, qvæ ad ſolis ortum incipiat cantillare, veteri illi Memnoniæ ſimilis. Fabricarunt etiam veteres alia inſtrumenta muſica, aqva, qvemadmodum noſtra aëre, animata. Talis organi meminere Vitruvius & Hero, è qvibus, ſecundum illorum mentem, Syſtema hoc deſcripſit Iſaacus Voſſius *in libro de poëmatum cantu & viribus hythmi p.* 100. qvod apud illum prolixe explicatum videatur. Magnifice ſane illud deprædicat Voſſius, illudqve Organis aëreis longe præſtantius eſſe contendit. Artificium hydraulicum eſt forte & illud, qvo qvis, epota prius aqva, omnis generis vina & liqvores potuit evomere, de qvo, ſi recte memini, aliqva prodidit Scottus *in Joco-ſeriis artis & naturæ.* Simile tamen huic videtur fuiſſe illud, qvod Magnus Pegelius *pag.* 125. *Theſauri ſui præpoſuit*; ex eodem certe principio deductum. Pertinet & huc ars Natatoria & Urinatoria, cujus ſingularia notare accurate conveniret. Etmundus Digbæus *de arte natandi & urinandi* librum ſcripſiſſe dicitur, ſed nunqvam mihi videre hunc licuit. Erycius Puteanus etiam *de natatu* ſcripſit teſte Craſſo *in Elog. hom. literatorum*, *P.* 1. *p.* 318. Sed & illum nunqvam vidi, & fortaſſis ille, qvæ artem ipſam ſpectant, non attigit. De Thermis per artem faciendis paſſim tradunt recentiores Scriptores.

4 Qvod Terram ſpectat, qvantus ejus uſus ſit, ſatis in propatulo eſt, inprimis in iis, in qvibus ratione ponderis operationes inſtituendæ ſunt. Non tamen tam variis uſibus illa patet, qvam aër, vel aqva, corpora ſubtiliora, qvæ fluore ſuo omnes in partes verſari poſſunt, & eam ob cauſam multis mechanicis operationibus occaſionem dare.

5 Qvod Ignem attinet, ejus uſus tantus eſt in natura, ut major eſſe non poſſit. Ille promus condus eſt omnium Secretorum, ille ſolvit corpora & componit, ne qvid

dicam

dicam de vulgaribus usibus. Tota Chymia, cum omni apparatu suo, ad illum pertinet, qva arte divinius & præstantius nihil excogitatum est: illa enim qvasi imitari opera Dei & naturæ videtur, *destruit*, *ædificat*, *mutat quadrata rotundis*, fingit & refingit omnia. Ignium variæ origines & formæ, & modi producendi tam varii sunt & multi, ut magno volumine qvis non satis explicet. Utinam Rob. Boylii haberemus eo de argumento scriptum, qvod flammis periit, multa ab illo doceremur. Antiqvis accuratiorem fuisse ignium cognitionem, historiæ demonstrant, multa enim admiranda secretorum ignium cognitione efficere potuerunt, qvæ nos imitari non possumus; qvod manifestum argumentum est, plus illos operationibus practicis chymicis dedisse, qvam nos forte credimus. Imo lampades illæ ardentes & lucentes, in sepulchris repertæ, testari ea de re possunt, de qvibus varie à nonnullis disseritur, nemo autem inter illos expromere veram eorum ignium rationem potuit. Videantur omnes sententiæ congestæ apud Sorellum in sua *scientia Universali*, *Tom. 3. pag. 68.* Hermolaus Barbarus certe inter secreta chymica eos ignes retulit, & ex auro paratum fuisse liqvorem oleosum existimat, qvi potuerit intra vitrum conclusus & incensus ardere & lucere, admisso autem aëre statim extinctus fuerit, qvod qvidem temere dici non potest. Vid. Claudii Guichardi discursus in libro suo, Gallice scripto, *de Ritibus funeralibus Græcorum & Romanorum*, de his lampadibus sepulchralibus & subterraneis. Non crediderim ego, qvod aliqvi putant, illusum fuisse illis phasmate aliquo; nam certe constans est multorum de ea re traditio. Chymicæ arti adscribendum certe est tale artificium, qvanqvam non æqve in auro illud qværendum crediderim. Plura sunt fortassis naturæ subjecta, qvæ, debito modo præparata, lucem spargere possunt. Suntqve variorum super hac re cogitationes, qvibus tamen omnibus nihil certi inest, nisi qvod nuper admodum ab artificibus qvibusdam productum in lucem fuerit per artem chymicam tale aliqvod naturæ phænomenon, qvod possibilitatem talium ignium ostendat. Materia haud dubie nitrum est, è qvo præparari possunt, qvæ lucida sunt, qvanqvam non adeo clare & distincte. Qua in sententia confirmor à Joh. Mayovio, qvi lucem omnem particulis suis nitro-aëreis adscribere non veretur. Et qvidem Chr. Ad. Balduinus Phosphorum Hermeticum produxit, sive magnetem aliqvem luminarem, præparatum aliqvod chymicum, qvod ex aëre illuminato lumen suum mutuatur. Nuperrime autem alia qvædam materia præparata per artem est, qvæ, illita corpori, illud in tenebris radiare facit. Est & alia materia inventa, qvæ, vitro hermetice sigillato inclusa, per vices & intervalla lumen emittit, qvæ propterea Phosphori fulgurantis nomine salutatur. Experimentum hoc ostendit Electori Brandenburgensi Daniel Craftig, cujus notitiam dedit Joh. Sig. Elsholtzius in schediasmate qvodam *de Phosphoris quatuor*. Ejus vero inventorem Joh. Kunckelium, Sereniss. Sax. Electori à laboribus Chymicis, laudat Georg. Casp. Kirchmaierus in sua *Noctiluca constante*, in qva hujus inventi occasione, multa alia de perennibus lucernis affert.

CAP. XXIII.

DE METEORIS AEREIS, PRÆCIPUE DE VENTIS.

§. 1. *Meteororum nomen inadæquatum est, & terræ motibus perperam tribuitur. 2. Meteororum aëreorum origo, extra aërem, a sole & ignibus subterraneis. Fossilium & Chymiæ cognitio ad tractationem de iis necessaria. J. Bapt. Hamelii Tr. de utrisque laudatur. 3. De ventis legendæ Verulamii (ob merita simul in scientiam naturalem commendati)* Historia Ventorum, *& Hon. Fabri de iisdem Tractatio. 4. Pila Æolia ventorum generationem adumbrat. Aqua subterranea præsentiæ illorum index. 5. Ventorum variæ divisiones & affectiones. Directe Borealis, à nautis haud observatus, finem mundo, uti credunt, afferet. Angeli ventorum præsides, juxta Rob. Fluddium. Vortices aërei. Anemometri inventum. Car. Malapertii de ventis Poëma laudatur.*

1 Vidimus massas universales globi hujus, aërem, aqvam & terram, prima illa corpora, qvæ universim collecta habemus. Iis, qva talibus, qvatenus sc. integræ corporum massæ sunt, suæ sunt qvædam passiones, variis à causis excitatæ, certæ sunt figurationes, debilesqve misturæ. Unde phasinata nonnunqvam aliqva apparent, motusqve excitantur, qvibus omnibus Meteororum nomen imponere placuit Aristoteli an adæqvatum, an minus, (uti ipsi Honorato Fabri est visum, mixta imperfecta vocare illa malenti) nunc non disputo; facile enim in Terminis convenire possumus. Qvanqvam absurdum videatur, ea meteororum nomine vocare, qvæ non supra, sed infra nos sunt, ut terræ motus, qvi inter meteora tamen referuntur.

2 Nos primum de AERIS METEORIS agemus: qvanqvam non ita distincta sit singulorum meteororum natura, ut ab uno simpliciter Elemento dependeant. Qvæ enim in aëre fiunt, non ex solo aëre proveniunt, sed originem suam, partim ignibus subterraneis, partim exhalationibus maritimis adscribunt. Meteora itaqve aërea potius à subjecto, in qvo sentiuntur, vocanda sunt. Aër per se qvietus esset, nisi lacesseretur, vel sole, vel ignibus subterraneis, qvi iis in locis potentiores sunt, in qvibus multæ sunt metallifodinæ. Ideoqve in illis locis longe est freqventior apparitio cujuscunqve generis meteororum, plura sunt illic fulgura, venti, dracones volantes, & similia, velut qvædam producta naturalis officinæ chymicæ. Qvare meteororum talium natura intelligi accurate non potest, nisi cognita fossilium & metallorum natura, & laboribus chymicis, qvi circa ea institui solent. Natura enim, in magnis illis montium furnis, idem agit, qvod artifex in suis. Qvare recte fecit præstantissimus Vir, J. BAPT. DU HAMEL, Philosophus & diligentissimus, & acutissimus, qvi meteororum & fossilium naturam conjunctim explicuit in suo *de meteoris*

meteoris & fossilibus libro, Parif. in 4. edito, qvi ad meteororum naturam probe pernoscendam adeo aptus est, ut nullus liber majorem lucem accendat.

Qvod ad meteora aërea attinet, principem in illis locum tenet VENTUS, 3
commotio aëris violenta, sensibus facile percepta, sed originis admodum obscuræ, nisi quantum conjecturis assequimur. Nemo in eum majori diligentia & sollicitudine, non tam inqvisivit, quam inqvirere docuit, ac Magnus BACO VERULAMIUS in sua *ventorum Historia*, quanquam tamen in multis historica suppeditet, quibus an secure satis credere possimus, non equidem dixerim. Fuit isti Viro vastum & capacissimum ingenium, qvod credo universæ naturæ pervestigandæ suffecisse, nisi negotiis civilibus fuisset impeditus; eam tamen tradidit inqvirendi methodum, ut multis ad inqvirendum sit campus uberrimus patefactus. Unica illa *ventorum Historia* incredibilem ejus sagacitatem & diligentiam satis ostendit, ad cujus ductum infinita notari & observari possunt, ad hoc argumentum pertinentia. Non est nostri instituti, singula, quæ ad singulorum ventorum indolem pertinent, exponere, id enim tum à Verulamio, tum à Bernh. Varenio *in Geographia generali*, abunde præstitum est, quibus addatur Honor. Fabri *in Physices Tract. 6. lib. 4. integro*, ubi, quæ ad causas ventorum spectant, & proprietates eorum, dilucide exponit. Tota origo ventorum dependet à rarefactione, condensatione & compressione aëris, quæ generales causæ sunt, qvibus occasio ab aliis corporibus suppeditatur. Nemo, quam Honor. Fabri, magis plana via procedit, minusqve in hac doctrina extra viam rapitur.

Generationem ventorum ostendunt aliqvi per machinam, fabris ac artificibus 4
qvibusdam haud ignotam, quam *pilam Æoliam* dicunt, estque globus æneus, undiqvaqve clausus, uno saltem patente foramine perexiguo. Hic ad ignem probe calefit, & immergitur frigidæ, ubi paulatim insugit nonnihil aquæ, deinde cum operatio instituí debet, apponitur globus igni, ut calefiat modice, tunc aqva resoluta exhalat, fitqve ventus, qui instar follis, per multas horas, ignem exsuscitare potest. Similiter & in natura fieri credibile est, aqua vel aëre, aut utraqve simul, in angustias conrrusis, & per exiguos hiatus exitum molientibus. Sane observatio illa, quæ reperitur *in Actis Anglicis p. 387. Edit. Lips.* idem ostendit. Vicennali Experientia quis didicerat, qvotiescunqve deprehensa in fossione locorum subterraneorum aqua fuerit, nunqvam fuisse destitutam aëre vel vento, aqua autem non inventa vix tantum aëris illis superfuisse, quantum ad respirationem & ventilationem candelæ ardentis sufficeret. Quando vero magna copia aqvæ inventa fuerit, operariis de ea derivanda sollicitis, simul ac ad illum horizontis parallelismum perventum fuerit, ut aqua inceperit devolvi, inclusum aërem, seu ventum, in aqva stagnante fragore adeo horribli erupisse, ut crederes displodi tormentum, tantaqve violentia, ut omnia secum abriperet, ipsas dissolvendo rupes, vel aliqvam multum distantes. Ex qua observatione patet, aëri incluso & compresso magnam esse violentiam, qvi, si per

tenues vias montium exeat, durare in iſto ventroſitatis ſtatu eo usqve poteſt, dum, è latere aëris compreſſi remiſſo, in æqvalem ſtatum ille ſe compoſuerit.

5 Venti quidam ſunt ordinarii & perpetui, qvidam periodici, qvidam ad certos cœli cardines diviſi, qvidam ex imis terræ cavernis prorumpunt, qvidam deſuper irruunt, ut venti ſeptentrionales. De qvibus omnibus legantur Verulamius, Varenius, Honoratus Fabri, & Iſaacus Voſſius *in libro de motu marium & ventorum.* Id fortaſſis, ut ſuperfluum aliqvod, memorare poſſum, qvod narraſſe mihi nautas memini, nunqvam ſe ventum directe ſeptentrionalem inveniſſe, ſed ſemper uno gradu, vel ad Orientem, vel ad Occidentem, inclinantem. Eſtqve quædam illis perſuaſio, finem mundi futurum, cum ex ſeptentrionis angulo ſpiret. Robertus Fluddius, ut in multis aliis, ita & in his, vel fanaticus, vel ſuperſtitioſus eſt. Nam Angelos, vel bonos, vel malos, facit ventorum præſides & diribitores. Illos ſcil. qvaſi in fortalitio collocat, ventos jaculantes in orbem; cum ventis veniunt omnia larvarum & morborum genera. Qvod ad vortices illos aëreos attinet, qui Anglis *Spoul* dicuntur, eos nemo accuratius, iconibus etiam additis, deſcripſit qvam Joh. Mayow *in Tract. de Sale-nitro cap.* 11. Quantitas ventorum ſingulari inſtrumento menſurari poteſt, quod repræſentatur *in Actis Philoſophicis Anglicis p.* 358. Ubi Iconiſmus ejus ſimul habetur; ſed non eſt adeo accurate deſcriptum, ut ſatis ejus ſtructura pateat. Si qvis utile dulci miſcere velit, is legat Caroli Malapertii poëma eruditum *de ventis, Lib. II.* conſtans, quod reperitur in poëmatibus Jeſuitarum, uno volumine congeſtis, ſive *Parnaſſo Poëtico Soc. Jeſu*, Antwerpiæ A. 1616. in 12. excuſo. In eo etiam ſimul Tempeſtas anni 1606. Belgica deſcribitur. Plures de ventis Autores vid. in Iſr. Spachii *Nomenclat. Philoſ. p.* 624-626. Qvibus addi poſſunt Joh. Placentini & Chriſtoph. Notnagelii *de ventis inſolitis anni* 1660. *Diſſertationes Phyſico-Mathematicæ.*

CAP. XXIV.
DE METEORIS IGNEIS.

§. 1. *Origo illorum è terra exhalationibus accenſis. Ignes fatui, lambentes, iſtisque ſimiles, & incendia ab his improviſa. 3. Cometæ, juxta Ariſtotelem & Claramontium, ſunt Meteora, juxta Anonymum mali genii, juxta Th. Bartholinum abſceſſus univerſi. Stan. Lubienicii & J. Ad. Oſiandri ſcripta de iis. 4. Ariſtotelis, de fulguris per Antiperiſtaſin accenſione, ſententia contra Honoratum Fabri defenditur. 5. Carteſius & Joh. Mayovius, fulgur & tonitru à nubium conglaciatarum lapſu derivantes, refutantur, veraqve illorum origo è vaporibus ſulphureo-nitroſis aſtruitur. 6. Vulgi circa illa ſuperſtitiones, una cum ſententia Bodini, Helmontii & Lutheri, de Diabolo, illorum Autore, improbatæ. Miſcellæ de iisdem, ac effectibus illorum, nec non lapidibus fulminaribus, Scriptoribusque hujus argumenti, obſervationes. 7. Scriptores de Meteoris in genere, præcipue igneis.*

METEO-

METEORA IGNEA, qvæ ita vocantur, originem suam debent exhalatio- 1
nibus pinguibus, è terra elevatis, seu per vim ignium subterraneorum, seu per calorem Solis. Tales exhalationes æstatis præsertim tempore admodum freqventes sunt, &, cum accenduntur, vel à situ, vel à figura sua peculiare aliqvod nomen sortiuntur, qvanqvam forte nihil inter se differant.

Exhalationes viscosæ, qvæ non procul à terra incenduntur, ignes fatui solent 2
appellari, Germanis Irrwische/ de qvibus mira fabulatur vulgus, qvod sc. inseqventes fugiant, fugientes inseqvantur, in præcipitia deducant, qvæ tamen magnam partem superstitiosa & fabulosa sunt. Et sunt illi ignibus lambentibus qvasi similes, qvo nomine appellantur exhalationes corporum animalium accensæ, ut fit nonnunqvam in hominibus & eqvis, qvanqvam & his superstitio misceatur. Sunt & multæ aliæ talium ignium species, in qvibus operosum esse non necesse est, cum eorum accensio sit fortuita, & pene non differant causis. Sulphureæ enim exhalationes, ubi paulo vehementius motæ sunt, statim flammam concipiunt, & hi ignes noctu magis, qvam die, sunt visibiles, qvod lumen majus minus obfuscet, qvanqvam & in die æqve deflagrare possint tales vapores. Unde videmus, qvam parata sit sæpe incendiis causa, præcipue æstatis tempore; sæpe enim in aëre, ubi minime credas, aliqvid talium exhalationum delitescit, sæpe incurrunt illæ in alia corpora, unde mutuo tritu ignes educuntur. Novi, nocte serena, tempore æstatis, incensum fuisse fœni aggerem per vapores qvosdam sulphureos, noctu in aëre vagantes, & vicinas ex eo domos conflagrasse. Scripsit Gallus aliqvis Observationem *de incendiis, ex improviso ortis*, qvorum nulla manifesta causa esset. Ejus in *novissimis Gall. Ephemeridibus* fit mentio.

Aristoteles Meteoris etiam *Cometas*, accenset, de qvibus supra egimus. Is e- 3
nim sublunares omnes habuit Cometas, qvod falsum tamen est; qvanqvam Scipio Claramontius, Mathematicus excellentissimus, Aristotelis partes tueri non veritus fuerit *in libro de Universo*, adversus præstantissimos Mathematicos, domesticis pugnans principiis. Varias de Cometarum ortu sententias congessit is, qvem supra laudavi, Stanisl. Lubienitius *in Theatro Cometico*, omnia ad doctrinam Cometicam spectantia corradens. Malim ego legere Joh. Ad. Osiandri *Diss.* brevem *de Stella Magorum*, in qva brevissime omnes de Cometis sententias recenset. Non tamen absunt hic superstitiones nonnullorum. Nam Anonymus aliqvis, qvi se *Mercurium Platonizantem*(o) vocat, in libello, A. 1662. *in* 12. edito, cui tit. *Cometa malus Genius*, demonstrare vult, Cometas malos esse angelos, qvemadmodum stellæ boni sint angeli. Thom. Bartholinus, è schola Medica, naturam Cometarum explicuit satis qvidem inge-

(o) Sub *Mercurii Platonizantis* nomine delituit Mich. Praunius, J. U. D. Com. Pal. Cæs. & Marchionis Durlaco-Badensis Consil. Aulicus, qui eandem *Diss. de Cometa Malo Genio*, tum aliis Observationibus, tum judicio de Cometa Anni 1680. auctiorem, Nomine suo præfixo, Francof. A. 1682. *in* 12*mo*, curavit recudi.

ingenioſe; Cometas enim comparat abſceſſibus ulcerum, *in Conſilio Medico de Cometa*, Hafniæ A. 1665. edito, in qvo tamen magis ingenio indulgere voluiſſe, qvam veritati, videtur.

4 Inter omnia Meteora ignea omnium mirabiliſſimum eſt *Fulgur*, (de qvo Lib. exſtat Hier. Cardani) & *Tonitru*, in cujus cauſis explicandis, multæ ſunt Philoſophorum fluctuationes. Id qvidem manifeſtum eſt, accendi aliqvos vapores ſulphureos, occultum vero, qvomodo fiat iſte impetus. Peripatetici volunt, accendi fulgur per aliqvam Antiperiſtaſin, qvod Honor. Fabri rejicit, qvanqvam id ſuo tamen modo tolerari poſſit. Non ſimplicem hic accenſionem eſſe, omnes circumſtantiæ nos docent; illa enim celeritas & vibratio oculis apparens, illi mirabiles effectus, innuunt, exploſionem aliqvam eſſe cum iſta occaſione conjunctam. Qvod qvidem negat fieri poſſe Hon. Fabri, mihi autem non adeo abſurdum videtur, qvi exiſtimo, in nubibus fieri poſſe ſeparationem qvandam partium, ita ut particulæ qvædam ſulphureæ, vel ſulphureæ ac nitroſæ ſimul, uno aliqvo loco junctim conſiſtant, circumdatæ craſſis qvibusdam nubibus aqveis, qvæ ſatis qvidem molis circumponere poſſunt particulis incluſis, atqve illas premere, ut non aliter hic teneantur, atqve in tubo qvodam metallico. Illæ ut accendantur, facile fieri poteſt; motu enim interno agitari poſſunt, vel extrinſecus advenire ſulphureæ qvædam exhalationes, maſſam illam particularum ſulphureo-nitroſarum accendentes, qvæ ſtatim cum impetu diſploduntur.

5 Joh. Mayow violentam qvandam concuſſionem hujus flammæ cauſam agnoſcit, ſed tamen illam procedentem à nubium ſuperiorum, condenſatarum & conglaciatarum, lapſu. In qvo ille Carteſium ſeqvitur, qvi hanc cauſam in tonitru aſſignavit. Simile illud, qvod dat, plane mihi non exprimere fulguris naturam videtur; ſi ſilicum minutiſſimarum congeries immenſa concuſſione adeo valide exagitaretur, ut ex particulis ejusdem innumeris, invicem alliſis, ignis ſcientillulæ pene infinitæ excuterentur, ita flamma qvædam levior, per totam ſilicum congeriem propagata, ſubito accenderentur. Ita exiſtimat ille particulas nitro-aëreas, inter particulas aëreas diſſeminatas, ob violentam atmoſphæræ concuſionem, in motum talem concitari poſſe, qvi ad lucem excitandam reqviritur. Sed, ut verum fatear, in his ſpeculationibus plus mihi ſubtilitatis, qvam veritatis ineſſe videtur. Ex lapſu certe nubium tam inſolitas operationes deducere, res mihi incredibilis videtur, qvi illum lapſum nubium plane imaginarium eſſe exiſtimo. Qvanqvam enim in nubibus congelari poſſunt aqvæ, non ſunt tamen illæ molis continuæ, ſed per minutiſſimas partes ſparſæ, & in aëre libratæ, unde cadere non poſſunt à ſe invicem avulſæ, qvemadmodum corpora contigua, ſed continua qvadam inclinatione deorſum feruntur, ſine aliqvo ſtrepitu notabili, unde non poteſt cauſa tonitrûs deduci prima (qvanqvam non negem, ad propagationem ſoni poſſe contribuere, multo minus fulgur, qvod qvomodo ex conglaciatorum corporum colliſione oriri poſſit, nec ſenſibus, nec ratione, percipio. Videmus ſane, & ſentimus, aërem tempore tonitrûs calidum

dum ad ſqualorem usqve, qvod arguit certe, particulas eſſe ſulphureas in aëre. Videmus, ſpiritus nitri & tartari, in vitro miſtos, adeo exæſtuare, ut cum diſruptione vitri diſplodantur. Cur idem non fieri poteſt in vaporibus ejusdem naturæ, qvi nihil aliud ſunt, qvam ſpiritus ſulphurei & nitroſi rarefacti? qvid prohibet, illos in unum locum compingi poſſe intra cavum aliqvod nubis denſioris, cum ipſi tum gravitatem aëris ſatis ſentiamus? videmus ipſi, qvod fulgura in terram ipſam penetrent, cum quibus tamen conjunctas eſſe non videmus nubes qvasdam glaciales. Si vel ſenſus noſtros conſulamus, non aliter apprehendere poſſumus naturam fulguris & tonitrus, qvam ut ſtatuamus, primum materiam aliqvam ſulphureo-nitroſam explodi, ſecundo ab hac exploſione ſubitanea impetum primum fieri in nubes denſas, & in omnem, qvaqva patet, aërem, per qvem prima illa concuſſio, multiplicatis circulis, ut in omnibus ſonis fieri ſolet, propagatur. Hinc alliſio freqvens eſt, & repercuſſio ſoni ad montes & ædificia editiora, qvæ multiplicata repercuſſio efficit nobis continuitatem iſtius ſoni. Ac fuit fortaſſis prima illa aëris ſub exploſione concuſſio non adeo valida, quæ dehinc ex repercuſſione ſonum tam formidabilem parit. Illuſtrat rem hanc experimentum à Varenio, *Geograph. Gen. lib. 1. p. 385.* allatum, è Davidis Frölichii obſervatione qvadam, de Hungariæ monte Carpatho. Is, in ſummitate rupis editiſſimæ, quæ etiam Alpes vinceret altitudine, tranqvillum plane & ſubtilem aërem offendit, ut ne pili qvidem motum ſentiret, cum tamen in depreſſioribus montibus ventum vehementem expertus fuiſſet. Exploſit illic ſclopetum, qvod non majorem ſonitum primum præ ſe tulit, qvam ſi tigillum, vel bacillum, confregiſſet, poſt intervallum autem temporis murmur prolixum invaluit, inferioresqve montis partes, convalles & ſylvas, opplevit. Deſcendendo intra convalles, cum iterum ſclopetum exoneraret, major & horribilior fragor, qvam ex tormento capaciſſimo, ortus fuit, veritusque ille eſt, ne totus mons concuſſus ſecum corrueret, & duravit hic ſonus per ſemiqvadrantem horæ, usque dum abſtruſiſſimas cavernas penetraſſet, ad qvas aër undique multiplicatus reſiliit. Ex iſta obſervatione ſatis patet, ſonum illum in tonitru poſſe è non adeo forti exploſione oriri, & repercuſſione tantum ita intendi. Non itaqve confugiendum eſt ad imaginarios illos nubium lapſus, qvos in tonitru fingit Carteſius, inductus analogia iſtius ſoni, qvem nives, è ſummis montibus deciduæ, efficiunt tonitrui ſimilem, è cujus tamen nivis lapſu nubium lapſum fingere non poſſumus.

Nullum eſt in tota natura phænomenon, qvod magis attonitos reddat animos vulgi, in rerum cauſis indagandis ignari, multa qvoqve ſuperſtitionibus data ſunt. 6
Qvid in mentem venerit, neſcio, certe à ſuperſtitione parum abeſt, qvod Diabolum faciat cauſam tonitrus, quod & Helmontius fecit. Bodinus tamen Dæmones elementares fingit, qvibus, una cum Strozza, tonitrua, & meteora reliqua, adſcribit in ſuo *Theatro naturæ.* Etiam Lutherus, *in Comm. in Gen.* (ſi recte memini,) omnia Meteora, præter Iridem & Cometam, à Diabolo eſſe dicit. Eſt & nonnullorum ſuperſtitio, per incantationes ſagarum poſſe excitari tonitrua & grandines, aliasqve

tempestates, ad qvas avertendas superstitio alia remedia invenit. Contra qvam hominum opinionem profanam insurgit S. Agobardus singulari qvadam Dissertatiuncula, quæ reperitur inter opera ejus, à Stephano Baluzio edita, *Tom. I. p.* 145. Legi potest circa naturam fulminis Gvalth. Charletoni *Inqvisitio Anatomico - Physica prima*, qva Anatomen pueri cœlo tacti instituit, Londini A. 1665. in 8vo edita, in qva multa curiosa. Solet & hic de lapidibus fulminaribus qværi, qvales extare aliqvi credunt, aliqvi plane pro fabula habent. Sane Charletonus rem totam habet pro ficta, qvæ, si naturam ipsam considerare velimus, ejusqve operandi methodum, non potuit generari in nubibus. Qvi vulgo ostendi solent, è terra plerumqve effodiuntur, unde suspicio est, radios fulminares, terram penetrantes, arenam, qvam forte offendunt, in talem aliqvam massam lapideam, per vitrificationem qvandam, colliqvare. Historica de fulmine multa videantur ap. Vossium *lib.* 3. *de ortu & progressu Idololatriæ*, *c.* 7. De variis fulminum generibus, & mirabilibus operationibus, legatur prolixius is, qvem laudavi, Charletonus, & Honor. Fabri *Tr.* 6. *lib.* 5. *prop.* 4. Videantur & variæ observationes *in Actis societatis Anglicæ p.* 446. de qvadam fœmina, qvæ tonitru audito, in choleram incidebat, perseverans in vomitu & profluvio ventris, qvoad durabat tempestas. Nec indigna lectu est relatio de miris fulguris effectibus Stralsundiæ *ib. p.* 2084. Artificialia etiam fulmina, ex nitro & tartaro, arte excitari possunt Chymica. Tale est auri fulminantis Phænomenon, cujus per tartarum fit præparatio. Sed & absqve tartaro hoc potest parari.

7 De reliqvis Meteoris ignitis non attinet multa dicere. Illa enim ab aliis Physicis prolixe satis tractantur, & sunt eorum causæ satis manifestæ. Legi possunt, qvi de Meteoris in universum scripserunt, Libertus Fromondus, &, qvi illo longe accuratior est, Nicol. Cabæus, &, post illos omnes, J. Bapt. du Hamel *in loco superius citato.* De Meteororum causis Theod. Osius, *in Sylva sua novarum Opinionum*, (Francof. 1669. *in* 12.) *cap.* 9. more suo qvædam philosophatur, qvibus non est, ut immoremur.

CAP. XXV.
DE IRIDE, AC RELIQVIS METEORIS EMPHATICIS.

§. 1. *Iris, & colores ejus, è radiorum solarium refractione orti, considerationis sunt Opticæ. Scripta Joh. Marci Marci & Franc. Mariæ Grimaldi de ea commendantur.* 2. *Figura ejus circularis. Iris secundaria. Irides artificiales in aqvæ guttis & prismate.* 3. *Parhelii, & reliqva Meteora emphatica.*

INter Meteora emphatica IRIS præcipuum locum tenet, pulcherrimum aëris phænomenon. Circa cujus considerationem tota doctrina Optica impendenda est, tota refractionum & reflexionum doctrina huc pertinet. Mirabilis enim il-

la

la radiorum solis in guttis singulis nubis rorantis refractio & reflexio omnem colorum familiam parit, nigredine & albedine excepta. Tota itaqve hujus Phænomeni consideratio videtur ad Opticam esse remittenda. Nam, cum ipso intuitu Iridis colorum ista generatio fiat per radiorum illas reflexiones, tota ad illam doctrinam pertinet. Qvæ speculationes tam sunt ingeniosæ & multæ, ut integrorum librorum materiam qvibusdam suppeditaverint. Præcipue magna industria singula ejus argumenti delineata sunt à JOH. MARCO MARCI in libro Pragæ A. 1648. edito, cui titulus: *Thaumantias, seu de arcu cælesti*; ubi de Iridum positu, concentricitate, variis coloribus, variis apparitionibus, de Iridibus lunaribus, halonibus, similibusqve phænomenis, prolixe admodum agit, & pene omnem Opticæ doctrinam, omnem de natura lucis & colorum contemplationem, exhaurit. Post illum nuper FRANC. MARIA GRIMALDUS, in sua *Physico-Mathesi de lumine, coloribus & iride*, Bononiæ A. 1665. in 4to edita, post præmissam generalem de luce tractationem, totum librum insumit in explicatione iridis, velut cujusdam complementi totius hujus doctrinæ, qvæ omnia, si hic enarrare vellemus specialius, multum nobis temporis insumendum esset.

Duo sunt in Iride consideranda: Circularis illa figura, colores, & ordo colorum. Figura illa circularis & arcuata nobis apparet, & qvidem semicirculum æquans. Qvod si qvis esset in supremo aëre, & oculus inter solem & roridam nubem statueretur, integrum orbem videret. Certum autem est, unicuiqve suam iridem videri. Iris etiam secundaria est, qvando radii, infimo guttarum qvadranti incidentes, post duas refractiones, & totidem reflexiones, sub iisdem conjugationibus, sub majore tamen elevationis angulo, emergunt, atqve oculo incidunt. Igitur eosdem colores, ordine tamen inverso, exhibent. Videatur qvoqve Honor. Fabri *tr. 3. Physic. lib. I. de coloribus, propos. 210. 207. 208. & tr. 6. lib. 4. prop. 11.* Ubi speciales qvasdam quæstiones adducit & resolvit, absurdas autem qvorundam opiniones de iride inversa, & aliis, rejicit. Possunt iridis colores exprimi per artem hydraulicam, ubi eadem ratione in guttis singulis solis imago se conspiciendam præbet, & colores iidem apparent. Eadem ratio vitri est, qvod Prisma vocatur; prout enim illud varie vertitur & invertitur, colores variegati apparent, quorum productionem idem Honoratus Fabri locis laudatis docet. 2

Qvod attinet alia *Meteora*, qvæ EMPHATICA dici solent, qvalia sunt Parhelii, virgæ, corona seu halo, aurora Borealis, vorago vel hiatus, de iis omnibus non possunt adeo multa dici, qvæ non jam pridem sint ab aliis dicta. Et satis eorum natura patet, si naturam Iridis habeamus satis exploratam, aut reflexionum ac refractionum doctrinam ex Opticis probe teneamus. De Parheliis vide Observationes *in Actis Soc. Angl. p. 953. Edit. Angl. & p. 1065.* ubi schematismus etiam additur. Videatur qvoqve de his omnibus Honor. Fabri *Tr. 6. lib. 4. prop. 8. 9. 10. 11.* 3

CAP. XXVI.
DE IGNIBUS SUBTERRANEIS ET TERRÆ MOTU.

§. 1. *Ignium ſubterraneorum exiſtentia & cauſa diverſa. Scriptores varii de montium ignivomorum incendiis. 2. Terræ motuum cauſa (quarum præcipua eſt ignis ſubterraneus,) differentiæ, ſonus mugitui ſimilis, effectus & præſagia. 3. Franc. Travagini obſervationes de terræ motu Raguſiano, quibus motum terræ diurnum aſtruere conatur.*

1 SOlent aliqvi IGNES SUBTERRANEOS, qvanqvam improprie, ad Meteora revocare, uti & TERRÆ MOTUM, de qvibus hoc loco nobis qvædam dicenda ſunt. Eſſe ignem ſubterraneum experientia teſtatur, paſſim enim ille graſſatur per totum terrarum orbem, ut ex montibus ignivomis videre poſſumus, & ex integris qvibusdam torrentibus igneis, qvos nuper in Ætnæ incendio obſervatos fuiſſe, fama eſt. Sunt tales ignes ſubterranei vel caſu aliqvo accenſi per ignem fodinæ alicui injectum, uti à paſtoribus aliqvando fodinis carbonum ignis admovetur, qvi, ſemel accenſus, cum pabulum nonnunqvam deficiat, inextinctus deinde manet, & per intervalla, prout major minorqve accedit ventilatio, vel increſcit, vel decreſcit, vel etiam fulminis afflatu ignis excitari potuit, vel ex aliqva colliſione, aut efferveſcentia corporum, vel potuit ille ab initio mundi perduraſſe. Id certum eſt, magna eſſe in terra ignium receptacula, qvæ æſtuaria vocat Kircherus in *Mundo ſubterraneo*, ubi nobis ea ad oculum depingit, qvæ tamen ipſe non viderat, niſi qvantum vidit in Ætnæo illo incendio noviſſimo, illo ſcil. de qvo Paulus Bocco, in libro, cui tit. *Recherches Curieuſes*, magna diligentia egit. Vide & *Acta Soc. Angl. pag.* 967. *Ed. Angl.* De incendio Veſuviano ſcripſit Joh. Baptiſta Maſculus, teſte Craſſo *in Elog. hom. Erud. P. I. p.* 353. & Antonius Santorellus, teſte eod. *p.* 295. Vinc. Alſarii *Veſuvius Ardens* Romæ anno 1632. Jul. Cæſ. Braccini autem *Trattato dell' Incendio, fatto nel Veſuvio*, Neapoli eod. A. *in 4to* prodiit. Scripſit &, occaſione incendii Veſuviani Petrus Caſtellus, Medicus Romanus, librum, cui tit. *Incendio del Monte Veſuvio*, Romæ Anno 1632. *in 4to* editum, de omnibus locis ardentibus, differentiis ignium eorum, ſignis, prognoſticis, remediis. Scripſit & nuper THOMAS ITTIGIUS *Lucubrationes* aliqvas *de Montium Incendiis* Lipſiæ anno 1671. *in 8vo* excuſas, in qvibus omnium terrarum montes ignivomos recenſet, & qvicqvid ab Autoribus de iis traditum eſt, colligit, tam hiſtoriarum, qvam cauſarum. Qvi tamen, ut apparet, Caſtellum non legit, nimisqve prolixus eſt in digreſſionibus & citationibus, parum interdum ad rem facientibus. Conferri qvoqve poſſunt Mart. Schokii *de Veſuvio ardente* Diſputationes.

2 Ex incendiis ignium ſubterraneorum *terræ motus* oriri ſolet, qvanqvam non ex ſolis

ſolis, nam ex aliis etiam cauſis terræ motus oriri poſſunt. Habent tamen & illæ pro cauſa remota, ſi non proxima, ignem ſubterraneum. Qvando enim halitus comprimuntur uno in loco, qvando venti in ſubterraneos ſpecus intruduntur, unde exitum invenire non poſſunt, qvando aqvæ cavernarum capacitatem occupant totam, poſtea rarefactæ exitum qværentes; id fieri tamen non poteſt abſqve ope ignis ſubterranei, abſqve qvo ſi eſſet, omnia qvieſcerent. Principi itaqve huic cauſæ imputandus eſt terræ motus, ceteris qvaſi ſecundariis. Scripſit aliqvis homo militaris, Alex. Achilles Tr. germanicum von den Grund-Urſachen der Erdbebungen / in qvo cauſam illorum vere ad ſpirituum mineralium mutuum inter ſe refert conflictum. Nam qvi, cum Bodino, ad Genios motores confugiunt, citra neceſſitatem ſuperſtitioſi ſunt. Sunt & multæ aliæ ſuper hac re fabulæ, qvibus non eſt, ut immoremur. Terræ motuum genera ſecundum cauſas differunt. Qvi à ſolo igne excitantur, omnium ſunt validiſſimi, qvi ab aqva aut halitu procedunt, eundem qvidem ignem præſupponunt, ſed non tam potentem & copioſum, ideoqve remiſſior in illis motus eſt. Aliqvi terræ motus diſtinguunt ex varietate ipſius motus, cum vel terra tremit, vel diverſi terrarum tractus invicem arietant, vel qvando movetur terra navigii inſtar. Sed inutilis eſt illa diviſio, & ex accidente deſumta, qvæ nullam facit veram & ſpecificam differentiam, & ſolet motus determinationem ſuam ab ipſa locorum conditione adipiſci. Solet terræ motum fragor qvidam & mugitus comitari, qvi ſonus eodem modo formatur, qvemadmodum tonitru in nubibus, niſi, qvod concluſio aëris lentius trahat ſonum, & in ſe reflectat, unde mugitui ſimilis fit, qvi in tonitru per novos impetus ſemper videtur frangi. Terribilior autem ſonus omnis videtur in loco occluſo, unde fieri credo, ut lapillus, fontibus injectus, ſpecu qvodam concluſis, tantos tumultus excitet, de qvo tam mira vel fabulantur, vel memorant, nonnulli. Effectus terræ motui varii tribui ſolent. Ædificia evertit, facit, ut terræ tractus aliqvando ſitum mutet, ut tecta inter ſe arietare videantur, ut integræ civitates abſorbeantur, ut novi lacus, vel nova flumina, prodeant, ut montes aſſurgant, ut peſtilens aliqvis halitus aërem inficiat. Sunt & certa ſigna vel præſagia terræ motuum, de qvibus prolixe agit Petrus Caſtellus, *in libro ſupra laudato*, è qvo in Compendium traxiſſe videtur Honor. Fabri *tr.* 6. *lib.* 2. *propoſ.* 22. *& ſeqq.* qvi & de terræ motu artificiali *prop.* 30. agit, ejusqve rationes cum naturali comparat.

Ex hoc terræ motu FRANC. TRAVAGINUS argumentum nuper petiit, qvo motum terræ diurnum probare voluit. Is ſc. in terræ motu Raguſiano, maximo illo & memorabili, ſingularia qvædam obſervavit Phænomena, qvæ ille contingere non potuiſſe putat, niſi ſtatuatur terræ motus diurnus: Obſervavit ille, (1) terram motam fuiſſe ab occidente ad orientem, & reciproce ab oriente in occidentem, ita tamen, ut ſucuſſionem non ſenſerit. (2) Obſervavit, canales omnes, ab oriente ad occidentem recta linea deductos, undas ſuas ſecundum eandem lineam refluas ac reciprocas habuiſſe, in canalibus vero, qvi à ſeptentrione ad meridiem ducuntur, easdem undas fuiſſe laterales ab una ripa ad aliam, ſeu ab oriente ad occidentem. (3) Obſervavit, 3

servavit, qvod Campanilia, atqvæ aliæ fabricæ erectiores, eodem modo vibratæ fuerint, & qvicqvid ex domorum laqvearibus aliqvo fune ligatum pependit. Id observavit ille Venetiis in Museo suo, cum Ragusæ terræ motus vis esset maxima, eo vero in loco duplicem illi motum observarunt, unum motum succussionis, qvo terra ab imo in altum succutiebatur, & alterum motum lateralem, qvo terra videbatur deferri ab occidente in orientem. Et hunc terræ motum lateralem, ut appellat is, accipit in argumentum probandi motus diurni terræ. Ab ipso enim terræ motu, qvi per succussionem fit, illum non procedere, argumentis, è Mechanica petitis, demonstrare laborat, ideoqve existimat, mota per succussionem tam vasta terræ portione, vorticem, in qvo terra defertur, tumori huic obvium terræ ultra centrum motæ occurrere velut obici cuidam, & illum motum ab oriente ad occidentem efficere, qvem durante terræ globo in statu qvieto, observare non possumus, qvemadmodum is, qvi in cymba qvadam dormiens secundo flumine defertur, ubi vero obex objicitur cymbæ, tum demum observat, ex variato motu vel impedito, illum, qvo antea deferebatur, qvi in ista cymba qvietus aderat. Hæc fundamenta sunt, qvibus illam sententiam suam superstruit, qvam ut probet, varias ex Mechanica demonstrationes adducit, qvæ qvidem ipsæ in se aliqvo loco haberi merentur, sed qvoniam ipsius observationis non adeo certi esse possumus, ne qvod fortassis Autorem fefellerit, ideo inter conjecturas referenda est illa observatio.

CAP. XXVII.
DE METEORIS AQUEIS.

§. 1. Natura & Phænomena nubium. 2. Nebulæ & pluviæ, inprimis prodigiosæ. 3. Speciatim pluviæ ranarum fictitiæ. 4. Roris, de quo Joh. Nardii Lib. commendatur, & Rabbinorum commentum de aqua masculina Nilum fœcundante explicatur. 5. Cujus occasione digressio instituitur de plantarum florumqve resuscitatione, ope roris, aut artificiis aliis, imaginaria, & Franc. Lanæ productione illorum absque semine, quæ in dubium vocantur, nec non anguillarum beneficio roris procreatione. 6. Natura & historia productorum roris, mellis scil. 7. Sacchari, 8. & Mannæ, de qvo Magnenus & Salmasius scripsere. 9. Nivis origo, figuræ variæ, Hexagonismus, usus Medicus, a Thoma Bartholino expositus, albedo emphatica, à Gottfr. Vogtio illustrata, fœcundandi. Sal nivis liquida subito coagulans. Glacies ex nive artificialis. Spiritus vini ope nivis, absque igne, destillatus. 10. Grandinis formatio, portentosa sæpe magnitudo, figura ovalis, liquefactio subita, harumque causæ. 11. Pruina e rore concreto formatio. 12. Judicia de Scriptoribus Meteorologicis, præsertim Nic. Cabæo, Lib. Fromondo, Rob. Fluddio. Ren. Cartesio, J. Bapt. Hamelio. & Mich. Watsono.

AD

AD METEORA AQUEA pertinet primo *nubes*, qvæ *nihil est aliud, quam congeries halituum cum aliquo densitatis gradu, quam aëris in illa producit.* Tamdiu sursum tendit, qvamdiu frigori occurrenti non sistitur, libratur tamen in aëre, nec deorsum cadit, qvoniam gravior est aër, ut inepti sint, qvi nubes vel à Deo, vel ab Angelo, vel ab aliqva magnetica vi, sustineri putant. Nubium altitudo varia est, prout ipsæ graviores vel leviores sunt. Pluviosæ enim nubes terræ sunt viciniores, qvam siccæ. Varii sunt earum colores, vel prout soli objectæ sunt, vel ut aqvæ, nivis, grandinis multum admistum habent, sed de iis vulgares etiam Physici. 1

Pertinet & huc *nebula*, crassior scil. nubes, qvæ terræ incubat. Qvas nebulas præcipue habent loca illa, qvæ magnam roris vim habere solent, ut palustria & fluviatilia. Pluvia ex vapore concrescit, cujus analogiam in aqvis distillatis habemus. Eodem enim modo vapores ascendentes resolvuntur. Totus scil. globus terreus magnum æstuarium est, unde vapores humidi sursum lati tandem frigore cohibente colliquescunt, & in guttulas conglomerati decidunt in terram, qvod intra ipsa terræ viscera fieri nonnunqvam solet, testibus metallifossoribus. Circa ipsam pluviam, & ejus rationem non admodum multa sunt consideranda, res enim manifesta est, & per se patet. Qvod vero nonnulla adjuncta ejus attinet, præsagia pluviæ, salutiferos vel pestiferos effectus, ventos, eas vel efficientes, vel impedientes, de iis Honor. Fabri videatur, *tr. 6. lib. 3. propos. 118.* Differt vero pluvia à communi aqva multis modis. Nam prout solum se habet, unde educti fuere vapores, si illud palustre vel uliginosum, foetebit interdum pluvia, si arenosum, purior erit illa, semper tamen plus habet admixtum salis nitrosi, vel alterius etiam salis, si tellus subjecta illo abundet. Videmus etiam in qvibusdam terræ partibus pluvias maculare vestes & corpora, ubi fortassis nimius solis æstus plus salinarum particularum illis miscuerit. Verosimile qvoqve est, multa per aërem vagantia minima insecta, vel eorum ova ac semina misceri cum aqva pluvia, unde forte est, qvod in papiliones mutatæ fuerint pluviæ guttæ. De qvibus habetur *in Actis societ. Angl. p.* 402. *Edit. Angl.* Idem in rore observatum fuisse, monstrant Thomæ Henshaw observationes, qvæ referuntur *in Actis Angl. p. 25.* De prodigiosis pluviis (p) multa à multis solent dici, sed plurima in iis fabulosa sunt & superstitiosa. Qvod & lacte, sanguine, pluerit, id coloris tantum specie fucum aliquibus fecit; possunt enim pluviæ multa misceri, si ex terra evehatur, possunt contrarii nonnunquam spiritus salini, qvales multi habentur in nubibus, tales colores producere, qvos vulgus ex coloris similitudine judicat vel lacteos, vel 2

(p) De *Pluvia Prodigiosa* vide Dissertat. peculiarem D. Val. Alberti, Lipsiæ an 1667. & 1674. editam; de Pluvia sanguinea Joh Christoph. Becmannum, *in Diss. de Prodigiis sanguinis* in Acad. ad Viadrum Francofurtana an. 1676. habita, *Cap. I* Phænomena ejus à Causis Naturalibus solerter derivantem; de rubris Papilionum Excrementis, an. 1608. in Gallia pro pluvia habitis sanguinea, Pet. Gassendi *Lib. II. de vita Peirescii p. m.* 66. 67.

vel sanguinolentos. Qvod lapidibus, frumentis, muribus, piscibus, imo vitulis etiam, pluerit, narrationes sunt, qvæ fidem superant; ideoqve ad aniles fabulas relegandæ. Vulgo enim facile fucus fit, in causæ Elenchis freqventi.

Pertinet & huc illa opinio qvorundam, qvod ranis pluat, suntqve, qvi se *αὐτόπτας*
3 testes profiteantur, qvos tamen & ego falli credo. Joh. Marcus Marci hic iterum in Ideis suis præsidium qværit: putat enim, ideas, per pluviam delatas, statim ut in terram cadunt, corpus sibi qvoddam ex limo fabricari. Qvod certe nimis Metaphysicum est, ne dicam superstitiosum. Franciscus Rhedi, Patritius Aretinus, *in libro* doctissimo *de insectis*, idem argumentum etiam tractat, cujus hæc sententia est: Ranæ illæ, qvas, decidente pluvia, videmus, diebus aliqvot ante lapsum pluviæ, natæ sunt, & in sicco morantes inter dumeta & saxa, vel terræ cavitates delitescunt, &, qvia terræ concolores sunt, subsidentes & immotæ à pulvere haud facile discernuntur. Cujus ille evidens argumentum adducit, qvod stomachum plenum cibi, & intestina plena excrementorum, eo ipso, qvo natæ creduntur, momento habent. Adducit & hujus suæ sententiæ confirmatorem Theophrastum Eresium, Aristotelis discipulum, cujus libelli titulus & argumentum in Bibliotheca Photiana refertur *περὶ τῶν ἀθρόως φαινομένων ζώων*, *de animalibus subito apparentibus*. Mihi videtur illa valde verosimilis ratio, cui addi hoc potest, odore pluviæ & roris evocari plerumqve ista animalcula, uti & lumbricos; istis enim succis, veluti lacte aliqvo, nutriuntur. Honor. Fabri *Tract. 6. lib. 3. propos.* 118. §. 17. statuit non qvidem cum pluvia decidere ranas, sed tamen post lapsum guttarum generari; qvod mihi certe verosimile nulla ratione videtur. Non enim video, qva ratione pene in instanti corpus aliqvod generari posit, qvod habet partes suas organicas, & non est minimæ qvantitatis, ut certe successione aliqva temporis opus sit, dum partes tot producantur. Remittit nos ad librum suum *de animalibus*, qvi nunc non est ad manus.

Inter Meteora aqvea *Ros* qvoqve est, qvi parum differt à pluvia, nisi qvod vi-
4 deatur magis impræegnatus spiritibus salinis & nitrosis. Ejus vis freqventior autumno & verno tempore, qvia major tunc humor in aëre regnat, solis vero calor temperatior est, ut non statim consumat. Nubilo & ventoso cœlo non apparet, tum qvod venti vapores dissipent, tum qvod una cum nubibus elevetur. Si acrimoniam nimiam admixtam habet, nocet interdum frugibus. Tempore plenilunii major est roris copia, statim post occasum solis cadit. De illo elegantem *Disqvisitionem physicam* peculiarem scripsit Johan. Nardius, Florentinus, Florentinæ Anno 1642. *in 4to.* juris factam publici, in qvo libello multa curiosa, ad rorem spectantia, disqviruntur. Multum autem facit ad vegetationem plantarum, & ad fœcundationem illarum, qvoniam multum salis nitrosi admixtum habet. Hinc Cabalistæ rorem & pluviam vocant aqvas superiores & masculinas, aqvas vero inferiores, ut flumina, aqvas fœmininas. Qvare *Baal Tobh Haarez fol. 28. Col. 4.* de Nilo fluvio ita, vel fabulatur, vel argutatur: Deum singulis annis, circa solstitium, M. Junio, dejicere guttam

guttam unam, pilæ magnitudine ex aquis masculis in medium Nilum, qvæ gutta se habeat, ut fermentum ad massam. Omnes enim aquas Nili efficit masculas, ut proinde Ægyptus non egeat pluviis. Hanc guttam dicit Abrahamum precibus suis impetrasse. Fabulosum sane illud & superstitiosum apparet, nullibi enim fœcundius est, qvam apud Rabbinos, nugarum promptuarium. Mire tamen convenit cum illis, qvi observant, circa solstitium nubeculam aliquam primum incubare exiguam Nilo fluvio, unde effervescere ille incipiat. Qvoniam tam multa heterogeneorum corpusculorum admixta sunt rori, resolutione artificiosa, & salia, & spiritus inde elici possunt, ad nitri naturam accedentes, atqve inde vis tanta vegetandi in rore est, ob summam nitri volatilisationem, qvod principium fœcundans est terræ, atqve ita penitissime se insinuat fibrillis plantarum. Ex sale roris menstruum aliqvi conficere laborant, qvod aurum solvere possit. Vid. Henr. Nollius *in Hermetica Medicina*, & Nardius *in dicto libro*.

Rori etiam adscribenda est, si qva est, *Plantarum resuscitatio*: (q) Notum 5
enim est, celebrari à Chymicis quandam plantæ è cineribus reproductionem, de qva multis dubitatum fuit, & dubia adhuc supersunt de vera reali productione, qvam nemo, quod qvidem cognitum sit hactenus, præstare potuit, nisi qvod historiolæ qvædam circumferantur, qvibus fides haberi neqvit. Potest tamen beneficio roris bona qvantitas seminis herbæ vel floris alicujus, per infusionem continuam & calcinationem, ad solem, in vitro clauso, ita præparari, ut, admoto postea igne cineri, idea floris vel herbæ, per vapores repræsentetur in vitro, qvæ tamen species, remoto calore, iterum concidit. Modum illum Jac. Gaffarellus descripsit qvodam in libro, ac inde Kircherus *in Mundo subterraneo, lib. 11. sect. 4. pag.* 414. & Harsdörfferus

(q) De Resuscitatione plantarum Jac. Gaffarellus egit *P. II. Curiositatum Inauditarum, Cap. V* § *9. p.* 97. 98 99. sed solam Medici Poloni Historiam, è Quercetano, in patrocinium ejus, allegavit. Plura de eadem Collectanea exhibet Commentator Gaffarelli, Greg. Michaelis, *in Notis ad h l. num.* 55. *p.* 249-253. Phænomenon Nemoris Lavendulæ, è Salibus suis resuscitati, D. Joh. Dan. Major, Morhofii Collega, Kilonii M. Aug. an 1676. in Vitris duobus, Experimento spectavit fortuito, & eodem Anno, *in Diss. de Ærumnis Gigantum c.* 4. §. 47. 48. 49. fusius descripsit, adjectis eiusdem Schematismo, ac Tetrasticho seqventi:

En redit ex gemino nemorosa Lavendula Vitro,
Quæ prius in terram versa salemque fuit.
Pulverulenta olim sic corpora nostra redibunt:
Et Salia arcana quid Deitatis habent.

Gottfr. Vogtio, Resuscitationem hanc impugnanti, responsum est ab Ol. Borrichio *in Sapientia Hermetis & Ægyptiorum Vindicata, Lib. II. c.* 5. §. 9. *p.* 359-368. Ubi fusius eius veritatem astruit, sed plantarum tamen imagines tantum, non veras plantas, hoc Artificio Chemico exhiberi fatetur. Conferri de hoc etiam Argumento meretur Henr. Meibomii Jun. *Epistola* erudita ad Theoph. Spizelium, *de Chemicorum Artificiis, quæ à nonnullis Phænomenis Naturalibus, Resurrectionem Mortuorum illustrantibus, adducuntur*, Spizelii *Considerationi Corporis Gloriosi*, Noribergæ an. 1662. in 8. excusæ, præfixa.

in den Mathematischen Erquickstunden. Paracelsus qvoqve, *lib. 6. de natura rerum*, ex ligni combusti cineribus plantam excitare docet, & modum aliquem præscribit confuse admodum, qvo certe qvid effici possit, dici non potest, nec credo ab ipso Paracelso fuisse tentatum. *Jos. Quercetanus* refert de Medico Cracoviensi, qvi pulverem habuerit ex plantæ cujusvis partibus, pluribus qvam 30. vitris contentum, admota lucerna plantam, omnibus partibus absolutam, succrescentem exhibentem. Refert & *Pet. Borellus Cent.* 3. *obs.* 71. fuisse peregrinum qvendam Parisiis, qvi in vasibus sigillatis rosæ, tulipæ, & aliorum florum, aqva semiplenis, resuscitationes, qvinqve assium pretio, admoto igne, ostenderit. Habet & idem exempla alia. *Petr. Servius*, Urbani VIII. Medicus, conspexit rosam ex cineribus ustis, solerti & ingenioso artificio excultis & elaboratis, 24. horis natam, adultam profectamqve. Vid. *Tract. de Natura & Artis Miraculis*. His illi exemplis probant ejus rei possibilitatem, qvam, nisi ipsi mihi aspiciendi copia detur, non possum facile mihi persuadere.

Sane, qvod fumos & vapores, ideam floris repræsentantes, attinet, non præfracte eqvidem negaverim, posse talem speciem exhiberi, sed scio tamen, qvam nobis ipsis sæpe imponamus, ut videre nos credamus, qvæ videre cupimus. Quam enim facile est, in fumo volubili, ascendente, descendente, aliquas species sibi imaginari, ut in nubibus solemus. Qvod Borellus, *Cent.* 3. *Observ. p.* 279. refert, pomorum succum congelatum mali figuram exhibuisse, id certe novum non est, & nihil miraculi habet. Novimus enim congelationes omnes virgatas esse & striatas, ut videmus in vaporibus fenestræ congelatis, qvas figuras Borellus, observator alias non satis Lynceus, pro mali qvadam figura potuit accipere. Simile & illud est, qvod in conditura fructus Ribium, saccharo confecta, vidit multas figuras, folia ejus arboris optime referentes. Oleaginosa enim omnia facile in tales formas abeunt, in circulos multos & globulos, qvos etiam circumspectus observator pro foliis arborum veneratur. Incidit hic mihi in memoriam aliud artificium Franc. Lanæ, Jesuitæ, *in lib. sæpius citato*, de floribus & fructibus sine semine productis. Is. sc. bonam quantitatem florum de pomis aurantiis indidit dimidiæ libræ olei amygdalarum dulcium, cum exiguo alumine, qvi vitro bene custodito & observato, Soli per mensem sunt oppositi, usqve dum putrefierent. Post mensem oleum imprægnatum in alia vasa vitrea effudit, & seposuit, ubi proximo vere vidit enatos flores, & postea media æstate fructus, poma scil. minutula ejusdem coloris & odoris cum pomis aurantiis. Mira certe illa esset metamorphosis, quæ plane mihi non fit verosimilis, ut multa alia ejus Autoris.

De Plantæ resuscitatione ex cineribus legi potest Athan. Kircherus *L.* 12. *Mundi Subterr. Sect.* 4. *p.* 414. qvi ipse testatur, exhibuisse se Reginæ Christinæ phænomenon illud, illam vero incuriosam, cum è manibus dimitteret, vitrum illud fregisse, & simul artificium perdidisse. Kircherus de eo integrum librum pollicitus est. De cetero, quæ pertinent ad hujus experimenti vel veritatem, vel falsitatem, & alia similia, congessit singulari *Dissertatione de resurrectione plantarum* Gotfr. Voigtius,

qvæ

qvæ reperitur in *Curiositatibus* ejus *Physicis*. Notari etiam debet singulare illud arcanum *producendi anguillas* M. Majo, beneficio roris, qvod agricolas, duobus cespitibus graminosis ac rorulentis, sibi in margine piscinæ superimpositis, in Belgio efficere, in itinere meo didici, referentibus id nonnullis, qvibus non credidissem, nisi postea, in Abrahami Mylii scriptum *de origine animalium* incidens, idem illic experimentum legissem *pag.* 101. qvod hactenus nemini è Scriptoribus naturalibus observatum est, si J. Bapt. Portam exceperis. Verba Mylii *in Ep. de Transmutat. Metall. p.* 38. 39. recitavi. Verosimile hoc experimentum videtur, qvod nullum in anguillis reperiatur semen, nulla organa generationis, ac multa proinde de illarum origine Scriptoribus Historiæ Naturalis fuerit Disputatio, qvæ jam sublata esset, si veritas sua huic experimento constaret.

Habet & Ros sua qvædam producta, de qvibus etiam hic agendum. Est vero 6
inter illa primum *mel*, qvod ex rore constare, vel in rore contineri, sensibus asseqvi possumus, si scil. vapore abeunte, observaverimus, subsidere in vasis fundo materiam mellei penitus coloris, odoris atqve saporis. Est scil. aliqva oleaginositas, ex terra per calorem elevata, & partim ex aëre decidit in caliculas florum, partim etiam per caules florum, è terra percolatur. Utrumqve scil. aliqvid ad generationem mellis, caulis floris, & ros decidens in florem, unde etiam fit, qvod mella tam varia habeamus. E thymo, cityso, ac rore marino, parantur optima mella. Mel ab apibus colligitur tantum, ut plurimis videtur, non formatur per concoctionem aliqvam in earum utriculis, qvod aliis placet. Mel enim, extra apum operam, à natura generari satis constat, imo & alia sunt animalcula mellilega. Tradidit olim *Eudoxus Gnidius*, in Africa qvandam esse gentem, qvæ supra Syrtes & Carthaginem incolat, *Gyzanteres* vocatam, qvæ hanc exerceat artem, ut flores colligat, melqve copiose ex iis conficiat. De Medicamentis ex melle, aliisqve ex melle comparatis liqvoribus, de melle roscido & aëreo, qvod in Indiæ qvibusdam locis pluit, multa vide utiliter collecta apud Nardium, à *cap.* 25. *usqve ad* 75.

Inter producta Roris etiam *Saccharum* est, qvod non aliud est, qvam mel Indicum, humana opera paratum, qvanqvam & sponte sua in cannis nasci soleat, &, ubi plane maturuerint cannæ, liqvidum inde exstillet. Sed solent plerumqve non expectare illud tempus, & cannis exprimere succum illum dulcem, qvem igne coqvunt, saccharumqve vocant barbara voce. De hujus sacchareæ cannæ cultura, omniqve apparatu, ad confectionem sacchari spectante, multa vide memorantem Casp. Barlæum *in Descriptione rerum sub Mauritio in Brasilia gestarum*. 7

Manna itidem productum Roris est, qvanqvam alii potius resinam arborum 8
velint. Non ubiqve enim reperitur, sed vel in certo aliqvo gramine, vel in certis qvibusdam arborum foliis. Varias habet illud distinctiones secundum loca, in qvibus colligitur, secundum arbores, in qvibus apparet.

Manna Calabricum inter optima censetur. De variis ejus speciebus legatur Jo. Chrysost. Magnenus singulari libro, & Jo. Nardius *de rore, c.* 36. & *seqq.* Scripturus

 qvoqve

qvoqve erat *Tractatum de Sacchаro & Manna* Cl. Salmasius, teste Laur. Crasso *in Elogiis hominum Literatorum, Tom. 2. part. III.* Qvi nuper demum Ultrajecti A. 1689. *in fol.* editus est in Appendice Soliniani Commentarii novissimæ editionis. Scripsit etiam *de Manna & Sacchаro* Libellos peculiares Ant. Deusingius, sed is, more suo, Locos Communes potius coacervat, qvam experimenta, aut aliqvid de suo, affert. *De Sacchari & auri convenientia* Tr. edidit Joh. Tackius, Prof. Med. Giessenus.

9 Inter aqvea Meteora etiam *Nix* referenda est. Est autem illa vaporis, non, ut Honor. Fabri vult, qvædam spuma, sed potius ipse vapor congelatus. Namqve nubes rorans, subitaneo frigore correpta, eo modo congelatur, ut in nive videmus. Qvoniam enim particulæ humoris non sunt unitæ, sed ita dispersæ, ut solent esse in vaporibus, ideo statim frigus, occupans particulas, in multos globulos glaciales eas convertit, qvæ deinde sibi appositæ varias figuras sortiuntur, vel stellarum, ita ut singuli radii qvasi arborescere videantur, vel sphærularum, inter qvas sunt aliqvæ semisphærulæ, coni, cylindri, qvæ omnia à diversis turbinationibus oriri Honoratus Fabri ait, qvas vel admixtus halitus, vel ventus, imprimit. Totum enim casui tribuendum esse hoc existimat. Spicula autem rigida in nive, qvemadmodum & in pruina, & radii illi arborescentes, eandem causam habent cum qvalibet congelatione; semper enim, ubi humor rarior est, vel superficiei affusus, ut in fenestris, videmus in varios radios abiisse materiam. Cum enim fluxus ille aqvæ sistitur, partes abs se discedunt, qvarum contiguitas de natura fluxus erat. Abscedentibus à se partibus, cum tamen humor omnis rectis constet particulis, sibi junctis, in rectos qvosdam ramos & radios humor videtur discedere. Sæpe etiam ventus, pro ratione pulsus sui & fluxus sibi coëxtendit humorem, & in ipsa coëxtensione illum figit in glaciem. Hæc omnia explicari satis commode possunt. Qvod vero hexagonam illam figuram attinet, qvæ in nive conspicitur, mirabili illa varietate ludentem, id tanti non esse putat Honor. Fabri, cum tamen ego maximi rem habeam momenti. Verosimillima illa ratio est, qvod, cum qvælibet gutta sphæricam figuram repræsentet, in omni autem congelatione fiat discontiguitas partium, illa autem subito contingat, & æqvaliter premat globulos, necessario sphærica illa figura discontinuata abit in ramos aliqvos figuræ sphæricæ proportionales. Primum enim ex globulo fit planities rotunda, pressione enim corpusculorum glacialium complanatur sphæra in orbem rotundum. Eo complanato, cum partes à se divelluntur æqvaliter, ita ut à centro versus peripheriam signentur illi ramuli. Est tamen res magnæ multæqve speculationis mira illa formarum varietas & figura præcise sexangularis: nam ex ratione allata poterat in plures lineas dispesci globulus ille. Vid. Erasmus Bartholinus in *sing. Dissert. de figura nivis*, (quæ secunda est in *4q. Acad. de Natura mirabilibus*,) & diligentissimus minutarum naturæ rerum scrutator, Rob. Hookius, *in Micrographia pag.* 88. ubi eleganti præterea discursu, & plane Mathematico, illustrat sexangularem illam congelandi rationem, qvæ certe adeo accurata est, tamque affabre facta, ut

nulla

nulla ars illam ſolertiam in minimis aſſeqvatur, quam in natura majorem eſſe fateamur neceſſe eſt, qvam ingenium apprehendere poteſt. Videmus tamen ſexangularem illam figuram naturæ familiarem in multis operationibus. Ita apis format ſibi domicilia hexagona, in cryſtallis & ſalibus easdem figuras nonnunqvam deprehendimus, qvas ſoli caſui adſcribere non poſſumus, cum videamus tam conſtantem naturæ proceſſum. Hæc, in genere de formatione nivis dicta, ſatis illuſtrant cognitionem ejus, in qvantum illa haberi poteſt. Sunt vero multa alia, qvæ circa nivem qværi ſolent, qvæ integro libro proponuntur à Thoma Bartholino *in Tractatu de Uſu Medico nivis*, ubi Medica præprimis ab illo diſqviruntur, in qvibus ut nos detineamur, non eſt opus. Primum, qvod accidit nivi, *candor* eſt, qvi nivi qvidem per ſe non competit, ſed qvatenus ſuperficieculæ variæ floccorum ſibi ſuperimpoſitæ, ex variæ lucis reflexione candorem aliqvem oculis repræſentant, tantæ qvidem efficaciæ, ut excoecare animalia hominesqve poſſit, ſi freqventius in nivis conſpectu verſentur. Hinc Gotfr. Voigtius in *Curioſitatibus* ſuis *Phyſicis* problema de albedine nivis propoſuit, qvam non realem ineſſe nivi ex adducta ratione exiſtimat, ſed emphaticam, cum tamen emphatici colores eo magis colores ſint, qvo propius ad naturam lucis perveniant, & ex prima radiorum lucidorum miſtione oriantur. (r) Qvanqvam non negem, differre illos colores ab iis, qvi conſtantius inhærere materiæ videntur, eſſentiæ tamen ratione nihil inter ſe differunt. Nivem agros foecundare obſervant Agricolæ, & ratio ejus in promtu eſt, qvoniam multum nitroſi ſalis ineſt nivi, ut & ſeparari illud per artem Chymicam poſſit. Nihil autem nitro præſtantius eſt ad foecundandos agros. Refert Thomas Bartholinus de Sale qvodam, ex nive confecto, qvi in momento poſſit coagulare res liqvidas, qvalem ſe vidiſſe teſtatur Hamelius *in libro de affectionibus corporum*. Nos qvidem non vidimus, ſed rem à vero alienam eſſe non putamus, cum videamus, beneficio nivis vel in media æſtate, cum additione ſalis, vel ſine eo, artificialem glaciem parari poſſe, qvod aliqvi etiam glacie ipſa efficiunt, ſed majorem tamen particularum glacialium copiam nivi ineſſe exiſtimarim. De pulvere coagulatorio, qvo gemmæ formatæ fuerunt, vide *Epiſtolam* noſtram *de Scypho vitreo per ſonum rupto*, qvæ ſi vera eſt hiſtoria, alterius originis pulvis ille eſſe videtur. Notari etiam illud cuilibet de nive poteſt, poſſe ſpiritum vini beneficio nivis diſtillari, abſqve igne, ſola nive alembico ſuperimpoſita, idqve feciſſe Magnum Hetruriæ Ducem teſtatur J. Bapt. du Hamel, *lib. de affect. corporum, cap. de frigore*.

(r) Gothofr. Vogtius, Scholarum olim Güſtrovienſis & Hamburgenſis Rector, Albedinem Nivis realem non impugnavit, *in Curioſitatibus*, ubi h. l. traditur, *Phyſicis*, Güſtrovii an. 1668. *in* 8. & Lipſiæ an 1698. *in* 12. excuſis, ſed *Diſſertatione Philoſophica* contra illam peculiari & ſatis prolixa, qvæ Roſtochii an. 1669. *in* 8. ſeorſim prodiit. De *Figura Nivis Sexangula* conſerri etiam poteſt Joh. Kepleri, Mathematici Cæſarei, *Strena* ſive *Diſſertatiuncula* ad Joh. Matth. Wackerum, in Caſp. Dornavii *Amphitheatro Sapientiæ Socraticæ Joco-ſeriæ*, *Tom. I. p.* 751-757. recuſa.

Grando à nive in eo differt, qvod primum qvidem in guttula insensibili congeletur, novarum deinde partium accessione crescat. Primum enim subtiles globuli concreti, qvando decidunt, ex humore, cui in descensu occurrunt, semper novam accessionem habent, & qvasi novis qvibusdam tunicis induuntur, ut in candelarum formatione fieri solet, quæ repetita immersione novam semper crassitiem acquirunt. Vulgo solent infimæ aëris regioni generationem grandinis adscribere, ex eo argumento, qvoniam in altissimis montibus nives quidem inveniantur, nunquam vero grando, quod quidem aliqua ratione verum est. Nam quanquam grando nivi ab initio non sit multum dissimilis, in descensu ex occursu particularum humidarum in sphæricam illam figuram convertitur, quæ semper increscit, prout terræ vicinior est. Hinc in dissectione grandinis varias invenire licet crustulas, & quasi tunicas glaciales, per intervalla sibi circumpositas, pari modo, ut in candelis abscedere solent tunicæ illæ sebaceæ, è multis immersionibus coagmentatæ, in centro autem grandinis invenire licet substantiam molliorem nivi propemodum similem, quæ substantia primum principium grandini dedit. Solet interdum portentosæ magnitudinis grando decidere, quod vel ita fit, ut ventus, cum nivem è sublimi in inferiora præcipitat, plurimos ejus floccos simul compellat, & gelu in unam massam constringat, vel etiam in ipsis nubibus portiones quædam aquarum congelentur, atque ita decidant, nisi velimus statuere integras nubes posse esse congelatas, & in unam massam per frigus constrictas, quarum interdum ruptura & casus fiat; sed rarior est talium frustorum de cœlo lapsus. Alioquin omnis grando, etiam molis majoris, sphæricæ figuræ esse solet, vel ovalis, quod argumento est, non alio modo, quam communem grandinem, formari, sed vel altius cecidisse, vel plus humoris obvium habuisse, unde crassitiem istam acquisierit. Nam ventis illud adscribendum, quod Antonius Grandis facit, vix videtur verosimile, tum enim hyeme frequentiores spectaremus grandines & majores; cum æstate magis spectemus. Solet facile liquescere grando, quoniam humidiorem aërem inferiorem offendit, & certum esse argumentum frigoris cessaturi, si hyeme grando cadat post intensum frigus. Indicat enim, aërem circumterraneum magis esse humidum, quam frigidum.

11 *Pruina* nihil aliud est, quam ros concretus, ut enim è pluvia grando, è vapore nix, ita è rore pruina fit. Nisi enim ex rore fieret, ex aëre cadentem videremus, quod nunquam fit, sed quando vapor è terra surgit, corporum superficiebus adhæret, & occursu aëris frigidi in striolas aliquas, vel spicula glacialia, abit, qvorum bases sint latiores ob liquationem humoris descendentis. Quando enim assurgit vapor, cum partibus superioribus allinitur, quod restat humoris nondum concreti, defluit in basin.

12 Atque hæc de Meteoris in universum dixisse sufficiat, quorum naturam putaverim satis esse declaratam, ut non opus sit diutius his inhærere. Specialia enim omnia tangere nostri non est instituti, & satis illa per se intelliguntur, bene cognitis generalibus. Integri quidem libri de hoc argumento conscripti, sed plus semper in illis

illis nugarum est, qvam veræ rationis. Nic. Cabæus, *in Comm. in Aristotelis Lib. de Meteoris*, inter Scholasticos & Peripateticos diligentissimus optimusqve est, Libertus Fromondus, *in Libris VI. Meteorologicis*, Antwerpiæ A. 1627. *in 4to* excusis, mirus nugator, qvem passim exagitat, data occasione, Honor. Fabri. Robertus Fluddius etiam *Meteorologiam Cosmicam* scripsit, sed is more suo nubes & inania captat, παραδοξολογεῖν potius amat, qvam veras rerum causas dare. Subtilissimus in iis Cartesius est, cujus judicio, qvod Optices peritissimus fuerit, multum tribuitur, & unice post illum legendus, qvi magna diligentia totam illam doctrinam excussit, Joh. Bapt. du Hamel *in libro de Meteoris & fossilibus*. Est enim meteororum & fossilium magna inter se cognatio. Multi ad meteora referunt, qvæ illuc non spectant. Sic Mich. Watsonius *in unione sapientiæ pag.* 371. eo refert heterogenea illa, qvæ in humano corpore solent generari: lucem carnis ovillæ in obscuro cubiculi angulo, aliaqve prodigiosa. Sed ea ratione omnia naturæ phænomena ad meteora possunt referri.

CAP. XXIIX.
DE ALTERATIONE, GENERATIONE ET CORRUPTIONE CORPORUM.

§. 1. *Censura doctrinæ Aristotelicæ intricatissimæ de istis.* 2. *Inprimis subtilitatum inutilium de Alteratione.* 3. *Nec non de Generatione.*

QUod hoc capite nobis tractatur, id non hoc loco videbatur demum tractandum, sed potius eo in loco, ubi de elementis, & elementorum qvalitatibus, agebamus. Sed qvoniam illic de mistione à nobis actum est, non videbatur admodum necessarium, multa de hoc argumento verba perdere. Nam, qvæ hactenus è corporibus physicis tractavimus, illa sola mistione absolvi possunt, ut & cetera illa corpora, ut non sit necessum, inutilibus istis & perplexis liticulis Peripateticorum nos immittere, qvas illi super hoc argumento mira fœcunditate pariunt. Qvoniam enim, velut exercitus, qvalitates suas disponunt, adversus se pugnantes, ex varia illa qvalitatum combinatione & reactione multa invenerunt singularia commenta, qvæ ubi qvis omnia magna cum molestia devoraverit, non inveniet tamen, qvod pectus saturet. Qvare non male fecit Joh. Sperlingius, qvod ex *Institutionibus suis Physicis* rejecerit alterationem illam peripateticam. 1

Media via procedit Honor. Fabri, qvi semper Aristotelem cum recentioribus Philosophis conciliare tentat. Nam, qvæ apud illum egregia sunt, ex corpusculari Philosophia ad hanc doctrinam sunt desumta. Distinguit enim alterationes corporum ratione statuum sensibilium, ut ex raritate & densitate, ex mutatione ordinis & situs partium, ut cum partium positus diversus, vel opacitatem, vel perspicuitatem adfert corporibus, atqve ideo illa alterat, ex figuræ mutatione in corpusculis sive particu- 2

particu-

ticulis, ex qvibus corpora constant; id, qvod probat ex Aristotele *lib. 1. de Generat. c. 4. text. 23.* Ex motu item & agitatione, ex compressione & tensione. Atqve hæc omnia satis bene, neqve opus erat ad alias qvalitates confugere alterationis qvasi directrices. Ut tamen etiam Peripateticæ doctrinæ satisfaciat, multa circa qvalitatum ipsarum potentias philosophatur, qvæ Metaphysicis speculationibus, qvam Physicis demonstrationibus videntur propiora, ingeniosa tamen, & ad sententiam Aristotelis stabiliendam argute & subtiliter inventa. Hinc non adeo opus erat istis Axiomatibus: *Qualitas alterativa non agit in proprium subjectum: Agens potest esse magis vel minus alterativum. Ubi agens repatitur secundum aliam qualitatem, contrariam illi, secundum quam agit, illa forma est capax intensionis, cujus effectus formalis major vel minor esse potest; intensio causa effectum auget ad intra & ad extra; extensio causa non auget effectum ad intra sc. intensive, secus ad extra.* Hæc omnia arguunt, nescio qvam superstitiosam sollicitudinem, qva in demonstrationibus Physicis nihil proficimus, sunt enim vel notiones qvædam generales, qvas nemo in dubium vocat, vel termini qvidam inutiliter multiplicati, in qvorum multiplicatione admodum sollicita est hæc Peripateticorum Philosophia. Qvid enim opus est, tam sollicite distinguere principia alterationis, ne dicam inepte? Tria enim principia intrinseca alterationis faciunt, qvæ sunt 1. *privatio.* 2. *forma accidentalis vel alterativa.* 3. *Subjectum commune.* Nam absqve illis terminis res tamen expediri potest. Privatio & forma alterativa nuda sunt nomina, ne qvid dicam de privatione, qvæ nihil est in se, & inepte inter principia refertur: Communitas subjecti per se patet, qvanqvam & hic de subjecto, & varietate istius subjecti, multa est & intricata disputatio. Ideoqve rectius, meo judicio, faciunt, qvi inconditam hanc terminorum sylvam relinqvunt, & in *figura*, *motu*, *ordine partium*, acqviescunt. Ea enim sub sensus referri possunt, cum cetera sint otiosorum hominum vitilitigia.

3 De *Generatione* in communi agi etiam solet à Peripateticis, qvæ illis definitur mutatio à privatione formæ substantialis ad formam substantialem in materia. Sed qvoniam formarum substantialium existentia nondum satis est demonstrata, illis sublatis, de tota hac definitione actum erit, ideoqve non opus est, ut omnes illas controversias Peripateticorum de principiis generationis, de eductione formæ è materia, de privatione, & plura alia recenseamus. Commodior nobis de generatione agendi locus erit, ubi de *animalibus* agemus. Nam in reliqvis corporibus generatione opus non habemus, qvam ita generaliter accipiunt Peripatetici. Cum docent, qvomodo mistio fiat, qvalitates suas elementares in ordinem redigunt, ex illa temperie diversum aliqvid ab elementis generari ajunt, vel elementa converti in naturam vincentis, cum in modum, qvo materia combustibilis in ignem convertitur. Qvæ tamen omnia otiose sunt concepta, & nulla idonea ratione demonstrari possunt. Nos missa faciemus sterilia illa commenta, &, postqvam de corporibus imperfecte mixtis egimus, qvæ non tam mista, qvam alterata, magnam partem dici debent, ad corpora, qvæ vocant, perfecte mixta descendemus.

CAP.

CAP. XXIX.

DE MINERALIBUS IN GENERE, ET AUTORIBUS, QUI ILLORUM HISTORIAM SCRIPSERUNT.

§. 1. *Metallorum & Mineralium miſtionis ratio, ejusque inveſtigandæ difficultas. 2. Illorum præ aliis corporibus prærogativa, & gradus diverſi. 3. Judicium generale de hiſtoriæ illorum Scriptoribus, & Germanorum in hanc meritis. 4. Joh. Webſteri* Metallographia *commendatur, & Metallographi præcipui, in tres claſſes Speculatorum, Chymicorum & Obſervatorum, diſtributi, ex iſta recenſentur.*

A Corporibus, quæ imperfecte mixta vocantur, progredimur ad illa, qvæ perfecte mixta, quorum in claſſe primum ſibi locum venditant METALLA & MINERALIA. Qvoniam enim illa materiæ maxime conſiſtentis ſunt, & durabilitatem aliqvam ipſa particularum ſuarum textura præ ſe ferunt, arctius compacta & particulis ſuis inter ſe connexa videntur, neqve tam facile deſtrui poſſunt, qvam alia naturæ corpora ſubterranea. Ipſe certe locus natalis eorum arguit, plus illa ex Elemento ſuo, in qvo nata ſunt, trahere, qvam reliqva corpora. Maſſa enim terreſtris in eis præcipua videtur, præ reliqvorum, ſi qva forte ſunt, Elementorum portionibus. Qvoniam itaqve rerum craſſioris ſubſtantiæ difficilior & diuturnior approximatio eſt, ideoqve miſtura particularum in iis corporibus multo eſt difficilior & arcanior, qvam in ceteris corporibus, qvorum miſtiones deprehendi aliqva ratione poſſunt per reſolutionem vel naturæ, vel artis. At in his longe abſtruſior eſt omnis illarum miſtura, & ſicut à ſenſibus noſtris qvam longiſſime corpora illa ſunt remota, in locis tenebricoſis abdita, qvorſum paucis hominibus, iisqve plerumqve operariis & idiotis, penetrare datum eſt, ductusqve & canales naturæ, per qvas colliguntur eorum primogeniæ partes, tam alte ſunt radicati, mirum non eſt, ſi cœcutiat hic intellectus noſter, in obviis etiam qvibuscunqve ſuperficiaria contentus cognitione. Eam ob cauſam perfecte mixta, nec male ſane, vocantur, qvanqvam perfectæ iſtius miſtionis cognitio longe ſit imperfectiſſima, maximi tamen uſus, ſi haberi vel aliqva ex parte poſſit. Ut vel eam ſolam ob cauſam impoſſibile ego exiſtimem, ignorata mineralium natura, reliqvorum corporum perfectam adipiſci cognitionem, ne qvid de aſtris dicam. Illa locus ipſe ſenſui noſtro ſubduxit, reliqva corpora omnia à maſſa hac terraqvea origines ſuas habent, & intra athmoſphæram globi terreni propaginem viciſſitudinis ſuæ ſortiuntur; Meteora ortum ſuum in globo terreno habent, &, ut in ſuperioribus vidimus, ſine foſſilium ſcientia non recte pernoſcuntur. Cetera omnia, qvæ accidunt plantis, arboribus, animalibus, qvin ex terra varias vices ſubeant, dubium non eſt. Nam & ſemina, pro ratione terrarum, qvandam creſcendi promtitudinem habent, & indolem ſuam ſuſtentant, vel per-

E salibus metallicis, & præcipue vitriolo, plerumqve terræ istæ præcipuas suas qvalitates habent, & vel solum vitriolum varii coloris mire ludit in tingendis terris, qvanqvam & qvibusdam Mercuriales qvædam qvalitates, aut sulphureæ, inesse possint, de qvibus singulis hic agere nimis foret prolixum, cum, præter vulgata, & ab aliis notata, vix afferre qvicqvam possimus. Legi potest GERH. JOH. VOSSIUS *in Physiologia Christiana*, qvi, ut pleraqve Philosophiæ naturalis capita complexus est, ita & hoc in argumento collegit, qvæ, vel apud veteres, vel apud Scriptores sui temporis, inveniebat rariora. Medici qvibusdam earum speciebus magnam vim tribuunt, qvam qvidem in dubium vocare nolim; certum tamen est, plus sæpe inesse iis rebus superstitionis, qvam veræ experientiæ. Qvot non de gemmis circumferuntur superstitiones, qvibus tamen Viros etiam doctissimos passim implere libros videas?

CAP. XXXI.

DE LAPIDIBUS, EORUMQUE GENERATIONE, PETREFACTIONE ET CORPORIBUS PETREFACTIS.

§. 1. *Methodus detegendæ constitutionis corporum, præcipue subterraneorum, per Analysin, commendata.* 2. *Observata illa est à Nicolao Stevonis* in Prodromo Dissertationis de solido intra solidum naturaliter contento, *cujus prolixus exhibetur recensus.* 3. *Stenonis, Bernh. Palissii, Henr. de Rochaz & Thomæ Schirlei, de crystallis & lapidibus ex aqua concretis, sententia.* 4. *Refutatur ea, &, ad generationem lapidum, crystallorum, metallorum, præter aquam, succum etiam viscosum requiri, ostenditur.* 5. *Quid de corporibus petrefactis judicandum, dubiis magnam partem, & non genuinis.*

QUandoqvidem Mineralia terræ producta sunt, ideo considerandum nobis primo erit; *an illa terra producta dicantur, vel ratione loci, vel ratione causæ.* Terram autem locum præbere mineralibus in confesso est, causam an præbeat, incertum, ita, ut ab ea sola dependeat. Ex ejus tamen consideratione in aliqvam causæ cognitionem deduci possumus per viam ἀναλύσεως, qva qvam tutissime proceditur in corporum constitutionibus detegendis. Aliqvam certe cognationem cum loco, cui connexa sunt, habent corpora, aut aliqvod facere indicium possunt primæ illius compactionis, minimum illud, an ex solido, an ex liqvido, concreverint corpora, eo in statu reperta; ubi figura superficierum & ratio contiguitatis in corporibus in consilium adhiberi debent, atqve ex iis judicium institui de prima partium illarum coagmentatione. Non memini, istam methodum ab ullo Physicorum fuisse tentatam, cum tamen simplicissima sit, & maxime naturalis, ac demonstrativa. Iis enim qvasi vestigiis qvibusdam, à natura impressis, incedendum

dum est, cum alioqvin diffusa difficilisqve sit earum rerum comprehensio. Qvemadmodum sc. in animalis naturæ cognitione procedimus, ut per anatomen indagemus primas humorum secretiones, liqvidorum à consistentibus intervalla, ichnographias ramulorum, qvas natura delineavit qvasi qvædam stamina texturæ totius corporis, postea nova occasione materiæ vel consolidanda, vel extendenda, vel novis corporibus incrustanda; simili modo in productis subterraneis procedi posse nullum est dubium, si modo ita semel simulqve objici oculis possint tam vastæ corporaturæ, qvæ seculis solent demum elaborari, & intra terræ carceres formantur, ingenio humano non perspiciendos, & forte non alia intelligentia cognoscibiles, qvam qvæ ipsa hæc ordinavit, & primum illum motum impertita est.

2 Devenit tamen ad illas cogitationes non ita pridem subtilissimus Vir, NICOL. STENONIS, acutissimi homo ingenii, qvi multa vidit in rerum natura, in qvibus alii cœcutiunt. Is, occasione qvæstionis, à Magno Hetruriæ Duce sibi propositæ, de conchyliis & rebus maritimis, in locis mediterraneis repertis, Dissertationem instituit *de solido intra solidum naturaliter contento*, cujus ille *prodromum* edidit, ex qvo, velut ex ungue, leonem judicare possumus. In tota illa Dissertatione id præcipue agit & tractat, qvomodo corpora illa varia, qvæ sub terra reperiuntur, concreverint. Id ut explicet, magna diligentia considerat locum eorum, in qvo reperiuntur, qvomodo scil. iste corpora includat, qvibus superficiebus illa contingat, an planis & lævigatis, an asperis, an totis, an qvibusdam earum partibus, è qvorum omnium accurata collectione Mathematicis ratiociniis demonstrare laborat, qvomodo hæc corpora, secundum has vel illas superficies, ita figurata in hoc loco potuerint coagmentari. Atqve in iis omnibus ita procedit, ut, positis qvibusdam propositionibus, qvasi Mathematicis, sententiæ suæ, velut qvædam conclusiones, ex iis seqvantur. Illud problema Universale ejus est, qvod tota *secunda parte Dissertationis suæ* pertractat, cujusqve *in Prodromo suo* tantum, velut lemmatis alicujus, meminit: *Dato corpore, certa figura prædito, & juxta leges naturæ producto, in ipso corpore argumenta invenire, locum & modum productionis detegentia.* Propositiones ejus simplicissimæ sunt, ex qvibus conclusiones suas educit. Prima est: Si corpus solidum alio corpore solido undiqve ambitur, illud ex iis primo induruit, qvod, in mutuo contactu, sua superficie alterius superficiei proprietates exprimit. Hinc consectaria sua educit: (1) In illis terris, vel saxis, qvæ undiqve circumdant & continent crystallos, marcasitas, testas animalium, & alia corpora, levi superficie prædita, jam tum induruisse illa corpora, qvo tempore terrarum saxorumqve, illa continentium, materia etiamnum fluida erat, adeoqve ex illis colligi posse, non terras vel saxa produxisse contenta in illis corpora, imo ne qvidem extitisse, qvo tempore eadem corpora ibidem producta fuerunt. Colligit (2): Si crystallus crystallo, marcasita marcasitæ, includitur, jam tum induruisse contenta illa corpora, qvando corporum continentium pars etiamnum fluida erat. Colligit (3), in illis terris & saxis, qvibus testæ crystallinæ, argenti, antimonii, &c. continentur, continentia corpora jam tum induruisse, qvo tempore con-

nonnunqvam omittit, ſuperflua multa coacervat, cramben coctam multoties recoqvit, nova parca manu ſerit, multa ex aliis Autoribus deſcribit, in multis impingit, ac ipſis ciniflonibus deridendum ſe præbet. Referendi etiam huc ſunt Muſeorum ſcriptores, ut Olaus Wormius & Ulyſſes Aldrovandus, qvorum ille in *Muſeo* ſuo metallicas qvasdam ſpecies adduxit, hic integrum *Muſeum metallicum* ſcripſit. Sed ſunt ii Auctores non alio, qvam Nomenclatorum nomine vocandi, ut qvi indicant tantum res metallicas, parum de iis judicant, plus tamen conferunt utilitatis ad metallorum cognitionem, qvam ſoli Speculatores. Webſterus ad tertiam claſſem Nomenclatores qvidem refert metallicos, qvi tamen potius ad primam eſſent referendi, qvanqvam Aldrovandi nullam mentionem fecerit, qvem puto illi fuiſſe incognitum. In ſecunda claſſe ponit *Scriptores Myſticos* ſeu *Chymicos*, qvorum iterum duas claſſes facit, primam illorum, qvi de vulgari Chymia ſcripſere, qvos enumerat, Joſ. Qvercetanum, J. Dan. Mylium, Joh. Beguinum, Ang. Salam. Joh. Pet. Fabrum, Henr. Nollium, And. Libavium, è tam vaſto numero, cum longe plures nominare potuiſſet, imo ſexcentos. Sed tamen illi ad Myſticos Scriptores non pertinebant. Ad illos, qvi de Myſtica Chymiæ parte, transmutatione ſc. metallica, ſcripſerunt, refert Morienem Romanum, Arnoldum de villa nova, Albertum M. Raymundum Lullium, Rogerum Baconem, Thomam Northonum, Georgium Riplæum, Auctores *Roſarii Philoſophorum* & *Muſei Hermetici*, Mich. Sendivogium, Bernhardum Treviſanum, Baſilium Valentinum, Theophr. Paracelſum, J. Bapt. Helmontium. Sed hi longe pauciſſimi ſunt ex vaſto illorum numero. Plura nos de his Auctoribus diximus *in Epiſtola* noſtra *de metallorum transmutatione*. In tertia claſſe ponit *Obſervatores experimentales*, qvi ipſi acceſſerunt fodinas, & hiſtoriam omnium operum metallicorum ſcribunt, qvorum princeps eſt GEORGIUS AGRICOLA, Vir doctiſſimus, qvi maxima diligentia omnem rem metallicam, omnesqve operationes, perſecutus eſt, primusque inter Germanos in opere *de re metallica* (Baſil. 1561. *in fol.*) & *Lib. de ortu ac cauſis ſubterraneorum* (Witteb. 1612. *in 8vo.*) cum cura hoc argumentum tractavit. Secundas tribuit JOH. MATTHESIO, qvi, in *Sarepta ſua*, Concionibus qvædam immiſcuit metallica. Tertias JOHANNI KENTMANNO, qvi ſcripſit *Nomenclaturam foſſilium inventorum in Miſnia, aut aliis regionibus*. Hinc CASPARUM SCHWENCKFELD nominat, qvi ſcripſit *Catalogum foſſilium Sileſiæ*, CHRISTOPHORUM ENCELIUM, qvi librum reliqvit *de re metallica*, vehementer ipſi laudatum, & ANDREAM SOLEAM, à Meiero commendatum, cujus eſt liber germanicus vom Urſprung der Metallen / qvi ſub Baſ. Valentini nomine prodiit. Ceteri, qvos nominat, huc non pertinent. In hac tamen claſſe, præcipuos aliqvos omiſit, nempe LAZARI ERKERI, (omnium optimi & fideliſſimi obſervatoris) Probier-Buch / qvo nemo luculentius ἐγχειρήσεις metallicas deſcripſit, CHRISTOPHORUM LÖHNEISEN, qvi Germanica lingua von Bergwercken ſcripſit, ipſe artifex metallarius, & prolixus in eo argumento, PET. ALBINI Meißniſche Berg-Chronicke / qvo in libro recenſetur foſſilium Miſnicorum hiſtoria, qvam diligentiſſime, à prima origine per annos ſuos

contentorum corporum materia etiamnum fluida erat, adeoqve marcaſitas primum productos eſſe, inde lapides, qvibus includuntur marcaſitæ, tandem venas mineralium, qvæ lapidum fiſſuras replent. Tertia ejus propoſitio hæc eſt; ſi corpus ſolidum ſecundum naturæ leges productum eſt, è fluido productum eſt. Creſcit illud, dum particulis ejus novæ apponuntur particulæ, ab externo fluido ſecretæ. Fieri autem appoſitionem hanc, vel à fluido externo immediate, ait, vel mediante fluido interno, uno vel pluribus, qvæ omnia eleganter illuſtrat, comparatione corporis humani cum productis terræ inſtituta. In omnibus locum productionis accurate inſpiciendum docet, i. e. corpora vicina, qvæ ad incluſorum productorum figuras componenda.

3 De *cryſtalli productione* multa ſubtiliter diſqvirit Steno, an inter fluidum & fluidum, vel inter fluidum & ſolidum, an vero in ipſo fluido, producatur. Nam è fluido productam eſſe, dubium illi nullum eſt, frigore tamen concretam, at è cineribus, ignis vi, in vitrum exuſtam negat. Putat enim, etiam absqve ignis violentia fieri vitrum poſſe, etiam humano artificio, modo qvis inſtituat accuratam analyſin ſaxorum, in qvorum cavitatibus optimæ cryſtalli formantur. Certum enim eſſe putat, ut ex fluido concrevit Cryſtallus, ſic in fluidum eandem poſſe reſolvi, modo qvis verum naturæ menſtruum imitari norit; fluidum autem, in qvo cryſtallus creſcit, eodem modo ſe habere ad cryſtallum, qvomodo aqva communis ſe habet ad ſalem. Ejusdem ſententiæ plures alii qvoqve ſunt. Nam Bernhardus Paliſſy, Gallus, libro patria lingua ſcripto *de natura fontium, metallis*, &c. ex aqvis metalla, & lapides produci vult; aqvas autem duas ſtatuit, alteram materialem, alteram congelantem. Henricus de Rochaz, popularis ejus, qvi de eodem argumento etiam aliqva ſcripſit, aqvam qvidem materiale rerum principium facit, ſed ſalem illi adjungit, principium conſolidans corpora. Thomas Schirley, in peculiari *libro de cauſis lapidum*, eos oriri putat ex aqva & ſeminibus ſuis, qvod certe eſt nihil dicere. Nam illa ſemina nos qværebamus.

4 Ut ſententiam meam aperiam, nec lapides, nec metalla, è ſola aqva ſimplici poſſe produci credo. Metalla, qvia corpora habeo ſecundum miſta, qvæ decompoſita alii vocant, in partibus ſuis conſtituentibus, primo miſtis, agnoſcunt fortaſſis liqvorum primogenium, ſed qvi in ipſa ſpecifica metallorum productione non apparet. Qvod ad cryſtallorum ex aqva concretionem ſpectat, nondum ita illa expedita eſt, ut putabat Stenonius, non pauca enim ſuperſunt dubia. Ipſa earum fragilitas teſtatur, minus ineſſe iis humoris, qvam ipſis metallis. Bernhardus Paliſſy per aqvam congelantem nihil aliud, qvam ſalem intelligit, ut explicat Sorellus, aut aliqvam ſubſtantiam lapidificam & incruſtantem, qvæ ab aqvæ natura diverſa eſt, ut vel inde pateat, cryſtallum non eſſe corpus ὁμοιομερές, ſeu ſimilium partium. Peireſcius, teſte Gaſſendo *in ejus vita*, craſſam ſatis communium lapidum miſturam invenit, qvando ex aqva limum viſcoſum eruit, ad contactum aëris in lapidem abeuntem. Ita poterant & in metallis diverſi ſucci, vel terræ, ſed natura purioris, miſceri. Si aqvarum veſtigia in cryſtallorum incunabulis invenit Stenonius, non ſeqvitur tamen,

tamen, inde fuiſſe productas cryſtallos. Nam poterant aqvæ vehiculorum vice fungi, qvæ materias earum conſtitutivas ad loca illa deferrent, extra autem corpus ipſum conſiſtebant. Tum & illa aſſertio, cryſtallos poſſe per liqvorem ſolvi, qvia ex liqvore productæ ſunt, admodum incerta eſt, cum non perpetuum ſit, ex ſolventibus rem aliqvam eſſe productam, & non ſatis certum, cryſtallos ſolvi poſſe. Neceſſario itaqve materia lapidum nobis reponenda eſt in ſucco aliqvo ſpecifico, & per naturam ita præparato. Qvod certo cum dicimus, profiteri non erubeſcimus, non ſatisfacere illam rationem curioſis ingeniis; ſed ſervanda illa eſt, usqve dum meliorem doceant alii. Nam ex ſubtilitatibus illis, qvas affert Stenonius, utut ſatis argutæ ſint, & mathematico plane ordine procedant, nondum tamen res confecta eſt. Qvanqvam id libenter concedamus, inter prima lapidum elementa aqvæ eſſe præcipuam partem, ſed, cum in natura miſtionis multa conſiſtant, ideo oportet, ex ſolido aliqvo principio, & ex aqva, primo materiam mediæ naturæ, inſtar ſucci eſſe inſpiſſatam, qvæ poſtea in lapidis duritiem abiit, humore arctius cum particulis arcuatis unito. Aliqvam certe ideam talis miſtionis in operibus gypſatis deprehendere poſſumus, qvæ, ſola affuſa aqva, in duritiem aliqvam abeunt, non tamen ſatis conſtantem, qvoniam abeſt viſcoſitas illa, qvæ magis continet partes. Unde videmus, cum oleo imbuitur iſta materia, vel aqva glutinoſa, eam duritiem lapideam acqvirere. In ceteris vero lapidibus durities illa & tenacitas, non ab aqva ſola, non à particulis terreis, ſed à qvadam viſcoſitate eſt, in qvam multis, vel circulationibus, vel aliis miſturis nobis incognitis, aqvam illam natura inſpiſſavit, vel multo tritu particulas magis illi uniens, vel tertium etiam aliqvod unctuoſæ naturæ, nobis incogitum, illi addens. Ut itaqve ex eo appareat, nihil veroſimilius dici, qvam ſi ſuccum lapideſcentem proximam lapidis materiam faciamus. Proceſſus iſte, qvomodo veroſimiliter ſuccus ille producatur à natura, ſatis ingenioſe deſcribitur ab Honor. Fabri *tr. 7. prop.* 7. qvi & in ceteris rariorum lapidum, communium, ut marmorum, lapidis Lydii, ſilicum, cotis, pumicis, tophi, calculi in corpore humano, texturam magna induſtria explicat.

Qvod petrificata corpora attinet, certum eſt, eſſe qvosdam fontes, qvi lapide-
5 am naturam videantur inducere rebus non lapideis, & oſtenduntur multa in muſeis
paſſim corpora petrefacta, qvæ omnia tamen ego non genuina eſſe exiſtimo. Nam
& raritatem aliqvam, aut novitatem, fraudibus doctis interdum venari ſolemus, ut
veritatem Theologi interdum fraudibus piis. In illa omnia ſpecialius inqvirendum
eſt. Utut enim non negem, incruſtari qvædam corpora poſſe cruſta aliqva lapidea,
tota tamen, qvanta qvanta ſunt, mutari in lapides poſſe, res eſt creditu admodum diffici-
lis, niſi forte tanta ſit copia particularum lapideſcentium, ut ita penetrent minimos
etiam corporum receſſus, & ſingulis particulis ſe circumponant. Sed, neqve tum
tamen concipere poſſumus, qvomodo ſubſtantia nova, & ſatis ponderoſa & multa,
eidem corpori miſceri poſſit, ſalva manente ejus figura, niſi forte novæ illæ particulæ
adve-

advenientes simul constringant molliores qvasdam corporum immutandorum particulas. Vid. D. Joh. Dan. Majoris *Epistola de Corporibus petrefactis.* (t)

CAP. XXXII.

DE MAGNETE.

§. 1. *Virium ejus causam reddere arduum, quæ nec ad internam virtutem, cum J. C. Scaligero, nec ad similitudinem ejus ac ferri, est referenda.* 2. *Guilh. Gilberti* Lib. de Magnete, *ac Observatt. de virtute totius globi terrestris Magnetica, indeque enata magnetica recentiorum Philosophia, à Nic. Cabæo, Nic. Zucchio, Jac. Grandamico & Athan. Kirchero, exculta.* 3. *Ren. Cartesii & Hon. Fabri, vires Magnetis ad effluvia externa referentium, sententia recensetur & approbatur.* 4. *Disqviritur, an magnes, igne candefactus, vim ferri attractivam amittat. Variatio declinationum acus magneticæ.* 5. *Judicium de Vinc. Leotaudii* Magnetologia. *Alii de Magnete Scriptores, Henr. Nicolai, Laur. Reael, Verulamius, Petitus, Joh. Frid. Herwarti de eodem ineptiæ.*

INter reliqva lapidum genera facile palmam, ob mirabilem suam virtutem, re- 1
portat MAGNES. Occasionem certe præbuit vastis voluminibus, qvibus qvidem operose satis inqviritur de iis, qvæ circa illum notanda sunt, e. g. de *conversione ad septentrionem*, *declinatione*, aliisqve mechanicis artificiis, qvæ super virtute magnetis fundantur. In veris autem causis earum rerum indagandis, præter occultas aliqvas qvalitates, nihil magnopere scitu necessarium nos docuere. Jul. Cæs. Scaliger, mirum qvantum subtilis, adeo acutum non cernit, ut veram virium magneticarum causam nos docere possit. Nihil enim aliud ab illo accepimus, quam, qvod ab interna potius virtute, qvam externa, existimet, motum illum procedere, veluti movetur catulus ad mammillam, & anima nostra ad beatitudinem, ab intimo principio, qvod summi boni appetit fruitionem. Qvalis Philosophia, & qvidem tam sancta, mirum, qvomodo in lapides jam sit propagata. Tantum sc. abest, ut ab interna virtute procedat, ut ab externa potius illud provenire longe sit verius, ut è seqventibus videbimus. Aliqvi solam similitudinem, in Sympathia, qvæ inter magnetem est & ferrum, pro causa nobis venditarunt, qvod certe nihil est dicere, cum sic in ceteris etiam corporibus similitudo eosdem effectus parere debeat.

Primus in hoc argumento diligenter excolendo fuit Anglus, WILHELMUS GILBER- 2

(t) D. Joh. Dan. Majoris, Prof. Medici Kiloniensis, *Diss.* qvæ *h. l.* allegatur, *De Cancris & serpentibus petrefactis, ad D. Phil. Jac. Sachsium, Epistolica*, una cum Sachsii Responsoria *de Miranda Lapidum Natura*, Jenæ 1664. *in* 8vo prodiit. Pollicetur in ea, & breviter *p.* 13. *ac seqq.* delineat, *Lithologiam*, sive *Tr. de Corporibus Petrefactis* integrum, quem tamen absolutum ab illo esse vix credo.

rus, qvi in experimenta ſuper uno hoc ſubjecto mire accurata qvinqvaginta nummorum millia, ut Harvæus refert, impendit, edito in lucem libro, (cui Tit. *Philoſophia nova de Magnete, Magneticisque Corporibus, & de magno Magnete Tellure* Amſtel. 1600. *in fol.*) qvo primus demonſtravit, virtutem magneticam terreſtri globo à natura inſitam, atqve adeo terram magnum eſſe magnetem, ut magnes eſt parva terrella. Qvæ obſervatio, qvanqvam integram magnetis naturam non demonſtret, viam tamen pandit ad cogitationes qvasdam ſecretiores, & latius patentes. Nam ex eo id ſeqvitur, virtutem illam latius diffuſam eſſe, qvam in ſolo illo lapide, ut fides amplius non habeatur fabulis illis veterum, neſcio qvas magneticas rupes fingentium, aut cœli cujusdam plagam, & ſideris cujusdam influxum in rei hujus cauſam vocantium. Qvos inter Rogerius Baconus qvoqve eſt, qvi, in *Ep. de virtutibus Magneticis*, cœlum terræ miſcet, à cœlo virtutes iſtas derivando, cum poſſet à Terra. Statim ergo, poſt Gilbertum, qvaſi nova qvædam de magneticis Philoſophia cudi cœpit, ut ſunt hodieqve multi homines ita animati, qvi una ſuper obſervatione tota ſæpe Phyſices Syſtemata fundant. Gilbertus nihil aſſeruit, niſi qvæ experimentis comprobata fuerunt. Poſtea illum tamen inſecuti ſunt Nic. Cabæus, Nic. Zucchius, Jac. Grandamicus, Athan. Kircherus, Jeſuitæ, qvi vaſta de re magnetica Opera ediderunt, id præcipue agentes, inprimis Cabæus & Zucchius, ut ad principia, juxta Philoſophiæ leges, reducerent Gilbertiana experimenta. Grandamicus ſingulari Opuſculo terræ immobilitatem ex virtute magnetica demonſtrare conatus eſt. Qvod ſcriptum ejus Henr. Power refutavit *Parte III. Philoſophiæ Specialis*, Lond. A. 1664. *in 4to* editæ. Kircherus, ſicut ſolet, per omnia hujus tractationis cognata ſe diffudit, nam non ſolum anteriorum ſcriptorum ratiocinia collegit, ſed & omnia, qvæ in natura analogiam qvandam magneticam præ ſe ferunt, eo retulit, additis variis laboribus mechanicis, ex operationibus magnetiſmi erutis.

3 Poſt tot tamen labores non ſatis inqviſita fuit magnetis natura, & nihilominus obſcura relicta fuerunt earum operationum principia. E modernis, Kenelmus Digbæus magnetem credidit ex atomis generari, ab utroqve polo fluentibus, ac per emanationem operari, qvæ ſententia mihi haud probatur. Præ ceteris aliqvid ſapere hic viſus eſt *Carteſius*, latius vibrans mentis ſagaciſſimæ oculos, qvam alii ante ipſum Scriptores. Obſervavit ille ſc. virtutem illam, qva ferrum attrahit magnes, aut in polum convertitur, non in ipſo eſſe magnete, niſi ſolummodo paſſive: Principium autem dirigens, & motum illum exercens, extra ipſum, vel lapidem, vel ferrum, eſſe conſtitutum. Per illum itaqve pro certo poſitum eſt, externam aliqvam naturam fluidam ea via ferri ab auſtro ſcil. ad ſeptentrionem, eamqve poris magnetis, vel ferri, ita ſe inſinuare, ut ſimul ſecum in eandem viam dirigat, qvæ poſtea etiam remanet in minimis particulis magnetis, qvæ ferro affricantur. Ex eodem principio cenſenda eſt provenire virtus illa attractrix. Materia enim fluida, per magnetis poros tranſiens, dum ferrum offendit, ſimili ratione per ferri poros tranſire laborans, dum non recte ſibi oppoſitos incurrit, eos ita dirigit, ut accedere ad magnetem ferrum

rum videatur, & accedente ſubinde nova particularum copia, & poris recta via oppoſitis, particulæ illæ ſtriatæ qvaſi ferrum induant, atqve ita firmiter magneti ipſi apponant. Id enim certum eſt, magnetis & ferri eſſe pene eandem ſubſtantiam, unde *Honor. Fabri* magnetem facit corpus mixtum ex materia lapidea & metallica. Et hic doctiſſ. utiqve & ſagaciſſ. Vir eandem hypotheſin Carteſianam ſeqvitur, qvamvis aliter proponat. Id autem ita exacte & mathematica plane ratione facit, ut in dubium vocari non poſſit, *Tract. 7. lib. 1. propoſ.* 34. Poſtqvam multis aliis viam muniverat ſuæ aſſertioni, hac analogia rem demonſtrat. *Cogita*, inqvit, *ſuberis fruſtum innumeris fere acubus ferreis, magnetica vi inſtructis, in parallelis, quanquam inſenſibilibus, confixum, illud haud dubie ſuos polos, ſuosque aſpectus, habebit, &c.* Qvo certe exemplo elegantiſſime illuſtrare totam hanc materiam videtur, qvamvis in materiam ſtriatam Carteſianam propendere non videatur. Interim tamen ſimile aliqvid principium agnoſcere videtur. Sed tamen non tam generale ac univerſale, qvale Carteſius. Proponit autem totam hanc doctrinam admodum luculenter & perſpicue, & plane methodo mathematica, ut ſane rectiore via & planiore nemo facile hic procedere poſſit.

Cetera, qvæ ſpectant ad magnetem, declinationes ejus, diviſiones ſecundum 4
polos, & alia, mathematica plane ſunt, vel mechanica, & ſollicite jam tum ab aliis notata. Multa præterea fabuloſa referri ſolent de magnete. Solent & illud inter obſervata referre, vim omnem ſuam deponere magnetem, ſi igne candefiat, qvod tamen non usqve adeo verum eſſe, produnt *Acta Philoſophica Anglica p.* 406. *Edit. Lipſ.* Qvanqvam Honor. Fabri rem extra controverſiam eſſe exiſtimat. Eatenus tamen veritas conſtat huic obſervato, qvod ſcil. virtus illa attrahendi in magnete aliqva ex parte fuerit imminuta, ac potuit fortaſſis magnes ille fuiſſe validior, qvam iſti, in qvibus alii experimenta fecere, qvi totam hanc vim omnino depoſuerunt. Nam inter magnetes magnam eſſe differentiam, multi Autores notant. Ceterum in declinationibus acus magneticæ mira eſt varietas, ut eam ſæpe notavit Rob. Boylius, in exiguis milliaribus notabiliter variaſſe, cujus ille cauſam adæqvatam dare non potuit. In *Actis Philoſophicis Anglicis* multæ, qvæ variationem illam ſpectant, paſſim ſunt Obſervationes.

Scripſit & VINCENTIUS LEOTAUDIUS *Magnetologiam*, Lugd. Gall. A. 1668. 5
in 4to editam, *in qua*, ut titulus habet, *exponitur nova de magneticis Philoſophia*, qvæ tamen mihi qvidem non multum adferre videtur novi, ſed doctrinam hanc intricatiorem, qvam ante fuit, relinqvere. Accurate tamen omnia illa artificia magnetica exponit, & *lib. 1. cap.* 4. prolixe agit de vi magnetica ferro communicanda absqve magnete, unde probat ille totius terræ virtutem eſſe magneticam. Congeſſit qvoqve *Henr. Nicolai*, in exigua *Diſſ.* (Dant. 1641. *in 4to*,) varias de hoc argumento qvæſtiones. *Laur. Reael*, celebris Batavorum Navarchus, Amſtelod. A. 1651. *in 8vo* edidit, Ondersinding van de Magneetsteen / en de magnetische Kracht der Aarden/ Libellum qvidem exiguum, ſed in qvo experimenta non contemnenda, notisque

Latinis à Cafp. Barlæo illuftratum, ab erroribus tamen fuis haud immunem. Inter pofthuma Verulamii peculiaris reperitur *Inquifitio de Magnete*, in qva cogitata fua profert, & Qq. exponit, ad qvas inftitui Experimenta Magnetica poffint, qvales etiam in *Transact. Angl.* paffim leguntur. Dn. *Petiti*, bellicis in Gallia munitionibus præfecti, *Diff. de Magnetica declinatione*, *ejusque variatione*, *Aftronomiæ Phyficæ* J. Bapt. Hamelii eft addita. Legi etiam merentur, qvæ de motu in natura magnetico *J. Alph. Borellus*, fub finem Operis *de vi Percuffionis*, philofophatur. Ingeniofe ftultus fuit JOH. FRID. HERWARTUS, qvi *in Admirandis Ethnicæ Theologiæ mysteriis propalatis*, Ingolftad. A. 1623. *in 4to* editis, Magnetem olim pro Deo cultum, Philofophiamqve Magneticam, & Myfterium Pyxidis Nauticæ, fub omnibus Gentilium fabulis à facerdotibus fuiffe occultata, operofe evincere eft conatus. Qvo qvidem nihil poterat excogitari ftultius, cum ne minimum qvidem apud Autt. veteres Pyxidis iftius notetur veftigium.

CAP. XXXIII.
DE LAPIDIBUS PRETIOSIS.

§. 1. *Gemmarum præftantia & prærogativa præ lapidibus. Varii de illis Scriptores.* 2. *Ceteris præfertur Rob. Boylius, cujus fententia de Gemmarum generatione, conftitutione & folutione, cum Nic. Stenonio ipfi ferme communis, recenfetur.* 3. *Quid de Gemmarum viribus & motu inteftino judicandum?* 4. *De Adamantibus, ceterisque Gemmarum fpeciebus, nonnulla.* 5. *De Margaritis item,* 6. *Ac Coralliis, Lignoque foffili.*

1 VIdimus plebejos lapides, veniamus ad Regios, & ob raritatem præ ceteris æftimandos. Sunt enim fane nobilioris naturæ & compofitionis, neqve à folo pretio & æftimatione dignitatem fuam accipiunt. Miftio enim longe perfectior eft, & fingularis eorum textura arguit longinqvitatem productionis, & eam ob caufam naturam nobiliorem. Nifi enim particulæ fubtiliores effent, & longo tempore longisqve circulationibus naturæ excoctæ, & in talem maffam fubactæ, non tam fplendida forma & durabili corpore apparerent; nulla enim alia corpora his virtutibus prædita videmus. De iis Scriptores funt multi, fed innumeris fabulis referti, ut vix liqveat, qvid in illis fincerum fit, aut pro vero & demonftrato debeat haberi. Anshelmus Boëtius à Boot, Marbodæus, Franc. Ruæus, Hier. Cardanus, Joh. de Laet, Albertus M., integros de illis libros fcripferunt, inter qvos Boëtii à Boot liber optimus videtur; reliqvi enim miris funt fabulis & fuperftitionibus referti. Nuper etiam aliqvis Thom. Nicolotius, Anglus, de eo argumento fcripfit, qvi liber in Germanicam qvoqve lingvam converfus eft. Ul. Aldrovandus qvoqve *in Mufeo Metallico* varias earum fpecies, cum Iconibus, repræfentat, fed is de formis & figuris earum magis follicitus. Prodiit ante aliqvot annos liber Gallica lingua,

lingua, exiguus qvidem, sed magnæ utilitatis, sub Tit. *Histoire des Joyaux, & des Principales Richesses de l' Orient & de l' Occident, par le Sr. Chappuzeau*, cujus argumentum *Transact. Angl. p. 429. & seqq.* recensent. Ex eo enim bene perdisci potest res gemmaria, qvoad notas loci natalitii, & rationem valoris.

Post illos omnes ROB. BOYLIUS, sagacissimus naturæ Indagator, singularem libellum scripsit *de origine & virtutibus gemmarum*, elegantem satis & curiosum, cujus hæc sententia est; Gemmas pellucidas aliqvando substantias liqvidas fuisse ait, qvæ si tincturis qvibusdam mineralibus, dum fluidæ vel molles sunt, imbuantur, colores, pro ratione mineralis obvii, acqvirant. In opacis gemmis, cujus generis sunt Hæmatitæ, Jaspides Onyches, similesqve lapilli, terram, metallicis succis impraegnatam, accessione liqvoris petrescentis, seu spiritus petrifici, in lapidis formam coagulari putat, & hos spiritus petrificos opinatur aliqvando ascendere in forma vaporum. Unde probabiliter deducit, non tantum diversas virtutes medicinales talium lapidum, sed & alias qvasdam illorum qualitates, ut colorem, gravitatem. Hinc evenire existimat in lapidibus alterius generis, vel Marcasitis, vel ipsis vegetabilibus & animalibus substantiis, repertos fuisse alios lapides. Qvandoqvidem substantiæ illæ facile concipi possunt terræ inclusæ, dum adhuc essent terra mineralis vel limus, & postea thecæ quasi inditæ, accessione petrificorum agentium, qvæ eas pervaserint. Atqve hanc suam sententiam Boylius, isto in libro, prolixius explicat, in qvo in plurimis convenit cum assertionibus Nic. Stenonis. Sed fuit ille, in *præfatione* ejus libri admodum sollicitus, ut præcaveret suspicionem plagii; nam, cum imprimeretur libellus, Stenoniana se nondum vidisse multis documentis probare illic laboravit. Sunt vero in illo libro singulares Observationes, & magis qvidem solidæ, ut mihi videtur, qvam Stenonianæ, qvæ meris Mathematicis ratiociniis niti videntur, cum hic in subsidium vocet experimenta artis Chymicæ. Illa præcipue elegans ejus meditatio est, qva statuit, terram plenam esse menstruis, aliisqve liqvoribus variorum generum, è fodinis, per qvas vagantur, variæ impraegnatis, qvi in qvibusdam casibus vice menstrui fungi, alio vero modo concurrere ad productionem corporum mineralium, possint. Qvin ipsam aqvam communem variis mineralium effluviis infectam, ut est plerumqve (qvod Leonh. Thurnheuserus peculiari *libro de aquis mineralibus* docet,) id præstare posse credit. Refert qvoqve, se casu aliqvando incidisse in liqvorum, qvi gemmas solvere potuerit, qvod certe mihi, nescio qvomodo, à vero alienum videtur. Putaverim enim ego, rem arduam forte, & magni in natura prodigii, si quis id præstare posset, & longe illo Alchesto Helmontiano pretiosiorem. Quæ circa figuras gemmarum philosophatur, pulchre illustrata Chymicis experimentis sunt. 2

Qvod vires gemmarum attinet, illæ cum sint in abdito positæ, erui non facile possunt. Joh. Bapt. Helmontius, & ejus Hyperaspistes, Joh. Marcus Marci, magnam vim ipsi irradiationi tribuunt, in qva tamen tantum latere arcani, ut illi qvidem volunt, vix mihi persuadeo. Esse vero in illis incognitas qvasdam vires, & non facile 3

ciſe deprehendendas, vel ex iis Obſervationibus conjicere licet, qvas recenſet Boylius *in libro ſuo de Quiete abſoluta corporum.* Obſervavit enim, in ipſis duriſſimis corporibus eſſe particulas qvasdam, qvæ moveant ſe à centro ad ſuperficiem. In *Tractatus ſui de Coloribus Appendice* refert de qvadam Turcoide, in qva macula fuerit, qvæ motum habuerit menſtruum, ad phaſes ſc. lunæ comparatum.

4 De ſingulis gemmarum ſpeciebus ſi agere nobis animus eſſet, toto Volumine rem non expediremus, & habemus, qvos de iis libros legere poſſumus, à me ſupra indicatos. De valore earum, & ordine, omnium optime Auctor ille Gallicus egit, ut non neceſſum ſit, ex eo qvædam repetere. Adamantes præ omnibus pretium habent, magis ob raritatem, qvam ob naturam ceteris præſtantiorem. Nam & ceteræ illæ gemmæ ejusdem miſturæ ſunt, & pulcherrimi præterea coloris. Qvænam illis ſuccedant, ambiguum eſt, qvibusdam pro Smaragdis, aliqvibus pro Saphiris, certantibus. Earum omnium natura, ſpecies & diſtinctiones, vel vulgares etiam Auctores Phyſici & Compendiarii recenſent, qvibus innumeræ fabulæ & ſuperſtitiones ſunt permiſtæ.

5 De Margaritis, earumqve piſcatione, conſulenda ſunt Itineraria Indiæ Orientalis. Habuit & Britannia qvondam margaritas, multum olim æſtimatas, ſed nunc illæ ibi non comparent. Qværitur hic à multis ars majores efficiendi uniones è minutioribus, ſed vix puto illud effectum dabitur, cum ſplendor ille ſuperficiei externæ nulla poſſit arte conciliari, licet forte maſſa aliqva major inde confingi poſſit. Refert Cl. Salmaſius, in *Exercitationibus ſuis Plinianis ad Solini Polyhiſtora*, in libris illis Græcis MSS. qvi de Chymia, & Metallorum transmutatione, in Bibliotheca Regis Galliæ aſſervantur, recenſeri artem aliqvam conficiendi uniones artificiales. Sed illa non comparet in Cod. Altenburgenſi, cujus inſpiciendi mihi copia data eſt.

6 Coralliorum hiſtoriam Johannes Ludovicus Ganſius peculiari opuſculo pertexuit. Eorum etiam mirabilis productio eſt, & ſunt, qvi obſervarunt, ea ſub aqvis mollia, qvod argumento eſt, ex ſucco qvodam coaluiſſe. Sed in his omnibus cœca omnis philoſophandi induſtria eſt, & pene meris conjecturis abſolvuntur, qvæ circa illa diſqvirimus. *De Ligno Foſſili* Lib. Italicum ſcripſit Franc. Stellutus, qvem ſe, cum notis ſuis, denuo editurum J. Dan. Major eſt pollicitus.

CAP. XXXIV.

DE VITRO ET GEMMIS ARTIFICIALIBUS.

§. 1. *De vitro varia, inprimis, an flexibile & ductile confici poſſit. 2. Gemmæ è vitro artificiales. Ant. Neri* Ars Vitriaria, *& Autoris* Epiſtola de Scypho vitreo, per ſonum vocis humanæ rupto, *laudantur.*

VITRUM

VITRUM qvodammodo ad gemmas etiam referri videtur, ob denſitatem & compactionem ſuam, licet arte factum ſit, qvanqvam & natura habeat vitra qvædam foſſilia. Qvod arte paratum eſt, fragile eſt. Aliqvi per artem flexibile & ductile fieri poſſe credunt, & adfertur ejus rei hiſtoria qvædam apud Plinium & Petronium, de artifice qvodam, qvi Tiberio obtulerit phialam, ex vitro tali ductili paratam. Cujus hiſtoriæ fidem aliqvi in dubium, cum Chriſtoph. Meretto, vitrum ductile per artem confici poſſe negante, vocant, ſed immerito, ut opinor. Nam certe non repugnat naturæ, talia vitra confieri per additionem materiæ cujusdam viſcoſioris metallicæ, qvæ tamen perſpicua ſit, ac maneat. Ol. Borrichius certe, in *libro ſuo de ortu & progreſſu Chymiæ*, pro exemplo allegat talcum illud Muſcoviticum pellucidum, qvod non ita fragile eſt, ut vitra noſtra, per vim ignis parata. Chymici vitri flexibilis præparationem magno ſuo Elixiri ſolent tribuere, qvod naturæ ſit viſcoſæ, incombuſtibilis & ſumme perſpicuæ, vitroqve admiſtum talem ei naturam conciliet. Vixit, uti à Viro fide digno accepi, in aula *Joh. Caſimiri*, Regis Poloniæ, Nobilis Italus, qvi certo quodam ſpiritu chymico vitrum frigidum ita emollire potuit, ut illi ſigilla, tanqvam ceræ, imprimerentur, manuque imagines in eodem formari potuerint. Nummos aliqvot, ex eo vitro confectos, Magnatibus donavit Aulicis, qvod tamen poſtea ad naturam ſuam fragilem rediit. Idem artificium in Anglia etiam qvibusdam nunc innotuiſſe, retulit mihi Henr. Oldenburgius. Nicol. etiam Stenonis, absqve ignis opera ut vitra conficiantur, non putat eſſe impoſſibile, qvod ſi verum eſſet, talia vitra ad gemmarum naturam accederent propius, ac gemmæ nihil aliud eſſent, qvam vitra metallica. Noſtrum autem vitrum, qvod, vi ignis, aërem, ſalem & cineres, in maſſam aliqvam viſcoſam & lentam fundit, non poteſt, niſi fragile eſſe, ut omnia corpora ſunt, ſubitanea aliqva operatione fabrefacta. Non etiam miſceri ita particulæ poſſunt, ſed violenta fuſione ſtatum qvaſi violentum ſortiuntur, à qvo diſcedunt interdum. Levi enim aëris rarefactioni & condenſationi, vel ſono vocis etiam, videmus ad rupturam patere. Borrichius putat, ſi ſalem poſſimus habere flexilem aliqvem, ductibilitatem inde acquiſiturum vitrum. Nam ſal ad fuſionem maxime confert, & ad continendas inter ſe minimas particulas. Sed, qvoniam ſalis communis particulæ rigidæ ſunt, dum in igne ſunt, fluunt illæ qvidem, ſed frigefactæ veteri ſuo rigori reſtituuntur, ideo non poteſt aliter evenire, qvam ut fragile vitrum ſit. Qvod ſi pro ſale illo communi ſal aliqvis metallicæ naturæ poſſit ſubſtitui, aut ipſum illud metallum in ſalis formam redactum, non dubito, qvin res ſucceſſura ſit. 1

Sed hactenus qvidem fruſtra in eo negotio laboratum eſt: qvod ſi perfici poſſet, parum abeſſet, qvin gemmas ipſis nativis reſpondentes perficere opera noſtra poſſemus, cum videamus in vulgari etiam vitro puriori, ſed tamen fragili, & non tam ponderoſo, qvam gemmæ ſunt, adeo per artem, naturæ æmulam, poſſe effigiari gemmarum ſpecies, ſecundum colores ſuos diſtinctas, ut fallere interdum ipſos gemmarios negotiatores poſſint, ſi non ad omnia examinum genera revocent. Species ſane 2

&

& fulgor summus conciliari illis potest, non tamen durities. Et hanc qvidem artem parandi gemmas fictitias tradidit (u) ANTONIUS NERUS, Florentinus, in elegantissimis suis 7. libris *de arte vitriaria*, Italica lingua scriptis, qvos in Latinam linguam vertit Andreas Frisius, edidítqve Amst. A. 1668. *in* 12. cum *notis*, qvas Christoph. Merettus, Medicus Anglus, in illos scripserat. Ubi ordine omnia illa legi possunt, qvomodo Crystalli, Saphiri, Ametisti, Granati, & similes, effici possint. Illic enim & instrumenta ejus artis, & omnes apparatus, prolixe describuntur. Plura, qvæ ad vitri naturam spectant, recensuimus in *Epistola* nostra *de Scypho vitreo rupto per certum vocis humanæ sonum*, ubi memorabiles qvædam occurrunt historiæ de gemmis qvibusdam artificialibus, ex aqva factis, & præterea alia scitu digna.

CAP. XXXV.

DE METALLORUM GENERATIONE.

§. 1. *Materiam Metallorum proximam non esse aquam, aut salia, ostenditur.* 2. *Nec argumentum vivum vulgare, sed longe probabilius Chymicorum Mercurium (cujus ab isto differentia explicatur) ac sulphur. Generationis metallorum diversorum ex hisce ratio.* 3. *Quænam sit inter sulphura auri, argenti, & metallorum impurorum, sicut & vulgare, differentia?*

1 A Lapidibus ad METALLA venimus, qvæ alterius plane texturæ esse, ipsa exterior forma arguit, plus enim viscidi & lentoris habent, qvam lapides. Qvanqvam enim sunt durissima, fragilitatem tamen aliqvam habere violentam, pondus eorum arguit, & ad metallicam naturam propius, qvam ad vegetabilem accedere. Jam, *quæ metallorum origo* sit, *quibusque rebus constituantur*, vexatissima qvæstio est, cum eorum natales vix humana industria videatur posse rimari. Qvi aqvam omnium rerum Elementum statuunt, etiam metallis assignant, non qvidem falso, fuisse enim aqvam remotum primum & prædominans illorum Elementum concedo, jam tamen per alterationes in naturam propiorem, materiam scil. viscidam & lentam, inspissatam, verosimile est, qvæ propinqviore cognatione metallicam naturam attingeret. Nihil itaqve prodest nobis, si sciamus vel credamus, ex aqva esse metalla composita; id enim demonstrari ægre potest, ac fortassis fieri potuit,

(u) Antonii Neri Artem Vitriariam, post Christoph. Merettum, illustravit, novisque Inventis solerter auxit Joh. Kunckelius, Chymicus haud ita pridem Germaniæ & Sveciæ, coævis plerisque superior, è Cimbria nostra oriundus, cujus *Ars Vitriaria Experimentalis* (vollkommene Glaßmacher-Kunst) Germanico Idiomate Lipsiæ an. 1679. *in 4to.* edita, *Parte I.* Commentarium in Ant. Neri Libros, & Maretti *Notas*, Experimentalem luculentissimum, Parte II. duas experimentorum, ad Artem hanc, aliasque cognatas, spectantium, Centurias, in Appendice autem Historiam Gemmarum Naturalium, & quarundam Artificialium, nec non Margaritarum aliorumque similium Naturæ Cimeliorum Physicam exhibet.

potuit; ut talis materia, lenta & viscosa, simul cum ipsa tellure creata sit, ut necessum non sit, altius procedere. Nam & nimia subtilitate sæpe obsistimus veritati. Aliqvi sunt, qvi metallorum originem à sale petunt, argumento illo ducti, qvod videant corpora metallica à salibus posse discerpi & corrodi, aut, qvod nonnulla cognatos habeant sales vitriolicos, ac inter se per vices commutentur, qvod tamen neutiqvam eorum sententiam confirmat. Non enim valet ista conseqventia: qvod corrodere potest aliqvid, ex eo id componitur. Et vitriola nil aliud sunt, qvam corpora metallica & salina mista temperato contubernio, non perpetuo aut radicali. Non vacat qvidem res illa admiratione, qvod ita corpora secari possint à salibus, ac patet inde magna salium cum mineralibus cognatio, non tamen intima, semper enim divelli possunt levi negotio, cum partes ceteræ essentiales cohæreant. Qvæsiverunt multi in vitriolo, aliqvi in nitro, cujus salis potentia magna est in fixissimis qvoqve metallis vexandis. Qvare spiritu roris auri tinctura elici solet, qvoniam in illo est spiritus nitri subtilissimus. Sed hic tantum abrasio est particularum minimarum, ipsæ vero, vel minimæ, essentialem suam misturam retinent.

A salium familia ad metalla itur, inter qvæ primum omnium appellari solet 2
argentum vivum, mirabilis profecto substantiæ, qvæ mille se in formas fingit & refingit, qvibuscunqve in artibus & experimentis tractata. Id in illo præcipue consideratione dignum est, nullam aliam substantiam inter metalla tanto amore complecti aurum, cui etiam pondere æqvalis est, statim enim auro unitur, idqve in illo mergitur, cum cetera omnia metalla supernatent, id qvod ex amalgamate Mercurii luculenter patet. Qvi hanc substantiam inter principia metallorum ponunt, propius absunt à vero, non tamen verum esse principium, uno ore omnes illi dicunt, qvi Chymiam istam secretiorem profitentur, atqve inter illos Lullius, qvi argentum vivum inter principia metalli ponendum esse judicat, sed à vulgari argento vivo distinguit, ut ovum fœcundum ab ovo subventaneo. Illi sc. qvando argentum vivum suum, ceu principium metallicum, reqvirunt, ajunt, esse illud corpus metallicum summe ductile, lentum & viscosum, ponderosum, ita ut auri pondus æqvet, non currens, ut vulgare argentum vivum, sed tamen in igne summe volatile, &, ut uno verbo dicam, talem materiam, qvæ nondum aurum & argentum, aut aliud metallum, est, sed rudimentum qvasi & embryo metallicus, aurum & argentum immaturum, qvod pondere suo dignosci facile possit, summo autem studio ab illis celatur. Hoc primum illis est & materiale principium, qvod certe cum ponunt, nihil absurdi comminiscuntur. Ipsa enim compositio & textura metalli arguit, ex tali qvadam substantia componi debere metallum. Alterum principium componens metalla ***sulphur*** vocant, illudqve geminum faciunt, ***album*** & ***rubrum***, prout de albore & rubore metalla participant, vel copiosius, vel purius, vel parcius, vel impurius, admistum. Atqvæ hæc perfecta metallica substantia, vel illud argentum, vel aurum immaturum, jam tum in prima sua mistura sulphur commistum habet, ab eoqve leviter digestum est, qvæ substantia si naturæ Operario permittitur, tandem in aliqvod metallum fixum abit per longas digestiones, vel perfectum, ut

ut aurum & argentum, vel imperfectum & impurum, si sulphura sordes aliqvas à loco natali contrahant, atqve tum stannum, cuprum, ferrum, &c. nascitur. Qvæ metalla plus sulphuris impuri, & qvam minimum argenti vivi, seu mercurii, habent, non ita sunt ductilia, ut aurum & argentum, aurum præcipue, qvod infinite pene dixerim extendi potest. Ab una ergo radice omnia metalla descendunt, tali scil. substantia, qvæ ex binis principiis constitutivis leviter commista est.

3 Aurum omnium optimum est, & primum, anteqvam exaltaretur sulphur, illud candidum fuit, suntqve, qvi putant, flavum illum auri colorem exui auro posse. Hujus naturam omnes inqvirunt, nemo capit. Chymici inprimis, in natalibus ejus investigandis, laborant, verum scientes silent, verba dant ignavi. Exstant Abrahami è Porta Leonis, Medici Hebræi, *Dialogi III. de Auro*, in qvibus non solum de auri facultate Medica, sed & specifica ejus ac ceterarum rerum forma, dupliciqve potestate, qva in mixtis illa operatur omnibus, operose disputatur, Venet. A. 1584. *in 4to* editi. Nec spernendi Joh. Franc. Pici Mirandulani *Libri III. de Auro*, in qvibus multa recensentur transmutationum exempla. Argentum ejusdem cum auro naturæ est, & eodem sulphure gaudet, sed nondum ad ruborem excoctum. Et ista qvidem sulphura, qvæ ita vocantur, incombustibilia sunt & esse debent, qvoniam naturæ metallicæ sunt, perfectioris sc. & fixæ, qvæ destrui non possunt & dissipari, ut cetera sulphura vegetabilia vel animalia, qvæ in fumum abire, atqve dissipari posse, flamma ipsa facile testatur. Combustibile autem sulphur ad compositionem perfectorum metallorum nihil facit: impura qvidem metalla ex eo habent plurimum, qvare destrui etiam facile per sulphur vulgare possunt. Imo ipsum argentum potest destrui, qvod indicio est, non tam purum, vel saltem minus fixum esse in argento sulphur, qvam est in auro. An vero natura, diuturna coctione, ex vulgari sulphure possit fixum facere & incombustibile, res est nobis non determinanda.

CAP. XXXVI.
DE METALLORUM TRANSMUTATIONE.

§. 1. *Plumbi in stannum, ferri in cuprum, transmutatio* 2. *Metallorum imperfectorum in aurum transmutatio propugnatur, Chymiciqve Græci MSti, à Thom. Reinesio emendati, & Ol. Borrichii atque Autoris de χρυσοποιΐας historia scripta, commendantur.*

1 De Transmutatione Metallorum in universum agere nostri non est instituti. Multa enim circumferuntur experimenta de plumbi in stannum, ferri in cuprum, conversione, de qvibus tamen dubiorum plena sunt omnia. Qvod plumbum attinet, id depurari coctione in stannum posse, non eqvidem inficias iverim, qvanqvam tamen stanni natura admodum sit à reliqvis metallis distin-

distincta. Nam plane illi non convenit cum argento, cum plumbo tamen maxime cum illo conveniat, omnisqve massa plumbea aliqvam portiunculam argenti habeat. De ferri in cuprum mutatione, de qua *P. I. c.* 1. §. 6. plura in medium à nobis jam sunt allata, ajunt aliqvi, aliqvi negant. Lazarus Erckerus, diligentissimus metallurgus, id pro certissimo habet. Sed mittamus illa, ut vulgaria.

Hic qvæstio erit; *an imperfecta metalla in aurum & arguntum mutari possint?* Id factum fuisse, tot historiæ testantur, qvas in dubium vocare non possumus, totqve libri fatentur, ut vel mire impudentes esse oporteat, qvi orbi ita imposuerunt, vel homines plane pertinaces, qvi fidem iis denegare velint, cum naturæ rerum plane non repugnet, qvam verosimilitudinem nos in *Dissertatione de metallorum transmutatione* prolixe ostendimus, nec hic denuo inculcabimus. Qvod argumenta inartificialia attinet, autoritatem scil. supersunt Manuscripti libri Græci variorum autorum, qvi, sub ænigmatibus multis, hanc artem proponunt, habeoqve apud me codicem Altenburgensem, Thomæ Reinesii manu notatum & emendatum, cum ejus Epistola de ætate & scriptis illorum Anctorum. Cetera, qvæ spectant ad historiam hujus rei, prolixe executus est Olaus Borrichius in *libro de ortu & progressu Chymiæ*, & in altero *Sapientiæ Hermetis, Ægyptiorum & Chymicorum vindicata*, qvo respondit objectionibus Herm. Conringii. Qvibus addi possunt selecta qvædam, & cum omnibus circumstantiis enumerata, in nostra *de Metallorum transmutatione, Epistola.* Qvibus longe plura addere possemus, si res esset nostri instituti. Athan. Kircheri adversus probabilitatem transmutationis metallicæ argumenta, tam historica, quam philosophica, diligentissime examinavit, & operose solideqve refutavit, Valer. Bonvicinus, *in Lance peripatetica adv. Kircherum*, Patav. A. 1676. *in 8vo.* edita. 2

CAP. XXXVII.
DE MEDIIS MINERALIBUS.

§. 1. *Qvænam ista, & cur ita dicantur? 2. Antimonium, ejus constitutio, usus-que Chymicus & medicus. Controversia de illo forensis in Gallia. Bas. Valentini* Currus Triumphalis Antimonii, *à Th. Kerkringio illustratus, commendatur. 3. Succinum, cujus natales controversi terræ vindicantur, solutioque à Theod. Kerkringio, ad condituram cadaverum, facta esse perhibetur. Succinum Chinensium artificiale. 4. Ambra, de cujus ortu variæ recensentur sententiæ.*

MEDIA MINERALIA vocantur, qvod mediam obtineant naturam inter metalla & lapides, referuntqve illic qvidam & terras, & salia, & succos fossiles: sed rectius referuntur huc illæ Mineralium species, qvæ nec perfecta metalla, neqve lapides, sunt, & aliqvid qvidem metallici habent, sed parum Mercurii. Sales & succi à natura metallica paulo longius abeunt, ideoqve in ulteriorem locum rejiciendi. 1

2 Præcipuum inter media mineralia locum habere videtur *Antimonium*, fragilis omnino naturæ, qvia parum Mercurii habet, & mallcari non poteſt, qvanqvam liqvari, ut cetera metalla, poſſit. Qvarerecte ſemimetallum vocat Honor. Fabri, qvi *Tract. 7. Phyſ. lib. 2. propoſ.* 60. ut ceterorum metallorum, ita & hujus, proprietates luculenta brevitate explicuit. Chymici, in ejus natura indaganda, multum operæ inſumunt. Aliqvi enim neſcio qvæ arcana tranſmutationum in eo qværunt, qvæ tamen in illo fruſtra qværuntur, qvoniam corpus eſt Mercurio pene deſtitutum, aut admodum exiguum habens, (x) qvod tamen materiale principium ſummum illis & unicum eſt. Magnæ tamen ejus vires ſunt, & multus uſus. Varias ejus formas, variaqve experimenta, magno labore congeſſit Baſilius Valentinus in libro germanice ſcripto, cui tit. **Triumph Wagen des** Antimonii, qvem in Latinam linguam convertit Theodorus Kerkringius, & Commentariis utilibus illuſtravit, quibus Baſiliana illa Experimenta partim confirmavit, partim etiam nova adjecit. Prodiit is Amſtelod. A. 1671. *in* 12. Mirifica vi purgante pollet, tum per alvum, tum per vomitum, ad chirurgicas etiam operas mirifice prodeſt. Medicamenta & panaceæ paſſim circumferuntur, ex eo confectæ. In Gallia aliqvando ad Tribunal Regis vocatum eſt, ejusque ſententia damnatum, cum illud vero Medici defenderent, iterum admiſſum fuit, ac extant ſuper hac re in utramqve partem ſcripta, Gallica lingua edita. Reliqva, qvæ ad illud ſpectant, ex officinis Pharmacopæorum petantur. Plura ſunt talia Mineralia, partim ſalutaria, partim venenoſa, Biſmutum, Tucia, Zincum, Arſenicum, de qvibus ſingulis legi poſſunt officinales Scriptores.

3 E ſuccis, qvi varii ſunt, præ ceteris commendabile eſt *ſuccinum*, (y) de qvo lectu digna eſt Phil. Jac. Hartmanni, Prof. Med Regiom. *hiſtoria Succini Pruſſici Phyſica & Civilis*, Francof. A. 1677. *in 8vo* edita, & varia de illo adducens Experimenta. Ejus locus natalis valde adhuc dubius. Autor libri *l' Europe vivante*, neſcio qvo experimento in medium producto, ex melle oriri putat, & per qvandam compoſitionem, ex tartaro & ſpiritu vini factam, poſſe diſſolvi, qvod plane mihi veroſimile non videtur. Non enim diſſolvuntur corpora, niſi à ſimilibus. Quare cum gummi aliqvod ſit, oportet à viſcoſitate quadam congeneri ſuccinum diſſolvi. Aliqui ex mari productum exiſtimant, qvidam ex terra, qvæ ſententia veroſimilior videtur, & confirmant illam animalia & inſecta terreſtria, paſſim in ſuccino reperta. Id qvod D. Joh. Dan. Major, *Libro* integro. *de Natalibus Succini non maritimis*, fuſius

(x) Celare hic Lectores nolo, Autorem, qui *h. l.* Antimonium *Corpus eſſe Mercurio pene deſtitutum, aut admodum exiguum habere*, pronunciavit, ſententiam hanc ſuam poſtmodum retractaſſe, Verbis, quæ Codici, quo ipſemet uſus eſt. MSto αὐτόχειρι ab eo in margine adjecta inveni ſequentibus: *Hæc falſa ſunt*; *Copioſiſſimus in eo eſt Mercurius*, Utra è duabns hiscc Contradictoriis vera ſit, Chymici diſpiciant.

(y) Uberius ſuam de Succino, ejusque Natalibus, Sententiam A. 1673. Autor expoſuit *in Ep. de Tranſmut. Metallorum*, *p.* 49-53. à Phil. Jac. Hartmanno, *Libro II. Hiſtoria Succini* diverſis in locis, partim calculo ſuo approbatam, partim vero inpugnatam.

sius ostensurum se esse, promisit. Nascitur vero freqventer in locis, ubi pinus & terebinthi crescunt, qvod argumento esse possit, à simili qvadam viscositate, per terram dispersa, nasci, & à particulis maris salinis coagulari. Multum in eo laboratum est, an solvi possit, atqve iterum coagulari, qvod si fieret, res admodum lucrosa esset. Theodorus Kerckringius hanc sibi artem vindicat, & integra cadavera succino circumfuso condivit, qvam solutionem succini ille solo regimine ignis fieri asseverabat, qvod persuadere tamen hactenus mihi non potui. Chinenses, per artem Chymicam, ex pice & resina arborum, substantiam conficiunt, succino simillimam, teste Martino Martinio *in Atlante Sinico.*

Inter succos qvoqve terrestres nobiliores est *Ambra*, qvæ grysia est, de cujus natalibus varie disputatur. Aliqvi enim excrementum avium qvarundam existimant, alii evomi à balænis crediderunt. Videatur *Historia Ambræ*, à Justo Fido Klobio edita. Nunc vero Angli invenerunt Ambram, ipsis rupibus in mari adnatam, unde apparet, ex ipsis lapidibus transsudare, vel è terra gigni. 4

CAP. XXXIIX.
DE SALIBUS, ET PRIMVM QUIDEM DE NITRO.

§. I. *Nitri vis terram fæcundandi. Censura de Job. Rud. Glauberi* Novo Mundi Miraculo *& Guilb. Clarckii* Historia Nitri. 2. *Job. Mayow* Lib. de Nitro *commendatur, ejusque Philosophemata & Experimenta quædam afferuntur.* 3. *Nitrum vitam prolongandi facultate pollet. Pulvis Pyrius è Nitro. Quis ejus inventor, Barthol. Schwartz, an Rog. Baconus?*

SAles ad metallorum familiam è longinqvo etiam pertinent, de qvibus nunc agemus. Estqve inter illos merito numerandum NITRUM, qvo nullus magis est per terram & aërem diffusus, ut aliquibus recte sal terræ, aliqvibus sal aëreum dicatur. Hoc certe sale tota terra fœcundatur, & certa qvadam præparatione ita aptari potest, ut unum frumenti granum, illo imbutum, viginti & amplius spicas producat. Hinc commotus JOH. RUD. GLAUBERUS, Chymicus, in libro suo, qvem inscribit *Novum mundi Miraculum*, subjectum aliqvod ac menstruum universale in eo qværit, unde, nescio qvos, aureos montes pollicitus est. Ceterum multa sunt in isto libro utilia, qvanqvam plura suavia somnia, qvibus ille sibi & aliis imposuit. Sed mutavit ipse postmodum sententiam. Scripsit *de Nitro* Anglica lingua GVILH. CLARCKIUS, (z) Medicus Regius, Libellum, in qvo recenset varios ejus 1

(z) Guilh. Clarckii *Historia Naturalis Nitri, sive Discursus Philosophicus de Natura, Generatione, Loco, Artificiali Extractione, Virtutibus & Usibus Nitri*, qui Anglice Londini an. 1670. in 8. prodierat, Latine etiam postea est translatus, Hamburgi an. 1675. in 8. editus.

ejus productionis, tam à natura, qvam artis ministerio, modos, verum parum præstitit pro dignitate hujus subjecti, nam in natura ejus indaganda exilis admodum ipsius opera est.

2 Longe doctius, & magno molimine, nuper in ejus materiam inqvisivit toto libro JOHANNES MAYOW, qvi ostendit, per totam terram & aërem spiritum qvendam, qvem nitro-aëreum vocat, esse dispersum, unde omnium rerum fermentationes & germinationes deducit. Ille vero nitrum ita describit, qvod constet è sale acido, maxime igneo, & insuper Alcali, seu salis Alcali vicem subeunte sale volatili, pure salso. Nam, si nitri Analysis instituitur, spiritus acidus hinc primum destillatur, relicto in retorta nitro fixo, qvod si spiritus acidus sali cuiqve Alcali affundatur, ex mutua congredientium lucta generabitur, qvod igni injectum promte deflagrat. Nitri ergo partes duas statuit; alteram fixam, alteram volatilem, vel potius, ut rectius loqvar, species, qvanqvam revera sunt eadem corpora; qvatenus in terra radicatur, sal fixum est, qvatenus in aëre circumfertur, sal volatile est. Cum itaqve in terra radices suas habeat (omnium enim salium fixorum semina in terra residere ait,) ab aëre promte augetur terra, qvæ fixum nitrum habuit, vel ejus semen adhuc habet. Terra enim, ex qva omne nitrum extractum est, si aëri exponatur, per aliqvod tempus, tota iterum nitrosa evadit, qvod indicat ex aëre propagari nitrum, partibus volatilibus se iterum fixis applicantibus. Hæc ille prolixe isto in libro exponit, ubi, qvem ex nitrosis effluviis format, spiritum nitro-aëreum, magno labore & diligentia per operationes naturales, fermentationes, vegetationes, respirationes animalium, &c. circumducit.

Notandum & hic, qvod Franciscus Baconus observat *in historia vitæ & mortis*,
3 qvotidiano usu nitri vitam posse propagari, qvare ipse semper cibis admiscuit. Ratio ejus hæc fuit, qvod inordinatos spirituum motus sistat ac figat, à qvibus tot oriuntur in corpore humano incommoda. Ex nitro, sulphure & carbonibus, pulvis pyrius conficitur, cujus patrocinium suscepit Mich. Maierus *in veris inventis Germaniæ*, ubi Germanis ejus inventionem asserit. Qvam nec ego iis inviderem, nisi in Rog. Baconis, Angli, qvi diu ante Barth. Schwartzium vixit, *Epistola de Operibus secretis artis & naturæ*, jam tum ejus mentio fieret. Qvare miror, Guilh. Cambdenum, *in Reliquis Historiæ Anglicæ*, Anglice scriptis, istam gloriam popularis sui in dubium vocare, & Germanis adscribere.

CAP. XXXIX.
DE SALE COMMUNI, VITRIOLO, CETERISQUE SALIUM SPECIEBUS.

§. 1. *Salis communis variæ species. Salis usus Physicus & Chymicus. Judicia de Joh. Sophr. Kozackii & Bernh. Gomesii Scriptis de illo. Vitriolum late in variis corporibus diffusum. Usus ejus Chymicus. Scripta de illo J. G. Trumphii*

phii & J. J. Becheri. 3. *Salis Ammoniaci, naturalis pariter atque factitii, descriptio & usus medicus.*

POssent & hic de SALE COMMUNI multa dici, qvod vel fossile est, vel arte productum. Solet & ipse sol excoqvere è mari salem, qvi per artem solet facilitari. De modo, qvo id fieri consvevit in Gallia, videantur *Acta Anglica p.* 1025. Præstantissimum alias illud naturæ subjectum est, ac præ ceteris contemplatione dignum, cum permultum faciat ad corporum compositionem, qvibus continuitatem tenui & inexplorabili insinuatione conciliat, tam ob figuras suas perpetuas distinctas & singulares, qvam ob alias virtutes. Qvare in ipso aëre, in ipsis etiam dulcissimis fontibus, imo in ipso rore ac aqva pluvia, & vegetabilibus, habitant insensiles salinæ particulæ, qvæ manifestari per artem Chymicam possunt. Chymicorum multus in hoc sale labor est. Nam, qvi ex eo parantur per artem liqvores, mirabilia præstant in metallorum operationibus. Extat cujusdam Johannis Sophronii Kozackii *de Sale* liber, sed oppido insulsus, uti vere Kippingius judicat; pauca enim in illo sunt alicujus frugis. Scripsit & Bernhardinus Gomesius Miedal *Halographiam* qvandam sive *Diasception de Sale libros quatuor*, Ursellis A. 1600. *in 8vo* editos, qvorum I. de Sale Physico, II. de Medico, III. de Geniali, seu Jocoso, IV. de Mystico agit; sed in qvibus multa sunt aliena & peregrina. Habet tamen etiam qvædam sic satis bona, qvæ ad naturam salis explicandam pertinent. Ceterum non est ejusdem bonitatis sal, & magna inter species ejus differentia. Marinum enim ceteris est crassius, qvemadmodum & fossile, illud vero, qvod è fluviis salinis excoqvitur, omnibus ceteris melius. I

Vitriolum sal est metallico generi propior, cupri enim & ferri mineris connascitur. Sed & illud longe lateqve diffusum est, &, qvemadmodum nitrum, ita & hoc per aërem oberrat, imo & in vegetabilibus ipsis latet. Monstravit mihi *Theodorus Kerkringius* qvantitatem non exiguam veri & genuini vitrioli, sed admodum impuri, qvod ex aëre Amstelodamensi insalubri, multis aqvarum salsarum, & soli paludosi, effluviis imprægnato, machinæ cujusdam beneficio, extraxerat. E corticibus juglandis diu coctis, & in locum frigidum sepositis, verum & genuinum vitriolum pòtest excoqvi, qvod & arguit nigredo ista, qvam succus eorum contrahit. Qvercus etiam multum habere vitrioli, vel ipse sapor prodit, & præterea, tum ex aceto, qvod inde conficitur, tum ex sale volatili in fumis ligni qvercini supra modum mordace, potest colligi. E qvibus exemplis videmus, qvam sint naturæ rerum inter se communicabiles, & qvanta affinitate se mutuo complectantur. Ceterum magna latent in illo arcana Chymica, varia enim ex eo medicamenta parari possunt, multa item, qvæ ad corrodenda metalla inservire possunt, oleum præterea ferventissimum, de qvibus omnibus consulantur libri officinales. *De natura vitrioli* librum singularem edidit Joh. Georg. Trumphius aliqvis, Anglis qvoqve *in Actis suis* laudatus. Scripsit & J. Joach. Becherus, si recte memini, *vitrioli* qvandam *Anatomen*. Fuere qvoqve multi, qvi in eo qvæsiverunt arcanum metallorum transmutatorium, & circum-

circumferuntur eam in rem integri processus, sed fabulosa illa sunt omnia & conficta.

3 *Sal Ammoniacus*, seu Armeniacus, naturalis item est & factitius, qviqve naturalis est, sub arena invenitur, in laminas concretus, & qvidem in regione Cyrenaica, colore nigricans & sapore ingratus. Sal est summe volatilis, & maximæ in medicina utilitatis, si per artem chymicam tractetur. Solet etiam per artem fieri ex qvinqve partibus urinæ humanæ, parte una salis communis, ac parte dimidia fuliginis lignorum, simul coctis ad consumtionem humiditatis. Odoris est gravis, qvi admodum percellat nares, imo suffocare posset, si naribus imprudenter hauriatur. Magna enim vis ejus Elastica est, & magnopere se diffundit, ideoqve in spiritibus ad se revocandis optimo cum successu adhibetur. Si qvod menstruum ex eo paretur subtilius, eiqve jungantur vegetabilium olea vel succi, momento pene temporis per totum corpus diffundere vim suam potest, & mira nonnunqvam in morbis præstare. Sunt & ejus in metallorum præparationibus vires magnæ. Nos, missis salibus, & tota mineralium doctrina, ad vegetabilia nos convertemus.

CAP. XL.

DE PLANTIS ET VEGETATIONE.

§. 1. *Anima Vegetativa Aristotelicorum exploditur.* 2. *Vera vegetationis & fructificationis plantarum ratio, ex Ken. Digbæi Diss. de illa, quæ simul commendatur, exposita, & vitis exemplo illustrata.* 3. *Experimenta de Succi arborum nutritii circulatione. Laus* Anatomes Plantarum *Marcelli Malpighii.* 4. *Scriptores de plantis & arboribus varii, præsertim Historici.* 5. *Scriptores de Plantis Asiaticis & Americanis. Abraham Cowlei Poëma de plantis.* 6. *Osw. Crollius & J. Bapt. Porta de figuris & signaturis Plantarum, Jac. Böhm* de Signaturis rerum.

1 E Tellure tandem eluctati, ea, qvæ circa tellurem sunt, ac in superficie ejus hærent, videamus, corpora sc. illa, qvæ è seminibus suis continua appositione excrescunt, qvam VEGETATIONEM dicimus, qvemqve actum Peripatetici non absqve singulari aliqva anima absolvunt. Ab illa enim procedere putant, qvod nos nutriri, crescere, florere, fructus ferre, dicimus, &, secundum illas varias alterationes partium in plantis, varias huic animæ vegetativæ facultates adscribunt, facultatem sc. nutritivam, auctricem & generatricem. Talem animam vegetativam singulis plantis & arboribus esse specificam volunt. Sed non opus est ad animas hic recurrere, cum demonstrari nulla ratione tales formæ possint. Sufficit hic organica corporum compositio, qvæ succum nutritium hoc vel illo modo admittit. Hinc recte Honoratus Fabri, singulari libro, eleganti & curioso, *de plantis*, Paris. A. 1666. *in 4to* edito, *lib.* 1. *prop.* 18. ait, qvod forma plantæ nulla sit entitas absoluta, qvod illa extra plantam subsistere non possit, & qvod proprie non producatur.

Magnam huic vegetationi lucem affert liber KENELMI DIGBÆI *de vegetatione plantarum*, è Lingva Angl. in Lat. converſus, qvo eleganter proceſſum nutritionis & accretionis e ſemine demonſtrat, cujus Diſſertationis argumentum *libro ſuo de immortalitate* animæ inſeruit. Tota illa Diſſertatio ſubtiliſſima eſt, & cum accuratione legi meretur. Mathematica demonſtratione enim ob oculos ponit, qvomodo à primo ſeminali puncto partes extra partes procedant, partim ſalibus aëris aut terreſtribus evocatæ, partim preſſione aëris & humoris externi, partim calore ſubterraneo, quæ omnia hic ſingulatim explicare, nimis eſſet operoſum. Videatur Auctor ille, & cum ipſo conferatur Honor. Fabri, qvi partes plantarum, qvæ ſucceſſione excreſcunt, optime delineavit, &, ut exiſtimo, maxime ad mentem Digbæi. Sive itaqve ex ſemine, ſive ex bulbo, ſive ex radice, procedat germen, ita creſcit, ut ſuccus terreſtris primum ſe inſinuet poris ſeminum & radicum. Primæ partes madefactæ e latere qvodam intumeſcunt, & vicinas pellunt, atqve ita primum fit ruptura tunicæ, qvæ ſemen includit, & tenues qvidam proceſſus, in centro ſeminis delineati, incipiunt ſe exerere, atqve ita, ſuppeditato ſemper novo ſucco, continua ſemper eſt particularum pulſio, hincqve rami novi ſuccedunt, & folia, & tandem ipſi fructus vel ſemina, qvæ qvaſi novæ iterum plane ſunt, novo qvodam umbilico, matrici ſuæ, innatæ. Totum autem corpus plantæ materiam ſuam debet ſucco illi terreſtri, ſalibus quibusdam imprægnato, aut particulis etiam ſulphureis. Unde demum fructus naſcuntur tam varii ſaporis. Poſtqvam enim humores inſipidi, per truncum & ramulos delati tandem, ubi ad ſecundam concoctionem veniunt, incipiunt qvaſi in ſe ipſis fermentari, &, continua illa circulatione in pulpis ſuis motum promovente, ardore ſolis particulæ ſulphureæ tandem ſubigunt aqueas, & cum illis novum aliqvem liqvorem ſapidum conſtituunt. Qvod in vite manifeſte videre poſſumus, in qva ſuccus ille nutritius inſipidus, ſed tamen jam tum aliqvas ſulphureas particulas admixtas habens, per fungoſam vitis medullam percolatur, ut fieri in laciniis illis ſolet, quibus herbæ rigantur. Tandem in globulis aut uvulis ſuis quieſcit, atqve illic diuturna ſolis coctione, ſaliumqve & ſulphurum nova ſemper acceſſione, ſaporem illum acqvirit.

Qvod jam ſuccum illum nutritium attinet, ejus ſingularem aliqvam eſſe circu- 3
lationem, quemadmodum ſangvinis in corporibus humanis, aliqvi ſtatuunt, & habetur ejus experimentum de Aloë Americana Sarratifolia, à Chr. Merrerto prolatum & deſcriptum, *in Actis Philoſophicis Anglicis p. 455. Edit. Angl.* Specimina qvædam Obſervationum de circulatione ſucci hujus nutritii legantur *in Actis Philoſophicis Angl. p.* 680. & 800. *Edit. Lat.* qvo poſtremo loco elegans exemplum de ſucco betulæ proponitur. Primus forte de ea cogitavit D. Joh. Dan. Major, (aa) cujus collectanea

(aa) Primitias ſuarum de Circulatione Succi in Plantis Nutritii Meditationum D. Joh. Dan. Major, Med. Prof. Kilon. Anno iam 1665. Academiæ iſtius Natali, publicæ Eruditorum Cenſuræ ſubjecit, *in Diſſ. Botanica de Planta Monſtroſa Gottorpienſi*, Sleſvigiæ *in 4to* excuſa, p. 20 27. ubi, novam iſtam doctrinam à nemine ante ſe ex profeſſo eſſe traditam, ſimul aſſerit.

ea de re ante aliqvod annos vidi, qviqve non pauca habet experimenta, illuc spectantia. Legi etiam de hoc argumento potest Marcellus Malpigius in solertissimo opere *Anatomes Plantarum*, ubi, qvæ ad succi hujus circulationem pertinent, summa diligentia exponit, & ceteroqvin omnem plantarum familiam, earumqve partium structuram, admirabili magis, qvam utili subtilitate, exponit, additis simul iconibus.

4 Tenendi hic sunt Autores, qvi de generatione, de arboribus, plantis, earumqve cultura, scripserunt. Sunt vero hic multi, qvi historice magis, qvam physice, illud argumentum tractant. Præ ceteris veteres hic Autores commendandi sunt, qvi de plantis scripserunt, *Theophrastus* ac *Dioscorides*. Extat in Theophrastum doctissimus Jul. Cæs. Scaligeri *Commentarius*. Qvæ apud Dioscoridem & Plinium occurrunt, ea magnam partem explicantur in Opere Salmasiano *in Solinum* scripto, ubi, qvod nomina plantarum attinet, & earum species, eruditissimæ sunt Dissertationes. Inservire huic usui, præter Medicum, etiam potest liber Casp. Hoffmanni de *Officinalibus*. Ceteros Scriptores Botanicos nunc non recensebimus. Legatur Conringius *Introductione in Medicinam cap. X.* ubi omnium Botanicorum familiam, in quantum tunc temporis patuit, cum cura recenset, interspерso accurato ubiqve judicio. Fortassis & Simonis Pauli *Opus qvadripartitum* aliqva docebit; sed multa illic sunt inutilia & aliena. Æg. Menagius qvoqve scripsisse se *Botanica* testatur *in observationibus in Malherbæ poemata p.* 395. Gerh. Joh. Vossius, *in Physiologia sua Christiana*, qvanqvam etiam medica, magis tamen historica, sectatur. Ulysses Aldrovandus in *Dendrologia sua* Joh. Meursius *in Arboreto* (quo Arbores, Diis Gentilibus olim consecratas, tantum consideravit) *sacro*, Joh. Henr. Ursinus *in Arboreto Biblico*, Sam. Bochartus (cujus Opus peculiare *de Plantis S. Scripr.* exspectatur posthumum) *in Appendice Hierozoici*, historica tantum & philologica persequvntur.

5 Videri etiam possunt Itineraria varia versus Indias, in quibus si diligentiores fuerint Auctores in rebus peregrinis annotandis, multa ex illis capi possent de herbis, iis in locis crescentibus. De Plantis Chinensium multa Athan. Kircherus *in China illustrata*, Joh. Neuhoff *in Itinerario Chinensi*, & Mich. Boym. *in Flora Chinensi*. Brasilienses plantas Gvilh. Piso singulari Opere recenset. Thevenotius, variis in *Itinerariis*, Gallice scriptis, diligens qvoqve est earum rerum notator. Auctor qvoqve Gallus, qvi *Insulas Antillas* descripsit, cujus liber Francof. A. 1668. in 12. etiam in Germ. linguam conversus est, diligenter plantarum historiam enarravit. *Plantarum historiam, earumque vires*, elegantibus carminibus, Lond. A. 1668. in 8vo editis, descripsit Abrahamus Cowlæus, Anglus.

6 Solent & hic aliqvi esse occupati circa externas plantarum figuras, è quibus judicium de viribus plantæ ferunt. Oswaldus Crollius, è Chymicorum familia, singularem *de signatura illarum* librum scripsit, Joh. Baptista Porta autem primus, quantum memini, plenius paulo hoc argumentum, & magis philosophice, persecutus est in *Phytognomicis suis*, libro doctissimo, Francof. anno 1591. in 8vo excuso. Jac. Böhmius qvoqve *de signatura rerum* Tractatum emisit Germanicum, sed mire, ut

omnia

omnia ejus sunt, fanaticum, & in qvo, non tam de plantis, qvam de aliis rebus, agit.

CAP. XLI. DE PROPAGATIONE ET MELIORATIONE PLANTARUM.

§. 1. *Artificia, ope nitri, plantas, arbores frugesque, fertiliores reddendi.* 2. *Progerminationem item illarum è semine & incrementum accelerandi.* 3. *Agrum ipsum fœcundandi.* 4. *Varia propagationis plantarum & arborum genera. Rob. Scharrockii, Austenii, Joh Evelini, scripta huc spectantia.*

Vidimus superiori capite, qvomodo vegetatio in plantis fiat, & qvidem beneficio succi nutritii, cujus circulatione, ligniqve inde intumescentia, è certis qvibusdam partibus fungosioribus, gemmæ primum protruduntur, &, velut novæ aliqvæ plantæ, prioribus innascuntur. Ideoque, qvo magis succus ille promovetur, vel ut sit copiosior, vel ut eo vehementius propellatur, eo magis fœcunda fit arbor, vel tempus maturitatis præoccupat. Qvod si ergo secreta qvis qvædam artificia noverit, istum succum augendi, vel vehementius propellendi, is nova qvidem opera & arcana præstare potest in re vegetabili. Cum enim succus ille nutricius multum habeat in se salis volatilis nitrosi, verosimile est, certa quadam istorum salium præparatione, ita disponi semina, vel radices, posse, ut fœcundiores sint, vel in ramis, vel in fructibus proferendis. Experimentum ejus rei satis notum est, qvoniam, præparatione qvadam salis nitri & calcis vivæ, liqvor aliqvis parari potest, qvi, si grano e. g. tritici imbuatur, ut in eo intumescat, ita auctam in eo videbimus vim particularum Elasticam, particulis salinis turgentium, ut ex uno grano plus qvam viginti interdum spicæ prodeant, singulæ granis suis constantes. Et fieri illud solet nonnunqvam in agris, multo sale nitroso præditis, ut, citra artificium aliqvod, prodeant ex uno grano plures spicæ.

Solent etiam jactari qvædam artificia de herbis & leguminibus qvibusdam, intra tres qvatuorve horas è semine producendis. Honor. Fabri tribuit vim illam seminibus aceto maceratis, qvod an fieri possit, ambigo. Existimaverim enim, acetum tardare magis potentiam illam vegetativam, qvam promovere. Claud. Sorellus, in sua *Scientia Universali, cap. de usu & perfectione plantarum*, methodum qvoqve præscripsit, sed admodum difficilem, qvam bona fide communicabo; experiatur, cui otium est ad talia Recipiatur terra perfecte mista cum bono fimo, & addantur cineres mosci; illam massam oportet irrigare succo fimoso multis vicibus, & semper iterum siccare ad solem. Ista terra curiose servetur, postea immittatur vasi cuidam figulino, manibus probe subigatur, & per vices semper succo fimoso irrigetur. Vas illud ponatur super ignem, qvi convenienter secundum gradus possit

 dirigi;

dirigi; huic terræ immittantur semina lactucæ, per noctem succo fimoso, vel alio liqvore, macerata, cumqve terra siccescit, semper irriganda est aqva pluvia tepida, & exiguo temporis spatio videbimus prodire herbas, & ad visum oculi crescere, cum magna admiratione spectatorum. Hæc experiatur, qvi volet. Qvod vero intra trium qvatuorve horarum spatium fieri possit plantæ productio, id nisi *αὐτόπτης*, non facile crediderim. Certe Robertus Scharrockius, qvi de *propagatione vegetabilium per concursum artis & naturæ* singularem librum Anglicum, nec inelegantem, scripsit, Londini A. 1660. *in 8vo* editum, testatur, multis experimentis nihil se effecisse, ideoqve inter fabulas referre videtur omne id, qvod ea de re à qvibusdam dicitur.

3 Ad meliorationem plantarum & fructuum pertinet cultura ipsius agri. Eodem enim res recidit, sive liqvore aliqvo semen extra terram præparetur, sive terra ipsa admistione variorum fermentorum & salium ita præparetur, ut agere in semina possit; mediantibus enim salibus istis fit fœcundatio.

4 Propagatio plantarum varia est è semine, radicibus, bulbis, cineribus, è ramis abscissis & terræ insertis, ac è gemmis. Et sunt in singulis suæ qvædam observationes, de qvibus plena manu rei hortensis Scriptores agunt. Vel ex inoculationibus & insitionibus apparet, ramos & gemmas novas esse plantas, ut volebat Honor. Fabri; qva enim parte compinguntur, sive rami, sive gemmæ, qvasi incorporatur novo stemmati surculus & gemma, & succo nutritio communi pasci incipit. Videantur de modis meliorandi & propagandi arbores, & plantas, & flores, Scharrockius in eo, qvem modo laudavi, libro, & Austenius, itidem Anglus, *in Tractatu de arboribus frugiferis*, ubi & omnes illas propagationis species examinat, & ad experimenta Baconiana, qvæ in *Sylva Sylvarum* occurrunt, notas qvasdam, non inutiles, adjecit. Hic liber ejus triginta septem annorum experientia ab eo excultus est, editusqve Anglice Oxon. anno 1665. *in 8vo*. Est & nobilis cujusdam Angli, Johannis Evelini, liber, cui titulus *Sylva & Pomona*, Londini *in folio* editus, qvo multa continentur curiosa de plantatione Sylvarum arborumqve, ad architecturam præcipue necessariarum, & de cultura arborum frugiferarum. Ejus libri, in Latinam linguam conversi, titulus occurrit in *quodam Francofurtensi Catalogo*, sed nunqvam impressum me videre memini.

CAP. XLII.
DE AGRI-VITI-ET HORTI-CULTURA, VINO, ET VARIIS POTUUM GENERIBUS.

§. 1. *Scriptores aliqvot Agriculturæ & Horticulturæ veteres ac recentiores.* 2. *Scriptores varii, de vite, viticultura & vino.* 3. *De Cerevisia, & potu, ex pomis*

ex pomis pirisque confecto.4. De re cibaria, calida & frigida potu, Tabaco ac herba Thee.

DE Agri & Horti cultura hoc in loco non inconvenienter agi posset, qvandoqvidem ad plantarum propagationem, & arborum, Agricultura magnum adfert subsidium. Ob fruges præcipue, qvibus vescitur humanum genus, terræ melioratio & cultus considerari debet. Verum, qvoniam supra, *Cap. de Terra*, aliqva dixi de hoc argumento, nolo operosus hic esse. Saltem Autores aliqvos nominabo, quibus feliciter hoc in genere uti possumus. Sunt *Autores* vetusti *Græci Geoponici*, qui de argumento hoc singularibus libris agunt, qvorum plenam & emaculatam editionem admodum desiderant Angli. Sunt & Latini Autores, Palladius, Columella, Varro, qvi *de re rustica* singulares Commentarios scripsere, nec omittendus est Virgilius. Inter recentiores commendari debet Caroli Stephani *Prædium, sive de parando & instruendo prædio Lib. utilissimus*, in qvo omnia continentur, qvæ spectant ad agri & horti-culturam. Ceteros enumeratos vid. in Wolfii Helmhardi, Baronis ab Hohberg, Præfat. *Georgica Curiosa*, Germanice Norib. A. 1682. *in fol.* editæ. Horticulturam, præter Scriptores rei Rusticæ veteres, qvi tamen leviter saltem attingunt, aliqvi è recentioribus plenius tradidere. Optimus omnium, tam ratione culturæ soli, qvam ornamentorum, videtur Joh. Sig. Elsholtzius, in Lib. Germ. *de Horticultura, in 4to* editus. Renatus Rapinus, Jesuita, carmine omnium elegantissimo, & plane Virgiliano, de eadem est commentatus, addita *Diss.* brevi *de cura hortorum*. Sed nec contemnendus est Pet. Laurembergii *de Horticultura Liber*. Antonii Mizaldi *liber de secretis hortorum* multa qvi em immiscet digna indigna relatu, fabulosa & superstitiosa. Sed verum tamen de illo istud Horatii: *Cum flueret lutulentus, erat, qvod tollere velles.*

Vitis-cultura præ ceteris commendabilis est, cujus historiam prolixo libro descripsit Phil. Jac. Sachsius in sua *Ampelographia*, qvo refert omnia, tam Medica, quam Oeconomica. *De insignibus viticulturæ erroribus* Augustus Hauptmannus librum scripsit; estqve, qvi nuper, publicato libello, vineas in Anglia plantari posse, ostendere voluit, Johannes scil. Rosa, Hortulanus Regius, lib. cui titulus: *The Englisch Vinegard vindicated.* Liqvor, qvi ex uvis exprimitur, vinum vocatur, cujus laudes in omnium ore, ut ipsum in omnium appetitu est. *Historiam natalem vinorum* scripsit Andreas Baccius, *deque vino Ital o, conviviis antiquorum & cerevisiis*, Romæ anno 1596. editam. Potum ejus dissuasit eleganti libello Hadrianus Turnebus, qvi, vereor, ne surdis narret fabulas; paucis enim placet tam sobria Philosophia. Additur is libro J. Henr. Meibomii *de cerevisiis.* De modo vina conservandi, ac perdita recuperandi, ante aliqvot annos, autor qvidam Anglus scripsit, cujus libri, Lond. A. 1669. *in 8vo* editi, titulus est: *The mystery of Wintners.* 2

3 Æmulus vini potus *cerevisia* est, Poëtarum Asinus, ut qvidam jocabatur, qvemadmodum vinum Poëtarum equus. De hujus præstantia præ vino extat elegans concertatio *Francisci Guieti*, Galli, & *Hugonis Grotii*, Belgæ, qvorum ille pro vino,

alter pro cerevifia fcripfit, qvanqvam ille inficete, hic eleganter. De variis cerevifias parandi modis vellem hiftoria aliqva conderetur, publice enim utilis effet. *De cerevifi* librum confcripfit Mart. Schoockius, doctius vero pleniusqve illud argumentum tractavit *Johannes Henricus Meibomius*, (Vir, tam in Medicina, qvam Hiftoria, doctiffimus, qvi pauca qvidem fcripfit, fed eximia) libro fingulari, qvem filius ejus nuper Helmft. A. 1668. *in 4to.* edidit, in qvo accurate de variis veterum recentiorumqve potibus & ebriaminibus, extra vinum, differitur. Habent & cerevifiæ fuos morbos, de qvorum remediis aliqvis Juftus Stengel Erfurti A. 1626. edidit Die bewehrte Bier-Künſte/ *in 8vo.* Fuit Anglus nonnemo, qvi, unica gutta præparati liqvoris rubri, in momento vina & cerevifias corruptas, per fermentationem inftantaneam, reftituere potuit. Potus vini etiam æmulus ille eft, qvi ex pomis & piris conficitur, cujus parandi rationem optimam integro libello nuper defcripfit Anglus qvidam. Titulus libri eft, *Vinetum Britannicum.* Addit qvoqve inftrumenti aut molæ alicujus defcriptionem, cujus beneficio facile comminui poffint poma; aliiqve fructus, & fuccus inde commode extrahi. Differtationes fuper hoc argumento inftitutæ admodum utiles funt. Omnes enim fructuum fpecies recenfet, & de eorum aptitudine, vel ineptitudine, ad potus tales conficiendos, judicat.

4 Quantum è plantis ad rem cibariam pertinet, argumentum hoc tractant Johannes Bryerinus, Franc. I. Reg. Gall. Medicus, *Libb.* 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. *de re cibaria,* & Ludovicus Nonius *in Diætetico.* *De potu calida* Jo. Freinshemius differtatiunculam fcripfit, ubi de herbis Indorum quibusdam, earumqve decoctis, qvæ calida bibuntur, etiam agit. Apud Orientales enim freqvens calidæ potus eft. *De gelidi potus abufu* Nic. Mafinus fcripfit. Veteribus etiam incognitum fuit monftrofum ebrietatis genus, qvo fumo Tabaci pafcimur, five vefcamur eo, five bibamus. Mirabiles ejus virtutes aliqvi in cœlum extollunt, aliqvi ad tartara illum deprimunt. *Panegyricum* Tabaco fcripfit elegantiffimum, & qvidem poëticum, five *Hymnum Tabaci*, (nam & tabacus Poëtas facit, non vinum tantum,) Raphaël Thorius, Medicus Londinenfis, *libris duobus*; *Orationem* vero *de eo* Jac. Tappius, Profeffor Helmftadienfis; Rex autem contra Britanniæ, Jacobus I. *integram Declamationem adverfus Tabacum*, qvæ reperitur inter *Opera* ejus, *in folio* edita. Extat & Satyra Poëtica lepidiffima Jac. Baldæi, Germ. verfa, contra abufum Tabaci: Die truckene Trunckenheit. Joh. Tarter fabulam *de origine tabaci* verfibus Belgicis expofuit elegantiffimis. Scripfit & Joh. Neander *Tabacologiam*, & Æg. Eberhardus *de Herba Panacæa*, *feu Tabaco.* Qvæ omnia, cum *Lufu* Jacobi Regis, & *Hymno* Thorii, junctim Ultrajecti A. 1664. *in* 12. prodierunt. *De abufu Tabaci & herba Thee* D. Sim. Pauli, Archiater Danicus, Argent. A. 1665. & 1681. *in 4to Commentarium* publicavit.

CAP.

CAP. XLIII.

MISCELLA, QUÆDAM DE HERBIS, PLANTIS ET ARBORIBUS, EXHIBENS.

§. 1. *De Plantarum viribus Medicis, illarumque cauſis, Honor. Fabri conſulendus.* 2. *Scriptores de plantis quibusdam ſingularibus, Malo aureo & Citreo, Tabaco, Moro, Opio, Mandragora, Tulipis, &c.* 3. *De Nepenthe, it. Homerico, Urtica & Roſa. Verulamii* Sylva Sylvarum *commendatur.* 4. *Vires plantarum quarundam Magicæ exploduntur.*

Quod ſi omnia illa, qvæ de plantis habentur, recenſere hic velimus, voluminis illa res eſſet. Et ſunt multa in iis admodum fabuloſa, qvalia paſſim in ſecretorum libris occurrunt, aut in anilibus comitiis ſolent freqventari. Generatim qvod attinet virtutes plantarum, eæ ſunt vel medicæ, vel fluunt è proprietatibus earum. Qvod nonnullæ vi purgante polleant, qvod ad vomitum provocent, urinam, ſudorem excitent, ſanguinem ſiſtant, lac generent, coagulent, abortum provocent, vermes necent atqve expellant, ebrietatem concilient, venerem excitent, venenoſæ ſint, aut venena pellant, id omne provenit ex varia earum temperie, ſæpe etiam pendet ex partium diſpoſitione. De his qvoniam ad rem medicam pertinent, non eſt opus, ut multa diſſeramus, qvandoqvidem illa omnia utili compendio complexus eſt Honoratus Fabri *libro ſecundo de plantis*, ubi rationes illorum phyſicas ſuccinctè recenſet. 1

Nos, quaſi per lancem ſaturam, aliqva ennarrabimus de ſingularibus, earumqve Scriptoribus. *De cultura pomorum aureorum, & mali Citrei*, Joh. Baptiſta Ferrarius integrum volumen *in folio* ſcripſit; cujus Epitomen dedit Herm. Grubius *in Analyſi mali Citrei*, carmine, cui titulus: *Horti Heſperidum*, eandem deſcripſit Joh. Jovianus Pontanus. De inoculatione arborum mali citrei & aurantii, unde fructus oritur inter geminas ſpecie qvaſi medius, vid. *Acta Philoſophica Anglica pag.* 553. *Editionis Anglicæ. Culturam Tabaci* Johannes Neander ſingulari libro deſcripſit cum Iconibus, cui additus eſt *hymnus* Raphaëlis Thorii. *De abuſu Tabaci & herbæ Thee* Simon Pauli egit. *De Moro*, qvomodo præparari debeat pro alendis bombycibus, *de ceraſorum melioratione, de Aloë Americana*, (ad cujus hiſtoriam ſpectantia D. Joh. Dan. Major in Scripto *de Aloë Gottorpienſi* diligenter congeſſit) de varijs vegetabilibus Orientalium, paſſim *Acta Philoſophica Anglicana* egerunt. *De Aromatibus* Tractatum editurus erat Salmaſius, teſte Craſſo *in Elogiis hominum literatorum, Tom.* 2. *p.* 221. De *Abſinthio* & *Croco* ſingulares libri à qvibusdam naturæ curioſis editi ſunt. (bb) *De Opio* Joh. Freitagius ſcripſerunt & Georg. Wolfg. Wedelius. Singularem 2

(bb) De Abſinthio, ex Academiæ Naturæ Curioſorum Germaniæ Collegis, hujus Præſes, D. Joh. Mich. Fehrius, Poliater Svinfurtenſis, edidit *Hierapicram Curioſam, ſive Abſinthii*

gularem qvoqve librum *de eo* parat Ol. Borrichius, & scripturus qvoqve fuisset rariora qvædam Martinus Fogelius, si vixisset. *De Mandragora radice* multæ sunt hominum superstitiosorum fabulæ, & Dissertationem scripsit Jac. Thomasius, satis curiose historiam ejus recensentem, scripserat qvoqve ante illum Sam. Bochartus, ut ipse refert in Hierozoico suo. *De Tulipis* egit peculiari Dissertatione Martinus Schookius.

3 *De Nepenthe Homeri* peculiarem librum scripsit Petrus Lasena, Jurisconsultus Neapolitanus, teste Crasso *in Elogiis pag. 234. part.* 1. (cc) *De Nardo & Epithymo* exstat Joh. Fabri, Medici Romani, *Diss.* adversus Jos. Scaligerum, addita *Scaligero Hypobolimæo* Scioppii, qva arguit Scaligerum, male de Croco explicantem versum Propertii *L. 4. El. 31. Terque lavet nostras Spica Cilissa comas. Urticam* eleganter delineavit Rob. Hookius *in Micrographia sua p.* 142. repræsentat enim aculeos pungentes, qvi efficiunt ustulationem illam, simulqve & de aculeis aliarum venenatarum plantarum agit, nec non de succo urticæ, in qvo etiam aculeos deprehendit, qvos comparavit cum aculeis insectorum qvorundam & crabronum. In *centuria sexta Sylvæ Sylvarum* Verulamii, & passim per totum librum, experimenta multa circa fructus & plantas occurrunt, circa earum degenerationem, transmutationem, durationem, excrescentias, supervegetationes, amplificationes, diminutiones, figurarum variationes. De magna quadam essentia vegetabili, qua assumta plumæ & ungulæ animalibus, pili & ungues hominibus excidant, videatur Rob. Boylius *in libro de usu naturalis Philosophiæ. De Rosa* Joh. Car. Rosenbergius qvidam egit *in Rhodologia*, Argent. A. 1628. *in 8vo* edita. Sed Panegyrica Physicis miscet, physica vero parce & jejune tractat.

4 Multæ qvoqve referri solent herbarum vires secretæ & magicæ, qvales passim in libris secretorum occurrunt. Ita referunt de qvadam planta latronibus cognita, qvæ ferrum secet, serasqve aperiat. Referunt de foliis qvibusdam ambulantibus. Referunt de plantis, qvæ dæmones fugent. Sed in iis, uti dixi, fabulosa multa occurrunt & superstitiosa, multa etiam plane sunt nugatoria, qvibus non opus est, ut immoremur.

CAP.

sinthii Historiam Medico-Chymicam, Lipsiæ an. 1668. *in* 8. de Croco autem D. Joh. Ferd. Hertodius, Medicus in Moravia Brünnensis, *Crocologiam, seu Curiosam Croci, Regis Vegetabilium, Enucleationem*. Jenæ 1671. *in* 8.

(cc) Exstat etiam recentior Pet. Petiti *Diss. de Nepenthe Homeri, sive de Medicamento Helenæ, luctum omnemque animi ægritudinem abolente, & aliis quibusdam, eadem facultate præditis*, Trajecti an. 1689. *in* 8 edita à Joh. Georg. Grævio, cui ab autore illa est inscripta. Conjicit autem ille, per Nepenthes esse intelligendam radicem Oenopiam sive Oenotheram, & de Pet. Lasenæ Libro exiliter judicat. V. *Acta Erud. Lips. M. Nov. A.* 1689. *p.* 575-578.

CAP. XLIV.
DE ZOOPHYTIS, UBI ET DE SENSU PLANTARUM.

§. 1. *Zoophyta describuntur.* 2. *Thom. Campanellæ & Franc. Rhedi pro sensu plantarum argumenta proponuntur simul & rejiciuntur.* 3. *Ex Zoophytis sensu carere ostenditur fungum quendam marinum, herbam atque arborem pudicam.* 4. *Agnumque vegetabilem* Boranez. 5. *Anseres autem Scoticos, quos* Bernaclas *vocant, veras esse aves, ex ovis prognatas.*

Est qvoddam plantarum genus, qvod mediæ naturæ inter plantas & animalia esse perhibetur, ZOOPHYTA sc. sive Plantanimalia. Dicuntur vero ideo Zoophyta, qvod figura & conformatione corporis ad plantas, motu & tactu vero ad animalia accedant, ac potentiam se dilatandi & contrahendi habeant. 1

Atqve hic primo in genere tenendum est, fuisse aliqvos, qvi omnibus indistincte plantis sensus adscriberent, putarentqve, ideo sensum etiam plantis competere, qvod in animalibus sentiendi potentiam propagarent, qvo argumento præcipue usus est Thom. Campanella in *libris* suis *de sensu rerum.* Franciscus qvoqve Rhedus, *in libro de generatione insectorum*, ideo plantis sensum adscripsit, qvod inde nascantur animalcula, atqve hinc novum aliqvod paradoxon constituit, plantas, præter vitam vegetativam, etiam sensitiva gaudere, qva mediante habiles fiant ad generanda ista animalcula, qvæ à se producuntur. Habet & hoc pro argumento sentientis naturæ, qvod plantæ instar animalium nutriantur, crescant, semenqve pariter & fructum producant, & anxie solem ac apertum aërem qværant. Addit præterea: *quis scit? si non usque adeo alte in terra radicatæ essent, & pedes organaque vocis haberent, annon vitaturæ essent lædentem, & læsæ lamentis & versibus dolorem suum testaturæ.* Qvæ certe argumenta omnia magis Poëtica licentia conficta videntur, qvam aliqvid è vero trahere. Nutritio enim & incrementum non statim sensum infert. Qvod si organa vocis haberent, ut ille argumentatur, non jam plantæ amplius essent, sed animalia, idemqve valet, ac si argumentarer: Si asinus volat, habet pennas. 2

Qvod vero historiam istius fungi marini attinet, qvi ad cultrum admotum se contraxerit & corrugaverit, res est amplius indaganda. Sunt interdum motus qvidam in plantis tenerioribus & fungosioribus, qvi spontanei videntur, & à facultate qvadam sentiendi procedere, cum tamen, si recte rem consideres, motus ille ab externo agente imprimatur. Cujus naturæ sunt illæ, qvæ in exemplum adferri solent, plantæ, ut herba viva, qvæ ab Arabibus & Persis *Sulve* vocatur, & cui Philosophi *pudicæ* vocabulum indidere. Illa, si levi manu attingatur, illico refugit, contrahiturqve, mox, subducta tangentis manu, paulatim erigitur, & priorem situm repetit. Cujus rei causam nemo melius ostendit, qvam Henricus Regius, *lib. 4. philosophiæ* 3

naturalis, è qvo transsumsit illam Antonius Grandis *in historia naturali pag.* 305. Ubi pene mathematica demonstratione ostendere laborat, qvomodo res illa procedat. Supponit (1) magnam hujus plantæ teneritudinem, qvæ levi contactu qvodammodo ulceretur & contundatur; (2) nervos qvosdam interiores esse exterioribus ampliores, qvo fiat, ut halitus ex terra majori copia in superiores foliorum fibras transmittantur, qvam inferiores; unde, manu superioribus foliorum partibus admota, spiritus in illis partibus contenti per nervos interiores deorsum ferantur. Ex qvo postea insequatur illa foliorum contractio & explicatio. Qvam rationem prolixius, & secundum omnes particulas, illic explicat. Est & pudiferana arbor, ut appellatur, qvæ non hominis tantum manum, sed & afflatum ejus, odisse dicitur, atque ad ejus accessum refugere. Qva in re non opus est, ad sensum aliqvem confugere. Potest enim variatio aëris, plantam circumsistentis, & cum superficie ejus singulari qvadam ratione connexi, qvæ fieri per halitus admixtos potest, ut ipse expanditur vel contrahitur, superficiem plantæ immutare, ut, contractione qvadam ab externo aëre illi incussa, moveri sponte videatur.

4 Referunt qvoqve de vegetabili qvodam Tartariæ, qvod agno perqvam simile sit, *Boranez* lingua Tartarorum vocatum, de qvo Andr. Libavius Diss. egit peculiari. Olearius *in Itinerario Pers. lib.* 3. *c.* 2. facit speciem aliqvam peponum, figura externa referentem agnum. Caulis umbilico affigitur, qvo convertitur, gramen exarescit, qvod illi vocant depascere. Ubi maturuit, lanugine qvadam, agninæ simili, vestitur. Scaliger addit, etiam pedes illi esse, ungulas, caput & carnem, sapore cancris similem, ex vulnere fluere sanguinem, lupos qvoqve illi insidiari. Sed non placet mihi, sensum huic vegetabili attribuere. Similitudo enim animalis non statim facit animal, ut radices qvædam, humanam speciem habentes, non statim hominem. Qvi sanguis aliqvibus visus est, succus forte ruber est, huic fructui, qvemadmodum Betis, proprius. Lanuginem etiam alii fructus habent. Gramina exarescunt fortassis, qvod succus nutritius illis subducatur.

5 Referuntur etiam multa de *anseribus Scoticis*, qvos in arboribus crescere aliqvi existimant, qva opinione Viri etiam docti sibi placuere. Michaël Mayerus, Vir sane doctissimus, singulari *libro de volucri arborea* scripto, & Franc. A. 1619. *in* 8*vo.* edito, hujus rei veritatem ostendere voluit, ac multis aliis exemplis in natura confirmare; sed falsus ille est. Nam hodierna experientia docuit nautas, anserculos illos generari more naturali, & qvemadmodum aliæ aves generari solent, per exclusionem ex ovis. Nidulantur enim illi in rupibus & desertis septentrionis locis, ubi infinito numero excluduntur anserculi illi, sive anates, qvæ *Bernacle* dicuntur. Qvod cum ignorarent homines, qva ex regione provenirent, nescii, finxerunt tam stulta & absurda, ut vel ex spuma maris, qvemadmodum Poëtæ Venerem, natos crederent, vel ex conchyliis ostreisqve marinis in aves mutatos, imo alii in arboribus crescere putarent, inducti qvibusdam indiciis, qvibus id evincere se posse videbantur. Anatomen earum avium instituit Sangverdus, qvi *Exercitationum Physicarum suarum* 44. testatur,

teftatur, plurima fe ova in illis fæpe obfervaffe. Sunt enim fœcundiffimæ, ut jam nullum amplius dubium fuperfit, eas, pari ratione cum ceteris avibus, ex ovis effe exclufas.

CAP. XLV.
DE GENERATIONE ANIMALIUM ET PRIMUM QUIDEM DE INSECTIS.

§. 1. *IN Generationis animalium fcrutinio perdifficili, rejectis Ariftotelicorum tricis, Anatomicorum obfervationes his funt præferendæ.* 2. *Commendatur inprimis diligentia Guilh. Harvei, qvi feminis mafculini nihil in utero deprehendi, obfervans, nihil iftud ad generationem conferre ftatuit, impugnatus idcirco, fed incaffum, à Jano Orchamo, five Joh. Vorftio.* 3. *Animalia omnia, juxta obfervationes Harvei, imo & homines, uti Theod. Kerckringius detexit, ex ovis generari oftenditur.* 4. *Cenfura de doctrina, cum Peripateticorum de anima brutorum fenfitiva, ejusque facultatibus, tum Cartefianorum, iftam negantium, omnesque brutorum, qvæ automata ipfis funt, actiones à folo motu derivantium.* 5. *Admiranda infectorum ftructura. Hiftoriæ illorum Scriptores, quos inter recentiorum, Rob. Hookii, J. Bapt. hodiernæ (qui* oculi mufcæ *dedit* anatomen,) *Joh. Gœdarti, Joh. Schwammerdammii (qui apum regem fœminam effe obfervavit,) Franc. Rhedi (generationem negantis dari æquivocam) & Joach. Jungii folertia inprimis laudatur.* 6. *Unde vermiculorum in cafeis multitudo?* 7. *Judicium de Wilh. Ramfey* libro de vermibus corporis humani. *Aug. Hauptmanni* Mors viva, *in vermem eam transformans.* 8. *Scriptores varii de infectis fpecialibus, bombycibus, apibus, curculionibus, formicis (quarum fpiritus medicamentum eft Mnemonicum,) tarantulis, araneis, pulicibus, & locuftis, qvas comedit Joh. Baptifta.*

PErvenimus nunc ad materiam omnium difficillimam, ANIMALIUM fcil. GENERATIONEM; qvæ qvanqvam fit vulgo obvia, qvanqvam ab Anatomicis ita examinata, ut nihil addi à qvoqvam poffe videatur, qvo tamen illa explicatior videtur, eo magis, cum ad principia perveniendum, intricata eft, & ubiqve fpeculatores fuos detinet. Non eft opus, ut è Peripateticorum fcholis anxie repetamus illa, qvæ ipfi habent, de fubordinatis animarum vegetativæ & fenfitivæ minifteriis, qvæ illi, qvafi diribitores qvidam & metatores, ita difpertiuntur, ac fi ipfi functionibus iftis teftes fint propius admiffi. Nolumus, qvas illi de materia & forma habent, inutiles plane & defperatiffimas tricas magno conatu hic recenfere. Excutiamus potius Anatomicorum fagaciorum obfervationes, atqve illic veftigia generantis naturæ feqvamur, qvæ fuos fecundum fubjecta certos terminos & modos habet. De qvibus in univerfum differi non poteft. 1

2 Nemo majorem hic adhibuit diligentiam, qvam diligentissimus GVILH. HARVEUS, qvi incredibili labore generationis vias, per incubationes ovorum successivas, ita inqvisivit, ut addi nihil posse videretur: additis etiam aliis observationibus, qvas in gravidis animalibus instituit. Nihilominus tamen, post tot ejus labores, secuti sunt alii, qvi acutius qvædam viderunt. Demonstravit vero Harveus, adeo nihil seminis masculini in utero fuisse animadversum post ipsam conceptionem, ut statueret, nihil omnino contribuere semen ad generationem animantis. Qvæ sententia cum videatur παράδοξος, aliqvibus non est ad palatum, impugnaturqve à multis, qvanqvam plurimi sint, qvi illam seqvantur. Ideoqve Janus Orchamus, vel, qvi sub eo ficto nomine latet, JOHANNES VORSTIUS, *conjecturam de generatione animantium* proposuit, observationi isti Harveanæ submissam, & Col. Brandeb. A. 1667. *in 12mo* editam, qva in dubium qvidem non vult vocare experientiam Harveanam, sed aliqva tamen comminiscitur, qvo inter Harveanam & vulgatam sententiam conciliationem qvandam instituat, ea ratione motus, ne vetus pervulgataqve omnium gentium opinio per sententiam Harveanam concidat. Operose is primum adducit varia scripturæ loca, varia item Hippocratis testimonia, aliorumqve Medicorum & Philosophorum, qvibus innuitur, semen animantium in ipsum uterum penetrare, atqve inde, velut ex materia, foetum fieri. Ideoqve, ut salvet & Harvei, & veterem illam sententiam, existimat, materiam seminalem, in uterum delatam, vi caloris in minimas particulas resolvi, ut conspici neqveat, idqve statim à tempore congressus, qvo Harveus sectiones suas instituit, aliqvanto autem post minimas illas particulas rursus colligi, & primo manticæ, inqve illa contento liqvori; deinde ipsi foetui, materiam præbere. Qvam sententiam suam etiam ex eo firmat, qvod Harveus testetur, uteros damarum ac cervarum, primis post coitum temporibus, majores ac crassiores fieri, qvod ille fieri existimat ab illa liqvoris seminalis rarefactione & dispersione. Hæc ille Autor operose satis disqvirit, qvo tamen, ut puto, labore supersedere poterat. Utut enim Harveus non statuat, pertingere semen in uterum, tamen spiritum qvendam ejus, aut odorem, eo pertingere posse non negat. Ideo tamen aliqvid seminis illuc transfertur. Nec itaqve concidit, per ejus observationes, vetus illa & pervulgata Gentium opinio.

3 Debet vero observatio ejus, circa ova instituta, nobis esse in pretio, cum ovorum illa contemplatio unice illustret doctrinam generationis. Legatur itaqve illa diligenter apud Harveum historia, & qvicqvid ex eo in Epitomen redegit Honoratus Fabri, *in libro de generatione animalium*. Nunc enim solertia recentium Anatomicorum observavit, omne animantium genus ex ovis prodire, & ipsos qvoqve homines, uti Theodorus Kerckringius, in *Anthropogeniæ suæ Ichnographia*, demonstravit. Reperiuntur ea in testiculis, non foeminarum tantum, conjugio adsuetarum, sed etiam virginum, non secus ac fit in gallinis, qvæ ova ponunt, etsi ignorent galli consuetudinem. Sunt hæc ova pisi viridis magnitudine. Intus latet humor, qvi, sicut aliorum ovorum albumen & vitellus, dum coqvitur, indurescit. Fuerunt & ab aliis, ante Kerck-

Kerckringium, iſta ova obſervata, ſed neminem ſuſpicio eo deduxit, ut ex iis formari fœtum crederet. Iſtud ovum, odore ſeminis maſculi fœcundatum, ad uterum tranſit, &, intra ſpatium duorum vel trium dierum, ad magnitudinem ceraſi majoris nigri excreſcit. Qvod directe impugnat Harvei obſervationem, qvi exiſtimat, in cavitate uteri, per aliqvot dies, poſt coitum, nihil deprehendi. Et hæc ova, non à conjugatis tantum, ſed & à virginibus, ſæpiſſime excerni, præſertim cum ſanguinis menſtrui fluxu, aut ſtimulante libidine, ex relationibus nonnullarum notavit Kerckringius. Multum exercuerunt Kerckringianæ iſtæ obſervationes Viros doctos, & ſtatim ſunt translatæ in linguam Gallicam à Joh. Bapt. Dionyſio, Medico Regio, *in memoriis ſuis ſpectantibus ad artes & ſcientias.* Cujus extant ſuper hoc argumentum qvædam, ut vocat, *Reflexiones*, qvibus aliqva dubia proponit, ita tamen, ut propendere magis in illam ſententiam videatur. Nunc vero illa opinio ita obtinuit, ut pene pro demonſtrata habeatur à plurimis, qvanqvam non deſint, qvi aliqva ſuper hac doctrina dubia habeant.

Animantibus ſenſitivam animam tribuunt vulgo Peripatetici, de qva, cujus naturæ ſit, obſcure determinant, in eo tamen conveniunt, naturæ eſſe corporeæ, qvanqvam Joh. Marcus Marci, in qvibusdam à Peripateticorum ſententiis diſcedens, eam ſuperſtitem velit corpori. Carteſius, aliiqve recentiores, qvi formalem rationem animæ humanæ conſtituunt in cogitatione, animam ſenſitivam purum putum figmentum habent, eamqve ſentiendi facultatem in ſolo motu putant conſiſtere, & à mechanica corporis diſpoſitione dependere, qvæ tamen ſententia, an vero ſit conſentanea, non auſim ego determinare. Actiones ſcil. illæ brutorum, qvæ in nonnullis reperiuntur, pene humanis ſimiles, videntur teſtari de aliqva diſtincta ab ipſo corpore eſſentia, in qvam tales actiones cadant. Qvanqvam enim non deſint Carteſianis, qvæ ad illa reſpondeant, ea tamen non videntur usqve adeo rem omnem conficere. Studioſe omnia illa congeſſit Anton. le Grand *in Diſſertatione de carentia ſenſus & cognitionis in brutis.* Legatur & Henrici Mohri *Epiſtola*, qvam ad Carteſium ſuper hoc argumento ſcripſit, qvæ reperitur *in Operibus* ejus *Philoſophicis Latino-Anglicis*, nec non ejusdem *Enchiridion Metaphyſicum*, ex ſola mechanica materiæ diſpoſitione omnes operationes deducentibus oppoſitum, inprimis *cap.* 24. Peripatetici fortasſis nimium ſapiunt circa animam brutorum inveſtigandam, qvando in tot facultates & potentias diſtinguunt, qvæ tamen nihil ſunt, qvam nuda nomina. Carteſiani (qvorum ſententiam etiam Honor. Fabri, Ariſtotelicus, *in lib. de plantis ac generatione animalium*, ferme ſequitur) nimium hic videntur paradoxi, cum animal non aliter, qvam Automaton, conſiderant, cujus motus interior, qvem ſenſationem dicimus, ab objecto aliqvo proveniat. Sed illa lis fortaſſis in æternum non decidetur; utriqve enim parti ſua ſunt argumenta, è domeſticis principiis formata, qvæ cum non demonſtrari poſſint, an vera vel falſa ſint, aut eam certitudinem habeant, ut ſtatim aſſenſum eliciant, non eſt, ut aliqvam in ſententiis iſtis certitudinem expectemus. Subtilitas enim rei intellectus noſtri anguſtias excedit. Non eſt veroſimile, cum

videamus in vegetabilibus, aut in animalibus ipsis, mirabiles istas partium conformationes, & ex eo occultum aliqvod principium movens spiritale agnoscamus, illud in motu animalium tam subtili, qvalis est in sensatione, non subesse.

5 Ideoqve, missis his, veniemus ad animantium genera, & primo de *insectis* videbimus, qvorum consideratio, pro subtilitate objectorum, subtilior est. Nusqvam enim majora naturæ miracula, qvam in minimis, conspiciuntur, ut recte dixerit Boylius, magis esse admirandam proportionem illam insecti, qvod vocatur *Acarus*, qvam Elephanti. *Historiam insectorum* singularibus qvidem libris habemus traditam à *Conr. Gesnero*, *Ul. Aldrovando*, *Sam. Bocharto*, qvi, ut de omnibus animantibus, ita & de insectis, qvanqvam non omnibus, agunt. Speciali libro de iis egit *Thom. Mouffetus*, Londinensis. Nuperrime vero magis exculta est ista de insectis Philosophia, Microscopiis etiam in subsidium vocatis, qvorum ope minutissimorum animalculorum partes sunt detectæ, & qvam accuratissime delineatæ. Qvod videre licet in Rob. Hookii *Micrographia*, ubi pulicem, pediculum, vermiculos in caseo natos, schematis amplissimis depingit. Johannes Baptista Hodierna Italica lingua scripsit *Anatomiam oculi Muscæ*, ubi diligenter examinat, atqve delineat, omnes istius oculi nervulos & masculos, & qvicqvid illi adhæret. Descripsit & *insectorum historiam* Belgica lingua, additis iconibus, ad vivum expressis, Joh. Goedartus, Pictor Middelburgensis, qvæ in Latinam linguam conversa est & notis illustrata à Joh. de Mey. Sed in ea tamen multa desideranda sunt, non enim ista accuratione examinavit omnia, ut qvi post ipsum hoc argumentum occuparunt. In multis illum refutat Johannes Schwammerdammius, Vir admirabilis in ista re doctrinæ *P. I. Historiæ generalis insectorum*, Ultraj. A. 1669. *in 4to* editæ. Qvo in libro ille nullam Metamorphosin agnoscit insectorum, ut Goedartus, sed graduale aliqvod incrementum. Non credo, vivere nunc virum, qvi curiosius omnium insectorum naturam & ortus inqvisiverit. Nam ex omnibus terrarum partibus collegit omnia insectorum genera, qvorum familiam & species, suis qvaslibet scriniis distinctas, non sine admiratione ego vidi. Liqvore vero qvodam Balsamico corpora insectorum tinxit, ut à corruptione servaret. Mentio ejus, non sine laude, *in Transact. Philos. Angl.* p. 2078. occurrit. Ac affirmavit mihi ille, vel centenis hominibus se negotii satis daturum, si adsistere sibi, in universali aliqvo Opere concinnando, velint. Historiam insecti, qvod *Ephemeron* vocatur, nuper scripsit. *De apibus* qvoqve singularem lib. paravit, in qvo multa proponet singularia, inter qvæ etiam hoc, qvod apes, qvas vulgo *ductores* & *reges* vocant, & *mares* existimant, *fœminæ* sint. Qvod si verum est, peritiPoliticis præclarum stabiliendæ Monarchiæ virilis e natura exemplum, & naturalis aliqva γυναικοκρατία demonstratur. Obiit Schwammerdammius cum magno rei naturalis damno, qvi si seculum vixisset integrum, & singulis annis librum aliqvem de insectis edidisset, argumentum tamen totum non exhausisset. Sunt & Francisci Rhedi, Patritii Aretini, *Experimenta circa generationem insectorum*, primum Italica lingua publicata, deinde ab Andrea Frisio in Latinam conversa, & Am-

stel.

ſtel. A. 1671. in 12. edita. Quo in libro ſuſtulit omnem æqvivocam illam generationem, vulgo creditam, ac nulla vult inſecta ex carne naſci, niſi in qvantum ſemina vel ova ab aliis animalculis illic poſita ſint. Statuit & illic, ſuccum nutritium plantarum, tam plantæ generationi, qvam animaculis è planta producendis, eſſe aptum. Qua in re, ſi recte memini, diſſentientes habet Schwammerdammium, Joach. Jungium, ſagaciſſimum hiſtoriæ inſectorum exploratorem (cujus aliqva, niſi fallor, obſervata de iis ſuperſunt ἀνέκδοτα,) (dd) & alios, nec valde illud probabile eſt.

De *vermiculis in caſeo natis* res mira videtur, eos ex ovo progeneratos, cum 6
videamus totam caſei maſſam, quanta qvanta eſt, in vermes abire, niſi velimus dicere, productis aliqvot vermiculis, ſemper per propagationem novos generari, & caſei ſubſtantiam paulatim abſumere corrodendo, ut tandem ſoli vermes remaneant.

De *vermibus*, præcipue vero illis, *qui in corpore humano generantur*, peculiarem 7
librum ſcripſit Anglica lingua Wilhelmus Ramsey, qvi editus Londini eſt anno 1668. in octavo; ubi multa de vermiculis aëreis in morbis epidemiis, & de vermiculis in ſanguine exiſtentibus. Omnes ſcil. ille corporis partes perluſtrat, demonſtraturus, qvomodo vermium cauſæ ſint, nutrimenta etiam, cibos & potus, examinat, qvomodo originem vermibus ſubminiſtrare poſſint. Sunt tamen in illo multa aliena, & magno apparatu adducta, qvæ ad hoc argumentum non adeo pertinent. Voluit libello peculiari edito, cui titulus: *Mors viva*, (ee) Augustus Hauptmannus demonſtrare, morbos omnes, imo mortem ipſam, à vermibus eſſe, depinxitqve ibi vermiculi motiferi imaginem. Adverſus eum neſcio qvis ſcripſit *Mortem mortuam*, ejus hypotheſin, Chriſt. Langio, Prof. Medico Lipſienſi, etiam approbatam, refutans.

Bombycum hiſtoriam curioſa inqviſitione, multisqve Anatomicis bombycum 8
obſervationibus, explicavit Marcellus Malpighius, ſagaciſſimi Vir ingenii, Italus, cujus

(dd) Joach. Jungii de Inſectis Obſervationes, quæ h. l. tanqvam ἀνέκδοτοι allegantur, prodierunt, ſed ab igne, in ædium Vagetianarum incendio, mutilatæ, Hamburgi an. 1691. *in 4to* ſub titulo *Hiſtoria Vermium, è Schedis Autoris MStis a Joh. Vagetio, aliisqve Viris præclaris, fideliter eruta, & Erudito Orbi, quantum perobvenientem calamitatem licuit, à Joh: Garmero communicata.* Confuſum illa exhibet Chaos Obſervationum Excerptorum & Experimentorum Jungii, relatu partim dignorum, partim indignorum, & ab Autore Editioni magnam partem haud deſtinatorum, ſed, poſt obitum ejus, è Schedis, ſine ſelectu & ordine congruo, coacervatorum, ac in lucem protruſorum.

(ee) An Aug. Hauptmanni, Medici Dresdenſis, *Libellus de Viva mortis imagine*, Francofurti an 1650. uti ferunt, editus, & à Morhofio (h. l.) Kirchero, aliisqve allegatus, revera unqvam prodierit, imo an ob illo ſit perfectus, dubitat, & negativam ferme, cum Georg. Wolfg. Wedelio (*in Pathol. Medica p. 24*). amplectitur Chr. Franc Paulinus, Poliater Iſenacenſis. *in Diſqviſit. Curioſa an Mors Naturalis plerumqve ſit ſubſtantia Verminoſa* Qvo Scripto in Italia primum, A. circiter 1672. per Athan. Kircherum edito, & nuper Francof. an 1703. in 8vo ab Autore ipſo denuo recenſito, eandem cum Hauptmanno Theſin, poſt Kircherum (*in Scrutinio Peſtis*) & Chriſt. Langium, Prof Lipſ. (*in Animadverſionibus in Pet. Joh. Fabri Pathologiam Spagyricam*,) defendit, ſed parum firmis, uti mihi videtur, argumentis.

jus liber, curante Societate Regia, editus est Londini in 4to. De methodo alendi bombyces, deqve negotio serica conficiendi in Gallia, historica extat relatio in *Actis Anglicis pag.* 87-91. M. Hier. Vidæ, Cremonensis, Poëma de iisdem legitur Heroicum, Libris II. comprehensum. Microscopicas observationes circa bombyces, ac jova bombycum, habet Rob. Hockius *in sua Micrographia.* Qvæ apud veteres de illis & serico occurrunt, in Ad. Tribbechovii *Diss. de Bombycibus*, Giessæ A. 1665. in 4to edita, exhibentur. *Anatomen apis* scripsit Franciscus Stellutus. Extant & de cultura apum, præter qvartum Georg. Virgilii, libri integri. Ortum earum ex bovinis excrementis fabulosum putat Franc. Rhedus, verum autem Athan Kircherus, *in Obilisco* etiam *Pamphilio*, capitis bovini in apibus esse simulacrum, observans. De *Curculionibus*, qvi frumenta corrumpunt, extat Tractatus germanicus, Berolini anno 1665. in 12. editus, Conradi Tyburtii Rangonis, ubi etiam reperitur remedium eos pellendi. De generatione formicarum, earum ovis, productione, speciebus, usu, plenam satis descriptionem vide *in Transactionibus Anglicis pag.* 514. Solet ex illis oleum aliqvod & spiritus præparari, qvi maxime corroborare spiritus creditur, atqve memoriam præcipue juvare. Unde adhuc in usu est medicamentum Mnemonicum Petri Laurembergii, qvod illo pro memoriæ subsidio commendare solitus est. *De Tarantulis* Athan. Kircherus multa *in arte* sua habet *magnetica* ac Wolferdus Sengwerdius in peculiari de isto argumento Scripto, qvod Lugd. A. 1668. in 12. excusum, cur Angli inter Acta sua retulerint, causam nullam video, non enim magnæ rei est. Mart. Listeri *Tr. de Araneis & cochleis* prodiit Londini A. 1678. in 4to De araneis in aëre, unde telæ oriuntur aëreæ, videantur *Transactiones Anglicæ p.* 1014. *De Pulice* Venet. A. 1625. in 12. scriptum prodiit peculiare Italicum Johannis Antonii Moschetti. *De locustis*, quas comedit Johannes Baptista, varie sentiunt Autores. Videatur Sam. Bochartus *in Hierozoico*, & Joh. Dan. Majoris *Dissertatio* peculiaris *de myrrha & locustis*, qua sententias omnium congessit. Videatur & Alexander Rossæus *in Arcanis Microcosmi*, *in Appendice*, ubi occurrit refutatio nonnullorum locorum, quæ habentur *in Pseudoxia Epidemica* Thom. Brounii L. 2. c. 1. putatqve herbas fuisse, qvas comederit Johannes Baptista. In eodem libro & de aliis insectis agitur.

CAP. XLVI.
MISCELLA QUÆDAM DE ANIMALIBUS CETERIS EXHIBENS.

§. 1. *Iudicia de qvibusdam historiæ animalium universalis Scriptoribus, Aristotele, Ul. Aldrovando, Sam. Bocharto, &c. 2. Scriptores varii de piscibus in genere, Balænis, Harengo, Quadrupedibus item qvibusdam, Viperis, Cervis, Muribus Norwagicis, Equis. 3. De venatione, avibus venaticis, canibus. 4 Scriptores qvidam de variis animalibus Miscellanei ac Anatomici. 5. Artificium oculos restituendi, à Franc. Jos. Burrho tantopere jactatum, antiquum & vulgare esse ostenditur.*

Obser-

OBservationum circa animalia tantus est numerus, ut integro volumini præbere materiam possit. Nam primum ipsorum animalium vastus est numerus, & observationum deinde, qvæ circa illa institui possunt, longe major. *Historiam animalium* inter veteres, præter Ælianum, scripsit *Aristoteles*, qvod ejus præstantissium Opus esse credunt multi; magnam certe pecuniæ vim Alexander M. in illam impendit. Sed in illa tamen multa sunt incerta, multa relationibus non satis securis ad Aristotelem pervenere, ut fieri plerumqve in promiscuis illis Annotationibus solet. Quæ habemus vasta Opera nonnullorum Autorum superius à nobis enarrata, illa in alienis & peregrinis plerumqve versantur, & inutilibus interdum narratiunculis & paginam utramqve implent. *Ulyssis Aldrovandi*, post Conr. Gesnerum, maxima fuit diligentia, in varia eruditione circa omnes animalium species congerenda. Sam. Bochartus, *in Hierozoico*, animalia S. Script. eorumque nomina & differentias, collatione cum veteribus recentioribusqve Historicis facta, recenset. *Historiam Medicam animalium*, qvatenus ex iis medicamenta parantur, scripsit *Gvilh. van den Bosche*, Bruxellis A. 1669. in 4to. Nos quasi per lancem saturam, & Autores nonnullos notabimus, &, si qvid præterea notatu dignum nobis occurret. 1

Piscium, ut inde incipiamus, historiam persecutus est Guilh. Rondeletius, uti & Hippolytus Salvianus, *in aquatilium animalium historia*, quæ Romæ anno 1554. prodiit. Scripsit & Paulus Jovius *de piscibus Romanis Tractatum*, qvi rarus est. Habemus etiam è veteribus fragmenta Ovidii. Sed pleraqve veterum in historia piscium obscura sunt. Autores omnes de piscatione, veteres & recentiores, Herm. Conringius nuper singulari volumine collegit. De *Balenis* earumqve captura, observationes leguntur *in Actis Anglicis pag.* 232. ac meminere passim piscationis istius itinerariorum septentrionalium Scriptores. De *Harengo* commentatus est Paulus Neucrantzius, Medicus Lubec. De *Viperis* peculiares libros scripsere Moses Charras & Marcus Aurelius Severinus, qvi de virtute salis viperini multa attulit. Edidit, & Franciscus Rhedus *Experimenta de viperis*. De *Cervo* extant Tractatus Germanicus Joh. Agricolæ, Latinusqve Joh. Andr. Grabii, ex Academia curiosorum. (ff) De *Muribus Norwagicis* Thomas Bartholinus scripsit. De *Eqvis*, eorum natura & indole, prolixe agunt Autores, qvi rem eqvestrem describunt, ac artem domandi caballos tradunt, qvalis est Ant. Ferrarius in Lib. Italico: *Cavallo Frenatto*, Venet. A. 1620. in fol. excuso. 2

De *Arte venandi*, ministris avibus, extant integri veterum libri, qvi collecti uno volumine prodierunt Lutetiæ A. 1612. in 4to sub titulo ἱερακοσοφικὸν, sive *Rei accipitrariæ scriptores*. Accessit & κυνοσοφικὸν, sive *liber de cura canum*, uti & 3

(ff) Perperam h. l. Olai Wormii, Prof. Medici Hafniensis, *Historia Muris in Norwagia depluentis*, Hafniæ an. 1653. in 4. edita Thomæ tribuitur Bartholino, Autoris Collegæ, qvi de Muribus istis peculiare Scriptum haud publicavit.

Jac. Aug. Thuani carmina *de re accipitraria*, & præterea alia qvædam de generibus falconum. Extant præterea Friderici Secundi Imperatoris *Reliqviæ*, ubi multa de artificio venandi per falcones. De *omni venationum genere Tractatum*, non minus curiosum, qvam utilem, scripsit Belgica lingua PAURUS MERULA in folio, qvi additur quibusdam Constitutionibus Juris Belgici, & in ipsa Batavia rarissimus est, ac magno pretio vendi solet. Sunt & Gallica lingva de arte venandi multi libri conscripti, qvos inter accuratissimum est scriptum recens: *La Venerie Royale*. Ad venationem canes pertinent, qvorum naturæ ac laudes integris decantatæ libris sunt. Habemus è Græcis veteribus Oppiani *Cynegetica*, Græco carmine scripta, in qvæ extat doctissimus Conr. Rittershusii Commentarius. Sunt & in Latinis, qvi rem venaticam describunt, ac cum Commentario Jani Vlitii Leidæ A. 1653. prodierunt. Est & inter recentiores Pet. Angelius Bargæus, qvi *Carmina Cynegetica* scripsit, qvæ Gratii carminibus Cynegeticis præferre non dubitat Manutius. Pene prætermiseram Arriani *Cynegeticum*, qvem Lucas Holstenius Parisiis A. 1644. edidit, & in Latinam convertit. Extat & Johannis Caji liber, seorsim initio, & postea in Casp. Dornavii *Amphith.* excusus, *de canibus Britannicis*, *eorumqve indole*.

4 *De Elephantis*, Pet. Gillius peculiarem librum conscripsit. Extat & laudatio eorum apud Lipsium *in Epistolis*. De eorum captura & pugnis videantur *Acta Anglicana pag. 328.* De *Chamæleonte*, *de partu & congressu viperarum*, *de lacbrymis Crocodili*, *animalium resuscitatione*, Gotfr. Vogtius peculiaribus Dissertationibus egit. (gg) Variæ Anatomicæ observationes circa canes, leones, pisces, animalia monstrosa, partes animalium, occurrunt tam *in Transactionibus Anglicis*, qvam *in Ephemeridibus Gallicis*, aliisqve Medicorum libris observatoriis, Thomæ Bartholini inprimis *Centuriis*, *Epistolis & Miscellaneis Ephemeridibus Germanicis & Danicis.* In *Actis Anglicis*, sub *Anatomes* titulo, in Indice inveniuntur ordine enumerata, qvæ circa Anatomen qvorundam animalium observata sunt. *De Cygni cantu* egit Thom. Bartholinus, peculiari libro. Videatur & Æg. Menagius *in Tractatu super Poëmata Malberbæ pag. 314.*

5 *De restitutione oculorum* in animalibus per liqvorem chelidoniæ multa magnaqve commentatus est Franciscus Josephus Burrhus, *in Epistolis suis ad Thomam Bartholinum scriptis*, cum tamen experientia testetur, id fieri qvacunqve aqva pura & limpida posse. Aristoteles, *lib. 2. de historia animalium cap.* 17. evenire serpentibus idem ait, qvod pullis hirundinum, oculis enim serpentum laceratis, subnasci alios referunt. Wagenseilius *in Sota pag.* 155. illa in dubium vocat, ab Aristotele tradita, sed immerito. Nam idem hoc experimentum fuit, qvod hodie observatum est

(gg) Gotfr. Vogtii Diatribæ *de Chamæleonte, Congressu & partu Viperarum & Brutorum ex Mortuis resuscitatione*, una cum duabus aliis *de resuscitatione Plantarum & Cantione Cygnea*, junctim *in Curiositatibus Physicis* Güstrovii an. 1668 in 8. & Lipsiæ an. 1698. in 12. sunt recusæ, *Diss.* autem *de Lacrymis Crocodili*, cum pluribus aliis Zoologicis, ejusdem *Deliciis Physicis* Rostochii an. 1671. in 8, editis, inserta.

eſt in anſeribus & canibus, aliisqve animalibus, qvibus oculi non qvidem renaſcuntur, ſed reſtaurantur, ſuppeditante ipſa natura humores oculorum deperditos vel expreſſos. Ceterum in ſingulis illis recenſendis infinita eſſet opera. Animalium diſtributiones & claſſes certas vulgares etiam Phyſici tradunt, è qvibus illæ capi poſſunt. De ceteris videndi ſpeciales Obſervatores.

CAP. XLVII.
DE HOMINE.

§. 1 *Hominis præ ceteris animalibus prærogativa, & tractationis de illo amplitudo. 2. Scriptores præcipui de homine integro, ejusque generatione, nutritione & longævitate. 3. De Partibus ejusdem ac Membris, Cerebro, Oculis, Visceribus, Medulla Spinali, Musculis, Lingua & Guſtu, Membris genitalibus, Pulmonibus. 4. De Sanguine, ſanguificatione inter cor & hepar controverſa, ſanguinis transfuſione, ac medicina infuſoria, cujus inventum plures ſibi vindicant. 5. De Pilis, barba, ſtercore, crepitu ventris & ungvibus. 6. Scriptores de Anima humana, ejusque immortalitate (quam an Ariſtoteles, ab Ant. Rocco fruſtra defenſus, ſtatuerit, dubitatur,) Lud. la Forge, Cordemoæus, Lud. Vives, Ken. Digbæus (ab Amando Vero impugnatus,) Aon. Palearius, &c. Controverſia de origine animæ. Judicium de Traducis Patronis. Præexiſtentiam Animarum defendunt Henr. Mobrus, & præcipue Chriſtoph. Sandius.*

ANimal omnium digniſſimum HOMO eſt, qvi Microcoſmus à qvibusdam dicitur, non qvidem adeo adæqvato nomine, ſed qvod tamen ſenſu poſſit tolerari. Nullum enim eſt corpus humano elaboratius, qvod prætera mentem habet ſibi junctam, & mirabili modo unitam. Eo enim differre à reliqvis animalibus homines in confeſſo eſt, qvod ſcil. mente præ ceteris animantibus præditi ſint. Ceterum unum illud objectum ampliſſimum eſt, & magnis voluminibus argumentum ſuppeditare poteſt. De animo nihil dicimus, nam is extra Phyſices conſiderationem eſt. Solum corpus humanum integram doctrinam Medicam ſibi vindicat, cujus maxima pars, Anatome, in analyſi hujus corporis verſatur, de qva extant vaſtiſſima Volumina, totqve Obſervationes ſingulares, præter generales iſtas Bartholini *Inſtitutiones*, ut vel index earum parere integrum volumen posſit. Summarias illas partium corporis delineationes Phyſici Autores omnes Anthropologici, præter Anatomicos, qvi illud ex profeſſo agunt, operoſe ſatis exponunt. Nos perſeqvemur ſumma qvædam & Autorum & rerum capita. 1

Pulcherrimus eſt Carteſii liber poſthumus, è Gallica in Latinam verſus, *de Homine*, cum Ludovici de la Forge *Commentario* Amſtelodami A. 1677. *in 4to* editus, à *Claud. Clerſelerio*, in qvo multa occurrunt nova & notabilia. Prior Editio, à Flor. Schuylio curata, non erat perfecta. Honorati qvoqve Fabri *Tractatus de homine* non pauca, magna diligentia, nec vulgari modo, compendioſe perſeqvitur. Qvæ 2

ad naturam sexus masculini & fœminini, constitutionem partium genitalium, rationem generationis, pertinent, J. Bened. Sinibaldus, *in Geneanthropia* sua (Romæ A. 1642. *in fol.*) magna cum cura, exponit. De pulchræ prolis habendæ ratione extat elegans carmen Calvidii Læti, *Callipædia, sive de pulchra prolis habendæ ratione.* Similis argumenti est Jani Huarti, Hispani, *Scrutinii ingeniorum Appendix, qvomodo generari ingeniosi & sapientes Liberi possint*, ab Æschacio Majore, cum ipso *Scrutinio*, Lat. versa, Lips. A. 1662. *in 8vo.* De *prole nutrienda* Poëma Scævolæ Sammarthani inter *Delicias Poëtarum Gallorum* invenitur. De *Signaturis fœtus* egit Martinus Schoockius Dissertatione peculiari, de *hominibus longævis* Epistola prolixa Henr. Meibomius.

3 *De partibus animalium, & earum usu*, Galenus egit singulari libro, in qvem extat doctissimus *Commentarius* Casp. Hoffmanni, ubi qvam plenissime & disertissime de omnium partium conformatione ac usu, junctis politioris Literaturæ subsidiis, disseruit. Diverso instituto Allegorice de membris humanis egit Mich. Mayerus *in civitate corporis humani*, joculare autem de iisdem Poëma, lectuqve haud injucundum, Pet. Baart, sub tit. Leedestemmung / Belgice edidit. De *partibus humani corporis* multa contra Guilh. Harveum disputat Alex. Rossæus, *in Arcanis Microcosmi*, Anglice scriptis. Sed is non felicior in Physicis censor, qvam in Poëticis, videtur, in qvibus ne sensus qvidem Poëtarum capit. *Anatomen cerebri* Marcellus Malpighius, Italus dedit. Extat & Thomæ Willisii liber curiosissimus, *Pathologia cerebri*, summa diligentia conscripta; *De cerebri vero humani proprietatibus* Gvalth. Charletoni Dissertatio, qvæ una cum *inqvisitione de fulmine tactis* Lond. A. 1665. *in 8vo* edita est. *Oculorum fabricam* accurate describunt Optici, & extat de ea singularis Mart. Hortensii *Dissertatio.* De *Cerebro* pariter atqve oculis egit Franc. Jos. Burrhus, *in Epistolis ad Thom. Bartholinum*, qvarum *considerationem* dedit D. J. Dan. Major, & non pauca hujus hominis vana consilia cogitataqve vellicavit. *De Coloribus oculorum* Sim. Portii liber prodiit Florentiæ A. 1550. *in 4to.* *De Nervis opticis* scripsit Malpighius, cujus omnia præclara sunt, & accuratissimis observationibus eruta. *Viscerum structuram* Malpighius, idem explicatam dedit. *Medullæ spinalis Anatomen* Gerh. Blasius. *De Musculis* nemo eruditius scripsit, qvam Nicolaus Stenonis *in Myologia* sua, in qva, è Geometricis principiis, eorum motus demonstrare laborat. *Gustus* organon Laur. Bellinus & Marcellus Malpighius accurate examinarunt, demonstraruntqve, in qvo ratio gustus consistat, videl. in papillis nerveis, per totam lingvam dispersis, ex qvarum contactu illa perceptio sensilis, qvam gustum dicimus. *De organis virorum genitalibus* Regnerus Grafius scripsit, qvi accuratissimam testiculorum anatomen instituit, innumerabili plexu nervulorum constantium. Publicavit & Joh. de Horne *observationum circa genitalia prodromum*, sed morte præventus totum opus perficere non potuit. *De pulmonibus* extat Thomæ Bartholini peculiaris Tractatus, Hafn. A. 1663. *in 8vo* editus, in qvo demonstravit, omnem pulmonum substantiam constare vesiculis, qvibus aër continetur, cujus beneficio qvomodo respiratio

ſpiratio fiat, peculiaribus libris oſtenderunt Joh. Schwammerdammius, Joh. Mayow, & Malach. Thruſton.

4 *De ſanguine*, ejusqve generatione, & generationis loco, diverſæ ſunt ſententiæ; Antiqvi hepati adſcribunt, recentiores cordi, qvorum Anteſignanus Guilh. Harveus, qvi circulationem ſanguinis primus in medium adduxit. Unde varia ſcripta edita ſunt, tam pro hepate, qvam corde, à Thoma Bartholino, Lud. Biliſio, & tam pro, qvam contra circulationem, qvorum hiſtoriam ſic ſatis diligenter recenſet Mich. Watſonius *in unione ſapientiæ. De ſanguine.* Joh. Betti qvoqve Tractatus exſtat, multa habens circa ejus generationem notabilia, multa qvoqve de lacte, qvi non multum ab antiquis abire videtur. Plurima circa ſanguinem hominum fuerunt experimenta, ratione transfuſionis ejus ex uno animalis corpore in aliud, & ratione etiam infuſionis, qva liqvor aliqvis medicamentoſus venæ injicitur, de cujus artis inventione lites variæ moventur. Sibi illam vindicat D. Joh. Dan. Major, cujus extat *de Chirurgia infuſoria* ſingularis liber. Joh. Sig. Elsholzius contra, edita *Clyſmatica nova*, ſibi tribuit, contra qvem Major inventum ſuum vindicavit. Sed & Galli de eadem Anglis, & hi viciſſim illis, litem moverunt. Contra transfuſionem ſanguinis prodiit Tractatus Ant. Santinelli, cui titulus: *Confuſio transfuſionis*; ubi multis argumentis eam impugnat, qvæ tamen non omnia æqve ſtringunt. Eſt vero transfuſionis inventio antiqvior, ac jam tum Andr. Libavii tempore fuit cognita, qvi ejus per jocum mentionem facit *in actione contra Henn. Scheunemannum.* De variis corporis partibus extant erudita opuſcula Hieronymi Fabricii ab Aqvapendente, de qvibus, aliisqve Anatomicis antiqvioribus, in Herm. Conringii *introductione ad artem Medicam* plenior eſt relatio.

De pilis extat Joh. Tardini liber in Caſp. Dornavii *Amphitheatro* recuſus. De *barba* Marci Antonii Ulmi vaſtum volumen, Bononiæ A. 1602. *in fol.* impreſſum, ſub. Tit. *Barba humana Phyſiologia, ſeu de fine ejus Philoſophico & Medico.* Ant. Hotomanni *de Barba Dialogus*, & Joh. Pierii Valeriani *Apologia pro Barbis Sacerdotum*, Philologica tantum ſectantur. Scripſit & alius, neſcio qvis, *Medicinam Stercorum*, (hh) qvi fortaſſis, ut Virgilius ex Stercore Ennii, aurum conqviſivit. Georg. Segerus, Med. Thorunienſis, *de Crepitu ventris* Tractatum ineditum ſervat, & ſumma diligentia omnem ejus naturam rimatus eſt, non ſine perpetuis experimentis. Sed is, ob ignobilitatem argumenti premit librum, nec audet in publicum proferre. De *ungue* ipſe librum ſub manibus olim habui. *De affectionibus Capillorum & Unguium* Vopiſcus Fortunatus Plempius peculiari ſcripto eſt commentatus. 5

De *Anima* tractatio ad Phyſicam per ſe qvidem non pertinet, ſed qvatenus à 6

corpore

(hh) Quis ille ſit *Medicina Stercorum* Scriptor, à Morhofio *h.* l. memoratus, ignoro. Luſtro poſt obitum Morhofii elapſo, ſimile ſcriptum, Francof. an 1696. *in* 8. Germanico edidit Idiomate, Chriſtianus Franc Paulinus, Medicus Iſenacenſis, ſub Titulo *Pharmacopolii Stercorei* ſive Heilſame Dreck-Apothek / wie nemlich mit Koth und Urin / faſt alle / ja auch die ſchwerſte giftige Kranckheiten und bezauberte Schaden / vom Haupt biß zu den Füſſen / inn- und euſſerlich / glücklich ſind curiret worden / etc.

corpore destinguenda est, Ut clarior corporis Idea sit, notitia ejus aliqva habenda est, qvam suppeditat Lud. de la Forge, Cartesianus, *in libro de mente humana*, è Gallica in Latinam linguam converso. Præ ceteris legendus est liber Cordemoæi Galli, qvem *de differentia corporis & spiritus* Gallice, elegantem conscripsit. Lectu etiam dignus est Lud. Vivis *de Anima liber*, non qvidem intima Philosophiæ argumenta penitus excutiens, sed eleganter tamen, ut omnia ejus viri, scriptus. Lib. Fromondus *de Anima*, Fort. Licetus *de Ortu animæ humanæ, & cum corpore coëxtensione*, ac Sim. Portius *de Mente humana*, bonorum Collectorum vice funguntur. Ceterum *de origine animæ, ejusque immortalitate*, ut est plena difficultatis disputatio, ita à Physicis componi & decidi tota non potest. De Aristotele non pauci dubitant, & qvidem non absqve fundamento credunt, mortalitatem potius animæ statuisse eum, qvam immortalitatem, qvæ mihi, ex Aristotelicis principiis, eadem facilitate, ac forte majori, destrui, qvam astrui, posse videtur. Ant. Roccus, autor sublimis ingenii, vasto qvidem libro contrarium ex Aristotele ostendere voluit, sed tamen ita disputat, ut causam suam potius destituat, qvam juvet. Refutationes certe ejus argumentorum, contra immortalitatem animæ ex Aristotele prolatorum, debiliores sunt, qvam ut omnem illorum vim elidant. Prodiit iis liber Francofurti A. 1644. *in 4to*, sub Tit. *Animæ rationalis immortalitas, simul cum ipsius vera propagatione ex semine, via quadam sublimi peripatetica, hactenus post Aristotelem non signata vestigiis, Exercitationis Philosophicæ illibataque veritatis gratia, indagata.* Kenelmus qvoqve Digbæus hoc argumentum tractavit *in Demonstrat. immortalitatis animæ rationalis*, Anglice scripta, & Lat. qvoqve Paris. A. 1651. *in fol.* & Francof. *in* 8. edita, qvi, perpetua & natura corporum, eorumqve qvalitatibus, qvarum præcipuas facit raritatem & densitatem, progressione, functiones animæ, ejusqve immortalitatem, monstrare laborat. De principiis ejus primum transacta oportet esse omnia, qvæ an omnibus ad palatum futura sint, dubito. Alioqvin, qvi illa impugnat, nexum illum tollit. Refutat illum, sed non satis judiciose, singulari libro, A. 1661. *in* 12. edito, Jesuita qvidam, qvi se Amandum Verum nominat (genuinum nomen est *Eggefeld*,) sub tit. *Anima triumphans.* Aonius Palearius in *Poëm. de Immort. animæ.* ad Lucretii imitationem scripto, Platonicorum sententias præ ceteris seqvitur. *De ortu animæ per traducem, de praexstentia animarum, de creatione*, multæ sunt controversiæ, suiqve singulis sententiis patroni. Sententia de traduce apud plures assensum obtinuit, qvanqvam & illa suis difficultatibus urgeatur, si mordicus tenere velimus nonnullas assertiones, qvas de spirituum natura nobis persuasimus. Præexistentiam Angli nonnulli præ ceteris defenderunt, suntqve libri Henrici Mohri, Philosophi Platonico-Cartesiani, & aliorum, integri super hoc argumento conscripti. Vid. præsertim Mohri *Lib. de immortalitate animæ*, & Sam. Parkeri *Tentamina Theologico-Physica*, in qvibus contra præexistentiam disputat. Eam qvoqve sententiam Christophorus Sandius singulari libro *de origine animæ* defendit, *Cosmopoli ap. Libertum Pacificum*, A. 1671. *in 8vo.* edito, qvi meris testimoniis constat, nihilque aliud agit,

qvam

qvam ut probet, præexiſtentiam animarum ſacris literis eſſe conſentaneam, & plerorumqve Patrum ac Philoſophorum ſententiis comprobatam. Platonicorum enim ſuffragia freqventiſſima habet. Totus in eo eſt, ut, non niſi ſola hac ratione, difficultates circa animæ originem monſtret poſſe expediri, qvas omnes recenſet, & argumentis Adverſariorum reſpondet. Ceterum S. literis & Patribus perverſos ſæpe ſenſus impingit, & non raro Hæreſeos ſuæ ſpargit ſemina.

CAP. XLVIII.
DE SENSIBUS ANIMALIUM.

§. 1. *Carteſii ſententia, bruta ſenſibus ſpolians, improbatur. Motus ſenſationis celerrimus vix perveſtigabilis. Job. Alph. Borelli Scripta de motu commendantur.* 2. *Viſum, & cognatas de coloribus, oculis, ſpeculis, lumine, doctrinas, ſibi vindicat Optica.* 3. *Auditum Acuſtica. Inſtrumenta eum adjuvantia. Soni natura & diverſitas. Autores huc ſpectantes.* 4. *Odoris & odoratus natura. Cur plus eo valeant bruta, qvam homines? Doctrina ejus neglecta.* 5. *Guſtus & ſaporis ratio atque origo à papillis linguæ nerveis. Scriptores de inedia quorundam prodigioſa.* 6. *Tactus natura.* 7. *De ſenſibus internis rectius Carteſiani docent, qvam Ariſtotelici. Scriptores de imaginatione, qva Pet. Pomponatius & Jul. Cæſ. Vaninus contra religionem ſunt abuſi.*

Nihil eſt vulgatius ſenſatione; ſed ita tamen alte abdita ejus principia, ut in 1
ſenſationis cauſis dandis ſufficientibus deficiamus. In animalibus ſenſationem nihil eſſe, præter motum, Carteſiani ajunt, in homine vero concurrere mentis operationes, ideoqve ſenſum ab intellectu non ſejungit Carteſius. Cetera animantia ne ſentire qvidem exiſtimat, qvam ſententiam ſuo loco nos relinquimus. Res qvidem ipſa ſatis innuit, ſentire illa non ſolum, ſed & percipere ipſum ſenſum, qvod tamen negabat Carteſius, qvi, perceptionem ſenſus intellectus opus eſſe, putavit. Secundum enim tres gradus naturam ſenſionis diſtinxit, ex mente Carteſii, Antoninus le Grand, è qvibus gradibus tertium ſoli homini tribuit. Interim, ſi externas reſpiciamus circumſtantias, motum qvidem omnino deprehendimus ſubtiliſſimum, celerrimum, inſtantaneum, qvalis motus qvibus principiis dirigatur, res profecto non eſt adeo expedita, ut qvidam exiſtimant. Non dependent omnes illi motus ab objecto externo. Qvemadmodum Henr. Regius, *in Philoſophia naturali, lib.* 4. *c.* 16. ex mente Carteſii, ſatis qvidem accurate, deſcripſit. Sunt enim in brutis qvoqve animantibus aliqvi ſpontanei motus, à nullo principio determinati. Examinandi tamen interim nobis ſunt iſti motus, & qv ntum de eorum natura apprehendere poſſumus, tantum ad illuſtrationem hujus doctrinæ conferendum. Ken. Digbæus (*in Demonſtr. Immort. Animæ,*) & Gvalth. Charletonus (*in Phyſiol. ſua*) ſenſum, & qvalitates ſenſiles, corpora eſſe ſtatuunt, ſed falſo. Eſto enim, qvalitates illas particulas eſſe minimas, è ſubjecto expulſas; ſenſum tamen per ſe non faciunt, ſed qvatenus nervos ſenſorios feriunt. In qva applicatione illorum ad nervos, qvæ acci-

accidentalis omnino est, ratio formalis sensus consistit. Si in lucem prodiisset Johannis Alphonsi Borelli liber *de Motibus animalium* (ii) multa ex eo haurire possemus, ad perfectam sensationis declarationem; satis enim ex libro ejus *de motu projectorum* singularis hujus Viri sagacitas patet. Qvæ ad sensum reqvirantur, tradunt omnes etiam compendiarii Autores. Reqviruntur sc. *objecta, media & organa*, de qvibus cumulatissime agunt omnes, ideoqve non est necessum illa hic repetere.

2 Omnium sensuum nobilissimus est *visus*, cui excolendo integra disciplina inventa est, Optica scil. vastissimis voluminibus exculta. Hic acres sunt disputationes de ratione visionis, an fiat per emissionem, an receptionem radiorum, fieri autem per utramqve verosimile est. Pertinet huc tota de coloribus doctrina, qvæ ad species sensiles aliis refertur. Pertinet huc tota speculorum doctrina, doctrina de oculo item, ejusqve partibus, qvæ omnia plena manu Optici Autores ferunt. Pertinet etiam huc doctrina de lumine. Ut enim visio fiat, medium illuminatum necessarium est.

3 *Auditus* alter sensus externus est, cujus itidem peculiaris disciplina datur, qvam ἀκουστικὴν vocare possis, qvo generali titulo non musica tantum, qvæ versatur circa sonos harmonicos, sed omnes soni, comprehenduntur. Pertinet huc mirabilis illa auris structura, qvam Anatomici nobis depingunt. Cæcilius præsertim Folius, Eqv. Venetus, cujus extat *Nova interna auris delineatio, ex ratione structuræ modum Auditus demonstrans*, Venetiis anno 1645. in 4to edita. Cujus organi potentia arte etiam juvari potest. Quale instrumentum habent Hispani, qvi, præter perspicilla, sibi familiaria, semper secum portant instrumentum tale, qvod auribus apponunt, ut eo distinctius sonum percipiant. Ceterum objectum Auditus, sonus est; oritur vero sonus ex concussione aëris vel aqvæ. Variat autem sonus ratione subjectorum, & ratione mediorum. Obtusius enim in aqva sonat corpus, qvam in aëre, acutius sonant metalla, qvam ligna, qvæ omnia explicare velle magni Voluminis res esset. Nemo est, qvi naturam sonorum sagacius explicuit, per multas corporum species, qvam Honoratus Fabri, qvi singularem *de sonis* Tractatum Physicis suis inseruit. Cui addi meretur Franc. Baconis Verulamii *de Sono & audibilibus historia*, licet exigua. Multa Kircherus *in arte sua magna consoni & dissoni* habet, qvæ ad naturam Echus spectant. Ea omnia, quia totis disciplinis pertractantur, ab instituto nostro nunc sunt aliena. Pertinet huc etiam omnis illa doctrina *de voce & pronunciatione*, de qvibus legantur Cordemoæi *lib. de verbo*, & Petrus Montanus in libro, cui titulus: De nie Spreck Konst. Multa possent etiam hic afferri de *surdorum informatione*; sed de iis omnibus dictum est in *Dissertatione* nostra *de Paradoxis sensuum*, quæ cum in omnium manibus sit, nolumus illa hic repetere.

4 *Odoratus* sensus est, qvo distingvimus res secundum odorem. Est odor nihil aliud, quam effluvia subtilissima corporis odorati, per canales narium ad processus mamillares delata, qvi præcipue organon constituunt hujus sensionis. Medium est, vel aër, vel aqua, per qvod transfunduntur corpuscula illa volatilia. Et hac quidem sensationis parte brutis animan-

(ii) Joh. Alph. Borelli *Opus de Animalium Motu Posthumum* in duas partes divisum, Romæ an. 1680. & 81. in 4. revera prodiisse, supra *ad Cap. VI.* § 6. jam est monitum.

animantibus inferiores ſunt homines; longe enim felicius illa diſtinguunt & dijudicant per odores, qvam homines. Cujus diverſitati[illegible]ſa eſt, qvod ſimpliciori cibo vivant animalia, qvam homines, qvibus peregrini vapores & halitus ſemper obſident nares. Hinc fit, ut jejuni magis olfactu polleant. Eſtqve ſingulare illud exemplum hominis, cujus Digbæus meminit, qvi diu in ſylvis vivens, ac radicibus & oleribus victitans, canes ſagacitate oderandi æqvavit. Ceterum illa de odoribus doctrina minus eſt ceteris ſenſuum objectis exculta, adeo ut & ipſa odorum formalis ratio nondum ſit ſatis expedita. Aliqvi enim ſalibus velut volatilibus, aliqvi ſulphuri adſcribunt, de qvibus vide Joh. Bapt. Hamelium in *libro de affectionibus corporum*, *integro capite*. Qvod miſtionem odorum attinet, illa ita non eſt explorata, ut natura colorum. Colores enim ex miſtura varia produci, & qvomodo illi produci debeant, notum eſt omnibus, at odorum diſtinctio nulla talis eſt. Pet. Servius, *in Lib. de Odoribus*, Romæ anno 1641. *in 8vo* edito, plenius qvidem hoc argumentum aliis tractat, ſed non recentiorum Philoſophorum principiis eſt imbutus, qvæ qvi non deguſtavit, in odorum ſcrutinio non ſatis emunctæ naris eſt. Joh. Bravi *Lib. de odorum & ſaporum differentia* Ven. A. 1592. *in 8vo* prodiit.

Guſtus organon lingva eſt, cujus ſuperficies ita comparata eſt, ut aliorum 5
corpuſculorum ſuperficiebus tacta, vel gratum ſibi motum, vel ingratum, perſentiſcat, qvi ſapor dicitur. Sunt autem in ſuperficie linguæ variæ papillæ nerveæ, qvas Marcellus Malpighius & Laur. Bellinus primum detexere, qvæ prout afficiuntur à tactu corpuſculorum minimorum, ita ſapor, vel gratus, vel ingratus, illi objicitur. Horum ſaporum certi qvidam gradus ſunt & claſſes, ſuntqve eorum nomina rectius diſtincta, qvam odorum. Conſiſtit omnis illa diverſitas ſaporum in particularum conditione, qvæ papillis nerveis illiduntur. Nam Peripatetici, qvi ex elementis illam diverſitatem deducunt, longinqva nimis ſapiunt. *De ſapore dulci & amaro* Laur. Gryllus Tr. edidit, Pragæ A. 1566. impreſſum. *De iis, quæ ſine alimento vivunt*, exſtat Liber Fortunii Liceti, cum qvo conferri poteſt Phil. Sechtlenii *lapis Lydius prodigioſarum inediarum*, Paderbornæ A. 1614. *in 12mo* editus.

Tactus ignobiliſſimus omnium ſenſus habetur, cujus tamen interventu ſenſus 6
omnes conſtant. Objectum Tactus ſunt qvalitates illæ ſenſiles, qvas manibus præcipue, vel toto corpore, deprehendimus, calidum ſc. frigidum, humidum, ſiccum, &c. Medium tactus caro, vel cutis, habetur, organa conſtituuntur nervi. Qvæ per tactum fieri poſſunt mirabilia, in *citata Diſſertatione* prolixius expoſuimus, è qva ſuppleri poſſunt, qvæ hic omittimus.

Habentur & apud Peripateticos *ſenſus interni*, de qvibus illi magna cum cura 7
philoſophantur. Sed, ſi rem recte intuearis, omnia terminorum plena invenies, & parum rei in iis. Magis Carteſiani placent, ac legi poteſt, qvem ſupra laudavimus, Ludov. de la Forge *in libro de mente humana*, ſicut & Cordemoæus *in libro de differentia corporis & animæ*. Addatur Carteſius ipſe *in libro de paſſionibus animæ*, qvo nihil eſt elegantius & conſummatius. *De Imaginatione* Thom. Fienus Libellum ſcripſit, ac multa habet Pet. Pomponatius in libro profano *de Incantatione*, qvi omni magiæ viam ſtruit, & hanc di-

vinis immiscet miraculis. Unde non sine horrore legas, qvæ scelesti Præceptoris neqvam discipulus, Jul. Cæs. Vaninus, in *Dialogis* suis, ex eo in religionem infert.

CAP. XLIX.

DE SEDE ANIMÆ RATIONALIS.

§. 1. *Varia de illa sententia.* 2. *Ceteris probabiliores judicantur opiniones Cartesii de glandula pineali, & Nic. Hobokenii de medulla cerebri.* 3. *Conclusio de de difficultate cognitionis sui ipsius, sive Psychologia.*

1 NUlla est difficilior inqvisitio, qvam nexus illius, qvem cum corpore ANIMA habet. Tanto enim conatu inqvirimus in animam, nec illam, in qva sede invenire debeamus, satis constat. Magna hic disputatio est veterum & recentiorum. Aliqvi cum nullam certam sedem agnoscunt, per totum corpus peregrinantur, eamqve totam in toto humano corpore, totamqve in partibus, ponunt. Mirabili fingendi licentia, hinc aliqvi faciunt animam toti corpori coëxtensam, & extat, *de anima corpori coëxtensa* elegantissimus & doctissimus liber Pet. Petiti, Parisiis *in 8vo* editus A. 1665. Aliqvi animam in sanguine ponunt, aliqvi in spiritibus animalibus. Sed illæ omnes sententiæ vagæ sunt & indeterminatæ. Alii, qvi particularem magis sedem qværunt, cor regiam animæ faciunt, in qvam sententiam loca qvædam Scripturæ afferunt.

2 Corde tamen rejecto rectius alii in capite sedem animæ collocant. Sed & hic iterum qværitur, in qva parte capitis ea qværenda sit; variæ enim hic sententiæ sunt. Aliqvi eam reponunt in ventriculis cerebri, aliqvi, uti Cartesius, in glandula pineali. Hanc glandulam pinealem cum primum detexit Cartesius, non se reperisse existimavit, qvod pueri in faba. Ex hujus enim glandulæ motu & percussione omnem putabat cogitandi rationem procedere, qvoniam nullum alium ejus usum poterat deprehendere. Sed ostenderunt alium ejus usum Anatomici, interqve eos Nic. Hobokenius singulari libro *de sede animæ in corpore humano, cap. 5. Art. 6.* Qvam sententiam cum refutavisset, cerebri substantiam medullarem tandem illam animæ sedem constituit, postqvam omnes aliorum opiniones prolixis dissertationibus excusserat.

3 Tanti scil. est, se ipsum deprehendere, tam operosum, illud cognoscere, per qvod sumus illud, qvod sumus, qvæ tamen notitia debebat esse omnium suprema. Nos hic pedem figimus, & in hoc, velut culmine naturalis cognitionis consistimus. Mens humana scil speculatrix illa est, omnibus superstes, cui soli excolendæ adhibetur omne illud, qvod cura nostra discitur, & illam tamen ipsam, non nisi per nebulam, videmus, imo non videmus illam, nisi ipsa, qvæ semet in se ipsa, contemplatur.

D. G.

D. G. MORHOFI
POLYHISTORIS
TOMI II.
SIVE
POLYHISTORIS PHILOSOPHICI,
LIBER III.
ΜΑΤΑΙΟΤΕΧΝΟΣ;
DE ARTIBUS DIVINATORIIS ET MAGIA.

§. 1. *Scriptores de Divinatione in genere.* 2. *De Divinatione naturali eventuum naturalium. Astrologorum, & in his Comitis de Flisco, temeritas culpata. Prædictiones Ecstaticorum.* 3. *Commendatur Divinatio morum & affectuum animi è signis externis, velut Politico utilissima, una cum Scriptoribus de illa præcipuis, Jano Huarto, Scip. Clarmontio, Aug. Mascardo, Chambrao, Aristotele, Theophrasto, &c. Divinationem hujusmodi è voce Lud. Cresollius, è risu Prosp. Aldorisius, è temperamento, unguibus & scriptura, Camillus Baldus instituere docuit.* 4. *Scriptores Physiognomiæ naturalis de membrorum configuratione, Hon. Nicquetius, Joh. Bapt. Porta, Andr. Otto; De illorum proportione Joh. Sig. Elsholtzius, de Nævis idem, Lud. Septalius & Chambræus, de Pede Joh. d' Arty.* 5. *Judicium de Metoposcopia & Chiromantiæ antiquitate. Divinatio veterum ex Salissatione, sive trepidatione membrorum. Hermetis Trismegisti Melomantia. Melampus περὶ παλμῶν. Artemidorus de Manuum inspectione. Jul. Cæs. Bulengerus de ominibus & divinationibus.*

6. Scriptores Metoposcopiæ & Chiromantiæ varii recentiores. Metoposcopia *Hier. Cardani an eum Autorem agnoscat, dubitatur. Magistri Chiromantiæ olim creati. 7. Judicia prolixiora de Joh. Belotti & Philippi May Scriptis Chiromanticis. Hier. Cardani circa omina & divinationes superstitio. Finellus de Maculis unguium. 8. Scriptores Onirocritici de Somniis interpretandis, Artemidorus, Synesius ab H. Cardano illustratus, Apomasar, &c. 9. Astrologiæ judiciariæ Impugnatores, è quibus præsertim Cl. Salmasii rigor nimius notatur. Judicium de principiis illius benignius. 10. Defensores ejusdem, Joh. Bapt. Morinus, Joh. Heydon (cujus ineptiæ notantur) & Placidus de Titis. 11. Henr. Ranzovii Scripta Astrologica commendantur. Artis Astrologicæ Scriptores antiqui, Petosiris, Ptolomæus, Arabes, Proclus Diadochus, Manilius, & recentiores nonnulli. 12. Astrologia Genethliaca mater plerarumque artium divinatricium, & speciatim quidem doctrinæ imaginum Talismanicarum, quam tradiderunt & defenderunt Const. Albinus, Henr. Corn. Agrippa, Jac. Gaffarellus, impugnavit vero Gabr. Naudæus. Fabula de Gustavi Adolphi, Regis Sveciæ, gladio Talismanico. 13. Ex Astrologia profluxit etiam omnis doctrina Magica, inprimis Geomantia, cujus Scriptores aliquot, Gvilh. de Morbeca, & duo Anonymi, recensentur. Divinatio è jactu cuborum. Chinensium Geomantia Physica, è terræ figura & constitutione de incolarum judicans ingenio. 14. Scriptores Magici de spirituum conjuratione, divinatione & magia numerorum, ac arte Genium suum familiarem cognoscendi. 15. Scriptores varii de Magia Dæmoniaca. Notantur moderni quidam, ejus existentiam negari ausi, Reginaldus Scotus, Abr. Palingius, & alii. Commendantur, qui istos refutarunt, Henric. Morus, Mericus Casaubonus, Ericus Mauritius. 16. Probatio sagarum per aquam, species judiciorum Dei vetustorum. Herm. Conringius illam defendit. Indorum similes modi perjuria explorandi. 17. Medicina magica, & curationes per eam. Varii de his Scriptores. Ensalmadores Hispani. Incantatio serpentum magica, Judæorum curationes cabalisticæ. 18. Dæmones sive Genii familiares. An Socrates & Hier. Cardanus vere tales jactarint. Gabr. Naudæi* Apologia pro Viris eruditis, Magiæ suspectis, *commendatur, Pet. autem Borelli* lib. de Vanitate Magiæ *promissus contemnitur.*

1 POstqvam PHYSICA absolvimus, ad ea progrediemur, qvæ naturam excedere videntur. In eorum numerum ARTES DIVINATORIÆ referendæ sunt, qvarum objectum est futura & incognita scire, cum Physici circa res sensui subjectas & manifestas versentur. Sunt vero variæ divinationum species, *naturales* aliæ, aliæ *magicæ*, aliæ *licitæ*, aliæ *illicitæ*. De divinationibus generatim, tam licitis, qvam illicitis, scripsit, inter veteres, Cicero, in qvam exstant multi Commentatores; qvos vide in *Nomenclatore Philos.* Spachii. E Recentioribus de iisdem scripsere Casparus Peucerus, Joh. Jac. Boissardus, & Ragusæus, qvi, in *Epistolis in*

8vo

8vo *de divinatione* editis, nitido ſtylo, contra omnem Aſtrologiam divinatricem, Chiromantiam, Phyſiognomiam, Geomantiam, &c. pugnat.

De naturali divinatione primum dicemus, qvæ conſiſtit in animis hominum, 2
per ſigna externa naturalia cognoſcendis, vel in prædicendis eventibus è cauſis naturalibus, vel ſiderum, vel aliorum corporum, qvalem paſſim ab imperitis etiam fieri videmus. Ad alteram hanc ſpeciem pertinent, qvæ ex certo Planetarum concurſu ac configuratione, de tempeſtatibus & morbis Epidemicis, prædicuntur. Qvo in argumento verſantur Cornelius Gemma, *in libro de naturæ divinis characteriſmis*, Antonius Mizaldus in *Aëromantia*, Paulus Minerva (de qvo conſulendus eſt Jul. Cæſ. Capaccius *lib. 2. Elog. pag. 342. in libro de præſagiendis temporum mutationibus*, & alii, qvorum ſupra mentionem fecimus. Pertinent & huc, qvæ ex avium volatu & garritu, ruſtici obſervant, non qvidem omnia contemnenda. Veterum ſuperſtitio latius ſe extendit, qvam magnam partem ab aliqvibus etiam hodie probatam invenias, ac defenſam. Videatur Auguſtinus Niphus *de auguriis*. Spectant & huc Aſtrologi, qvi de periodis Regnorum, ac converſionibus gentium, ex aſtris philoſophantur, qvi plerumqve certant inter ſe mendaciis, ac nil, niſi canoras nugas, proferunt. Qvo in genere Comitis de Fliſco *liber de fato* verſatur, in qvo magna ſe propalare credit myſteria, ſed futilia omnia ſunt, & nugarum plena. Naturales divinationes de rebus etiam futuris fieri poſſe ab animo, extra ſe quaſi conſtituto, non diffiteor, ſuntqve mirabilia ejus rei exempla. Videndus Joh. Franc. Picus Mirandula in *libris de prænotionibus*, & Martinus Schoockius in *libro de Ecſtaſi*.

Majorem habent certitudinem, qvæ de animis hominum è ſignis externis ca- 3
piuntur; & hic qvidem præcipue circa affectus & paſſiones animi indagandas præcipua cura eſſe debet. Quæ qvidem doctrina Politico multis modis eſſe uſui poteſt, qvi ex animorum inclinationibus judicare de omni actione & commodo poteſt, qvid ſibi, vel Reipublicæ, è converſatione exſpectandum. Cujus rei elegans exemplum habemus in *Relatione* Legati cujusdam Veneti *de aula Romana*, ubi Pontificis, omniumqve Cardinalium, inclinationes ac temperamenta, ſtudioſe perſeqvitur, & perpetua collatione, qvæ uſui eſſe poſſint Reipublicæ Venetæ, qvidve ſingulis exſpectandum, colligit. Hic inſerviunt libri non pauci, ingenioſe ac erudite ſcripti, qvalis eſt *Examen des ingenios para las ſcientias;* liber Hiſpanicus, ſcriptus à Jano Huarto, in linguam Latinam autem converſus ab Æſchatio Majore, ſub titulo: *Scrutinium ingeniorum*. Sed verſio illa vehementer diſcrepat ab Hiſpanico, multa addita ſunt, multa omiſſa. Eſt & egregium Opus Scipionis Claramontii *de conjectandis cujusqve moribus & latitantibus animi affectibus*, qvod iterata editione publicavit Herm. Conringius, qvi *incomparabile Opus* vocat, atqve in *præfatione* multa utilia in Phyſiognomiæ commendationem diſſerit. Sunt & Auguſtini Maſcardi, Viri elegantiſſimi ingenii, ac Urbani Octavi Cubicularii, *Diſſertationes Romanæ de affectibus, ſive perturbationibus animi, earumqve characteribus*, plenæ reconditæ eruditionis, & Ant. Zaræ, Aqvilegienſis, *Anatomia Ingeniorum & Scientiarum*, Venet. A. 1615. in 4.

in 4. edita. Sunt & à Domino de la Chambre libri de eo argumento conscripti, *les Charactéres des passions*, & *l' Art de connoitre les hommes*; qvi posterior liber in linguam Germanicam est conversus. Nec spernendus est Tract. Anglicus Anonymi *off the different wills of men*, id est *de varietate ingeniorum*, excusus Londini anno 1669. in 8vo. De voce egit, quæqve ex ea signa animi colligi possint, prolixo & doctissimo libro exposuit Ludovicus Cresollius, *in vacationibus autumnalibus, sive de perfecta oratoris actione & pronunciatione*, Lutetiæ editis A. 1620. *in 4to. Gelotoscopiam*, sive *divinationem ex risu*, Prosp. Aldorisius, Italus, scripsit, à Naudæo *in Bibliogr. Polit.* allegatus, qvocum idem forte tractavit argumentum Ludov. Septalius *in libro de risu* inedito. E Veteribus habemus *Physiognomica* Aristotelis, in quæ elegantem *Commentarium* scripsit Camillus Baldus, Italus, qvi & alios libellos reliqvit *de humanarum propensionum ex temperamento prænotionibus*, item *de naturalibus ex unguium inspectione præsagiis*, & *de ratione cognoscendi mores & qvalitates scribendis ex ipsius Epistola*, *sive divinatione Epistolari*, qui tres Tractatus prodiere Bononiæ A. 1664. in 4to. Postremus eorum omnium est curiosissimus, ac jactant, si recte memini, etiam Rabbini qvidam talem artem, qva ex manu scribentis de ingenio hominis præsagia formantur. Qvo forte etiam spectat M. Aur. Severini *Vaticinator, seu Tr. de Divinatione litterali* ineditus, qvem, una cum *Physiognomiæ Medicinalis Idea*, ei tribuit Laur. Crassus *P. I. Elog. p.* 377. Est & inter Veteres aureus liber, Theophrasti *Charactéres*, cum aureo Isaaci Casauboni *Commentario* editus, qvem præcipue Politicis commendaverim, qvorum hominum ingenia nosse interest.

4 Ad naturalem divinationem spectat illa etiam Physiognomia, qvæ, ex membrorum configuratione, de ingenio hominis judicat. De planetaria postmodum dicemus. Eam eleganter tradidit Honoratus Nicqvetius *libris qvatuor*, ubi omnia Physica congerit, separatis nugis planetariis. Est & elegans *Opus Physiognomicum* Johannis Baptistæ Portæ, in qvo præcipue curiosa est vultuum humanorum cum animalium vultibus collatio, qvorum aliqvam harmoniam deprehendet facile, qvi diligentius examinabit. Id vero notandum est, editionem Italicam longe esse locupletiorem, qvam est Latina, Hanoviæ A. 1593. in 8vo impressa. Ex proportione membrorum oritur etiam qvædam divinatio, de qva libellum eruditum conscripsit Joh. Sigism. Elsholtzius, cui titulum fecit *Anthropometria*, ubi & simul de nævis agit, qvomodo sc. ex nævis vultuum, de nævis latentibus in reliqvo corpore ferri judicium possit. De illo argumento etiam Ludovicus Septalius libellum scripsit, uti & Dominus de la Chambre. Elsholtzius ideam seu harmoniam nævorum peculiari pictura ob oculos posuit. *Anthroposcopiam Compendiariam* scripsit aliqvis Andreas Otto, ubi judicia de homine colligit, tam naturalia, qvam planetaria. Non desunt, qvi etiam divinationes peculiares ex reliqvis membris formant, uti ex pectore, ac plantis pedum. *Podoscopiam* appellant. Ac fuit, qvi Anno 19. hujus seculi, Parisiis opusculum edidit, Cardinali Rupefucaltio dedicatum, *de pedis admirandis*, in qvo pedem divinitatis habere notam demonstrat, cognitionem ejus necessariam esse, totum esse homi-

hominem, totam hominis animam, rem esse sacram, regulam religionis & nobilitatis, totiusqve vitæ nostræ, proinde valde honorandum, nec qvicqvam dignitati illius derogare podagram. Autor vocatur Johannes de Artis, teste Thoma Bartholino *in Epistolis Medicis, Centuria 3. Epistola 76. p. 321.*

Persеqvemur nunc ceteras Physiognomiæ partes, qvatenus principiis naturalibus miscent ineptias planetarias. Occurrit hic primo ars divinatrix de *fronte*, qvæ *μετωποσκοπία* vocatur, ac solet cum Chiromantia, qvæ ex manuum inspectione vaticinatur, conjungi, eademqve principia habere. Sunt vero istæ artes non plane destitutæ veteri aliqva autoritate, qvanqvam illa non tanti est, ut movere aliqvem debeat. Artemidorus, qvi *de Insomniis* est commentatus, *de Auguriis* etiam & *Manuum inspectione* scripsit, qvos libros Græce Aldus edidit, Latine autem à Jano Cornario redditos Frobenius, ex officina sua Basileensi. Vid. Jacobi Gaddii *Tomum I. de Scriptoribus non Ecclesiast. p.* 49. Exstat inter Hermetis Trismegisti supposititia opuscula unum, qvod agit *de Melomantia, seu divinatione ex membris humanis*, ubi de Salissationibus. Vide Lambec. *lib. 6. Bibliothec. Vindobon. Codice Medico MSto Græco quinquagesimo.* De lineis in manu, certis planetis, dicatis, vestigia sunt in libro Melampodis, Græci Autoris, *περὶ παλμῶν πρὸς Πτολεμαῖον βασιλέα*, in qvo de *salissationibus* agit, qvomodo vocantur trepidationes membrorum, qvod genus peculiare divinationis apud veteres fuit. Illic enim meminit digiti Jovis, Saturni, &c. si in illis fortassis salissatio contigerit. De qvo genere divinationis vide & Jul. Cæs. Bulengerum *de Omnibus libro* 4. *cap.* 2. cujus hic Autoris mentionem facio, qvod veterum deliria circa omnia studiose colligat, qvæ & magna pars divinationis apud antiqvos fuit. Ceterum idem *de tota divinationis ratione libros VI.* scripsit, qvi Specilegia sunt post aliorum accuratiores labores. *Opuscula* ejus *in fol.* Tomis II. collecta sunt, ac Lugd. Gall. A. 1621. edita. 5

Ut ad *μετωποσκοπίαν* redeam, Autores ejus multi sunt. Edita est Gallica lingua Hieron. Cardani *μετωποσκοπία*, qvam mihi genuinam esse vix persuadeo. Nec edita est inter Cardani Opera omnia, à Gabriele Naudæo promulgata. Fuerunt & plures alii superioris ac hujus seculi Autores, qvi simul & *Chiromantias* scripserunt, & Appendicis loco Metoposcopiam tractarunt. Liber Italicus Spontani *della Metoposcopia* accuratius has nugas tractare videtur. *De Chiromantia* & *Metoposcopia* librum *in folio* conscripsit Johannes Taisnierius, qvem singularem in ea arte Magistrum esse dicunt, Naudæus autem, *in Bibliogr. Polit. p.* 106. 107. integrum Opus Bartholom. Coclitis plagio sibi tradit vindicasse enormi, de qvo etiam Thomasius, *in Tr. de Plag. Lit. §.* 553 potest conferri. Qvin ea fuit priorum temporum vesania, ut peculiares ejus artis Magistri crearentur, ceu videre libet in qvibusdam Monachorum ea de re libris. Exstat inter vetustiores Autores Doctoris Andreæ Henrici *Chyromantia* (uti ipse Autor inscribit.) Anno 1538 *in 8vo* edita est Johannis Digandri *Chyromantia* (simili inscriptione per y,) qvi singularia ea in arte principia jactat. Rud. Goclenius, Professor Marpurgensis, itidem edidit *Chiromantiam*, una cum 6

Obser-

Obſervationibus, per aliqvot annos factis. Ex Italis Alex. Achillinus, Bononienſis, Prof. Patavinus, teſte Jac. Gaddio (*T. I. de Script. non Eccleſ. p.* 18.) libro peculiari Chiromantiæ & Phyſiognomiæ probavit principia. Varios Autores prioris & noſtri ſeculi Chiromanticos uno Volumine collegit qvidam Joh. Prætorius, qvod inſcribit *Theatrum Chiromanticum*, qvibus ipſe etiam ſuas adjecit nugas, qvi & chartulas luſorias Chiromanticas publicavit. Eſt & aliqvis Johannes Kohlmannus, qvi Chiromantiæ cum Genethliaca arte conſenſum ob oculos ponere voluit ſingulari libro, ubi Themata Genethliaca ſemper cum mannum lineis confert.

7 Gallus qvidam, M. Johannes Belott, qvi ſe Magiſtrum vocat ſcientiarum divinarum & cœleſtium, *Chiromantiam & Phyſiognomiam* ſcripſit, in qvibus peculiaria qvædam ſunt principia; ſed ille etiam Magicas artes immiſcet, Geomantiam, Onychomantiam, & artem genium familiarem ſibi conciliandi. Liber profanus & impius eſt, nam Onychomantiam ſuam ex Judæorum Urim & Thumim deducit. Unde & Geomantiam Gentilium natam fuiſſe putat Gvilh Schickardus *in libro de Jure Regio Hebræorum.* Nuper aliqvis Philippus May *Chiromantiam Medicam* ſcripſit, qvæ Gallica Hagæ anno 1665. & Germanica lingua Dresdæ anno 1670. *in 8vo* edita eſt. Is ſingularem jactat ejus artis experientiam, qvæ multorum hiſtoriis & relationibus firmatur, qvæ ſi veræ ſunt, certe aliud qvippiam ſubeſſe videtur, qvam communia iſta principia. Eam vero *Chiromantiam* ad morbos, vulnera & mortem prænunciandam direxit. Reliqva & *Curioſa*, qvam promiſit, qva illa, qvæ ad fortunas hominum ſpectant, tractabit. Multa circa maculas unguium tradit, qvarum ſingularem doctrinam inveniſſe vult videri. Qvæ de morbis è coloribus oculorum præſagiendis habet, non omnino ſpernenda ſunt. Phyſicas enim rationes habent. Habeo & ejus *Chiromantiam* manuſcriptam Germanicam, qvæ ab edita in multis diſcrepat. *De Unguium maculis* Finellus Italus libellum ſcripſit peculiarem. Qvæ ad omina, Phyſiognomiam & Chiromantiam ſpectant, in Operibus ſuis paſſim tractat Hier. Cardanus, qvi mirus fuit talium ineptiarum æſtimator, atqve ut ingenio fuit ſumme melancholico, ita finxit ſibi, neſcio qvæ, præſagia è vocibus, crepitu januarum atqve iſtis minutiis, qvibus nonnunqvam integras implet paginas.

8 Ad naturalia vaticinia aliqva etiam ex parte pertinent *ſomnia*, qvorum interpretandorum peculiaris inventa ars eſt, qvæ ὀνειροκριτικὴ vocatur. Ejus veteres aliqvot Autores habemus, inter qvos præcipuus eſt Artemidorus, qvi lingua Græca doctiſſime *de Somniis* ſcripſit, additis ubiqve rationibus, & cum notis Nicol. Rigaltii editus eſt. Scripſit & Syneſius *librum de Somniis Græce, qvem* Commentario illuſtravit Hier. Cardanus, in qvo adeo diligenter, & cum anxietate qvadam conqviſitis rationibus, hanc tradit doctrinam, ac ſi res maximi momenti ageret, & ſubtiliſſimam Philoſophiæ partem tractaret. Qvi liber & in Germanicam linguam eſt converſus. De Apomaſare, ſive Achmeto potius, Onirocrita Arabe, vid. Barthium *lib.* 31. *Adverſ. c.* 14. & ex eo Placcium *de Scr. Pſeudon. p.* 150. 151.

9 Extra hominem omnium artium curioſarum & divinatricium fons & origo eſt Aſtro-

Aſtrologia, Judiciaria ſcilicet, cujus principia à multis ſunt ex profeſſo impugnata, Johanne Pico Mirandula (cui reſponſum eſt à qvodam Lucio Bellantio, de qvo, ejusqve libro, lege Gaddium *T. I. pag.* 91.) Hieronymo Savanarola, Tobia Wagnero, Pet. Gaſſendo (*in Philoſophia Epicuri*,) carptim vero à plurimis aliis. Illa vero non omnis improbanda eſt ,ut faciunt aliqvi, qvorum rigor mihi non placet. Cl. Salmaſius, *in libro de annis Climactericis*, *etiam antiqua Aſtrologia*, nugatoriis argumentis omnium aſtrorum vim Phyſicam etiam tollit, Multi offenduntur principiis, nec autoritate, nec ratione, demonſtratis, diviſione ſc. domuum cœleſtium, de qvibus ego ita ſentio: rejici illa non poſſe, ſi experientia confirmet, (ut confirmat ſæpe in effectis naturalibus,) ſed accipienda eſſe, ſive à primi ſeculi hominibus, experientia notata, ſive revelatione excepta, ad poſteros per traditionem longævam devenerunt. Eſſe enim qvosdam influxus, præcipue ſolis & lunæ, ratione morborum & vitæ, deprehendere manifeſto poſſumus, & eſſet profecto homo ineptiſſimus, qvi tam vaſtis corporibus aliqvod effluviorum commercium negare vellet. Qvare, cum vitæ noſtræ & ingenii anguſtia, & corporum iſtorum diſtantia, prohibeant, qvo minus obſervare effectus illos poſſimus, ſaltem accipiamus tantiſper, qvæ nobis tradita ſunt à majoribus, hominibus non tam abſurdis, exploremusqve per experientiam earum veritatem, qvæ ſi conſpiret, de principiis diſputare res erit inutilis.

Aſtrologiam, non ſolum *naturalem*, ſed & *Genethliacam* qvæ circa fortunas 10 hominum verſatur, diffuſo libro vindicare eſt molitus Joh. Bapt. Morinus, Gallus, qvi ſpeciatim contra Gaſſendum eam defendit, & qvidem omnium doctiſſime & philoſophice (qvantum tamen res ipſa permittit,) de principiis hujus artis eſt commentatus. Eſt & Anglus aliqvis, *Johannes Heydon*, inſignis nugator, qvi rationibus philoſophicis, ſed plurimam partem vanis & Cabaliſticis, planetarum & fixarum ſtellarum influxum probare voluit. Placidus de Titis qvoqve *Diſſertationem Phyſico-Mathematicam de Aſtrologia* ſcripſit, in qva omnes influxus ad lucem refert, multisqve argumentis probare nititur, effectus tales in corporibus naturalibus provenire poſſe à luce in corporibus cœleſtibus, affectionibus iſtorum impprægnata.

Ceterum librorum, qvi ad Aſtrologiam Genethliacam pertinet, magnus eſt 11 numerus, qvos omnes recenſere non licet. Judicia de Aſtrologis & Aſtrologia judiciaria congeſſit peculiari libro *Henricus Ranzovius*, qvi & alio ſcripto omnem illam artem divinatricem in compendium redegit, è variis Autoribus, tam antiqvis, qvam recentioribus. Inter Antiqviores præter Petoſiris, Philoſophi Ægyptii, *Epiſt. Aſtrologicam ad Nechepſin Regem* (de qva Lambecius *L.* 6. *Comm. de Biblioth. Vindob. p.* 94. & Otto Heurnius, *in Chaldaicis p.* 47. conſulendi,) Ptolomæi ſunt ſcripta, qvem paſſim omnes Arabes ſeqvuntur, qvi in iſto divinationis genere admodum fuere curioſi & ſuperſtitioſi. Complura talia Manuſcripta Arabica recenſet Chriſt. Ravius *in ſpolio orientis*, ſuntqve etiam nonnulla in Latinam linguam converſa. Exſtat & Procli Diadochi *Paraphraſis in quadripartitum Ptolomæi de ſiderum affectionibus*, à Leone Allatio in Latinam linguam converſa, Lugduniqve Bat. A. 1635. *in* 8*vo* edita. Inter Latinos Poëtas Manilius *Aſtronomica* ſcripſit, in qvem exſtant luculenta Joſ. Scaligeri

ligeri *Commentariis*. Inter Recentiores Johannes Schonerus, Cypr. Leovitius, Dav. Origanus, præcepta ista divinatoria prolixe congesserunt, præter multos alios, qvorum nomina recitare supersedeo.

12 Ex ista doctrina influxuum cœlestium, tanqvam fertilissima segete, orta sunt pleraqve omnium artium divinatricium genera, inter qvas prima est vaticinandi ex imaginibus sculptis, iisqve in Medicina utendi ad profligandos morbos, ad animalia abigenda, vel congreganda, securitatem loco præstandam, corpus contra ictus muniendum, & victoriam obtinendam. Tales imagines vocatæ fuerunt *Talisman*, & insculptæ potissimum gemmis vel metallis, qvorum occultam aliqvam cum astris fingunt sympathiam, cujus rationem tradit Constantinus Albinus *in Magia Astrologica*, libro Parisiis A. 1611. impresso, ubi & illa sigilla ac imagines describit. Henr. Cornelius Agrippa, in profano Opere *de occulta Philosophia*, præcipua, qvæ ad illam rem spectant, complexus est. Præ ceteris vero, & ex professo doctrinam illam Talismanicam defendendam suscepit Jac. Gaffarellus *in curiositatibus* suis *inauditis*, libro gallice scripto, ubi ex ipsis etiam S. literis, Rabbinorum Commentariis, omniumqve gentium consensu, earum adstruere veritatem laborat, in eamqve rem abutitur *Urim & Thumim*, qvorum in Sacris mentio fit, de qvibus elegantem Dissertationem conscripsit Joh. Spencerus Anglus, Cantabrigiæ A. 1669. *in 8vo*. editam. Ex Gaffarello pleraqve transscripsit Athan. Kircherus in *Oedipum* suum *Ægyptiacum*. Multa contra Talismanicas illas imagines disputat Gabriel Naudæus, *in libro de studio militari*, occasione artis istius, qva corpus humanum adversus ictus munitur, qvam ille totam negat, &, ut vanissimorum hominum commentum, explodit. Refertur & in *vita* Joh. Bapt. Morini, qvæ *Astrologiæ* ejus *Gallicæ* præmittitur, de *gladio Gustavi Adolphi*, R. Sveciæ, qvod iisdem signis Talismanicis fuerit insignitus, qvi demum in manus Morini inciderit, cui ille tam fortia facta adscribere non veretur. Qvod ego qvidem credere non ausim; puto enim, potius subornatum esse aliqvem, qvi id venditaret, ut invidiam aliqvam Gustavi Adolphi nomini contraheret.

13 Ex ista doctrina derivandi influxus cœlestes in corpora naturalia & artificialia prodiit fœcundo agmine omnis doctrina Magica. Præsupposito enim isto principio, nihil jam poterat fingi, vel concipi, qvod non ex eo regulas aliqvas haberet. Hinc nata primum est *Geomantia*, in qva è certo punctorum numero, convenienti loco positorum, divinatio qvædam de rebus contingentibus instituitur. Fuerunt, qvi artem hanc probarunt, Viri alias non omnino contemnendi, inter qvos Rob. Fluddius, Henr. Corn. Agrippa, ac alii nonnulli. Gvilhelmi de Morbeca, Clementis IV. Papæ, Pœnitentiarii, Monachi Dominicani, qvi Procli Institutiones Theologiæ Platonicæ Latine vertit, *liber de Arte Geomantica* in Biblioth. Cæsarea MStus reperitur. Vid. Lambecii *Lib. 3 de Biblioth. Vindob. in Append. Additam. 7*. Est qvidam, qvi Gallica lingva plenum Opus eo de argumento conscripsit, cujus nomen jam non succurrit. Latine prodiit *Opus Geomantiæ completum* in tres libros distinctum, qvorum primus Geomantiam Theoreticam, secundus Praxin, tertius varias è diversis Autoribus decerptas qvæstiones, continet, à *Medico quodam Neoterico* Anonymo (ita enim

se

ſe vocat,) conſcriptum. Ex eo principio ſunt Qvæſtiones illæ, ad qvas reſponſio per jactum cuberum expeti ſolet. Solent vero illi confici ex omnibus metallis, varie inter ſe miſtis, ac numeri ad certas conſtellationes inſculpi. Chinenſes aliam habent Geomantiæ ſpeciem, qvæ Phyſica eſt, ac qvodammodo defendi poteſt. Qvemadmodum enim è lineamentis externis de ingenio hominis judicatur, ita illi, ex figura terræ, de ingenio atqve natura regionis, omniumqve incolarum, judicant, qva de re vide Kircherum *in China illuſtrata.* Illud vero habet aliqvid de vero. Facit enim ad temperamentum hominis loci conſtitutio, ſive is montanus ſit, ſive in planitie, ſive in locis paludoſis, ſive arenoſis ac metalliferis. Ex qvalitate enim ſoli variat natura ciborum, ex natura cibi temperamenta, è temperamentis inclinationes hominum. Hinc in locis montanis ſolent habitare homines aſperi, in locis paludoſis homines ſtupidi, in locis arenoſis & calidis ingenioſi.

Alia divinationum genera ſunt, qvæ recenſere nihil attinet, cum apertam Magiam præ ſe ferant. Hinc conjuratio ſpirituum per Imagines & numeros, de qva Henr. Corn. Agrippa *in libris de Occulta Philoſophia*, & Johannes Heydon in libro, cui titulus: *The Roſie Crucian infallible Axiomata.* Numerorum doctrinam, ac Magiam, qvæ per eos exerceri ſolet, deſcripſit Petrus Bungus peculiari *libro in 4to de Myſterio Numerorum.* Huc qvoqve ſpectat ars cognoſcendi Genium ſuum familiarem è Themate Natalitio, de qva nonnemo ſcripſit, cujus nomen mihi nunc excidit. Alias divinationum ſpecies, earumque principia, tradidit Rob. Fluddius in *Operibus* ſuis. 14

Dicenda etiam qvædam ſunt *de Magia illicita*, ſive *Dæmoniaca*, qvæ exercetur per pactum cum Dæmone & ſpiritibus, idqve vel explicitum, vel implicitum. Ad noſcendum itaqve omne genus iſtarum neqvitiarum conferent *Diſqviſitiones Magicæ* Mart. Delrii, *Dæmonologia* Franc. de Torreblanca, ac Joh. Wieri *Lib. VI. de Præſtigiis Dæmonum.* Ac eſt profecto diligentius inqvirendum in omne illud commercium Dæmoniacum, qvia nunc ſunt homines adeo perfrictæ frontis, ut negent omne illud, & ipſos etiam ſpiritus malignos. Exſtant certe ejus generis libri qvidam, qvi multis argumentis ea omnia in dubium vocant. Talis eſt liber in fol. ſcriptus Anglica lingva à *Reginaldo Scoto*, in qvo plurima occurrunt contra Magiæ exiſtentiam argumenta. Eſt ille etiam in Belgicam lingvam converſus, ſub titulo: **Ontdecking van Tóvery.** Sed plenior Editio eſt ultima Anglica. Eſt & qvidam *Abrahamus Paling*, qvi librum ſimilem Belgica lingua conſcripſit, Amſtelodami anno 1659. in 8vo editum. Anglus inſuper aliqvis Anonymus exiguo libello, qvæcunqve impugnare veritatem Magiæ poſſunt, collegit, omneque negotium conventionis cum Dæmone pro ficto habet, cui ab alio itidem Anonymo, reſponſum eſt. Scripſit contra hos Novatores Henricus Morus (is enim Autor eſſe videtur,) libellum Anglica lingua, cui titulus: *Philoſophical Conſiderations about Witchcraft*, in qvo omnia argumenta qvæ ab iis in medium produci ſolent, refutat doctiſſime, adjecta ſimul hiſtoria de Dæmonis apparitionibus, alicubi in Anglia factis. In eodem argumento verſatur etiam Mericus Caſaubonus, Iſaaci Filius, qvi in libro: *Off credulity and incredulity in things divine & ſpiritual*, operoſe congerit omnia, qvæ de ſagis & incan- 15

tationibus habentur, adductis passim historiis, undiqve excerptis & collectis. Edidit item Autor *Diarium colloqvii*, inter aliqvos spiritus, & Edv. Kelleum ac Johannem Dee, instituti, *in folio*, eum in finem, ut convinceret Atheos, conversationem istam Dæmoniacam ducentes pro nihilo. Deniqve qvam diligentissime, qvicqvid ad hoc argumentum pertinet, congessit Ericus Mauritius *in Dissertatione* sua de *Denunciatione Sagarum*, Gallicis etiam Ephemeridum Scriptoribus, *Ephem. XLI. A.* 1666. *p.* 557. *& seqq.* eam ob causam, laudata. *De Conventibus Sagarum* videatur Dissertatio Gotfr. Vogtii *in Deliciis suis Physicis.* Videantur etiam JCti, qvi Tractatus de Sagis scripserunt, ubi multæ solent occurrere de hoc negotio historiæ. Addantur & illi Autores, qvi de Spiritibus, Præstigiis Dæmonum & Lamiis, scripserunt, Joh. Wierus, Georgius Pictorius, Pet. Thyreus, Nicol. Remigius, Franc. de Torre-Blanca, & Petrus de Lirres, qvi Gallica lingua qvam plenissime de Spectris, visionibus, Sagarum transformationibus, agit.

16 Commode hic incidit divinatio, qvæ circa sagas instituitur per aqvam, qvæ solet admitti, deficientibus aliis mediis & probationibus, sed qvam multi tamen rejiciunt, ac, ut superstitiosam, damnant. Est vero ista ratio probandi admodum antiqva, soletqve *judicium divinum* vocari. *Ordalium*, à Germanica voce Orte-Hert/ Seculi Barbari Scriptores appellant. Talis qvoqve fuit probatio per ferrum candens, per prunas, per panem vel caseum consecratum, qvod Cherschund dicitur. De his judiciis Dei, contra qvæ S. Agobardus Tractatum scripsit, multa notarunt eruditissima Henricus Spelmannus *in Archælogia* sua, seu *Glossario*, & Johannes Seldenus *in Notis ad Chronicon aliquod antiquum Anglicum.* Res vero illa mirabilis est, nec desunt multæ historiæ veritatis his modis exploratæ apud antiqvos Christianos, ac videtur vel in ipsis sacris literis simile qvid injungi de adultera, per aqvæ amaræ potum dignoscenda. Non est dubium, hinc qvoqve originem esse probationis per aqvam in sagis, qvam cum pene omnes, tam JCti, qvam Theologi, ut rem temerariam, damnent, probat tamen Herm. Conringius *in Disputatione de Judiciis*, argumentis qvidem non usqve adeo stringentibus, & à generali Dei circa judicia & veritatem providentia petitis, uti & ab historiis ejusmodi probationum. Ac dicitur ille singularem librum, pro defensione hujus probationis, esse molitus. Sunt & apud Indos Orientales similes modi explorandi, *an quis recte juraverit, an vero perjurium fecerit*, qvos notavit Phil. Baldæus *in libro* van de Indianische Affgoderey; qvi additur *Descriptioni Zeilaniæ* & *Malabariæ.* Ollam scilicet habent butyro fervente plenam (butyrum enim illis, ut omnia, qvæ à vacca proveniunt, res sacra est,) cui si qvis impune digitos immiserit, recte jurasse censetur. Alius etiam illis modus est: Condunt serpentes, una cum pomis aureis in vase aliquo, unde si qvis pomum extraxerit à serpente illæsus, recte itidem jurasse censetur.

17 Ad Magiam istam Diabolicam, qvæ exercetur per pactum cum Dæmone, pertinet etiam, cum per certos characteres, symbola & signa, qvæ vel expliciti, vel impliciti argumenta sunt pacti, mirabiles effectus producuntur in natura, qvanqvam etiam hic peccetur nonnunqvam ex superstitione potius, qvam malitia. Huc pertinent curationes i-

stæ

ſtæ per tactus, inſufflationes, carmina, inſputationes, qvibus interdum aliqvid etiam naturale ſubeſſe poteſt. Noti eo nomine ſunt in Hiſpania, qvi dicuntur *Enſalmadores*, à canendo ita dicti, vel ut *Salutatores*, de qvibus integrum aliqvis Tractatum ſcripſit. Vide & Theoph. Raynaudum *in libro de Stigmatismo ſacro & profano* (ubi, ut hoc obiter addam, curioſa exſtat diſqviſitio de ſtigmatibus magicis, ſive à Dæmone impreſſis, qvæ ſolent, inter argumenta pacti, cum Dæmone initi, recenſeri,) Joh. Jac. Boiſſardum *in libro de divinatione & Magicis præſtigiis*, *cap.* 11. & Caſp. de Reyes *in Campo Elyſio jucundarum Qvæſtionum*, *qvæſt.* 24. Simile qvid refert Antonius Bietus *in Itinerario verſus Franciam Æqvinoctialem lib.* 3. *c.* 12. de morbis per inſufflationem curatis; Caſp. Barlæus autem *in Deſcriptione rerum, ſub Mauritio geſtarum in Braſilia pag.* 204. de morbis per ſuctionem à Braſilianis ſublatis. De Curatione per Carmina jam apud Homerum mentio fit, unde & *Homerica curatio* dicitur, de qva integrum libellum Galenus ſcripſit. Qvam ſtultitiam doctiſſime refutavit Gabriel Naudæus *in libro de Studio Militari*. Videatur & Ol. Borrichius *in Diſſertatione de Cabala Characterali*. Solent & certæ qvædam voces adhiberi, pro veneno ſerpentum mitigando, pro morſibus eorum ſanandis, aut iis in unum locum convocandis, qva de re vide Bochartum *in Hierozoico, parte* 1. *libro* 3. *c.* 6. ubi prolixe de omni iſta incantatione ſerpentum agit, & Joh. Pet. Lotichium *in Commentario in Petronium*. Sed illud forte ſibilo adſcribi poteſt, qvo utuntur iſti incantatores. Talis Codex MS. antiquus *de Viperarum generibus & modis incantandi variis*, in Biblioth. Cæſarea Vindobonenſi reperitur, teſte Lambecio *T.* 6. *Comm. de illa p.* 145. Confer etiam Caramuelem *in Apparatu Philoſophico*, in qvo multa de Magia verbali, multa etiam de aliis divinationum ſpeciebus, accurate ſunt conqviſita. Solent & Judæi hic eſſe ſagaces, qvi, neſcio, qvæ miracula à Cabala ſua exſpectant, de qva vide Joh. Reuchlinum peculiari libro, & Claudium Duretum *in Hiſtoria Univerſali omnium linguarum*, Gallice ſcripta, in qva multa habentur de divinationibus per nomina, &c.

Spectant & huc Dæmones illi Familiares, qvibus utuntur neqvam homines, ut opibus, ſcientia vel dignitate, ceteros antecellant, ſuntqve, qvi neqvitiæ iſtius præcepta tradere non verentur, qvomodo ſcilicer talis ſpiritus advocandus ſit. Exemplum qvoqve Socratis ſeqvi ſe in illa re putant, qvi de Dæmonio ſuo multa jactavit. Jactavit id ipſum *Hieronymus Cardanus*, qvod Gabriel Naudæus, *in vita ipſius*, Melancholico ejus ingenio tribuit. Fuit enim homo, mire deditus ominibus ac oſtentis. Cum crepuere fores, cum audita vox aliqva eſt, ſtatim illud Genio ſuo adſcripſit. Fuerunt & alii, qvi, ut gloriam aliqvam ſingularis ſcientiæ ſibi qværerent, tale qvid finxerunt. Fuerunt etiam, qvos ſingularis qvædam excellentia ingenii in Magiæ ſuſpicionem apud imperitos homines adduxit, qvos defendit eruditiſſimo libro, Gallice ſcripto, Gabriel Naudæus. *De varitate Magiæ* Petrus Borellus librum ſe parare dicit, *in Obſervationibus* ſuis, in qvo omnia illa qvæ vulgo oſtenta credi ſolent, ad naturales cauſas ſit reducturus. Sed ab iſto homine, ut apparet, exigui judicii nihil adeo præclari exſpectari poteſt. 18

D. G. MORHOFI
POLYHISTORIS
TOMI II.
SIVE
POLYHISTORIS PHILOSOPHICI,
LIBER IV.
SIVE
POLYHISTOR MATHEMATICUS.

§. 1. *Physicæ & Matheseos cognatio. Historiæ Mathematicorum Literariæ Scriptores, Jos. Blancanus, Hugo Sempilius, Gerh. Joh. Vossius, Joh. Bapt. Ricciolus.* 2. *Nomenclatores Historici, Geographorum, Chronologorum, Musicorum, Dan. Pauli Catal. Mapparum Geographicarum.* 3. *Scriptores Encyclopædiarum, cursuum & Miscellaneorum Mathematicorum.* 4. *Hier. Vitalis* Lexicon Mathematicum, *& Joh. Micrælii* Philosophicum. *Censura de Lexicis disciplinarum.* 5. *Scriptores Arithmeticæ, Pythagoræorum mysticæ, vulgaris, & subtilioris Logarithmicæ, Algebræ item, à Cartesianis præcipue excultæ, computationumqve (de qvibus censura additur) Joh. Neperi per Bacillos, & Boulweri per digitos, ac practica tandem Italicæ.* 6. *Inter Geometras veteres excellit Euclides, inter Commentatores ejus Chr. Clavius, Joh. Dee & J. Alph. Borellus, inter modernos Angli, & Joh. præsertim Wallisius, à Thom. Hobbesio infeliciter impugnatus. Compendiorum & Problematum Geometr. Scriptores præcipui.* 7. *Geodæsia à Germanis, Ars Fortificatoria ab*

ab iisdem, Belgis, Italis, Gallisque, exculta. 8. In Astronomia Joh. Bapt. Riccioli Almagestum *commendatur. Scriptores de Systematis Astronomicis, Dan. Lipstorpius, Ant. Deusingius &c. novorumque Inventores, Nauta quidam Batavus & Otto à Gvericke. Laus Joh. Hevelii, operumque ejus Astronomicorum, nec non Compendiorum Joh. Kepleri, Guilh. Blaeu & Æg. Strauchii. Poëtæ Astronomi Manilius & Georg. Buchananus. Chr. Hugenii* Systema Saturninum. *Gnomonica à Joh. Caramuele à Lobkowiz tradita. 9. Scriptores Optici potiores, tum Generales (inter qvos Rog. Baco, Ath. Kircherus, Joh. Christoph. Kolbansius, Hon. Fabri, Ambr. Rhodius & Ren. Cartesius, commendantur,) tum Speciales de refractionibus, observatt. Microscopicis & Perspectiva. 10. Scriptores Musici, tum veteres, à Marco Meibomio editi, tum è recentt. Ath. Kircherus, Mar. Mersennus, Hon. Fabri. Acustica Pars est Musicæ. 11. Geographiæ divisio, & à Cosmographia differentia. In generali sufficit Bernh. Varenius. Geographi Universales, è quibus Sansonius præcipue commendatur. Geographi veteres, Ptolomæus, Stephanus (cujus editores & commentatores recensentur, Pomp. Mela. Lucæ Holstenii affectum Geographorum Græcorum Syntagma. 12. Scriptores de Mappis Geographicis conficiendis. Artificia inepta. Geographiam per chartulas Lusorias, aleamqve Könìgii, addiscendi, exploduntur. Scriptores Chorographici, Topographici & Hydrographici potiores, judiciaque de iis, ac Georg. Hornii* Geographia Antiqva. 13. *Commendantur Itineraria (quorum recensum Autor desiderat historicum, præcipue ἐξοχώτερα illa Petri della Valle, Monconysii, Thom. Herberti, & volumina ex iis ab Arn. Montano, Erasmo Francisci, & J. Chr. Becmanno, congesta.* 14. *Ad. Tabulas Geographicas, illarumque errores, reditur, ac Sansonianæ, Blavianæ & Wittianæ, cæteris præferuntur.* 15. *Statica (quam Medicinæ applicuit Sanctior Sanctorius, eique cognatæ doctrinæ de Motu Mechanicæ (cui Principia modernorum Physica innituntur, Horologiographiæ item, Pneumaticæ & Hydraulicæ, Scriptores præcipui, antiqui & recentiores.* 16. *Artium Gymnasticarum, Luctatoriæ, Funambulatoriæ, Gladiatoriæ, Natatoriæ, &c. uti & Mechanicarum, Scriptores.* 17. *Ars volandi à Rog. Bacone, Besnerio, Franc. Lana, & Paulo Gvidotto Burghesio, proposita aut jactata.*

SUbjungimus Physicis MATHEMATICOS. Vehementer enim inter se conspirant Physica & Mathesis, alteraqve alterius opem poscit. Nunc qvidem prout exculta est Philosophia naturalis, cœcus est, qvi sine Mathesi in illa qvicqvam suscepturus sit. Qvandoqvidem vero de Scriptoribus Mathematicis, integri sunt libri conscripti, qvi illorum Catalogum Operaqve exhibent, inutilis labor esset, singulis disciplinis & Auctoribus immorari, atqve adeo ab ovo omnia repetere. Nam, si Autores, qvi sic satis diligenter versati sunt in hoc argumento, ad manus sunt, 1

sint, non opus est nova recensione, nisi qvod prioribus subnecti possint, qvi post Veteres illos qvicqvam in hoc argumento tractarunt. Scripsit Josephus Blancanus, *Mathematicorum Chronologiam*, ab orbe condito, usqve ab sua tempora, Bononiæ anno 1625. *in 4to* editam, additamqve *Explicationi locorum Mathematicorum Aristotelis, ex universis ipsius Operibus collectorum.* Meminit Labbæus *in Bibliotheca Bibliothecarum* Hugonis Sempilii, & Andr. Stiborii, qvi de eodem argumento *libros* scripsere, qvos hactenus non vidi. Qvam luculentissime tractavit, ad sua usqve tempora, hoc argumentum Gerh. Vossius *in libro de universæ Matheseos natura & constitutione*, qvem à primis usqve temporibus ad sua deduxit, elegans sane Opus, & qvod perfectam suppeditat historiam ortæ & auctæ, per temporum intervalla, Matheseos. Desinit autem ille circa annum hujus seculi 50. circiter, ideoqve, qvi post illud tempus qvædam in lucem ediderunt, illis subjungendi sunt. Ac suppleri historia illa qvadantenus potest ex Joh. Bapt. Ricciolo, qvi in plenissimo illo Astronomico opere, qvod *Almagestum* inscribit, duplex habet *Chronicon Astronomorum, sive Astrologorum, Cosmographorum ac Polyhistorum, qui Astronomica, vel Cosmographica, propius attigerunt.* Hujus prior pars, ordine temporum constructa, succincte Auctores enumerat, posterior autem ordine exhibet Alphabetico pleniorem Autorum cognitionem, tam ratione doctrinæ, qvam ratione vitæ. Qvanqvam etiam non omnes Mathematicos, ut titulus habet, hic recenseat, maximam tamen eorum enumerat partem, ut inter generales Scriptores merito illi locus concedatur, qvi præter Mathematicos etiam Physicorum recentiorum Catalogos suppeditat. Absoluta certe hic Astronomorum & Astrologorum historia legitur, ut facite carere possimus laboribus Henr. Brucæi, Henr. Ranzovii & Jac. Ryffii, qvi itidem in Astrologis commemorandis occupati fuerunt.

2 Scriptæ sunt & Bibliothecæ specialiorum disciplinarum Mathematicarum. *Geographicam* edidit Antonius de Leone Pinello lingua Hispanica, qva rei nauticæ Scriptores diligenter recensentur. Ejus meminit Labbæus *in Bibliotheca Bibliothecarum.* Martinus Zeilerus *Chronologorum & Geographorum historiam* totam fere è Vossio exscripsit, sed addidit tamen recentiores nonnullos Autores. De antiqvis Geographis videndus est Joh. Wouwerius *Polymath. c.* 13. Ad generalem Geographiæ cognitionem pertinet qvoqve Tabularum Geographicarum notitia, cui non contemnendam, qvanqvam imperfectam, operam, impendit Simon Pauli, Bibliopola, *in Catalogo Mapparum* secundum terras & regiones dispositarum, spatio vacuo relicto, qvo referri possint, si qvæ sunt ab illo neglectæ, ut sunt sane plurimæ. Rectius vero se haberet res, si ab eximio qvodam Mathematico & Geographo labor ille susceptus fuisset, qvi accuratiorem instituere potuisset delectum, ac rectius de singulis formasset judicium. De Musicis veteribus aliqva scripsit Joh. Meursius *in Prolegomenis Notarum super antiquos Musicæ Scriptores.* Legi qvoqve de iis potest Marcus Meibomius *in præfatione Musicorum*, abs se editorum. Gallicos rerum Mathematicarum Scriptores recenset Sorellus *in Bibliotheca* sua *Gallica.*

Ad generales Mathematum Scriptores pertinent etiam, qvi Encyclopædias Mathematicas scripserunt, qvales habemus plurimos. Notissimus est Joh. Henr. Alstedii libellus, qvi inscribitur: *Admiranda Mathematica*, sed qvi summa tantum tradit principia. Joh. Jac. Heinlini *Synopsis Mathematica* non contemnenda est. Plenior autem est Casparis Schotti *Cursus Mathematicus*, *in fol.* editus Herbipoli anno 1661. Spectant huc omnes illi Autores, qvi Miscellanea Mathematica scripserunt, Marius Bettinus *in Apiario Mathematico*, Bononiæ *in fol.* (cui multa sublegit Kircherus in Opticis præcipue) Dan. Sventerus *in Deliciis Mathematicis*, Georg. Phil. Harsdörfferus, *in Continuatione earum*, ac similes Autorum, qvorum non pauci tum Gallica, tum Belgica lingua prodierunt. 3

Referendi qvoqve huc sunt Lexicorum Scriptores, qvale est Hieron. Vitalis *Lexicon Mathematicum*, *in 8vo maj.* Bononiæ editum, qvo terminos omnes Mathematicos, qvacunqve in disciplina occurrentes, explicat. Fecit & illud sic satis diligenter Joh. Micrælius *in Lexico suo Philosophico.* Sed displicet mihi, nescio qvomodo, omnis illa in disciplinis *Lexicographia*, nisi forte memoriæ causa talis labor commendandus sit. Tyronibus enim ea Methodo scientias proponere non est consultum, ac plane ἀμέθοδον, scientibus vero inutile. De Geographicis Lexicis agemus, ubi de Geographis. 4

Arithmetica primum locum occupant in Mathesi. De iis inter veteres scripserunt Nicomachus, in qvem extat *Commentarius* Jamblichi, Arnhemiæ anno 1668. *in 4to* editus, cum *Notis* Samuelis Tennulii: sed ille perseqvitur multa de numeris ex Pythagorica doctrina, multa abstrusa continente, qvæ non tam spectant ad Mathematica, qvam ad nescio qvos reconditos magicosqve sensus. Qvam doctrinam J. Meursius *in Denario suo Pythagorico*, & Petrus Bungius *in libro de mysteriis numerorum*, tradiderunt qvadantenus. E veteribus perseqvutus est Arithmeticam vulgarem Euclides; inter recentiores Pet. Ramus, Pet. Laurembergius, Gerh. Neuville, *Institutiones* scripsere. Nec spernenda est Joh. Micrælii *Arithmetica methodo Erotematica digesta.* Subtiliores Arithmeticæ species, ut *Logisticam* & *Logarithmicam*, Petrus Crügerus, & alii, singularibus libris tradiderunt. Versantur illæ circa stellarum computationes, praxinqve earum Joh. Placentinus *in Umnotomia sua* demonstrabit. Conferri qvoqve potest Casp. Schottus *in Cursu Mathematico*, & Autores, qvi Tabulas Sinuum tangentium & secantium ediderunt. *Algebram*, Arabici inventi doctrinam, nostro tempore illustrarunt Viri doctissimi, qvos inter ap. Germanos Mich. Stifelius præ ceteris commendatur. *Isagogen in artem Analyticam*, *sive Algebram novam*, scripsit Franciscus Vieta. Franciscus qvoqve à Schoten & Florimundus de Beaune commentati in illam doctrinam sunt, qvatenus Geometriæ inservit. Cartesius enim *Geometriam* Gallice edidit, super principiis Algebraicis fundatam, qvam in linguam Latinam conversam, ediderunt illi, cum Commentariis suis Lugd. Batavorum anno 1649. *in 4to.* Excogitati à nonnullis sunt peculiares computandi modi, qvibus compendium aliqvod laboriosæ supputationis inire voluerunt, cum tamen illis, 5

qvanqvam ingeniosis, difficilior hæc doctrina reddatur. Fuit *Joh. Nepperus*, Scotus, qvi modum invenit computandi per Bacillos, qvi *virgulæ Nepperianæ* vulgo dicuntur. Ejus rei rationem ipse singulari libro, *in fol.* scripto, operosè proposuit, ex qvo Epitomen confecit *Benjamin Ursinus*, Mathematicus Electoris Brandenburgici, Germanica lingua Berolini anno 1623. *in 4to* editam: sed tanti illa res non est, ut isto cum apparatu tradi mereatur: Facile carere virgulis istis potest, qvi ipsius artis principia rectè perdidicit. Rectius talia è manibus ejicientur juventutis, cui impedimenta sunt exercendi ingenii, qvod expeditius labore suo fungetur, si naturali methodo ac ductui relinqvatur. Similis est ratio supputandi *per digitos*, libro singulari à *Boulwero* Anglo tradita, è qvo aliqva Georg. Phil. Harsdörferus *in Secretario Germanico*, & *Deliciis* qvoqve, ni fallor, *Mathematicis*, exscripsit. Longe est felicius Practicæ Italicæ subsidium, de qvo apud Italos & Germanos nonnullos Scriptores plenius agitur. Compendium ejus videri poterit ap. Casp. Schottum *in Cursu suo Mathematico.*

6 In *Geometricis* habemus ex antiqvioribus Euclidem, cujus variæ prodierunt editiones, sed qvæ cum Christophori Clavii *Commentariis* prodiit, optima hactenus est; nam luculentæ illic habentur demonstrationes. Edita est Coloniæ *in 8vo Maj.* & cum ceteris ejus Operibus *in fol.* Scripsit & Anglus aliqvis, Johannes Dee, *Commentarium* in illum, qvi magno in pretio est apud Anglos ipsos. Apud Italos Jos. Alphonsus Borellus, Vir doctissimus, scripsit *Euclidem restitutum*, qvi ipsum in ordinem redigit, & novas qvasdam demonstrationes meliori methodo, qvam Euclides ipse fecerat, suppeditat. Autor in magno pretio est apud Viros doctos, ob varia scripta Physica, qvæ Mathematicis principiis pleraqve fundantur. Nunc ap. Anglos studium illud præ ceteris floret, & qvidem *Joh. Wallisius* non pauca invenit ipse nova, qvæ magno fastu primum refutare conatus est Thom. Hobbesius. Verum ita is vindicavit nominis sui famam, ut Hobbesium qvidem errorum suorum pudere debeat. Compendii Geometriæ non contemnendi vice fungi possunt Joh. à Felden *Elementa*, in qvibus Problemata Geometrica, sed absqve figuris, proposuit, nec non Joach. Jungii *Geometria Empirica.* Varii sunt Autores miscellanei, qvi problemata Geometrica scripsere, ut Dan. Sventerus, Wilib. Schnellius, Marius Bettinus, Casp. Schottus in variis scriptis suis, præprimis in *Technica curiosa*, Athan. Kircherus itidem in multis.

7 *Geodæsiam*, Geometriæ propaginem, in Germanica gente multi excoluerunt præ ceteris, qvo spectat etiam *Ars Fortificatoria*, Italicis, Belgicis, & Germanicis Scriptoribus præcipue illustrata, qvorum nomina hic congerere non est nostri instituti. Multi, inprimis Germani, nimis operose in hoc argumento versantur. Apud Gallos, ut in omnibus rebus, nova nunc inveniuntur, ita multa sunt bellicis his temporibus circa hanc doctrinam ab illis innovata. Nam, ut usus artificem facit, & dies diem docet, ita hac qvoqve in re factum est. Paulatim enim ab antiqva ruditate, per secula, ars ista incrementa sua acqvisivit.

Astro-

Aſtronomia à tot ſeculis eſt exculta, maximosqve ſemper habuit Autores, Græcos, Ægyptios, Arabes, de qvibus videndus præcipue eſt Voſſius in Opere ſuo. Qvod vero doctrinam attinet, præ ceteris omnibus laudandus Joh. Bapt. Ricciolus *in Almageſto Novo*, qvo qvaſi Pandectis qvibusdam, omnem doctrinam Aſtronomicam, ad ſua usqve tempora, complexus, unus Bibliothecæ inſtar eſſe poteſt. Omnia enim tam vetera, qvam nova, recenſet & expendit. De variis mundi Syſtematibus illic omnia videas, ſecundum Autorum variorum ſententias, collecta. Sunt plures alii Autores, qvi de orbibus variisqve Syſtematibus integros libros, in utramqve partem, & pro Copernicano, & pro Tychoniano, ſcripſerunt. Copernicanum Dan. Lipſtorpius diſſertationibus qvibusdam defendit, neqve dubito, poſſe plura Syſtemata à multis fingi. Erat, ante 20. circiter annos, *Nauta* qvidam *Batavus*, qvi novum Syſtema invenerat, multosqve ſtrepitus hoc ſuo invento excitarat. Sed refutatus eſt plurimis ſcriptis contrariis, ut tandem Syſtema hoc cum autore ſuo interierit. Scripſit & *Antonius Deuſingius* librum *de Syſtematibus variis*, ſed is more ſuo ſcribit, plurima recitans, raro judicium ſuum interponens, ac, ubi interponit, plerumqve inepte judicat. Qvæ ſuperiori ſeculo agitatæ fuerint controverſiæ circa Syſtematum varietatem, ſcriptiqve libri, de iis videri poteſt Voſſius, & poſt omnes is, qvem dixi, Ricciolus. Referendus ad hos qvoqve Scriptores eſt Otto Gvericke, qvi in libro ſuo *de Vacuo*, vaſtos facit excurſus de variis Syſtematibus, ac inter alia novam de maculis ſolaribus doctrinam proponit, habens illas pro Planetis circumſolaribus adverſus plerorumqve omnium Mathematicorum ſententias. In plerisque ſeqvitur Nic. Cuſani & Jord. Bruni (qvi Soles & terras facit infinitas) principia. Summam in Aſtronomia gloriam occupavit jam *Joh. Hevelius*, Vir obſtinatis laboribus, & magno ſumtu, in hoc ſtudium excolendum ductus. Ejus *Selenographia* jamdudum prodiit, qva orbem lunarem ita detexit, ut ſi non corpore, ſaltem oculis, in mappa ejus peregrinari poſſimus. Tanta enim accuratione maculas ille diſtinxit, ut ſuperaverit omnium diligentiam. Prodiit ejus *Machina Cæleſtis in fol.* in qva de inſtrumentis Obſervatoriis, & de varia obſervandi ratione, agit, promittitqve magnum illud Opus ſuum totius cœli reformationem. Omnia enim fixarum ſtellarum vera loca, de qvibus tam anxie hactenus laboratum, diligentiſſima obſervatione, ac tædioſiſſima calculatione, inveſtigare conatus eſt. Qvem librum lucem aſpexiſſe audio, ſed pleraqve exemplaria incendio conſumta, duobus vel tribus ſuperſtitibus, incomparabili rei Mathematicæ damno. Si qvis compendia velit artis Aſtronomicæ, uti poteſt Joh. Kepleri *Inſtitutionibus*. Ratione diverſarum hypotheſium *Inſtitutiones Aſtronomicas* ſcripſit Gvil. Blaeu. Nam prima parte ſecundum hypotheſin Ptolomæi per terram qvieſcentem, altera, ſecundum Copernici hypotheſin, per terram mobilem, philoſophatur. Liber ille editus primum eſt Belgica lingua, in Latinam vero converſus à Marth. Hortenſio, Matheſeos Prof. in Amſtelodamenſi Gymnaſio. Fuit vero Vir ille magnorum etiam in Geographiam & Aſtronomiam meritorum, machinasqve & tabulas multas ipſe confecit. Legenda eſt ejus libri Præfatio, qvi prodiit anno 1640. Amſtelod. in 8vo. Neqve Æg. Strauchii *Aſtrognoſia* con-

contemnenda eſt, qvi & *Aſtrologiam* in breves Canones redegit. Ad hiſtoriam Aſtronomicam penitius noſcendam utiliſſimæ ſunt *vitæ Tych. Brahei*, *Nic. Copernici*, *Joh. Regiomontani & Georg. Purbachii*, à Pet. Gaſſendo editæ. Poëtas qvoqve Aſtronomos habemus, inter Veteres Manilium, inſigni *Comm.* Ioſ. Scaligeri illuſtratum, inter Recentiores Georg. Buchananum, qvi *de Sphæra Libros V.* eleganti ſcripſit Carmine. Aſtronomicas Obſervationes ſpeciales habemus *in Actis Societatis Regiæ Anglicæ* plurimas, inprimis à Chriſtiano Hugenio inſtitutas, qvi noſtro tempore *Syſtema Saturninum* perfectum dedit. Appendix Aſtronomiæ eſt *Gnomonica*, ſive Ars Sciotericorum formandorum, qvam ſingulari libro magna cum cura tradidit Joh. Caramuel à Lobkowiz, in fol. Romæ edito, ut taceam Clavii & aliorum labores.

9 *Optice* multa in Aronomia detexit, cujus varios Autores habemus, tum antiqvos, tum novos. Inter antiqvos ſunt Eudides, Archimedes, Alhazen Arabs, Vitellio, Rogerus Baco, cujus *libri de perſpectiva* editi ſunt Francofurti anno 1671. in 4to. Fuit ille Vir incomparabilis ſuo tempore artifex, & multa præſtitit in illa arte admiranda, ob qvæ in Magiæ ſuſpicionem apud imperitos monachos incurrit. Qvi fuſius de hoc argumento ſcripſerunt, noſtro tempore plurimi ſunt. Athan. Kircherus, *in libro de arte lucis & umbræ*, omnia collegit pene ex omnibus, qvæ ad hoc argumentum ſpectant. Compendium omnium eorum practicum, qvæ ad artem Catoptricam & Perſpectivam pertinent, utiliſſimum dedit Joh. Chriſtoph. Kolhanſius, *in Tractatu Optico* Lipſiæ anno 1663. in 8vo, qvi & non ita pridem Germanica lingua *Curioſorum problematum Opticorum librum* publicavit. Honoratus Fabri *in Optica ſua*, & in parte *Phyſices*, qva de perſpicuo agit, rem omnem Opticam mirifice illuſtrat rationibus, tum Phyſicis, tum Mathematicis. Nec ſpernendum compendium præbet *Optica* Ambr. Rhodii. Nemo vero ſubtilior in hac doctrina eſt, qvam Carteſius, qvi, in *Dioptricis ſuis*, peculiaribus contemplationibus hanc artem illuſtravit. Specialia hujus artis varii ſunt Autores, qui deſcribunt. Ita doctrinam refractionum magno ſtudio explicatam dedit Joh. Marcus Marci *libro de Iride*, & Franc. Maria Grimaldus *libro peculiari de luce.* Microſcopicæ ſpeculationes vehementer conducunt ad rem phyſicam. Primus, qvantum ſcitur, eſt Franciſcus Fontana, de qvo Laur. Craſſus *T. II. Elog. p.* 200. conſulendus) ſcripſit *novas cœleſtium terreſtriumqve obſervationes.* Poſt illum Pet. Borellus, Rob. Hookius, aliiqve, hoc argumentum tractarunt. Spectat huc qvoqve *ars perſpectiva*, qvam vulgo vocant, ſive Scenographica, de qva tum Gallice, tum Germanice, multi ſcripſerunt; Marlois, Lautenſack, Joſ. Futtenbach/ & alii.

10 *Muſica* metitur ſonum, ut Optica radium. Alii novam hic doctrinam effingunt Acuſticam. Sed non ſunt multiplicanda Entia præter neceſſitatem, cum utraqve doctrina ſub voce Muſices generali poſſit contineri. Omnem illam doctrinam, qvæ ad artem Muſicam ſpectat, collegit Athan. Kircherus *in Muſurgia ſua Univerſali, ſive arte magna diſſoni & conſoni*, ex qva *Epitomen* qvandam confecit lingua Germanica, non contemnendam, Andr. Hirſch. Kircherum in multis reprehendit Mar-

cus

cus Meibomius *veterum Muſicorum* editor, qvi tamen non omnes edidit. Nam Ptolomæi *Harmonica* apud illum non comparent, qvorum tamen ſuperſunt in Bibliothecis Virorum doctorum, Gudiana aliisqve, MScripta. Marinus Merſennus *libros Harmonicorum* (kk) tam Latine, qvam Gallice, Pariſ. anno 1648. in fol. edita, in qvibus multa, qvæ ſpectant ad Organorum Muſicorum fabricam. Legendus qvoqve eſt Honoratus Fabri in Tractatu *Phyſica* ſuæ, ubi de ſonis corporum agit. Multa enim ſubtiliter diſputat. Ceterum Muſici Scriptores, tam Theoretici, qvam Practici, inter Recentiores plurimi ſunt, qvos omnes recenſere res eſſet infinita. Nobis ſufficiunt illi, qvi artem ipſam, ejusqve principia, tradunt.

Geographia utiliſſima eſt Politico, qvare, præ ceteris Mathematicis diſciplinis, 11
opera illi danda eſt. Partibus abſolvitur generali & ſpeciali. Generalis principia Geometrica, Aſtronomica, Arithmetica &c. aſſumit, qvam nemo diligentius exſeqvutus eſt, qvam Bernh. Varenius *in Geographia ſua generali*, qvi unus eſſe inſtar omnium poteſt. Ubi ſimul & artem navigatoriam proponit, ejusqve principia ordine recenſet, uſui futura in Mappis Hydrographicis. A Geographia differt Coſmographia, qvæ latior eſt diſciplina; cœlum enim cum terra conſiderat. Speciales Geographiæ partes ſunt Chorographia, qvæ certas orbis partes, Topographia, qvæ Regiones & urbes, Hydrographia, qvæ aqvas deſcribit. Geographos univerſales & particulares habemus, Abr. Ortelium, Paulum Merulam (tribus tomis in 12.) Pet. Bertium, Autores *Atlantis Majoris & Minoris.* Epitomes vice fungitur Phil. Cluverus, in qvem extant Joh. Bunonis *notæ* eruditæ, una cum *Tabulis.* Nicol. Sanſon de Abbeville totam Geographiam *Tabulis* æri inciſis publicavit anno 1644. ita qvidem, ut Gallica lingva proponeret novam, Latina antiqvam Geographiam. Nunc vero *Compendium* ejus *Geographicum*; cum mappis nitide pictis, prodiit in Germanicam lingvam converſum, in qvo illud præcipue laudandum, qvod accuratus ſit in latitudinibus longitudinibusqve locorum aſſignandis, & in Mapparum diſcrepantiis notandis. Inter veteres Geographos habemus Ptolomæum, cujus *Geographiæ libri octo* Græco-Latini, cum *Tabulis* Gerh. Mercatoris, & *caſtigationibus* Petri Montani, prodierunt, excudente Jodoco Hondio, Francofurti & Amſtelodami in Fol. Cujus Viri labor niſi ſervatus nobis fuiſſet, in magnis tenebris verſaretur antiqva hiſtoria. Eſt & Stephani liber Græcus *de Urbibus*, qvi Græce editus eſt, ni fallor, ap. Aldum in Fol. Prodiit

(kk) Cl Ptolomæi *Harmonicorum Libri III* MStis ineditis non amplius jam poſſunt accenſeri, cum à Joh. Walliſio, Mathematico Oxonienſi, ex XI Codicibus MSS. Græce, cum Verſione ſua Latina, ac Notis Oxoniæ an. 1682 in 4to ſint publicati. Latinam eorundem Verſionem Seculo jam XVI. concinnavit Ant. Hermannus Gogava, Gravienſis Belga, Medicus Italus. An in lucem illa prodierit, Joſ. Simlerus *Biblioth. p.* 51. 131. & Val. Andr. Deſſelius *in Biblioth Belg p.* 67. dubitarunt. Certum tamen eſt, Venetiis an. 1562. una cum Ariſtoxeni *Harmonicis*. itidem à Gogava Latinitate donatis, eſſe editam. Græcum Textum à Meibomio, eum pollicito, fruſtra expectatum, primus dedit Walliſius, de cujus editione *Acta Erud. Lipſ. M. Febr.* 1683. p. 77-80. merentur conſuli.

diit non ita pridem cum operoso *Commentario* Thom. Pinedæ, (ll) Judæi Hispani, sed qvi multa peregrina immiscet. Versatur adhuc sub prælo altera Stephani Editio cum *Notis* Abrahami Berkelii, qvæ per integrum decennium Amstelodami apud Gaesbekios hæsit, illam ob causam, qvod aliam ejus Editionem minetur Jac. Gronovius, ex MScriptis nonnullorum Bibliothecarum auctiorem. Parabat quoque Commentarium in Stephanum Salmasius, teste Crasso, *T. II. Elog. pag. 211.* Promiserant etiam Elzevirii Editionem novam hujus Stephani, cum notis Lucæ Holstenii, Viri in re Geographica versatissimi, qvod ostendunt Notæ ejus posthumæ in Ortelium, Cluverium, &c. qvæ Romæ editæ sunt in 8vo anno 1666. An vero Stephanus ille lucem viderit, hactenus nescio. Habebat Luc. Holstenius in animo justum *Opus Geographorum Græcorum*, cujus Syllabum dedit Lambecius *lib. 1. Biblioth. Vindob. p. 113.* qvorum maxima pars nondum edita est in lucem. Pomponium Melam eruditissimis notis illustravit Isaacus Vossius.

12 Pertinet huc doctrina conficiendi Mappas Geographicas, qvæ singulari libro tradita est à Wilh. Schickardo. Est & qvidam Casparus Dauthendey, qvi Germanica lingua librum scripsit, cui titulus: *Fundamentum Geographicum*, editum Brunsvigæ anno 1639. *in 8vo.* Videndus & Casp. Schottus *in cursu suo Mathematico.* Qvi chartulas lusorias Geographicas confecerunt, inepti sunt: De illis, jam tum suo tempore, Matth. Berneggerus *in Oratione de illegitimis scientiæ parandæ modis.* Est & qvidam Königius, cujus exstat singularis *Methodus per aleam lusoriam locorum cognitionem alicui infigendi*, qvod ille inventum Imperatori inscripsit. Sed omnis illa res majori cum opera & difficultate agitur, qvam si ex mappis qvis addiscat, qvæ si elegantes sint, & bene coloribus distinctæ, per se artificium Mnemonicum exhibent. Chorographicas & Topographicas descriptiones habemus plurimas, præcipue Europæ partium, qvales sunt *Topographiæ* Matth. Meriani. *Holsatiæ* habemus accuratissimam *Geographiam*, accurantibus Joh. Meyero & Casp. Dancwerthio, nec alia facile

(ll) Thomæ de Pineda Editio Stephani *de Urbibus*, Vers. Lat. & Comm. prolixo instructa, prodiit Amst. A. 1678. *in fol.* Lucæ Holstenii *Notæ & Castigationes in Stephanum posthuma*, edente, cum Scymni Chii *Fragmentis*, & suis aliqvot Appendicibus, Theodor. Ryckio, Prof. Leidensi, Lugd. Bat. A. 1684 *in fol.* Editio autem novissima ipsius Stephani, *è Codd. Palatinis, per Cl. Salmasium collatis, è MSto Vossiano, cura Abr. Berckelii, restituta, suppleta, & Versione Latina, integroque Commentario illustrata, una cum Jac. Gronovii Notis, ac Variis Cod. Perusinii Lectionibus*, Ibid An. 1688. *in fol.* *Fragmenta* aliquot Abr. Berckelius Lugd. Bat. A. 1674. *in* 8. & Jac. Gronovius ibid A. 1681. *in* 4. cum Versionibus suis & Animadversionibus Speciminum instar, Editioni huic post mortem Berckelii à Gronovio curatæ, jam præmiserant. Pomponii Melæ Editionem Vossianam, Hagæ A. 1658. *in* 4. excusam, exceperunt, & acerbe simul castigarunt, duæ Jac. Gronovii, Lugd. Bat. A. 1685. & 1696. *in* 8 publicatæ. Quarum priori Ἀνωνύμως Is. Vossius, *in Appendice Observationum ad Melam*, Londini A. 1686. *in* 4. edita pari styli acerbitate respondit, non minori à Gronovio iterum, in Edit. sua posteriori (præter Notas Nummis etiam illustrata, exceptus.

cile erit ullius Provinciæ adeo accurata delineatio. Non ita pridem omnium Gallicarum urbium *Topographia* prodiit, ſed adeo generalis, ut de particularibus nihil doceat. Eſt & *Theatrum Britannicum* Joh. Spedi, qvo Regionum Britanniæ mappæ generales & ſpeciales accuratiſſime recenſentur, una cum deſcriptione. *Orbem Maritimum* deſcribit Claud. Barthol. Moriſottus, qvi liber plura promittit, qvam præſtat. *Hydrographiam* Georg. Fournerius ſcripſit. *Germaniam* & *Italiam* magnis Voluminibus explicuit Phil. Cluverius, qvi & ſpecialem *de Rheno* librum ſcripſit. Thomas Dempſterus, Scotus, ſeptem elegantiſſimos libros *de Hetruria regali* ſcriptos reliqvit, qvi nondum editi, ſumma Magni Hetruriæ Ducis cura aſſervantur, teſte Erythræo *in Pinacotheca I. n. 9. pag. 25. 26. Geographiam antiqvam* optimis pulcherrimisqve tabulis illuſtravit Georgius Hornius, editis Amſtelod. anno 1657. *in fol.* Liber ille ad intelligentiam Hiſtoriæ, tam ſacræ, qvam profanæ, eſt utiliſſimus.

Itineraria magnam etiam Geographiæ partem conficiunt, & qvidem *Indicarum* 13 *Navigationum* Tomos habemus integros, qvos non jucundum ſolum, ſed & utile, eſt legere. *Americam* Arnoldus Montanus ex Itineraris deſcriptam uno Volumine dedit, cum pulcherrimis Iconibus, Amſtel. 1671. *in fol.* Suntqve, qvi hodie in reliqvis orbis partibus ſimilia faciunt, ſed non pari omnes judicio in hoc argumento verſantur. Talium Itinerariorum perfectam conficere hiſtoriam ſumme eſſet utile. Inter Anglos aliqvis eſt HERBERTUS, qvi populari lingua potiſſima recenſet itineraria, præcipue tamen ea, qvæ in Anglicam linguam ſunt converſa, ſed non accuratum illorum init numerum. Valde enim imperfectus labor eſt. Sorellus *in Bibliotheca Gallica* ea recenſet, qvæ Gallica lingua ſcripta ſunt, ut ſane plurima: ſed accuratus labor hactenus plane deſideratur. Monconyſii, Galli, & Petri de la Valle *Itineraria* magna ſunt cum cura conſcripta. Apud illum multa colliguntur rerum naturalium & Artificialium, qvas in itinere ſuo deprehendit. Sed opus poſthumum eſt, fuiſſetqve majori cura elaboratum, ſi ſupervixiſſet Autor. Prodiit Lugd. Gall. anno 1665. *in 4to.* Petrus de la valle diligentiſſime deſcripſit, qvæ ad ſtatum civilem & Eccleſiaſticum, præſertim Aſiaticum, ſpectant, qvi in Germ. linguam nunc eſt converſus. Thomæ Herberti *Hodoeporici* editio paranda eſt Anglica. Nam verſio Belgica integras portiones omiſit, qvibus tamen optima continentur. Dies me deficeret, ſi omnes recenſere Itinerariorum Scriptores, mihi tantum cognitos, velim. Eorum uſus poteſt eſſe maximus ad res varias, ſi excerpantur illa, qvæ uſui noſtro inſervire poſſunt. Habentur illic Geographica, Politica, Naturalia, Oeconomica, & qvæ ad commercia ſpectant, de qvibus omnibus nos doceri conſultum eſt. Hunc in finem Eraſmus Franciſci libros aliqvos ſcripſit, qvibus, ex Itinerariis præcipuis, pleraqve talia colligit. Et expedit profecto tales inſtituere Locos Communes, tam ex antiqvis, qvam recentioribus Geographis, & Itinerariorum Scriptoribus, ut fecit Joh. Chriſtoph. Becmannus *in Hiſtoria ſua orbis terrarum geographica & civili.*

Tabulas Geographicas qvod attinet, earum magna eſt varietas, multæqve hallu- 14 cina-

cinationes. Nunc reliqvis præferuntur Sansonianæ, qvanqvam in illis tamen non paucos errores mihi deprehendere visus sim. Vix sperari labor aliqvis accuratus in omnibus ab uno potest. Rectius se res haberet, si uni Viro, Mathematices peritissimo, qviqve peregrinando partes illas perlustraverit, qvas descripsit, fides haberetur, & secundum ejus delineationem, omnes chartæ instituerentur. Batavi, atqve apud illos Blavii & Wittii, præ ceteris famam optimarum delineationum occuparunt. Sane Lucas Holstenius, in *Epistola* qvadem *ad Lambecium*, qvæ est *libro 6. Commentariorum de Biblioth. Vindobonensi p. 241.* monet Lambecium, ut præcipue Amstelodami Pinacographiam & Hydrographiam addidiscat, i. e. rationem delineandi tabulas, tam geographicas, qvam nauticas. *Ceteræ enim scientiæ*, ait, *ubivis locorum, hæ Amsterodami tantum, percipi possunt.* Versatus etiam est Joh. Bapista Ricciolus, *in Geographia & Hydrographia sua Reformata*, Bononiæ A. 1661. *in fol.* edita, simili in argumento. Delineationes enim locorum accuratiores qvomodo haberi possint, tradit. Circumferuntur multæ delineationes urbium, per varias provincias, qvarum aliqvæ secundum provincias, aliqvæ sine ullo accurato ordine, sunt dispositæ; sed tales libri potius scripti sunt, ut oculos oblectent, qvam ut accurati censeri possint. Hæc omnia secundum provincias recensere res infinita esset.

15 Utilissima Mathematices disciplina *Statica* est, qvæ circa pondera rerum versatur, cujus magnus est per omnem Physicam usus. Ejus principia, tradita ab ipso Archimede; impressa *in fol.* in Italia qvodam in loco prodierunt. Transtulit hanc doctrinam ad Medicinam pulcherrimo invento *Sanctor Sanctorius*, cujus *Observationes*, qvanqvam exiguo libello propositæ, à qvadraginta tamen annis magna diligentia institutæ sunt. Scripsit etiam Cartesius super hoc argumento qvædam Gall. lingua, qvæ in Latinam convertit D. Joh. Dan. Major (*de Mathematica.*) Placuit etiam aliis comminisci disciplinam Mathematicam, qvam *Kineticam*, sive Motivam, vocant, qvæ tamen sub Statica facile potest comprehendi, qvanqvam, si vocem videas, generalius objectum habere videatur. Omnes enim motus huc spectarent, atqve super hanc motus doctrinam Physices principia nunc fere omnes fundant recentiores, qvi accuratius volunt indagare causas naturales, ut fecerunt Gottfr. Gvilh. Leibnizius in *Methodo sua nova*, Joh. Alphonsus Borellus *in Tractatu de vi percussionis*, Dan. Lipstorpius *in Specimine Philosophiæ Cartesianæ.* Ap. Anglos nunc Joh. Wallisius totus est in his rebus. E veteribus consulantur qvoqve Aristotelis *Mechanica*, qvæ, *Commentariis* illustrata ab Henrico Monantholio, prodierunt *in 4to* Parisiis anno 1599. & cum Johannis de Gvevarra *Commentariis* Romæ *in 4to* anno 1627. Veteribus Ægyptiis maximam fuisse hujus artis peritiam, docent Obelisci, ab illis erecti, ac scripsit de hac Ægyptiorum arte singularem Dissertationem Ath. Kircherus, qvæ reperitur *in Oedipo* ejus *Ægyptico.* De qva Italica qvoqve lingua singularem librum scripsit Dominicus Fontana, qvi editus est Romæ

mæ *in fol.* anno 1590. Inter veteres alioquin *de motu* ſcripſit Proclus Diadochus, Græce & Latine à Juſto Velſio editus Baſileæ anno 1545. *in 8vo.* Galilæus Galilæi Italica lingua ſcripſit librum *de demonſtrationibus Mathematicis, ad Mechanicam pertinentibus, & motu locali, cum Appendice de centro gravitatis ſolidorum,* qvi editus eſt *in 4to* Lugd. Batav. anno 1638. Extant Petri Gaſſendi hujus etiam argumenti ſcripta, *de motu perpendiculorum, de motu impreſſo à motore tranſlato, de proportione, qua gravia decidentia accelerantur,* qvæ ſeorſim edita ſunt Pariſiis tum *in 8vo,* tum *in 4to,* ap. Cramoiſios anno 1643. & 46. & una cum ceteris ejus Operibus. Scripſit & Gvidus Ubaldus *Scholia in duos Archimedis Æquiponderantium libros,* Piſauri *in fol.* anno 1588. editos. Eſt & ab eodem *liber Mechanicorum* ibid. anno 1577. *in fol.* editus. Marinus Ghetaldus, quem magni fecit Paulus Sarpius, teſte *Vita ejus p.* 90. & 91. ſcripſit librum, cui titulus: *Promotus Archimedes, ſive de variis corporum generibus, gravitate & magnitudine comparatis.* Prodiit *in 4to* anno 1605. Spectat huc qvoqve liber Jordani *de ponderibus,* Norimb. *in 4to* anno 1533. editus, cujus correctior eſt Editio, qvæ per Nicolaum Tartaleam procurata eſt Venetiis *in 4to* anno 1565. De Horologiorum motu multæ nunc inſtituuntur Disquiſitiones, ac plena ſunt Anglorum *Acta Societatis* de hoc negotio. Nuper Joh. Joach. Becherus publicavit Londini ſua *de Horologiis* cogitata. Motus aëris & aqvæ ſingulares qvoqve peperit artes, Pneumaticam & Hydraulicam. Illam proponit inter veteres Hero Alexandrinus, cujus *ſpiritalia* Latine *cum notis* prodierunt à Friderico Commandino, *in 4to* Urbini anno 1575. & Amſtelod. An. 1680. Hujus Heronis *Geometrica,* nunqvam hactenus edita, latitant in Bibliotheca Gudiana. Scripſit & Joh. Baptiſta Porta *Pneumaticorum librum,* editum *in 4to* Neapoli A. 1601. Qvi compendium iſtarum operationum in utra arte velit, legat Caſparis Schotti *Technicam Curioſam & Hydraulicam.*

Referri huc poſſunt multæ artes particulares Gymnaſticæ, qvæ motu perficiuntur, atqve in eo ſolo conſiſtunt, ut *Luctatoria,* die Ringekunſt/ qvæ conſiſtunt in motu muſculorum, & in libramento corporis, qvam, è principiis ſuis erutam, ſingulari libro Belgico tradit Nic. Petter, Civis & Oenopola Amſtelodamenſis, ille ſc. qvi ſcyphos vitreos vocis ſono frangere poterat. Editus eſt Amſtel. 1674. in 4to. Spectat huc qvoqve *ars verſoria,* die Lufftſpring-Kunſt/ & *Funambulatoria,* de qva curioſum librum conſcripſit Angelus Tuſcanus, lingva Gallica Anno 1599. *in 4to* editum Pariſiis. Referri huc poteſt etiam *ars Gladiatoria,* quæ pariter in ſitu & libramento corporis, ac motu brachiorum, conſiſtit. Fuere jampridem, qvi è circulo, ejusqve dimenſionibus, totam hanc artem tradere voluerunt, cujus hiſtoriam tradit Henricus à Günterrot *in Tractatu de veris principiis artis dimicatoriæ,* Witteb. anno 1579. *in 4to* edito. Poſtea vero Gerhardus Thibautius operoſiſſimo libro fundamenta hujus artis, ex circulo demonſtratæ, perſecutus eſt, edito Gallice *in fol.* anno 1650. Amſtelod. ap Elzevirios, cum Caſparis Barlæi carmine Encomiaſti- 16

miastico. Referendæ etiam huc sunt *Ars Natatoria*, de qva Eduardus Dighæus peculiarem tractatum scripsit, *Ars Saltatoria*, & *Ars Torneatoria* (Turnier-Kunst.) Ex his principiis descendunt pleræqve artes Mechanicæ, qvarum Sciagraphiam dedit *in Encyclopædia* J. Henr. Alstedius, plenius Systema pollicitus est Nicol. Melch. Thevenotius. Aliqua hujus argumenti per lancem saturam congessit Joh. Dan. Major in der See-Fahrt nach der neuen Welt ohne Schiff und Segel.

17 Ut verbo mentionem faciam *Artis volandi*, fuerunt olim & hodieqve, qvi illam tentarunt, & qvidem Rogerus Baco, *in Epistola de Secretis Artis & Naturæ*, machinas tales fieri contendit, qvibus sublevetur corpus humanum. Nuper qvoqve in Gallia qvidam *Besnier* rationem volandi commentus est, cujus machinæ descriptionem videre possumus ap. Scriptorem *Philosophicarum Collectionum Anglicarum N.* 1. *Obs.* 4. Franciscus qvoqve Lana simile qvid commentus est, cujus methodum fusius explicat J. C. Sturmius *in Collegio Curioso*: Examen fundamentorum illorum vide *in collectionib. Philos. N.* 1. *Obs.* 5. Memorabile est, quod refert J. Nicius Erythræus *Pinac.* 1. *N.* 68. de *Paulo Guidoto Burghesio*, homine mirifico, qvi dicebat, 14. se esse artibus præditum, atqve inter illas arte qvoqve volandi, sed fame pene enectus nullum ab omnibus auxilium habuit.

D. G.

D. G. MORHOFI POLYHISTORIS TOMI II.

SIVE

POLYHISTORIS PHILOSOPHICI, LIBER V.

SEU

POLYHISTOR LOGICO-METAPHYSICUS.

DE LOGICIS ET METAPHYSICIS SCRIPTORIBUS.

§. 1. *Metaphysica & Logica à Scholasticis præcipue exculta, sed & ineptis suis subtilitatibus corruptæ. Aristotelis in his Primatus frustra impugnatur.* 2. *Commendantur Barth. Keckermanni* Præcognita Logica, *& G. J. Vossii* Lib. de Natura Logices. 3. *Judicium de Scripto Anonymo Novatoris in Logica Cartesiani* (L' Art de Penser) *honorificum. Cartesii primum cognoscendi principium, ex Idea mentis deductum, impugnavit Chr. Dreierus. Ant. le Grand & Joh. Schulerus, Novatores itidem in Logica Cartesiani.* 4. *Scriptores varii de Methodo, Interpretatione, Inventione, Demonstratione, & Syllogismo, seorsim commentati, additis subinde judiciis, recensentur.* 5. *Doctrinam de Sophismatis è Logica non esse eliminandam, contra Pet. Ramum, asseritur. Loci Communes*

 illorum

illorum à Disputatoribus contentiosis conficiendi. 6. *Axiomatum, Terminorum & Distinctionum, Scriptores, deque iis, uti & Raym. Lullii* Arte Magna & Parva, *& Stanislai Mingkii* Imaginibus Logico-Mnemonicis, *judicia sequiora.* 7. *Logicæ & Metaphysicæ cognatio. Metaphysica Veterum Theologia Naturalis. Thomæ Campanellæ Metaphysicorum, paradoxis scatentium, recensus.* 8. *Metaphysicæ modernæ subtilitas perplexa & inutilis. E Dan. Stahlio & Pet. Musæo est addiscenda. Reformatores ejus, Ren Cartesius & Honor. Fabri. De Henr. Mori* Enchiridio Metaphysico, *Thomæ Angli* Euclide Metaphysico, *aliorumque Gnostologia, Noologia, Hexologia, disciplinis noviter effictis, nec non de Cabalistarum dogmatis, censura. Lud. Vivis* Lib. de prima Philosophia *commendantur.*

1 ACcedimus nunc ad LOGICOS ET METAPHYSICOS SCRIPTORES, & in iis quidem parcius versabimur, quia supra, ubi de *Philosophia scholastica* egimus, uberrimam istorum Autorum messem dedimus. Omnis vero campus ille est, qvem decurrunt cum studio conatuqve Scholastici. In hoc illi, velut suo regno, triumpharunt, & plus, quam forte opus erat, ingenio suo indulserunt. Horum enim beneficio magna messis inutilium speculationum in hoc fundo nata est, qua de re exstant multæ doctissimorum Virorum querelæ, & hos inter Lud. Vivis, in libro, quem contra *Pseudo-Dialecticos* scripsit, & in altero *de causis corruptarum artium.* Intemperans sane disciplinarum istarum tractátio doctrinæ plus officit, qvam prodest. Refert Nicolaus Antonius, *in Bibliotheca Hispanica*, sub nomine Caspari de Laz, ex Alphonsi Matamori, Hispalensis, *Apologia de Academiis & doctis Hispaniæ viris*, ortam fuisse isto tempore nugatoriam quandam Dialecticam, cujus beneficio velut præstigias miscere poterant ejus Doctores, quibus tandem Galliæ Rex, Franciscus I. interdicere cathedris debuit. Paulus Sarpius, Vir alioquin doctissimus, non magni illorum hominum fecit doctrinam, teste Fulgentio *in ejus vita, p.* 153 *&* 154. *editionis Gallicæ.* ARISTOTELES hic primas obtinet, & non solum primus, sed & omnium optime, Artem Logicam tradidit, quicquid etiam iis videatur, qui Aristotelem impugnarunt. Nisi enim Aristoteles scripsisset, non fuissent domi illis tela, quibus impugnare ipsum potuissent. Pet. Gassendus, Pet. Ramus, Mar. Nizolius, & qvivis alii, qvorum jam supra est mentio facta *in libri 1. capite de Novatoribus*, cavillatores potius agunt, qvam veros Disputatores & Dialecticos.

2 Successionem Philosophorum, tam antiquorum, quam recentiorum, qui Logices doctrinam excoluerunt, usqve ad sua tempora, prolixe satis deduxit Barthol. Keckermannus, *in Præcognitis suis Logicis*, naturam vero & constitutionem Logices, ex mente Aristotelis & Interpp. optime singulari libro exhibuit Gerh. Joh. Vossius, *de Logices & Rhetorices natura*, Hagæ Com. A. 1658. *in* 4. edito, ubi ordine recenset veteres Aristotelis Logicorum Commentatores. Utilissimus ille liber est, & qvasi in prægustum Aristotelis legi potest.

Inter

Inter recentissimos Novatores Logicos ille est, qui Gallica lingua scripsit librum, 3
cui tit. *L' Art de penser*, sive *Artem cogitandi*, (mm) quæ olim latine reddita quidem fuit, sed imperfecte & mutile, nunc vero denique, è tertia ap. Gallos editione recognita & aucta, Latine à quopiam translata. Cartesianus ille Autor est, & passim aliqua miscet, ex hypothesibus Cartesianis deprompta, exemplisqve Mathematicis frequenter utitur, ad demonstrationis naturam indagandam peridoneis. Dissertationes duas præmittit, quibus consilium hujus novæ suæ Logicæ exponit, & defectus Logicarum vulgarium recenset. In *Dissertatione præliminari secunda* objectionibus quibusdam occurrit, quæ contra hanc Logicam sunt factæ. Multa habet circa apprehensionem nove excogitata, & illam Idearum doctrinam, de earum claritate, confusione, ejusque causis. In eo enim Cartesii sententia discrepat à Peripatetica, & omnibus pene antiquis Philosophis, quod principium primum cognitionis non à sensu deducat, sed ab idea mentis. Nam principium illi primum est: *Cogito, ergo sum.* Quam ejus sententiam eleganti Dissertatione impugnavit CHRISTIANUS DREYERUS, Prof. Theol. Regiom. adjecta *Dialecticæ Regiomontanæ, sive Compendio Topicorum Aristotelis*, eleganti sane libro, & ad Rhetoricam bene accommodando, quem edidit nuper Helmstadii Joh. Eberh. Busmannus, qui & antea Hartw. Wichelmanni *Tractatum de Demonstratione* ediderat. Circa doctrinam Syllogisticam Gallicus ille Autor quædam citra necessitatem innovavit, in doctrina de methodo & demonstratione prolixior est, & Mathematicam quandam accurationem quærit. Quisquis ille sit, Vir sane doctissimus fuit, plusque ingenii & judicii ad hanc rem attulit, quam ceteri Novatores omnes. Versio Latina est edita Lond. anno 1674 *in* 8. Ex mente quidem Cartesii etiam Ant. le Grand, *in Institutione sua Philosophica*, Logicam proposuit, sed sterilior est illa tractatio. Cartesius vero ipse, *in libro de Methodo* diffusior est, nec ita ad regulas se alligat, velut AUTOR ille *Artis cogitandi*. Est & quidam Joh. Schülerus, qvi Cartesianæ Aristotelicæque Logices velut cinnum quendam fecit singulari in libro, qvi reperitur inter ejus *Philosophicas Exercitationes*, Hagæ Com. anno 1663. *in* 4. editas, *libro* illarum 5.

Doctrinam de Methodo seorsim excoluere multi, qvos commemoratos vide apud Isr. Spachium *in Nomenclatore Philosophico p.* 247. De Interpretatione pauca habemus & apud Vett. & Recc. tractata. Vid. id. Spachius *p.* 232. Eam doctrinam quam plenissime se daturum, promisit Herm. Conringius, sed hactenus nihil ejus comparuit. Doctrina de Inventione magni usus est, tum in Oratoriis, tum in ceteris disciplinis, ac revera latius patet Logices usus, qvam qvis credat. Nam inventio non solum se extendit ad terminos aliquos inveniendos, sed ad res, imo ipsas scientias inveniendas, ut pulchre ostendit Verulamius *in libro de augmentis scientiarum*, & in *præfatione* 4

(mm) De Anonymi *L' Art de Penser* Judicium conferatur honorificum Vinc. Placcii in *Tr. de Scriptoribus Anonymis detectis*, *c.* 14. *p.* 110. ubi à nonnullis eam Domino de Trigny (*Grammaticæ Generalis & Rationabilis vero Autori*) sed incerta conjectura, vindicari testatur.

tione omnium Operum ſuorum. E recentioribus doctrinam hanc tractavit RUDOLPHUS AGRICOLA docte & diſerte, ſed heterodoxus eſt, & ab Ariſtotelis abit ſententia. Cui jungendus eſt Gerh. Bucholdianus, *in libris 3. de amplificationibus & inventionibus*, Lugd. Gall. *in 4to.* apud Sebaſtianum Gryphium, an. 1534. impreſſis. Sunt certe, qvi ex Rudolpho Agricola doctrinæ ſuæ fundamenta Pet. Ramum hauſiſſe exiſtimant. Pars Logices, de demonſtratione agens, magni quoque eſt uſus, de qva Barthol. Viottus edidit 5. *libros*, ab Andr. Frölingio Helmſtadii recenſitos, cum præfatione Conringii. Scripſit & ERH. WEIGELIUS *Analyſin Ariſtotelicam ex Euclide reſtitutam*, in qva Mathematica methodo doctrinam demonſtrationis tradit, Jenæ 1658. *in* 4. Melch. Zeidlerus quoqve in hoc argumento quædam ſcripſit. De Wichelmanno ſupra dixi. Commendari etiam debent OWENI GÜNTHERI *Methodorum Tractatus duo, continentes totius Artis Logicæ medullam, facultatem nempe omnium ſcientiarum ac demonſtrationum principia inveniendi, dijudicandique.* Erat vero is Profeſſor Academiæ Juliæ, liberque editus eſt Helmſtadii anno 1586. *in 8vo.* Doctrina de Syllogiſmo ſeorſim à quibusdam eſt tradita; qvo ſpectant Jacob. Honoldi *Conſideratio Syllogiſtica*, & Georg. Stengelii *liber de Syllogiſmo bono & malo.* Vid. Spachius *in Nomenclatore p.* 233.

5 Spectant & huc Autores, qvi de Sophiſmatibus in ſpecie egerunt, quorum multa eſt ſeges, tam Vett. qvam Recentt. Vid. Spach. *pag.* 288. Ramus hanc doctrinam plane eliminavit ex inſtitutionibus ſuis Logicis, ſed minus recte, cum non ſemper, ex generalibus figurarum modorumqve regulis, de ſophiſmate judicium ferri poſſit. Probe eſt tenenda hæc doctrina inprimis diſputantibus, præcipue cum hac maxime ſibi placere ſoleant Eriſtici, qvi inveniſſe ſe putant in his ſæpe, non qvod pueri in faba. Conſilium itaqve dederim, ut, qvi paulo ſtudioſius his in rebus verſaturus eſt, Locos communes Sophiſmatum ſibi conficiat, ſecundum regulas generales & ſpeciales figurarum, & capita Elenchorum, ſub quibus congerat, quicquid ubique invenerit Sophiſmatum argutiorum, ſic ipſe non imparatus erit, cum talia objicientur, ac alios exagitare poterit, qui iſtis deliciis delectantur. Præire poterit Mellinghauſen in *Sylvula Sophiſticationum*, & alii Scriptorculi, quos recenſere non eſt operæ pretium.

6 Ad doctrinam Logicam ſpectant & Regulæ ac Axiomata, in quibus Dan. Stahlius omne punctum tulit: Jac. Honoldus idem quoque argumentum tractavit, verum Stahlius illo eſt ingenioſior, & accuratius in iis verſatur. Honoldus tamen, uti ſimplicior, ita magis perſpicuus. Solent & termini & diſtinctiones ſingularibus libris, quaſi Lexicis, colligi, *formalitates* vocant Scholaſtici, è quibus unum, alterumqve ſupra nominavimus. Nec deſunt è Recentioribus, qvi hoc in argumento operam aliquam poſuerunt. Aliquot terminorum & diſtinctionum iſtiusmodi Collectores uno volumine congeſſit JOH. AD. SCHERZERUS. Quod quidem ſtudium mihi plane diſplicet, cum malim, terminos ex ipſis fontibus, ſeu diſciplinis, ubi naſcuntur, hauriri, quam ordine tumultuario, vel etiam Alphabetico, extra eas, addiſci. Diſpli-

plicent etiam, qvi beneficio Mnemonices imaginariæ artem rationis tradunt. Qvalis eft Stanisl. Mingk à Weinsheim, cujus libellus Halæ Sax. A. 1659. *in* 12. prodiit, ac jam fupra eft memoratus. De Novatoribus fupra dixi, inter qvos præcipuus eft Lullius, cujus exftat *Ars magna & parva*, qvoddam è Logicis & Metaphyficis miftum chaos. De eo judicium fupra tulimus.

Logicæ jungenda eft Metaphyfica, feu Prima Philofophia, qvæ difciplinæ mutuas fibi operas tradunt, licet hæc vulgo princeps, illa famula omnium, habeatur. 7
Confpirant tamen illæ inter fe, nec recte intelligentur Logices principia, nifi Metaphyficam probe cognitam habueris. Qvanqvam negari neqvit, veteres Philofophos pleraqve Metaphyficæ capita ad τὰ Λογικὰ revocaffe, nec ifta qvidem Methodo, ac apparatu, qvo nunc folet fieri, illis tradita. Ad Metaphyficam enim Theologiam naturalem referebant, qva de caufa nomen qvoqve illud invenit. Plato ad Dialecticam omnem revocavit Metaphyficam, qua etiam methodo confcripfit *Dialecticam Platonicam* Ludov. de Morenvillier de Orgeville, qvi liber eft editus Anno 1650. Maclovii, fub tit. *Examen Philofophiæ Platonicæ*. Ariftotelis Interpp. & Commentatores Scholafticos fupra laudavimus: Scriptores recentiores, qvi Scholafticam Metaphyficam ab Ariftotelis, ceterorumqve Philofophorum, mente diverfam, tradidere, magno funt numero, de qvorum aliqvibus, jam fupra egimus. THOMÆ CAMPANELLÆ vero mentionem illic omifimus, cujus exftat *Metaphyficorum* ingens *in folio* opus, Lugduni, fi recte memini, in Gallia excufum. Mirus ille, ficut in omnibus, Novator eft, & principia aliqua ponit, è quibus mira fluunt confectaria, ad paradoxas fententias formandas facile accommodanda. Habet fane mirificas opiniones circa doctrinam de origine mundi, ejus æternitate, diftributione orbium cœleftium, eorum potentiis, de fucceffione feculorum, de ftatu animarum, de everfionibus orbium, influxibus aftrorum, quæ partim arguta funt, partim periculofa, & vel hærefin aliquam fapiunt, vel magiam, vel denique ftultitiam. Generales affectiones Entis ipfi funt Potentia, Sapientia & Amor. Per hæc itaque principia ex quolibet per potentiam fit qvidlibet, omnia fuo modo fapiunt & fentiunt, & intellectu qvodam corporeo, ut ita loquar, gaudent, omnia motu fuo quodam infito feruntur ad fibi fimile per amorem. E qvibus feqvitur *fenfus* ille *rerum*, de qvo integrum ipfe librum confcripfit, omnis magiæ fundamentum.

Si verum fatendum eft, quædam in illis ftudiis intemperantia fatigavit Academias; nam, omiffis folidioribus ftudiis, & quæ à fenfu magis dependent, multi ad notionalia illa dilabuntur, atque tricas è tricis nectunt inexhaufto labore, quibus tantum abeft, ut juventur cetera ftudia, ut perplexiora potius reddantur. De Ente, ejusque affectionibus, perplexæ multæ funt qvæftiunculæ, dedifcendæ, fi fcires. Qvæ omnia ad rem Philofophicam non multum adjumenti afferunt, nihil ad Mathefin, parum ad Phyfica, ad moralem vero difciplinam & Theologiam alicujus funt ufus, præfertim quoniam nunc hujus fundamenta doctrinis iftis pene funt fuperftructa. E noftris DAN. STAHLIUS & PET. MUSÆUS præ ceteris commendandi. Non defunt, qvi 8
&

& hic viam Scholaſticis tritam relinquentes, ad Ariſtotelis methodum ſtrictiorem illam doctrinam revocant, quomodo Carteſius *Meditationes ſuas de prima Philoſophia* ſcripſit, diſceptationibus inter viros claros reciprocis confirmatas. Fecit idem Honor. Fabri, qui veſtigiis Ariſtotelicis preſſius inſiſtit, nec Phyſices doctrinam intelligi poſſe exiſtimat, ſine accurata Metaphyſices cognitione. Quare generales quosdam terminos Phyſicos, qui explicari in Phyſicis debebant, ad Metaphyſicam remiſit, deque iis quaſi in abſtracto egit, in Phyſicis vero illos materiæ & rebus ipſis applicuit, atque affectiones eas in corpore naturali prolixius demonſtravit. HENRICUS MOORE *Enchiridion Metaphyſicæ* ſcripſit, Londini anno 1671. *in 4to* editum, & nunc cum ceteris ejus operibus recuſum, cujus unum hoc opus eſt, demonſtrare ex rebus corporeis incorporearum exiſtentiam. In poſtrema editione additamenta qvædam adjecit, qvibus illuſtrat hypotheſes ſuas, easqve adverſus nonnullorum objectiones defendit. Sed ille ab erroribus ſuis non eſt immunis, & cum principio ſuo hylarchico multas difficultates incurret, ipſi non prævifas. Fuit & nonnemo ex Gente Anglica, qui ſe vocat THOM. ANGLUM ex Albiis Eaſt-Saxonem, qui Phyſica & Metaphyſica principia ad demonſtrationes Mathematicas revocare voluit, in libro, cui titulus: *Euclides Metaphyſicus*, ſive *de principiis ſapientiæ*, edito An. 1658. Lond. *in 12mo.* Is qvoqve ſuas qvasdam rationes ſeqvitur, & Metaphyſicam modo Mathematico, per propoſitiones ſuas & conſectaria, tractat, cum tamen natura rei hoc refugere videatur. Verum facile eſt materiam ab illis propoſitam, pro lubitu fingere, vel refingere. Gnoſtologias, Noologias, Hexologias, & neſcio quos aliorum Logicorum Logos, hic non attingemus, cum inepta ſit diſciplinarum aut partium ex iis inſigniorum, alibi tractatarum, inutilis repetitio. Quod ſi, pro diverſo conſiderandi modo, novas ſtatim cudere velimus diſciplinas, immanis profecto earum erit numerus. Si qvis Platonicos Scriptores, Cabaliſtas, & ſimiles, velit (nam & illi qvodammodo ad Metaphyſicam referri poſſunt,) multa in Joh. Pici Miranduli *Libris*, & *Cabaliſticis* inveniet, in unum corpus collectis, ſed illi homines mirabilia potius, quam vera, ſcribunt, ac ſibi potius, quam aliis ſapiunt, ſi tamen ſapere ſibi poſſunt, qvi vix ipſi ænigmata ſua intelligunt. Legi etiam poteſt elegans Ludov. Vivis de *prima Philoſophia* libellus, ubi totam illam diſciplinam, ex mente veterum Philoſophorum, pertractat.

POLY-

POLYHISTORIS
TOMI TERTII,
SIVE
POLYHISTORIS PRACTICI,
LIBER I. ETHICUS.
DE PHILOSOPHIÆ MORALIS SCRIPTORIBUS.

§. 1. *Neglectus Philosophiæ Moralis. Fragmenta ejus apud Veteres. Barbarica ab Ad. Tribbechovio exhibita, Poëtica à Theod. Zwingero, Historica (Exempla colligens à Val. Max. & aliis. Henr. Stephani Lib. de harum Differentia.* 2. *Bibliographi Morales, Henr. Jul. Scheurlius & Sam. Rachelius. Aristotelis inter Moralium Scriptores primatus. Eman. Thesauri, Lud. Septalii & M. Ant. Mureti in eum Commentaria.* 3. *Ethicæ Christianæ Scriptores, Joh. Cirellus, seu Crellius, Lamb. Danæus, M. F. Wendelinus, Henr. Morus.* 4. *Novatores Ethici, quoad Methodum, Adoardus Gvalandus, Ren. Cartesius & Thom. Campanella. Corruptores hujus doctrinæ, & Atheismi Doctores, Thom. Hobbesius & Bened. Spinosa.* 5. *Ad Ethicam qvoque spectant Fabulæ Morales Poëtarum Veterum (à Verulamio explicatæ, Dan. item Bartoli, Mercurii Britannici, Thom. Mori, Thom. Campanellæ, Verulamii, Jani Nicii Erythræi & Jac. Bidermanni, Apologi Morales Æsopi, Er. Mich. Læti, Howelli, & Vulpeculæ Saxonicæ Scriptoris, Fabulæ Romanenses, inprimis Euphyes, Satyræ, præsertim Horatianæ, & Elogiorum, Vitarum Characterumque, Scriptores.* 6. *Princeps Ethicorum Aristoteles. Interpretes ejus à Jac. Thomasio recensiti. Systematum, compendiorumque, Scriptores præcipui, ac de iis Judicia.* 7. *Scriptores de Officiis, Cicero cum Commentatoribus in eum Moralibus, Ambrosius, Rob. Scharrockius, & Rob. Sandersonius.* 8. *Scriptores de officiis Principum, Amicorum, Conjugum, Aulicorum, specialibus.* 9. *De Virtutibus Homileticis, civitate, ac Ritibus Aulicis, quorum accurata observatio Politicis inculcatur, commendato simul J. C. Wagenseilii de iis Collegio.* 10. *Scriptores de Virtutibus & Vitiis, Principiis Actionum Humanarum & Summo Bono.* 11. *De Argumentis Moralibus*

variis ac miscellis, inter quos Aug. Mascardus inprimis commendatur, una cum Ant. le Grand, Dn. de la Chambre & Scip. Claramontii Scriptis de Affectibus. Doctrinæ de Officiis, Librique Sam. Puffendorfii de illis imperfectio. 12. *Casuum Conscientiæ Scriptores præcipui, Job. Azorius, Rob. Sandersonius, Detestatio doctrinæ de Æquivocationibus Jesuiticæ.* 13. *Necessitas Philosophiæ Moralis, cujus neglectus denuo deploratur.*

1. DOctrina de moribus negligentius est exculta, qvam par est. Disputationum qvidem multum est, sed vivæ validæqve doctrinæ parum. Non erimus hic nimis operosi, cum jam tum supra Autores, qvi ex Scholasticis huc pertinent, adduxerimus. Ideoqve illos prætermittimus. Apud veteres, ante Platonem, non erant nisi tenuia qvædam fragmenta sententiarum vel dogmatum, qvæ adducunt, re ita ferente, Vitarum Scriptores. Philosophia moralis, ad placita diversarum gentium varia est, & fabulis interdum ac ineptiis multis referta. Operæ tamen pretium est illa colligere, ut fecit qvadam ex parte Ad. Tribbechovius, cujus prodiit hoc in loco *Dissertatio de Philosophia morali inter Barbaros*, sed non absolvit hoc argumentum. (a) Multa qvoqve Poëmatibus fuerunt comprehensa & Carminibus, qvorum nonnulla *Stobæus in Eclogis* suis collegit. Fuit & hoc Theodori Zwingeri institutum, qvi *Philosophiam Moralem Poëticam*, è Poëtarum Græcorum & Latinorum Scriptis congestam, edidit. Sunt qvoqve Historiæ ad illustrandam illam scriptæ, ut *Exempla Virtutum & vitiorum* à Val. Maximo, & de Christianis *Valerius Maximus Christianus Balth. Exneri.* Svecorum Exempla collegit *Joh. Schefferus* singulari libro. Qvibus cum diversis modis virtutes doceantur, differentiam istius doctrinæ ostendere voluit Henricus Stephanus *libro de Aristotelica Ethices ab Historica & Poëtica differentia*, qvi additur libro ejus, cujus titulus, *Principium Monitrix Musa.* Qva in Dissertatione multorum locorum Aristotelis fidelior interpretatio, & qvorundam emendatio, ut titulus habet, promittitur, Basileæ 1590. *in 8vo.*

2. Multa hic dicere possemus de Platonis ac Aristotelis Scriptis, ad Philosophiam moralem pertinentibus, aliisqve Veteribus, ut Seneca, Cicerone, Plutarcho, Boëthio, nisi isto nos labore sublevassent Viri Clarissimi, Henr. Julius Scheurlius, Moralium

(a) Moliebatur Ad. Tribbechovius, Vir doctissimus, cum Ethica adhuc in Acad. Kiloniensi Professione fungeretur, Opus de Philosophia Gentium omnium, Barbararum pariter atque Cultiorum, nec Paganarum minus, quam Judaicæ ac Christianarum, Morali Historico-Dogmaticum. Sed prima tantum hujus A. 1666. (*in 4to*) prodiit Dissertatio *de Philosophia Morum inter Barbaros Orientales, Sabios sc. Chaldæos, Persas, Indos, Sinenses, Japonenses, Peguanos & Siamenses*, cui venustam Morhofius noster, in laudem Sapientiæ Barbaricæ, præfixit Elegiam, *in Autoschediasmatis Poëticis p.* 15. 16. 17. & *in Operibus Poeticis p.* 636. 637. 638. recusam. Reliquæ Partes Operis eximii an ab Autore, ad Ephoriam in Aula Saxo-Gothana Ecclesiasticam aliqvot post annos avocato, absolutæ sint, dubito.

ralium qvondam ac Civilium Professor Helmstadii, in *Bibliographia sua Morali*, ad modum *Bibliographiæ Politicæ* Naudeanæ conscripta, A. 1660. *in 4to* (b) & Sam. Rachelius *in Introductione ad Philosophiam Moralem.* In his libris qvoniam multa ejus argumenti tractantur, supervacaneus labor esset, illa repetere. Aristoteles in Ethicis τὸ Πάνυ est, cujus elegantem *commentariolum*, Italica lingva ab Emanuele Thesauro scriptum, non possum hic præterire. Editus est sub tit. *la Filosophia morale derivata del alto fonte del grande Aristotele.* Optima ejus editio prodiit Taurini 1671. & alia, sed mendosior, Venetiis 1674. utraqve *in 12mo.* Libros Ethicos Aristotelis Paraphrasi illustrarunt non pauci, inter qvos M. Ant. Muretus ceteris videtur præferendus. *Comm. Italici*, à Lud. Septalio in eos scripti, mentio occurrit apud Crassum *P. II. Elog. p.* 284.

Non desunt, qvi Ethices præcepta ad Theologiæ dogmata reformarunt. 3
E Socinianis aliqvis, qvi se *Cirellum* vocat (sub qvo Joh. Crellius per Anagr. latet,) *Ethicam Christianam* scripsit, alia methodo, qvam vulgo fieri solet, institutam, sed in qva passim virus suum propinat. Præmittitur *Aristotelis Ethica ad sacrarum literarum normam emendata*, & alia Dissertatione præliminari *de Ethnicæ, Hebrææ ac Christianæ Virtutis comparatione* agitur. Liber *in 4to* editus est Selenoburgi, sumtibus Asteriorum, typis Venetis, qvæ omnia ficta sunt. Videtur tamen in Belgio impressus, annus non additur. Similiter & Lamb. Danæus *Ethicam Christianam* scripsit; Marcus Frid. Wendelinus qvoqve *in Philosophia sua Morali*, è Theologia multa in Ethicam intulit. Henr. Morus, Anglus, inter alia Scripta Philosophica, *Enchiridion Ethicum* qvoqve publicavit, Londini *in 8vo* seorsim, cum ceteris Operibus Londini *in fol.* editum A. 1679. Et Vir qvidem ille insigniter pius, ut vehementer laboravit in Atheismi fundamentis eradicandis, ita in Ethicis ad pietatem pleraqve refert; Sententias habet in multis singulares. Editioni ultimæ in fol. adjecta sunt Scholia, qvæ non reperiuntur in Editione illa *sub forma 8va.*

Sunt, qvibus Peculiaris qvædam Methodus in tradenda hac disciplina placet. 4
Extat Adoardi Gvalandi, Pisani, Episcopi Cæsenatis, liber, cui tit. *Moralis Philosophiæ, ac totius Facultatis Civilis, vera & absoluta Methodus*, Romæ editus A. 1604. *in fol.* Miscetur hic cum Morali Civilis doctrina, ac velut unum in conspectum producuntur. Nam ad Societatum species, ac jura in Rep. omnem Philosophiam hanc extendit. Cartesius qvoqve nova multa è Physicis principiis in Moralem doctrinam invexit, ut possunt sane multa, debentqve ex illis fontibus in hanc doctrinam derivari. Non modicas etiam turbas excitavit Thomas Hobbes, *in libro de Cive*, & *Leviathane* suo, (qvem monstri aliqvid alere vel ipse Titulus arguit) cujus sunt multæ profanæ theses, qvæ viam Atheismo pandunt, omniqve neqvitiæ in Republica.

 De

(b) Recusa est Henr. Julii Scheurlii *Bibliographia Moralis*, Helmstadii A. 1686. *in 8vo.* Sam. Rachelii *Introductio in universam Aristotelis Philosophiam Moralem* seorsim non prodiit, sed Editioni ejus *Ethicorum Aristotelis Nicomachicorum* Græco-Latinæ, Helmst. A. 1660. *in 4to* publicatæ, est præfixa.

De Libertate, & principiis actionum humanarum multa ejus ſunt Paradoxa, qvæ tum à Setho Wardo, tum à Joh. Bramhall, peculiari Tractatu, Anglico ſermone ſcripto, cuj tit.: *A defence of true liberty* (Londini 1655. *in* 8*vo*.) tum à Gisb. Cocqvio, & aliis, refutantur. Herm. Conringius, magnus profecto rerum Civilium Cenſor, Dogmata ejus *Delirmmenta* vocat. Thomas Campanella, *in Moralibus*, ſuo qvoqve ſenſu abundat, aliumqve principiorum ordinem ſtruit, qvi in Ethicis etiam morbos, febriumqve omnium familiam, tractare non veretur, qvem qvidem inſignem ejus morbum ego exiſtimo. Prodiit Liber Francof. A. 1623. *in* 4*to*. Et hi qvidem omnes, extra Hobbeſium, novitatis qvadam prurigine laborant. Qvi vero Atheiſmo fundamentum ſubſternunt, in his qvaſi principiis veneni ſemina abſcondunt, ut fecit ſceleſtiſſimus ille Bened. Spinosa, qvi ſingulari qvadam methodi ratione, & qvidem Mathematica, Ethicam propoſuit, &, cum ad evertendam divinam naturam omnia argumenta inſtrueret, à Deo tamen principium Ethices ſuæ ſumſit. Continetur autem illa *Ethica* ſimul etiam Phyſica, ſubdoleqve Autor ille ſub hac perſona neqvitiam ſuam abſcondit. Tollit ille è natura cauſas omnes finales, illasqve nihil niſi humana eſſe figmenta aſſerit, qvod unum eſt nefariorum ejus dogmatum, qvo poſito multa ſeqvuntur abſurda. Operæ pretium eſſet, refutari hunc librum ordine illo, quo ipſe ſcripſit, ut refutari ſane poteſt facile, ſi duo vel tria ejus ſumma principia, qvibus tanqvam Orci galea ſe abſcondit, elidantur.

5 Sunt, qvi *Poëtico modo*, per FICTIONES & FABULAS, Ethicam doctrinam tradiderunt. Fr. Baco Verulamius qvam elegantiſſime & acutiſſime Veterum Poëtarum fabulas ad Moralem & Civilem doctrinam applicat *in libro de Sapientia Veterum*. Ita Daniel Bartoli, Italus, libro patria lingua ſcripto, & Romæ A. 1665. *in* 12*mo* edito, ſub Tit. *Geographia ad Senſum Moralem reducta*, eleganter, ſub Regionum nominibus, & qvadam qvaſi peregrinatione, rem omnem moralem deſcribit. Eodem modo is, qvi ſe *Mercurium Britann.* vocat, orbem qvendam Vitiorum deſcripſit, ſub tit. *Mundus alter & Idem, ſive Terra Auſtralis ſemper incognita*, Ultrajecti 1643. *in* 12*mo*. Similis ſunt argumenti *Utopia* Thomæ Mori, Thom. Campanellæ *Civitas Solis*, Verulamii *Nova Atlantis*, qvibus qvaſi qvædam Idea hominum, in Rep. viventium, ſecundum virtutem, depingitur. Ita Janus Nicius Erytræus, ſub *Eudemia* fabula, flagitioſos Aulæ Romanæ mores deſcribit. Bernardinus (Bidermannus) in *Utopia* ſua ſimile argumentum tractat, Coloniæ edita A. 1649. *in* 12*mo*. Multum qvoqve Æſopici & alii reconditi habent Apologi. Qvo etiam ſpectant Eraſmi Michaëlii Lætii *Colloqvia Moralia* carmine deſcripta, qvibus Animalia & Arbores inter ſe de rebus moralibus ſermocinantes introducuntur, Baſileæ 1573. *in* 4*to*. Adde his Howelli, Angli, *Synodum Avium & Remp. Arborum*, Anglice pariter atqve Gallice publicatas, in qvibus miro lepore Seculi ſui Vitia, eorumqve, qvi in Rep. adminiſtranda, neqvitias commiſere, mores deſcribit. Adde Fabulam *de Vulpecula* Saxonicam, ſub Apologis iſtis multum Moralis & Civilis rei complectentem. Nec obliviſci hic fas eſt Fabularum (de qvarum Origine Pet. Dan. Huetii exſtat Diſſ. Fa-

bulæ

bulæ Hispanicæ *Zayde*, Gallice Paris. A. 1671. *in 8vo* editæ, præmissa) Romanensium. E qvibus præ ceteris commendanda Fabula *Euphyes*, è Lingua Anglica in Belgicam conversa. Possunt deniqve huc referri omnes illæ Satyræ, qvibus publica vitia perstringuntur, & sunt, qvi integros illarum libros scripsere, ut Petrus Firmianus *in Gyge Gallo*, & in *Seculi Genio*. Omnes autem superant Satyræ Horatianæ, in qvibus tam præclara morum Philosophia recondita est, ut felicius ex illis, qvam ex ipsis præceptis, disci possit. Feliciorem enim disciplinam habet Satyra & svaviorem: qvod enim est χαρακτηριστικὸν in hominum animis & negotiis luculenter, & ad minutias usqve, depingitur, qvod non observant, nec observare possunt, qvi præcepta scribunt.

Elogiorum deniqve Scriptores etiam hic omittendi non sunt, illorum præprimis, qvi Vitas Philosophorum, aliorumqve Virorum Illustrium, describunt. In Plutarcho infinita talium seges est; ne qvid de ceteris dicam. *Characterum Scriptores*, ut inter Veteres Theophrastus, inter recentiores Lud. Molinæus, qvi tamen illum plane non æqvat, ad hanc classem etiam referendi.

Ut ad DOCTRINAM ETHICES, stricte ita dictam, revertamur, Aristoteles cum Interpretibus princeps habendus, de qvibus videatur Jac. Thomasius in *Appendice Orationis*, qvæ *Breviario* ejus *Ethico* affixa est. *Institutiones Ethicas*, omnium optimas, Conradus dedit Hornejus, qvas cum Aristotelis Textu legendas & conferendas svaserim. Si qvis Erotematica Methodo delectetur, non contemnendus est Theoph. Golius: *Breviaria* & *Tabulas* Balth. Cellarius & Jac. Thomasius dederunt. Henr. Kippingius, ut solet, diligens est in sententiis & qvæstionibus coacervandis, remittendo semper ad Autores. Ejus *Institutiones Ethica*, ut vocat, Bremæ editæ sunt *in 4to*, ac poterit in illa qvoqve re prodesse Marc. Frid. Wendelini *Philosophia moralis*, A. 1647. Francofurti edita *in 8vo*. Joh. Christophori Beemanni *Linea Doctrinæ Moralis* multa habent non spernenda. Hamburgi illam doctrinam præ ceteris excolere laborat Vincentius Placcius, cujus exstat elegans liber *de fructu præcipuo doctrinæ moralis*, & alter, cujus tit. est: *Nosologia & Medicina moralis*, cujus laboris velut Sciagraphiam qvandam tantum dedit. Johannes Franciscus Bonomi scripsit *Democritum*, *sive Risus morales*, & Lib. alterum, cui tit. *Heraclitus*, *seu fletus morales*, teste Crasso *in Elog. hominum Lit.*, *Tom. 2. p. 315.* Sed illi ad Ethicam Satyricam & poëticam pertinent. 6

Ad generales libros morales pertinent illi, qvi DE OFFICIIS scripserunt, ut inter Gentiles Cicero, inter Christianos Ambrosius. In illum Commentariorum magna sylva est, sed *moralis* in illum *Commentarius* exstat nostri Sam. Rachelii. Promiserant in ipsum suos qvoqve J. H. Boeclerus & Joh. Schefferus Commentarios, qvi an unqvam lucem adspecturi sint, ambigo: Refertur tamen in Catalogo Scriptorum Schefferianorum, qvi habetur in ejus *Svecia Literata*, *sive Commentario de Scriptoribus Svecicis*, post ejus mortem Holmiæ A. 1680. *in 8vo* edito, tanqvam qvi ultimam manum desideret. Est & Roberti Scharrokii liber *de Officiis secundum natura jus*, 7

in qvo ea tractat, qvæ ad Jurisprudentiam naturalem pertinent. Qvanqvam multa aliena & impertinentia admisceat, cujus argumenti liber etiam est de *Obligatione & Conscientia* Rob. Sandersonii, Oxoniæ A. 1660. *in 8vo* editus. Magnificum Ciceroni Elogium ex merito suspendit Hier. Cardanus *in lib. de Utilitate ex adversis capienda p.* 449.

8 Specialiores hic sunt libri, qvi ARGUMENTA MORALIA SPECIALIA tractant, ut qvi *de Officio Principis erga subditos, & vice versa*, scripserunt. *De officiis inter Potentiores & tenuiores amicos* extat elegans Dissertatio Joh. Casæ, qvæ reperitur inter *Monumenta* ejus *Latina*. *De officio mariti & fœminæ* præclarus liber est Joh. Lud. Vivis. *De Officiis Consiliarii, Senatoris, Aulici*, variorum extant Tractatus. Pertinet huc liber, cujus Tit. *Institutio Viri privati, Politici & Aulici*, è linguis Hispanica, Gall. & Ital. in Latinam conversa, Francofurti 1647. *in 8vo*. Joach. Pastorii *Institutiones Aulicæ* è Gallico scripto totæ sunt conversæ.

9 Ad hanc doctrinam referre possis, qvi de VIRTUTIBUS tractant HOMILETICIS. Elegans exstat Dissertatio J. Henr. Bœcleri de hoc argumento, inter *Dissertationes* ejus *Academicas*, *de elegantia moris civilis & aulici*. Joh. it. Casæ *Galateus*, seu *de moribus liber*, & Steph. Guazzii, *de civili conversatione*: *Aulicus Balthasaris Castalionei* in Latinam lingvam est conversus ab Hieron. Turlero, Witteb. 1569. *in 8vo*. Apud Gallos magna exstat talium Scriptorum copia, qvos recenset Sorellus *in Bibliotheca Gallica*, sub tit: *Des livres pour la conduite de la vie dans le monde*. Qvod ad gentem Gallicam, ejusqve mores, attinet, exstat libellus Gallica lingva scriptus, sub tit: *De la civilité, qvi se pratiqve en France*. Viro Civili inprimis minutiæ illæ usui esse possunt, ac construendi sunt talium rerum curioso velut Loci Communes qvidam, tum secundum gentes, tum secundum varietatem actionum, in Republica, in Comitiis, Legationibus, Inaugurationibus, aliisqve solennitatibus festivis, Conviviis publicis, & privatis audientiis. Ac memini, tales libros collectaneos Viris in Republ. versantibus concinnatos, summaqve diligentia, velut Arcanum aliqvod, custoditos. Plus enim sæpe in his ineptiis latet, & in illo aulico, ut ita loqvar, Pedantismo, qvam in seria & profunda rerum Civilium intelligentia. Tale aliqvod *Collegium Rituum ac Civilitatis apud varias gentes* J. Christoph. Wagenseilius, Professor Jurispubl. Altorfinus, Vir eleganter doctus, habuit.

10 Ad Generales Ethicos Scriptores pertinent & illi, qvi de VIRTUTIBUS & VITIIS scripserunt. Tali titulo liber adscriptus est Aristoteli. Inter Recentiores est Caroli Paschalii *liber de Virtutibus & Vitiis*, Genevæ 1620. *in 8vo*. Exstat & Joach. Pastorii *liber de Characteribus Virtutum & Vitiorum*, eleganter scriptus. *De principio Actionum humanarum* peculares Dissertationes Sam. Rachelius scripsit, Helmstadii editas, atqve ex eo doctrinæ fonte in Theologiam & Jurisprudentiam multi ducuntur rivuli. Qvoad Theologiam huc spectat Eilh. Lubini *Phosphorus de prima causa & Natura mali*. Nec contemnendus est J. Joach. Beccheri Tr. German. **von den eigentlichen Ursachen des Glücks und Unglücks**. Pertinent huc, qvi de *summo Bono*

seorsim

seorsim scripserunt, uti Bernhardus à Mallincrot, qvi peculiari Dissertatione sententias Veterum congessit, addita *Paralipomenis Historia Graca*. Lev. Nicol. Moltkenii *Consolatio Socratis* varia habet ejus argumenti.

Hieronymus Cardanus, *in libro de Utilitate ex adversis capienda*, & aliis qvi- 11
busdam, moralia argumenta diligentissime illustravit. Conscripsit & Franciscus Petrarcha similis argumenti libellos. *De Nobilitate* Simon Simonius librum scripsit; *De abusu mendacii* Albericus Gentilis elegantem Dissertationem, iis oppositam, qvi omne mendacium, qvod vulgo jocosum & officiosum dicitur, illicitum atqve adeo peccatum putant. De *Affectibus & perturbationibus animi* Augustinus Mascardus Dissertationes dedit, qvæ sub *Prolusionum Ethicarum* titulo prodierunt Parisiis An. 1639. *in 4to*, item sub alio *Dissertationum Romanarum* titulo, ibid. 1639. *in 4to.* qvarumqve Pars IIda MSta restat, teste Crasso *P. I. Elog. p.* 257. Hujus viri in Morali Philosophia excolenda singulare fuit studium. Nam exstant etiam Italica lingua scriptæ commentationes ejus *super Tabulam Cebetis*, qvæ nunc in Germanicam sunt conversæ. Scripsit & Antonius le Grand, cum nondum esset Cartesianæ Philosophiæ addictus, librum Gallica lingua, cui titulus: *L'homme sans passions*, *Homo sine affectibus*, Hagæ Comitis 1662. *in 12mo.* qvo Stoicorum doctrinam propugnavit; sed postea, cum Cartesii sententias seqveretur, Stoicismum hunc abdicavit, qvem Lipsius qvoqve *in libro suo de Constantia* assertum ivit, uti & in Physiologia sua *Stoica*, *Censuram animi ingrati* Carolus Paschalius scripsit. Exstat etiam elegans J. Henr. Bœcleri Dissertatio, *de Actione legibus prodita, aut non prodita, adversus ingratos*. Multa sunt talia Scripta specialia Joh. Jov. Pontani, Cardani, Petrarchæ, aliorumque lingua Latina scripta, longe plura Gallica, Italica, & Hispanica, qvæ omnia recitare Voluminis integri res esset. Commodo tamen illa maxime, vehementer ad morale studium profutura. Si qvis enim diligentius illa legerit, rationemqve omnium accuratam inierit, multa ex illis hauriret, ad universalem aliqvam moralem notitiam parandam, & illam de officiis doctrinam diligentius excolendam, qvæ mereretur sub disciplinæ alicujus forma proponi, & qvidem ordinatius, qvam hactenus factum. Qvi enim scripserunt hactenus de hoc argumento, imperfecte tantum, & per partes id tractarunt. Nuper *Samuel Puffendorfius* hanc doctrinam singulari libro proposuit, ante aliqvot annos edito. Verum ille ad actiones in Republ. justas doctrinam tantum suam restringit; qvi vero de officiis in universum vellet agere, non has tantum officii partes, sed omnes, qvarum in societate usus est, pertractare deberet, non ejus tantum, qvod ex virtute descendit, sed & ejus, qvod ex decoro. Inter Auctores de affectibus omisi Dominum de la Chambre, Medicum Regium, qvi Gallica lingua elegantem librum scripsit, cui titulus: *Les characteres des Passions*, Amstelod. 1658. *in 12mo.* Facunde admodum & prolixe hic agit de affectibus, è Physices qvoqve fontibus Characteres eorum clare delineat, poteritque liber ille tribus disciplinis inservire, Physicæ, Ethicæ & Rhetoricæ. Mentio etiam hic facienda est Scipionis Claramontii, cujus exstat aureus plane liber *de Conjectandis latentibus*

animi

Animi Affectibus, olim in Italia impreſſus, nunc Helmſtadii, cura Conringii, recuſus, cum hujus luculenta in illum Auctorem præfatione. Sed is non tam ad Ethicos, qvam ad Phyſiognomos, pertinet, ad converſationem tamen civilem eſt accommodatiſſimus.

12 Pertinent & huc, qvi CASUS CONSCIENTIÆ ſcripſerunt, qvorum multi ſunt; & qvidem è Scholaſticis ſupra nominavimus nonnullos, qvi in his negotiis ſcrupuloſi admodum ſunt inſpectores. Operæ pretium eſſet hujus rei aliqvam ſcribi regulam. Nam Caſuum eſt infinitas, & tamen methodica illorum Diſqviſitio inſtituenda. Facem hic præferet is, qvem ſupra commendavi, Joh. Azorius, ac prodeſſe qvadantenus liber Rob. Sanderſonii *de Obligatione ex Conſcientia*, ſupra nobis laudatus, poteſt. Pene omiſeram Æqvivocationis doctrinam, qvæ moralem Philoſophiam nuper ad modum peſtis infeſtare cœpit, tot ante ſeculis incognita, & tam præclaris Philoſophis non perſpecta. Iſtam ſcil. è divino illo ingenio ſuo, excuderunt nobis Jeſuitæ, verum neqvitiæ ludum, imo integris Commentariis & libris propugnarunt. Operæ pretium fecit Clar. noſter, Sam. Rachelius, qvi illorum Auctorum aliqvos collegit uno libro, ac refutavit, Helmſtadii *in 4to* edito. (c)

13 Spectaret & huc JURISPRUDENTIÆ UNIVERSALIS DISCIPLINA, morali Philoſophiæ ſubordinata, de qva, cum agere plenius conſtituerimus, ubi ad Scriptores Juris perveniemus, hic illos omittimus, & Philoſophiæ moralis Scriptoribus finem imponimus. Cujus ſtudium non poſſumus, qvin ſerio commendemus. Jejuna eſt hujus ſtudii in plerisqve Academiis tractatio, plurimis circa notionalem Philoſophiam conſeneſcentibus, cum hæc tamen faciat ad viros bonos formandos. Scilicet ſunt, qvæ inflant, ſcientiæ, ut qvæ circa notiones intemperantius verſantur, qvædam pectus etiam ſaturant, ut rerum naturalium cognitio; ut boni vere ſimus, uni huic diſciplinæ, & poſt illam Theologiæ, debemus. Conqveritur de hoc defectu non immerito J. Henr. Bœclerus in eleganti *Diſſertatiuncula de fatis literariis noſtri temporis*, & meliora tempora exoptat. Nos jam ad Politicos properamus.

FINIS LIBRI PRIMI.

POLY-

(c) Doctrinam Jeſuitarum de Æquivocatione Sam. Rachelius peculiari Scripto non impugnavit, ſed *Probabilitatis, quam Jeſuitæ, novique Caſuitæ, præcipuum Theologiæ ſuæ Moralis fundamentum, conſtituerunt, Examen*, Ludov. Montaltii (ſive Blaſii Paſchalis, ſub larva hac abſconditi) *Literis de Morali & Politica Jeſuitarum Diſciplina Provincialibus*, per Wilh. Wendrockium Latine verſis, *Notisque Theologicis* illuſtratis, a ſe autem Helmſtadii A. 1664. *in 4to* denuo editis, ſubjunxit. Video tamen Herm. Conringium, in Epiſtola, Syllogæ huic præfixa, Rachelium ſerio eſſe hortatum, ut *Jeſuitarum* etiam *Æquivocationes, Reſtrictiones Mentales, ceteraque monſtroſa doctrinæ Moralis capita, Stylo ſuo pariter confoderet, Herculis* Ἀλεξικάκου *nomen & laudes, eo facto, à grata poſteritate meriturus.* Sed monito iſti Rachelius, aliis haud dubie Occupationibus deinceps impeditus, haud obtemperavit.

POLYHISTORIS

TOMI III.

SIVE

POLYHISTORIS PRACTICI, LIBER II. POLITICUS.

DE PRUDENTIÆ CIVILIS SCRIPTORIBUS.

§. 1. *Nomenclatores horum & Critici, Gabr. Naudæus, Christoph. Colerus, Herm. Conringius. 2. Systemata Politica omnia imperfecta. Platonis Politica ἀμέθοδος. Aristotelica ἐυμέθοδος. Generalia Politices Præcognita à Joh. Caselio, Casp. Scioppio, Herm. Conringio, Scriptis tradita peculiaribus. Optimi Politicorum Aristotelis Commentatores Mich. Piccartus, Hub. Giphanius & Dan. Heinsius. 3. Judicia de Institutionibus & Compendiis Politicis Henr. Kippingii, Henn. Arnisæi, M. Z. Boxhornii, Georg. Schönbornerl, M. F. Wendelini, Joach. Stephani, Er. Puteani, Franc. Burgersdicii, & Georg. Hornii Notis in hujus Ideam. 4. Censura de Novatoribus Politicis Anti-Aristotelicis, Joh. Bodino ac Pet. Greg. Tholasano, Pseudo-Politicis item modernis, Nicol. Machiavello (per Casp. Scioppium defenso, Thoma Hobbesio, & Politici Scelerati Autore. Techna Pseudo-Politicorum, ab Aristotele jam & Hier. Cardano (in Arcanis Prud. Civ.) observatæ. 5. Scriptores de Republica Dogmatici, quos inter Andr. Fricius commendatur. Cyr. Strozzæ Supplem. Politicorum Aristotelis. 6. Necessarii Politico sunt Historici, sed prudentia Civili conspicui, quales sunt Polybius, Jac. Aug. Thuanus, & Victorius Siri, Rerump. item Descriptores Generales, è quibus Aristoteles, aliique Veteres, periere. Judicia de hujus Argumenti Laboribus affectis atque ineditis Herm. Conringii, J. H Boecleri J. Andr. Bosii & Bernh. Varenii, nec non de editis Lucæ de Linda, Georg. Hornii & Christ. Funccii. 7. Specialium Rerump. Descriptores. In Svecia, alibique, Scripta hujusmodi de Patriæ Rebus vetita. Legatorum de Rebusp. Relationes, à Phil. Honorio, Casp. Ensio & Nicol. Bello (Plagiario,) publicatæ. 8. Vitarum Scriptores & Epistolographi Politici, quales sunt Hugo Grotius, Foxius & Arn. Ossatus. 9. Memoriarum de rebus propriis, aut aliorum Virorum Illustrium, & Actorum Publicorum Collectores. 10. Scriptores de Rebus Politicis Satyrici, & Libelli Famosi. Pasquillorum Romanorum Tomi. Joh. Barclaji Euphormio. Scriptores de eo, quod Principum & Rerump. interest. Censura de Anonymi Europe Vivante, & Ducis Rohanæi Trutina Statuum Europæ. 11. Itineraria Politica. Judicium de Phil.*

Andr. Oldenburgeri Itinerario Germanico. 12. *Ex Observationum in Autt. Antiquos Politicarum Scriptoribus commendantur Chr. Forstnerus, J. H. Baeclerus & Traj. Boccalinus in Tacitum, Nic. Machiavellus, J. Schefferus, Casp. Facius & J. Gruterus in Livium, Baeclerus & Jac. Zevecotius in Svetonium, Zevecotius & Chr. Ad. Rupertus in Florum, Rupertus in Sallustium & Vellejum. Consilium de Locis Communibus ex iis concinnandis.* 13. *Dissertationes Politicae J. H. Baecleri, Disquisitt. M. Z. Boxhornii, Orationes Demosthenis, Isocratis, Ciceronis, & Thomae Lansii, Censura de Lansii Consultatione, & Georg. Hornii Dissertationibus.* 14. *Judicia de Georg. Richteri Aphorismis, Joh. Chokieri Thesauro Politico, & Politicis Justi Lipsii, quae Mart. Berneggerus, J. H. Baecklerus, Herc. Catus & J. Lud. Praschius, illustrarunt. Aphorismi Variorum ex Tacito & Floro. Mich. Fetteri Succus Curtianus exsuccus. Justi Lipsii Monita Politica, Joh. Boteri Scripta hujus generis varia.* 15. *Scriptores de Ratione Status (Lud. Septalius, &c.) de Arcanis Dominationis (Arn. Clapmarius, Cyr. Lentulus, hisque praeferendi Gabr. Naudaeus & Hier. Cardanus,) ac de Institutione Principis (quos inter Svecus Anonymus, à Joh. Scheffero editus, commendatur.)* 16. *Scriptores Nomothetica, sive Doctrinae de Legibus Gentium, vulgo neglectae, it. de Moribus gentium, quo spectat Joh. Barclaji Icon Animorum.* 17. *Scriptores de Ministris Principum (Silbonius, V. L. à Seckendorf, &c.) de Migrationibus Gentium & Rerump. Excidiis (Joh. Bisselius, Mart. Schookius & Wolfg. Lazius, Historici potius quam Politici, Dn. item de la Cour, & Joh. Schildius,) de Periodis Rerump. (Joh. Loccenius,) & de Seditionibus (Mart. Schookius, aliique.)* 18. *Non negligenda Politica Sacra, Pontificum inprimis. Cognoscendae huic inserviunt Lud. Maimburgii Historia Lutheranismi, Basil. Hyperetae Libellus de Aulae Romanae Artibus, & Pauli Sarpii Historia Concilii Tridentini.* 19. *Politicae Biblicae Scriptores, Hispanus nonnemo, Theod. Reinkingius, & Eggefeldius Jesuita, Amandi Veri larva indutus.* 20. *Dissertt. Politicae Miscellae Georg. Obrechti, Joh. Henr. Baecleri, Jac. Thomasii, M. Berneggeri & Sam. Puffendorfii, Conclavia Pontificum, Scripta it. alia Joh. Calderini, R. H. Schelii, Joh. Gen. Sepulveda & Alb. Gentilis, commendantur.* 21. *Politica quaedam in omnibus occurrunt Scriptoribus, etiam in Poëtis Heroicis ac Comicis, Virgilio praesertim & Terentio (quem Hugo Grotius magni aestimavit,) ac ipsis quoque Fabulis.*

1 POLITICA Architectonica vocatur scientia ab Aristotele, quoniam Reipublicae regendae praecepta praescribit. SCRIPTORES ejus recenseri speciatim omnes non possunt, nec opus est, cum jam tum opera illa sublevarint nos Viri doctissimi. (a) Exstat Gabrielis Naudaei *Bibliographia Politica*, praeclarus liber,

(a) Gabr. Naudaei *Bibliographia Politica*, Jac. Gaffarello, Th. & J. Can. Doctori, Priori ad D. Ægid. Parisino, & Protonot. Apostolico, inscripta, seorsim initio prodiit Venet. A. 1633.

ber, qvem in Germania recudi fecit Aug. Buchnerus; ac habetur qvoqve inter Auctores illos, qvi Methodos variarum diſciplinarum propoſuerunt, ac in Belgio junctim prodierunt. Plus juſto diligentior videtur Conringio, eaqve notaſſe, qvæ præteriri ſilentio commode poterant. Eſt & Chriſtoph. Coleri *Epiſtola de ſtudio Politico*, ejusdem argumenti, qvam Diſſertationi Naudæanæ addidit Buchnerus, qvæ tamen & inter Auctores *de ſtudiis inſtituendis* reperitur. Additur Hug. Grotii Conſilium aliqvod, in Epiſtola ad Legatum Regis Galliæ, Benj. Auberium Maurerium, perſcriptum, qvod pauca tantum ad Politicam ſpectantia, qvanqvam utilia, attingit. Poſt illos diligentiſſime hoc argumentum tractavit Hermannus Conringius, in *libro de Civili prudentia*, edito Helmſt. 1662. in 4to, c. 14. qvo recenſet Scripta, ad parandam prudentiam Civilem maxime neceſſaria, ſupplens, qvæ à Naudæo omiſſa, addens, qvæ doctrinæ civili ſunt affinia, ut vix aliqvid ſupereſſe videatur, niſi Scripta qvædam ſpecialia, & qvæ poſt editum hunc librum demum prodierunt, argumenti Politici.

Auctores, qvi prudentiam Civilem Methodo Dogmatica ſunt complexi, pauci ſunt, qvi laudari mereantur, imo pene nulli. Perfectas enim Politicas Inſtitutiones hactenus non habemus, qvæqve titulum illum tueri poſſint. Hugo Grotius, de optimo Politices Auctore rogatus, conſilium dedit, ut qvis Volumen chartæ puræ ſibi conficeret, & viſa auditaqve in illo notaret. Sed illa de ſpecialibus dicta ſunt. Oportet vero omnino generalia tenere præcepta. Inter Veteres, ante Platonem, non niſi fragmenta habemus. Plato Socraticam Politicam *libris de Republica*, aliisqve *Dialogis*, complexus eſt, ſed methodo abſtruſiore. Ariſtoteles tandem omnium optime principia Politica digeſſit, atqve ad Respublicas in Idea conſideratas, ſed qvales dari poſſunt, applicavit, cujus utinam ſpecialia haberemus Scripta *de Rebuspublicis*, magnus utiqve ſupereſſet Veterum Rerumpubl. tum qva Hiſtoriam, tum qva Civilem prudentiam, theſaurus. Generalia iſtius doctrinæ tractarunt Joh. Caſelius in *Propolitico*, Caſp. Scioppius in *παιδεια Politices* (qvem optimum ejus & ſaniſſimum librum nominat Naudæus,) Herm. Conringius in libro *de Civili prudentia & Propoliticis ſuis*, qvi parum inter ſe diſcrepant, ac eadem ferme repetunt. Videtur pene Caſelii veſtigia in illis legere, qvod & Capitum lemmata oſtendunt. Jungi his debet Caſelii *πολιτευσόμενος*, qvo in libro diſſerit, qvemadmodum primarius aliqvis 2

in 12mo. Recuſa deinde eſt, cum aliis ſimilis argumenti Opuſculis, Witteb. 1640. *in 16to* (curante Aug. Buchnero,) Lugd. Bat. A. 1642. *in 32mo* Et Amſtelod. (inter Scriptores *de Studiis inſtituendis*) A 1645 *in 12mo.* Quatuor hiſce Editionibus, una cum Verſione Gallica Challinii, Advocati Regii Carnutenſis, Pariſiis A. 1642. in 8vo excuſa, à Phil. Labbeo *in Biblioth. Bibliothecarum p m.* 99. 100. jam memoratis, addenda eſt Noviſſima Francofurtenſis Anno 1673 in 12mo. ab Herm. Conringio curata, qvæ ſimul etiam Hug. Grotii, Ignat. Hannielis, Joh. Henr. Alſtedii, Ægidii à Lancken & Chriſtoph. Coleri, *de Studio Politico* Conſilia & Epiſtolas, Caſparisqve Scioppii *Pædiam Politices*, Conringii illuſtratam *Animadverſionibus*, eodem faſce complectitur.

adoleſcens mature & recte educetur ad Rempublicam, Francof. 1631. *in 8.* De Interpretibus & Verſionibus *Politicorum* Ariſtotelis Conringius agit peculiari libro, *Introductione in Politica* Ariſtotelis. Inter Interpretes & Commentatores Recentiores Michaël Piccartus optimus habetur; Hubertus Giphanius verborum ſenſus accuratius inveſtigat. Paraphraſis Heinſiana ad intelligentiam textus præ ceteris commendari debet,

3 INSTITUTIONES POLITICAS, ut dixi, perfectas hactenus non habemus. Prodiit qvidem eo titulo liber HENRICI KIPPINGII, Bremæ A. 1667. *in 4to,* ſed non implet hujus tituli menſuram. Neqve enim omnia Politices capita juſto & ſcientifico ordine tractavit. Multa immiſcentur à ſcopo aliena, digreſſionesqve prolixiores, non tamen inutiles, ad Phyſicam doctrinam. Solus Henn. Arniſæus, ſi à Jurisconſultorum controverſiis ſibi temperaſſet, aliqvod operæ pretium feciſſet. Habemus interim Compendia non omnino ſpernenda, imo ipſis Inſtitutionibus, qvales hactenus exſtant, meliora. Tale eſt Marci Zuerii Boxhornii, cui jungat aliqvis Balth. Cellarium licet. Georg. Schönbornerus, ejusqve Epitomator, Marcus Frid. Wendelinus, mirificum aliqvod Chaos conſtituunt miſtæ cum Juriſprudentia Politices. Joachimi Stephani *Demonſtratio Politicorum* Roſtochii excuſa *in* 8. A. 1576. & deinde Gryphiswaldiæ A. 1599. recuſa, non omnino contemnenda eſt, ſed Juridica itidem multa immiſcet. Scripſit & *Compendiolum* aliqvod Erycius Puteanus ex Ariſtotele, ſed breve admodum, & more iſto Laconico excerptum, ac præterea imperfectum. Prodiit illud ſub Titulo *Linearum Doctrinæ Civilis*, & tres tantum Ariſtotelis Libros abſolvit. Eſt & Franconis Burgersdicii *Idea Politica*, cum *Notis* Georgii Hornii, Lugd. Bat. A. 1668. *in* 12. edita, ſed Hornii *Notæ* extemporales, ut omnia illius Viri, ac exiguo conſcriptæ judicio, de qvibus tamen Horatianum illud uſurpes: *Cum flueret lutulentus, erat, quod tollere velles.* In Burgersdicio deniqve mediocria omnia, nec illa, qvæ eſſe debebat, accuratio.

4 Qui heterodoxa, & ab Ariſtotele DIVERSA METHODO, Politicam doctrinam tractarunt, vel ratione ordinis tantum, vel ratione principiorum, differunt. J. Bodinus, qvem Naudæus ubiqve magnum & acutum Politicum crepat, totus diverſus eſt ab Ariſtotele, de induſtria ſæpe in plano qværens lapides, in qvos impingat, & in ſcirpo nodos. Magnifice etiam ipſe de ſe ſentit, & præ ſe Ariſtotelem contemnit, in qvo tamen, & illum, & alios, vehementer falli certum eſt. Plus ſæpe in una linea Ariſtotelis prudentiæ politicæ reconditur, qvam in integris aliorum diſſertationibus. Qvin ipſi, qvi nunc ſceleratæ Politices Architecti ſunt, legere illa omnia apud Ariſtotelem poſſunt, qvi artes, tam tyrannicas, qvam oligarchicas, non diſſimulavit, qvibus omnis ille neqvitiæ ludus ſuperſtruitur. Falluntur itaqve, qui Nicol. Machiavellum ex ſuo ingenio tam bellam doctrinam depromſiſſe autumant, qvam de Principe proponit, in qvem tot exſtant Declamationes doctorum, indoctorum, ſed tamen defendit peculiari Apologia, qva erat pietate & probitate ſcil. inſignis, Caſpar Scioppius. Defendit & aliqva ex parte Herm. Conringius *in Præf. & Notis ad Machiavelli Principem*

pem scriptis, qvæ Editio optima est, prodiitqve Helmstadii anno 1660. *in 4to.* Petrus Gregorius Tholosanus alia qvoqve ab Aristotele incedit via, prolixior in rebus non necessariis, unde in vastum opus liber ejus *de Republ.* excrevit, editus Francof. 1609. *in 4to.* Thom. Hobbesius in libris *de Cive*, à se scriptis, inepte gloriatur, neminem ante se qvidqvam Politicæ rei demonstrasse, qvæ hominis superbia ab ipsorum dogmatum stultitia non est aliena. Neminem enim ita delirasse puto ante illum. Qvanqvam non pauci sunt, qvi cum isto flagitiose sapere malunt, qvam cum aliis recte sentire. Præcipuum & palmarium ejus dogma est: *Natura inter homines, non societatem, sed discordiam, esse institutam, vel*, ut ille loqvitur, *omnium esse in omnes bellum*; ex qva Camarina qvam fœtidi fluant rivuli, facile subolfaciet, qvi non est naris obesæ. Prodierunt qvædam Axiomata Politica (revera Scopæ tantum dissolutæ, & promiscuæ qvædam Observationes) sub tit. *Politici scelerati*, qvæ Christoph. Pellerus refutare voluit, satis ipsa turpitudine sua infamia. Prodierunt eadem singulari libro, sub tit. *Homo Politicus*, auctiora, à qvodam Pacifico à Lapide conscripta. Sed non sunt tam rara ejus libri præcepta. Longe enim plura jam tum ab aliis observata videas, præsertim ab Hier. Cardano *in Arcanis prudentiæ Civilis*, libro profecto aureo Helmstadii recuso, in qvo multæ occurrunt technæ & fraudes, ab ipso notatæ, qvas scire etiam homini probo interdum expedit, ne technis talibus decipiatur.

Multi sunt alii Auctores, qvi de Republica in Universum scripserunt, scil. de 5
ea, vel instituenda, vel emendanda, è qvibus præ ceteris commendo librum insignem Andr. Fricii *de Republ. emendenda*, editum *in fol.* Basileæ A. 1559. Qvo in libro ad Statum Ecclesiasticum se qvoqve demittit Autor, pluribusqve de ejus emendatione agit. Scripsit Cyriacus Strozza *de Republ. librum* Græce & Latine, quasi in supplementum Aristotelis, qvi prodiit etiam una cum Aristotelis Operibus, Parisiis editis. In *Bodinum*, qvod supra omisi, *Animadversiones* à nonnullis scriptæ sunt. Ferrierus Gallica lingua tales scripsit, Parisiis A. 1580. editas, Apologiam vero, pro Bodino Renatus Herpinus, itidem Gallicam, qvæ & conversa est in linguam Latinam. Celebratur & Italicus *Aldi Manutii* liber *de excellentia Rerumpublicarum.* Joh. Ferrarius Montanus *de Republ. bene instituenda* librum *in folio*, Basileæ A. 1556. publicavit.

Pertinent ad Auctores Politicos etiam Historici; illi enim manus inter se jun- 6
gunt, estqve Historia qvasi altera Politices manus. Vid. Justi Lipsii *Ep. 61. Centur. Miscell.* de Historicis legendis & excerpendis. Non spectant huc Historici illi Compendiarii, qvi Historiam Imperiorum & Monarchiarum scripserunt, pauca enim ex adeo rudi labore depromi possunt. Nam ad Politica sola, & ad rerum causas & eventus, hic respiciendum est. Historia talis Universalis haberi non potest, sed haberi tantum potest illa certorum temporum, qvales sunt *Jac. Aug. Thuani*, (ab Anno 1546. ad 1607 è qva expuncta seorsim postea prodierunt) & *Victorii Siri* (ab Anno 1635. ad 1647. Italice, sub *Mercurii* titulo, pari industria pertexta,) certarumque Rerumpublicarum. Qvale Opus scripsit Aristoteles, & ante Aristotelem alii Græci Au-

ctores, qvorum qvædam supersunt hodie fragmenta, sed exigua. *Polybius* Historiam Universalem in animo habebat, sed exiguam ejus partem tentavit. Videantur Bœclerus *in Dissert. de utilitate ex Historia universali capienda*, & If. Casaubonus *in Comment.* super auream illam Polybii *præfationem* aureo, seorsim edito. Respublicas in universum describendas nostro tempore sibi sumserunt aliqvi; sed omnis imperfecta opera est. De scriptoribus illarum veteribus & novis vide J. Andr. Bosium in *Introductione in notitiam Rerumpubl. c. 4. period. 5. 6. 7. 8. 9.* Decurrit nunc illud stadium HERMANNUS CONRINGIUS, qvi privatis lectionibus, sed tamen extemporalibus, plerasqve omnes Respublicas enarravit. (b) Publicavit illos Commentarios, hactenus Manuscriptos, *Phil. Andr. Oldenburgerus*, invito & reclamante Conringio. Incidit vero in Exemplar, ipso Conringio teste, vitiosum, & nulla cum cura exceptum. Ipse Manuscriptum exemplar habeo, illo longe plenius. Addidit Oldenburgerus qvædam pro more suo, ex Hornio aliisqve excerpta. Sed, cum alia haberi editio non possit, præstat tamen aliqvam habere, qvam nullam. Incepit qvidem ipse Conringius hunc laborem (jam enim aliqvot folia excusa sunt,) sed non credo, illum tam prolixum Opus absoluturum, aut tantum illi otii esse, ut apponat manum ultimam. Crescit enim cum tempore talis labor, & librorum Exoticorum, Linguis Gallica, Italica, aliisqve editorum, qvorum tamen usus hic necessarius est, rarior videtur fuisse apud Conringium lectio. Et nunc, post illud Opus, multi novi prodierunt hujus argumenti libri. Audio & *Joh. Henr. Bœclerum* privatis lectionibus qvædam fuisse de hoc argumento commentatum, qvæ lucem forte nunqvam adspicient. Suscepit & *Joh. Andr. Bosius*, Prof. Jenensis, laborem similem, sub Titulo *Notitiæ Orbis*, sed telam suam non pertexuit. Habuit & tale aliqvid in animo Bernh. Varenius *in Geographia Speciali*, in *Præf. Generalis* promissa, & fortassis qvam accuratissime rem istam pertractasset. Sed mors improvisa conatum illum intervertit. Et poterunt illi principes in his studiis Viri, præ ceteris, diligentius in hoc labore desudare; sed facile animadverterunt etiam illi, qvam non sit unus homo par isti labori, propemodum infinito, totiesqve repullulanti, & in orbem redeunti. Huc qvoqve spectant Archontologia Cosmica, Joh. Boteri Imperiorum mundi Catalogus & Descriptio (Col. 1613. *in 8vo.*) ac Lucæ de Linda *Descriptio Orbis*, qvam Juvenile esse Opus facile apparet, licet non inutile. Scripsit & GEORG. HORNIUS Opuscula qvædam *Orbis Politici & Imperantis*, non qvidem contemnenda: sunt enim memoriales libelli,

(b) Quid *in Thesauro Rerumpublicarum totius Orbis Quadripartito*, Textum sui de iis Collegii, Notis Excerptisque Politicis illustratum, exhibente, ac per Phil. Andr. Oldenburgerum Genevæ A. 1675. *in fol.* publicato, desideret, quasque ob causas suis illum fœtibus accensere non possit, ipse Conringius, *in Admonitione* peculiari, Helmstadii eod. A. 1675. *in 4to* edita, fusius exposuit. Sicut Georg. Hornii *Orbem Politicum* Otto Menckenius illustravit ac repurgavit, ita *Orbi Imperanti* eandem impendit operam Menckenii Collega, Joach. Fellerus, Poës Prof. Lipsiensis, cum cujus ille *Animadversionibus* novissime Lipsiæ A. 1693. *in 12mo.* est recusus.

libelli; nec male ordinati. Non respondent tamen titulo, cum multa, imo potissima, sint omissa, nec pauci illic occurrant errores. A sphalmatibus ergo debent repurgari, ut repurgavit *Orbem* ejus *Politicum* Otto Menkenius, Professor Lipsiensis, Vir doctus, & rerum istarum peritus. Christ. Funccius *Breviarium* ex omnibus contraxit, cui ea debetur laus, qvæ omnibus Epitomatoribus.

Inter Speciales Rerumpubl. Historias qvænam præcipue sint laudandæ, longa 7
possit institui Dissertatio. Sed occuparunt jam tum hoc argumentum Conringius *in Prolegomenis Collegii sui*, & Bosius *in Introductione sua*. Accuratiores collegerunt, & forma minuscula ediderunt Elzevirii. Eduntur alioqvin variarum Rerumpubl. Historiæ, veteribus illis perfectiores, qvas annotare cum prioribus debemus. Ut enim variat Status Civilis per tempora, ita Descriptiones qvoqve illæ variant. Utriusqve vero temporis, tam elapsi qvam præsentis, ratio habenda. Unde etiam de futuro statu prudens Politicus conjicere potest. Sed multa isti Autores dissimulant, qvæ non expedit publicari. Est enim Reip. perniciosa omnium Arcanorum Status publicatio, adeo ut in qvibusdam regionibus capitali pœna prohibitum sit, qvicqvam de statu, reditibus, & similibus, scribere, unde notitia possit esse accurata Hosti, vel Vicino. (c) Memini, cum apud Suecos aliqvis *Epitomen Descriptionis Sueciæ* scriberet, publice prohibitam fuisse vendi, & lege simul edictum, ne qvid tale in posterum fieret. Unde Liber rarus est, Aboæ, in Acad. Finlandorum, A. 1650. *in 8vo.* impressus. Solent qvoqve circumferri Relationes de Rebuspublicis, qvales à Legatis conscribi Venetis solent præcipue & Romanis, qvarum Tomi illic in Bibliothecis asservantur. Operæ pretium esset, si illæ è tenebris extraherentur; sed raro in lucem prodeunt. Earum tamen aliqvas publicavit Philippus Honorius *in Thesauro Politico*, qvem Casparus Ensius eodem tit. Latine edidit, junctimqve exhibuit Relationes istas, in lingvam Latinam ex Italica à se conversas. Edidit & Nicolaus Bellus varias *Dissertationes*, in qvibus nihil mutatum est, præter ordinem. Eadem enim in his omnibus libris leguntur. Nicolai Belli Opus editum est Coloniæ A. 1610. *in 8vo.* Vide de his Autoribus Jac. Thomasium, *in libro de plagio*, §. 238. *in notis*. In his relationibus adeo exercitatus erat Paulus Sarpius, ut statim divinare potuerit de Relatione, an vera, an ficta esset. Vid. P. Fulgentii *Vitam ejus p.* 84. Exemplum accuratæ Relationis suppeditare potest Agathi Securi *Relatio notabilis de Aula Romana*, vere notabilis.

Vitarum Scriptores in hoc argumento præcipuum aliqvid habent. Prout 8
enim conditio est personæ, qvæ in functione publica constituta est, ita ex ejus Vita capere possumus, qvod ex usu nostro sit. Diligenter itaqve colligendi sunt Auctores, qvi Vitas Ministrissimorum, Regum, Imperatorum, Consiliariorum accurate, &

(c) Autor *Descriptionis Sveciæ*, vendi in Svecia prohibitæ, cujus nomen à Morhofio est suppressum, fuit Mich. Vexionius Güldenstolpe, Smalandus, J. U. D. & Prof. tunc Aboënsis, postea autem Tribunalis Sveciæ Regii Assessor, de qvo Joh. Schefferi *Svecia Literata p.* 151, 152, 330, & nostra ad illam *Hypomnemata p.* 394. possunt consuli.

& fecundum omnes circumftantias, defcribunt. Sic è Vitis Borgiæ Ducis Valentini Caftruccii, Cromwelli, Wallenfteinii (cujus Mortis & Rebellionis Hiftoriam, fub ficto *Gneji Falcidii Donaleri* nomine, edidit Italice Joh. Franc. Lauredanus, tefte J. Rhodio *in Catal. Scr. Suppof. p.* 23.) multa difcas, qvæ ad rem Politicam faciant. De qvibus jam *T. I Lib.* 1. *c.* 19. *p.* 215. *feqq.* qvædam diximus. Jungendi illis funt Epiftolarum Politicarum Scriptores, Principum ad Principes, Confiliariorum ad Confiliarios & Principes. Tales Epiftolas Grotius multas fcripfit, qvæ nondum funt ed tæ, & qvarum multæ adhuc fupereffe dicuntur apud Blavium, qvi illarum Editionem parat; (d) cujus mentionem facit Ifaacus Gruterus *in præfat. Cogitatorum* Baconis Verulamii, *p.* 578. Nic. Rigaltius fane, *in Vita* Pet. Puteani, *p.* 49. refert de Puteano, illum magna cum cura congeffiffe Epiftolas Foxii & Arn. Offati, de qvibus hoc prædicat Rigaltius, poft illam Pauli Sarpii *Tridentinam Hiftoriam* nihil exftare, unde qveant Aulæ Romanæ artes clarius certiusqve pernofci. Conf. de Epiftolis Offati Cardinalis Vitam ejus, in Laur. Craffi *Elogiis*, *T. II. p.* 202. Tales etiam funt Epiftolæ Italicæ *Principum ad Principes*, & Latinæ *Virorum Illuftrium* in Belgio publicatæ, nec non Aug. Busbequii, Er. Roterodami, Chr. Forftneri, Pet. Martyris, Ferd. de Pulgar, &c. de qvibus *T. I. L.* 1. *c.* 23. & 24. *dictum.*

9 Similes Relationibus funt MEMORIÆ illæ GALLORUM, qvas latine *Commentarios* dicas. Ut enim Cæfar Commentarios appellat, qvos ipfe de rebus fuis fcripfit, ita hi *les Memoires*, qvod ipfi rerum fuarum qvafi Annales in illis conficiant. Legendus eft de illis Sorellus *in Bibl. Gallica c.* 7. Magnam in illis congerendis curam adhibuit Petrus Puteanus, tefte Rigaltio in *ejus Vita*, *p.* 51. De Card. Bentivoglii *Relationibus* Vid. Craffium *l. c. T. I, p.* 262. & Gaddium *de Script. non Ecclef. pag.* 77. Exftant Richelii & Mazarini, Cardinalium, *Memoriæ*, qvibus continetur omnis illorum temporum arcanior Hiftoria, fed non tamen adeo magno fcriptæ Judicio. Elegantior eft, qvæ Gallice prodiit, *Hiftoria Ducis Monckii*, Confilia & Succeffum Reftitutionis Caroli II. Regis Angliæ, continens. De Legatorum Venetorum Relationibus hoc memoriæ prodidit Lambecius, *Comment. de Vindobonenfi Bibliotb. lib.* 1. *p.* 55. Hugonem Blotium omnes Venetorum Legatorum Relationibus in unum Volumen collegiffe. Spectant huc Frid. Hortlederi & Mich. Cafp. Londorpii *Acta Publica*, Pacificationes, fimiliaqve publici argumenti Scripta.

10 Nec omittendi hic funt libri SATYRICI & APOLOGETICI, de publicis argumentis fcripti, imo libelli etiam famofi. In his veritas fæpe nuda & acerba proponitur, in illis aliqva interdum diffimulantur. Solent talia Scripta multa publicari, cum bella inter-

(d) *Epiftolæ* Hug. Grotii, quæ *h. l.* tanqvam ἀνέκδοτοι allegantur, Amftelod. A. 1680. *in fol.* uno jam prodierunt Volumine. Cujus Editionis ab ipfo etiam Autore, *T. I. Lib.* 1. *c.* 24. §. 21. *fqq.* jam facta eft mentio. Arnoldi Offati, Cardinalis, *Epiftolæ Gallicæ*, ex Aula Romana in Regiam Parifienfem miffæ, itidem jam funt editæ, & noviffime qvidem longe auctiores ac emendatiores, Notisqve Hiftorico-Politicis à Dn. Amelot de Houffaye illuftratæ, Parifiis A. 1697. *in 4to maj.*

intercedunt inter Principes, raroqve illa colliguntur. Eristica qvidem Scripta patent omnibus, non autem adeo scripta famosa. Itali in his valde ingeniosi sunt. Suntqve de rebus Romanis Vetustioribus publicati *Pasqvillorum Tomi duo*, editi Basil. 1544. in 8. Recentiores audio etiam in unum Volumen congestos, sed nondum editos, qvod tanqvam Manuscriptum hactenus inter illarum rerum curiosos versatur. Joh. Barclaji *Euphormio* talis qvoqve liber est, in qvo multa sub fictis nominibus tanguntur Magnatum Vitia. Sunt & Auctores, qvi de Utilitatibus (*Interesse*) Regnorum & Rerumpublicarum singulares libros scripserunt, sed totus illorum labor imperfectus est, & mutilus. Anonymus ille Gallus, qvi Gallica lingva scripsit, turpissime sæpe labitur. Sed & Auctor libri, cui titulus *L' Europe vivant*, proletaria tantum tangit, & qvæ nullius momenti. Omnium optima est Ducis de Rohan *Statuum Europæ trutina*, qvæ è Gallica in Latinam conversa est. *Notas* in illam scripsit Josua Arndius, Gustrovii in 8vo recusam. Non qvidem is omnia plene & perfecte perqvirit, sed tamen, cum sensus in illis rebus Viro in publicis exercitatissimo profundior esset, de non paucis præclare judicat.

Nec Itineraria hic omnino sunt excludenda, præcipue, qvæ Statum Civilem accuratius describunt, qualia rarissima sunt: Pleriqve enim in aliis rebus versantur. Gallicorum Itinerariorum hac in re defectum incusat Popelliniere *in Epist.* qvadam Gallica, ad Scaligerum scripta, *lib.2. Epist.* 70. Hujus commatis Itinerarium scribere volebat Phil. Andr. Oldenburgerus, & titulum *Itinerarii Germanici* libro suo dedit, in qvo multa est rerum ineptissimarum farrago, qvibus nonnunqvam immiscentur aliqva notatu non indigna; sed Lectore prudente opus est, qvi cum judicio illa legere possit. (e) 11

Non omittendi hic sunt Auctores, qvi Observationum Singularium libros, vel in Historicos, vel seorsim aliqvos, ediderunt. Nihil est absolutius Christoph. Forstneri *in Tacitum Observationibus*; qvanqvam etiam alii multi sunt, ut Scipio Amiratus, Cauriana, Hannibal Scotus, Matth. Berneggerus, Mich. Virdungus, tam Latini, qvam Italici. Omnes tamen Vir ille superat accurata exemplorum veterum recentiorumqve collatione. Joh. Henr. Boecleri *Dissertationes in Tacitum & Svetonium* rei Politicæ plenissimæ sunt, ac magno judicio scriptæ. Nicol. Machiavelli *in Livium Dissertationes* profundissimi sunt ingenii & judicii. Exstant qvoqve Joh. Schefferi in priores libros *Dissertationes*, sub tit. *Regni Romani.* Casp. Facii *in Livium Dissertationes*, Altenburgi, 1617. in 4to prodierunt, non contemnendæ, qvanqvam prioribus longe inferiores. Jani Gruteri *in Livium & Tacitum Dissertationes* Locos Communes sapiunt, & in parallelis sententiis coacervandis laborant. 12

(e) Phil. Andr. Oldenburgeri *Itinerarium Germaniæ Politicum, modernam præcipuarum Aularum Imperii faciem repræsentans*, sub larva *Constantini Germanici*, ab illo Cosmopoli *in 12mo*, sine anni mentione, est publicatum, & ob licentiam qvoqve, in Vitiis Principum ac Magnatum Aulicorum, notandis, hoc seculo rariorem, multorum Censuras incurrit.

In actionum autem circumstantiis dijudicandis & expendendis Autor non est usqve adeo sagax. Jac. Zevecotius *in Florum & Svetonium* non omnino privandus est acutioris judicii laude, in rerum momentis perqvirendis. Etiam Christoph. Ad. Rupertus, in *Commentariis* suis *in Florum*, *Vellejum* & *Sallustium* nonnunqvam Politica tangit, sed rarius, in Historicis & Philologicis occupatior. Qvid Trajanus Boccalinus in *Comment.* suo *super Tacitum*, Italica lingva scripto, præstiterit, cum nondum legerim, pronunciare neqveo. Olim, tanqvam κειμήλιον servabatur in Eruditorum Bibliothecis, nunc à Blavio editus est, qvi è Bibliotheca Gudiana ipsum accepit. Legi de illo possunt Erythræus *in Pinacotheca I. p. 272*, & Crassus *in Elogiis hominum literatorum P. I. p. 159.* Si meo qvis uti hic consilio velit, svaserim, ut qvis conficiat generales Locos Communes ex his omnibus Commentatoribus, diligenter Auctorum loca notando; qvalis labor si in publicum prodiret, non tam impune furari possent Scriptorculi ceteri, qvi de charta in Papyrum scribunt, & ex unius loci parallelismo omnes, qvos inveniunt apud Commentatores annotatos, redituro semper in orbem labore, coacervant.

13 SINGULARES DISSERTATIONES multi scripsere: Elegantes sunt Joh. Henr. Boecleri *Dissertationes Academicæ*, uno Volumine Argent. 1658. in 8vo comprehensæ. (f) Si qvis Dissertationes in utramqve partem velit, vel Consultationes potius in causis qvibusdam specialibus, in singularis Reipublicæ argumentis versantes, earum elegans specimen exhibet Marcus Zuerius Boxhornius, in *Disqvisitionibus politicis*, qvibus proponuntur ac deciduntur Casus Politici, annotato semper eventu. Liber editus est Amstelodami A. 1663. in 12. Orationes qvoqve Politici argumenti huc spectant, qvales apud Demosthenem, Isocratem & Ciceronem, sunt multæ, & circa generalia & specialia Antiqvarum Rerump. occupatæ, magnaqve Prudentiæ Civilis arcana, cum à summis Politicis sint conscriptæ, continentes. Inter Recentiores Thom. Lansius ad hanc classem referendus videri posset, sed nihil præter Locos Communes scribit, nec accurato Judicio Rerump. penitiora investigat, & parum cultus est stylus. Mich. Piccartus, Matth. Berneggerus, scripsere itidem *Dissertationes*, & Georgius qvoqve Hornius aliqvas, qvæ junctim editæ sunt Lugd. Batav. 1668. in 12. Reperiuntur hic nonnulla interdum non contemnenda, inprimis, qvæ habet de qvibusdam Belgii Ducatibus & Urbibus, qvanqvam hoc argumentum accuratius tractarit Boxhornius, & Martinus Schookius *de statu fœderati Belgii.* Habet & illic Dissertationes *de Æqvivocationibus Jesuitarum*, *de Sejanismo*, *de Saracenorum Origine*, *de Academiarum Origine*, *&c.* Jejunitatem tamen illæ suam satis probant, suntqve, nescio qvod, Chaos ex Historia, Politica, Geographia, mistum.

Huc

(f) Recusæ sunt Joh. Henr. Boecleri *Dissertationes Academicæ*, *Commentationibus in Plinii Panegyricum*, ac XIII. Exercitationibus in priori Editione Anni 1658. haud obviis (qvas enumeratas *Vid. in Actis Erud. Lips. M. Mart. A.* 1702. *p.* 126.) auctiores redditæ, Argentinæ 1701. in 4to. Qvod Volumen Novus aliarum *Dissertationum*, nec non *Orationum* ac *Programmatum*, Tomus seqvetur.

Huc qvoqve referre poſſis Aphorismorum *Scriptores*, qvorum Rhapſodias aliqvas conſcripſere Greg. Richterus & Joh. Chokierus (*in Theſauro Politico*,) qvi Richtero melior eſt. Ac viſus eſt Lipſium ille imitari voluiſſe in *Politicis*, qvi, qvantum ad principatum ſpectat, ex optimis Auctoribus, eorumqve Aphoriſmis, concinnare doctrinam ſuam voluit, uti fecerunt, ad ejus imitationem, poſtea in Ethicis Janus Gruterus & Gvilh. Mechovius in ſua *Parænetice*. Optima Juſti Lipſii *Politicorum* Editio eſt, qvæ cum *Notis* Matthiæ Berneggeri, Argentorati prodiit A. 1658. in 12. Exſtat qvoqve in illa J. Henr. Bœcleri ſingularis *Diſſertatio*, excuſa A. 1642. in 12. & nunc, ſi recte memini, nova Editio prodiit, cum Commentariis Matth. Berneggeri, & Bœcleriana Diſſertatione. Exſtat & in Italicam linguam converſus Lipſii liber, *cum Commentariis exemplorum antiqvorum, & recentium Notulis*, Herculis Cati, Ferrarienſis Venet. 1618. in 4to. Legi etiam poſſunt *Notæ* Joh. Lud. Praſchii, Viri eruditi, Senatoris Ratisbonenſis, in Lipſii *Politica*, Norimb. editæ A. 1666. in 12. Super Tacitum multi ſunt, qvi Aphoriſmos ſcripſere. Ex illo enim, tanqvam è qvadam Aurifodina, omnem ſapientiam civilem eruere ſe poſſe putant nonnulli. Exſtant Itali cujusdam Aphoriſmi, præter illos Annibalis Scoti, cujus nomen mihi excidit. Sunt & Hiſpanica lingva *Aphoriſmi ex Tacito* ſub certis titulis collecti, hac inſcriptione: *Anima Taciti*. Eſt & Joh. Theod. Sprengeri *Tacitus Axiomaticus*, in 12. ex aliis qvaſi in Epitomen redactus. Ex *Floro Axiomata* confecit qvidam Anonymus, qvi Ruperti *Commentario* additur. Scripſit & *Succum Curtianum* Mich. Fetterus, ſed qvi admodum macilentus eſt, exſuccus & jejunus. Magnæ eſt prudentiæ, regulas è circumſtantiis actionum deducere, neqve hoc in ingenium aliqvod Pædagogicum cadit, ſed ab ipſis Viris prudentibus, atqve in actionibus civilibus exercitatis, demum recte curabitur. Spectant & huc *Monita & Exempla Politica*, à qvibusdam conſcripta, inter qvæ eſt Juſti Lipſii Opuſculum præcipuum, qvod *Monitorum Politicorum* titulo evulgavit. Non omittendus etiam hic eſt Joh. Boterus, Italus, cujus exſtant varii libri, Italica lingua ſcripti, inprimis ille, qvem *de Politica Illuſtrium* ſcripſit, à Conringio in Latinam linguam converſus, ac Helmſtadii editus, qvo continentur variæ Diſſertationes de Incrementis Decrementisqve Rerumpubl. Scripſit & ille alia nonnulla, uti *de Urbibus*, & *Relationes Univerſales de toto terrarum Orbe*, editas Venetiis A. 1605. *in 4to*, qvæ, ſi recte memini, etiam in Latinam linguam ſunt converſæ, ac Helmſtadii editæ.

Sunt nonnulli Auctores, qvi de Argumentis Politicis Specialibus tractant, 15
qvæ ſe per univerſam prudentiam Civilem diffundunt; qvales ſunt, qvi de *ratione Status* ſcripſere, inter qvos optimus videtur Ludovicus Septalius, ex Italica lingua in Latinam converſus à Joh. Garmero, Hamb. A. 1659. *in 8vo*. & plures alii, de qvibus vid. Conring. in *Lib. de Prud. Civili*. His affines ſunt Autores, qvi de *Arcanis Dominationis* ſcripſerunt, qvod argumentum nemo hactenus digne tractavit, atqve ex Hiſtoriis omnium nationum expeditum dedit. Eſt qvidem Arn. Clapmarii *Opus* de eo argumento ſcriptum, ac aliqvoties editum, in qvod etiam *notæ* à Joh. Chriſt-

frido Sagittario conscriptæ, Jenæ 1665. *in 4to.* Præterea etiam à Martino Schookio editus est in illum *Commentarius*, una cum suis *Appendicibus*, Francof. ad Oder. *in* 8. 1668. Sed non respondent, tam Autor ipse, qvam Commentatores, votis omnium & desideriis. Non enim, nisi communia ac ordinaria Rerumpubl. acqvirendarum tuendarumqve media sectantur, à qvibus omnino differunt Dominationis Arcana. Nec Cyriaci Lentuli *Arcana Regnorum & Rerumpubl.* illum titulum merentur, cum non nisi vulgarem contineant Locorum Communium farraginem. Accuratius aliqvid de eo argumento commentari incepit Gabriel Naudæus, libro Gallice scripto, sub. tit. *considerations politiques sur les coups l' Estat*, Romæ, 1667. *in* 12. Ejus Opusculi primum non nisi duodecim exemplaria impressa sunt, atqve inter rarissima habitum fuit, usqve dum in Belgio est recusum. Postea in Germania editum est cum *Commentario* Gallico cujusdam Lud. Du May A. 1673. *in* 8. in qvo, qvanqvam non usqve adeo abstrusa habeantur, occurrunt tamen nonnulla, ad elucidationem ejus libri non parum facientia. Non pauca in hoc Naudæi libro docentur, qvæ Politico prodesse possunt, qvanqvam multa illius Vir honestus non immerito damnet. Qvis enim adeo perfrictæ frontis, ut lanienam illam Parisiensem, tanqvam singularem artem Politicam, laudet, qvod ille facit, inqve ea nihil reprehendit, nisi executionem non satis expeditam. Laudat ibidem Hier. Cardani *Proxenetam*, ac *librum de utilitate ex rebus adversis capienda*, qvibus contineantur multæ technæ, tam Politicæ, qvam Oeconomicæ, qvod & verum est. Fuit enim is Autor, ut ingenio summe melancholico & suspicaci, ita in omnibus etiam rebus perspicaci, & qvodammodo divinatorio, qvanqvam miris etiam nugis & superstitionibus sua ubiqve incrustet. Qvi de *Principis institutione* scripserunt Auctores, huc qvoqve spectant, de qvo argumento, & veteres, & recentiores, habemus plurimos, de qvibus videantur Nomenclatores Philosophici. Ante aliqvot annos lingua Suecica editus est de hoc argumento liber, ante ducentos plus minus annos conscriptus, curante Regni Sveciæ Cancellario, *Magno Gabr. de la Gardie*, cujus extat ad Car. XI. Regem præfatio libro præmissa. Adduntur & Notæ Joh. Schefferi, eruditæ & multum Politici succi habentes. Pleraqve sunt è Veteribus Auctoribus excerpta. Editus est liber Holmiæ A. 1669. *in fol.* (g)

16 Refert Conringius inter Generales Politicos Scriptores etiam eos, qvi LEGES VARIARUM GENTIUM collegerunt, qvæ usui esse possunt Politico, cum in doctrina Legum variis Rerumpublicarum formis applicandarum versatur. Paucissimi sunt inter Politicos, qvi hoc argumentum tractarunt; imo nulli. Nomothetice enim segniter tractata est à Politicis, & illa tamen maximam constituit Reipublicæ partem. Qvomodo enim leges, qvibus Rerumpublicarum formis applicandæ, qvibus ille conveniant,

(g) De Sveci Anonymi, qvi Sec. XIV. vixit, *Institutione Regia*, sive *Regimine Regum* Vernaculo, Holmiæ A. 1669 cum Joh. Schefferi *Versione Latina & Notis*, publicato, vid. plura in Schefferi *Svecia Literata p.* 9. nostrisque ad illam *Hypomnematis p* 351. Morhofius Autorem Seculo integro juniorem, qvam, Scheffero teste, fuit, credidisse videtur.

veniant, vel minus, de eo altum est apud Politicos plerumqve silentium. Et hæc qvidem ita deberet ab illis tractari, ut JCti his fundamentis superstruere possent. Illi vero nunc in solis Romanis legibus cuicunqve formæ applicandis, omnem operam ponunt, cum specialia illa Gentium jura, secundum principia Politica examinanda, longe accuratiorem operam reqvirant. Plerumqve enim tumultuarium hoc est, & ratiociniis, ex legibus Romanis utcunqve petitis, leviter incrustatum. Specimen aliqvod talis ἀναλύσεως legum dedit Herm. Conringius in *Explicatione Legis Unicæ de studiis urbis Romæ & Constantinopolitanæ.* Referri huc etiam possunt Auctores, qvi de Moribus Gentium scripserunt. Nam & illi multum conferunt ad prudentiam Civilem, vel Legati, vel Hominis in Magistratum constituti. Qvo in genere nihil novi, qvod magnopere commendari debeat, præter Joh. Barclaji *Animorum Iconem.* Meminit Gabr. Naudæus *in Bibliographia Politica*, qvorundam Auctorum, qvi Hispanorum, Gallorum ac Italorum, ingenia qvam minutissime delinearunt, sed incognita illa vulgo sunt. Qvi curiosius nosse mores variarum gentium velit, sedulo inqvirat in omnes ritus, tam privatos, qvam publicos, eosqve ad certa capita moralium actionum deducat, atqve inter se conferat. Unde prudens aliqvis facile perspiciet, qvæ illis forma regiminis apta, qvæ leges commodæ, qvid excitare inter illas tumultus possit, &c. Sed ejus rei peculiaris qvædam qvasi ars est, à Politica distincta, & fundamenta qvædam artis Physiognomicæ supponit.

Referri huc possunt etiam illi Auctores, qvi de Ministris Principum in genere agunt, qvales sunt in Gallica lingua multi. Præ ceteris laudo Auctoris Anonymi librum, cujus tit. *le Conseiller d' Estat*, Parisiis A. 1633. *in 4to* & Domini de Silhon librum, cui tit. *le Ministre d'Estat*, in qvo simul integra proponitur Politica, variaqve afferuntur memorabilia, editum Amst. 1661. *in 12mo tribus Tomis.* Elegans qvoqve liber est German. lingva scriptus Viti Ludov. Seckendorffii, cui tit. Teutscher Fürsten-Stat / cujus aliqvot Editiones prodierunt, Francof. 1665. *in 8vo.* De *Migrationibus gentium, & excidiis Rerumpubl.* Historicos qvidem Scriptores habemus, paucos vero, qvod mallem, Politicos, qvi causas mutationum & excidiorum è politicis rationibus deducant. Sunt qvidem Joh. Bisselii *Illustres Ruinæ Rerumpubl. & Familiarum*, ac Martini Schoockii *Fatum Reipublicæ Achæorum & Vejentium*, qvo libro causas deducit interitus illorum. De Migrationibus gentium omnia sunt imperfecta. Nam *Wolfg. Lazius*, qvi hoc argumentum sibi sumsit, plane à scopo Politices dilabitur. Multa vero sunt in Migrationibus gentium consideratu digna, qvibus è causis proveniant, item doctrina *de Coloniis*, qvæ ex illa pendet; de qvo argumento neminem digne egisse memini. Pauca qvædam habentur, sed eximia, *in Dissertatt. Belgicis de la Cour*, eleganti libro, in qvo multa occurrunt ex intima Civili prudentia depromta. Scriptus autem ille fuit, una cum ceteris ejus, (qvales sunt *Consideratien* van Staat / offte Politische Waagschale / Amst. Anno 1662. *in 12mo* & alter *de Interesse Reipubl. Belgicæ*,) instinctu Joh. de Witten, Reipubl. causam agit adversus Principem Auriacum, ac fortasse ipse (Wittius) magnam illorum partem

tem confecit. Nam ille, sub cujus nomine prodierunt, van dem Hofe / f. de la Cour Mercator fuit. Obiter hic moneo, librum illum Germanicum, cui tit. Itziger Welt Regierende Schaubühne / qvi prodiit sub nomine Leuthoffs à Franckenberg / maximam partem ex Belgico illo, & Conringianis *Rebuspublicis* esse descriptum. Versatur & in eodem argumento, qvanqvam non toto, Joh. Schildius, in *lib. de Coalitione Populorum ac Rerumpubl. in 4to. De Periodis & Conversionibus Rerumpubl.* Joh. Loccenius paucula qvædam scripsit, & fortassis nos aliqvando, in *libro de Fato Civili*, agemus. *De Seditionibus*, qvæ vehementer faciunt ad Rerumpubl. mutationes & eversiones, singulari libro egit Martinus Schookius, post Conr. Brunum, Claudium Modain, Ludov. Fosserium, (*in Lib. de Remediis opportunis Seditiosorum*) Bernhard. Graffiam, (*in Lib. de Turbulentia Civium*) & Matth. Drurium (*in Lib. de Militum audacia reprimenda.*) Optimus liber est, prodiitqve Groningæ, A. 1664. *in 8vo.*

18 Non dissimulandi hic qvoqve sunt Scriptores, qvi de REPUBL. & POLITIA SACRA tam Historice, qvam Politice, scripsere. Maxima enim rerum Civilium momenta pendent à sacrorum cultu, cui eo studiosius invigilandum, qvo tectior est omnis Politica, qvam cucullus & infula velant. Certe Hierarchiæ Pontificiæ maxima sunt arcana, cujus per omne ævum se extendunt insidiæ. Merentur illa ab ovo recenseri omnia, ut factum est à nostratium nonnullis, imo & ab ipsis Pontificiis, qvi inter illos præ ceteris sinceri sunt. Certe, qvi superiori anno *Lutheranismi Historiam* descripsit Gallica lingva Ludov. Maimbourg, Jesuita, jam aliqvoties editam Parisiis, ringente Pontifice, non dissimulat Pontificiorum technas, & errores, qvanqvam & eandem scabiem Lutheranismo affricet, (Parisiis anno 1682. *in 12mo.*) Præclarum Opusculum est, qvod Germanica lingva edidit, qvi se nominat *Basilium Hyperetam, in 12mo.* In qvo, utut brevi, plures habentur Politicæ annotationes super religionis negotio, qvam in diffusis aliorum Scriptis. Magnam hic qvoqve lucem accendit Paulus Sarpius, *in Hist. Concil. Trid.* qvi se Petrum Suavem Polanum vocat. Hujus Editionem debemus Marco Antonio de Dominis, magno Viro, cujus labores, non qvidem absoluti, ad hoc qvoqve argumentum referri possunt. Suavem illum Polanum, sive Paulum Sarpium, qvidam *Scipio Henricus*, libro Dillingæ impresso, & *Sfortia Pallavicinus*, Cardinalis, sub Censuram vocarunt, atqve in illum acerbius sunt invecti. Sed postea aliqvis Cæsar Aqvilinius *Dissertatiunculam* scripsit *de tribus Historicis Concilii Tridentini*, Amstelod. 1662. *in 8vo.* editam, qva ille, qvisqvis tandem est, Suavem Polanum adversus Censores illos defendit.

19 Non defuerunt, qvi ipsas sacras literas ad argumentum Politicum traxerunt, cujus generis liber est Hispanica lingua scriptus *in folio*, ex libris Regum, & Historia Davidica, præcipue concinnatus, fuitqve postea etiam à Theod. Reinkingio (qvem Hispano isti multa debere, qvi vidit, asseverabit) idem argumentum tractatum, & à qvodam Jesuita Eggefeldio, qvi se *Amandum Verum* vocat, in lib. cui tit. *Imperium Politicum, ex sacra Regum Historia descriptum, ad normam hodiernæ Politicæ administrationis, & exemplis utriusque Imperii illustratum.* Liber editus est *in*

12mo

12. An. 1661. non adjecto impressionis loco, sed parum videtur reconditæ doctrinæ habere.

Qvod si jam omnia Specialia Politices Argumenta percensere velimus, qvantus se nobis objiceret Librorum & Dissertationum cumulus? Certe integri Voluminis res esset. 20 Enarremus velut per lancem saturam qvædam. Georg. Obrechti *Secreta Politica*, liberque Germanice scriptus von Anstellung guter Policey, und von billiger Erhöhung der Jährlichen Gefällen / multa habent Reipublicæ utilia monita, Argent. 1644. *in 4to.* Qvot non sunt J. Henr. Boecleri *Dissertationes*, qvæ recenseri non omnes possunt, junctim, seorsim editæ? Qvot non sunt Jac. Thomasii *de Ratione Status*, *de Latrocinio gentis in gentem*, aliæqve? Matth. Berneggeri exstant *Vita Vespasiani*, s. *Speculum boni Principis*, ejusdemqve in Svetonii *Cæsarem & Augustum Diatribæ.* Sam. Puffendorffii variæ sunt *Dissertationes*, nunc junctim editæ, inter qvas una est *de Obligatione adversus Patriam.* Joh. Lud. Praschii *de Caritate Patriæ* exstat lib. Norimb. 1662. *in 4to.* Conclavia Pontificum, Italica lingua subinde publicata, magna continent Pontificum arcana. Joh. Calderini *Discursus in regulas Status Joh. Boteri*, Germanica lingua Francof. A. 1657. *in 12.* editi, non pauca utilia monent. Radbodi Herm. Schelii *Libertas Publica* aureolus liber est, pro statu populari defendendo. Scripsit & Joh. Genesius Sepulveda speciales nonnullas *Dissertatiunculas*, qvæ habentur inter ejus *Opera*, junctim edita. Alberici Gentilis exstant non paucæ Dissertationes, *de potestate Regis absoluta*, *de Vi Civium in Regem semper injusta*; sed paucula illa sunt, neqve omnia recenseri possunt.

Illud, qvasi Corollarium, hic adjiciemus, *inesse omnium scriptorum generi aliqvid* 21 *Politici*, qvod notari potest, atqve ad usus nostros seponi, adeo, ut ne *Poëtæ*, qvidem & *Fabulatores* sint prætermittendi. Epici ac Panegyrici Poëtæ, qvales Virgilius & Claudianus, cum Heroas suos describunt, multa ex Politicis principiis desumunt. Ac fuit aliqvis Jesuita, qvi integro libro, & magno apparatu, *Ethicam & Politicam Virgilianam* proposuit. Qvi qvanqvam inepte versetur in hoc Argumento, verum tamen est, multum latitare in Æneide Civilis Prudentiæ, atqve sub uno interdum verbo recondi. Non prætereundi etiam hic sunt *Comici*, qvi, cum integrum Vitæ humanæ Theatrum repræsentent, Actionesqve tam civiles, qvam domesticas, qvilibet videt, magnum eorum esse usum posse in Characteribus hominum describendis. Certe *Comœdia schola populi est.* Hugo Grotius non verebatur in maximis etiam suis negotiis Terentii legere fabulas, & rogatus à qvopiam, cur id faceret, respondit: *Alia in illis legere Pueros, alia Viros.* Fabularum Politicas Interpretationes dedit Franc. Baco Verulamius, Vir profundi ingenii, *in Lib. de Sapientia Veterum.*

FINIS LIBRI SECUNDI.

POLY-

POLYHISTORIS
TOMI III.
SIVE
POLYHISTORIS PRACTICI, LIBER III. OECONOMICUS.

§. 1. *DOctrina Oeconomica negligenter tractata. Arcana ejus celantur.* 2. *Scriptores ejus Antiqui, Xenophon, Aristoteles, & Autores Geoponici, Recentiores Lud. Septalius, & pauci alii. Discrimen Oeconomiæ Imperantium (à V. L. Seckendorfio & Georg. Obrechto illustrata,) ac Privatorum.* 3. *Consilium de Historia Commerciorum scribenda. Scriptores de Commerciis Anglicis ac Belgicis. Joh. Joab. Becheri Lib. de Rerump. Incrementis & Decrementis commendatur, uti & Gerb. Niveri ac Joh. Marquardi de Mercatura Commentarii.* 4. *Fraudes & Adulterationes Mercatorum Oeconomorumque notandæ, Defectusque simul Commerciorum. Regis Galliæ Prudentia Oeconomica. Auri Malleatio, inter Defectus Pecuniæ apud Germanos causas relata præcipuas.* 5. *Oeconomo Physices & Matheseos Studium commendatur. Casp. Barlæi Mercator Sapiens. Censura de Georg. Richteri Axiomatis Oeconomicis.*

1 POliticis subjungimus aliqva de OECOCOMICIS. Nam & illa pertinent ad Practicam Philosophiam; estqve sane dolendum, adeo jacere hanc partem, & frigide tractari, qvæ tamen fundamentum sternit omni Reip. & nervum rerum gerendarum suppeditat. Tradita sunt hujus disciplinæ principia tantum generalissima, specialia nemo diligenter satis detexit. Cum enim secretiora hujus doctrinæ Viris illiteratis magis, qvam literatis, cognita sunt, illi vero tantum abest, ut publicata hæc velint, ut potius omni studio celent, pauca sunt, qvæ de iis in vulgus dimanant. Ac qvemadmodum in Politicis arcana qvædam Status sint, ita in Oeconomica, ac in Commerciis, occulta qvædam sunt, qvæ ab ipsis gentibus nonnunqvam summo studio celantur, si sint talia, qvæ ad amplificandas Universitatis opus spectant. Privati etiam non facile alios scire patiuntur, è qvibus lucrum captare possunt.

2 Ex antiqvis itaqve nihil, qvam *Oeconomicon* Xenophontis, ac duos Aristotelis *libros* habemus, qvibus aliqva addidit Leonardus Aretinus, *Commentarios* autem adjecere exiguos Joh. Casus, Jacob. Ludovicus Strebæus, & Jac. Faber. Neqve enim memini, ullos esse alios Commentatores hujus doctrinæ, cujus tamen dignitas tanta est, ut ejus Professorem in Academiis constituendum ego qvidem arbitrer. Artem Chrematisticam & Cteticam jejunis qvibusdam libellis Recentiores aliqvi tradiderunt,

runt, ſed vix operæ pretium fecerunt. Poterant his addi Geoponici Auctores, Cato, Varro, Columella, Palladius, Conſtantinus; ſed iſti tantum partem attigere doctrinæ domeſticæ, qvatenus ex agris proventus haberi poſſunt: Deinde rem iſtam potius Phyſice, qvam Politice tractant. Inter Recentiores neminem novit Gabriel Naudæus, Vir talium rerum peritiſſimus, *in Bibliographia Politica*, qvam Ludov. Septalium, qvem *librum de re familiari* ſcripſiſſe ait, in qvo omnia minute & diligenter perſecutus ſit, qvem ego hactenus non vidi. Addidit alterum, Hieron. Cardanum in *Proxeneta* & in *libro de utilitate ex adverſis capienda:* ſed iſta tantum pauca ſunt, & qvædam ſpecialia. Si qvis omnem illam artem Oeconomicam omnibus numeris abſolutam tradere velit, primum omnes Reipubl. Status ſub examen vocare debet, ac modos oſtendere, qvibus divitiæ domeſticæ poſſint conſervari & augeri. Nam conſervatio domeſticarum opum per prudentem adminiſtrationem, fundamentum eſt omnis artis Oeconomicæ & Chrematiſticæ. Ejus aliqvam partem attigere Vitus Ludov. à Seckendorff/ im Teutſchen Fürſten-Staat/ & Georg. Obrechtus in *ſecretis ſuis Politicis*. Sed hæc potius ad Oeconomiam Principum & Status pertinent, cujus alia ratio ineunda eſt, qvam privatorum, qvanqvam & hæc illis ſubveniat, illiqve defraudentur ſæpe, ſi ærarium omnia ad ſe rapiat. Potior illa ars erit, qvæ privatorum Oeconomiam emendare docet. Nam ærarii augendi artes ſatis per ſe notæ ſunt, nec poteſt illud laborare, ſi divites ſunt cives.

Qvoad *reditus Provinciarum* in genere conſideratos, omnia debent circumſpici, ſitus loci, cœli Clima, maria, terræ fertilitas, artificum peritia & copia. Deberet Hiſtoria, tam generalis, qvam ſpecialis, omnium commerciorum, diligenter conſignari. In generali notandi eſſent ortus, progreſſus, & interitus Commerciorum, migrationes item & fata. In ſpeciali Hiſtoria ſingularum mercium, variis in regionibus provenientium, notitia conſignari deberet. Ac eſſent qvidam libri Collectanei faciendi, in qvibus colligenda omnia, tum ex Itinerariis noviſſimis, in qvibus nonnunqvam multa hujus artis produntur, tum ex relationibus, vel publicis, vel ſecretis, unde proſpicere quis poſſit, qvid in rem ſuam vertere qveat. Deniqve omnia Commerciorum genera curioſius perveſtigari debent, qvæ ſcil. ex Commerciis rerum naturalium vel artificialium commoda, vel integræ alicui nationi, vel privatis, exſpectanda, qvid conferant in Rempublicam Societates, ſi inſtituantur, qvarum commoda nunc aliæ etiam, præter Batavos, gentes perſentiſcunt, Galli inprimis, qvi novas Societates erexerunt; de qvarum Inſtitutione ſingularis *Diſſertatio* Germanica lingva prodiit, à Joh. Chriſtoph. Wagenſeilio ſcripta. Suadet Baco Verulamius populo alicui, ad opes parandas, ut ſolers ſit in inveniendis novis pannorum generibus variorum colorum, variæqve texturæ; qvod egregie nunc norunt Galli & Belgæ, qvibus magnæ inde parantur divitiæ. Eorum, qvi Hiſtoriam ſpecialem Commerciorum gentis alicujus ſcripſerunt, neminem novi. Anglica lingva qvidem ſcriptus eſt liber, cui titulus: *Englands Treaſure*, in qvo pauca qvædam habentur de Anglorum Commerciis. Belgæ admodum celant artes ſuas, præter illas, qvas celare 3

non poffunt. Non pauca commerciorum Belgicorum fecreta publicavit Anonymus in Lib. Belgice fcripto, & poft in L. Germ. converfo, cui Tit. Anweiſung der Heilſamen Politiſchen Gründe und Maximen der Republiqve in Holland/ A. 1671. *in* 8.) A Primate qvodam Status Belgici fcriptus effe perhibetur, &, cum imprimeretur, publico edicto vendi prohibitus, qvod qvædam publicaret non publicanda. Confulendus & de illis eft Leo ab Aizema, cujus vaftiffimi libri de *negotiis hujus Reipublicæ civilibus* prodierunt. Multa illic traduntur de Commerciis illorum, deqve artibus, qvas non diffimulant, qvibus ad fe pertraxerunt ceterarum nationum commercia. Martinus qvoqve Schookius, in *Belgio fuo fœderato*, hoc argumentum tangit, & multa diligentia plurima minuta perfeqvitur. Scripfit & Germanica lingua Joh. Joachimus Beccherus Difcurfum Politicum, von den eigentlichen Urſachen des Auf- und Abnehmens der Städte/ Länder und Republiqven, in fpecie, wie ein Land volckreich und nahrhafftig zu machen/ und in eine rechte Societatem civilem zubringen/ qvi prodiit Francof. A. 1673. in 8. Multa continentur in libro illo, tum de Commerciis in genere, tum in fpecie de qvibusdam Commerciorum generibus, neqve hactenus ullus fuit, qvi pleniora aliqua de hoc argumento fcripferit. Molitur libri hujus partem alteram, qua varia confilia proponit locupletandi ærarii & Commerciorum augendorum; fed premit hactenus librum illum, præmium aliqvod à Magnatibus laboris fui fperans. Sunt præterea Gerhardi Niveri *libri duo de utilitate mercaturæ*, cum Epiftolis intermiftis eo fpectantibus. Utile qvoqve hic effe poteft Joh. Marqvardi *Opus de jure mercaturæ*, præcipue *pars ejus fecunda*, qva continentur Acta, Inftrumenta, Privilegia, Imperatorum, Regum & Principum, quæ ad publica commercia, inter gentes agitata, fpectant.

4 Utile qvoqve effet notatas habere, qvæ à Mercatoribus folent adhiberi, mercium adulterationes, qvarum integram Hiftoriam pertexere quis poffet, fi diligenter inqvirat. De Fraudibus Præfectorum & Oeconomorum (qvas ipfi non facile produnt) confuli poteft Joh. Wilh. Wundfchii *Memoriale Oeconomicum*, Germanice editum, von den Ambtſchreibern/ in qvo non pauca habentur de illorum officio & artibus, tam licitis, qvam illicitis. Utinam & haberemus publica auctoritate conftitutos Cenfores, qvi in unoqvoqve Regno talia fub examen vocent, qvi defectus notent Reipubl., unde fiat, qvod opes diffipentur, vel ad alias gentes deriventur commercia. Huic fini conftituti funt à nonnullis Statibus Commerciorum Confiliarii. Omnes vero nunc fuperat Galliæ Rex, qvi immenfas opes, ex prudenti adminiftratione Regni fui, & ex prudentia Oeconomica, colligit. Publicavit aliqvis Anglica lingva librum, qvo demonftrare voluit, Rempubl., Religionem, Commercia, extrema agere, atqve iisdem fubjecta effe periculis, A. 1671. in 8vo Londini. Ante aliqvot annos nonnemo fingulari qvodam libro in Comitiis Ratisbonenfibus exhibito detegere voluit caufas defectus pecuniæ in Germania, atqve inter illas hanc tanqvam præcipuam affert, qvod auri malleatores tantum qvotannis abfumant, cujus nullus effet

esset fructus, & incredibilem pecuniæ vim servari posse ostendit, si ista auri malleatio prohibeatur.

Summum erit hoc in Republ. arcanum, ut cives sint, qvantum fieri potest, re- 5
rum naturalium scientes, ac Mathesin Mechanicamqve non perfunctorie tractarint. Ex iis, velut duobus qvibusdam fontibus, omnes reditus, omnesqve artes, opes congerendi, profluunt. Qvod fusius proseqvi nostri non est instituti. Videatur Casp. Barlæi elegans Oratio: *Mercator sapiens*, qva illud thema prolixe, additis Exemplis & rationibus, deducit. Sunt etiam Auctores, qvi *Axiomata Oeconomica* collegerunt, ut Georg. Richterus, qviqve de *arte ditescendi* scripserunt; sed parum ab iis qvidem exspectes. Facile enim est, generales qvasdam sententias colligere.

FINIS LIBRI TERTII.

POLYHISTORIS

TOMI III.

SIVE

POLYHISTORIS PRACTICI, LIBER IV. HISTORICUS.

DE HISTORIÆ SCRIPTORIBUS.

§. 1. *Auctoris Prælectiones de Scriptoribus Historicis ineditæ. Alii illorum Nomenclatores. Gallorum in Historicos Veteres, Patresqve, Merita. 2. Autores, qvi de Historicis scripsere, potiores, Degoreus Whear, Paulus Bolduanus, ac complures alii, deqve his, ac Lexicographis Historicis, Car. Stephano & Joh. Jac. Hoffmanno, judicia. 3. Scriptores Artis Historicæ, G. J. Vossius, Aug. Mascardus, Franc. Balduinus, Rein. Reineccius, Joh. Bodinus, Frid. Tilemannus, J. H. Bœclerus, &c. C. Scioppius de Stylo Historico. 4. Judicia de Compendiis Historicis Joh. Cluveri, J. Micrælii, Christoph. Heidmanni, M. Z. Boxhornii, Jani Gruteri, Joh. Sleidani, &c. 5. Chronologorum Dissensus. Opera Chronologica Jos. Scaligeri, Dion. Petavii, Sethi Calvisii, &c. Compendia Chr. Helvici, J. Henr. Alstedii & Æg. Strauchii. Chr. Ad. Ruperti Observatt. ad Chr. Besoldi Synopsin Historicam commendantur. 6. Chronicorum ævi medii sive sequioris, Monasticorum Nævi ac Utilitates. Versatissimi in illis fuere Herm. Conringius & Pet. Casanova. 7. Chronica*

nica Regionum & Urbium Particularia, è qvibus Spirense Christoph. Lehmanni inprimis commendatur. Chronica privatorum Manuscripta publicis interdum præferenda. Job. Barclaji Historia Europæ affecta. 8. *Vitarum Scriptores. Ant. du Verdier Prosopographia.* 9. *Historiæ de Argumentis Specialibus Politicæ. Historia Commerciorum à J. H. Bœclero desiderata. Ad. Tribbechovii circa illam, R. H. Schelii & Cl. Salmasii circa Militarem, Th. Rivii, J. Schefferi & J. H. Bœcleri, circa Navalem, Conatus & Labores.* 10. *Scriptores Genealogici, è qvibus Hier. Henningius, & Historici de Familiis Illustribus Nobilibusque, è qvibus Tob. Pfannerus præcipue commendatur.* 11. *Consilium de Locis Communibus & Excerptis Historicis. Judicium de Chronologia J. H. Alstedii.* 12. *Historiæ Ecclesiasticæ Universalis Scriptores, Centuriatores Magdeburgenses, & Cæs. Baronius, eorum Compilator. Baronii Continuatores, Epitomatores, Adversarii (If. Casaubonus, Dav. Blondellus, &c.) & Hyperaspistæ. If. Casauboni Lib. de Libertate Ecclesiastica editus, cur imperfectus?* 13. *Compendia Hist. Eccl. præstantiora, Gothanum V. L. Seckendorfii, Frid. Spanhemii Jun. (cujus etiam introductio ad Geographiam Sacram, & Aub. Miræi Lib. de Statu Orbis Christiani, commendantur,) & Ant. de Godeau. Alex. Tassoni Opus ineditum contra Baronium. J. H. Hottingeri Hist. Ecclesiastica.* 14. *Historia Ecclesiastica Sec. XVI. & XVII. recentior nondum satis exculta. Judicium de Scriptis Ludov. Maimburgii. Epistolæ Theologorum à J. H. Hottingero collectæ.* 15. *Christoph. Sandii Nucleus & Systema Historiæ Ecclesiasticæ Arianismum sapiunt. Jac. Ben. Bossveti Discursus in Historiam Universalem.* 16. *Lexicographi Ecclesiastici, Joh. Lud. de la Cerda, Car. du Fresne, Josua Arndius, Domin. Macer, J. Casp. Svicerus.* 17. *Scriptores Patrologici. Censura de Phil. Labbeo.* 18. *Scriptores de Episcopis, Sanctis, Martyribus, Ordinibus, Monasticis, Hæreticis, Conciliis, aliisque Argumentis Specialioribus vel Miscellaneis, de qvibus Joh. Andr. Bosii Schediasma de Notitia Scriptorum Ecclesiasticorum jubetur consuli.*

1 MAgna hic se nobis aperit differendi campus, nam vel integri Voluminis res esset, si, qvæ huc pertinent, complecti recensendo velimus. Habuimus olim Lectiones publicas *de Historiæ Scriptoribus, ejusque varietate,* qvas hic recoqvere animus non est. Hic paucula tantum delibabimus, ad utramqve HISTORIAM, tam CIVILEM, qvam ECCLESIASTICAM, spectantia, & qvidem libros compendiarios, nam ipsos Historicos ut curiosius persequamur, supervacanea opera est, cum jamdudum in hoc argumento versati sint G. J. Vossius, in Opere *de Scriptoribus Historicis,* (a) & qvi supplementa in illum scripsere, Joh. Hallervordius,

(a) Gerh. Joh Vossii *Libri IV. de Historicis Græcis* Lugd. Bat A. 1623. *in 4to, Libri III de Historicis Latinis* ibidem A. 1627. *in 4to*, prima vice prodierunt. Utrumque deinde Opus in

vordius, Bernh. à Mallincrot, ac Christophorus Sandius; In Ecclesiasticis vero Rob. Bellarminus, ejusqve novus Editor, cum insignibus Auctariis, Phil. Labbeus. Qvibus specilegia forte non pauca addi possent per singulos Auctores, prout vel dies diem

 docet,

in illo argumento hactenus incomparabile, longe & emendatius, & auctius, ac posterius quidem tantum non dimidia parte locupletatum, ibidem A. 1651. *in 4to* lucem denuo adspexit, Francof. A. 1677. *in 4to* (sed admodum mendose) recusum, ac nuper tandem *Tomo Operum* Autoris sui *Omnium Quarto*, Amstelod. A. 1699. *in fol.* excuso, insertum. *Paralipomenon ad Libros de Historicis Græcis Centurias V. Discursui* suo *de Summo Bono* subjunxit, & Coloniæ A. 1656. *in 4to* edidit, Bernh. à Mallincrot, Decanus Monasteriensis, perperam à Theod. Jansonio (*in Biblioth. promissa p.* 30.) inter Ἀνέκδοτα relatas. Plurima tamen ex hisce in altera Operis Vossiani Editione, A. 1651. ab Isaaco Filio curata, itidem comparuerunt, ignaro Mallincrotio, qvi priori tantum usus fuerat, uti à Morhofio T. I. Polyhist. L. 1. c. 18. §. 60. jam est observatum. *Annotationes ad Historicos Græcos à Vossio recensitos, à Paralipomenis* hisce diversas, qvas prælo se jam ante Biennium paratas habuisse, *sub finem Paralip.* significat, nondum prodierunt, & forsitan interciderunt. Quale fatum iniquius, vereor, ne Orbi Literato, jactura irreparabili, itidem subduxerit Thomæ Reinesii *Supplementum eorundem Vossii de Historicis Græcis Librorum*, seu integrum potius in illos *Commentarium*, in quo se *omissa supplevisse*, ἀγνοήματα *indicasse*, & *cuivis ætatem, qua liceret, suam assignasse*, ipsemet, *Ep.* 15. & 16. *ad Casp. Hofmannum p.* 33. 34. est testatus. Nam & illud ad finem ab Autore esse perductum, & prælum jam provocasse (licet Celeb. Tenzelius *in Dial. A.* 1692. *Menstr. M. Jul. p.* 608. in dubium hoc vocet,) A. 1657. ipsemet *Ep.* 21 *ad Joh. Vorstium* (in Belgio excudi illud curaturum esse Gronovium, addente,) A. 1656. Joh. Andr. Bosius, *Ep.* 90. *ad Reinesium, p.* 347. imo A. jam 1649. Joh. Christ. Baro à Boyneburg, *Ep.* 20. *ad Joh. Conr. Dietericum p.* 92. significarunt. Ad *Latinos* Vossii *Historicos* eundem Supplementum itidem parasse, Boyneburgius (ad Reinesii provocans Epistolam) *l. c.* & Henn. Wittenius *Dec. VIII Memor. Philos. p.* 468 testantur. Pari instituto Ludov. etiam Jacobus a S. Carolo, Cabilonensis, Carmelita Gallus *Paralipomena* ad Vossii *Historicos Græcos* pariter atqve *Latinos* affecta, & tantum non præso parata, habuit. Vid. Labbei *Biblioth. Bibliothecarum, p. m.* 249 254 & Cl. Sarravii (a Morhofio *l. c.* allegati) *Epistolas p.* 267. In solos *de Historicis Latinis Libros* Joh. Hallervordius, Regiomontanus, *Spicilegium* dedit, *majori Supplementorum Operi præmissum*, Jenæ A. 1672. *in 8vo* Christoph Sandius autem, Neo-Arianorum Promachus, itidem Regiomontanus, *Notas & Animadversiones*, Amstelod. A. 1677 *in* 12. excusas. Continuationis illarum, sive *Auctarii* in Libros Vossianos, Partis Secundæ instar, iis adjiciendi, quod *in Præf.* pollicitus est, Fragmentum solum inter Schedas defuncti comparuit. Vid. *Biblioth.* ejus *Anti-Trinitariorum posthumam p* 172. Henr. Meibomii Jun. in Errores Vossianos Animadversiones, quarum ipse, *in Additt ad Val. Henr. Vogleri Introd. in Notit. Bon. Aut p.* 184. spem injecit, a Filio patrissante, Herm. Diet. Meibomio, Orbis Literatus, ut jacturam Sandiani Laboris soletur, cupide efflagitat. Balth. Bonifacii, Rhodigini, Epis. Tarvisini, *de XL. Romanæ Historiæ Scriptoribus, ab U. C. ad Car. M. ætatem, è Bodino, Vossio, aliisque, Excerpta* (quæ, sibi licet non visa, Vossius, *L.* 3. *de Hist. Lat. p.* 815. *Edit. Sec.* insigni dignatus est Elogio,) una cum Car. Sigonii de iisdem *Judicio*, & Andr. Politi *Ordine Historiæ Romanæ legendæ*, Venetiis A 1627. *in 4to* sunt edita, a Joh. Eberh. Busmanno Helmstadii A. 1674. *in 4to*. denuo recensita, & a Gaudentio qvoqve Roberto *Tom. III. Miscellaneorum Italicorum*, Parmæ A. 169-. *in 4to*. excuso, inserta.

docet, vel Auctores novi Editionibus antiqvis emendandis operam suam impendunt. Successu enim temporum perfectissimæ procurantur Editiones, & nunqvam edita è Manuscriptis in vitam qvasi revocantur. Olim qvidem Germani, nunc vero Galli, & aliqva ex parte etiam Britanni, in Historicis ac Patribus emendandis, nec sumptui parcunt, nec labori. Qvot non prodierunt in Gallia magnifica Patrum & Historicorum Opera? Habemus *Historiæ Byzantinæ Corpus*, Augustum plane & Regium. Habemus in Collectionibus Conciliorum, ceterarumqve antiqvitatum Ecclesiasticarum Herculeos labores, & profecto eam ob causam Gallis universus literatus Orbis obstrictus est, qvod fontes sapientiæ & Historiæ, tam divinæ, qvam humanæ, recludere laborent, eosqve, qvoad ejus fieri potest, sinceros nobis suppeditent.

2 Veniamus primum ad HISTORIAM CIVILEM, cujus Scriptores qva Methodo legendi, qvove ordine, à pluribus dictum est. Mihi non displicet exiguus libellus Degorei Whear, Angli, qvi *Relectiones Hyemales*, ut vocat, scripsit, *de Ratione & methodo legendi Historiam Civilem & Ecclesiasticam.* Scripsit & Thom. Dempsterus accurata de unoqvoqve ætatis cujusvis Historico judicia, teste Erythræo, in ejus Vita, *Pinac. I. p.* 26. Scripsit & Carolus Sigonius de *Romanis Historicis Judicium*, ac Franc. Mottæus Vayerus in libro Gallico de *Veteribus ac præcipuis Historicis, Græcis & Latinis*, agit. Exstant etiam Balth. Bonifacii *de Romanæ Historiæ Scriptoribus, ab U. C. ad Caroli M. ætatem, Excerpta* è Bodino, Vossio, ac aliis. Mart. Zeileri *Catalogus Historicorum* totus pene è Vossio est exscriptus. Promiserat qvoqve Lud. Jacobus à S. Carolo *Paralipomena* qvædam *ad Vossium de Historicis Græcis & Latinis*, teste Labbeo *in Biblioth. pag.* 118. qvæ eqvidem edita esse non credo. Præ ceteris commendanda est Pauli Bolduani *Bibliotheca Historica*, sane locupletissima, in qva Historicos & Geographos, tam universales, qvam particulares, Vitarum item & Genealogiarum Scriptores, ea recenset Methodo, ut vix accuratior Catalogus dari possit. Addi huic potest *Catalogus Bibliothecæ Cordesianæ*, à Gabr. Naudæo editus, in qvo selecti comparent Historici. Sunt & alii qvidam de hoc argumento minuti Auctores, qvibus non est opus immorari. Ad generales Historiarum Scriptores referendi etiam Lexicographi Historici, qvos qvidem hic desideramus. Omnia enim sunt imperfecta & manca. Qvod Carolus Stephanus *Dictionarium* scripsit, tempore omnibus qvidem prius est, sed ne nunc qvidem, ut à Nicol. Loydo interpolatum est & auctum, omnibus numeris est absolutum. Idem esto Judicium de J. Jac. Hoffmanno, qvanqvam is *Lexico* suo, tanqvam Voragine qvadam, omnia absorpserit Geographica, Poëtica, Historica, Genealogica. Utinam prodirent *Thom.* Reinesii in *Carolum Stephanum* labores, accuratior fortassis tunc illa cura esset. (b)

Ad

(b) Inter Lexica Historica Morhofius, sit superstiti illa inspicere licuisset, non omisisset mentionem *Dictionarii Magni Historici* Ludov. Morerii, post tot Editiones alias, à Joh. Clerico a numerosis repurgati erroribus, plurimisque Articulis & Observationibus novis locupletati, ac Ultraiecti A. 1691. *in fol. IV. Tomis* publicati. Cujus præ novissima Editione Parisiensi

Ad Artem Historicam pertinet *Gerh. Joh. Vossii* liber hujus argumenti, qvi Lugd. Bat. prodiit A. 1653. *in* 4. *Jacobus Mazonius* qvoqve singulari libro de hoc argumento egit. Omnium vero diligentissime & maxima cum cura Augustinus Mascardus, in Libro Italice scripto, *dell' arte Historica*, Venetiis edito A. 1655. *in* 12. Erat vero ille Urbani VIII. Cubicularius, Poëta, Oratorqve præstantissimus. *Appendicem* ad illam artem Historicam Mascardi scripsit Paulus Pirani da Pesaro, *in 4to.* editam, Venet. A. 1646. Non contemnenda etiam est Franc. Balduini JCti *Institutio Historica*, *in* 12. edita, ubi illa præcipue tanguntur, qvæ sunt Juridici argumenti. Addantur his Joh. Jov. Pontani *Dialogus de Historia*, Franciscus Robortellus *de Historica Facultate*, Florent. *in* 8. 1548. Ant. Riccoboni *de Historia Commentarius*, Venet. 1568. *in* 8. & Paulus Benius, Eugubinus, qui *de Historia librum* scripsit, editum Venet. 1622. *in folio.* Elegans est Reineri Reineccii liber, cui tit. *Methodus legendi Historiam sacram & profanam*, editus *in folio*, Helmstadii A. 1583. Ejus editio secunda prodiit *in 4to* ibid. anno 1660. Erat Vir ille in studiis versatissimus, magniqve suo tempore nominis. Joh. Bodinum pene omiseram, qui primo loco poni debebat. Ejus *Methodus Historiarum*, & seorsim, & cum aliis, edita est; seorsim Argentor. A. 1627. & multis in locis aliis, *in* 12. cum ceteris vero ejusdem argumenti Scriptoribus, Franc. Patricio, J. Jov. Pontano, Huberto Folieta, Franc. Balduino, Joh. Ant. Viperano, Dav. Chytræo, Cælio Secundo Curione, Simone Grynæo, aliqvot Tomis, *in* 8. Basileæ editis, & ob argumenti conformitatem junctis, prodiit. Neqve omnino contemnendus Frid. Tilemanni *Discursus Philologicus de Historicorum delectu*, Wittebergæ A. 1597. *in* 8. editus, qvi Bodini tamen in plerisqve legit vestigia. Ad Generales Scriptores qvoqve referendus omnino est ante nobis laudatus Joh. Henr. Bœclerus *de Utilitate ex Historia Universalis Scriptoribus capienda.* Qvod Stylum Historicum attinet, legenda est Dissertatio Casp. Scioppii *de stylo Historico*, qvæ jungitur ejus *Infamia Famiani.*

Historiæ Universalis multa circumferuntur Compendia, de qvibus non est ut 4
multum solliciti simus. Joh. Clüveri, qvi ipsis Historicorum Verbis, qvasi per Centonem concinnatis, omnia proponit, *Epitomen Historiæ* ego ceteris prætulerim, qvanqvam

siensi Anni 1699. totidem Tomis constante, & ab Advocato qvodam Parisiensi (Gauterio, ni fallor) curata Prærogativas ipse Clericus, in Parisinæ (multa suæ debentis) Censura, Jac. Bernhardi *Novellis Reip. Lit. M Febr. A.* 1700. *Art.* 7. inserta, abunde ostendit. Sed nec oblitus esset Noster *Dictionarii Historico-Critici* accuratissimi, qvod Polyhistor κριτικώτατος, Pet. Bælius, post σκιαγραφίαν ejus ac Specimina, A. 1692. in 4to præmissa, *Tomi II, in fol.* Roterodami A. 1696 &, in Editione secunda, emendatione pariter atqve locupletiore, Tertii accessione auctum, ibidem A. 1702. ingenti cum Eruditorum applausu, edidit. Utroqve, & Moreriano & Bæliano, Gallico sermone exaratis, haud inferius futurum speramus, & maiori præterea Rerum Germanicarum atqve Arctoarum copia nostratibus se commendaturum, Germanicum istud, cui Joh. Franc. Buddeus, Professor Acad. Hallensis πολυμαθέστατος, ab aliqvot iam annis, sedulo insudat.

qvam & alii habeant, qvo ſint commendandi. (c) Nam Joh. Micrælii *Lexicon*, qvod vocat *Hiſtoricum*, elegans eſt, & multa in iſta brevitate complectitur, modo corrigantur errores, qvi in illo habentur, Chronologici & Genealogici. Chriſtoph. Heidmanni *Epitome Hiſtorica*, qvousqve pervenit, diligenter ex Hiſtoriis omnia recenſet. Marci Zuerii Boxhornii, qvæ vocatur *Chronologia*, non tam Chronologiæ nomen meretur, qvam Hiſtoriæ Civilis & Eccleſiaſticæ qvidam index eſt, ad temporum qvalemcunqve terminum alligatus. Non enim accuratus in Chronologicis eſt, admodum præterea imperfectus. Optimum ſane eſt rerum Civilium compendium, nam pleraqve Hiſtoriæ capita, & qvæ dependent ex mutationibus Politicis momenta, attingit. Exſtat & Joh. Gualterii *Chronicon Chronicorum*, aliqvot *Tomis in* 8. adornatum, cujus Autor perhibetur eſſe Janus Gruterus, qvi nomen ſuum diſſimulavit, qvod multa in illo Chronico poneret, non usqve adeo ſecure ponenda. *Joh. Sleidanus*, ejusqve continuatores, Æg. Strauchius & Conr. Sam. Schurtzfleiſchius, exigui compendii loco eſſe poſſunt, ſed poſteriorum illorum labor accuratior eſt, qvam ipſius Sleidani.

5 Hiſtoria ſecundum temporum Calculum inſtituta, CHRONOLOGIA dicitur, in qva tot pene diverſæ ſunt ſententiæ, qvot capita. Deſperatus hactenus labor fuit Conciliatio Chronologorum, vehementer enim à ſe ipſis diſſident. Joſ. Scaligerum habemus, qvi Herculeo plane conatu, auſus eſt *emendare tempora*; ſed habuit multos in hoc negotio adverſarios, qvorum doctiſſimus eſt Jeſuita, Dion. Petavius, cujus exſtat *Doctrina temporum*, *in folio*, *Tomis duobus* concinnata, qva fundamenta ſua Chronologica, Scaligerianis Hypotheſibus adverſa, proponit. Non defuerunt etiam alii, ſed minorum gentium Adverſarii, qvi paſſim inſultarunt Scaligero. Nactus tamen ille eſt rationum ſuarum propugnatorem, *Sethum Calviſium*, qvi ſuper Eclypſium fundamento, conſilio propemodum divino, ex Aſtronomia, per Scaligerum

(c) Joh. Cluveri noſtratis, Theologi pariter atque Hiſtorici eximii, *Epitome* merito locum inter Compendia Hiſtorica principem Morhoſius vindicavit, Judicio hoc ſuo ὁμόψηφος J. C. Danhauero, J. H. Hottingero, Joh. Hornbeckio, Giſb. Voëtio, Chr. Ad. Ruperto, V. L. Seckendorfio, Henr. Eraſtio, Joh. Henr. Urſino, Balth. Bebelio, J. Conr. Durrio, Chr. Schradero, J. Andr. Boſio, Abr. Calovio, Joach. Paſtorio, Sam. Rachelio, Theoph. Spizelio, aliisque Viris celeberrimis, diligentiam ejus, accurationem, fidem, ἀπάθειαν, Styli nervoſi elegantiam, aliasque dotes egregias, ceriatim deprædicantibus, quorum Judicia in *Cimbria* exhibebuntur *Literata*. Non digni igitur ſunt, quos moremur, duo inter Rhapſodos modernos Hiſtoricos Cenſores muſtei, quorum alter nimiam in illa notat brevitatem; alter vero, Joh. Jonſtoni *Hiſtoriam Univerſalem*, ac *Polyhiſtorem*, a ſe, ſi Bibliopolam ſumptuum prodigum offendat, continuandum, illi præferens, neſcio quam ἀταξίαν, imperfectionem, Politicesque imperitiam, deprehendiſſe ſibi videtur. Cui hoc Jonſtoni ipſius de Scripto Cluveriano judicium eſt inculcandum, *in Tr. de Natura Conſtantia p.* 74. 75. obvium: *Si de Univerſali Hiſtoria loquamur, deduxit eam egregie Joh. Cluverus, Prof. Soranus. Vincere tamen in quibusdam videtur Clariſſ. Conr. Graſerus, Præceptor noſter obſervandus. Qui iſtos duos, tanquam Pollucem & Caſtorem, conjunxerit, ei ſecuritatem in turbido alias Hiſtoriarum Oceano auſim ſpondere.*

rum ſuggeſto, *Chronologicum Opus* exſtruxit, qvod Scaliger ſummis in cœlum effert laudibus. Succeſſerunt ſeqventibus temporibus plurimi alii, qvi novas miſcuerunt cum Scaligerianis Hypotheſes. Quidam plane in diverſas partes abiere, ut Jac. Gordonus, Rob. Boylius, Thom. Lydiat, aliiqve. Aliqvi myſticas temporum rationes è ſacris eruere laborarunt, uti fecit Joh. Jac. Heinlinus, nec non Hieron. Vecchiettus, in vaſtiſſimo & ſumtuoſiſſimo *Chronologiæ* ſuæ Opere, de qvo ille multa mira magnaqve promittit. De illo judicium vide Erythræi, *Pinac. I, p.* 114. Sed immorari his non eſt opus, qvos ſomniis ſuis, doctiorumqve ludibriis, relinqvimus. Vid. de Scriptoribus Chronologicis Voſſius *in lib. de Hiſtor.* & *Mathematicis*; nam hæc doctrina tam ad hos, qvam ad alios, pertinet. Uſui accommodatiſſimum eſt Chriſtoph. Helvici *Theatrum*, qvi Scaligeri & Calviſii calculum ſeqvitur. J. Henr. Alſtedii *Chronologia*, qvanqvam eleganti methodo adornata, ut Locorum Communium Chronol. inſtar eſſe poſſit, multa habet in tempore errata. Ceterum & Æg. Strauchius *Breviarium Chronologicum* ſcripſit, in qvo proponuntur variæ quæſtiones de argumentis Chronologicis. Omiſi inter Hiſtoriæ Generalis Compendiarios Scriptores Chriſtoph. Ad. Rupertum, cujus exſtant *Obſervationes in Synopſin Hiſtoricam Chriſtoph. Beſoldi*, elegans Opus, in qvo invenias nonnunqvam reconditiores ad Hiſtoriam notas.

Vocantur & Chronica, qvæ certorum temporum, & certarum Regionum aut Urbium, Hiſtoriam tractant, ad perpetuam temporum ſeriem alligatam. Multa illorum habemus in Hiſtoria mediæ ætatis, à Monachis plerumqve ſcripta, ſtylo qvidem inculto & barbaro, ac mirificis præterea fabulis referta; qvorum tamen cognitio non eſt ſpernenda. Ex hoc enim ſterqvilinio eruenda altis immerſa tenebris veritas, ac fuerunt noſtro tempore Viri, qvi maximum ſibi nomen illorum cognitione pepererunt, & ad Hiſtoriam illius temporis illuſtrandam feliciſſime iis uſi ſunt. Multa paſſim in cœnobiis talium Manuſcriptorum Chronicorum latent, è qvibus ingens Volumen, Gallicam continens Hiſtoriam, concinnavit Phil. Labbeus, ac Pariſiis edidit *in folio.* Eorum nomina & ſcripta apud Voſſium, ejusqve Suppletores, videre licet. Hoc tempore, in Academia Julia, multa illorum Scriptorum publicarunt, tum Henr. Meibomius, tum Herm. Conringius ac Joh. Joach. Maderus. Et Conringius qvidem ex illis magnam juris publici, tam Germanici, qvam aliarum gentium, hauſit notitiam. Fuit & ſingulari iſtius Hiſtoriæ Mediæ notitia præditus Petrus Caſanova, Gallicus Scriptor, de qvo Medonius hæc habet in vita ejus: *Quod ea ſagacitate illam perſcrutatus ſit, ut nihil eorum temporum adeo tenebris obductum fuerit, quod non illuſtrarit, inque illum ordinem omnia redegerit, ut luculento aliquo Opere, ſed perfecto, omne ejus Hiſtoriæ latifundium exhaurire voluerit.* Sed Fata interceſſerunt tam præclaro operi, & nobis illud inviderunt. Ceterum & illorum temporum Chronica, aliaqve Opera Chronologica, non levi cura enarrantur *in Bibliotheca Thuana, p.* 265. 266. *& ſeq.* 6

Variarum Gentium Historicos, qvi & ſtatum Rerumpubl. & res geſtas deſcribunt 7

ſcribunt, diligenter recenſet Conringius *in Collegio Manuſcripto Rerumpubl.* Debent & notari Hiſtoriæ CERTARUM URBIUM, qvæ vernaculis linguis ſcriptæ ſunt; Et in Germanica qvidem lingua tam amplum earum habemus numerum, ut vel integram ex iis Bibliothecam exſtruere poſſimus. Nec facile credat aliqvis, qvam ſint illi Auctores ad juris publici cognitionem utiles. Unum illud Chriſtoph. Lehmanni *Spirenſe Chronicon*, magna diligentia conſcriptum, qvid non habet rerum, ad ſtatum Germaniæ perdiſcendum, utilium? Solent & latitare paſſim in Archivis, Scriniisqve publicis, vel inprivatorum Bibliothecis Chronica, à privatis conſcripta, qvæ fidem interdum merentur præ publicis; Solet enim veritas magis nuda in illis proponi. Nam qvæ illo fine ſcribuntur, ut edantur, multa diſſimulare neceſſe habent. Si qvis populorum urbiumqve Hiſtoricos, ordinate collectos velit, & ſecundum ſeriem locorum, is utatur Bolduani *Bibliotheca Hiſtorica*, & illa, qvam ſupra laudavimus, *Bibliotheca Thuana*, ubi, ſecundum regiones & urbes, Auctores diſponuntur. *Hiſtoriam Europæ* totius Italica lingua orſus erat Joh. Barclajus, qvi tamen illud Opus non complevit. Manuſcriptus ille liber adhuc hodie ſupereſt, teſte Craſſo, in ejus Vita, *P. I. p.* 205.

8 Ad Hiſtoricos Scriptores pertinent etiam BIOGRAPHI, ſive Proſopographi, qvi ſcripſerunt Illuſtrium Virorum Vitas vel univerſales, vel particulares. Univerſales voco, qvi multorum Vitas ſcripſerunt, particulares, qvi Viri unius Hiſtoriam ſcribunt. Gallica lingua ſcripſit Ant. du Verdier tria Volumina *in folio*, ſub tit. *Proſopographia Univerſalis*, in qva ſtricte Vitas & res geſtas, qva Veterum, qva Recentiorum Virorum Illuſtrium deſcribit. De ceteris Vitarum Scriptoribus in ſuperioribus, (*Tomi ſc. I. Lib. I. cap.* 19.) multa monuimus, qvæ hic non repetemus.

9 Extendit ſe Hiſtoria non tantum ad civiles actiones, aut bellicas, ſed & ad res omnes. Sed poſterior acceptio nimis lata eſt; neqve ad nos ſpectat. Hiſtoria enim literaria ac naturalis huc non pertinet. Sola rerum civilium Hiſtoria hujus argumenti eſt. Sed magis ad Politicam ipſam ſpectat Hiſtoria PARTIUM ad REMPUBL. PERTINENTIUM, ut ſi qvis Hiſtoriam militiæ navalis, commerciorum, bellorum, &c. ſcripſerit: Ii Autores mirifice juvant rem Hiſtoricam. Niſi enim ob uſum Civilem diſcatur, fruſtra eſt Hiſtoriæ omnis lectio. Optat Bœclerus *in Diſſertatione de Utilitate ex Univerſalis Hiſtoriæ cognitione capienda*, ut qvis integram Commerciorum Hiſtoriam concinnare velit, qvam intactam hactenus ille eſſe ait, cum tamen ſit Reipubl. utiliſſima. Ideam qvandam ejus ſingulari Diſſ. dedit *Ad. Tribbechovius. Hiſtoria Militaris* antiqva & nova magnam lucem adfert Hiſtoricis, qvale Opus parabat Radbodus Hermannus Schelius, ut videmus *in notis* ejus *ad Caſtra Polybiana*. Idem in animo habuit Cl. Salmaſius, à Principe Arauſionenſi ad tale Opus ſcribendum incitatus, cujus nunc fragmentum ſupereſt. *Hiſtoriam Navalem*, præter Joh. Schefferum, *in Lib. IV. de Militia Veterum Navali*, Thomas Rivius aliqvatenus deduxit, *in Hiſtoria ſua Navali antiqui, medii, & novi Seculi*: *Hiſtoriam medii ſeculi* ego tantum vidi, ceteræ an & qvando prodierunt, eqvidem ignoro. Operæ ſane

pretium

pretium fecerit, si qvis perfectum absolutumqve hunc laborem dederit. Qvod ad veterem Historiam navalem attinet, ejus summariam delineationem dedit J. Henr. Boeclerus, in Dissertat. quæ inscribitur: *Argo Nova.* Sed reconditum hoc argumentum est, & qvoniam destituimur fide dignis monumentis, vix qvicqvam feliciter efficietur. Dependet alioqvin ex hoc labore magnam partem doctrina *de Coloniis gentium*, *de Commerciis antiqui orbis*, & similia.

GENEALOGIARUM Scriptores ad Historicos specialissimos etiam referendi sunt. 10
Habemus autem & hic Scriptores, tam *generales*, qvam *speciales.* De *Romanis Familiis* Joh. Glandorpius *Onomasticon* scripsit, ut supra vidimus, sed est tantum Onomasticon aut Lexicon, non vera Genealogia. Opus optimum, qvod hoc in argumento prodiit, est Hieron. Henningii *Theatrum Genealogicum*, præclarum Opus & rarum, præcipue Francorum Regum Historia Genealogica cum cura & diligentia deducta est. (d) Illum secuti sunt postea Scriptores multi alii, Ant. Albizius, Nicol. Rittershusius (in qvo tamen non pauci sunt errores,) & novissime Phil. Jac. Spenerus. Sunt & Hispanis, Gallis, Italis, sui Scriptores Genealogici, qvos non opus est adeo morari, cum illorum usus non sit tanti, nisi forte, qvod illustriores Principum familias attinet, qvi cum Principibus Germanicis aliqva affinitate juncti sunt. Eos magno numero videre licet in *Bibliotheca Thuana*, Specialium Familiarum Scriptores non pauci sunt, sunt & qvi Nobilitatem certæ cujusdam gentis per Genealogias deduxerunt: Qvi labor non omnino inutilis est. Qvoniam enim è Nobilibus deligi solent Viri ad administrationem, tam Civilem, qvam Militarem, ideo specialissima hæc Historia etiam hac in parte juvare doctrinam Politicam potest. Omnino expediret in Germania historiam certorum Principum, Comitum, accuratius describi, neqve tantum jejuno illo modo, qvo Genealogiæ per tabellas proponuntur, sed methodo qvadam pleniore, ut & Historia qvædam strictior Genealogiæ adjiciatur. Non contemnendum hujus rei Specimen præbuit Tobias Pfannerus in libello *de præcipuis Principum Germaniæ Familiis.* Possent & Genealogicæ recensioni adjici Pacta Illustrium illarum familiarum, & similia, unde optima esse possit Juris publici cognitio. Historia enim Germaniæ Germanorumqve Principum accurata unicam illam præcipuamqve Juri publico lucem accendit, hinc dependent omnia.

LOCI COMMUNES HISTORICI & CHRONOLOGICI vel secundum classes rerum, vel 11
secundum classes Rerumpubl. vel secundum seriem temporum, institui possunt, pro scopo cujusvis. Primus ille modus nihil aliud pro fine habet, qvam ipsam temporum notitiam in certis qvibusdam rebus. Eo modo adornavit *Chronologiam* suam *Alstedius*, qvæ & seorsim, & junctim cum ejus Operibus, prodiit. Vehementer labor ille prodest ad accuratam omnium rerum historiam, per tempora sua deductam, qvem

(d) Hier. Henningii, Ecclesiastæ Lüneburgensis, *Theatrum* (cui Boeclerus etiam, Bosius, aliique primas in hoc studio decernunt) *Genealogicum* recensere, emendare, supplere & augere, Conr. Balth. Behrens, Medicus Saxoniæ inferioris eruditus, nisi fallor, ab aliqvo iam tempore, hortatu Illustris Leibnitii, est aggressus.

qvem si qvis ab ineunte ætate institutum continuaverit, magnum sibi thesaurum successu temporis comparabit. Opus illud Alstedianum mancum mutilumqve est, & indicis tantum loco: multis modis in immensum talia augeri possunt. Immiscuit qvidem & Gentium Rerumpublicarumqve Historiam Alstedius, sed illis singularem ego librum destinarem. Prolixius enim tale Opus est, qvam ut simul cum ceteris misceri possit. Cum enim ad usum in doctrina civili instituantur talia Excerpta, separatim illa colligenda sunt. Deniqve qvi præcipua rerum momenta ad certum ordinem temporum colligunt, sine separatis rerum classibus, illi Chronologiam tantum respiciunt, atqve his inservire poterit *Chronologia* M.Z. Boxhornii, qvæ ad usum Civilem & Ecclesiasticum accommodata est, ad cujus ductum ista qvoqve notari possunt, quæ illic non continentur.

12. Veniamus ad HISTORIAM ECCLESIASTICAM, de qva paucula delibanda sunt. Est vero illa vel *totalis*, vel *partialis*. Universalis est vel *diffusa*, vel *compendiaria*. Centuriatores Magdeburgenses primum Universale aliqvod Opus instituerunt, qvibus ut paria facerent Pontificii, (e) Cæsar Baronius *Annales* suos contexuit, qvi, Scaligero Judice, pleraque sumsit è Centuriatoribus. *Annales* Baronii continuarunt Abr. Bzovius & Odericus Rainaldus, cujus Tomi 14. editi sunt Romæ in fol. Henr. Spondanus *Epitomen Annalium Baronii* scripsit Parisiis A. 1693. editam *in folio*. Aug. Torniellus vero *Annales sacros & profanos ab Orbe condito ad Passionem Christi*, Opus qvasi prævium Annalibus Baronianis, Francofurti 1611 in folio, editum. In Baronii exiguam Annalium partem extant Is. Casauboni *Exercitationes*, qvem laborem continuavit per aliqvot annos Dn. Ad. Tribbechovius. Qvædam Theologicorum in illis Dogmatum, in qvibus Pontificii à nobis diversum sentiunt, refutavit Dn.

(e) De Cæs. Baronii *Annalium Ecclesiasticorum* Historia, illorumqve Epitomatoribus, Metaphrastis. Continuatoribus, Antagonistis, & Hyperaspistis, Casp. Sagittarius, *in Introd. in Hist. Eccl. toto Cap. XIV. p.* 282-323. Joh. Frid. Mayerus, *in Eclogis de Fide Baronii & Bellarmini ipsis Pontificiis ambigua, ad Gerh. à Mastricht, Syndicum Bremensem* (qvi itidem in Baronium aliqvid molitur,) Amstelod. An. 1697. in 12*mo.* editis, Joh. Christoph. Rumetschius *in Schediasm. de Universali Theologorum Evangelicorum Historia p.* 46-41. & ad Tribbechovius *in Prolegomenis V. Exercitationum Anti-Baronianarum*, Kilonii An. 1669. in 4to editarum, merentur Consuli. Tribbechovius telam, ab Is. Casaubono inchoatam, ab A. C. XXXIV. Num. 222. ad ejusdem *Anni num.* 287. tantum continuavit, deinde vero, in Aulam Gothanam Kilonio evocatus, abrupit. Quæ in eadem Academia Cimbrica A 1677. prodierunt, Christ. Kortholti, Prof. Theologi, *VII. Disqvisitiones Anti Baroniana, de Domo Nazarethico-Lauretana, suffragiis pro Defunctis, Purgatorio, Confirmationis, Ordinis & Extremæ Unctionis Sacramentis, Traditionibusqve non scriptis*, sicut & Octava *de cultu Reliqviarum*, seorsim A. 1680. edita, Loca Baronii de hisce Argumentis, hinc inde decerpta & Collecta, impugnat. De Dav. Blondelli *Animadversionibus* pauculis, ab Andr. Magendeo, Ecclesiaste Bencarnensi, in *Anti-Baronio* suo (ad *Tomi I. Annum* 34. tantum perducto) Leidæ A. 1679. in fol. publicatis, & Joh. Henr. Ottii, Prof. Tigurini, *Examine Annalium Baronii perpetuo*, A. eod. 1679 inchoato, & per tres Centurias (in 4to *impressas*) continuato, vid. Sagittarium l. c. p. 318-319.

Dn. D. Kortholtus. Parabat *Animadversiones in Baronii Annales* Cl. Salmasius, teste Crasso in *Elogiis Hominum Litt. T. 2. p. 211.* Idem memorat, à Paulo Benio scriptas esse *Disputationes de Annalibus Baronianis, Part. II. p. 83.* In eosdem *Annales* Dav. Blondellus integrum Opus affectum habuisse dicebatur, qvæ fama commovit Magistratum Amstelodamensem, ut ex Bibliotheca ejus pararet sibi *Annales* Baronianos magno ære, qvibus notæ ab ipso marginales adscriptæ erant, sed tentata tantum ab illo res fuit, neqve amplius qvicqvam sub illius nomine comparuit. Non ita pridem editas illas notas vidi singulari qvodam, *in folio*, libro, sed tenui. Si Casaubonus supervixisset, palmam ab hac palæstra referre potuisset. Ille enim tanto labori erat par, qvi ad manus habebat Bibliothecam Regis Galliæ, & ipse cognitione Antiqvitatis Ecclesiasticæ instructissimus erat. Nam qvanqvam ingenio inter nostros etiam multi non destituuntur, deest tamen apparatus librorum huic rei necessarius. Multa à Baronio in subsidium vocantur, qvæ vix alibi, qvam in Bibliotheca Vaticana, reperias. Post Casaubonum Blondellus huic rei poterat adhiberi, qvem ego præ Salmasio ad tale Opus scribendum aptum fuisse crediderim. Qvi adversus Casaubonum Vindicias pararunt, J. Cæs. Bulengerus & Herib. Rosweidus, nihil habent, in qvo cum ipso conferri possunt, & satis illum adversus hos Insultatores defendit Richardus Montacutius. Idem Casaubonus scripsit librum *de Libertate Ecclesiastica*, ab ipso Galliæ Rege incitatus, adversus Pontificem, cujus mentionem facit Colomesius *in Opusculis suis pag.* 127. qvod sc. viderit apud Marqvardum Gudium, impressum A. 1607. *in 8vo.* Nomen Casauboni notaverat in Frontispicio libri Josias Mercerus, Socer Salmasii, sua manu, & sub finem paginarum, qvæ procedunt usqve ad *numerum* 264. iterum notavit Mercerus: *cetera, rebus mutatis, non sunt edita.* Compositis enim Venetorum cum Pontifice litibus, Henricus IV. Rex Galliæ, librum jussit supprimi. Addit ulterius Colomesius Illustrationem horum verborum ex Jac. Capello, qvæ illic legatur; Fragmentum hujus libri notat Placcius, *in Libro de Anonymis c. 2. p. 22.* Melch. Goldastum inseruisse *Monarchiæ* suæ *Imperii Tom. I. p. 674. seqq.*

Compendiariam *Historiam Ecclesiasticam* à nullo habemus ita tractatum, ut 13.
illo acqviescere possimus. Non contemnendum est *Historiæ Ecclesiasticæ Compendium Gothanum*, qvod à Vito Lud. Seckendorfio & J. Henr. Boeclero concinnatum creditur. Apud Reformatos Frid. Spanhemius operam illam suscepit, qvi Historiæ Ecclesiasticæ prima lineamenta duxit, edita A. 1675. Lugd. Batav. *in 12mo* sub titulo *Introductionis ad Historiam, & Antiqvitates sacras*, cum *Appendicibus, Chorographica, & Critica,* (f) Est vero liber ille Epitome tantum & prodromus Operis ma-

(f) Frid. Spanhemii Jun. *Brevis Introductio ad Historiam Sacram utrimqve Testamenti, ac præcipue, Christianam, ad A. usque Chr.* 1518. *perducta*, auctior atque emendatior denuo prodiit Leidæ A. 1694. *in 4to*, Operis autem majoris sive *Introductionis ad Chronologiam & Historiam Sacram, ac præcipue Christianam, ad Tempora usque Reformationi proxima,*

joris, sed optime ad instituendam juventutem comparatus, nam per secula Historiam deducit, sub certis ejus capp. adeo ut statim pateat, qvidnam singulis seculis contigerit. E Recentioribus Scriptoribus non pauca adducit, non dissimulans ipsorum, vel scripta, vel scriptorum argumenta. Utilissimus aliqvando liber ille major erit, qvando prodibit. Idem qvoqve Autor scripsit *Introductionem ad Geographiam Sacram, Patriarchalem, Israëliticam, & Christianam*, hancqve per Romanum omne Imperium, ante & post Constantinum M. & per Provincias Barbaricas, deduxit. Liber ille qvasi manus jungit cum Historia Ecclesiastica, cujus non est accurata sine Geographia cognitio. Sumpserat, qvod religionem Christianam spectat, & Aubertus Miræus sibi hoc argumentum tractandum, *in libro de Statu universi Christiani orbis*, ubi Pontificiæ religionis per totum terrarum orbem disseminationem historice proponit. Qvi liber utilis est ad Pontificiæ religionis Politiam accuratius pernoscendam. Qvod Indicas Gentes attinet, Joh. Hornbeckius videri potest singulari lib. *de conversione Barbarorum*, Lugd. Batav. in 4. edito. E Pontificiis recentioribus præstantiorem non habemus, qvi per secula *Historiam Ecclesiasticam* deduxerit, qvam Antonium de Godeau, Virum doctissimum & Episcopum, eum sc. qvi Psalmos Davidicos in versus elegantissimos Gallicos convertit. Prodiit Gallica Lingua Opus ejus aliqvot Tomis in folio, nnnc vero recusum est in Batavia minutiore Charactere. Præfatio ejus libri est luculenta, multaqve habet de defectibus Scriptorum Historiæ Ecclesiasticæ. Ingenue enim scribit, ut solent omnes Galli, neqve ipsius Baronii errores dissimulat. Solent in illo Itali esse parciores; memini tamen Alexandrum Tassonum, Virum doctissimum Italum, sed tamen & dicacissimum, editioni paratum habuisse librum *della Historia Ecclesiastica & Secolare*, in qvo Baronii *Annales* examinat majori libertate, qvam aliqvi factum vellent, ut ajunt Joh. Bapt. Laurus & Leo Allatius *in Apibus Urbanis*. Plura alia circumferuntur Compendia recentiorum Scriptorum, & plures sunt Antiqvæ Ecclesiasticæ Historiæ Scriptores, qvos secundum ordinem, seriemqve suam, recensent Nomenclatores Scriptores Bibliothecarii. Illorum nomina recensere supervacaneum est; qvid enim attinet circa lacunas operosum esse, cum habeamus fontes? Exscribunt illi se mutuo. Non prætereundus tamen est Joh. Henr. Hottingerus, cujus *Historia Ecclesiastica* satis qvoqve diligenter scripta est, inprimis recentior, ubi in tempora Reformationis incidit.

14 RECENTIORIS hujus TEMPORIS pleniorem HISTORIAM in Protestantium Ecclesia merito desideramus. (g) Nam licet Joh. Sleidanus initia bene satis complexus fuerit,

cui perpetuæ etiam Cæs. Baronii, & Recentiorum Galliæ Pontificiæ Scriptorum (Lud. Maimburgii, Nat. Alexandri, &c.) Castigationes sunt immixtæ, Tomus I. ab O. C. ad Sec. usqve VII. Æræ Chr. Ibid. A. 1683. in 4to, Tomusqve II. Secula quatuor, Septimum, Octavum, Nonum & Decimum, complectens, Ibid. 1687. in 4to *Tomus III*, ni fallor, duobus prioribus, in Editionis Operum Spanhemii omnium *Tomo I*. Lugd. Bat. A. 1701. in fol. publicato, est adiunctus.

(g) Primorum Reformationis Temporum Historiam Sleidano longe plenius atqve accuratius exposuit

rit, & Georg. Cœlestinus *Historiam Augustan. Conf.* scripserit, Henr. Höpfnerus qvoqve *Saxonicam Evangelicam*, multa tamen specialius poterant diduci. Sed neqve hic omnia impune scribuntur. Nam, ad subterfugiendam invidiam, non est consultum omnia attingere. E Pontificiis Ludov. Maimbourg hoc tempore omnium Sectarum Historiam scribere aggressus est, & candorem aliqvem præ se fert; multa tamen in illo desiderantur. Scripsit is *Historiam Lutheranismi*, *Historiam Calvinianismi* (cujus censuram nuper Theologus Reformatus dedit,) *Historiam Arianismi*, qvi libri ad hæc tempora cognoscenda utiles sunt, modo cum judicio legantur; neqve enim homini Pontificio per omnia tuto potest credi. Hottingerus *in Bibliothecario quadripartito* refert, habere se omnium istorum temporum Theologorum MSStas Epistolas, tam Protestantium, qvam Reformatorum, qvem ille non immerito Thesaurum incomparabilem vocat. Ex his monumentis multa poterant ad talem Historam illustrandam afferri, sed perierunt omnia hæc molimina in aqvis, cum ipso Autore.

Sunt & alia COMPENDIA *Historiæ Eccl.* HÆRETICORUM scil., à qvibus cavendum 15
est. Hos inter præ ceteris nomino Christoph. Sandium, cujus exiit olim *Nucleus*, & postea integrum *Systema Historiæ*, præcipue primorum seculorum. Operæ pretium faceret, si qvis ex Orthodoxis Theologis hujus libri insidias detegeret. Prodiit & nuperrime A. 1681. Lugd. *in 4to.* & Amstelod. *in 12.* à Jacobo Benigno Bossueto, Episcopo Condomensi, *Discursus super Historiam Universalem*, Gallica lingua, ad Delphinum, in qvo, præter mutationes Imperiorum, Successio religionum etiam proponitur, sed tantum usqve ad tempora Caroli M. Non vidi ipse hunc librum, sed Lipsienses in *Actis suis A. 1682. p. 215.* elogium aliqvod illi suspendunt.

Ut in Historia Civili, ita & Ecclesiastica, qvædam sunt conscripta LEXICA, fa- 16
cientia ad intellectum Patrum & Conciliorum, in quibus occurrunt sæpe termini, ac voces vulgo ignotæ. Sunt Joh. Ludov. de la Cerda *Adversaria* in hunc finem scripta, nunc vero, postqvam Caroli du Fresne *Glossarium* prodiit, omnia puto *illi* transsumpta. Et illa qvidem Lexica voces tantum spectant. Sunt vero, qvi Ritus & Antiqvi-

exposuit Vitus Ludov. à Seckendorf, Consil. Int. Saxon. & Brandenb. Heros Literatissimus *in Comm. Historico & Apologetico de Lutheranismo, seu de Reformatione Religionis*, Lud. Maimburgii *Historia Lutheranismi* (cujus *Libri III. priores* Latine simul versi exhibentur) opposito, Librisque III. ab A. 1517. ad 1546. Luthero emortualem, perducto, qui Lipsiæ A. 1692. *in fol.* prodiit. Henr. Höpfneri, Theologi Lips. *Saxonia Evangelica*, jussu Joh. Georgii I. Electoris, Pet. Cutsemii *Saxonia Catholica* opposita, ac Lipsiæ A. 1625. & 1672. *in 4to* excusa, in Historicis est parcior, & dogmatica præcipue persequitur. Nuperrimi Historiæ Seculi XVII. Ecclesiasticæ Scriptores, Joh. Wolfg. Jägerus, Professor Tubing. qui tria tantum Decennia priora A. 1692. & 93. exhibuit, & And. Carolus, Abbas Sangeorgianus in Duc. Würtemberg. totum emensus Seculum, cum, præter Collectanea, ex aliis coacervata, eaque maximam partem vulgaria, vix quicquam attulerint, judicio haud satis accurato in argumento isto sint versati, præjudiciis autem suis plus justo indulserint, parum ex illo labore gloriæ reportarunt.

tiqvitates fimul congerunt per Indicem, ut fecit Jofua Arndius, cujus exftat *Lexicon Antiqvitatum Ecclefiafticarum*, *in 4to.* Subjunxit Autor ille etiam Catalogum de præcipuis Scriptoribus Ecclefiafticis, ad Bernhardum usqve, *à p.* 685. *ad p.* 1086. Eft & Italica lingua fcriptus liber, cui tit. *Notitia de Vocaboli Ecclefiaftici*, *Con la dichiaratione delle Ceremonie*, & *Origine delle riti facri*, *voci barbare*, *è frafi ufitate de fancti Padri*, *Concilii è Scrittore Ecclefiaftici*, *raccolta da Dominico Magri*, *Maltefe*, in Venetia A. 1675. *in 4to.* Superiori Anno Joh. Casp. Svicerus, Canonicus & SS. LL. Profeffor Tigurinus, *Thefaurum Ecclefiafticum* fcripfit, è Patt. Græcis ordine Alphabetico concinnatum. XX. Annorum labor eft, & colliguntur in illo non Voces folum, fed & varii Ritus Ecclefiaftici, dogmata Orthodoxorum & hærefes conferuntur, hodierna item dogmata cum antiqvis. Subjicitur Index triplex, unus Autorum, ex qvibus ille *Thefaurus* collectus, alter Locorum Scripturæ explicatorum, Tertius rerum & verborum, in toto hoc *Thefauro* occurrentium. Promifit idem Autor in *præfatione Lexicon Græcum minus*, & *Lexicon Græcum majus*, *duobus Tomis in fol.* qvod à fe magno labore collectum effe teftatur.

17 Qvod fi jam ad ipfos Scriptores Ecclesiasticos defcendere velimus, ratione argumentorum illi effent difpefcendi, ac comprehenderentur fic fub nomine Ecclefiafticorum Scriptorum Patres univerfi, de qvibus poffent multa dici, tum ratione Editionum, tum ratione mutilationum, tum ratione adulterationum, qvod poftremum argumentum Joh. Dallæus præ ceteris infigniter tractavit. De Scriptis Patrum *Phil. Labbeus*, poft Bellarminum, prolixe egit. (h) Ille enim Bellarminum *de Scriptoribus Ecclefiafticis* fupplevit, qvo carere in hoc argumento non poffumus, qvanqvam Scriptore maledicentiffimo, & in Proteftantes admodum furiofo. Vocetur & in fubfidium *Thuana Bibliotheca*, ubi fecundum ordinem annorum, recenfentur, optimæqve Editiones habentur, exceptis iis, qvæ poft illa demum tempora lucem afpexerunt. Inter qvas eft Origines, eleganter Latine redditus, & cum Comment. editus, à Pet. Dan. Huetio.

Huc pertinet Notitiæ *Epifcoporum* & *Epifcopatuum*, de qvibus per fingulas gentes
18 exftant libri. Adde Autores, qvi fcripferunt *Vitas Patrum*, *Sanctorum* & *Martyrum*, varia illa *Martyrologia*, & qvi de *Ordinibus Religiofis* fcripfere, deqve horum *Cœnobiis* & *Collegiis*. Habemus pene fingulorum Ordinum Annales, à certis Autoribus fcriptos. Francifcanæ familiæ Annales Franc. Gonzaga dedit, Annales Capucinorum Zach. Boverius, tefte

(h) Phil. Labbei de *Scriptoribus Ecclefiafticis* Opere carere jam facilius poffumus, poftquam alii Argumentum idem maiori, quam ille, & dexteritate, & candore, pertractarunt, è Pontificiis fcilicet Ludov. Ellies de Pin & Cafim. Oudin (ad Reformatos deinde transgreffus,) Theologi Parifienfes, è Reformatis autem Angliæ Guilh. Cave, Canon. Windforienfis, cuius *Hiftoria Scriptorum Ecclefiafticorum*, qui XIII. prioribus Æræ Chr. feculis floruerunt, *Literaria*, Opus eximium, Lond. A. 1688. *in fol* prodiit, & Henr Whartonus, qui luculentam de Seculorum XIV. & XV. Scriptoribus *Appendicem* ifti A. feqv. 1689. fubiunxit.

ste Crasso *in Elogiis Hom. litt. P. I. p.* 242. (i) Editum & est singulare *Monasticon Anglicum*. Claud. Robertus *Galliam Christianam* scripsit, in qva agit de Officialibus sacris Galliæ, Ferd. Ughellus *Italiam Sacram*, Opus vastissimum, & novem *in folio* Tomis comprehensum, in qvo agit de omnibus Episcopatibus Italiæ. Opus laboriosum sane est & doctum. Spectant huc omnes Autores, qvi *Hæreticorum & Conciliorum historiam* tradiderunt, item qvi *historiam dogmatum Ecclesiasticorum, Pontificum & regiminis Ecclesiastici*, consignarunt. Sunt & specialiores Scriptores certorum argumentorum, qvi Scriptoribus Universalibus facem qvasi accendunt, v. g. qvi de *persecutionibus Ecclesiæ* scripserunt, D. Chr. Kortholtus scil. & Joh. Bapt. Masculus (de qvo vide Crassum *in Elogiis Hom. Litt. P. I. p.* 355.) qvi de *Cruciatibus Martyrum Christianorum* egerunt, de qvibus librum singularem Ant. Gallonius scripsit, & multa reperias *in Roma subterranea* Pauli Aringhi, optimo libro, & in qvo multa sunt, ad Ecclesiasticas Antiqvitates spectantia, loco sæpe alieno adducta. Sunt deinde Miscellanei Scriptores variorum *rituum Ecclesiasticorum*, qvales sunt Aloys. Novarinus in suis *Selectis & Schediasmatibus*, J. Bapt. Casalius, J. Steph. Durantius, &c. Sed de his omnibus speciatim agere nostri non est instituti, in universum autem plura de illis disqvirere supervacaneum, postqvam Joh. Andr. Bosius eruditum *Schediasma de comparanda notitia Scriptorum Ecclesiasticorum*, publicavit, Jenæ A. 1673. *in 4to*, in qvo multa habentur, qvæ lucem inferre Scriptorum Ecclesiasticorum lectioni possunt.

FINIS LIBRI QUARTI.

POLYHISTORIS
TOMI III.
SIVE
POLYHISTORIS PRACTICI,
LIBER V. THEOLOGICUS.
DE THEOLOGICIS SCRIPTORIBUS.

§. 1. *Amplitudo Studii Theologici. In Hist. & Antiqq. Eccl. Pontificii & Reformati,*

(i) *Monasticon Anglicanum*, seu Opus de Cœnobiis Angliæ Historicum, qvod *h. l.* absqve Autorum laudatur indicio, à Gvilh. Bugdale & Rogerio Dodsvvorth est congestum, tribusqve Voluminibus Londini A. 1655. & 1673. *in fol.* publicatum.

ti, in Theol. Dogmatica Lutherani, præcellunt. 2. Theologia Naturalis Priscorum fuit Metaphysica, à Platonicis præcipue exculta. Plato multa à Judæis & Ægyptiis hausit. Jamblichi Lib. de Mysteriis Ægyptiorum commendatur. 3. Laudantur, qvi Theol. Naturalem è Philosophis & Poëtis congesserunt, Marf. Ficinus, Mocenicus, Franc. Patricius, Sibyllinis Oraculis (de qvibus qvinam scripserint, obiter monetur) addictior. 4. Aug. Steuchus, cujus Operis de perenni Philosophia, & κοσμοποιΐας, insignia adduntur Encomia, Mutius Pansa, Steuchi secutus vestigia (cujus occasione de Nicol. Cusani Scriptis etiam judicatur,) Joh. Owenus & Sam. Parckerus, qvi discrimen Theol. Naturalis & Revelatæ ostenderunt. 5. Relationes & Judicia de If. Vossii lib. de Oraculis Sibyllinis, in Textum V. T. Hebræum injurio, & Adversarii ejus, Rich. Simonis, Historia V. T. Critica. 6. Scriptores Theologiæ Naturalis Methodici potiores, Raym. de Sebonde, Dan. Clasenius, Pet. Musæus, Renatusqve Cartesius, Atheismi falso accusatus. 7. Recensus Criticus Librorum pro Veritate Relig. Christianæ à Marf. Ficino, Lud. Vive, Er. Roterodamo, Pet. Ramo, Phil. Mornæo, Hug. Grotio & Pet. Dan. Huetio, editorum. Scripta Patrum contra Gentiles, Hier. autem Magii & Alph. Pandulphi de Conflagratione Mundi. Judicium de Guilb. Postelli Lib. de Orbis Terrarum Concordia. 8. Inter Naturalistas eminent Edv. Herbertus, Thom. Hobbesius & Bened. Spinosa, qvorum Adversarii recensentur. 9. Scriptores contra Atheos, Gisb. Voëtius, Thom. Campanella, Paulus Sarpius, Henr. Morus, Theoph. Spizelius, Ant. Reiserus, Franc. Cuperus, Sam. Parckerus, Chr. Joach. Janus, Joh. Lud. Fabricius (Gentium, Atheismi accusatarum, Patronus,) ac de singulis Judicia. Frustra contra Atheos è S. Script. disputatur. 10. Thom. Browne falso Atheismi accusatur. Ejus Religionis Medici, ac Pseudodoxiæ Epidemicæ, variæ Editiones, Versiones ac Censores. 11. Philosophia S. Scripturæ Interpres, qua Ben. Spinosæ tribuitur, dextre à Lud. Wolzogenio, minus dextre à Pet. Serario refutata. Gotfr. à Valle Ars nihil credendi, Bonav. de Periers Cymbalum Mundi, aliique Libri Athei. Marini Mersenni Comm. in Genesin commendatur. 12. Argumentum contra Atheos è Scriptis Gentilium Historicum, ab Aug. Steucho, Anonymo Italo, Chr. Hofmanno & Tob. Pfannero, illustratum. 13. Bibliothecarum Theologicarum Scriptores, Sixtus Senensis, Ant. Possevinus, Paulus Bolduanus, Georg. Draudius, Gisb. Voëtius, Gerh. Meierus, Georg. Calixtus, Sev. Walth. Sluterus, Joh. Dallæus, Th. Spizelius, & J. H. Hottingerus (cujus Bibliothecarius Quadripartitus, cum G. Calixti Apparatu Theologico, ceteris præfertur.) De singulis Judicia. 14. Inter Bibliorum Editiones eminet πολύγλωττ@ Anglicana Briani Waltoni, apparatu etiam insigni instructa. Hottingeri de Bibliis El. Hutteri Hebraïs Censura. De Versionibus Biblicis P. D. Huetii Libri de Interpretatione legendi. Ejusd. Demonstr. Evangelica, & Chr. Kortholti de Canone ac Versionibus Scripturæ Tractatus, commendantur. Versio Evangelistarum Gothica.

ca. 15. *Commentatores S. Scripturæ Critici. Laudantur præ ceteris Hugo Grotius (in quem Esdras Edzardi scripsit Animadv.) & Matth. Polus, reliqvorum Epitomator. Lexica, Concordantiæ, Encyclopædiæ Biblicæ.* 16. *Commentatores Exegetici. Paraphrases Er. Roterodami in N. T. ab Edv. Leo, aliisqve, impugnatæ. Paraphrases Chaldaicæ. Interpretationes Cabalisticæ Henr. Mori, & aliorum. Origenis Comm. in Joh.* 17. *E Locor. Commun. Theol. Scriptoribus Lutheranis, commendantur Phil. Melanchthon (cujus Opus, uti & Mart. Buceri Comm. in Psalmos, sub fictis Nominibus, etiam in Italia prodiere,) Mart. Chemnitius, Joh. Gerhardus & Joh. Musæus.* 18. *E Pontificiis autem Dion. Petavius, de cujus non Dogmatis solum Theologicis, sed & Scriptis aliis differitur.* 19. *Hæresium Cognitio ex Epiphanio, Philastrio, aliisque Recentioribus, Scriptorum vero cujusvis Sectæ Symbolicorum ex Hottingero haurienda.* 20. *Scriptores de Religionibus Sectisqve variis, Joh. Hoornbeckius, Frid. Spanhemius Jun. (cujus in Cartesianos odium notatur,) Edv. Brerewoodus, J. Andr. Bosius, Alex. Rossæus, Edv. Sandys, &c. caute, vel ob incuriam, vel partium studium, legendi.* 21. *E Scriptoribus Anti-Judaicis commendantur Raym. Martini, J. Chr. Wagenseilius & Wilh. Schickardus.* 22. *Ex Anti-Muhamedanis J. H. Hottingerus. Alcorani Versiones pleraqve futiles. Libri Arabum præstantes. Hugo Grotius (in Lib. de Ver. Rel. Chr.) & Jac. Gaffarellus plagii in hos à Jac. Sponio accusati, contra quem Grotius defenditur. Joh. Seldeni de Rebus Judæorum Scripta.* 23. *Scriptores de Græcorum Religione. Consensum ejus cum Pontificia falso jactat Leo Allatius. Major ille est cum Doctrina Protestantium. Vita illorum corruptissima. Biblioth. Jesuitarum Cochinensis, MStis Orientalibus referta, Batavis in prædam cessit. Moscovitarum Religio Græca corruptior. Notitia ejus ex Itinerariis Augustini, Bar. à Mayerberg, aliorumque, haurienda. Historiæ Schismatis inter Græcos ac Latinos Scriptores.* 24. *Ecclesiæ Pontificiæ Promachus præcipuus Rob. Bellarminus. Hujus Antagonistæ, inter qvos Dan. Chamierus eminet.* 25. *Scripta alia contra Pontificios infinita. Laus Pet. Molinæi.* 26. *Scriptores de Primatu Papæ & Regionibus Suburbicariis. Judicia de Cl. Salmasio, Jac. Perronio, Dav. Blondello, Lud. Molinæo, Jac. Gretsero, Jacobo I. Rege Britanniæ (sub cujus larva Is. Casaubonus latere credebatur,) M. Antonio de Dominis, &c.* 27. *Scriptores de Jure Magistratus circa Sacra, Regimine Ecclesiastico, Episcopisque & illorum potestate, alii item Primatus Pontificii, & Impugnatores, & Propugnatores. Gisb. Voëtii Lis Canonicis mota Ultrajectinis. Elogium Codicis Theodosiani Jac. Gothofredi.* 28. *Fraudes Pontificiæ circa Patrum Opera, Bellarmini inprimis & Cæs. Baronii. A quibusnam illæ detectæ. Scripta Rob. Coci, Joh. Dallæi, Abr. Sculteti & And. Riveti, de Patribus commendantur, nec non J. G. Dorschei Thomas Aquinas Confessor, & Matth. Flacii Catalogus Testium Veritatis. Simile Opus ex Jure Can. Dorscheus meditabatur.* 29. *Commendantur Scripta contra Pontificios generalia Joh. Meisneri (insigniter*

figniter laudati,) Joh. Forbesii & Sedanensium, specialia item de Justificatione Henr. Höpfneri, de S. Cœna & Transsubstantiatione Edm. Albertini, Dav. Blondelli, Phil. Mornai, de Imaginibus Joh. Dallai & Lamb. Velthusii (ob moderationem à Reformatis durioribus impugnati,) de Sacramentis Joh. Dallai. 30. *Pugnandum contra Pontificios ex Antiqq. Eccl. Factum id à Reformatis, qvi Lutheranis proponuntur imitandi. Elogium J. G. Dorschei.* 31. *De Certaminibus inter Pontificios intestinis, Janseniano & Anti-Jesuitico, nonnulla. Scripta varia contra illos Satyrica.* 32. *Miscella qvædam de Reformatis, & Schismaticis inter eos, Amyraldistis, Anglicis ac Arminianis. Judicia de Marco Frid. Wendelino & Nicol. Vedelio.* 33. *Miscella de Socinianis & Neo-Arianis (Christoph. Sandio inprimis ac Mart. Ruaro,) illorumqve Antagonistis.* 34. *Anabaptistarum Annales J. Henr. Ottius publicavit.* 35. *Chiliastæ qvidam (Pet. Serarius, Dan. Brenius, Jul. Sperberus, Andr. ab Hobernfeld, illorumqve Adversarii.* 36. *Monita de Enthusiastis, ac speciatim Val. Weigelio, Rosacrucianis, Æg. Gutmanno, Jac. Böhmio, Qvir. Kuhlmanno, Dav. Georgio, & Indifferentistis, illorumque Impugnatoribus.*

1 QUoniam Philosophiam, ejus partes præcipuas, jam recensuimus, ad Facultates ipsas, qvas vocant, nos convertimus, & primo qvidem ad earum Principem, THEOLOGIAM. Magnus est ille campus, ad qvem decurrendum integris opus esset annis, librorum seges infinita est, scribuntur & describuntur toties libri, nec opus est, farraginem illam minutorum omnium conqvirere, nec Professionis nostræ. Deinde tenerrima est Theologia, in cujus Libb. dijudicandis facile offendimus, prout studio partium hi vel illi ducuntur. Quare consultius forte est, manus ab his abstinere, ne ulcera qvorundam tangantur. Non desunt Virorum doctorum Labores, qvi ad παιδείαν Theologicam luculentas præferunt faces, qvorum judiciis facile acqviescere possumus. Habemus, tam qvoad universam Theologiam, qvam ad ejus partes singulas, Autores qvasi Hodegetas, modo illos seqvamur, qvi nos in devia non abripiunt, seu ad sectarum studia non impellunt. Et negari non potest, è Pontificiis, ac Reformatis multos accuratiora qvædam indicasse vestigia in Historia & Antiqvitate Ecclesiastica, qvam factum est à nostris, qvi Theologiam Dogmaticam præ ceteris excolendam sibi sumpserunt. Nos, digitum intendisse contenti, ad specialiora non descendemus.

2 Qvod attinet igitur præliminaria Theologiæ, agemus de THEOLOGIA NATURALI Autoribusqve eam impensius excolentibus. Non pertinet qvidem illa ad Theologiam stricte dictam, sed Philosophiæ qvasi surculus est, & si rem recte putes, vera illa priscorum Philosophorum Metaphysica, doctrinam de Deo Spiritibusqve complexa. Illam præ ceteris excoluit Plato, Platoniciqve pene omnes. Dispersa qvidem apud Platonem omnia, sed Sectatores ejus, Proclus, Numenius, aliiqve, sub Theologiæ nomine, Libb. ex mente Platonis scriptos publicarunt. Seu illam ex se, sive aliunde, habue-

habuerit Plato, multa sunt illic mirifice cum ipsis S. Literis convenientia. Et vero est simillimum, illum à Judæis accepisse plurima, uti ostendit Galeus prolixe in libro Anglice scripto, *Aula Gentilium* (*Court of gentils;*) cujus postrema Editio *in 4to.* Anglica locupletior est, qvam Latina, antea edita. Sed illo solidius pleniusqve hoc opus agit Pet. Dan. Huetius *in Demonstratione sua Evangelica*, libro multijuga eruditione referto, de qvo infra plura. Verosimile est, & ab Ægyptiis qvædam habuisse Platonem, uti videre est è præclaro Jamblichi libro *de mysteriis Ægyptiorum*, qvem in Linguam Lat. conversum, cum notis suis edidit Thom. Galeus Oxon. An. 1678. *in folio.* Multa illic de Dæmonibus, eorum Evocatione, familiaritate, cultu, qvæ profani aliqvid & idololatrici præ se ferunt. Sed sunt tamen qvædam è limpidioribus fontibus hausta. Nam ad unum Deum omnia tandem reducit Jamblichus, & Dæmonum cultum nihili esse concedit, si apud illum simus in gratia, qvod tamen paucissimis contingat. Deniqve multa sunt adeo sincera, & pia, ut oblectare lectores possint. Lege *Sect. V. c. XXII.*

Orti fuere deinde qvidam è Recentioribus, qvi semina hujus Theologiæ, per 3
Philosophos, Poëtasqve hinc inde dispersæ, velut hylen aliqvam, collegere, & ex iis qvasi SYSTEMATA fabricati sunt totius hujus Theologiæ. Atqve illi qvidem, è sententiis placitisqve Philosophorum, jam tum deprehensis, tale qvoddam concinnarunt Opus, uti alii, rationis suæ sensus & dictata seqventes, illam vel è Philosophia Peripatetica, vel suis principiis, exædificarunt. Qvi Veterum sententias uno Systemate collegerunt, illos eqvidem laudo, ut qvi utilissimam operam posuerunt. Sed indulserunt forte illi aliqvid præjudicio suo, & harmoniam Christianæ religionis cupidius qvæsiverunt, quam veritas ipsa admittebat. Non referam nunc Platonicos Commentatores Latinos recentiores, Marsilium Ficinum, Mocenicum, Franc. Patritium, aliosqve. Nam Ficinus, in Operibus suis passim, & separato qvoqve *de Theologia* libro, sed brevius, & ex ingenio suo paulo liberius, recenset. Mocenicus, *in libro de Transitu Hominis ad Deum*, Venet. A. 1558. *in fol.* edito, præclara multa & ingeniosa affert, qvibus ipsa pietatis exercitia, & unionem cum Deo, ex Platone & Aristotele ostendere laborat. Patritius multa ex Scriptis Mercurii, & Oraculis Sibyllinis, arripit pro veris, qvæ tamen supposita esse multi demonstrant, & inter illos præcipue David Blondellus in libro Gallice scripto *de Sybillis*, Opere non illa tantum lingua, sed Latina etiam dignissimo. A qvo tamen mirum est diversa nunc sentire Isaacum Vossium *in libro de Sibyllis*, nuper edito. Edidit & Gallica Lingua Joh. Crassetius, Jesuita, qvædam pro veritate Carminum Sibyllinorum, qvem laudat Huetius *in Demonstratione Evangelica*, qvanqvam cum Blondello potius faciens, sed novissime Joh. Marckius *XII. suis de Sibyllinis Carminibus Disputationibus Spicilegium* adjecit, qvo Crassetii sententiam refutavit. (a)

(a) Scriptorum de Sibyllis variorum recensum, *Oraculorum*, qvæ illis tribuuntur, editiones, aliaque de iisdem ἀξιομνημόνευτα, vid. *in Homonymoscopia* nostra, *P. II. c.* 2. §. 20. *p.* 271-277.

Augustinus Steuchus, Eugubinus, præ ceteris omnibus hoc illuſtravit argumentum, in Libro aureo *de Perenni Philoſophia*, cujus ille ſcopus eſt, ut oſtendat, eſſe perpetuam Theologiæ Chriſtianæ & Philoſophiæ Gentilium concordiam. Hunc librum tanti fecit Julius Cæſar Scaliger, at qvanti judicii Vir! ut ſecundas ipſi à Sacro Codice partes dederit. Ac memorabilis eſt Hiſtoria, qvam refert Joſ. Scaliger in *prima* ſua *Epiſtola* de hoc ipſo libro, *p.* 41. *Editionis Francofurtenſis*, qvod ſcil. Pater ſuus hominem, deſperatiſſimo Atheiſmi morbo laborantem, ſola hujus libri lectione, non ad ſaniorem tantum mentem revocarit, ſed etiam acerrimum fidei Chriſtianæ propugnatorem effecerit. Liber ille prodiit ſeorſim *in* 4. Baſileæ, & cum ceteris ejus Operibus Baſil. *in fol.* A. 1587. editis, in qvibus plura continentur ejusdem argumenti. Præ ceteris præclarum Opus eſt, qvod inſcripſit de Κοσμοποιΐα, qvod prolixus eſt Commentarius in prima Geneſeos capp. ubi diligentiſſime ex omnibus, tam Philoſophis, qvam Poëtis, colligit, qvæ ſpectant ad Hiſtoriam creationis mundi, ac nemo, poſt illum, accuratiorem laborem hac in re præſtitit. Laudatus omnibus eſt, niſi, qvod errores pauculos notarit Dionyſius Petavius, *in Doctrina ſua Theologica*, ubi de omnipræſentia Dei agit. De illo plura vide apud Jac. Gaddium *Tom. II. p.* 325. Notavit & in illo Ben. Pererius qvædam in *Commentario in Geneſin.* Geſnerus *in Bibliotheca* teſtatur, multa illum ſcripſiſſe, qvæ deſiderentur. Poſt illum Mutius Pansa, Philoſophus & Medicus, librum ſcripſit, cui Tit. *de Oſculo & Conſenſu Ethnicæ & Chriſtianæ Philoſophiæ*, editum Marpurgi, A. 1605. *in* 8. cui facile fuit, poſt Steuchum hoc in argumento verſari. Conſpirat enim argumentum per omnia, licet non videam, ipſi Steuchum laudatum fuiſſe, qvem tamen eum non legiſſe vix vero eſt ſimile. Unus tamen, qvantum memini, locus eſt *in Admonitione ad lectorem*, ubi Eugubini meminit, jungitqve eum cum Cuſano, Beſſarione & Gemiſtho, qvorum dicit ſe veſtigia ſecutum, & multa noviter addidiſſe. At vero jungendus non erat cum ceteris Eugubinus, ut qvi plus in hoc argumento præſtitit, qvam ante illum, vel Cuſanus, vel Beſſarion. Nic. Cuſanus qvidem, qvi totus Cabaliſticæ doctrinæ eſt immerſus, Germanus Cardinalis, Opera multa ſcripſit, qvæ ex Matheſi, Theologia, & Philoſophia Platonica, qvaſi cinnum faciunt. Abſtruſa qvidem multa proponit, verum longe abeſt ab illa veterum Philoſophorum & Poëtarum lectione, qvam pro fundamento habuit Steuchus. Hoc ſane verum eſt, qvi in his argumentis verſantur, pleraqve ex Steucho depromere. Qvibus ego qvidem multa addi poſſe credo. Prima tamen ab illo lineamenta ſunt ducta. Poſt illum laudarem Joh. Oweni, Angli, Libb. *de natura, ortu progreſſu & ſtudio veræ Theologiæ*, Oxon. A. 1661. *in* 4. editos. Multa illic erudita ſunt, ac primo qvidem in ipſa præfatione monſtrat, qvam differat illa, qvæ è Paganorum veterum libris hauritur Theologia, à vera & revelata, & qvam fuerit Platonis Philoſophia ſæpe impedimento priſcis Patribus in rebus fidei, adeo ut illius errores in ipſam Theologiam intulerint. *Toto Primo Libro* agit de Theologiæ naturalis corruptione & amiſſione, & deinde *Libb. ſeqq.* de Theologia antediluviana (qvod argumentum Jac. Boulducus,

Capu-

Capucinus, *in Lib. de Ecclesia ante legem*, mirificis fabulis referto, tractavit,) de Theologia Noachica, ortu & progressu Idololatriæ, Theologia Abrahamica & Mosaica, de Theologiæ Mosaicæ corruptione & reparatione solenni, & de ejus abolitione ac de Theologia Evangelica. Adde huic SAM. PARKERUM, cujus edita sunt *Tentamina Physico-Theologica*. Multa illic tractantur de Theologiæ Platonicæ diversitate à revelata. Singulares tamen illic Dissertationes contra Atheos instituit, item contra Epicureos de Providentia. Idem Anglice librum scripsit hujus argumenti, cui Tit. *The Unraisonablenesse of Atheisme*, in qvo argvmenta Atheorum breviter examinantur, & ad illa respondetur.

Prodest & scopo huic novissimus ISAACI VOSSII liber, supra nobis memoratus, qvi *de Sibyllinis, aliisqve, qvæ Christi natalem præcesserunt, Oraculis* agit, A. 1680. Lugd. Bat. in 12. editus. Primarium enim illud argumentum, qvo tum veteres Christiani Patres, tum recentiores Scriptores, utuntur, pro stabilienda Christiana religione, nempe *Sibyllina Oracula*, ipse denuo, contra tot Viros doctos, Casaubonum & Blondellum, asserit, &, velut invincibile Testimonium veritatis Christianæ, laudat. Notum est, qvæ sint de eis Virorum Doctorum judicia. Scripti sunt de Oraculis Sibyllinis integri libri à Viris doctis, inter qvos Danielis Clasenii liber qvoqve est, sed tantam illorum prærogativam nemo hactenus asseruit. Vossius non dubitat, illa Judæis asserere, & singulari Oratione protreptica, ad illos formata, hortatur, ut tandem Christianam fidem amplectantur, tot testimoniis convicti. Sed ita ille disputat pro religione Christiana ex hoc argumento, ut fraudi sit illis, qvi textus Hebraici Authentiam sustinent. Omnia enim ejus illuc tendunt, ut monstret, Versionem τῶν *LXX.* ipso Hebraico textu esse potiorem; de qva lite inter ipsum, & alios, magna contentione est disputatum. Huic sc. textus Hebræi nimiæ æstimationi imputat ille, qvod non possint converti Judæi, & Lutheranos præcipue ipsos notat, ceu Lutherum hæreseos damnantes, qvod cuncta Hebraica floccifecerit, & pro Commento Rabbinico habuerit. Sed de hac lite illi viderint, ad qvos illa pertinet. Adjungit huic Dissertationi suæ *Responsionem ad Objectiones nuperæ Criticæ sacræ* RICHARDI SIMONIS, cujus prodiit Gallice liber hoc titulo: *Histoire Critiqve sur le vieux Testament*, ante aliqvot annos editus Parisiis. (b) Est vero hic liber ad rogum damnatus

(b) An veritati sit congrua Autoris narratio de Rich. Simonis *Historia V. T. Critica* Pontificis jussu combusta, & Exemplo ejus unico flammis vix subducto, admodum me dubitare non diffiteor Nec in præfatione enim Editionis Amstelodamensis, nec alibi, tale qvicqvam legisse recordor. Sed & Eruditorum nemo, qvam parum Galli fulmina hodie morentur Romana, ignorat. Ceterum *Historiam* hanc *V. T. Criticam*, cujus Editio Gallica Septima An. jam 1685. Roterodami prodiit, & Versio præterea exstat Latina Natalis Alberti de Verse aliqvot post lustris (secus ac Noster est ominatus) exceperunt, *Historia Critica Textus N. T.* An. 1689. *Historia Critica Versionum N. T.* A. 1690. *Historia Critica Commentatorum N. T. præcipuorum* A. 1693. & *novella in Textum & Versiones N. T. Observationes* A. 1695. qvæ

tus à Pontifice, & ægre unum exemplum salvatum, qvod in Elzevirii manus incidit, statimqve Amstelodami recusum est, sine Impressionis loco, & Typographi nomine. Multa illic habentur curiosius inqvisita circa Historiam Libb. V. T. qvæ multos injicere scrupulos apta sunt. Taxarat ille Autor multa in Vossianis, ad qvæ Vossius in Appendice respondet. Habebat in animo idem Autor Historiam N.T. sed illa nunc æterno forte premetur silentio. Hæc de Autore hoc obiter dicta sunto, cujus mentio potius spectaret ad Commentatores Biblicos.

6 Nos in Theologia naturali pergimus, & porro Autores illos recensemus, qvi illam è Gentilium placitis illustrant. Hic offerunt se primum illi, qvi Philosophica methodo totam hanc doctrinam tractant, inter qvos præcipue laudandus RAYMUNDUS *de* SEBONDE, Philosophiæ ac Medicinæ D. & Theologiæ Profess. cujus lib. prodiit hoc tit. *Theologia naturalis, seu liber Creaturarum, sive de homine, & de natura ejus, in qvantum est homo, de his, qvæ sunt ei necessaria ad cognoscendum Deum & seipsum, & omne debitum, ad qvod homo tenetur, & obligatur, tam Deo, qvam Proximo,* Francofurti A. 1635. *in 8vo.* Non parum æstimatur à Grotio, qvi ejus aliqvot in locis meminit. Non desunt alii è Scholasticis, qvi, vel totam hanc doctrinam, vel ex parte, tractant, de qvibus partim aliqva supra diximus, partim aliis dicenda relinqvimus. Adhiberi tamen in subsidium hic potest DAN. CLASENII *Theologia Naturalis*, qvi Aut. diligentissimus è Scholasticis pleraqve collegit, ad hoc argumentum spectantia, ac poterit hic Locorum CC. instar esse. Exstat & D. PETRI MUSÆI *Theologia Naturalis*, hactenus MSta, & inter Auditorum manus vagatur. Sunt & ex Recentioribus, hanc qvi doctrinam methodo à vulgari Scholastica diversa, & secundum sua principia, proponunt, uti facit Cartesius in *Meditationibus suis de Prima Philosophia*, cujus omnis illuc tendit ingenii subtilitas, ut è natura demonstret Dei existentiam animæqve immortalitatem. Magnam sane injuriam illi faciunt, qvi Atheismi principia illum stabilitum ivisse credunt.

7 Seqvantur hos, qvi vocata in subsidium naturali Theologia, religionis Christianæ veritatem demonstrare laborarunt. E qvibus forte est primus MARSILIUS FICINUS, qvi *de veritate Religionis Christianæ* libellum scripsit, & seorsim, & cum ceteris ejus *Operibus*, editum, sed tenuem admodum, nec magnæ rei. Quantum enim ex Platonicis capere potest, tantum instituto suo accommodat. Ludov. Vives dehinc idem argumentum singulari libro tractavit *de veritate fidei Christianæ*, qvi Basileæ editus est Anno 1544. in 12mo, & recusus Lugd. Batav. Anno 1639. Reperitur & inter cetera ejus, *Opera* junctim edita. Scripsit & Erasmus de hoc argumento, sed parvum librum, uti & PET. RAMUS aliqvem *de Religione Christiana*, *in 8vo*, Francofurti 1577. editum. Vives autem elegantius pleniusqve rem illam tractat,

Quæ scripta omnia Gallico Idiomate, tria qvidem priora Roterodami, postremum autem Parisiis, prodierunt. Taceo Apologetica, qvæ Criticæ suæ Sacræ Anti-Criticis, Is. Vossio, Joh. Clerico, aliisqve compluribus, reposuit, Schediasmata.

ctat, contra Ethnicos, Judæos, Mahumedanos, & perversos Christianos. Post illos plenius Phil. Mornæus *de Plessis*, Nobilis Gallus, in *libro de veritate Religionis Christianæ*, Gallice scripto, hunc fundum occupavit, Lugd. Bat. Latine reddito A. 1607. *in 8vo.* Liber optimus est, qvi argumenta priorum, qvanta potuit diligentia, conjunxit, uberius tamen testimoniis indulgens, qvorum mihi videor in Steuchi libro deprehendere vestigia. Post hos omnes Hugo Grotius eleganti libello rem istam tractavit, exiguo qvidem, sed pondere argumentorum pleno. Primo qvidem Belgica Lingva scripsit, in usum popularium, sed postea, à Viris magnis rogatus, auxit, & Latine reddidit, additis notis, ad intelligendum textum, necessariis. Non qvidem multa ab ipso afferuntur nova, ab aliis nondum tacta, sed plenius tamen nitidiusqve omnem argumentorum vim, qvasi in arctum, compegit, eaqve elegit, qvibus vis aliqva inesset, omnibus deniqve limatissimum suum judicium addidit. Novissime tandem prodiit Viri Celeberrimi, Pet. Dan. Huetii *Demonstratio Evangelica*, Paris. *in fol.* & eo ipso anno recusa est in Batavis. Liber inscriptus est Delphino, ut illum averteret ab illorum judiciis, qvi Christianam religionem plerumqve in aulis traducunt. Procedit Autor methodo Mathematica, per definitiones, & propositiones, putatqve se veris uti demonstrativis argumentis, sed qvalia rei natura esse permittit, iisqve religionis Christianæ capp. confirmat. Pugnat contra Judæos præcipue & Atheos. Postqvam capp. fidei Christianæ recensuit, ad historiam Christi, & Libb. Veteris & N. T. certitudinem, ab omnibus dubiis vindicandam procedit, qvod argumentum maximam istius libri partem occupat. Nam ad γνησιότητα illorum demonstrandam omne studium impendit, examinat omnia V. T. de Christo Oracula omniumqve accuratissimum parallelismum instituit, Bened. Spinosæ qvoqve argumenta & argumentatiunculas subinde vellicat & refutat, eas scil. qvæ habentur in *Tractatu* ejus *Theologico-Politico.* Nam posthuma Spinosiana, cum ille scriberet, nondum prodierant. (c) Crediderim ego, post aliqvot annos novam ejus libri Editionem moliturum Autorem. Spectant huc, qvi contra Gentiles è Patribus libros scripserunt, uti fecerunt Origines contra *Celsum* (qvem in Anglia edidit Cantabr. Ann. 1658. pulcherrimoqve *Commentario* illustravit Gvilh. Spencerus, Justinus Martyr *in Apologia*, Arnobius, Minutius Felix. Argumentum de ultimo judicio, & conflagratione mundi singulari libro, in fol. edito, è Philosophis, ceterisqve gentilibus Scriptoribus, illustravit Hier. Magius, Vir doctissimus, Basil. A. 1562. in fol. edito, & qvidem ante Steuchum. Non argumentum hoc Steuchus ex parte tantum attingit. Est & alius qvidam Alphonsus Pandulphus, Episcopus Comaclensis, qvi *Disputationes de fine mundi* scripsit, in qvibus, qvæ à variis Philosophorum Sectis hoc in Argumento

(c) Recte coniectavit Morhofius, Pet. Dan. Huetium, Episc. Abrincensem, novam *Demonstrationis* suæ *Evangelicæ* moliturum esse Editionem. Prodiit enim illa Parisiis A. 1690. in fol. ab Autore non solum recognita & castigata, sed duabus etiam prioribus (Parisiis A. 1679. in fol. & Amstelod. A. 1688. in 8vo, excusis) multis in locis auctior reddita, & Apologetica insuper adversus qvorundam de Opere hoc censuras Præfatione instructa.

to naturali lumine sunt conjecta, revelantur, & Evangelica Propheticaqve doctrina una recipitur & propugnatur, Bonon. 1658. *in fol.* Scripsit & *de veritate Religionis Christianæ* GEORG. CALIXTUS. Contra Mahumedanos & Judæos integra Autorum sylva est. Contra illos suo tempore scripturus erat GUILH. POSTELLUS, ac scripsit *in libro de Orbis terrarum Concordia*, ipse in Orientem profectus Capp. doctrinæ Alcorani diligenter conqvisivit, sed, ut erat Viro illi turbidum ingenium, ita parum dextre hoc in argumento versatus est, in errores sæpe incidens, & in diverticula multa excurrens. Adversus Judæos Raymundi Martini *Pugio fidei* præ ceteris placet. Sed de his suo in loco plura.

8 Christianæ Religionis insidiatores pessimi sunt illi, qvos à naturali religione NATURALISTAS vocamus. Horum se nostro tempore major numerus ostendit. Sunt enim ex illis, qvi religioni Christianæ colorem ex his rebus qværunt, sunt, qvi directe eversum eunt. Nota sunt de Vanino ejusqve Sectatoribus omnia. Edv. Herbertus in suis *Libb.* mire lubricus est, & qvi ex eodem fonte hauriunt, Thom. Hobbesius, & Ben. Spinosa. Contra Herbertum pauca scripta sunt. Petri Musæi adversus illum exstat docta Dissertatio. Scripsit & qvædam adversus illum Joh. Musæus. Hobbesii doctrinam è popularibus magno numero refutarunt Viri non docti solum, sed & pii. Nemo autem Spinosa neqvior est, ut patet ex ejus *Tractatu Theologico-Politico*, & *Scriptis posthumis*, inprimis *Ethica*, in qva omne reconditum hominis virus est. Illic enim qvasi artem exædificat, & è fundamentis excitat, qvæ antea tantum ruditer delineata erant *in Tractatu Theologico-Politico.* In hoc ad evertendam authentiam Sacri Textus argumenta undiqve congeruntur; in *Ethica* vera Atheismi fundamenta sternuntur. Optandum esset, ut aliqvis eadem hanc refutet methodo, qvam ille Mathematicam jactat, & qva usus est in adstruendo Atheismo. Sed hactenus leviter tantum contra illum pugnatum est, nisi qvod Lambertus à Velthusen singularem contra illum Dissertationem scripsit, brevem qvidem, sed tamen argutam. Henricus Morus qvidem illud tentavit, non autem data opera egit. In Belgio Ultrajectinus Prof. Regnerus à Mansfeld, *Tractatum* ejus *Theologico-Politicum* aggressus est, qvem tamen, ut Hominem suarum rationum & argumentorum ignarum, ridet exsibilatqve Spinosa. Neqve omittendum est, qvod supra diximus, Huetium data occasione in illum *in Demonstratione Evangelica* incurrere. Novissime operam illam suscepit Guilielmus à Blyenburg, qvi *Ethicam* ejus eadem methodo refutavit.

9 Spectant & huc, qvi de ATHEISMO, vel historice, vel dogmatice, vel Elenchtice, scripserunt. Exstant in GISB. VOETII *Dissertationibus* qvædam de Atheismo, in qvibus varia coacervavit, ad hoc argumentum spectantia, sed legendus est cum judicio, qvo ipse non adeo utitur. In Scriptis enim suis coacervat sine discrimine digna, indigna, laudat Autores, eorumqve loca, sibi interdum non visa, & libb. nunqvam editos. Utiles tamen ejus est labor, ob varia Collectanea, qvibus interdum feliciter uti possumus. Ejus certe *Disputationes de Atheismo* ansam dederunt aliis, ut de simili argumento scriberent, qvi pene omnia illinc cepere, alia tantum

forma Operi addita. De THOM. CAMPANELLÆ *Atheiſmo Triumphato* ſupra diximus, in qvo objectiones Atheorum adducit, & è regione illarum ponit reſponſiones, qvæ tamen ipſis objectionibus frigidiores ſunt. Et ſunt, qvi compertum ſe habere putant, cum moliretur hunc librum Campanella, voluiſſe illum inſcribere *Atheiſmum Triumphantem*, ſed auſum non fuiſſe, ne rem malam ſuo ſibi jumento accerſeret. Utinam prodiiſſet in lucem, qvem PAULUS SARPIUS molitus fuit, liber hujus argumenti, *quod Atheismus repugnet naturæ humanæ*, teſte Fulgentio *p.* 134. *in Vita ejus.* Sine dubio enim argutiſſima produxiſſet argumenta ad Atheismum exſtirpandum. Qvantum enim titulus libri arguit, vel ex geneſi hominis, vel ex partium ejus conſtitutione, argumenta ad Dei exiſtentiam probandam elicere voluit, uti eſt ſane in hoc maximum ad Atheos convincendos præſidium. Certe Henr. Morus, qvi *Antidotum adverſus Atheiſmum* ſcripſit, non aliis uti argumentis voluit. Qvi Atheiſmum propagarunt, & libri horum tam editi, qvam inediti, ſub exordium hujus Operis, *T. I. Lib. I. c.* 8. producti ſunt. Feci illic mentionem *Jul. Caſ. Vanini* & *Joh. Bodini.* Uterqve *Dialogos* ſcripſit. Illius qvidem editi ſunt, ſed raro ſolent vendi, niſi in Auctionibus, & qvidem magno pretio. Hujus Dialogi non ſunt editi, ſed manuſcripti latent. (d) THEOPH. SPITZELIUS aliqvot libellos ſcripſit ad hiſtoriam Atheiſmi ſpectantes, exſcriptos è Voëtii *Diſſertatione.* Tum & ANTONIUS REISERUS *Diſſertationem Epiſtolarem* ſcripſit *de Origine*, *Progreſſu*, & *Incremento Atheiſmi*, ubi multa ſcitu digna occurrunt, Auguſtæ Vindel. A. 1669. *in* 8. editam. FRANCISCUS CUPERUS librum ſcripſit, cui tit. *Arcana Atheiſmi revelata*, Roterodami An. 1676. *in 4to.* editum. Sed Autor ille non adeo ſincerus mihi viſus eſt. Promittit, ſe multa arcana argumenta propoſiturum, qvibus Athei uti ſoleant, & qvæ ex converſatione cum illis didicerit. Non video tamen plura eſſe ab illo prolata, qvam ab aliis in hoc neqvitiæ ludo anteſignanis, &, ſi qvædam ejus loca recte ponderentur, leviter tractare rem ſæpe videtur, & cauſæ bonitatem prodere. Scio, multos eſſe, qvi hocce tractant argumentum, & qvidem ſpiſſis libris, ſed pleriqve non ſatis ad hanc cauſam inſtructi, nec iis utentes armis, qvibus, ad hanc hydram conficiendam, uti debebant. Solent enim pro fundamento uti locis Scripturæ, qvæ non admittunt adverſarii; illam enim ipſi in controverſiam vocant. SAM. PARCKERI ſupra mentio eſt facta, cujus *Liber contra Atheiſmum* Anglice editus eſt Lond. A. 1669. *in* 8. Spectantqve huc etiam Ejusdem *Tentamina Phyſico-Theologica*, Londini A. 1665. *in 4to.* edita,

(d) Joh. Bodini *Dialogorum de Abditis rerum ſublimium Arcanis* MStorum, & Hiſtoriam elegantem, & Cenſuram accuratam, Theologus dedit πολυμαθέστατος, Joh. Dieckmannus *in Schediasmate de Joh. Bodini Naturaliſmo Inaugurali*, Kilonii A. 1683 *in 4to.* publicato. Theophili Spizelii, Eccleſiaſtæ in patria Auguſtani, tria adverſus Atheos prodierunt Opuſcula: 1. *Scrutinium Atheiſmi Hiſtorico-Ætiologicum*, Auguſtæ A. 1663. *in 8vo*; 2. *Epiſtola de Radice Atheiſmi, Ad D. Henr. Meibomium Juniorem*, Ibd. A. 1666. *in 8vo* 3. *Epiſt. de Atheiſmo eradicando, ad Ant Reiſerum, cui acceſſit Pius Literati Hominis Seceſſus*, ibid. 1669 *in 8vo.* Conferri etiam poteſt ejusdem *Felix Literatus ex Infelicium Periculis & Caſibus, ſive de Vitiis Literatorum Tractatus*, Auguſtæ A. 1676. *in 8vo.* editus, cuius *Commentatio I.* (*p.* 89-202.) *de Literatorum quorundam Impietate, ſive Atheiſmo*, diſſerit.

edita, in qvibus de mundi æternitate vel origine, Generis humani ortu, Corporis humani structura, Anima Mundi, & similibus Argumentis, contra Atheos, ex principiis Physicis, disputatur. Nec omitti debet hoc in loco Domini D. CHRISTOPH. FRANCKII Dissertatio, cui tit. *Atheus convictus*, in qva Atheorum & Epicureorum argumenta conqviruntur diligentissime, & ad ea respondetur. CHRISTOPHORI JOACH. JANI *Atheus refutatus, & ad veram Religionem conversus* qvoqve exstat, in qvo agitur de Atheis, & eorum sectis variis, ac qvomodo illi rationibus refutari, & ad veram Christianæ Religionis agnitionem adduci possint. Editus est Jenæ A. 1668. *in* 4. Verum non ea argumenta adducit, qvæ rem omnino conficiant. Procedit per Oppositiones, & Responsiones, & S. Scripturæ loca, cum Responsionibus, simul adducit. Pleraqve tamen collegit è Scholasticis, qvæ apud illos solent disputari hoc super argumento. Scripsit & JOH. LUD. FABRICIUS, Prof. Heidelbergensis, *Apologeticum pro genere humano, contra Atheismi calumniam*, qvo demonstrare laborat, nullam esse gentem, qvæ Atheismi convitio traduci possit, atqve adeo omnes adducit, qvæ vulgo ejus insimulantur apud Itinerariorum Scriptores & Historicos, demonstratqve, illas non posse Atheas dici. Additus est iste *Meditationibus* ejus, Ann. 1663. Heidelb. *in* 4. editis.

10 Sunt &, qvi Atheismi crimine infamare volunt Autorem *Religionis Medici*, cui nomen THOMAS BROWNE. Erat is Medicus Londinensis, & male audiebat apud suos de non optima religione, qva calumnia inductus, ut vindicaret nominis sui existimationem, librum scripsit hujus tituli. Scripserat & antea alios qvosdam Libb. Theologici argumenti. *Religio* autem *Medici* Anglice edita fuit, & postea Latine reddita à Joh. Meryweather. In Librum hunc *notas* scripsit Levinus Nicol. Moltkenius, non contemnendas, præfationemqve addidit, qva de occasione Scripti, & Autore ipso, plenius agit. Latina editio est publicata Argentorati A. 1665. *in* 8*vo*. Ante XII. circiter annos prodiit Liber ille Anglice, auctior ab ipso Autore, & erant qvorundam additi Discursus super libri hujus nonnullis argumentis, inter qvos præcipue sunt Kenelmi Digbæi *Observationes in Religionem Medici*, qvæ etiam seorsim editæ sunt Londini A. 1643. *in* 8. Qvod ejus sententiam & dogmata attinet, qvanqvam liberius forte judicet de nonnullis religionis Articulis, pro Atheo tamen habere nolim, qvod mihi videor ex ejus multis sententiis, qvæ serio prolatæ sunt, deprehendere. Scripsit & *Censuram* in eam Alex. Rossæus, præcipue tamen in alterum ejus librum, qvem Anglice scripsit *de vulgaribus erroribus*, qvæ Censura reperitur in libro Rossæi, cui tit. *Arcana Microcosmi*, A. 1652. Lond. *in* 8. edito. Qvod vero attinet hunc Brownii Librum, editus ille olim est Lond. *in folio*, Anglice sub Titulo *Pseudo-doxia Epidemica*, & postea, Belgice redditus à Joh. Grundal, Amstelodam. A. 1668. *in* 8. sub Tit. **Beschriving van verscheiden algemeene Dwalinge des Volcks.** Continentur hoc in libro qvidem pleraqve Physica, sunt tamen & aliqva, qvæ ad Theologiam possunt referri.

Feci supra mentionem BENED. SPINOSÆ, & libri ab illo scripti, cui titulus: *Tra-*

ctatus

ctatus Theologico-Politicus. Librum hunc præcesserat alius qvidam, hac inscriptione: *Philosophia Scripturæ S. Interpres.* Illum huic Autori tribuunt qvoqve, nam in eo qvasi fundamenta ponuntur paradoxarum sententiarum. Liber à multis refutatus est per Belgium, è qvibus tamen præ ceteris laudandus est Ludov. Wolzogenius. Liber Spinosæ editus est Eleutheropoli, loco ficto, A. 1666. *in* 4. Respondit huic qvidem singulari libro *Petrus Serrarius*, Amstelod. A. 1664. *in* 4. edito; sed ille non satis philosophica methodo procedit, Vir qvidem pius, sed ad convellendas Hæreticorum & adversariorum sententias parum argutus, pronior etiam qvodammodo ad Enthusiasmum. Scripsit enim Gallica Lingua librum, qvo defendit satis operose Mille annos Apocalypticos. Circumfertur & *Ars nihil credendi*, cujus mentio fit apud Voëtium *in Disputatione de Atheismo*, & apud Spizelium *in Scrutinio Atheismi*. Tribuitur cuidam Gothofredo à Valle. Est & alius Lib. cui tit. *Cymbalum mundi.* Hujus meminerunt, tum Voëtius, tum Spizelius, & Autorem ejus faciunt Bonaventuram de Periers. Henricus Stephani ejus qvoqve meminit *in Apologia Herodoti*, *cap.* 26. *p.* 364. Marinus Mersennus *in Genesin p.* 669. vocat eum de Perez. Qvi & ipse Mersennus, in illo *Commentario*, satis curiosus est, in rimandis illis, qvæ videntur adversus autoritatem textus sacri adduci posse. Magna certe diligentia conqvisitæ apud illum sunt Objectiones, qvæ à profanis hominibus adferri sæpe solent. Neqve tantum subsistit in iis, qvæ Genesi Mosaica continentur, sed per tota Biblia se diffundit. Argumentum istius libri, qvi *Cymbalum Mundi* vocatur, refertur apud Spizelium. Idem & alterius meminit libri, cujus argumentum, & Tit. *De eo, cur receptum sit Evangelium.* Exsecrabilem esse hunc librum ajunt, qvi videre.

Adversus pestifera horum nebulonum dogmata, qvoniam sacras literas con- 12
temnunt, nullum est efficacius argumentum, qvam qvod è Philosophicis, & Historicis gentilibus, contra illos sumitur, qvo in genere supra laudatus Steuchus palmam fert. Est & alius liber cujusdam Anonymi, cujus meminit Gaddius *in Lib. de Scriptoribus Non Ecclesiasticis*, *Tom. I. sub voce Anonymi*, *p.* 30. qvo is testimonia de Christo collegerit, loca sc. integra Veterum librorum Græca, Persica, Thracica, Ægyptiaca, Babylonica, Chaldaica, & Italica. De Trinitate etiam, de Verbi in carnem adventu, signis divinis, resurrectione, ascensione, de S. Spiritus ignitis linguis, de Judicio, de Paradiso, Græcos, ceterosqve populos, jam tum philosophatos esse, ostendere ille conatur. Exstat & Disputatio Christiani Hofmanni, cui tit. *Umbra in luce, seu Consensus & Dissensus religionum profanarum cum veritate Christiana*, Jenæ edita A. 1677. *in* 4. qvæ istud argumentum tractat. Velut spicilegium, post aliorum messes, superiore Anno Tobias Pfannerus integrum *Systema Theologiæ* edidit, secundum omnes Locos Theologicos è Gentilium Philosophorum Scriptis adornatum, qvi, qvamvis Duces habuerit ea in re Steuchum, aliosqve, eleganti tamen methodo & delectu rem omnem instituit. (c)

(c) Ad hanc quoque classem pertinent Pet. Dan. Huetii *Quæstiones Alnetanæ* (ab Agro, in quo scriptæ

13 Venimus jam ad Autores Philologicos BIBLIOTHECARIOS, qvorum præmitti notitia debet. Habemus vero perpaucos, imo pene nullos, qvi pro dignitate rei hoc argumentum tractarunt. De Sixto Senensi, & Ant. Possevino supra diximus. Paulus Bolduanus & Georg. Draudius nudi sunt Nomenclatores, imo vix illud nomen merentur. Multi enim in illis sunt errores & sphalmata. E Reformatis habemus qvosdam, qvi Ideam aliqvam ejus Operis animo conceperunt. Et GISBERTUS qvidem VOETIUS librum scripsit, cui tit. *Exercitia & Bibliotheca Studiosi Theologiæ*, sed ille, in alienis occupatior, ne suum qvidem negotium recte curat. (f) Bibliothecam enim

scriptæ sunt, Alnetano ita dictæ,) sive *de Concordia Rationis & Fidei Libri III.* Cadomi A. 1690. *in 4to* editi, & curante Frid. Bened. Carpzovio, Lipsiæ A. 1692. *in 4to.* recusi. Cujus Operis eximii, Dialogo inter Autorem & Joh. Bapt. Hamelium, Philosophum Galliæ Celeberrimum, perpetuo concinnati, *Liber I.* Consensum Religionis Christianæ & Sanæ Rationis generatim asserit, suisque Limitibus circumscribit, *Illus* autem in Credendis, sive Doctrinæ Christianæ Articulis, ac *Illius* in Agendis, seu Vitæ Morumqve præceptis, eundem è Paganorum Philosophia, Historia & Mythologia, Scriptorumqve varii generis Ethnicorum Monumentis, speciatim ostendunt. Idem Argumentum pertractare voluit Adamus Tribbechovius, in *Collatione Theologiæ Gentilis cum Divina*, qvam, *non tam affectam, quam confectam*, esse, Anno jam 1667. *in Historia Chilias mi c.* 1. §. 1. est testatus, cujusque *Specimen de Statu Animarum post mortem, Fine Seculorum, & Poenis Præmiisque æternis*, biennio ante, *in Catalogo Nundinarum Anni* 1665. *Vernalium*, publice promiserat. Sed & *Collationem* præterea *Historiarum S. Codicis cum Fabulis Gentilium* idem à se jussit expectari, cujus prægustum exhibet *Differt.* elegans, *Veritatem Creationis Mundi, prout à Mose est descripta, in Traditionibus Gentium, & Vetustissimis Antiquitatis profanæ Monumentis, ad convincendos Atheos, ostendens*, Kilonii A. 1668. *in 4to* edita, & in Thomæ Crenii *Fasciculo I. Dissertationum Historico-Philologicarum* Roterod. A. 1691. recusa. In hac sequentia *p.* 18 de toto offendes Opere, salivam tibi haud dubie motura. *Quod si & tenuis nostra hic allegari Opella mereatur, affirmare certe ausim, ne unicam quidem alicujus momenti Historiam, sunt autem omnes permagni, in S. Scripturis occurrere, cujus transscriptum exemplum, in profanis Gentium Scriptis, non deprehenderim.* Utinam illud, una cum Val. Henr. Vogleri, Prof. Medici Helmstad. Doctissimi, *Mythologicis* (qvæ in simili versata esse argumento, Casp. Sagittarius, spem Editionis illorum simul injiciens, A. 1675. *in Exerc. ad Justini Historici Lib. II. c.* 1. §. 6. *p.* 9. significavit,) in lucem propediem, si vel maxime lima haud accesserit ultima, protrahatur publicam!

(f) Gisb. Voëtii *Bibliotheca Studiosi Theologiæ* Editio Tertia, quæ Francofurti A. 1685. *in 12mo.* prodiit, ac in Titulo, ceu prioribus auctior atque emendatior, falso commendatur, harum menda, crebrosqve Autoris errores, novis cumulavit sphalmatis. Severini Waltheri Sluteri *Propylæum Historiæ Christianæ* multo quidem auctius Lüneburgi A. 1696 *in 4to* est recusum, sed nihilo tamen minus valde adhuc mancum ac imperfectum. Palmam certe illi extorquet, quæ biennio ante, A. 1694. scil. Jenæ *in 4to* prodierat, Casp. Sagittarii, eximiæ eruditionis Theologi atque Historici, *Introductio in Hist. Eccl. & singulas ejus Partes, sive Notitia Scriptorum illius Veterum atque Recentium*, cujus *Tomum Alterum posthumum*, à Joh. Andr. Schmidio, Theologo Helmstadiensi ἱστοριογράφῳ, recognitum & luculentis auctum Accessionibus, cupide Eruditi expectant, &, ut promissis Vir doctissimus qvamprimum satisfaciat, efflagitant.

enim Studiosi Theologiæ descripturus, omnem, non solum Encyclopædiam Philosophicam, sed & omnia alia, rebus suis immiscet. Præcipue illic obvii crassissimi sunt errores. Venditantur Autores nunqvam editi, &, qvi de argumentis alienis scripsere, ille ad sui argumenti Scriptores refert. Editus est ille Lib. Ultraject. A. 1651. in 12. Edidit & Gerh. Meierus, Bremensis, *Bibliothecam Theologicam*, methodo qvidem satis concinna, sed admodum concisam, nec satis perfectam. E nostris qvem nominare possim, nescio, nisi qvis Georg. Calixti *Apparatum Theologicum* hunc in censum referat. Sed ille vastius argmentum animo complexus erat, nec tantum de Scriptoribus Theologicis agere in animo habuit, sed de omni Apparatu Theologico in universum. Magnam certe fecimus jacturam in hujus libri defectu, paucula enim tantum attigit, sed profecto eruditissima, & profundam antiqvitatis & Historiæ, tam Sacræ, qvam Civilis, cognitionem spirantia. Nuper Severinus Waltherus Sluterus *Propylæum Historiæ Christianæ, seu enarrationem methodicam Scriptorum ad Historiam Ecclesiæ Christianæ, facientium* Francofurti A. 1680. in 12. edidit, sed pauca sunt illa, ac multis modis ampliari possunt, uti forte faciet Autor cum ad curas secundas descendet. Faciunt huc qvodammodo *Autores, qvi de Usu Patrum* qvædam commentantur è variis religionibus, inter qvos merito suo commendari debet præstantissimus Joh. Dallæus, cujus *de Usu Patrum, & Pseudonymis & supposititiis* illorum Libri exstant, magna Antiqvitatis Ecclesiasticæ cognitione referti. MSStos libros Ecclesiasticos, & Theologicos nonnullos, Theoph. Spicelius dedit in libro, cujus titulus: *Illustrium Bibliothecarum Arcana retecta*, de qvo supra egimus. Spectat huc qvoqve liber Joh. Henr. Hottingeri, qvem inscribit *Bibliothecarium Qvadripartitum.* Nam in toto Opere hoc sibi præfixit, ut ostenderet, qvomodo Bibliotheca Theologica adornanda sit. Hujus argumenti occasione ad singulas Theologiæ partes procedit, accurate omnia dividens, & potissimos in singulis Autores indicans, Liber est utilissimus Theologiæ Studioso. Nam, ut erat Vir πολυμαθέστατος, ita magna cura conqvisivit, qvæ qvomodocunqve ad argumentum, qvod tractat, spectant. Pene optimus est in hoc argumento: nam, & methodo concinna utitur, & ubiqve judicia sua interspergit non contemnenda.

Nunc procedimus ad fontem ipsum Theologicorum dogmatum, Biblia scil, 14
codicemqve sanctum. Ejus libri qvomodo dividantur, notum est omnibus. Multa hic notari possent de variis Bibliorum Editionibus, tum V. tum N. T. variisqve Versionibus in linguas varias. Qvod Editiones attinet, variæ prostant V. T. vel sine versione, vel cum versionibus, qvas enumeratas vide *in Bibliotheca Thuana*, ubi pene omnes illæ Editiones comparent, præter recentiorem Anglicam, à Briano Walthono procuratam, cum versionibus omnibus Orientalibus, Græcis & Latinis. Qvod magnificum sane Opus Complutensem Codicem, aliosqve omnes, longo post se intervallo relinqvit, qvanqvam tamen non desunt, qvi & in illa Editione non pauca desiderant. Præmisit Walthonus Tomum integrum, qvem vocat *Apparatum*, qvo expenduntur omnia illa præliminaria circa textum Hebraicum & Versiones ac contróver-

troverſiæ circa authentiam Hebraici textus, qvod argumentum ante illum inter Lud. Capellum & Joh. Buxtorfium diſputatum eſt, & ante aliqvot annos à Domino D. Matthia Wasmutho. *Apparatus* ille in Epitomen è nonnemine redactus eſt, ac *in duodec.* editus, uſui futurus illis, qvi vaſtum iſtud Opus parare ſibi, vel nolunt, vel non poſſunt. De ceteris conſulendus eſt Hottingerus, in ſua *Bibliotheca Theologica, Lib. I. c.* 1. qvo agit de Bibliorum exemplaribus Authenticis, Hebræis Veteris, & Græcis N. T. tam MSStis, qvam impreſſis, & *cap. ſeqvente ſecundo*, qvo agit de Editionibus Polyglottis, (g) omnesqve ad examen vocat, judicio de ſingulis inſtituto. Judicat & ibi de Opere Eliæ Hutteri Biblico, qvod ſcil. diſtinctio Literarum ſervilium & radicalium, in Textu Hebraico Hutteriano, diſcentium conatui plus obſit, qvam proſit. Idem refert, Biblia illa (qvæ vulgo Tetraglotta ſunt) Noribergæ excuſa eſſe XII. lingvis. Multa hic poſſent de variis Bibliorum translationibus dici, de qvibus peculiari cap. 3. agit Hottingerus, ubi omnium gentium verſiones recenſet. Qvi hoc argumentum plenius tractavit, laudari debet Petrus Dan. Huetius, Vir omnium literarum peritiſſimus, cujus exſtant *de Interpretatione libri duo*, qvorum *primus* agit *de optimo interpretandi genere, alter de claris Interpp.* Qvanqvam autem liber iſte in genere, de omni interpretandi & transferendi ratione, agat, de qva nil hactenus erat præceptum, ſe tamen per omnes diſciplinas diffundit, & qvidem in ſingulis, qva cura qvid converſum ſit, diſqvirit, addito ubiqve limatiſſimo judicio. Occaſione itaqve illa de Bibliorum verſionibus etiam pleriſqve egit, magno hoc in argumento uſui futurus. Cui tamen Autori hoc vitio vertere poſſis, qvod inqvior paulo videatur in Germanos. Liber ille, olim Pariſiis editus in 4to, erat admodum rarus, ſed nunc Stadæ recuſus eſt A. 1680. in 8. Jungi poteſt huic libro ejusd. Autoris *Demonſtratio Evangelica*, cujus ſupra mentionem fecimus, in qva γνησιότης omnium Scripturæ librorum ordine oſtenditur. De his libris non paucæ intercedunt nobis cum Pontificiis controverſiæ, de qvibus libros ſingulares ſcripſit Dominus D. Chriſt. Kortholtus, alterum *de Canone Scripturæ S.* alterum *de variis verſionibus*, hic Kilonii editos. (gg) De variis verſionibus Germanicis antiqviſſimis egit Hottingerus. Eſt & in Gothicam Lingvam converſa bona Evangeliorum Pars, qvæ à Franciſco

(g) De Bibliis Polyglottis, poſt Hottingerum, fuſius commentati ſunt, & conferri cum illo merentur, Chr. Kortholtus *in Tr. de Variis S. Script. Editionibus, Cap. XXI.* & Wilh. Ern. Tenzelius in peculiari de iis *Diatriba*, Witteb. A. 1686. in 4to edita.

(gg) De Verſionibus Bibliorum Germanicis, ante Lutheri Translationem, concinnatis atqve evulgatis, præter eundem Hottingerum (*Lib. II, Biblioth. Qvadrip. c.* 3. § 2. p. 146-154) conſulendi C. Kortholtus in Edit. poſteriore atqve auctiore Tractatus modo laudati, c. 25. Joh Frid. Mayerus in *IV. Diſſertationibus, Hiſtoria Verſionis Bibl. Germanicæ Lutheri*, Hamburgi A. 1701. excuſæ, ſubjunctis, Joh. Reiskius *in Diſſ. Epiſtolica ad Mayerum*, eidem addita, & Georg. Frid. Magnus. Gymnaſii Auguſtani Rector, *in Diſp. de Antiqvis S. Scripturæ Verſionibus Germanicis, Auguſtæ excuſis*, A. 1690. publicata, cujus recenſum Dn. Tenzelius, *in Dial. Menſtr. Germ. M. Aug.* A. 1692. *p.* 676-698. exhibuit.

cisco Junio edita sunt cum Commentariis, qvorum & supra mentionem fecimus. (ggg)

Seqvuntur Commentatores Biblici; qvi vel *Critici* sunt vel *Exegetici.* Cri- 15
ticorum magnus est numerus, tam illorum, qvi in Biblia universa, qvam qvi in libb. singulares sunt commentati; tum qvi de argumentis peculiaribus egerunt. Horum Autorum Syllabum, qvasi per lancem saturam, dedit Hottingerus *Lib. I. cap. 5.* ubi agit *de Criticis Biblicis.* Qvidam illorum contulerunt inter se Exemplaria MSSta, qvidam Versiones, uti Ludov. de Dieu, Arnoldus Botius, Johannes Viccars. In universa Biblia exstant *Commentaria Critica* Hugonis Grotii, qvæ novissime edita sunt 4. *Tomis in folio*, ap. Blavium, cum absolutissimis Indicibus Autorum, rerum, Locorum Scripturæ, qvorum maximus in exegesi usus esse potest, exceptis Locis Socinianismum spirantibus. Hoc enim morbo Grotius laborasse dicitur. Prima horum *Commentariorum* Editio sine Indicibus est, ideoqve ad usum non ita accommodata. Alteri Editioni, præter Indices, accessere novæ qvædam Autoris notæ, & peculiares qvidam libri. De his Commentariis hoc notandum est, in Rabbinorum locis citandis, & explicandis, non raro eos fallere. Secutus enim plerumqve aliorum fidem est Grotius, linguarum Orientalium non adeo gnarus. Plurima horum errorum specimina notavit harum literarum peritissimus Dominus *Esdras Edzardi*, qvæ ipse mihi aliqvando ostendit. Ceteri Commentatores Critici, nec legi ab omnibus, nec enarrari à nobis, omnes possunt. Qvare non inutilem laborem suscepit Matthæus Polus, qvi ex omnibus Criticis Scriptoribus extraxit illa, qvæ faciunt ad intelligentiam locorum Scripturæ, illaqve Bibliis, juxta ordinem librorum, capitum & versiculorum, dispositis, inseruit, annotatis semper Autorum locis. Qvanqvam Epitomarum, & Compendiorum, inglorius sæpe & noxius labor sit. Vix enim semper ita asseqvitur mentem Autoris Epitomator. Laudanda tamen illa est opera, qvæ multis modis utilis esse potest, ob seriem illam librorum, & ob laboris compendium. Liber ille olim impressus in Anglia, magno constabat pretio, & vix haberi poterat, cujus Exemplaria incendio Londinensi erant absumpta. In Germania itaqve recusus est, ac vendi solet XX. circiter Imperialibus. Ad Commentarios Criticos refert Hottingerus & Lexica Biblica, Concordantias & Encyclopædias Sacras, quæ tamen huc non adeo spectare videntur. Concordantiæ enim, etsi utilissimæ sunt ad explicationem Locorum Parallelorum, ad inventiones argumentorum in Homileticis, pro se tamen nihil explicant, sed purum putum Indicem præstant. Encyclo-

(ggg) De Gothica IV. Evangeliorum Versione, & recentiori illius Editione, post Junianam, à Georg. Stiernhelmio Upsaliæ An. 1671. *in 4to* curata, & Translationibus eorundem Vulgata Latina, Svecica & Islandica, παραλλήλως adjectis, aucta, vid. Joh. Schefferi *Sveciam Literatam p.* 180. *Hypomnemata* ad illam nostra *p.* 401. 402. M. Georg. Frid. Heüpelii, Argentinensis, *Diss. de Ulphila*, *seu Versione illius IV. Evangeliorum Gothica*, Witteb. A. 1693. editam, aliosque Autores *in Hypomn. l. c.* allegatos.

pædia tantum abest, ut ad Criticam pertineat, ut inutiliter qværi videatur. De qvibus Encyclopædiis qvid sentiam, supra aliqvoties dixi.

16 EXEGETICI Autores alterum ab his locum occupant, suntqve illi, qvi in vero Scripturæ sensu indagando occupantur. Horum magnus est ab omni ævo numerus, qvibus recensendis integro libro opus esset. Exegetæ primo sunt, qvi Paraphrasin librorum Scripturæ dederunt, qvalem laborem in N. T. suscepit ERASMUS, qvi cum ceteris ejus Operibus editus est *in fol.* & *in 4to* recusus. Multos Vir ille his suis Scriptis contra se provocavit, qvi passim qvid in interpretationibus ejus desiderabant. Nominatim contra illum insurrexit Edvardus Leus, qvi *Annotationes in N. T. Erasmi* scripsit, ad qvas *Annotationes Responsiones* suas edidit, & *Apologiam paraphraseos principii Evangelici Johannis: In principio erat sermo;* in qva Paraphrasi deprehendere aliqvid sibi visi sunt nonnulli, qvod Arianismum saperet. Additæ sunt literæ doctorum Virorum, & ipsius Erasmi, de hoc negotio. Editi sunt hi libri Basileæ, apud Frobenium, A. 1520. *in 4to.* Scripsit & Alphonsus Henriquez *Defensionem pro Erasmo, contra Edvardum Leum, & Universitatem Parisiensem*, qvæ *in Classe secunda Indicis Expurgatorii Hispanici* perhibetur. Fuerunt Paraphrases illæ diu usitatæ, jamqve olim in Synagoga Judaica, estqve ille modus interpretandi simplicissimus. Prætereo illas, qvas habemus, Orientalium V. T. paraphrases, aliasqve interlineares ac Germanicas, qvi omnibus sunt notissimæ, & de qvibus plenissime agitur apud Scriptores hujus argumenti Bibliothecarios. De Paraphrasibus Chaldaicis, præter alios, singulari libro egit Augustus Pfeifferus, Witteb. A. 1665. *in 4to* edito. Legi & Walthonus *in Apparatu* prolixe potest. Exstant & Paraphrases & Interpretationes qvorundam Cabalisticæ & Mysticæ, qvæ tantum abest ut sint Exegeses, ut novas potius Exegeses suorum ænigmatum reqvirant. Nemo in iis fœcundior est Judæis, qvi miras sunt commenti inprimis super Mosis libb. fabulas, & qvi è Christianis Enthusiasmo qvodam Judaico sunt afflati. Multus in his Interpretationibus mysticis est Henricus Morus, Theologus Anglus, cujus *triplex super Genesin Cabala* exstat, *literalis, naturalis, moralis*, mirum è Philosophia Platonica, Cartesiana, & Rabbinorum traditionibus Chaos. Possunt Exegetæ distingui secundum ætates & religiones. Qvod ætates spectat, primo ponendi sunt Patres, qvi in Biblia sunt commentati. Hos, secundum ordinem temporum, & seculorum, satis diligenter collocavit Autor *Bibliotheca Thuana*, sed illic non habentur alii, qvam qvi in Bibliotheca Thuana continebantur. Reperiuntur & in MSStis Codicibus, *Thuanæ Bibliothecæ* subjunctis, Commentatores è Patt. Græci & Latini inediti. Multa talium olim Origenes scripserat, Καλλιέντερος hac de causa dictus, qvæ pleraqve perierunt. (h) Ejus tamen *Commentarium super Joh. Evange-*

(h) Editus quidem est Origenis *Comm. in Johannem*, tum Latine, ex Versione Joach Perionii, in Antiquioribus Operum eius Editionibus, tum Græce, *in Exegeticorum, quæ Græce reperiri potuerunt*, Editione Anni 1668. Rhotomagensi Græco-Latina, à Pet. Dan. Huetio, cum Notis & Observationibus suis publicata. Sed utrobiqve mutilus est & imperfectus, quippe

vangelium refert se vidisse MStum & integrum, apud Arsenium Calutum, Hieromonachum Græcum in urbe Corsa, Jac. Sponius *in Itinerario suo*, *P. II, p. 27. Editionis Germanica*, ubi habentur multa observatu dignissima. Recentiorum temporum Exegetas, secundum religiones varias, satis diligenter recenset Hottingerus *in Bibliothecario quadripartito*, *lib. I. c. 6.* ubi de illis plura possunt legi.

Transimus ad *Locorum Communium* THEOLOGICORUM *Scriptores*, qvorum prima lineamenta duxit *Phil. Melanchthon*, communis divinæ ac humanæ doctrinæ restaurator. Qvanto olim in pretio illi habiti fuerint, inde videre est, qvod, cum primo ederentur Venetiis, sub nomine *Philippi de Terra Nigra* impressi, statim distracti fuerint apud ipsos Pontificios, ignaros à Phil. Melanchthone hoc Opus esse profectum. Qvod idem qvoqve obtigisse Martini Buceri in *Psalmos Commentariis*, notat Vir doctus Anonymus, *in notis in Scaligeriana Excerpta*, à Tanaqv. Fabro edita. Nam, sub Nomine Aretii Telini *Commentarii* ille vendebatur Cardinalibus & Episcopis, magni facientibus illum, sed, cum audivissent, Bucerum ejus verum esse Autorem, statim suppresserunt librum, & inter damnatos rejecerunt, qvi antea sub fucato nomine mirifice placebat. Post Melanchthonem, Locos Communes majore diligentia excoluit MARTINUS CHEMNITIUS, Vir Ecclesiæ nostræ maximus, cujus Opera Pontificios valde sollicitos habuere. Magnam enim Antiqvitatis & Historiæ Ecclesiasticæ cognitionem Theologico studio junxerat, ut eo nomine facile adversariis superior esset, accedente ad insignem peritiam causæ bonitate. Variæ sunt *Locorum* illius Editiones, non bonæ notæ omnes. Qvæ *in 8vo* prodiit, ceteris est correctior, & altera qvoqve, qvæ Francofurti *in 4to.* Mendosissima est Wittebergensis *In folio*, & vel recusa mendis suis non destituitur. Scripsit & alia Vir ille, qvæ religionis nostræ Cultoribus in deliciis esse debent, *Harmoniam Evangelicam*, cujus Editio optima prodiit Francofurti *in folio*, it. *Examen Concilii Tridentini*, Opus præclarum, & qvod maximi faciunt Theologi nostri, crux vero Pontificiorum, qvi in ejus Operibus facile genuinum franguñt. Laudatissimam qvoqve operam in Locis posuit JOH GERHARDUS, Vir multorum laborum, & meritorum. Meditatus & olim Locos Communes fuisse dicitur JOH. MUSÆUS, Theologus Jenensis, imo maximam partem confecit, fuitqve ante aliqvot annos, qvi, ipso invito, illorum Editionem parabat, Bibliopola, cujus tamen conatui ipse, cum viveret, intercessit. An nunc habituri simus scriptum hoc ejus posthumum, est incertum. 17

E Pontificiis maximis ornari laudibus debet DIONYSIUS PETAVIUS, Jesuita, Vir summi laboris & judicii, qvem unum è Jesuitis sapere judicabat Scaliger, utut ab illo scriptis Eristicis lacessitus. Scripsit ille *Libros Dogmatum Theologicorum*, qvos ad Locos Communes Theologicos certa ratione referre possimus, etsi ulterius se labor 18

 ejus

quippe in quo, è 32. Tractatibus, quos olim continuit, novem tantum supersunt, uti Huetius è MSto Biblioth. Regiæ ostendit, *Vid. Ephem. Vir. Erud. Gall. A. 1668. p. 857. Edit. Lat.*

ejus extendat. Nam & controversias, & qvicqvid ad doctrinam Theologicam spectat, addidit. Opus hoc ejus *Dogmatum Theologicorum* 4. *Tomis in folio* prodiit Parisiis A. 1610. & feqq. (i) Liber tamen imperfectus est, sed qvæ tractavit, si exceperis, in qvibus nobis cum Pontificiis controversia est, solida sunt, docta & expolita, ac magno usui futura in argumentis Theologicis. Locus de Trinitate integrum illi in fol. Tomum complet, unde perspicias, qvanto molimine & cura rem suam egerit. Dolendum est, non absoluta fuisse omnia, sed pervenisse tantum ipsum ad Locum de Libero Arbitrio. Culta illi elegansqve est tractandi ratio, varia eruditione undiqve aspersa, non horrida illa & Scholastica, freqvens antiqvorum lectio, in qvibus evolvendis & emaculandis multis temporis consumpsit. Edidit enim multos cum notis suis, nempe Epiphanium Paris. 2. *volum. in fol.* A. 1622. *Appendicemqve ad suas notas*, Synesium *cum notis* A. 1632. *in folio. Notas in* Juliani Apostatæ *Opera*, edita A. 1634. item *Tr. de potestate consecrandi, Sacerdotibus à Deo concessa, in* 8. Paris. A. 1639. & *Dissertationes Ecclesiasticas de Episcoporum dignitate, & aliis argumentis* Paris. A. 1641. *in 8.* In Chronologiam scripsit *Opus de doctrina temporum*, 2. *volum. in folio* editum Paris. A. 1627. apud Cramoysios, qvod postea in Epitomen contraxit sub tit. *Rationarii temporum*, & Scaligero opposuit, cui multum facessebat negotii, edidit & *Uranologium, sive Systema variorum Autorum, qvi de Sphæra, ac Sideribus, commentati sunt, Græce, cum Latina Interpretatione, & variarum Dissertationum Libb.* 7. Paris. *in folio*, A. 1630 Unde patet, qvantæ doctrinæ Vir fuerit. De Locorum Communium Scriptoribus, tam apud Protestantes, qvam Pontificos & Reformatos, vide Hotting. *in Bibliotheca Theologica, lib.* 3. *c.* 2. 3. 4. *sub singulorum capp. initium.*

19 Theologiæ Polemicæ Scriptores sunt permulti, ratione Sectarum, qvorum tangemus celeberrimos. Spectant huc omnes, qvi de Hæreticis scripserunt, licet non omnes hæreses ad nostra tempora se extendant. Prodest tamen illarum habere, qvoad fieri potest, notitiam accuratissimam. Solent enim plerumqve reviviscere hæreses illæ, & à Novatoribus resuscitari. De Epiphanii *Opere de Hæresibus*, & Petavii *notis* in illud, supra diximus. Philastrius *Catalogum Hæreticorum* scripsit, fæcundum sane & locupletem. At illi in more positum est, facile hæreseos condemnare, ex levibus & innoxiis qvibusdam opinionibus. Catalogus Hæreticorum post illos dedere Centuriatores, sub singulis seculis, & plures alii singularibus libb. uti Joh. Gualterius, (Janus Gruterus) *in Chronico Chronicorum*, Joh. Pontanus *in Catalogo Hære-*

(i) Parisinæ *Dogmatum* Dionys. Petavii *Theologicorum* Editioni palmam præripuit nupera, qvæ A. 1700 in fol. prodiit, Antvverpiensis, sive potius Amstelodamensis, à Theophilo Alethino (sub cujus larva Joh. Clericus delitescit) Præfatione pro Petavio, adversus Christoph. Sandium, Arianismi eum convincere conatum, aliosqve Censores, Apologetica, ac Notulis, Exegeticis partim, partim Elenchticis, aucta, ceterorumqve insuper Tractatuum Petavii, qvi seorsim antea prodierant, Theologicorum accessione locupletata. Σκιαγραφίαν ejus *vid. in Actis Erud. Lips. M. Majo A.* 1700. p. 230. 231. 232.

Hæreticorum. Florimondus Ræmundus *in libro de ortu, progreſſu, & ruina hæreſium hujus ſeculi* (qvi è Gallica in Latin. Linguam eſt converſus A. 1614. Colon. *in 4to*) Conradus Schlüſſelburgius *Catalogum* qvoqve *Hæreticorum* ſcripſit. Expedit hic noſſe ſingulorum, in qvacunqve, vel Secta, vel Religione, Doctorum Symbola, Confeſſiones, Catecheſes, qvorum libb. copiam inſignem in unaqvaqve habemus religione. Illos autem omnes prætermittemus, cum operam hic laudabilem poſuerit Hottingerus *lib. 3. c. 1. Bibliothecæ Theologicæ*, ubi diligentisſime agit de Scriptis Symbolicis præcipuarum religionum.

Prænoſci hic debent ſummaControverſiarum capita, qvæ præcipue in Eccleſiis 20
noſtrorum temporum, & variis ſectis, agitantur. Earum *Controverſiarum ſummam* è Reformatis Joh. Hornbeckius dedit libello aliqvoties recuſo. Præſtitit & heic operam compendiariam non ita pridem Frid. Spanhemius *in Introduct. ad controverſias ſelectiores*, Lugd. Batav. A. 1677. in 12. edita, cui libello acceſſerunt, qvæ recenter motæ fuerunt à Naturaliſtis qvibusdam & Atheis in Belgio, controverſiæ. Qvorſum & refert Carteſianos, Hobbeſianos, & Spinoſianos. Ut de poſterioribus nihil dicam, in Carteſium aliqvanto iniqvior fuit Vir ille, cujus conſiliis & impulſu ejecta Belgio fuit Carteſii Philoſophia. Etſi non negem, recentiores Carteſianos, Carteſii auctoritate & ſententiis abuſos, multa deduxiſſe ad religionem, de qvibus ne qvidem cogitarat Carteſius. Illi nempe reprimendi erant, non omnis Philoſophia Carteſiana exſtirpanda. Proderit etiam hic Edv. Brerewoodi *Scrutinium Religionum, breve* tamen admodum; ubi omnia controverſiarum capp. reperias. Nec omittendus eſt J. Andr. Boſius *in Diſſertatione ſua III. de Religionis, & rei literariæ, in Europa, ejusqve imperiis, ſtatu præſenti,* qvæ ſubjuncta eſt ejus *Introductioni in Notitiam Rerumpublicarum.* Sunt & Anglica lingva libri qvidam ſcripti hoc in negotio utiles, uti Alex. Roſſæi liber *de Religionibus Orbis*, qvi in omnes pene lingvas converſus eſt, Gallicam, Italicam, & Germanicam, & in hanc qvidem ab Alberto Reimaro, Lubecenſi, ſub tit. der gantzen Welt Religionen. Prodiit Amſtelod. A. 1668. cum figuris, *in 8.* Scripſit & *Edvinus Sandys* Anglice de eod. argumento Tr. qvi itidem Germanice redditus eſt in 12. ſed plenius hoc argumentum tractatur à Roſſæo. Fuit & olim editus Liber Italica lingva hoc Titulo: *Mare Oceano di Tutti le religioni*: ſed hunc non vidi. Titulus ejus comparet *in Bibliotheca Cordeſiana.* Sed de his Autoribus tenendum eſt, fuiſſe interdum incaute, & non ſatis accurate, hoc in argumento, verſatos. Qvidam enim aliorum fidem ſeqvuntur, & in ipſis interdum peregrinationibus non ſatis accuratæ obſervationes inſtituuntur. Omnium optimæ relationes haberi poſſunt e propriis cujusqve ſectæ Libb. fundamentalibus, & iis, qvæ à Theologis notata ſunt, qvanqvam & hi interdum partium ſtudio aliqvid diſſimulant. Nos breviſſime per ſingulas Sectas nunc cognitas, & Eccleſiæ noſtræ Cultoribus perſpiciendas, Autores præcipuos oſtendemus, eoqve remittemus, ubi plenior illorum haberi copia poſſit.

De Antiqvioribus jam ſupra eſt dictum, Judæis ſcil. & Mahumedanis. Contra 21

 Judæos

Judæos commendavimus Martini Raymundi *Pugionem fidei, in folio*, (k) in qvem exstat elegantissimus *Commentarius* Josephi de Voysin. Illic habentur tela contra Judæos ex ipsorum armamentario desumpta. Liber est utilissimus illis, qvibus cum Judæis res est. Nuper & Vir Clar. Joh. Christoph. Wagenseilius Judæorum Libros adversus Christianam fidem, hactenus ineditos, vasto Volumine publicavit ac refutavit, cui Tit. *Tela Ignea Satanæ.* Multi è nostris sunt Scriptoribus, qvi è Rabbinis contra Judæos doctrinam Christianam propugnarunt. Gvilh. Schickardus magni nominis, cum viveret, fuit; majoris vero apud Exteros, qvam apud suos populares, cujus Bibliothecam & MSSta posthuma Rex Galliæ ære suo redemit, Regiæqve Bibliothecæ addidit.

22 Mahumedanorum Religio, ejusqve notitia, est petenda ex J. Henr. Hottingeri *Bibliotheca Orientali.* (l) Alcoranus, qvo continentur Religionis Mahumedanæ capp. ex Arabico à nonnullis versus est, sed periti illarum rerum adeo discrepare Versiones ab Authenticis Exemplaribus dicunt, ut multa desint, multa mutilate ac inepte sint conversa. Editus est Gallica etiam lingua, sed nec ille est plenus, & fide dignus. Magna cum difficultate impetrantur ejus exemplaria authentica, sed sunt tamen à Christianis furtim exportata, ac reperiuntur in qvorundam Bibliothecis. Multi sunt Arabica Lingva scripti libri de negotio religionis, unde cepisse multa nonnullos nostrorum opinantur aliqvi. Acutissimi sunt Disputatores, ut patet è Libris Philosophicis, qvi Latine sunt redditi. Testis est Jac. Sponius, Medicus, *in Itinerario per Græciam ac Dalmatiam*, didicisse se è relatione cujusdam popularis sui, esse Arabica Lingua Librum qvendam scriptum adversus Mahumedanos & Judæos, pro veritate religionis Christianæ, unde potissima Argumenta sua ceperit Grotius, qvod mihi tamen non fit verosimile. Non enim crediderim, Grotio tam fuisse familiarem Arabicæ Linguæ usum, ut abuti illa in rem suam potuerit. Solent sæpe talia fingi ab

(k) Raymundi Martini, Barcinonensis, Monachi Sec. XIII, Dominicani Eruditissimi, *Pugionem Fidei adversus Mauros & Judæos*, è MSto Tolosano, Ord. Prædicatorum auspiciis ac sumtibus, à Franc. Bosqveto, Episc. Lodevensi, & Phil. Jac. Maussaco, Præside Tolosano, cum Notis Josephi de Voysin, Presbyteri & Exsenatoris Burdigalensis, luculentis, Lutetiæ A. 1651. in fol. editum, Joh. Bened. Carpzovius, Jun. Acad. Lipsiensis, Theologus, Lipsiæ A. 1687. in fol. non solum cum iisdem Observationibus Voysinianis curavit recudi, sed suam etiam *in Theologiam Judaicam Introductionem*, lectu sane dignissimam, eidem præmisit. Plura de Raymundo, eiusqve Opere, & Plagio in istud, cuius Pet. Galatinus accusatur, immani, in *Homonymoscopia* nostra *P. II, c.* 6. §. 84. *p.* 612-615. congesta invenies.

(l) De Alcorani Editionibus (qvas inter Hamburgensis Arabica, ad Codd optimorum fidem, A. 1694 in 4to, per Abrah. Hinckelmannum, Antistitem Catharinæum, publicata, sed Versione destituta, eminet) & Translationibus variis consulendæ sunt, qvas hoc ipso A. 1704. in Acad. Altorfina, Joh. Mich. Langius, Prof. illius Theologicus, proposuit, *Dissertationes duæ Historico-Philologico-Theologicæ*, Prior sc. *de Speciminibus, Conatibus variis atqve novissimis successibus, doctorum quorundam Virorum, in edendo Alcorano Arabico, ac Posterior de Alcorani Versionibus variis, tam Orientalibus quam Occidentalibus, impressis pariter atque ἀνεκδότοις.*

ab Hominibus rerum peregrinarum ſtudioſis, ut pretium ac deſiderium peregrinæ mercis accendant. Idem, ut obiter hoc memorem, addidit, Jac. Gaffarellum, *in Curioſitatibus ſuis inauditis*, pleraqve ex libro transſcripſiſſe Arabico ejusdem Argumenti. De ſectis Judæorum videndus Joh. Seldenus *in Diſſertatione de Anno Civili, & Calendario Veteris Eccleſiæ, cap.* 2. & paſſim *in Opere de jure naturæ & gentium ſecundum diſciplinam Hebræorum*, uti & in alio libro *de Synedriis*.

Christiani in Orientales *Græcos*, Occidentales *Latinos*, dividuntur. *Græcorum* religio ad nos nunc adeo non ſpectat. Operæ tamen pretium eſt, noſſe ejus doctrinæ capita. Magnum inter Eccleſias, Latinam & Græcam, eſſe diſſenſum, (m) ex Hiſtoricis notiſſimum eſt, qvod vel ex una illa *de Imaginum cultu* controverſia patet, qvæ miras in Oriente Tragœdias excitavit. Hodierni Græci multum diſſident à priſca religione. Fucum itaqve fecit, fumosqve Eccleſiæ vendidit Latinæ, Leo Allatius, Græcus, Romæ vivens, qvi ſingularem librum ſcripſit *de Græcæ & Latinæ Eccleſiæ conſenſu perpetuo in* 4. Qvis Græcæ Eccleſiæ ſub Turcis ſit ſtatus, videri poteſt ex Martini Cruſii *Turco-Græcia*, cujus *libri octo* Baſileæ *in fol.* A. 1584. prodierunt. Vide & *Acta & Scripta Theologorum Würtenbergenſium & Patriarchæ Conſtantinopolitani, ab A.* 1576. *ad annum* 1581. *ſibi mutuo transmiſſa, in negotio Auguſtanæ Confeſſionis.* Lib. prodiit Witteb. A. 1584. *in fol.* Unde diſci poteſt, magnam eſſe Religionis illorum cum Proteſtantium religione convenientiam. Sed Vita illorum male reſpondet doctrinæ. Nam, uti Viatores omnes teſtantur, corruptiſſime vivunt. Videantur noviſſime peregrinatores, Joh. Bapt. de Tavernier, & Jac. Sponius. Qvi poſtremus mentionem facit Conſulis cujusdam Gallici, Athenis reſidentis, qvi vaſtum Opus ſub manibus habuit de omni religionis hodierno ſtatu, apud qvem multa qvoqve Veterum MStorum è Theologis Græcis deliteſcere ait. Multa etiam talium delituiſſe in Bibliotheca Jeſuitarum Cochinenſium, teſtis eſt Tavernier *in Itinerariis ſuis*, eo loco, ubi agit de Belgarum in Aſia actionibus. Ubi Belgas, & inprimis Gubernatorem Gour, ut hominem ferocem & ruſticanum, incuſat, qvi ſc. in cauſa fuerit, qvod, Jeſuitis inde ejectis, præſtantiſſima illa Bibliotheca, in qva Theſaurus Græcorum Orientalium, Arabicorum Copticorumqve MStorum continebatur, militibus & nautis in prædam ceſſerit, cum irreparabili rei Literariæ damno. Hinc ſe toto illo tempore, qvo verſatus fuit in his terris, ſemper deprehendiſſe aliqvem librum MStum, vel apud milites & nautas, vel inſtitores, integros paucos, plurimos vero laceratos & mutilos, eorumqve aliqvam partem ſibi comparaſſe. Exſtant de

(m) Diſſidii inter Græcos & Latinos Hiſtoriam Frid. Spanhemius Jun. non obiter tantum *in Introduct. ad H. E. h. l.* allegata, ſed fuſius etiam, & ex profeſſo, eſt perſecutus in *Exerc. Hiſtorico-Theologica de Eccleſia Græca & Orientalis à Romana & Papali perpetua in hunc diem diſſenſione*, in V. partes diſtributa, &, cum aliis Pontificiis, tum præcipue Leonis Allatii Operi, contrarii plane Tituli, *de perpetuo Orientalis & Occidentalis Eccleſiæ Conſenſu*, h. l. memorato, oppoſita. Prodiit illa ſeorſim Lugd. Bat. a. 1694. *in 4to*, nuperque ibidem *Tomo II. Operum* Spanhemii, *in fol.* editorum, A. 1703. eſt recuſa.

de hodiernæ Græcæ religionis sub Turcis statu, *Epistolæ*, à Thoma Smith, Anglo, scriptæ, qvæ ante annos sex vel septem Londini *in 12.* sunt editæ. Græcæ religionis, secundum gentes varias, diversa in qvibusdam dogmata sunt. Ex mixtura enim populorum, variis interdum accessionibus doctrina purior incrustata fuit. Notum est, Moscovitas etiam Græcam religionem jactitare, sed in multis admodum deformem. De ejus religionis statu consulendi Itinerariorum Scriptores. Vix enim alios habemus idoneos ejus testes. Nuperrime aliqvot prodiere Itineraria, in qvibus & de religione agitur. Vir illustris, AUGUST. BARO à MAYERSBERG *Itinerarium* scripsit *Moscoviticum*, A. 1661. *in fol. editum*, cui multa sunt de rebus Moscoviticis, tam Politicis, qvam Ecclesiasticis, inserta. Addit & Leges Russicas, Latine redditas, qvibus multa continentur, ex Jure Romano desumpta. Prodiit & in Italia Patavii, ante 3. circiter annos, *Itinerarium Moscoviticum*, sine nomine Autoris *in 8.* Crediderim tamen, librum hunc esse potius è Scriptoribus ceteris congestum à qvopiam, in Bibliopolæ gratiam. Ceterum de iis, qvæ ad Theologiam Græcorum spectant dogmatica, à Græcis ipsis tractata, Leo Allatius passim in suis scriptis qvædam memorat, & maxima eorum pars exhibita est *in Bibliotheca Thuana à p. 21. ad p.* 46. ubi secundum successionem seculorum, Autorum Græcorum scriptores recensentur, in qvibus reperiuntur multi, qvi de Controversiis, inter Ecclesiam Latinam & Græcam agitatis, v. g. de cultu Imaginum, de processione Spiritus S. à Filio, singulares libros scripsere, & immiscentur etiam Scriptores Homiletici. Ceterum & Jesuita Ludov. Maymburgius *Historiam* illam *Schismatis Græcæ Ecclesiæ*, ut vocat, singulari libro pertractavit. Qvæ seculis 8vo, 9. & 10. inter Orientalem & Occidentalem Ecclesiam lites fuerint, vide Georg. Calixtum *in Dissertatione singulari, de statu rerum in Ecclesia Occidentali*, qvæ addita est *Apparatui* ejus *Theologico.* Jungi huic potest J. Henr. Boeclerus *in Historia seculi IX. & Xmi.* Legi etiam, velut in Compendio, potest Frid. Spanhemius in *Epitome Isagogica ad Historiam N. T.* ubi agit de Ecclesiæ Græcæ statu & dissensione à Latina, *secul. V. p.* 465. *secul. VI. p.* 492. *secul. VII. p.* 526. *secul. VIII. p.* 548. *secul. IX. p.* 581. *secul. X. p.* 605. *secul. XI. p.* 638. *secul. XII. p.* 680. Nonnunqvam qvidem tentata est unio inter utramqve Ecclesiam, sed frustra, ut ex tot seculorum consensu & successione satis refutetur Leonis Allatii *liber de perpetuo Orientalis & Occidentalis Ecclesiæ consensu*, de cujus libri caussis, & Autoris consiliis, vide Spanhemium *à pag.* 628. *ad pag.* 685.

14 Pergimus ad PONTIFICIOS, qvorum capita doctrinæ breviter à Joh. Andr. Bosio proponuntur *in Dissertatione* supra laudata *p.* 9. Alii è nostris sunt, qvi doctrinam eorum integris libris proponunt; sed veræ illorum sententiæ ex ipsis Pontificiis habendæ sunt. Est inter Pontificios, qvasi Hercules qvidam, ROBERTUS BELLARMINUS, qvo Atlante cœlum suum fulciunt, Vir pius, qvod negari neqvit, cujus exstant aliqvot Libri argumenti Moralis & Homiletici, *de ascensione mentis ad Deum*, & *de gemitu columbæ*, qvi ostenduut animum devotum, sed doctrina ejus est erronea. Fuit patria Politianus, primumqve Archi-Episcopus, inde Cardinalis factus, &, ut perhibetur,

betur, invitus ad illam dignitatem pertractus est. Opus *Controversiarum Theologicarum*, qvod scripsit, per 40. annos ipsi elimatum traditur. Hoc Opus ejus aggressi, & è Reformatis, & e Lutheranis, sunt multi. E Reformatis præcipuus est *Dan. Chamierus*, qvi *in Panstratia* sua Opus hoc sub Examen vocat. Pars una prodiit Argentorati, altera Francofurti. Sed dolendum est, non potuisse eum totum Opus perficere, *qvintum* enim *Tomum* Joh. Henr. Alstedius adjecit. Si Calvini dogmata exceperis, magnus est hujus libri in nostra qvoqve usus Ecclesia. Sed totum Opus rarius est, cujus *Epitome* etiam scripta est, qvæ in usu esse solet. Post illum, qvem merito primo loco ponimus, Bellarminum sunt aggressi multi, sed carptim tantum, & per partes, Gvilh. scil. Amesius *in Bellarmino Enervato*, Conr. Vorstius *in Anti-Bellarminô*, (n) Mart. Chemnitius *in Exam. Concilii Tridentini*, Gvilh. Wittackerus, Anglus, *in Locis de Verbo DEI*, & *Ecclesia*. Versantur & in manibus Domini D. Christ. Kortholti *Disputationes*, Kilonii habitæ, & excusæ. Coloniensis Editio Bellarmini omnium habetur optima, qvæ prodiit A. 1665. in fol.

Ceterum Doctrinam Pontificiorum *in genere* multi impugnarunt, uti Phi- 25
lippus Mornæus, *in Mysterio Iniqvitatis*, sive Historia Papatus (qvæ prodiit Salmurii A. 1611. in fol. & contra qvam Casp. Scioppius scripsit *Alexipharmacum Regium* A. 1612. in 4.) Gisb. Voëtius *in Desperata Causa Papatus*, (qvæ alicujus pretii est) Abr. Calovius *in Mataologia Papistica*, & Pet. Molinæus *in Novitate Papismi* (o)

(n) Perperam *h. l.* Mart. Chemnitii *Examen Concilii Tridentini*, aliquoties jam ante Annum 1580. tum *in fol.* tum *in 8vo*, impressum, scriptis annumeratur, Rob Bellarmini *Controversiarum Operi* oppositis, cujus (Chemnitianum potius *Examen* passim impugnantis) *Tomus I.* Anno demum 1581. *IIdus* A. 1583. IIItius autem A. 1592. prima Editione, teste Nathan. Sothwello, *in Biblioth. Jesuitica p.* 722. prodiit. Christ. Kortholtus, Theologus Kiloniensis, Disputationes suas Anti-Bellarminianas, simul etiam Jac. Gretseri *Defensioni Bellarmini*, & Viti Ebermanni *Bellarmino Vindicato*, oppositas, tribus inclusit Tractatibus, quorum Primus *de Canone S. Scriptura* Rostochii A. 1665. & Kilonii A. 1669. Alter de *Variis S. Scriptura Editionibus* Kilonii A. 1668. & 1686. Tertius denique *de Lectione Bibliorum in Linguis Vulgo cognitis* ibidem A. 1670. & Plönæ A. 1692. *in 4to* prodiit. Solam autem Primam *Tomi Primi* Bellarminiani *de Verbo Dei* Controversiam, & necquidem totam, absolvit, nec ad sequentes perrexit. De ipso Bellarmino, ac Opere illius, consulantur, è Pontificiis Jac. Fuligattus, & Dan. Bartolus, *Vita* ejus Scriptores, & Nathan. Sothwellus *l. c. p.* 720. 721. 722. 723. 724. è Lutheranis autem Chr. Kortholtus *in Præf. Tr. de Canone S. Scriptura*, & Joh. Frid. Mayerus *in Eclogis de Fide Baronii & Bellarmini ipsis Pontificiis ambigua*, Amstelod. A. 1697. *in 12mo.* editis.

(o) Pet. Molinæi Senioris Operi *de Novitate Papismi*, contra Card. Perronium, Gallice, Genevæ A. 1627. & 1633. Germanice (ex Versione Mart. Stutzingii, Secretarii Electoralis Brandenburgici) Vesaliæ A. 1632. & Belgici Ultraj. A. 1657. *in 4to* edito, *Antiquitatem Papatus* (das Alt hergekommene Pabstuhm) Sermone Germanico opposuit, & Dillingæ A. 1644. 1645. 1646. *in 4to* IV. Voluminibus evulgavit, Laur. Forerus, Jesuita, Acad. Dillinganæ Cancellarius. De utroque Opere, & Molinæano, & Foreriano, minus benigne indicavit Thom. Reinesius, *Ep.* 45. *ad Casp. Hofmannum*, *p.* 379. ita scribens: Στωμύλματα *sunt*, & *ferocium Ingeniorum*, *cum Veritatis & Caritatis detrimento*, *infelicia Certamina*.

(cui nonnemo è Pontificiis librum oppoſuiſſe dicitur, *de Antiqvitate Papiſmi*, qvo commotus Dux fertur Turennius, ut ejurata Religione Reformatorum, Pontificiæ ſe addiceret.) Ceterum præclarus Vir Molinæus fuit, Sedanenſis Eccleſiæ Paſtor, & Academiæ ejus Profeſſor. Plurima ejus alia exſtant ſcripta, tam Philoſophica, qvam Moralia, & Theologica. Qvod ſi jam deſcendere velimus ad omnia ſpecialia doctrinæ Pontificiæ capita, Bibliotheca ſcribenda nobis eſſet. Tot enim ſunt, tum Dogmatici ab ipſis Pontificiis libri ſcripti, tum Eriſtici à Noſtris & Reformatis, contra Pontificios, & à Pontificiis contra Noſtros, ut integro Opere enarrari debeant, Qvod ut fiat aliqvando, optandum eſt. Hactenus enim tantum fragmenta qvædam, & lacinias talis Operis habemus.

26 Princeps caput eſt, qvod de Papæ Primatu agit, tot controverſiis & libris, ab utraqve parte & ſatis qvidem acerbe, diſputatum. Ulcus enim eſt, qvod ſine dolore neqvit tangi. Manum huic argumento admovit Claud. Salmaſius ſingulari qvodam libro *de Papæ Primatu*, cui, qvod ſciam, nemo alium oppoſuit, ſed, me Judice, non adeo ſubtilis hoc in argumento diſputator eſt, niſi qvantum ex Hiſtoria adducit, & ex vetuſtis monumentis, qvæ ipſe perreptaverat. Inprimis controverſia de ſuburbicariis regionibus, qvæ libris ſingularibus & propugnata, & impugnata eſt, plene copioſeqve ab illo eſt pertractata, uti & ab Hieron. Alexandro, qvi doctiſſime illas defenderat. Ni fallor, & Jacobus Gothofredus de illis qvædam commentatus eſt. De ſuburbicariis regionibus Jac. Syrmondus qvoqve ſcripſit, eruditiſſimus Jeſuita Gallus, ſed nomen non addidit, & Joh. Dartes, qvi & Salmaſium *de Primatu Papæ* refutare cœpit. Sed ineptus labor eſt, & ejus Autor impar congreſſus Achilli. Idem argumentum, *de Primatu in Eccleſia*, Dav. Blondellus tractavit, & qvidem contra Cardinalem Jac. Perronium, illum ſcil., cujus habemus à Fratribus Puteanis Collecta Excerpta, Virum in omni literarum genere exercitatum, ſed liber Gallice ſcriptus, plerisqve noſtrorum hominum eſt ignotus. Qvantus vero Vir Blondellus fuerit, omnibus notum eſt. Scripſit & Nicol. Vedelius, è Reformatis *librum de Cathedra Petri Antiochena*, qvo illa diſqviritur Controverſia: *An Romæ fuerit Petrus*, qvod eruditis in medium allatis argumentis negat. Ejus plura alia ſunt ingenii monumenta laudatiſſima, inter qvæ eminet *liber de prudentia Veteris Eccleſiæ*, merito commendandus Eccleſiaſticis; ſed Opus hoc totum non eſt abſolutum. Tractavit & hoc de primatu Papali Argumentum Ludov. Molinæus, Petri filius, verum Patre ingenio & judicio inferior. Tit. Libri eſt: *Nova detectio Myſterii iniqvitatis*, Hagæqve ante XX. ni fallor, annos is eſt editus. Acerbe hic invehitur in Juriſdictionem Eccleſiaſticam, eamqve eſſe exiſtimat, qvæ in Sacris Myſterium iniqvitatis dicitur. Scripſit idem *Characteres morales*, ſed non eſt magnæ rei liber. Phil. Mornæum, cujus ſupra mentio facta eſt, adortus eſt e Pontificiis Jac. Gretſerus, Jeſuita, ut doctiſſimus, ita maledicentiſſimus, in libro, cui tit. *Myſta Salmurienſis*. Multa vir ille ſcripſit, qvorum vaſtum Catalogum exhibet Phil. Alegambe *in Catalogo Bibliothecæ Soc. Jeſu.* Fuit idem Bellarmini Hyperaſpiſtes, exſtant-

ſtantqve contra illum Diſpp. D. Kortholti. Venit & Jacobus, Angliæ Rex, in Cenſum Diſputatorum Anti-Pontificiorum, cujus exſtat Opus *de Controverſiis fidei*, qvod qvidam Iſaaco Caſaubono, qvi tunc vivebat in Anglia, tribuunt, cum tamen ipſe Caſaubonus hoc perneget. Occaſio tamen hinc data eſt qvibusdam, qva lacerarent nomen Regium, inprimis Caſp. Scioppio, qvi *Collyrio* illum *Regio*, Scripto injurioſiſſimo, beare voluit. Scripſit & Bellarminus contra Jacobum. Vivebat tum in Anglia Vir maximæ doctrinæ & nominis, Marcus Anton. *de* Dominis, Epiſcopus antea Spalatenſis, cujus exſtat laborioſiſſimum & doctiſſimum Opus *de Republ. Eccleſiaſtica*, contra Pontificios, qvod primum in Anglia eſt editum, inde vero Heidelbergæ recuſum, promtuarium rerum Theologicarum, ex ipſis viſceribus antiqvitatis & Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, erutarum, ſed deſunt duo libri, uti creditur, ipſius Regis Angliæ Juſſu ſuppreſſi, qvod multa illic invenirentur, qvæ Papiſmum ſapere viderentur. Sed miſerum hujus Viri fatum fuit, de qvo Erythræus *in Pinacotheca III. n.* 17. Nactus etiam eſt Vir ille Adverſarios, & inter eos Nic. Coffetellum, ſed defendit M. Antonium de Dominis Petrus Molinæus, libro Gallice ſcripto, cui titulus: *Defenſio fidei Catholicæ*, qvi hactenus Latine non eſt redditus. Scripſit & M. Antonius de Dominis *librum de Primatu Pontificis*, contra Pontificios, qvi Gallice editus eſt *in folio*, Genevæ, ſed rarior eſt, nec adhuc, ni fallor, Latine translatus. Scripſit & contra Jacobum. Angliæ Regem, Jac. Perronius Gallica Lingua. De Guilh. Barclaji libro *de primatu Papæ* vide Erythræum *in Pinacotheca ſua*. Scripſit & Dan. Lipſtorpius de *Monarchia Papali* librum *in 4*.

Ad hoc argumentum illi ſpectant Autores, qvi de Jure Magistratus Circa 27
Sacra, & de *Politicis Eccleſiaſticis* in genere agunt. Nam & hoc argumentum de primatu Papæ, ejusqve dominatu, omnino tangendum eſt illis. Multi ſunt hic Autores, qvi rem illam in utramqve partem tractant, ac fuere inter ipſos Pontificios jam olim, qvi immenſam Pontificum potentiam infregerunt, etiam è Scholaſticis, juratis alioqvin Pontificum Paraſtatis. *De Imperio Poteſtatum ſummarum* circa *Sacra*, elegantem libellum ſcripſit Hugo Grotius, qvi prodiit Hagæ Com. A. 1661. *in 8.* Adduntur illi Dav. Blondelli *Diſſertatio de jure plebis in regimine Eccleſiaſtico*, & alia nonnulla. Legendus & in hoc argumento eſt Petrus de Marca *de Concordia Sacerdotii & Imperii, ſive de libertatibus Eccleſiæ Gallicanæ*. Sed ille magis circa ſpecialia occupatus eſt, & circa Galliæ conſuetudines & jura. Liber ille prodiit Pariſ. *in folio*, A. 1663. Poſthuma qvædam vero hujus Viri ante annos aliqvot *in 12mo.* Veteres hujus argumenti Scriptores, Guilhelmi ſcil. Occami Opera hujus argumenti varia, Johannem Pariſienſem *de Poteſtate Regia ac Papali*, & Antonii de Roſellis *Monarchiam, ſive de Poteſtate Imperatoris & Papæ librum*, videre eſt apud Melch. Goldaſtum *in Monarchia S. Rom. Imperii*, ubi collegit hæc, ſimiliaqve Opera, utiliſſimo ſane labore. Facile enim talia perire ſolent. Marqvardus qvoqve Freherus, *in Collectione Rerum Germanicarum*, qvædam habet. Multa duobus his libris continentur præterea ſcripta ſpecialia, ſpectantia ad controverſias ſuper Jurisdictione,

inter Pontifices & Imperatores agitatas. *De Politia Civitatis DEI Hierarchiæ Romanæ* Theophilus Banco, vel Banosius, ut aliis audit, singularem librum scripsit *in 4to*, Francofurti A. 1592. Aliqvoties hunc citatum inveni, sed non vidi. *De Primatu Petri* Onuphrius Panvinius librum edidit Venet. *in 4to* A. 1591. de *primatu Papæ* Ulricus Velenus. Marcus Antonius Capellus duas edidit *Disputationes*, *primam de summo Pontificatu Divi Petri, secundam de successione Episcopi Romani*, uti & materiam de suburbicariis Regionibus explicat, Colon. *in 4to* A. 1621. Spectant huc Autores, qvi *de Episcoporum authoritate & juribus* agunt, inprimis Joh. Filesacius in libro *in octavo* Paris. A. 1606. edito. Legi & possunt Dionysii Petavii *Dissertationes de Episcoporum dignitate*, Paris. A. 1641. *in 8vo*. Nemo autem, qvod attinet historiam, luculentius hoc argumentum tractavit, qvam Herm. Conringius *in Dissertatione Episcoporum Germaniæ*, qvæ, inter ejus *Juris publici Disputationes*, qvadruplo pene auctior, qvam olim edita erat, legitur. E Reformatis Rob. Parkerus, Theologus Anglus, *de Politia Ecclesiastica* librum scripsit, qvem aliqvot libris postea continuavit Gisbertus Voëtius, acerrimus Hierarchiæ Pontificiæ Insectator, adeo ut vix qvicqvam jurisdictioni Papali simile pati potuerit in Reformatorum Ecclesia. Magna illi lis cum Canonicis Ultrajectinis fuit, qvibus ille controversiam Status movit, bona Ecclesiastica istis usibus non esse impendenda, clamitans. Contra illum Canonici, de qvorum fortunis agebatur, in aciem produxerunt Martinum Schokium, Voëtii discipulum, qvi in *libro de Bonis Ecclesiasticis*, Ultrajecti *in 4to* edito, controversiam illam pro Canonicis decidit. Commendari ad hæc argumenta, qvæ de Jurisdictione Ecclesiastica disputari solent, debet *Codex Theodosianus* cum insignibus *notis* Jacobi Gothofredi, JCti & Historici consummatissimi, qvi liber & Theologis & Jurisconsultis prodesse potest. Qvæ enim illic occurrunt Constitutiones de rebus sacris & Magistratibus sacris, uti occurrunt sane plurimæ, magnam possunt lucem accendere in rebus Ecclesiasticis, qvæ illo tempore agitabantur.

28 Et hæc qvidem de Primatu, & Jurisdictione Pontificia. Qvod si jam porro ad specialia capita descendere vellemus, magnus aperiretur campus. Solent Pontificii præcipua dogmata in Traditione ex PATRIBUS fundare, & his qvidem omnem operam impendunt, ac non raro suppostitiis, confictis, & mutatis, in rem suam utuntur, præcipue Rob. Bellarminus, cujus *lib. de Scriptoribus Ecclesiasticis* legi tuto non potest, nisi simul adhibeantur Roberti Coci *Censura*, Andr. Riveti *Criticus Sacer*, ac Joh. Dallæi *liber de Pseudepigraphis*, utilissimus ad cognoscenda scripta Patrum primi temporis, qvibus multa tribuuntur supposititia & ficta. Idem agit Cæs. Baronius in magno *Annalium* Opere, qvi passim, ubi id commode fieri potest, ex historiarum cursu, ad ipsa dogmata Pontificia digreditur, plerumqve auctoritatibus Patrum seu Locis, vel male adductis, vel confictis, superstructa. Ceterum, Patres qvod attinet, usum in Theologia eorum Joh. Dallæus, Vir doctissimus, Blondelli discipulus, & deinde Collega, singulari libro ostendit. Est & inter Reformatos ABRAHAMUS SCULTETUS, Theologus Heidelbergensis, qvi Friderici, Electoris Palatini,

creati Bohemiæ Regis, Comes fuit, & *Medullam Patrum* ſcripſit, ſed non niſi 4. priora ſecula abſolvit. Hoc in libro id agit, ut demonſtret, Patres non ſtare à Pontificiorum partibus, ſed omnem Proteſtantium & Reformatorum doctrinam in illis magis eſſe fundatam. Laudandus eſt & in hac parte Andr. Rivetus, cujus ſupra mentio eſt facta, qvi ſex priora ſecula abſolvit. *Criticus* ejus *Sacer* ſeorſim eſt editus, & junctim cum *Operibus* ceteris. Vir fuit doctiſſimus, & judicii præclari. Qvod illi in Patribus fecerunt, hoc in Scholaſticis, & eorum Principe, J. Georg. Dorscheus fecit, cujus exſtat *Thomas Confeſſor*, ubi oſtendit, doctrinam Proteſtantium è Thomæ Aqvinatis Scriptis poſſe probari. Idem in animo habuit ſimile Opus è Jure Canonico, qvod credo affectum apud Hæredes latet, ſed lucem non vidit, illo præmortuo. Non omittendus hic Matthiæ Flacii *Catalogus Teſtium veritatis*, ubi colliguntur Teſtimonia dogmatum fidei. Aliqvoties editus eſt Baſileæ & Francofurti. Auctaria, & qvædam Notæ ſuper illum ſunt ſcriptæ à J. Conrado Dieterico, Prof. Gieſſeno, Francof. A. 1666. *in 4to.* Eſt qvidam è Pontificiis Guilh. Eiſengreinius, qvi huic *Catalogo* aliûm oppoſuit, qvo conatur illa Teſtimonia, ad Pontificiorum dogmata ſtabilienda, reducere, ſed nullius eſt pretii, ſi cum Flacii *Catalogo* conferatur. Sed tamen eſt eo laudandus liber ille, qvod multa illic occurrant è non editis Scriptoribus excerpta.

Controversiarum cum Pontificiis *Synopſin* Joh. Meiſnerus ſcripſit, cujus Viri pauca ſunt ſcripta, eximia tamen, & multa eruditione referta, qvod teſtantur omnia, qvæ ab illo hactenus ſunt edita. Idem ſcripſit *de Perſecutionibus & Martyriis veteris Eccleſiæ*, *de jure eligendi Pontificem Romanum*, *de Tyrannicidio*, & aliis qvibusdam argumentis. Joh. Forbeſius, Theologus Scotus, *Inſtructiones Hiſtorico-Theologicas* edidit, doctum Opus, qvo continentur Controverſiæ Pontificiæ non ſolum, ſed & aliæ, Amſtelod. A. 1645. *in folio*, eſtqve inde Epitome qvædam concinnata *in 8vo.* *Sedanenſium Diſputationum* Volumen etiam hic memorandum eſt, qvo continentur Controverſiæ præcipuæ, qvæ Reformatis cum Pontificiis intercedunt. Qvod ſpecialia dogmata attinet, multi ſunt Autores, qvi ea ſingularibus libris impugnarunt. Doctrinam *de Juſtificatione* Henr. Höpfnerus, Theologus Lipſienſis, Vir doctiſſimus, pertractavit, cujus ſcriptorum, antehac editorum, maxima pars nuper eſt recuſa. Doctrinam de *Transſubſtantiatione* impugnavit è Reformatis Edmundus Albertinus ſingulari Opere, Daventriæ excuſo. Valde exagitantur Pontificii hoc Opere, nec facile invenient, qvod opponant. Idem Argumentum contra Pontificios Claudius Salmaſius, ſub ficto Simplicii Verini nomine tractavit, ac nemo facile eſt inter noſtros, qvi non idem data occaſione faciat. Salmaſii *Epiſtola*, *ad Juſtum Pacium ſcripta*, *de Libro Hug. Grotii poſthumo*, *de Euchariſtia*, prodiit *in 8vo*, Hagiopoli A. 1646. & alter ejus *lib. de Transſubſtantiatione*, contra Grotium A. 1646. eod. in loco, *in 8vo.* Sed illi qvidem ita tractant hanc controverſiam, ut ſimul Doctrinam Lutheranorum infringere conentur. Facit hoc Edmundus Albertinus, cui hactenus, non ſcio, à qvo-

qvam esse responsum. (p) Idem & Salmasius facit, & argumentorum Philosophicorum & Theologicorum non magnus Declarator. Occupatus qvoqve in illo est David Blondellus in libro Gallice scripto, cui Tit. *Esclairrissement familiaire de l' Eucharistie*, A. 1641. *in 8vo.* Parisiis edito. Phil. Mornæus etiam magnum Opus *de Eucharistia* scripsit. Doctrina de Imaginum cultu doctissime discussa est à Joh. Dallæo, Viro antiqvitatum peritissimo, cujus prodiit *de Imaginum cultu lib.* & ex intima antiqvitate Ecclesiastica productis argumentis, simulqve à ratione & natura desumptis, pugnat. Laudandus hic est etiam Lambertus Veldhusius, qvi *de Idololatria, & superstitione* scripsit *libellum*, qvi reperitur inter cetera ejus Opera, junctim edita. Solent autem hoc in argumento Reformati præ ceteris esse morosiores, & omnium acerrime contra Pontificios disputant, à qvo rigore paululum remittere videtur Veldhusius, unde Synedrium Belgicum Ultrajectinum habuit qvædam, qvæ in hunc ejus Tractatum animadverteret. Sed respondit illis Autor peculiari Apologia, qvæ *Tractatui de Idololatria* est addita. Doctrinam Pontificiorum *de Sacramentis*, in qvibus fingendis illi admodum liberales sunt, Joh. Dallæus qvoqve adortus est *in lib. de Confirmatione, & extrema Unctione.*

30 Et his qvidem Autoribus felicius uti possumus, qvam aliis, qvi non istam afferunt ad sua argumenta doctrinam. Promptius contra Pontificios qvis pugnat, si qvis illos in domo sua adoriatur, in illa ipsa sc. Historia de ANTIQUITATE ECCLESIASTICA. Illa enim præ ceteris turgent, & triumphos sibi ducere videntur. Sed fuere his temporibus è Reformatis (neqve enim denegari illis laus ista potest,) qvi fastum illorum valde retuderunt libris editis doctissimis. Optandum esset, ut & nostri Doctores antiqvitates illas majori cura tractarent. Certe qvicqvid Casaubonus, Blondellus, Dallæus, aliiqve his similes, ediderunt, in lucem omnium poni meretur. Poterant hic multo plura adferri, sed pleraqve notissima sunt, qvæ communiter scribi disputariqve solent. Habuimus, ante XX. circiter annos, J. GEORG. DORSCHEUM inter nostros, Virum sane omni armaturæ genere instructum, qvo instrui debent, qvi sacra hæc

(p) Edmundi Albertini, Ecclesiæ Parisiensis Reformatæ Pastoris, *Opus de Eucharistia, Libris III.* (quorum Primus Reformatorum sententiam argumentis astruit, contrariam simul, tam Pontificiorum, qvam Lutheranorum, doctrinas impugnans, Secundus Patrum omnis ævi testimoniis eandem confirmare laborat, ac Tertius tandem Certaminum Eucharisticorum exponit Historiam) comprehensum, Daventriæ A. 1654. *in fol.* edidit Joh. Frid. Gronovius, Criticus & Philologus excellens, transitum suum à Lutheranis ad Reformatos hac ratione, ni fallor, significaturus pariter atque defensurus. Lutheranorum doctrinæ Hyperaspistes adversus Albertinum mihi etiam nullus hactenus innotuit, præter Fridemannum Bechmannum, Theologum Jenensem, cujus brevis *Disputatio de Verbis Institutionis Cœnæ Dominicæ, contra Edmi. Albertinum, Inauguralis*, Præside D. Seb. Niemanno proposita, Jenæ 1668 *in 4to* prodiit, A. 1697 ibid. recusa. De Claud. Salmasii Schediasmatis duobus Anti-Grotianis, ad Justum Pacium, sub larva *Simplicii Verini*, Hagiopoli (sive Leidæ) A. 1646. editis, Confer Vinc. Placcii *Tr. de Scr. Anon. & Pseudon. p* 257. 258. Priori responsum est, sub *Justi Pacii* nomine, à Scriptore qvodam Pontificio, *in Revisione Judicii, sive Responsoria ad Epistolam Simplicii Verini de Libro Hug. Grotii posthumo*, Dicæarchiæ A. 1647. *in 8vo* impressa.

hæc bella meditantur. Ejus Opera edita pene Bibliothecam efficiunt. Totus eorum Catalogus recensetur in ejus *Programmate funerali*, unde excerpsit, & suum in *Templum Honoris* reposuit Theoph.Spizelius, qvi Vitas Theologorum Protestantium congessit, uti & Henningius Witte in *Theologorum Memoriis*. Multa Dorscheus scripsit contra Pontificios, *in Anti-Cornæo suo*, & aliis specialibus libris, contra Calvinianos vero *in lib. de Gratia*. Scripsit & *in Articulos A. C. nonnullos*, qvæ omnia sunt selectissima, ac doctissima.

Apud Pontificios Sectæ qvoqve ortæ fuere Jansenistarum & Anti-Jesuiticarum. 31 Jansenistæ ab Episcopo Iprensi, *Cornel. Jansenio*, dicuntur, qvi, in libro suo posthumo, qvi *Augustinus* inscribitur, occasionem huic liti dedit, ex lectione assidua Augustini. Aliqvot Articulos de gratia & prædestinatione, Calvinianum aliqvid spirantes, defendit. Res in aperta dissidia erupit, fueruntqve ab utraqve parte libri atroces scripti. Defendebant Jansenii partes Sorbonistæ Parisienses, qvibus non adeo religiosa fuit Pontificis veneratio. Jansenistæ Scholasticam Jesuitarum Theologiam Pelagianismi, hi Jansenistas Prædestinatianismi & Calvinianismi accusabant (q) Causam Jansenistarum inter alios Dion. Petavius egit. *Anti-Jesuitas* voco, qvi Jesuitarum Doctrinam Moralem, & Theologiam Casualem, ut impiam, blasphemam, legibusqve divinis & humanis adversam, damnabant, qvibus ipse postea Pontifex assensit, cujus jussu magnus istarum qvisqviliarum cumulus confixus, publiceqve damnatus est. Scripta Satyrica in Pontificios multa sunt. Ingeniosum est, qvod Germanice editum est, (r) der Römische Bienenkorb / ut & aliud von der Esel-Monarchie. Est & Gallice scriptus liber à qvodam, qvi se vocat Frangidelphum, cui Tit *Histoire de la mappe-monde Papistique*, ubi sub forma provinciarum & Itinerarii describuntur & exagitantur Pontificia dogmata, Anno 1567. Sunt & Bernhardini Ochini *Apologi*, qvibus valde exagitantur Pontifices, Clerici, & Monachi. Sed firmiora solidioraqve tela nobis sunt, qvam ut tam imbellibus, & minus honestis, contra illos pugnemus.

Procedimus hinc ad Calvinianos, qvorum doctrinæ capita in Epitome propo- 32 nit J. Andr. Bosius, *in Dissertatione supra laudata p.* 14 Eorum non est unum idemqve genus. Nam eodem tempore, qvo Jansenistica est controversia orta, inter Mosen.

(q) Falso hic traditur, Dion. Petavium causam egisse Jansenistarum, cum illam potius, tum in *Dogmatis Theologicis* (dissimulato licet Jansenii nomine,) tum in Scriptis aliis, præsertim *Dissertationibus de Concilii Tridentini Interpretatione è mente S. Augustini*, acriter impugnaverit, & inter Jesuitas, qvorum tota Societas hostili in Jansenistas semper hactenus fuit animo, eminuerit. Nec de toto Sorbonistarum Collegio recte dicitur, eos Jansenii partes defendisse, cum haud pauci, inde ab initio certaminis, diversa senserint, & moderni inprimis maximam partem causæ illius, vel adversentur, vel patrocinium denegent.

(r) De *Apiario Romano*, per Phil. Marnixium, Nobilem Belgam, sub *Jesuwaldi Piccarti* nomine fictitio, Belgice edito, deinde vero ab alio in Linguam Germ. converso, & passim interpolato, Christlingæqve A. 1586. *in* 8*vo* denuo publicato, vid. Vinc. Placcii *Tr. de Script. Anon. & Pseudon. p.* 240. 241.

ſen, Amyraldum, & Claudium Teſtardum, Fridericum item Spanhemium Sen. Andr. Rivetum & Petrum Molinæum, ſuper decreto prædeſtinationis, & decretorum divinorum natura ac immutabilitate, lis orta eſt. Differentiam dogmatum illorum, & partis utriusqve Hyperaſpiſtas, recenſet Boſius, ut non opus ſit, qvicqvam à nobis addi. Ratione externorum rituum, ceremoniarum, & adminiſtrationis Eccleſiaſticæ, magnæ fuere in Anglia turbæ, ubi infelicia illa & fatalia diſſidia diffundebantur. Ipſis etiam Batavis & Gallis Theologis non ſatis inter ſe conveniebat, qvibusdam pro Epiſcopalibus, aliis pro Presbyterariis, cauſam decidentibus. Ceterum Statum Eccleſiæ Reformatorum in Anglia, cunctaqve diſſidia & dogmata, nemo luculentius ob oculos ponit, qvam *Honorius Reggius* (id eſt, Georgius Hornius) *de Statu Eccleſiæ Britannicæ hodierno*, Dantiſci A. 1648. Doctrinæ capita Calviniſtarum à *Marco Frid. Wendellno* breviter ſunt propoſita, ſed tamen non ſine judicio & acumine, qvod in hoc libro magis, qvam in ceteris ejus libris Philoſophicis, apparet. Hactenus non niſi carptim tactus eſt à noſtratibus. (s) Dominus D. *Chriſtoph. Franckius*, ut audio, nunc ejus refutationem molitur, ſicut & Sam. Mareſii *Syſtematis Theologici*. E noſtris Juſtus Feuerbornius *Synopſin Errorum Calvinianorum* edidit. Qvi è Reformatis contra Pontificios ſcripſere, jam ſupra nobis indicati ſunt, qvi & aliqva ex parte rem noſtram tuentur. *Nicolaus Vedelius*, cujus ſupra mentionem fecimus, multa ſcripſit præclara, ſed in nonnullis à Reformatis recedit. Exorti etiam inter illos fuere ARMINIANI, à *Jac. Arminio*, Theologo, ſic dicti, cui magnificum ſcripſit Epitaphium Hugo Grotius, qvod reperitur inter ejus *Poëmata*. De eorum dogmatibus in Compendio agit Boſius *p. 24. Arcana Arminianiſmi* Nicol. Vedelius edidit, *Anatomen Arminianiſmi* Petrus Molinæus, *Conſiderationem Arminianiſmi*

(s) Prodierunt jam Kilonii A. 1687. *in 4to*, quarum Editionis ſpes *h. l.* eſt facta, D. Chriſtoph. Franckii, Theologi Kilonienſis cordatiſſimi, (hoc ipſo A. 1704. defuncti) *Exercitationes X. Anti-Wendelinianæ, de præcipuis inter Eccleſias Lutheranas & Reformatas Controverſiis, Marci Frid Wendelini Theologiæ Chriſtianæ, & Exercitationibus Theologicis Vindicibus, pro illa, adverſus D. Joh. Gerhardi Collegium Theologicum Anti-Wendelinianum ſcriptis, oppoſitæ.* Remonſtrantium Doctrinam idem impugnavit, non ſolum in *Specimine*, quod *h. l.* allegatur, *Controverſiarum cum illis*, unicum tantum de S. Scriptura Articulum diſcutiente, & A. iam 1673. Kilonii *in 4to* edito, ſed & in *Exercitationibus* (quibus & *Specimen* iſtud Appendicis loco acceſſit) *Anti-Limburchianis, de præcipuis inter Lutheranes & Remonſtrantes Controverſiis*, Philippi à Limburg, Remonſtrantium modernorum apud Amſtelodamenſes Promachi, *Theologiæ Chriſtianæ* oppoſitis, Kiloniique A. 1694. *in 4to* excuſis. Quæ Scripta Elenchtica τȣ̃ μακαρίτȣ, Theologi non doctiſſimi ſolum, ſed & iudicioſiſſimi atque moderatisſimi, πολλῶν ἄλλων ἀντάξια, vel ideo ſunt commendanda, quod, ſequeſtrata omni autoritate humana, tela contra Adverſarios, ex ſolo S. Codicis ſanæque rationis argumentario, ne ſine accurato delectu, depromſerit, & hoc pacto, ſoli, quæ tractatur, rei accuratisſime inhærens, omnibusque, & in Sectas, & in illarum Doctores conviciis & ſcommatis abſtinens, planisſimam Controverſias Sacras decidendi ac terminandi viam oſtenderit.

nianiſmi Abr. Calovius, Witeb. 1657. Edidit & Dominus D. Chriſtoph. Franckius *Specimen Controverſiarum, quæ Lutheranis cum Remonſtrantibus intercedunt.*

SOCINIANORUM, & Novorum Arianorum, uti ſolent dici, ſeu Neophotinia- 33
norum, dogmata propoſita vide apud Boſium. *Diſputationem de Ortu & Progreſſu* Arianismi Joh. Meiſnerus ſcripſit, *Hiſtoriam* item *Arianiſmi* Joh. Frid. Königius, Gryphisw. A. 1654. Notandum hic, exſtare in Gudiana Bibliotheca *Apologiam* Photini, Græca Lingua ſcriptam, qvæ nunqvam edita fuit. *Socinianiſmum profligatum* Joh. Hornbeckius ſcripſit, Samuel vero Mareſius edidit *Anti-Volkelium*, ubi contra Joh. Volkelium defendit Religionem Reformatorum. Noſtro tempore Chriſtoph. Sandius, cujus exſtat *H. E. nucleus, & Paradoxicæ Explicationes in Evangelia*, passim hæreſin ſuam inculcavit. (t) *Corpus omnium Socinianorum Scriptorum* editum eſt aliqvot Tomis *in fol.* Amſtelodami, diſſimulato licet loco, qvo continentur omnia Socinianorum hactenus edita Scripta, qvibus tamen poſt hoc tempus alia acceſſerunt. Noviſſime prodierunt *Chriſt. Liberii cujusd. Epiſtolæ*, qvibus doctrina Socinianorum paſſim proponitur, & propugnatur, de qvo & *T. I. Lib. I.* egimus. Abſolutiſſimum Scriptorum Socinianorum Catalogum dedit Sev. Walth. Sluterus *in Propylæo Hiſtoriæ Chriſtianæ, à p.* 186. *ad pag.* 207. qvem ipſi conſignaverat Chriſtoph. Sandius, ſatis illorum notitia inſtructus. Pleriqve illorum libri ſunt Belgice redditi, ac vidi ego Amſtelod. Bibliopolium totum Socinianum, merisqve Socinianorum libris, in Linguam Belgicam converſis, conſtans. Hugo Grotius ſub extremum vitæ ſuæ Socinianismo infectus eſſe creditur à Martino Ruaro, Dithmarſo, cetera Viro docto. (u) Ejus Ruari *Epiſtolarum Centuria* Amſtelod. A. 1677. *in 8vo.* edita eſt, ubi habentur Epiſtolæ multæ, tam Socinianorum, qvam noſtrorum qvoqve Theologorum. Multæ etiam ſunt illic Epiſtolæ Grotianæ, & plurima, ad Hiſtoriam Socinianiſmi ſpectantia.

(t) *Bibliotheca Fratrum Polonorum, quos Unitarios vocant*, Irenopoli (ſive Amſtelodami) A. 1668. Tomis compluribus *in fol.* publicata, non continet, uti Morhofius credidit, ſcripta Socinianorum omnia, ad id usque tempus edita, ſed ſola Fauſti Socini, Joh. Crelii, Jonæ Schlichtingii, Joh. Ludov Wolzogenii & Andr. Wiſſowatii, Opera, & Schlichtingii quidem ac Wiſſovvatii non niſi Exegetica. Seriem illorum ac Ordinem, ſub Autorum ſingulorum nominibus exhibet Chriſtoph. Sandii Junioris *Bibliotheca Anti-Trinitariorum poſthuma*, ſive Catalogus ſingulorum hujus Sectæ Scriptorum Vitas ac Opera recenſens, Freiſtadii (h. e. Amſtelodami) A. 1684. *in 8vo* à B. W. (Benedicto, ni fallor, Wiſſovvatio, per quem actus eſt atque interpolatus) in lucem editus, longe certe locupletior & accuratior Indice ejusdem Sandii compendiario, per Sev. Wath. Sluterum publicato, quem Morhofius *b. l.* ceu *abſolutiſſimum*, perperam commendavit.

(u) Matt. Ruarus (de cujus vita ac ſcriptis *in Cimbria Literata* fuſius commentabimur) non Dithmarſus fuit, velut ab Autore, & *h. l.* & *T. I. Polyhiſt. L. I c.* 24 §. 102. eſt traditum, ſed Crempenſis Stormarſus, ac Petri, Scholæ Oppidi iſtius Rectoris, Filius *Centuriam Epiſtolarum* ejus *priorem*, A. 1677. editam, quæ Morhofio ſola innotuit, quadriennio poſt ſecuta eſt *poſterior*. â Davide Filio Amſtelodami A. 1681. *in 8vo.* publicata.

ANABAPTISTARUM discrimina, & dogmata, vide apud *Bosium.* Ceterum qvic-
34 qvid illorum spectat Historiam, *Joh. Henr. Ottius, in Annalibus Anabaptisticis*, A. 1672. editis *in 4to* plenissime proposuit, ubi simul omnem Enthusiastarum progeniem recenset. Ille sane Liber ad Historiam istorum hominum unice commendandus est. Dogmata Anabaptistica qvi refutarunt, vide apud *Bosium.*

CHILIASTARUM non tam peculiaris est Secta, qvam opinio certa, per omnes
35 pene Religiones, de mille Annis Apocalypticis, diffusa. Ejus *Historia* copiose proposita in Disputatione qvadam Ad. Tribbechovii. Scripsit & Samuel Maresius *Chiliasmum enervatum.* Qvi vero Chiliasmum defendunt, plurimi sane sunt. Pro illo Gallice Pet. Serarius scripsit librum contra Mosen Amyraldum, A. 1657. *in 8vo.* Singularem etiam Tractatum pro illo scripsit Dan. Brenius, Socinianus, cujus etiam exstant *Commentarii*, vel potius *Notæ in Biblia universa.* Julius Sperberus, in libro Germanico **von den dreyen** Seculis, idem defendit argumentum, & ultimum illud seculum Spiritus S. seculum vocat. Scripsit jam tum A. 1622. Andr. ab Hobernfeld *Hierosolyma restituta, seu seculum Spiritus S. igneum, sub præsentis magnæ tribulationis quaternarii finem magno lumine suum accepturum initium, quo etiam mina interitus bestiæ Romanæ, & Mahumetismi, ad annum futurum 1624. ex Scriptura S. recensentur, ac deducuntur.* Verum vana hæc sunt & inania somnia.

ENTHUSIASTÆ varii sunt generis, qvibus an accenseri VALENTINUS WEIGELIUS
36 debeat, aliqvi dubitant. Verum tamen est, multos illum habuisse errores, licet Vir cetera pius fuerit. Ejus errores Nicolaus Hunnius singulari libro refutat. Summam ejus dogmatum Bosius *à p.* 318. *ad* 323. recenset. Scripsit & Theodorus Thummius librum, cui Tit. *Impietas Weigeliana*, Tubingæ 1650. *in 4to.* Multos occupavit illorum hominum doctrina pietatis specie, & affines ipsis sunt FRATRES ROSEÆ CRUCIS, de qvibus libro peculiari egit Andr. Libavius. Defendit illos Michaël Mayerus multis libris. Unus ex illis, ÆGIDIUS GUTMANN, librum scripsit Germ. cui Tit: **Offenbahrung der Göttl. Majestät** / *in 4to.* ubi multa habentur paradoxa. Successu temporis plures propullularunt hujus farinæ homines. (x) Exortus est JACOBUS BÖHME, homo plebejus, sed miri ac singularis ingenii, cujus exstant tam Theologica, qvam Philo-

(x) De Jac. Böhmio Autor, & *h. l.* & alibi (*Tomo sc. I. L. I. c.* 10. §. 27. 28. & *T. II. Lib. II. P. I. c.* 3. §. 8.) benignius, quam Theologi plerique, judicavit, Chymicorum, Scriptores hujus farinæ μυστικωτέρους obscuriores adamantium atqve excusantium, morem secutus. Operum Böhmii Germanicorum Editionem novissimam, ab Henrico Ammersbachio, nisi memoria fallit, *in 4to.* curatam, in Germania, non in Belgio, prodiisse, Typi ostendunt. Sam. Pomarius, ex professo, libroque peculiari, doctrinam ejus non refutavit, sed in scripto tamen Anti-Gutmanniano vernaculo bipartito, publico Ecclesiastarum Lubecensium, Hamburgensium & Lüneburgensium, nomine A. 1677. & 1679. edito (**Abgenöhtigte Lehr- und Schutzschrifft gegen den Gutmannischen Offenbahrungs-**Patron, passim vellicavit. De Dav. Georgio, Joh. Labadio & Antonetta Bourignonia, horumque Sectis & Adversariis, *Isagoge mea ad Hist. Cimbr. P. II. Cap. V. & VI.* Autoresque alii, istic allegati, possunt consuli.

Philoſophica, plena abſtruſorum ſenſuumqve Cabaliſticorum, de qvibus qvid dici debeat, non liqvet. Lutheranæ Eccleſiæ membrum fuit, totiesqve à Theologis noſtris in Examen vocatus ſic reſpondit, ut illum damnare non auſi ſint. Qvæcunqve ab illo ſunt ſcripta, videntur qvaſi per Enthuſiaſmum ſcripta, nec diſſimulavit ipſe viſiones & ſomnia ſibi divinitus, ut dicebat, oblata. Cetera Vir erat pius, pacificus, nemini moleſtus, & qvotidiano ſuo labore victitans. Scripſit *prophetias de temporibus ultimis* ineditas, de qvibus mira dixerunt, qvi eas legerunt. Attingit qvæſtiones, tam Theologicas, qvam Philoſophicas utiliſſimas. Synopſin doctrinæ ejus recenſet Henr. Morus in Operibus ſuis Philoſophicis, Latine editis, qvi damnare non audet Virum hunc. Scripſit inter alia *Reſponſiones ad* 40. *quæſtiones de anima*, qvas ipſi propoſuerat Medicus aliqvis, qvi ſe plus ab ipſo didiciſſe profitebatur, uno alteroqve Colloqvio, qvam longis per Orientem peregrinationibus. Dignæ illæ ſunt viſæ Joh. Angelio Werdenhagen, JCto, ut Latine redderet, & notas ſuas adjiceret, qvi liber eſt editus Amſtelod. A. 1632. *in* 24. ſub Tit. *Pſychologia vera*. Nuper incidit in ejus ſcripta qvidam Quirinus Kuhlmannus, Uratislavienſis, Juvenis ingenioſus; adeo iſtorum lectione ineſcatus, ut ſe totum Enthuſiaſmo tradiderit, ac ipſe librum ſcripſerit, cui Tit. Neu-begeiſterter Böhm. Scripſerat antea *Epiſtolas duas*, unam de arte Combinatoria, alteram de admirabilibus qvibusdam inventis, ad Athan. Kircherum, qvi ipſi etiam reſpondit, literæqve ſunt ſimul editæ Lugd. Batav. A. 1674. *in 8vo.* Edidit & *Prodromum quinquennii mirabilu* Lugd. Batav. Ann. 1674. *in 8vo.* Ubi proponit nova ſua in re literaria inventa. Nunc ille per terrarum orbem errat, ſuiqve ingenii homines ubiqve compellat. Scripſit & *Epiſtolas Londinenſes*, qvarum Nona edita eſt, in qva multa habentur prophetica de ultimis temporibus, Roterod. A. 1679. *in 12mo.* Doctrinam Böhmii, ejusqve Clientum, nuperrime refutandam ſuſcepit *Samuel Pomarius*, Superintend. Lubecenſis. Nunc Opera Böhmii junctim recuſa prodiiſſe in Batavia dicuntur. De David Joritis ſingulari libro D. Friedericus Jeſſenius, Paſtor Primarius Kilonienſis, egit, qvi & Hiſtoriam Dav. Georgii deduxit, & doctrinam refutavit. Contra Indifferentes Moſes Amyraldus ſingularem librum ſcripſit, qvi è Gallica Lingua in Germanicam converſus prodiit Lipſ. A. 1667. *in 12mo.* Orientalium Chriſtianorum differentias & dogmata propoſuit Boſius *Diſſ. III. de Statu Europæ*, *Introductioni adjecta*. Multa poſſent huc alia referri. Noviſſimis enim his temporibus novi ſunt orti Errores, novæ Sectæ, uti *Labadiſtarum*, & eorum, qvi *Antonettam de Bourignon* ſequuntur, de qvibus libri editi omnibus ſunt cogniti. Nos hic Autores Theologicos ſeponimus, & ad JCtos progredimur.

FINIS LIBRI QUINTI.

POLYHISTORIS
TOMI III.
SIVE
POLYHISTORIS PRACTICI, LIBER VI. JURIDICUS,
DE SCRIPTORIBUS JURIS.
SECT. I.
De Jurisprudentiæ Universalis Scriptoribus.

§. 1. *Commendantur Juris Cultori Ethicæ & Politicæ Doctrina, & quidem Aristotelica, & Scriptorum de Justitia & Jure Scholasticorum Lectio cum selectu instituenda.* 2. *Franc. Baconis Verulamii Cogitatorum de Jurisprudentia Universali imperfectio. Descriptio ejus. Judicia de Adoardi Gualandi Methodo Philosophiæ Moralis ac Civilis, & Vinc. Turturetti Parallelis Ethico-Legalibus.* 3. *Nec non de Rob. Scharrockii & Sam. Pufendorffii Scriptis de Officiis.* 4. *Thom. Hobbesius, Novator in J. Nat. à Rich. Cumberlando dextre confutatus. Julii Cæsaris Conatus de Jure in Artem redigendo frustraneі. Justinianus male de Jurisprudentia meritus.* 5. *Elogium Librorum Hug. Grotii de Jure Belli & Pacis. Judicia de Illustratoribus illorum, J. Frid. Gronovio, J. Henr. Bœclero, Casp. Zieglero, Joh. Ad. Osiandro, Joh. Feldeno, Th. Graswinckelio, Henr. Henningio, J. G. Simone, Sam. Rachelio, nec non de Guilb. Grotii, Mart. Schookii & Jani Klenkii, Libellis de Jure Naturali.* 6. *De Alberici item Gentilis Scriptis de Jure Belli, Joh. Seldeni vero, Joach. Hopperi, Sam. Pufendorffii, Dan. Mevii, Rich. Zouchei, Er. Mauritii, Franc. Jul. Chopii & Joh. Feldeni, de Jure Nat. & Gentium.* 7. *Commendantur Diod. Thuldeni & Christoph. Ehemii de Principiis Juris Tractatus.* 8. *Lanx satura Scriptorum de Jure Naturæ, argumentisque ejus Specialibus, Miscellaneorum.*

1 CUm Jurisprudentia propago sit Ethices ac Politices, necessario earum illi principia sunt præmittenda; atqve in his disciplinis qvasi solum & fundus est hujus doctrinæ. Ut hic principia jacta fuerint, ita omne erit, qvod illis superstructur. Genuini hic & limpidissimi fontes turbidissimis lacunis sunt præferendi. Qvicqvid Aristoteles, ejusqve Interpretes, tradiderunt, pro fundamento

substerni

subſterni debet. Si qvis enim ad heterodoxa nonnullorum Novatorum ſtatim in limine digreſſus fuerit, in errores infinitos paulatim prolabetur. Nolo hic repetere, qvæ de doctrina morali ſupra nobis dicta ſunt, qvorum non exigva pars Jurisprudentiæ etiam applicari poteſt. Dixi etiam de iis, qvi è Scholaſticis argumentum *de Juſtitia & Jure* uberrimis Commentariis exſecuti ſunt Leonh. Leſſio, Ludov. Molina, Dominico Soto, aliisqve, de qvorum uſu ad Jurisprudentiam Univerſalem legi præterea etiam Grotius poteſt, & Commentator ejus, J. Henr. Bœclerus, ille *in Prolegomenis Operis de Jure Belli & Pacis*, hic *in Prolegomenis Commentarii ſuper illud Opus.* In iſta tamen librorum mole excutienda ita eſt verſandum, ut ea tantum ſeponamus ex illis, qvæ ſpectant ad officia hominum in ſocietate aliqva civili conſtitutorum, & *ſpeciatim*, qvæ ad Jurisprudentiam pertinent. Nam multa in iis pertractantur, qvæ ſunt fori Theologici, aut qvæ ſunt, ad oſtentandum ingenium, ſubtilius potius excogitata, qvam ut uſum aliqvem in vita, & doctrina Civili, habeant.

Franc. Baco Verulamius, in ſuo *de Augmentis Scientiarum* Opere, inter deſiderata 2 ponebat *Juſtitiæ Univerſalis doctrinam*, qvam *lib.* 8. ejus *Operis* qvibusdam Aphorismis proponit. Sed in iis nihil aliud invenimus, qvam cogitata qvædam de Legibus ad certas Reipubl. formas attemperandis, non qvidem illa contemnenda, ſed qvæ tamen tam vaſtum objectum non exhauriunt. Pertinent illa tantum ad prudentiam Nomotheticam, qvæ particula tantum Jurisprudentiæ Univerſalis dici poteſt ac debet. Eſt itaqve Jurisprudentia Univerſalis mixta qvædam è Principiis Ethicis & Politicis diſciplina, è qvibus deinde deducuntur illa, qvæ ſpecialioris objecti ſunt. Neſcio, an tale qvid in animo habuerit Adoardus Gualandus, Piſanus, Epiſcopus Cæſenas, qvi librum ſcripſit, cui tit. *Moralis Philoſophiæ, ac totius facultatis Civilis, vera & abſoluta Methodus*, Romæ editum A. 1604. *in fol.* Latius ſane extendit ſua objecta, qvam fit vulgo ab iis, qvi diſciplinas has ſeorſim tractant. Non diffuſus eſt in illis, qvæ ad juſtitiam pertinent, & ſe in qvæſtiones ac theſes demittit jurisprudentiæ, qvæ practicæ diſciplinæ, ſeu Philoſophiæ, ſunt propiores. *Libri* ejus *octavus & nonus* de Juſtitia, Jure & Legibus agunt, in qvibus confuſiora paululum videntur eſſe nonnulla & μικρόλογα. Qvi *Parallela Ethica & Legalia* ſcripſit, *Vincentius Turturettus*, inter Locor. Comm. Scriptores potius eſt referendus, qvam eos, qvi juſta methodo deducunt dogmata.

Lucem etiam Jurisprudentiæ Univerſali commendant *Scriptores* de *principiis* 3 *Actionum Humanarum*, item qvi de Officiis egerunt, de qvibus ſupra diximus. Ad argumenta Juridica accommodatius illa tractavit Robertus Scharrockius, Anglus, qvi ad Jus Naturæ totam hanc retulit doctrinam, qvem in Germania, cum *notis* ſuis recudi fecit Dominus D. Sam. Reyherus *in 12mo.* Sed ego qvidem in Scharrockio non videor mihi deprehendere hoc argumento dignam ἀκρίβειαν. Multa enim miſcet digna indigna relatu, adeo ut & jejunam illam liticulam Theologorum Batavorum de *Capillorum habitu* non omiſerit, operoſe ab utraqve parte adductis argumentis. Multa generalibus qvibusdam Locis Comm. abſolvuntur. Adverſus Hobbeſium non raro

raro diſputat. Accuratius paululum hoc in argumento verſatus eſt SAM. PUFFENDORFIUS, cujus exſtat libellus *de Officio Hominis & Civis, juxta legem naturalem.* Sed communiora illa ſunt omnia, unde qvidem jurisprudentiæ lux accedere poteſt. Plurima tamen ex illis in actibus internis terminantur, aut ad eos externos actus referuntur, qvi non æqve ad juſtas in civitate actiones pertinent. Accenſeri qvoqve illis poteſt ROB. SANDERSONIUS, cujus libellus *de obligatione in conſcientia* in Germania eſt recuſus.

4 Si NOVATORES veſtigemus, THOM. HOBBESIUM habemus, qvi, in libris ſuis civilis argumenti, profana & paradoxa principia poſuit, unde, qvod deducit Naturæ jus, plane aliter formatum eſt, qvam qvod ex ſanioris Philoſophiæ principiis extructum eſt. Hunc ſingulari refutavit Richardus Cumberlandus *Diſquiſ. de LL. Naturæ*, Lond. A. 1672. edita, diligenter legendus. Illud enim, qvod eſt in Hobbeſio præcipue ulcus, tangit, qvo detecto, non eſt tantus à gangræna iſta in progreſſu juris metus. Neqve enim dicam nunc de ceteris ejus, vel Antagoniſtis, vel Hyperaſpiſtis. Non enim facit ad noſtrum inſtitutum. De Jure in artem reducendo jam tum Ciceronis tempore actum fuit, & hoc opus, qvaſi triumphorum ſuorum appendicem, Jul. Cæſar affectabat, ſed nihil illo tempore actum eſt, neqve qvidem perfici tam exiguo tempore poterat, & in tam vaſtis JCtorum Voluminibus. Neqve fuit poſt illa tempora, qvi opus hoc aggredi auſus fuerit, qvanqvam varii fuerint Juris Juſtinianei Compilatores. Ne qvid dicam de Juſtiniano ipſo, qvem de tota Jurisprudentia male meritum eſſe, non è vulgo JCti autumant, qvod in Compendium, aut velut ad Locos Comm. redegerit JCtorum ſententias. De qva re infra videbimus.

5 HUGO GROTIUS præcipuam Jurisprudentiæ partem, & qvidem Univerſalis, attigit *in libris ſuis de Jure B. & P.* ſed eam partem tam præclare nobis depinxit, ut nulli ſint poſt hunc Appellem, qui hanc tabulam ſe abſolvere poſſe confidant. Ac ſane iſta in parte, de pace ac bello qvæ agit, omnia poterat civitatis tempora & jura complecti. Frater ejus, *Guilielmus*, generalem de *principiis Juris naturalis* libellum ſcripſit, non qvidem fratris Operi comparandum, ſed tamen non omnino ſpernendum, cum hactenus neminem habeamus, qvi doctrinam illam iſta brevitate complexus fuerit, cujus ille lineamenta duxit, licet ad expoliendum minus ingenii habuerit. In Hug. Grotii Opus certatim prodierunt Virorum doctorum Commentarii, ac nuper ipſius nova editio in Belgio data in lucem eſt, cum qvibusdam *Diſſertt & Notis* Joh. Frid. Gronovii, qvæ extemporales eſſe videntur, neqve à Gronovio hunc in finem concinnatæ, ut lucem aliqvando adſpicerent. Poſt mortem ejus, ut ſolet fieri, conqviſitum eſt, tam ab Hæredibus, qvam à Typographis, qvicqvid ejus nomen præfixum habet. Non pauca ſunt, in qvibus ipſe diſſentit à Grotio, argumenta adverſus ipſum velut in aciem producens, ac tangit difficillimas nonnunqvam qvæſtiones, qvorum omnium uſus eſſe poteſt non contemnendus in his argumentis verſanti. Cœpit in libros Grotii Commentarios edere J. Henr. Bœclerus, Vir ad

hæc

hæc studia natus, sed pervenit tantum usqve *ad VIImum Caput Lib. II.* Aliqva istius Commentarii latitare apud Hæredes dicuntur, sed, ut ego puto, inelaborata, qvorum editionem, credo, omittent Hæredes, *ne turpiter atrum desinat in piscem mulier formosa superne.* Qvoniam enim ipse ultimam manum illis non addidit, vix speranda est tanta illorum ἀκρίβεια. Post illum plures hoc Opus sunt adorti. Casp.Ziegleri *notæ* breves sunt quidem, sed utilia tamen afferunt, præcipue illa, in qvibus vel illustratur Jus Commune, vel ab Autore disceditur. In Theologorum etiam censuras incurrit, Joh. Ad. Osiandri præprimis, qvi singularem librum conscripsit, qvo impugnat illa, qvæ heterodoxa videntur. Sed facile est in illum lapidem impingere, cum in alienæ religionis Scriptoribus semper insidias metuamus. Scripsit & in Grotium *stricturas*, Joh. Feldenus, qvas data occasione edidit olim Boeclerus. Refutavit has Theod. Graswinckelius, non dignus tamen tanti Viri Hyperaspistes. Exstat & Henr. Henningii *Commentarius* in Grotium, qvi impetus magnos ad illam rem attulit. J. Georg. Simon eo utilius est, qvod coacervet Autorum vel consentientium, vel dissentientium, loca. Exstat etiam Val. Velthemii in illum *Commentarius.* Promiserat qvoqve *Martinus Schoockius* qvædam] in illum, qvæ tamen non viderunt lucem, sed morte ejus sunt intercepta. Dubito autem, an operæ pretium facturus fuisset, nam, qvantum ex *Dissertatione* ejus *de Jure naturali* colligere licet, operose qvidem satis in hoc argumento, sed non tanto cum delectu, versatur. Erat enim illi plerumqve extemporalis librorum scriptio, qvalis profecto in tam gravi argumento esse non debet. Videbimus etiam aliquando fortassis Domini Sam. Rachelii labores in Grotium. E Grotii Opere Epitomen aliqvam confecit Janus Klenckius, qvi libello exiguo titulum suspendit magnificum, *Institutionum J. naturalis & gentium*, nihil vero aliud agit in illo, qvam ut Grotii Pedissequus methodo Erotematica, sententias ejus in Compendium redactas, in usum tyronum proponat. In Batavis primum editus est liber, postea in Germania recusus Jenæ A. 1666. in 12.

Scripserat ante Grotium Albericus Gentilis *libros tres de Jure belli*, duosque *de Jure Romanorum armorum*, doctos eqvidem & eruditos, nec è jure civili solum, sed & morali, & prudentia Civili, illustratos. Subtilius vero disputavit, & altioribus è principiis eruit sua Grotius, explicatius qvoqve omnia proposuit, ut merito illi palma præ Alberico debeatur. Æmulatus est Grotium Joh. Seldenus, cujus exstat *de Jure naturæ & gentium, ex mente Hebræorum*, liber, in Germania recusus, in qvo Jus naturale ad Juris Noachidarum capita reduxit. Specialius itaqve, & ex unius gentis sensu, de Iure Naturæ Gentiumqve hunc scripsit, cui addi debent ejusdem *de Synedriis Hebræorum*, & *de Uxore Hebraica* Libri. Joachimi Hopperi *Seduardus*, qvem Herm. Conringius edidit, ceteriqve ejus libri, officinam hujus juris sapere videntur. Philosophice certe tractat Iura Iustinianea, non contemnendus qvidem, sed qvi methodo Dialogistica involvit & abscondit sententias, & nescio qvid interdum platonisare mihi videtur. Samuel Puffendorffius deniqve hoc argumentum de jure Naturæ & Gentium speciatim sibi tractandum sumsit. Ediderat 6

is antea *Elementa Jurisprudentiæ*, in qvibus multa subtiliter disputantur. Plurima ex illis mutata videas ampliore *de jure naturæ & gentium* Commentario, in qvo attentius rem suam agit, & in ipsa Jurisprudentiæ penetralia intimius se demittit, methodo qvoqve alia utitur. Sunt, qvi illum Hobbesii sententias plus æqvo seqvi opinantur; sed tamen & ipse ab Hobbesio in plurimis dissentit, ac profanas nonnullas ejus sententias mascule satis impugnat, inter qvas & illa est de statu naturæ ex lege. Sunt & è Theologis nonnulli, qvi in illo Heterodoxa nonnulla reprehendunt, fuitqve ipsi acris cum qvibusdam decertatio. Primus certe est, qvi hujus tituli librum in lucem edidit. Destinaverat qvoqve hoc argumentum curis suis Dav. Mevius. Affectum enim Opus habuit, cui titulum erat daturus *Jurisprudentiæ gentium*, sed ultimam illi manum non admovit. Prodiit post obitum ejus liber, cui titulus: *Prodromus Jurisprudentiæ gentium Civilis & Communis.* Sunt qvædam hic generales Disputt. de Origine & progressu Juris gentium primævo & secundario, de præceptis naturalibus ex natura derivatis, qvibus Jurisprudentiæ hujus latifundium se exhaurire posse putat, & qvædam alia de Justitia & Jurisprudentia, potestate Imperantium circa leges &c. Erat vir ille Legum Romanarum, atqve hodierni Juris, peritissimus, adeoqve huc potissimum respexit, neqve ex tam sublimibus principiis rem totam eruit. *De jure gentium miscellaneas aliqvas qvæstiones* scripsit Richardus Zoucheus, Anglus, in qvibus methodus est nulla. Historiam juris naturalis, & præcipuorum ejus capitum, ad mentem Orientalium & Græcorum, brevi Specimine, sed docto & specioso, delineavit Ericus Mauritius, qvi tamen, cum hic viveret, *de jure naturæ* Commentarium pleniorem sub manu habebat. Franciscus Julius Chopius ad duo Juris Capita, *Potestatem ac Obligationem*, omne jus deduxit, exemplis e Jure Rom. petitis, atqve hunc suum conatum titulo *Philosophiæ juris veræ* ornavit. Liber editus est Lipsiæ A. 1650. in 4to. Referendus tamen potius est ad illos, qvi Jus Justinianeum nova methodo proposuerunt. Joh. Feldeni *Elementa Juris universi* ex jure speciali Justinianeo exstruunt Jurisprudentiam Universalem, qvæ illuc proprie non spectat. Qvorsum enim pertinet illa tam prolixa tractatio de statu Romanæ Reipubl. de Imperatoribus Romanis? si hæc ita miscere velimus, omnia confundemus.

7 Diodorus Thuldenus, Prof. Lovaniensis, *de principiis Jurisprudentiæ libros IV.* scripsit, in qvibus, ex jure Justinianeo, generalia qvædam de justitia, Jurisprudentia, æqvitate, summo Jure, Legibus XII. Tabularum, aliisqve Juris Romani speciebus, commentatur, potius ad Historicos juris, qvam ad hanc classem referendus, prodierunt Lovanii A. 1655. in 8. Omiseram pene Christoph. Ehemii elegantem librum *de principiis Juris*, in qvo ille multa copiose de Jure ordinando disputat, & consilia potius suppeditat, qvomodo Jurisprudentiæ Systema possit adornari.

8 Sunt & qvidam *Autores*, qvi in *universum* qvædam de Jure Naturæ & Gentium commentantur, non tamen ut Systematice tractent, sed ad specialia descendant. Spectant huc Joh. Fridericus Hornius *de subjecto juris naturæ*, Hugo de Roy *de eo, qvod justum est*; Samuelis Rachelii *Disputt. varia de jure naturæ & gentium.* Ne

qvid

qvid dicam hic de Theologis, qvi sua qvadam ratione Jus Naturæ proponunt, uti Joh. Ad. Osiander in *Typo juris naturæ.* Legendus qvoqve est Joh. Ludov. Praschius, Senator Ratisbonensis, *in JCto vero & personato*, ubi multa de Jure universali hoc & Justinianeo. Si ad argumenta specialia, qvæ ex Jure hoc universali deducta sunt, descendere velimus, magnum hic possemus Catalogum illorum texere. Pertinent huc *Tractatus de dominio maris* Joh. Seldeni, Hug. Grotii, Theod. Graswinckelii, Palatii, Jacobi Gothofredi, Mart. Schookii, H. Grotii *Tractatus de Æqvitate*, novissimæ Editioni Operis de J. B. & P. subnexus, Rich. Zoucheus *de Legati delinqventis Judice competente*, J. Henr. Bœcleri & Sam. Puffendorffii Dissertationes de variis argumentis, Rob. Scharockius *de variis Incontinentiæ Speciebus*, H. Grotius *de Imperio summarum potestatum circa sacra*, Paulus Sarpius *de jure Asylorum*, Radbodus Herm. Schelius *de Pace*, Petrus Musæus *de Pœnis*, Jac. Thomasii varia *de Latrocinio gentis in gentem*, *de Duellorum moralitate*, *de Justitia Belli Punici*, *de Statu ex lege naturali*, Albericus Gentilis *de Vi Civium in Principem semper injusta*, Radbodi Herm. Schelii *Tractatus de jure Imperii*, ejusdem *Libertas publica*, *& de Tyrannicidio*, Casp. Ziegleri *Exercitationes circa Regicidium Anglorum*, Joachimi Stephani *Demonstrationes Politicæ*, Joh. Phil. Slevogt *de jure Retorsionis*, Jac. Thomasius *de Ostracismo*, Lamberti Veldhusii *Tractatus de justitia divina & humana*, ejusdem *Tractatus de naturali pudore & dignitate hominis*, in qvo agitur de Incestu, Scortatione, Conjugio, Adulterio, Polygamia, ac *Dissertatione de principiis justi & decori* (qvæ omnia reperiuntur in *Operibus* ejus, Roterod. A. 1680. junctim editis,) Henr. Uffelmann *de sermone, qvo homo homini* obligatur, Cl. Salmasii & Joh. Cloppenburgii Controversiæ *de re usuraria.* Hæc, & similia, notatu digna sunt, nam illustrant speciales materias hujus argumenti.

Sect. II.

De Scriptoribus Juris Specialibus, & qvidem certarum gentium.

§. 1. *Jus Hebræorum proposuerunt & illustrarunt Moses Maimonides, Joh. Seldenus Gvilh. Schickardus (à Cl. Salmasio plagium passus,) J. C. Wagenseilius, & Scriptores de Rep. Hebr. inter qvos Pet. Cunæus eminet. 2. Anonymi Collatio Antiqva Legum Mosaicarum & Romanarum, & Josua Arndii Manuale Legum Mosaicarum. 3. Jus Ægyptiorum Diod. Siculus, Joh. Lud. Praschius & Athan. Kircherus, Leges variarum Gentium Hellanicus, 4. Jus Spartanorum (ab Ægyptiis derivatum) Nicol. Kragius, Jus Atheniensium Sam. Petitus, Cl. Salmasius, Desid. Heraldus, Ant. Thysius, illustrarunt.*

1 INter gentes, qvæ jus & leges certo ordine conscripserunt, primi procul dubio sunt Hebræi. Hebraicum autem jus libris Mosis potissimum continetur. Ejus juris partitio varie, tum à Christianis, tum Rabbinis, instituitur. Ioh. Seldenus occupavit hoc argumentum *in libro de jure naturæ & gentium, juxta disciplinam Hebræorum*, cujus præterea alii qvoqve exstant libri, v. g. *Uxor Hebræa*, *Tr. de successionibus*, &c. (a) Inter Rabbinos fertur à Mose Maimonide (qvi primus ineptire desiit inter Rabbinos) collectum esse totum Iuris Hebræi Corpus, qvod nondum in Linguam Lat. conversum possedit I. Henr. Hottingerus, teste Mauritio *de principiis Iuris publici, c. 3. n. 24.* Qvæ ad leges Forenses Hebræorum pertinent, illa Ioh. Seldenus *in libb. de Synedriis* potissimum tractavit. (α) *Ius Hebræorum Regium* singulari libro persecutus est præstantissimus Gvilh. Schickardus, unde multa cepit Salmasius, cum adversus Ioh. Miltonum disputaret, licet illud alte dissimulet. Vir ille fuit in Hebræarum antiqvitatum cognitione versatissimus, ut ostendunt Scripta ejus edita, inedita vero transiisse in Regis Galliæ Bibliothecam dicuntur. Politiam Iudaicam singularibus libb. describunt, Car. Sigonius, Ioh. Steph. Menochius, Bonav. Corn. Bertramus, Pet. Cunæus, qvi & ICtus, rei literaturæqve Hebraicæ peritissimus fuit. Plurima autem, ut ipse fatetur, ex Mose Maimonide desumsit, ac fuit sane libellus ille multis adjumento, argumentum hoc magno cum apparatu tractantibus. Iura Pontificum & Sacerdotum Hebræorum Ioh. Seldenus singulari qvoqve libro deduxit. Qvæ ad jus repudii & matrimonii spectant, Ioh. Seldenus attigit in *Uxore Hebræa*; Joh. Christoph. Wagenseilius vero Prof. Altorfiensis, plenius hoc argumentum deduxit *in Commentario suo super librum Sota de Uxore adultera*, cui fortassis plura adhuc in Iudaicis rebus aliqvando debebimus.

2 Leges ipsæ Iudæorum à Mose traditæ sunt in SS. Literis, unde rivulos suos pleræqve gentes derivarunt, apud qvas exstant harum legum aliqva vestigia. Suntqve

(a) Corpus Juris Hebræi, Mosis Maimonidis, qvod J. Henr. Hottingerum possedisse Er. Mauritius testatur, est celebre illud Opus Qvadripartitum, Venetiis A. 1574. in fol. excusum, (יד החזקה *Manus Fortis*,) cujus Partium, Librorum & Sectionum singularum, Argumenta, cum Commentatoribus ejusdem Judaicis, Joh. Buxtorfius *in Biblioth. Rabbinica, p* 345-349. enumerat, laudes autem Mart. Geierus, *in Ep. Dedic. & Præf. Tr. de Luctu Hebr nec non ipso Tr. p.* 3. Pet. Cunæus *L. 1. de Rep. Hebr. c.* 2. p. 11. 12. aliiqve decantant. Totum Latine nondum prodiit; Librorum tamen aliqvot & Sectionum Versiones Ludov. Compeigne de Veil, Humphridus Prideaux, aliiqve, dederunt. Ex hoc Opere, aliisqve Scriptoribus Rabbinicis, Hottingerus ipse haud parum subsidii habuit, cum *Juris Hebræorum Leges CCLXI. juxta νομοθεσίας Mosaicæ Ordinem atque Seriem digestas & ad Judæorum mentem, ductu R. Levi Barcelonitæ, propositas*, Tiguri A 1655. in 4to publicaret; cuius Libri, nec à Mauritio, nec à Morhofio, ullam miror esse factam mentionem. Vid. de illo J. Henr. Heideggeri *Vitam Hottingeri, ad. A* 1655.

(α) Wilh. Schickardi *Jus Regium Hebræorum*, Argentinæ antehac A. 1625. in 4to editum, Notis ac Animadversionibus prolixis & luculentis à se illustratum, Lipsiæ A. 1674. in 4to recudi curavit Joh. Bened. Carpzovius Jun. Theologus Lipsiensis.

qve in ipsis Romanis Legibus non pauca inde desumpta. (b) Exstat *Mosaicarum & Romanarum Legum Collatio antiqua*, ex integris Vett. JCtorum Libris, ante tempora Justiniani, desumpta. Incerti qvidem Autoris, sed magni pretii liber, qvod multa in illo inveniamus fragmenta Vett. JCtorum, qvæ in *Corpore Iuris* non reperiuntur. Edidit illam è Biblioth. sua Pet. Pithæus cum *notis* suis, Heidelb. A. 1603. *in fol.* Similis argumenti Scriptum est *Manuale Legum Mosaicarum*, à Josua Arndio scriptum, in qvo Catalogum Legum recenset 1. ex partitione Judæorum, 2. ex partitione Christianorum. Parallela è Pentateucho loca adjicit. Specialia qvædam jurium Hebræorum nonnunqvam attigerant Joh. Buxtorfius, Henr. Hottingerus, Aug. Varenius, Joh. Frischmutius in variis Scriptis.

Ab Hebræis ad ÆGYPTIOS progredimur, gentem olim cultissimam, nam ab Hebræis ad illos venisse Leges verisimile est, qvanqvam Joh. Marshamus, Eqves Auratus Anglus, *in Canone suo Chronologico*, ab Ægyptiis ad Hebræos leges & ritus multos pervenisse, existimet, qvæ sententia nescio qvid profani habet. Ægyptiarum legum Diodorus Siculus *in Bibliotheca* non paucas recenset. Si superessent, qvæ Hellanicus *περὶ νομικῶν βαρβαρικῶν*, *de legibus & moribus Barbarorum* scripsit, fortassis & plura de aliis gentibus teneremus. Leges Ægyptiorum, ex Diodoro Siculo, peculiari Dissertatione explicuit, & earum rationes prolixe inqvisivit Joh. Ludov. Praschius, Argentor. A. 1657. Legi etiam potest Athan. Kircherus *in Oedipo Ægyptiaco*, *parte illa*, *qua de Rep. agit.* 3

Ab Ægyptiis ad GRÆCOS, ut omnis pervenit sapientia, ita & Prudentia civilis, & uberrimi ejus fructus, bonæ leges, qvas ab illis petiere Legislatores Græcorum, uti multa indicia sunt tam in Spartanæ, qvam Atticæ gentis legibus. Nam ex illis habemus aliqva fragmenta, unde postea Gens Romana non pauca mutuata est, in jure gentis suæ constituendo. Spartanorum qvidem leges comprehensæ certo libro non sunt, sed earum tamen lacinias aliqvas collegit Nicolaus Kragius *in Rep. Lacedæmoniorum.* Si qvis conferat leges illas cum Ægyptiis, exacte sibi respondere animadvertet. Celebre inter Græcos Atheniensium Jus est, cujus plura adhuc supersunt fragmenta, tum in Historicis Græcorum, tum in Oratoribus. Jus vero Atheniensium Civile è Legibus & Plebiscitis maximam partem constabat. Senatus-Consulta, nisi accederet Populi auctoritas, annua tantum erant, qvamdiu scil. harum Legum Latores Reipubl. præessent. Eas Leges, ex Historicis & Oratoribus, sub titulis suis, peculiari Corpore collegit Samuel Petitus, & *Commentario* doctissimo illustravit, qvod Opus Paris. A. 1635. *in fol.* prodiit, *in 8vo* libb. distinctum. Post illum Juris 4

 hujus

(b) *Collationis Legum Mosaicarum & Romanarum* Antiqvæ Autor fuisse perhibetur Licinius Rufinus, non JCtus ille Alex. Severo, Imperatori, coævus (qvocum Noster à Joh. Bertrando, *Lib. I. de Jurisperitis p.* 180. 181. 182. confunditur,) sed alter hujus nominis, duobus illo seculis Junior, incertum an JCtus jextra Controversiam vero Christianus. Vid. Jac. Gothofredi *Manuale Juris, P. II. c.* 2. §. 10. *p.* 59. 60. 61. Æg. Menagii *Amœnitates Jur. Civ. c.* 7. & *Homonymoscopiam* nostram, *P. II. c.* 4. §. 56. p. 402. 403.

hujus capita nonnulla illustravit peculiaribus qvibusdam libris Claud. Salmasius, cui cum Desiderio Heraldo lites multæ intercesserunt circa nonnulla juris hujus capita. Ejus *Observationes ad jus Atticum, & Romanum*, & *miscellæ defensiones pro suis observationibus*, prodiere Lugd. Bat. A. 1644. & 45. *in 4to.* Heraldi vero *Jus Atticum cum Romano collatum in fol.* Parisiis. Conferri possent cum his Scriptoribus illi, qvi Remp. Atticam descripserunt, Guilh. Postellus & Ant. Thysius, qvi brevem aliqvam & compendiariam *Juris Attici & Romani comparationem* instituit.

SECT. III.

De Libris & Scriptoribus Juris Romani, & quidem illis, qui in Veterem Jurisprudentiam sunt commentati.

§. 1. *Legum Regiarum Fragmenta, à variis viris doctis collecta & illustrata. Laudatur Diss. Job. Seldeni ad Fletam.* 2. *Leges XII. Tabularum. Editores illarum & Commentatores, inter qvos Conr. Rittershusius & Jac. Gothofredus præsertim extolluntur, hujusqve Fontes qvatuor Juris Civ. commendantur.* 3. *Fori Veteris Romani Processum ac Solennia Guilh. Budæus, Formulas Barn. Brissonius, exposuit.* 4. *Leges post XII. Tabb. latæ ac receptæ. Historiæ Legum Romanarum Scriptores. Collectores earundem, Ludov. Charondas, & hoc accuratior Ant. Augustinus.* 5. *J. Wolfg. Freymonii Symphoniæ Jur. Utr. Chronologicæ, Joh. Bertrandi Libri de JCtis Vett. & Jac. Labitti Indicis Legum Rom. Encomia.* 6. *Laus Cod. Theodosiani à Jac. Gothofredo editi ac illustrati.* 7. *Autores, qvi, vel unius JCti Leges omnes, vel ex illustrioribus singulas, seorsim explanarunt. Laus Frid. Brummeri. Nummorum, Inscriptionum, & Autorum Criticorum, in Legibus explicandis usus.* 8. *Edicta Prætorum Romanorum annua. Edictum perpetuum Salvii Iuliani. Fragmenta hujus collecta & illustrata ab Egvin. Barone, Franc. Ranchino, ac præsertim Iac. Gothofredo. Ejusd. Gothofredi Comm. in Regulas Iuris laudatur.* 9. *Rubricæ Legum probe attendendæ. Pauli Sarpii Peritia Iuris Canonici. Dav. Blondelli Pseudo-Isidorus, Iuri Can. oppositus, ἐν παρόδῳ laudatur.* 10. *Sectæ Veterum ICtorum. Scripta de istis edita Chr. Ott. à Böckeln & Pet. Velasci, affectum Christoph. Ebemii.* 11. *Iac. Gothofredi Corpus Antiqq. Rom. è Libris Iuris promissum.*

1 SUb initium Reip. Romanæ, cum *Reges* rerum potirentur, variæ *leges* sunt latæ, qvæ à Sexto Papirio in unum corpus olim collectæ fuerunt. Illæ vero ad nostra tempora non pervenere. Supersunt tamen aliqva fragmenta, qvæ Antonius Augustinus, Ant. Contius, Franc. Balduinus, Fulvius Ursinus, Pandulphus Pratejus, Franc. Modius, Paulus Manutius, Justus Lipsius, collegerunt. E qvibus

ibus diligentiæ laudem præcipuam Ursino adscribit Joh. Seldenus in *Dissertatione ad Fletam* (Fleta est jus anglicum, liber paucis admodum notus,) libro elegantissimo, qvo Juris Romani Justinianei Historiam breviter & docte proponit. Balduinus XVIII. Romuli Leges se habere, ex columna qvadam, Romæ in Capitolio olim erecta, affirmat, qvod an vero consentaneum sit, dubitarunt Eruditi. Exstant Romuli, Numæ, & Servii Tulli Leges cum aliis qvibusdam, qvarum capita recenset Dionys. Halicarnassæus, *l. 3. c. 5. in fine*, & ex illo fusius explicat Christoph. Adamus Rupertus in doctissimo illo *Commentario*, qvem in *Enchiridion* Pomponii *de Origine Juris* scripsit *cap. 3.*

Seqvuntur has Leges XII. Tabb. qvibus continentur omnia Jurisprudentiæ Romanæ semina. Diligenter itaqve omnis earum historia tenenda est. Historiam Legum istarum, atqve Leges ipsas, certo ordine dispositas, ediderunt permulti, sed in qvibus singuli ingenio suo indulgent. Interpretationes in illas edidit Joh. Oldendorpius, qvem bona, vel potius mala fide, exscripsit Valentinus Forsterus. Dedit & Franc. Balduinus uberrimos in eas *Commentarios*, Franc. item Hotomannus & Jac. Rævardus. Sunt porro & alii, tum JCti, tum Critici, qvi in illas Legas aliqvid sunt commentati, & se invicem solent exscribere. Post illos omnes prodiit Conradus Rittershusius, qvi absolutissimum in has Leges dedit Commentarium, cui tit. *Dodecadeltos*, qvi magnis Elogiis in ipso titulo à filiis Editoribus ornatur. Laudabilis sane est Viri istius diligentia, qvi in suis *Commentariis progressum juris recepti*, ex illo jure antiqvo, proponit. Prodiit Liber A. 1616. Argentinæ *in 4to.* Sed defuere, in tanto Interpretum & Commentatorum numero, qvi justam Tabularum istarum historiam, seriem, distinctionem, ac collationem accuratam, exhibuerint, ideoqve post omnes palmam hanc meritus est Jacobus Gothofredus, Dionysii filius, JCtus consummatissimus, qvi historiam illarum Legum accuratissimam, in qvantum haberi potest, nobis dedit. Legi potest *præfatio* cjus libri, qva exhibetur ratio & consilium, qvo usus est in indagando harum Legum ordine, qvem sagacissima Critica, tum ex Historicorum locis, tum è Legibus Juris Justinianei, qvæ mentionem earum Tabularum, vel disertis verbis, vel obscure, faciunt, eduxit, hunc ordinem Legum per tabulas verba ipsis legum subjiciens, exprimit, addita è regione paraphrasi. Singulis Legibus probationes suas subjungit, & breves notas atqve explicationes verborum antiqvorum. Editus vero est cum tribus aliis hic liber sub titulo: *Fontes 4. juris Civilis.* Nam *Legibus XII. Tabularum* addidit *Legum Juliæ & Papiæ fragmenta, Edicti perpetui & Sabinianorum Librorum ordinem.* Lib. editus est Genevæ Anno 1653. *in 4to.* 2

Post Legg. XII. Tabb. accessit *Interpretatio Prudentum* & *disputatio fori.* Compositæ etiam Actiones; qvibus inter se homines disputarent, qvarum formulas certas constituerant, earumqve Interpretatio ad Collegium Pontificum pertinebat. His formulis magna inerat subtilitas, atqve ideo multis fraudibus & technis actiones illæ forenses patebant. Interveniebant certa negotiis solennia, & actus qvidam Imagina- 3

 rii,

rii, de qvorum origine non esset injucunda disqvisitio. A Græcis ad Romanos illa fluxisse verosimile est; Nam & in Iure Attico multa talia deprehendas, & in antiqvissimis qvoqve barbararum gentium Legibus, ut in Vetustissimis illis Gothicis, (de qvibus Ioh. Olai Stiernhöeck, *in libro de Jure antiqvo Sveo-Gothico*, & in ceteris qvoqve juribus. Qvod processum veterem spectat, illum docte, pro more suo, exsecutus est Gvilh. Budæus singulari libro, qvi non parum lucis huic negotio accendit. Ac confert sane ad ipsam Veteris juris Theoriam, nosse veterem illum agendi morem, judiciorum formam, actionum formulas, qvæ omnia per universum jus diffunduntur, ac tenebras sæpe offundunt. Barnabæ Brissonii *liber de formulis* qvadam ex parte etiam hic prodesse potest. Reliqvias illarum formularum collegit Ioh. Calvinus, *in Lexico suo Juridico*, *sub finem.*

4 Qvoniam vero illæ Disputationes non exhauriebant casuum ambages, & lubrica erat illa constituendi juris ratio, ideo qvædam Leges tandem sunt latæ, qvæ Iura Certa sancirent, *XII*, *Tabularum legibus* non comprehensa. Pertinet itaqve huc primo omnis illa Legum constituendarum historia, qvæ prodesse potest multis modis in Legum sensus & fines inqvirenti. Generalis Legum historia pertractatur à Paulo Manutio *in Lib. de Legibus*, & à Nicol. Grucchio *in lib. de Comitiis.* Earum Legum copia subinde crescebat, qvarum nomina, & summa capita, recensentur à nonnullis, Franc. Hotomanno & Fluvio Ursino, qvi de Legibus aliqva scripserunt, è qvibus excerpsit Legum nomina Ioh. Calvinus, & sub finem *Lexici* sui proposuit ordine Alphabetico. Harum Legum accurata est habenda Chronologia, unde dependet notitia, qvo tempore, qvam ob rationem & causam illæ sint constitutæ. Veteres Romanas Leges Ludov. Charondas collegit, in qvo tamen multi sunt errores. Nam fumos, sibi non satis cauto & attento venditos, lectori rursus vendidit, & multa addidit supposititia. Nam, ut in ceteris Inscriptionibus, ita & in Legibus antiqvis, non paucæ fuerunt doctorum Virorum fraudes. Multa postea ipse correxit Charondas in Editione recentiore, qvæ An. 1575. Parisiis est excusa. Prodiit postea Antonii Augustini liber doctissimus *de Legibus & singulis Juris Consultis*, in qvem exstant Fulvii Ursini *notæ*, in qvibus sæpe à Charondæ sententiis disceditur. Ejusdem etiam exstant *Observationes & Emendationes*, qvibus varia Iuris Iustinianei loca illustrantur.

5 Prodesse hic potest, qvod *Chronologiam* attinet, lib. Ioh. Wolfgangi Freymonii, qvem inscripsit *Symphoniam Juris utriusqve Chronologicam*, in qva, perpetua serie, primo numeri Olympiadum, secundo Imperatorum, tertio Anni ab U. C. qvarto Consules, qvinto Anni à nato Christo, sexto ICti, septimo Pontifices, hinc anni Pontificiales, menses, & dies, collateraliter ponuntur. Sub Imperatoribus ponuntur Leges, qvæ ab illis constitutæ, & loca *Pandectarum & Codicis*, ubi earum fit mentio, sub ICtis Libri, qvos scripserunt, & Leges, qvæ ex illis libris sub diversis habentur titulis, ex Iacobo Labitto excerptæ. Sed non perduxit hanc Chronologiam suam ultra tempora Iustiniani. Lib. Francofurti A. 1584. in fol. est editus. Hoc

Frey-

Freymonii Opus utilissimum est ad Historiam Legum tenendam, ut eo pleniorem habeamus, jungi potest illi JOH. BERTRANDUS, qvi *de JCtis* scripsit, & JCtis singulis Commentarios, ab iis scriptos, subjecit. Liber olim rarissimus, nunc est recusus Lugd. Batav. A. 1675. *in* 8. Sed imperfectus tamen hactenus ille labor est, & alium qvendam desiderat Virum doctum, qvi plenius hoc argumentum pertractet. (c) Promisit certe ÆGIDIUS MENAGIUS *Historiam JCtorum Veterum*, an unqvam edenda in lucem sit, dies docebit. Interim Bertrandi liber commendari debet, ob defectum melioris. Ad Historiam Legum deinde JACOBI LABITTI liber facit, qvi compilavit *Indicem Legum omnium, qvæ in Pandectis continentur*, in qvo singulæ ad singulos JCtorum libros, ex qvibus desumptæ sunt, referuntur, loca item omnia, qvibus JCti in *Pandectis*, & *Justinianeo Codice*, & *Institutionibus*, & *Novellis*, citantur. Adjicitur *Dissertatio* de usu Indicis, qva repræsentatur, qvomodo, in conciliandis Legibus & interpretandis, magno cum fructu illo uti possimus. Exempla afferuntur non pauca, è qvibus de ceteris judicium potest fieri. Præclarus profecto est labor, qvi plus utilitatis habet in recessu, qvam in fronte promittit. Liber ille olim rarior fuit, nunc recusus est Lugd. Bat. A. 1674. *in* 8.

Longe pleniorem viam monstravit nobis JAC. GOTHOFREDUS in absolutissimo suo 6
Codicis Theodosiani Opere, cui præmisit accuratam illam *Codicis Theodosiani Chronologiam*, unde statim institui possunt Collationes temporum. Chronologiæ subjecit *Historiam*, vel *Chronicon Historicum* circa singulas Leges, qvo notantur omnia memorabilia, qvæ circa illud tempus gesta sunt in Rep. Unde statim ratio potest iniri de lege ipsa, & inqviri in ejus causas per prudentiam Nomotheticam, præsertim si in subsidium adhibeantur ceteri ejus Indices, uti *Notitia dignitatum Codicis Theodosiani*, *Prosopographia Cod. Theod. Topographia Cod. Theod.* qvæ omnia si qvis junxerit, in omnes angulos & recessus Legum penetrare potest. Qvalem laborem si *in Digestis* haberemus, infinita hæc esset utilitas. Lib. editus est Lugd. Gall. A. 1665. *in fol. VI. Tomis.*

Sunt, qvi CERTAS qvasdam LEGES, vel certi cujusdam JCti Leges omnes, in u- 7
num Corpus collegerunt. Ita Jac. Cujacius Papiniani & Modestini Leges unum in corpus collegit, qvod & alii fecerunt, Franc. Balduinus, Ant. Contius, &c. in aliis JCtis. Separatas qvoqve Leges explicarunt nonnulli JCti. Ita *ad Legem Juliam Majestatis* scripsit Ant. Contius, *ad Legem Iuliam de Adulteriis*, Barn. Brissonius *ad Legem Vellejam* Antonius Augustinus. Franc. Balduinus *Legum Falcidiæ*, *Iuliæ*, *Papiæ*, *Poppeiæ*, *Rhodiæ*, *Aquiliæ*, capita collegit, qvæ Basil. A. 1559. *in* 8. sunt edita. Jac. qvoqve Gothofredus speciales Leges explicandas sibi sumsit, qvæ sub *O-pusculo-*

(c) Desiderio Morhofii, de Vitis JCtorum, post Joh. Bertrandum, ab alio Viro docto plenius & accuratius conscribendis, satisfactum iam aliquatenus videtur, postqvam Gvilh. Grotii (Hugonis fratris germani) *Vitæ JCtorum, quorum in Pandectis exstant nomina*, *posthuma*, Bertrandi, aliorumque, in eodem argumento versatorum, errores sæpissime castigantes, Lugd. Bat. A. 1690. *in 4to* prodierunt.

pusculorum nomine seorsim sunt edita. Johannes Fichardus *Indicem Autorum, qvi in Leges speciales scripserunt*, collegit, qvi Pandectis Florentinis præmittitur. Frid. Brummerus *Commentarium ad Legem Cinciam* scripsit, Juvenis magnæ spei, sed cum in Gallia peregrinaretur, infelici fato aqvis submersus. Editus ille est Parisiis, ac Joh. Bapt. Colberto inscriptus. Exstat & Hermanni Conringii Comment. *in Legem primam Unicam Codicis de studiis Urbis Constantinopolitanæ & Romæ*. Non parum illustrant Legum notitiam Nummi & Inscriptiones. Nam in nummis illustrium familiarum Romanarum legi solent nomina legum ab ipsis latarum, ut prolixe ostendit Ezech. Spanhemius, *in libro de præstantia & usu Numismatum antiquorum, dissertatione 6ta.* Similiter & ex Inscriptionibus antiqvis multa possumus colligere, qvæ ad cognitionem Legum antiqvarum pertinent. Hujus rei multa vestigia deprehendere possumus *in Inscriptionibus Gruterianis*, ac suaserim ego, ut qvis ex illis Autoribus conficiat Excerpta qvædam, ad Leges certas pertinentia. Critici qvoqve Scriptores & Antiqvarii, ac Philologi, qvorum exstant Commentarii in Historicos Veteres Romanos, magnam suppeditare possunt huic rei lucem, qvos si qvis legat diligenter, atqve ex iis colligat, qvæ de singulis Legibus observarunt, præclaram habebit sylvam, unde cogitata non vulgaria exprimat.

8 Qvoniam Legibus in Rep. Romana decidi omnia non poterant, Prætores inter Cives jus dicebant. Illi EDICTUM, sive Juris formulam, è Legibus Romanis constituebant initio magistratus. Illa Edicta erant annua, qvæ necessitas & usus in Republica tandem fecit perpetua. Collectum itaqve ex omnibus Edictis est *Edictum perpetuum*, qvod licet ante Hadrianum obtinuerit, tamen sub illo Salvius Julianus majori diligentia collegit sub suis titulis, idqve interpretatus est. Atqve illud qvasi fundus qvidam est, unde istæ Pandectarum Laciniæ à Compilatoribus sunt desumptæ. Si id hodie superstes esset, multum lucis haberemus in intellectu Legum multarum. Qvoniam vero iniqvitate Compilatorum Juris Justinianei surreptum nobis est illud Opus, proderit tamen non leviter, si è sparsis illis fragmentis ordinem Edicti Perpetui recolligamus, qvoad ejus fieri potest. Qvod qvidem tentavit Eguinarius Baro *in libris Manualium*, & postea Franc. Guilielmus Ranchinus, qvi tamen secundum Justinianeum ordinem capita *Edicti* disposuit, cum disponere debuisset secundum verum illum & genuinum ordinem. Ideo hanc operam qvoqve suscepit Jac. Gothofredus, mirabili Stochasmo (conjectura) usus in ordine illo solerter eruendo è Veterum JCtorum Commentariis, ad Edictum Julianum Ulpiani, Pauli, Caji, Callistrati, Pomponii, & ceterorum, unde fragmenta plurima in Pandectas sunt depromta. Qvam seriem, à se erutam & concinnatam, aliqvot tabulis proposuit, qvæ habentur inter *fontes* ejus 4. *Juris civilis.* Qvis ejus rei usus sit, exemplis illic plurimis docet Autor, & perpetuis exemplis *Commentario suo* doctissimo *super Tit. de ff. Regulis Juris*, in qvo communes Regulas proponit, qvæ sunt flosculi, ex omni Jurisprudentiæ fundo excerpti, secundum ordinem Edicti Perpetui, è cujus Interpretationibus desumptæ sunt. Infinita enim sunt vulgo doctorum in interpretatione Regularum illarum paroramata.

Summa

Summa omnis interpretationis Regula etiam jure judicanda est, respiciamus semper ad Titt. & Rubricas, unde Leges desumptæ sunt, qvanqvam Ad. Riccius *in Tractatu suo Rhapsodico p.* 49. illos reprehendat, & speciatim Jac. Cujacium, qvod nimis superstitiose inhæreat Rubricis, sub qvibus olim Leges collocatæ fuerunt. Cujus ego qvidem judicium hac in parte parum æstimo. Laudabo potius Pauli Sarpii exemplum, illius scil. qvi *Concilii Tridentini Historiam* scripsit, de qvo Fulgentius, *in vita* ejus Ital. Lingua scripta, hæc memorat: Miraculo simile fuisse, qvod sciret accuratissime singulorum Canonum tempora, nomina, unde ea petita, errores, vel rationes, qvibus impulsi scripserunt eos Pontifices. Qvod in Jure Canonico eo magis necessarium est, qvod multa illic habeantur suppositítia & per fraudem invecta, ut demonstravit Opere suo doctissimo, qvod *Pseudo-Isidorum* inscripsit Dav. Blondellus, Vir istarum rerum peritissimus. Qvi liber, ad lectionem Juris Canonici summe utilis, sed rarus est, ac optandum, ut recuderetur. Nam Pontificias technas ita detegit, ut ne ipsi qvidem Pontificii adversus ipsum hiscere ausint. 9

10 De Sectis JCtorum Veterum & eorum *diversis opinionibus*, qvi singulari libro scripserit, neminem hactenus habemus. Qvod ad hoc argumentum spectat, colligendum est *ex Tit. de Origine juris, & successione Prudentum*, & Commentatoribus super illum Tit. tum & è Bertrando *de JCtorum vitis*. Ex iis omnibus, qvæ spectant ad hoc argumentum, collegit, & doctissimis Dissertationibus illustravit Christ. Otto à Böckeln, in singulari *Disputatione de diversis JCtorum Sectis*, qvæ cum aliis ejus *Opusculis* est recusa in Batavia *in* 12*mo*. Habuerat in animo illud argumentum Christoph. Ehemius, Vir doctissimus, Consiliarius Palatinus, qvi *librum* scripsit *de principiis juris*. Promittit enim ille ibi, se de *Sectis JCtorum, eorumque opinionibus*, aliqvando librum editurum. Sed ille non prodiit in lucem. Ex Hispanis est nonnemo, qvi se vocat Don Pedro de Velasco & Medivilla, qvi *Caji & Proculi, aliorumqve Juris veteris Autorum apertas rixas, & implacabiles concertationes* (ita inscribitur liber) edidit Salmanticæ, A. 1625. *in* 4*to*. Sed ipse hunc non vidi, à Nicolao Antonio *in Bibliotheca Hispanica* notatum.

Ad veterum Jurisprudentiam pertineret etiam ille labor, si, qvæ in Jure sunt 11 obsoleta, & ad antiqvitatem potius, qvam Jurisprudentiam, pertinent, singulari libro colligerentur. Habuit in animo Jacobus Gothofredus singulare *Corpus Antiqvitatum Romanorum*, è libris Juris concinnandum, cujus ille ideam, & dispositionem, dedit *in præfatione Tractatus de* 4. *Juris Civilis fontibus*.

Sect. IV.

De Scriptoribus ad Juris Historiam pertinentibus.

§. 1. *Qvantum huc conferant Historici Veteres, qvi tempore latarum legum vixerunt.* 2. *Procopii Historia Justiniani Imp. Arcana. Hyperaspistæ Justiniani contra*

eam, Joh. Eichelius, Thom. Rivius & Gabr. Trivorius. Historiæ Justiniani Scriptores Moderni, Hub. Giphanius, Franc. Guyetus & Franc. Balduinus. Triboniani in Jure compilando Errores. J. Jac. Wissenbachii Emblemata illius. Joh. Chifletii Apol. pro Juris Utr. Architectis. 3. Scriptores de libris Juris, Joh. Seldenus, Ad. Riccius, Arth. Duck, Herm. Conringius, Alb. Gentilis, &c. 4. Historiam Juris Rom. tradunt Tit. 2. L. 1. Pandect. de Orig. Juris, ejusque Commentatores, Chr. Ad. Rupertus (omnium optimus,) Val. Forsterus (Plagiarius J. Oldendorpii) M. A. Muretus, Vent. Cacus, Rein. Bachovius, Ant. Garro, Joh. Sithmannus, Arn. Vinnius, Sim. Leewius, Iudicia de singulis. Jac. Gothofredi Manualis Juris Elogium. Fragmenta Institut. Caji Hier. Aleander & Jac. Oiselius (hujus Plagiarius,) Autores vero de Finibus regundis, Adr. Turnebus, Nic. Rigaltius & Wilh. Goesius, illustrarunt. 5. Constitutionum Imperatoriarum Codices, Hermogenianus, Gregorianus (qvorum nonnisi Fragmenta restant,) & Theodosianus, etiamnum, una cum Aniani Breviario illius, superstes. Theodosiani, post alios à Jac. Gothofredo editi, Autoritas controversa. Congestus ex istis est Codex Iustinianeus, de qvo, ac 50. Decisionibus ei adjectis, breviter disseritur. 6. Sicut & de Pandectis. 7. De Institutionibus, & Theophili Graca illarum Paraphrasi. 8. De Novellis item ac Authenticis, qvarum hæ Irnerio falso tribuuntur. I. Strauchii & J. Jac. Wissenbachii Dissertationes de iis contrariæ. 9. Autores quidam de Libris Corporis Juris Justinianei. Hujus Editiones optimæ à Dion. Gothofredo & Sim. Leewio curatæ. 10. Jurisprudentiæ Græco-Romanæ Monumenta. Libri Juris Justinianei Græce redditi. 11. Basilicorum Libri LX. Horum, uti & Editionum eorundem, à Gentiano Herveto & Car. Hann. Fabrotto curatarum, Historia. Jac. Cujacii Versio Lat. affecta, Glossæ in illa Græcæ, à Joh. Leunclavio & Car. Labbeo publicatæ. Jos. Mariæ Suaresii Notitia Basilicorum.

1 LIbri ad Historiam Juris pertinentes sunt vel illi, qvi viam ad Historiam Juris sternunt, vel qvi ipsam Historiam Juris tradunt. Ad HISTORIAM itaqve JURIS recte intelligendam commendandi sunt Autores Historici, qvi illo tempore vixerunt, qvo leges latæ fuerunt. Ad *Codicis & Novellarum* jura, *Historiæ Augustæ Scriptores*, & reliqvorum Cæsarum res gestæ debent esse cognitæ. Ad *Ius Feudale* confert subsidium historia mediorum temporum, qvæqve à Barbaris, & Semi-Latinis Scriptoribus monumenta nobis relicta sunt. Ad *Ius Pontificium* conferunt Historiæ Ecclesiasticæ Scriptores. Qvi ad Historiam liberæ Reip. Romanæ Scriptores spectant, in recensendis iis non est opus, ut tempus teramus, cum abunde de illis constet.

2 Ipsius JUSTINIANI Historia accuratior est habenda, cum ex Historicis aliis istius temporis, tum inprimis Procopii *Historia Arcana*, qvam edidit Nicol. Alemannus, & Helmstadii recudi fecit Joh. Eichelius. Qvo in libro multa recensentur de ambitione & avaritia illius Imperatoris, deqve occasionibus nonnullarum Legum. Scripsit

psit *Animadversiones* in istam *Historiam arcanam Eichelius*, qvibus mendacia nonnulla contra Justinianum detegit, & refellit. Scripsit & Thom. Rivius, JCtus Anglus, *Iustiniani defensionem adversus Alemannum*, & Gabriel Trivorius *Observationes Apologeticam ad Inscriptionem Orationis ad Antecessores*, *ff.* Justiniani præpositæ. Scripsit & Hub. Gifanius *de Iustiniano Imperatore Commentarium*, qvo Historiam omnem Iustiniani, tam rerum gestarum, qvam Legum conditarum, compendio complexus est. Qvibus addi potest Franc. Gvyeti *Iustinianus Magnus.* Utrumqve hunc librum junctim edidit Christoph. Arnoldus, Norimb. 1660. in 12. Spectat huc qvoqve Franc. Balduini *Iustinianus, seu libri 4. Commentariorum de jure novo*, qvo libro pertexitur Historia omnium illarum Constitutionum, qvæ à Iustiniano sunt conceptæ. Liber impressus est Genev. An. 1596. in 8vo. Scripsit idem Autor alium librum, cui titulus *Constantini M.* qvo antiquum jus est persecutus, cetera ejusdem Autoris, ut *Commentarius de Jurisprudentia Mutiana*, ac similes, multum conferunt ad institutum præsens. Præfatio ejus in *Iustinianum* non paucas habet de Triboniano qverelas, cujus errata non pauca fuere in Jure compilando, qvam ob caussam vehementer exagitatur à nonnullis ICtis. Ejus *Emblemata*, seu Laciniæ, qvas inseruit textui Iuris, singulari libro sunt collectæ à Ioh. Iac. Wissenbachio, sub tit. *Emblemata Triboniani.* Ioh. Chifletius *Apologeticam Dissertationem* scripsit *pro juris utriusqve Architectis*, *Iustiniano*, *Triboniano*, *Gratiano*, & *sancto Raymundo*, qvæ edita est Antwerp. A. 1651. Sed mera sunt excerpta ex Autoribus, qvi ab utraqve parte rem illam ventilarunt, nihilqve omnino singulare illi inest. Qvod Historiam Iustiniani attinet, meretur qvoqve legi Christoph. Adamus Rupertus *in Synopsi Historiæ universalis Besoldiana*, *cap. XV.*

De Libris Iuris, *in universum* etiam aliqvi scripsere. Præ ceteris hic commendandus est Seldenus *in Dissertatione ad Fletam.* Multa in illa de ortu & progressu Iuris Iustinianei, deqve usu ejus, tam antiqvo qvam recenti, in foro Anglico, A. 1647. in 4to Londini illa prodiit. Iungi possunt huic Erici Mauritii *Dissertatio de libris Iuris*, Ioach. Hagemeyer de eodem argumento, Adamus Riccius in *Tractatu Rhapsodico de libris Iuris Rom. tam Civilis*, *qvam Canonici*, *tam Orientalis*, *qvam Occidentalis*, *nec non præcipuorum Municipalium in Germania receptorum jurium qvantitate*, & *qvalitate.* Qvi hoc argumentum utcunqve tractavit longe majoris apparatus, si titulum spectes. Habet & non pauca Anton Wood, *in Antiqvitatibus suis Oxoniensibus*, de propagatione Iuris, tam Civilis, qvam Canonici, per Europæum Orbem, cum in ista tempora incidit, qvæ illi Historiæ respondent. Deniqve elegans est liber Arthuri Duck *de Auctoritate Iuris Civilis*, in qvo de tempore receptionis, & progressu juris Iustinianei apud Europæas gentes, plenius agitur. Tractavit & ex parte argumentum hoc Herm. Conringius *in libro de Origine Iuris Germanici*, cujus occasione in controversias cum Ioh. Ott. Tabore incidit. Legi etiam debet, qvem pene omiseram, Albericus Gentilis *in Dissertatione de libris juris Civilis.* 3.

Historia Iuris pene tota deserta est, paucula enim illa, qvæ habemus in *Tit. 2. libri prim. Pandectarum*, qvanqvam tot Commentarijs incrustata, nihil perfecti habent. Pleriqve leves qvasdam observatiunculas, undiqve corrasas, congerunt, qvidam cramben, toties ab aliis recoctam, recoquunt, ut moris est apud ICtos. Optimus inter Commentatores illos est Christoph. Ad. Rupertus, non ex JCtorum, sed è Philologorum familia, atqve adeo hospes in hoc regno, qvi plus præstitit, qvam ante eum tot JCti. Ejus exstat elegans *Commentatio in Enchiridion Pomponii*. ICtorum Commentarii plurimi qvidem sunt, sed de illis verum est Comicum illud: *unum noris, omnes noris*, nisi qvod posteriores sint præferendi prioribus, qvia plura legerunt, atqve adeo plura collegerunt. Val. Forsterus inter præcipuos est, cui plagii crimen intendit Conradus Rittershusius, qvod pleraqve ex Joh. Oldendorpii libro similis argumenti ceperit. (d) M. Ant. Mureti & Venturæ Cæci solent conjungi *Commentarioli*, qvos in *legem secundam ff. de Origine Juris* scripserunt. Mureti extemporales videntur lectiones esse. Ventura Cæcus multa immiscet aliena. Reinerus Bachovius, dum reliqvis argutior videri & esse vult, ea sæpe ex ingenio suo comminiscitur, qvæ non sunt veritati historiæ consentanea. Nam in Pomponio interdum reprehendit aliqva, qvæ erudite vindicavit Rupertus. Antonius Garro strictas etiam *notas* in hunc *Tit.* scripsit. Ioh. Sithmannus, *in Speculo Imperii Rom.* (ita enim vocat *Comm. in leg. secundum de origine juris*,) in Historiam Rom. excurrit fræno laxiori, qvam historiæ ratio postulat. Arn. Vinnius *notas* in hunc *Titulum* scripsit, qvas, una cum ceteris Autoribus & *fragmentis Veterum JCtorum de Origine & progressu Juris Civilis Rom.* collegit Simon Leewius, JCtus Lugdunensis, Lugd. Batavorum A. 1671. in 8. Elegans pro Historia Juris Compendium est *Manuale* illud, qvod publicavit Jac. Gothofredus. Vide illic *cap.* 2. istius partis, qvam inscribit *Bibliothecam Juris Civilis*, ubi agit de Iurisprudentia Iustinianea. Qvæ pleraqve in libro illo prostant, & collecta sunt, qvem edidit Simon Leewius, cujus modo fecimus mentionem. Inter illas Reliqvias habentur Caji *fragmenta Institutionum*, unde Justinianus Institutiones suas formavit. In illas Commentarium scripserunt Hier. Aleander (Romæ in 4to) & Jacobus Oiselius, JCtus Batavus, qvi pleraqve Hieronymo Aleandro surripuit, uti conferenti patebit. Inde breves qvædam notulæ sunt excerptæ, & una cum Caji *Institutionibus* editæ in Opere isto Leewiano. Facit & Gothofredus mentionem Autorum illorum, *qvi de finibus regundis* scripsere, qvos Adr. Turnebus primum, posteaqve Nic. Rigaltius edidit, notisqve illustra-

(d) Val. Forsterus, JCtus Acad. Juliæ, plagii à Conr. Rittershusio (*in Prolegom. Comm. ad LL. XII. Tabb. c. 6. p.* 14.) eam tantum ob causam insimulatur, qvod, qvæcunqve de LL. XII. Tabb. *L. I Hist. Juris Rom c.* 22. habet, è Joh. Oldendorpii *Expositione in LL. XII Tabb.* nomine illius dissimulato, ad verbum descripserit, neutiqvam vero, qvod pleraqve totius Operis sui ex Oldendorpii Libro similis argumenti ceperit. Vid. de hoc Plagio Jac. Thomasii *Tr. de Plag. Liter.* §. 433.

illustravit, Paris. A. 1614. Sed luculentissimam illis operam, post illud tempus, impendit Gvilielmus Goesius, JCtus Batavus, qvi Autores illos denuo, cum uberrimis *notis & Emendationibus* suis publicavit *in 4to.* si recte memini, Lugd. Batavorum. De ceteris legatur ipse Gothofredus.

Imperatoriarum Constitutionum, ante Justinianum promulgatarum, Reliqviæ 5
à Jac. Gothofredo memorantur *Cap. 3.* qvas ille Codicibus aliqvot comprehendit, *Codice* nimirum *Hermogeniano*, *Gregoriano & Theodosiano*. *Gregoriani & Hermogeniani Codicis* fragmenta exstare aliqvi negant, exstare tamen ait Jac. Gothofredus in *Prolegomenis Commentarii super Codicem Theodosianum*, *c.* 1. ac integris illis usum fuisse probat Augustinum, *lib.* 2. *ad Polentiam de adulterio*, *c.* 8. Auctor *Collationis Legum Mosaicarum* sæpe ex illis fragmenta qvædam citat. Ad horum Codicum exemplum *Codex* postea *Theodosianus* est editus, in qvem conjectæ fuerunt Christianorum Imperatorum Constitutiones. De iis, qvæ pertinent ad Historiam hujus Codicis, agit Seldenus *in Dissertatione ad Fletam c.* 5. §. 2. & omnium uberrime Jac. Gothofredus in *Prolegomenis in Codicem Theodosianum*, qvem ille cum optimis *Commentariis* in lucem edidit. Hujus Codicis usus & autoritas per Orientem & Occidentem magnus etiam fuit. In Italia sub Ostro-Gothis, & sub Vandalis in Africa, auctoritatem suam habuisse, è Cassiodoro præcipue patet. *Breviarium Codicis Theodosiani* postea factum fuit per Arcianum jubente Alarico, in qvo multa fuerunt interpolata, qvanqvam non tantum *Codicis Theodosiani* discrepantiam, & *Breviarii* fuisse Gothofredus autumet. Qvid de *Codice* illo *Theodosiano*, qvem habemus, sentiendum sit, dubitant Eruditi: vid. Seldenum *in Diss. sua c.* 5. & Er. Mauritium *in Disput. de libris juris*, *Thesi* 5. Miror tamen, ejus Controversiæ nullum exstare vestigium apud Gothofredum, *in Comm. super Cod. hunc.* Nam certe *in Prolegomenis*, ubi de hujus *Codicis* editionibus variis, earumqve vel probatione, vel rejectione, deberet institui disputatio, nihil apparet ejus rei. In *Manuali* suo à Joh. Fichardo publicatum esse ait *Breviarium* illud Anianeum. Postea Joh. Tilius *Libros VIII. posteriores* integros, non jam ab Aniano decurtatos, postremo libro mutilo, edidit. Deinde Jac. Cujacius *librum 7mum & 8vum* integros eruit, *quinque priores*, *& initium sexti*, sibi eruendos adhuc esse ait, qvorum *Breviarium* Anianeum hactenus tantum habemus. An vero illi integri sint & incorrupti in hoc *Codice Theodosiano*, dicere non possum. Antonius qvidem Marvillius, ejus *Commentarii* Editor, *in Præfatione* monet, contineri hoc Codice certissimas & incorruptas septem Imperatorum Constitutiones, sed Autor ipse passim à Barbarorum manu mutilatas esse agnoscit. De ipso *Codice Theodosiano* nolo esse prolixior, cum abunde de illo disserant, tum ipse Gothofredus, tum Anton. Marvillius, *Codicis* ejus Editor. *Codex Justinianeus è Codice Theodosiano* potissimum, *Gregoriano*, & *Hermogeniano*, collectus, ac altera vice editus est, ac promulgatus, cum Tit. *repetitæ prælectionis*, qvi est ille, qvem hodie habemus. In isto *Codice* multa esse Compilatorum errata ostendit Gothofredus *in Prolegomenis Comment. super Codicem Theodosianum*, *c.* 4. Additæ

 sunt

funt *Codici Justinianeo repetitæ prælectionis 50. Decisiones*, in qvas exstant *Commentarii* eruditi Edmundi Merilli & Joh. Strauchii. Qvod controversiam spectat de Prærogativa *Codicis & ff.* videantur Mauritius *in Dissertatione de libris juris, Thes. XIV.* & multi alii.

6 PANDECTÆ è Responsis Juris-Consultorum Veterum sunt collectæ. Illarum Editio aliis duplex, aliis triplex est. Vide Riccium *in libro Rhapsodico, num. 36.* & Joachimum Hagemeyerum *de auctoritate Juris Civil. c. 4.* Hasce tamen præcessisse alias notat Mauritius, qvem de iis pluribus vide. *Pandectas* Florentinas non dubitat Politianus scriptas esse ætate Justiniani, mutata autem non pauca fuisse in editionibus ad Autographum Florentinum (o) procuratis, notant multi, qvæ in aliis editionibus lineolis sunt inclusa. Vid. Albericus Gentilis *Dissert. de libris juris cap. 4.* Optandum sane esset, ut Critici, qvi tamen & JCti, serio in istum laborem incumberent, & omnia ista variantia loca diligenter conferrent, unde profecto non exigua redundaret in Jurisprudentiam utilitas. Joh. Leuwenclavius memorat, *Pandectas* in Turcicam qvoqve Linguam esse conversas.

7 Dum Pandectæ conficiuntur, INSTITUTIONES qvoqve jussu Justiniani scriptæ sunt. Illæ *Institutiones* è Caji JCti *Institutionibus* sunt confectæ, ut supra vidimus. *Institutionum* exstat Græca Theophili *paraphrasis*, qvi utiliter interdum explicat qvædam Institutionum loca, sed in multis tamen fallit. *Institutionum* Caji etiam 4. olim libri fuere, cum hodie duos tantum habeamus Theophili. Editio optima est illa, qvam Carolus Hannibal Fabrottus, Antecessor Aqvisextiensis, è tribus MSStis Codicibus Bibliothecæ Regiæ Parisiensis, recensuit, ac Scholiis Græcis auxit, qvi & Jac. Curtii Latinam interpretationem emendavit, *& notas* adjecit, A. 1638. *in 4to.*

8 Novissimum Jus Justinianeum est, qvod NOVELLIS continetur. Fuerunt autem illæ Græce scriptæ, easqve Græca Lingua edidit Gregorius Haleander, Norimb. A. 1531. qvam insecutæ sunt plurimæ Editiones. Vid. de illis Gothofredus *in Manuali* & Mauritius *in Dissertatione sæpius citata.* Ceterum è Novellis illis Epitomæ qvædam, sub *Authenticarum* nomine Titt. Codicis accensentur, qvæ fidem non merentur, nisi Novellis suis conspirent. Eæ *Authenticæ* vulgo Irnerio tribuuntur. Qvod falso tamen fieri docuit erudita Dissertatione Joh. Strauchius, cui tit. fecit: *Irnerius non errans.* Edidit & Joh. Jac. Wissenbachius *Syllogen errorum Irnerianorum*, qva fidem Irnerii, ut non integram semper, arguit; sed & ille hac hypothesi nititur, qvasi Irnerius harum Authenticarum Autor fuerit.

Reli-

(o) *Emendationum in Pandectas, juxta Florentinum Exemplar examinatorum*, Specimen Criticum, in tribus Justiniani Præfationibus, & Indice Jurisconsultorum Veterum *Pandectarum* Operi præmissis, Lugd. Batav. A. 1685. *in 8vo* dedit Laur. Theod. Gronovius, Joh. Friderici Filius natu minor, qui, in Itinere Italico Florentiæ, per integrum Quadrimestre, MStum istud pervolverat, & cum Editionibus impressis contulerat, inque ipsas *Pandectas* similem laborem est pollicitus. Laudes & simul Censuram *Speciminis* istius vid. *in Actis Erud. Lips. M. Nov. A. 1685. p. 531, 532.*

Reliqva, qvæ pertinent ad auctoritatem & progressum Iuris Iustinianei, disputata uberius sunt apud Arthurum Duck peculiari libro, Joh. Seldenum *in Dissert. ad Fletam*, & *in notis super librum* Joh. Fortescue *de laudibus Legum Angliæ*, in qvibus prolixe inqviritur, qvando & qvousqve Jus Justinianeum valorem acqvisierit in Regno Angliæ. Adde his Hermannum Conringium *in libro de Origine Iuris Germanici.* Atqve hoc Jus Justinianeum vulgo sub nomine *Corporis Iuris Civilis* venit, cujus Editiones variæ olim fuere, & nunc sunt, cum notis, & sine notis. Dionysii Gothofredi elegantes super textum ejus Juris *notæ* sunt, ad parallelismum, & Antithesin Legum valde utiles. Ac certe laudem meritus hoc labore est Vir ille, qvanqvam tenuiter admodum de eo judicet Bandius *alicubi in Epistolis.* Optima est editio novissima, qvam procurarunt Elzevirii, Simonis Lewii aliorumqve, *notis* aucta. *Corpus Iuris Glossatum* ad practicos usus est accommodatius, qvod qvinqve *in fol.* Tomis constat. 9

Seqvitur *Iurisprudentia* Græco-Romana, qvandoqvidem Constantinus M. universa Græcia potius, eam Romanorum Legibus imbuit, ut Imperii sedes, & totius Orientis Caput eodem jure regeretur, qvo Civitas gentium doctrina. Opus itaqve erat, ut Jure uteretur in Græcam Linguam translato. Hinc Græca Lingva pleræqve Constitutiones compositæ, *Pandectarum libris* 50. comprehensæ, Græce redditæ etiam Justiniani ætate à Thalelæo, è cujus interpretatione multa in Basilicis superesse observant Anton. Augustinus & Jac. Cujacius. De *Codice Iustinianeo* idem alii dicunt. De Novellarum versionibus prolixe agit Jos. Maria Svaresius *in Notitia Basilicorum.* 10

Post Justinianum Basilius Macedo Opus novum Jurisprudentiæ est meditatus, & cum filiis, Constantino & Leone Philosopho, rem aggressus, unde Libri βασιλικῶν à Basilio dicti sunt, in 6. Volumina distincti, & libros 60. Diu latuere illi libri, sed, cum ad Cujacii manus pervenirent, ille feliciter in emendandis Juris textibus iis usus est, adeo, ut qvidam æstimarent, contra bonam fidem eum fuisse versatum in illis. Qvam ab illo suspicionem avertit Fabrottus in *Editionis Basilicorum præfatione ad Lectorem*, ubi prolixe de ea re agit. *Basilicorum libros* primum indicavit Viglius Zwichemus, edidit vero Latine Gentianus Hervetus, Parif. A. 1557. *in fol.* Tomos eorum duos, qvos ab Antonio Augustino acceperat. Jac. Cujacius deinde librorum aliqvorum versionem promisit, qvi tamen promissa, ob mortem intervenientem, non implevit, multum dolente eam ob rem Fabrotto. Nam Gentianus Hervetus multa sphalmata admisit in versione, qvia non erat JCtus. Prodierunt tamen utcunqve libri X. in lucem. Postea Rex Galliæ, qvi è Cujaciana Bibliotheca integrum sibi Opus comparaverat, id negotii dedit Cancellario, Petro Seguierio, ut in lucem produceret omnes βασιλικῶν libros. Qvare, curante illo, in Lat. Linguam convertit Car. Hann. Fabrottus, JCtorum Aqvisextiensium Decanus. Prodiit Opus integrum Parisiis A. 1640. apud Cramoisios. Est vero Opus non in sex, ut olim, sed 7. ab illo Tomos divisum. Verum è 60. *Libris* supersunt solum 41. 11

perie-

perierunt 19. & 31. 38. 43. 44. 49. usqve ad 60. Qvod pulcherrimi Operis vulnus sanavit Fabrottus, vel è Synopsi βασιλικῶν, tantum edita, vel ex Theodoro Hieropolita nondum publica luce donato, vel ex Constantino Harmenopulo, cum Regis Codicibus collato. Sunt vero *Basilica* compilata è Justiniani Cod. ff. *Instit. Nov.* & Edictis, qvæ supersunt, è Justini Junioris, Tiberii, Zenonis, & aliorum Imperatorum, atqve ipsius Macedonis, Novellis, è *Paratitulis* ac *Glossis*, qvas Veteres JCti scripserunt, qvarum 3. *libros* edidit Joh. Lewenclavius, & ex aliis nonnullorum JCtorum ejus temporis & priorum Scriptis. Causa autem, cur Opus βασιλικῶν susceptum fuerit, illa est, ut qvæ in Operibus Justiniani, in variis libris *Institutionum, ff. Cod. & Nov.* dispersa habentur, in unum Corpus & Systema colligerentur, qvanqvam & vanæ cujusdam gloriolæ cupiditas Basilium incitavit, à qvo primum institutum fuit Opus, teste Cedreno. Filius vero Leo Philosophus perfecit, ac postea Constantinus Porphyrogenetus, Leonis filius, prælectione repetita edidit. In Opus illud variorum JCtorum Commentarii & Glossæ exstant, circa eadem tempora scriptæ, de qvibus legi potest Josephus Maria Suaresius in *Notitia* βασιλικῶν ad Urbanum VIII. Pontificem, scripta, qvæ præfixa est editioni βασιλικῶν Fabrottianæ. In qva ille relationes instituit non solum de libris βασιλικῶν, sed & aliis Græcis Scriptis Juridicis, qvæ vel in Vaticana, vel aliis Bibliothecis, latent. Cum qva conferri potest Lambecius *in Comm. suo de Bibliotheca Vindobonensi, Tomo VI.* qvi de JCtis agit. De reliqvis libris Græcæ Jurisprudentiæ (sunt enim multa Compendia & Manualia scripta) vid. Jacobus Gothofredus *in Manuali* suo, & Suaresius *l. c.* Edidit Car. Labbeus *Glossarium Juris Græci*, Paris. A. 1606. *in 8vo.* qvibus in Glossis illa habentur verba & termini Græci, qvi *in Basilicis* reperiuntur. Sed pleniores eas exstare apud Jac. Sirmondum testis est Jacobus Gothofredus *lib. 2.*

SECT. V.

De Commentatoribus Juris Justinianei, qui nova illud Methodo proponunt.

§. 1. *Judicium de Iuris Iustinianei ἀμεθοδείᾳ, & Novatoribus, hanc emendare aggressis, in genere.* 2. *Speciatim vero de Franc. Connano.* 3. *Nicol. Vigelio, in Praxi etiam Novatore, variisque illius Scriptis.* 4. *De Ioh. Corasio & Petro Gregorio Tholosano.* 5. *De Henn. Rennemanno, Ioh. Kleinschmidio, & aliis.* 6. *De Novatoribus, Corpus Iuris reconcinnare aggressis.*

1 QUandoqvidem Jus Justinianeum ἀμεθοδείᾳ laborare multis visum est, Novatores non pauci orti sunt, qvi *singulari* METHODO illud tradere voluerunt, & tamen isto conatu suo nihil aliud efficiunt, qvam ut soli in scholis

lis relinqvantur. Est qvidem sua Jurisprudentiæ, ut Scriptoribus Legum Romanarum, cum circa Speciale aliqvod Jus versentur, methodus, illud autem cum methodo ista comprehendi non possit, consultius est viam, qvæ est præscripta, seqvi, qvam nova aliqva via erroribus ansam dare. Methodica tractatio potius ad illam universalem & naturalem Jurisprudentiam pertinet.

Franc. Connanus libellorum supplicum Magister in regno Galliæ, Jus Civile Romanum *X. Libris* proposuit, sua qvidem methodo, & ordine, sed retinet triplicem illam objectorum juris distinctionem. Elegans illud Opus est, nam diffuse explicat Leges, rationibus è fontibus Juris Naturæ deductis, & contraria sæpe solvit. Specialem enim Syllabum Legum contrariarum, qvæ in Opere illo conciliantur, *Commentariis* suis subjunxit. Vehementer commendat illum librum Franc. Hotomannus. 2

Nic. Vigelius, JCtus Hassus, singularem aliqvam methodum excogitavit, qvæ omnia complecteretur, *Ius Civile*, *Pontificium*, *Controversum*, eo modo, ut Jus omne primo in generales Libros dispescat, Libros in Titulos, Titulos in certas qvasdam Sectiones, Sectiones in Regulas suas, Regulas in Exceptiones, Exceptiones iterum in Replicationes, qvæ omnia per brevia axiomata & enunciata proponit, addita semper Lege, qvo remittat Lectorem. Feliciter qvidem uti possumus his, tanqvam Locis Communibus, in Jure interpretando, & in causis fori agendis; sed excidit tamen illo consilio Vigelius, qvod vellet Libros suos à Statibus Imperii approbari, ut Jura, secundum ordinem illum reciperentur, docerentur, administrarentur. In Praxi novam itidem methodum instituit, cui fini edidit Tr. Germanicum Richterbüchlein / in qvo certam præcribit judicandi methodum. Scripsit & *Practicam forensem*, methodo suæ novæ adaptatam. Sed ut fieri solet in rebus novis, adversus illum est conclamatum ab Advocatis, eum, tanqvam praxeos imperitum & processus, traducentibus. Qvibus ut responderet, & Praxeos etiam scientiam ostenderet, *Responsorum Iuris Centurias* 4. edidit, ubi, ratione methodi suæ, Casum proponit, deinde subjungit disputationem, & ultimo sententiam, semper se referens ad suam *Methodum* vel *juris Civilis*, vel *Pontificii* vel *Controversi*. Ad hunc modum etiam publicavit librum utilissimum, qvem inscribit *Iuris Repertorium*, qvo in libro velut indicem proponit, vel directorium aliqvod instituit, secundum qvod rationes, certis Casibus competentes, investigari, institui qve possint. Addidit Opusculo huic *Disputationes XX. Causarum*, qvibus illustrat suum consilium. *Mihi* qvidem vehementer placuit illa methodus; mira in illo est brevitas, semper se in textibus Juris fundat, Dispp. & Dissentientes Autores addit, qvin habet Casum in terminis decisum, neqve, more aliorum ICtorum evagatur per generalia illa Iuris Brocardica, qvibus vulgo ita obruuntur Consilia & Responsa, ut, si aliena ab iis, qvæ ad rem pertinent, separaveris, aliqvot interdum Lineis comprehendi totum negotium possit. 3

Ioh. Corasius, ICtus Gallus, *de Iure Codicis in artem redigendo* Commentarium etiam scripserat, sed in qvo generalia tantum continentur. Neqve enim certam methodum præscribit, sed tantum in genere disserit de definitione & divisione 4

Iuris, de bono & æqvo, Justitiæ divisione, tribus Juris præceptis, & similibus argumentis. Exstat & PETRI GREGORII THOLOSANI *Syntagma Iuris Universi, atqve Legum omnium pene gentium ac Rerumpubl.* uti tit. habet, *in quo divini & humani juris totius naturali ac nova methodo, ordineque, materiam universalium & singularium rerum, simulque judicia, explicat.* Qvo magnifico & splendido titulo qvis non rem magnam agi credat? sed, si verum dicere velimus, nihil aliud hac methodo est effectum, qvam ut ordo sit turbatior. Tria illa Juris principia & objecta retinet, sed in illa res personis anteponit, futili qvadam ratione ductus, qvoniam voluerit seqvi naturam rerum, Res autem Corporales, & incorporales, in Opere sex dierum, primum sint productæ, postea vero homo primum creatus. Qvæ certe admodum ridicula est ratio, qvasi JCtus Physicam aliqvam proponeret, vel secundum Classes, aut Scalam Prædicamentalem, disponi valde ad Leges pertineret.

5 HENN. RENNEMANNUS simili pene modo *Iurisprudentiam suam Romano-Germanicam* instituit. Nam, cum ipse ex Ramistis fuerit, qvi omnia divisionibus & subdivisionibus concinnare solent, in Jure, secundum singulas disciplinas, principia statuit Metaphysica, Logica, Physica, Rhetorica, Grammatica, Mathematica, atqve ad ea reducit, qvæ qvadam ratione eo perduci possunt; qvod sane nihil aliud est, qvam tempore & otio abuti. Hugo Donellus, Herm. Vultejus, Joh. Althusius, singuli novam aliqvam Iurisprudentiæ Methodum faciunt. JOH. KLEINSCHMIT, *in præcognitis Iurisprudentiæ 6.* Tractatibus distinctis, in forma disciplinæ, proposuit Iurisprudentiam, sed ille potius *προπαιδείαν* aliqvam scripsit, qvam Systema Iuris. Qvid porro Joachimus Stephani *in Arte Iuris*, Joh. Reblian *in suo Hodegeta*, aliiqve præstiterint, singulatim dicere nimis operosum foret. Supervacaneus ille est labor, ac potest sufficere ordo, qvem in Pandectis habemus. Si qvis memoriæ causa ordinem qvendam reqvirat, eligat sibi ex Autoribus, qvi Jus totum Schematismis sunt complexi, unum aliqvem, qvem seqvatur, sive Henr. Hahnium, sive I. Ottonem Taborem, perinde hoc erit.

6 Frustra qvoqve solliciti sunt, qvi *rationem Corporis Iuris, reconcinnandi* (f) propo-

(f) *Rationem Corporis Juris recontinnandi* Anonymus quidam, sine loci temporisque indicio, *in* 12. edidit. Occasionem hæc præbuit Viro illustri, Gottfr. Gvilh. Leibnitio, ejusdem Tituli, sed diversæ sententiæ, libellum, sub *Veridici de Justiniani* larva, A. 1669. *in* 12. publicandi, ceu prodromum *Corporis Juris*, quod tunc molibatur, *Reconcinnati*. Septennio post, A. 1676. *in* 12. prodiit Justini Nomici, τȣ̃ ψευδωνύμȣ, *Consilium novissimum & facillimum de incertitudine & ambiguitate Juris tollenda, seu novo Codice faciendo*, Hanoviæ A. 1679 *in* 12. cum W. B. R. C. H. *Examine* illius, recusum. De singulis hisce Scriptis, aliisqve similibus, longe benignius, quam Morhofius, tulit judicium, simulque quæ in iis desideraret, indicavit, & sua, de reconcinnatione ista ad Ordinem Institutionum, consilia exposuit Vinc. Placcius, breviter initio *in Tr. de Scr. Anon. & Pseudon. P. I. c.* 3. *p.* 34 35 ac. fusius deinde *in Epistola Curiosa super Quæstionibus eruditis variis de Tempore* sub *Niceta Spilii* per Græcam proprii Metaphrasin effecto nomine, Veronæ An. 1681. *in* 12. publicata,

proponere voluerunt publice, ut tale aliqvod Corpus Iuris, qvo illi ordine dispofuerint Leges, concinnaretur, idqve publice ab omnibus reciperetur. Sed caruit illud Consilium successu, ut facile qvis prudens conjicere potuit. Turbarentur, & Tribunalia, & Cathedræ, hujus rei novitate, qvæ usum, vel plane nullum, vel exiguum, habitura esset. Nam, qvod Autores illi promittunt, se in Legibus ipsis facturos, id jam dudum à Commentatoribus in Legibus, & Paratitlorum Scriptoribus, est præstitum.

Sect. VI.

De Libris ad Protheoriam Juris facientibus.

§. 1. *Bibliothecarum Iuridicarum Scriptores, Ioh. Fichardus, Guido Pancirollus, Ioh. Bechtoldus, Mart. Lipenius, Casp. Thurmannus, Corn. à Beüghem, at de iis judicia. 2. Commentatores in Tit. ff. de Verb. Signif. Lexicographi, Glossariorum in Leges Exoticas Scriptores, & Particularum Iuris Explanatores. 3. Autores de Interpretatione Iuris, & qvi Dialecticas scripsere Iuridicas 4. Regularum Iuris Commentatores, qvorum vitia deteguntur. Optimus hos inter Iac. Gothofredus Collectores Brocardicorum. Horum Emendatio à G. G. Leibnitio promissa.*

UT propius ad ipsos Autores Juridicos veniamus, notandi hic sunt primo *Scriptores* Juris Bibliothecarii, *qvi vel generatim* de omnibus Scriptoribus, vel speciatim de Juridicis, egere. De illis abunde supra est dictum. De his pauca sunt, qvæ dici possunt. Ioh. Fichardus, Guido Pancirollus, aliiqve nonnulli, jejune totam hanc rem tractarunt. Paulo plenius, & cum majori fructu Joh. Bechtoldus *in Locis suis Comm. Iuridicis*, nam secundum Titulos materiarum dispofuit Autores. Verum nec hic omnia satis accurata sunt & sincera. Parum qvoqve hoc argumentum ornavit Martinius Lipenius, cujus exstat *Biblioth. Manualis Iuridica*, qvi liber non est illa *ἀκρίβεια* conscriptus, qva scribi debebat. Non enim tale negotium suscipi debet ab homine extra Jurisprudentiæ Sacra constituto. Putarim ego, perfectum talem laborem non nisi ab optimo JCto fieri posse. Accuratiora procul dubio erunt, qvæ *Casp. Thurmannus* promisit, Bibliothecas Juris, secundum Jurisprudentiæ insigniores partes partiturus. Edet enim *Bibliothecam Processualem, Criminalem, Testamentariam*, & sic deinceps. (g)

publicata, tota *Quæst. 1* Nec multo post specimen suæ idem exhibuit Methodi, in *Justiniani Institutionibus Reconcinnatis*, Francofurti A. 1682. in 8vo excusis. Decidant Litem istam, ad qvos ea spectat, Jurisconsulti, peritia Nomothetices accuratiore instructi.

(g) E Casp. Thurmanni Bibliothecis Juridicis Specialibus Halæ Saxonum in 4to jam prodierunt, A. 1700. *Academica, Canonica* (de Canonicis, ac illorum Collegiis) & *Duellica*, A. 1701. *Statistica*, ac. A. 1702. *Salinaria & Metallica*, laudatæ ab his, culpatæ ab illis.

Ante aliqvot annos qvidam Cornel. à Beughem scripsit *Bibliographiam Juridicam & Politicam*, qva continentur libri, qvi prodierunt ab An. 1651. ad Annum 1680. Amsterdami 1680. in 12. Idem Autor promittit *Bibliothecam materiarum nov-antiqvam.*

2 Sequuntur Autores, qvi circa Verba & Terminos sunt occupati. Quo pertinent primo omnes illi Autores, qvi in *Tit. ff. de Verborum Significatione* sunt commentati, Barth. Brissonius præcipue & alii, uno Volumine junctim editi, deinde qvi Lexica scripserunt, qvalia complura sunt scripta. E qvibus omnia collegit *Joh. Calvinus*, qvi Lexicographorum ante se Annotationes plerumqve integras, Operi suo inseruit. Multa possent hic suppleri, si à Viris rei Philologicæ & Iurisprudentiæ peritis negotium hoc tractaretur. Glossaria Legum Exoticarum, ubi illud Frid. Lindenbrogii, item Feudalium terminorum Lexica, Godfr. Wendelini *Glossarium Legis Salicæ*, ad Ius Codicis non pertinent, usui tamen esse possint in Iuribus Barbaris versanti, uti & Joh. Loccenii *Lexicon Juris Sveo-Gothici in 8vo.* Pertinent huc Autores, qvi particularum Juris usum explicuerunt, uti *Christoph. Phil. Richterus*, *in libro de significatione Adverbiorum juris*, & Joh. *Strauchius* in libro *de Particulis juris* qvarum usus, cum in theoria, tum in praxi, permagnus est. Pertinent huc Christoph. Besoldus *in Thesauro practico*, à Chr. Lud. Dietherro aucto, Paulus Matth. Wehnerus *in Practicis Observationibus*, Joh. Jac. Speidelius *in Speculo*, qvi Autt. terminos Juris consvetudinarii, statutariiqve, & practicos, cumulant, sed & multa aliena inferciunt.

3 Ad Protheoriam Juris pertinent Autores, qvi de Interpretatione scripserunt, & spectant huc primo, qvi in genere de Interpretatione Legum agunt, Joh. Eichelius *in singulari libro de Interpretatione juris*, Nomicus Pacemutus (i. e. Vincentius Placcius) *in JCtô perfecto*, Joh. Ludov. Praschius *in JCto Vero & personato.* Sunt deinde Autores, qvi *Dialecticas Juris* scripserunt, magno numero, Franc. Hotomannus, Mart. Schickardus, Ioh. Thom. Freigius, Matthias Stephani, Nicol. Vigelius, Daniel Otto, Nicol. Everhardus (cujus *Synopsin* conscripsit Georg. Adamus Brunnerus,) qvi tamen istis laboribus suis nil minus docuerunt, qvam interpretationem Iuris. Legendum de iis judicium Dav. Mevii in *præfatione in prodromum Juris N. & G.*

4 Huic interpretationi inserviunt Juris Regulæ, qvarum *in Pandectis* peculiaris titulus magnam habet Commentatorum sylvam. E qvibus omnium optimus est Jac. Gothofredus. Nam pleriqve omnes imperite in explicatione Regularum versantur. Sed Gothofredus ostendit, è qvibus fontibus illæ desumptæ, & qvomodo ex illis interpretandæ sint. Sunt &, qvi *Juris Regulas prætermissas* scripserunt, ut Rysewick, qvorsum refert interdum, qvæ apud JCtos reperiuntur indefinita effata. Prodiit in 8. paucis notus liber. Sed in his Axiomatibus caute procedendum est, neqve, ut universalia, accipienda, qvæ respectu certo dicuntur. Ita enim à particulari argumentamur, qvo sophismate nihil est freqventius, abesse vero à Regulis juris

juris debet, qvantum fieri potest. Est enim omnis definitio (universale effatum) in jure periculosa. Sunt præterea alii, qvi nova illis Axiomata addiderunt è Doctoribus & Practicis, & pene tot Regulas & sententias Juris confecerunt, ut mole sua ipsum Jus exæqvent, uti Aug. Barbosa *in Axiomatibus* à Joh. Ott. Tabore locupletatus. *Brocardica* appellant, ut dignum habeant elegantiis ipsis nomen, perpetua Causidicorum crepitacula. Eorum Brocardicorum reformationem promisit Autor *Methodi novæ Jurisprudentiæ* Godfr. Gvilh. Leibnitius, ad perfectam universalitatem se omnia reducturum sperans, qvi ne spe sua excidat, valde vereor. Qvæ enim vere universalia sunt, pauca sunt, neqve cum tanta turba & apparatu comparent.

Sect. VII.

De Singulorum Juris Librorum Interpretibus.

§. 1. *Judicium de Antiquis Corporis Juris Glossatoribus. 2. De notis in istud Dion. Gothofredi & Sim. Lewii. 3. Ad Institutiones Notæ Marginales sufficiunt. Prolixi in eas Commentatores vituperantur, uti & JCtorum se mutuo exscribendi Cacoëthes. Judicia de Comm. Conr. Rittershusii, J. Borcholti, Rein. Bachovii, & Arn. Vinnii (è Bachovio sua mutuati.) 3. Commentatores in Pandectas perpetui Joh. Brunnemannus & J. Otto Tabor, in fragmenta qvorundam JCtorum Jac. Cujacius, in Leges insigniores Paulus Busius. 4. Paratitla (cujus Vocis significatio fusius evolvitur) in Pand. Matth. Wesenbecii, ab Henr. Hahnio & R. Bachovio illustrata. 5. Commentatores ff. Critici, Gvilh. Budæus, Petrus Costalius, Paulus Busius, Pet. Gravius, Princepsque omnium Jac. Cujacius. Joh. Steckii contra hos Liber. Judicium de Comm. Hug. Donelli, ejusqve Epitomatore, Osw. Hilligero. 6. Systemata Juridica, Pandectarum ordine disposita, Bernh. Schotani & J. Jac. Wissenbachii, hisqve addendum Collegium Argentoratense. 7. Diod. Thuldeni Comm. insignis in ff. promissus, Scriptaqve alia edita. Necessitas conjunctionis Theoriæ & Praxeos in Jure. Pet. Denaisii de Advocatorum imperitorum multitudine Apophtegma. 8. Alii Systematum & Disputationum Jurid. juxta Methodum Digestorum, Scriptores, Franc. Duarenus, Georg. Ad. Struvius, Joach. Schnobelius, & Hier. Treutlerus (Rein. Bachovium Censorem nactus.) M. Ant. Delrio & Pet. Brossæi Miscellanea Scriptorum Juris sive Loci Communes ad Pandectas & Codicem. 9. Commentatores in Codicem præstantiores, Jac. Gothofredus (in Cod. Theod. omnium optimus,) Azo, Rich. Malumbra, Hub. Giphanius (cujus Eruditio laudatur,) Diod. Thuldenus, Lud. Grempius, Ant. Perez, J. J. Wissenbachius, Matth. Wesenbecius, Ioh. Brunnemannus. 10. Iac. Cujacii Paratitla in Cod. Ant. Matthæi Elogium illorum. 11. Ordinem Codicis sequuntur Ant. Faber. (de qvo, & Censore ejus importuno, Rein. Bachovio, obiter fertur judicium,) in Cod. Fabriano & Paulus Christinæus in Decisionibus. 12. Novellarum*

 Inter-

Interpretes, Conr. Rittershusius & Pet. Gudelinus. Lingva Græca ad illarum lectionem necessaria. 13. *Ius Canonicum Orientale, Conciliorum constans Canonibus, Photii Nomocanon, & Christoph. Iustelli Biblioth. I. Can. complectuntur* 14. *Nonnulla de I. Can. Occidentali, sive Pontificio, eiusqve Compilatoribus (Gratiano & Raymundo) & Illustratoribus. Decretum Gratiani jussu Greg. XIII. emendatum. Pet. Ciacconii Castigationes deperditæ. Ant. Augustini de Emendatione illa Dialogi. Dav. Blondelli Pseudo-Isidorus, Epistolis Decretalibus oppositus. Forma Processus hodierni è I. Can. est derivata.* 15. *Iuris Feudalis in Publico Necessitas, Vulgare Ius Feud. ἀμέθοδον. Complura de Ant. Mericutii nova illius Collectione. Scriptores ejusdem alii complures, qvos inter Conr. Rittershusius & Thom. Craigius præcipue commendantur, Stylus Iur. Feudalis Barbarus. Terminos ejus explicant Glossariorum Scriptores, qvorum Princeps est Car. du Fresne.* 17. *Iob. Strauchii Amœnitates Iuris Canonici, & Casp. Ziegleri de eodem labor, commendantur.*

1 Dicendum nunc aliqvid de Interpretibus Insignioribus *librorum juris.* Et qvidem Corpus illud Legum Romanarum nactum est plurimos Interpretes, cum qvorum notis prodiit in lucem. *Glossatores* illi veteres multa qvidem ad libros Juris notarunt, sed qvoniam nulla historia ac philosophia erant imbuti, & præterea artis Hermeneuticæ instrumentis destituti, multa protulerunt inepta, in qvibus tamen reperiuntur utilissima qvædam, ad praxin spectantia. Occurrunt etiam aliqva, qvæ ad ipsius Juris & Legum explicationem pertinent, & veluti conjectando proferuntur. Bartolus Cajus, *in præfatione Commentariorum Iuris* Franc. Connani, eleganter comparat Glossatorum Iuris Volumina, & eorum lectores, iis, qvi in metalli-fodinis operantur, qvibus est magna opera insumenda, ut, inter tot excrementa & scorias, aliqvam auri particulam inveniant. Eorum tamen usus non est contemnendus, ut profuerunt sane in multis Hug. Grotio, cum Opus de I. B. & P. conficeret. Multi qvoqve, qvi tot hodie in Iure novos libros parturiunt, non exiguam partem illis debent. Multa qvoqve plenius & accuratius pertractare possent, si legissent Vett. illos libros. Veneremur itaqve illos, ut solemus Opera vetusta in pretio habere, non ob elegantiam, sed qvod in ruditate illa antiqva lateat aliqvid, qvod usui esse possit.

2 Dionysii Gothofredi Notulæ sunt elegantes; nam è Cujacio, aliisqve ejus temporis Criticis & ICtis, textuum emendationes notat, locaqve parallela, & contrarias Leges. Hodie auctiores illæ notæ in Editione nova Batavica occurrunt, qvam Simon Lewius paravit, qvi è Salmasio, aliisqve Criticis Autoribus, utilissimas prioribus notas adjecit.

2 In libros Iuris speciatim scripserunt multi. Qvot non sunt in Institutiones Commentarii? atqve hic, si ullibi, mos est ICtis familiaris, se mutuo exscribere. Iac. Cujacii qvidem est sententia, *Institutiones vix Interprete indigere, nisi breviusculo*

sculo marginali. Qvæ sententia & mihi placet. Magnam enim confusionem pariunt spissi isti Commentarii, & fusiores disputationes Juris, è ff. in Elementa Juris illatæ. Qva in re pravus nonnullorum mos est, qvi ex omni Jure, Divino, Humano, Cæsareo, Canonico, Statutario, Praxi ipsa, & Processu, varia coacervant ad Institutionum Textum, qvales sunt Joh. Schneidewini & Casp. Manzii *Commentarii.* Qvorsum enim attinet, in Elementa Juris ista omnia congerere, atqve ita multiplicare inutiliter labores, necessario suo loco & tempore repetendos. Conr. Rittershusii *Commentarius* eruditus est, & ad interpretationem verborum & textus multum confere commodi. Joh. Borcholti qvoqve planus est *Commentarius*, & è Cujacio, plurimisqve optimis JCtis, congestus. Reinerus Bachovius in subtilitatibus Juris venandis curiosior, qvam esse oportet. In prima illa Juris institutione tyronibus non est legendus, commendandusqve pro illo Arn. Vinnius, qvanqvam Bachovium pene omnibus paginis exscribat, in eo tamen laudandus, qvod qvæ apud Bachovium sunt obscuriora, dilucidius & distinctius proponat. Infiniti deniqve sunt in *Institutiones* Commentarii, qvos omnes recensere, tempore esset abuti, cum verum hic sit vetus illud: *unum noris, omnes noris.* Si unum habeamus, eumqve optimum, aut jungamus illi alterum subtiliorem disputatorem, qvid opus est de variis nominibus & titulis esse sollicitum?

In Pandectas perpetuum *Commentarium* non habuimus, anteqvam *Ioh. Brunnemannus* Opus suum publicavit; sed nescio, an perpetuos tales Commentarios scribere utile sit, cum possit res brevius expediri. Multa enim in legibus ipsis sunt supervacanea, multa repetita, qvibus vestigiis si Commentator insistit, multa illum repetere necesse est, atqve ita Commentarium inutiliter augere. *Iac. Cujacius* aliam qvandam methodum instituit. Nam JCtorum Responsa, ut Pauli, Papiniani, Modestini, in unum Volumen collegit, atqve ita in JCtorum singulorum fragmenta est commentatus. Qvod ad Historiam qvidem Juris egregie conducit, sed methodum turbat vulgatam. Inediti sunt hactenus Joh. Ott. Taboris *perpetui Commentarii in Leges singulas*, qvi ab hæredibus premuntur, usqve dum Bibliopolam liberaliorem invenerint. In aliqvas Leges insigniores *Paulus Busius* est commentatus. 3

Paratitlares *Scriptores* omnium in manu sunt. Matth. Wesenbecii *Paratitla* utilissima sunt, qvæ postea Commentariis suis, tum Rein. Bachovius, tum Henr. Hahnius, illustrarunt. Eo tamen effecerunt, ut non amplius essent Paratitla, qvæ proprie sunt, uti Justinianus Imperator in *Præfatione de concept. ff.* ait, *Indices* tantummodo *Legum.* Dicuntur autem *Paratitla*, qvod sint appendices titulorum; Alii vocant *supplementa titulorum*, notas scil. qvibus ex reliqvis titulis supplentur ea, qvæ ad titulum præsentem pertinere videntur. Ut recte dixerit Matthæus Monachus *in fragmento*, edito ab Antonio Augustino, *Paratitla esse repletiones titulorum, i. e. indices Legum, qua ex ceteris titulis ad unum subtiliter revocari possint.* Idem & Car. Hannibal Fabrottus ait, *in notis ad Collectionem Constitutionum Eccle-* 4

siastica-

ſiaſticarum, ubi Cujacium reprehendit, qvod ignoraverit, qvid eſſent Paratitla. Illi enim Paratitla non niſi ſummaria habentur, qvod & ipſe ſuis Paratitlis, qvæ in *ff.* & *Cod. Theodoſ.* ſcripſit, oſtendit. Jac. Gothofredus qvoqve *in Cod. Thedoſ.* multis monſtravit ſpeciminibus, qvid ſint Paratitla. De Paratitlis vide ulterius Æg. Menagium *in Amoenitatibus Juris Civ. cap. 15.* Ceterum Paratitla iſta, ſi recte ſint inſtituta, optimi Commentarii inſtar eſſe poſſunt, ſi conſtet de ſenſu verborum. Nil enim melius explicatur, qvam ſi res cum re ipſa conferatur.

Commentatores ff. CRITICI & PHILOLOGICI hic etiam magnum habent numerum
5 & uſum. Guil. Budæi *Comment. in τὰ πρῶτα* utiliſſimus eſt ad intellectum Legum, qvam diligentiſſime enim vetera illa explicat, qvibus ſi deſtitueremur, in multis eſſet hallucinandum. Petrus Coſtalius *Adverſaria* ſcripſit, in qvibus collegit ex *ff.* Leges notabiliores, & ad illas eſt commentatus. Optimus Autor & rarus, editus Colon. A. 1560. Idem fecerunt Paulus Buſius, cujus exſtant *Subtilitates in ff.* qvo in libro difficiliores Leges explicat, & Petrus Grævius, *in Exercitationibus ſuper difficiliores Leges*, Ultraj. *in 8vo.* editis. Criticorum in Legibus tractandis audaciam reprehendit Joh. Steckius *in Obſervationibus Anticriticis Juris*, *ſ. Vindicationibus Legum à Corruptelis Criticorum & Neotericorum Interpretum*, qvi liber, Baſileæ editus A. 1627. *in 4to*, multa continet ſcitu digniſſima. *Jac. Cujacius* primus hanc viam emendandi Jura eſt ingreſſus, & æmulos ob illam cauſam eſt aliqvos nactus, qvi libris Eriſticis illum exceperunt. Sed ita ſe adverſus illos defendit Cujacius, ut facile appareat diſcrimen. Hugo Donellus Jus Codicis luculentis *Comm.* illuſtravit, methodum tamen *ff.* paululum immutans. Hunc nimis prolixum enucleavit *Oſwaldus Hilligerus*, cujus liber ad uſum eſt expeditior. Ego tamen malim ipſius Donelli *Commentariis* uti.

6 Aliqvi ſecundum ff. *methodum* omnes Libros Juris diſpoſuerunt, qvo modo procedit Bernh. Schotanus *in Examine ſuo Juridico* & *in Collegio*, qvod tamen non eſt abſolutum. *In Examine* per Erotemata omnia proponit, qvod liber eſt commodus pro informatione prima. Joh. Jac. Wiſſenbachius, *in Diſpp. ſuis ad ff. inſigniores Legg. & controv.* perſpicue & breviſſime omnia propoſuit, leges contrarias interdum feliciter conciliat, diligenter & cum cura enumerando varias JCtorum ſententias & interpretationes. Additur his *Diſp. Comment. in tit. de V. S. & R. J.* Celebre qvoqve eſt *Collegium Juris Argentoratenſe*, qvod ſecundum *ff.* concinnatum eſt methodum, per varios Autores, dirigente tamen Juſto Meyero, JCto doctiſſimo, uti patet ex *Endoxis* illis, qvæ addidit *Collegio Argentoratenſi.* Adjecit etiam *notas* ſuas Joh. Otto Tabor. Opus certe locuples eſt, & magna cura congeſtum. Pleraque omnia ex aliis Juris Libris, imo & nonnunqvam ex Jure Publico, Feudali & Canonico, immiſcentur. Atqve eo fine ſcriptum eſt, ut exhiberet velut Digeſta univerſalia Juris. Ex eo *Compendium* adornatum eſt à Greg. Biccio. Nam vaſtus ille liber exercitiis primis juventutis non adeo commodus eſſe videtur.

7 Promiſit & *Diodorus Thuldenus*, JCtus Lovanienſis, Vir, non in Jure ſolum, ſed

sed & in aliis doctrinis, eleganter doctus, *Comm. in ff. Iuris Methodicum, Ætiologicum, Analogicum & Pragmaticum* (ita enim titulus habet.) Non crediderim tamen, lucem illum vidisse. Saltem Titulus ille apparet inter reliqva ejus Opera istis præfixus, qvantum tamen ex illo apparet, optima methodo conceptus esse videtur. Nam & causas Legum, & Analogismum, & praxin, illo ostendere voluit, qvæ omnia si conjungantur, felicissime res succedet. Rari sunt illi JCti, qvi illa omnia ab ipsis fundamentis conjungunt. Sterilis est omnis Ætiologica, & Analogica cognitio, nisi accedat usus & praxis, rursusqve praxis suo est fundamento destituta, ac infelicissime tractatur, si cognitio methodica non præcesserit. Hinc est, qvod *Petrus Denaisius*, Assessor Cameræ Spirensis, JCtus doctissimus, teste Melch. Adamo *in ejus vita*, solitus est dicere, se vix tres qvatuorve vidisse Advocatos, qvi supra rabularum nomen fuerint, qviqve statum controversiarum probe intellexerint, & ex fundamentis Juris suorum Clientum causas agere norint. Ceterum Thuldenus ille, qvem modo laudavi, plures alios in Jure libros scripsit, in qvibus eminent *libri* ejus *V. de Causis ac Remediis corruptorum judiciorum*, qvi Coloniæ editi sunt A, 1624. *in 4to*, item *libri duo de Iurisprudentia extemporali, s. de Regulis Iuris*, Lovanii primum editi *in 4to.* A. 1629. qvi deinde, tertia parte auctiores recusi, ibidem prodierunt. A. 1643.

Franc. Duareni *Disputationes Iuris* pleraqve complectuntur, qvæ spectant ad Jus universum. Vir fuit doctus, qvi tamen Thuano ex Æmari Ranconetti schedis multa petivisse dicitur. Georg. Ad. Struvii *Iurisprudentia* notior est, qvam ut qvicqvam de ea dici opus sit. Hodie plerumqve pro libro compendiario universi Juris habetur. Solet enim sic fieri, ut liber alicujus JCti, qvi famam aliqvam est promeritus, in usus publicos adhibeatur. Joach. Schnobelii breves *Disputatiunculæ*, non tamen cum cura scriptæ, in Academiis Germaniæ plerumqve Thesium loco inservire solent, qvibus Jus universum ὡς ἐν ἐπιτομῇ disputandum proponitur. Ceterorum Scriptorum Compendiariorum, nec finis, nec modus est, qvibus recensendis ut immoremur, vix operæ est pretium. Unicum ut addam, Locorum Communium in Jure Exegeticorum ideam dedit *Marcus Antonius Delrio*, cui postea augmenta insignia adjecit Petrus Brossæus, JCtus, qvæ prodierunt Lugd. apud Sam. Crispinum, A. 1606. *in 4to*, sub tit. *Miscellanea Scriptorum universi Iuris Civ. duobus Tomis distincta, ex optimis Autoribus & Interpretibus Iuris, qvæ sparsim ab illis alieno loco notata, sub ordinem Titulorum & Legum Digestorum & Cod. ad suas Leges relata.* Qvalis labor si continuaretur ab illis, res magnæ sane utilitatis foret. Illi Autores tantum digitum intendunt, viamqve ostendunt. Hieron. Treutleri *Disputationes* omisimus, qvi inter Compendiarios est referendus, ac freqventari solet passim in Academiis. Optimum est in illo, qvod controversias ad sedes, & genera sua, revocavit, qvarum definitiones & divisiones perpetuis JCtorum Autoritatibus confirmat, non dissimulatis etiam illis, qvi dissentiunt. Laudari itaqve Treutlerus debet tanqvam Locor. Commun. Collector. Illius Theses enim non tantum habent pon- 8

deris aut curæ. Præcipue ratio habenda est Autorum illorum, qvos citat, qvorum loca & legenda sunt, & relegenda qvoqve, ac cum Autoris Thesibus conferenda, in qvibus tamen multa sunt improbanda, multa per errorem & incuriam admissa. Nactus est Hypercriticum & censorem satis rigidum, Reinerum Bachovium, cujus exstant in illum *Commentaria*, non qvod Autor ipsi dignus visus fuerit, qvem *Commentario* illustraret, sed qvod hic qvasi signentur loca, & vestigia universæ Jurisprudentiæ ducantur.

9 In Codicem exstant multorum labores. Omnium antesignanus est Jac. Gothofredus, qvi Herculeum pene laborem in *Cod. Theodos.* insumsit, è qvo fonte *Justinianeus* profluxit. Tam operosa hujus Viri fuit industria, ut omnium conatus unus vinceret. Nemo *Codicis* textum in ipsis incunabilis suis intelligit, nisi ab hoc Autore monstrata via sit. Omnem enim singularum Legum historiam accuratissime & uberrime deduxit. Noti sunt Veterum Autorum labores; Azonis & Richardi Malumbræ. Ille rudis adhuc, & impolitus, & hic non contemnendo *Commentario* qvidem *Cod.* illustravit, sed superavit illum Recentiorum diligentia. Scripsit Hubertus Giphanius *Enarrationes & Commentarios in 8. Libros Cod.* non qvidem in Leges omnes, sed tamen in celebriores & difficiliores, in qvibus non solum abstrusiores Antinomias & Controversias, tam Scholasticas, qvam Forenses, sed legum etiam ipsarum sensus explicat. Liber editus est Francofurti ad Mœnum A. 1631. *in 4to.* Qvantus autem Vir Giphanius fuerit, nemini est ignotum, Heros sane inter JCtos Germanos, qvi doctrinam multiplicem, multarumqve lingvarum peritiam, ad juris scientiam attulit. Non immerito Johannes Strauchius (ipse JCtus Germaniæ doctissimus) *Germaniæ* illum *Cujacium* vocat *in Diss. sua de Beryto.* Diodorus Thuldenus, in Academia Lovan. Antecessor, *Comment. ad Cod. Justinianeum* scripsit non spernendum, qvi editus est A. 1651. Lovan. *in fol.* in qvo sensa legum cujusqve tituli illustrantur, ac qvæstiones adjiciuntur, qvæ in judiciis freqventiores occurrunt. Selecta sunt, qvæ illic habentur, qvanqvam non omnia sint absoluta & perfecta. Compendiarium laborem in *Cod.* scripsit Ludov. Grempius, cujus exstat *Cod. Justinianei methodica tractatio*, Francofurti, A. 1593. cura Jacobi Schegkii edita. Ille vero brevis tantum est, & per Erotemata simplicia, atqve in usum juventutis formata, Jurisprudentiam *Cod.* proponit. Plenior est *Comm.* Antonii Perezii, qvi post ceteros omnes illum edidit, adjectus & posterioribus tribus Libris, qvi vulgo alias omitti solent. Non enim adeo ad rem forensem pertinent, sed pleraqve illa jam in usu esse desierunt, & ad Veterem Jurisdictionis Romanæ formam spectant (non tamen vetustissimam.) J. Jac. Wissenbachius ad *Cod.* etiam nonnulla scripsit, sed, pro suo more, non ad singulas Leges commentatus est, sed excerpta qvædam difficiliorum Legum dedit, qvarum sententias & controversa diligenti Autorum collatione sic satis investigavit. Qvæ Matth. Wesenbecius *in Cod.* scripsit, mutila sunt, & manca. Joh. Brunnemannus ad practicos usus potissimum est referendus.

10 Jac. Cujacius Paratitla *Cod.* scripsit, Libellum exiguum, qvem omnes JCti mirifice

rifice laudant. Anton. Matthæus, JCtus certe non obesæ naris, in sua *Oratione IV. p.* 103. magnam illi suspendit Elogium, cujus hæc sunt verba: *Omnium lucubrationes, etiam, qvi justa Commentaria scripserunt, Viri Excellentissimi, Iac. Cujacii, indefessa contentio supergressa est, cujus aureum Paratitlorum Opus apud sapientes in tanta est admiratione, ut in reliquis quidem scriptis alios, in Paratitlis autem Cod. se ipsum superasse visus sit. Hotomannus certe, quanquam æmulus illi, ac prope inimicus, tamen sine invidia ac simpliciter adversarii vires æstimans, tanti id Opus fecit, ut filium, Joh. Hotomannum, peregre ob studia profecturum, cum Davidis Psalmis, Paratitla ejus perpetuo in itinere circumferre jusserit.*

Fuerunt, qvi secundum ordinem & seriem Titt. Cod. privatim aliqva sibi promtuaria concinnarunt, qvorum deinde specimina publice ediderunt, uti Paulus Christinæus, & Anton. Faber, magni Vir nominis. Et hic qvidem, cujus, tam in Theoria, qvam in Praxi, superiori seculo celebrata fuit ἀκρίβεια, *Codicem* publicavit, qvi *Fabrianus* ab ejus nomine dicitur. Hunc adeo mihi qvondam commendavit *Dav. Mevius*, ut hunc sibi unicum ad praxin fuisse magistrum diceret. Claritas nominis ejus movit Rein. Bachovium, ut adversus illum libros scriberet. Nam Opus aliqvod adversus ipsum edidit, in qvo integram Chiliadem errorum ejus observavit. Sed fuerunt alii, qvi ipsum adversus Bachovium defenderunt. Erat enim Bachovio qvodammodo Sophisticum ingenium. Insignis qvidem fuit ejus eruditio, tam in Historia, qvam in Jure, sed importunus erat aliorum Censor, &, libidine contradicendi motus, sæpe lites movit non necessarias, sæpe etiam falsas plane sententias sectatus est, sæpe loca Legum, ex suis conjecturis, pro corruptis habuit, sæpe etiam in ipsos JCtos Veteres, sæpe in Tribonianum, injurius. In praxi certe Juridica non magnopere est aliis æstimatus. Sæpe enim Consuetudines fori in alia omnia abeunt, qvod cum observant homines, in rem illam intenti, sæpe excursu illarum admittere aliqva debent, qvæ manifeste contra Jura esse clamavit JCtus, Scholæ tantum assuetus. Pleræqve ejus subtilitates, in erroribus Fabri notatis, in eo versantur, ut notet actionem non recte institutam, vel alteri non recte missam, qvæ omnia, siqvidem ex indole Romani Juris æstimaveris, recte se habere possint, si vero ex usu & observatione forensi, nonnunqvam alia ratio est ineunda. Paulus Christinæus itidem *Decisiones supremorum tribunalium*, non fortuito & temere confusas, sed justo ordine *Codicis* diligenter & accurate digestas, edidit, cujus Viri nomen inter Practicos satis est celebratum. 11

Ad Novellas Constitutionum pergimus. Earum optimum habemus Interpretem Rittershusium, Virum, non in Juris scientia tantum, sed in omni elegantiori literatura versatissimum. Huic jungendus Pet. Gudelinus in *Iure novissimo*, qvi Jus illud Novellarum, inprimis, ubi discrepat à ceteris Juribus, diligenter collegit, ac ea inter se contulit. De *Novellis Constitutionum* qvando illæ editæ, deqve Imperatorum Novellis, qvæ Juris autoritatem non habent, uti Leonis, aliorumqve, legendus est Ios. Maria Suaresius, *in Notitia* βασιλικῶν, præmissa Operi ipsi βασιλικῶν, 12

qvod edidit in Gallia Car. Hann. Fabrottus. Ceterum qvoniam omnes Novellæ Græca Lingua sunt conscriptæ, vel inde videmus, qvam utilis sit JCto Græcæ Linguæ notitia. Cum enim novissima Jura his contineantur, & illa autoritatem suam in Græca Lingua habeant, necessum est, eos, qvi è Versione tantum sapiunt, in multis titubare. Qvinimo in ipsis Versionibus plurimi sunt errores passim à Viris doctis notati. De variis interpretationibus & Interpretibus Novellarum vid. Er. Mauritius *in Dissert. de Libris Juris, Thes. 16.* ubi pluribus ea de re agit.

13 Canonici Juris Historia & Interpp. probe qvoqve notandi sunt. Et qvidem Jus Canonicum qvoqve duplex est, illud, qvod in *Oriente* obtinuit sub Imperatoribus Græcis, & qvod deinde *Pontificia autoritate à Compilatoribus* est collectum. Antiqvi illius non fuit ista autoritas, qvæ Juris Canonici Pontificii, constititqve Canonibus Conciliorum Græca Lingua scriptis. Edidit Photius *Nomocanonem*, qvo pleraqve comprehenduntur, qvem illustravit Græco *Commentario* suo Theodorus Balsamon. Postea autem *Christoph. Justellus*, Vir doctissimus, qvicqvid nancisci potuit Veterum Canonum, & hunc ipsum *Nomocanonem* Photii, uno libro *in folio* collegit, sub Tit. *Bibliothecæ Juris Canonici.* Liber rarissimus est, & magno pretio venditur, sed in qvo multa continentur, qvæ spectant ad disciplinam Ecclesiasticam Veterum, ut ita non ratione Juris tantum, sed & ratione Historiæ Ecclesiasticæ, prodesse possit.

14 Juris Canonici *Pontificii* nullam habemus hactenus historiam (h) accurate scriptam, præter paucula illa, qvæ notarunt Albericus Gentilis *in Dissertatione de libris J. Civ. & Can.* Arthurus Duck *in Lib. de autoritate J. Can.* & Conr. Rittershusius *in lib. de Differ. J. Civ.* & *Can.* qvi liber utilissimus est Juris Studiosis, præcipua enim capita tractat, in qvibus abit Jus Canonicum à Civili. Ceteri, qvi peculiares aliqvas Dissertatiunculas scripsere, ut sunt nonnulli, vix aliud afferunt, qvam qvod è citatis modo libris concinnarunt. Compilatores hujus Juris præcipui sunt Gratianus Monachus, & Raymundus, Capellanus Gregorii Noni. Ille *Decretum* congessit, hic *Decretales.* Varia de his Compilatoribus Judicia compilavit Joh. Chifflctius *in Apologetica Dissertatione de Juris utriusque Architectis*; sed nihil ab illo solidi affertur, qvod facere possit ad defensionem illorum, mera enim tantum ex Autoribus Excerpta sunt. Gratiani *Decretum*, cum multis scateat mendis, institutum fuit à Gregorio XIII. qvoddam Virorum doctorum Consilium eum in finem, ut operam suam conferrent in emendandum Decretum. Illi Concilio adhibitus qvoqve fuit Pet. Ciacconius, Philologus magni nominis Hispanus, qvem plura, qvam ceteros omnes, contulisse ad hanc emendationem, ait Andreas Schottus, qvæ tamen Casti-

(h) *Historiam Juris Canonici* (qvam inter Desiderata Jurisprudentiæ refert Morhofius) sive *de Progressu, Incrementis, Collectionibus Auctoribusque Juris Ecclesiastici & Pontificii, Tractationem*, Duisburgi A. 1677. *in 8vo* edidit Gerh. à Mastricht, Reip. nunc Bremensis Syndicus, de qua, mihi licet non visa, ob doctrinam Autoris insignem & multiplicem, optima quæque ominor.

Caſtigationes lucem non adſpexerunt, ipſo teſte. Diſciſſæ enim fuerunt iſtæ paginæ à Ciacconio ; qvorundam rumoribus offenſo, qvaſi ad ſe rapere omnem Editionis laudem vellet. Exſtant & Antonii Auguſtini *Dialogi de Emendatione Gratiani*, Opus eximium, qvodqve ad Juris Can. intelligentiam magnam afferre lucem poſſit, non ita pridem recuſum in Batavis. Multum qvoqve operæ poſuit, in ſuppoſititiis qvibusdam Pontificum Epiſtolis configendis, Vir in Antiqvitatis cognitione verſatiſſimus, *Dav. Blondellus*, cujus exſtat Pſeudo-Iſidorus, præclarum, ſed rarum Opus. Hi ſunt præcipui Autores, qvos ad hiſtoriam iſtius Iuris commendare poſſum. Commentatorum in Ius Pontificium integra eſt ſylva, cui me non immittam; neqve enim neceſſe eſt, in iis nimis eſſe operoſum. Si enim capita illa, in qvibus Ius Civile differt à Canonico, cognita habeamus, non eſt, qvod moremur cetera. Forma tamen proceſſus hodierni tota ex Iure Can. eſt, qvam ob cauſam Commentatores hujus argumenti ex Iure Can. bene delegiſſe non parum ad praxin ipſam confert. Ceterum de Proceſſibus ipſis, eorumqve Scriptoribus, integrum qvis Volumen facile conficere poſſit, ac promiſit inter ceteras Iuris Bibliothecas Bibliotheam qvoqve *Proceſſualem* Caſp. Thurmannus.

Ius Feudale non eſt perfunctorie tractandum iis, qvi Jus publicum accuratius 15
tractare volunt. Cum enim cetera Iura pleraqve ſint privata, hæc Feudalia ſe immiſcent rebus Principum, & alte ex hiſtoria ſunt repetenda, in qva non vulgariter doctum eſſe oportet, & qvidem usqve ab ævo Caroli M. qvi Iura Principum eſt tractaturus. Qvod habemus in Corpore Iuris Ius Feudale, ſine methodo certa & ordine conſcriptum eſt. Ejus collectio poſtrema ab *Antonio de Prato Veteri* facta fuit, qvam & à Friderico III. Imperatore probatam aliqvi volunt. (i) Multa ſunt JCtorum loca, qvibus Autor ille deſideratur. Hoc Opus inciderat olim in manus Erici Mauritii, in hac qvondam Academia Prof. nunc Cameræ Spirenſis Aſſeſſoris, qvod ille, velut ſingularem Theſaurum, ſæpe mihi oſtendit, ac editioni deſtinavit, qvæ an unqvam ſit proditura, ambigo. Nomen integum Autoris eſt *Antonius Mericutius de Prato Veteri.* Mentionem facit ejus Mauritius *in Diſputatione de Libris Juris, Theſi 24. & 25.* ac oſtendit, qvam diſcrepent multa apud illum à vulgari textu. Qvod vero attinet hujus Juris Interpretes, pene non ſunt pauciores illi, qvam ipſi juris Civilis Interpretes, diverſa enim methodo omnes utuntur. Aliqvi ſcripſerunt Epitomas, Compendia, Methodos, Analyſes, Synopſes. Aliqvi celebriora & utiliora ejus Juris loca illuſtrarunt. Alii novum ordinem fabricati ſunt, relicta Librorum

(i) Ant. Mericutii de Prato Veteri, JCti Bononienſis, *Collectio Nova Juris Feudalis*, A. 1428. juſſu Collegii Juridici Bononienſis, conſcripta, in Libros VI. digeſta, & à Frid. III. Imp. uti fertur, approbata, cujus Editionem tot JCti deſiderarunt, & Er. Mauritius è Codice ſuo pollicitus qvidem eſt, ſed non exhibuit, poſt obitum tandem ejus, è Codice Regio Pariſienſi, curante Ioh. Schiltero, JCto Argentinenſi, prodiit, & ſubjuncta ab hoc eſt *Codici Juris Alemannici Feudalis, Commentario* à ſe illuſtrato, & Argent. A. 1696. in 4to excuſo. Hiſtoriam ejus D. Sam. Reyherus, JCtus Kil. Diſſertatiuncula peculiari, hoc ipſo A. 1704. edita fuſius enarravit.

Feudalium ſerie. Aliqvi Controverſias, & Qvæſtiones inſigniores tractarunt, uti Hartmannus Piſtorius, & Andr. Fachinæus. Inter Compendiarios præcipuum locum meretur Conr. Rittershuſius, qvi *Partitiones Iuris Feudalis* ſcripſit, in duos Libros diſtributas, & Marpurgi A. 1615. editas. Methodus, qva utitur, eſt ſimplex, & ad informandum aptiſſima. Proponit enim Erotematice totum illud Jus, perpetuo inſtituto ſermone inter Diſcipulum & Magiſtrum. Autores aliqvot præcipuos, qvi de Feudis ſcripſere, ſed Compendiarios tantum & breviores, Gvilh. ſcil. Fornerium, Ant. Contium, Marqv. Freherum, &c. Francof. Aº 1668. in 12. collegit uno libello Magnus Wedderkopfius. Interpretum alioqvin magnus eſt numerus. Rittershuſius è Veteribus celebrat Andream de Iſernia, Jac. Alvarottum, Jac. Ardixo, Jac. de Belviſo. E Recentioribus ceteris præferri ſolent Henr. Roſenthal *de Feudis*, & Ludolphus Schraderus. *De Regalibus* Henr. Bocerus ſcripſit, qvod itidem argumentum eſt Iuris Feudalis. Edidit & *Diſpp.* aliqvas *Feudales* in lucem Joh. Borcholt, qvem Rittershuſius Præceptorem ſuum laudat. Matthæus de afflictis, Uldaricus Zaſius, Petrus Rebuffus, Ioh. Schneidewinus, Matth. Weſenbecius, Nic. Vigelius, Hermannus Vultejus, ſuper Jus Feudale omnes ſcripſerunt, ſed hi poſtremi pro more ſuo methodum immutarunt. Conſilia Feudalia ceteris immiſcuere multi, uti Joachimus Mynſingerus, & Andr. Gailius. Sunt & peregrini Autores, Galli, Itali, Hiſpani, qvi Jura Feudalia ex Conſvetudine ſuæ gentis interpretantur, uti Carolus Molinæus *in ſuis Conſvetudinibus Pariſienſibus*, *& Caſanova*, Vir in omni antiqvitate doctiſſimus, in ſingulari qvodam Opere *de Galliæ Feudis*, à qvo plura habuiſſemus, niſi improviſa mors ejus Conatus interrupiſſet. Anglicum Ius Feudale, qvod continetur Jure illo Anglico, qvod *Fleta* inſcribitur, totum, qvatenus per Scotiam, Angliam, & partem Galliæ, obtinet, diffuſo libro explicuit *Thom. Craigius* de Riccartum, in lib. cui tit. *Ius Feudale, tribus libris comprehenſum.* Eruditus ille eſt liber, neqve tam Jura & Conſuetudines Scotiæ, qvam omne in univerſum Feudale Jus complexus, & locis non ſolum Juris Civ. illuſtravit, ſed & Exemplis è variis gentibus petitis antiqvis & recentibus. Editus eſt Lond. in fol. A. 1655.

16 Ceterum ad Juris Feudalis intelligentiam pleniorem nova qvaſi lingva opus eſt. Nam Autores mediæ ætatis, de qvorum fontibus petenda ſunt illa Iura Exotica, Anglica, Gallica, tum & ipſum Ius Feudale, qvod inter Iuris libros habetur, ſuos qvosdam terminos habent, qvos nemo intelligit, niſi qvi lectioni Librorum iſtorum eſt aſſvetus. Excutienda itaqve ſunt Gloſſaria Barbararum Vocum, qvas collegerunt Frid. Lindebrogius, Henr. Spelmannus *in Archæologia ſua*, Gothofredus Wendelinus *in Gloſſario Vocum Legis Salicæ*, Gerh. Ioh. Voſſius in *Gloſſematis* ſuis, & qvi inſtar omnium eſt, Carolus du Freſne *in Gloſſario Scriptorum mediæ & infimæ ætatis*, qvi liber qvaſi Oceanus eſt omnium illorum Gloſſariorum minorum & particularium. Nam Autor ille, Herculeo plane labore, totum illud Augiæ ſtabulum, non repurgavit, ſed complevit, accurate congeſto omni hoc Latinitatis Sterqvilinio. Explicavit & *Franc. Hotomannus* voces Feudales qvaſdam notiores, qvæ Explicationes addi ſolent Lexico Ioh. Calvini.

Non

Non pauca eorum, qvæ ad Jus Feudale ſpectant, habentur in Johannis Strau- 17
chii *Amœnitatibus Iuris Canon.* qvas ille ad exemplum Æg. Menagii ſcripſit, qvi *de Amœnitatibus Iuris Civ.* librum ediderat. Ceterum liber ille Strauchii multa qvoqve habet rariora, qvæ ad Juris Canonici interpretationem pertinent. Supra eum omiſimus, uti & *Caſp. Zieglerum*, qvi *de Iure Canonico* ſcripſit, & multa erudita, ad hiſtoriam ejus pertinentia, notavit.

SECT. VIII.

De Controverſiarum & Argumentorum Specialium Scriptoribus.

§. 1. *Multitudo hujus generis Scriptorum & Plagia freqventia. De Ioh. Iac. Speidelio, Seb. Navio & Dav. Döringio, Locorum Communium in hoc genere Collectoribus, Cenſura.* 2. *Legum, qvæ ſibi contrariari videntur, Conciliatores, Nicol. de Paſſeribus, Iul. Pacius & Eberh. Bronchorſtius. Quænam ad Conciliationem hanc reqvirantur. Iac. Gothofredi Opus hujus argumenti promiſſum.* 3. *De Hier. Treutlero, Helfr. Ulr. Hunnio, Rein. Bachovio & Steph. Forcatulo, Controverſiarum Iuridicarum Scriptoribus, Iudicia.* 4. *Nec non de variis Lectionibus Iuris Gvid. Pancirolli & Phil. Iac. Mauſſaci, de Antinomiis Hub. Giphanii & Ant. Matthæi, Diſſertationibus Bernh. Sutholti, Nic. Vigelii Methodo Iuris Controverſi, Arn. Vinnii Qvæſtionibus Selectis, Ferd. Vasqvetz Q. q. Illuſtribus, And. Fachinæi & Bachovii Iunioris Controverſiis, ac Gerb. Noodti Probabilibus.* 5. *Inter Argumentorum Specialium Scriptores qvidam Titulos rariores ridicule affectant. Scriptores de Iuribus Ægrotorum. Autoris Tr. affectus de Iure Silentii.*

MAgnum mihi maris æqvor arandum, ſi huic me Oceano immiſerim. Integra 1
iſtorum Autorum Bibliotheca poſſet concinnari, & Joh. Jac. Speidelius ſane librum vaſtum *in folio* concinnavit è ſolis qvæſtionum controverſarum Titulis, qvi utiliſſimus eſt, ſed ſolum ſe Nomenclatorem exhibet. Si qvis eſſet, qvi qvæſtionibus illis ſubjiceret Autores, vel affirmantes, vel negantes, non male mereretur de ſtudio Juris. Neminem enim hactenus habemus, qvi rem illam ſuſceperit, aut qvi ad illam ſuſcipiendam aptus fuerit. Oportet enim aliqvo judicio eſſe inſtructum, qvi illum laborem ſuſcipit, neqve promiſcua debet allegare nomina & loca, qvæ ſi excuſſeris, parum ſolidæ frugis illic invenias. Ita enim moris eſt vulgo apud JCtos, ut de charta in papyrum ſcribant inepta, futilia, ſupervacanea, theſin ipſam, vel parum, vel nil attingentia. Subſidio hic qvidem ſunt nonnulli Autores, uti Seb. Nævius in ſuo *Syſtemate*, diligens in Autorum variis ſententiis conglobandis ſuper ſingulas tam ff. qvam *Cod.* Leges & Inſtitt. §. §. non qvidem contemnendus, & cujus non exiguus uſus eſſe poſſit. Sed tamen ille etiam laborat morbo confuſionis, qvo pleriqve omnes. Dav. Döringius Collectanea qvædam inſtituebat Juridica ſub titulo

titulo *Bibliotheca*, qvæ non tam Controverſias, qvam omnia ſine diſcrimine congerebat. Nondum vero abſolvit integram Literam A. cujus dimidia circiter pars, grandem in folio librum dedit, unde hariolari facile licet, qvantum Chaos futurum fuiſſet, qvod reſtabat.

2 Inter CONTROVERSIARUM SCRIPTORES primum locum ſibi vindicant, qvi de contrariis Legibus ſcripſerunt, qva in re pene omnes adeo inepte verſantur, ut plus tenebrarum, qvam lucis afferant huic argumento. Eſt aliqvis Nicol. de Paſſeribus, qvi conſarcinavit *librum Antinomiarum*, indoctum & futiliſſimum. Nihil enim ſolidi affert ad conciliationem Legum, omnia ſunt cerebrina, & imaginaria commenta, qvædam etiam ridenda. Iul. Pacius & Eb. Bronckhorſtius paulo accuratius hoc argumentum tractarunt, ſed multa aliis, imo plurima, excutienda reliqverunt. Digniſſimus certe labor eſſet, qvem ſuſciperet non vulgaris ingenii ICtus. Reqviritur enim ad rem illam perfecta Hiſtoriæ & Jur. Rom. cognitio, non ex Interpretibus, ſed ex ipſis fontibus, unde Leges iſtæ profluxerunt, qvarum accurata analyſis ad methodum Hermeneuticam eſt inſtituenda. Iac. Gothofredus promiſerat in his ſuam operam, ſed morte præventus nihil præſtitit. Fuiſſet vero unus inter ceteros omnes par huic labori Hercules. Meminit ejus in *Manuali ſuo Iuridico.*

3 HIERR. TREUTLERUS cujus ſupra fecimus mentionem, *Compendium* qvondam concinnavit omnium illarum *Diſputationum*, qvæ in Ius Civ. incidunt. Hunc quaſi Hodegetam conſtituerunt ſibi in Academiis, & exſtant nonnullorum vaſti & prolixi ſuper illum libri. HELFRICUS ULRICUS HUNNIUS vaſtum in illud Opus ſcripſit, ſatis qvidem perſpicuum, ſed tamen & in multis jejunum, & plane deſtitutum illa ἀκριβείᾳ, qvæ reqvirebatur in acuto Diſputatore. Coacervat argumenta futilia ſæpe & ſupervacanea, &, ne qvid deſit verborum, forma ſyllogiſtica proponit, qvaſi tam ſtupidi eſſent homines, ut ab illo demum Syllogiſmum fabricare docendi ſint. Solet tyronibus eſſe in deliciis, qvi inde cramben ſuam, toties coctam, recoqvunt. REINERUS BACHOVIUS ſubtilitate peccat, uti ille ſimplicitate, & nodos interdum in ſcirpo qværit & lapides in via plana, ut in illos impingat. Omnia tamen ejus acumen Philoſophicum ſapiunt, & erectioribus ingeniis ſunt ſcripta. Pene omiſeram hic STEPHANUM FORCATULUM, ICtum Gallum non exigui nominis, qvi inter ceteros *Necromantiam* ſcripſit, monſtroſi qvidem tituli librum, ſed in qvo tamen multæ Leges controverſæ deciduntur. Introducit autem Veteres ICtos perpetua Diſſertatione inter ſe ſermocinantes & Legum ſuarum cauſam dicentes, earumqve argumenta in utramqve partem ventilantes. Qvæ cauſa eſt, qvod *Necromantia* Titulum libro huic donet, Umbras qvaſi ICtorum è tumulis ſuis excitans. Autor non omnino hebetis ingenii, niſi qvod abripiatur nonnunqvam, neſcio qvibus Eccſtaticis cogitationibus, circa Legum interpretationem, ac librorum Iuris diſtributionem, è qvibus tamen ingenium elucet. Opera ejus junctim prodierunt Pariſiis in fol.

4 Qvi *varias* LEGUM LECTIONES in Jure ſcripſerunt, huc qvoqve referendi ſunt; faciunt enim ad ſenſus Legum veros indagandos. Guido Pancirollus *Theſaurum* talium

lium *Lectionum* scripsit, ac negotium hoc utilissimum est, qvanqvam non adeo usqve obvium. Editurus qvoqve erat Phil. Jac. Maussacus *Lectionum Juris libros*, in qvibus Romanam Jurisprudentiam ex Atheniensi illustraturus erat, ut ejus rei Specimina qvædam exhibuit in *Dissertatione*, qvæ additur *Dictionario Harpocrationis*, ab illo edito. Feliciter sane emendantur sæpe ex illis subsidiis Leges Juris Civilis & Feudalis. *Antinomias* Hub. Giphanius scripsit, qvæ tamen illum titulum non merentur. Cum enim diversa Jura illa sint, à diversis Compilatoribus congesta, non est, qvod *Antinomias* in illis qværamus, qvæ conciliari debeant. ANTONIUS MATTHÆI, ut multos in scirpo nodos qvæsivit, ita qvoqve varias in Jure Antinomias indagavit, à qvibus supersedere potuisset. Novator ille in methodo est, ac fundamenta Juris aliter locanda esse autumat. Scripsit enim singularem librum de fundamentis *Juris aliter jaciendis, quam vulgo jacta sunt:* Qvi Tractatus seorsim editus est, prodiitqve junctim cum aliis ejusdem libb. sub tit. *Collegia Juris 6*. Vid. Foppius ab Aizema in suis *Dissertationibus Juris lib. 1. c. 4. Dissertationes* BERNH. SUTHOLTI sunt accuratæ & elegantes, ac dolendum est, Virum illum non potuisse plus operæ impendere Juris studio, immaturiori fato abreptum. Nunc & aliorum notæ in illum sunt scriptæ. NICOLAUS VIGELIUS scripsit *Methodum Juris Civ. Controversi*, librum utilissimum, & praxi inprimis servientem. Summa enim brevitate, & elegantissimo ordine, materias Juris adornavit, & controversa non tam Legum, qvam Doctorum, brevibus qvasi lemmatibus proposuit, semper additis locis JCtorum. Magno profecto, si qvicqvam, usui esse potest hic liber. ARNOLDI VINNII *Qvæstiones selectæ*, seorsim editæ, plenius & majori accuratione deductæ sunt, qvam cetera ejus scripta, in qvibus plerumqve fucus aliena ad pabula est, scriniorum Bachovianorum præcipue magnus Compilator. Sunt & FERD. VASQUEZII *Qvæstiones Illustres* magna diligentia & ἀκρίβεια discussæ, ut solent esse plerumqve Hispanorum Scripta, ubi accuratius rem suam agunt. Hispanorum enim Ingenium profundum est, apud qvos permulta experimenta ad Juris exercitium accedunt. Qvi illi operam impendunt, certum habent annorum numerum præfinitum, anteqvam ad Doctoris titulum adspirare audeant, neqve statim ad tribunalia admittuntur, nisi primum probe perspecta sit illorum Juris peritia. Scripsit & ANDR. FACHINÆUS *Controversias Illustres*, qvæ per totum Jus se diffundunt, suntqve non pauci alii, qvi in variis Juris argumentis se exercuerunt, qvorum nos numerum inire non possumus. Est illa cura reservanda Juridicæ Bibliothecæ integræ. *Bachovii* filius etiam aliqva scripsit *de variis Juris Interpretationibus*, sed exigua illa sunt, neqve ad patris ἀκρίβειαν adspirant. Prodiere non ita pridem GERH. NOODTII, Professoris Neomagensis, *Probabilia*, in qvibus continentur multa rariora in Legibus explicata, emendata, & illustrata. Vir enim ille accuratiorem cognitionem ad Juris intelligentiam affert, & Philologiæ præterea sacris imbutus est.

De *specialibus materiis* infiniti sunt, qvi scripsere. Sunt vero materiæ illæ vel directe Juridicæ, ac sedes suas habent in Titulis certis, vel Legibus, vel per totum Jus sunt diffusæ. Ubi explodenda & ridenda est obscura qvorundam diligentia, qvi si themata aliqva adornari possint peregrini tituli, mire sibi plaudunt, ut sunt aliqvi, qvi 5

de 4. Elementis scripserunt, & ad 4. Elementa pene totum Jus referunt, qvo labore nullus potest esse nugacior. Qvis enim in objectis Juris qværat dispositionem rerum, qvasi Physicam aliqvam scripturus. Hoc est, jura fori confundere, ut jura culinæ confundit coquus. Sunt tamen speciales interdum materiæ, de qvibus certæ Leges non sunt constitutæ, de qvibus tamen argumentis Juris tractari aliqvid potest. Illorum Autores probe sunt notandi. Sic e. g. de *Juribus ægrotorum* non exstant peculiares, vel tituli, vel Leges. De iis tamen integro Libro egit *Thomas Actius*, & postea *Paulus Zacchias in Quæstionibus Medico-Legalibus.* Sic *de simulatis contractibus* nusqvam in Jure expresse qvid ponitur; de iis tamen integros libros scripsere JCti. Et talia sane occurrunt multa, de qvibus incidere possunt Qvæstiones & Controversiæ Juridicæ. De *Jure silentii* nusqvam expresse qvid traditur, & tamen hæc materia per totum Jus est diffusa, de qva nos *Disputationem Inauguralem* scripsimus, & fortassis aliqvando integrum Tractatum sumus scripturi. Materiæ vulgares, & ubivis obviæ, notatæ sunt à Scriptoribus Bibliothecarum Juridicarum, præprimis Joh. Bechtoldo, qvanqvam is mutilus sit, & multis modis augeri possit.

SECT. IX.

De Juris Publici Scriptoribus.

§. I. *Jus Publicum Vetus Romanum Scriptores de Magistratibus Romanis, & Cod. Theodosianus Jac. Gothofredi, illustrant. 2. Modernum Germanicum Historici ævi medii, Scripta Imperii Romano-Germ. Publica, Eristica de Controversiis Illustribus, Jus Feudale, inprimis vero Car. IV. Imp. Aurea Bulla, Ordinationes Judiciorum Cameralis & Imperialis Aulici, Anonymi* Grundfeste des H. Röm. Reiches / *Car. Sigonii Historia Imperii Occidentalis, & Chr. Lehmanni Chronicon Spirense. 3. Scriptores J. Publ. Universales, J. Limnæus, Dan. Otto, &c. Laus Notitiæ S. Rom. Imperii J. Henr. Böcleri. 4. Dissertationes Speciales Herm. Conringii & Joh. Strauchii. 5. De Statu Imperii Romani Scripta Sev. à Monzambano & Hippolyti à Lapide. Disputationes Er. Mauritii, & aliorum, de Argumentis J. Publ. ab Ahasv. Fritschio collectæ. 6. Judicia de Scriptis Henn. Arnisæi & Chr. Besoldi. Consilium de ratione addiscendi Juris Publici Germanici. Perperam illud à JCtis ad normam Juris Romani exigitur.*

1 AD PUBLICUM Jus accedimus. Illud vero duplex est; *Vetus Romanum & hodiernum Germanicum.* Utriusqve fundus sunt *Historia*, & *Constitutiones.* Historia Veteris Juris Publici inprimis ad Magistratus est referenda. Debent itaqve libri esse cogniti, qvi agunt de Notitia Officiorum Domus Augustæ, tam Occidentalis, qvam Orientalis. De illis dixi qvædam superius, ubi agebam de Antiqvitatibus Romanis, qvæ hic repetere non est opus. Ceterum ad Jurisprudentiam Justinianeam Publicam illustrandam *Codex Theodosianus*, à Jac. Gothofredo illustratus, tantam afferre lucem potest, ut non indigeamus multum aliorum opera.

2 Eos potius spectabimus, qvi magis in nostrum usum sunt. Juris Publici Germanici

manici Scriptorum fundus, uti dixi, petendus eſt ex Hiſtoria medii ævi, à Caroli M. usqve temporibus. Qvicqvid eſt Germanicarum rerum collectum à variis Autoribus variis Tomis, à Beato ſc. Rhenano, Chr. Urſtiſio, Ioh. Piſtorio, Sim. Schardio, &c. id omne huc pertinet. Dehinc Autores, qvi Conſtitutiones & Jura collegerunt, tam Vetuſtiora, qvam Recentiora, uti *Melch. Goldaſtus in Conſtitutionibus Politicis*, *Receſſus Imperii* (de qvibus legi poteſt Er. Mauritius ſingulari *Diſputatione*,) *Capitulationes Imperii*, *Inſtrumenta pacis*, *Negotiationes religioſæ*, & ſimilia. Pertinent huc Scripta ſuper controverſiis Principum in diverſis illorum familiis, qvorum aliqvod ſpecimen nuper exhibuit *Tobias Pfannerus*. Qvi ad Hiſtoriam Germaniæ pertinent, ac ſingulorum Principatuum & Urbium libri, collecti ſunt à Mich. Hertzio *in Biblioth. Germanica*. Fundamentum Iuris Publici Germanici ex parte conſtituit Jus Feudale, qvatenus ſcil. ſpectat ad controverſias Principum ſuper terris & poſſeſſionibus eorum. (k) Quod attinet Jura Imperatorum & Principum, legem fundamentalem præbet *Aurea Bulla* Caroli IV. ſuper qvam ſunt commentati Nicol. Mylerus, Domin. Arumæus, Gerlacus Buxtorfius. Eſt & elegans liber Germanicus, Grundfeſte des Heil Römiſchen Reichs/ Liber optimus, & qvi magnam lucem affert huic argumento. (l) Ad Judicia publica pertinent Ordinatio Cameralis, in qvam exſtant variorum Commentarii, Ordinatio Aulici Judicii, de qvo *Diſputationem* conſcripſit Er. Mauritius. Hæc, uti dixi, omnia fundamentum ſubſternunt Iuri Publico, de qvibus plenius Sam. Rachelius *in Introductione ad Ius Publicum Germanicum. c.* 8. 9. 10. Duo optimi libri ſunt, qvorum uſus ſe per omne Jus Publicum diffundit, Car. Sigonii *Hiſtoria Imperii Occidentalis*, & *Comm. de Statu Italiæ*, ac Chriſtoph. Lehmanni *Chronicon Spirenſe*, qvibus aliqvi feliciſſime uſi ſunt in Iuris Publici argumentis pertractandis.

3 Scriptores Iuris Publici, tam univerſales, qvam particulares, varii ſunt. Diffuſum Opus dedit *Ioh. Limnæus*, ſed mera ſunt Collectanea, unde qvis ædificium qvaſi conſtruere poſſit ſatis concinnum, ſi ſubſidia omnia conjungat. Compendia habemus multa, ſed revera parum bonæ frugis in illis eſt. Notiſſimus eſt liber Danielis Ottonis, qvi multa è Politicis admiſcuit, ſuper qvem exſtant J. Henr. Böcleri qvædam Commentatiunculæ. Sunt *Georgius Brautlacht*, *Wilh. Beckerus*, *Car. Scharſchmid*, *Herm. Hermes*, *Theod. Sprengerus*, ſed, ut dixi, non implet omnem illam, qvam ſibi qvis promiſerit, ἀκρίβειαν. Optimum laborem impendit J. Henr Böclerus, qvi *Notitiam Sacri Rom: Imperii* ſcripſit Liber ille, Argentorati. A. 1678. in 4to editus, Indicem tantum habet materiarum Juris Publici, ſed utiliſſima tamen eſt illa delineatio, ſemper enim addit Autores, unde peti omnia poſſunt. Qvod ſi Böclero tempus ſuperfuiſſet, facili negotio ex illa Ichnographia integrum Opus concinnaſſet. Qui nunc talem laborem forte molirentur, ſubſidia abunde in hoc libro haberent.

(k) *Bibliotheca* ſuæ *Germanica*, Erfurti A. 1679. *in fol* editæ, novam & longe auctiorem Mich Hertzius, Hiſt. olim Prof Erfurtenſis, promiſit Editionem, in Sciagraphia hujus peculiari Lipſiæ A 1693 *in 4to* excuſâ. Sed nondum illa prodiit.

(l) De Libro Vernaculo Grundfeſte des H. Röm Reichs / ſub fictitio nomine Eitelii Friderici ab Herden, Franc A 1663 *in 8vo* edito, qvem nonnulli Joh. Schwartzkopfio, Cancellario Aulæ Guelphicæ, alii Heidenreichio, Conſiliario Saxonico, alii aliis, vindicant, vid. Vinc. Placcii *Tr. de Scr. Anon. & Pſeud. p.* 206. & Joh. Deckheri *Conjecturas de Scriptis Adeſpotis p.* 123. 124.

4 Speciales Diſſertationes varii argumenti ſcripſit HERM. CONRINGIUS, qvi maxima cum laude Iuris Publici Profesſionem ſuſtinuit Helmſtadii. Continent vero illæ Diſſertationes pleraqve Iuris Publici capita, ut proinde vera fundamenta ex his ſolide ſterni qveant. Idem Vir inſignem ſcripſit *Commentarium* in *Iac. Lampadii Ius Publicum*, qvo in libro illa habentur ſuo loco poſita, qvæ in *Diſſertationibus* fuſius ſunt deducta. Scripſit & JOHANNES STRAUCHIUS *Exercitationes Exotericas*, in qvibus ille præcipua Juris Publici capita pertractat. Multa illic, qvæ ad negotium religionis ſpectant, & controverſias, ſuperiori ſeculo inter Principes agitatas, qvarum hiſtoria ſummaria habetur apud Sleidanum, *in Commentariis de Statu religionis*, ſed hic plenius deducuntur omnia, cumqve omnibus fundamentis & argumentis partium.

5 QVod STATUM IMPERII ROM. attinet, varii de illo ſunt Libri ſcripti, in qvibus non tam magnifice de illo ſentitur, qvam ſentiunt ICti ipſi. *Sever. Monzambani Exercitationes* cuivis ſunt notæ, in qvas multorum extant Obſervationes. (m) Ante illum multa ſcripſit in præjudicium Domus Auſtriacæ nonnemo, qvi ſe vocat *Hippolytum à Lapide*, & peculiari libro eſt refutatus à *Joh. Schlütero.* De variis materiis ſpecialibus varii ſunt libri editi, v. g. de Regalibus, de Auſtregis, de Archi-Cancellariis Imperii (de qvibus ſcripſit Bernh. Mallincrotius, Decanus Monaſterienſis,) de Judiciis Imperii, &c. Diſputationes ſparſim editas varii argumenti collegit Ahasv. *Fritſchius*, in quibus pene omnes Erici Mauritii habentur, qvi magna cum diligentia argumenta Juris Publici perſecutus eſt, (n) ut teſtantur Diſpp. ejus *de Electoribus & Comitiis Electoralibus, de Matricula Imperii, de Receſſibus Imperii, de Judicio Aulico, de Judicio Rotbvilenſi, de Secularisatione* (qvæ tamen non ab ipſo ſcripta eſt, ſed cui ille ſubſidia commodavit.) Cetera, qvæ circumferuntur, non habent iſtum antiqvitatis & eruditionis guſtum.

6 HENN. ARNISÆI pene oblitus ſum, cujus exſtant Scripta non pauca, ad Ius Publicum pertinentia. Fuit ille Vir doctiſſimus, & in Politicis non vulgariter verſatus, ſed evenit illi, qvod vulgo ſolet ICtis, qvi multa ſolent inter ſe miſcere & confundere, qvod & unice in illo reprehendit Conringius. Par alioqvin erat futurus tam Civili prudentiæ, qvam Iuri Publico. CHRISTOPH. BESOLDI multa qvoqve habemus ſcripta, ſed & ille lutulentus eſt, & digna, indigna relatu, prout ipſi viſum eſt, coagmentat. Nos qvidem Iuris Publici Studioſo non ſvadebimus, ut in Scriptorculorum illorum lectione omne tempus perdat, & inanem operam impendat. A capite & fonte omnia arceſſat. Hiſtoria primum medii temporis, deinde qvæ à Caroli V. tempore procedit, & tandem

(m) De Severino Monzambono (qvem non alium fuiſſe, qvam Sam. Puſendorfium, nemo hodie dubitat, licet ipſe fœtum hunc pro ſuo agnoſcere aliqvamdiu noluerit) vid. Placcium *de Anon. & Pſeudon.* p. 228. & Joh. Deckheri *Conjecturas de Scr. Adeſp.* p 86. Qvis autem ſub Hippolyti à Lapide larva delituerit, duumviri illi diſſenſu ſuo ex incerto reddidere incertius. Ille p. 208. Joh Joach. Rusdorfio, Elect. Palatini Conſiliario, hic autem, p. 70-73. Joach. Dranſeo, Legato in Aula Brandeb. Succico, ſcriptum Hippolyti vindicat.

(n) Erici Mauritii variæ de Argumentis Juris Publ. Diſſertationes, una cum ceteris Juris Feudalis & Privati, junctim prodierunt in Syntagmate *Opuſculorum* ejus, à Joh. Nicol. Hertzio JCto Gieſſenſi, Francof. 1692. in 4to publicato.

tandem recentior, fundus ille est, superqvo ædificari debet omnis illa doctrina, junctis in subsidium Legibus illis, qvæ ad Statum publicum pertinent, de qvibus jam supra à nobis est dictum. Intemperies illa nonnullorum est, qvi Iuris Publici Dispp. ad Iuris Rom. normam exigunt, atqve inde controversias decidunt. Atqve in illum lapidem pleriqve ICtorum offendunt, qvod nihil sapiunt extra forum suum. At vero aliis legibus Iura publica definienda sunt, & illæ qvidem ad statum Imperii Germanici pertinent, de qvo certe nil disponit Jus Civile. Deniqve, qvæ sunt in Iure Civili Iuris Publici argumenta, ad longe aliam familiam pertinent. Vetus enim illud Jus Publicum Rom. nihil habet cum nostro commercii. Quare non inutilis solum illa est opera, sed & damnosa & noxia, cum perversi imprimantur Tyronibus conceptus.

Sect. X.

De Juris Statutarii Scriptoribus.

§. I. *Quid sint Statuta. Ad Notitiam Juris Statutarii Germanici commendantur Frid. Lindebrogii Codex Legum Antiqvarum, & Herm. Conringii Liber de Origine Juris Germ. 2. Scriptores alii de Consuetudinibus & Statutis, tum generales, tum speciales de Belgicis. 3. De Juribus item Germaniæ Statutariis potioribus, Bavarico, Saxonico, Lubecensi (per Dav. Mevium præcipue illustrato,) &c. Holsaticis qvoqve, Danicis & Svecicis. 4. Consilium de Harmonia Statutorum, & Iudicium de Henr. Gieseberti Iustiniano Harmonico.*

Præter Jus Civile, Jura Statutaria cuiqve sua tenenda sunt. Sunt vero Statuta Leges Rerumpublicarum speciales, qvæ à communi Jure abeunt, atqve illis tum opera singularis danda est, cum Jus Civile probe habebimus cognitum. Jura ista Statutaria multa sunt, & fuerunt olim. Referri huc possunt omnes illæ Leges Gothorum, Burgundiorum, &c. qvas uno Volumine comprehendit *Frid. Lindendenbrogius*, qvi & *Glossarium* in illas scripsit. De singulis illis Juribus magna cura & industria egit *Herm. Conringius*, *in libro de Origine Iuris Germanici*, ubi inprimis Germanica Jura, eorumqve Origines, diligentissime excussit. 1

Sunt præterea, præter Statuta, suis qvoqve locis Consvetudines, i. e. *Iura non scripta*, qvæ communi qvoqve Juri derogant. Scripsit Lud. Carbo *de Bello legali inter Legem & Consvetudines*, ubi doctrina illa, qvatenus conveniant, & discrepent à Legibus, eleganter proponitur. De Statutis in genere qvi scripsere, nonnulli sunt, ut Paulus Voëtius *in Tractatu de Statutis, eorumqve Concursu*, qvi & *Commentarium in Institutiones* edidit, ubi perpetuo illustrat textum Statutis Batavicis. Qvod Ius Batavicum si qvis scire velit, legere potest huic fini utilem librum Hug. Grotii, Inleyding in der Hollandsche Rechts-Gelartheit. De *Statutis* in universum elegantem Dissertationem scripsit Wolfg. Ad. Lauterbachius, *Tractatum* Buccius. Statuta variarum gentium qvi velit omnia nosse, multum laboris & operæ insumere oportet. Gallica Statuta & Consvetudines singularibus libris conscripta sunt, uti & Hispanica & Italica, de qvibus non opus est ut solliciti simus. 2

 Tam-

Tantum Germanica præstantiora nosse oportet, horumqve à Jure Communi differentiam. Habemus in tota Germania pene, qvot Urbes, tot *Iura singularia*, nisi qvod tamen illa præcipue habeat unum aliqvod Jus Statutarium, qvod in multis locis receptum est. Ita *Jus* est *Bavaricum*, cujus *Institutiones* scripsit Sebast. Khraiferus, easqve cum *Institutionibus* Juris Rom. contulit, ita ut è latere sibi respondentia poneret, hinc Jus Romanum, inde Bavaricum. Habemus *Ulmense*, *Svevicum*, *Magdeburgense*, &c. Præcipua vero sunt, & qvæ qvam latissime dominantur, *Saxonicum* & *Lubecense*. *Saxonici* Iuris diversitatem à Civili singularibus libris ostenderunt multi. Georgius Schultzius *Synopsin* confecit *Institutionum Iuris Civilis*, & semper addidit discrepantiam Iuris Saxonici. Bened. Carpzovius, tam theoretica, qvam practica, Iuris Saxonici, in libris suis, passim inculcat. Ius *Francofurtanum* ab aliqvo Schultzio editum est. *Lubecense* latissime dominatur, tam intra, qvam extra Germaniam, & receptum est pene ab omnibus Balthici maris accolis. In illud insignem *Commentarium* edidit *Dav. Mevius*, cujus præfatio de Origine hujus Iuris multa docet. *Commentarius* ipse discrepantiam à Iure Communi passim & ubiqve inculcat, è qvo in Compendium contraxit Frid. Movius exiguo libello. Doctrinam de differentia Iuris Lubec. & Civilis & Ant. Dan. Sonnemann (Præside Sam. Stryckio) peculiari Dissertatione, Andr. item Bilderbeckius & Paulus Kochius, Schediasmatis brevioribus, exposuerunt, (o) Habemus hic in Holsatia Ius Dithmarsicum & Ius Provinciale, in Dania Statuta sunt singularia (das Low-Buch/) super qvibus omnibus Practicorum multa sunt observata. Habet & Svecia sua Jura Statutaria, qvæ cum *Commentario* edidit *Ioh. Loccenius*, qvi & *Lexicon Iuris Sveo-Gothici* scripsit.

4 Horum Statutorum omnium si qvis HARMONIAM velit, operosa qvidem res esset, sed tamen utilis. Moliebatur hanc HENR. GISEBERTUS, (p) qvi, postqvam *Commentarium in Ius Dithmarsicum* scripserat, *Iustinianum Harmonicum* edidit, Commentarium scil. in *Institutiones Juris*, additis Locis variorum Statutorum, qvæ concordant, vel discrepant à communi Jure. Sed velim illam rem à qvopiam tractari, qvi sit Nomotheticæ peritus, atqve ex ejus principiis doctrinam illam Statutorum proponat. Nam Giesebertí opera tantum tumultuaria est, neqve multum rem istam ornat. Qvorsum enim facit, loca parallela tam sollicite notasse? Rectius esset, si discrepantiæ cum majori cura notarentur. Giesebertus qvidem majora animo movit, sed hic ipsi tamen subsistendum fuit.

(o) De Juris Lubecensis Historia, Editionibus & Exegetis, fuse disseruimus *in Isagoge ad Hist. Chersonesi Cimbrica. P IV. cap VI.* p 493-505 de Jure Dithmarsico *ibidem Cap XII*, §. 6. 7. *p.* 635. 636 637 de Juribus autem ceteris Slesvigo-Holsaticis Provincialibus, tum Antiqvis, tum Modernis, ac præsertim de Nomocanone Jutico (dem Jütischen Lowbuche/) & Constitutione Judiciaria Slesvigo-Holsatico Provinciali der Schleswig-Hol steinischen Land-gerichts-Ordnung/) *h. l* allegatis. *Parte ejusd Isag. Prima, toto Capit XVto. p* 246-282.

(p) De Henr. Gieseberti, JCti Dithmarsici, Scriptis. quibus i[illegible] Statutariorum complurium Collationem qvalemcunqve exhibuit, diversis, *Harmonia* scil. *Statutorum Practica in Jus Dithmarsicum Periculis duobus*, Lubec A. 1652. & Hamb 1652 *Justiniani Harmonico* Lubec A. 1670. & *Deuteronomio Harmonico* Francof 1677 in 4to editis. nonnulla diximus *P. IV. Isag. ad Hist. Cimbr. Cap. XII* §. 7. *p.* 636. 637. plura in *Cimbria Literata* allaturi.

fuit. Ceterum, qvi juris est studiosus, id operam dare debet, ne in Jure patrio sit hospes, & diligenter notare parallelismos, & discrepantias sui juris à communi, factis etiam super hac re certis Locis Communibus. Diligenter in istis notentur qvoqve Præjudicia & Consvetudines non scriptæ, qvorum usus in praxi longe est maximus.

Sect. XI.
De Scriptoribus Juris Practicis.

§. 1. *In qvo Praxis Juridica consistat. Jac. Gothofredi Ars Causandi promissa. Defensio Iac. Cujacii, & Theoreticorum, qvibus Praxeos imperitia objicitur.* 2. *Praxis, & ex Experientia, & ex Libris, discenda. Scriptores de Processu Judiciario, & Stylo Curiæ, Lexicorum item & Axiomatum Practicorum Collectores.* 3. *Autores, qvi Praxin & Processum Cameræ Imperialis docuerunt & illustrarunt, præcipui.* 4. *Diversitas Praxeos Saxonicæ, Lubecensis (è Dav. Mevii Decisionibus haurienda) ac Holsato-Slesvicensis. Scripta de Iure Obstagii, Ratio Experientiæ in Praxi forensi paranda.*

AD Scriptores tandem Practicos accedimus, qvi veluti duces sunt ad usum fori. Est vero praxis ista, qvæ facto applicat generalia Juris præcepta, & Leges ac thesin ad hypothesin transfert. Hanc artem ut recte teneat, prænosse debet Juris Studiosus, qvomodo Ius facto debeat applicari, i. e. qvomodo casus aliqvis ex Legibus formandus. Hæc enim qvasi præexercitamenta sunt tyronum, & in Theoria prius probe excutienda. Neqve adeo nulla ad hanc rem opus est peritia, ut qvidam existimant, sed tenenda est qvædam ratio, qvomodo facta Legibus qvasi commensurari debeant. Certe tanti fecit hanc rem Iac. Gothofredus, ut proponeret sibi scribendum peculiarem *Causandi Artem*, ut vocat. Cui fini seponere jubet Leges singulares & practicabiles, seorsim locandas, & diligenter excutiendas. Sed non prodiit illius Liber, qui magnam certe lucem accendere Iuris Studiosis potuisset. Credunt vulgo, Theoreticos Iuris pessimos fuisse Practicos, in quo tamen falluntur. Nam certe, quod *Iac. Cujacium* attinet, quem testatur Ios. Scaliger in praxi plane fuisse imperitum, falsum apparet ex eo, quod reliquerit inter Opera sua *Consultationes*, magno cum ingenio & Iudicio scriptas. 1

Praxin illam discendi duplex est ratio, una ex experientia, altera ex libris. Prior illa sine dubio præferenda posteriori; Posterior vero non solum utilis est, sed & necessaria. Cum enim tædiosum sit, & nimis prolixum, experientia sola sapere, ideo etiam ad libros est confugiendum. Illud vero, quod doceri potest, processus forma est. Iam vero quædam ejus sunt generalia, quæ inculcant omnes processus Iudiciarii Scriptores, è quibus, inter Veteres, ceteris est præferendus Gvilielh. Durandus in suo *Speculo Iuris*, è Recentioribus Gotfr. Fibigius, Ioh. Georg. Nicolai & Ioach. Christ Kochius, quanquam & Ilico Ummius non sit sua laude privandus. Ioh. Oldendorpius *Actionum Formulas*, omnemque proponendi & excipiendi Methodum proposuit. Est & *Praxis aurea* Ioh. Petri Ferrariensis, in qua similia habentur. Specialia processuum continet Stylus Curiæ, qui con- 2

stat-

stat Juribus qvibusdam non-scriptis, ex Actibus Judiciariis ortus, & ille qvidem libris consignari solet. Atqve iste est, qvi diversitatem in praxi efficit, qvæ tam multa, tamqve varia est. Ille, si non experientia ipsa, ex Observationibus Judiciorum, qvas varii scripserunt Autores, habendus est. Prodesse etiam hic possunt illi, qvi *Practica Lexica* scripserunt, uti J. Jac. Speidelius, Chr. Besoldus, Paul. Matth. Wehnerus, de qvibus ante dictum est, tum & Axiomatum Scriptores, ut Aug. Barbosa, ejusqve locupletator, I. Otto Tabor, Arn. Rygerus *in Thesauro practico*, cum *Addit.* Ahasv. Fritschii recuso.

3 Praxis in Germania florentissima est, in *Imperatoria Camera*, cujus primum *Ordinatio* prænoscenda est, variæqve ejus Editiones, deinde præcipui ejus Observatores, And. Gailius, Joach. Mynsingerus, & in Gailium scriptæ Eberhardi Fabricii *Repetitiones*, in Mynsingerum autem Weiperti Lud. Fabricii *Observationes*. Succedunt postea Scriptores, qvi Observationes Practicas Camerales, Decisiones, Symphoremata Supplicationum, Relationes, Vota, scripserunt. De processu Camerali singulares libros scripsere Neumeierus, & Joh. Forsterus. Exstant Gvilhelmi Rodingii *Pandecta Camerales*, Jacobi Blumii *Processus Cameralis*, *Sententias Camerales* spissis *in fol.* Voluminibus collegit Chr. Barthius. *Chiliadem sententiarum recentiorum* publicavit Jac. Blumius. Scripsit & Pet. Denaisius *Methodum Cameralem*. De qvibus singulis nolo esse prolixior, cum doctissime & prolixe de iis omnibus egerit Ericus Mauritius *in Consiliorum Kilon. præfatione ad Lectorem*, ubi ille proponit *Introductionem* qvandam *ad Praxin*. (q)

4 Praxis Saxonici Juris & Lubecensis itidem diversa est, & sua qvædam habet observanda, de qvibus idem *loco cit.* agit. Juris Lubec. praxis doceri disciqve non potest plenius, qvam ex libris *Dav. Mevii*, præcipue vero ex ejus *Decisionibus*, qvæ nunc junctim sunt editæ, continentque plerumqve Controversias Jure Lubec. decidendas. Qvoniam enim Jus hoc est receptum à plerisqve Civitatibus, qvæ Svecico regimini subsunt, ideo argumenta litium talibus è causis plerumqve oriuntur, qvæ Jure Lubec. sunt decidendæ. In Holsatia viventi, vel in Ducatu Slesvicensi, alia praxeos ratio est observanda. Processum hic moderatur Ordinatio Provincialis (Landgerichts-Ordnung.) Sunt & hinc introducti consvetudine certi qvidam Processus Rusticorum, de qvibus inter illos solos ratio constat. Est & Jus, qvod continetur Libro dicto das Lowbuch / qvod in Ducatu Slesvicensi processum moderatur. Multum qvoqve hic variat praxin *Obstagii Jus*, de qvo exstant *Constitutio Haderslebiensis*, utilissimus Joh. Ottonis Taboris liber, & Frid. Reinbohtii *Diss. Inauguralis*. Longe vero plurima relinqvuntur exercitio ipsi, qvod omni doctrinæ prævalet. Qvare in rem ipsam veniendum est, Judicia freqventanda, audiendi Advocatorum ex utraqve parte Recessus, qvos vocant, ponderandæ Judicum sententiæ, atqve ex illorum omnium collatione haurienda est illa, qvæ nobis usui esse potest, Praxis, in qva tandem subsistendum.

POLY-

(q) Erici Mauritii *Introductio in Praxin Forensem*, præsertim Cimbricam, non solum, Præfationis instar, *Specimini* ejus *Consiliorum Kiloniensium*, Kilonii A. 1669. *in 4to* excuso, est præmissa, sed A. 1692. etiam Francofurti, in *Dissertationum* illius Volumine (*p.* 337-388) & A. 1696. Kilonii, sub finem *Introductionis* Joh. Fuchsii *in Processum Holsaticum*, recusa.

POLYHISTORIS
TOMI III.
SIVE
POLYHISTORIS PRACTICI,
LIBER VII. MEDICUS,
DE SCRIPTORIBUS MEDICIS.

§. 1. Causa brevitatis ejus. Elogium insigne Introductionis ad Artem Medicam Herm. Conringii. 2. Hippocratis Editiones optimæ. Casp. Hoffmanni in Galenum, Thomæ Bartholini & Jac. Holstii in Corn. Celsum, Joh. Rhodii in Scribonium Largum, Jos. Scaligeri in Paulum Æginetam, Labores inediti commendantur. Veterum Medicorum Lectio Philiatris utilissima. 3. Bibliothecarum Medicarum Scriptores Pasch. Gallus, J. G. Schenckius, J. Ant. à Linden, Isr. Spachius, Mart. Lipenius, Corn. à Beüghem. 4. Inter Autores Physiologicos, Honor. Fabri Lib. de Homine, & Thomæ Bartholini Anatome, præcipuè commendantur. 5. Scriptores aliquot Botanici potiores. Benj. Priolivana in Historia Plantarum promissa. 6. Moderna in Medicina Dogmatica novaturiendi prurigo, & Sectarum multitudo. 7. In Praxi Chymica Conr. Gesneri Evonymus, Joh. Zwelferi Pharmacopœa, & Joh. Joach. Beccheri Scripta commendantur.

RESTARET jam, ut de MEDICIS quædam afferremus. Quia verò & Tractatio illa satis prolixa est, & pauci sunt Medicinæ Cultores, ac plurima jam ab aliis dicta, remittam tantum ad illos Autores, unde accuratior instructio haberi potest. Et quidem, quod attinet Manuductionem ad universum Medicum Studium, non pauci sunt, qui Methodos varias præscribunt. Varia quoque antiquitus fuit medendi ratio, unde variæ Medicorum sectæ natæ sunt, quarum historia integris est Voluminibus pertractata. Ut mittam alios, unus instar omnium esse potest HERMANNUS CONRINGIUS, cujus *Introductio ad artem Medicam* exstat, sub forma Disputationis comprehensa, & à Seb. Scheffero, jam Medico Francofurtano, publicè Helmstadii defensa; liber sane aureus, quo continetur Historia & Veteris Medicinæ, & Sectarum, & Autorum, tàm veterum, quam recentiorum, qui omnes Medicinæ partes illustrarunt. (a) Utinam VIR ille ultimam manum addidisset 1

(a) Supplementa Conringianæ *in Universam Artem Medicam, singulasque ejus Partes, Introductionis*, Helmstadii A. 1654. *in 4to* excusæ, a Morhofio *h. l.* desiderata, quæ Autori ipsi, per senectutem, & occupationes plurimas, dare non licuit, post obitum illius dedit Gener

huic fcripto, & quæ ipfi defunt, peregrinorum, & poft illa tempora editorum Librorum, fuppleviffet, non poffet labor utilior dari. Quare artis Medicæ Studiofus hunc Librum cum cura legat, judicia de Autoribus perpendat, nova addat Autorum nomina, fic facili negotio accuratam rei Medicæ hiftoriam fibi comparabit. De folis Chymicis iniquius ferre videtur judicium.

2 AUTORES MEDICI potiores veteres funt *Hippocrates* & *Galenus*. (*b*) Hippocratis *in fol.* Editio Græco-Latina Francofurti, ni fallor, prodiit, & alia *in 8vo*, curante Joh. Ant. Lindano, Lugduni Batavorum. Galenus nondum prodiit accurata & emendata alicujus viri docti opera. Cafp. Hoffmannus, Altorffinus Profeffor, promiferat novam Editionem Galeni, cum accurato in Opera ejus *Commentario*, fed non potuit vivus nancifci Typographum, qui impendere fumptus vellet; latet adhuc in Bibliotheca Joh. Georgii Volckamneri, Medici Norimbergenfis, vixque erit, ut lucem olim videat. *Commentarius* ejus *in Galeni Librum de ufu partium* eruditiffimus *in fol.* prodiit, ante multos jam annos. Cornelius Celfus Scriptor Latiniffimus, Medicorum Cicero vulgò dictus, eleganti compendio rem medicam complexus eft. Sed nulla hactenus ejus Editio prodiit, quæ Eruditis placet; Optima eft, quæ Antwerpiæ, ex officina Plantiniana, *in 4to* prodiit. In illum Commentarium moliebatur Thomas Bartholinus, qui incendio Bibliothecæ ejus abfumtus eft. Novam quoque ejus Editionem in animo habuit Jacobus Holftius, Medicus Tönningenfis, nunc mortuus, Vir alioquin doctiffimus. Hujus ego vidi *Emendationes*, & apud me vidit Joh. Georg. Grævius, qui Editionem valde urgebat. Nam placebant illi, quanquam plerumque conjecturis ille fuis niteretur, Manufcriptis codicibus deftitutus. Præter Emendationes illas adornatas habebat fuper hunc Autorem *Commentarios Medicos*, *Grammaticos*, *Philologicos*, magnâ curâ confectos. Bene mererentur de ejus Viri fama, fi ederent, hæredes. Scribonius Largus etiam inter veteres Latinos fuit, in quem *Commentarium* & *Indicem* Joh. Rhodius fcripfit, qui, ut arbitror, incendio Bibliothecæ Bartholinianæ etiam confumptus eft. Paulus Ægineta, Græcus, itidem mendofe eft editus. Ejus exemplar eft in Bibliotheca Gudiana, manu Jof. Scaligeri correctum, & emendatum. Nolo jam de ceteris minoris famæ Medicis veteribus quicquam dicere, licet confultum tamen fit, aliquam etiam illis operam impendere. Plerique nunc alto fupercilio hos contemnunt Autores, à fola novitate & empeiria decus artis fuæ exfpe-

Gener ejus Excellentiffimus, tantoque Socero digniffimus, Güntherus Chriftoph. Schelhammerus, Med. D. & antehac in Julia & Jenenfi, nunc autem in Kilonienfi Academia, Profeffor Celeberrimus, qui illam, pari a fe dexteritate *Additamentis neceffariis*, *& Serie Scriptorum præcipuorum ad noftra tempora continuata*, *auctam* A. 1688. denuo publicavit, & Joh. Rhodii infuper, aliorumque principum Medicorum, Commentationes fimilis argumenti breviores, Appendicis inftar, ei adjecit.

(*b*) Noviffimam Editionem Operum Hippocratis pariter atque Galeni omnium, a fe emendatorum, & magnam partem etiam translatorum, Græco-Latinam, in XIII. Tomos, fecundum diverfas Medicinæ partes, digeftam, Parifiis A. 1680. *in fol.* publicavit Renatus Charterius, Vindocinenfis, Doctor Medicus Parifienfis.

exſpectantes. Qvi vero Doctorum Medicorum nomen tueri volunt, & hos debent jungere Recentioribus. Sæpe enim accidit, ut inveniamus aliqva in veteribus illis, qvæ, ut nova, ab aliis venditantur, qvoniam Veteres Autores nunqvam illis lecti ſunt aut cogniti.

Commentatorum in Hippocratem & Galenum magna ſylva eſt, qvos recenſent 3
AUTORES BIBLIOTHECARII hujus facultatis, Paſchalis Gallus, Joh. Georg. Schenckius *in Bibliothecis Medicis*, Iſrael Spachius *in Nomenclatore Medico*, & poſt illos Joh. Antonides Lindanus, qvi noviſſime *Scriptorum Medicorum ſyllabum* congeſſit, usqve ad ſua tempora, ſic ſatis perfectum (c) Qvanqvam multa in illo deſiderat & reprehendit Val. Hen. Voglerus *in Introductione ad notitiam Autorum*. Poſt illos omnes telam hanc iterum orſus eſt, vel potius alio ordine retexuit, Martinus Lipenius, *in Bibliotheca Materiali Medica*. Sub titulis enim materiarum Autores digeſſit; ſed multa illic ſunt manca, multa & ſphalmata occurrunt. Optandum eſſet, ut à qvodam Rei Medicæ non ſolum, ſed & Philologicæ, perito talis labor ſuſciperetur. Qvi in Medicina & Phyſicis noviſſime prodierunt libri ab Anno 1650. ad præſentem, eorum Catalogum texuit Cornelius à Beughem, qvi non ita pridem prodiit.

Qvod jam attinet Medicinæ partes, princeps illarum eſt PHYSIOLOGIA. In Au- 4
toribus illius recenſendis, non eſt, qvod prolixi ſimus, cum jam ſupra in Phyſicis bonam eorum partem attigerimus. Claſſes Phyſiologiæ variæ conſtitui poſſunt, pro ratione ſubjectorum. Primò hiſtoria animalium, quatenus ad hiſtoriam Medicam ſpectat, ratione Anatomes, morborum & remediorum probe notanda eſt, & Autores illi diligenter conqvirendi ſunt, qvi de his argumentis ſcripſerunt. Tum hiſtoria Hominis, & Autores circa hominis Anatomen occupati, & doctrina plantarum, qvæ omnia hoc tempore ita ſunt exculta, ut vix qvicqvam addi poſſe videatur. *De Homine, & Plantis*, in genere, Honor. Fabri libro peculiari egit, qvo illa pene continentur omnia, qvæ ad philoſophiam ſpectant, & Medica nonnunqvam attinguntur. Circa *hominis Anatomen*, ejusqve partium, tot ſunt operoſæ Recentiorum demonſtrationes è qvibus pleraqve collegit, & in ſyſtema redegit, Thom. Bartholinus, additis & ſuis Obſervationibus, cujus Liber Anatomicus toties eſt recoctus & reformatus, ad experimenta recentiorum temporum.

Res BOTANICA ad ſuperſtitionem hodie exculta eſt. Nam Marcellus Malpighi- 5
us *novam Plantarum Anatomen* magna cura publicavit, uti & Nehemias Grewius, licet hic labor ad rem Medicam parum conducat. Uſus Plantarum Medicos qvi ſcripſerunt,

(c) Joh. Antonidæ a Linden, Med. D. & in Acad. Lugduno-Batava Profeſſoris, *Libros de Scriptis Medicis duos*, quorum prior ſub Autorum ea ſuorum Nominibus, Alphabetica ſerie collocatis, Poſterior verò ſub Argumentorum, quæ tractant, titulis, diſpoſuit, Amſtelod. A. 1637. & 1651. *in 8vo* editos, tertiaque vice ibidem A. 1662. *in 8vo maj.* longe auctiores ab ipſo Autore recenſitos, quarta Editione a ſe continuatos & dimidia penè parte amplificatos, Noribergæ A. 1686. *in 4to*, ſub *Lindenii Renovati* Titulo publicavit Georg. Abrah. Mercklinus Med. D. & Reipublicæ-Noribergenſis Poliater.

pserunt, tot sunt, tamqve varii, ut recensendis illis liber integer sit impendendus. Notus est Jac. Theod. Tabernæ-Montani Liber, nec non Simonis Pauli *Qvadripartitum Botanicum*, qvod usus Medicos diligenter notavit, varia etiam ad rem illam non pertinentia immiscens. De veteribus Autoribus consule Conringium. Multa observanda vetustaqve circa plantas recenset Jul. Cæs. Scaliger *in Comment. in Theophrastum, de Plantis*, qvi prodiit repetita Editione, unà cum Joh. Bodæi à Stapel *Commentariis*. Legendus qvoqve Cl. Salmasius est *in Commentario in Solini Polyhistorem*. Deniqve promiserat & Benjamin Priolus in *Appendice Historiæ suæ Gallicæ*, *Opus absolutum de re omni plantarum, Veterum, Recentiorum, Exoticarum, Patriarum*, & indignatur aliis, qvi hanc sibi operam præripuerint. Sed homo ille est ineptus, ut *Historia* ipsa, ab illo scripta, testatur. Vix crediderim, præclari aliqvid ab illo exspectandum. Subjecta naturalia, qvæ in Officinis habentur, variis qvoqve Commentariis sunt illustrata. Exstat Casp. Hofmanni singularis *de Officinalibus* Liber, præclarus & eruditus; & non multis cognitus. Vixisset utinam magnum Germaniæ Decus, Georg. Hieron. Welschius, nullam non Medicinæ partem per illum habuissemus excultam.

6 Qvi INSTITUTIONES scripsere, magno habemus numero. Olim Dan. Sennertus Princeps illorum habebatur, nunc, reformata novis Observationibus toties Medicina, *scinditur incertum studia in contraria vulgus*, variosqve singuli sibi duces eligunt; prout principia admiserunt, vel certorum Doctorum elegerunt scholas. Nam pene qvotannis vel nova Methodus prodit, vel principia cuduntur singularia. Aliqvi J. Bapt. Helmontii adhærent doctrinæ, qvæ è diametro sæpe Veteribus adversa est. Aliqvi Chymicam seqvuntur Methodum, & in his multi qvoqve sunt suis principiis & opinionibus divisi. Sunt, qvi inter hos amicitiam spondent, & gryphes jungere eqvis laborant, de qvibus omnibus differendi locus nunc non est.

7 PRACTICORUM Autorum immanis est numerus, eorum scil., qvi Observationes, Consilia, formulas Remediorum, scripserunt, è qvibus, qvi diligens velit esse Medicus, magnam Excerptorum potest congerere sylvam. Praxes Chymicæ sunt institutæ multæ, & habentur libri integri, qvi præparare docent varii generis medicamenta modo Chymico. Olim Conr. Gesnerus talem præstitit operam in libro, qvi inscribitur *Euonymus*, qvo collegit potissimas, qvæ suo tempore circumferebantur, Operationum Chymicarum, tum officinalium, tum arcaniorum, formulas. Nostro tempore Joh. Zwelfferus, in sua *Pharmacopœa*, illas collegit, unde plura exscripsit Febure, Gallus, in Chymico suo Opere, Gallice scripto. Colligere autem talia infinita qvis potest, è Relationibus & notitiis Chymicorum. Nuperrime talis liber prodiit, curante J. Joach. Becchero, cui Tit. Chymischer Glückshaffen. Atqvæ hæc de Medicina dixisse sufficiant. Finem jam hic Lectionibus nostris *de Notitia Autorum* imponimus, Deoqve, pro Opere ad istum perducto, gratias agimus.

F I N I S.

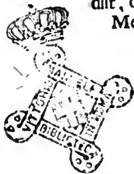

INDEX I.
AUTORUM,

in quo

Primus Numerus major TOMUM, secundus minor LIBRUM *Tomi*, tertius CAPUT Libri, quartus PARAGRAPHOS denotat.

NB. Asteriscus (*) *Partem secundam* Libri secundi Tom. II. indicat.

(Hhhh) Aloysius

INDEX

Baart

Bister-

Bister-

Capac-

Chœro-

Eisen-

Johan-

Gibson

Haven-

Linden-

Maurus

(*Thomas*)

(*Simon*)

Quarræus

Rubius

Scarrochia

Schwen-

Wagensei-

Witta-

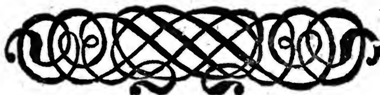

INDEX-

INDEX II. RERUM.

Primus Numerus major TOMUM, secundus minor LIBRUM TOMI, tertius CAPUT LIBRI, quartus PARAGRAPHOS denotat.

Asterisci Nota (*) partem secundam lib. II. Tom. II. indicat.

INDEX II. RERUM.

Ampli-

INDEX II. RERUM.

Anima-

Antedi-

nimius

Batavi-

 ordo

Βιβλιο-

libb.

Cava-

Chiro-

Cinelli

de

illustrium

&

Dra-

ad

Epicurus

Eruditæ

exege-

de

ad

Epicurus

exege-

tr. de

de

INDEX II. RERUM.

Furlani

Exco-

in

Fatum

s. Mer-

Prover-

dogma

Howelii

Jonicæ

intelle-

Leo

INDEX II. RERUM.

Influxus

le Maire

librarii

Morellius

N.

Opinio

Societas

Petro-

S. Scri-

INDEX II. RERUM.

Mosaica

Poly-

Pul-

censura

Parti-

Liber

sacra

de

Stylus

Susii

V.

Criti-

INDEX II. RERUM.

Vento-

de

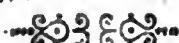

L • GOTTSCHER